

Hannibal [illegible]

DANSK

BIOGRAFISK LEXIKON,

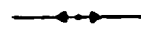
TILLIGE OMFATTENDE

NORGE FOR TIDSRUMMET 1537—1814.

UDGIVET

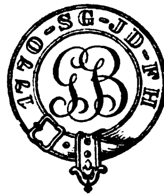
AF

C. F. BRICKA.

VI. BIND.

GERSON—H. HANSEN.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1892.

Gerson, George, 1790—1825, Bankier og Musiker, blev født i Kjøbenhavn 14. Okt. 1790; hans Forældre vare Stadsmægler Heimann G. og Emilie f. Nathan-David, begge af jødisk Tro ligesom Sønnen. I sit 15. Aar blev han sendt til Hamborg for at uddanne sig til Handelen. Her kom han, der besad stor musikalsk Begavelse og allerede i Hjemmet havde modtaget Undervisning paa Violin, navnlig af Koncertmester C. Tiemroth, i Berøring med den berømte Violinist A. Romberg, under hvem han uddannede sig videre, ligesom han i Omgangen med denne dygtige Musiker og hans Broder, den store Violoncellist B. Romberg, erhvervede grundige Kundskaber i Musiktheori. Da han i 1812 vendte tilbage til Kjøbenhavn, fik han Ansættelse som Bogholder hos den bekjendte J. Hambro, og denne kloge Pengemand lagde snart Mærke til det begavede unge Menneske, der foruden at skrive en sjælden smuk Haand og tale flere levende Sprog med Lethed tillige viste sig i Besiddelse af et betydeligt Forretningstalent, hvorfor han i 1816 optog ham som Associé i sit ansete Firma. Samtidig spillede G. en fremtrædende Rolle i det kjøbenhavnske Musikliv og var navnlig, baade som fortrinlig Kvartetspiller og som Komponist, et virksomt Medlem af «Selskabet til Musikkens Udbredelse». Hans Kompositioner udgjøre for hans korte Levetid en betydelig Mængde: 1 Symfoni, 2 Ouverturer, 5 Kvartetter og 1 Kvintet for Strygere, 2 italienske Scener med Orkester, 1 «Pater noster» for Mandsstemmer (et i sin Tid meget yndet og hyppig opført Arbejde, der bl. a. gaves ved Musikforeningens første Koncert i 1837) og en Mængde Sangkompositioner til danske og fremmede Texter, hvoraf mange nydelig og fint gjorte, m. m. Kun lidet heraf er dog udkommet i Trykken, saaledes en Strygekvartet og 6 Sange, de sidste udgivne af Musikforeningen i 1842. I 1821 blev G. — i den

Anledning af Regeringen udnævnt til Hofraad — af Hambro sendt til London for at afslutte et dansk-engelsk 5 Procents Laan paa 3 Mill. £. Paa Hjemrejsen blev han i Hamborg ramt af et apoplektisk Anfald, der berøvede ham Brugen af den venstre Haand og dermed for en Del afbrød hans musikalske Virksomhed. I Okt. 1824 ægtede han Adelaide Nathan-David (f. 24. Juni 1795), Datter af Grosserer Joseph N.-D. og Søster til Konferensraad C. G. N. David; men kun 4 Maaneder efter fandtes han 16. Febr. 1825 død paa sit Kontor, ramt af et Slagtilfælde. Hans Enke, der senere ægtede den neapolitanske Gesandt i Kjøbenhavn, Prins Pignatelli Ruffo, døde 27. Dec. 1891 i Italien.

Tidsskr. f. Musik 1858, Nr. 3. Schytte, Musiklex. Musikforeningens Festskr. I. Abrahams, Meddelelser af mit Liv S. 75 ff. *G. St. Bricka.*

Gerson, Julius Christian, f. 1811, Forfatter. G., der først bar Navnene Joseph Hartvig G., er født 15. Nov. 1811 i Kjøbenhavn af mosaiske Forældre: Skræddermester Hertz G. og Frederikke f. Dehn. Faderen var oprindelig velhavende, men det gik siden tilbage for ham, hvorfor han kun ved Venners Hjælp og stor personlig Opofrelse kunde føre den opvakte, lærelystne Søn frem ad den studerende Vej. I sit 10. Aar kom Drengen ind i v. Westens Institut, som han nogle Aar efter af pekuniære Hensyn maatte forlade. Et Forsøg paa at gjøre ham til Handelsmand mislykkedes, og da der atter kunde skaffes Penge til Veje, blev det besluttet, at den bekjendte Magister Lindberg skulde dimittere ham til Artium. G.s Flid var upaaklagelig, men Lindberg vilde ikke lade ham gaa op saa tidlig, som han selv havde Lyst til, og nu vare Baandene løsnede. G.s livlige Natur blev greben af æsthetiske Interesser, og Pligtlæsningen forsømtes. Resultatet blev, at G.s Examen faldt uheldig ud. Saa gik der en Tid i Sorg baade for Sønnen og Forældrene, indtil hans Lyst til at gaa Theatervejen sejrede. Han kastede sig med ungdommeligt Mod ud i Livet og forlod i Følge med et omrejsende Skuespillerselskab Kjøbenhavn, hvorpaa han i 3—4 Maaneder rejste rundt i Jylland og spillede Komedie. Snart følte han sig meget skuffet og ilde til Pas mellem sine udannede Fæller, og under et Ophold i Skive forlod han derfor Selskabet, skjønt han næsten aldeles var blottet for Existensmidler. Efter et Par Timers Ophold paa Byens Hotel fik han imidlertid af Proprietær Bjørn til Grinderslevkloster i Salling Opfordring til at overtage en Huslærerplads i dennes Hus, og fra det Øjeblik af, da han betraadte dette, daterer

sig en forandret Livsanskuelse hos ham. I dette kristelige Hjem lød der daglig Salmer og aandelige Sange, her var en hjærtelig Omgængelse og en sund Aand, hvilket alt sammen gav G.s poetiske Natur rig Næring. Her bestemte han sig til at gaa over til Kristendommen, og efter at have modtaget Undervisning af den dygtige Præst Jens Møller, Udgiveren af «Haandbog for Præster» og «Beskrivelse over Danmarks gejstlige Embeder», døbtes han i 1832 med Navnet Jul. Chr. Fra denne Tid skriver sig en Række af hans religiøse Digte. — I 3 Aar opholdt han sig hos Bjørns, indtil Higen efter større Udvikling atter førte ham til Hovedstaden, og fra nu af begyndte han den Kamp, som han Aarrækker igjennem har ført for at faa sine digteriske Evner anerkjendt og samtidig dermed skaffe sig Livets ydre Existensmidler. Snart studerede og underviste han i Kjøbenhavn, snart overtog han Huslærerpladser paa Landet (paa Livø i Limfjorden og paa Læsø). En kort Tid opholdt han sig i Norge, kom saa atter til Kjøbenhavn, hvor han først fik Ansættelse ved «Berlingske Tidende» og derpaa blev Korrektør ved «Rigsdagstidenden», hvorefter han i 1855 blev Redaktør af «Fyns Stiftstidende», hvilken Stilling han beklædte i 8 Aar, indtil Udgiveren, Hempel, døde. Saa vendte han atter tilbage til sin Plads ved «Rigsdagstidenden», hvor han var ansat i 28 Aar, indtil han selv var 72. Siden 1878 har han haft Statsunderstøttelse. 1891 fik han Titel af Professor. Han er ugift.

G. har udgivet en stor Mængde Skrifter i forskjellig Retning, saaledes en Mængde Børnebøger i bunden og ubunden Form («Maanedsskrift for Børn» (1845—47, sammen med H. V. Kaalund), «Den nye Børneven» (1849—50), «Skolen og Hjemmet» (1852) o. fl.); end videre Fortællinger i Prosa («Af det daglige Liv» (1870), «Som det gaar i Livet» (1874), «Ud af Livet» (1878) o. fl.), Digtninger paa Vers («Tre Livsmomenter», 7 Oplag, 1860—87, «Hjalmar og Solblink», en Æventyrdigtning (1872), «Kala», en Æventyrdigtning (1873), osv.), en hel Række Digtsamlinger («Hjemlige Toner» (1885) osv.), dramatiske Arbejder («Intrigen i Præstegaarden», versificeret Lystspil i 3 Akter, opført paa det kgl. Theater 1847, «Det var godt gjort», Lystspil med Sange, opført i Kasino 1883, osv.). I en Mængde Tidsskrifter og Dagblade har han leveret originale Arbejder og desuden offentliggjort mange Oversættelser efter Auerbach, Samarow, J. Hahn-Hahn, Rückert, Heine osv. I nogle Aar redigerede han «Dansk Folkelæsning» og «Illustreret Ugeblad», og han har endelig skrevet «Fem Breve til Clara Raphael fra en ung Hustru» (1851).

Næsten alle hans Arbejder fra en modnere Alder have været udgivne med hans fulde Navn; tidligere benyttede han Forfattermærkerne «Julius» og «Christian Alfred».

Hans Forfatterfysiognomi røber Renhed, Gudsfrygt og Fromhed. Han skriver et klart Sprog, og der er Sandhed og Simpelhed over Fremstillingen. Handlingen i hans Skildringer skrider jævnt fremad, og Karaktertegningen er gjennemgaaende korrekt, men ikke særlig interessant. Hans Flugt er ikke høj, og han har mere Fornuft end Begejstring. Undertiden røbe hans Arbejder et ret frisk Lune, og der kan af og til i dem fremdukke en Selvironi, som ikke sjælden karakteriserer den Stamme, hvorfra han er udgaaet. Han kan sikkert siges altid at have virket i det godes Tjeneste.

Erslew, Forf. Lex. Søndagsposten 1872, Nr. 428. *Nic. Bøgh.*

v. Gerstenberg, Heinrich Wilhelm, 1737—1823, Digter, fødtes 3. Jan. 1737 i Tønder. Hans Familie stammede vistnok fra Altenburg i Thüringen. Hans Fader, Joh. Heinr. v. G., kom i en ung Alder til Danmark, under hvis Faner han tjente i den polske Tronfølgekrig; han døde som dansk Ritmester. H. W. v. G. gik først i Skole i Husum, derefter 1751—57 i Gymnasiet i Altona. Allerede i Skolen skrev han Vers, og ved sin Afgang der fra oplæste han en Afskedsode, «Der Sieg der Musen». Med et Par velstaaende Tanters Understøttelse kom han paa Universitetet i Jena for at studere Jura og blev her Medlem af et i 1730 stiftet poetisk Selskab. I denne Kreds opstod hans kjedelige «Prosaische Gedichte» (Altona 1759) og den i Rokokostil forfattede Blanding af Vers og Prosa, som bærer Titelen «Tändeleien» (Lpz. 1759), samt hans første dramatiske Forsøg, «Turnus». De juridiske Studier, som han næppe havde gjort meget ved, afbrødes ved den glimrende Succes, han opnaaede med «Tändeleien», der bleve roste af Lessing i «Literaturbriefe». Efter ogsaa at have forsøgt sig som Kritiker i sin Ven Chr. Weisses «Bibl. d. schönen Wissensch.» vendte han i Efteraaret 1759 tilbage til Holsten, hvor hans Tante ejede en lille Gaard i Nærheden af Hohenwestedt (v. for Neumünster), men Landlivet synes ikke at have fængslet ham længe, og i 1760 se vi ham som Kornet i dansk Militærtjeneste. Begyndelsen paa hans militære Løbebane var lovende nok; i det korte og ublodige Felttog mod Rusland i Sommeren 1762 erhvervede han sig som Adjudant General, Grev Saint-Germains Velvilje, avancerede til Ritmester og fik sikker Udsigt til at blive ansat som Referent

for de holstenske Militæranliggender i Krigsdepartementet. I Tillid til denne gode Udsigt havde han i 1765 giftet sig med Sophie Trochmann, Datter af Raadmand T. i Slesvig; men da Frederik V døde, og Saint-Germain gik af, blev alt anderledes. I Steden for at faa den lovede, godt gagerede Plads blev han sat paa Ventepenge, og dette uventede Slag blev betydningsfuldt for hele hans Fremtid, i det den Gjæld, han havde haft ved Brylluppet, voxede hvert Aar med den tiltagende Børneflok og forfulgte ham som en ond Skæbne, selv efter at han havde opnaaet et Embede, saaledes at han egentlig hele sit Liv igjennem kom til at kæmpe med Pengesorger. Hans Forfattervirksomhed, som i hans Soldatertid havde været mangfoldig og til Dels original, lammedes af Pengenøden, og naar man læser hans Tragedie «Ugolino» med det mærkelige, fra Dante laante Sujet «Sultedød», skulde man næsten tro, at han havde været paavirket af Tanken om, hvorledes det kunde gaa ham selv og hans Familie.

Som Officer laa G. først i Slesvig; her skrev han under Psevdonymet «Ole Madsen» en lille «Handbuch für einen Reuter» (Altona 1763) samt efter Anakreontikeren Gleims Forbillede «Kriegslieder eines kön. dänischen Grenadiers bei Eröffnung des Feldzugs 1762» (Slesvig 1763), 3 smaa Digte i alt. Sammen med sin General var G. gjentagne Gange kommen til Kjøbenhavn og bleven indført i den tyske Kreds, som Bernstorff havde draget til Hovedstaden; og da han i 1763 for Alvor flyttede der til, modtoges han med aabne Arme i denne Kreds, bl. a. af Klopstock, J. A. Cramer og J. H. Schlegel, og bidrog selv tillige med sin unge Hustru, der var lige saa musikalsk begavet som han selv, i høj Grad til at oplive det selskabelige Samliv, saa at det unge Pars «Hytte» i Lyngby blev et yndet Samlingssted for den tyske Kreds fra Bernstorff Slot. I denne Periode naaede G.s Digterberømmelse sit Toppunkt. I 1765 skrev han en fri Oversættelse efter Beaumont og Fletcher, «Die Braut»; i de næste 3 Aar skrev han sine mest bekjendte Digtninger, nemlig «Der Skalde» (1766), «Ariadne auf Naxos» (1767) og «Ugolino» (Hamb. 1768), og gjorde samtidig, om end kun forbigaaende, Opsigt med sine «Briefe üb. Merkwürdigkeiten der Litteratur» (Slesv. 1766—67), hvori han stræbte at indføre Smag for nordisk Oldtid og Mythologi i den tyske Litteratur. Digtet «Der Skalde» er dediceret til hans Ven, Hofpræst, senere Universitetskansler i Kiel, Digteren Joh. Andr. Cramer, paa hvis Landgods Sandholm ved Sjælsø i Nordsjælland han havde fundet et Par

Kæmpehøje i Skoven, som satte ham i Skjaldestemning. Digtet har ikke stor poetisk Betydning, men G. blev derved den første tyske «Barde», og af ham er Klopstock først bleven paavirket i denne Retning. «Ariadne» er en tragisk Kantate, som i sin Tid jævnlig blev opført til Musik af forskjellige, og var det første tyske Melodrama. Af en Piece fra 1770, hvori G. kritiserer det italienske Syngespil, samt af Breve fremgaar, at han tænkte paa at skabe et sammenarbejdet Hele af Text og Musik, ja, at han endog tænkte sig Muligheden af en Programmusik uden Ord. Tragedien «Ugolino» er et sært Virtuosnummer, et Kunststykke snarere end et Kunstværk; det mangler den tragiske Skyld, den rette tragiske Spænding og en egentlig tragisk Løsning; det er med ét Ord kun pinligt; ikke desto mindre blev det spillet med stor Succes i Berlin i 1769. Af de omtalte holstenske Litteraturbreve skrev G. det meste selv, skjønt han gjærne vilde give det Udseende af, at han havde en Masse Medarbejdere paa forskjellige Steder; iblandt Medarbejderne vare Etatsraad C. Fleischer og Overkrigskommissær P. Kleen, sammen med hvilke han i 1765 udgav den sorøske «Samling af Skrifter til de skjønne Videnskabers og det danske Sprogs Opkomst». Det betydeligste Bidrag i Litteraturbrevene er G.s egne Betragtninger over Shakspeare, hvortil der oprindelig var knyttet en meget nedsættende Bedømmelse af Wielands Shakspeare-Oversættelse, som fremkaldte en fleraarig litterær Fejde imellem de to Digtere. I Aarene 1768—70 skrev G. Recensioner til «Neue Zeitung» i Hamborg, hvis Redaktør ønskede at knytte ham fast til Bladet, men et Tilbud om fast Ansættelse i den danske Statstjeneste trak stærkere, og han blev i Kjøbenhavn. I 1769 blev han ansat som Konferencesekretær i det tyske Kancelli; under Struensees Ministerium udnævntes han i 1771 til Kommitteret i det tyske Kammer under Finanskollegiet og derefter tillige i 1772 til Medlem af Kommercedeputationen. Efter Struensees Fald, hvoraf han blev uberørt, blev han i 1773 Kommitteret og tysk Sekretær i det paa ny organiserede Rentekammer og endelig i 1775 udnævnt til dansk Resident og Konsul i Lybek.

I denne Stilling kunde han godt have fundet det fornødne Otium til litterære Sysler, hvis han blot var bleven frigjort for det gamle økonomiske Tryk. Hans musikalske Anlæg og Tilbøjelighed, hans udstrakte Omgang, som her forøgedes med Medlemmerne af «Göttinger Hainbund», hans storartede Gjæstfrihed i Forbindelse med de stedse stigende Krav, som 7 opvoxende Børn og en sygelig

Hustru nødvendigvis maatte stille, forøgede vistnok Gjælden fra Aar til andet. Indflydelsesrige Venner i Hovedstaden søgte endelig at hidføre en Grundforbedring i G.s Kaar ved i 1783 at skaffe ham Tilladelse til — tvært imod al Skik og Brug — at sælge sit Embede for 20000 Thlr. Dermed vilde G. have været ude over alle Vanskeligheder, hvis han havde faaet et andet Embede, men den yngre Bernstorff og Schimmelmann ansaa ham — ikke uden Grund — for upaalidelig i Pengesager og lidet energisk af Karakter; forgjæves søgte han et Amtmandsembede, forgjæves blev han i 1788 indstillet til Bibliothekar ved det store kgl. Bibliothek (sammen med Jac. Baden og D. G. Moldenhawer). G., som knap nok havde bjærget det halve af Salgssummen for sit Embede, blev nu en urolig Projektmager, som forsøgte snart det ene og snart det andet, uden at gjennemføre noget. Da hans Kone var død i Eutin 1785, hvor han foreløbig var flyttet hen, tænkte han endog paa at bringe sine Affærer paa Fode ved et rigt Parti, men ogsaa dette glippede. Her i Eutin kom han imidlertid til at omgaas meget med Digteren Voss, som var Rektor her, og som ved sin roligere og mere energiske Naturs Indflydelse fik ham til at udarbejde sit sidste poetiske Udkast, det tragiske Melodrama «Minona od. die Angelsachsen» (Hamb. 1785), som han selv ansaa for sit bedste Skrift, men heller ikke her havde han Held med sig; det kolde, udvandede og langtrukne Produkt vandt aldrig Bifald. I Efteraaret 1786 flyttede G. til Altona og endelig, 3 Aar efter, kronedes hans uafladelige Ansøgninger og hans Venners Bestræbelser med Held; han blev i 1789 udnævnt til Justitsdirektør ved Lottoet. Her i Altona fandt han ogsaa i 1796 en anden Hustru, en anden Moder til sine Børn og en trofast Plejerske paa sine gamle Dage, nemlig Sophie Stemann, Datter af en holstensk Kjøbmand, der var bleven ruineret i England under Kolonialkrigen. Forbindelsen med denne ædle Kvinde skaffede ham en nogenlunde rolig og lykkelig Alderdom, medens hans usvækkede Syn og hans næsten ubegrænsede Frihed tillode ham at sysle med sine Yndlingsstudier; men digte vilde han ikke mere, og det var kun med Vanskelighed, at hans Ven Gähler fik ham til at udgive det bedste af sine Skrifter i 3 smaa Bind under Titel «Vermischte Schriften» (Altona 1815—16). Hvad han studerede, var Filosofi, især Metafysik; Læsningen af Kants Skrifter foryngede ham i den Grad, at han endog i Treserne tænkte paa at søge et filosofisk Professorat i Kiel. Sine filosofiske Skrifter har han for det meste selv tilintetgjort; der findes kun trykt nogle faa

korte Afhandlinger. Han døde 1. Nov. 1823 og ligger begravet paa Kirkegaarden i Altona. Udrustet med et mangesidigt Talent, en omfattende Litteraturkundskab og en sjælden Evne til at forme sit Sprog vilde denne Mand maaske være bleven en af sin Tids store Digtere, hvis han havde ejet en Lessings Energi og faste Tro paa sig selv.

Allg. Deutsche Biographie IX. *C. A. Nissen.*

Gert, s. Gerhard.

Gertner, Johan Vilhelm, 1818—71, Maler, var født i Nyboder 10. Maj 1818. Han begyndte i sit 13. Aar at gaa paa Kunstakademiet; men han gik det langsomt igjennem, og selv efter at han var bleven Elev af Modelskolen, varede det 3 Aar, inden han vandt de 2 Sølvmedailler (1837). Derpaa konkurrerede han 2 Gange om Guldmedaillen, uden dog at opnaa den. Han havde imidlertid begyndt at udstille 1836, 2 Billeder, hvoraf det ene, «Thorvaldsens Atelier paa Charlottenborg», som et lovende Ungdomsarbejde blev kjøbt til den kgl. Malerisamling. I en Del af Værkstedet ses adskillige af Thorvaldsens bekjendteste Arbejder, medens nogle Personer ere tilstede, saaledes Billedhuggeren C. F. Holbech og Arkitekten Theophilus Hansen. Et andet mindre Billede blev 2 Aar efter kjøbt af Kunstforeningen, og hans uden Tvivl bedste Ungdomsværk, «En Hyrdedreng, der driver en Flok Faar», kjøbtes i 1839 til den kgl. Malerisamling. Heri var et Spor, som Kunstneren maaske med Held kunde have fulgt, i det, hvad han havde set simpelt og naturligt, var gjengivet med en kraftig Sans for Farve og en flittig Udførelse. Men G. var ingen aandelig Begavelse, og han vendte sig snart fra en friere kunstnerisk Virksomhed til Portrættet, hvor Naturstudiet kunde foregaa under selve Arbejdet i Malerstuen, og hvortil han medbragte betydelige Fortrin i sin sikre, om end noget overfladiske, Formsans, i sin Evne til at træffe, om end ikke altid en behagelig, Lighed og i sin kraftige, vel beregnede Farve. Men hans Portrætter maatte paa Grund af, at hans Natur savnede det dybere aandelige Blik, nødvendigvis blive meget forskjellige. Medens man i Portrætter af Hall og Monrad kun fik en temmelig plump, legemlig Lighed, som det snævre Atelierlyses tunge, sorte Skygger kun gave et endnu aandløsere Præg, kom derimod G.s Fortrin langt mere til deres Ret i saadanne Portrætter som af Bankieren Gedalia og Kjøbmand Schuldt fra Hamborg; selv det sortladne i hans Farve paa den Tid var ligesom mere paa sin

Plads der end i de førstnævnte Portrætter. At fremragende Personer dog ogsaa kunde lykkes for ham, havde han allerede vist i sit Profilportræt af Thorvaldsen, som dog i de senere Gjentagelser fik noget konventionelt og virtuosmæssigt i Behandlingen, og i Stiftsprovst Trydes Portræt, der i 1843 hædredes med Udstillingsmedaillen. Da han ikke havde været udenlands, fik han samtidig Akademiets mindre Rejsestipendium, for at han ved en Rejse kunde opfylde en statutmæssig Forpligtelse, inden han fik Adgang til at gjøre Medlemsstykke. I Steden for rolig at gjøre Brug af Rejsepengene indlod han sig i en fleraarig Strid med Akademiet om sin formentlige Ret til at blive Medlem ogsaa uden at have rejst, men endte med at opfylde Akademiets Fordring ved at gjøre en Rejse til Dresden, hvor han bl. a. malede et Portræt af Nordmanden Landskabsmaler J. C. Dahl. Efter Hjemkomsten fik han til Opgave at male C. V. Eckersbergs Portræt, og paa dette dygtige, om end ikke særlig vindende, Billede af den aldrende Mester blev han 1850 Medlem af Akademiet og giftede sig 5. Avg. s. A. med Anna Elisabeth Petersen (f. 1830), Datter af Slotsgartner Peter P. Professortitelen fik han 1858. Han havde i 1856 malet et fra hans øvrige Kunst meget forskjelligt Billede, nemlig et Portræt af hans tarvelige, jævne, gamle Moder. Heri er Koloriten finere og ædlere, navnlig levende er det smukke clair-obscur ved Øjnene, om end den noget smaalige Gjennemførelse svækker den maleriske Virkning. Det blev senere indkjøbt til den kgl. Malerisamling. Til de Portrætter, der bedst ville bevare hans Navn, hører ogsaa Portrættet af Grev A. V. Moltke (1852).

G. har under hele sit Kunstnerliv tillige raderet og lithograferet, men i sine senere Aar dog især med Blyant tegnet en Mængde Portrætter, hvoraf en stor Del udmærke sig ved god Lighed og bevare Mindet om mange Personligheder, hvis Portrætter ellers ikke haves. Største Delen af denne Samling er nu i det national-historiske Musæum paa Frederiksborg. Ligesom G. hverken havde Elever eller dannede Skole, saaledes stod han under hele sin Livsbane som en ejendommelig, fra de herskende Kunstretninger ganske forskjellig Skikkelse, tilmed lidet skattet, for ikke at sige undervurderet, af den Kunstanskuelse, som den Gang førte Ordet. Han døde, tilsyneladende endnu i sin kraftigste Alder, 29. Marts 1871. Hans Enke har senere (1876) ægtet Professor, Overlæge C. L. Studsgaard.

Illustr. Tid. Nr. 602. Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Gertrud, o. 1154—1197, Knud VI's Dronning. G., som var en Datter af Hertug Henrik Løve af Sachsen og Bajern, blev først gift med Hertug Frederik af Schwaben (1166). Efter hans Død (1167) trolovedes hun med Knud (1171) og synes at have opholdt sig i Danmark i de følgende Aar. Brylluppet fandt Sted i Febr. 1177 i Lund, og Knud gjordes til Statholder i de skaanske Landskaber. Da Kong Valdemar I døde 12. Maj 1182, besteg han Tronen. G. var en halv Snes Aar ældre end sin Husbond, men denne var alvorlig og sat af Væsen og Karakter, ældre end efter sine Aars Tal, siger Arnold af Lybek, og han anvender paa ham det Vers, at han, «kyskest selv, med sin kyske Viv sine Dage henleved». G. døde 1. Juli 1197 og ligger begravet i Væ Kirke i Skaane.

Weeke, Lunde Domkapitels Gavebøger. *Johannes C. H. R. Steenstrup.*

Gertsen, Henrik, —1368, Biskop i Roskilde, var ikke, som det almindelig siges, Provst i Roskilde, før han blev Biskop; der foreligger her en Forvexling med den Mag. Henrik, der døde 1342 som Provst. Med Sikkerhed vide vi intet om H. G., før han 1350 besteg Bispestolen i Roskilde efter Jacob Poulsen. At han blev valgt til dennes Efterfølger, skyldes sandsynligvis den Beredvillighed, hvormed han 21. Nov. 1350 overlod Kong Valdemar Kjøbenhavns Slot og By tillige med sit Gods i Serridslev og en Mølle for sin (Bispens) Livstid. Vi finde ham da ogsaa bestandig som en trofast Ven af Kongen, meget anvendt i Statssager og meget føjelig lige over for Kongens Ønsker. Da Valdemar 1352 drog til Tyskland, var H. G. en af de 5 Statholdere, som skulde styre Landet i Kongens Fraværelse. Aaret efter døbte han Margrethe Valdemarsdatter, 1356 førte han Forsædet i den af Valdemar nedsatte Kommission, der skulde gjøre Forslag til Foranstaltninger af landøkonomisk Interesse, 1357 overdrog han Kongen sine Besiddelser i Arts Herred, 1362 forhandlede han paa Kongens Vegne i Lybek, 1366 i Stralsund. Sidstnævnte Aar følte han sig imidlertid saa svækket af Alderdom og Svagelighed, at han fik Tilladelse af Paven til at antage en Præst til Medhjælper. Han døde 18. Okt. 1368 og blev begravet i Roskilde Domkirke, til hvilken han havde skjænket betydeligt Gods, samtidig med at han i Kirken lod opføre et Alter til Ære for St. Anna.

Script. rer. Dan. VII, 154. 161. *Mollerup.*

Gertsen, Jacob, † 1410, Ærkebisp, s. Ulfstand.

Gertz, Martin Clarentius, f. 1844, Filolog. G. er født i Svendborg 14. Dec. 1844 som Søn af Bagermester M. C. G. og A. H. N. f. Grøn. Mænd i Svendborg bekostede hans Skolegang i Odense Kathedralskole, hvor han indtraadte 1859, og hvorfra han dimitteredes 1864 (med Udmærkelse). Filologisk Embedsexamen tog han 1870. Kort efter blev G. Madvigs Medarbejder ved Udgivelsen af «Adversaria critica» og dyrkede nu særlig den sproglige og textkritiske Side af Filologien, paa hvilket Omraade han snart efter optraadte med selvstændige Arbejder. Efter Madvigs Tilbagetræden blev G., i Jan. 1880, hans Efterfølger som Professor ved Universitetet. — G.s textkritiske Studier have hidtil væsentlig samlet sig om den latinske Sølvalders Forfattere, navnlig Valerius Maximus, Qvintilian, Seneca Rhetor og Filosofen L. Annæus Seneca. Stor Fortjeneste har G. af Studiet af den sidstnævnte Forfatter. Han begyndte her med, for vore Skoler, at udgive «Tre Dialoger af Seneca» (1873). Kort efter fulgte hans Doktordisputats: «Studia critica in L. A. Senecæ dialogos» (1874). Efter den Anerkjendelse, dette Arbejde fandt, udgav G. (i Berlin 1876) samme Forfatters «Libri de beneficiis et de clementia»; senere, efter et Ophold ved Bibliotheket i Mailand, sit Hovedværk, Udgaven af L. A. Senecas «Dialogorum libri XII» (1886). Madvig havde i «Adversaria critica» paavist den rigtige Vej til en kritisk Behandling af Senecas Text; det er G.s Fortjeneste ved nye Haandskriftkollationer i de af ham udgivne Værker at have tilvejebragt et fast Grundlag for fremtidige Arbejder og selv med stor Dygtighed at have benyttet dette Materiale. — I de senere Aar har G. inddraget Middelalderens Latinister under sine Studier; Frugterne heraf ere Fremdragelsen af Digtet «Vetus qverela» (i «Theolog. Tidsskr.» 1886) og navnlig Udgaven af And. Sunesens «Hexaëmeron» (1892). — Der er for øvrigt næppe nogen Side af den græske og latinske Filologi, som G. ikke dyrker, og hvortil han ikke yder Bidrag. Han har bl. a. udgivet «Udvalgte Skrifter af Lukianos» (1883) samt Oversættelser af Værker af denne Forfatter og i «Nord. Tidsskr. f. Filol.» 1889 meddelt vægtige Bidrag til Fortolkningen af Lovindskriften fra Gortyn. I denne alsidige Dyrken af sin Videnskab viser G. sig, ikke mindre end i sine textkritiske Arbejder, som Madvigs Discipel.

1887 indtraadte G. i Undervisningsinspektionen for de lærde Skoler og har fra 1888 været dens Formand. 1883 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab; siden 1877 har han deltaget i

Redaktionen af «Nord. Tidsskr. f. Filologi» og er (fra 1890) Medlem af Bestyrelsen for Udgivelsen af Oversættelser af historiske Kildeskrifter. I 1874 ægtede G. Anna Catharina Møller, Datter af fhv. Kjøbmand i Middelfart P. H. M.

Universitetets Reformationsprogram 1874. *K. F. Kinch.*

Getreuer, Christian Peter, 1695—1730, Præst, blev født i Odense 16. Jan. 1695; hans Forældre vare Maler Christian Zacharias G. og Anne Margrethe Pedersdatter. Stamfaderen skal have tjent en holstensk Hertug og af denne være benævnet «mein Getreuer», hvorfra Familienavnet siges at oprinde. Efter at være dimitteret fra Odense Skole 1714 tog han Aaret efter Attestats og var derefter et Par Aar Huslærer i Sjælland. 1716—21 laa han paa Valkendorfs Kollegium og vendte saa tilbage til sin Fødeby, hvor han var beskæftiget med Undervisning. 1723 maatte han prædike for Kong Frederik IV og blev strax derefter kaldet til Sognepræst i Ønslev paa Falster, hvor han allerede døde 3. Febr. 1730, kun 35 Aar gammel. Da han havde faaet Embede, ægtede han Dorthe Cathrine Kamp fra Kjøbenhavn. G. er Forfatter af adskillige Rimerier til Kongehusets Forherligelse, ligesom han ved flere af de fremtrædende Begivenheder paa sin Tid maatte give sine «Suk» Luft i Sange. Da han ogsaa vilde øve sin Rimekunst paa den religiøse Poesi og i den Hensigt omskrev de gamle Kirkesalmer paa «bekvemmere Toner» og «bedre Vers», fraraadede hans Biskop ham denne Nyhedssyge: «Lad eders Bønder blive ved den gamle aleneste Gud!»

I. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. II, 268 f. *A. Jantzen.*

Getreuer, Christian Peter, 1710—80, Legatstifter, var Søn af Malermester Zacharias G. (den foregaaendes Broder) og Anna Margrethe f. Wildwasser og født i Kjøbenhavn 10. Marts 1710. I sin Ungdom følte han sig hendragen til Kunsten — han udsmykkede endog 1738 Bankens Generalforsamlingssal paa Børsen med malede Tapeter med allegoriske Figurer —, men vendte dog snart Kunsten Ryggen og blev 4. Marts 1749 Hofmalermester og -forgylder. Som saadan havde han Arbejdet paa en stor Del Slotte og offentlige Bygninger, men klagede desuagtet allerede 23. Marts 1749 til Kongen over, at den kgl. Bygmester Eigtved ikke skaffede ham alt det Arbejde, han som Hofmaler og Hofforgylder mente at kunne gjøre Fordring paa. G. samlede sig en

stor Formue. Han havde 12. Avg. 1733 ægtet Marie Thomasdatter Riis (f. 1699 † 2. April 1778). Ved Ægtefællernes Testamente af 1. Juli 1776, udvidet 7. Juli 1779 og konfirmeret af Kongen 10. Marts 1786, oprettedes de Getreuerske Stiftelser. Legatmassen, 93000 Rdl., at anvende til Stadens fattiges bedste, sattes ved kgl. Paabud under Magistratens Overbestyrelse, skjønt Magistraten havde rejst stærke Indvendinger mod at overtage dette Hverv. G. døde i Kjøbenhavn 22. Okt. 1780. *F. J. Meier.*

Geuss, Joachim Michael, 1745—86, Professor, er født 23. Avg. 1745 i Krummendich i Wilstermarsk, hvor hans Fader, Nicolai Frederik G. († 1785), var Præst. Fra 1762—66 studerede han ved Gymnasiet i Altona, kom derefter til Kiel og der fra til Kjøbenhavn, hvor han bl. a. blev Informator i Grev Tramps Hus. Han kom imidlertid hurtig ind paa Embedsbanen. 1769 blev han Informator i Mathematik og Fortifikation for Landkadetterne, og under Struensee blev han udnævnt til Rektor ved den Realskole, som paatænktes oprettet i Steden for Waisenhuset, men som ikke kom i Stand. 1774 blev han Professor extraord. i Mathematik ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han 1782 rykkede op til ordinær Professor. Livlig og foretagsom, som han maa have været, syslede han imidlertid med andet end med sin Videnskab. Hans første trykte Arbejde (1766) er Theses til en Disputats i Altona om det italienske Sprogs Oprindelse; i Kjøbenhavn oversatte han en Del Bøger af forskjelligt Indhold, ligesom han skrev Recensioner i Badens Journal, og endelig var han virksom i det 1769 oprettede danske Landhusholdningsselskab. Han blev Medlem af det 1773 og i 1779 Præsident for det, hvad han vedblev at være til sin Død; han var særlig Medlem af dets «Kunstkommission» og dets «Præmieskriftskommission». Væsentligst Betydning har han dog maaske som mathematisk Militærforfatter, navnlig paa Minerkunstens Omraade; hans Bøger om denne Videnskab (1774 og 1776) vakte Opsigt, og han var samtidig Medarbejder i Bøhms «Magazin für Ingenieurs und Artilleristen» i Giessen. Han var Medlem af Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn (siden 1779) og Throndhjem ligesom af det fysiografiske Selskab i Lund. Ved sin Død, 29. Nov. 1786, efterlod han sig en ganske betydelig teknisk Bogsamling. — 1782 havde han ægtet Mette Sophie Horn, Datter af Justitiarius i Hof- og Stadsretten, Etatsraad Frederik H.; hun havde tidligere været gift med Søkapitajn Erik Torm Rasch († 1781), og som

Enke efter sin anden Mand skjænkede hun 1795 hans efterladte Manuskripter til Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn.

O. Malling, Tale til Erindr. om J. M. G., 1787. Index libr. et instrument., quæ reliquit J. M. G., 1787. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex.

C. Nyrop.

Geveke, Jacob, —1699, Officer. Hans Fødsel og Herkomst ere ikke bekjendte, og det første, der vides om ham, er, at han i Svenskekrigen 1643—45 havde Ansættelse i den Del af den danske Hær, der kæmpede i Skaane. Senere tjente han som Kapitajn i Flandern, og her har han sandsynligvis fornyet eller gjort Bekjendtskab med U. C. Gyldenløve, den Gang i spansk Tjeneste, og gjennem ham i 1657 paa ny opnaaet Ansættelse i Danmark, hvortil han nu forblev knyttet. 1658 under Kjøbenhavns Belejring var han Oberstlieutenant i Gyldenløves Dragoner, og med dette berømte Korps deltog han bl. a. i de kraftige Udfald 13. Avg. og 23. Avg., der gjorde hans Chefs Navn frygtet i den svenske Lejr og saa væsentlig bidrog til at løfte Stemningen i den belejrede By. Hans gode Forhold under disse og senere Begivenheder paaskjønnedes af Frederik III, der 1661 udnævnte ham til Kommandant i Nakskov, og 1672 avancerede han til Oberst. Ved den saakaldte skaanske Krigs Udbrud 1675 fik han Tilladelse til at nedlægge Kommandantposten i Nakskov og at hverve et Rytterregiment, der bar hans Navn og indlemmedes i Hovedhæren, som drog ind i Meklenborg. I Spidsen for dette Regiment deltog han i Stormen paa Wismar 13. Dec. 1675 og i Slaget ved Landskrone 16. Juli 1677, medens Regimentet det mellemliggende Aar hørte til det dansk-brandenborgske Korps, der under Kurfyrst Frederik Vilhelms Anførsel kæmpede i Nordtyskland. I Slutningen af 1677 blev han paa ny Kommandant i Nakskov, gik af ved Hærreduktionen 1679, men optoges igjen i Hæren med Ventepenge 1681 og blev 1683 for 3. Gang Kommandant i Nakskov. 1685 blev han forsat til den ansete Kommandantpost paa Kronborg og 1692 Generalmajor. 1694 i sin høje Alderdom — Kongens «ældste» Tjener kalder han sig — afskedigedes han af Krigstjenesten, i det der som Pension og paa Grund af lang og tro Tjeneste blev givet ham Lundegaard (nuværende Christiansdal) paa Laaland at nyde kvit og frit for Livstid.

G. var 2 Gange gift: 1. med Jeanne Marie Stenier, Enke efter en Lic. Wallraven, 2. med Elisabeth Cathrine Daldorff (begr. i Nakskov 30. Juni 1698), Datter af Henning D. til Flügge paa

Femern. Han var — maaske igjennem disse Giftermaal — en ret velstaaende Mand, der havde flere Ejendomme. Han ejede saaledes Søllestedgaard paa Laaland fra 1665—70, og 1678 tilskjødede hans Svigerfader Daldorff ham Øllingsøgaard, som han 1686 afhændede til Christian V. Det er lejlighedsvis blevet bemærket om ham — uvist med hvilken Ret —, at han var en brutal Soldat; af de talrige Breve, der findes opbevarede fra ham til Christian V og de øverste styrende i Krigskollegiet, fremgaar det, at han er en velstuderet Mand, der med Lethed fører Pennen paa Tysk og Fransk og frejdig, ofte jovialt fremsætter sine Tanker. Han døde i Nakskov 9. Dec. 1699. *S. A. Sørensen.*

Geyse (Geiso), **Johan Erhard,** —1707, Officer, var af en hessisk Adelsslægt, Brodersøn af en fra Trediveaarskrigen bekjendt General. Han havde tjent forskjellige Fyrster, sidst (fra 1676) Kurfyrsten af Brandenborg som Generalmajor af Kavalleriet og «Oberst over begge Livgarder», da han i Febr. 1678 blev dansk Generallieutenant til Hest og til Fods. Han fik Kommando over et Korps paa 4 Rytterregimenter, 8 Batailloner og 20 Kanoner, hvormed han i Maj—Avg. s. A. deltog i Belejringen af Uddevalla. Efter at denne var opgivet, førte G. sine Tropper tilbage til Skaane, men da kort derpaa Fr. v. Arenstorff (I, 320 ff.) fjærnedes fra Overkommandoen, vilde G. ikke tjene under hans Efterfølger Wedel, som han regnede for sin Undermand. Kongen føjede ham og gjorde ham til Gouvernør over Militsen og Fæstningerne i Hertugdømmerne. 1681 kommanderede han et Indfald i den gottorpske Del af Ditmarsken for at demolere nogle Skanser og blev s. A. dekoreret med det hvide Baand. 1686 deltog han i Belejringen af Hamborg, men da han stadig laa i Strid med andre Generaler, navnlig Wedel, og med Generalkommissariatet, og da han, efter at Arenstorff atter var tagen til Naade, heller ikke vilde underordne sig denne, bevilgede Kongen i Begyndelsen af 1687 hans Ansøgning om Afsked. Han døde 1707.

v. Schöning, Die Generale der brandenburg. u. preuss. Armee 1640—1840, Berl. 1840. *H. W. Harbou.*

Gheysmer, Thomas, —1431—, Munk. Paa Kjøbenhavns Universitetsbibliothek bevares et middelalderligt Pergamentshaandskrift, der slutter med en Optegnelse, hvorefter den fromme Klosterbroder T. G., født i Stralsund, i Aaret 1431 har ladet Odense-

Borgeren Henrik Duvel skrive dette «Compendium» til sine Brødres Nytte. Haandskriftet indeholder foruden en Verdenskrønnike og nogle theologiske Skrifter en Danmarkskrønnike, der bestaar af et Udtog af Saxos Værk og en Fortsættelse deraf indtil 1341. Ved en Misforstaaelse af Langebek, der udgav denne Krønnike i 2. Bind af «Scriptores», blev T. G. tidligere opfattet som Forfatter hertil; dette var han dog ikke, saa vist som Krønniken aabenbart er skrevet af en dansk Mand i Valdemar Atterdags første Aar. Værket frembyder stor Interesse; allerede i Fremstillingen af det 13. Aarhundrede medtager Forfatteren adskillige Folketraditioner, som ikke have fundet Plads i Aarbøgerne, og af det følgende Aarhundredes Begyndelse giver han en mere indgaaende Skildring end nogen anden Kilde. Den ubekjendte Forfatter har været en varmtfølende Patriot, der var dybt greben af Fædrelandets Ulykker, og dette giver hans Fremstilling Liv og Farve. Denne Krønnike blev da ogsaa meget læst; i det 15. Aarhundrede blev den endogsaa oversat paa Plattysk og trykt, ligesom den for en stor Del ligger til Grund for den danske Rimkrønnikes Skildringer.

Usinger, Dänische Annalen S. 88. *Kr. Erslev.*

Gianelli, Giovanni Domenico, —1801—, Billedhugger, var Søn af Kunstakademiets Gibser Domenico Maria G. fra Lucca († 1801) og født i 2. Halvdel af det 18. Aarhundrede. Som Elev af Kunstakademiet udførte han en Buste af Prokurator P. Bugge († 1794). I 1797 vandt han den mindre og den store Sølvmedaille i Modelskolen, endnu s. A. den mindre Guldmedaille og 1799 den store Guldmedaille. Foruden disse Arbejder har han kun udstillet nogle Buster, deriblandt A. P. Bernstorffs (1803). Efter Faderens Død blev han Akademiets Gibser; men endnu s. A. (1801) søgte han om Tilladelse til at rejse til London, hvilket han ogsaa gjorde, men, som det synes, adskillige Aar senere. Fra London hjemsendte han 1819 en Buste af Hertug Vilhelm Frederik af Gloucester, der var Æresmedlem af Akademiet, men blev kun agreeret, ikke, som han havde forlangt, optaget til Medlem paa denne Buste, som heller ikke, hvad der især krænkede ham, blev opstillet i Akademiets Forsamlingssal. «John Dominick G.», som han nu kalder sig, maa være forbleven i England og er vistnok død der.

Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Gianelli, Harald, 1803—32, Medaillør, var en Søn af ndfr. nævnte P. L. G. og blev født 18. Febr. 1803. Han var, efter hvad

der siges, skrutrygget og svag fra Fødselen og skal yderligere have gjort sit til at nedbryde sit Helbred, indtil han endnu i ung Alder forfaldt til Drik og efter næsten et Aars tiltagende Sygelighed døde 4. Febr. 1832. Hans Fader var død, da han var 4 Aar, Moderen havde giftet sig igjen med en Svoger, der sad i smaa Kaar, saa at H. G. maatte søge Understøttelse for at studere ved Akademiet. Han synes imidlertid at have vist saa meget Talent, at Akademiet kunde anbefale ham, og i nogle Aar nød han en Understøttelse af 2 Rdl. om Ugen. I Modelererklassen vandt han 1825 den mindre Sølvmedaille, 1827 en Pengepræmie, medens han samtidig uddannede sig til Medaillør, men han naaede kun at faa udført nogle Øvelsesarbejder, der dog vakte Akademiets Opmærksomhed. Af andre Billedhuggerarbejder af ham kjender man kun en Buste af Maleren C. A. Lorentzen († 1828), udført efter en Maske af den afdøde og udstillet 1829.

Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Gianelli, Peter Leonhard (eller Pierleonardo), 1767—1807, Medaillør, var en Broder til ovfr. nævnte Giovanni Domenico G. og blev født i Kjøbenhavn 27. Okt. 1767. Allerede som Barn kom han paa Akademiet og vandt i faa Aar begge Sølvmedaillerne og 1789 den lille Guldmedaille som Billedhugger. Han vendte dog snart Billedhuggeriet Ryggen for at kaste sig over Medaillørkunsten, og Abildgaard, hvis Velvilje han havde vundet, satte igjennem, at Akademiet tilstod ham et Rejsestipendium som Medaillør 1791. Han var borte paa 6. Aar, og efter sin Hjemkomst ved Juletid 1796 blev han agreeret og 1798 Medlem af Akademiet paa et nyt Stempel til dettes store Sølvmedaille. Tiden den Gang var imidlertid saa isnende kold lige over for Kunsten og Kunstnerne, særlig Billedhuggere og Medaillører, at G. fandt det rettest at søge Ansættelse som Medaillør ved Mønten, en Stilling, han opnaaede 1800. Hans Virksomhed her, og overhovedet som Kunstner, var imidlertid kun kort og ringe, i det han allerede 23. Dec. 1807 afgik ved Døden. Som Billedhugger gjorde han 1787 en Apollo, der, ligesom hans Konkursarbejde for Guldmedaillen: Cain og Abel, fortjener at nævnes; hans Stempler til de faa Medailler, han fik udført, — som den over Martin Wahl og den til Minde om Søslaget 2. April — ere fortræffelig gjorte, og som Medaillør staar G. ved Siden af Arbien og Adzer og over Schneider, Wahl, Meybusch o. a. ældre. G. havde 8. Marts 1802 ægtet Anna Mar-

grethe Louise Boyesen (f. 1778); hun overlevede ham i mange Aar, indgik i 1810 nyt Ægteskab med Gibseren Giambattista G. († 1825), Broder til hendes afdøde Mand, og afgik ved Døden i Juni 1851. I sit første Ægteskab var hun bleven Moder til ovfr. nævnte Harald G.

Kjøbenhavns Skilderi 1807, Sp. 345. Weilbach, Konstnerlex. Thiele, Thorvaldsen I, 156. 171. Meier, Wiedewelt S. 169 f. 174. *F. J. Meier.*

Gie—, jvfr. Gje—.

Giese, Adam Ludvig, 1704—62, Præst, blev født 12. Maj 1704 og havde 3 Aar været Hospitalspræst i Wernigerode, da han 1735 «mod al hans Søgen og Tanke» efter Grev Stolbergs Anvisning blev kaldet til Kjøbenhavn som Kabinetspræst hos Enkefyrstinden af Ostfriesland. 6 Aar efter (1741) ansattes han som tysk Garnisonspræst sammesteds, og i dette Embede forblev han til sin Død, 26. Jan. 1762. Han var ivrig Pietist, og det var ham, der i en Prædiken ytrede, at Frederik V «privilegerede» Synden, da han oprettede de kgl. privilegerede Komedier. I øvrigt var han en nidkjær Præst og særdeles dygtig Prædikant, hvorom adskillige trykte Prædikener vidne. De bleve for største Delen udgivne enkeltvis og tillige oversatte paa Dansk. Senere foranstaltedes en Samling deraf. Til Brug ved Gudstjenesten i Garnisons Kirke udgav han en (tysk) Salmebog (1745 og oftere), som hører til hin Tids kjærnefulde Salmesamlinger. Han er ogsaa selv Forfatter af flere Salmer. G. var 2 Gange gift: 1. med Christine Margrethe f. v. Schlegel; 2. med Bertha Sophia f. Romstorf († 1767, 70 Aar gammel).

Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Giese, August, 1620— , Byskriver, Forfatter, Søn af Byskriveren i Husum Joachim G. og Salome Moldenit, fødtes 29. Sept. 1620. Han studerede Lovkyndighed i Königsberg og Helmstedt, det sidste Sted især under Vejledning af Herman Conring. Efter sin Hjemkomst fulgte han sin Fader i Bestillingen, ligesom han blev Raadmand, og udmærkede sig i disse Stillinger ved sin fremragende Begavelse og Forretningsdygtighed; ikke des mindre blev han sammen med de øvrige Raadmænd afskediget af den hertugelige Regering paa Gottorp paa Grund af en Strid med Byens Sognepræst (1688?). Han var en kundskabsrig og fordomsfri Forfatter, der behandlede mange forskjellige offentlige Forhold; men de fleste af hans Skrifter kom ikke i Trykken. Med sin Hustru,

Borgmesterdatteren Anna Axen, havde han en Datter og 7 Sønner. Hans Dødsaar opgives ikke.

J. M. Krafft, Ein zwey-hundert-jähriges Jubel-Gedächtniss S. 256 ff. (195). Moller, Cimbria lit. *A. D. Jørgensen.*

Giese, Frederik, 1625—93, Kammersekretær, Amtmand, fødtes i Husum 15. Juni 1625 og var en Broder til den foregaaende. G. fik en god Opdragelse og blev, 14 Aar gammel, for at lære «Kancellistilen» sendt til det hertugelig gottorpske Kancelli, hvor han blev i 4 Aar og viste særlige Anlæg for den administrative Virksomhed. 1644 sendtes han med Christian Rantzaus Anbefaling til den danske Rigsmarsk Anders Bille, hvorefter han fik Ansættelse som Krigssekretær. 1647 udnævntes han til Avditør i Jylland, og 1652 udvalgte Anders Bille ham til Hovmester for en ung Slægtning paa en 4aarig Rejse, som gik gjennem Frankrig, Italien, Tyskland, England og Holland, og hvorved G., der navnlig lagde sig efter Politik og Finansvæsen, fik en gunstig Lejlighed til at uddanne sig yderligere til sin lange Virksomhed i Statens og særlig Rentekammerets Tjeneste. Efter Hjemkomsten udnævnte Kongen ham til Generalavditør, hvilken Stilling han beklædte med Dygtighed under Kjøbenhavns Belejring. Efter Regeringsforandringen 1660 betroedes ham en indflydelsesrig Stilling som Sekretær i Skatkammerkollegiet. Mangfoldige efterladte, med hans Haand skrevne Koncepter, Forestillinger til Kongen o. a. udvise, at hans Virksomhed har været betydelig, og godtgjøre det urigtige i den Paastand, at G. aldrig lærte at skrive forstaaeligt dansk. Fra 1669 ses G. tillige at have fungeret som Assessor i Kollegiet. 1680 udnævntes han til Admiralitets-, 1684 til Kancelli- og Kammerraad. 1692 søgte og fik han en Retrætepost som Amtmand i Ringsted med adskillige Forbedringer i Gagen, Skattelettelser o. l. i Anledning af sin lange og tro Tjeneste. Ved i lange Tider ikke at modtage sin Løn erhvervede han en betydelig Fordring paa Kronen, hvorfor han fik Udlæg i Jordegods i Ringsted Amt. Heraf oprettede han Giesegaard, der endnu bærer hans Navn. 1665 havde han ægtet en Datter af Landkansler i Holsten Johan Schønbach, Margrethe Elisabeth S., som levede mange Aar efter, at han 12. Febr. 1693 var afgaaet ved Døden.

Univ.-Progr. Danske Herregaarde VII: Giesegaard. *G. L. Grove.*

Giesecke, Karl Ludvig, 1761—1833, Mineralog, blev født 1761 i Augsburg. Faderen, Metzler, var Skrædder, og Sønnen an-

tog først Navnet Giesecke 1790, da han, efter at have studeret i Altdorf, Halle og Gøttingen, optraadte som Skuespiller i Wien. Under denne Virksomhed var G. ogsaa Skuespilforfatter. Det mest fremtrædende Arbejde er vel Texten til Operaen «Trylleføjten», som G. først mange Aar efter Operaens Fremkomst vedkjendte sig at være Forfatter til. 1804 opgav han Theatervirksomheden og kastede sig af al Magt over Mineralogien, som han efter alt at dømme dog maa have syslet med længe i Forvejen. For at danne sig en Levevej som Mineraliehandler søgte G. at faa samlet de meget begjærede nordiske Mineralier, navnlig Zeolither.

Som kgl. preussisk «Bergrath» nævnes han 1805, da han fik den danske Regerings Tilladelse til paa det færøske Handelskompagnis Bekostning at rejse til Færøerne, hvor han opholdt sig i Avg. og Sept. 1805, samlede Mineralier og besøgte næsten alle Øerne[1]. Han opholdt sig Vinteren 1805—6 i Kjøbenhavn og rejste om Foraaret til Grønland, ligeledes for at samle Mineralier. Hensigten var at fuldføre Rejsen i 2$^1/_2$ Aar, men Krigen mellem England og Danmark foraarsagede, at G. maatte blive 7$^1/_2$ Aar i Grønland. Han fik derved Lejlighed til at berejse hele den da kjendte danske Del af Grønland. Under Rejsen førte han en Dagbog, som er bleven et vigtigt Kildeskrift for Studiet af Grønlands Mineralogi, navnlig efter at F. Johnstrup har udgivet det hidtil kun i Manuskript værende Værk i Trykken (1878), ledsaget af en udførlig Biografi over G. I de 7$^1/_2$ Aar, G. berejste Grønland, foretog han meget betydelige Indsamlinger af Mineralier og Bjærgarter, hvoriblandt ikke faa nye Arter, som strax med Begjærlighed bleve undersøgte og bearbejdede af flere af Datidens bekjendteste Videnskabsmænd (Allan, Thomson og navnlig Stromeyer). De 2 første Aars Samlinger, som G. hjemsendte i Slutningen af 1807, bestode særlig af en Del sjældne Mineralier fra Sydgrønland. Skibet blev taget af Englænderne, og Mineraliesamlingen blev sammen med den øvrige grønlandske Last, det førte, solgt ved Avktion i Edinburgh og kjøbt af 2 Privatmænd. Senere blev Samlingen erkjendt for at være G.s, og han fik Æren for at have fundet de deri værende nye Mineralier, som vare blevne beskrevne og analyserede af andre. G.s andre mineralogiske Samlinger fra de følgende Aar gav han dels til Danmark (nu i

[1] Hele Samlingen fra Færøerne tilintetgjordes sammen med G.s Manuskripter og Bøger under Kjøbenhavns Bombardement 1807.

Mineralogisk Musæum), dels til Udlandet. I Grønland indsamlede G. ogsaa baade Dyr og Planter samt førte en meteorologisk Journal. Han forlod Grønland 1813, var Vinteren 1813—14 i Edinburgh og fremlagde i Foraaret 1814 for det derværende Royal society en Afhandling: «On the mineralogy of Disco island» (trykt 1823). Sommeren 1814 og Vinteren 1817—18 opholdt han sig i Kjøbenhavn og ordnede sine Samlinger. Under dette Vinterophold var G. — sammen med H. C. Ørsted og Admiral Løvenørn — Medlem af en Regeringskommission, der skulde overveje Muligheden for en Besejling af Grønlands Østkyst (Grønlands hist. Mindesmærker III, 762 f.).

Allerede 1814 blev han valgt til Professor i Mineralogi i Dublin, hvilken Stilling han beklædte til sin Død, 5. Marts 1833. G. blev udnævnt til Kommandør af Danebrog 1818, Medlem af Videnskabernes Selskab 1817 samt desuden af en Del udenlandske lærde Selskaber. En fuldstændig Fortegnelse over G.s Virksomhed som videnskabelig Forfatter findes i Johnstrups ovenomtalte Biografi; han har ikke udgivet noget paa Dansk.

Gieseckes mineral. Rejse i Grønland, udg. af F. Johnstrup, 1878. Allg. Deutsche Biographie IX.

K. Rørdam.

Gigas, Emil Leopold, f. 1849, Litteraturhistoriker. E. G., født i Kjøbenhavn 23. Avg. 1849, er en Søn af Grosserer V. T. G. og Hustru (f. Dehli). Han blev Student 1868, valgte at studere klassisk Filologi, men dyrkede ved Siden heraf med stor Iver Musikken og dens Theori samt Kunsthistorie. Paa Rejser, som han foretog i Selskab med Faderen, fik han dog Lyst til Studiet af romanske Sprog og dyrkede navnlig Spansk med Forkjærlighed. Da de romanske Sprog ved Universitetet kun repræsenteredes af Fransk, besluttede han sig 1876 til at underkaste sig en Magisterkonferens i dette Sprog i Forbindelse med Italiensk (som Hovedfag). Efter Konferensens Afslutning rejste han til Spanien, studerede 1877 romanske Sprog i Paris og foretog 1880 med offentlig Understøttelse historiske Studier i Arkivet i Simancas. G., der i Aarene 1875—83 virkede som musikalsk Recensent ved «Fædrelandet» og «Dagbladet», blev 1883 ansat som Assistent ved det store kgl. Bibliothek og vandt s. A. ved sin væsentlig historiske Afhandling: «Grev Bernardino de Rebolledo» den filosofiske Doktorgrad. Han har foruden en Del mindre Afhandlinger, der til Dels angaa komparativ Litteraturhistorie og ere trykte i Tidsskrifter (Plauti «Menæchmi», 1874, og

«Amphitruo», 1877), ogsaa skrevet adskillige Artikler i Dagblade. Han har nu valgt Historien til sit væsentlige Studium og er for Øjeblikket optagen af Udgivelsen af «Lettres inédites de divers savants de la fin du 17. et du commencement du 18. siècle», efter Originaler i det st. kgl. Bibliothek; 1. Bind heraf udkom 1890.

Univ. Progr. ved Reformationsfesten 1883. *Thor Sundby.*

Giseler, Tile (Tilemann), —o. 1532, Admiral, er en af de Sømænd, som Kong Hans tog i sin Tjeneste, da han under sine Kampe med Sverige og Lybekkerne blev Gjenskaberen af en dansk Flaade. Navnet staves paa forskjellige Maader (Gisel, Gisler, Gitziil osv.); maaske har han været af frisisk Oprindelse. Fra 1506 af forekommer han jævnlig sammen med Jens Holgersen Ulfstand, Søren Norby, Otte Rud o. a. som Fører for Flaaden. 1509 var han saaledes sammen med Søren Norby og Otte Rud ved Aabos Erobring i Finland; 1511 var han med paa det store Tog i Østersøen, som Jens Holgersen og Søren Norby foretoge. Under Christian II indtog han ligeledes en betydelig Plads. I Aaret 1516 var det saaledes ham, der paa Fru Mette Iversdatter Dyres Vegne opbragte et af Sten Stures Skibe ved Travemünde (IV, 377). Omtrent paa denne Tid synes han ogsaa at have været forlenet med Øland. 1518 anførte han tillige med Søren Norby Flaaden paa Toget til Sverige. Senere tumlede han sig tillige med Søren Norby i Finland. Han var netop kommen tilbage her fra, da Christian II 19. Marts 1523 paa Livstid forlenede ham med Dronningholm i Nordsjælland, og 10. April s. A. afløb han fra Kjøbenhavn med den store Flaade paa 20 Skibe, der førte den landflygtige Konge med Kone og Børn til Veere i Zeeland. Her fra udløb han atter i Sept. med nogle Skibe for at undsætte det belejrede Kjøbenhavn, og det lykkedes ham ogsaa at naa ind i Byen. Ved Kjøbenhavns Overgivelse i Jan. 1524 traadte han i Frederik I's Tjeneste mod en Aarsløn af 480 Mark, Frihed for al borgerlig Tynge i Kjøbenhavn og særlig Sold og Løn i Krigstider, men maatte opgive sin Forlening Dronningholm. Til Omslaget har maaske bidraget, at hans Hustru og Børn vare i Gustav Vasas Fangenskab, hvilket formodentlig var sket ved Finlands Erobring af Svenskerne i 1523; Frederik I søgte paa denne Tid at komme i Besiddelse af dem for at have dem som Gisler. I denne Konges Tid var han den vigtigste danske Skibsfører. Skipper Clement tjente 1525 under ham som «Underadmiral», men løb i en mørk Septembernat bort fra Kjøbenhavn

med et Par af de bedste Skibe, netop som T. G. skulde føre en Flaade til Gulland. I de følgende Aar kæmpede han mod Skipper Clement og deltog i Slaget 1526, hvorved Søren Norby blev fordreven. Dog sendte han endnu paa denne Tid i al Hemmelighed ved en Kjøbmand, der stod i Forbindelse med Christian II, Bud til denne, at naar Kongen havde fast Fod at staa paa og blot vinkede ham med en Finger, vilde han atter tjene Kongen med Liv og Sjæl. Frederik I forstod dog at knytte ham nøje til sig. Han overlod ham en Byggegrund ved «Vingaarden» i Kjøbenhavn, og 1531 fik hans Sønner Jørgen og Balthazar Tilladelse til at maatte bo i Kjøbenhavn, frie for al Tynge. 1532 førte han som Admiral den lille Eskadre, som i Marts Maaned med Peder Skram som Høvedsmand skulde forsøge at bringe Akershus Undsætning, og tog ved denne Lejlighed 5 af Christian II's største Skibe. Senere deltog han i det store Tog til Norge under Knud Gyldenstjerne og har ogsaa medbeseglet Christian II's Lejdebrev af 1. Juli. Dermed forsvinder ethvert Spor af den raske Sømand. Han maa være omkommen kort efter; thi i den skibbyske Krønnike omtales han som en af de «Pirater» fra Kong Hans' Tid, der vare omkomne paa en ulykkelig Maade, ved Drab eller Forlis.

Allen, De rebus Chr. II exulis S. 9. *A. Heise.*

Gisico, —1300—, Biskop. Efter Navnet at dømme har denne Mand været en Udlænding, og han hørte til Dominikanerordenen. I Følge en Ytring af ham selv havde han i Aaret 1263 opholdt sig i Rom. Han var Sortebrødrenes Subprior i Odense, da han 1286 blev valgt til Stiftets Biskop. Ærkebiskop Jens Dros i Lund indviede ham. Det var en urolig Tid, da G. tiltraadte Bispestolen. Imidlertid er det ikke ved Strid, men ved Fredens Gjerning, at denne Biskop er bleven navnkundig. Vi skulle ikke dvæle ved de forskjellige Danehoffer, hvori han efter sin Embedsstilling deltog, da det ikke vides, at han paa disse har indtaget nogen Særstilling. Hans Hovedbedrift var, at han gjenopførte St. Knuds Kirke og Kloster i Odense, der havde lidt betydelig Skade ved Ildsvaade. Et mærkeligt Minde om dette store Foretagende, der støttedes ved Indsamlinger (Afladsbreve) over en stor Del af Landet, er den Indskrift, som han i Aaret 1301 lod anbringe lige under Taget paa begge Ydersider af Kirkens Skib — «vort Fædrelands mest storartede Indskrift» —, der først i vore Dage til fulde er bleven tydet. St. Knuds Klosterskole sørgede G. for at faa ret i Skik, og han

gav Midler til Lærerens og Disciplenes Underholdning. Af Stiftets Præster gjorde han sig fortjent ved at give dem Ret til testamentarisk Disposition over deres Gods. Paa Stiftets Slotte, Ørkel ved Svendborg og Aalevad paa Laaland, opholdt han sig meget. Navnlig synes det sidste at have været hans Yndlingssted. — Hans Dødsaar kjendes ikke med Vished, men det er vistnok o. 1304.

Script. Rer. Dan. VII, 225 f. Suhm, Hist. af Danm. X og XI. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 276 ff. Ny kirkehist. Saml. VI, 795 ff.

H. F. Rørdam.

Gíslason, Konráð, 1808—91, nordisk Filolog, fødtes paa Gaarden Langamýri i Skagafjarðar Syssel 3. Juli 1808 af Forældrene Gísli Konráðsson og Efimía Benediktsdatter. Faderen (f. 1787) var Bonde, men en ganske mærkelig Mand, Avtodidakt, med indgaaende Kjendskab til sin Fødeøs Litteratur og Personalhistorie — ogsaa selv Digter —, bekjendt i vide Kredse for sine Kundskaber, saa at han ad privat Vej sattes i Stand til den sidste Del af sit Liv at leve for Forøgelsen og Ordningen af sine litterære Samlinger (med Bolig paa Øen Flatey paa Vestlandet, hvor han i en Alder af næsten 90 Aar døde 1877). Nogen Paavirkning fra dennes Side spores dog mærkelig nok ikke hos Sønnen. Sin første Undervisning fik K. G. af Moderen, hvortil senere kom nogen Vejledning af en Slægtning, der var Præst; han udmærkede sig som Barn ved en stærk Hukommelse og tidlig udviklet Forstand, med Forkjærlighed for Regning som det eneste Fag, hvori han mente at finde nogen Klarhed. Hans Bestilling var at vogte Faarene, og i et efterladt avtobiografisk Udkast skildrer han stemningsfuldt det ensomme Friluftsliv, han som Hyrdedreng levede under hele sin Opvæxt, med Afsmag for Opholdet inden fire Vægge. I sit 18. Aar sendtes han efter islandsk Skik paa Fiskeri til Sydlandet og kom her i Berøring med daværende Overlærer H. Scheving paa Bessastaðir, der vakte hans Interesse for Studeringer, og ved hvis Hjælp han blev optagen i den derværende lærde Skole. 1831 dimitteredes han til Kjøbenhavns Universitet, hvor han ved Adgangsexamen ikke naaede Udmærkelse, en Skuffelse, der efter hans eget Sigende for en Tid forvandlede hans Iver for Studeringerne til Ligegyldighed. Som Brødstudium havde han valgt Retsvidenskab, drev ved Siden af mange Haande anden Læsning, men samlede sig dog efterhaanden om Studiet af oldnordisk Sprog og Litteratur, hvorom hans Udnævnelse til Arnamagnæansk Stipendiar 1839 afgiver Vidnesbyrd. Det var ogsaa videnskabelige Hensyn, som bragte ham til 1846 at opgive

en allerede erholdt Udnævnelse til Adjunkt ved den til Reykjavik flyttede Latinskole. 1848 udnævntes han til extraordinær Docent samt Lektor i de oldnordiske Sprog ved Kjøbenhavns Universitet og blev s. A. Medlem af den Arnamagnæanske Kommission; efter 1853 at have faaet Professortitelen ansattes han 1862 som Professor ordinarius i de nordiske Sprog, fra hvilket Embede han 1886 tog Afsked. 1853 var han bleven Medlem af det danske Videnskabernes Selskab; ved Lunds Universitets anden Sekularfest, 1868, udnævntes han til Æresdoktor i Filosofi, og fra 1865 var han Sekretær i det kgl. nordiske Oldskriftselskabs Oldskriftafdeling. Som kongevalgt Medlem for Island deltog han i den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49. 1855 havde han ægtet Karen Sophie Bøhm, f. Pedersen († 1877). Dette Ægteskab var barnløst, og ved sin Død, 4. Jan. 1891, havde han, der uagtet tidligere Aars trykkende økonomiske Forhold efterlod sig en Kapital paa o. 16000 Kr., til Universalarving indsat den Arnamagnæanske Stiftelse, dog med Tillæg af visse Bestemmelser, navnlig til Sikring af en aandssvag, adopteret Stifsøns Underhold.

Som Medudgiver af det 1835 stiftede islandske Aarsskrift «Fjölnir» fremtraadte K. G. første Gang for Offentligheden. I dette med ungdommelig Begejstring ledede Organ, hvis Opgave var at vække den islandske Befolkning ved at bringe den under Paavirkning af den nye Tids Aandsliv, saaledes som dette andensteds i Evropa havde fundet Udtryk i Poesi, Politik og nationale Bevægelser, har han, foruden forskjellige velskrevne Oversættelser og Bearbejdelser, navnlig offentliggjort flere Artikler om nyislandsk Retskrivning, i hvilke han under Paavirkning af Rask og Grimm kæmper for radikalt at omforme denne efter den gjældende Udtale, uden dog at kunne trænge igjennem med de foreslaaede og af Tidsskriftet for en Tid delvis antagne Regler. K. G.s første større videnskabelige — ligeledes paa Islandsk skrevne — Arbejde er hans 1846 udgivne «Um frum-parta íslenzkrar túngu í fornöld» (Om Grundbestanddelene af det islandske Sprog i Oldtiden), en oldislandsk Lydlære, grundet paa de ældste og bedste Haandskrifter, af hvilke der meddeles righoldige Prøver, aftrykte med Bibeholdelse af Oldskrifternes talrige Forkortelsestegn, ja endog saa vidt muligt med de samme Bogstavformer — en Udgivelsesmaade, hvortil han lejlighedsvis med Forkjærlighed vender tilbage. Bogen, der afgiver et betegnende Vidnesbyrd om Forfatterens overordentlige Grundighed og uovertrufne Nøjagtighed i Materialets Indsamling og Opstilling

samt hans Klarhed og Konsekvens i dets Benyttelse, har siden sin Fremkomst været et vigtigt Hjælpemiddel for Studiet af Oldsproget.

Ved Siden af grammatiske Studier syslede K. G. tidlig med lexikalske Arbejder og Textudgaver. Han stod i Forbindelse med Englænderen R. Cleasby, der forberedte en oldnordisk Ordbog, og Resultatet af hans herved foranledigede Samlinger imødesaas med Længsel; heraf fremkom dog fra hans Side intet, hvad vistnok stod i Forbindelse med de efter Cleasbys Død angaaende Ordbogens Fuldendelse trufne Bestemmelser (s. Art. G. Vigfusson). Derimod udgav han 1851 en paa Islandsk skreven dansk-islandsk Ordbog. Af de af ham besørgede Oldskrifter maa, ved Siden af en Række mindre Islændingesagaer, udgivne for det 1847 grundlagte «Nordiske Litteratursamfund», hvoraf han var Medstifter, særlig fremhæves den af det kgl. nordiske Oldskriftselskab bekostede Njáls Saga («Njála»). Af denne Saga udkom 1. Bind (Texten), der udgaves med Bistand af E. Jónsson, efter mangeaarige Forberedelser 1875, udstyret med et kolossalt, om umaadelig Flid og vidtgaaende Nøjagtighed vidnende Variantapparat, men, som det synes, for Textens Vedkommende anlagt efter temmelig eklektiske Principper. Det 1889 udkomne 2. Bind udgjøres væsentlig af Undersøgelser og Kommentarer over Skjaldepoesien, hvorimod der ikke fra Udgiverne selv foreligger nogen udførligere Redegjørelse for Udgivelsesmaaden og Vurdering af Haandskrifterne.

Skjaldepoesien, hvis Behandling i «Njála» II er saa stærkt fremtrædende, var efterhaanden bleven K. G.s Specialitet. Han ansaas vistnok med rette for den ypperste Kjender af denne vanskelige Litteraturgren, til hvis Fortolkning med den nødvendige Berigtigelse af de enkelte Vers hans dybtgaaende Kjendskab til Oldsproget og ualmindelige Fortrolighed med Skjaldedigtningens Aand gjorde ham særlig vel skikket. I Retning af Skjaldepoesiens Oplysning gaa ogsaa de fleste af hans ikke faa i Aarenes Løb offentliggjorte større eller mindre Afhandlinger, af hvilke de fleste ere optagne i «Aarbøger for nord. Oldkyndighed og Historie»; nogle ere dog fremkomne andensteds, saaledes den i «Videnskabernes Selskabs Skrifter, 5. R., hist.-filos. Afd.» IV (1872) trykte vigtige «Nogle Bemærkninger om Skjaldedigtenes Beskaffenhed i formel Henseende». Et Udvalg af Skjaldevers, berigtigede og med Anmærkninger oplyste, fandtes ved hans Død færdigt til Udgivelse og vil i den nærmeste Fremtid foreligge Offentligheden.

K. G., hvis ydre Optræden var præget af en overordentlig

Beskedenhed, og som blandt den yngre Slægt levede næsten som en Eneboer, var til Trods for sit stille og tilbageholdne Væsen, uden Sans for det praktiske Livs Forhold, en lidenskabelig Natur med stærke Følelser og skal i sine unge Dage ingenlunde have manglet Anlæg for kammeratlig Lystighed, ligesom han lejlighedsvis kunde lægge baade Vid og Munterhed for Dagen. Tilsvarende formelle Fortrin findes ogsaa i hans første, paa Modersmaalet skrevne Artikler — foruden de alt berørte har han i islandske Aviser («Norðri», «Íslendingur») offentliggjort forskjellige sproglig-grammatiske Indlæg, rettede imod G. Vigfusson og holdte i udpræget polemisk Form. Hans videnskabelige Produktion, der er fuldt ud vederhæftig, methodisk og udtømmende, tynges derimod af et umaadeligt Bevismateriale, idelige Digressioner og manglende Overskuelighed, i det Forfatteren øjensynlig ingen Vægt lægger paa Formens Lethed eller ydre Anordning, ja endog synes at nære en vis Uvilje mod til Fordel for et større Publikum at gjøre Hensigtsmæssighedshensyn gjældende.

Erslew, Forf. Lex. Lunds Univ. andra Secularfest 1868. Arkiv f. nord. Filologi VII, 293 ff. og 378 ff. Tímarit XII. *Kr. Kaalund.*

Gíslason, Magnús, 1704—66, Amtmand. Tilhørende en velstillet Familie fødtes M. G. 1. Jan. 1704 paa Gaarden Reykhólar i det nordvestlige Island. Forældrene vare Gísli Jónsson og dennes Hustru, Margrét Magnúsdatter. Tidlig forældreløs opdroges han af ansete Slægtninge, særlig hos Biskoppen i Skalholt, og fra den derværende Skole dimitteredes han 1721. Efter nogle Aars fortsatte Uddannelse indskreves han 1724 ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han i de følgende 5 Aar studerede. 1729 vendte han tilbage til Island, da han Aaret i Forvejen var udnævnt til Landsskriver her, 1732 blev han Lagmand, 1752 konstitueredes han som Amtmand, i hvilket Embede han 1757 fik fast Ansættelse, og som han betjente til sin Død paa Bessastaðir, 3. Nov. 1766. Han var gift med Thorun Gudmundsdatter og efterlod sig kun ét Barn, en Datter, der blev Stammoder for den bekjendte islandske Slægt Stephensen. M. G. var en baade dygtig og afholdt Mand, hvis Anseelse forøgedes saa vel ved gunstige ydre Livsvilkaar som ved den Omstændighed, at han var den første indfødte, der opnaaede Stillingen som Amtmand paa Island. Han hører til den Kreds af islandske Embedsmænd, der ved Midten af det 18. Aarhundrede arbejdede

for ved Statshjælp paa kunstig Vis at ophjælpe de islandske Næringsveje.

Æfi og minning .. Magnusar Gislasonar, Kph. 1778. J. Espolin, Íslands árbækur. Safn til sögu Íslands II, 151 ff. *Kr. Kaalund.*

Gíslason, Ólafur, 1692—1753, Biskop, Søn af Bonden Gísli Ólafsson i Ytri Njarðvík i Gullbringu Syssel, er sandsynligvis født 17. Febr. 1692. Efter at have gjennemgaaet Skalholt Latinskole var han adskillige Aar Domkirkepræst (ɔ: biskoppelig Kapellan) ved den derværende Kathedralkirke, blev Herredsprovst og beholdt samme Værdighed, da han forflyttedes til det anselige Kald Oddi i Rangárvalla Syssel. Da Bispestolen i Skalholt 1743 var bleven ledig, udpegedes han af den daværende Kirkevisitator, den senere Biskop L. Harboe, som Kandidat til denne, uagtet han ingen Universitetsuddannelse havde faaet. Kun modstræbende fulgte han Kaldelsen, men udnævntes dog 1747 til Biskop, hvilket Embede han indehavde til sin Død, 2. Jan. 1753. O. G., der var en retsindig og velvillig Mand, men temmelig ubetydelig og ogsaa i legemlig Henseende uanselig, synes at have manglet Evne til at gjøre sig gjældende og var i sin Embedstid kun lidet fremtrædende. Hans Kjendskab til den biskoppelige Forretningsgang og hans Anlæg for Lægekunsten fremhæves.

J. Lorck, Beyträge zu der neuesten Kirchengeschichte in den dän. Reichen I, 629 ff. (sml. Ny kgl. Sml., 4to, 1844). Pontoppidan, Annales eccles. Dan. IV, 265 f. P. Pétursson, Hist. eccles. Island. S. 472 ff. Espolin, Íslands árbækur.

Kr. Kaalund.

Giø—, s. Gjø—.

Gjedde, jvfr. Gedde.

Gjedde, Brostrup, 1628—68, Overberghauptmand, Søn af den ndfr. nævnte Ove G., blev født 2. Febr. 1628. Han studerede 1646 i Leiden, blev s. A. Hofjunker og var 1649 i Corfits Ulfeldts Følge paa hans Gesandtskabsrejse til Holland. Imidlertid havde hans Fader bestemt ham til Studier af Bjærgværksvæsenet; han uddannede sig 1651 ved Rejser til Sachsen og Bøhmen, og da han kom hjem, blev han 1652 sendt til Norge som Kommissarius for at undersøge Bjærgværkernes Tilstand. 1653 fulgte hans Udnævnelse til Overberghauptmand, og 1654 oprettedes der paa hans Forslag et Bergamt, for hvilket han blev Præsident; 2 Aar efter overdroge Participanterne i Kongsberg Sølvværk ham Bestyrelsen af Værket, og det var paa hans Forslag, at de senere, 1661, afstode

det til Kongen. Trods sin Interesse for Virksomheden i Norge tilbragte han imidlertid en stor Del af sin Tid med Rejser til Danmark og Udlandet og kom snart i en meget tyngende Gjæld. Den politiske Omvæltning i Danmark 1660 fik ogsaa Følger for ham; Ditlev Bülche, en Søn af Kongens Yndling Kammerraad Peter B., blev 1664 udnævnt til Berghauptmand, og det kom til heftige Rivninger mellem ham og G., hvis Stilling derved blev grundig rokket. Under et Ophold i Kjøbenhavn 1668 blev han tilmed af sine Kreditorer truet med Arrest; snart efter døde han i Christiania 8. Maj (eller efter en anden Beretning 2. Marts) s. A. Han var gift med en tysk Dame, Anna Sabina v. Gersdorff.

Brünnich, Kongsberg Sølvbergverk S. 117 ff. *J. A. Fridericia.*

Gjedde, Frederik Eiler, 1641—1717, Søofficer, Stiftamtmand, var Søn af ndfr. nævnte Ove G. Han nævnes første Gang 1677 som Chef for Orlogsskibet «Neptunus», hvormed han 1. Juli deltog i Slaget paa Kjøge Bugt og sekunderede Niels Juel saa godt, at han med Ære omtaltes af denne til Kongen; kort Tid efter forfremmedes han til Schoutbynacht. 1687 udsendtes han som Viceadmiral til Nordsøen med en liden Eskadre for at forjage Sørøvere; 2 Aar senere var han atter underlagt Hovedflaaden under Niels Juel, der dog ikke udrettede noget dette Aar. 1695 førte han Kronprinsens Brud, Prinsesse Louise af Meklenborg, fra Warnemünde og var Aaret hernæst Chef for en Øvelseseskadre i Sundet. Aar 1700 havde han en Kommando i den store Flaade, som under Gyldenløve skulde forhindre Svenskerne under Wachtmeister i at forene sig med en engelsk-hollandsk Flaade; imod Forventning gik Wachtmeister gjennem Flinterenden, medens G. passede paa i Drogden, og Foreningen blev derved alligevel iværksat. Flaaden maatte nu indskrænke sig til at forsvare Hovedstaden og kunde saaledes ikke forhindre, at Svenskerne 4. Avg. landsatte Tropper ved Humlebæk; 14 Dage senere sluttedes dog Krigen ved Freden i Traventhal. 1702 blev G. hvid Ridder. 1704—6 var han ansat som Overdirektør for Norges Indrulleringsvæsen, af hvis Ordning han indlagde sig en Del Fortjeneste. 1707 udnævntes han til Gehejmeraad; 1710—12 og senere 1712—13 var han Medlem af General-Kommissariatet i Søetaten. 1713 afgik han fra Marinens Tjeneste og ansattes som Generalpostdirektør, derefter (s. A.) som Stiftamtmand i Fyn, hvor han forblev til sin Død, og hvor han ejede Godserne Hindema og Nordskov i Svendborg Amt.

G. var 3 Gange gift: 1. (1682) med Susanne Elisabeth Adeler (f. 13. Nov. 1663 † 3. Marts 1685), Datter af Admiral Cort A.; 2. (1686) med Sophie Amalie Løvenhjelm (f. 6. Sept. 1671 † 21. Okt. 1698), Datter af Generallieutenant Hans L.; 3. (1707) med Abel Cathrine v. Buchwald. Han havde 3 Sønner, for hvilke Ludvig Holberg i 1709 var Lærer. I en anonym Supplik fra Odense 1716 erholder G. kun et daarligt Skudsmaal; Beskyldningerne vare saa grove, at Kongen beordrede Summus Theologus, Dr. Bartholin til i Forening med 2 Provster at undersøge Sagen; forinden var G. imidlertid død, og Anklagen, som formodentlig, efter hvad der i øvrigt findes oplyst om ham, næppe har været retfærdig, bortfaldt dermed. I Skrivelser til Konseillet fra den Tid, han var i Admiralitetet, angaaende Stridigheder med Kollegiets øvrige Medlemmer om Lægen Jens Bing (II, 272) viser han sig som en sindig og fordomsfri Karakter. Han døde i Odense 13. April 1717.

Hist. Tidsskr. 3. R. I, 117 ff. *C. With.*

Gjedde, Ove, 1594—1660, Rigsadmiral, Søn af Brostrup G. og Dorthe Pallesdatter Ulfeldt, blev født 17. Dec. 1594 paa sin Faders Gaard Tommerup i Skaane. Fra 1609—12 gik han i Sorø adelige Skole og studerede derpaa 1612—14 ved flere tyske Universiteter. Efter et kort Ophold i Danmark i Anledning af sine Forældres Død rejste han 1615 atter udenlands, denne Gang for at uddanne sig som militær. Først var han i Nederlandene, hvor han tjente i Grev Ernst Casimir af Nassau-Oraniens Garde og navnlig lagde sig efter Kjendskab til Fortifikation; derefter gik han til Tyskland og deltog i Belejringen af Byen Brunsvig. Noget senere vendte han tilbage til Danmark og var 1616—18 Sekretær i Kancelliet. Fra denne rolige Stilling kastede han sig ind i et temmelig æventyrligt Foretagende. Han blev paa Kongens Vegne Chef for den Eskadre, der skulde søge at faa grundlagt en dansk Handel paa Ostindien og særlig paa Ceylon. 29. Nov. 1618 gik han til Søs fra Kjøbenhavn om Bord paa Skibet «Elefanten»; men først i Slutningen af Jan. var hele den lille Flaade samlet ved Øen Wight i Kanalen. Her fra tiltraadtes saa den langvarige og besværlige Sejlads. Under det grønne Forbjærg erobredes et Par Skibe fra en fransk Fribytter; O. G. vilde have dem sendt hjem, for at der kunde fældes Dom over dem som Priser, men Skibsraadet modsatte sig det, og de bleve optagne i Eskadren. Hans Stilling var i det hele vanskelig. Eskadren var ikke alene Kongens, men

ogsaa det danske ostindiske Kompagnis, og dettes Repræsentanter paa dets Skibe stredes stadig med ham, der som sagt var Kongens Admiral, om Myndigheden. Paa et af Skibene fandtes desuden Hollænderen Marchelis de Boshouwer, Prins af Migomme og den ceylonske Kejsers Afsending (II, 547 f.), med hvem det kom til stadige Rivninger, indtil hans Skib skilte sig fra den øvrige Flaade. Baadsmændenes Opsætsighed, Modvilje hos flere af de om Bord værende danske Adelsmænd, hyppige Sygdomme og Dødsfald foruden Storm og Uvejr, der ofte splittede Eskadren, rejste Hindringer og Vanskeligheder, som O. G. dog i det hele synes at have mødt med Dygtighed. I Juli 1619 passeredes det gode Haabs Forbjærg, men først i Maj 1620 kastede man Anker ved Ceylon, Rejsens Maal. Her viste sig imidlertid nye Skuffelser. Boshouwer, der for øvrigt i Mellemtiden var død, havde vakt store Forhaabninger om sin Herres Magt og givet store Løfter, men dels havde han vistnok brugt for stærke Ord, dels havde under hans Fraværelse indfødte Fyrster samt Portugiserne formindsket Kejserens Territorium og Indflydelse. Der gik flere Maaneder hen, inden G. i det hele kom i personlig Forbindelse med Kejseren, der væsentlig kun havde Magten over Distriktet Kandy. Dog førte Forhandlingerne med ham i Avg. til et tilsyneladende taaleligt Resultat, i det han overlod Landet Trinkonomale til Kongen af Danmark, lovede at hjælpe med til Opførelsen af en Fæstning der og tilsagde de danske Toldfrihed og store Handelsprivilegier. Imidlertid opfordrede den nederlandske Kjøbmand Roland Crappé (IV, 107), som før O. G. var sejlet til Indien for det ostindiske Kompagni, og som havde faaet Byen Trankebar paa Koromandelkysten anvist til Opholdssted af Fyrsten af Tandschor, G. til at komme der hen, og i Sept. 1620 landede han da ogsaa der. Men heller ikke her vare Forholdene lette, Crappé var vanskelig at komme til rette med, og den indiske Fyrste søgte at faa saa store Fordele som muligt ud af Forbindelsen med de fremmede. I Nov. blev der dog endelig sluttet en Traktat med Fyrsten, hvorved Trankebar overlodes til Kongen af Danmark, og vigtige Privilegier tilstodes Kongens Undersaatter. O. G. forblev nu her i flere Maaneder, sikrede den nye Koloni, der fik Navnet Dansborg, ved Anlægget af et Fort og lagde Grunden til en Kirke. I Febr. 1621 rejste han tilbage til Ceylon, men her ventede ham igjen Skuffelser, i det man ikke var begyndt paa den paatænkte Fæstning, og Forholdene i det hele ikke vandt nogen Fasthed. Saa satte han i

Maj Kursen hjem ad, men naaede først Kjøbenhavn i Marts 1622. Den ejendommelige Expedition havde gjort hans Navn bekjendt, men med Resultatet følte han sig næppe særlig tilfreds; han betragtede sig som forurettet af det ostindiske Kompagni, af hvilket han havde ventet en Belønning for sin Virksomhed, og han nægtede senere at indskyde Penge i det.

Faa Aar efter knyttedes O. G.s Virksomhed til Norge. Han blev 1622 Lensmand over Brunla og Numedalen, ombyttede 1637 Brunla med Tønsberg og 1640 igjen dette Len med Bratsberg. Uden at have noget af Hovedlenene var han dog en betroet Mand; han havde Tilsyn med Galejerne, blev 1639 Landkommissær, i hvilken Egenskab han skulde modtage Bevillingerne til den norske Landekiste, dernæst 1640 Oberstlieutenant ved det akershusiske Regiment af den norske Milits og laa adskillige Gange i Slotsloven paa Akershus Slot i Statholderne Christoffer Urnes og Hannibal Sehesteds Fraværelse. Mest optagen var han dog i denne Periode af sit Liv af de norske Bjærgværker. Han ejede Jærngruber og var en af Hovedparthaverne i det Kompagni, som 1628 overtog Kongsberg Sølvværk. Numedalen, hvori Kongsberg ligger, og som han hidtil havde været forlenet med, overdroges samme Aar til Kompagniet, og han tilbragte i en Aarrække den meste Tid paa sin Gaard Tidslegaard ved Bjærgværket; fra 1630 havde han Direktionen over det og tog en ivrig Del i hele Virksomheden. Han modsatte sig 1642 bestemt Regeringens Forslag om Smeltehyttens Afstaaelse til Kongen, men fra det nævnte Aar opholdt han sig dog oftere i Kjøbenhavn og kom til at staa Værket fjærnere.

Med Svenskekrigens Udbrud 1643 begynder den tredje Periode af O. G.s Virksomhed. Kongen bestemte sig til paa ny at benytte ham i Flaadens Tjeneste. I Jan. 1644 udnævntes han til Admiral over den af de norske Defensionsskibe bestaaende Flaade og fik i Marts Ordre til med denne at gjøre den af de Geer i Holland udrustede Flaade saa megen Skade som muligt, naar den viste sig i Nordsøen. Defensionsskibene vare dog i alt andet end god Stand, og Flaaden maatte rekruteres fra Kjøbenhavn. I Maj forenede han sig ved Flækkerø med Pros Munds Eskadre, og i Forening sejlede de saa ud i Nordsøen, hvor de 24. Maj leverede de Geers Admiral, Martin Thijssen, en uafgjørende Fægtning. De danske Skibe gik tilbage til Flækkerø, hvor der holdtes Krigsforhør over nogle forsømmelige Officerer og paatænktes et nyt Angreb. Dog blev der ikke noget af et saadant, og O. G. fik i

Juni Ordre til at forsvare Farvandet mellem Norge og Jylland og blokere Gøteborg. Han formaaede imidlertid ikke at opretholde denne Blokade, da Thijssen i Avg. kom til Kattegat, og dette gjentog sig i Nov., da den fjendtlige Admiral vendte tilbage fra sit sejerrige Togt til Østersøen; O. G. maatte da søge Ly med sine Skibe i Marstrand.

I Løbet af denne Tid havde der udviklet sig et venskabeligt Forhold mellem G. og Norges Statholder Hannibal Sehested, og det var muligvis paa dennes Anbefaling, at han i Marts 1645 optoges i Rigsraadet og udnævntes til Rigens Admiral, skjønt han ikke havde indlagt sig synderlig Fortjeneste i det foregaaende Aar. I Rigsraadet viste han sig ogsaa som en af Sehesteds faa Tilhængere, da denne foreslog at sende Flaaden fra Sundet op til Baahus Len, men det blev ikke til hans Ære eller Held, at Kongen gik ind paa Sehesteds Ønske. I Maj sejlede Flaaden nord paa, men uden for Gøteborg faldt et af Skibene i Svenskernes Hænder, og samme Dag strandede Generaladmiralskibet «St. Sophie» og sank med alle sine Kanoner; Mandskabet reddedes vel, men O. G. brækkede ved denne Lejlighed sit Ben. 3 Dage efter kom Flaaden med uforrettet Sag tilbage til Kjøbenhavn. Christian IV var forbitret og forlangte Undersøgelse, men en saadan vides dog ikke at have fundet Sted, og der mærkes ikke senere til nogen Unaade mod ham fra Kongens Side. Om Sommeren 1646 førte han Christian IV paa Flaaden til Norge og beskæftigede sig atter i disse Aar med Norges indre Forhold; 1647 fik han Privilegium paa at drive et Sølvbjærgværk paa en af sine derværende Ejendomme. Han havde imidlertid 1646 faaet Jungshoved Len i Sjælland, som han beholdt til 1649; da fik han Herridsvad Kloster i Skaane (til 1652) og derefter Helsingborg. 1650 mistede han Bratsberg og var saaledes ikke længere norsk Lensmand.

Under Mellemregeringen efter Christian IV's Død deltog han som Rigsembedsmand i den øverste Styrelse, var i Avg. 1648 øverstbefalende paa den Eskadre, hvorpaa Frederik III sejlede til Norge for at hyldes, og blev ved Kongens Kroning i Nov. slaaet til Ridder. Han skal paa dette Tidspunkt have sluttet sig nøje til Corfits Ulfeldt, men var selv svagelig og hans Indflydelse ikke stor. Da Rigshofmesteren og Hannibal Sehested styrtedes 1651, blev ogsaa hans Stilling truet; der gik Rygter om, at han skulde staa til Regnskab for den nu 6 Aar gamle Tildragelse med Skibet «St. Sophies» Stranding, og at han skulde betale 70000

Rdl. i Erstatning for sin Forsømmelse ved den Lejlighed. Men Stormen drev over, og han viste sig ivrig til at yde Kronen Forstrækninger, saaledes 1653 med et Skib, og ønskede i Modsætning til sine fleste Standsfæller ikke Krongods i Udlæg derfor. Dog var han ikke fornøjet med Regeringens Optræden over for ham; Indsættelsen af en Kommandant paa Helsingborg Slot, der hidtil havde ligget umiddelbart under ham som Lensmand, følte han som en Krænkelse, og muligvis har ogsaa Oprettelsen af Admiralitetskollegiet 1655 staaet i Forbindelse med en vis Mistillid til ham og hans Dygtighed. Det blev ikke heller overdraget ham at føre Flaaden under Krigen 1657. Derimod fik han sammen med Christen Skeel i Marts s. A. det Hverv at bestyre de Midler, som indkom ved Stændernes extraordinære Bevilling til Forsvaret, og i Juli overdroges der ham sammen med nogle andre Rigsraader Fuldmagt til at varetage alle nødvendige Forretninger i Anledning af Krigen i deres Kollegers Fraværelse fra Hovedstaden. Efter Fredslutningen i Roskilde fik han Hald Len som Erstatning for det afstaaede Helsingborg. Ved Pinsetid rejste han dog over til Skaane for at ordne sine Sager og var der endnu, da Carl Gustav brød Freden i Avg. Følgen var, at han blev fængslet af Svenskerne. Han var en Tid arresteret i Helsingborg, men førtes siden til Malmø, hvor han synes at have gjenoprettet sit gamle venskabelige Forhold til Corfits Ulfeldt; i hvert Fald laante han Penge af ham. Først i Sept. 1660 blev han løsladt, kom til Kjøbenhavn og deltog i det store Stændermøde. Men han var sygelig og døde 19. Dec. s. A. — Han havde 1. Sept. 1622 ægtet Dorthe Knudsdatter Urne, der døde 6. Juli 1667.

M. Henrichsøn, Ligpræd. ov. O. G., 1663. Schlegel, Saml. z. Dän. Gesch. I, 2, 37 ff. I, 3, 29 ff. Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 49 ff.

J. A. Fridericia.

Gjellebøl, Reier, 1737—1803, Præst, født 1737 (døbt 22. April) paa Gjellebøl i Høland. Faderen, Berger G., og Moderen, Gunhild Knudsdatter, vare Bønder. Han deponerede 1756 og tilbragte saa, efter at have taget Attestats, 18 Aar som Lærer, deraf 6 Aar som Huslærer hos General Andreas Hauch paa Kronborg, hvis Søn han med flere andre dimitterede. Under sin Lærervirksomhed oversatte han fra Tysk nogle Salmer og skrev en Ny Testamentes Bibelhistorie (1773) samt en «Synopsis historiæ sacræ» (1768) i Spørgsmaal og Svar til Brug for Studenter, en Bog, der røber en orthodox Forfatter og giver et interessant Bidrag til det theologiske

Studiums Historie hos os. Foruden disse Skrifter leverede han 1771 en Beskrivelse over Høland, som maa henregnes til vore bedre Bygdebeskrivelser, om end dens etymologiske Forklaringer ere værdiløse. Ved denne Bog blev han navnkundig. Den er tilegnet Struensee, og han hilses her som den, der «sætter Grænsen for de mægtiges Begjærlighed» og «har Lyst og Mod til at tage sig de afmægtige an». 13 Exemplarer af Bogen vare solgte, da Struensee faldt, og G. maatte nu i et Brev af 23. Avg. 1772 ydmygelig bede om Forladelse for den Fejl, han som en «arm Supplikant» havde begaaet. Han fik den og blev s. A. Sognepræst til Valle i Sætersdalen, hvor han havde megen Møje under sine Bestræbelser for Skolevæsenet. En Beskrivelse over Sætersdalen, som han fuldførte 1777, indbragte ham 1780 Landhusholdningsselskabets Præmie. 1782 blev han forflyttet til Stavanger, hvor han blev valgt til Provst og virkede til sin Død 1803 (begr. 1. Dec.). Gift 13. Jan. 1773 med Maria Lisetta Dorothea Stahl (f. 13. Juni 1754 i Celle, † 10. Dec. 1833), Datter af Conrad David S. og Anna Dorothea f. Biermann.

Luxdorphiana S. 476 ff. Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshist. S. 402.

D. Thrap.

Gjellerup, Karl Adolph, f. 1857, Forfatter, er en Søn af Præsten Carl Adolph G. (f. 1808 † 1860) og dennes anden Hustru, Anna Johanne Elisabeth f. Fibiger (f. 1826), en Søster til Ilia F. og Mathilde F. (Clara Raphael), s. V, 134 og 142. Han fødtes 2. Juni 1857 i Roholte ved Faxe, hvor Faderen var Sognepræst, til han i 1858 forflyttedes til Landet-Ryde Kald paa Laaland. Da han 2 Aar efter døde, og Enken sad i smaa Kaar med mange Børn, kom Sønnen i Huset hos hendes Fætter Johannes Fibiger (V, 141), der Aaret i Forvejen var bleven residerende Kapellan ved Garnisonskirken i Kjøbenhavn. Drengen fik Undervisning i Haderslev Læreres Skole. Han siges under sin Skolegang at have været en stille, artig Dreng, der især var Religionslærerens Yndling. 1874 blev han Student. Han hørte til en Slægt af Præster; det var da naturligt, at han ved Universitetet valgte det theologiske Studium. I Studenteraarene levede han meget afsondret og gik helt op i sine Bøger. Ved Siden af Fagstudiet dyrkede han især Æsthetik, læste græske, engelske og navnlig tyske Klassikere. Allerede i Skolen var han bleven stærkt grebet af Schiller, siden paavirkedes han især af Goethe, Heine og Shelley; men Schiller yndede han stadig fremfor alle andre, og de

litterære Forsøg, hvormed han i Studentertiden syslede, prægedes af denne Forkjærlighed. Derimod var han oprindelig lidet tiltalt af den nyere dansk-norske Digterskole, der stødte hans akademiske Smag.

Hans Studier førte ham imidlertid bort fra Kristendommen. Af Naturen var han ikke religiøs, og de engelske og tyske Digtere i Forbindelse med Tübinger-Skolens Bibelkritik paavirkede hans Følelse og Tanke i fritænkersk Retning. Dette Omslag medførte ogsaa, at han kom til at betragte den af Georg Brandes vakte litterære Bevægelse med andre Øjne. Dens franske Præg stødte ham ikke mere; han «gik med Ungdommens Absoluthed over Stag». I Sommeren 1878 afsluttede han sine Universitetsstudier med at tage theologisk Embedsexamen. Men hans Ærgjerrighed stod nu til at vinde Navn som Digter. Han havde tidligere i «Nær og fjærn» skrevet nogle Satirer mod Henrik Scharling. Et Par Dage efter, at han var færdig med sin Examen, begyndte han paa en Novelle, «En Idealist», der udkom s. A. under Psevdonymet «Epigonos». Aaret efter udgav han under Navn Fortællingen «Det unge Danmark». De to Bøger ere ikke synderligt værd. De vidne om, at Forfatteren er meget belæst eller rettere forlæst — den første er stærkt smittet af Heine —, men hverken om rig Erfaring eller medfødt Kunstnergave. Bøgerne gjorde desuagtet en Del Opsigt ved deres hidsige Fritænkeri og bevirkede, at Forfatterens Navn bed sig fast. Hans Fritænkeri løb hyppigst ud i Angreb paa Theologien; det var, som han skulde håve sine theologiske Læreaar svedt ud; han viste sig stadig som den krængede Theolog. Saaledes ogsaa i «Antigonos» (1880), en Fortælling fra det 2. Aarhundrede efter Chr., der bunder i Bibelkritik, og i Digtsamlingen «Rødtjørn» (1881). I denne findes der ved Siden af Angreb paa Theologien tillige Forsøg paa at sætte Darwinismen paa Vers med en anspændt Muskel- og Blodbegejstring, der ikke klæder Forfatteren. Disse evolutionistiske Digte vare et Udslag af hans samtidige Studier i engelsk Filosofi og Biologi. Han var i Efteraaret 1878 traadt i Forbindelse med Dr., siden Professor, H. Høffding (hvis Moder er G.s Faster) og var under hans Vejledning begyndt paa disse Studier. De gave en mere værdifuld Frugt i Afhandlingen «Arvelighed og Moral», der i Foraaret 1881 fik Universitetets Guldmedaille. Han havde forbavsende hurtig sat sig ind i det store Materiale, hvorpaa Bogen er bygget, og gjengav Stoffet meget klart. Afhandlingen udkom samme Efteraar, udvidet og omarbejdet, i enkelte Punkter saa stærkt, at hans Venner fraraadede

ham at betegne den trykte Bog som prisbelønnet af Universitetet, hvad han ikke des mindre gjorde. Flere af Tilføjelserne (især nogle Udtalelser om Selvmord) vakte Forargelse og gave Anledning til en kultusministeriel Skrivelse af 3. Nov. 1881, der bestemte, at prisbelønnede Afhandlinger fremtidig skulde opbevares i Universitetets Arkiv, for at man kunde «kontrollere eventuelle Misbrug i lignende Retning». G.s Forlægger lod derhos Betegnelsen paa Titelbladet overklistre. — I Sammenhæng med G.s Studier i engelsk Filosofi kan nævnes hans Digt ved Darwins Død («Aander og Tider», 1882). — Samme Aar udgav han en større Roman, «Germanernes Lærling», hvori han delvis har villet skildre sin egen Udvikling. Han er her skredet betydelig frem som Fortæller; han lærte i denne Tid adskilligt af moderne franske Prosaister som Flaubert og Brødrene Goncourt. Bogen er G.s endelige Opgjør med Theologien. En lovlig nærgaaende Skildring af en theologisk Professor og et saarende Citat voldte, at Bogen vakte en hel Del Anstød, der bl. a. viste sig i, at Stipendiebestyrelsen en kort Tid beslaglagdc Regensens Exemplar af Bogen og siden forbød, at det blev indlemmet i Bibliotheket.

G. havde hidtil været det litterære Venstres enfant terrible. Hans udæskende Voldsomhed, hans begejstrede Hylding af Georg Brandes («vor Helligaands Ridder, vor St. Georg!» i «Rødtjørn»), hans hidsige Hug til Theologien havde givet ham Ry som en af de rødeste af de røde. Det var imidlertid kun ved at forstrække en enkelt Side af sit Væsen, han var kommen til at staa saa yderlig. Han var i sit Hjærte hverken politisk eller social radikal. Hans Reaktion mod Theologien drev ham til at være yderliggaaende ogsaa i disse Retninger, men da denne Reaktion var kogt ud, gled han efterhaanden tilbage i sit naturlige Leje. I hans to næste Bøger, «Romulus» og «G-Dur» (begge fra 1883), er der intet, som kan forarge. De bleve da ogsaa modtagne med noget af den Glæde, som følger den omvendte Synder. De to Bøger ere helt eller delvis skrevne under en Rejse, han s. A. foretog gjennem Tyskland, Schweits, Grækenland og Rusland og siden skildrede i «En klassisk Maaned» (1884) og «Vandreaaret» (1885). Det er forstaaeligt, at han ved under denne Rejse at faa de hjemlige Forhold paa Afstand kunde komme til Klarhed over sig selv og maatte føle sig fremmed mellem sine Partifæller, da han atter kom hjem. Den Gang var tilmed det litterære Venstre i Opløsning. Drachmann foretog sin Svingning med «Ostende—Brügge», og det litterære

Venstre fordreves fra «Morgenbladet» af Berg. G. havde derhos altid følt sig ilde berørt af visse Sider af Partiets Liv, der stundum kunde faa en Karakter, som saarede det kvindelig fine i hans Væsen. Men hvad der forbavsede, var, at han ikke brød med dem, fra hvem Forargelsen tit var kommen, men derimod med Georg Brandes. De havde kjendt hinanden fra 1879, og G. havde siden da siddet beundrende ved Brandes' Fødder, hængt ved ham og apotheoseret ham. Nu trak han sig ikke blot tilbage fra ham, men rettede snart efter (i «Vandreaaret») et lidet pietetsfuldt Angreb paa ham. Samtidig brød han med mange andre, han før var knyttet nær til. Disse Brud og det Ægteskab, han 24. Okt. 1887 indgik med Eugenia Anna Caroline f. Heusinger (f. 24. Sept. 1852, Datter af en Gymnasiallærer i Dresden og tidligere gift med Kapelmusikus F. Bendix (II, 48), en Fætter til Georg Brandes), have sat dybe Spor i hans senere Produktion, navnlig i «Brynhild» (1884), hans bedste poetiske Værk, i «Minna» (1889) og «Min Kjærligheds Bog» (1889, 2 Opl.), i «Bryllupsgaven» (1888) og «Thamyris» (1887).

Efter Bruddet med det litterære Venstre er G. vendt tilbage til de Idealer, han fra først af dyrkede, og har især skrevet om klassiske, heroiske og historiske Æmner («St. Just», 1886, «En arkadisk Legende», 1887, «Hagbard og Signe», 1888). Et 2½aarigt Ophold i Dresden har sat Frugt i «Minna» og «Bryllupsgaven». Hans gamle Kjærlighed til Schiller er vaagnet paa ny; den mærkes i hans sidste Skuespil, «Herman Vandel» (1891), og har betaget ham i en saadan Grad, at han lader sig afbilde i en Dragt à la Schiller, og det er næppe tilfældigt, at der i «Minna» flere Gange tales om Heltens Schillerske Profil. Men G. har med al sin Selvbevidsthed bestandig haft et vist Hang til at klynge sig til en anden og efterligne ham.

G. er en betydelig Begavelse, et klart og hurtigt Hoved, usædvanlig arbejdsom og uddannet i flere Retninger; han har dyrket Musik en Del og skrevet en Bog om Wagner (1890), han maler og sysler stadig med Filosofi. Derimod turde det være rigtigt, hvad man oftere har sagt, at hans Begavelse snarere henviser ham til videnskabeligt Arbejde end til Digtning. Han har af Naturen liden Sans for Vers eller Øre for Sprogets Velklang, og trods ihærdigt Arbejde lykkes det ham kun sjælden at faa Lyd i sine Linjer. Han kan finde fortræffelige Ord og dristige Rythmer, men Verset selv har ingen Saft. Hans Digte virke tit som en Art historiske Studier, men han synes da at nære en vis Forkjærlighed for Uregel-

mæssighederne hos sine Forbilleder. Dette skæmmer selv hans «Brynhild», der ellers rummer saa mange storladne og stolte Vers. Hans Prosa læses gjennemgaaende med større Nydelse end hans Poesi, især efter at han har kastet alt det brogede over Bord. Hans Stil er lidt bleg og kølig, men lind og let og gjennemsigtig. Ogsaa fra Indholdets Side tiltales man mest af hans Prosaværker, især Fortællingerne, fremfor alle «Minna», hvis første Halvdel er noget af det lødigste, han har skrevet. — G. fik fast Digtergage i 1889. *Niels Møller.*

Gjellerup, Sophus Michael, f. 1838, Historiker. Han er én Halvbroder til den foregaaende og fødtes 22. Avg. 1838 i Roholte. Moderen hed Sara Elisabeth f. Behrendt († 1852). Student fra Herlufsholm 1857 og theologisk Kandidat 1864. Ved Siden af Skolegjerning kom han tidlig ind paa litterære Sysler og skrev en Biografi af Biskop Jens Dinesen Jersin (1868—70), et fint Arbejde med gode Bidrag til Skole- og Kirkehistorien i det 17. Aarhundrede. Sammen med C. F. Bricka udgav han en Samling gamle Ligprædikener under Titelen «Den danske Adel i det 16. og 17. Aarhundrede» (1874—75), der imidlertid standsede med 1. Bind. I «Hist. Tidsskrift» har han leveret flere Bidrag, hvoraf bør fremhæves hans «Bemærkninger om Samfundsforholdene, især Opdragelsen, hos den danske Adel i Tidsrummet 1536—1660» (1873). 1872—79 var han beskæftiget med Redaktionen af det fra det store kongl. Bibliothek udgivne «Bibliotheca Danica» (s. III, 165). Siden 1879 Assistent ved Universitetsbiblioteket og siden 1887 tillige Notar ved det theologiske Fakultet. Er Medlem af den danske historiske Forenings Bestyrelse (siden 1870), af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie og af Kommissionen for Afholdelse af almindelig Forberedelsesexamen. *C. F. Bricka.*

Gjelstrup, Adam Gottlob, 1753—1830, Skuespiller og Landskabsmaler, er født 11. Okt. 1753 paa Møen og blev af sin Fader sat i Malerlære hos en «Amtsmester»; han gjorde Svendestykke og vilde rejse udenlands for at uddanne sig til Kunstner. Han kom dog ikke længere end til Augustenborg, hvor han i en Avis læste en Bekjendtgjørelse om, at det kgl. Theater i Kjøbenhavn søgte en Skuespiller og Tenorist, og øjeblikkelig vendte han om igjen og meldte sig ved Theatret. Til sin Debut 10. Okt. 1777 havde han valgt Henrik i «Henrik og Pernille», men hans første

Forsøg faldt saa uheldig ud, at der var Tale om øjeblikkelig at afskedige ham. Han fik dog Tilladelse til 10 Dage senere at forsøge sin Lykke igjen, denne Gang som Arv i «Den honette Ambition», og vandt da her et ganske exempelløst Bifald. Forklaringen paa, at G. havde været saa slet den første Aften og saa fortræffelig den næste, laa i hans egen Person. Han var usædvanlig blond, næsten hvidhaaret, havde et overordentlig ungdommeligt Ansigt med bløde, ligesom endnu uudviklede Træk; men dette Ansigt, der var udtryksløst, naar han som Henrik skulde spille med det, som det var, blev i Stand til ved nogle ganske faa Penselstrøg at antage de mest forskjelligartede, løjerligste Udtryk. G. kunde spille saa omtrent alt muligt undtagen netop sig selv, og hans Færdighed i at føre Penselen hjalp ham til med fremragende Dygtighed at kunne maskere sit Ansigt. Denne diskrete Maskeren af Ansigtet var noget nyt den Gang ved Theatret, og G. dannede i saa Henseende Skole for den efterfølgende Tid. Maleriet opgav han ikke, og i sine Fritimer færdedes han meget ude i Naturen, studerede den, kom i Berøring ude paa Landet og i Byen med de forskjelligste Mennesker og studerede ogsaa disse. Og Resultatet heraf var, at G. efterhaanden skabte et rigt Galleri af de mest heterogene Figurer. Hans Fantasi var nemlig lige saa rig, som hans Blik var skarpt for Folks Ejendommeligheder, og føjer man hertil et bredt og saftigt Lune, parret med en vidunderlig udviklet Evne til at opfatte og tilegne sig enhver Dialekt, vil man kunne forstaa, at Kunstneren meget hurtig blev af stor Betydning for Scenen. Jysk, fynsk, sjællandsk og holstensk talte han med samme Fuldkommenhed, og lige stor var han, hvad enten han spillede den gamle Gnier, Arv, Bulderbassen, Jøden eller Gadedrengen. Men havde G. ogsaa et frodigt Lune, var han til Gjengjæld belemret med en lige saa stor Lunefuldhed, og denne virkede alt andet end heldig paa hans Kunst. Hvordan han spillede, afhang ene og alene af, i hvilket Humør han var, og derfor var han enten uovertræffelig morsom eller ogsaa fuldstændig slet i sit Spil.

Allerede i Foraaret 1780 følte han sig tilsidesat af sine overordnede og tog ved Sæsonens Udgang øjeblikkelig Afsked. Hans Hustru (s. ndfr.) fik ham dog overtalt til atter at gaa til Theatret, og allerede i Dec. s. A. spillede han igjen og havde kun det Udbytte af sin Bortgang, at han maatte ansøge om paa ny at faa fast Ansættelse, hvilken ogsaa gaves ham i Febr. 1781. Hans

Lunefuldhed forlod ham dog ikke, og sidst i 1790 fandt han saaledes en Aften, da Kongehuset var nærværende, paa at spille og synge Florians Rolle i «Den sværmende Filosof» næsten med en Avtomats Ubevægelighed. Kronprinsen blev saa opbragt derover, at han gav Ordre til at sætte G. i Blaataarn, hvor han skulde blive, til han havde gjort Direktionen Afbigt, og det var først efter lange Overtalelser, at det lykkedes at bevæge G. til at falde til Føje. Men trods alle sine Kapricer var G. Publikums Yndling, hvem man aldrig blev kjed af at se, saa højst forskjellig og saa udmærket var han i alle sine Roller. Nogle af sine største Triumfer fejrede han i det Holbergske Repertoire. «Jeppe paa Bjærget» omtales af Rahbek som en Mønsterpræstation, udarbejdet indtil de mindste Detailler af G., som i sit Exemplar af Komedien havde optegnet en Mængde Enkeltheder vedrørende sit Spil; Studenstrup i «11. Juni», Jens i «Jacob v. Thybo», Ephraim i «Diderik Menschenschrek», Jesper Ridefoged i «Erasmus Montanus» og Arv i «Den honette Ambition», i «Maskeraden», i «Henrik og Pernille», i «Kilderejsen» samt i «Julestuen» hørte til hans mest fortrinlige Retter, hvortil komme Roller som Sadelmageren i «Kun sex Roller», Tony Lumpkin i «Fejltagelserne», Bittermann i «Menneskehad og Anger», Ascher i «Kinafarerne», Æbeltoft i «Gulddaasen», Goldfinch i «Vejen til Ødelæggelse», Bridoison i «Figaros Giftermaal» og Jacob Plump i «Forvandlingerne». Efter at Hauch var bleven Chef for Theatret, tog dog G.s Lunefuldhed til i en saadan Grad, at han i 2 Aar paa Grund af en foregiven Sygdom afholdt sig fra at spille, hvilket bragte de yngre, navnlig H. C. Knudsen og Lindgreen, ind i mange af hans Roller; men næppe var Hauch afgaaet, før G. igjen, 22. Okt. 1798, optraadte paa Scenen og som Bærhid i «De to gjerrige» hilstes med endeløs Jubel. Faa Aar efter maatte Hauch imidlertid atter overtage Chefsposten, og dette var ensbetydende med G.s Bortgang fra Scenen, hvilken han sidste Gang betraadte 1. Dec. 1803 som Constans i «Adolf og Louise». Fra dette Øjeblik skyede G. Theatret som en Pest, talte aldrig om det og levede udelukkende for at pleje sin sindssyge Datter, over for hvem han lagde den mest rørende Selvopofrelse for Dagen, og for Landskabsmaleriet. Han turede stadig omkring i Sjælland og malede en stor Mængde Smaabilleder, der gjorde, at han blev anset for at være lige saa genial en Maler som Skuespiller. I Aarene 1822—27 udstillede han enkelte af sine Arbejder paa Charlottenborg, hvor de fandt Kjøbere,

og den geniale, men højst originale Kunstner levede lige til 10. Febr. 1830, da et Slagtilfælde gjorde Ende paa hans Liv. Kun nogle ganske faa Venner — ikke en eneste Skuespiller eller Maler — fulgte ham til Graven.

Overskou, Den danske Skueplads III—IV. Weilbach, Konstnerlex. Museum 1890, S. 516 ff. *Edgar Collin.*

Gjelstrup, Cathrine Amalie, 1755—99, Skuespillerinde. I en tidlig Alder kom den lille Jomfru Morell, som var født 3. Marts 1755, og hvis Fader var fransk Violon, ind paa det kgl. Theaters Danseskole, men som saa mange andre forlod ogsaa hun Balletten fór at forsøge sig i Skuespillet. Hun debuterede paa det kgl. Theater 3. Nov. 1773 som Pernille i «Det aftvungne Samtykke», og med hende fik Pernillerne den Fremstillerinde, som de havde savnet siden Caroline Walters Dage. Den fyldige Brunette med de mørke, talende Øjne havde et ualmindelig heldigt Udvortes for Scenen, men dog særlig for det Rollefag, hun valgte, og som Kammerpigen overhovedet, hvad enten det nu er den danske Pernille eller den franske Soubrette, staar hun maaske uovertruffen paa den danske Scene. Baade Rosenstand-Goiske og Rahbek ere enige om at fremhæve hendes store Dygtighed, der blandt andet lagde sig for Dagen ved den Maade, paa hvilken hun forstod at karakterisere de enkelte Kammerpigeroller og holde den ene forskjellig fra den anden. Pigen Annette i «Den politiske Kandestøber» var en ganske anden end Pernillerne i «Den honette Ambition», «Julestuen», «Det lykkelige Skibbrud», «Jacob v. Thybo» osv., og den danske Kammerpigetype var atter grundforskjellig fra Pernille i Goldonis «Huset i Oprør», Lise i «Aabenbar Krig» og Toinette i «Den indbildte syge», hvilken sidste Rolle berømmes som en af hendes allerypperste. Hun udstrakte dog sin Virksomhed videre end til dette ene Felt, paa hvilket hun glimrede saa højt; ved Hjælp af sine gode Stemmemidler var hun til stor Nytte i Sangspillet, og med afgjort Held optraadte hun i saa forskjellige Roller som Lady Sneerwell i «Bagtalelsens Skole» og Mette i «Kjærlighed uden Strømper». I 1778 blev hun, der forinden havde staaet i Forbindelse med den fra Hofrevolutionen 1772 bekjendte Officer Køller-Banner, gift med den ovennævnte A. G. Gjelstrup, men hendes Ægteskabs Lykke formørkedes ved, at deres Datter var sindssyg. Først i Halvfemserne begyndte hun at skrante, og da hun 12. Marts 1792 skulde spille Lisette i «Det gavmilde Testament», ytrede hun, at det dog var mærkeligt, om hun som den

tredje Hovedperson i dette Stykke skulde dele Skæbne med Londeman og Clementin, der begge for sidste Gang vare optraadte heri. Hendes Anelse slog til, og hun betraadte ikke oftere Scenen. Hun kastedes kort efter paa Sygelejet og forlod først dette ved sin Død i 1799. *Edgar Collin.*

Gjelstrup, Peder Nielsen, 1581—1630, Professor, var født i Gjelstrup i Egebjærg Sogn i Ods Herred i Nov. 1581. Forældrene, Niels Sørensen og Ane Christensdatter, vare simple Bønderfolk; men da Sønnen havde Lyst til Læsning, satte de ham i Skole i Nykjøbing i Sjælland, hvorfra han 1595 gik over til Roskilde Skole. Da Faderen imidlertid døde Aaret efter (Moderen var allerede tidligere død), saa maatte Sønnen siden sørge for sig selv. Ved Udholdenhed og Flid lykkedes det ham dog at komme frem. Da han havde en god Stemme, førte han an blandt Peblingerne, som sang Diskant. Siden gik han den gamle Dr. Niels Hemmingsen til Haande indtil hans Død (1600), og endelig blev han «Deputator» blandt Disciplene, der nøde Kosten i Duebrødrekloster. Nok er det, han fægtede sig igjennem, indtil han 1605 i en Alder af næsten 24 Aar blev Student. Han var nu saa heldig, at den ansete Theolog Professor H. P. Resen tog ham i Huset, og dermed var hans Fremtid sikret. Thi da Resen bemærkede hans Flid og gode Evner, beholdt han ham hos sig i hele hans Studietid, hjalp ham til at blive Kommunitetsprovst, og da han 1610 havde taget Magistergraden, anbefalede han ham til Kansler Chr. Friis til Borreby, som gav ham Midler til at rejse udenlands, indtil han 1613 kunde faa det kgl. Rejsestipendium. I 4 Aar færdedes han nu vidt om Lande, og der var ikke ret mange bekjendte Lærdomssæder i Tyskland, Frankrig og Italien, som han ikke havde besøgt, da han 1614 kaldtes hjem for at overtage en Lærerplads ved Universitetet. I de 16 Aar, han beklædte denne Stilling, var han først Professor i Latin, siden i Græsk og endelig i Logik. Efter længere Tids Brystsvaghed døde han 1630. De af ham udgivne Skrifter ere mest Oversættelser og Disputatser. — Hans Ægteskab 1617 med Lisbet Petersdatter fra Flensborg, der tjente i Statholder Breide Rantzaus Hus, skaffede ham en hel Del Ubehageligheder fra hans Medlæreres Side, fordi han havde staaet i Forhold til hende før Brylluppet. Hun overlevede ham i mange Aar og skjænkede 1656 hans efterladte Bogsamling til Universitetet.

Vinding, Acad. Haun. S. 265 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 III. *H. F. Rørdam.*

Gjenner, s. Genner.

Gierlew, Andreas Christian, 1774—1845, Generalkonsul, var født 25. Avg. 1774 i Roskilde, hvor Faderen, Andreas Nicolai G. (f. 1745 † 1811), var Raadmand og Byfoged, samtidig med at han beklædte Embedet som Birkedommer i Selsø og Bistrupgaard Birker. Moderen hed Marie Cathrine f. Mariager (f. 1741 † 1794). Efter at G. fra 1784 havde nydt Undervisning i sin Fødebys lærde Skole og i 1791 var blevet dimitteret til Universitetet, tog han fat paa det theologiske Studium og fik Attestats i Aaret 1797. I 1799 blev G. Alumnus paa Borchs Kollegium og har utvivlsomt i Aarene efter Embedsexamen og indtil 1801 været beskæftiget med Studier i Kjøbenhavn. Sidstnævnte Aar tog G. virksom Del i Oprettelsen af Studenterkorpset, og efter at have opnaaet flere akademiske Rejsestipendier tiltraadte han om Efteraaret en Udenlandsrejse, som skulde faa afgjørende Betydning for hele hans Liv. Rejsen gik først til Tyskland, hvor G. gjorde Bekjendtskab med Filologen F. A. Wolff og med Niemeyer, og hvor han navnlig besøgte Leipzig, Berlin og Gøttingen. Efter et Aars Ophold i nævnte Land rejste han til Paris, hvor han traf sin Ven H. C. Ørsted og sluttede et, som det synes, varmt Venskab med Digteren Baggesen, sammen med hvem han i 1803 tiltraadte en Rejse over Schweits til Italien, hvor han i Rom omgikkes med W. v. Humboldt, Thorvaldsen og Zoëga. Først i Jan. 1805 rejste G. paa ny imod Nord for over Wien og Tyskland at vende tilbage til Kjøbenhavn.

Efter sin Hjemkomst synes G. at have begyndt en litterær Virksomhed, der utvivlsomt maa have henledt Opmærksomheden paa ham og medført, at der overdroges ham flere Hverv. Saaledes blev han i Begyndelsen af Aaret 1807 Sekretær i den almindelige Skolekommission, hvad især skal være foranlediget ved en af ham skreven Artikel, «Om den offentlige Opdragelse og Undervisning i Frankrig», som fremkom i Engelstofts «Universitets- og Skoleannaler». S. A. blev G. udnævnt til Fuldmægtig i General-Landøkonomi- og Kommercekollegiets Sekretariat for Handels- og Konsulatssager, en Udnævnelse, som muligen til Dels kan være fremkaldt ved hans omtrent samtidig udgivne livlige Rejsebeskrivelse: «Breve over Italien og Sicilien» (2 Dele). 1810 traadte G. i Udenrigsdepartementets Tjeneste, i det han blev udnævnt til Konsulatssekretær i Tunis, hvad muligvis Statsminister Niels Rosenkrantz kan have fremkaldt, i det denne utvivlsomt har været G.s Velynder. G. rejste til sin

nye Stilling i Okt. 1810, men ankom først i Avg. 1811 til Tunis, hvor han efter Kommandørkapitajn Holcks Afgang tillige faktisk forestod Konsulatet. I Aaret 1815 blev han udnævnt til virkelig Kancelliraad og s. A. til Konsul i Tunis, en Stilling han udfyldte til sine foresattes fuldkomne Tilfredshed, men som finansielle Hensyn tvang ham til at opgive i 1818, i det Postens Indtægter ikke svarede til de Udgifter, denne paalagde dens Indehaver, og han dertil havde lidt betydelige Tab ved Handelshuset Rybergs Fallit. Da G., der kom tilbage til Kjøbenhavn i 1819 og det følgende Aar var blevet Legationsraad med Etatsraads Rang, ikke mente at kunne vende tilbage til Tunis, blev han i Aaret 1822 entlediget i Naade med Vartpenge. Fra 1822 opholdt G. sig i Kjøbenhavn, beskæftiget med litterære Sysler og med sine Børns Opdragelse, indtil han endelig, efter 9 Aars Ventetid og efter forgjæves at have søgt flere Embeder, i 1831 paa ny traadte i Statens Tjeneste, i det Konsulatet i Christiania overdroges ham, en Post, som han med Titel af Generalkonsul beklædte, lige til han temmelig pludselig bortkaldtes ved Døden 2. Sept. 1845, faa Maaneder efter at han var blevet udnævnt til Kommandør af Danebrog.

G. var uden Tvivl en begavet og dygtig Mand, der næppe kom til at indtage den Plads, hans Evner og Kundskaber berettigede ham til at vente. Han var to Gange gift: 1. med Wilhelmine Josepha f. Holsten (f. 13. Marts 1791 † 5. Juni 1812), hvem han ægtede 22. Sept. 1810, og som var en Datter af Kommandør Chr. H. og Anna Elisabeth f. Faye. 3 Aar efter hendes Død ægtede G. (8. Juni 1815) Elisabeth Robinson, Datter af den engelske Konsul i Tunis Bryan Valentin R.

Erslew, Forf. Lex. Breve fra og til H. C. Ørsted. L. Daae, Breve fra Danske og Norske.

C. Zytphen-Adeler.

Giersing, Niels, 1783—1835, Landøkonom, var født 23. Juni 1783 paa Sandbygaard ved Ringsted og var en Søn af Proprietær Peder Jensen G. og Magdalene Cathrine f. Fogh. Han blev Student 1801 og juridisk Kandidat 1806; s. A. blev han Ejer af Godset Nøragergaard og senere af Hesselberggaard og Appelsberggaard, alle paa Sjælland. Da det ved kgl. Resolution af 30. Maj 1828 blev bestemt, at et Interimsinstitut for Agerdyrkning og Forstkultur skulde anlægges paa Mørup Hovedgaard under Sorø Akademi, blev G. udnævnt til Forstander for dette. Skolen aabnedes 1830, men nedlagdes efter faa Aars Forløb. En samtidig Forfatter udtaler, at

den selv under den forstandigste Bestyrelse maatte mislykkes. Tiden her hjemme var næppe endnu moden for slige Agerbrugsskoler, og Ordningen paa Mørupgaard var for en Del upraktisk. — G. var en ret produktiv Forfatter. Foruden nogle Oversættelser har han udgivet: «Praktisk Anvisning i Landøkonomi» I—II (1825—29), «Om Hestes, Kvægs og Faars Fodring m. v.» (1826) og «Praktiske Iagttagelser, grundede paa mange Aars Erfaringer om den for Fædrelandet vigtige Smørproduktion» (1828) — Skriftet er en Redegjørelse for den «Behandlingsmaade af Mejeriprodukterne, hvilken et holstensk Fruentimmer, Mad. Johnsen,» fulgte paa Bregentved, og er et for sin Tid godt Skrift —; endelig udgav G. en Redegjørelse «Om Agerdyrknings- og Forstinstituttet paa Mørupgaard» (1831). Han ægtede 20. Maj 1811 en Datter af Gehejmestatsminister Ove Malling, Frederica Amalia M. (f. 1788 † 1869). Han blev 1830 Kammerraad og døde 8. Jan. 1835 paa Mørup.

Erslew, Forf. Lex. *H. Hertel.*

Giessing, Christoffer, 1723—91, Personalhistoriker og Genealog. Denne flittige Mand var født i Marts 1723 paa Gaarden Langholt i Vendsyssel, hvor hans Fader, Christen Hansen Bedsted, da var Ridefoged (siden Skoleholder og Bedemand i Grenaa); Moderen, Mette f. Giessing, var en Præstedatter, og Sønnen fik hendes Faders Navn. Efter ovennævnte Bedsteds Død (1731) ægtede Enken den fra den første Holbergske Scene bekjendte Aktør Joh. Nic. Ulsøe, der var bleven By- og Herredsfoged i Grenaa. Men da ogsaa denne Ægtefælle døde efter kort Tids Forløb, flyttede hun til Viborg, der ansaas for «et godt Levested for en fattig Enke». Fra denne Bys Skole naaede Sønnen C. G. 1745 at blive Student, efter at han en Tid havde lagt sig efter Tegne- og Malerkunsten. Hans store Fattigdom tillod ham ikke at blive i Kjøbenhavn for at studere videre, men han maatte gaa ud som Huslærer. Her kom hans musikalske Talent ham til gode, og da han havde faaet Philosophicum, ansatte Biskop Hygom ham 1748 som Hører for den nederste Klasse i Randers Skole og som Kantor. 1752 afstod han med Biskoppens Tilladelse dette Embede for at gaa til Kjøbenhavn og studere til theologisk Attestats. Paa Grund af Fattigdom naaede han dog ikke Maalet; 1755 maatte han antage Pladsen som nederste Hører og Kantor i Helsingør, hvorfra han 1758 forflyttedes til Kantoratet ved Roskilde Domkirke og Skole, i hvilken Stilling han forblev til sin Død 1791.

Foruden nogle Kantater har G. udgivet «Tychoniana eller Efterretninger om den lærde Chr. L. Tychonius' Levned og Skrifter» (I—II, 1770—72). Hans Hovedværk er dog «Samling af danske, norske og islandske Jubellærere» (4 Bind, 1779—86), hvori der er samlet en stor Mængde Efterretninger om længelevende gejstlige og deres Familier. Desuden efterlod G. store utrykte Samlinger af personalhistorisk Art, hvoraf det meste nu synes tabt. Megen kritisk Sans havde G. vel ikke, men ligesom han synes at have været en brav og hæderlig Mand, saaledes var han ogsaa overordentlig flittig, og han kan med nogen Føje kaldes Grundlægger af det genealogiske Studium her til Lands for de borgerlige og særlig de gejstlige Slægters Vedkommende. At hans Interesser ogsaa have strakt sig til andre Felter, ses af en Forestilling, han 1779 indgav til Regeringen om Anlæg af en ny Papirfabrik til Fremstilling af visse Papirsorter, der hidtil kun kunde faas fra Udlandet, og til Benyttelse af de til Papir anvendelige Raastoffer, som nu ikke kom til Anvendelse af Mangel paa de i Forhold til Landets Papirforbrug fornødne Fabrikker. — 1755 havde G. ægtet Anne Birgitte Saabye (Datter af Rektor, Mag. Peder S. i Aarhus), med hvem han havde en stor Børneflok.

Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 780 f. Nyrop, Strandmøllen S. 207 ff.

H. F. Rørdam.

Giessing, Hans Jørgen, 1784—1854, Præst, Søn af Præsten i Storvorde Rasm. Jørg. G. (f. 1747 † 1812) og Jacobine Kirstine f. Sommer (f. 1752 † 1796), var født 3. Maj 1784. Han dimitteredes fra Aalborg Skole 1801, tog theologisk Embedsexamen 1804 og blev s. A. optaget i det pædagogiske Seminariums historiske Klasse. 1806 blev han Adjunkt i Viborg og 1814 Overlærer sammesteds, men fandt sig 1815 foranlediget til at tage sin Afsked. Det næste Aar blev han Sognepræst for Herslev og Viuf Menigheder i Ribe Stift, 1831 for Torkildstrup og Lillebrænde paa Falster og 1842 for Ballerup og Maalev i Kjøbenhavns Amt. Han ægtede 1816 Sophie Christine Raben (f. 1794 † 1859), Datter af Jens Pet. R., Ejer af Frørupgaard. — Han døde i Ballerup 22. Marts 1854.

G. tog Del i de forskjellige Forhandlinger, som i hans Tid fandt Sted om Kirke- og Skolevæsenet, og hans Indlæg ere klart og maadeholdent skrevne. Han stod i det hele paa samme Standpunkt som Professor H. N. Clausen og de Mænd, der sammen med ham maatte regnes til det liberale Parti. Han ønskede saaledes ikke

Sognebaandet løst, men vel, at det skulde gjøres lettere at erholde Tilladelse til at bruge uvedkommende Præster. Ikke sjælden var han en af de første, der udtalte de Tanker og Forhaabninger, som fik Kurs i Tiden mellem 1830 og 48. Saaledes fremsatte han allerede 1832 Ønsket om, at Gejstligheden maatte faa Indflydelse paa Kirkens Styrelse, og at Præsterne maatte blive fritagne for en Del af de verdslige Forretninger, som vare dem paalagte, ligesom han efterviste Umuligheden af, at de kunde efterkomme de Regler for Skoletilsynet, som Kancelliet havde givet. — At han 1849 blev Medlem af den aldrig sammenkaldte Landkommunallovkommission og 1850 Formand for Kommissionen til Afløsning af Husmændenes Hoveri i Kjøbenhavns Amt, viser, at han var anset for en praktisk og indsigtsfuld Mand paa dette Omraade.

Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Giessing, Hans Peter, 1801—77, historisk Forfatter, en Halvbroder til den foregaaende, er født 30. Sept. 1801 i Bogense, hvor Faderen da var Sognepræst. Efter at have taget dansk-juridisk Examen 1821 bestemte han sig for Studeringerne og blev 1824 dimitteret til Universitetet; 1828 tog han juridisk Embedsexamen. G. blev 1831 Kopist i Kjøbenhavns Politiret, 1838 Kontrollør ved Kontoret for rejsende paa Politikammeret, 1851 titulær Politisekretær. Han entledigedes 1863 og døde 24. Sept. 1877 i Kjøbenhavn. Han blev 1835 gift med sit Søskendebarn Mette Cathrine Winding (f. i Christianssand 1807, † paa St. Hans Hospital ved Roskilde 1883). Interesse for Historien, især «den praktiske» ɔ: Tiden efter Enevældens Indførelse, gjorde ham til Forfatter, uden at han besad anden Begavelse i saa Henseende end Flid og Politimandens Evne til at opspørge Oplysninger. Saaledes skrev han Bøger om Griffenfeld (1846), Løvenørn (1847), Struensee og Guldberg (1849); større Fortjeneste havde hans Bøger om «Kong Frederik VI's Regeringshistorie» (1850), «Kong Christian VIII's Regeringshistorie» (1852), «Danmarks Historie fra Christian VIII's Død til Statshelhedens Gjenoprettelse, 1848—52» (1854), «Kong Frederik VII's Ungdoms- og Regeringshistorie» (1865), i det en Del Aktstykker og dernæst Meddelelser af forskjellige Ministre og fremtrædende Mænd under disse Konger stilledes til hans Raadighed. G. er Helstatsmand og stærk konservativ (i nogle Piecer er han ogsaa optraadt som Forsvarer af Lavsvæsenet); i Fremstilling og Sprog er han ubehjælpsom og tung.

Erslew, Forf. Lex. *Johannes C. H. R. Steenstrup.*

Gjordsen (Gørtze), **Claus**, —1532, kongl. Kansler, var en Søn af Eggert G. til Solvig i Nordslesvig og Anne Fasti (Skram). Han blev gejstlig opdragen, tog Magistergraden og blev Kannik ved Ribe Domkirke. Her blev han 1515 Domprovst, dog saaledes, at han maatte betale en aarlig Afgift af 20 Dukater til en romersk Prælat, Kardinalen af Segnigallia, der tidligere havde faaet Præbendet. Ved Frederik I's Tronbestigelse blev han kongl. Kansler, en Stilling, som han paa mange Maader forstod at gjøre sig indbringende. Sit Prælatur ombyttede han nemlig 1526 med Ærkedegneembedet, der var det øverste Prælatur ved Domkirken; Provstiet derimod afstod han til Iver Juel, med hvis Søster hans Broder, Mads G. til Solvig, kort efter blev gift, dog saaledes, at C. G. sikrede sig den temmelig betydelige aarlige Sum af 60 Gylden for Afstaaelsen. Med Ærkedegnedømmet var forbundet Brøns og Emmerlev Kald i Sønderjylland og betydelige Indtægter. Mester C. G. lod sig dog ikke nøje hermed; 1527 blev han tillige Forstander for Helligaandsgaarden i Ribe og s. A. Dekan i vor Frue Kirkes Kollegium i Kjøbenhavn, en Stilling, han dog «ved fri Resignation» (ɔ: for en aarlig Pengesum) 1531 afstod til Rentemesteren Mag. Christen Hvid. Tillige var han 1529 bleven Forstander for Ring Kloster ved Skanderborg, og saa var han endda Sognepræst ved St. Ibs Kirke i Varde, indtil han 1531 «resignerede». Som man ser, forstod han meget godt at benytte sin Stilling til at handle med gejstlige Embeder; men han var vel heri ikke værre end de øvrige kongl. Rentemestre, Sekretærer osv.

Som Kansler viste han sig som en dygtig Forretningsmand; fra hans Haand skriver sig saaledes vigtige statistiske Oplysninger om de daværende Len. Han var Mellemmand mellem Kongen og Rigsraadet under Forhandlingerne; selv forekommer han endogsaa et Par Gange opført blandt Rigsraaderne, hvilket ellers ikke var Tilfældet med de kongl. Kanslere paa denne Tid. Alle søgte at staa sig godt med den indflydelsesrige Kansler; Sportlerne fløde rigelig og vare store, og de private Gaver ikke mindre, baade før og efter at Begunstigelsen indtraadte. Eske Bille lovede ham saaledes en Gang 20 Gylden (o. 100 Tdr. Rug) for at udvirke, at hans Svigerfader, Henrik Krummedige, fik nogle norske Len, og lignende Tilfælde vare ikke ualmindelige. — For øvrigt er det vanskeligt at faa et bestemt Indtryk af, om C. G. som Kansler har fulgt en bestemt Politik; han synes blot at have virket som administrativ Embedsmand. Ogsaa hans Forhold til Reformationen var uklart. Medens

han som Dekan i Kjøbenhavn efter den bestaaende Formular udsteder Lejebreve paa Kapitlets Gaarde til Borgerne, hvori disse maa forpligte sig til at modstaa Luthers Kjætteri, vare han og Mester Knud Gyldenstjerne paa den anden Side de eneste gejstlige Medlemmer af Rigsraadet, der 1526 forekomme i det Brev, hvorved Kongen og Raadet bekræfte Aage Sparre som Ærkebiskop uden Henvendelse til Paven. Hans Breve gjøre undertiden Indtrykket af en vis underfundig Tvetungethed. Han døde allerede i Aaret 1532.

Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostre S. 107 ff. Kinch, Ribe Bys Hist. I.

A. Heise.

Gjødesen (Ægidius), **Bertel Christian,** 1673—1733, Salmedigter, Søn af Præsten Gjøde Laurentsen i Bylderup, Tønder Amt, og Mette Enevoldsdatter, en Søster til Johannes Ewalds Farfader. Blev 1701 Præst i Varnæs ved Aabenraa Fjord og døde her 1733. Han udgav 1717 i Flensborg en dansk Salmebog, som holdt sig i Brug i enkelte Egne af Nordslesvig indtil midt i det 19. Aarhundrede. Der findes i den en Række Salmer, forfattede af Udgiveren, og endnu flere, som han har oversat fra Tysk. Samlingen er i sin Helhed fremgaaet af den pietistiske Bevægelse, der den Gang var trængt frem over Sproggrænsen. En Del af Oplaget udkom 1731 med et nyt Titelblad paa Waisenhusets Forlag, rimeligvis efter Foranstaltning af G.s Søskendebarn Enevold Ewald, og droges her ind i den hidsige kirkelige Strid i de følgende Aar.

Brandt og Helweg, Den danske Psalmedigtning II, 357 og XLVIII ff. A. D. Jørgensen, Johannes Evald S. 5. 245.

A. D. Jørgensen.

Gjødesen, Jens, 1550—1626, Biskop, stammede fra Borgerfolk i Ribe og var 5 Aar Rektor i Lemvig (?), men han maa have haft formaaende Velyndere, siden han fra denne beskedne Stilling 1581 blev kaldet til Kjøbenhavn som Hofprædikant hos Frederik II efter And. Sørensen Vedel. 1591 blev han Sognepræst ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, og 1593 udnævntes han til Biskop i Aarhus. I Aarhus Kapitel holdt han i flere Aar theologiske Forelæsninger, og han maa have haft Sans for litterære og historiske Sysler, siden Lyskander har søgt Raad og Oplysninger hos ham under Udarbejdelsen af sin Oversigt over danske Forfattere. Han prøvede omhyggelig dem, der indstillede sig til Præste- og Skoleembeder i Stiftet, og indrettede en endnu bevaret Protokol, hvori han indførte deres danske og latinske Prøveskrifter. Under sin Embedsvirksomhed maatte han tillige med Landets øvrige Bisper afgive en Række Erklæringer om

Spørgsmaal, der vare af stor Betydning for danske Kirkeforhold (Exorcismens Afskaffelse, Kirketugten, Skoleforbedringen osv.), og i de saakaldte Resenske Stridigheder sad han som Dommer over Præsten O. Kock og over Biskop Hans Knudsen Veile. Han gjør nærmest Indtrykket af at have været en praktisk Bibeltheolog af Niels Hemmingsens Skole. Biskop Resen har dog ved forskjellige Lejligheder udtalt den store Højagtelse, han nærede for ham, skjønt G. ikke var ham nogen blid Modstander.

G. var bekjendt som en fremragende Taler. Hans mange Ligprædikener udmærke sig ved et klart og fyndigt Sprog. De indeholde mange sjældne gamle danske Ord og Vendinger og ere en rig Kilde for dem, der sysle med Indsamling af dansk Ordforraad fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede. Han døde 11. Dec. 1626. 1581 havde han ægtet Magdalene Valentin († 1630), Datter af Slotsskriver V. i Wittenberg.

Pontoppidan, Annales eccles. Dan. III, 168 ff. Giessing, Jubel-Lærere I, 247 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. II, 738 ff. *S. M. Gjellerup.*

Gjødesen, Peter Ferdinand, f. 1829, Søofficer. Han er født 30. Maj 1829, Søn af Kapitajn i Søetaten Gjøde G. (f. 1794 † 1844) og Marie Christiane Henriette f. Schierbeck (f. 1804 † 1862), blev Sekondlieutenant i Marinen 1849, Premierlieutenant 1858 og Kapitajn 1868. I den første slesvigske Krig gjorde G. Tjeneste 1848 som Kadet om Bord i Korvetten «Galathea» paa Blokade ved Kiel, Aaret efter som næstkommanderende i Skonnerten «Delfinen» i Lille Bælt, 1850 som Officer, først i Linjeskibet «Skjold», senere i Fregatten «Dronning Marie», hvilke Skibe blokerede ud for Kiel; efter Slaget ved Isted besatte han med en Afdeling Søfolk Byen Kappel og gjorde her under denne Bys Belejringstilstand Tjeneste som Kommandant. Senere udkommanderedes han 1854—55 med Korvetten «Najaden» til Vestindien og Sydamerika, 1859 med Briggen «St. Thomas» til Vestindien. 1861—63 næstkommanderende ved Krydstoldvæsenet. 1864 Batterichef i Fregatten «Jylland» (Kapitajn H. P. Holm), deltog i Helgolandsaffæren og blev hæderlig omtalt i Chefens Rapport, herfor dekoreret med Ridderkorset. 1867—68 udkommanderet med Korvetten «Dagmar» til Rio Janeiro. 1870—72 Ekvipagemester paa Orlogsværftet. 1873 Chef for Skonnerten «Fylla» ved Island, hvor han har gjort sig fortjent ved sine Opmaalingsarbejder. 1880 Chef for Kadetkorvetten «Heimdal». Efter at være naaet Aldersgrænsen 1883 erholdt han Afsked med Kommandørs

Karakter, men ansattes 1888 som Kommandant i Nyboder. Kun et Aar forblev G. i denne Stilling, i det han 1889 udnævntes til Mønstringsbestyrer.

Foruden denne Virksomhed i Marinens Tjeneste har G. virket ivrig paa forskjellig Maade for Sømandsstanden; som Medlem af en Regeringskommission har han udarbejdet Udkastet til Lov om Undersøgelse af Ulykkestilfælde paa Søen og om Tilsyn med Skibes Sødygtighed; fra 1867 har han været Formand for Sømandsforeningen, hvilken Velgjørenhedsinstitution under hans dygtige Administration er bleven udviklet til noget betydeligt; ligeledes har han i en Række af Aar været Redaktør af «Søfartstidenden» i «Nationaltidende». Han har udgivet Mindeskrifter om Iver Huitfeldt (1885) og Henrik Gerner (1887). Fra 1876 har han været Medlem af Kjøbenhavns Borgerrepræsentation og som saadan haft Sæde i en Række af vigtige Udvalg; i 1885 valgtes han til Medlem af Sø- og Handelsretten. G. har gjentagne Gange stillet sig som Folketingskandidat med et udpræget Højrestandpunkt, men uden at opnaa Valg. Han blev 1861 gift med Laura Susanne Georgine Storch (f. 27. Okt. 1830), Datter af Kapitajn og Postmester Edv. Thomas S. (f. 1787 † 1852) og Laura Susanne Georgine f. Baggesen (f. 1806 † 1830). *C. With.*

Giødwad, Jens Finsteen, 1811—91, Journalist, Søn af Kjøbmand And. G., blev født i Aalborg 19. Juli 1811, dimitteredes fra sin Fødebys Skole 1828 og tog juridisk Embedsexamen 1832. En kort Tid havde han Fuldmagt for Advokat Blechingberg, men det varede ikke længe, førend Politikken drog ham bort fra juridisk Virksomhed. Julirevolutionen havde vakt levende Begejstring ogsaa blandt de unge her hjemme, og G. blev snart greben af de nye Frihedsideer. I «Astræa», et juridisk Selskab, gjorde han nærmere Bekjendtskab med den 1 Aar ældre Orla Lehmann, og trods de store Forskjelligheder imellem de to Karakterer dannede der sig imellem dem et personligt Venskab, som bestod alle de senere Omvexlingers Prøve. I 1834 indtraadte de begge som politiske Medarbejdere i «Kjøbenhavnsposten», hidtil under A. P. Liunges Ledelse væsentlig et æsthetisk og litterært Organ; det er saa at sige den danske politiske Presses Fødselsaar, thi samtidig udkom J. F. Schouws «Dansk Ugeskrift» og C. N. Davids Ugeblad «Fædrelandet». I 2 Aar fra 1. April 1837 var G. ansvarlig Redaktør af «Kjøbenhavnsposten» og som saadan Gjenstand for mange Pressesager. I Efteraaret 1839 havde David i Forening med Balthazar Christensen, Orla Lehmann, Wessely og G. lagt

Planen til at gjøre «Fædrelandet» til et Dagblad, der skulde begynde at udkomme fra Nytaar 1840, men Frederik VI's Død 3. Dec. fremskyndede Planen, og «Fædrelandet» udkom i sin nye Skikkelse faa Dage efter. Naar G. ikke findes blandt de første Udgivere, var Grunden alene den, at han paa dette Tidspunkt opholdt sig i Paris, vistnok hans eneste Udenlandsrejse. Strax efter sin Hjemkomst indtraadte han i Redaktionen og blev snart ikke blot Bladets Forretningsfører, men dets ledende og styrende Aand. En produktiv Forfatter var han ikke, men desto bedre forstod han at sætte andre i Arbejde, at give dem Ideer og at sørge for, at Konflikterne med Censor og Kancelliet bleve, om ikke helt undgaaede, saa dog ikke flere end absolut nødvendigt. Manglede der Stof til et Nummer, hvad der med det den Gang snævert begrænsede Omraade for de ikke-privilegerede Blade let kunde hænde, forstod G. at inspirere den med Mund og Pen altid lige sprudlende Orla Lehmann, og naar denne havde faaet Dampen op, var der snart skrevet en gnistrende Artikel, som det saa blev G.s Sag at beskære for de alt for dristige Vendinger. Da Ploug i Maj 1841 indtraadte i Redaktionen, blev det denne, som overtog de ledende Artikler, men ogsaa paa ham udøvede G. ved sin sunde Sans, sin sikre Dømmekraft og sin paa mange Omraader store Kundskabsfylde en væsentlig Indflydelse, saa at han har haft sin store Betydning for den politiske Retning i «Fædrelandet». I Kontoret, navnlig medens dette var paa St. Kjøbmagergade lige ved Postgaarden, samledes daglig en lille Kreds af betydelige Mænd, som her holdt en Slags Klub og drøftede Dagens Spørgsmaal, medens G. halvt gnaven og halvt velvillig besørgede Korrektur og Regnskabsvæsen. I denne stille, lidet kjendte og uden for de indviedes Kreds lidet paaskjønnede Virksomhed holdt G. utrættelig ud, indtil i Vinteren 1868 Svagheden af hans Syn gik over til fuldstændig Blindhed; selv efter dette Tidspunkt var han dog paa en vis Maade knyttet til Bladet, indtil dette i 1881 gik over til en helt ny Redaktion for kort efter at ophøre.

Blindheden svækkede ikke G.s levende Interesse for det politiske Liv over hele Verden og særlig for alle statistiske Data. Han var ugift, men i forskjellige Familiekredse vedblev han at være en kjær Gjæst, og hans Venner, der rigtignok bleve færre og færre, gjorde sig en Glæde af at følge ham paa hans Spasereture, at læse de fremmede Blade for ham og disputere med ham, thi jo mere haardnakket han var i en Gang fattede Meninger, desto større Pris satte han paa at forsvare dem over for andre; i Athenæum

kom han til det sidste daglig. Den store Skikkelse med de svære Ansigtstræk og de udslukkede Øjne gjorde et ejendommeligt Indtryk, og dette forstærkedes ved hans Dragt, der ufravigelig og til enhver Tid af Dagen var sort Kjole og hvidt Halstørklæde. De herskende Karaktertræk hos G. vare en usvigelig Hæderlighed, Uegennyttighed, Beskedenhed, fast Vilje, men ogsaa en vis Ubevægelighed og Stædighed, der ikke let kunde tilegne sig en fremmed Tankegang. Han døde, næsten 80 Aar gammel, 11. Maj 1891.

Illustr. Tid. 31. Maj 1891. J. Michaelsen, Fra min Samtid S. 46 f. Kal. Danmark f. 1892. *C. St. A. Bille.*

Gjøe[1], **Absalon**, 1539—1602, Rigsraad, hørte til en mindre fremtrædende Sidelinje af sin bekjendte Slægt og var Søn af Anders G. til Kjærstrup, Kjelstrup og Galmindrup og Karen Valkendorf. Forældrene kunde efterlade hver af deres 3 Sønner en Hovedgaard, og A. G. fik for sin Part Kjelstrup, en nu længst forsvunden Hovedgaard paa Laaland. Ellers vides der paafaldende lidt om hans Ungdom. Ved 1566 var han Hofjunker, og 1579 forlenedes han med Dalum Kloster, som han beholdt til sin Død. 1582 optoges han med 12 andre Adelsmænd i Rigens Raad. Han maa altsaa have nydt megen Anseelse hos sin Samtid, men for øvrigt synes han heller ikke i Raadet at have spillet nogen fremtrædende Rolle. 1582 sendtes han og hans senere Svigersøn Breide Rantzau som Kongens Stedfortrædere til en hertugelig Fadderstads paa Sønderborg, og 1585 var han i Norge at sidde Retterting. Han var ogsaa en af de Rigsraader, som 1590 ledsagede Hertuginde Elisabeth til Brunsvig, ligesom han nogle Gange ledsagede den unge Konge til Hertugdømmerne. I 1594 fik han Befaling til midlertidig at tage Sæde i Regeringsraadet. A. G. døde 15. April 1602 paa Dalum og blev overlevet af sin Hustru, Anne Hansdatter Lindenov, der havde tilført ham Hovedgaardene Rørbæk i Jylland og Løjtved i Fyn. Deres 3 Børn døde før Forældrene. *Thiset.*

Gjøe, Albert, —1558, en Søn af nedennævnte Hr. Mogens G. († 1544) og hans 1. Frue, var 1531 Hofsinde, deltog siden i Slaget ved Svendstrup, hvor han blev saaret og fangen, men kom løs ved Aalborgs Indtagelse. Da var han alt, siden 1532, trolovet med den den Gang 10aarige Anne Ottesdatter Rosenkrantz, der var en af Arvingerne til betydeligt Jordegods i Norge. Paa Grund-

[1] I det 16. Aarhundrede og tidligere stavedes Navnet som oftest Gøye.

lag heraf søgte hans Fader at skaffe ham Bergenhus Len efter Hr. Eske Bille; men denne Plan strandede, ligesom ogsaa senere A. G.s Forsøg paa at skaffe sig selve den norske Arv mislykkedes. Alt i Faderens levende Live synes han at have faaet overdraget Gunderslevholm, og ved Faderens Død fik han Part i de fleste af dennes mange Hovedgaarde: Krænkerup, Torbenfeld, Clausholm, Avnsbjærg og Græse, hvorimod Gunderslevholm tilfaldt hans Broder Eskil. Han udkjøbte sin Medarving Herluf Trolle af Krænkerup, ligesom Enken samlede Torbenfeld. A. G., der 1535 var Kongens Fodermarsk, havde flere betydelige Forleninger og synes i det hele at have været den mest fremragende af Hr. Mogens G.s i øvrigt temmelig ubetydelige Sønner. 1535—40 var han Lensmand paa Stege og 1540 en kort Tid paa Dragsholm. Efter sin Fader arvede han Pantelenet Tordrup, 1548 ombyttet med Gjerlev og Nørhald Herreder, som indløstes 1552, da han blev Lensmand paa Skanderborg, hvor han døde 24. Juni 1558. A. G. har 1548 udgivet et lidet, gudeligt Skrift, forsynet med en Fortale og gjennemset af Peder Palladius, hvilket ikke er uden Interesse. Fru Anne Rosenkrantz, der overlevede ham i 31 Aar, var en myndig Dame, der i sin lange Enkestand paa forskjellig Maade spillede en fremtrædende Rolle. De efterlode sig 4 Børn.

Hist. Tidsskr. 5. R. VI, 579 ff. *Thiset.*

Gjøe, Anne, 1609—81, Datter af ndfr. anf. Henrik G. († 1611) til Turebygaard, hvor hun kom til Verden 18. Dec. 1609, mistede som Barn sine Forældre og fik derefter 1619 et nyt Hjem hos sin Moster Fru Sophie Brahe og hendes Mand, Holger Rosenkrantz, paa Rosenholm. En bedre Erstatning for hendes eget Hjem end det rosenholmske kunde vel næppe tænkes, og i sit lange Liv mindedes A. G. stedse med største Taknemmelighed den Opdragelse, hun her nød i 8 Aar, indtil hun 1627 tog Ophold hos sin Broder Eskil G. til Brandholm; men allerede Aaret derpaa, da hendes Broder Falk G. til Hvidkilde, Hofmester paa Sorø Akademi, havde holdt Bryllup med Karen Bille, efterkom hun deres Anmodning om at dele deres Hjem med dem, saa meget hellere, som hun elskede denne Broder fremfor sine andre Søskende. En lang Aarrække levede hun i deres Hus, og da hendes Broder var død 1653, forblev hun hos Fru Karen Bille, med hvem hun i Svenskekrigens Tid fandt et nyt Hjem hos dennes Datter Susanne Gjøe og hendes Ægtefælle, Preben Brahe, paa Næsbyholm. Efter Fredslutningen 1660, da saa meget

havde forandret sig, besluttede hun at danne sit eget Hjem, og dette opslog hun da i det nærliggende Næstved. Her tænkte hun at ende sine Dage; men efter 13½ Aars «rolige og fornøjelige» Levned i den stille By flyttede hun efter Susanne Gjøes og Preben Brahes indstændige Begjæring 1673 til deres Gaard i Odense, det nuværende Frøkenkloster; her fra kunde hun jævnlig besøge dem paa deres Gaard Hvedholm, og under et Ophold her døde hun 9. Jan. 1681. Hendes Lig førtes til Gjøernes Gravsted i Sorø Kirke.

Jomfru A. G. er en smuk Type paa de Damer af den gamle Adel, som med sand Gudsfrygt forbandt litterær Dannelse; hendes hele Færd bar Præget af den Aand, der herskede paa Rosenholm, og hendes Liv, hedder det i Ludvig Stouds Ligtale, «haver været opfyldt med Dyd, Tugtighed, Ærbarhed og alle kristelige Gjerningers Øvelse af et godt Hjærte, som altid haver baaret gode Frugter, været et Spejl for sit Kjøn og et Exempel for alle Guds Børn». Hendes Midler satte hende i Stand til at øve Godgjørenhed efter en stor Maalestok; af sine Slægtninge var hun elsket saa vel som af de mange, der nøde godt af hendes Gavmildhed; hendes Hus var et Mønster paa et kristeligt Hus; Morgen og Aften holdt hun Andagt med sine Tjenestefolk og læste for dem i Bibelen eller andre Bøger. Igjennem en lang Aarrække havde hun samlet sig et Bibliothek af dansk Litteratur, især Opbyggelsesskrifter, hvortil der ikke fandtes Mage; denne Bogsamling kom Peder Syv til gode, medens han som Rektor levede i Næstved samtidig med A. G. I sine sidste Leveaar omgikkes hun med den Tanke at lade en Fortegnelse over den trykke, hvilket dog først blev udført længe efter hendes Død. For at Samlingen ikke skulde adsplittes, testamenterede hun den til sin Søsterdatter Karen Brahe (II, 593), i hvis Bibliothek den blev Hovedstammen. I det samme Værelse, der gjemmer denne litterære Skat, hænger hendes Portræt, der viser, hvor alvorlig og sat hun saa ud allerede i sit 38. Aar, da det blev malet.

Lind, Karen Brahes Bibliothek, Fortalen. Vogelsang, Fortegn. ov. Haandskrifterne i Karen Brahes Bibl. Høst, Chronos, 1822, 2. H. Karen Brahes Bibl. 4°, Nr. 842. Bircherods Dagbøger v. Molbech. *G. L. Wad.*

Gjøe, Axel, —1537, ældste Søn af ndfr. nævnte Mogens G. († 1544) og hans 1. Hustru, deltog i Aaret 1523 under sin Farbroder Henrik G. i Kjøbenhavns Forsvar, medens Faderen stod paa den modsatte Side. Fra 1526—33 var han Lensmand paa Aalborg-

hus og var i denne Stilling virksom ved Munkenes Forjagelse fra Graabrødre- og Helligaandsklostrene. Efter Frederik I's Død var han blandt de Mænd, hvem Befalingen i Jylland betroedes, men forflyttedes s. A. til Vordingborg, hvortil maaske hans tidligere Adfærd mod Helligaandsklosteret, som nu gjenoprettedes af Rigsraadet, har bidraget. Ved Grevefejdens Udbrud førte han under Anders Bille Befalingen i det vestlige Sjælland; men da denne sluttede sig til Grev Christoffer og forlenedes med Vordingborg, fulgte A. G. tillige med den øvrige Adel kort efter Exemplet. Grev Christoffer gjorde ham til sin Raad og sendte ham som Anfører for Rytteriet til Fyn, hvor han havde stor Del i, at denne Ø indtoges af Grevens Folk. Senere deltog han i Krigen i Skaane, og da den skaanske Adel ved Juletid 1534 opsagde Greven Lydighed, sendtes han med Fanen og Opsigelsen til Greven, hvem han dog forblev tro. Alligevel bragtes han med en Del andre Adelsmænd i Jan. 1535 som Fange til Kjøbenhavn; dog var han ikke blandt de Adelsmænd, der senere førtes som Fanger til Meklenborg. Efter Kjøbenhavns Overgivelse 1536 nævnes han i den store, da udstedte Reces blandt den sjællandske Adel, men døde allerede 1537 paa Clausholm, som Faderen synes at have overladt ham, og ligger begraven i Voldum Kirke. 1533 havde han ægtet Dorthe Lindenov, Datter af Hans Johansen L. til Fobislet og Birte Eriksdatter Rosenkrantz (Dipl. Norveg. XI, 679). *A. Heise.*

Gjøe, Birgitte, o. 1511—1574, var en Datter af ndfr. nævnte Mogens G. († 1544), det 8. Barn i Rækken. Hendes Moder, Mette Albrechtsdatter Bydelsbach, døde allerede 1513, og den moderløse lille Pige blev da sat i Ring Nonnekloster (ved Skanderborg) for at optugtes der. Senere, da Faderen havde giftet sig paa ny, fortsattes Opdragelsen i Fædrenehjemmet paa Skanderborg. Tidlig skulde hun prøves i Modgangens Skole. Hun var nemlig kun rent Barn, da Forældrene forlangte, at hun skulde troloves med Jesper Daa til Enggaard, hvem hun ikke kunde lide. Forgjæves sagde hun nej, forgjæves tiggede og bad hun; Sagen var afgjort, Forældrene vilde ikke bryde deres Ord, og et Samtykke blev afpresset Barnet. Den strænge Stifmoders Død (1528) bragte for saa vidt Bedring, som B. G. nu tog Mod til sig og erklærede sin Fæstemand, hvorledes hun var sindet mod ham; men Forholdet mellem dem var dermed ikke brudt, i det en Trolovelse den Gang var et næsten lige saa uløseligt Baand som en Ægtepagt. Hendes Fader, der ikke

længer beherskedes af sin Hustru, og hendes øvrige Slægtninger lode hende imidlertid i Ro, og Jesper Daa trængte ikke heller paa for at faa en Afgjørelse. Medens den truende Sky saaledes stadig hang hende over Hovedet, gik Aarene hen, indtil endelig Christian III, i hvis Reces af 1539 det var blevet forbudt at trolove nogen adelig Jomfru bort i hendes umyndige Aar, tog sig af hende. Paa hans Befaling underkastedes Sagen en Undersøgelse af Universitetets Professorer og samtlige Biskopper, og deres Erklæring (1540) gik ud paa at frakjende Forholdet Gyldighed.

Efter Stifmoderens Død var B. G., der tidlig sluttede sig til den lutherske Lære, kommen i Huset hos sin ældre Søster Sophie, gift med Mogens Bille til Svanholm (s. II, 237), hvilken Søster hun 1537 fulgte til Stettin, da hun der forgjæves søgte Lægehjælp for sin Helsot. Hun var nu en Tid hos Søsteren Elline (s. ndfr.) og dennes Mand, Mourits Olsen Krognos, og kom derefter i Dronning Dorotheas Jomfrukammer, som hun forlod, da hun endelig fik sit eget Hjem. 16. Nov. 1544 blev hun nemlig gift med den lidt yngre Herluf Trolle, hvem hun sandsynligvis havde lært at kjende ved Hove.

I henved 21 Aar varede dette Ægteskab, lykkelige Aar, hvori Hjærterne sikkert knyttedes tættere og tættere sammen, thi at disse to Mennesker, ædle, trofaste Naturer, med deres dybe religiøse Trang, deres store Hjælpsomhed over for de fortrykte i Samfundet, deres stærke Fædrelandskjærlighed og deres ideelle Interesser levede et lykkeligt Samliv, turde være hævet over enhver Tvivl. Ét Skaar havde Lykken dog: Ægteskabet var barnløst. Allerede 1549 søgte de derfor at sikre den længstlevende af dem i økonomisk Henseende for det Tilfælde, at de ingen Børn fik, i det han i saa Fald skulde beholde en Del af hendes Jordegods og hun alt hans. Ligesom dette viser, at hun var den rigeste af de to, saaledes tør man vistnok anse Foranstaltningen for udsprungen fra hende og i den se et Vidnesbyrd om hendes kjærlige Omhu for Husbonden. Senere (1562) udstedte Herluf Trolle et Brev om, at hans Hustru, hvis hun overlevede ham, skulde beholde forlods for sig og sine Arvinger alle sine Klæder, Smykker, Husgjenstande, sit Kvæg samt Bygningerne paa sine Gaarde.

Det var en rig Hustru, som den temmelig tarvelig stillede Herluf Trolle havde faaet. Det Pantebrev paa Ring Kloster, som hendes Fader havde haft, overførtes allerede nogle Maaneder forinden Brylluppet til Herluf Trolle paa hans Bruds Vegne, og hun bragte ham desuden Græsegaard i Nordsjælland med meget til-

liggende Gods. Paa den hertil hørende Avlsgaard Hillerødsholm opførte han et Herresæde, men dettes dejlige Beliggenhed paa en lille Ø midt i den skovkransede Sø i en Egn, der udmærkede sig ved sin Rigdom paa Vildt, fristede den unge Kong Frederik II, og allerede 1560 maatte Ægteparret overlade ham sit nye Hjem mod til Gjengjæld at faa Skovkloster (ved Næstved), som nu kom til at bære Navnet Herlufsholm, medens Hillerødsholm omdøbtes til Frederiksborg.

Naar B. G.s Navn lever i Erindringen den Dag i Dag, er det, fordi det er knyttet til Herlufsholms endnu bestaaende Skole. Af Gaarden og dens tilliggende Gods oprettede Ægtefolkene nemlig en Skole for «Ædlinger og andre ærlige Mænds Børn i Danmarks Rige». Selv forbeholdt de sig at forestaa Skolen og at raade over Godsets Indtægter, men efter begges Død skulde Rigsraadet vælge en Adelsmand til Forstander, som under dets Overtilsyn og Ansvar skulde styre Skole og Gods. Ideen til denne Stiftelse, hvis Fundats underskreves 23. Maj 1565 og 3 Dage efter fik kongelig Stadfæstelse, var hentet fra Tyskland; senere fortalte Sagnet, at Stifterne vare komne til deres Beslutning derved, at de den første Nat, de sov paa Herlufsholm, havde haft samme Drøm, nemlig at Stedet skulde blive til en Skole. — En Uges Tid efter Fundatsens Udfærdigelse forlod Herluf Trolle Kjøbenhavn som Fører for den danske Flaade. Allerede 4. Juni kom det til et Sammenstød med Svenskerne, og her blev han saaret, tilsyneladende mindre alvorlig, men snart viste det sig, at der var Fare. Han vendte da hjem, og i Sigbrits Gaard i Kjøbenhavn, der hørte med til hans Hustrus Arvegods, og hvor han blev modtaget og plejet af hende, døde han 25. Juni 1565.

B. G. levede endnu 9 Aar som Enke, og disse Aar gik paa ingen Maade saa rolig for hende, som man skulde have ventet. Grunden hertil var den, at hun, som endnu var velhavende trods det meget, hun havde skjænket bort, ikke ejede noget Herresæde, hvor hun kunde tage blivende Ophold, og derfor, tvungen af Omstændighederne, gjentagne Gange maatte bryde op og indrette sig paa ny, saaledes som hun allerede tidligere havde maattet gjøre det. I Begyndelsen boede hun mest i Ring Kloster, men 1571 blev dette Pantelen hende opsagt med meget kort Varsel. Saa tyede hun efter et kort Ophold paa Skjern til det kun et Par Mil fra hint Kloster beliggende Aakjær, som Enkedronning Dorothea, der fra gammel Tid yndede hende og havde vedligeholdt en nøje Forbindelse med hende, imidlertid havde givet hende i Forlening. Men

Enkedronningen døde i Okt. s. A., og Aakjær, som hørte til hendes Livgeding, faldt nu tilbage til Kronen og blev overdraget en anden. Tølløse i Sjælland, som Herluf Trolle havde været forlenet med, og som B. G. efter hans Død fik i Pant, maatte hun 1566 fravige til Fordel for Peder Oxe, hvem Gaarden tidligere var bleven fratagen. Pantesummen overførtes da paa Kapelgaarden, en mindre Gaard mellem Kjøbenhavn og Kjøge, som hun siden 1564 havde haft i fri Forlening; men ogsaa denne Gaard indløstes 1571. Da B. G. i Foraaret 1572 drog fra Aakjær, vilde hun atter have staaet hjemløs — thi Gaarden i Kjøbenhavn egnede sig næppe til stadig Beboelse —, hvis ikke Sibylle Gyldenstjerne, der var gift med hendes Fætter Eskil Gjøe til Skjørringe (s. ndfr.), havde overladt hende Sortebrødreklosteret i Næstved for hendes Levetid. Den gamle Frue fik nu igjen travlt med at bygge og indrette sig, og det forfaldne Kloster blev snart næsten til en lille Herregaard, som hun skreves til. Her levede hun de sidste 2 Aar af sit Liv.

B. G.s mange Venner opfattede Regeringens Fremfærd mod hende med at opsige hende Forleningerne som en Forfølgelse, og Skylden derfor er senere bleven tilskreven Peder Oxe. Saa vidt man kan mærke, har der ogsaa en Tid lang hersket et mindre godt Forhold mellem hende og denne hendes berømte Søstersøn ligesom tidligere mellem hendes Mand og ham, men 1567 synes de at være blevne forsonede, og senere spores ingen fjendtlig Stemning mellem dem, tvært imod, hun skjænkede ham Gods, og han tog sig af Herlufsholm, da den nye Stiftelse truedes. Set fra Statens Synspunkt kan der næppe siges noget mod Indløsningen af Ring Kloster, selv om Peder Oxe skulde staa bag denne finansielle Foranstaltning, saa vist som han i sin Egenskab af Rigshofmester havde større Hensyn at tage end sin aldrende Slægtnings Velvære, og desuden er det et stort Spørgsmaal, om det er ham og ikke snarere Kongen selv, der har drevet Sagen igjennem.

Herlufsholm, hvor omtrent et Aar efter Herluf Trolles Død Skolens Virksomhed begyndte, vedblev, som rimeligt var, at interessere B. G. Da Stiftelsens Tilværelse imidlertid ikke var sikret tilstrækkelig i retslig Henseende, søgte hun at indhente det forsømte og saaledes afbøde truende Angreb fra misfornøjede Slægtninger. 1567 stadfæstede hun derfor Afstaaelsen af sin Del af det Skolen tillagte Gods, en Del, der var langt større end den af Manden skjænkede, og frasagde sig samtidig Forstanderskabet, hvilket hun overdrog Rigsraadet at besætte, i det hun dog til Gjengjæld for det

bragte Offer føjede den indskrænkende Bestemmelse til den oprindelige Fundats, at Forstanderen altid skulde tages af hendes Mands eller hendes egen Slægt. Rigsraadet gik ind paa at overtage Stiftelsen, men erklærede, at hun i sin Levetid skulde vedblive at have det «øverste Indseende» med den, dog uden at have noget med Regnskabet eller Godsbestyrelsen at bestille. Ikke mindre end 3 forskjellige Forstandere oplevede hun i de faa Aar at se udnævnte: først Mandens Broder Børge Trolle († 1571), saa hendes kjære Søstersøn Oluf Mouritsen Krognos († 1573) og endelig en anden Søstersøn af hende, Albert Oxe, Rigshofmesterens Broder, alle 3 valgte i Overensstemmelse med hendes Ønske. Derimod oplevede hun ikke at se Enden paa de Retstrætter, som Slægtninger af hende, deriblandt hendes egen Broder Christoffer G. (s. ndfr.), rejste for at vinde Godset tilbage i Slægtens Hænder, Bestræbelser, som dog til sidst mislykkedes.

Fru B. førte et temmelig stort Hus, i det hun altid, ogsaa før hun blev Enke, havde om sig en Del unge adelige Piger, som hun tog sig meget af. Sit venlige Sindelag over for sine nærmeste viste hun ved i levende Live at forære dem Dele af sit Gods. Efter ofte at have været hjemsøgt af haarde Sygdomme døde hun paa Gaarden i Næstved 26. Juli 1574 i sit 64. Aar (hvis hendes samtidige Biograf er rigtig underrettet om hendes Alder). Niels Hemmingsen, som havde talt ved Mandens Baare, holdt nu ogsaa Talen ved hendes, og ved Herluf Trolles Side jordedes hun i Herlufsholms Kirkes Kor. 1885 nedlagdes deres Levninger i nye Kister som et synligt Vidnesbyrd om den Pietet, hvormed Skolen freder om sine ædle Stifteres Minde. Om B. G.s betydelige Efterladenskaber af Penge og Kostbarheder kæmpedes en haard Kamp mellem gridske Slægtninger.

N. Hemmingsen, Ligpræd. ov. B. G. T. A. Becker, Herluf Trolle og Birgitte Gøie, 1865. Danske Mag. 3. R. I, 172 ff. Ny kirkehist. Saml. III, 567 ff. Bricka, Fred. II's Ungdomskjærlighed. Hist. Tidsskr. 5. R. V. *C. F. Bricka.*

Gjøe, Christoffer, —1584, var Søn af ndfr. nævnte Mogens G. († 1544) og hans 2. Hustru. Naar C. G. er født, vides ikke; voxen Mand var han 1541, men dog saa ung, at det næppe kan have været som Løn for egne Fortjenester, at han 1544 erholdt Sejlstrup Len, som han beholdt til 1560, men som ogsaa blev hans første og sidste Forlening; dog havde han et Kannikedømme i Roskilde, som han fratraadte 1558. 1546—50 nævnes han blandt

Hofsinderne og var 1548 med i det store Brudefølge, som ledsagede Prinsesse Anna til Sachsen. Til hans offentlige Virksomhed maa vel og henregnes, at han deltog i Krigen med Sverige, men han kom alt 1564 til Skade ved et Fald fra sin Hest og blev da hjemforlovet. Aaret efter var han dog paa ny med, men hans Deltagelse i Krigen har ikke efterladt sig noget større Spor. Det er da ogsaa fra hans private Liv, at C. G.s Navn kjendes bedst, thi de talrige opbevarede Breve fra hans Samtid vidne noksom om, at han og hans Hustru indtoge en Særstilling i Adelen, der vist i høj Grad skyldtes det barnløse Ægtepars store Rigdom og udbredte Slægtskabsforbindelser i de anseteste Ætter. Det er muligt, at C. G. har været en dygtig Landmand, i alt Fald tyede Kongen 1583 til hans som adskillige andre adeliges Hjælp for at faa sin Kvægbesætning paa Ladegaarden ved Haderslevhus suppleret, men ellers faar man ikke Indtrykket af, at han har været nogen tiltalende eller paalidelig Personlighed, og efter Sagnet vakte hans og hans Hustrus hoffærdige Levevis Samtidens og Efterverdenens Spot. Han var indviklet i en ualmindelig lang Række Processer, til Dels med sine nærmeste Slægtninge, hvortil rigtignok ogsaa den vældige Arv, som Hr. Mogens G. efterlod til Deling blandt sine mange Børn, gav en sjælden rig Anledning. Selv fik C. G. efter Faderen Avnsbjærg m. m., og ved sit Ægteskab med Birgitte Bølle (s. III, 322) blev han Ejer af Orebygaard; efter Broderen Eskil arvede han Gunderslevholm. Mest bekjendt er den Proces, som C. G. 1573 førte med sin Søstersøn Oluf Mouritsen Krognos, der var Forstander for den nystiftede Skole paa Herlufsholm, hvis Stiftelse C. G. forgjæves søgte at omstøde. Ved denne Søstersøns snart efter paafølgende Død fik C. G. Hovedgaardene Clausholm, Bregentved og Bollerup, men uagtet denne rige Arv var der ved C. G.s egen Død (23. April 1584 i Viborg) endnu intet Skridt gjort til Opfyldelse af Oluf Mouritsens testamentariske Bestemmelse om Oprettelse af Hospitaler ved disse 3 Godser, hvorimod Fru Birgitte i sin Enkestand stiftede et stort Hospital i Saxkjøbing. Deres eneste Barn døde spædt.

Brasch, Gamle Eiere af Bregentved S. 202 ff. *Thiset.*

Gjøe, Christoffer, 1584—1652, til Gunderslevholm og Assendrup, Søn af ndfr. nævnte Mogens G. († 1615), blev født 7. Nov. 1584. Han var 1614—19 Lensmand paa Tryggevælde, men blev derefter knyttet til Norge som Lensmand over Nedenæs. Ogsaa efter at have mistet dette Len 1630 blev han bosiddende der oppe;

sin Fædrenegaard Gunderslevholm solgte han 1624. Han byggede flere Gange Orlogsskibe til Kongen, ligesom ogsaa Skibe for private, men interesserede sig navnlig for Bjærgværksdriften; paa sit Jærnværk Barbo ved Arendal fandt han 1645 Gulderts, hvilket foranledigede, at Kongen kjøbte det 1646. Vistnok til Gjengjæld derfor fik han s. A. Sæbygaard Len frit for sin og sin Hustrus Levetid. Han døde 11. Febr. 1652; hans Hustru, Karen Gundesdatter Lange, som han havde ægtet 29. Juli 1621, overlevede ham til 1657.

Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 377 f.

J. A. Fridericia.

Gjøe, Elline, —1563, Datter af ndfr. nævnte Mogens G. († 1544) og dennes 1. Hustru, gift med den rige Hr. Mourits Olsen Krognos til Bollerup, Bregentved m. m., indtager en smuk Stilling i de danske Adelsslægters Historie ved Siden af sin bekjendte Søster Birgitte G., hvem hun lignede i Gudsfrygt og Sans for aandelige Sysler. Mest bekjendt er hun dog bleven ved den store Jordebog, hun efter Mourits Olsens Død (24. Nov. 1550) lod forfatte ikke blot over sit og sin afdøde Husbonds, men ogsaa over hans og hendes fædrene og mødrene Gods, hvorved denne Jordebog (i det kgl. Bibliothek i Stockholm) er bleven en af de vigtigste Kilder til dansk Adelshistorie og Topografi i Slutningen af Middelalderen og i det 16. Aarhundrede. En Udgave af denne Jordebog kan ventes med det første. Efter Mandens Død fik hun Livsbrev paa Bregentved, og efter sin Fader havde hun faaet Halvparten af Clausholm i Jylland. Med Mourits Olsen havde hun 2 Børn, Rigsraad Oluf Mouritsen Krognos til Bollerup og Bregentved m. m. og Mette K., der var gift med den ansete Holger Rosenkrantz til Boller, men som Moderen havde den Sorg at miste i en ung Alder 1558. De Breve, Fru E. i den Anledning vexlede med sin Slægt, vidne om hendes Gudsfrygt og Sjælsadel. Selv giftede hun sig mærkelig nok anden Gang o. 1559 med den unge Vincents Juel, Søn af Jens J. til Hesselmed, men døde selv allerede 20. Febr. 1563 i Ring Kloster hos sin Søster Birgitte og blev begraven i Ringsted Kirke, hvor en særdeles prægtig Ligsten dækker hendes og hendes første Mands Grav.

Brasch, Gamle Eiere af Bregentved S. 142. 147 ff. Bricka, Fred. II's Ungdomskjærlighed S. 153 ff. Program fra Herlufsholm 1871. *A. Heise.*

Gjøe, Eskil, —1506, Rigsmarsk, var eneste Søn af Hr. Mogens G. til Krænkerup og dennes 2. Hustru, Ide Eskilsdatter Falk

til Gisselfeld. Da hans ældre Halvbroder døde før Faderen, arvede E. G. ikke blot sin Moders Gaard Gisselfeld, men ogsaa den fædrene, Krænkerup. Alt Faderen, der nævnes sidste Gang 1450, var en anset og dygtig Mand. E. G. maa ved hans Død have været ganske ung, ja umyndig, thi det siges, at han i sin Ungdom havde Herluf Skave til Værge, men han var dog alt Ridder, da han første Gang nævnes, et godt Vidnesbyrd om, hvor aaben Vejen til Magt og Ære laa for ham, — og han vidste hensynsløst at følge den. En god Økonom med sine Penge var han fra Barnsben og en drabelig Godssamler, det hørte til Slægtens Traditioner, ikke saa, at han ved sin Død kunde skrive sig til et større Antal Hovedgaarde, tvært imod, det var lige det, han kunde efterlade sine 3 Børn en anseligere Hovedgaard hver foruden deres Mødrenearv; men derimod var han altid, lige til sin Død, travlt beskæftiget med ved Pant og Kjøb at samle smaa Adelsgaarde og Bøndergaarde, hovedsagelig paa Laaland, hvor hans Virksomhed sikkert var aldeles ruinerende for den der endnu paa hans Tid levende Smaaadel. Det er betegnende, at han kun sjælden indlod sig paa Godstransaktioner, være sig Pant eller Kjøb, med sine jævnlige. Kun ved Opgjøret af det ham efter Moderen tilfaldne, saakaldte store Pant i Skaane var han paa Nippet til et Sammenstød med en lige saa forslagen Godssamler som han selv, Hr. Johan Oxe; men til alt Held for ham døde denne gamle Herre, saa at Hr. E. kun fik at bestille med Enken og Børnene, der dog voldte ham Bryderi nok, men ogsaa gave ham Lejlighed til en fordelagtig Forretning, hvorved han kom i Besiddelse af den skaanske Hovedgaard Tordsø Til Dels af sit skaanske Pantegods oprettede han Herresædet Tunbyholm. Hans offentlige Virksomhed gav ikke den private noget efter. Senest fra 1471 og til 1495 var han Lensmand paa Aalholm, derefter til sin Død paa Lindholm i Skaane. 1473 deltog han i den store Sendefærd til England og Skotland; før 1481 blev han Rigsraad og deltog som saadan 1483 i Mødet i Kalmar og ligeledes i de senere Møder sammesteds og i Lødese. Ved Claus Rønnovs Død 1486 blev han dennes Efterfølger som Marsk og anførte i denne Egenskab den danske Hær paa Toget i Sverige 1497, som førte til Landets Erobring. Om han personlig har deltaget i de følgende Krigstog i Ditmarsken 1500 og i Sverige 1502, er ubekjendt.

E. G., der døde 20. April 1506 paa Tordsø, efter i sit Testamente gavmildt at have betænkt Kirker og Klostre, var 2 Gange gift, først med Mette Rosenkrantz, Datter af Rigshofmesteren

Hr. Erik Ottesen R.; hun skjænkede ham bl. a. de 2 bekjendte Sønner Hr. Mogens og Hr. Henrik og skal have klostergivet sig. Hans anden Hustru, med hvem han ej havde Børn, var Sidsel Brahe, der af Lunds Ærkebiskop var løst fra sin tvungne Trolovelse til Hr. Jon Bing. Hun levede endnu 1532.

Heise, Fam. Rosenkrantz's Hist. II, 32 ff. *Thiset.*

Gjøe, Eskil, —1560, Søn af ndfr. nævnte Mogens G. († 1544) og dennes 1. Frue, var i Aarene 1535—41 Hofsinde, derefter til 1544 forlenet med Fultofte og Heglinge i Skaane, 1544—54 med Hundslund Kloster og blev endelig 1558 efter sin Broder Alberts Død Lensmand paa Skanderborg, hvor han selv døde 2. Jan. 1560. E. G., der i sin Faders levende Live skrives til Græse Hovedgaard i Nordsjælland, arvede efter Faderens Død Parter i Løgismose, Torbenfeld og Gunderslevholm og tilgiftede sig Margaard. Denne sidste solgte han og gav ligeledes sin Søstersøn Peder Oxe Skjøde paa Gunderslevholm, men dette Skjøde blev efter hans Død kjendt ugyldigt som værende en ren Proforma-Handel. Over E. G. og hans Frue, Sidsel Bryske (s. III, 198), ligger en smuk Ligsten i Voldum Kirke. Deres Ægteskab var barnløst. *Thiset.*

Gjøe, Eskil, —1573, var en Søn af nedennævnte Hr. Henrik G. († 1533) og skrives til Skjørringe paa Falster, som han arvede efter sin Moder, Elline Godov. E. G. nævnes fra 1548 blandt Hofsinderne og laa 1551 paa Kalundborg for at opvarte den fangne Kong Christian, i hvis Tjeneste hans Fader saa meget havde udmærket sig. Efter at være fratraadt Hoftjenesten fik han 1561 Odensegaard i Forlening, men ombyttede det følgende Aar dette Len med Nyborg, som han beholdt til 1571. Desuden fik han 1566 Rønnebæksholm i Pant for 4000 Dlr., som synes at have været hans Hustrus Medgift, thi da Kongen 1571 vilde skjænke Rønnebæksholm til Caspar Paslich, overførtes Pantet paa hendes Navn til Grimmelstrup Birk paa Falster. Under Syvaarskrigen var E. G. Proviantmester i Fyn. Med sin Hustru, Hr. Mogens Gyldenstjernes Datter Sibylle (f. 22. Marts 1540 † 11. Marts 1611), hvem han ægtede 21. Sept. 1558, havde E. G. 7 Børn, af hvilke kun én Søn, den nedennævnte Henrik G., blev voxen. E. G. døde 23. Dec. 1573. *Thiset.*

Gjøe, Falk, —1594, Søn af Falk (Mogensen) G. († 1554) og Ide Ulfstand, skrev sig ligesom Faderen til Skjærsø og ejede des-

uden Starupgaard (Skads Herred), som han 1590 solgte til Frands Pol. F. G. studerede 1566—73 med sin ældre Broder Mogens i Udlandet, navnlig i Strasburg og Wittenberg, var 1576—77 Hofjunker og blev baade da og siden ofte tilsagt at følge Kongen udenlands, Rejser, der rigtignok som oftest ikke bleve til noget; dog ledsagede han 1590 Frøken Elisabeth til Brunsvig. 1587 fik han Bornholm i Forlening, og her døde han paa Lensgaard 3. Jan. 1594, kun 39 Aar gammel. F. G. omtales som en lærd Mand, der stod paa en fortrolig Fod med Tyge Brahe. Han skal have udarbejdet et litterært Værk, som han sendte sin berømte Ven til Gjennemsyn, men kastede i Ilden, da Tyge Brahe udtalte en nedsættende Dom om det. Ved en anden lærd Ven, Alkymisten Erik Lange, indvikledes F. G. i dennes økonomiske Ruin, og hans Enke, Karen Krabbe (gift 29. Juli 1582, † 31. Maj 1605), søgte siden at skaffe sig Dækning for sin Mands store Tilgodehavende ved at indløse en Erik Lange tilhørende, i Hamborg pantsat stor Diamant. F. G. efterlod sig 3 Sønner og en Datter. *Thiset.*

Gjøe, Falk, 1602—53, til Hvidkilde, Søn af ndfr. nævnte Henrik G. († 1611), blev født 8. Jan. 1602. Efter Faderens Død tog den lærde Holger Rosenkrantz, der var gift med hans Moders Søster, sig af ham, sørgede for hans Opdragelse paa Rosenholm og lod ham 1611 rejse til Tyskland, hvor han i flere Aar studerede ved forskjellige Universiteter, særlig Giessen og Strasburg. Senere opholdt han sig længere Tid i Leiden, hvor han boede hos Historikeren Johannes Meursius, foretog derpaa en Rejse til Frankrig og tjente nogle Aar som Hofjunker hos Hertugen af Nevers. Efter sin Hjemkomst til Danmark deltog han i Christian IV's Krig i Tyskland og var med i Slaget ved Lutter am Barenberg. 5. Okt. 1628 havde han Bryllup med Karen Marqvardsdatter Bille († 1670) og fik med hende Hvidkilde paa Fyn. Han blev fra da af et af de anseteste Medlemmer af den fynske Adel, var fra 1639 mellem dens Fuldmægtige ved alle Møder og blev 1642 og atter 1646 valgt til Landkommissær. En ejendommelig Retssag henledede 1640 Opmærksomheden paa ham og hans Broder Otte. Da nemlig en tredje Broder, Eskil, sammen med Oluf Daa ved deres Morbroder Tyge Brahe til Tostrups Bisættelse i St. Knuds Kirke i Odense havde erklæret, at den afdødes Arvinger ikke skulde have at befatte sig med Boet, førend Kreditorerne vare blevne tilfredsstillede, protesterede F. og Otte G. mundtlig i selve Kirken imod dette Opbud, og deres Pro-

test blev kjendt for gyldig af Kongens Retterting. Underlig nok varede det til 1649, inden F. G. fik nogen egentlig Ansættelse i Statens Tjeneste; han blev da udnævnt til Hofmester paa Sorø Akademi, hvilken Ansættelse vel var noget begrundet i den forholdsvis lærde Uddannelse, han havde modtaget. Han synes at have udfoldet en temmelig betydelig Virksomhed i dette Embede, baade som Administrator af Godset, med hvilket han foretog omfattende Mageskifter, og som tilsynshavende paa selve Akademiet, i hvis Statutter han foreslog Forandringer. 1652 blev han offentlig angreben med ærerørige Beskyldninger af Dr. Georg Witzleb, der var Professor i Theologi og tysk Præst ved Akademiet; Witzleb blev suspenderet, men Sagens Kjærne og Udgang kjendes ikke. 17. Sept. 1653 døde F. G. i Odense og blev begravet i St. Knuds Kirke der.

Sorø Akademis Progr. 1653. *J. A. Fridericia.*

Gjøe, Henning, 1538—1617, Broder til ovennævnte Absalon G., blev født 13. Juli 1538 og skrev sig baade til Kjærstrup og Kjelstrup paa Laaland. Han var Hofsinde fra 1561—66, 1577—86 Lensmand paa Nykjøbing, fik 1578 Hoby Birk i Forlening, havde 1590—1611 Rejns Kloster, Tutterøen og Vigsgods i Norge og var endelig fra 1606 til sin Død Lensmand paa Højstrup. Ved Hove var han en velset Mand. Han ledsagede 1590 Dronning Anna til Skotland, var fra 1594—1606 Hofmarskal og fulgte 1599 Kongen paa Rejsen til Nordkap. Som Kuriosum bemærkes, at han paa denne Rejse foreslog Kongen at indrette et Skib med en bevægelig Kahyt for at modarbejde den generende Rullen i stærk Sø, en Tanke, som man i langt senere Tid, som bekjendt, har søgt at virkeliggjøre. Til Fuglse Kirke skjænkede H. G. «et kosteligt og mærkeligt Liberi», af hvilken Bogsamling de sidste Rester 1715—16 skulle være blevne ødelagte af indkvarterede Soldater. H. G., der døde i Maj 1617, var siden 8. Jan. 1593 barnløs Enkemand efter Anne Skram, Datter af Søhelten Hr. Peder S. *Thiset.*

Gjøe, Henrik, —1533, Kjøbenhavns tapre Forsvarer mod Frederik I, var Søn af ovfr. nævnte Eskil G. († 1506) og saaledes (yngre) Broder til Rigshofmester Mogens G. Ved Skiftedelingen efter Faderen tilfaldt ham ved Lodkastningen Gisselfeld med betydeligt Jordegods. I Aaret 1515 var han en af de 4 Mænd, der hjemførte Christian II's Brud Elisabeth fra Nederlandene, og for-

lenedes kort efter med Korsør Slot. Under Krigene med Sverige udmærkede han sig meget; han deltog saaledes 1518 i Slaget ved Bränkyrka og 1520 i Kampene ved Upsala og havde i begge disse Slag den unge Peder Skram til Vaabensvend. Ved Kroningen i Stockholm i Nov. 1520 bar H. G. Rigsæblet og blev selv slaaet til Ridder. I Aaret 1522, da Stockholm allerede belejredes af Gustav Vasa, udnævntes han til kgl. Statholder i Sverige og bragte flere Gange Besætningen Hjælp fra Danmark. Dog kaldtes han kort efter tilbage til Sjælland, hvor han indsattes til Befalingsmand over Rytteriet under den da udbrudte Krig med Lybek, og da Christian II i April 1523 forlod Danmark, indsatte han H. G. til sin Statholder i sin Fraværelse med Løfte om Undsætning i Løbet af en 3—4 Maaneder.

H. G. havde først tænkt paa at modsætte sig Frederik I's Landgang paa Sjælland med væbnet Magt; men da Landsknægtene nægtede at tjene i aaben Mark, maatte han trække sig tilbage til Kjøbenhavn, hvis Belejring begyndte 10. Juni. Alt H. G.s Jordegods blev nu af Frederik I givet «i frit Bytte»; selv hans Fæstemø, Elline Henningsdatter Godov, søgte man at drage fra ham. Alt dette rokkede dog lige saa lidt hans Troskab mod Christian II som et Forsøg paa at faa ham til at udlevere Kjøbenhavn mod en Sum af 20000 Gylden. Og dog var han selv i den største Pengenød; endog før Christian II's Afrejse havde han afhændet en Del af sit Jordegods. Besætningen bestod af et Par Tusend Landsknægte og en Del Rytteri. For at skaffe Penge til Veje til disse maatte han optage Laan hos kjøbenhavnske Borgere og gaa i Borgen for store Summer til de fremmede Høvedsmænd. Med Fasthed holdt han dog ud langt over den lovede Tid; men da der stadig ingen Undsætning kom, og den Hær, Christian II havde samlet i Nordtyskland, opløste sig, begyndte han at tabe Modet og indledede i Nov. Maaned hemmelige Underhandlinger med Johan Rantzau og Mogens Gjøe, der ledede Belejringen, og da Christian II ikke kunde give sikkert Løfte om Undsætning til næste Foraar, overgav han endelig Staden 6. Jan. 1524.

Ved Overgivelsen gaves der H. G. og hans Folk fri Bortmarche gjennem Sjælland, Laaland og Falster, hvorfra de overførtes til Tyskland. Selv skulde han have sit Jordegods tilbage; men for at skaffe Penge til Veje havde han, vistnok i de samme Dage, maattet pantsætte Gisselfeld til sin Fætter Otte Holgersen Rosenkrantz og til sin Broder Mogens. I 2 Aar skulde han have frit og sikkert

Lejde til at færdes inden og uden Riget, hvor ham tyktes; men vilde han i denne Tid paaføre Riget nogen Fejde, skulde han først paa Riddervis gjøre «ærlig Forvaring» derom. 4 Orlogsskibe, som det var lykkedes Christian II's Admiral Tile Giseler (ovfr. S. 22) at faa ind i Kjøbenhavn, netop som Underhandlingerne vare begyndte, skulde tilhøre H. G. som Erstatning for den Gjæld, han var kommen i for Kong Christians Skyld, og han maatte gjøre med Skibene, hvad ham lystede. Dog synes der allerede da at være truffen en hemmelig Aftale om, at Skibene skulde overlades til Frederik I for 6000 Gylden, hvis Kong Christian ikke vilde indløse dem af H. G. Ligeledes lovedes der denne Vordingborg i Forlening, hvis han vilde slutte sig til Kong Frederik.

Dette var dog ingenlunde H. G.s Hensigt. Hans udholdende Forsvar af Kjøbenhavn havde gjort hans Navn vidt berømt, og strax efter Ankomsten til Tyskland opsøgte han først Dronning Elisabeth og derpaa Christian II, som han traf i Wittenberg i April 1524. For øvrigt opholdt han sig mest i Bremen, optagen af Tanken om at bringe et nyt Tog i Stand mod Frederik I, men ogsaa idelig plaget af sine mange Kreditorer, saa han en Tid lang ikke engang frit kunde forlade Staden, uden at Christian II formaaede at yde ham nogen klækkelig Hjælp. Kong Christian synes ogsaa at have fattet nogen Mistillid til ham, vistnok nærmest paa Grund af det noget uklare Forhold med Skibene, og vilde ikke fri ham ud af hans store pekuniære Vanskeligheder. I sin pinlige Stilling lyttede H. G. da til Forslagene fra Frederik I, indgik 5. Maj 1525 en Kontrakt med Udsendinger fra Kongen, vendte i Avg. s. A. tilbage til Danmark til sin ventende Brud, forlenedes efter Løfte med Vordingborg og fik de 6000 Gylden for Skibene.

Aaben og ærlig af Karakter, som H. G. synes at have været, forstod han sig kun lidt paa Rænker, og den Mistillid, Kong Christian havde fattet til ham, synes at have krænket ham dybt. Indviklede Pengesager og spidsfindig Rettergang forstod han sig ogsaa kun daarlig paa, som han selv en Gang ytrer. De Aar, han endnu levede, bleve derfor fulde af Krænkelser og Ydmygelser for ham. Vel viste Frederik I ham stor Tillid; forskjellige vigtige Hverv betroedes ham; 1531 blev han saaledes udset til Kongens Afsending paa et paatænkt Møde i Hamborg i Anledning af Christian II; i Sommeren 1532 optoges han i Rigsraadet, og i Jan. 1533, faa Maaneder før sin Død, indsattes han i Forening med Anders Bille til Høvedsmand over Sjælland. Men han var stadig udsat for

de største Krænkelser af sine mange Kreditorer baade i Ind- og Udland. Han maatte efterhaanden afhænde det meste ikke blot af sit eget Jordegods, men ogsaa af Elline Godovs, hvem han først ægtede o. 1527. Dette Aar havde han saaledes solgt Gisselfeld og alt sit Fædrenegods i Danmark til Johan Oxe; men da Panthaverne gjorde Indsigelse herimod, havde han den Krænkelse, at en Rigsraadsdom af 14. April 1532 erklærede hans Kontrakt med Johan Oxe for ugyldig. Alligevel udstedte H. G. 29. Juli s. A. en ny Bekræftelse paa Salget til Johan Oxe, da han ikke ogsaa vilde skilles fra sin Ære. Endelig ordnet blev Sagen dog først mange Aar efter H. G.s Død, der indtraf i Vordingborg 3. Maj 1533. Han bortreves endnu i sine bedste Aar, men synes at have været baade legemlig og sjælelig nedbrudt af sine mange Krænkelser. Hans Enke og hans 3 smaa efterladte Børn gik til sidst fra Arv og Gjæld efter ham og levede i fortrykte Kaar. Hans Mangel paa praktisk Greb paa Pengesager og en Svaghed i Karakteren, der maaske undertiden bragte ham i Afhængighed af andre, have vel Del i hans uheldige Stilling; men glemmes bør det dog ikke, at denne for største Delen hidrørte fra hans ridderlige Troskab mod Christian II, der vedvarede, indtil denne selv lod ham i Stikken.

Allen, Breve og Aktstykker t. Chr. II's og Fred. I's Hist. I, 260 ff. 321 ff. Allen, De tre nord. Rigers Hist. IV, 2, 13 ff. 171 ff. Rasmussen, Gisselfeld S. 38 ff. Heise, Fam. Rosenkrantz's Hist. II, 33 ff. 138 ff. *A. Heise.*

Gjøe, Henrik, 1562—1611, var en Søn af ovennævnte Eskil G. († 1573) til Skjørringe, hvilken Gaard H. G. arvede, men 1604 mageskiftede til Kronen mod Tureby paa Sjælland; hans efterladte Jordegods ansloges 1625 til 2300 Tdr. Hartkorn. H. G., der blev født 16. Juni 1562 paa Nyborg Slot, gik i Herlufsholms Skole og blev 1579 immatrikuleret ved Universitetet i Rostock; siden fulgte han med Steen Maltesen Sehested til Nederlandene og tjente der 3 Aar i Krigen. Skjønt han ikke vides at have tjent ved Hove og heller ikke havde nogen Forlening, blev han dog tilsagt 1590 at følge Frøken Elisabeth til Brunsvig. 1611 blev han indkaldt til personlig Tjeneste under den sjællandske Fane i Anledning af den udbrudte Krig med Sverige, men kom syg tilbage og døde allerede 28. Sept. s. A. i Kjøbenhavn. Han ægtede 13. Avg. 1598 Birgitte Brahe (f. 18. Sept. 1576 † 9. Sept. 1619), Datter af Rigsraad Axel B. til Elved; hun fødte ham 10 Børn, deriblandt de her omtalte Sønner Falk og Otte G. *Thiset.*

Gjøe, Marcus, 1635—98, Gehejmeraad, fødtes paa Hvidkilde 21. Nov. 1635 og opdroges i Hjemmet indtil sit 14. Aar, da han med sin Fader, ovfr. nævnte Falk G. († 1653), der var udnævnt til Hofmester paa Sorø, fulgte der hen og blev sat i Skolen, hvorfra han i sit 16. Aar overgik til Akademiet. Her udmærkede han sig saa vel ved sin Færdighed i ridderlige Øvelser som ved sin Fremgang i Studierne; i et Par latinske Disputatser viste han sin store Dygtighed i at behandle Sproget. Efter et 4aarigt Ophold ved Akademiet var han moden til at foretage den Udenlandsrejse, som foruden at give ham Lejlighed til yderligere Studier skulde bibringe ham den Dannelse og Politur, der var nødvendig for en Mand, hvem Fødsel, Formue og Begavelse berettigede til at haabe en glimrende Løbebane. Den ikke 20aarige M. G. afrejste da tillige med sin Broder Henrik 1655 til Amsterdam. Det første Aar tilbragtes dels i Utrecht, dels i Heidelberg; der fra til Wien, Elsass, Schweits, Savoyen og Paris, hvor han havde den Sorg at miste Broderen; efter et helt Aars Ophold her drog M. G. til Italien, gjorde i Sommeren 1659 atter et Besøg i Paris, gik saa til England, der fra til Nederlandene og vendte omsider tilbage til Danmark efter at have færdedes ved mange forskjellige Hoffer.

I Avg. 1660 fremstillede G. sig ved Hoffet i Kjøbenhavn og gjorde et saa godt Indtryk, at han meget snart fik Ansættelse som Dronning Sophie Amalies Kammerherre. Længe skulde dog ikke hans Hoftjeneste vare. Forinden han søgte en større Virksomhed, trolovede han sig imidlertid 1661 med Gehejmeraad Ove Juuls ældste, kun 11aarige Datter Ingeborg Kirstine; men inden Ægteskabet knyttedes, bortreves hun af Svindsot 1669. 1662 afsendtes Hannibal Sehested som Ambassadør til Paris for at indlede et nøjere Forhold mellem Danmark og Frankrig; han havde med sig et stort Følge, og Marskal ved Ambassaden blev M. G. Hermed var den diplomatiske Bane betraadt, og den daglige Omgang med en Mand som Sehested var en god Opdragelse til denne Karriere. Efter Sehesteds Afrejse 1663 forblev G. som Resident i Paris; men da han ikke ret magtede Forholdene, blev han afløst af Simon de Petkum, der var meget misfornøjet med, at G. stadig udsatte sin Afrejse. Da Sehested 1666 atter sendtes til Paris for at befæste det gode Forhold til Frankrig, var G. der endnu, og skjønt det jævnlig kom til Sammenstød mellem G. og Sehested, benyttede denne ham dog stadig til sin Død i Sept. ved Forhandlingerne med det franske Hof. Ved Aarets Slutning vendte G. tilbage til

Danmark, og Kongen maa, hvad der end kan have været at sige paa G.s Færd i Frankrig, dog have været tilfreds med ham, eftersom han allerede det følgende Aar afsendte ham i et overordentligt Ærende til Hoffet i Paris.

Fra nu af havde G. i en lang Aarrække den ene Gesandtskabspost efter den anden. 1669 sendtes han som Envoyé extraordinaire til Haag for at gjenoprette den gode Forstaaelse mellem Danmark og Generalstaterne; han synes dog ikke ret at være falden i Hollændernes Smag, der ønskede en Gesandt, som var «wat soeter van humeur». Imidlertid varetog han denne Post i o. 3 Aar og overtog derpaa 1672 Embedet som Envoyé i London, hvor han vistnok levede sig mere ind i Forholdene, end det lykkedes ham i Haag; han søgte sig endog en Hustru blandt den engelske Adel, i det han 1676 ægtede Elisabeth Mary Thampson (f. 25. Marts 1655). Efter et 6aarigt Ophold i London blev G. 1678 sendt som Ambassadør til Spanien, efter at han først under et Ophold i Danmark var bleven Etats- og Justitsraad. Fra Madrid hjemkaldtes han 1682 og belønnedes Aaret efter med Udnævnelse til Gehejmeraad og 1684 med Danebrogsordenen. End videre overdrog Kongen 1685 G. Æreshvervet som Skoleherre paa Herlufsholm, en halv offentlig Post, hvorpaa han som eneste Mand af Gjøernes Slægt med Føje kunde gjøre Fordring.

Aarene 1683—86 tilbragte G. formodentlig dels i Kjøbenhavn, hvor han ejede en Gaard paa Kjøbmagergade, dels paa sin Gaard Hvidkilde. Som Justitsraad havde han Sæde i Højesteret, og da han som Gehejmeraad oppebar Løn, maa han i det mindste til Tider have haft Sæde i Kongens Raad. Et Par rejsende, som 1685 traf ham paa Hvedholm, omtale, at han bar sin Lykkes Omskiftelse med største Taalmodighed. Hvad dette sigter til, vides ikke. At G. paa dette Tidspunkt skulde være falden i Unaade, ses ikke; han var en fortrolig Ven af Storkansleren Ahlefeldt, der vel kunde holde sin Haand over ham. Da Ahlefeldt imidlertid Aaret efter laa paa sit Dødsleje, blev G. af Kanslerens Uvenner fjærnet tillige med flere af hans Tilhængere. Der var først Tale om at sende ham som Gesandt til Wien, men i Steden for blev han udnævnt til Stiftsbefalingsmand over Laaland og Falster. Netop samme Dag, som hans Bestalling er udfærdiget, 15. Maj 1686, mistede G. sin Hustru, med hvem han havde levet i et lykkeligt, men barnløst Ægteskab; hun havde trofast ledsaget ham paa hans mange besværlige Rejser. Umiddelbart fra Ligfærden i Sorø tog G. ud til

sit kjære Herlufsholm, hvis Vel i saa høj Grad laa ham paa Hjærte; saa vel hvad Godset som hvad Skolen angik, havde han den største Omsorg for Stiftelsen, og skaffede hans formaaende Stemme Stiftelsen Lettelser og Begunstigelser fra Regeringens Side, saa vidste han med sin kraftige Haand ikke mindre at bringe den Orden til Veje i de indre Forhold, som var nødvendig for Herlufsholms Trivsel. «Stenene og Murene takke ham endnu for den Hjælp, han har ydet dem i vanskelige og trange Tider», hedder det i Programmet over G. Sorgbetynget færdedes G. paa Herlufsholm i Sommeren 1686; men hurtig — hurtigere, end Nutiden kan forstaa det — fattede han sig, og da han 6. Febr. 1687 gav et Gjæstebud paa Herlufsholm for Skolen, var det hans Bryllupsdag med den 20aarige Jytte Dorothea Thott, Datter af Gehejmeraad Knud T. til Knudstrup og Gavnø. Hun ejede Brahesborg i Fællig med sin Søster, som G. udkjøbte, og saaledes samlede han denne store Ejendom paa sin Haand. Man tager næppe fejl, naar man søger Grunden til G.s hastige Giftermaal i Haabet om derved at se Gjøe-Ætten blomstre paa ny.

Ved Siden af sit Stiftamtmandsembede bevarede G. efter Tidens Skik sit Sæde i Højesteret. Her verserede i Slutningen af 1690 en Sag mod en Adelsmand, der som Gouvernør i Indien havde paadraget sig Kongens Unaade, saa at han endog blev anklaget paa Livet; Retten idømte ham dog kun en Pengestraf, og paa G.s Forslag blev han strax efter Dommen udtaget af Slotsvagten, inden Kongen kunde vide noget deraf, og G. skal endog have kjørt ham hjem i sin egen Karosse. Opbragt herover tildelte Kongen Retten en Irettesættelse og anbefalede G. strax at retirere sig fra Hoffet. En Maaneds Tid senere (Jan. 1691) blev han dog tilbagekaldt; «saa forfaren og klog Minister kunde man ikke længe til Hove undvære», skriver Bircherod i sin Dagbog. Kongen tænkte nu atter paa at anvende G. i Diplomatien, denne Gang i Spanien; det blev dog til intet, men Planer i lignende Retning have dog vistnok jævnlig foresvævet Kongen, thi inden Aarets Slutning blev G. afskediget som Stiftamtmand og fik Befaling til strax at begive sig til Kjøbenhavn og da videre oppebie Kongens Vilje. Der hengik dog mere end 2 Aar, inden et nyt Embede blev G. betroet; 1695 blev han Overhofmester for det ridderlige Akademi i Kjøbenhavn, en Institution, for hvilken han, der selv var opvoxet paa Ridderakademiet i Sorø under sin Faders Ledelse, kunde antages at have særlig Interesse. Alt tyder da ogsaa paa, at G. med Alvor og Omhu

styrede Akademiet i de 3 Aar, han var Overhofmester; en Aftagen i Akademiets Frekvens er ogsaa kjendelig efter hans Død.

Et Liv fuldt af lange og besværlige Rejser havde svækket G.s Helbred, og han følte Kræfterne svinde; endnu i Juni 1697 kunde han dog holde Ligtale over sin Ungdomsven Niels Juel, om han end flere Gange nær var besvimet i det lumre Sørgehus; 2 Maaneder før sin Død kunde han endnu i Højesteret votere i den thistedske Besættelsessag, i hvilken han mærkelig nok stemte for Præsten Ole Bjørns Frifindelse (s. II, 366). Snart efter tog hans Svaghed Overhaand, og 28. April 1698 hensov han rolig. Først i Okt. blev hans Lig ført til Herlufsholm og bisat med en Pragt, der søger sin Lige; det Monument, hans Enke satte ham i Kirken, er et af de kostbareste i Danmark. Paa hans Kiste blev Gjøe-Slægtens Skjold nedlagt, da han var dens sidste Mand; med sin 2. Hustru († 14. Nov. 1717) havde han nemlig kun Døtre. At dette har været ham en bitter Sorg, er utvivlsomt; stolt af sin Æt maatte han med Vemod se dens ældgamle Navn svinde af Historien. Som Bærer af dette Navn, et af den gamle Adels bedste, ansaa han sig for selvskreven til høje Embeder, hvortil da ogsaa hans Evner og Dannelse kunde berettige ham; men satte han en Ære i at føre sit gamle Navn, satte han en ikke mindre Ære i at vise sig Navnet værdig. Han var pligtopfyldende og fuld af Iver for sin Gjerning; men hans Egenraadighed og stolte Selvtillid gjorde det næppe altid let at tjene under ham, og han er ikke undgaaet Beskyldningen for Uretfærdighed mod sine undergivne, af hvilke han med Strænghed fordrede Pligtopfyldelse.

P. Jespersen, Ligprædiken ov. M. G. Universitetsprogram. Danske Herregaarde I: Hvidkilde; VI: Hvedholm. Aarsber. fra Geheimearch. II og VI. Becker, Saml. til Fred. III's Hist. II. Danske Mag. 3. R. I, 315 ff. *G. L. Wad.*

Gjøe, Mette, 1599—1664, Datter af ovfr. anførte Henrik G. († 1611), var født 27. Juni 1599; efter sine Forældres Død blev hun tillige med alle sine Søskende optagen i Holger Rosenkrantz' Hus paa Rosenholm, hvor hun forblev, indtil Hjemmet ved hans Død (1642) opløstes; hun stod ved hans Dødsleje i Kjøbenhavn. Formodentlig har hun tilbragt Resten af sit Liv hos sine Søstre indtil sin Død i Kjøbenhavn 17. Okt. 1664. Ligesom sin ovfr. nævnte Søster Anne G. havde hun litterære Interesser, hvorom Haandskrifter i Karen Brahes Bibliothek endnu bære Vidne; hun har Fortjenesten af at have udgivet den 1. Part af Vedels Samling af Folkeviser (1657),

og om sin Slægt forfattede hun Optegnelser, hvori hun bl. a. søgte at udlede dens Afstamning fra Kong Valdemar og Tovelille. Søren Terkelsen priser hende som et Mønster for havedyrkende Kvinder.

Nyerup, Lit. Lex. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 28 ff. Nye Danske Mag. II, 341 ff. Schønau, Danske lærde Fruentimer S. 668 ff. 1547 ff. Løffler, Gravmonumenterne i Sorø Kirke S. 48.

G. L. Wad.

Gjøe, Mogens, —1544, Rigshofmester, Reformationens berømte Forkæmper, var en Søn af ovennævnte Eskil G. († 1506). Hans Fødselsaar er ukjendt; dog falder det rimeligvis ikke længe efter 1470, siden han allerede 1492 nævnes som kongl. Hofsinde og ikke ret mange Aar efter blev gift med den rige Mette Albrechtsdatter Bydelsbach, med hvem han tidlig kom i Besiddelse af Torbenfeld (nu Frydendal), Gunderslevholm og Græse i Sjælland, Løgismose i Fyn, Clausholm, Skjærvad og Kjeldkjær i Jylland. Som Mødrenearv tilfaldt ham Skjærsø i Jylland, som Fædrenearv Krænkerup paa Laaland, som han allerede før Faderens Død var i Besiddelse af. Denne Rigdom forøgedes efterhaanden ved store Kjøb; saaledes afkjøbte han sin Søster Ide G. dennes Arvepart Tunbyholm i Skaane, da hun blev gift udenlands; senere kjøbte han Avnsbjærg i Jylland af Rasmus Clementsens Arvinger (IV, 12). Hertil kom udstrakt Kjøbstadsgods næsten i alle Rigets større Stæder, Pant i Tordsø i Skaane og en Tid lang Besiddelsen af Gisselfeld (S. 68). Ikke uden Grund siger Huitfeld derfor: «Hans Lige paa Jordegods haver ikke været her eller i Tyskland udi nogle Hundrede Aar.»

En Mand, der tidlig kom til at indtage en saa betydelig Plads i Aristokratiets Rækker, og som desuden var i Besiddelse af ualmindelige Evner, en klar Forstand, stor administrativ Dygtighed, en rolig, sindig og ridderlig Karakter, der skaffede ham Anseelse baade hos høje og lave, maatte under de daværende Samfundsforhold komme til at spille en stor Rolle. Allerede 1501 nævnes han som Ridder og er maaske allerede bleven det ved Kong Hans' Kroning i Stockholm 1497. I Aaret 1501 forlenedes han med Torup (Frijsenvold) med de dertil liggende Gjerlev, Galten og Hovlbjærg Herreder, hvori han 1502 fik Pant for sig og Arvinger. S. A. eller i Begyndelsen af 1503 blev han allerede Medlem af Rigsraadet og synes samtidig at have været forlenet med Stegehus og Møen, hvorfra han o. 1505 forflyttedes til Aalborghus, som han beholdt til 1516. Han deltog i de forskjellige Krigstog til Sverige og i Tidens

vigtigste Statshandlinger, saaledes i Forhandlingerne i Kiel 1506 med Hertug Frederik og Lybekkerne, i Malmøfreden 1512, ledsagede Kong Hans paa dennes sidste Rejse i Jylland og var tilstede ved hans Død i Aalborg i Febr. 1513.

En endnu betydeligere Stilling kom M. G. til at indtage under Christian II. Han stod i Spidsen for det Gesandtskab, som Kongen 1514 sendte til Kejser Maximilian for at bejle til dennes Sønnedatter Elisabeth, hvorfor M. G. s. A. i Brüssel paa Kongens Vegne viedes til den unge Brud. Ved Dronningens Kroning i Kjøbenhavn det følgende Aar bar M. G. Sværdet og var maaske alt den Gang udnævnt til Marsk, en Stilling, han i alt Fald kort efter indtog og beholdt under hele Kong Christians Regering, og hvormed ogsaa en Del af Rigshofmesterens Forretninger synes forbundne, efter at Kongens Hofmester Niels Eriksen Rosenkrantz i Nov. 1516 var død. S. A. forflyttedes han som Lensmand fra Aalborg til Skanderborg, en af de betydeligste Forleninger i Riget, som han derpaa beholdt lige til sin Død. Som Marsk tilfaldt ham den Forretning 1517 at fængsle Torben Oxe. Aaret før havde Kongen af M. G. kjøbt den bekjendte Gaard paa Hjørnet af Amagertorv og Helliggejststræde, hvor Sigbrit og Dyveke boede.

Til Sigbrit udviklede der sig efterhaanden et stærkt Fjendskab. Som en af Aristokratiets Hovedmænd kunde M. G. ikke med Ro se paa, at en stor Del af Magten fra Rigsraadets Haand gik over til Sigbrit og hendes uansvarlige Raadgivere. Omtr. 1520 skal M. G. ogsaa have gjort Skridt til ved Pavens Mellemkomst at faa hende fjærnet; men Planen blev røbet, og fra nu af nærede Sigbrit et glødende Had til M. G.; «Kongen i Nørrejylland» kaldte hun ham spottende, og M. G. beskylder hende for flere Gange at have forsøgt «at lyve ham Halsen fra». Kongens Tillid til M. G. rokkedes dog ikke herved, og denne bevarede sin ridderlige Troskab mod Kongen saa længe som muligt. Da de jyske Rigsraader i Dec. 1522 indlode sig i Underhandlinger med Hertug Frederik, vilde M. G. derfor ingenlunde slutte sig til dem, men fik Kongen til at udbyde en almindelig Rigsdag, der skulde samles i Aarhus, og hvortil ogsaa Udsendinger fra Borger- og Bondestanden skulde indkaldes. Kongen tilbød her at ville stille Klagerne tilfreds; men dette Skridt af M. G., der kom Oprørspartiet meget ubelejlig, fremskyndede netop Oprørets Udbrud. Paa et Møde i Viborg 20. Jan. 1523 opsagde man Kongen Huldskab og Troskab og sendte Mogens Munk til Hertug Frederik. Vel havde man uden videre stillet M. G.s Navn i Spidsen for Bre-

vene, men — hans Segl mangler; han havde saaledes aldrig tiltraadt Beslutningerne. Da Mogens Munk kort efter havde sin bekjendte Samtale med Kongen i Vejle, ytrede han ogsaa i Samtalens Løb, at i M. G. havde Kongen en tro Mand. Denne søgte endnu paa denne Tid at mægle mellem Kongen og Oprørerne; først efter at Kongen selv havde opgivet Jylland, og Hertug Frederik, der imidlertid personlig var kommen til Jylland i Spidsen for en Hær, truede M. G. og de Mænd, der endnu holdt ved Christian II, paa Liv og Gods, hvis de ikke indfandt sig til Kongehyldingen i Viborg, sendte M. G. 19. Marts fra Skanderborg sit Opsigelsesbrev til Christian II, hvori han bevidner sin Sorg over at maatte gjøre dette Skridt, men begive sig til Kongen i Sjælland turde han ikke af Frygt for Sigbrits Efterstræbelser. 26. Marts 1523 har M. G. derpaa i Viborg medbeseglet Frederik I's Haandfæstning og blev af den kloge Konge strax udnævnt til Rigshofmester.

Fra nu af var M. G. Kong Frederiks Mand, og i Følge den ridderskabelige Troskabsfølelse, der lader Ridderen tjene sin Herre, indtil han, frivillig eller nødtvungen sender ham sit Opsigelsesbrev, tjente han nu den nye Konge, til hvis Politik saa mange Baand knyttede ham, med Iver og Troskab. Dog fik han flere Gange Lejlighed til at vise sin ridderlige Følelse over for Christian II og hans Slægt. Da Rigsraadet saaledes 1525 tillagde Kong Frederiks Dronning det samme Livejegods, der var tillagt Dronning Elisabeth, nægtede M. G. at tiltræde denne Beslutning og gjorde det først efter Dronning Elisabeths Død. Vel var han senere blandt de 8 Raader, der fik Tilsyn med Kong Christians Fængsel paa Sønderborg; men dog synes han at have været blandt de Raader, der holdt paa, at Lejdet skulde holdes. I Anledning af et heftigt Fejdeskrift under Grevefejden beraaber han sig paa, at han i denne Sag kun havde handlet efter sin Konges Ordre. «Jeg vil beraabe mig paa Kong Christian selv,» tilføjer han med Stolthed, «at han aldrig har beskyldt mig eller med rette kan beskylde mig, men at jeg har tjent ham som andre fremfarne Herrer og Konger her i Danmark trolig og ærlig, som en oprigtig Riddersmand bør at tjene sin Herre og Konge.» Det er ogsaa et smukt Træk i M. G.s Karakter, at han ofte tog sig af dem, der i de urolige Tider vare Gjenstand for Forfølgelse, baade i Christian II's Tid og senere.

At skildre M. G.s Virksomhed som Rigshofmester i det enkelte vilde være det samme som at skrive omtrent hele Tidens Historie. Her kun nogle enkelte Træk. Strax 1523 fulgte han Hertug Chri-

stian (III) og Johan Rantzau til Kjøbenhavns Belejring og havde stor Del i, at Staden 1524 overgaves til ham paa Kong Frederiks Vegne. Mange Fjender havde han imidlertid; han klager selv til Kongen over, at han var udsat for Bagtalelse og Bagvaskelser; han havde ogsaa, som det synes, støttet Kongens forgjæves Bestræbelser for at faa Vornedskabet paa Øerne afskaffet eller mildnet. Under den stærke Gjæring blandt Almuen, især i Jylland, i Anledning af de paalagte Skatter overdroges det M. G. 1525 at straffe de ulydige. Med Fare for sit Liv udførte han dette Hverv og synes ogsaa at have faaet Almuen foreløbig beroliget. Men imidlertid foregik der en gjennemgribende Forandring med ham selv. Tidligere havde han fulgt den katholske Kirkes Lære; han havde stiftet Messer og bestemt Gaver til Kirker og Klostre som andre Katholikker. Men i Juni 1526 optraadte han ligesom Kong Frederik aabenlyst som *Lutheraner*, spiste til stor Forargelse for Katholikkerne Kjød paa Fastedagene og nød Nadveren paa luthersk Vis. I disse Aar var Hr. Peder Thomesen, der nylig var kommen tilbage fra Luthers Hus i Wittenberg, senere den første evangeliske Superintendent i Vendelbo Stift, hans Huskapellan. M. G. kom rimeligvis ad denne Vej i personligt Forhold til Luther, der sendte ham sine Skrifter.

Den mægtige Rigshofmesters Overgang til Luthers Lære vakte stor Forbitrelse blandt Katholikkerne. Hans egen Stilling blev derved i flere Henseender vanskelig. Som Rigshofmester og som en konservativ og lovtro Mand maatte han være de bestaaende Love lydig, og dog stod han nu som Bærer af en ny Tids Ideer, der af hans Modstandere betragtedes som en fremmed, tysk Plante, der stred mod nedarvet dansk Sæd og Skik, og som bragte Forvirring i alle Forhold. Rigsraadet var i det hele udpræget katholsk; hos en Del af den udenraads Adel og hos Almuen viste der sig derimod stærkt Røre, Lyst til at komme i Besiddelse af Kirkens store Gods og Ulyst til at svare de kirkelige Afgifter, især Bispetienderne. Vel lykkedes det Prælaterne ved svære Indrømmelser i andre Retninger paa Herredagen i Odense i Dec. 1526 at faa det verdslige Rigsraad paa eget og hele Adelens Vegne til at love Kirken sin Hjælp, «besynderlig mod Luthers ukristelige Lærdom». M. G.s Navn staar som sædvanlig i Spidsen af Brevet; men næppe kan han have tiltraadt denne Beslutning ved at sætte sit Segl under. Kort efter maatte Kongen byde ham og andre Lensmænd i Aarhus Stift at skaffe Biskoppen og Kirken deres sædvanlige Indtægter. M. G. udførte Hvervet som lovtro Mand; men med det samme

forestillede han Kongen, at Almuen ikke havde helt Uret, thi Biskopperne gjorde netop Fordring paa Afgifter, der næppe vare grundede i den bestaaende Lovgivning. Paa den anden Side indgik Almuen og en Del af den jyske Adel et ligefremt Forbund mod Kirken. Forbitrelsen mod M. G. var paa denne Tid saa stor, at han endog truedes med Vold og ikke vilde indfinde sig personlig til det almindelige Hærskue i Viborg i April 1527, hvor hele den jyske Adel og højere Gejstlighed skulde give Møde, for ikke at høre deres «pukkende og spydige Ord», naar han ikke vilde indgaa den Kontrakt og Besegling, de forlangte af ham. Derimod havde han stor Del i, at Tiendesagen endelig ordnedes paa den følgende Herredag i Odense 1527.

Ligesom M. G. i hele denne Sag optraadte mæglende og beroligende, saaledes optraadte han ogsaa i den følgende Tid under de Uroligheder, Christian II's forventede Ankomst fremkaldte i Jylland. Det kom saaledes i Aaret 1531 til voldsomme Optrin paa Viborg Landsting mod den forhadte Mogens Munk; men M. G. og hans trofaste Hjælper Erik Banner (I, 512) fik ved deres Indflydelse hos Almuen de oprørte Bølger til foreløbig at lægge sig. Almuen vil kun høre dem, hedder det stadig, og i deres Len var der ingen Uro, heller ikke under Grevefejden.

Især i to Retninger viser M. G.s Virksomhed for Reformationens Fremme sig, i Forholdet til de lutherske Præster og til Tiggermunkene. De første tog han under sin Beskyttelse ved at udvirke kongl. Beskjærmelsesbreve for dem, naar de vilde prædike «Guds Ord og Evangelium» eller gifte sig; de unddroges derved fra Kirkens Jurisdiktion og stilledes under den verdslige Arms Beskyttelse. Ogsaa de nyvalgte Biskopper maatte indgaa Forpligtelser til Kongen om ikke at lægge Ordets frie Forkyndelse Hindringer i Vejen. Begyndelsen hertil gjordes ved Joachim Rønnovs Udvælgelse til Biskop i Roskilde 1529, og M. G. med flere andre gik i Borgen for, at Rønnov vilde holde sine Forpligtelser. At M. G. har haft stor Del i denne Udvælgelse, er rimeligt; ja man talte endog om, at den unge Biskop vilde gifte sig, og satte hans Navn i Forbindelse med Birgitte Gjøe. — Tiggermunkene var M. G. derimod aabenbart ingen Ven af. Naar Munkene paa Grund af Tidens Trængsler havde forladt deres Klostre, betragtedes disse som herreløst Gods, der faldt ind under Kronen og Rigshofmesterens Styrelse. I Regelen bleve disse Klostre da ved M. G.s Mellemkomst skjænkede Kjøbstæderne til Hospitaler eller Raadhuse. Men han kan ikke frikjendes for

af og til ved sine Hjælpere at have ophidset Borgernes Stemning mod Tiggerbrødrene og saaledes fremskyndet Klostrenes Opgivelse af Brødrene. Dette var navnlig Tilfældet med Graabrødreklostrene i Flensborg (1528), hvor M. G. selv havde faaet Brev paa Klosteret, i Randers, hvor han havde faaet Klosteret af Kongen i Bytte for Klosteret i Flensborg, fordi hans Morfader, Erik Ottesen Rosenkrantz, laa begraven her, hvorpaa han strax indsatte en luthersk Præst i Klosterkirken, i Næstved (1532), hvor hans første Hustru († 1513) oprindelig synes at have haft sit Hvilested, i Kalundborg, hvor han da (1532) var Lensmand, og til Dels i Horsens. Det er disse Forhold, der hos Munkene skaffede M. G. Benævnelser som «Djævelens Tjener og Drabant», og som i nyere Tid have skaffet ham Benævnelsen «Klosterstormeren». Naar undtages Forholdet med Randers Kloster, synes M. G. dog aldrig at have skaffet sig personlige Fordele herved. Det egentlige Kirke- og Klostergods synes han aldrig at have forgrebet sig paa; i hans Jordebog kan næppe eftervises mere end 4 Bøndergaarde, han har erhvervet fra Klostre, og alle 4 ved Kjøb. At skildre M. G. som en fræk Kloster- eller Kirkestormer er derfor en stor og vildledende Overdrivelse. Han stod i den Henseende maaske renere end mange af hans katholske Medbrødre i Raadet.

Ved Kong Frederiks Død (10. April 1533) stod M. G. paa sin Magts Højde. Ved Siden af sine umaadelige private Ejendomme, der stadig forøgedes, havde han i Forlening Kalundborg med Samsø og 3 Herreder i Sjælland, Skanderborg med 7 Herreder og Torup i Jylland med 3 Herreder foruden forskjellige Smaalen hist og her samt Gavnø og Ring Nonneklostre. Men der begyndte nu en katholsk Reaktion, som en Tid hemmede hans Virksomhed. For ham var aabenbart Sikringen af Ordets frie Forkyndelse som i Kong Frederiks Dage og derigjennem Evangeliets Fremme det vigtigste. Dette Maal kunde naas med Kong Frederiks ældste Søn, den lutherske Hertug Christian, paa Danmarks og Hertugdømmernes Trone, støttende sig til Rigets tidligere Forbundsfæller, de nu lutherske Stater Sverige og Lybek, som Modvægt mod den mægtige katholske Kejser Carl V og Holland. Med Kong Gustav stod M. G. derfor i dette Aar i en livlig Brevvexling; han opfordrede Kongen til som Slægtning af Biskop Joachim Rønnov at opmuntre denne til at fremme Evangeliets Sag, hvilket Kong Gustav ogsaa gjorde, ligesom denne kraftig opmuntrede M. G. under den megen Modstand, han mødte, til at holde fast ved Evangeliets Sag, og det er

formodentlig ogsaa paa denne Tid, at Luther sendte en Skrivelse af lignende Indhold til M. G. Hvad Lybek angaar, vil den lybske Krønnikeskriver Reimer Kock vide, at M. G. var stemt for, at Danmark skulde holde sine tidligere Løfter til denne Stat og ratificere den Traktat, som Jürgen Wullenwever i denne Hensigt bragte med til Kjøbenhavn under den Herredag, som ved St. Hansdagstid 1533 holdtes i Anledning af Kongevalget. Hvis denne Politik var bleven fulgt, havde man maaske undgaaet Grevefejden; men M. G.s Planer krydsedes fra to Sider. Rigsraadets katholske Flertal med Biskopperne i Spidsen vilde fremfor alt ikke have en Lutheraner paa Tronen, men den unge Hertug Hans. Kongevalget blev derfor af Hensyn til Norge udsat til St. Hansdag 1534, for at man da kunde faa Nordmændene med; man vilde da i Mellemtiden benytte Lejligheden til netop at sikre den katholske Religion. Da M. G. tillige med Erik Banner og maaske et Par andre Rigsraader nægtede at besegle den Reces, der i den Anledning vedtoges, medførte dette i Forening med Kongevalgets Udsættelse saa stor Uenighed i Raadet, at M. G. og Erik Banner nedlagde en bestemt Protest mod Rigsraadets hele Færd og derpaa hemmelig om Natten forlode Kjøbenhavn. Det katholske Rigsraad forviste nu Hans Tausen fra Kjøbenhavn, og nogle Dage senere sendte de Wullenwever et Afslag. Den anden Side, hvorfra M. G.s Planer vare krydsede, var nemlig Hertug Christians egne Raader, der af Fjendskab til det demokratiske Lybek havde faaet sluttet et Forbund mellem Hertugdømmerne og Nederlandene, som Danmark nu sluttede sig til, ligesom man nu maatte indgaa en saakaldt Union med Hertugdømmerne.

Efter Herredagen begav M. G. sig til Gunderslevholm, hvor Hans Tausen fandt Beskyttelse hos ham, hvorpaa han kort efter i Forening med sin Datter Birgitte hos Joachim Rønnov udvirkede Hans Tausens Tilbagevenden til Kjøbenhavn. Selv ilede han kort efter til Jylland af Frygt for, at Almuen skulde begynde Opløb af Forbitrelse over Prælaternes Færd, hvilket han da vilde søge at afværge. Med Bitterhed udtaler han sig paa samme Tid om Rigsraadets Færd over for Kronens Rettigheder i den kongeløse Tid.

M. G. og Erik Banner paa den ene Side, Jørgen Kock og Wullenwever paa den anden Side søgte endnu paa denne Tid at bevæge Hertug Christian til at overtage Regeringen; men da han forlangte et Valg af Rigsraadet, førte disse Bestræbelser ikke til noget; Borgmestrene fattede da den hemmelige Plan at rejse Chri-

stian II's Fane, og der indtraadte saaledes en Spaltning i selve det lutherske Parti. M. G. holdt imidlertid fast ved sin Plan; da Lybek om Foraaret 1534 pludselig overfaldt Holsten, samlede han det jyske Raad i Ry ved Himmelbjærget (4. Juni) og søgte, som det synes, her at virke for Hertug Christians Valg paa den til St. Hansdag forestaaende Herredag. Der sendtes ogsaa paa denne Tid Skrivelse til Malmøboerne fra M. G. og Erik Banner om Hertugens Valg; de svarede, at de vilde slutte sig til dem; men imidlertid udbrød der Oprør i Malmø; den hemmelige Plan kom til Udbrud. Kjøbenhavns Borgere opfordrede (7. Juni) under disse Forhold M. G. til at komme til dem, «paa det at den evangeliske Handel og Guds Ære maatte fremmes». Fra Grev Christoffer kom i de samme Dage et Brev (af 27. Maj) til M. G., hvori han opfordrede denne til, som uskyldig i Lejdebruddet mod Christian II, at slutte sig til ham. Imidlertid landede Greven pludselig paa Sjælland (23. Juni). Uden at tænke paa sine store Godser og Forleninger paa Øerne samlede M. G. imidlertid atter det jyske Raad og en Del af den menige Adel i Ry (4. Juli), hvor Biskopperne da ved Adelens truende Holdning bleve nødte til at slutte sig til Hertug Christian. En Deputation med M. G. i Spidsen sendtes til Hertugen for at tilbyde ham et Valg; 17. Juli afgav Hertugen i Preetz sine Erklæringer herom, hvorpaa M. G. ledsagede ham til den foreløbige Hylding i Horsens 18. Avg.

Da Clements-Fejden imidlertid var udbrudt, samlede M. G. efter det for Adelen ulykkelige Slag ved Svendstrup (Okt. 1534) en Styrke af Adelsmænd og Bønder ved Gudenaa og reddede herved det østlige Jylland. Han indsattes derpaa af Christian III til Statholder i Jylland sammen med Biskop Ove Bille, ledsagede Kongen til den endelige Hylding i Viborg i Marts 1535, søgte paa flere Maader at mildne Sejerherrernes Strænghed og sendtes ogsaa senere tillige med Erik Banner til Vendsyssel for at virke dæmpende paa Almuen, der truede med atter at rejse sig paa Grund af de strænge Straffedomme. Selv udrustede han et Skib, der deltog i Peder Skrams Togter. Da Krigen senere trak over til Sjælland, fik han atter Kalundborg i Forlening, ligesom han i Forening med Ove Bille o. fl. indsattes til Statholder i Sjælland med Sæde i Roskilde. Ogsaa paa denne Tid søgte han at virke mæglende og mildnende; han udvirkede saaledes, at der gaves Amnesti til Svendborg og Nyborg Borgere for deres Frafald, og deltog i de Underhandlinger, der førte til Malmøs Overgivelse.

I det Møde, som Kong Christian efter Kjøbenhavns Overgivelse om Aftenen 11. Avg. 1536 holdt med sine holstenske Raader og sine Landsknægtoberster om Biskoppernes Fængsling, deltog M. G. ikke. Derimod kaldtes han efter Fængslingen om Morgenen 12. Avg. tillige med de øvrige verdslige Raader til Kongen og har medbeseglet den Revers, der blev aftvungen det verdslige Raad om at finde sig i Statsforandringen. Naar Kong Christian i et Brev til en tysk Fyrste fortæller, at han ogsaa havde villet fængsle hele det verdslige Raad, men at det blev afvendt ved Forestillinger af flere af hans tyske og danske Raader, hos hvem han altid havde fundet Troskab, saa kan man vel sikkert slutte, at M. G. har været blandt disse; thi der var sandelig ingen, der havde vist Kong Christians Sag større Troskab. Han har saaledes ved sin Optræden virket til, at Danmarks Rige ikke blev et værgeløst Bytte for Kongens tysk-holstenske Omgivelser.

En luthersk Konge sad nu paa Tronen, Reformationen blev indført. M. G.s Politik havde sejret, om end anderledes, end han havde tænkt sig. Rigshofmesterværdigheden beholdt han lige til sin Død; men hans Virksomhed er nu mindre fremtrædende end tidligere. Hertil bidrog maaske ogsaa Alderdomssvaghed; i sine senere Aar klager han ofte over Sygdom. Sidste Gang, han i Følge Kancelliets Brevbøger har forebragt Sager for Kongen, er 7. Maj 1537. I alle vigtigere Møder og Herredage deltog han dog, sidste Gang 28. Nov. 1542. Til Kongens Kroning i Avg. 1537 var den gamle Herre endnu indbudt til «at rende (turnere) med kgl. Majestæt». — Hans sidste Aar formørkedes af en hæslig Familiestrid med hans unge Dattersøn Peder Oxe, med hvis Slægt M. G. fra Faderens Tid havde arvet en bitter Strid. Med hensynsløs Kraft og juridisk Kløgt kastede den unge Peder Oxe sin gamle Morfader ud ikke blot af Oxernes gamle Ejendom Tordsø, men ogsaa af Gjøernes Fædrenegaard Gisselfeld (jvfr. ovfr. S. 70). «De handle med mig paa min Alderdom, som de ville», skriver M. G. bittert kort før sin Død, der indtraf paa Skanderborg Slot Palmelørdag eller -søndag (5. ell. 6. April) 1544, faa Dage efter at han havde fejret sin Datter Mettes Fæstensøl med Just Høg til Vang. — Han ligger begraven i Voldum Kirke ved Clausholm. Efter Mette Bydelsbachs Død (9. Nov. 1513) havde han ægtet Margrethe Sture, Datter af Claus S. til Gammelgaard i Slesvig; hun var allerede død i Barselseng i Dec. 1528. Med sin første Hustru havde han 8 Børn, deriblandt de ovennævnte Sønner Axel, Eskil og Albert samt Døtrene Sophie

(II, 237), Elline og Birgitte; med den sidste Hustru havde han 9 Børn, deriblandt de ovfr. anførte Christoffer og Falk.

Hofman, Dsk. Adelsmænd I. Heise, Fam. Rosenkrantz's Hist. II. Hist. Tidsskr. 4. R. III og V; 5. R. V, 334 ff. Elline Gjøes Jordebog. *A. Heise.*

Gjøe, Mogens, 1547—o. 1608, til Bremersvold, en Broder til ovfr. nævnte Absalon G., fødtes 2. Febr. 1547 paa Kjærstrup (paa Laaland), tjente 1572 som Hofjunker, havde 1577—79 Bornholm i Forlening, 1581—84 Korsør og 1584—87 Gulland, men synes derefter at have trukket sig tilbage til Privatlivet. Først skrev han sig til Galmindrup (paa Laaland), men denne Gaard nedlagde han og opførte i Steden Bremersvold, som han siden skrev sig til. I Kjøbenhavn ejede han en Gaard. Sin Hustru, Helvig Gjøe, en Datter af ovfr. nævnte Mogens G. († 1544) i dennes 2. Ægteskab, ægtede han, efter at hun i o. 25 Aar havde siddet som Enke efter Otte Gyldenstjerne († 1551). Aldersforskjellen mellem dem var saaledes betydelig, og Forholdet mellem dem blev ikke heller det bedste; 1591, da Fru Helvig var Oldemoder, blev der Tale om at opløse Ægteskabet paa Grund af hans forargelige Levned. Hun døde 3. April 1597 i Jylland, altsaa, som det synes, fjærnt fra Manden. Deres Ægteskab var barnløst. At dømme efter den Mængde Retstrætter, hvori han var indviklet, synes han at have været af en stridbar Natur. Endnu 1608 levede han, men er sikkert død ved denne Tid. *C. F. Bricka.*

Gjøe, Mogens, —1615, til Gunderslevholm og Bollerup, en Sønnesøn af ovfr. nævnte Mogens G. († 1544) og Broder til ovennævnte Falk G. († 1594). 1566 sendtes han tillige med Broderen Falk udenlands, og med en kort Afbrydelse vare de borte til 1573, studerende især i Strasburg og Wittenberg; i Paris, som de ogsaa besøgte, oplevede de Bartholomæusnattens Rædsler (1572), der hurtig joge dem ud af Frankrig. Efter sin Farbroder Christoffer G. (s. ovfr.), der havde taget sig af ham fra Barn af, arvede han 1584 Gunderslevholm i Sjælland, og i Skaane tilfaldt Bollerup ham. 1595 forlenedes han med Allehelgens Gods i Norge, 1601 med Tureby Len (Faxe Herred) og 1604 med Sæbygaard (ogsaa i Sjælland), som han beholdt til sin Død. Christian IV synes at have yndet ham; han fulgte saaledes Kongen 1597 til Tyskland og 1598 til Norge, og fra 1604 til sin Død var han næsten uafbrudt kongl. Jægermester. Han har faaet Tilnavnet «den lystige», men i Forbindelse med hans

gode Humør synes at have staaet en vis Mangel paa økonomisk Sans. Efter Arild Huitfeldts Død (1609) tilfaldt Bestyrelsen af Herlufsholms adelige Skole ham til Skade for dens Midler. Han døde 6. Sept. 1615. — Han var gift med Hilleborg Krafse, en Datter af Eiler K. til Egholm. *C. F. Bricka.*

Gjøe, Otte, 1604—42, til Turebygaard, Broder til den ovfr. nævnte Falk G. til Hvidkilde († 1653), blev født 14. Febr. 1604. Ogsaa af ham tog Holger Rosenkrantz til Rosenholm sig ivrig og lod ham 1616 rejse sammen med sin Søn Gunde til Tyskland, hvor han studerede ved de samme Universiteter som Broderen Falk. I Fællesskab foretoge Brødrene siden en større Rejse til Holland og Frankrig, hvor ogsaa O. gik i Hertugen af Nevers' Tjeneste. Efter Hjemkomsten deltog han i Christian IV's Krig i Tyskland, tjente først under Henrik Holck, var derpaa med i det store Tog til Schlesien i den senere Rigsmarsk Anders Billes Kompagni og blev haardt saaret paa denne Expedition. Han var Hofjunker 1629—32 og ægtede derpaa 14. Okt. 1632 den som Skribentinde saa bekjendte Birgitte (Christensdatter) Thott. 1639 blev han Lieutenant ved det sjællandske Kompagni af Rostjenesten, deltog 1640 i den ovfr. S. 66 omtalte Protest i St. Knuds Kirke, men førte ellers et temmelig tilbagetrukkent Liv, plaget af Sygdom, indtil han døde 23. April 1642.

Oluf Bentsen, Ligprædiken ov. O. G., 1642. *J. A. Fridericia.*

Gjøe, Susanne, 1634—83, Søster til ovfr. anf. Marcus G. († 1698), var født paa Hvidkilde 6. Okt. 1634 og ægtede 11. Sept. 1653 Preben Brahe (II, 599); Ægteparret boede først paa Engelsholm, i Svenskekrigens Tid paa Næsbyholm og senere paa deres Gaard Hvedholm. Hun døde i Kjøbenhavn 2. Sept. 1683 og ligger begraven i Horne Kirke. Som flere af sin Slægt var S. G. en velstuderet Dame og havde især lagt sig efter det franske Sprog, hvorfra hun oversatte et lidet Skrift om Jomfruers Optugtelse samt en Traktat om, «hvad Forfængelighed der er hos Højhed og Rigdom», hvilke Skrifter begge findes i Karen Brahes Manuskriptsamling. Hun omtales som en from og gudfrygtig Kvinde, tjenstagtig mod sin Næste og hjælpsom over for den fattige.

Hofman, Saml. af Fundationer I, 317 f. Schønau, Danske lærde Fruentimer S. 679 ff. C. Wieland, Ligtale ov. S. G. (Haandskr. i Karen Brahes Bibl. Fol., Nr. 64). *G. L. Wad.*

Gjønge, Mikkel Pedersen, —1587, stammede, som Navnet antyder, fra Gjønge Herred. I sin Ungdom tjente han Kong Gustav i Sverige, og han giftede sig her — som det udtrykkelig siges: med Kongens Samtykke — med en adelig Enke. Paa Grund af Rivninger med dennes Børn og Slægtninger forlod han Sverige o. 1557, men i Flensborg bleve han og hans Hustru fængslede paa Foranledning af Børnene. Han blev dog frifunden, og Kong Frederik søgte siden — skjønt forgjæves — at skaffe ham hans Hustrus svenske Gods tilbage. 1559 fik han Tilladelse til at bo i Danmark og «nære sig som andre Undersaatter». Det følgende Aar traadte han i Frederik II's Tjeneste som «Enspænder», men afgik i Juni 1562. Da Krigen med Sverige udbrød 1563, blev M. G. ansat som Høvedsmand for et Korps af danske Skytter, særlig fra Grænseherrederne mod Sverige, og han fik tillige Befaling til at tage saa mange Svenskere i sin Tjeneste som muligt. Hans nøje Kjendskab til Grænseegnene, hans Færdighed i at tale det svenske Sprog, men fremfor alt hans Mod og selvstændige Initiativ gjorde ham inden kort Tid til en af de mest anvendte Førere. Han og hans Snaphaner benyttedes til at vogte Grænsen, udspejde Forholdene i Fjendens Hær og gjøre Strejftog ind i Fjendelandet; tillige var han selvskreven Deltager i ethvert større Foretagende, som skulde udføres af den danske Hær. I Juli 1564 blev han haardt saaret, og den Deltagelse, som Kong Frederik ved denne Lejlighed viste ham, er et Vidnesbyrd om den Anseelse, han allerede da havde erhvervet sig. Særlig Udmærkelse høstede han paa Daniel Rantzaus berømte Tog ind i Sverige 1567—68; her kom alle hans Egenskaber og Færdigheder ham og Hæren til gode i ypperlig Grad. 26. Nov. 1567 sendtes han med 30 af sine Folk til Danmark for at hente Forstærkninger. Paa en næsten vidunderlig Maade lykkedes det ham i Løbet af 11 Dage at naa gjennem Hulvejen ned til Kjøbenhavn. At han ikke fik Lejlighed til at bringe Rantzau Undsætning i rette Tid, var ikke hans Skyld. Sin Post som Høvedsmand for de danske Skytter beholdt han lige til sin Død. Kongen paaskjønnede hans Fortjenester i rigt Maal. 1563 fik han Kongsgaarden i Vigsø i Forlening, 1564 Ventebrev paa Øvids Kloster i Skaane, men da Kongen ikke havde Midler til at indløse det fra Panthaveren, fik han 1565 i Erstatning herfor Himlinge og Glimager Len i Gjønge Herred. 1568 fik han derpaa Bjørnstrup i Torne Herred for Livstid, 1579 skjænkedes denne Gaard ham, og umiddelbart efter Krigens Slutning blev han 31. Maj 1571 ophøjet i Adel-

standen. M. G. var som sagt først gift med en svensk Dame; senere giftede han sig med Barbara Axelsdatter Baden og efter hendes Død med Birgitte eller Beate Myre, Datter af Jens M. og Johanne Andersdatter Hvittenstjern. Han levede endnu i Begyndelsen af 1587, men i Løbet af dette Aar maa han være død. *Mollerup.*

Gjønge, Svend Poulsen, s. Poulsen.

Gjørling, Agnes Nathalie, f. 1851, Skuespillerinde. Som Datter af Krigsraad, Musikdirektør i Garden August Otto Dehn og Anna Louise f. Fjeldsted (en Søster til Solodanserinden Fru Caroline Kellermann, f. Fjeldsted) kom Agnes D. i en Alder af 9 Aar paa det kgl. Theaters Danseskole og modtog Undervisning i Dans af Georg Brodersen, der tog sig varmt af den flittige unge Pige og havde ikke ringe Andel i, at hun, da hun var bleven ældre, fra Balletten søgte over til Skuespillet. Det var Fru Heiberg, der gav den unge Pige den første Instruktion, saa at Frøken D. 25. Okt. 1867 kunde debutere paa det kgl. Theater som Hanne i «Indkvarteringen». Allerede her vakte hun Bifald, men hendes anden Debut som Regisse i «Svend Dyrings Hus» satte hende yderligere fast i Publikums Gunst. Et ualmindelig smukt Theaterydre, der støttedes af et sonort og tydeligt Organ, var her parret med ikke ubetydelige sceniske Evner, og efterhaanden betroedes der hende mange og meget vigtige Opgaver, blandt hvilke kan fremhæves Imogen i «Cymbeline», en af hendes fortrinligste Roller, Julie i «Romeo og Julie», Portia i «Kjøbmanden i Venedig», Dronningen i «Hamlet», Valborg i «Axel og Valborg», Gudrun i «Kjartan og Gudrun», Margrethe i «Kongsæmnerne», Tante Marta i «Samfundets Støtter», Valborg i «En Fallit», Inga i «Mellem Slagene», Marie i «Alferne», Championetta i «Kjærlighed ved Hoffet», Cecile de Mornas i «Bagtalelsens Skole» og Engelen i «Den forvandlede Konge». Hun blev 3. Juni 1880 gift med Assistent Thorvald Alexis Skeel Gjørling, men hendes hyppige Sygelighed efter Giftermaalet bevirkede, at hun mere og mere trængtes ud af Repertoiret og afskedigedes efter at være optraadt sidste Gang paa det kgl. Theater 6. Juni 1888 som Imogen i «Cymbeline» og som Leanders usynlige i «De usynlige». Hermed var hendes Theaterkarriere dog langtfra afsluttet, thi Aaret efter engageredes hun til Dagmartheatret, hvor hun optraadte første Gang 31. Avg. 1889 som Esther i Drachmanns Skuespil af samme Navn og siden den Tid har været dette Theaters bedste Kraft paa Spindesiden. *Edgar Collin.*

Gjørup, Michael Rodevald, f. 1830, Forfatter. Han er født 3. April 1830 paa Herregaarden Vindum Overgaard ved Viborg; Faderen, Niels Christian G. (gift med Christiane Vilhelmine f. Holst), var Proprietær. Han gik først i Viborg Skole, senere, efter at Faderen var flyttet til Kjøbenhavn, i det v. Westenske Institut, som han 1844 forlod for at blive Landkadet. Efter Slaget ved Isted udnævntes han til Officer og deltog som saadan ogsaa i Krigen 1864. Ved den paafølgende Hærreduktion afskedigedes han, men udnævntes 1875 til Kapitajn i Forstærkningen. 4. Maj 1865 ægtede han Emma Emilie Petersen, Datter af Regnskabsfører ved Orlogsværftet C. A. P. Han har 1879 stiftet Selskabet «De danske Forsvarsbrødre». — G. har udfoldet en omfangsrig litterær Virksomhed paa Vers og Prosa, og denne har i det hele haft det patriotiske til Baggrund, ligesom han fortrinsvis har søgt at skrive for jævnere Læsere. Som 19aarig skrev han Sangen: «Dansken har Sejer vunden» og i 1864 den den Gang meget populære Soldatervise: «Nu skal vi nok atter med Preusserne slaas». Af hans mange større Fortællinger give ikke faa romantiske Fremstillinger af Danmarks Historie i længst forsvundne Dage. Ogsaa som Redaktør af politiske og belletristiske Tidsskrifter («Enhver sit», «Illustr. Folkeblad» o. fl.) har han været virksom. *Sophus Bauditz.*

Gjørup, Peder Bering, 1730—92, Præst, blev født i Gunderup Præstegaard (Aalborg Amt) 28. Okt. 1730; hans Forældre vare Sognepræst Thomas G. og Dorothea Kirstine f. Bering. Allerede i sit 2. Aar mistede han sin Fader, men fik dennes Eftermand, Ole Hvidberg, til Stiffader. Denne forberedte G. og hans 1 Aar yngre Broder, saaledes at de samtidig sendtes til Aalborg Skole og begge 1748 deponerede der fra. Paa samme Dag toge ogsaa Brødrene Attestats 1753. I sine Kandidataar udgav G. som sit første litterære Arbejde en Oversættelse, dels i bunden, dels i ubunden Stil, med Anmærkninger af den romerske Filosof Boetius' meget udbredte Skrift «Filosofiens Trøst» (1756). Han fik derefter den «lykkelige» Huslærerpost hos Grev Knuth til Knuthenborg. Det gik ved denne Velynders Protektion hurtig nok med hans første gejstlige Ansættelse, i det han 1758 blev kaldet til resid. Kapellan i Østofte; men den dygtige og flittige Kapellan maatte mærkelig nok derefter i 25 Aar «holde sig ved Haab i Live»; thi først 1783 opnaaede han Sognekald, da han, 53 Aar gammel, blev forflyttet til Vester Ulslev, ogsaa paa Laaland, og her døde han 17. Maj 1792 efter nogle Ugers Svage-

lighed. 1768 havde han faaet Magistergraden. — G. har udfoldet en ikke ubetydelig litterær Virksomhed baade som Oversætter og som Forfatter af originale Arbejder. Som Supplement til sin «Boetius» udgav han «Den kristelige Religions Trøst med Grunde for dens Sandhed og Ypperlighed, 1. Del» (Sorø 1766). Slutningen findes i Haandskrift i Thottske Samling, 4to, Nr. 361. Mere Betydning have dog hans kirkehistoriske Arbejder, «Synoptiske Tabeller over det nye Testamentes Kirkehistorie samt en kort Anvisning til brugbare Bøger i denne Videnskab» (1778); Oversigten, hvormed Arbejdet slutter, over den kirkehistoriske Litteratur kan endnu have Værd. Aaret efter fulgte lignende Tabeller over Danmarks Kirkehistorie. I «Philopatreiasfejden» 1771 havde ogsaa han leveret et Indlæg. Desforuden udgav han i Oversættelse flere fremmede Opbyggelsesskrifter. Han hører i det hele taget til Tidens mere fremragende, dygtige Præstemænd. G. var 2 Gange gift: 1. med Sophie f. Gram († 1767), 2. med Elisabeth f. Nestius († 1807); begge vare laalandske Præstedøtre.

Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Glad, Frederik, 1760—1840, Landmand, blev født 8. Avg. 1760 i Christiania, hvor Faderen, Anders Huus G., var Kjøbmand; Moderen var Maria f. Treschow. Han blev Student 1777, men opgav 2 Aar efter Studeringerne, da han arvede Nedre Papirmølle ved Christiania og Gaarden Grefsen i Aker. G. var en dygtig Landmand, der offentliggjorde dels selvstændige Afhandlinger (t. Ex. en Afhandling «om Tørvemyrer og Tørveskæring», 1831), dels Artikler i Tidsskrifter, blandt hvilke han var fast Medarbejder ved «Norske Bondeven». Af Stortinget 1814 valgtes han til Medlem af den nedsatte «Komité for Landets indre Økonomi»; selv mødte han paa Stortinget 1815—16. Han ægtede i Maj 1782 Johanne Marie Elisabeth Dallas (f. 1764 † 1837), der havde været Danserinde ved det kgl. Theater i Kjøbenhavn. 11. Sept. 1840 døde han paa Grefsen.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Nyerup, Lit. Lex. Moe, Om Eidsvolds-Repræsentanter og Storthingsmænd. Cl. Pavels's Dagbøger f. 1812—13 S. 217.

H. Hertel.

Glad, Mourits Christensen, —o. 1589, Superintendent. Denne Mand møde vi først som Præst og Provst i Visby paa Gulland; men han synes tidligere at have haft Ansættelse i Danmark, hvor han sikkert ogsaa var født. Da Kong Frederik II havde

erfaret, at det kun stod daarlig til med Kirkevæsenet paa Gulland, især fordi der ikke fandtes nogen Superintendent, befalede han Christoffer Valkendorf, der nys var bleven Lensmand der, at sende en af de lærdeste og forstandigste Præster der paa Landet ned til Kjøbenhavn, for at han kunde blive prøvet og derpaa indviet til Superintendent. Valkendorf sammenkaldte da Øens Præster og lod dem selv udpege den, de ansaa for mest værdig. Valget faldt paa G., som derpaa begav sig til Kjøbenhavn, hvor han, efter at have taget Magistergraden, 25. Juli 1572 fik kongl. Udnævnelse som Superintendent paa Gulland. Han synes at have været en brav og velstuderet Mand; men han maatte i sin Embedstid kæmpe med overordentlig store Vanskeligheder, navnlig paa Grund af den slette sædelige Tilstand blandt Øens Præster. 1586 blev han ved Sygdom nødt til at nedlægge sit Embede. Nogle Aar derefter døde han.

Danske Mag. 3. R. III, 176 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 490. IV, 242 ff. *H. F. Rørdam.*

Glad, Rasmus, 1526—82, Professor, Humanist, var født paa Gaarden Ingvorstrup ved Grenaa. Faderen, Mikkel Ingvorsen, var en duelig Landmand og Herredsskriver i Sønder Herred. Efter Moderens Slægt antoge hans 6 Sønner Navnet Glad. R. G., der blev en af Tidens største Humanister her til Lands, gav sit Navn en endnu bedre Klang ved at kalde sig «Cimbrius Erasmus Michaëlius Lætus». — Allerede 1533 kom han i Aarhus Skole, som i disse Aar havde dygtige Rektorer, og hvor han havde en god Støtte i sin Morbroder M. Anders Glad, der var Kannik ved Domkirken. 1542 blev R. G. indskreven som Student ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han gik hurtig frem, 1544 tog han den filosofiske Bakkalavrgrad og 1546 Magistergraden. Under sine Studeringer understøttedes han af Domkapitlet i Aarhus i den Hensigt, at han med Tiden skulde komme til at gjøre Gavn i Kirken eller Skolen der. Men da Professorerne bemærkede hans ypperlige Evner, ønskede de, at han skulde ofre sig for Retsvidenskaben, vistnok for at han med Tiden kunde blive Professor i dette Fag. Man frigjorde ham derfor for den Forpligtelse, han stod i til Kapitlet i Aarhus, og skaffede ham Understøttelse til at studere i Udlandet.

Det blev imidlertid ikke Romerrettens «Institutiones», men Digternes og Historieskrivernes Værker, hvori R. G. fordybede sig, og da han selv fremtraadte i Litteraturen, var det som fuldblods

Humanist, for hvem poetisk Fremstilling laa nærmere end prosaisk. Hans første Skrift efter hans Hjemkomst fra Udlandet var et stort latinsk Velkomstdigt til Christian III ved dennes Tilbagekomst fra en Rejse (1551). Tillige indeholder Skriftet Karakteristikker i Lovtalertonen over alle de daværende Medlemmer af Rigsraadet. Det var det første Skridt paa den Vej, som R. G. siden fulgte, der i det hele bragte ham mere Yndest hos de højtstaaende i Samfundet end Anerkjendelse af hans Ligemænd. Efter en temmelig lang Ventetid blev han 1554 pædagogisk Professor ved Universitetet, hvilket for saa vidt passede meget godt for ham, da det var denne Professors Opgave at gjøre Studenterne fortrolige med de latinske Digtere; men Lønnen i denne Begyndelsesstilling var kun lav, og nogen Indflydelse paa de akademiske Sagers Styrelse gav Stillingen ikke. Men R. G. var kjendelig en ærgjerrig og fremadstræbende Mand. Efter paa forskjellige Maader at have søgt at bringe sig i Erindring paa højere Steder blev han 1558 Professor i Dialektik, hvorved han kom betydelig højere op paa den akademiske Rangstige, og da han havde hendraget Kong Frederik II's Opmærksomhed paa sig, navnlig ved en smuk latinsk Mindetale, han holdt over Kongens Fader, saa fik han god Udsigt til at naa op i det højeste Fakultet, det theologiske. Da han imidlertid næppe særlig havde lagt sig efter Theologien og ingen Grad havde i denne Videnskab, maatte han først en Tid til Wittenberg for at faa det fornødne Lærdomsstempel. Men Kongen forsynede ham med Rejsepenge til et længere Ophold der, og Theologerne i Wittenberg, som skyldte de danske Konger megen Taknemmelighed, vare ingenlunde tilbøjelige til Vanskeligheder over for en Mand, om hvem de vidste, at Kongen ønskede ham gradueret. Allerede 7. Dec. 1559 blev R. G. da kreeret til Doktor i Theologien, efter at han havde disputeret under Melanchthons Præsidium. Der blev i det hele gjort megen Stads af ham, og man ønskede ham at blive en anden Erasmus. En vis Adkomst havde han jo virkelig i saa Henseende, for saa vidt som han færdedes i det latinske Sprog med overordentlig Lethed, om end han maaske ikke altid filede nok paa sine Vers, til at de ganske kunde gjælde som klassiske. Inden sin Bortrejse fra Wittenberg udgav R. G. der en Samling latinske Vers, kaldet «Bucolica», som Melanchthon forsynede med en Tilegnelse til Kong Frederik II, hvori han bl. a. bemærkede, at Digtenes Forfatter havde erklæret, at han vilde anvende al Flid paa at blive en Prydelse for den danske Kirke samt arbejde paa at bevare

Trosenigheden. Sligt maatte naturligvis gjøre et godt Indtryk paa Kongen, og efter sin Hjemkomst blev R. G. da i Juni 1560 beskikket til Professor i Theologien og fik flere Beviser paa den kongelige Yndest. Han havde allerede faaet et Kanonikat i Roskilde, og nu fik han ogsaa Indtægterne af Rødovre Præstekald. 1561 blev han Universitetets Rektor. Men nu viste det sig, at han, der over for Hoffets Herrer var den fine og omgængelige Mand, som styrende ingenlunde var let at komme ud af det med. Der indkom stærke Klager til Kansler Joh. Friis fra hans Embedsbrødre over, at han som Rektor optraadte paa en saa bydende og uomgængelig Maade, at det ikke var til at udholde. Og Enden paa Sagen blev, at Kansleren maatte bruge sin Myndighed og befale ham at nedlægge Rektoratet, inden den sædvanlige Funktionstid var udløben.

Paa Universitetets Anliggender vedblev han dog fremdeles som Professor i det øverste Fakultet at øve megen Indflydelse, og blandt Rigets Stormænd og ved Hove var han som før vel antagen. Vistnok har det befæstet hans Anseelse, at han beskrev Sejeren ved Svarteraa i et længere dansk Digt, det eneste af den Art, der haves fra hans Haand. Endelig opnaaede han det for en lærd Mand aldeles usædvanlige, at han i April 1569 blev optaget i den danske Adelstand «paa Grund af de Tjenester, han havde vist Kongen og Riget», og ved sin Indflydelse hos Kongen skal han samme Aar have bidraget væsentlig til, at Kommunitetet for 100 fattige Studenter oprettedes ved en storartet Donation af Statsmidler. Hans Ophøjelse forbedrede imidlertid ikke Forholdet til hans Kolleger. Allerede tidligere havde det ikke været det bedste: ved en given Lejlighed havde han ytret i Konsistorium, at man havde afgjort alt, før Sagen kom til ham; hvilket viser, at man helst var fri for ham. Og der har maaske været mere af den Slags, der i Forbindelse med Sundhedshensyn og Trangen til en større Skueplads for sine litterære Bedrifter bevægede ham til et Skridt, der for stedse skilte ham fra Universitetet. Han udbad sig nemlig og fik i Febr. 1572 Tilladelse af Kongen til paa et Aars Tid at være fritaget for sine Embedsforretninger for at begive sig ud af Riget, «nogen hans Hverv og Ærende at udrette».

Nu begyndte R. G. et forunderligt Vandreliv, der er betegnet ved en forbavsende Frugtbarhed paa latinske Vers. I Febr. 1573 fuldendte han saaledes i Basel et stort Digterværk om Søvæsenet («De re nautica»), hvori han fortæller den venetianske Republik og

dens Doge om nordiske Forhold. Samtidig udgav han en anden stor latinsk Digtcyclus, «Moralske Samtaler» («Colloqvia moralia») mellem Planter, Dyr og Fugle, tilegnet Hertug Carl af Lothringen, Christian II's Dattersøn. Det sidste Afsnit af Bogen er en Samtale mellem Tiberfloden og Gudenaa, der hver priser sit Lands Herligheder. I Frankfurt udgav R. G. samme Aar et Par andre omfangsrige Arbejder i latinske Vers. Det ene var en Fremstilling af Dronning Margrethes Historie («Margaretica»), som han ikke upassende tilegnede Dronning Elisabeth i England. Det andet var en Beretning om danske Forhold («Res Danicæ»), der først havde været bestemt til Festdigt i Anledning af Kong Frederik II's Bryllup 1572, men senere var bleven udvidet betydelig af Forfatteren. Det er en versificeret Danmarks Historie og Beskrivelse, som indeholder mangt et Træk, som endnu kan benyttes, særlig fra Forfatterens Samtid. I Fortalen omtaler han sit «møjsommelige og ulykkelige Vandreliv», og at han havde forfattet noget af Skriftet i Kjøbenhavn, noget i Hamborg, noget i Køln, en Del i Basel og i Padua, men det meste i Frankfurt, næsten uden litterære Hjælpemidler, under mange Bekymringer og Besværligheder, nedbøjet af Sorg over Tabet af sin elskværdige Hustru, Marine Stemp, Datter af Raadmand Jørgen S. i Kjøbenhavn (hun døde i Frankfurt 3. April 1573). Det havde været hans Bestræbelse ikke at krænke nogen ved sit Skrift, men at yde selv dem, der havde været hans Fædrelands Fjender, fuld Retfærdighed. Med stor Berømmelse omtaler han den danske Adel, der var baade lærd og tapper, og han lover nøjere at udvikle de danskes Fortjenester af Videnskaberne i Fortalen til en Udgave af Anders Sunesens «Hexaëmeron», som han havde under Hænder. — Endnu et Værk fik R. G. færdigt fra Pressen i Efteraaret 1573 under sit Ophold i Frankfurt, nemlig et Digt om Fristaten Nürnberg («De republica Noribergensium»), som han allerede havde udarbejdet i Kjøbenhavn. Fortalen til Skriftet er det mærkeligste, da den bl. a. indeholder en udførlig og meget smuk Karakteristik af Kong Christian III.

Ved Betragtning af dette og andre af R. G.s Værker, som han helt eller delvis havde fuldendt, inden han forlod Kjøbenhavn, ledes man til den Antagelse, at de «Hverv og Ærender», han havde at udrette i Udlandet, og hvorfor han havde forlangt Rejsetilladelse, væsentlig have bestaaet i, at han vilde se at faa sine Værker udgivne, hvortil der ikke var Lejlighed her hjemme. Foruden de 5 nævnte Værker, der udkom 1573, var han i Febr. 1574

færdig med et nyt Digterværk, en romersk Kejserkrønnike fra Julius Cæsar til Diocletian («Romanorum Cæsares Italici»), hvori han anstiller moralske Betragtninger over disse Herskeres Liv og Regering. Værket er tilegnet Kejser Maximilian II, med hvis Tiaars-Privilegium mod Eftertryk de fleste af R. G.s Værker ere udgivne.

I Kjøbenhavn var man imidlertid ikke tilfreds med Forfatterens lange Udeblivelse, skjønt han ved sine Skrifter ærlig havde søgt at udbrede sit Fædrelands Ære, og paa Forestillinger fra Universitetets Side blev han derfor 11. Maj 1574 afskediget fra sit Embede som theologisk Professor. Han var dog ikke derved falden i Unaade hos Kongen; thi skjønt denne havde maattet give efter for Forestillingerne om, at den studerende Ungdom forsømtes og Universitetets Tarv tilsidesattes, forsørgede han dog Digteren med ret anselige gejstlige Forleninger (et Kanonikat i Roskilde og et i Oslo) og skjænkede ham en betydelig Pengesum for hans Hovedværk, «Res Danicæ», der var tilegnet Kongen, for hvilken Sum R. G. kjøbte sig en Gaard i Kjøbenhavn, hvor han siden boede, naar han ikke om Sommeren gjorde Rejser om i Landet eller opholdt sig i Rødovre Præstegaard, som han endnu var forlenet med, og hvor en Kapellan besørgede Embedets Forretninger.

Sine sidste Aar tilbragte R. G. saaledes i et «otium cum dignitate» i Omgang med lærde Venner og endnu sysselsat med litterære Arbejder, skjønt han ikke udgav noget, efter at han var kommen tilbage fra Udlandet. Hans Hovedarbejde fra disse Aar er et historisk Skrift, foranlediget ved Festlighederne i Anledning af Christian IV's Fødsel og Daab, hvori han meddeler mange Træk af Samtidens Liv og Færd. Skjønt dette Arbejde, som Forfatteren efterlod i Haandskrift, tidligere er benyttet af enkelte Historikere, er det dog først i vore Dage kommet for Lyset (i H. Rørdams Histor. Kildeskrifter II). Aaret efter, at det var fuldendt, døde R. G. 9. Nov. 1582 i Kjøbenhavn. — Han efterlod et berømt Navn som en god latinsk Poet og en Mand af megen Lærdom og Veltalenhed. Havde han skrevet alle sine Bøger i Prosa i Steden for paa Vers, da havde han visselig gavnet Eftertiden mere, end Tilfældet nu er, da man med Møje maa udsondre den historiske Kjærne fra den ordrige, poetiske Indklædning. Det skal dog siges til hans Ros, at han efter Evne søgte at udbrede sit Fædrelands Ære og at gjøre dets Natur og Historie bekjendt baade hjemme og ude.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 462 ff. *H. F. Rørdam.*

Glahn, Hans Egede, f. 1814, Præst, er en Søn af Sognepræst Poul Egede G., en Dattersøn af Poul Egede (IV, 431), og Bodil Maria Elisabeth f. Blicher, en Søster til N. F. S. Grundtvigs første Hustru. Han blev født i Olstrup Præstegaard 8. Avg. 1814, og da Faderen 1824 blev forflyttet til Kjøbenhavn som resid. Kapellan ved Garnisonskirken, kom han i v. Westens Skole, fra hvilken han blev dimitteret 1833. Efter at have underkastet sig den theologiske Embedsprøve 1841 var han en halv Snes Aar Lærer i Kjøbenhavn, dels i private Skoler, dels i Garnisonens Sogneskole, ved Landkadetakademiet, hvor han underviste i Religion, Moral og Kirkehistorie, og ved Søkadetakademiet, hvor Religionsundervisningen var ham betroet. Som Student havde han gjort Tjeneste i Kongens Livkorps, men 1842 gik han ud af dette som Premierlieutenant. 1852 blev han kaldet til Sognepræst for Sommersted Menighed i Haderslev Provsti, og der fra blev han 1859 forflyttet til Aalborg som Sognepræst for Budolphi Kirke, Provst for Kjær Herred og Stiftsprovst. Medens hans Svoger Biskop P. C. Kierkegaard var Kultusminister, styrede han i 1/2 Aar Bispeembedet. 1870 blev han Sognepræst i Store Heddinge. 1845 ægtede han Adelheid Conradine Augusta Radecke, Datter af Gjæstgiver C. C. R. i Nykjøbing paa Falster. Han har oversat Cl. Harms' Pastoraltheologi og Ph. Marheinekes Kirkehistorie og desuden udgivet en Aargang Prædikener, der paa én Gang udmærke sig ved Korthed og Indholdsfylde.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 487.

Fr. Nielsen.

Glahn, Henrik, 1827—86, Officer, var en Søn af Generalkrigskommissær, tidligere Major i Artilleriet, Tønne Bloch G. og Elisabeth Maria f. Fischer og fødtes i Rensborg 29. Marts 1827. Han gjennemgik Landkadetakademiet og udnævntes i 1845 til Sekondlieutenant ved Fodfolket med Aldersorden fra 1844. 2 Aar senere kom han til Tjeneste ved 1. Jægerkorps og deltog dermed i Kampen ved Bov og i Slaget ved Slesvig, hvor han blev saaret og taget til Fange, men han udvexledes snart. I 1849 forfremmedes han til Premierlieutenant, deltog med 3. Reservejægerkorps i Fægtningen ved Ullerup og blev kort efter Adjudant ved 3. Brigade, hvormed han atter kom i Ilden ved Solbro og ved Isted. Efter Krigen vendte han tilbage til 1. Jægerkorps og deltog i 1853 i Opmaalingsarbejder under Vejdirektionen; kort Tid efter Kapitajnsudnævnelsen i 1860 kom han til 3. Bataillon, men forflyttedes ved

Mobiliseringen 1863 til 10. Regiment, hvormed han deltog i Dybbøls Forsvar og i Kampen om Als, hvor han atter faldt i Fangenskab. Efter Hjemkomsten ansattes han hos Generalinspektøren for Infanteriet og blev ved Gjennemførelsen af Hærloven af 1867 Kapitajn af Generalstaben og Souschef ved 1. Generalkommando, hvor han forblev indtil 1876, da han udnævntes til Oberst og Chef for 4. Bataillon. I 1882 blev han atter forsat til Generalstaben som Stabschef ved 1. Generalkommando; som saadan faldt det næste Aar i hans Lod at anordne Enkelthederne i den første Kantonnementsøvelse, som i Følge Hærloven af 1880 skulde afholdes paa Sjælland, hvorefter han i 1884 benaadedes med Kommandørkorset af Danebrogs 2. Grad. I 1885 blev han udnævnt til Generalmajor og Chef for fynske Brigade, fra hvilken Stilling Døden bortrev ham 5. April 1886 efter et langvarigt Sygeleje. — G., som i 1868 overværede Manøvrerne ved Brück i Østerrig og i 1881 ved Miscolcz i Ungarn, blev 9. Dec. 1857 gift med Christiane Louise With, Datter af Herredsfoged Jesper Peter W. Han var en pligttro Soldat med stor praktisk Dygtighed og paa Grund heraf og sin Beskedenhed almindelig paaskjønnet.

Nationaltid. Nr. 3566. *P. N. Nieuwenhuis.*

Glahn, Henrik Christoffer, 1738—1804, Præst. Født 13. Dec. 1738 i Alling i Jylland, hvor Faderen, Adam Vilhad G. (f. 3. Nov. 1707 † 1. Dec. 1780), var Præst. Moderen hed Inger Kirstine f. Wefling (f. i Juni 1710 † 19. April 1750). Han blev undervist i Hjemmet og siden privat i Kjøbenhavn, deponerede 1755, tog 1756 Examen philos. og blev Baccalaureus, hvorpaa han tilbragte 1½ Aar i Hjemmet som Lærer for 2 Halvbrødre, medens han selv forberedte sig til Attestats, som han tog 1761, efter at han Aaret forud var indskreven som grønlandsk Seminarist. Ved Læsning af Egedernes — navnlig Niels E.s — Beretninger var hans Lyst til at blive Missionær i Grønland tidlig vakt, og han blev kaldet dertil 1763, rejste i April og virkede med Iver og Lyst paa Holsteinborg, hvor han fik Grønlænderne til ved Sammenskud at bygge en Kirke. 1769 fik han tilsendt Bestalling som Viceprovst og Visitator, om han ikke vilde benytte Tilladelsen til at rejse hjem, hvilket han gjorde. Medens han var der oppe, fik han Befaling at skrive Bemærkninger til David Crantz' Grønlands Historie, og han kom saaledes til at levere et vigtigt Kildeskrift (udkom 1771) til den grønlandske Missions Historie, hvori han paaviste en Mængde Fejl-

tagelser og stor Partiskhed for Herrnhuterne i det omhandlede Værk. Hjemkommen maatte han vente paa Kald til 1771, da han blev udnævnt til Sognepræst i Kingservik. 14. Avg. s. A. giftede han sig med Gertrud Kirstine Egede (f. 14. Nov. 1748 † 10. Febr. 1815), Datter af Biskop Poul E. og Elisabeth Marie f. Frauen. I Kingservik bragte han i Gang den af Formanden, Hans Atche, begyndte Potetesavl og ophjalp den for Distriktet saa vigtige Frugttrædyrkning ved at lære Bønderne den hidtil ukjendte Podning. Han var meget elsket og mindes ved et Legat til Præstegjældets fattige, hvilket han stiftede ved sin Afrejse uden at nævne sig som Giver. Familieforbindelser droge ham til Danmark, og han blev 1778 Sognepræst til Tingsted (Falster), hvorfra han 1781 flyttede til Nørre Vedby (ogsaa paa Falster). 1779 fik han Titel af Professor i det grønlandske Sprog, og 1780 blev han Provst. Han var en i sit Embede højt fortjent, oplyst, from og virksom Mand. I Norge blev han 1772 Medlem af Videnskabsselskabet i Throndhjem og leverede i dets Samlinger og i særskilte Skrifter adskilligt til Oplysning om grønlandske Forhold. Død 21. Juli 1804.

Det bergenske Magasin 1773. B. Moe, Tidsskrift f. norsk Personalhist. II, 221. I. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. II, 241 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. I, 758 ff. *D. Thrap.*

Glahn, Paul Egede, f. 1811, Officer. G., hvis Forældre vare Generalmajor Marcus G. († 1868) og Johanne f. Schjøth, er født 16. Sept. 1811 og blev, efter at have været Volontær, Artillerikadet og Stykjunker, Sekondlieutenant i Artilleriet 1830 med Aldersorden fra 1826. Strax efter kom han paa den nylig oprettede kgl. militære Højskole, som han forlod 4 Aar senere som Premierlieutenant. Ansat ved den holstenske Artilleribrigade i Rensborg fik han her som Medlem af forskjellige Kommissioner en Del Virksomhed, hvorefter han i Vinteren 1840—41 sendtes paa en Tjenesterejse til Tyskland og Frankrig, medens han i 1841 erholdt Kapitajns Anciennitet. Virkelig Kapitajn blev han i 1845, i det han tillige blev Adjudant ved Artilleribrigaden, i hvilken Stilling han maatte forblive de 2 første Krigsaar. I Efteraaret 1849 fik han Befalingen over det 3. Batteri, hvormed han deltog i Kampen ved Solbro, som skaffede ham Ridderkorset. Til Forstander for Artilleriunderofficerselevskolen udnævntes han i 1856, blev Major s. A. og afgik først endelig fra Skolen i 1865. Under Krigen 1864 var han Kommandør for 1. Divisions-Artilleri og deltog i Kampen ved Mysunde samt

i Fægtningerne foran Dybbøl 22. Febr., 17. og 28. Marts. Det overdroges ham i April at ordne Trænforholdene ved Hæren, og efter at have endt denne Virksomhed udnævntes han til højstkommanderende Artilleriofficer paa Als, hvor han ankom lige førend Øens Erobring; i Slutningen af Felttoget var han Kommandør for hele Feltartilleriet. I 1865 blev G. Oberstlieutenant og Chef for Artilleriregimentet, medens han ved Gjennemførelsen af Hærloven af 1867 blev Oberst og Chef for 1. Artilleriregiment. Som saadan gjorde han en betydelig Indflydelse gjældende, ligesom han ogsaa var Medlem af mange Kommissioner, saa at han i 1873 blev Kommandør af Danebrogs 2. Grad. Ved sit 50 Aars Officersjubilæum i 1876 blev han Kommandør af Danebrogs 1. Grad og afskedigedes s. A. paa Grund af Alder med Titel af General. 1882 blev han Formand for de danske Vaabenbrødre, 1886 Næstformand for «Selvbeskatningen» og 1891 Storkors af Danebrog. — G. blev 14. Avg. 1845 gift med Ottilie v. Seyffarth. *P. N. Nieuwenhuis.*

Glambek, Claus, 1537—91, vár det eneste fremtrædende Medlem af en jysk Adelsæt, der i det 15. og 16. Aarhundrede havde sin Hjemstavn i Egnen mellem Kolding og Vejle, og som synes til Dels at have faaet fast Tilnavn noget før Aar 1500. Hans Fader, Niels G., ejede en Hovedgaard i Starup og var Lensmand paa Ribe Bispestols Gaard Svendsholm i Ulvborg Herred, hans Moder var Marine Sørensdatter af Slægten Gjødesen. C. G. blev født paa Svendsholm og kom som lille Dreng i Tjeneste hos Christen Munk til Tobberup, med hvem han ledsagede Prinsesse Anna paa hendes Brudetog til Meissen 1548. Siden var han 23 Aar i Tjeneste hos den mægtige Holger Rosenkrantz til Boller, med hvem han deltog i Toget mod Ditmarsken 1559. 1573 fratog Kongen pludselig H. Rosenkrantz Skanderborg Len og overdrog det til G., som det antages, fordi Kongen selv vilde bo paa Skanderborg og ikke fandt Pladsen rigelig nok, saa længe Rosenkrantz med sin store Husholdning opholdt sig der. 1576—80 var G. desuden forlenet med Bygholm og 1580—88 med Aakjær Len. Skanderborg Len beholdt G. til 1589 og flyttede derpaa til sin Gaard Rask, som han vistnok havde faaet i Mødrenearv, og til hvilken han havde samlet en Del Gods, navnlig ved at mageskifte sin Fædrenegaard i Starup til Kongen 1578. Ved samme Lejlighed har han samlet Gods til sin Hovedgaard Bjerre. Med sin Hustru, Birgitte Rosenkrantz (Datter af Folmer R. til Stensballegaard), med hvem han 2. Okt. 1575 holdt

Bryllup, der bekostedes af Kongen, fik han Hovedgaarden Værholm. Paa en Rejse til denne kom han til Skade og døde nogle Uger efter, 25. Jan. 1591. Han er begravet i Hvirring Kirke. Ligtalen over ham holdtes af A. S. Vedel.

Bricka og Gjellerup, Den danske Adel I. Personalhist. Tidsskr. 2. R. VI, 135 ff. *O. Nielsen.*

Glass, Christian Henrik, f. 1821, Musiklærer og Komponist. C. H. G. er født i Kjøbenhavn 18. Maj 1821, Søn af Premierlieutenant Christian Heinrich G., en dygtig Dilettant paa Guitar († 1821), og Louise f. Nyborg, Datter af Kapelmusikus Friedrich N. Optaget som Dreng i det af Siboni oprettede Konservatorium gjorde han derefter i nogle Aar Tjeneste i det kgl. Theaters Kor, men forlod Theatret 1842 og nedsatte sig som Klaverlærer. Fra 1846—49 opholdt han sig i Aarhus, hvor han tillige var Lærer i Sang ved Latinskolen. Derefter bosat igjen i Kjøbenhavn blev han, som i nogle Aar havde assisteret Organisten ved Slotskirken, 1859 ansat som Organist ved Reformert Kirke. S. A. ægtede han Louise Cathrine Amalie Thorning, Datter af Sadelmager Peter T. I 1877 oprettede G. et Konservatorium for Klaverspil, hvorfra en Mængde Elever ere udgaaede, ligesom han til Undervisningsbrug har komponeret en Række instruktive Klaverkompositioner samt nogle Sanghæfter og en Pianotrio. I Tivolis Koncertsal er opført et Par Koncertouverturer, og en smuk Sørgemarche af ham blev spillet af Gardens Musikkorps ved Frederik VII's Begravelse. — Hans Søn *Louis Christian August G.,* f. 23. Marts 1864, lærte først Klaverspil af Faderen og Violoncelspil af Kapelmusikus Rüdinger og optraadte, 18 Aar gammel, offentlig som Solist paa begge Instrumenter. 1884—85 opholdt han sig et Aars Tid ved Konservatoriet i Brüssel, hvor han fortsatte sine Studier paa Klaver og Violoncel under Zarembski og Joseph Servais, fik i 1889 det Anckerske Rejselegat og har derefter i et Par Aar assisteret sin Fader i dennes Lærervirksomhed, som han fra 1892 har overtaget og udvidet. En Orkestersuite, en Violoncelsonate og en Klaversonate, komponerede af ham, ere hørte ved Koncerter med Bifald.

Søndagsposten Nr. 1089. Schytte, Musiklex. *S. A. E. Hagen.*

Gleerup, Asmund Christian, 1809—65, Politiker, blev født i Aalborg af Forældrene Krigsraad og Stiftsrevisor Niels Georg G. († 1819) og Anna Bolette f. Hjorth (senere gift med Major C. H. Leonhart). Efter en tarvelig Skoleundervisning gjorde han som

Kahytsdreng en Rejse til Vestindien, lærte i 1826—28 Boghandelen hos sin Halvbroder i Lund, gik derpaa i Handelsskole i København og fik Plads som Kommis. I denne Stilling blev han tilfældig vidende om et paatænkt stort Smugleri, og da han ansaa det for sin Pligt at gjøre Angivelse derom til Toldvæsenet, kunde han efter dette ikke faa nogen Plads her hjemme. Han rejste derfor til England, hvor han tilbragte et halvt Aar, og gik der fra til Vestindien, hvor han 1832—33 var Underforvalter ved en Plantage. Efter sin Hjemkomst var han i et Par Aar Boghandlerkommis i Christiania, var derefter 1835—39 Skriver ved Straffeanstalten paa Christianshavn, men tog i 1839 Skolelærerexamen paa Jonstrup og blev s. A. Skolelærer paa Ovrø i Isefjorden, hvorfra han i 1842 forflyttedes til Udby paa Tudsenæs i Holbæk Amt. G. var stærkt greben af den vaagnende politiske Bevægelse og deltog navnlig med Iver i Bestræbelserne for økonomisk, socialt og politisk at frigjøre Bondestanden. Regeringen gjorde et afmægtigt Forsøg paa at knuse denne Bevægelse i Fødselen; men det berømte Kancellicirkulære af 8. Nov. 1845, som forbød alle Forsamlinger, der maatte gaa ud paa at forhandle disse Forhold, med mindre Tilladelse forud var given af Politimesteren, og endda saa, at ingen uden for Sognedistriktet maatte deltage deri, bragte den ulmende Glød til at slaa ud i Flamme. En med 9274 Underskrifter forsynet Petition til Kong Christian VIII bad om Cirkulærets Tilbagekaldelse og androg om flere Reformer. Deputationen, som skulde overrække den, blev ikke modtagen, men til Gjengjæld indbødes den af kjøbenhavnske Borgere til et Gilde 25. Nov. 1845 paa Skydebanen. Orla Lehmann, Tscherning, Laurids Skau, Raadmand Meinert, alle velbekjendte og veltalende Ledere, havde udbragt Skaaler til de afsungne Sange, da en ung, bleg Mand, der som Medlem af Deputationen havde en Æresplads, rejste sig og begyndte med de Ord, der elektriserede Forsamlingen: «Nu kommer Bonden!» Det var G.s første offentlige Optræden, men fra det Øjeblik havde han sin Plads blandt Danmarks mest veltalende Mænd. Her skal kun nævnes denne ene Udtalelse, der var Kjærnen i G.s politiske Trosbekjendelse, og som han holdt fast ved hele sit Liv igjennem: «Bondestanden har gjennemløbet den ene Halvdel af Cirkelen, fra oven nedad, fra den højeste borgerlige Anseelse til den dybeste borgerlige Fornedrelse; nu staar tilbage den anden Halvdel, fra neden opad, at gjenvinde og erobre Bondenavnet i dets oprindelige Betydning. Vi ville faa Bondesprog at høre og Bondevilje at fornemme. Ikke som om

jeg vilde prædike eller endog kun ønske et Bondevælde — nej, lige saa lidt et Bondevælde som et Adelsvælde, ingen Stand over den anden, ingen Stand under den anden, alle ved Siden af hinanden og Loven over alle.»

Samtidig falder Stiftelsen af Bondevennernes Selskab, til hvilket G. var den virkelige Ophavsmand, om han end har raadført sig med andre, navnlig den bekjendte Jens Gregersen af Kundby, om Planen. Indbydelsen udgik 7. Nov. 1845, underskreven af J. C. Drewsen, Orla Lehmann, Balth. Christensen og Tscherning, og Selskabet stiftedes 5. Maj 1846. G., som Aaret i Forvejen efter Kancelliets Paalæg havde nedlagt sit Skolelærerembede og stiftet en Privatskole i Kjøbenhavn, blev dets Sekretær og tillige Medlem af dets Bestyrelse, men udtraadte i Maj 1852. Fra 1844—47 var han Formand for Holbæk Amts kommunale Forening og stiftede i 1846 sammen med Rasm. Sørensen Holbæk Amts Brandforsikringsforening, hvis Formand og Bestyrer han var, indtil han i Maj 1855 fortrængtes af J. A. Hansen. Som Bondeven deltog han 1848 i Hippodrommøderne, og i Okt. 1848 valgtes han i Holbæk Amts 3. Valgkreds til den grundlovgivende Rigsforsamling, hvor han var Sekretær og havde Sæde i Grundlovsudvalget. Han optraadte ikke hyppig som Taler, men naar det skete, vare hans Foredrag lige saa fuldendte i Formen som vægtige i Indholdet. Indenrigsminister Bang kaldte ham som Medlem til den store Landbokommission i 1849. Ved første Folketingsvalg i Dec. 1849 kaaredes han i sin gamle Kreds, men der var da allerede kommet en Dissens tilstede mellem ham og Bondevennerne, hvis alt for ensidige Demokratisme og den Gang frembrydende antinationale Tendenser han ikke kunde billige, medens han følte sig mere dragen til det saakaldte «intelligente Venstre» (H. E. Schack, Ad. Steen o. fl.), og Følgen blev, at han ved Valget i Avg. 1852 faldt igjennem. I s. A. blev han ansat som lønnet Folketingssekretær og 3 Aar efter som Bureauchef, saa vel ved Rigsdagen som ved Rigsraadet. Det var en Følge af disse Stillinger, at han helt traadte tilbage fra den aktive Politik, men ved enkelte store Lejligheder optraadte han dog som Taler, sidste Gang ved det store Møde i Kasino 28. Marts 1863, hvilket han indledede med en fortrinlig Tale. G. var pyntelig og korrekt i sit Foredrag som i sin Klædedragt og Person, men denne Omhu for Formens ydre Skjønhed gjorde intet Skaar i den elektriserende Varme, som altid greb hans Tilhørere. En Sygdom, paa hvilken han længe havde baaret, men med stor Sjælsstyrke bekæmpet, endte hans Liv

22. Juni 1865. — Han var 15. Okt. 1838 bleven gift med Anna Johanne Obeline Synderbye (f. 1817), hvis Fader var Ligbærer.

Illustr. Tid. VI, 333. F. Barfod, Rigsdagskal. Erslew, Forf. Lex.

C. St. A. Bille.

Gleerup, Christian Vilhelm Kühl, 1800—71, Boghandler, var født 25. Sept. 1800 i Aalborg og en Halvbroder til den foregaaende; Moderen var Gertrud Cathrine f. Hansen (f. 1764 † 1805). Efter at have lært Handelen i Aalborg hos Lauritz Kiellerup (1816—21) kom han til Helsingør og der fra 1823 til Kjøbenhavn i Tjeneste hos Urtekræmmer P. Chr. Deichmann, hos hvem Broderen Boghandler Jacob D. (s. IV, 240) blev bekjendt med ham, og endnu samme Aar ansattes han i dennes Boghandel. Han nød her stor Tillid, og da han i April 1826 etablerede en Boghandel i Lund, der betragtes som en Begivenhed i det svenske litterære Liv, vedblev han at staa i et fortroligt Forhold til sin Læremester, der nævner ham som sin dygtigste Elev. G. blev Universitetsboghandler i Lund, havde en kort Tid en Filial i Stockholm og i længere Tid en i Gøteborg, og da Svenska Bokförläggare Föreningen i 1844 stiftedes, blev han med særlig Ære optagen som Medlem. 1. Jan. 1861 overdrog han sin Sortimentshandel til sin Søn Jacob G., men beholdt selv sit Forlag til sin Død, 8. Nov. 1871. — 30. Sept. 1827 havde han ægtet Anna Katarina Stäck (f. 10. Juli 1808 † 10. Nov. 1875), Datter af Kjøbmand Joseph S. og Greta Maria f. Kilgren.

C. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. II. Nord. Boghandl.-Tid. VI, 137 f. Hofberg, Svenskt biogr. Handlex.

C. Nyrop.

Gleichen, Carl Heinrich Baron, 1735—1807, Diplomat, var født i det bayreuthske, hvor hans Fader beklædte et højt Embede ved det markgrevelige Hof. Efter at have fuldendt sine Studeringer modtog G. Ansættelse ved Hoffet og sendtes 1756 af Markgrevinden til Italien, hvor han tilbragte 2 Aar. Under dette Ophold blev han bekjendt med den daværende franske Ambassadør, Greven af Stainville, den senere bekjendte Hertug af Choiseul, og dennes Hustru, og dette Bekjendtskab udviklede sig til et fortroligt Venskab, der bevaredes hele Livet, og som fik en afgjørende Indflydelse paa G.s Skæbne. I 1758 blev Choiseul fransk Udenrigsminister, og han sørgede strax for at faa sin Ven G. til Paris, men det var vanskeligt at forskaffe ham en Stilling i Frankrig, fordi han var Protestant. Choiseul bestemte sig da til at anvende Frankrigs politiske Indflydelse i Kjøbenhavn og sit eget private Venskabsforhold til Bern-

storff til at faa G. ind i dansk Tjeneste, thi vel kunde det ikke ventes, at han strax skulde opnaa Gesandtskabsposten i Paris, men dette kunde forhaabentlig ske med Tiden. Choiseul anbefalede da G. saa varmt til Bernstorff og Moltke, at den danske Regering, der trængte til Frankrigs Understøttelse, udnævnte G. til dansk Gesandt i Madrid, hvor han forblev i 2 Aar (1760—62). I 1763 blev Gesandtskabsposten i Paris ledig, og da Choiseul udtalte Ønsket om, at den blev besat med G., og den danske Regering havde vigtige økonomiske og politiske Interesser at forhandle i Paris, som vilde vinde ved at gjøres gjældende hos Choiseul ved hans fortrolige Ven, blev G. udnævnt. Men Resultatet svarede ikke til Forventningerne, thi vel opfyldte G. samvittighedsfuldt sin Pligt, men han var bleven alt for fransk til at kunne omfatte de danske Interesser med den Varme, som Bernstorff forlangte det, Modgangen havde desuden ikke gjort Choiseul mindre fordringsfuld i sin Politik, og endelig fjærnede de to Regeringers modstaaende Interesser dem stadig mere fra hinanden. Lige saa nyttigt det kunde være, at den danske Gesandt stod i intimt Forhold til Choiseul, saa længe denne var vor Ven, lige saa farligt kunde det blive, naar han var vor Modstander. Da dette sidste viste sig at være Tilfældet i Spørgsmaalet om Forfatningsforholdene i Sverige, betænkte Bernstorff sig ikke længere, men kaldte G. tilbage i Marts 1770. Denne Afskedigelse formildedes vel noget ved, at han et Par Maaneder efter udnævntes til dansk Gesandt i Neapel, men han kunde nu ikke længere leve uden for Paris, og Choiseul kunde ikke undvære sin Ven. G. stod derfor i Begreb med at træde over i fransk Tjeneste, da denne Udsigt pludselig lukkedes for ham ved Choiseuls Afgang i Dec. 1770. Nogle Maaneder senere inddrog Bernstorffs Efterfølger, Grev v. d. Osten, Gesandtskabsposten i Neapel og tilbød G. i Steden at gaa til Stuttgart, men dette var for meget for G., der begjærede sin Afsked af dansk Tjeneste. 1768 havde han faaet det hvide Baand.

Hermed endte G.s diplomatiske Virksomhed, og han vendte tilbage til Paris, der var blevet hans virkelige Fædreland. Han vedblev at høre til den Choiseulske Families intimeste Venner og var en stadig Gjæst paa Chanteloup, indtil Hertugens Død 1785 opløste denne Kreds. Hertuginden trak sig tilbage i Ensomhed, og den snart efter udbrydende Revolution nødte G. til at vende tilbage til Tyskland, hvor han døde 5. April 1807 i Regensburg. Han var ikke gift, og med ham uddøde den yngre Linje af den

Gleichenske Familie, der var en meget gammel adelig Slægt fra Thüringen. Den ældre, endnu blomstrende Linje kalder sig Gleichen v. Russwurm. Derimod har den grevelige Familie, der er beslægtet med Dronning Victoria i England, intet at gjøre med den thüringske Slægt, men udgjør en Gren af Familien Hohenlohe.

G.s Evner og Interesser laa mindre i Retning af det offentlige Liv end af Kunst og Litteratur. Han tilhørte ganske Filosofernes og Encyklopædisternes litterære Samfund og nød særdeles stor Anseelse mellem dem for sin Begavelse, sine Kundskaber og sin hæderlige og paalidelige Karakter. Selv producerede han kun lidet, men hans «Erindringer» vise ham som en fin Iagttager og en meget human og fordomsfri Mand.

P. Grimblot, Souvenirs de C. H. baron de Gleichen, 1868. Revue des deux mondes 1890, IV, 898 ff. Barthélemy, Hist. des relations de la France et du Danemarck 1751—1770. Correspondance entre Bernstorff et Choiseul. Correspondance ministérielle du comte de Bernstorff. *P. Vedel.*

Gleichen, Ernst Greve af, —1287, var efter nogle Angivelser en Søn af den for sit romantiske Fangenskab i det hellige Land og paafølgende Dobbeltægteskab noksom bekjendte Grev Ernst (ell. Ludvig) af G., og Moderen var da en Grevinde af Kefernburg. Efter andre Angivelser hed hans Fader·Albert og var en Søstersøn af Kong Valdemar den stores Dronning Sophie, og en Grev Albert af G. nævnes da og 1238 sammen med Grev E. som nærværende ved Revals Overgivelse til Kong Valdemar Sejer. I alt Fald synes Grev E. ganske at have følt sig hjemme i Danmark, hvor han ved sine Giftermaal knyttedes nær til Skjalm Hvides Æt. Hans 1. Hustru, Ingeborg, Hr. Peder Strangesens Datter, var en Datterdatter af Esbern Snare; hun fødte ham 3 Sønner og 2 Døtre, af hvilke den ældste, Albert, synes at have været Fader til den Herman Albertsen, som 1315 var Marsk og Gjældkjær i Skaane. Hans 2. Hustru, Ingerdis Nielsdatter, stammede ned fra Asser Rigs Søster Cæcilie, og den 3., Margrethe, med hvem han var gift 1266, var Datter af Hr. Oluf Glug til Bavelse; hun var i et tidligere Ægteskab Moder til Hr. Oluf Tagesen og skjænkede Grev E. en Søn, Grev Henrik, der ogsaa blev i Danmark, og en Datter. Grev E., der bl. a. nævnes 1251 som Vidne i Nyborg, da Kong Abel afstod Bispen paa Øsel sin Rettighed sammesteds, og 1257 var nærværende ved Mødet i Halland mellem Kong Christoffer og den svenske Konge Birger, ved hvilken Lejlighed han kaldes Kong Christoffers Raad, døde 1287 i Stolpe under et Besøg hos sin Broder Bisp Herman af Kamin. *Thiset.*

Gliemann, Johan Georg Theodor, 1793—1828, topografisk Forfatter, var født 12. Juni 1793 i Oldenborg, hvor hans Fader, Johan Andreas G., var ansat i det hertugelige Generaldirektorat for Fattigvæsenet; hans Moder, Anna Dorothea Elisabeth f. Carlsen, var fra Eutin. Da hans Fader døde 1810, kom han til en Slægtning i Kjøbenhavn, hvor han blev Student 1812, juridisk Kandidat 1816, Volontær i Rentekammeret 1820, Fuldmægtig i det holsten-lauenborgske Renteskriverkontor 1824. Han var gift med Frederikke Cathrine f. Fiedler, Datter af C. F. F. til Basnæs, paa hvilken Gaard G. døde 28. Juli 1828. Allerede som Barn fandt G. sin Glæde i at tegne Kort, hvilken Evne han senere udviklede til stor Færdighed. I sine Studenteraar gjorde han talrige Fodrejser omkring i Kongeriget og erhvervede sig derved et ualmindeligt Kjendskab til de forskjellige Egne og en Interesse for topografiske Studier, som man ikke skulde have ventet af en Udlænding; han forfattede ogsaa i disse Aar en geografisk Beskrivelse af den danske Stat, der dog først udkom 1817. Aaret i Forvejen havde Professor O. C. Olufsen opfordret ham til at udarbejde en udførligere Beskrivelse af Danmark, der skulde afløse Pontoppidans «Atlas», og formaaede de 3 Grosserere Zeuthen, Erichsen og Ryberg til i 5 Aar at understøtte G. med 1200 Rdl. aarlig til Rejser og Materialsamling. Snart viste det sig dog umuligt i den bestemte Tid at fuldende det store Værk, der vilde komme til at omfatte en Snes Bind, og af andre Grunde bortfaldt Understøttelsen i det 4. Aar, men med kongl. Understøttelse udkom dog et Bind, Kjøbenhavns Amt, 1821, hvorimod Fortsættelsen standsede i de pengeknappe Tider. Heldigere gik det med G.s Kort, af hvilke navnlig Amtskortene fik stor Udbredelse og først afløstes af Mansas. Baade i sine Skrifter og paa sine Kort udmærker G. sig ved Nøjagtighed og Paalidelighed, men Tiden var endnu ikke moden til at frembringe en Danmarks Topografi, der kunde tilfredsstille baade i topografisk, statistisk og historisk Henseende.

Erslew, Forf. Lex. *O. Nielsen.*

Glimager, Christoffer Sivendsen, s. Sivendsen.

Glob, Anders, —1546, Prælat, kongl. Rentemester. Denne Mand er et godt Exempel paa en Statstjener eller Embedsmand fra den første Halvdel af det 16. Aarhundrede, en Mand, der uforstyrret af politiske eller religiøse Sympathier til enhver Tid med Troskab og Dygtighed tjente den Herre, der paa det givne Tidspunkt var

Statens Overhoved. Han var en Søn af Oluf Pedersen til Vellumgaard (nu Kjærgaardsholm) i Salling og Fru Anne Albertsdatter Skeel, og han modtog gejstlig Uddannelse, der afsluttedes med, at han erhvervede Magistergraden, formodentlig ved et udenlandsk Universitet. Derefter er han vistnok kommen ind i Kong Hans' Kancelli. 1499 ledsagede han Biskop Jens Andersen (Beldenak) og Dr. Anders Christensen paa en Statssendelse til Rusland i et meget delikat og vanskeligt Hverv. 1501 og senere var han, formodentlig som Embedsløn, aflagt med Dekanatet i Roskilde Kapitel. At han i Forening med sin Broder Albert har ejet Skodborggaard (i Skodborg Herred, Ribe Stift), erfares af et Brev, hvorved de 1504 afstode nogle Jorder til Gudum Kloster. 1512 omtales han udtrykkelig som kongelig Sekretær, da han af Kong Hans blev forlenet med vor Frue Provsti i Odense, som han siden beholdt indtil sin Død. S. A. har han mulig været paa en Sendelse i Tyskland, da det fortaltes, at han var bleven adlet af Kejser Maximilian. 1514 afstod han St. Olufs Kirke og vor Frue Kapel i Kalundborg, som han havde været forlenet med.

Under Christian II blev A. G. kongelig Rentemester. Som saadan forekommer han 1517 og var det siden, i alt Fald kun med kortere Afbrydelser, under de følgende Konger indtil sin Død. 1520 ombyttede han Dekanatet i Roskilde med Ove Billes Provsti i Viborg. 1522 gik han, nogen Tid efter at det bordesholmske Forlig var sluttet, i Christian II's Ærende til Segeberg, hvor han lod «det brune Taarn» opbryde, i hvilket Hertugdømmernes fælles Breve opbevaredes, og førte dem til Sønderborg. En Del gamle Breve, som maa antages at have været Christian II's Fordringer imod, lod han ved denne Lejlighed opbrænde, hvorfor han senere i nogen Tid blev holdt fangen af Frederik I. Det lykkedes ham dog snart at blive forsonet med denne, saa han alt 1524 igjen var Rentemester. 1525 fik han Livsbrev paa St. Jørgens Hospital i Odense. 1528 lod han vor Frue Skole i Odense restavrere, hvorom en Indskrift paa den gamle Bygning endnu minder. 1530 blev han af Kongen forlenet med Asmindrup Kirke i Skaane. I Slutningen af Frederik I's Tid besad han end videre Dekanatet i Bergen og et Kannikedømme i Kjøbenhavn. Under Grevens Fejde maatte han villig eller uvillig gaa Grev Christoffer til Haande og fungere som hans Rentemester; men han forstod dog at slaa om i rette Tid, saa han (senest 1536) blev Christian III's Rentemester og reddede sin Hovedforlening, Provstiet i Odense, som havde været

i stor Fare. Ogsaa Degnedømmet i Bergen besad han efter Regeringsskiftet og Kongsgaarden Hvidøre med Ordrup By, som han var bleven forlenet med i Frederik I's Tid. Kannikedømmet i Kjøbenhavn gik vel tabt, men han ejede dog siden en Gaard i Hovedstaden, hvor han velvillig tog de fra Roskilde Graabrødrekloster fordrevne Munkes Bogsamling i Forvaring til mulig bedre Tider. — A. G.s Stilling til Reformationen kjendes ellers ikke nærmere. 1516 havde han givet St. Anne Alter i Skjelskør 2 Gaarde for Afholdelse af Sjælemesser; men efter Reformationen reklamerede han dette Gods, da det ikke længere kunde anvendes efter Bestemmelsen. — Han døde i Slutningen af Febr. 1546, og hans Lig jordedes i Gamborg Kirke (i Fyn), der laa under Odense Provsti. Her var senere flere Minder om ham, og der fortælles, at paa Svinø i Lille Bælt, nær ved Gamborg, var i sin Tid «et Herresæde», hvor Mester A. G. undertiden holdt Hus.

Rørdam, Kbhvns Kirker og Klostere i Middelald. S. 155 f.

H. F. Rørdam.

Glob (?), **Elav** (eller Oluf), —1260, Biskop i Børglum. Da Biskop Rudolf i Vendsyssel gav Afkald paa sin Bispestol for at træde ind i Graabrødreordenen, indtrængte Kong Abel i hans Sted Elav, der da var Provst i Løver Syssel. Saaledes paastode hans Fjender; han selv derimod hævdede, at han paa lovlig Maade var valgt af Kapitlet; Sagen kom for Paven, og i 1255 opholdt E. sig selv ved Kurien for at arbejde for sin Sag. Hvad han fik ud deraf, er ikke klart; dog blev han efter sin Hjemkomst indviet af Ærkebiskop Jacob Erlandsen, men det siges at være sket mod Pavens Bud. I Julen 1259 overværede E. Erik Glippings Kroning i Viborg; Aaret efter blev han dræbt af Jens Glob (s. ndfr.). I de samtidige Breve og Aarbøger kaldes han altid Elav; lidt senere ændres dette til Oluf; at han var af Slægten Glob, vil Sagnet vide.

Helveg, Den danske Kirkes Hist. til Reform. I, 615 ff. Ny kirkehist. Saml. III, 98 ff.

Kr. Erslev.

Glob, Jens, —1260—, er bleven sørgelig navnkundig ved, at han i det nævnte Aar dræbte Biskop Elav eller Oluf af Børglum i Hvidbjærg Kirke i Thy. Saa meget siges i de gamle Aarbøger; et Sagn, hvis Paalidelighed vi ganske savne Midler til at prøve, fortæller nærmere Enkeltheder. Efter det hed Biskoppen ogsaa Glob og var en nær Frænde af J. G.; medens denne var i Udlandet, forfulgte Biskoppen imidlertid hans Moder, tog hendes Godser fra

hende og satte hende selv i Band. Til sidst begav hun sig paa Rejsen til Rom for at søge Retfærdighed, og da hun undervejs traf sammen med sin Søn, opnaaede de virkelig af Paven, at Bandet blev hævet. Moder og Søn fulgtes nu tilbage til Danmark, men her kunde de intet udrette mod den mægtige Biskop ad Rettens Vej, og saa var det, at J. G. udførte Drabet.

Folkekalender f. Danmark 1852, S. 115 ff. *Kr. Erslev.*

Glob, Lave, —o. 1427, Biskop i Viborg. Hans Forgænger paa denne Bispestol, Jacob, nævnes endnu 1393, saa at L. G. nylig maa have tiltraadt dette Embede, da han i Sommeren 1397 deltog i det store Unionsmøde i Kalmar. Skjønt han styrede sit Stift en hel Menneskealder igjennem, er det, der vides om ham, overmaade lidt og lidet mærkeligt. Han deltog en Gang imellem i Datidens politiske Forhandlinger; i sin første Tid som Biskop førte han en heftig Strid med Børglumbiskoppen Peder Friis om Jurisdiktionen over Læsø (s. V, 448), og da han var bleven, i alt Fald efter Embedsalder, den ældste af Rigets Biskopper, var han i 1425 med til det almindelige Bispemøde i Kjøbenhavn. Han nævnes endnu 1427, men maa være død snart efter, da der 1430 sad en anden paa Viborg Bispestol. *Kr. Erslev.*

Glob, Niels, —1498, Biskop i Viborg fra 1478, da han afløste den retslærde Biskop Knud Mikkelsen, hvis Koadjutor han maaske i nogen Tid havde været. Han omtales hyppig i Statsakter fra Kong Hans' Tid. 1483 deltog han saaledes i Kong Hans' Hyldingsrejse til Norge; 1487 medbeseglede han den i Visby paa Gulland udstedte Revers, hvorved Iver Axelsen Thott forligtes med Kongen. Atter 1492 blev han sendt til Gulland tillige med Rigshofmesteren Poul Laxmand og flere for at mægle mellem Lensmanden, den navnkundige Søkriger Jens Holgersen Ulfstand, og Indbyggerne og udstedte flere for Øen vigtige Forordninger. 1488 var han en af de Voldgiftsmænd, der i Flensborg afgjorde en Strid mellem Kong Hans og hans Broder Frederik. 1495 deltog han i Kalmarmødet. Ogsaa som Biskop viste han sig virksom og samlede en Del Gods til Bispesædet. I den skibbyske Krønnike beklages hans tidlige Død; ellers vilde han ved sin fremragende Begavelse være blevet en meget berømt Mand, hedder det, men hans Livs Renhed var plettet ved hans Ungdoms Overilelser. Han døde pludselig i Aalborg 1498. Man anvendte paa ham et gammelt latinsk Munkevers, hvis Mening synes at være, at som en Ræv blev han ved Kongens Magtbud

indtrængt i Stiftet, som en Løve styrede han det, men som en Hund døde han i Aalborg. En smuk Ligsten over ham findes endnu i Viborg Domkirke.

Heise, Diplom. Viberg., Indl. S. LV. Suhms Saml. II, 2, 192. *A. Heise.*

Glostrup, Niels Simonsen, —1639, Biskop, var født i den By i Nærheden af Kjøbenhavn, efter hvilken han bar Navn, og hvor hans Fader, Simon Jensen († 1619), var Præst. Han forekommer 1604 som Student og 1608 som Respondens ved en Disputats, som Professor Hans Jensen Alanus holdt ved Universitetet. Derefter rejste han udenlands. 1609 var han saaledes i Wittenberg. 1612 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn og blev s. A. Sognepræst i Kjøge. Her oplevede han det berygtede «Huskors», men synes ikke at have været mere klartskuende end hans Samtid over for dette besynderlige Fænomen, skjønt han bragte den onde «Gast» til Tavshed ved at tiltale ham paa Latin. 1616 kaldtes han til Sognepræst i Helsingør, hvor han dog kun blev i kort Tid, da han allerede 6. Juni 1617 beskikkedes til Biskop i Oslo. Det Sagn, der fortælles om Anledningen til, at han blev Biskop (s. I, 216), kan næppe historisk afhjemles. Men skulde han end paa lidt extraordinær Maade være kommet til Embedet, saa udfyldte han dog sin Plads godt, var ivrig for Ungdommens Undervisning og for sædelig Orden og gjorde sig saa yndet i Stiftet, at han, i Modsætning til sin Formand, M. Niels Clausen Sinning, blev kaldt «den gode Bisp». 1636 indviede han Gymnasiet i Christiania og søgte at skaffe dygtige Lærere til samme. En kraftig Mand synes han at have været; men trykte Skrifter har han ikke udgivet. Hans Visitatsbog er endnu bevaret og forventes snart udgivet i Norge. Han døde 6. Jan. 1639.

Pontoppidan, Annales eccles. Dan. III, 193 f. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 360. (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. V, 266. (Norsk) Theol. Tidsskr. 3. R. III, 252 f. *H. F. Rørdam.*

Glud, Niels Sørensen, —1623, Præst, var mulig fra Ribe, i alt Fald fik han 1585 et kongl. Ventebrev paa et Kannikedømme her. Han var Magister og havde sikkert studeret udenlands. Da den kongelige Skole i Sorø 1586 oprettedes, blev han dens første Rektor, hvilket tyder paa, at han har haft et godt Navn i lærde Kredse. 1588 valgtes han af Kapitlet i Ribe til theologisk Læsemester ved Domkirken sammesteds. Den unge Mands Opførsel eller moralske Holdning synes dog ikke ret at have svaret til denne

Stilling, siden Biskoppen, et halvt Aars Tid efter hans Ankomst til Ribe, fandt det fornødent at give ham en Irettesættelse i hele Præsteskabets Nærværelse. 1597 blev han dog Sognepræst ved Cathrinekirken i Ribe, og samtidig indtraadte han i Kapitlet, og i denne Stilling blev han sin øvrige Levetid. Han synes at have været en temmelig stridbar Mand, og uheldigvis var hans Medbroder M. Mads Pors, Sognepræst ved Domkirken, det ikke mindre; Følgen var, at den sidste i en Strid med G. forløb sig saaledes, at han mistede sit Embede. At G. har været velstuderet, skjønt han ikke har efterladt sig Skrifter, kan næppe betvivles. Han skrev i alt Fald elegant Latin i en kvik Stil. Han døde 30. April 1623. — G. var 2 Gange gift: 1. (1590) med Maren, Datter af afdøde Borgmester i Ribe Morten Pedersen Hegelund; 2. (1605) med Maren Christensdatter, Enke efter Hans Svane i Ribe.

Kinch, Ribe Bys Hist. II, 317 f. Kirkehist. Saml. 3. R. I. II. IV.

H. F. Rørdam.

Glud, Peter Ferdinand, 1804—49, Officer, var født 4. April 1804 i Kjøbenhavn. Han var Søn af en Typograf, der døde, medens G. var en lille Dreng, hvorfor Moderen var glad ved at faa ham ind paa Underofficersskolen 1816. Her fra gik han af 1820 som Bombardér, gjennemgik siden den militære Manege og var en flink Berider og søgt Ridelærer. Han gjennemgik Underofficersgraderne og blev i 1842 Overfyrværker. Da Krigen brød ud i 1848, var der stor Mangel paa Artillerilieutenanter. G. var da en af dem, der blev udnævnt til Lieutenant. Som saadan blev han ansat ved Batteriet Fuhrmann og kommanderede i Slaget ved Slesvig en Deling, med hvilken han ved Bustrup holdt ud i en heftig Kamp mod et overlegent Artilleri, indtil han fik Ordre til at gaa tilbage. Sine døde begravede han paa Stedet, og da hans Batterichef om Aftenen mildt bebrejdede ham, at han ej havde taget deres Armatur med, svarede han, at han syntes, det var rigtigst paa højnordisk Vis at jorde dem med Sværdet ved Siden. I 1849 kom han til Fredericia og blev her 6. Juni saaret af en Bombe, der slog ned gjennem Stuen, hvori han hvilede. Han døde 17. Juni paa Billeshave Lasaret. — Han var en djærv og kraftig Karakter, meget afholdt af Kammeraterne. Det antages almindelig, at det er ham, H. P. Holst har skildret som Artillerilieutenanten i «Den lille Hornblæser». Han var ugift.

Den dansk-tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstaben, II, 1149 ff.

P. C. Bang.

Glud, Søren, 1621—93, Biskop, blev født 30. Maj 1621 i Glud, Bjerre Herred i Jylland. Faderen var Præsten Søren Andersen Jelling; Moderen hed Maren Sørensdatter. Han gik først i Horsens Skole, hvorfra han 1636 sendtes til vor Frue Skole i Kjøbenhavn. 1642 blev han Student og 1648 Præst i Høje Taastrup. 1649 ægtede han sin Formands Enke, Kirsten Clausdatter Førd, efter hvis Død (1660) han 1661 indgik nyt Ægteskab med Ide Christine Moth († 1689), Datter af kongelig Livlæge Poul M. og Søster til Sophie Amalie M., Christian V's Elskerinde og senere Grevinde af Samsø. Det Mothske Partis Indflydelse ved Hove udvirkede, at den hidtil ukjendte Præst blev udnævnt til Biskop i Viborg 1673. 1675 blev han Dr. theol. Hans mærkelige Ophøjelse bragte ham dog mange Bryderier, og han var særlig udsat for Angreb af den bekjendte Præst og Satiriker Jac. Worm, indtil det lykkedes ham at faa denne dømt og forvist til Ostindien. 1679 blev han ophøjet i Adelstanden, og 1680—82 fik han Bispestolens Indtægter betydelig forøgede. Han deltog i Revisionen af Danske Lovs 2. Bog og i Forhandlingerne om de reformertes Retsstilling i Riget. Ligesom Landets andre Biskopper fraraadede han Regeringen at give dette Religionsparti fri Religionsøvelse. 1690 udvalgtes han til i Forbindelse med Mogens Skeel til Fusingø og Provst Søren Sevel at dømme i Skilsmissesagen imellem den berygtede Marie Grubbe og hendes anden Mand, Palle Dyre. G. døde 25. Febr. 1693.

Pontoppidan, Annales eccles. Dan. IV, 181 f. og 605 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. I, 419 ff. *S. M. Gjellerup.*

Glud, Søren, 1662—96, Præst, Søn af foregaaende, var født i Høje Taastrup. Han blev Student 1682, Magister 1686, det følgende Aar Rektor i Holbæk, hvorfra han 1688 kaldedes til Kjøbenhavn som Professor i Mathematik og Professor theologiæ designatus samt Kommunitets- og Regensprovst; men paa Grund af Uenighed med Kommunitetets Bestyrelse nedlagde han 1691 sit Embede som Stiftelsens Provst og udnævntes s. A. til Sognepræst ved Bergens Domkirke og Provst over Nordhordlens Provsti. Død 16. Febr. 1696. Gift med Elisabeth Randulf (f. 1662 † 1734), Datter af Biskop i Bergen Niels R. (hun gift 2. med Mag. Laurits Leeh, Sognepræst i Kolding). G. er Forfatter af nogle latinske Disputatser, til Dels af mathematisk Indhold.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Hundrup, Lærerstanden i Kjøge, Holbæk osv. S. 15. Hist. Tidsskr. 3. R. III. 167. *G. L. Wad.*

Glud, Søren, 1662—1705, Rektor, blev født i Dalby ved Kjøge 19. Dec. 1662 og deponerede fra Kjøge Skole 1680. Som Student laa han paa Valkendorfs Kollegium. 1686 blev han Konrektor ved Frue Skole i Kjøbenhavn og fik s. A. Magistergraden. 12 Aar efter rykkede han op til Rektorposten; men Skolen kom under hans Ledelse i betydeligt Forfald. Fra 1704 var han tillige Professor philosophiæ designatus. Han døde allerede i sit 43. Aar, 20. April 1705, og Biskop Bircherod giver ham ved hans Død det sørgelige Skudsmaal (Dagbøger ved Molbech S. 472): «Vel var han en lærd Mand, men hans liderlige Levned og débauche forkortede hans Levned og satte Skolen i slet Tilstand». Foruden akademiske Disputatser er han Forfatter af flere i lang Tid almindelig benyttede latinske Skolebøger. Han ægtede 23. Nov. 1698 Anna Leth, en Datter af Konfessionarius, Dr. Hans L. Hun døde i Pesten 1711. Deres ældste Datter blev gift med Admiral Mikkel Bille (II, 236).

Hundrup, Lærerstanden ved Metropolitanskolen S. 27. Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

A. Jantzen.

Glückstadt, Isak Moses Hartvig, f. 1839, Bankdirektør. G. er Søn af Kjøbmand Hartvig Joseph G. og Esther f. Goldschmidt og er født i Fredericia 22. April 1839. Som ganske ung kom han til Kjøbenhavn, hvor han modtog Uddannelse i Forretningsvirksomhed, bl. a. i G. A. Gedalias Bankierforretning. 1865 rejste han til Christiania og grundlagde der en Bankierforretning, som han fortsatte til 1870, i hvilket Aar han modtog Ansættelse som Direktør i den norske Kreditbank. Denne Stilling beklædte han imidlertid kun kort Tid. Da den danske Landmandsbank var bleven oprettet i 1871, ønskede Gedalia, der var en af Stifterne, at G. skulde være Direktør i Banken, hvilket Tilbud han efter nogen Betænkning antog. Han tiltraadte denne Stilling i Begyndelsen af 1872, efter at Banken en kort Tid havde været i Virksomhed uden nogen egentlig fast og ordnet Ledelse. G.s omfattende Kundskaber paa Bankierfagets Omraade i Forbindelse med hans skarpe og klare Blik kom i høj Grad Banken til gode. Han tilvejebragte hurtig Fasthed og Orden i dens Styrelse, og den har, medens han har været dens ledende Direktør, udfoldet en omfattende Virksomhed og indtaget en stærkt fremtrædende Stilling paa det danske Pengemarked. Foruden den almindelige Bankforretning har hans Opmærksomhed særlig været henvendt paa Negociering af Laan — saa vel inden- som udenlandske —, mindre derimod paa Stiftelsen

af industrielle Foretagender. Af saadanne har Banken dog ogsaa stiftet nogle, blandt hvilke kan nævnes Frihavnsaktieselskabet (1891), i hvis Bestyrelse G. er Viceformand. — G. er siden 1874 Medlem af det mosaiske Trossamfunds Repræsentantskab og siden 1886 Borgerrepræsentant. 1880 blev han udnævnt til Etatsraad. Han er gift med Juliette Sophie f. Raffel, Datter af Kjøbmand, Raadmand Albert R. af Aalborg. *E. Meyer.*

Glüsing, Johan Otto, o. 1676—1727, Separatist, var en Præstesøn fra Stedingerlandet i Grevskabet Delmenhorst; Faderen var Mag. Johannes G. († 1679), Moderen hed Margrethe Elisabeth. 1696—1700 studerede han i Jena og blev derefter Huslærer i Kjøbenhavn. Sammen med sin Landsmand den tyske Student Eberhard tog han Del i og blev Lederen af Konventiklerne, der vare begyndte i Staden hos 2 Borgere, Peder Svanø og Mourits Samsø. Det er fra disse Forsamlinger, at Pietismen først ret begyndte at vinde Udbredelse i Danmark. Fra Pietismen arbejdede han sig ud i aabenbart Sværmeri med Foragt for Statskirken og de beskikkede Lærere. I øvrigt var han en velstuderet Mand, der sad inde med adskillig theologisk Lærdom. Kampen mod Stadens Præster brød snart ud, saa meget mere som et Par af Præsterne ansaa sig personlig fornærmet, da G. som Text til nogle Billeder af Apostlene føjede en karrikeret Skildring af Datidens Præsters Liv, for at Modsætningen saa meget stærkere kunde skinne frem. Den eneste Præst, hos hvem G. og hans Fæller fik Medhold, var Hofpræsten Lütkens; men ogsaa han opgav dem, da Plakaten af 2. Okt. 1706 forbød alle Forsamlinger i Husene af «særsindede» Personer, som førte en egen Lærdom, der ikke kom overens med Skriften og den augsburgske Konfession, og truede saadanne med Tiltale og Straf. Men paa det Tidspunkt havde G. allerede forladt Kjøbenhavn, i det han var bleven Huslærer hos General Hausmann i Christiania. Her fortsatte han Forsamlingsvæsenet, udbredte separatistiske Skrifter og vakte Had og Foragt mod Statskirken. Biskop Hans Munch i Christiania led af Sovesyge og forholdt sig aldeles passiv lige over for den rejste Bevægelse; men desto iltrere var Stiftsprovsten, Jac. Lodberg, den senere Biskop i Fyn. Det var paa hans Anbefaling, at G. havde faaet Ansættelse hos Hausmann; saa meget mere maatte han føle sig opfordret til at optræde imod ham. Han paakaldte Politiets Hjælp mod Vranglæreren, «denne Ertzkvæker, der endog har emballeret Kvækernes Lærdom med adskillige Inven-

tioner af den gamle Originianismo», og beklagede, at direkte Henvendelser saa vel til Generalen som til Biskoppen havde været uden Resultat. Samtidig skrev Lodberg til det theologiske Fakultet i Kjøbenhavn. Frugten deraf var et kgl. Reskript af 28. Sept. 1706 til Vicestatholder Gabel, hvilket paabød, at G. skulde indstævnes for at underkastes Examination og for at give Oplysning om, hvem hans Tilhængere vare. Til at aflægge Regnskab for sin Tro og sin Lære var han meget beredvillig, men han vægrede sig bestemt ved at angive sine Tilhængere. Ved Reskript af 11. Dec. s. A. paalagdes det ham derfor at forlade Kongens Riger og Lande og under Straf ikke vove at vende tilbage.

G. drog derefter til Tyskland og levede mest i Hamborg og Altona. Hans Liv blev nu mere indadvendt, delt mellem Studier og Betragtninger. For at erhverve Livsopholdet forfærdigede han Ure og Instrumenter. Han sluttede sig til «Gichtelianerne» eller Englebrødrene, der tilstræbte en englelig Syndefrihed ved at løsrive sig fra al jordisk Lyst. Derhos udfoldede han en betydelig litterær Virksomhed; bl. a. besørgede han «Biblia pentapla» (en Sammenstilling af 5 forskjellige tyske Bibeloversættelser) og udgav Jac. Bøhmes samlede Skrifter med en udførlig Biografi af den store Theosof foruden adskillig asketisk Litteratur med G. Arnold som Udgangspunkt. 1725 begyndte i Hamborg Forfølgelserne imod ham igjen; han blev fordrevet fra Staden, vendte sig til Altona og døde der 2. Avg. 1727. Sit Bibliothek paa 2000 Bind testamenterede han til Stadens Gymnasium. Hans Hustru, der var af dansk Herkomst, døde allerede 1711 eller 1712 i Altona og efterlod ham 2 Døtre.

Theol. Tidsskr. f. den ev.-luth. Kirke i Norge, Ny Række, I, 190 ff. Allg. Deutsche Biographie IX. J. A. Bolten, Hist. Kirchen-Nachrichten von der Stadt Altona II, 102 ff. Suhms Nye Saml. III, 293 f. *A. Jantzen.*

Glaeser, Franz Joseph, 1798—1861, Komponist, fødtes 19. April 1798 i Ober-Georgenthal i Bøhmen, hvor hans Fader, Peter Paul G., der den Gang var Linnedvæver, ejede et lille Hus; Moderen hed Elisabeth f. Trinks. Da Forældrene levede i smaa Kaar og havde adskillige Børn, fik F. J. G. kun en tarvelig Opdragelse; men han viste tidlig musikalske Evner, især i Sang, og blev derfor i 1810 optagen som Sangerdreng i Hofkapellet i Dresden. 1815 tog han til Prag, ved hvis Musikkonservatorium han studerede under D. Weber og F. W. Pixis. I 1817 begav han sig, ledsaget af sin Fader, til Wien. Her, hvor ogsaa hans Fader senere

levede som Nodeafskriver (bl. a. for Beethoven), maatte han i Begyndelsen, blottet for alle Midler, møjsommelig erhverve sit tarvelige Underhold ved Nodeafskrivning og Musikarrangementer, indtil han fra Leopoldstädter-Theatret fik Bestilling paa Musikken til et romantisk Skuespil i 3 Akter, «Bärenburgs Sturz», som opførtes 22. Avg. 1817. Den Opmærksomhed, som denne hans Komposition vakte, skaffede ham 1818 Pladsen som Vicekapelmester sammesteds, og allerede Aaret efter blev han 1. Kapelmester ved et andet af Wiens Folketheatre, Josephstädter-Theatret.

Da dette Theater var blevet ombygget og udvidet, var til Indvielsesfesten 3. Okt. 1822 skrevet et Festspil til en ældre Musik af Beethoven, hvortil Mesteren havde komponeret en ny Ouverture («Die Weihe des Hauses») og flere Musiknumre. Beethoven dirigerede selv, men paa Grund af sin allerede da vidt fremskredne Døvhed havde han forlangt at have den unge Kapelmester, hvis dygtige Ledelse af Prøverne han havde overværet, ved sin Side. Paa et vanskeligt Sted, hvor Sangerne og Orkesteret vare ved at komme fra hinanden, greb G. energisk ind og reddede Situationen. Fra den Tid bestod der en venskabelig Forbindelse mellem ham og den store Mester. I 1828 modtog G. Engagement ved Theatret «an der Wien», uden dog derfor ganske at skille sig fra sin Stilling ved Josephstädter-Theatret, indtil han i 1830 forlod Wien og drog til Berlin, hvor han var engageret som Kapelmester ved Königsstädter-Theatret. 17. Juni 1829 havde han ægtet Josepha Maria Aloysia Catharina Müller, Datter af Postembedsmand Johann Baptist M. i Wien. Disse 13 Aars Virksomhed i Wien danner det første Afsnit af G.s Komponistbane. Begavet med stor Energi og lykkelig Opfindsomhed komponerede han let og hurtig og forstod ret at træffe de glade Wieneres Smag, som særlig yndede Trylleoperaer og burleske Farcer. Som de af hans over 120 større og mindre Stykker fra denne Periode, der have gjort mest Lykke, kunne nævnes «Scüs, Mond und Pagat» (der i et Tidsrum af 2 Aar oplevede mindst 73 Opførelser), «Arsena» (over 40 Gange), «Staberl als Physiker», «Das Pfefferrösel», «Arsenius», «Die Krähwinkler in der Residenz», «Der Bernstein-Ring» osv.

I Berlin, hvor der herskede en anden Smag, forlod G. delvis sin tidligere Retning og lagde sig efter en større Stil i Kompositionen. Hans Hovedværk, Operaen «Des Adlers Horst» («Ørnens Rede»), opført første Gang i Berlin 29. Okt. 1832, blev saa vel her, hvor den oplevede talrige Opførelser, som paa mange andre større

Scener i og uden for Tyskland modtagen med almindeligt Bifald og skaffede ham evropæisk Anseelse. Dette Arbejde, der saa vel som hans «Rattenfänger aus Hameln» udmærker sig ved yndefulde og karakteristiske Melodier, smagfuld og pikant Instrumentation, smukke Ensemblenumre og dramatisk Effekt, gjorde ham hurtig lige saa yndet i Berlin, som han havde været i Wien. Af andre for Königsstädter-Theatret komponerede Arbejder, der modtoges med stort Bifald, kunne fremhæves «Zriny», «Aurora», «Das Auge des Teufels», «Die Brautschau auf Kronstein» og «Andrea». Under Opholdet i Berlin havde han den Sorg kort efter Sønnen Josephs Fødsel at miste sin Hustru 18. Jan. 1836.

Trods den vedvarende Yndest modtog G. dog, nærmest af Hensyn til den faste Stilling, i 1842 den ham tilbudte Post som Kapelmester i Kjøbenhavn, hvor hans Navn allerede var kjendt fra Opførelsen af «Ørnens Rede» i 1835. Her kom han hurtig til at spille en fremragende Rolle i Hovedstadens Musikliv. Hans udmærkede Evner som Dirigent bragte et Liv over Theatrets Forestillinger, som man havde savnet siden Schalls Tider, ligesom han ogsaa var selvskreven Leder ved mange andre musikalske Opførelser, saaledes den med levende Enthusiasme modtagne Udførelse af «Skabelsen» i 1843; og i den faa Aar i Forvejen stiftede Musikforening ledede han som Dirigent fra Nov. 1843 til Maj 1850 i alt 50 Koncerter. Skjønt ikke begavet med Sprogtalent tilegnede han sig dog snart det danske Sprog saa meget, at han med Lethed læste danske Digterværker og komponerede Operaer til dansk Text, ligesom han med Kjærlighed sluttede sig til sit nye Fædreland, hvad der ikke mindst viste sig i den slesvigske Krig, hvor han stillede sig i Spidsen for Koncerter til Fordel for de faldnes efterladte; at han i sin Embedsvirksomhed hyppig benyttede det tyske Sprog, skrev sig fra, at han med sit lidt fornemme Væsen frygtede for at gjøre sig latterlig ved Udtalefejl; i sin Familiekreds og selv i sit Dødsøjeblik talte han Dansk. For den danske Scene har han skrevet «Brylluppet ved Comosøen», Opera i 3 Akter (opf. 29. Jan. 1849), «Nøkken», Opera i 1 Akt (12. Febr. 1853) og «Den forgyldte Svane», Syngestykke i 1 Akt (17. Marts 1854). Som Hofkapelmester, hvortil han udnævntes i 1845, har han komponeret en Række Kantater til Hoffester, desuden flere Festouverturer; ogsaa forskjellige Kirkekompositioner for det østerrigske Gesandtskabskapel i Kjøbenhavn haves fra hans Haand.

I alt har han komponeret over 140 større og mindre Arbejder

for Scenen, 10 Kantater, 7 Festouverturer, nogle kirkelige Kompositioner, hvoriblandt en Messe i B-Dur, et Te Deum osv., samt nogle Hæfter Romancer og flerstemmige Sange. Af disse talrige Arbejder, hvoraf forholdsvis kun lidet er udkommet i Trykken, findes paa det kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn en statelig Række af o. 180 Bind og Hæfter i Manuskript, udførte med den ham ejendommelige Ordenssans og et Vidnesbyrd om, hvad han smukt og beskedent skriver i sin til Børnene rettede lille Avtobiografi: «at standhaftig Flid og udholdende Stræben med Guds Hjælp og Bistand ogsaa kan føre et lidet Talent til det foresatte Maal».

I sine sidste Aar trak han sig noget tilbage — til Dels som Følge af en ikke ganske motiveret Miskjendelse, der gav sig Luft i skarpe Angreb paa ham i en Del af Pressen — og endte sit virksomme Liv 19. Avg. 1861; ved hans Jordfæstelse, som foregik fra den katholske Kirke i Kjøbenhavn, blev efter en højtidelig Sjælemesse afsunget Sange til Musik af ham og hans Søn Joseph. Hans Enke, Thora Joachimine f. Carstensen, Datter af Proprietær Isak Christian C. til Kildeværldegaard, hvem han havde ægtet 10. Jan. 1856, lever endnu. Han var hædret paa forskjellig Maade af Fyrster og andre; Frederik VII, hvem han elskede, og til hvem han efterlod sin sidste Komposition, en Festmarche for Orkester, udnævnte ham til Professor i 1851.

Haandskreven Avtobiografi i G.s Samling paa det kgl. Bibl. Ledebur, Tonkünstler Lex. Berlins. Illustr. Tid. Nr. 102. Erslew, Forf. Lex. Overskou, Den danske Skueplads V—VII. *G. St. Bricka* og *S. A. E. Hagen.*

Glæser, Joseph August Eduard Friedrich, 1835—91, Komponist, Søn af foran nævnte, fødtes i Berlin 25. Nov. 1835 og kom i 1842 med sin Fader til Kjøbenhavn. Her blev han Student i 1854 og skulde efter Faderens Ønske have studeret Jura; men hans egen Tilbøjelighed drev ham afgjort til Musikken, som han lige siden 1842 havde dyrket under Bøhmeren Joseph Jettel, der var Organist ved den katholske Kirke i Kjøbenhavn; allerede i Skoletiden havde han komponeret flere Sange, deriblandt «Feltjægeren», som baaren frem gjennem Sangeren Chr. Hansens ypperlige Foredrag gjorde megen Lykke. Faderen gav da til sidst efter og medtog i 1857 Sønnen paa en Rejse til Wien. Derefter levede G. i en Række af Aar som Musiklærer i Kjøbenhavn. 20. Juni 1862 ægtede han Thomine Augusta Frederikke Hansen, Datter af kgl. Kapelmusikus Peter H. og Broderdatter af den bekjendte Arkitekt

Theophilus H. Efter i 1865 at have foretaget en Udenlandsrejse til Paris og Wien flyttede han i 1866 til Hillerød, hvor han 1874 blev ansat som Organist ved Frederiksborg Slotskirke. — G.s Betydning som Komponist maa navnlig søges i hans talrige Romancer, hvoraf mange udmærke sig ved en ejendommelig Friskhed og Ynde; som de bedste og mest afholdte kunne fremhæves «Droslen slog i Skov sin klare Trille» samt «Havet», «Godnat» og «I Vaaren». Fortræffelige ere ogsaa hans humoristiske Melodier til Sangene i «Alle mulige Roller», særlig Sangen: «Hvis du kjender Kjærlighedens Flamme». Desuden har han skrevet et større Antal 4stemmige Mandssange, hvoraf dog ikke mange ere udkomne, nogle Salmemelodier og en Del Klavermusik for 2 og 4 Hænder. Men hans betydelige musikalske Naturbegavelse hemmedes for en Del ved, at han paa Grund af den Lykke, hans første Arbejder havde gjort, havde undladt ved fortsatte Studier i de højere Kompositionsformer at uddybe sit Talent. Derfor foreligger der kun et ringe Antal større Værker fra hans Haand; det betydeligste af saadanne er Balletten «Fjærnt fra Danmark» (opf. 20. April 1860), en af Bournonvilles hyppigst opførte Balletter, til hvilken G. har skrevet den største Del af Musikken. Et Treakts-Syngestykke efterlod han ved sin Død, som indtraf 29. Sept. 1891 efter nogle Maaneders Sygdom. Hans Hustru overlever ham.

Schytte, Musiklex. Søndagsposten Nr. 684. Politiken 30. Sept. 1891.

G. St. Bricka.

Gnudtzmann, Johannes Emil, f. 1837, Arkitekt. Han er født i Kjøbenhavn 17. Nov. 1837 og er Søn af Hørkræmmer, Kapitajn i Borgervæbningen Jens Frederik Gotlob G. og Johanne Susanne f. Lütken, efter hvis Død han tilbragte 4 Aar i Huset hos sin Moster og dennes Mand, Kommandør P. A. Seidelin. G. uddannede sig først til Polytekniker, tog Adgangsexamen 1855, gjennemgik derefter Kunstakademiet og fik Afgangsbevis som Arkitekt 1866. Imidlertid havde han i 1864 maattet afbryde sine Studier paa Grund af Krigen, hvori han deltog som Reserveofficer i Artilleriet. 1866 giftede han sig med Cathinca Olivia Svane, Datter af Forpagter Niels Peter S. og Jørgine f. Hansen. 1871—72 foretog han med Akademiets Understøttelse en Rejse for at studere Norditaliens Murstensarkitektur.

I sin Studietid arbejdede G. hos Arkitekterne H. Chr. Hansen og Herholdt; 1869 vandt han 2. Præmie ved Konkurrencen til St. Pouls Kirke i Kjøbenhavn, men desuagtet blev Arbejdet ham

overdraget (1872—76). Blandt hans Bygninger kan for øvrigt nævnes: vor Frue Kirke i Aalborg, Frk. Kruses Skoler i Absalonsgade og Frederiksberg Allé (med de tilliggende Privatbygninger), Kommuneskolerne i Korsør og Helsingør, Hotel og Sparekasse i Korsør, Anders Nielsens Pakhus i Fredericiagade, Direktørboligen paa Aluminia samt adskillige Privatbygninger, særlig ad Kjøbenhavns Vesterkant, som alle udmærke sig ved god og sikker Smag og en klogt beregnet, harmonisk Anvendelse af Mursten i Forening med Glassursten og andre Stenarter. — G. har udgivet en Lærebog i Husbygningskunst (1888), han har fra 1876 været Lærer ved Polyteknisk Læreanstalt, 1885—89 Medlem af Kjøbenhavns Bygningskommission, fra 1887 af det særlige Kirkesyn. Han sidder i Kontrolkommissionen for Kunstmusæumsbygningen og er tillige paa Grund af sine solide tekniske Kundskaber blevet meget benyttet som Raadgiver og Beregner lige over for Byggematerialiers forskjellige Evner.

Weilbach, Konstnerlex. *Erik Schiødte.*

v. Goch, Albert, —1533, Borgmester, blev 1517 Borgmester i Kjøbenhavn, hvor han indtog en fremragende Plads i Handelsstanden. Han var saaledes den ene af de 2 Kjøbmænd der fra, som Christian II udvalgte til at danne et Handelsforbund for de 3 nordiske Riger. Han stod i et venligt Forhold til nævnte Konge, hvem han forstrakte med Penge og 1523 fulgte til Nederlandene. Efter Kjøbenhavns Overgivelse 1524 og den paafulgte Amnesti kom han tilbage og fik forskjellige Begunstigelser af Frederik I, der 1525 forskaanede ham for Told og Accise og 1527 udnævnte ham til Tolder paa Falsterbo. Han var tidlig greben af Reformationen, thi det var ham, der tillige med Knud Rud formaaede Prioren i Antvorskov til at løslade Hans Tausen. Han døde midt i 1533. Hans Enke, Johanne, skjænkede 1550 til Fattigvæsenet 14 Sjæleboder i nuværende Møntergade, hvor der var et Hospital indtil Almindeligt Hospitals Oprettelse.

O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. II, 84 ff. *O. Nielsen.*

Godebald, —o. 1021, Biskop. G. var efter Navnet at dømme af tysk Byrd, indkaldtes af Svend Tveskjæg fra England og blev den ældste østdanske Kirkestyrer, tillige vistnok den første Biskop, der er bleven valgt af en dansk Konge. Roskilde har været hans Bispesæde, men han virkede tillige som Skaanes «Lærer». Sin Missionsvirksomhed udstrakte han endog til Sverige og Norge. G.

og hans Præster maa have bidraget væsentlig til, at angelsachsisk Kultur trængte frem i Norden, saaledes paa Møntvæsenets Omraade. I Aaret 1022 nævnes Gerbrand som Roskildebisp, men endnu tilstede i England; kort før er da G. død, og hans store Bispedømme er blevet tvedelt.

A. D. Jørgensen, Den nord. Kirkes Grundlægg. S 249 f. 407. 413. 450.

Hans Olrik.

Godske, Mogens, 1502—71, hørte til en Sidelinje af den gamle Slægt Bielke og var Søn af Godske Mogensen til Lidemark og Elline Pedersdatter Ravensberg; han blev født 10. Nov. 1502 paa sin Faders Forlening Hørbygaard. Som ung bestemtes han for den gejstlige Stand; han tog Magistergraden og skal i den katholske Tid have været Præst i Udby, ligesom han havde et Vikarie i Roskilde, som han beholdt til 1546. Endnu 1536 kaldes han «Mester» og skulde da med en anden gejstlig oppebære Madskatten i Kalundborg Len; sandsynligvis havde han dog alt den Gang forladt Præstestanden, om end i bedste Overensstemmelse med sine højeste gejstlige foresatte, thi han havde 1536 sin Fødegaard i Forlening af Bispen i Roskilde. Han ægtede desuden 1539 sin anden Hustru, Karen Ottesdatter Blome, og da han med den første, Margrethe Torbensdatter Sparre, havde 2 Døtre, maa han vist have ægtet denne før 1536. Vistnok ved sit Giftermaal med den holstensk fødte Karen Blome, der stod Kongehuset nær, hvorfor Kongen udredede hendes Medgift og gav dem begge Livsbrev paa Hørbygaard, blev han velset ved Hove og fik større Forleninger, først Dragsholm og derefter (1540—47) Roskildegaard, hvormed han fra 1541 forbandt Stillingen som Stiftslensmand i Sjælland. Fra 1541—48 havde han desuden Østrup og Bjærgby Len i Pant og fra 1550 til sin Død Lejre Len. Endelig var han fra 1565—68 Lensmand paa Tølløse. M. G., der 1548 ledsagede Prins Frederik til Norge, skrev sig til Lidemark og døde 1571. Fru Karen Blome overlevede ham til 1587, og de ligge begge begravne i Hørby Kirke.

A. Petersen, Vallø og Omegn S. 193 ff. *Thiset.*

Godske, Peder, —1556, var Broder til foranstaaende Mogens G. og skrev sig ligesom denne til Lidemark. P. G. nævnes 1532 og var da Lensmand paa det Roskilde Biskop tilhørende Slot Hjortholm ved Furesøen. Det er bekjendt, med hvilken Tapperhed han forsvarede dette lille Slot mod Grev Christoffer. Vel maatte han 1. Maj 1535 overgive sig, men han gjorde det ikke, før Værnet,

Vægtergangen og Slotsmuren paa den ene Side vare nedskudte, og det var derfor en velfortjent Anerkjendelse, som Biskoppen endnu s. A. ydede ham ved at give ham fuld Afkald for Slottet og dets Inventarium samt det hæderligste Vidnesbyrd. Foruden Hjortholm havde han af Bispen Ellinge (i Tudse Herred) og for Livstid Husum ved Kjøbenhavn; paa sidstnævnte Len fik han ogsaa Livsbrev af Kong Christian III og beholdt det til sin Død. Efter Reformationen traadte nemlig P. G. i Kongens Tjeneste og fik nu snart større Forleninger, 1537 Krogen og Søborg, som han Aaret efter ombyttede med Kjøbenhavn; 1544 fik han paa ny Ellinge i Pant, men det indløstes 3 Aar efter; fra 1546—50 havde han Lejre Len og fik 1547 Rønnebæksholm og Abrahamstrup, 1552 Fuglebjærg og Haldager samt 1555 Krogen paa ny. Alle disse sidste Len saa vel som Kjøbenhavn beholdt han til sin Død, 23. Febr. 1556, og adskilligt tyder da ogsaa paa, at han i betydelig Grad nød Kongens Tillid. Han var imidlertid svagelig, Følger af et Saar, der antagelig skrev sig fra Hjortholms Belejring. Han var ugift.

A. Petersen, Vallø og Omegn S. 190 ff. *Thiset.*

Rosenstand-Goiske, Johan Philip Kneyln, 1754—1815, Toldkammerdeputeret, Bankdirektør, Søn af efterfølgende Prof. theol. P. R.-G. († 1769), blev født i Kjøbenhavn 6. Dec. 1754. Ved Faderens Død sendtes han til Roskilde Latinskole, hvorfra han dimitteredes 1772. Han studerede først Theologi, prædikede ogsaa flere Gange, men forandrede derefter ved tilstødende Omstændigheder Livsretning. 1781 fik han Ansættelse som Kopist i det vestindisk-guineiske Rente- og Generaltoldkammer og gjennemgik nu Embedsstigens samtlige Trin (1782 Fuldmægtig, 1791 Sekretær i Kollegiets Kammerkancelli, 1797 Kommitteret), saaledes at han 1809 blev Deputeret i samme Kollegium og beklædte denne Stilling, indtil han i Jan. 1813 ved Rigsbankens Oprettelse blev Direktør ved denne; dog vedblev han til sin Død at varetage de vestindiske Sager i Kollegiet. 1797 var han bleven Kammerraad, 1805 Justitsraad, 1809 Etatsraad og 1812 Konferensraad. Desforuden havde han Sæde i forskjellige Direktioner, særlig under Landets Finansstyrelse. Han nød Anseelse som en udmærket duelig og samvittighedsfuld Embedsmand, i hvem Regeringen havde god Støtte. Med Hensyn til litterær Virksomhed har R.-G. foruden Lejlighedsskrifter kun udgivet (anonymt) «Forsøg til en Lærebog i Religionen» (1790) til Brug for Skolerne paa de vestindiske Øer. Ved de Angreb, som hans Svoger

Dr. Chr. Bastholm var Gjenstand for, fandt han sig gjentagne Gange foranlediget til at træde i Skranken for Vennen og den beundrede Prædikant, men rigtignok anonymt; det skete 1782 i Striden om Bastholms Oversættelse af det nye Testamente ved et persiflerende Indlæg mod L. Smith og 1785 i den store liturgiske Fejde. Han var Medudgiver af «Borgervennen» 1792—95 og leverede adskillige Bidrag til dette Ugeskrift. Med Varme talte han Bondefrihedens Sag og udgav et Lejlighedsskrift herom 1791 i Anledning af de jyske Jorddrotters Adresse. I Landhusholdningsselskabet var han flere Gange valgt til Præsident. Som Festtaler havde han vundet stort Ry; Rahbek kan ikke finde stærke Udtryk nok til at tolke sin Beundring i saa Henseende. Flere af hans Mindetaler over afdøde og Taler ved Aarsfester foreligge trykte. I de 2 sidste Leveaar var hans Helbred nedbrudt; midt under sine Forretninger i Rigsbanken fik han et apoplektisk Anfald, som et Par Uger efter endte hans Liv, 29. Maj 1815. Han var 2 Gange gift: 1. med Henrica (Henriette) f. Erichsen († 1790), Datter af Dr. med. J. G. E. i Bergen (IV, 533) og ældre Søster til Digteren Chr. Prams Hustru; hun havde været Lærerinde i Tyge Rothes Hus; 2. (1797) med Louise Judite f. Kaas († 1818), Datter af Kontreadmiral Wolfgang K. Datteren af sidste Ægteskab var gift med Historikeren C. Paludan-Müller.

Dansk Minerva, Juli 1815, S. 64 ff. Dansk Lit. Tidende 1815, S. 493 ff. Rahbeks Erindringer IV, 23 ff. Erslew, Forf. Lex. *A. Jantzen.*

Rosenstand-Goiske, Peder, 1704—69, Theolog, blev født 1. Maj 1704 i Vestervig Præstegaard i Thy. Hans Forældre vare Provst Peder G. og Bodil Margrethe f. Rosenstand. Sin første Undervisning fik han hos en kvindelig Slægtning i Aalborg, kom derefter hjem til Faderen for at forberedes til Latinskolen og blev dimitteret fra Aalborg 1722. Var han kun svag i Kundskaber, da han kom til Universitetet, hævede han sig dog snart til at blive bekjendt for sin solide Lærdom. Da hans Fader døde faa Maaneder efter, at han havde deponeret, maatte han vende hjem og fik saaledes sine Studeringer afbrudt i nogen Tid. Han fik alligevel Attestats 1724 og var nu Huslærer dels i Hvedstrup Præstegaard ved Roskilde, dels i Kjættinge Præstegaard paa Laaland, hvor den senere Biskop, Dr. P. M. Bildsøe (II, 199) var hans Elev og af ham blev fulgt til Universitetet 1726. Sidstnævnte Aar blev han Femtelektiehører i Aalborg, forflyttedes 1733 til Viborg som Konrektor

og blev Aaret efter tillige Lector theologiæ, indtil dette Embede nedlagdes 1740. I denne sidste Egenskab paahvilede de aarlige Skærtorsdagsprædikener ham; 11 af disse samlede han senere under Titel: «Betragtning over vor Frelseres Jesu Christi Testamente og Sakramente eller over Skærtorsdagstext» (1753; 2. Opl. 1762; de udkom ogsaa i tysk Oversættelse). I Viborg kom han meget i Stiftsprovst. Mag. Tychonius' Hus og drog stor Nytte af hans rige Bibliothek. 1735 havde han faaet Magistergraden, og 1742 erhvervede han den theologiske Doktorgrad for en Afhandling om Treenigheden. Efter den lange Skolevirksomhed blev han 1747 Stiftsprovst i Viborg. Om hans Prædiken skriver Viborgs Kronikør, Degnen Thjørring: «Han var langt bedre skikket til at være Skolelærer end til Prædikeembedet, da han tilforn kun havde ringe Øvelse deri. Hertil kom, at han ikke saa vel kunde udtrykke sig i det danske som i fremmede Sprog. Dersom han skulde have prædiket paa Latin, Græsk eller Hebraisk, havde det faldet ham let; men at prædike paa Dansk faldt ham noget tvungent»; men Thjørring giver ham derhos den største Ros for hans usminkede Gudsfrygt og kjærlige Virken, hvorfor han var «særdeles højt æret og elsket af alle». Af hans Prædikener i Viborg udkom senere (1766—69) «Betragtninger over alle Søn- og hellige Dages Evangelier udi Prædikener», 4 Dele. Men knap 2 Aar havde han været Stiftsprovst, da han i Maj 1749 kaldtes til at være Reuss' Eftermand som theologisk Professor i Kjøbenhavn.

R.-G.s Indtræden i det theologiske Fakultet var af stor Betydning. Han pustede Liv i det hensygnende Studium, og de unge flokkedes om hans Lærestol. Han er den, som her hjemme først gjennemfører den Wolfske Filosofis Anvendelse paa Theologien. Det var hans Overbevisning, at Kristentro og Fornuft ikke kunde stride imod hinanden; Kristendommens Sandhed, paastod han, lod sig bevise ved Fornuftens Slutninger; Fritænkeriet var kun en vildfarende Fornuft; og naar Mennesker ikke vare troende, var det kun, fordi de ikke brugte deres Fornuft. Ligesom Wolf selv mente R.-G., at en saadan Lære maatte være en fortrinlig Støtte for Religionen; men Resultatet blev, at denne religiøse Retning nødvendig maatte bane Vejen for Rationalismen; og Fejlsynet er ikke mindst dette, at R.-G. i Kristendommen kun ser en Lære. Denne demonstrerende Methode forkyndtes ikke blot fra Kathedret for de studerende, men han vilde ogsaa praktisere den i Folkets brede Lag og paabegyndte i det Øjemed 1753 et Ugeskrift: «Billige Frie-Tanker

over ubillig Frie-Tænkeri». Han vilde for Lægfolk gjennemgaa alle de Tvivl og Indvendinger, der rejstes mod Kristendommen for at vise Daarligheden i disse. Det kunde synes et farligt Vovestykke, naar Hensyn tages til Tidsforholdene; R.-G. havde ogsaa Ord for at tale med større Frihed, end der hidtil var hørt af nogen dansk Theolog. Den arkevise Udgivelsesmaade blev dog snart opgivet, og den sidste større Halvdel udkom som et samlet Hele. Skriftet er over 1000 Sider stort, men maa vistnok anses som ulæseligt nu til Dags baade paa Grund af det knudrede Sprog og den tunge Begrebsudvikling. Dermed tør ingenlunde nægtes, at det ikke i sin Tid har gjort sin Nytte og virkelig har kunnet bruges til Opbyggelse og til Befæstelse i Troen. Adskillige Vidnesbyrd bestyrke ogsaa dette. Senere indvikledes R.-G. i en kjedelig Sag i Anledning af sin Beredvillighed til at omvende Fritænkere. Et Skrift, «Religion der Adepten», blev paa anden Haand tilsendt ham fra den fritænkerske Advokat G. Schade i Hamborg med Anmodning om at opfordre en Theolog til at gjendrive dette. R.-G. gjorde det selv og lod Gjendrivelsen i tysk Oversættelse blive tilstillet Schade. Denne trykte det nævnte Skrift sammen med R.-G.s Gjendrivelse og brugte vistnok kun denne Fremgangsmaade for overhovedet at kunne faa sit eget Arbejde trykt. De hamborgske Recensenter rejste stærke Anker mod R.-G., og saa snart dette kom denne for Øre, bad han Kancelliet skaffe sig Satisfaktion. En retslig Undersøgelse blev anstillet, og Schades Bog blev brændt i Hamborg af Bøddelen. Rygtet sagde, at R.-G.s Gjendrivelse havde faaet samme Skæbne, men dette viste sig at være urigtigt. Der blev givet R.-G. Oprejsning; og Schade, der nu levede i Altona, blev forvist til Christiansø.

I 20 Aar var R.-G. et anset og virksomt Medlem af det theologiske Fakultet; fra 1751 havde han tillige været Tilforordnet i Missionskollegiet og Direktør for Waisenhuset; fra dette Embede søgte han dog Afsked formedelst Svagelighed 1767. Efter at han 13. Juni 1769 om Formiddagen havde sluttet sin Forelæsning over Dogmatikken for det Semester, døde han samme Dags Aften meget pludselig. Han blev 1740 i Viborg gift med Marie Benedicte Kneyln, Datter af Major i Kavalleriet Joh. Philip K. De havde 10 Børn, og Faderens «Navn, Agtelse og Yndest gik i Arv til hans vittige og lærde Sønner», skriver Nyerup. 2 af disse ere anførte her, og 5 Svigersønner have alle vundet et Navn: Etatsraad, Prof. Jerem. Wøldike, Prof. C. A. Borch (II, 499), Konfessionarius, Dr. Bastholm

(I, 585), Historikeren Abraham Kall og Dr. med. Johan Philip Rogert i Viborg.

Stamtavle af Lengnick. Hundrup, Lærerstanden ved Viborg Kathedralskole S. 9 f. Büsching, Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften I, 247 f. Kirkehist. Saml. 4. R. I, 320 ff. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. IV, 344 ff. Lüxdorphiana S. 4 ff. Steenstrup, Dansk Maanedsskr. 1865, I, 96 f. *A. Jantzen.*

Rosenstand-Goiske, Peder, 1752—1803, Dramaturg og Jurist, forriges Søn, blev født i Kjøbenhavn i Sommeren 1752 (døbt 12. Avg.) og undervistes privat af sin Fader, i hvis Dødsaar (1769) han blev Student. Allerede et Par Aar forinden havde han med Iver lagt sig efter de skjønne Videnskaber, særlig Dramaturgien, og dette sidste Studium optog ham ganske i hans 4 første akademiske Aar. Han fordybede sig baade i de gamle Mestre og i de nyere Forfattere, og Lessings «Hamburgische Dramaturgie», der udkom 1767—68, øvede ikke mindst Indflydelse paa ham og var hans Forbillede, da han som 19aarig Student i Okt. 1771 anonymt udsendte det første Nummer af «Den dramatiske Journal», det ældste danske Theaterblad. Det begyndte med en skaanselløs Kritik over Theaterdirektøren N. K. Bredals Syngestykke «Tronfølgen i Sidon», hvilken Kritik indledede et mærkeligt Afsnit i Theatrets Historie (s. III, 33 f.) og drog «den dramatiske Krig» efter sig. Men hvor megen Forbitrelse R.-G. end tildrog sig ved denne sin dristige Optræden lige over for det, Mængden havde tiljublet Bifald, lod han sig dog ikke i nogen Maade skræmme, men fortsatte Journalens Udgivelse gjennem 2 Theatersæsoner (1771—73). Dens skjødesløse Sprog er paafaldende, men med ungdommeligt Overmod udslyngede han sine stærke Domme over Skuespillene og de udøvende Kunstnere uden nogen som helst Personsanseelse. Publikums erklærede Yndlinger bleve lige saa lidt skaanede som Stymperne; og han fremførte kjække og bitre Klager over det danske Theaters Forsømmelse og danske Skuespilleres Tilsidesættelse for fremmede, ligesom ogsaa Theaterbestyrelsen fik drøje Sandheder at høre. Virkningen af disse Theaterblade var meget betydelig.

Men Embedsstudierne krævede hans Tid. Han forberedte sig til juridisk Virksomhed, tog 1775 dansk-juridisk Examen og blev 1776 Avditør ved det holstenske Infanteriregiment. Hans Interesse for Theaterforholdene var dog ingenlunde svækket. I 1778—80 udarbejdede han «Kritiske Efterretninger om den danske Skueplads tillige med særskilt Bedømmelse om Skuespillerne og Danserne af begge Kjøn». Han skrev det, siger han selv, for at gjøre sig be-

kjendt og fortjene noget til sit Underhold. I Manuskript er det rimeligvis blevet bekjendt paa højere Steder, og General Eickstedt interesserede sig nu for at forbedre hans Kaar. R.-G. blev 1780 ansat som Theatercensor med 400 Rdl. aarlig Løn. Onde Tunger sagde, at det skete, for at han ikke skulde udgive Bogen, og Faktum er, at Haandskriftet i 60 Aar forblev utrykt. Det kom i O. Høegh-Guldbergs Besiddelse; i hans Bogsamling fandt Sønnen det efter hans Død og forærede det til Rahbek. Derefter udgav C. Molbech det i Trykken 1839 med Fortale og Anmærkninger, og Skriftet bliver med rette anset for en vigtig Kilde til Kundskab om Theatret og dets Personale i Aarene 1773—80.

Fra 1786—92 var R.-G. tillige Medlem af Theaterdirektionen. Men i de mellemliggende Aar havde han heller ikke forsømt sin egentlige Embedsgjerning. 1782 var der tillagt ham Overavditørs Karakter, og 1783 blev han, efter s. A. at have underkastet sig latinsk-juridisk Examen, Prokurator ved Højesteret. Han var skarp, men tillige meget dygtig i Proceduren. Flere celebre Sager havde han at føre, og hans Indlæg i disse ere trykte. Saaledes var han Defensor i en meget stor og omfattende Vexelsag for Gouvernør Abbestée o. fl. Ligeledes defenderede han Kammerherre Lüttichau i hans Sag mod Chr. Colbjørnsen. Da R.-G. hørte til Reformvennerne og var en Beundrer af Colbjørnsen, var det en vanskelig Opgave, der saaledes var stillet ham; men han fortjener den Ros, at han skilte sig fra den med megen Takt og gjorde, hvad der overhovedet kunde gjøres, for at formindske sin Klients Ansvar. For sin Svoger Abr. Kall var han Defensor i den Injurieproces, der var anlagt mod Kall af den fra Franeker indkaldte Professor G. Coopmans (IV, 86), og som i lange Tider var et brændende Spørgsmaal her hjemme (Lærde Efterr. 1793, Nr. 29 ff.). 1794 forlod han Kjøbenhavn, da han var udnævnt til Vicelagmand i Christiania, og 1796 blev han virkelig Lagmand. Men i Norge kunde han ikke trives, og hans sarkastiske Væsen og hvasse Tunge skaffede ham en Del Modstandere. 1797 blev han entlediget fra sit Embede, rejste tilbage til Danmark og tilbragte sine sidste Leveaar i Kalundborg, hvor han ogsaa døde 6. Febr. 1803. Han var 2 Gange gift: 1. med Sara Dorthea f. Mühlhausen, Datter af Dr. med. M. i Kjøbenhavn, og 2. (1786) med Frederikke Amalie f. Kaas († 1821), ældre Søster til Johan Philip K. R.-G.s anden Hustru. Datteren af sidste Ægteskab var gift med General C. Ewald (IV, 619).

C. Molbechs Udgave 1839 af «Kritiske Efterretninger osv.». J. Collin, For

Historie og Statistik II. P. Hansen, Den danske Skueplads I. Nyerup, Lit. Lex. Rahbeks Erindringer I, 226. 260 f. E. Holm, Kampen om Landboreformerne S. 221 f. C. B. Dunker, Gamle Dage S. 145 f.

A. Jantzen.

Rosenstand-Goiske, Peter, 1773—1850, Generalavditør og militær-juridisk Forfatter. Han er født 9. Maj 1773 i Gunslev paa Falster, hvor Faderen, Magister Jens R.-G., en Søn af ovfr. nævnte Prof. theol. Peder R.-G. († 1769), var Præst. Moderen hed Anna Cathrine f. Kjerulff. I 1789 blev han Student fra Roskilde Skole, 1793 juridisk Kandidat, 1796 Avditør ved det sjællandske Infanteriregiment, 1800 Overavditør og Højesteretsadvokat og 1804 Generalavditør ved Søetaten, fra hvilket Embede han entledigedes 1812 paa Grund af Svagelighed. Derefter levede han som sindssvag i Kjøbenhavn til sin Død, 27. Marts 1850. Han blev 1799 gift med Maria Benedicte Wøldike (f. 1775 † 1853), en Datter af Etatsraad, Professor Jeremias W. I 1801 blev han Medlem af den Kommission, der udsendtes til Vestindien i Anledning af de dansk-vestindiske Øers Tilbagelevering af Englænderne, og i 1807 af Overkrigskommissionen i Sagen mod Generalerne Peymann, Bielefeldt og Gedde m. fl. angaaende Kjøbenhavns Kapitulation. — R.-G. har gjort sig fortjent af den militære Lovkyndighed dels ved sin «Krigsret for den danske Landmagt», et for sin Tid særdeles godt Værk, der udkom i 2 Bind 1799—1801 som den første systematiske Fremstilling af den dansk-norske Militærret, dels ved sin med megen Flid og Omhu udarbejdede Samling af «Reskripter, Resolutioner og Kollegialbreve den danske (d. e. dansk-norske) Krigsmagt til Lands angaaende» for Tiden fra 1670—1800, som han udgav i Aarene 1803—5. Denne er senere ved Krigsbestyrelsens Foranstaltning bleven fortsat af Hedegaard m. fl. og bruges endnu.

Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. II. Erslew, Forf. Lex.

H. C. Steffensen.

Goldschmidt, Harald Naphtali Julius, f. 1857, Veterinær. Født i Kjøbenhavn 12. Nov. 1857, Søn af Grosserer J. M. G. og Frederikke f. Levy. Efter afsluttet Skolegang blev han sat i Handelslære, men efter 2 Aars Forløb fik han Lov til at følge sin Barndomslyst at komme til Landvæsenet. Efter i 3 Aar at have beskæftiget sig med det praktiske Landbrug kom han til Veterinær- og Landbohøjskolen, hvor han tog Landbrugsexamen i 1880. Snart efter tog han fat paa Veterinærstudiet og bestod Dyrlægeexamen i 1882 (1. Kar. m. Udm.). Derefter praktiserede han som Dyrlæge i

Kjøbenhavn og læste samtidig til Artium, som han tog 1884, hvorefter han begyndte paa Studiet af Lægevidenskaben. I 1885 bestod han den filosofiske Prøve. S. A. døde Prosch, og G. besluttede da at uddanne sig til at overtage Lærerposten i Husdyrbrug ved Veterinær- og Landbohøjskolen. Han rejste til Dresden og kastede sig der med stor Iver over Studiet af Dyrefysiologien under Ellenbergers Ledelse, men allerede efter ½ Aars Forløb maatte han rejse hjem for at deltage i Konkurrencen i Anledning af den vakante Lærerpost. Efter paa en tilfredsstillende Maade at have besvaret den ham stillede Opgave («En Oversigt over Kvægbrugets Udvikling her i Landet i de sidste 25—35 Aar og en paa egne Undersøgelser grundet Fremstilling af den for Sorø og Præstø Amter karakteristiske Kvægbestands Udvikling i det samme Tidsrum») foretog han med Statsunderstøttelse en Studierejse af omtrent ½ Aars Varighed til England, Skotland, Frankrig og Tyskland. 1888 blev han konstitueret og 1889 fast ansat som Lærer i Husdyrbrug ved Veterinær- og Landbohøjskolen. 1887 ægtede han Mary Bendix, Datter af afdøde Grosserer M. B. og Betty f. Løwenstein.

G. har efter sin Ansættelse som Lærer foretaget flere mindre Rejser i Ind- og Udland for at studere Husdyrbruget, og han har taget livlig Del i Diskussionen om Husdyrbrugsforhold. Som Resultat af sine Studier i Dresden har han i Hoppe-Seylers fysiologiske Tidsskrift meddelt (paa Tysk) nogle mindre Afhandlinger om Fordøjelsen hos Hesten og om Spyttets Fysiologi. I 1885 skrev G. «Regler for Arbejdshestens Behandling i Stalden og under Brugen», en Afhandling, der blev prisbelønnet og udgivet af Foreningen til Dyrenes Beskyttelse, og som senere er oversat paa Svensk og Finsk. Hans Konkurrenceafhandling er i 1890 udgivet af det kgl. danske Landhusholdningsselskab. G. er Medudgiver af «Landmandsbogen» og forbereder Udgivelsen af en Vejledning i Bedømmelsen af Hestens Ydre. *B. Bang.*

Goldschmidt, Meïr, 1819—87, æsthetisk og politisk Forfatter. Han var af jødisk Slægt, «af Levi Stamme», som han bemærker i den første Linje af sine Livserindringer. Hans Bedstefaders Bedstefader paa Fædreneside var indvandret fra Hamborg og fik 1684 kongl. Lejdebrev paa at maatte nedsætte sig i Kjøbenhavn; her skal G.s Bedstefader have været en velstaaende Mand, Bedstemoderen en myndig og bestemt Kone, som forstod at holde sine gifte Sønner og Døtre med Svigerdøtre og Svigersønner i mærkelig Afhængighed.

Det yngste af Ægteparrets Børn var G.s Fader, Aron G. (f. 1792 † 1848), der i Jan. 1819 ægtede Lea Rothschild (f. 1801), Datter af gamle Israel R., hvilket Navn han i Henhold til Anordningen af 29. Marts 1814 om faste Familienavne for Jøderne antog efter den By, hvor han havde sit Ophold; han var nemlig Kjøbmand i Roskilde, hvortil Slægten var kommen fra Tyskland over Fredericia og Nakskov. Det nygifte Par bosatte sig i Vordingborg, hvor Aron G. grundede en Kjøbmandsforretning, mest i den saakaldte «grove Handel», ɔ: Jærn, Tommer, Tjære, Salt osv., i Forbindelse med lidt Jordbrug, Bryggeri og Brænderi, og i denne sydsjællandske By kom M. G. til Verden 26. Okt. 1819, 6 Uger efter at Jødefejden havde raset i Kjøbenhavn og en svag Efterdønning berørt Vordingborg som andre Provinsbyer, hvor der boede Familier «af den jødiske Nation».

I sit 4. Aar blev G. sat i Skole hos en stilfærdig, aldrende Mand, der efter 2 Aars Undervisning erklærede sin Elev for saa vidt fremskreden, at han nu ikke kunde lære ham mere. Omtrent fra hans Fødsel af havde det været bestemt, at han skulde studere, blive en berømt Læge som Rabbi Meïr ben Maimon, og formodentlig fordi Faderen ønskede at skaffe ham en mere orthodox Opdragelse, end hans eget, af Forretningslivet afhængige Hus kunde yde, gik han Vordingborg lærde Skole forbi, sendte Sønnen til en Svoger i Kjøbenhavn og satte ham i en lille Drengeskole, hvor han lærte Begyndelsesgrundene af latinsk Grammatik. Et Aars Tid senere opgav Faderen efter en Ildsvaade sin Handelsforretning og kjøbte en større Bondegaard i Valby, som for en Del maatte drives ved Familiens personlige Arbejde; daglig kjørte en Vogn med Fløde til Kjøbenhavn, og det extrafine Smør blev afsat til Kongens Taffel og til nogle af de fremmede Diplomater. Men hverken var denne Omsætning synderlig indbringende eller Gaarden god nok til, at «en Familie uden for Bondestanden» kunde leve af den endog i al Tarvelighed, og efter 3 Aars Besiddelse afhændede Ejeren den og slog sig paa Kornudførsel og Handel med Huder og Skind. Efter sin Moder arvede han saa meget, at han kunde kjøbe et Bryggeri og Brænderi i Næstved, hvortil han flyttede i Aaret 1833; men forinden blev hans Søn, der i nogle Aar havde gaaet i det Schouboeske Institut, sat i v. Westens Skole, som den Gang bestyredes af V. A. Borgen og K. C. Nielsen og stod i Ry som Hovedstadens allerbedste Undervisningsanstalt.

I en Alder af 14 Aar havde G. saaledes allerede ført en ret omskiftelig Tilværelse, snart i Provinsbyen med aaben Horisont og

vid Tumleplads, snart paa en 4. Sal i en snæver kjøbenhavnsk Gade, til én Tid i landlige Omgivelser med Foraarssaaning og Høstarbejde, Kreaturhold og Mejeridrift som Gjenstand for det daglige Livs Tanker, til en anden Tid omspunden af Forretningsspekulationer og Handelsinteresser. Han havde taget Del i Skolens kristelige Religionsundervisning og i et orthodoxt jødisk Hjem lært den hele udvortes Ritus at kjende uden at faa dens indre Betydning forklaret, paa samme Maade som han havde lært at læse Hebraisk, uden at forstaa Ordenes danske Mening; han havde haft sine Anfægtelser af Skepsis, men kjendte ogsaa extatiske Øjeblikke, hvor han digtede et sublimt Indhold ind i Ceremoniellet, og naar Jødehadet naaede ham, blandede der sig med den forsvarsløses Ydmygelse en hemmelig Stolthed over at tilhøre det udvalgte Folk, men ogsaa en Vrimmel af lidenskabelig hævnsyge Tanker, der gjennemlynede de mildere og renere Fantasier, som hans livlige Aand tumlede med. I den nye Skole kom der mere Tugt og Orden i hans Tanke- som i hans Følelsesliv, hans Evner bleve tagne i regelbunden Brug, og med brændende Ærgjerrighed stræbte han at udmærke sig selv og sin Race ved at blive Nummer 1 i enhver Kappestrid, samtidig med at han kvægedes af «den livlig beskæftigede, tindrende, konfessionsløse Fred, som Sindet fandt i Skolen». Det konfessionsløse kom der dog Brud paa i øverste Klasse, hvor P. Rørdam, den senere Præst i Lyngby, ledede Religionsundervisningen mere som en Indøvelse i Kristendom end som et Lærefag; han vilde med dette sit Syn paa Sagen ikke examinere G. i Lærebogen, men kun i Bibelhistorien, medens han dog lod ham være Tilhører ved denne Exegese; mangen en tavs Indsigelse, mangen en beskæmmende Fornemmelse af at staa uden for Menighed og Samfund rørte sig hos G. i disse Timer, saa meget stærkere, som han højlig beundrede sin Lærers Personlighed. Og ved Artium 1836 viste denne Ordning af Tingene sig skæbnesvanger. G. stod med 8 Præer og 3 Lauder Dagen før, han skulde op til den sidste Prøve, altsaa rigelig udrustet til Udmærkelse. Det sidste Fag var Religion, og Professor H. N. Clausen gav ham et Spørgsmaal af Lærebogen. G.s Bemærkning, at han var Jøde, tog Clausen intet Hensyn til, Examinanden blev forvirret, besvarede famlende den følgende bibelhistoriske Kvæstion og fik Haud. Dermed var hans Præ ødelagt og, hvad mere er, hans Lyst til fortsatte akademiske Studier knækket. Han tog vel 2. Examen, men begyndte i Okt. 1837, 18 Aar gammel, Udgivelsen af «Næstved Ugeblad eller Præstø

Amts Tidende», som blev skrevet og trykt i Kjøbenhavn og fra Nytaar 1839 udkom under Navnet «Sjællandsposten eller Næstved og Kalundborg Ugeblad»; det affødte en Proces, som indbragte G. en Mulkt samt et Aars Censur, hvorefter han solgte Bladet ved Aarsskiftet 1840 for en Sum af 200 Rdl., og med denne grundede han det mere berømte kjøbenhavnske Ugeblad «Korsaren», hvis 1. Nummer udkom 8. Okt. 1840. For «Gjennemsynet», Justitsraad Reiersen, vedstod G. strax, at «han havde med det at gjøre», og det blev snart en offentlig Hemmelighed, at han var dets Redaktør og Forfatter af dets meste Indhold, men officielt blev Ansvaret over for Loven baaret af lejede Straamænd, hvis Navne jævnlig vexlede. Thi allerede «Korsarens» 3. Nummer ramtes af en Beslaglæggelse, og fra den Tid af fulgte Presseaktionerne Slag i Slag, nærmest med den Virkning, at Interessen for Bladet og med den dets Udbredelse tiltog med stigende Hurtighed, saa at det snart havde 3000 Abonnenter. Var «Korsaren» saaledes et af Landets mest udbredte, saa var det absolut dets mest og begjærligst læste Blad, hvis Udgivelse hver Fredag blev imødeset med spændt Forventning om de Dristigheder, det vilde lykkes det nye Nummer at smugle forbi Censors Næse, og hvis Udeblivelse paa Grund af Beslaglæggelse var, om ikke en Landesorg, saa dog et Landesavn. Bladets Indhold faldt i to Hoveddele, som allerede den typografiske Udstyrelse holdt ud fra hinanden. Korpusspalterne vare viede de ræsonnerende Artikler, «Lederne», som man nu vilde kalde dem, de større Kompositioner, de mere positive Udtalelser, fra hvilke vel ikke Satiren var udelukket, men som dog nok saa hyppig havde et pathetisk Sving, en rhetorisk Klang. Det er dem, der tydeligst angive Bladets politiske Stade: et ideelt Sværmeri for den republikanske Statsform; Anerkjendelse af den ellers saa almindelig eftertragtede Konstitutionalisme i det højeste kun som en Overgangsform af Frygt for, at den som varig Institution skulde blive Skalkeskjul for et Bourgeoistyranni af ikke mindre utaalelig Art end Absolutismen; Sympathi for de kommunistiske og socialistiske Ideer, for Almueoplysning og de lavere Stænders Emancipation; endelig et kosmopolitisk Totalsyn, der stillede Bladet skeptisk kritiserende over for det nationale Selvforsvar, der brød saa stærkt frem i dets Tilværelsestid. Petitafdelingen derimod bragte den Vrimmel af mindre Vittigheder og Udfald, der især gav «Korsaren» dens Karakter og i alt Fald vakte mest Opmærksomhed og Frygt for den, tillige samlede det største Had om den paa Grund af Persiflagens hvasse

Vid og hensynsløse Fornægtelse af al Personsanseelse. Angrebene paa Kongen og Regeringsforanstaltningerne satte Domstolene i Bevægelse, men mange offentlige Mænd vaandede sig i Stilhed under «Korsarens» Spot, der føltes des mere, jo talentfuldere dens ætsende Saft var blandet, og det var næppe mange oprigtige Beklagelser, der bleve G. til Del, da Højesteret i Juni 1843 gik til Kjærnen af Sagen, fejede Straamændene til Side og dømte G. «som formentlig Redaktør og Udgiver af «Korsaren»» for 4 beslaglagte Artikler til 6 Gange 4 Dages Fængsel paa Vand og Brød foruden livsvarig Censur og 200 Rdl.s Mulkt. G. erfarede dette Udfald i Malmø paa Hjemrejsen fra Studentermødet i Upsala; han afsonede Straffen under ret komfortable Omstændigheder og med en saa lempelig Fortolkning af Dommens Ordlyd, at han endog havde ondt ved at opdrive en Drik Vand, da han en Gang paa Grund af Hovedpine ønskede en saadan. Efter den første Gruppe af Straffedage begav G. sig lige fra Fængselet til den italienske Opera paa Hoftheatret, hvor Ploug og Giødwad ostentativt rejste sig op og gave ham Haanden, «ligesom for at vise, at Absolutismens Domme ikke plettede».

Men hvad der plettede des mere og til sidst gjorde G. led ved den hele Korsar-Virksomhed, var den moralske Dom, Søren Kierkegaard fældede over den. Blandt Landets gode Navne var Kierkegaards et af de faa, «Korsaren» havde skaanet, ja endog behandlet med Pietet i sin Omtale af Psevdonymernes Forfatterskab. Saa meget mere overraskende kom Slaget, da Kierkegaard udfordrende greb en Lejlighed til at udgyde sin Indignation over Bladet. P. L. Møller, der havde været en af dets Medarbejdere, havde i 2. Aargang af sin «Gæa» fingeret «Et Besøg i Sorø» som Ramme om nogle kritiske Udtalelser angaaende «Enten—eller» og «Stadier paa Livets Vej». I «Fædrelandet» for 27. Dec. 1845 betegnede «Frater Taciturnus» (S. Kierkegaard) Slutningen af denne Artikel som «et af disse væmmelige Korsar-Angreb paa fredelige, respektable Mænd, der i hæderlig Ubemærkethed røgte hver sit Kald i Statens Tjeneste», samt udtalte Ønsket om, at han nu snart maatte komme i «Korsaren», thi «det er virkelig haardt for en stakkels Forfatter at staa saaledes udpeget i dansk Litteratur, at han er den eneste, som ikke udskjældes der». I sit følgende Nummer opfyldte «Korsaren» dette Ønske i en vittig Artikel om den omvandrende Filosof og hans Opdagelse af Bladets virkelige Redaktør, — «ubi spiritus, ibi ecclesia», havde Kierkegaard skrevet, «ubi P. L. Møller, ibi Korsaren». At faa Sagen drejet ind i en Vittighedspolemiks Spor

lykkedes dog ikke «Korsaren». Kierkegaard tog den med bitter Alvor, hans efterladte Optegnelser vidne om den Lidenskabelighedens Virtuositet, hvormed han varierede og atter varierede Udtrykkene for sit Forhold til Bladet: at han var bleven udskjældt paa Bestilling, og sin Foragt for dets Udgivers Færd: at G. var modig bag lejede ansvarhavendes Ryg og tjente mange Penge ved dette Fejhedens Mod. I sit offentliggjorte Svar sammenlignede Kierkegaard «Korsaren», som stedse kunde være sikker paa at beholde det sidste Ord i sine Udfald mod honnette Mennesker, med et offentligt Fruentimmer, der altid er vis paa at beholde Fortovsret, han talte om Bladets «repræsenterende Sjovere» og om dets litterære Foragtelighed. Lad være, at der her som saa hyppig hos Kierkegaard var noget sygelig overdrevent i den Halsstarrighed, hvormed han spandt sig ind i sin Tankegang, — hans ethiske Personlighed var saa uantastelig og hans litterære Avtoritet saa grundfæstet, tilmed anerkjendt af «Korsaren» selv paa smigrende Maade, at hans Dom faldt over G. med knusende Vægt. Ved Efteraarstide solgte han «Korsaren», hvis sidste Aargang havde indbragt ham 4000 Rdl., for en Sum af 1500 Rdl. Denne suppleredes med Honoraret for et Bind Fortællinger, og saaledes udrustet tiltraadte G. en Udenlandsrejse «for at blive af med Vittigheden og lære noget». Rejsen gik over Hamborg og Leipzig, hvor han kom sammen med radikale Politikere som Robert Blum, Arnold Ruge og Julius Frøbel, til Wien, hvor han levede sammen med Castelli, Kompert, Grillparzer og Saphir, der fra over Venedig og Florents til Rom. Efter et Ophold her og paa Sicilien kom han i Juni 1847 til Genf, og her blev ved en Samtale med den reformerte Præst Piguet, ham selv ubevidst, «Grundlaget til «Nord og Syd» med dets halvkristelige Farve» lagt. I Okt. 1847 var G. atter i Kjøbenhavn, og i Dec. s. A. udkom 1. Hæfte af Maanedsskriftet, der kort efter, da Tronskiftet gjorde Ende paa Censur og Pressesager, udgik som Ugeblad. De mange Bind af «Nord og Syd» indeholde en Del æsthetisk Produktion og talrige kritiske Artikler, men sin væsentligste Betydning skylder Tidsskriftet sine sociale Udtalelser og sin politiske Holdning; Karakteristikken af G. i denne Henseende — ogsaa hvad det senere periodiske Skrift «Hjemme og ude» (1861) angaar — tilfalder en anden Pen, og vi vende os nu til G.s digteriske Produktion.

Denne var allerede begyndt i Korsartiden med Fortællingen «En Jøde», som blev skreven i Aarene 1843—45. G. inkorporerede

med denne Bog et nyt Omraade i Skjønlitteraturen, men rigtignok et Omraade, som han er ene om at beherske her hjemme: den orthodoxe Jødes huslige og rituelle Liv. Skildringen maatte saaledes bringe meget nyt og fængslende, der var tillige en Ungdommens Glød og Trods i den, som rev med og bragte Kompositionens svage Sider i Forglemmelse. Kritikken hilste denne lovende Debut med stor Anerkjendelse, og selv Kierkegaard sondrede udtrykkelig denne Fortællings Forfatter ud fra Korsarudgiveren og kaldte den «en god Bog». Mindst Tilslutning fandt den hos Forfatterens egne Stammefæller; nogle betragtede det som uklog Politik saaledes at fremhæve Jøderne som en særlig, skarpt omgrænset Gruppe i Samfundet, andre fandt det intime Husliv og Trosliv profaneret for uvedkommende og vare vel ikke mindst indignerede over de mange træffende Smaatræk af den parvenuagtige Smaalighed og Misundelse i det daglige Omgangsliv. Endnu mange Aar senere lød den samme Anke imod G., formuleret som en Advarsel imod «idelig at servere sin Bedstemoder med skarp Sauce» (G. Brandes).

«En Jøde» var bleven udgivet under Psevdonymet «Adolph Meyer», og det samme Navn stod paa Titelbladet til det ovenfor berørte efter Korsartiden udgivne Bind «Fortællinger», som bl. a. indeholder de fortrinlig gjengivne Barndomsindtryk af Provinslivet «Erindringer fra min Onkels Hus», den underholdende fortalte «For 8 Skilling Hvedebrød» og «En Majfest», mellem hvis Linjer der allerede fremglimter Blink af den Livsidé, som G. senere hen i Tiden gjorde til den ledende i sin digteriske Komposition og vilde se realiseret i sit eget Liv: Nemesis. 1853 udkom 1. Del af den omfangsrige Roman «Hjemløs», der sluttedes 1857. Som dette Værks rent ydre Leddeling er højst uegal, saaledes røber ogsaa Behandlingsmaaden, at det ikke er fremgaaet af noget sluttet og samlet Arbejde; dets Grundtanke har sagtens fra først af staaet klar for Forfatteren, men under dens Udførelse har han stundum givet sig Tilfældigheden i Vold og ladet forbigaaende Fænomener faa for stort Indpas, saa at man modtager det Indtryk, at han mere har interesseret sig for Staffagen end for Hovedpersonen, der da heller ikke for sit Vedkommende formaar at vække nogen stor Interesse og næppe har nogen typisk Betydning, medens der i Enkelthederne fremsprudler mangen aandfuld Betragtning, og i Tidsbilledet er givet en fin satirisk Skildring af et politisk Magthaverpartis Tilblivelse og Fremvæxt. Efter at have gjennemgaaet en alvorlig Sygdom rejste G. om Vinteren 1858 til Italien, England og

Frankrig og opholdt sig ogsaa senere gjentagne Gange og for længere Tid i Udlandet, mest i London og Rom. Fra 1863 af tog et omfangsrigt, over mange Felter spredt æsthetisk Forfatterskab sin Begyndelse: 1863—65 3 Bind «Fortællinger og Skildringer», 1865 «Dagbog fra en Rejse paa Vestkysten af Vendsyssel og Thy», 1866 «En Hederejse i Viborgegnen» og Fortællingen «Arvingen», 1867 «Kjærlighedshistorier fra mange Lande», «En Roman i Breve», «Den vægelsindede paa Graahede» og «Ravnen», 1868—69 «Smaa Fortællinger», 1873 «Avrohmche Nattergal». Det kan med nogen Beføjelse siges om disse Arbejder, at jo mindre de ere af Indhold, des lødigere og vægtigere ere de. I den lille Komposition er G. en Mester som faa; hver saadan Fortælling eller Skildring — ikke mindst de med jødiske Æmner, saasom «Maser», «Levi og Ibald», «Avrohmche» — er en Diamant, funklende af Aand og i en Indfatning af den finest ciselerede Stil. Hvor Handlingen skal omspænde et helt Liv eller en mere indviklet Skæbne, vil man aldrig læse hans Fremstilling uden et Udbytte af aandrige Iagttagelser og inciterende Tanker, men Traaden kan her stundum spindes for tyndt ud eller Livets sunde Naturlighed forflygtiges. Mellem hans to største Arbejder, «En Jøde» og «Hjemløs», og de mindre Billeder indtage «Arvingen» og «Ravnen» en Overgangsplads, sammensatte og dog overskuelige af Komposition, Virkelighedsæmner med Rod i Tid og Land, men tillige paa en ejendommelig Maade knyttede til et fantastisk Element, en Forening, der gjennemstrømmes af Nemesistanken som af det livbringende Aandepust.

I 2. Del af «Livserindringer og Resultater» (1877) har G. videnskabelig villet begrunde sin Nemesislære og føre dens Udspring tilbage til saa tidlig en Kultus som den ægyptiske Gudsdyrkelse, en Undersøgelse, der af Fagmænd er bleven stemplet som aandfuldt Dilettanteri, ligesom ogsaa hans Fortrolighed med jødisk Theologi er bleven bestridt fra den mest kompetente Side. Læren staar og falder imidlertid ikke med Beviset for sin Ælde, og at den indeholder frugtbare Impulser til digterisk Beskuen og Indtrængen, er G.s poetiske Forfatterskab Vidne om, ligesom dens ethiske Værd for Samvittighedernes upper ten thousand er ubestridelig; thi hos Hoben vil den Agtpaagivenhed, der er en af dens Hovedfordringer, ikke kunne forudsættes. Nemesis er Selvkritik, aabent Øje for Jegets Overensstemmelse eller Mangel paa Overensstemmelse med den skjønne, lovbestemte, retvejende Orden, som danner Livets Helhed, Opmærksomhed for, at man ved hvert Skridt «træder paa

Ringetøjet», som vækker Lyd i Retfærdighedens fjærne og dog allesteds nærværende Rige, Overbevisning om, at «den hemmelige Ret» altid vaager, fælder sin Dom og fuldbyrder den, naar Tid er. Tidlig kan, som allerede sagt, denne Anskuelse spores i G.s Forfatterskab, i hans senere Skrifter med al den Tydelighed, som Tanken efter sin uhaandgribelige Natur overhovedet kan modtage; i hans Skuespil «En Skavank» (opført 1867) er den næsten konkret tilstede, i det den dramatiske Fremstillings Krav have tvunget den til at iføre sig et synligt Legeme, og i det senere (1869) opførte Drama «Rabbien og Ridderen», en Omarbejdelse af det tidligere «Rabbi Eliezer», fornemmes ligeledes dens Nærværelse.

Om sin Stil siger G. etsteds, at eftersom den er det imellem Linjerne liggende Udtryk af Personlighed, saa har den i Tidens Løb maattet forme og forandre sig. I hans Livserindringer er den bleven til Mystik, thi denne ejendommelige Biografi er mindre Historie end «Historiens Filosofi», mindre Afsløring end Tilsløring, og Fremstillingen er som Følge heraf rigere paa Forbehold, Antydninger og psykologiske Vink end paa klar Redegjørelse; Stoffet er stillet bag hensigtsfuldt ordnede Betragtninger fra en senere Tid, saa det næsten skjules af dem og, hvor det kan fremdrages, maa bruges og forstaas cum grano salis. Erindringerne ere et med den sarteste Omhu ordnet Kunstværk, alt andet end en jævn og naturlig Meddelelse.

G. blev 1848 gift med Johanne Marie Sonne, men Ægteskabet hævedes nogen Tid efter. 1875 fik han Titel af Professor. Han nød Statsunderstøttelse som Forfatter. Efter et kort Sygeleje døde han 15. Avg. 1887.

Goldschmidt, Livs Erindringer og Resultater I—II, 1877. Kierkegaards Bladartikler, udg. af R. Nielsen. Af S. Kierkegaards efterladte Papirer II. O. Borchsenius, Fra Fyrrerne II. P. Hansen, Illustr. dansk Lit. Hist. Kal. Danmark f. 1888. Erslew, Forf. Lex.

P. Hansen.

— Skjønt den journalistiske Side spiller en saa stor Rolle i M. Goldschmidts hele Forfatterskab og vel var den, som først skaffede ham Navnkundighed, var hos ham *Politikeren og Journalisten* fra første Færd stærkt overskygget af Æsthetikeren og endte med helt at forsvinde for denne. Det er allerede betegnende, at hans første journalistiske Foretagende, det i hans 18. Aar begyndte «Næstved Ugeblad», ikke i fjærneste Maade skyldtes noget Ønske om at deltage i den offentlige Debat, men fødtes, som han selv vidner, af «æsthetisk Trang», nemlig til at faa et Sted, hvor han

kunde trykke sine første umodne Noveller; han blev kjed af det, da han for nogle Injurier imod en Borgerrepræsentant blev idømt Mulkt og et Aars Censur, og i 1840 solgte han det. Et kort Medarbejderskab ved «Dagen», som den Gang redigeredes af «Chr. Komet» (Chr. Hansen) var uden al Betydning. Saa skabte han, under Impuls af andre (Chievitz, Arboe Mahler, Bisserup) «Korsaren», hvis 1. Nummer udkom 8. Okt. 1840, og som han strax blev ene om at bære og var væsentlig ene om at holde oppe i fulde 6 Aar. Det var ganske vist Journalistik, men af en egen Art, helt uden for den egentlige Presses Ramme. Hvad der den Gang gav «Korsaren» den store Popularitet, hvad man endnu husker, og hvad der bestemte Samtids og Eftertids Dom, var de pikante, satiriske Smaanotitser, efterhaanden udstyrede med Billeder, hvor den skarpe Braad var skjult under en paatagen uskyldig Form. Men for G. selv var Hovedsagen de alvorlige, stemningsfulde, man kunde gjærne sige lyriske, Artikler, som lovpriste Friheden, Republikken, Revolutionen og hyldede Idealerne. «Korsaren» blev dog i Længden uholdbar for G., og han skilte sig derfor ved den 1846 og drog ud i Verden for at se og lære.

Rejsen udviklede i høj Grad den i hans Natur nedlagte Spire til en Verdensbetragtning, løftet ud over de snævre lokale og nationale Tilfældigheder, men bidrog ogsaa til at gjøre ham noget fremmed og uforstaaende for Enkelthederne i den Kamp, som nu en Gang maatte føres igjennem her hjemme. Mere end nogen anden dansk Publicist havde han derimod Blikket aabent for de store Verdensrørelser og for deres uimodstaaelige Indflydelse paa vore egne Forhold, og navnlig saa han klarere end nogen anden, at i de sociale Bevægelser laa Fremtidens Tyngdepunkt. Det var derfor en sælsom «Nemesis», at netop han skulde blive Gjenstand for de bitreste og haanligste Angreb af den sociale Tankes første Banebryder i Danmark, Fr. Dreier. Men dette laa i, at G. tog ogsaa paa det sociale som Æsthetiker, ikke som praktisk Politiker. Han havde det omtrent som Heine, der sværmede for Republikken, men følte Modbydelighed for Republikanerne. Han tænkte sig «som Ideal en Republik, men — i Mistillid til Folkets Republikanisme — en Republik med Diktatur»; eller han drømte om en «theokratisk Republik», men samtidig Folkets Opdragelse, Skolens Forbedring, Folkets Øvelse og Virksomhed i Kommunalfrihed. Disse politiske Ideer, som laa noget fjærnt fra praktisk Politik, navnlig som Øjeblikket krævede den, bleve i «Nord og Syd» til «Kongedømmet

med republikanske Institutioner», et Kongedømme med store Prærogativer over for en almindelig Valgret. I Dec. 1847, da dette Ugeskrift, G.s Hovedværk som Journalist, første Gang saa Lyset, stod der for det danske Folk paatrængende Opgaver, som ikke kunde løses ved slige Formler, og skjønt det er uimodsigeligt, at G. ydede betydningsfulde Bidrag til Dagens politiske Debat, vedblev han dog at staa ligesom noget uden for det hele. Hans journalistiske Gjerning, som manglede den egentlige Dagspresses øjeblikkelige og aktuelle Karakter, blev ikke ledende, kun kritiserende og reflekterende. Skjønt han i Sind og Tanke var fuldt ud dansk, kun at hos ham, som han selv siger, «dansk og Jøde» vare fast sammenknyttede, var hans Holdning lige over for det nationale Spørgsmaal, saaledes som det da forelaa, først vaklende og siden saa afvigende fra de ledende Kredses, at den maatte føre ham ind i en Polemik, hvor han vel forsvarede sig med Talent, men ikke havde Sindsligevægt nok til at taale eller en Gang ret forstaa Angrebene. Paa Skamlingsfesten i Maj 1844, hvor han begyndte med Ordene: «Jeg er en Jøde, hvad vil jeg imellem eder?» sluttede han sin Tale med, at vi danske skulde slaa igjen paa Slesvig-Holstenerne, sætte haardt imod haardt, gjengjælde ondt med ondt, gjøre Gilde for dem, som de vilde for os. Paa Kasinomødet i Marts 1848 optraadte han derimod som Talsmand for, at Slesvigerne skulde spørges, om de vilde være danske, ikke tvinges til at være det, og han endte med et sokratisk Spørgsmaal, der passede saa slet som vel muligt til den foreliggende Situation med det allerede halv begyndte Oprør; at han ikke slog igjennem, følte han som en personlig Krænkelse og var formelig syg derover. I «Nord og Syd» formulerede han siden sin Tanke saaledes, at vi for Slesvigs Skyld maatte beholde Holsten, og at Venskab, Tilslutning, Forbund med Sverige-Norge skulde hjælpe os til at leve nationalt i Helstaten. Den ældre Statsmandsskole vilde omvendt holde paa Holsten ved Hjælp af Slesvig. Begge Systemer havde den Mangel, at de udsatte for den Fare ikke blot at gaa glip af Byttet, men ogsaa at miste Maddingen. Sine Artikler fra Dec. 1849 om Føderativstaten betragtede han imidlertid selv som Spiren til Helstaten, hvad der dog vistnok er en Skuffelse, da helt andre Kræfter her gjorde Udslaget.

Til «Nord og Syds» bedste Periode knytter sig hans Forbindelse med Aristokratiet i den saakaldte Grundejerforening. Alliancen havde sin naturlige Tilknytning i hans politiske Udtalelser, men ogsaa i noget af hans egen Karakter, som han et Steds ud-

trykker saaledes: «Man holder enten med Aristokratiet eller med Demokratiet eller endog med begge, for saa vidt de ere Personlighed og Lidenskab, men er af Hjærtet ildesindet imod Bourgeoisiet, som repræsenterer Tingenes faste, daglige Gang, Erhvervet og Nydelsen deraf.» Det danske Aristokrati havde efter 1848 og Grundloven af 5. Juni trukket sig tilbage fra det offentlige Liv, men omtrent i 1850 følte det Trang til atter at gjøre sig gjældende, og det trængte da haardt til en talentfuld Pen, som kunde føre dets Sag i Pressen. Da G., som havde truffet Grev Frijs-Frijsenborg i Normandiet, første Gang mødtes i Grundejerforeningen med denne, Blixen-Finecke, Haffner, Neergaard og Holstein-Holsteinborg, begyndte han med at forlange deres Æresord paa, at de ikke stode i Ledtog med det slesvig-holstenske Ridderskab, og at de vilde respektere Grundloven og Valgloven; det viser, hvilken Pris disse fremragende Mænd satte paa at vinde G., at de virkelig afgave dette Æresord. G. har siden betegnet Forholdet saaledes, at han ikke paatog sig at forsvare deres Anskuelser, men at de tilbøde at ville støtte hans. Han skrev for dem en Indbydelse til et Prisskrift om Forbedring af Almueskolen, det væsentlige af en Adresse til Kongen om Helstat med borgerlig Frihed, en Erklæring om frivillig Overenskomst mellem Godsejere og Fæstere. I «Nord og Syd» udviklede og forsvarede han videre den liberale Helstats Program, hvorimod han afslog Blixen-Fineckes Tilbud om at stifte et Dagblad, som han skulde redigere; «jeg svarede, at jeg paa ingen Maade vilde udgive et Dagblad, fordi det vilde drage mig bort fra den egentlige litterære eller poetiske Virksomhed, hvorpaa jeg satte en større Pris». Der kan næppe være Tvivl om, at G. i denne Periode har drømt om en politisk Karriere, som kunde ligne d'Israelis i England; vel siger han i sine Livserindringer, at det aldrig er faldet ham ind at blive andet end Skribent, men han erkjender ogsaa, at «ved alle Lejligheder, hvor jeg skulde kæmpe, er jeg gaaet til Kampen med instinktmæssig Fordring paa at blive Nr. 1». Men ligesom det danske Aristokrati ikke ganske svarer til Torierne, ligesom vor Rigsdag ikke er det engelske Parlament, saaledes manglede G. med alt sit Talent og med ikke faa ydre Ligheder nogle af de væsentligste Egenskaber, som satte d'Israeli i Stand til at «educate his party» og ende som den Lord Beaconsfield, der to Gange var Premierminister. Alliancen tabte i Varme og Fasthed, efterhaanden som Aarene gik, og alt som Forholdene udviklede sig. «Nord og Syd» gled mere og mere bort fra Politikken, og da det i 1859 ophørte

at udkomme, havde dets sidste Bind alene været optagne af Romanen «Hjemløs». Paa den politiske og journalistiske Arena optraadte G. saa godt som slet ikke efter den Tid. Skuffet og mismodig rejste han i 1861 til London, halv bestemt paa at opgive Danmark eller dog søge at blive engelsk Forfatter. Et Danebrogsflag, som han saa vaje ved en Fest for Arbejdertoget til Udstillingen i 1862, vakte dog atter hos ham — Stemningsmenneske, som han var fremfor noget andet — Kjærligheden til Danmark og Længselen efter det, og han vendte tilbage. Men det var Litteraturen alene, som høstede Frugterne af denne hans Hjemkomst; for Journalistikken og Politikken havde han for stedse ophørt at virke. *C. St. A. Bille.*

Goldschmidt, Moritz, 1822—88, Industridrivende, yngre Broder til den foregaaende, er født 2. Sept. 1822 i Vordingborg, men fik sin for øvrigt yderst tarvelige Skoleundervisning i Næstved, da Faderen flyttede til denne By. Han røbede tidlig mekanisk Talent, der gav sig praktisk Udslag ved en ivrig Forfærdigelse af Maller, Hægter og andet Naalemagerarbejde, og efter et Ophold i Udlandet fik han i en ung Alder en lille Fabrik for Naalemager- og Possementmagerarbejder i Pinneberg, til Dels med Maskiner konstruerede af ham selv. Begivenhederne i 1848 gjorde hans Stilling her uholdbar, og han flyttede nu til Horsens, hvor han i smaa Forhold fortsatte den i Pinneberg begyndte Forretning. Da Horsens Tugthus i 1853 traadte i Virksomhed, forstod han imidlertid strax at drage Nytte af dets Arbejdskraft, men den beskedne Forretning svang sig dog først ret op, da Fængselet i 1860 ophørte med selv at være Arbejdsgiver for sine Fanger. Ved et Laan fra Statskassen blev G. sat i Stand til direkte at sysselsætte Tugthusets Fanger, væsentlig med Vævning, og samtidig associerede han sig med den senere Konsul A. Crome, der overtog den merkantile Del af Forretningen og den Gang stod som Bestyrer af den Bønnelykkeske Tobaksfabrik i Horsens. Den nu jævnt voxende Virksomhed fik snart en stor Fabrik med frie Arbejdere og blev i 1874 omdannet til et Aktieselskab, Crome & G.s Fabrikker, med en Kapital paa 800000 Kr., der i 1881 fordobledes. Samme Aar overtog Selskabet «Ribe textile Fabrikker». G., der til sin Død, 11. Maj 1888, var Selskabets Direktør, blev ved Firmaet Crome & G.s Jubilæum 1885 udnævnt til Justitsraad. — 3. Maj 1866 ægtede han Jenny Jacoby (f. 30. Marts 1839), Datter af Kjøbmand J. i Aalborg.

Nationaltid. 4. Febr. 1884. Danm.s industr. Etablissementer II, 166. Medd. fra Fællesrepræsent. f. dsk. Ind. og Haandv. III, 131 ff. *C. Nyrop.*

Goldschmidt, Ragnhild, 1828—90, Forfatterinde, blev 8. Febr. 1828 født i Valby ved Kjøbenhavn og var den yngste af 5 Søskende; blandt de 3 Brødre fandtes Digteren M. G. (s. ovfr.). Indtil dennes Død delte hun altid Hjem med ham, og ved sin fine, klare, spirituelle Natur, sin sandhedskjærlige, modige Dom og sit varme Gemyt fik hun, for hvem han altid forelæste sine Arbejder, en ikke ringe Betydning for ham. I 1871 var hun Medindbyder til Stiftelsen af «Kvindelig Læseforening», og fra 1875 til sin Død var hun dens «Formand». Det var hendes Plan, at Kvinderne her æsthetisk-litterært og socialt skulde udvikles og dygtiggjøres til Livets Gjerning. Med sin livfulde og idérige Person udfyldte hun denne sin Plads, modarbejdede alle Yderligheder og kaldte skjulte Evner til Live. I sine senere Aar holdt hun flere Gange Oplæsninger med Foredrag om sin Broders Virksomhed. I et efterladt Exemplar af «En Kvindehistorie, fortalt af en anonym,» (1875) har hun navngivet sig som denne Bogs Forfatterinde. Den udkom med en Fortale af hendes Broder, og i denne siger han: «Litterært taget er her Talent, baade til Iagttagelse og til Fremstilling; men her er maaske mere: et alvorligt Sind». Man møder paa dens Sider fine Bemærkninger, psykologisk Sans, virkelig Evne til Karaktertegning og et varmt Hjærte med Opofrelsens Kjendemærke. — Frøken G. døde temmelig pludselig 17. Okt. 1890. «Kvindelig Læseforening» har ladet hendes Buste i Marmor opstille i sit Lokale.

Kvinden og Samfundet 1890, S. 241 ff. *Nic. Bøgh.*

Goldschmidt, Sigfred, f. 1831, Handelsmand. G. er Søn af Klædekræmmer Bendix Meyer G. og Rose f. Trier og er født i Kjøbenhavn 8. Juli 1831. Efter at have modtaget Uddannelse paa et Bankierkontor fik han Ansættelse i sin Morbroder Adolph Triers Urtekræmmerforretning. 1857 optoges han som Associé i denne Forretning, der under Navnet Adolph Trier & G. udviklede sig til at blive en betydelig Engros-Forretning i Kolonialvarer, vistnok Landets største Forretning i dette Fag. — G. er Medlem af Sø- og Handelsretten (fra 1874) og af Grosserersocietetets Komité (fra 1880). Med særlig Interesse har han omfattet det mosaiske Trossamfunds Anliggender i Kjøbenhavn. Fra 1868—82 var han Medlem af dettes Repræsentantskab, ligesom han i adskillige Aar har deltaget i Styrelsen af Samfundets 2 Skoler — siden 1880 som det af Kultusministeriet beskikkede Medlem af Direktionen. Hans Hustru († 13. April 1874) var Galathea f. Meyer, Datter af Grosserer Saul M. *E. Meyer.*

v. d. Goltz, Carl Alexander Greve, 1739—1818, Officer, var født 20. Avg. 1739 og Søn af preussisk Generallieutenant og kommanderende General i Schlesien Carl Christoph Friherre v. d. G. (f. 1707 † 1761) og Frederikke Margrethe f. v. Burgsdorff (f. 1713 † 1773). Han indtraadte i preussisk Krigstjeneste og avancerede her til Oberst og Fløjadjudant hos Frederik II og Frederik Vilhelm II. 1786 erhvervede han sig preussisk Grevetitel. 1789 kom han til Danmark, hvor han naturaliseredes i Slutningen af Aaret og udnævntes til Generallieutenant af Infanteriet samt til Inspektør over slesvigske og sjællandske Jægerkorps og de samme Aar oprettede Batailloner let Infanteri. Man ser ikke, hvad Grunden har været til denne — saaledes som Hærforholdene nu havde udviklet sig — opsigtsvækkende Ansættelse, men det ligger nær at formode, at Hærens faktiske daværende Styrer, Landgrev Carl af Hessen, hvem det blev paalagt at udfærdige Instrux for ham i den nye Post som Generalinspektør, og ved hvis Indflydelse han utvivlsomt er bleven indkaldt, har troet i v. d. G. at finde en duelig Hjælper ved Udførelsen af de Ideer, der den Gang foresvævede Landgreven med Hensyn til en Omformning af det danske Fodfolk fra svært til let. Det er dog kun lidet mærkbare Spor, at v. d. G., der 1790 udnævntes til hvid Ridder, har sat sig ved sin Virksomhed i saa Henseende, og overhovedet kom han kun til at spille en ringe Rolle her hjemme, hvilket maaske for en Del maa tilskrives den Omstændighed, at Landgreven selv snart maatte træde i Skygge for Kronprinsen ved Hærledelsen. Han saa sig derfor om efter nye Virkefelter, og 1800 erholdt han Tilladelse til paa ubestemt Tid at gaa til Portugal, hvor man havde tilbudt ham Posten som Feltmarskal. 1803 vendte han tilbage og stillede sig paa ny til Disposition for den danske Regering, men synes ikke at være bleven anvendt i den aktive Hær, fra hvilken han afskedigedes 1808 med Bibehold af sine Vartpenge som Pension. 1792 i Juli Maaned ægtede v. d. G. i Itzeho den i sin Tid saa fejrede Generalinde Christine Sophie Gähler, f. Ahlefeldt, Indehaver af Ordenen l'union parfaite (1765) og Enke efter Generallieutenant Peter Elias G. († 1783), men blev Enkemand allerede Bryllupsnatten. Ved Ægtepagten var det fastsat, at den afdødes Søn af første Ægteskab strax skulde have 20000 Rdl. udbetalt og efter v. d. G.s Død andre 20000 Rdl., men at v. d. G. i øvrigt forblev i Besiddelse af Hustruens Formue. Han døde i Altona, hvor han i længere Tid havde boet, 15. Nov. 1818.

Meddelelser fra Krigsarkiverne II. *S. A. Sørensen.*

v. d. Goltz, Joachim Rüdiger Baron, 1620—88, Officer, var Søn af polsk Ritmester, siden Landsdommer, Georg Golcz og Elsa Louise v. Flemming. Født paa Godset Clausdorf i Vestpreussen deltog J. R. v. d. G. som kejserlig Kapitajn i den sidste Del af Trediveaarskrigen, tjente saa nogle Aar i den franske Hær (hvor han fik sit Vaaben «forbedret» med de bourbonske Liljer og Titel af Baron), indtil han 1654 tog Tjeneste hos Frederik Vilhelm af Brandenborg, den store Kurfyrste. Med dennes Tropper kæmpede han 1656 mod Polakkerne ved Warschau, 1658—59 mod Svenskerne i Jylland, 1664 mod Tyrkerne i Ungarn, 1672 og 1674 mod Franskmændene ved Rhinen og 1675 atter mod Svenskerne ved Fehrbellin. Overalt udmærkede han sig og var efterhaanden stegen til General af Infanteriet, hvorfor Christian V, da han i Foraaret 1677 efter C. v. Arenstorffs og Weyhers Død og Johan Adolf af Pløens Bortrejse mente at maatte indforskrive en ny Overgeneral, lod sine Øjne falde paa v. d. G., som uden at forlade den brandenborgske Tjeneste udnævntes til dansk Feltmarskallieutenant. Hans kortvarige Tjeneste her til Lands er dog kun mærkelig som Illustration til de sørgelige Kommandoforhold, som da herskede i Hæren. Kort efter sin Ankomst til Skaane havde v. d. G. baade Lejlighed og Vilje til at bibringe Svenskerne et Nederlag (ved Rønneberge, 27. Maj), men efter andre Generalers Raad besluttede Kongen at opsætte Angrebet, og Øjeblikket gik tabt. Det uheldige Udfald af Stormen paa Malmø (25. Juni) og Slaget ved Landskrone (14. Juli) maa tilskrives Mangel paa Enhed og Fasthed i Ledelsen, som atter, for en Del i det mindste, havde sin Grund i den Skinsyge, der herskede mellem v. d. G. og to af hans dygtigste Underførere, G. A. Bauditz (I, 601 ff.) og Henr. Ruse; den Erklæring, Ruse afgav til Forsvar for sit Forhold ved disse Lejligheder samt ved Landskrones Befæstning, er saa at sige Punkt for Punkt en Klage over Overgreb og mangelfuld Støtte fra v. d. G.s Side. Baade Bauditz og Ruse bleve kort efter fjærnede fra Hæren, og v. d. G. fik i førstnævntes Sted Kommandoen ved Landgangen paa Rygen, men, da han ogsaa her strax kom paa Kant med sine undergivne, søgte og fik han i Sept. s. A. Tilladelse til at vende hjem til Berlin; et Rytterregiment, han havde faaet efter den ved Christiansstad faldne Oberst Rauch, opløstes. En samtidig giver ham det vistnok ganske træffende Skudsmaal, at han var «en brav Soldat, men for hidsig og ikke mægtig nok til at styre Hovedværket», ukjendt, som han tilmed var, med danske Forhold.

3 Aar senere traadte v. d. G. i kursachsisk Tjeneste som Felt-

marskal og tog som saadan væsentlig Del i Wiens Befrielse fra Tyrkerne 1683. S. A. forlod han Krigstjenesten og døde i Dresden 26. Juni 1688. Han var gift 1. med Margrethe Cathrine v. Burgsdorff, fra hvem han blev skilt, og 2. med Eva Elisabeth v. Massow. Af Børn efterlod han kun 3 uægte, men af Kejseren legitimerede Sønner, der dog alle døde unge, hvorefter Feltmarskallens store Godser i Polen og Pommern tillige med Barontitelen og Liljevaabenet gik over til hans Brodersønner.

Nachrichten üb. die Fam. der Grafen u. Freiherren v. d. Goltz, Strassburg 1885. Jahn, Henr. Ruse S. 96 ff. *H. W. Harbou.*

Good, Frederik Christian, 1827—80, Officer, var Søn af Kjøbmand Daniel G. (f. 1789 † 1837), hvis Fader var Englænderen John G., der nedsatte sig her i Landet, og Mary-Ann f. Duntzfelt (f. 1796 † 1867), Datter af den ovfr. IV, 364 nævnte Christian Vilhelm D. Han blev født i Kjøbenhavn 10. Maj 1827 og indtraadte i 1844 som Elev paa den kgl. militære Højskole, i det han samtidig udnævntes til Sekondlieutenant à la suite i Artilleriet. Ved sin Afgang fra Skolen i 1848, hvis ældste Klasses Ingeniørafdeling han havde gjennemgaaet, blev han Premierlieutenant i Ingeniørkorpset og afgik i Juni Maaned til Feltingeniørdetachementet, ved hvilket han med en kort Afbrydelse i Slutningen af 1849, hvorunder han gjorde Tjeneste i Kjøbenhavn, var ansat indtil Marts 1851. I Krigen deltog han i Fægtningerne ved Kolding 23. April og Gudsø 7. Maj samt i Udfaldet fra Fredericia 6. Juli 1849 og i Slaget ved Isted 25. Juli 1850. Efter Krigen forblev han ved Ingeniørdetachementet i Slesvig, var attacheret Grænsereguleringskommissionen i 1851 og ansattes, efter i Slutningen af samme Aar at have erholdt Kapitajns Karakter, ved det holstenske Forbundskontingents Ingeniørafdeling. 1852 forsattes han til Kjøbenhavn, hvor Ingeniørtropperne da vare blevne samlede, og i 1853 blev han Kapitajn af 2. Klasse; han fritoges s. A. for al Tjeneste for at kunne foretage en Rejse paa 1 Aar i Udlandet med det Formaal at uddanne sig til Lærerposten i Land-, Vand- og Vejbygningsfagene ved den kgl. militære Højskole. Denne Post overtog han i 1855 og stilledes samtidig à la suite i Ingeniørkorpset. Medens han var Lærer, blev han i 1861 bestyrende Officer ved Befæstningsanlæggene i Dybbølstillingen og ledsagede i 1863 Korpschefen, Generallieutenant Schlegel, paa dennes Sendelse til Paris i Anledning af Frederik VII's Død. I Krigen 1864 gjorde han Tjeneste ved den aktive Hær, til Dels

som Stabschef ved Ingeniørkommandoen, og deltog i Dybbølstillingens Forsvar indtil dens Fald 18. April. Efter Krigen vendte han tilbage til Højskolen som Lærer, fra hvilket Embede han afskedigedes i Foraaret 1866, hvorhos han indtraadte i Nummer ved Ingeniørkorpset som Kapitajn af 1. Klasse. S. A. blev han Stabschef ved Korpset, og han fungerede, indtil han i 1868 paa ny traadte uden for Nummer for at overtage Pladsen som Chef for Krigsministeriets 2. Departement, hvilken Plads han beklædte til sin Død. Han udnævntes til Oberst uden for Nummer i Ingeniørkorpset i 1873, til Kommandør af Danebrogsordenens 2. Grad i 1876 og døde uventet efter kun faa Dages Sygdom 28. April 1880.

G. ægtede 11. Okt. 1854 Louise Cathinka Beeken (f. i Rensborg 23. Marts 1834), Datter af Justitsraad, Dr. med. Johan Christian B. (f. 1783 † 1855), Broder til den ovfr. II, 32 nævnte Jens Lorentz B., og hans 3. Hustru, Louise Augusta f. Hudemann (f. 1803 † 1836). *V. E. Tychsen.*

Goos, August Herman Ferdinand Carl, f. 1835, Retslærd, Minister. C. G. er født 3. Jan. 1835 i Rønne. Hans Fader var Dr. med. Adolf G., Overlæge i Hæren († 1857), hans Moder Hermandine Frederikke Elise f. Petersen. Han blev Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn med Udmærkelse i 1851 og underkastede sig, ligeledes med Udmærkelse, Aaret efter Examen philosophicum. Derefter studerede han Retsvidenskaben og blev i Jan. 1857 juridisk Kandidat og Aaret efter Kandidat i slesvigsk Ret. Foruden ved disse fortrinlig bestaaede Examiner vakte han Opmærksomhed ved en Afhandling om Formueforholdet mellem Ægtefæller efter vore ældre Love, som belønnedes med Universitetets Guldmedaille i 1859, og som vidnede om en Evne til videnskabelig Granskning og en Aandsmodenhed, der sjælden træffes hos saa ung en Mand. Skjønt G. indtraadte i en praktisk juridisk Virksomhed allerede i 1857 ved at ansættes som Assistent i Ministeriet for Slesvig og i sin Fraværelse rykkede op til Kancellist sammesteds i 1860, var det dog klart, at hans rette Plads var ved Universitetet, og han blev derfor anset for selvskreven til at erholde det Hurtigkarlske Rejsestipendium, ved hvis Hjælp han foretog en længere videnskabelig Udenlandsrejse i 1859—61, paa hvilken han fornemmelig dvælede i München, Rom, Paris og London. Ved hans Hjemkomst blev der hurtig Brug for ham ved Universitetet, da Professor F. C. Bornemann uventet bortreves ved Døden 6. Okt.

1861. Som en Følge heraf kaldtes G. til Universitetet, i det han under 31. Okt. 1861 fik kgl. Udnævnelse som Lektor og derefter under 27. Dec. 1862 som Professor ordinarius i det juridiske Fakultet. I 1864 indgik han Ægteskab med Amalie Henriette Irminger, Datter af Viceadmiral I. og Henriette f. Viborg, og han levede nu i en lang Aarrække en Universitetslærers rolige og ensformige Liv.

Det tilfaldt G. at overtage den afdøde Bornemanns Fag, nemlig den almindelige Retslære, Strafferetten og Folkeretten. Uagtet han næppe havde særlig forberedt sig i denne Retning, da Bornemann for menneskelige Øjne maatte synes endnu at have en lang Løbebane for sig, og uagtet han ikke traadte ind i sin Virksomhed udrustet med den filosofiske Fordannelse som hans Forgænger, varede det ikke længe, inden G. ved Hjælp af en forbavsende Arbejdskraft og en udmærket Begavelse havde gjort sig til Herre over sine Fag. Hans Virksomhed som Universitetslærer, der nu har udstrakt sig over et Tidsrum af 30 Aar, har derfor været af en overordentlig stor Betydning, og det kan vistnok uden Overdrivelse siges, at næppe nogen anden i det 19. Aarhundrede fra Universitetets Lærestole har udøvet en saa stor Indflydelse paa de juridiske studerende og paa Retsvidenskabens Udvikling i vort Land. I gjentagne «Forelæsninger over den almindelige Retslære», som G. 1885—92 udgav i trykt Skikkelse (2 Dele), har han i en smuk og formfuldendt Fremstilling udviklet sit System, i Følge hvilket han opfatter Retsordenen som en ejendommelig Forgrening af det ethiske og paaviser, at Retten som en udvortes optrædende Magt har ethisk Gyldighed, fordi den er nødvendig for at opretholde den ydre Tilstand, uden hvilken et højere sædeligt Liv ikke kan udvikle sig. Hvilken denne ydre Tilstand skal være, lader sig ikke bestemme ved en almindelig Formel, men Methoden, som han gjennemfører over for alle Retsinstitutionerne, er at tage Udgangspunkt i de reale Livsforhold og ved hvert af disse at undersøge, hvilken ydre, ved Rettens Magt opretholdt Ordning Sædelighedsideens Realisation kræver.

Ved Siden af den almindelige Retslære har Strafferetten været Hovedgjenstanden for G.s Virksomhed som Universitetslærer og Forfatter. Ligesom sin Forgænger lægger han fortrinlig Vægt paa at bringe det filosofiske Grundlag for Strafferetten til Klarhed. Efter en omhyggelig Kritik af de vigtigste Straffetheorier, blandt hvilke han med rette helliger Bornemanns en særlig Opmærksomhed, kommer han til, at Straffens Hensigt er at bøje Forbryderens

Karakter til Lydighed mod Loven (hvad der er et videre og rigtigere Udtryk end Forbryderens Forbedring), og at Straffemaalet maa bestemmes efter et dobbelt Hensyn, nemlig dels til den større eller mindre Vigtighed af Lydighedsfordringens Haandhævelse, hvilken beror paa objektive Data, dels til, hvad Øjemedet efter psykologiske, altsaa subjektive, Data kræver, og gjennem dette sidste Hensyn kommer G. til at anvise den individuelle Behandling af Forbryderen under Strafudøvelsen sin rette Plads og bestemme dens relative Betydning. Medens G. i sin Behandling af Strafferetten lægger en ikke mindre Vægt end Bornemann paa den filosofiske Begrundelse og søger at sætte alle enkelte Spørgsmaal i det rette Forhold til denne, er han naaet langt videre i Behandlingen og Gjennemarbejdelsen af det positive Stof. Her tænkes ikke blot paa, at han inddrager flere Spørgsmaal under den exegetiske Behandling, men navnlig paa, at han i langt højere Grad end Bornemann benytter og bearbejder den store Hærskare af praktiske Afgjørelser i Straffesager, særlig naturligvis Domstolenes, som slutte sig til den nye Straffelov af 1866. Hans Hovedværker over Strafferetten ere dels de til sammes almindelige Del henhørende 2 Bind, som udkom 1. Bind i 1875 («Indledningen til den danske Strafferet») og 2. Bind i 1878 («Den danske Strafferets almindelige Del, 1. Afsnit: Læren om Forbrydelsen»), dels hans Forelæsninger over den danske Strafferets specielle Del (1887), der ikke blot er bestemt til Vejledning for de studerende, men ogsaa benyttes som Haandbog af Praktikerne, dels en kortfattet sammenlignende Fremstilling af de 3 nordiske Rigers Strafferet (indtil nu kun den almindelige Del) i «Nordisk Retsencyklopædi» 5. Hæfte (1882). Ved Siden af Strafferetten har G. som Universitetslærer holdt Forelæsninger over Straffeprocessen og offentliggjort 2 herhen hørende Afhandlinger i Universitetsprogrammer fra 1878 og 1880 («Strafferetsplejens alm. Grundsætninger» og «Den danske Straffeproces i Forhold til Strafferetsplejens Grundsætninger fra Chr. V's Lov til Nutiden»), ligesom han ogsaa har holdt Forelæsninger over den positive Folkeret, navnlig for de statsvidenskabelige studerende.

I Forbindelse med G.s Virksomhed som Universitetslærer bør nævnes, at han ved Siden af sin Forelæsnings- og Forfattervirksomhed har deltaget virksomt i Universitetets indre Administration og udøvet en betydelig Indflydelse paa dets Anliggender, samtidig med at han ved sin Tjenstvillighed og Hjælpsomhed over for Kolleger og studerende har erhvervet sig en almindelig Velvilje. En Mængde

Universitetshverv har derfor været ham betroet. Han blev saaledes i 1871 Medlem af Konsistorium, var Referendar sammesteds fra 1871—79, Rector universitatis 1879—80, blev Medlem af Stipendiebestyrelsen og Inspector qvæsturæ 1879 samt i 1878 akademisk Værge for Frue Kirke. I 1888 var han en af Universitetets delegerede ved Bologna-Universitetets Jubelfest, og i 1877 blev han kreeret til Dr. juris honoris causa ved Upsala Universitets Jubelfest.

Det vilde være at danne sig et urigtigt Begreb om G., dersom man i Følge ovenanførte vilde tænke sig ham som exklusiv Universitetsmand, der holdt sig tilbage fra Livets mere praktiske Formaal. Han hører tvært imod til dem, som interessere sig levende for alle store Samfundsspørgsmaal og ikke blot for deres grundige theoretiske Bearbejdelse, men ogsaa for deres Udførelse i Livet og deres Tilpasning efter de givne Forhold. Ogsaa i denne Henseende have Forholdene stillet sig heldig for ham, i det han paa den ene Side fik Ro til at fuldende sin videnskabelige og theoretiske Selvudvikling ved en lang Tids uforstyrret og uafbrudt videnskabeligt Arbejde og først senere blev kaldet til den mere spredende Virksomhed i de praktiske Formaals Tjeneste. Det første Hverv, hvortil han blev kaldet uden for Universitetet, var, at han i Aaret 1870 blev Medlem af den i 1868 nedsatte Proceskommission, hvis Hverv det var at udarbejde Forslag til nye Rettergangslove. G. deltog med Dygtighed og Iver i Kommissionens Forhandlinger indtil dens Opløsning i 1877 efter Arbejdernes Tilendebringelse, og Udarbejdelsen af Forslaget til Straffeprocesloven — hvilende paa Mundtlighedsprincippet med Benyttelse af Nævninger — skyldes ham, ligesom han ogsaa ellers har deltaget i den offentlige Diskussion om disse Spørgsmaal, særlig som Forsvarer af Nævningeinstitutionen mod forskjellige nyere Angreb, f. Ex. Prof. Bindings (jvfr. Ugeskr. f. Retsvæsen, 1876).

En anden Retning, i hvilken G. har grebet ind i praktiske Livsforhold, og hvor hans Virksomhed har faaet en stor Betydning, er Fængselsvæsenet og de dermed i Forbindelse staaende filantropiske Bestræbelser. Efter først ad Studiernes Vej at være kommen ind paa Undersøgelserne om Straffuldbyrdelsen og dens Betydning inddroges G. efterhaanden mere og mere i de praktiske Bestræbelser, som ere rettede paa at fuldkommengjøre denne samt paa at udvikle de andre Midler, som ved Siden af Statens Straffemyndighed kunne og bør anvendes mod Forbrydelsen. Som bekjendt har der dannet sig en stor international Virksomhed i denne Retning ved de perio-

disk afholdte almindelige Fængselskongresser og ved Oprettelsen af den til disses Forberedelse tjenende internationale penitentiære Kommission. Til at repræsentere Danmark ved disse Lejligheder var G. fortrinlig egnet. Han har saaledes siden 1884 været Medlem af den nævnte Kommission og deltaget i dens paa forskjellige Steder i Udlandet afholdte Møder, ligesom han har repræsenteret Danmark paa de store Fængselskongresser i Stockholm (1878), Rom (1885) og St. Petersborg (1890). Et Vidnesbyrd om den Betydning, han i denne Retning har formaaet at vinde, er, at han paa sidstnævnte Kongres blev valgt til den internationale penitentiære Kommissions Vicepræsident. Der kunde derfor, da F. Bruun (III, 166) i Aaret 1884 paa Grund af Alder og Svagelighed trak sig tilbage fra Fængselsvæsenets Overbestyrelse, ikke være nogen Tvivl om, at G. var den, som burde indtage hans Plads, og som en Følge heraf blev han udnævnt til Overinspektør for Fængselsvæsenet, en Stilling, som lod sig forene med hans Virksomhed ved Universitetet, og ved Siden af denne officielle Embedsgjerning har han med Forkjærlighed og Iver deltaget i den private filantropiske Virksomhed paa dette Omraade som Formand for Kjøbenhavns Fængselsselskab og som Medlem af Bestyrelsen for den nordiske Penitentiærforening. Paa Grund af den Betydning, G. saaledes har formaaet at skaffe sig som Kriminalist og fængselskyndig, blev han ogsaa Medlem af den for ikke længe siden stiftede «Union internationale de droit pénal». Om dennes Program har han i «Nord. Tidsskr. f. Fængselsvæsen» for 1890 skrevet en fortrinlig orienterende Artikel, i hvilken han med Klarhed og Skarphed paaviser den Grænse, som maa drages for Samfundets Ret til at inddrage Forbryderen under opdragende eller præventiv Behandling, og over for en nyere Skole i Strafferetsvidenskaben har fremhævet, at Individets Ret ikke her kan prisgives for en rent skjønsmæssig administrativ Behandling, men at Frihedens Krav altid vil fordre ved Loven fastsatte Straffe, om end med vide Rammer.

At en Mand af den Betydning som G. i vort lille Samfund ikke i Længden kunde undgaa at drages ind i det politiske Liv, er let forstaaeligt. En Tid lang modstod han Opfordringer hertil. Men i 1880 blev han valgt til Medlem af Folketinget for Kjøbenhavns 5. Kreds, uagtet allerede den Gang Socialisterne raadede over et betydeligt Stemmetal i denne urimelig store og for en væsentlig Del af en Arbejderbefolkning beboede Kreds. Da G., uagtet han mere end de fleste andre interesserede sig for Arbejder-

befolkningen og for dens baade materielle og aandelige Vel, som Politiker væsentlig sluttede sig til Højre og naturligvis ikke kunde andet end bekæmpe de socialistiske Lærdomme, rejstes der en heftig Agitation imod ham, der dreves paa en endog mere end almindelig hensynsløs Maade, og det lykkedes ogsaa ved Folketingsvalget i 1884 at fortrænge ham og gjennemføre den socialistiske Modkandidats Valg. G. var da i en kort Tid ude af Rigsdagen, men allerede i Dec. 1885 udnævntes han til kongevalgt Medlem af Landstinget. En særlig fremskudt Stilling i politisk Henseende var G. kommen til at indtage derved, at han fra 1881—89 var Repræsentant for «Dagbladets» Udgivere og som en Følge heraf udøvede en afgjørende Indflydelse paa dette Blads Holdning i alle større Spørgsmaal, en Omstændighed, som naturligvis ikke kunde andet end yderligere skærpe Agitationen imod ham. Saa vel i Folketinget som i Landstinget lærte man dog at sætte Pris paa hans store Arbejdsevne og udstrakte Kundskaber i Forbindelse med hans virkelige Imødekommenhed og Beredvillighed til at tage Hensyn ogsaa til andres Meninger, og det tør vel siges, at efterhaanden som den politiske Strid mellem Højre og Venstre er indtraadt i et roligere Stadium, er han bleven anerkjendt og skattet, ikke blot af sine Partifæller, men ogsaa af mange blandt Modstanderne, som ved de enkelte Sagers Behandling have lært ham nærmere at kjende. Han er derfor kommen til at indtage en saadan Stilling i Rigsdagen, at det næppe har forundret nogen, at han, da der i Sommeren 1891 skulde vælges en ny Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet, under 10. Juli udnævntes hertil.

1887 blev G. Kommandør af Danebrog (2. Grad), 1882 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab. *J. Nellemann.*

Gosch, Christian Carl August, f. 1832, zoologisk Litteræreal historiker og politisk Skribent. Han er født i Kjøbenhavn 16. Nov. 1832 og er Søn af Oberstlieutenant Ferdinand August G. og Christiane f. Meldahl. Efter at han i 1851 var bleven dimitteret fra Metropolitanskolen, kastede han sig over Zoologien med særlig Forkjærlighed for Entomologien, tog Magisterkonferens 1855 og rejste udenlands i 1857—58, dog uden noget specielt videnskabeligt Formaal. I 1859 rejste han til England, hvor han siden har opholdt sig. Aaret efter begyndte han en ivrig Kamp mod de Bestræbelser, som gjennem den engelske Presse tilsigtede at vinde Publikum der for Tyskland i dets Strid med Danmark, og han udfoldede derved

en meget omfattende journalistisk Virksomhed. Foruden et betydeligt Antal af Bladartikler i næsten alle de mere ansete engelske Blade publicerede han «The nationality of Slesvig» (1861), «Denmark and Germany since 1815» (1862) og «Explanation of the Danish question» (anonym, 1864). Disse Arbejder udgaves paa den danske Regerings Bekostning, medens G. ellers ikke stod i dennes Tjeneste, før han i Slutningen af 1862 blev ansat som Attaché ved det danske Gesandtskab i London, en Stilling, som han alt længe havde ønsket af sociale Grunde, og som han endnu beklæder. Efter Fredslutningen i Wien 1864 levnedes der ham Tid til Virksomhed paa andre Omraader, og da Omstændighederne havde ført ham bort fra Studiet af selve Naturen, gav han sig til at studere Zoologiens Historie og Methode. I 1870—75 udgav han sit store Værk: «Udsigt over Danmarks zoologiske Litteratur», i 4 Bind, et Arbejde, hvortil næppe nogen anden Litteratur kan opvise et Sidestykke. I 1881 udgav han en skarp Kritik over Prof. Panums «Bidrag til Kundskab om vort medicinske Fakultets Historie», hvori han yderligere hævder sin Opfattelse af Naturvidenskabens Methode. Ogsaa paa andre Omraader har G. været virksom i Litteraturens Tjeneste. I 1865 udgav han saaledes en Afhandling om de lærde Skolers Undervisningsplan, hvori han fremdrog en Del hidtil upaaagtede Synspunkter, og som indeholder adskilligt af blivende Interesse. Som Zoolog er G. en Discipel af J. C. Schiødte, til hvem han stod i et varmt Venskabsforhold — 13. Juni 1863 ægtede han Harriette Smith, Datter af Landejendomsbesidder og Fredsdommer i Wiltshire i England, Rev. A. S. *Jonas Collin.*

Gotfred af Gemen, s. Gemen (V, 590).

Gotlænder, Søren Poulsen, s. Judichær.

Gottlieb, Johan Ludvig, 1809—86, Søofficer, Søn af Kapitajn Vincentz David G. († som Toldkontrollør i Kjøbenhavn) og Anna Dorothea f. Schrøder fra Norge, er født i Kjøbenhavn 11. Avg. 1809, blev Kadet 1821 og Sekondlieutenant i Marinen 1827. Han avancerede 1836 til Premierlieutenant, 1847 til Kapitajnlieutenant, 1852 til Kapitajn, 1868 til Kommandør og gik af paa Grund af Alder 6. Nov. 1874 med Admirals Karakter. I sin Ungdom sejlede han uafbrudt med Marinens Skibe og til Koffardis, i 1828—29 i Vestindien, 1833 og 39 i Middelhavet med Korvetten «Galathea», 1843 og 44 som næstkommanderende med Briggen «Ørnen» i

Sydamerika. I Krigsaaret 1848 var han ansat paa Fæstningen Christiansø, men havde de 2 paafølgende Aar Kommandoen over en Division Kanonbaade med Station ved Femern. 1851 var han Meddommer for Kadetterne og 1855 næstkommanderende i Linjeskibet «Valdemar». Senere benyttedes han meget som Skibschef, saaledes for Korvetten «Thor» — Marinens første Skrueorlogsmand — paa et af dennes første Togter, 1858—59 for Korvetten «Heimdal» paa Togt til Vestindien. Under den store Udrustning 1861 var han Chef for Linjeskibet «Frederik VI», 2 Aar senere for Skruefregatten «Tordenskjold». I Krigsaaret 1864 gjorde han Tjeneste som Chef og Flagkapitajn paa Fregatten «Niels Juel», hvor Eskadrechefen, daværende Orlogskapitajn Suenson, havde sin Stander hejst, og deltog med denne i Affæren ved Helgoland mod de 2 østerrigske Fregatter og de preussiske Kanonbaade; for sin Optræden ved denne Lejlighed dekoreredes han med Kommandørkorset. Senere i Krigen betroedes ham Kommandoen over Marinens daværende eneste søgaaende Panserskib, Korvetten «Danebrog», som dog ikke kom til at spille nogen aktiv Rolle, da Freden sluttedes, inden den østerrigske Panserflaade naaede vore Farvande. Han var senere (1870) fungerende Flaadeinspektør og 1872 Chef for en Øvelseseskadre.

G. var en kundskabsrig og intelligent Officer; til Trods for, at han havde faaet sin Uddannelse i Sejlskibsperioden, tilegnede han sig hurtig og grundig et nøje Kjendskab til Dampskibenes Teknik, ja udgav endog en Lærebog i Dampmaskinlæren til Brug ved Undervisningen paa Søkadetakademiet (1853); tillige syslede han en Del med Studiet af Fransk. Et Parti i Marinen havde i ham ventet at se den kommende Admiral, da Chefen for Søofficerskorpset, Viceadmiral E. van Dockum, gik af 1874; men heri blev man dog skuffet, i det den 4 Aar yngre Kommandør Fr. Sommer blev foretrukket for ham. — G. blev 1835 gift med Jensine Vilhelmine Erika Holgine Bjørn (f. 29. Marts 1815), Datter af Rektor Hans Outzen B. (II, 360). Han døde 18. Nov. 1886.

Erslew, Forf. Lex. *C. With.*

Gottschalck, Hans, 1734—1804, Rektor, blev født 29. Jan. 1734 i Himmelev ved Roskilde, hvor hans Fader var Degn, blev Student fra Roskilde Kathedralskole 1751, Hører ved Kjøbenhavns Skole 1758, Cand. theol. 1760, s. A. Hører ved Aalborg Skole, 1763 Konrektor, 1778 Rektor sammesteds, 1804 entlediget, s. A. død

19. Juni. Han har udgivet adskillige Programmer og var en lærd Filolog og et vittigt Hoved; men hans Styrelse af Skolen manglede den fornødne Kraft. Han var gift 1. (1764) med Cathrine Margrethe f. Junge († 1790), 2. (1798) med Anna Margrethe Hviid, f. Knudsen, Enke efter Kontrollør M. F. H. († 1797).

Hundrup, Lærerstanden ved Aalborg Kathedralskole I. *S. B. Thrige.*

Gottskálksson, Oddur, o. 1514—1556, Bibeloversætter. Denne blandt de islandske Reformatorer saa vel ved sin Virksomhed som ved sin Karakter fremragende Mand, hvis Fødselsaar ikke nøjagtig kjendes, var en Søn af den norsk fødte islandske Biskop Gottskálk Nikulásson, der lod ham opdrage hos en Slægtning i Norge, hvor han gjennemgik Skolen i Bergen. Udenlands kom han under luthersk Paavirkning, og den nye Lære greb ham stærkt; men først efter en heftig Sjælekamp, under Bøn og Spægelse, fandt han Tryghed i denne, for hvis Fremgang han besluttede at virke. Efter sin Hjemkomst til Island traadte han i Biskop Øgmunds Tjeneste og hørte til den Kreds af hemmelige Lutheranere, som omgav Biskoppen i Skalholt. Under store Vanskeligheder paabegyndte han her en Oversættelse af det nye Testamente fra Tysk og fortsatte senere Arbejdet paa Gaarden Reykir i Ølves, hvor han satte Bo. 1539 kunde han rejse med det fuldendte Manuskript til Danmark, og næste Aar (1540) udkom Bogen, trykt i Roskilde, med en forangaaende kgl. Stadfæstelse, hvor Oversætteren benævnes «Otthe Norske». Det smukt udstyrede Værk er nu en litterær Sjældenhed og den ældste islandske Bog, som kjendes. Denne vellykkede Oversættelse har ved Siden af sin religiøse Betydning ogsaa Interesse som det første større Værk i nyislandsk Sprogform. — Efter sin Hjemkomst fortsatte han sin Virksomhed som Oversætter af gudelige Skrifter, af hvilke flere i den følgende Tid udkom. Trods sin Religiøsitet og levende Interesse for Reformationens Sag kunde den samvittighedsfulde Mand ikke bevæges til at lade sig præstevie, men bestyrede dog ved Hjælp af Kapellan nogle Aar et af Landets større Kald (Reykholt), indtil han udnævntes til Lagmand over Nord- og Vestlandet. Faa Aar efter druknede han paa en Embedsrejse i Elven Laxá i Kjós 1556. Hans samtidige tillagde ham Fremsynethed og synes at have modtaget et stærkt Indtryk af hans Personlighed og Evner; sikkert har han ved Karakterens Renhed og udadlelig Vandel overgaaet de fleste af den Tids islandske historiske Personligheder.

F. Johannæus, Hist. eccles. Isl. III, 202 ff. 227 ff. Safn til sögu Íslands I, 76 ff. II, 120 f. Vigfusson and Powell, An Icelandic Prose Reader, Oxford 1879, S. 265 ff. 433 ff.

Kr. Kaalund.

Graae, Gomme Frederik August, 1810—86, Præst, er født i Bøstrup paa Langeland 23. Avg. 1810. Faderen, Christen G. (†. 1852), var Sognepræst; Moderen hed Bertha Lorentze f. Brandt. Fra sit 7. til sit 14. Aar opdroges han hos Major C. F. Steensen Leth paa Egelykke; han dimitteredes fra Nyborg Skole 1827, tog theologisk Embedsexamen 1833 og blev 1835 personel Kapellan i Lindelse paa Langeland. 1838 udnævntes han til Sognepræst for Marie Malene og Koed Menigheder i Ribe Stift. Aaret efter ægtede han Dorothea Suhr (f. 1814 † 1844), Datter af Kapitajn og Grosserer F. Didr. S., og efter hendes Død 1846 Eline Hansine Carstensen (f. 1826), Datter af Proprietær Thom. C. paa Ryomgaard.

G. var en baade i legemlig og aandelig Henseende ualmindelig sund og kraftig Natur; de Prædikener, han har udgivet i en senere Alder («Krybben og Korset», en Postil, 1859 og 1871), vise, at han har været en dygtig Prædikant af den Retning, som man hos os plejer at benævne efter Biskopperne Mynster og Martensen. Men ved Siden af hans præstelige Virksomhed var han, som saa mange af sine samtidige, gjennemtrængt af en glødende Fædrelandskjærlighed, og han har sikkert aldrig følt, at der kunde komme nogen Kollision mellem Arbejdet for det jordiske og det himmelske Fædreland. I Marie Malene oplevede han Udbruddet af den første slesvigske Krig, og den unge Præst blev en væsentlig Støtte for den Bevægelse, der rejstes for at kalde Befolkningen til Kamp for Fædrelandet. Han færdedes rundt om til Hest ved de mange Møder, der holdtes paa hans Egn i den Anledning, og ikke sjælden var det hans Ord, der opflammede Begejstringen og satte Mod i de tvivlende. Da Efterretningen kom om, at den danske Hær efter Slaget ved Bov havde besat Slesvig, skrev han i sin Dagbog: «Hvilken Glæde at være dansk i disse Dage». Og han var ikke af dem, der tabte Modet, da siden Begejstringen afløstes af Resignationen. Han var i Besiddelse af en god Del Lune og kunde godt tage det med Ro, naar han f. Ex. hørte, at Landeværnet i et Sogn i Nærheden havde begravet sine Lanser. — Endnu 1848 forflyttedes han til Cathrine Kirke i Ribe, men allerede 1851 ansattes han som Præst for den frie danske Menighed i Flensborg.

Her levede han sine bedste Dage, og hvor afgjort dansk han

end var, saa han aldrig nærede Tvivl om, at det var en Gud behagelig Gjerning at arbejde paa at redde Slesvigs Befolkning fra den Ulykke at blive fortysket, saa var han dog intet mindre end en Fanatiker. Da han holdt Tiltrædelsesprædiken i Flensborg, sagde han: «Jeg kommer hverken til eder som en Tyv eller Røver, og jeg vil raade enhver til at blive ved det Sprog, hvori han beder sit Fadervor.» Denne Grundsætning svigtede han heller ikke siden; han var overbevist om, at det i Slesvig ikke gjaldt om at erobre det tilbage, der var ugjenkaldelig tabt, men at bevare dansk Sprog og dansk Sind, hvor det endnu ikke var helt overvældet af det tyske. — G. kunde med rette sige, at han i Flensborg ligesom blev sat paa en bar Sten, i det der ikke overleveredes ham andet end den gamle Stenkirke og ingen Sognefolk; thi Menigheden skulde først dannes af dem, der frivillig vilde slutte sig til ham. Men den voxede hurtig og bestod til sidst af o. 600 Familier eller o. 3000 Mennesker. Naturligvis hørte de danske Embedsmænd i Regelen til den, men Hovedbestanddelen var dog Byens Borgere, af hvilke de fleste hjemme talte Plattysk. En fortrinlig Støtte havde G. i sin Degn Hans Mikkelsen Tofte, hvis Levned han har skildret. Ved Siden af Kirken oprettedes der en dansk Borgerskole, som allerede 1857 talte 180 Børn. I Aaret 1853 oprettedes det theologiske Examinationskollegium for Slesvig, og en Maaneds Tid før, den første Examen skulde afholdes, fik G. og flere andre Præster Ordre til at examinere. En af disse var fortvivlet over den Opgave, som var stillet ham, og vilde frasige sig Hvervet; men G. trøstede ham med, at naar Carl Moltke uden videre havde udnævnt dem, var derved intet at gjøre. Kommissionen maa ogsaa have løst sin i mange Henseender mislige Opgave tilfredsstillende; thi der blev mærkelig nok aldrig fra tysk Side ført Klage over den. Endnu skal det nævnes, at G. 1860 valgtes til Stænderdeputeret; men han kom kun til at deltage i Forsamlingen 1863, der strax opløstes ved, at de tyske Medlemmer forlode den.

Imidlertid kom de Dage, da det ikke var en Glæde, men en Sorg at være dansk. G. var 1864 54 Aar gammel, men han saa den anden slesvigske Krig i Møde med samme Mod som den første, og Modet knækkedes ikke, da Ulykken kom. Med sit Danebrogskors paa Præstekjolen varetog han sit Embede, enten Byen var fuld af fanatiske Slesvig-Holstenere eller af fjendtlige Tropper. Han færdedes idelig paa Lasaretterne, og over for de frafaldne forstod han at optræde med den Overlegenhed, som en god Samvittighed

giver. 24. Avg. fik han sin Afsked, fordi han havde erklæret, at han endnu følte sig bunden ved den Ed, han havde aflagt til den danske Konge. Han forlod da Flensborg, hvor, som han skrev i en Artikel i «Fædrelandet», Ødelæggelsens Vederstyggelighed nu sad paa det Sted, hvor han og mange andre danske Mænd havde nedlagt deres bedste Arbejdskraft.

Han udnævntes 1867 til Præst i Idestrup paa Falster. Det gik ham vistnok her, som det er gaaet saa mange slesvigske Præster: Forholdene her hjemme vare saa forskjellige fra, hvad de vare vante til, at de ikke helt kunde finde sig til rette i dem. Han søgte da sin Glæde i Bøgerne; thi om han end hverken var eller gjorde Fordring paa at være en lærd Mand, var han mere belæst end de fleste Præster. Han tog sin Afsked 1884 og døde i Kjøbenhavn 22. Juni 1886.

G.s Gave var stor Klarhed i Udtrykket og varm Følelse, som det især fremtræder i hans Prædikener; man vil ikke hos ham finde nye Synspunkter eller dybsindige Tanker, som andre ikke skulde have tænkt før ham. Men han var en selvstændig Mand, der til enhver Tid udtalte sin Overbevisning, ogsaa hvor han vidste, at den kunde bringe ham i Forlegenhed. Men hans Aabenhed og Hjærtelighed, der ligesom stode prægede saa tydelig, at enhver kunde læse dem, i hans smukke Ansigt under de hvide Haar, skaffede ham i alle hans Stillinger trofaste Venner.

Graae, 48 og 64, efterladte Dagbogsoptegnelser, 1886. Graae, Mellem Krigene, efterladte Optegnelser og Breve, 1887. Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Graah, Andreas, 1701—1780, Medlem af Kancellikollegiet, en Søn af islandsk Kjøbmand Jacob Sørensen G. og Inger f. Windekilde, fødtes 15. Sept. 1701, blev 1736 Sekretær i danske Kancelli, 1739 Kancelliforvalter, 1744 Kancelliraad, 1749 Justitsraad, 1759 Assessor i Kancellikollegiet, 1760 Etatsraad, 1769 Konferensraad, afskedigedes 1771 saa vel fra sit Kancelliforvalterembede som fra sin Stilling i Kancellikollegiet, men fik dog 1773 atter Sæde i dette og deltog i dets Møder indtil sin Død, 15. Marts 1780 i Kjøbenhavn. Han blev 26. Juni 1744 gift med Petronella Helene Hersleb (f. 18. Juni 1724, † i Kjøbenhavn 4. April 1778), en Datter af Biskop Peter H. og Bolette f. Hjort. *G. Kringelbach.*

Graah, Jacob, 1721—56, Forfatter, Præst, blev født i Rensborg, hvor hans Fader, Jens G., var Regimentskvartermester († 1743). Han blev Student fra Fredericia 1739, laa paa Borchs Kollegium

1746—49 og var derefter Huslærer hos Abraham Lehn, hvis Søn Poul Abraham L. han dimitterede til Universitetet 1752. I «Spectatorfejden» optraadte han med sej Udholdenhed, men ikke synderlig vittig som Mag. Andr. Lundhoffs Defensor lige over for J. Ries' satiriske Angreb («Lærde Tidender» 1745). Sin Rimekunst anvendte han tillige flittig som Lejlighedspoet, og ved Omskiftelser i Kongehuset maatte ogsaa hans Muse give Bidrag. J. E. Schlegels mislykkede Tragedie «Kong Knud» fandt i ham en Oversætter. Sine spredte Arbejder samlede han 1751 under Titel «Poetisk Tidsfordriv, Sproget til Nytte og Sir paa danske Vers Tid efter anden udførte», i 2 Dele. 1753 tog han Attestats og gik strax efter som Skibspræst til Kina. Han opholdt sig nogen Tid i Kanton og vexlede i Slutningen af 1754 Breve med Jesuiten Lefebure i Maçao, hos hvem han søgte Oplysning om Landets Historie m. v. Kort Tid efter har han imidlertid tiltraadt Hjemrejsen, paa hvilken han omkom ved Skibets Forlis 1756.

Lærde Tidender 1756, Nr. 18 f. Stolpe, Dagspressen i Danm. IV, 213 ff.

A. Jantzen.

Graah, Jens Andreas, 1787—1873, Stiftamtmand, en Søn af ndfr. nævnte Konferensraad Peter Hersleb G., fødtes 18. Febr. 1787 i Kjøbenhavn, blev 1804 privat dimitteret, arbejdede derefter en Tid som Volontær i sjælland-fynske Landvæsenskontor og ved Opmaalingen til Matrikuleringen i Fyn, blev 1812 juridisk Kandidat, fik s. A. Bestalling som Landmaaler, indtraadte 1813 først som Volontær i det dansk-norske Kammerkancelli og senere som Avskultant i Rentekammeret, blev 1815 Kammerjunker, 1822 Amtmand i Hjørring Amt, udnævntes 1836 til Kammerherre og Amtmand i Præstø Amt, men fik kort Tid efter Tilladelse til at forblive i sit tidligere Embede, blev 1843 Stiftamtmand i Aarhus Stift, efter at der i Hjørring Amt havde rejst sig en saa stærk Opposition imod ham, at hans Stilling der var bleven ham pinlig. Men heller ikke i den nye Virkekreds lykkedes det ham, trods hans utvivlsomme Retsindighed, at vinde almindelig Anerkjendelse eller tilstrækkelig Avtoritet; dertil manglede han i alt for høj Grad Energi, Snarraadighed og Konduite. Da den fjendtlige Hær i 1848 trængte op i Nørrejylland, blev det derfor ogsaa anset for nødvendigt at adjungere ham Bankkasserer og Stænderdeputeret Otterstrøm, og ved Udgangen af Aaret 1857 blev han entledigedet. Han døde 26. Jan. 1873 i Kjøbenhavn.

G. Kringelbach.

Graah, Peder Hersleb, 1750—1830, Højesteretsassessor, juridisk Forfatter, fødtes 1. Febr. 1750 og var Søn af ovfr. nævnte Konferensraad Andreas G. Han blev Student 1766, tog theologisk Attestats 1768 og blev juridisk Kandidat 1772. Allerede Aaret forinden var han bleven Underkancellist i det danske Kancelli, 1774 blev han Kancellisekretær og 1777 Landsdommer og Landstingsskriver paa Bornholm, hvor han fra 1781 tillige delvis fungerede som Amtmand. 1784 udnævntes han til Assessor i Højesteret, hvor han 1822 blev Vicejustitiarius; i 1812 blev han udnævnt til Konferensraad. Efter Ansøgning blev han i Naade entlediget 1827 og udnævntes til Storkors af Danebrog. Han blev 1786 gift med Eleonora Sophie Beck († 1826), Datter af Kancelliraad og fhv. Plantør paa St. Croix Jens B. 14. Dec. 1830 døde han i Hjørring.

G. indlagde sig udmærkede Fortjenester som dygtig, energisk og uegennyttig Embedsmand. Særlig mindedes længe med Taknemmelighed hans Fortjenester af Retsplejen og Bjærgningsvæsenet paa Bornholm, hvor han ogsaa med Kyndighed virkede for Landbrugets Fremme. Hans Interesse for Landboreformerne førte ham til at udgive «Christian VII's nye Landbolovgivning» i 3 Bind (1797—1809), hvilken Lovgivning han i Fortalen priser med Varme og Kyndighed. I 2. Bind af dette Værk findes som Anhang «Nogle Træk af Historien om vore Forfædres Bedrifter i Søkrige og Søtog» (senere udgivet særskilt med en noget ændret Titel), et Arbejde, der vidner om Forfatterens varme Fædrelandskjærlighed. I øvrigt var G.s litterære Virksomhed ikke af stor Betydning. Foruden mindre Afhandlinger og Recensioner i forskjellige Tidsskrifter udgav han i 1798 «Forsøg til en kort Oversigt af det borgerlige Selskabs Oprindelse og Øjemed samt de danske Staters politiske Indretning til Brug for Skoleungdommen» (gjenudgivet senere med Tillæg og ændret Titel) og i 1800 «Den velinstruerede Skipper eller Anvisning for søfarende», en Omarbejdelse af en ældre Oversættelse af et tysk Værk med Tilføjelser af Oplysninger om gjældende dansk Søret. Dette sidste Værk anmeldtes i «Lærde Efterretninger» 1801 af A. S. Ørsted, der vel anerkjender det som et nyttigt Arbejde, men beklager, at Forfatterens Mangel paa Kjendskab til fremmed Søret paa flere Punkter har medført urigtige, forældede Fremstillinger af denne.

Erslew, Forf. Lex. *Jul. Lassen.*

Graah, Wilhelm August, 1793—1863, Søofficer, Søn af ovfr. nævnte Konferensraad Peter Hersleb G., blev født i Kjøbenhavn

24. Okt. 1793, ansattes som Sekondlieutenant i Marinen 1813, avancerede til Premierlieutenant 1820, til Kapitajnlieutenant 1830 og til Kapitajn 1840; Aaret efter blev han stillet uden for Nummer. 1821 sendtes han paa det kgl. Rentekammers Foranstaltning til Island for at afslutte den navtiske Del af Kysternes Opmaaling, særlig Berufjorden og dens Omegn. Admiral Løvenørn skriver herom i «Beskr. over den islandske Kyst» 4. Hæfte: «Hans udmærkede Kundskaber og Flid har vi i Særdeleshed at takke for de fuldstændige Oplysninger over Østkysten og de derværende Havnes Anduvning og Besejling». Det Materiale, G. her indhøstede, benyttes endnu den Dag i Dag. — 1823 afgik G., atter udsendt af Rentekammeret, til Grønland for at tilvejebringe bedre Søkort over den nordlige Del af Vestkysten, da de tidligere benyttede havde vist sig upaalidelige. Han overvintrede i Godhavn og blev her forlovet med sin senere Hustru, Maren Cathrine West (f. 28. Maj 1810 † 14. Juni 1879), Datter af Inspektør i Nordgrønland J. W. Resultatet af Rejsen var et voxende Kort over Grønlands Vestkyst fra 68° 30′ til 73° n. Br. samt en hertil hørende Beskrivelse med Havnekort og Landtoninger, hvilket alt 1825 blev udgivet af Søkortarkivet. — I Aarene 1826 og 27 var G. ansat ved Karantænevæsenet paa Ejderen, men afgik atter Aaret efter paa ny til Grønland, hvor han 1828—31 foretog sin mest bekjendte Rejse. Opgaven gik ud paa at undersøge Østkysten fra Kap Farvel til den 69. Breddegrad for om muligt at finde Spor af den i de gamle Sagaer omtalte Østerbygd, som man hidtil havde formodet laa paa Grønlands Østkyst. Udbyttet af Rejsen var et Kort over den berejste Del af Landet indtil 65° 18′ n. Br. tillige med en fortrinlig Beskrivelse af Rejsen, kaldet «Undersøgelsesrejse til Østkysten af Grønland 1828—31» (1832); af selve Østerbygden blev derimod intet Spor fundet, lige saa lidt som der gjennem de indfødte kunde erfares noget om Spor af tidligere Bebyggelse. Den første Vinter tilbragte han ved Nanortalik, den anden ved Nukarbik (63° 22′ n. Br.) paa Østkysten, hvor han levede under bestandige Farer og Savn, og den tredje ved Julianehaab. Største Parten af Rejsen forløb under temmelig fortvivlede Forhold. Allerede tidlig maatte han tilbagesende sine evropæiske medrejsende, da han frygtede for Expeditionens Subsistens, i det han mod Beregning hverken ved Fangst eller Indkjøb kunde skaffe Levnedsmidler til Veje; hans medbragte Beholdning var saa knap, at det ikke var langt fra, at han selv var sultet ihjel; hertil kom yderligere det Uheld, at han en stor Del af Rejsen var

syg. Endelig lagde ogsaa Is og Storme ham store Hindringer i Vejen, saa at man maa beundre det Heltemod og den Udholdenhed, G. her lagde for Dagen. 1832 udgav Søkortarkivet et Kort over Grønland med Omgivelser, for en stor Del støttet paa G.s Opmaalinger, hvilket er blevet benyttet lige indtil 1888, da der paa Basis af nye Arbejder, udførte af Kapitajn G. Holm, udkom et nyt.

Efter sin Hjemkomst blev G. Medlem af den administrerende Direktion for den grønlandske og færøske Handel, i hvilken Stilling han forblev indtil 1850. 1837—38 var G. udkommanderet som Chef for Briggen «St. Thomas» til Vestindien. Sit Ophold her ovre benyttede han til at samle Materiale til en Revision af de højst mangelfulde Kort og Beskrivelser, der den Gang fandtes over disse Farvande. Med Ufortrødenhed besteg han fremragende Punkter for at maale Vinkler og besejlede med Briggen Løb og Farvande, hvor ingen Skibe før havde vovet sig frem. Admiral Zahrtmann skriver 1849 om disse Undersøgelser i Værket «Om Grundlaget for Søkortarkivets nye Kort over dansk Vestindien»: «Der blev ved disse Maalinger indsamlet en Masse Stof til Berigtigelse af Punkternes indbyrdes Beliggenhed, og Kapitajn G. har i saa Henseende grundet sig et Navn her ligesom i Grønland». Det af Arkivet i 1849 udgivne Kort benyttes endnu. Det maa endnu nævnes, at G. i 1818 har udgivet et «Udkast til Danmarks Søkrigshistorie». G. døde 16. Sept. 1863.

Nyt Archiv f. Søvæsen 1849. Erslew, Forf Lex. *C. With.*

Grabow, Kon Jochum, —1640—, Admiral. Af den meklenborgske Adelsslægt G. kom i Slutningen af det 16. Aarhundrede en Linje til Danmark med Hans G., hvis Søn Jochum ægtede Maren Steensen, Søster til den bekjendte Landsdommer Vincents S. En anden Søster, Anne, blev gift med K. J. G., der maa have været en nær Frænde af Jochum G., da han ligesom dennes tyske Farfader skrives til Watke eller Woidtche i Meklenborg. Vistnok gjennem sin Frue blev K. J. G. Ejer af Hovedgaardene Sørup og Ottestrup i Ringsted Herred. Hvornaar han selv eller mulig alt hans Fader er kommen til Danmark, vides ikke, men 1624 fik han Bestalling som Skibslieutenant, sendtes Aaret efter til Weseren og førte her i Vinteren 1626—27 2 Jagter, der laa for at hindre Tilførsel til Bremen. Efter 1628 at have faaet Bestalling som Skibschef førte han Orlogsskibet «Svanen», der hørte til Elbflaaden. Han vedblev efter Freden at staa i aktiv Tjeneste og blev oftere

udkommanderet. 1637 benyttedes han paa Sendefærden til Rusland efter Hertug Hans' Lig, Aaret efter førte han en Eskadre i de danske Farvande, og 1639 havde han den øverste Kommando over Skibene paa Elben og Weseren. 1640 fik han Borreby med Jerrestad Herred i Forlening, men vedblev at være Søofficer og konvoierede 1642 med 3 Orlogsskibe Saltskibene til og fra Spanien. Under Krigen med Sverige deltog han i Slagene i Listerdyb og paa Kolberger-Heide og førte en Eskadre af den Flaade, der skulde passe paa de i Kieler-Fjord indesluttede Svenskere, et Hverv, den, som bekjendt, daarlig røgtede; endelig førte han i Slaget under Laaland Orlogsskibet «Oldenborg», der toges ved Entring af Fjenden, hvorved han blev fangen. Efter Krigen fik han og hans Hustru Livsbrev paa hans Forlening imod at eftergive tilgodehavende Pension og andre Fordringer hos Kronen. Endnu 1652 førte han som Admiral de Skibe, der sendtes til Helsingør for at hindre et Sammenstød paa dansk Territorium mellem den engelske og hollandske Flaade. Da Krigen udbrød 1657, blev han beordret at give Møde, men om hans Deltagelse i Krigen forlyder intet. Han levede vist i Sept. 1660, men var maaske død inden 10. Jan. 1661, da han ikke har underskrevet Souverænitetsakten. Han efterlod sig ej Børn.

Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 230 ff. *Thiset.*

Grahn, Lucina Alexia (kaldet Lucile), f. 1819, Danserinde. Født i Kjøbenhavn 30. Juni 1819 kom hun i Barnealderen paa det kgl. Theaters Danseskole, fik sin Uddannelse af Solodanser Larcher og betraadte 29. Maj 1829 første Gang Brædderne som Sabi i Balletten «Danina eller Jocko, den brasilianske Abe». Hun gjorde saa stor Lykke i denne Barnerolle, at flere lignende bleve hende betroede, men efter at Bournonville havde overtaget Uddannelsen af Ballettens Elever, fik han hurtig Øjet op for, hvilke ganske usædvanlige Evner der boede hos den unge Pige, og fritog hende fra al Theatertjeneste for privat at uddanne hendes Anlæg. Hendes egentlige Debut paa det kgl. Theater var 23. Sept. 1834 i en Pas de deux i «Den stumme i Portici», og her gjorde den unge Pige, der samme Sommer havde været i Paris med Bournonville for at studere de fremmede Mønstre, overordentlig Lykke ved sin fuldendte Virtuositet, som understøttedes af en meget smuk, rank Figur, et opvakt Ansigt og den fineste Gratie i alle Bevægelser. Sin første større mimiske Rolle fik hun 28. Okt. 1835 som Astrid i «Valdemar», og da Bournonville Aaret efter havde arrangeret Taglionis Ballet «Sylfiden» for hende,

som her i udførte Titelrollen med en paa Theatret aldrig før set Fuldendthed, blev hun s. A. kgl. Danserinde og allerede 1837 Solodanserinde. I Sommeren 1837 uddannede hun sig yderligere i Paris under Barrez og fik et glimrende Tilbud fra den store Opera, men afslog dog dette og vendte tilbage til Kjøbenhavn, hvor hun i det paafølgende Aar igjen gjorde stormende Lykke dels ved sin Udførelse af spanske Folkedanse, dels ved sin Dans som Zoloë i «Brama og Bajaderen» og som Hertha i «Herthas Offer». Hun var imidlertid kommen til at staa paa en uheldig Fod med Bournonville, der i sin Iver for hendes Vel greb lidt for stærkt ind i hendes private Forhold, og efterhaanden modnedes hos hende Beslutningen om at modtage det fornyede Tilbud, der var gjort hende fra l'Académie de musique i Paris. I den spanske Dans El jaleo optraadte hun sidste Gang paa det kgl. Theater 23. Febr. 1838, søgte om og fik Permission for fra Begyndelsen af Marts at give nogle Gjæsteforestillinger i Hamborg, men rejste fra Hamborg ikke hjem, hvorimod hun tog til Paris. Her optraadte hun s. A. med stor Bravour paa den store Opera og gjæstede senere under umaadeligt Bifald St. Petersborg. Da hun i 1845 kom til London, var det en hel Begivenhed, at hun skulde optræde i en Pas de quatre med sine 3 ældre Rivalinder Taglioni, Grisi og Ceritto. Hun gik sejerrig ud af Væddekampen, og fra nu af lignede hendes Kunstnerbane, paa hvilken hun besøgte næsten alle Evropas Hovedstæder, et formeligt Triumftog. Hendes Dans var lige saa teknisk fuldendt, som den var gratiøs og decent, og samtidig udmærkede hun sig ved sin sjælfulde Mimik. Derfor staar hun maaske ogsaa uovertruffen i sin karakteristiske Gjengivelse af Folkedanse som Cachuca og El jaleo. Sin Fødeby besøgte hun kun én Gang senere, i 1854, opholdt sig her kun faa Dage og optraadte ikke som Gjæst paa Theatret. Dette fraraadedes hende nemlig bestemt, da det ikke var gaaet Publikum af Minde, at hun midt under den 1. slesvigske Krig ikke blot i Hamborg havde medvirket ved en Forestilling til Indtægt for Oprørshærens saarede, men tillige ved samme Lejlighed var optraadt med den tyske Kokarde og i sort-rødt-gyldent Kostume. Hun ægtede 1856 Tenoristen Friedrich Young, antog Navnet Grahn-Young, ledede 1858—61 Balletten ved Stadttheatret i Leipzig og fra 1869—75 Balletten ved Hoftheatret i München. Siden den Tid har hun levet et tilbagetrukket Liv i samme By.

Overskou, Den danske Skueplads. *Edgar Collin.*

v. Gram, Carl Christian, 1703—80, Overjægermester og Forstmand, var Søn af ndfr. nævnte Overjægermester Friedr. v. G. († 1741). G. blev 1720 Jagtjunker, 1725 Jægermester ved Parforcejagten, 1731 virkelig Hofjægermester samt Jægermester paa Øerne øst for Store Bælt, 1734 Kammerherre, 1747 Overjægermester, 1749 Gehejmeraad og 1763 Gehejmekonferensraad. 1741 blev han Ridder af Danebrog, 1762 fik han Ordenen de la fidelité, 1768 Elefantordenen. Han ægtede 1733 Birgitte Christiane Grevinde Friis (f. 1715 † 1775), Datter af Christian Greve Friis til Frijsenborg. G., der i 1768 havde mistet en Søn, som var Hofjægermester, døde 24. Jan. 1780. En Datter arvede 1799 Grevskabet Frijsenborg. — Som Overjægermester stod G. i Spidsen for Skovbestyrelsen, og fra 1763 indførte han i Forening med den berømte tyske Forstmand J. G. v. Langen en ordnet Drift med Opmaaling og Taxation, regelmæssig Inddeling, Hugst og Kultur i Nordostsjællands Statsskove, som han tillige søgte at indfrede og befri for en Række trykkende Servitutter. «Den nye Indretning» mødte, bl. a. paa Grund af dens Kostbarhed, megen Modstand og blev kun til Dels gjennemført; men G.s og v. Langens Arbejder og Erfaringer dannede i mange Retninger Grundlaget for den Skovdrift, der, fra 1778 under Ledelse af en selvstændig Overforstmester, senere blev indført i Statens og mange private Skove.

P. Birch, Geheimeraader 1700—71. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

Gram, Caspar Frederik, 1807—57, Præst, Søn af Toldoppebørselsbetjent Lars G. († 1831) og Louise f. Dircks († 1849), er født i Nexø 17. Juli 1807, blev Student fra Rønne 1826 og tog theologisk Embedsexamen 1834. Efter at have været Huslærer hos Hoijægermester Brun paa Krogerup blev han 1836 Sognepræst i Daler ved Møgeltønder og 1849 2. Kapellan ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn samt 1852 Præst og Sygetrøster ved Søetatens Hospital. I dette Embede døde han 22. April 1857. Han ægtede 1836 Nicoline Christiane Wolf (f. 1801 † 1884), Datter af Adjunkt Peder Rud. W. i Vordingborg. — G. valgtes til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling i Ribe Amts 5. Kreds, hvor han gjenvalgtes 1849. 1852 valgtes han i Bornholms 2. Kreds, 1853 i Kjøbenhavns 8. og 1855 igjen i sin gamle Kreds paa Bornholm. I Rigsdagen stemte han med det national-liberale Parti, men tog kun liden Del i Forhandlingerne.

Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Gram, Frederik Terkel Julius, 1816—71, Retslærd. Hans Forældre vare Godsforvalter paa Knuthenborg Herman Michael G. og Mette Christine f. Thaning; han fødtes paa Knuthenborg 26. Avg. 1816. Hans Farfaders Fader var Professor theologiæ ved Sorø Akademi Laurids G. 1835 blev han Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og 1841 juridisk Kandidat. I sine Kandidataar, indtil han udnævntes til Lektor, var G. en meget søgt juridisk Manuduktør. Han foretog i dette Tidsrum 2 Rejser til Udlandet, under hvilke han navnlig studerede i Heidelberg og i Frankrig, samt arbejdede fra Sept. 1842 som Volontær i Kancelliet. I 1847 udnævntes han til Lektor i det juridiske Fakultet og 1849 til Professor i det rets- og statsvidenskabelige Fakultet ved Kjøbenhavns Universitet, i hvilken Stilling han virkede indtil sin Død, 3. Juni 1871. 30. Okt. 1852 ægtede han sin Kusine Louise Christiane Roulund (f. 1829), Datter af den viborgske Stænderdeputerede Rasmus R. og Karen Christine f. Rasmussen. I 1856 udnævntes han til extraordinær Assessor i Højesteret, i 1867 til Etatsraad, og ved Jubelfesten i 1868 kreeredes han af det juridiske Fakultet i Lund til Æresdoktor. Fra 1859 indtil sin Død var han Provst ved Kommunitetet og Regensen.

Skjønt G. tidlig følte sig draget til historiske Studier, blev det dog ikke Retsvidenskabens historiske Side, som han ofrede sin Interesse og sine Kræfter. Overvejende praktisk interesseret som G. var, kunde de retshistoriske Undersøgelser med deres forholdsvis ringe praktiske Udbytte ikke fængsle ham. Hans Opgave maatte efter hele hans Anlæg være den at fastsætte den gjældende danske Rets Stilling til de Problemer, som det faktiske Retsliv frembød, og paa dette Omraade udrettede han med Skarpsindighed, Flid og en aldrig svigtende sund Sans og Retstakt noget betydeligt. Ved disse Egenskaber og ved sin klare Fremstilling havde han særlige Evner til at vinde Praktikere for sine Anskuelser. Over for Undersøgelser af almindeligere Natur var han egentlig noget skeptisk. Kun i det konkrete følte han fast Grund under Fødderne. Med sin Lovbog og det praktiske Livs Erfaring for sig naaede han langt. Vilde man optælle de Punkter, hvor han i mere konkrete Afgjørelser dissentierede fra Forgængere og Efterfølgere, vilde det ses, at Nutiden i de fleste Tilfælde vilde stille sig paa G.s Side. De almindelige Undersøgelser indlod han sig ikke paa, men tog det overleverede. Først da Aagesen og Goos optoge disse i mere realistisk Retning, end det hidtil var sket, fik han Blikket op for deres Betydning, men

det kom for sent til at faa Indflydelse paa hans Forfattervirksomhed. Paa hans Universitetsundervisning fik derimod hans Samarbejde med disse Mænd i senere Aar en betydelig Indflydelse.

G.s Hovedværk, «Den danske Formueret» (1. Del, Læren om de tinglige Retsforhold, 1855, 2. Udg. 1858; 2. Del, Læren om Fordringsforholdene eller de obligatoriske Retsforhold, 1. Bd. 1860, 2. Bd. 1864), fik betydelig Indflydelse paa Retsanvendelsen. I sin Fortale til Formuerettens 1. Del omtaler G., hvor meget han skylder Larsen og Ørsted, men han sætter dog vist her sin Gjæld til Larsen noget for højt. Formelt ganske vist ikke, thi Larsens Forelæsninger have vistnok befriet ham for adskilligt Arbejde med Stoffets systematiske Ordning og givet ham adskillige retshistoriske Oplysninger. Men materielt skylder han næppe Larsen meget; det var, som det siges i Fortalen, Ørsteds Skrifter, der maatte være «Grundlaget og Udgangspunktet» for hans Forskninger i dansk Lov og Ret. En jævn og ædruelig Bearbejdelse og Udmøntning af det Ørstedske Raastof, saa vidt som Ørsted ikke selv havde overkommet dette Arbejde, var det, som Tiden først og fremmest trængte til, og at dette Arbejde tilfaldt en Mand som G., har sikkert været til stort Held for Udviklingen i Retsanvendelsen. En Aagesen umiddelbart efter Ørsted vilde enten have sprængt Kontinuiteten i Praxis eller — sandsynligere — brudt Forbindelsen imellem Theori og Praxis, ikke just fordi der virkelig er et Spring imellem Ørsted og Aagesen, men fordi man i det praktiske Retsliv ikke endnu ret forstod Ørsted og vilde have været uden Forstaaelse af nye Tungemaal, som gave Udviklingen Fart. Ved sin Indgaaen paa det konkrete, ved at fæstne og afstive dette og ved ad denne Vej at føre den videnskabelige Udvikling videre vandt G. de praktiske Juristers Forstaaelse af denne. Under farlige Tider forstod han at fremme og at bidrage til at bevare Forbindelsen mellem Theori og Praxis.

Foruden den almindelige Behandling af Formueretten foreligger der fra G.s Haand dels utrykte, dels trykte Forelæsninger og Afhandlinger om spredte Æmner samt «Den private Søret efter dansk Lovgivning» (1851) og «Forelæsninger over den danske Familieret» (1868). Maa Formueretten end efter sit Æmne og i Følge sin Indflydelse betegnes som G.s Hovedværk, er Søretten dog vistnok egentlig hans betydeligste Arbejde. Her kunde G. ikke føle sig bundet ved noget stærkt Hensyn til ældre Arbejder og almindelige Theorier, men kunde frit operere med de Faktorer, der vare ham kjærest, og som han bedst magtede, og hans Forfatterindividualitet

finder her sit reneste Udslag. I Familieretten er han derimod trykket af A. W. Scheels kort i Forvejen udgivne Behandling, og Fremstillingen af dette Æmne maatte hvile paa dybere retshistoriske Undersøgelser, som først Deuntzer optog.

G.s Lærervirksomhed var præget af de samme Egenskaber som hans Forfattervirksomhed. Tilhørerne kunde ikke altid føle sig slaaede af de almindelige Begrundelser af hans Læresætninger, men disse selv og de «Hensigtsmæssighedshensyn», hvormed han forsvarede dem, — han sondrede efter Tidens Terminologi mellem «juridiske Hensyn» og «Hensigtsmæssighedshensyn» — glemtes ikke.

Som Medlem af Konsistorium tog G. med stor Dygtighed virksom Del i Styrelsen af Universitetets Anliggender. Men ved Siden af alt dette maa ikke glemmes hans Virksomhed som Regensprovst. Han havde en ejendommelig Evne til at forstaa og sætte sig i hjærtelig Forbindelse med de unge og navnlig et ualmindeligt Greb paa at hjælpe dem paa ret Vej igjen, naar det i en eller anden Henseende var gaaet galt. Han opgav ingen, saa længe der øjnedes nogen Mulighed for Redning, og slap ikke Taget, før han følte sig sikker. I Lovgivningsarbejder kom G. ikke til at tage Del. I 1870 udnævntes han vel til Medlem af Kommissionen til Udarbejdelse af Forslag til en ny Sø- og Handelslovgivning, men den Sygdom, der endte med hans Død, begyndte allerede tidlig i 1871.

Erslew, Forf. Lex. *Jul. Lassen.*

v. Gram, Friedrich, 1664—1741, Gehejmeraad, var Søn af Eckhard v. G. til Grahlow, kurbrandenborgsk Dragonkapitajn, og født i Marts 1664. Han kom til Danmark i Christian V's Tid og blev Jagtpage. Som saadan blev han 1684 tillige med den kgl. Overjæger og andre Jagtbetjente af Kongen sendt over til Jylland, hvor Ulvene anrettede store Ødelæggelser. Om Rejsen over det af Drivis opfyldte Store Bælt og om de Farer og Lidelser, han udstod paa den, har han selv givet en Beretning. — Efter at være bleven Kammerjunker blev G. forfremmet til Hofjægermester i Sjællands Stift, i 1708 blev han Etatsraad, fik 1714 Danebrogsordenen og blev 1718 Amtmand i Frederiksborg og Kronborg Amter. I denne sidste Egenskab tog G. virksom Del i de betydelige Arbejder, der paa den Tid foretoges til Dæmpning af Sandflugten i Egnen af Tisvilde; der gravedes en Kanal, af Ingeniørmajor Eberlein, og plantedes Marehalm i Mængde. I 1738 rejstes der til Amindelse om Sandflugtens Dæmpning en Mindestøtte ved Tisvilde. I 1725 var G.

Medlem af den Kommission, der behandlede Sagen mod Assessor Ryssel og Præsten Trojel paa Christianshavn (de havde sigtet Dronning Anna Sophie og hendes Slægtninge for at ville omstyrte Enevoldsmagten); 11. Okt. 1729 blev han Gehejmeraad, 1730 Overjægermester, fratraadte sit Embede som Amtmand og fik Elefantordenen, i 1732 Ordenen de la fidelité. I Kjøbenhavn ejede han den prægtige Gramske Gaard (hvor nu Hôtel d'Angleterre staar), der i Christian V's Tid var opført af Storkansler Fr. Ahlefeldt. G. var gift 1. med Henriette f. de Cheusses, 2. med Charlotte Sophie f. v. Hattenbach. Han døde 25. Marts 1741 i Kjøbenhavn.

Pontoppidan, Danske Atlas II, 257 ff. O. Bang, Saml. af nyttige Materier I, 27 ff. *F. J. Meier.*

v. Gram, Friedrich Carl, 1702—82, Amtmand, en Søn af ovennævnte Overjægermester Friedrich v. G. († 1741), fødtes 4. Febr. 1702, blev 1720 Hofjunker, 1722 Kammerjunker, 1730 Hofmarskal, 1731 Ridder af Danebrog og Tilforordnet i Hofretten, modtog 1739 Ordenen de l'union parfaite, blev s. A. Overhofmarskal, 1741 Gehejmeraad og Amtmand over Frederiksborg og Kronborg Amter efter Faderen, 1749 Gehejmekonferensraad, 1760 Ridder af Elefanten, afskedigedes 1771 og døde 9. Maj 1782. Han var Æresmedlem af det kgl. Skildrer-, Billedhugger- og Bygningsakademi. 14. Sept. 1735 giftede han sig med Sophie Hedevig v. Holstein (f. 31. Juli 1716 † 19. Febr. 1767), en Datter af Gehejmeraad Hans Frederik v. H. og Cathrine Marie f. v. Schmitberg.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. *G. Kringelbach.*

Gram, Hans, 1685—1748, Filolog og Historiker, var født 28. Okt. 1685 i Bjærgby, 1 Mil nord for Hjørring, hvor hans Fader, Niels Hansen G., var Præst fra 1676 til sin Død 1712. Moderen, der hed Anne Christensdatter Mule, døde først 1731. Begge Forældrene tilhørte Slægter, der havde deres Hjem i Vendsyssel. De havde 9 Børn. Et Par af Sønnerne blev Præster, deriblandt den dygtige *Laurids G.* (f. 1701 † 1775), der begyndte sin Embedsbane som Subrektor i Ribe og endte som Præst i Stege og Provst paa Møen, og fra hvis Haand der bl. a. foreligger en (utrykt) latinsk Biografi af hans berømte Broder, der havde været som en Fader for ham.

I sin første Levetid var H. G. et meget svagt Barn, om hvilket man ikke ventede, at det skulde leve. Men siden kom han dog

til Kræfter og udviklede sig godt. Da Faderens Embedsindtægter vare smaa, underviste han selv Sønnen, der allerede tidlig viste en sjælden Begavelse. Navnlig udmærkede han sig ved en utrolig sikker Hukommelse, et fortrinligt Sprogtalent og en energisk Flid. Faderen, der selv var en dygtig Filolog, fandt i Sønnen en overordentlig lærenem Discipel. 1703 dimitterede han ham til Universitetet, og allerede ved den første Prøve vakte H. G. en Formodning om, hvad den lærde Verden i Tiden kunde vente af ham. Som Privatist var han sat nederst i sit Hold, ukjendt stod han der, fattig klædt og uanselig; men da han i Græsk opgav hele Homer og Callimachus, udbrød den examinerende Professor (Poul Vinding): «Hvad, du have læst og forstaa Callimachus!» Og end mere forøgedes Forundringen, da han næsten fandt sin Overmand i den 18aarige Depositurus. Samme Dag indbød han ham til sit Bord, som om han anede, at G. i Tiden skulde afløse ham selv som Lærer i Græsk ved Universitetet. Og efter denne gode Begyndelse blev det ikke vanskeligt for G. at vinde Velyndere blandt Professorerne, da hans Flid og Begavelse vare parrede med et beskedent og tiltalende Væsen. Snart aabnede Regensen sig for ham, og de værste Bekymringer for Fremtiden vare saaledes ryddede af Vejen.

Universitetet var for øvrigt den Gang ikke i nogen blomstrende Tilstand. Frederik IV's Tid var lige saa lidt som hans Forgængers gunstig for Litteratur og Videnskabelighed. Men da Lavmaalet var naaet, begyndte lidt efter lidt Gjenrejsningen. Holberg, der blev Student Aaret før G. og udnævntes til Professor samme Dag som han, blev Skaber af en ny Litteratur, og G. blev Grundlægger af en ny Videnskabelighed. Da han forstod selv at bane sig Vej til Kilderne og ved sit overordentlige Sprogtalent ikke blot var i Stand til at tilegne sig den klassiske Oldtids Viden til Fuldkommenhed, men ogsaa at trænge ind i de fleste nyere Kultursprog, blandt hvilke navnlig Fransk i Tiden blev ham som et nyt Modersmaal, saa savnede han mindre den kyndige og omhyggelige Vejledning end de fleste andre studerende, der ikke i den Grad som han vare selvhjulpne. Mange Aar efter, da G. for længst var en af Universitetets Fædre, udtalte han: «Et ungt Menneske med god Begavelse og gode Skolekundskaber kan virkelig ved egen Flid og gode Bøgers Læsning (efter Raadførelse med vedkommende Professor) komme lige saa vidt som baade ved offentlige Forelæsninger og private Kollegier, og herpaa kunde vises og navngives mange Exempler, hvis Sagen i nogen Maade var tvivlsom.» At G. har talt

ud af Erfaringer, han selv i sin Ungdom har gjort, er højst sandsynligt. Og da han allerede som ung Student viste den ham egne Villighed til at meddele af sit selverhvervede Forraad, blev han meget afholdt af sine medstuderende, medens de kyndigste af dem betragtede ham som den, der snart vilde overstraale dem alle. En af G.s Venner fra hine Dage var Chr. Falster, med hvem han bevarede Forbindelsen Livet igjennem.

Allerede fra 1704, da G. havde taget Philosophicum, finde vi ham deltagende i de akademiske Disputatser over filologiske Æmner; og saadanne Øvelser gave ham den første Anledning til at betræde Forfatterbanen, hvorved han kom i Forbindelse med den berømte hamborgske Filolog Joh. Alb. Fabricius, hvem han senere ydede væsentlige litterære Tjenester. Tidlig blev han ogsaa kjendt med Fr. Rostgaard, til hvem han siden var knyttet i 40 Aar, og med den lærde Søren Lintrup, i hvis «Societas indagantium» han indtraadte. Selv nævner han Biskop Jens Bircherod i Aalborg († 1708) som den, der først gav ham Lyst til historiske Undersøgelser. 1705 tog G. den da brugelige Bakkalavrgrad, og Aaret efter blev han Alumnus paa Elers' Kollegium. Den Plads, han fik, var bestemt for en Mathematiker; men skjønt det egentlig ikke var hans Fag, og O. Rømer skal have ytret sig tvivlende, om han kunde udfylde Pladsen, viste han dog snart ved nogle Afhandlinger vedrørende Oldtidens Mathematik, at han ikke gjorde den ham viste Tillid til Skamme. For øvrigt vare Theologi og Filologi hans Hovedstudier. I hans Hjem næredes det Ønske, at han skulde blive Præst; men skjønt intet vilde have været ham lettere end at tage theologisk Attestats med Ære, underkastede han sig dog aldrig denne Prøve, som ellers den Gang toges af de fleste studerende, selv om de just ikke havde den gejstlige Stand for Øje. Derimod erhvervede han 1708 Magistergraden og ernærede sig nu i nogle Aar dels ved Undervisning, dels som Korrektør i Assessor Lauerentzens Bogtrykkeri, hvilken sidstnævnte Virksomhed han fortsatte ogsaa længe efter, at han var kommen i Embede. I øvrigt studerede han videre med den ham egne Utrættelighed og erhvervede det rige Fond af Kundskaber i forskjellig Retning, der i Tiden gjorde ham til «Danmarks lærdeste Mand».

I Pestens Tid 1711, da saa mange flygtede, forblev G. i Kjøbenhavn og bestyrede paa Lauerentzens Vegne det kgl. privilegerede Bogtrykkeri; og da Konrektoren ved Frue Skole var bortreven af den frygtelige Epidemi, overdrog Biskop Worm G. det ledige Em-

bede, som ganske passede for ham, da han havde baade Lyst og Gaver til at vejlede Ungdommen. Senere optog den store Bogsamler Professor juris Chr. Reitzer ham i sit Hus. G. havde vistnok allerede tidligere benyttet Reitzers udmærkede Bibliothek; men nu fik han endnu bedre Lejlighed til at fordybe sig deri og blev som en Søn i Huset. Reitzer har ved en given Lejlighed paa denne Tid karakteriseret G. som «et ærligt og dydigt Menneske, et ypperligt Hoved, som var lærd og foruden Hebraisk, Græsk og Latin forstod de fleste evropæiske Sprog, ja endog var bekvem til verdslige Sager og af den Færdighed, at han i 1 Time kunde gjøre det, som mange andre skulde være ganske Dage om».

29. Jan. 1714 blev G. beskikket til Professor i det græske Sprog ved Universitetet. Da han imidlertid indtil videre ikke fik nogen Løn som Professor, maatte han være glad ved, at han tillige kunde betjene Konrektoratet. I Spøg plejede han derfor at sige, at Professoren maatte dø af Sult, dersom Konrektoren ikke kom ham til Hjælp. Ved sin overordentlige Arbejdskraft blev det ham ikke vanskeligt til fulde at røgte begge Embeder og dog vinde Tid til egne Studier og til den Brevvexling med lærde hjemme og ude, der Aar for Aar antog større Omfang. Han var god at spørge; thi sædvanlig havde han Svaret paa rede Haand, i ethvert Tilfælde sparede han ingen Møje for at give de forlangte Oplysninger.

22. Dec. 1718 indgik G. Ægteskab med en bemidlet Enke, Anne Cathrine Sylvers, tidligere gift med Hans Hansen, Grynmaaler ved det kgl. Provianthus. Hun var 10 Aar ældre end G. og havde 4 Børn. Da hun døde efter nogle Maaneders Forløb (begravet 15. Maj 1719 i sit 44. Aar), skal G. have taget sig hendes Død meget nær. Siden forblev han ugift; «jeg har været der og kommer der ikke mere», skrev han til en Ven. For sine Stifbørn blev han en kjærlig Fader, og skjønt en af dem, den begavede Idealist og Pietist Peter Nicolai Holst, «det 18. Aarhundredes Søren Kierkegaard», der en Tid var Kapellan ved Trinitatis Kirke, forvoldte sin Stiffader mange Bryderier ved sin fanatiske Optræden, der bevirkede hans Afsættelse, saa slog G. dog ikke Haanden af ham, men viste ham fremdeles faderlig Godhed, saa langt han end var fra at dele hans Anskuelser.

Da G.s Formuestilstand var bleven forbedret ved hans Ægteskab, opgav han 1719 Konrektoratet. Han faar det Vidnesbyrd, at han havde været en mild og sagtmodig Lærer, der havde vist megen Godhed mod Disciplene; de flittige havde han opmuntret

ved Belønninger, og de fattige havde han understøttet af sin egen Lomme. Han havde derhos lagt en sjælden Gave for Dagen til at meddele Disciplene netop saa meget, som de kunde modtage, og at gjøre dem alting forstaaeligt.

Efter at G. havde opgivet Skolen, var han i nogle Aar Universitetets Notarius eller Sekretær og har som saadan forfattet en Del Programmer og lignende akademiske Aktstykker. Der foreligger en Række Disputatser af ham (1722—33) over den græske Oversættelse af det gamle Testamente, som almindelig kaldes Septuaginta, og dens Anvendelse i det nye Testamente. Heri imødegaar han navnlig den overdrevne Forestilling, som visse, især katholske, Theologer havde om denne Oversættelses Værd. I en Tilhørers (C. F. Munthes) Opskrift foreligger en Forelæsning fra 1724—25 af G. over det 1. Aarhundredes Kirkehistorie, der udmærker sig lige saa meget ved Grundighed som ved Klarhed i Fremstillingen. G.s Velynder Fr. Rostgaard tænkte paa at udgive O. Worms store Brevsamling, der indeholder saa rigt et Materiale til Lærdoms- og Litterærhistorien i det 17. Aarhundrede, men da han 1725 var bleven styrtet fra sin høje Embedsstilling og havde forladt Hovedstaden, overlod han Arbejdet til G., som ogsaa fuldendte det. Værket var saa godt som færdigt fra Pressen, da den ødelæggende Ildebrand 1728 fortærede en stor Del af Oplaget. Da G.s egen Bolig ogsaa brændte ved denne Lejlighed, viste det sig ret, hvor afholdt han var af Studenterne, i det en Del af dem som et frivilligt Brandkorps stillede sig til hans Raadighed, hvorved det lykkedes ham af sin store Bogsamling dog at redde de indbundne Bøger, medens de uindbundne og den største Del af hans Papirer gik op i Luerne.

Efter Branden, da G. var husvild, tilbød Gehejmeraad Chr. Ludvig v. Plessen ham Bolig i sit Palais. Men dette Ophold i v. Plessens Hus blev uden Tvivl af afgjørende Betydning for G.s senere Liv. Her blev han nemlig nøje kjendt med flere af de Mænd, som senere fik Statens Styrelse i deres Hænder, navnlig, foruden ovennævnte Gehejmeraad, hans Broder Overkammerherre Carl Adolf v. Plessen samt Iver Rosenkrantz, Mænd, der alle forstode at vurdere hans dybe Lærdom og hans Indsigt i mange Haande Ting, og som fik ham kjær paa Grund af hans elskværdige Væsen og urbane Omgangstone, der paa en tiltalende Maade forenede Alvor og Humor. Da Regeringsskiftet var foregaaet i Okt. 1730 ved Frederik IV's Død og Christian VI's Tronbestigelse, og da ovennævnte Stormænd vare komne i Spidsen for Ministeriet, blev G.

da ogsaa strax udset til nye og betydningsfulde Opgaver. Med Bibehold af Stillingen ved Universitetet udnævntes han nemlig 17. Nov. s. A. til kgl. Historiograf, Arkivsekretær og kgl. Bibliothekar, og i Anledning af Christian VI's forestaaende Kroning beskikkedes han 25. Maj 1731 til Gehejmearkivar og fik s. A. Titel af Justitsraad.

Hver af de nævnte Opgaver var stor nok for én Mand; men ingen vil dog kunne sige med rette, at G. forsømte noget af det, han havde paataget sig. Hans Arbejdskraft var lige saa stor som hans Flid. Hans akademiske Forretninger gik deres vante Gang. Han var Efor for Borchs Kollegium og Værge for Trinitatis Kirke, deltog i Afholdelsen af Examiner og i Konsistoriums Forhandlinger, hvor hans store Anseelse gav hans Stemme særlig Vægt. Dog synes det, at han i sine Forelæsninger mindre optog nye Æmner end tidligere. Lektionskatalogerne vise nemlig, at han fra 1733 af stadig, ved Siden af de græske Profanforfattere, har læst over Ny Testamente, i det han vel nærmest har haft den sproglige Side af samme for Øje. Fra 1740 af, da han var bleven Universitetets Senior, besørgede C. F. Munthe som Vikar hans Forelæsninger. 1732—33, ligesom ogsaa 1744—45, beklædte G. Rektoratet ved Universitetet. Hans «rolige og sagtmodige» Færd gjorde ham særlig skikket til denne Æresplads. Da Universitetet trængte til en Reform, blev der under Forsæde af Statsminister Iver Rosenkrantz nedsat en Kommission for at overveje Sagen. I denne var Biskop Chr. Worm og G. de vigtigste Medlemmer, særlig den sidste, og den nye Universitetsfundats af 31. Marts 1732, som blev Resultatet af Forhandlingerne, kan for en ikke ringe Del betragtes som G.s Værk.

I det hele satte Christian VI stor Pris paa G. og benyttede ham meget. Undertiden besøgte Kongen, uden Ledsagelse af andre, ham i Bibliotheket eller Arkivet, og naar G. da havde noget paa Hjærtet, særlig naar der var litterære Foretagender, som skulde fremmes, benyttede han slige Lejligheder til at sætte Kongen ind i Sagerne og vinde hans Deltagelse for dem. Den Anseelse og Yndest, G. nød hos de store i Landet, kom ogsaa paa forskjellig Maade Videnskaben til gode, selv om vi nu synes, at for meget af hans kostbare Tid gik tabt ved den Selskabelighed, hvori han blev inddraget af dem. Det var nemlig de fornemme meget kjært at pryde deres Saloner med denne hjemme og ude lige anerkjendte lærde, der vidste alt og talte alle Sprog, der, skjønt han aldrig

havde sat Foden uden for Fædrelandet, kunde underholde en Franskmand om Versailles med en Sagkundskab, der maatte sætte enhver i Forbavselse, og som var saa fortrolig med alle Tiders Historie, som om han havde færdedes paa Begivenhedernes Skueplads. Fremmede Statssendebud, der kom til Kjøbenhavn, søgte derfor hans Selskab, og med nogle af dem vedligeholdt han Forbindelsen, efter at de havde forladt Landet. Herved og ikke mindre ved den udbredte Brevvexling, G. førte med en stor Del af Evropas berømteste lærde, kastedes en Glans tilbage paa hans Fædreland, for hvis Ære han altid var rede til at træde i Skranken, hvad navnlig ses af hans Skrift mod Mosheim og hans Brevvexling med den kejserlige Gesandt Grev H. v. Bünau, der selv var en lærd Historiker.

Man har med Føje bemærket, at den Indflydelse, G. havde paa Adelen her hjemme, bidrog til, at der strømmede en Interesse for Historie og Videnskab ind i de højeste Kredse, som man ikke havde kjendt i lang Tid. At være Mæcen, at anlægge Bibliotheker og Samlinger af Natur- og Kunstgjenstande agtedes for noget, der ligesom hørte med til den høje Stilling i Samfundet. Breve som de, G. vexlede med Statholderen i Norge Grev Christian Rantzau, med Overkammerherre C. A. v. Plessen o. a., vise noksom, hvor stor Tillid man havde til ham, og hvor megen Vægt man tillagde hans Mening, særlig i hvad der angik Uddannelsen af unge Adelsmænd, hvorfor en samtidig træffende har sagt, at han var en Slags General-Hovmester for de store Herrers Børn.

Sin Virksomhed i Arkivet og Bibliotheket omfattede G. med megen Interesse. Allerede 1731 lagde han Grunden til den Samling af Afskrifter af Diplomer til Fædrelandets Historie, der siden fortsattes af hans Discipel og Efterfølger J. Langebek, og som sædvanlig efter denne kaldes Langebeks Diplomatarium. I en Mængde Afskrifter gjenkjende vi G.s egen Haand, og «hans Rødkridt» spores alle Vegne i Arkivet. Bibliotheket fik under ham ikke blot forskjellige betydningsfulde Forøgelser, men kom ogsaa, takket være G.s overordentlige Hjælpsomhed, Videnskaben langt mere til gode, end Tilfældet havde været nogen Sinde tidligere. En Række fremmede lærde fik af ham Understøttelse til Udgaver, særlig af Klassikerne; saaledes J. A. Fabricius til hans «Bibliotheca græca», Duker til Thucydides, J. Chff. Wolff til «Anecdota græca», Havercamp til Josephus, Drakenborch til Livius, Breytinger til Septuaginta o. fl.

I de forskjellige Kommissioner, hvortil G. kaldtes, ydede han

altid dygtigt Arbejde. Saaledes i den vedrørende de latinske Skolers Reform, der førte til Udstedelsen af Forordningen af 17. April 1739, hvorved mange Smaaskoler nedlagdes, og de øvrige udrustedes med større Midler, ligesom Undervisningen reformeredes. Det fremhæves, at G. hindrede en alt for overdreven Reduktion af Skoler, og at han beskjærmede de fattiges Adgang til Stipendier. — I den Kommission, der (1739 ff.) havde til Formaal at revidere den danske Bibeltext, var G. egentlig den, der trak Læsset, som hans endnu bevarede Udkast vise. Det laa ham alvorlig paa Hjærte, at de bibelske Bøger bleve gjengivne i et saa rent dansk Sprog som muligt; men de endeløse Forhandlinger i Kommissionen trykkede ham dog i ikke ringe Grad, da hans kostbare Tid derved bortødsledes, uden at et tilsvarende Udbytte opnaaedes. Af mest Betydning for Videnskaberne blev hans Sæde i den saakaldte Medaillekommission (1739 ff.), der havde til Formaal at beskrive den kongl. Mønt- og Medaillesamling; thi vel kom Værket ikke paa den Tid til Udførelse, men det gav Anledning til, at G. 1742 indkom til Kongen med et Forslag til Oprettelse af et Selskab for Fædrelandets Antikviteter og Historie efter det svenske Antikvitetskollegiums Mønster. Planen modtog nogle Ændringer og førte da til Oprettelsen af det kgl. danske Videnskabernes Selskab, i det Samfundets Opgave udvidedes til at omfatte ogsaa andre Videnskaber end Oldstudiet og Historien. Selskabet begyndte sin Virksomhed 1743, og Gehejmeraad J. L. Holstein blev dets første Præsident; men Sjælen i Samfundet var i dets første Periode G., som hans Afhandlinger i 1.—5. Bind af Selskabets Skrifter noksom vise. Ogsaa med Hensyn til et andet litterært Selskab, der, til Forskjel fra det mere omfattende Videnskabernes Selskab, sædvanlig kaldtes «det lille», nemlig «det danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring» (stiftet 1745), har G. ikke ringe Fortjeneste, skjønt det er hans Discipel J. Langebek, der har Æren af dets Stiftelse og blev dets første Forstander.

Ligesom de ovennævnte Kommissioner optoge meget af G.s Tid, saaledes ogsaa de Opgaver, der offentlig og privat stilledes ham. Selv ytrede han en Gang (1734): «Stundum maa jeg lade mig bruge til det, hvoraf jeg noget har lært, stundum til andet, hvoraf jeg aldrig i mine Dage har tænkt paa det ringeste at lære». Ved det sidste kunde man mulig tænke paa de Handelsaffærer paa Ostindien og Kina, i hvilke G. i en Række Aar var impliceret, vistnok mere for at føje sine fornemme Venner, som han maatte holde à jour

med Sagernes Gang, end efter eget Initiativ. — G.s Breve til Rostgaard, Grev Chr. Rantzau o. a. vise noksom, hvor megen Tid han anvendte i sine Venners Tjeneste, ofte i aldeles illitteraere Sager. De Hverv, der paalagdes ham af Regeringsavtoriteter, plejede dog at staa i nærmere Forhold til hans egentlige Kald, om de end kunde være besværlige nok, som da Kongen 1734 forlangte hans Betænkning om den af en Tysker givne Forklaring af Indskriften paa det ved Møgeltønder fundne Guldhorn, eller da Udenrigsminister Schulin 1741 forlangte og fik Oplysninger om Fiskeriet og den fremmede Nationer forbudne Handel paa Island, Færøerne og Norge.

Ikke faa af G.s Skrifter have deres Oprindelse fra Opfordringer eller Spørgsmaal, der ere udgaaede til ham fra andre; og da han ikke synes at have haft nogen stærk Selvdrift i Retning af Offentliggjørelse af sine Studier, kan man sige, at disse Tilskyndelser udenfra have været betydningsfulde, i det Efterslægten derved delagtiggjordes i det uhyre Kundskabsforraad, som G. sad inde med, men som vel ellers unyttet vilde være gaaet med ham i Graven. Dette gjælder saaledes hans Deltagelse i Udgivelsen af Slanges «Christian IV's Historie». Konferensraad N. Slange havde udarbejdet et saadant Værk; men da han var en meget gammel Mand, og Værket led af adskillige Mangler, gav Christian VI o. 1733 G. det Hverv at gjennemgaa Skriftet inden Trykningen og at paase, at der intet fandtes i samme, der stred imod Sandheden eller kunde være krænkende for Christian IV. Det var et saare møjsomt Hverv for G., især paa Grund af det ejendommelige Forhold, hvori han var stillet til Slange, hvorved det ikke blev muligt for ham at røre sig frit før efter dennes Død (1737). Med Hensyn til den nævnte Historie, som først udkom 1749, efter at ogsaa G. var gaaet bort, var Forholdet derfor dette: Historien før 1613 er væsentlig Slanges Arbejde, fra 1613—29 har G. bidraget betydeligt til at udfylde Manglerne, og fra 1629—48 har han haft fri Haand over det foreliggende Manuskript.

En noget lignende Stilling indtog G. ogsaa til den florentinske Udgave af Meursius' «Historia Danica». Johs. Lamius, en italiensk Videnskabsmand, vilde foranstalte en samlet Udgave af Johs. Meursius' lærde Værker og henvendte sig derfor her til Landet for at faa Bistand. G. paaviste da, at Meursius' «Hist. Dan.» var et Andenhaandsarbejde uden videnskabeligt Værd; men da Lamius alligevel vilde have den med i Udgaven, paatog han sig det uhyre Arbejde i Form af Noter under Texten at rette, supplere og for-

bedre den foreliggende Historie, saa at den 9. Del af Meursii «Opera» (udk. 1746) fra at være et Værk, der kun havde Værd i stilistisk Henseende, blev et af de vigtigste Kildeskrifter til Danmarks ældre Historie. Tillige forsynede han den italienske Udgiver med Afskrifter af en stor Samling Breve fra og til Meursius, der blev trykt i Værkets 11. Del. G.s «Commentatio de ficta Henrici Aucupis expeditione Danica», der udkom i et Tidsskrift i Leipzig, er en udvidet Bearbejdelse af en af de kritiske Undersøgelser, som Meursius' Historie gav Anledning til. Naar G. 1737 udgav Niels Krags hidtil utrykte «Annales Christiani III», ledsaget af forskjellige andre Bidrag til samme Konges Historie, saa var Meursius paa en Maade ogsaa Anledning dertil. Det var nemlig G. om at gjøre at vise, at Krag var den egentlige Forfatter af Christian III's Historie, som Meursius ved nogle Ændringer, mest af stilistisk Art, havde gjort til sit Værk. Tillige forøgede han Arbejdets Værd i høj Grad ved en lang og meget instruktiv Indledning, der ikke uden Føje af C. Paludan-Müller betegnes som den første Prøve paa og Mønster af en historisk Kildekritik i vor Litteratur. — Da Videnskabernes Selskab 1744 foranstaltede Udgivelsen af Johs. Mollers store Litteraturlexikon, «Cimbria literata», forsynede G. ogsaa dette Værk med en udførlig og fortrinlig Fortale, hvori han bl. a. fremstillede sine Grundsætninger med Hensyn til den historiske Kritik. — Ogsaa Udgaven af A. Bordings poetiske Skrifter (1735) har G. stor Fortjeneste af og har i en længere Fortale udtalt sig om den nævnte Digter og hans Arbejders Værd.

Da G. 1745 nedlagde Rektoratet ved Universitetet, holdt han en lang og i litterærhistorisk Henseende meget indholdsrig Tale, «De origine et statu rei litterariæ in Dania et Norvegia usqve ad fundatam Universitatem Hafniensem», der blev trykt i «Dän. Bibl.» VII. Derimod fik han aldrig et andet Arbejde af lignende Art, nemlig en Udsigt over Historieskrivningen i Danmark, fuldendt. Kun hans Udkast til Skriftets Grundlinjer er bevaret («Scr. rer. Dan.» I, Præfatio). Heller ikke den Samling af Kildeskrifter til Fædrelandets Historie, som han allerede 1718 syslede med, naaede væsentlig ud over Planernes og Overvejelsernes Omraade. Derimod gav Stiftelsen af Videnskabernes Selskab ham Anledning til at udarbejde en Række interessante Afhandlinger over Æmner vedrørende Danmarks Historie og Sprog. Blandt disse Afhandlinger, «der endnu ere Mønstre paa historisk Kritik og kritisk Sproggranskning», kan nævnes: «Om det Aar, da Knud den store rejste til Rom», «Om

Krudtets Opfindelse og Brug i Danmark», «Om Christian II's Religionsreformation», «Om Theophrastus Paracelsus har været i Danmark», «Om Christian II's Medfølgere ud af Danmark», «Forbedringer til Kong Valdemar Christoffersens Historie», «Om Christian II's Datter Christine» samt «Om Ordene Skrifte og Skriftemaal», «Om Ordet Dimmeluge», «Om Hærmand eller Herremand», «Om Ordet Arildstid», «Prøve af danske Ord og Talemaader af det angelsaxiske Sprog forklarede».

Overskue vi hele G.s historiske Forfatter- og Udgivervirksomhed, hvortil endnu kunde føjes en ufuldendt Udgave af Knytlinga Saga med latinsk Oversættelse, saa se vi, at den tilhørte Tiden efter 1730, da G. som kgl. Historiograf og Arkivar havde faaet et bestemt Kald i historisk Retning. Saa godt som alle Skrifterne fremkom efter ydre Foranledning. Dog er det G.s uforglemmelige Betydning, at ved ham begyndte den historiske Kritik at uddanne sig i Danmark. «Al tidligere Kritik var tilfældig, fremtvungen af Kildernes indbyrdes Modsigelse eller alt for aabenbare Ensidighed. Nu viser G., at det overalt gjælder om ikke at gjentage blindt hen, hvad der alt er sagt, men at prøve, hvad der siges, af hvem det siges, at afveje Kildernes Troværdighed og overalt nøje at klare sig, om det angivne er muligt, om det er sandsynligt og rimeligt eller endelig bevist. Kun gjennem saadanne Særstudier kunne vi — sagde han — komme til et Fremskridt i den historiske Videnskab som det, hvortil man er naaet i Tyskland og Frankrig.»

I April 1746 blev G. udnævnt til Etatsraad. Nogle Maaneder efter døde Christian VI. G. havde haft Øje for Manglerne i denne Konges Regeringsførelse. Han havde følt det Tryk, der i flere Henseender havde hvilet paa Folket. I et Brev til en Ven havde han ytret: «Her er mere end paa noget andet Sted Hold paa Folkets Mund og Pen». G. var visselig en oprigtig Kristen, men efter gammel Stil; det pietistiske Væsen var ham derfor imod, saa venligt hans Forhold end var til enkelte af denne Retnings fremtrædende Mænd, f. Ex. Professor J. F. Reuss, der tillidsfuldt raadførte sig med G. om theologiske Spørgsmaal. Modsætningen til den da herskende Retning havde bragt G. nærmere til hans Kollega Holberg, hvis tidligere Optræden i «Peder Paars» og Komedierne havde været ham imod, men hvem G. efterhaanden kom til at betragte som en Mand, der var vel skikket til at revse Overdrivelserne og Latterlighederne i Tiden, og som derfor havde hans Sympathi. Kjendeligt er det ogsaa, hvor meget G. interesserede sig for de naturviden-

skabelige Undersøgelser, som begyndte at vinde Indgang. «Han staar derfor som Overgang fra den gamle Tid til den nye, der begge have Del i ham.» En saa omfattende Lærdom som den, G. besad, er nu en Umulighed paa Grund af Videnskabernes Fremskriden og deraf følgende Deling. Hans overlegne Kundskaber i Forhold til hans samtidige gave hans Arbejder den afgjørende Sikkerhed, der karakteriserer dem, og skaffede hans Kritik Indgang. Der er noget vederhæftigt ved G.s Stil, særlig naar han skriver Latin. Man mærker, at det er en Mand, der har fast Grund under Fødderne og derfor træder sikkert, hvor han færdes.

G. skulde ikke længe overleve Regeringsskiftet. Efter i mange Aar at have kunnet glæde sig ved en uforstyrret Sundhed og en ualmindelig Arbejdskraft faldt han i sit 63. Aar i en Sygdom, som han selv ansaa for dødelig. Han var dog ikke sengeliggende, men arbejdede indtil faa Timer før sin Død. Men da han om Aftenen vilde se paa Uret, mærkede han, at Synet svigtede ham; «derefter lagde han sig paa Sengen, laa nogle Timer stille og talte med sin Gud og forlod saa denne Verden som en mæt Gjæst» 19. Febr. 1748. Hans Minde hædredes ved et meget talrigt Ligfølge. Videnskabernes Selskab lod slaa en Erindringsmedaille, og Hjelmstjerne holdt en Lovtale over ham i dette Selskab. — Meget efterlod han ufuldendt; men han kunde dog med Sandhed sige: Jeg har arbejdet uafladelig, ufortrøden; Tiden kunde jeg ikke forlænge. Mænd, som han havde uddannet, traadte i hans Spor og optoge den Traad, der ved hans Død var bristet.

I mange Aar havde G. ført fælles Husholdning med Lægen Jens Bing (s. II, 272), hvis noget skarpe Væsen og raske Domme vare en Slags Forfriskelse for G. i hans Hviletimer. Morsomt er det at læse G.s Ytringer om, at han ikke turde lade Bing mærke noget til sit Kvaksalveri med det Tjærevand, som han og gamle Jørgen Fyrbøder i Arkivet i Smug tilberedte, og som han selv drak og anbefalede sine fornemme Venner. P. F. Suhm, der i sin Ungdom havde kjendt G. og af denne ligesom var indviet til Historikerkaldet, siger om ham, at han ingen Fejl havde uden nogen Hastighed. En anden samtidig har sagt om ham: Han blev til sidst noget gnaven af det meget Arbejde. Det er vel altsaa sandt — G. indrømmede det selv —, men lige saa vist er det, at han for øvrigt var en ualmindelig ædelt tænkende og tiltalende Personlighed, en Mand, der ikke søgte sit eget, gjærne vilde hjælpe andre og altid

bedømte sig selv og sine Evner med den største Beskedenhed. Fædrelandet vil bevare hans Navn som et af de store fra Fortiden.

Skand. Lit. Selsk. Skr. 1810. Møller, Mnemosyne IV. Danske Saml. IV, 97 ff. N. M. Petersen, Den dsk. Lit. Hist. IV. Suhm, Nye Saml. IV. Hist. Tidsskr. 5. R. IV. Fædrelandet 1885, Nr. 292. *H. F. Rørdam.*

— De trykte Arbejder til den klassiske og fortrinsvis da den *græske Filologi*, som foreligge fra H. Grams Haand, ere hverken mange i Antal eller store i Omfang; alle have de Form af Disputationer, som han har skrevet dels som Alumnus paa Elers' Kollegium, dels som Professor ved Universitetet. Paa Kollegiet var han kommen ind i en Plads, der egentlig skulde tilfalde en mathematisk studerende; hermed hænger det sammen, at hans Disputationer fra Kollegietiden for største Delen dreje sig om Æmner, der staa i nærmere eller fjærnere Berøring med de mathematiske Videnskaber. Den mærkeligste af disse Afhandlinger er Skriftet «De origine geometriæ apud Ægyptios» fra 1706. Han bekæmper deri den paa de Tider almindelig antagne Mening, at Geometrien først skulde være fremkommen i Ægypten paa Sesostris' Tid og have sit Udspring fra Nødvendigheden af en Grænseregulering af Markerne, naar Nilens Oversvømmelser havde udslettet Grænseskjellene, og han viser med rette, at det er en blot og bar Gisning af Herodot, ikke nogen positiv Efterretning hos ham, hvorpaa man har grundet denne Anskuelse; i Overensstemmelse med andre Steder hos de gamle Forfattere vil han hævde Geometrien en langt større Ælde og henføre dens Oprindelse til den mythiske ægyptiske Hermes (Theuth eller Thoth), og saa falder han paa den besynderlige Idé at ville bevise, navnlig ved Hjælp af Steder hos meget sene jødiske eller kristelige græske Forfattere, at denne Thoth snarest maa være identisk med Bibelens Abraham. Mere egentlig filologisk Karakter har en anden Afhandling fra 1710: «Observationes ad Arati Phænomena», en exegetisk-kritisk Kommentar til dette astronomiske Læredigt. Af hans Universitetsarbejder er det betydeligste vistnok hans «Historia deorum ex Xenophonte» (1716), i hvilket han i Tilknytning til de Navne paa Guder og Heroer, der findes i Xenophons Værker, giver en paa visse Punkter meget udførlig og indgaaende, paa andre mere knapt holdt Udvikling af de mythologiske Forestillinger, der samle sig om disse Navne; i et Tillæg dertil yder han en ret anselig Række Bidrag til den da meget mangelfulde græske Lexikografi, væsentlig hentede fra Læsningen af Xenophon. Værket,

som egentlig kun er 1. Afsnit af et paatænkt større Arbejde, «Antiqvitates Xenophonteæ», der dog aldrig kom til Udførelse, vidner om stor Belæsthed i den græske Litteratur og om nøje Bekjendtskab med de foreliggende Arbejder af ældre Filologer; mod disse retter han oftere en berigtigende og supplerende Kritik, men over for selve Oldtidsforfatterne optræder han mere som notitssamlende end som kritiserende, naar undtages, at han paa enkelte Steder ikke uden Held forsøger sig i Verbalkritik. Enkelte ret værdifulde Bidrag til Thucydides' Exegese og Kritik foreligge i hans «Castigationes ad scholia in Thucydidem», 2 Disputationer fra 1721—22; de ere ogsaa benyttede af senere Udgivere, f. Ex. K. W. Krüger. Til sidst maa omtales hans «Notitia veterum Græcæ lingvæ autorum contractior», 2 Disputationer fra 1729—32, en kortfattet græsk Litteraturhistorie, der (til Dels i kronologisk Orden) omhandler de bevarede og nogle enkelte af de tabte græske Forfattere fra Homer til Aristoteles; efter Angivelsen paa Titelbladet har Skriftet nærmest været bestemt til at danne Grundlaget for udførligere Forelæsninger over den græske Litteraturhistorie. Værket er udarbejdet i Smag med O. Borchs latinske Litteraturhistorie (s. II, 505), men af ringere Værd; den alt for ensidige Fremhævelse af Forfatternes stilistiske Ejendommeligheder, medens andre og vigtigere Karaktermærker for deres Forfattervirksomhed forbigaas eller dog ikke komme fuldt til deres Ret, er her ikke paa sin Plads, og i de biografiske og bibliografiske Bemærkninger følges den da antagne Overlevering temmelig godtroende. — Om G.s filologiske Arbejder i det hele kan man vel udtale den Dom, at de vistnok for deres Tid have været meget dygtige og godt kunne gjøre det forstaaeligt, at han har vundet Ry for at være en meget lærd og grundig Filolog; men de bære dog saa stærkt Præget af den Tids Arbejdsbetingelser og Arbejdsmethode, at de, bortset fra visse Enkeltheder, ikke kunne have megen Betydning for Nutiden. En Totalanskuelse af den græske Oldtid kommer ingensteds til Orde hos ham. Hans latinske Sprog er i de ældre Skrifter tungt og knudret, i de senere betydelig bedre, men dog aldrig rigtig elegant.

For Skolerne har han virket ved Udgivelsen af sin «Nucleus Latinitatis», hvis dette Værk da virkelig skyldes ham; thi efter Worms Udtalelse i hans Litteraturlexikon synes der at have hersket nogen Tvivl derom, og vist er det, at det ikke bærer hans Navn paa Titelbladet. Men det har dog almindelig gaaet for at være af ham, og det var fra dets første Fremkomst i 1722 den mest brugte

latinsk-danske (og ved det tilføjede Register ogsaa dansk-latinske) Ordbog i Skolerne, lige indtil Jacob Badens Ordbøger (s. I, 404) afløste det. *M. Cl. Gertz.*

Gram, Hans Christian Joachim, f. 1853, Læge. Chr. G. er en Søn af ovennævnte Professor Frederik Terkel Julius G. og født i Kjøbenhavn 13. Sept. 1853. Efter at være dimitteret fra Metropolitanskolen 1871 studerede han Lægevidenskab, dyrkede tillige særlige naturhistoriske Studier og tog Lægeexamen 1878. I de følgende Aar havde han Ansættelse paa forskjellige kjøbenhavnske Hospitaler som Kandidat, i 1882 vandt han Universitetets Guldmedaille og erhvervede det følgende Aar den medicinske Doktorgrad. Derpaa foretog han en længere Studierejse, under hvilken han ved forskjellige tyske Universiteter særlig dyrkede Studiet af Farmakologi, Bakteriologi og indre Medicin og under sit Ophold i Berlin gjorde sig bekjendt i den lægevidenskabelige Verden ved Paavisning af en fortrinlig Methode til Farvning af Bakterier. Hjemkommen blev han i 1885 Reservelæge ved Kommunehospitalet og virkede i de følgende Aar tillige som Privatdocent. 1889 blev han Kredslæge i Kjøbenhavn, s. A. Medlem af Kommissionen til Udarbejdelse af en ny Farmakopé, og 1891 erholdt han det ved Professor Warnckes Død ledige Professorat i Farmakologi ved Universitetet. 1892 blev han tillige Overmedikus paa Frederiks Hospital. — 1889 ægtede han Louise Ida Christiane Lohse, Datter af Oberst Ludvig Frederik Gustav L.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. *Jul. Petersen.*

Gram, Jørgen Pedersen, f. 1850, Mathematiker. Han er Søn af Gaardejer Peder Jørgensen G. († 1871) og Marie Helene f. Aakjær i Nustrup i Sønderjylland, hvor han fødtes 27. Juni 1850. Efter Undervisning i Byens Almueskole og nogen privat Forberedelse kom han 1862 ind i Haderslev lærde Skole og senere i Ribe Kathedralskole. Der fra dimitteredes han 1868, og 1873 bestod han ved en Magisterkonferens i Mathematik. Allerede før denne havde han i den Gren af Mathematikken, som han opgav som Speciale, nemlig den nyere Algebra, i «Tidsskrift for Mathematik» offentliggjort et værdifuldt Arbejde, som 1874 i videre Bearbejdelse optoges i «Mathematische Annalen» under Titelen: «Sur quelques théorèmes fondamentaux de l'algèbre moderne». Det har vakt Opmærksomhed ved det simple og naturlige Grundlag, som deri lægges for den saakaldte Invarianttheori.

Forholdene og G.s egen Tilbøjelighed førte ham imidlertid snart ind paa andre Grene af Mathematikken. I 1875 blev han Assistent og dernæst Beregner ved Livsforsikringsselskabet «Hafnia», og i 1884—85 ledede han Grundlæggelsen af Ulykkesforsikringsselskabet «Skjold», for hvilket han siden den Tid har været Direktør. Den praktiske Anvendelse af Mathematik og Regnekunst, som saaledes blev G.s Kald, og hvortil en Række forstvidenskabelige Undersøgelser (s. ndfr.) gav ham yderligere Anledning, bragte ham til nu fortrinsvis at studere Sandsynlighedsregning og Hjælpemidlerne til numerisk Beregning. En vigtig Frugt af disse Studier, som G. har drevet med lige aabent Blik for, hvorledes de mathematiske Theorier kunne fremme og lette de praktiske Overblik og Beregninger, og hvorledes omvendt Anvendelserne kunne give Anledning til videre Udvikling af Theorierne, er hans Afhandling: «Om Rækkeudviklinger, bestemte ved Hjælp af de mindste Kvadraters Methode», hvorved han i 1879 erhvervede den filosofiske Doktorgrad. Han har senere gjort den videre bekjendt ved en tysk Bearbejdelse i «Journal für die Mathematik».

Ved Siden af disse Undersøgelser er G. dog vedbleven at dyrke Mathematikken fra mere abstrakte Synspunkter. Han har i de senere Aar navnlig givet betydningsfulde Bidrag til Taltheorien. I 1884 vandt han saaledes Videnskabernes Selskabs Guldmedaille for «Undersøgelser angaaende Mængden af Primtal under en given Grænse», som derefter optoges i Selskabets Skrifter. Efter derpaa i 1888 at være bleven Medlem af Selskabet har han i dets Skrifter i 1890 publiceret «Studier over nogle numeriske Funktioner». I øvrigt har han lagt sin Interesse for hele Mathematikken for Dagen ved i 1883—89 at være den virksomste Deltager i Redaktionen af «Tidsskrift for Mathematik», som indeholder mange Arbejder af ham selv, og ved i en Aarrække at give Referater af dansk mathematisk Litteratur til «Jahrbuch über die Fortschritte der Mathematik».

30. Sept. 1879 ægtede G. Dorthe Marie Sørensen, Datter af Smeddemester Søren Pedersen i Taastrup.

Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer. *H. G. Zeuthen.*

— Allerede i Midten af Halvfjerdserne begyndte J. P. Gram efter Opfordring af P. E. Müller at sysle med Spørgsmaal vedrørende ***Mathematikkens Anvendelse paa Skovbrugets Theori.*** Frugten af disse Studier har været en Række Afhandlinger, der ere offentlig-

gjorte i «Tidsskrift for Skovbrug», og af hvilke særlig maa nævnes «Om Konstruktion af Normal-Tilvæxtoversigter», I—II. Her anvender G. meget smukt empiriske Tilnærmelsesformler paa Iagttagelser over Træernes Væxtforhold, og hans Fremstilling, der i lige høj Grad udmærker sig ved Originalitet og Klarhed, har paa mange Punkter paavirket den nyere danske Skovbrugslitteratur, foruden at den har vakt en Del Opmærksomhed i Udlandet. *A. Oppermann.*

Gram, Laurids, o. 1580 — o. 1645, Foged. Hans Fader og Farfader, Mads G. († o. 1602) og Peder Madsen, vare de 2 første lutherske Sognepræster i Frons Præstegjæld i Gudbrandsdalen, den ældste formentlig af dansk Herkomst. 1608—9 nævnes L. G. første Gang og da som Forpagter af Hunnerfossens Fiskeri i Øjer (Gudbrandsdalen). 1610—14 forekommer han som Foged i Gudbrandsdalen og beboede da Gaarden Forr i Fron. Efter at være afgaaet fra Fogedbestillingen har han formentlig taget Ophold i Birid Præstegjæld (Thotens Fogderi), hvor han ejede Jordegods. Hvad der har gjort hans Navn bekjendt, er hans Deltagelse i Begivenhederne i Avg. 1612, da en Afdeling skotske Lejetropper, der skulde drage til Sverige, af Bønderne i Gudbrandsdalen overrumpledes og nedsabledes ved Kringelen i Vaage. Som Stedets Øvrighed havde han selvfølgelig draget Omsorg for at samle Bønderne til Modstand mod den fremtrængende Fjende og anordne Posteringerne, men personlig deltog han ikke i den afgjørende Aktion, hvor Bønderne anførtes af 3 af sine Bygdelensmænd, medens Fogeden med en anden Afdeling havde taget Post længere syd paa i Dalen (i Ringebo Præstegjæld), hvorhen Skotterne imidlertid ikke naaede, efter at Nederlaget forud havde været afgjørende. Af denne Grund er det vel, at Fogeden ikke senere modtog nogen offentlig Anerkjendelse, hvad der derimod var Tilfældet med de nævnte 3 Lensmænd.

Laurids (eller Lars) G. synes først at være død o. 1645; hans Hustrus Navn er ubekjendt, men en meget talrig Efterslægt i Norge nedstammer fra ham, hvoriblandt flere Kognatlinjer have antaget Familjenavnet Gram.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. II, 66 ff. Norske Saml. II, 288 f.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Gram, Niels, 1664 — o. 1713, Præst, forriges Sønnesøns Søn, blev født 28. April 1664 og var Søn af Kapellan Mads G. i Land (ved Nordenden af Randstjord) og Kirsten Knudsdatter Mossin. Han blev privat indskrevet som Student 1679. Sin Præstegjerning be-

gyndte han 1688 i Tønsberg som Kapellan eller Vicepastor til St. Laurentii Kirke og ægtede 1689 en Datter af Provst Mikkel Throndsen sammesteds, Anne Mikkelsdatter († 1706). Han besad gode Kundskaber og havde ypperlige Talegaver, men var en rygges-løs og slet Person. Da Christoffer Meidell, som var fra Tønsberg, 1690 havde opgivet sin Stilling som Præst for den dansk-norske Menighed i London, kom G. til London Aaret efter — sit Embede og sin Familie var han løbet fra — og vidste at insinuere sig saaledes hos en af de fornemste Mænd i Menigheden, at han endog uden lovligt Kald trængte sig ind i dette Embede og i flere Maaneder vakte stor Splid og Forvirring i den nys dannede Menighed. Dels Trusler, dels Løfter fra Biskop Bagger i Kjøbenhavn fik ham dog til at rejse tilbage til Danmark. 1692 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn, og s. A. lykkedes det ham ved Biskoppens Protektion at blive Sognepræst i Søborg og Gilleleje i Nordsjælland. Men et Aar var næppe gaaet til Ende, før han blev anklaget for adskillige grove Excesser og for i sin Præstegaard at leve i forargeligt Samliv med et Fruentimmer, skjønt det var hver Mand bekjendt, at han havde Hustru og Børn i Norge. Ved Højesteretsdom af 16. Okt. 1694 dømtes han fra Kjole og Krave og forvistes Landet.

Han drog da over til Skaane, forførte Provstens Datter i Nørre Vram ved Helsingborg og maatte rømme. Saa hører man fra ham fra Amsterdam, hvor han kalder sig «Frederik Gram» og lader trykke en Piece, hvori han opfordrer det theologiske Fakultet i Kjøbenhavn til at modarbejde den Vranglære, som Prokansleren i Kiel, Professor Franck, beskyldes for at udbrede. Det hele var et Opspind for at faa Theologerne i Kjøbenhavn, paa hvem han havde faaet et Horn i Siden, til at prostituere sig lige over for det unge Kieler-Fakultet. Men de kjøbenhavnske Theologer tillagde dog G.s Skrift saa megen Betydning, at de ansaa det fornødent 1698 at udsende et offentligt Program for at advare mod G. og oplyse om hans Skarnsstreger. Fra Holland gjennemstrejfede han Flandern og Tyskland, overalt øvende Bedragerier og Skjændigheder. I Celle i Hannover vandt han Yndest hos Hoffet som Prædikant, udgav sig for at være af gammel Adel og senest at have beklædt Embede som Feltprovst ved de svenske Tropper i Brabant. Han var lige paa Nippet til at kaldes til større præstelig Virksomhed i Hannover, da hans skandaløse Levned rygtedes, og det kun ved Flugt lykkedes ham at unddrage sig retslig Forfølgelse. Hos Jesu-

iterne i Hildesheim fandt han derefter venlig Modtagelse og forstod saaledes at forstille sig for dem, at de med Glæde modtoge ham som Konvertit og lode ham i en stor Forsamlings Paahør højtidelig meddele sin Omvendelse til den katholske Kirke og forbande det lutherske Kirkesamfund. Hans Udsvævelser fortsattes, og han skal af Jesuiterne være sendt til Køln. Men han løb fra dem og skal have giftet sig paa ny. Fra Tyskland flygtede han til England, levede der under Navnet «Nicolai Løvengram» og «Baron af Blommesholm», kom endelig i Begyndelsen af 1712 tilbage til Norge, hvor han en Tid opholdt sig hos en Broder paa en Gaard et Par Mil fra Christiania. Her blev han arresteret som mistænkt for at staa i Ledtog med de svenske, sad fangen paa Akershus paa Vand og Brød, men blev derefter i Følge kgl. Ordre sendt til Kjøbenhavn paa Bremerholm. Et uhjemlet Rygte fortæller, at han skal være undveget fra Fængselet og flygtet til Norge, men at ingen turde huse ham; hvorefter hans Spor tabes. — I et Samlingsbind i Videnskabernes Selskabs Bibliothek i Throndhjem findes en Del, vistnok avtobiografiske, Optegnelser om G., i Følge hvilke han skulde have berejst de fjærneste Lande og der udført store Bedrifter; men de kunne kun betragtes som pralende Opspind fra Ende til anden.

Unschuldige Nachrichten 1707, S. 364 ff. Pontoppidan, Annales eccles. Dan. IV, 719 ff. O. Wolff, Journal f. Politik, Natur- og Menneske-Kundsk. 1811, II, 157 ff. Personalhist. Tidsskr. III, 144 f. 2. R. II, 67. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne IV, 151. J. Müller, Beskr. ov. Jarlsbergs Provsti S. 125.

A. Jantzen.

v. Grambow, Diderik Otto, 1732—73, Stiftamtmand. Forældrene vare Volrath Levin v. G., dansk Generallieutenant, og Barbara Sophie f. v. d. Lühe. Han er født 4. April 1732, blev 1744 Page og 1751 Hofjunker, hvorpaa han i et Par Aar besøgte Sorø Akademi, hvor han især dyrkede juridiske og økonomiske Discipliner. Derefter foretog han en længere Udenlandsrejse, hvorunder han studerede ved Leipzigs og Gøttingens Universiteter og underkastede sig ved det sidstnævnte en offentlig Prøve, ligesom han ogsaa blev optagen som Medlem af det ansete tyske Selskab ved Georg-August-Universitetet sammesteds. Her faldt han i en svær Sygdom, som han dog lykkelig overstod. 1756 vendte han tilbage til Fædrelandet og blev strax efter udnævnt til Kammerjunker, men først 1764 lykkedes det ham at komme i et juridisk Embede, hvor han kunde anvende sine Kundskaber, i det han blev virkelig Raad i den gottorpske Overret. 8. Juli 1766 udnævntes han til Stiftsbefalings-

mand over Throndhjems Stift og Amtmand over samme Amt. I dette Embede lagde han en stor Arbejdsdygtighed og megen Indsigt for Dagen; han ønskede at se alt med egne Øjne, gjennemsøgte omhyggelig sit Arkiv og vidste i sin hele Embedsførsel baade at gjøre sig respekteret og elsket. Det norske Videnskabernes Selskab gjorde ham til Medlem 1768, og i det følgende Aar blev han Ridder af Danebrog. 30. Juli 1772 beskikkedes han til Stiftsbefalingsmand over Akershus Stift og Amtmand i samme Amt samt Præses i Overhofretten. Med Iver begyndte han ligeledes her sin Embedsvirksomhed; han kom efter en længere Inspektionsrejse paa sin Fødselsdag 1773 tilbage til Christiania og deltog, skjønt allerede syg, i det Selskab, hans Frue for Anledningen havde ladet indbyde; Sygdommen forværredes imidlertid, og 11 Dage senere afgik han ved Døden, 15. April 1773. Han bisattes med stor Højtidelighed i vor Frelsers Kirke i Christiania, men overførtes senere til den Adelerske Familiebegravelse i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. — Han blev gift 13. Avg. 1765 med Elisabeth Sophie Lente-Adeler (f. 1735 † 22. Febr. 1788), Datter af Gehejmeraad og Amtmand Theodor L.-A. (I, 97). Ægteskabet var barnløst.

Saml. af Minde-Taler, udg. af H. J. Wille, S. 77 ff. Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. I, 465. W. Lassen, Norske Stamtavler S. 61.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Grand, Jens, —1327, Ærkebiskop, var en Søn af Torbern, der var «miles curialis», d. v. s. Kongens Vederlagsmand, og Cæcilie, en Søster til Biskop Peder Bang af Roskilde (I, 494); som Barn maa han have oplevet i det mindste de sidste Stadier af dennes og hans Morbroder Jacob Erlandsens Strid med Kronen, og disse Indtryk have fæstet sig dybt i J. G.s Sind. Selv fik han ogsaa tidlig en fremragende Stilling i Kirken; efter at være blevet oplært ved Roskilde Domkirke og have studeret i Frankrig blev J. G. o. 1280 Domprovst i Roskilde, og strax ved sin Ansættelse kom han til at tage Stilling imod Kongen, Erik Glipping. Denne fratog ham Mikkelskirken i Slagelse, der efter J. G.s Paastand var annekteret til Domprovstiet, og da Erik endelig for saa vidt gav efter, som han præsenterede J. G. selv til den omstridte Kirke, modtog Domprovsten den vel, men nedlagde tillige en Protest, for at hans Embede ikke siden skulde faa Skade af dette Præcedens (1283). Egne Oplevelser ikke mindre end hans Familieforbindelser bidroge saaledes til, at han med Sympathi fulgte den Stormandsopposition, der paa denne Tid rejste sig imod Erik Glipping og

til sidst førte til Drabet i Finderup; paa offentligt Ting i Sjælland udtalte J. G. ogsaa, at ingen kunde undre sig over, at denne Konge havde fundet en lige saa voldsom Ende som hans nærmeste Forgængere paa Tronen. I de kongeligsindedes Øjne betragtedes J. G. endog som Medvider i Kongemordet, og Frygten for, at hans Godser herved kunde komme i Fare, ligger vistnok bag ved en Foranstaltning, J. G. traf i Sommeren 1288; han skjænkede da alt sit Fædreneeje, Strøgods i Syd- og Midtsjælland, til Oprettelsen af 6 Præbender ved Roskilde Domkirke, men modtog saa selv «som en passende Gjenbelønning» af Kirken Forlening for Livstid med rigt Gods.

I Jan. 1289 døde Ærkebiskoppen af Lund, Johannes Dros (IV, 358), og Kapitlets Valg faldt da paa J. G. Enkedronningen skal have modsat sig dette, «fordi han var af deres Slægt, som dræbte Kongen»; men hun maatte give efter og nøjes med, at J. G. aflagde de mest bindende Løfter ikke blot om Troskab mod Kongen, men ogsaa om at ville modstaa de fredløse paa enhver Maade. Med Kapitlets Valgbrev og Kongens Anbefaling rejste J. G. nu til Kurien for at hente Palliet; men her gav han Aikald paa al den ved Valget erhvervede Ret, hvorefter Paven af egen Magtfuldkommenhed beskikkede ham til Ærkebisp (18. Marts 1290); paa den Vis havde han efter Tidens kasuistiske Moral unddraget sig de paatagne Forpligtelser.

Denne Begyndelse var betegnende for den Retning, hvori J. G. vilde styre som Ærkebiskop. Om en stille kirkelig Virksomhed forlyder der kun lidt; desto ivrigere var han for at hævde sine Rettigheder over for Kronen. Paa et Provinsialkoncilium fik han vedtaget en Fornyelse af Vejlekonstitutionen, der paabød Interdikt over Landet, naar en Biskop blev fængslet; da Roskilde Bispestol blev ledig, og Kongens Kansler, den lærde Martinus de Dacia, ønskede dette Embede, skyndte J. G. sig at stadfæste Kapitlets Valg af en anden. Ogsaa i det rent politiske modarbejdede han Kongens Planer, hvor han kunde; han fandt sig i, at de fredløse byggede Fæstningen Hunehals paa Lunde Kirkes Grund; da han blev sendt til Viborg for at underhandle, havde han, som det paastodes, hemmelige Sammenkomster med Marsk Stig og andre Kongemordere; da han paa Kongens Vegne forhandlede med Nordmændene paa Varderø, skal han under Haanden have pustet til Ilden. Stedse mere spændt blev Forholdet mellem den unge Konge og den danske Gejstligheds Overhoved, og endelig besluttedes det i Kongens Raad,

at J. G. skulde fængsles. Erik Menveds Broder Christoffer udførte Daaden; tidlig om Morgenen 9. April 1294 fik han J. G. lokket ud af hans Bolig; strax blev han greben og sammen med Domprovsten, Jacob Lange, ført hastig til Søborg. Her sad han over halvandet Aar i et elendigt Fangehul, bedækket med Lænker og plaget paa alle Maader; Kongen tilbød ham nok Friheden, men kun paa Vilkaar, som J. G. umulig kunde gaa ind paa.

Det er betegnende, at J. G.s Fængsling og haarde Behandling ikke formaaede at vække nogen almindelig Sympathi for ham i Danmark; Interdiktet blev ikke overholdt, den lavere Gejstlighed stod helt paa Kongens Side, og selv Bisperne viste kun deres fangne Medbroder ringe Interesse. Pavestolen tog sig derimod hurtig af Sagen; efter at en 2aarig Sedisvakance var endt ved Cølestin V's Valg (Avg. 1294), truede denne Kongen med Bandsættelse, om han ikke strax løsgav J. G., og hans Efterfølger, Bonifacius VIII, sendte Kardinal Isarn til Danmark for at virke herfor. Da denne kom til Norden, var J. G. dog allerede sluppet ud af Fængselet (13. Dec. 1294). Enhver kjender den romantiske Maade, hvorpaa den trofaste Morten Kok befriede sin fangne Herre; Beretningen derom staar i «Fængselshistorien», en samtidig Skildring, som Huitfeldt siden lod trykke i dansk Oversættelse, og den er vist i alt væsentligt at lide paa.

Fyldt af Harme og Bitterhed drog J. G. nu til Rom; undervejs var det, at han i Brügge lod falde den Ytring, at det var ham ligegyldigt, om det var Hertug Valdemar eller en Jøde eller Saracen eller Hedning eller selve Djævelen, der regerede i Danmark, naar det blot ikke var Kong Erik eller hans Broder. I Rom begyndte nu for en af Paven nedsat Kommission en vidtløftig Retsforhandling, hvis Akter delvis ere bevarede; Kongen var repræsenteret af sin førnævnte Kansler Martin, og begge Parter overvældede hinanden med de mest hadefulde Beskyldninger. Dommen faldt 23. Dec. 1297 og gik Kongen stærkt imod; J. G. skulde gjenindsættes i alle sine Rettigheder, Vejlekonstitutionen blev stadfæstet, og Kongen skulde bøde 40000 Mark Sølv til J. G. foruden 9000 Mk. som Skadeserstatning for de Tab, der vare tilføjede denne. Da Kongen hverken vilde eller kunde efterkomme denne Dom, forkyndtes der Interdikt over Riget. J. G. havde imidlertid forladt Kurien og opholdt sig i de følgende Aar i Lybek eller paa sit Slot Hammershus paa Bornholm; han var stadig lige ubøjelig, men Pave Bonifacius blev efterhaanden træt af Sagen. Da Erik Menved

skrev en ydmyg Bønskrivelse til ham, nedsatte han Bøden til 10000 Mk., og samtidig forordnede han, at J. G. skulde flytte til Rigas Ærkestol, der nylig var overdraget til Isarn, medens denne i hans Sted skulde være Ærkebiskop i Lund. Denne Afgjørelse, der blev truffet i Foraaret 1302, var i høj Grad imod J. G.s Ønsker; han nægtede endog at modtage sit nye Stift og drog først til Norge, siden til Paris; Danmark gjensaa han ikke mere.

Saaledes var den Strid udkæmpet, der fra begge Sider var ført med lige Hidsighed. Kongens voldsomme Fremfærd mod J. G. og den over alt Maal gaaende Mishandling af denne retfærdiggjøres ikke ved noget som helst sikkert Bevis paa det Landsforræderi, hvorfor han beskyldtes; skjønt Kongen lod opbryde J. G.s Brevskrin, lykkedes det dog ikke at finde noget Brev, der kunde bruges imod ham. Sikkert er det kun, at J. G. udnyttede sin mægtige Stilling til at modarbejde Kongens Planer, især mod de fredløse, der i Blod og Tænkesæt stode ham nær; overhovedet er hans Strid med Kronen i første Linje politisk, medens de kirkeretlige Spørgsmaal, der vare de afgjørende for Jacob Erlandsen, her kun drages med ind, efterhaanden som den politiske Modsætning skærpes. J. G.s senere Levned viser dog, hvor vanskeligt det var for nogen at komme ud af det med denne herskesyge og heftige Mand, og heri ligger maaske den bedste Undskyldning for den unge Konges Behandling af ham.

Sit Ophold i Paris nyttede J. G. til at indynde sig hos Pave Clemens V, og i 1310 skaffede denne ham et nyt Ærkestift, i det han udnævnte ham til Ærkebiskop i Bremen, hvor der i flere Aar havde været Strid om Bispestolens Besættelse. J. G. begyndte sin Regering her paa den heldigste Maade; med Støtte i Byen Bremen og Adelen i Omegnen fortrængte han 2 Fogeder, der havde sat sig i Besiddelse af Stiftets Gods; Ro og Orden vendte tilbage; samtidig viste Pavens vedblivende Gunst sig i, at J. G. udnævntes til Voldgiftsmand mellem Riga Stift og den tyske Orden, ligesom han ogsaa fandt den bedste Modtagelse, da han indfandt sig ved Konciliet i Vienne (1311). Snart rejste der sig dog Modstand fra mange Sider; man klagede over hans Skattepaalæg, hans utæmmelige Herskesyge og Indtrængen i alle Sager. Det var først Hamborgs Domkapitel, der stillede sig imod J. G.; Kapitlet og Borgerne i Bremen fulgte efter, og i 1314 sluttede næsten alle hans Suffraganstifter et Forbund imod ham. J. G. maatte forlade sit Sæde og søge Tilhold først i Ditmarsken, senere i Ostfriesland. 1316 er-

klærede Gejstligheden i Bremen Stift, at han ikke var sin Fornuft mægtig, og valgte en Koadjutor til at administrere i hans Sted; Pave Johan XXII billigede dette Skridt. Ved selv at rejse til Kurien fik J. G. dog Paven omstemt, og 1318 erklærede denne ham for gjenindsat; imidlertid vovede han ikke mere at komme til Bremen, men styrede Stiftet ved Hjælp af forskjellige Vikarer og Administratorer. Utilfredsheden med ham kom stadig til Orde, og Folket kaldte ham «Fursat», ɔ: Ildsæden. J. G. boede i Avignon, og her døde han 29. Maj 1327, vistnok i en høj Alder; hans efterladte Bogsamling vidner om hans mangesidige Interesser, medens Indboet og en Række Gjældsbreve stadfæste Samtidens Beretninger om hans store Rigdom. Paven blev hans Arving; i hans Fædreland vidste man knap ret Besked om, naar han var død, og i Bremen følte man hans Bortgang som en Befrielse.

Helveg, Den danske Kirkes Hist. til Reform. I, 670 ff. Annaler f. nord. Oldkynd. 1860, S. 62 ff. (Munch, Saml. Afhandl. IV, 529 ff.). Allg. Deutsche Biographie XIV, 181 ff. *Kr. Erslev.*

Grandjean, Axel Carl William, f. 1847, Komponist. A. G., født i Kjøbenhavn 9. Marts 1847, er en Søn af Konditor Christian Frederik Bredo G. († 1877) og Karen Caroline Hansen, f. Toxwærd. Efter at have gjennemgaaet Musikkonservatoriet fra 1867 i dets første Hold af Elever debuterede han 7. Sept. 1869 paa det kgl. Theater som Arv i «Jean de France», men forlod Scenen ved Sæsonens Udløb og har siden den Tid opholdt sig i Kjøbenhavn som Komponist og Musiklærer. I Vinteren 1883—84 var han Dirigent i Studentersangforeningen og fra Jan. 1886 til Juni 1887 Musikdirigent ved Dagmartheatret. 1879 ægtede han Christine Maria Prahl (f. 11. Okt. 1853), Datter af Dampskibsfører Claudius P. og Clara f. Schmidt. G., der er en dygtig og flittig Komponist — hans Værker med Opustal ere allerede naaede til Tallet 42, hvoriblandt flere af betydeligt Omfang —, har særlig følt sig hendraget til at arbejde for Scenen. For det kgl. Theater har han skrevet Operaen «Colomba» i 3 Akter (opført 1882), 2 mindre Operaer: «De to Armringe» (1876) og «I Møllen» (1885) samt Musikken til «Broder Rus» (1889) og til Balletterne «Bacchusfesten» og «I Karnevalstiden» (begge 1878); en Fireakts-Opera «Oluf» med Text af E. Christiansen er antaget til Opførelse. Foruden udvalgte Stykker af ovennævnte sceniske Arbejder har han udgivet en Mængde Romancer og Sange, Duetter, Korstykker og nogle Hæfter Klaver-

stykker. Som Arrangør er hans Navn knyttet til flere af J. P. E. Hartmanns og Heises Værker (Klaverudtoget til «Drot og Marsk»), ligesom han har Fortjenesten af at have samlet og udgivet den traditionelle Musik til Holbergs Komedier (1884). En Lystspil-ouverture af G. er oftere spillet paa det kgl. Theater.

Schytte, Musiklex. *S. A. E. Hagen.*

Granzow, Frederik Carl Herman, f. 1838, historisk-geografisk Forfatter. Han er født i Kjøbenhavn 23. Okt. 1838, Søn af Skræddermester G. og Vilhelmine f. Reiter, Student fra det v. Westenske Institut 1858, juridisk Kandidat 1866. G. underviste fra 1860—89 i Historie og Geografi ved det v. Westenske Institut, derefter i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og var fra 1869—89 Redaktør af «Historisk Arkiv», de 5 første Aargange sammen med Cand. theol. Joh. Petersen, de 10 sidste med Professor S. B. Thrige. Han skrev i dette Tidsskrift talrige Oversættelser, Bearbejdelser og originale Afhandlinger. Desuden har han skrevet en Række af geografiske Lærebøger, der alle have oplevet flere Oplag, samt «Jorden og dens Naturforhold», en Bearbejdelse efter Herman Klein (1883), «Vort Aarhundrede» I—II (1885—86), en fuldstændig Omarbejdelse af Leixners «Unser Jahrhundert», og fra 1888 «Geografisk-statistisk Lexikon», hvoraf er udkommet 26 Leveringer. *S. B. Thrige.*

Grauer, Johan Reinhold, 1756—1819, Land- og Havebruger, fødtes 27. Marts 1756 i Landsbyen Velben nær Bremen. Forældrene vare Forpagter Joh. Heinr. G. og Margr. f. Tithen. G. opdroges i Hjemmet til sit 16. Aar ved Land- og Havebruget, han sendtes da for at lære det finere Havebrug til Hamborg, hvor han var i 4 Aar. Paa Gjennemrejse blev den senere norske Statsminister P. Anker bekjendt med ham, tog G. med til Norge og ansatte ham paa sin Gaard Bogstad. Efterhaanden fik G. — særlig efter en Studierejse til England — stor Indflydelse paa Norges Landbrug. Paa Bogstad og senere paa Gaarden Kjørbo, som han overtog i Forpagtning 1788, i Eje 1801, skabte han, som det hedder i Ligtalen over ham, «jordiske Paradiser», og hans Exempel var et «længe lysende Syn paa Landøkonomiens Himmel i vort Norge». G.s Sædskifte og Vexelbrug, hans Kompostlavning, hans Brakbehandling osv. vare ogsaa et økonomisk Særsyn i Datidens Norge. — G. var 2 Gange gift: 1. (1793) med en Datter af en Kapitajn

Rasmussen, 2. (1797) med Enken efter Brugsfuldmægtig J. Grorud. Han døde, anset og agtet, 20. Dec. 1819.

Neumann, Mindeskrift ov. Landmanden J. R. G., Chra. 1820. Budstikken 1818, S. 525. Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. I, 419. *H. Hertel.*

Grave, Christian, o. 1701—1763, Præst. Han er efter eget Opgivende født 1701, men er rimeligvis født 1700, da han ligeledes siger, at hans Fader, Niels Cortsen Grawenhorst, der blev begraven 14. Okt. 1707 som Præst i Tem, døde, da han var 8 Aar gammel. Moderen, Helene f. Grawe (f. 1675), døde 19. Marts 1756. Efter 3 Aars privat Undervisning kom han i Viborg Skole og blev her fra Student 1719, drog strax fra Kjøbenhavn til Norge, hvor han i 3 Aar var Hüslærer, drog saa tilbage til Kjøbenhavn og tog i 1 Aar Examen philosophicum og theologicum 1723. Han drog nu atter op til Norge og var i 3 Aar Lærer ved Skolen paa Bragernæs, blev saa af Direktionen for det indiske Kompagni kaldet til Præst og sejlede ud med Skibet «den gyldne Løve». Med dette led han Skibbrud paa Irlands Kyst, kom blandt onde Mennesker, blev udplyndret, men maatte blive her «inter barbaros» et helt Aar. Da han endelig slap løs, drog han til Oxford, hvor han i yderste Fattigdom studerede og saa, hvad han kunde faa se, indtil det lykkedes ham at komme tilbage til Kjøbenhavn, hvor han 1732 blev udnævnt til Sognepræst i Idom i Ribe Stift. Han bad sig fri for dette ringe Embede og søgte i Steden et Kapellani i Norge, som han strax fik i Rygge og Moss, hvor han Aaret efter blev Sognepræst. 1745 blev han Tredjepræst i Christiania og 1747 Sognepræst til Eker, fik 1748 Titel af Professor antiqvitatum patriæ og døde som en Velstandsmand 11. Nov. 1763. Han var et af de ældste Medlemmer af det af Langebek stiftede Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog og indlagde sig megen Fortjeneste ved at opsøge Oldsager, gamle Dokumenter og Skrifter. I den eneste Bog, han har udgivet, «Prisca et nova Egerana» (1749), en Hilsen paa Vers til Frederik V paa hans Rejse gjennem Eker, viser han sig som en Mand, der med Flid har gjennemsøgt Egnen, og hans Anmærkninger ere oplysende og betegnende for Oldgranskningens Standpunkt paa denne Tid. Som Theolog har han maaske hældet til Pietismen, da han udtaler sig rosende om Spener. Han var en dygtig Landmand og blev 1751 Delejer i det saakaldte norske Kompagni («det sorte Kompagni») til Ophjælpelse af Industrien, navnlig Glasværkerne. Gift 1. (3. Juli 1732) med Maren

Mortensdatter Lerche (f. 12. Marts 1708, † paa Rygge 5. Maj 1743), Datter af Morten Larsen L., Aftensangspræst paa Bragernæs, og Dorothea Cathrine Walther; 2. (27. Maj 1744) med Christence Plade (f. i Christiania, døbt 30. Dec. 1697, † paa Strømø 7. Okt. 1775), Datter af Kjøbmand Gregers Jensen P. og Sara Madsdatter.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. II, 280. *D. Thrap.*

Grave, Erik (Mogensen), 1624—91, Biskop, blev født 26. Sept. 1624 i Lund, hvor Faderen, Mogens G., den Gang var Rektor og senere Lektor i Theologi. Moderen, Anne, var Datter af Hofpræst Erik Andersen. Han blev Student fra Lund 1643, tog 1645 theologisk Examen og blev derefter Hører i Lund. Han nød stor Anseelse som Skolemand, og da han 1649 blev Rektor i Helsingborg, fulgte flere af hans Disciple med fra Lund for at fortsætte Skolegangen under hans Vejledning. 1650 blev han Præst i Hornslet, og da han forlod Helsingborg, nød han den Ære, at Skolebørnene fulgte ham til Skibet, og at deres Forældre bragte ham Mindegaver til Tak for hans Skolegjerning. 1651 ægtede han Anne Henriksdatter Sander, Enke efter hans Formand i Hornslet, Chr. Borggreving. Under et Ophold i Kjøbenhavn 1655 fik han Befaling til at prædike ved Hove, og 1660 lod Kongen ham atter kalde til Hovedstaden, hvor han ofte maatte prædike for ham. S. A. udnævntes han til Hofprædikant. Kongen forærede ham «Heste og Karosse», kjøbte Lorens Tuxens Gaard, som han gav ham til Embedsbolig, og forøgede senere hans Løn. 1662 maatte han paa Slottet disputere med Socinianeren Lubienitzki om Trinitetslæren, og 1664 kaldtes han atter til Hove for at gjendrive Jesuiterpateren Mollmann. S. A. udnævntes han til Biskop i Aarhus, og 1668 blev han Dr. theol. 1671 deltog han i Christian V's Salving. 1681 fik han Justitsraads Rang. Han havde Sæde i den Kommission, der gjennemgik Danske Lovs 2. Bog, og maatte ofte afgive Erklæring om vigtige kirkelige Spørgsmaal, f. Ex. om det lod sig forsvare under visse givne Forhold at antage den romersk-katholske Religion (Prins Jørgen), og om fri Religionsøvelse for de reformerte. Begge disse Spørgsmaal besvarede han benægtende. Han døde 22. Febr. 1691.

G. er Forfatter til en Række Ligprædikener, hvoraf dog kun 4 ere udgivne og deraf de 2 sidste først flere Aar efter hans Død. Ligesom flere af sine samtidige skaanske Landsmænd (s. V, 267) udmærkede han sig ved at skrive et ualmindelig rent dansk Sprog

— de nyere sproglige Paavirkninger fra Tyskland og Frankrig vare vistnok ikke naaede til Lund i hans Ungdom —, men i sine ældre Aar synes han at være paavirket af de nye Moder, der optoge fremmede, latinske og franske, Ord i Sproget.

Pontoppidan, Annales eccles. Dan. IV, 167 ff. Zwergius, Siellandske Clerisie S. 632 ff. Kirkehist.' Saml. 3. R. III, 311 ff. *S. M. Gjellerup.*

Grave, Immanuel Christian, 1739—1820, Præst, Søn af ovenstaaende Christian G. i hans første Ægteskab, født i Rygge 4. Jan. 1739, deponerede efter privat Undervisning 1758, tog 1759 Examen philosophicum og 1760 theologicum. 1762 rejste han efter Faderens Ønske udenlands og opholdt sig en Tid ved Universitetet i Tübingen, men maatte vende tilbage til Hjemmet, da hans Fader var død (1763). Hans Tid gik nu hen med Undervisning, Prædiken og en Smule Forfatterskab. Han tilbragte Trykkefrihedstiden i Kjøbenhavn og blev en af de Skribenter, der benyttede Anledningen til at udtale sig om det norske Folks Ønsker i Retningen af Universitet og en bedre Ledelse af Landets Anliggender («En norsk Hyrdes Indtagelse i Bjærg»), hvorhos han efter Struensees Fald ydede Bidrag til den Del af vor Litteratur, der helst bør glemmes («Frøkenkontorernes udødelige Navnes ynkelige Ruin»). Efter dette blev han 1772 udnævnt til residerende Kapellan til Gavsdal, hvor han blev en ivrig Landmand, men desuagtet levede i smaa Kaar. 1778 blev han forflyttet til samme Stilling i Frederiksstad, men da hans Stilling fremdeles var trykket, fik han 1779 det residerende Kapellani paa Frederikshald. 1783 blev han Sognepræst til Savde og senere Provst i Nedre Telemarken. Her døde han 31. Dec. 1820. Mest bekjendt er han bleven ved sine «Nationale Fortællinger for den norske Bondestand» (1811, 2. Opl. 1817, 3. Opl. 1858), i hvilke han i et let og behageligt Sprog heldig har løst den Opgave at levere moraliserende Skildringer uden at blive kjedsommelig. Som ægte Landspræst har han meget imod Bylivet, og med hin Tids fremtrædende norske Selvfølelse anstiller han Sammenligning mellem danske og norske Bønders Kaar. At han ved denne Bog har øvet en ikke ringe Indflydelse — maaske mere i national end i moralsk Retning —, tør anses for sikkert. Gift 28. Febr. 1775 med Isabella Christine Stockfleth (f. 2. Maj 1750 i Faaberg, † 6. Febr. 1825 paa Gaarden Faret ved Skien), Datter af Sognepræst Niels S. (f. 1701 † 1760) og Elisabeth Antoinette f. Rosing (f. 1714 † 1755).

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *D. Thrap.*

Green, Anders, 1550—1614, Norges Riges Kansler, er formentlig født paa Faderens Gaard Sundsby paa Mjørn i Valle Sogn i Baahus Len, hvor Slægten, der i det hele ikke er synderlig kjendt, udelukkende hørte hjemme. Forældrene vare Lagmanden i Viken Laurids Olsen G. til Sundsby († 1579) og Fru Bente Andersdatter (Baden) til Skotterup. Formentlig efter en Udenlandsrejse og maaske efter Tjeneste i Krigen, hvor han siges at være bleven halt af et Skudsaar, blev han allerede 1572 kongelig Sekretær. 1575 forlenedes han med Dals Præstegjæld i Bergens Stift uden Afgift, ligesom han 1578 fik Brev paa Kronens Part af Tienden i Møkleby og Tegneby Sogne i Baahus Len afgiftsfrit og 1579 paa et ledigt Kannikedømme i Oslo. S. A. fik han Forleningsbrev paa en Del Gaarde i Baahus Len samt Kronens Rente og Rettighed af Mjørn, som hans Fader forud havde haft, og som han beholdt til 1597 og atter fik tilbage det følgende Aar. 1585 sad han med 3 danske Rigsraader Retterting i Norge. 1586 opgav han sin Stilling som Sekretær i danske Kancelli, og fra den Tid synes han at have taget fast Ophold paa Sundsby og anvendtes nu stadig i alle Slags offentlige og private Hverv, navnlig til at fungere som Vikar for Høvedsmændene paa Baahus, naar disse vare fraværende, men ogsaa som Værge, Skiftekommissær og Dommer. I Aaret 1602 beskikkedes han til Medlem af den Kommission, der skulde udarbejde en ny Lovbog for Norge, og 24. Juli 1604 blev han norsk Kansler efter den i 1602 afdøde Hans Pedersen (Litle). 1605 forlenedes han med Nonnekloster i Oslo og 1606 med Onsø Len, der begge i Regelen fulgte Kanslerembedet. Under Kalmarkrigen var det paalagt ham saa vel som alle de norske Lensmænd at sørge for Landets Forsvar, dog synes han ikke at have gjort aktiv Krigstjeneste. Han afgik ved Døden 28. April 1614 og begravedes i Valle Kirke paa Thjørn. Han var anset for en dygtig og paalidelig Embedsmand. Hans Hustru, med hvem han blev gift i Maj 1601, hed Mette Grubbe, en Datter af Erik G. til Aalstrup og Anne Vasspyd. Hun levede endnu 1619; Ægteskabet var barnløst, men A. G. efterlod en Slegfredsøn, Elias Andersen, som han kort før sin Død betænkte med et Gavebrev, der 1616 bekræftedes af hans Enke.

T. Becker, Orion (Maanedsskr.) II, 352 ff. Slange, Chr. IV's Hist. S. 368 f. Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. I, 359 f. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Green, Johannes, 1708—71, Præst. Denne Mand, der uden at være Skribent indtog en fremragende Plads blandt Norges Præster

i det 18. Aarhundrede, var født 19. April 1708 i Næs paa Romerike. Han kom først i Handelslære, men da han havde stor Lyst til Studering og hurtigt Nemme, lykkedes det ham 18 Aar gammel at komme i Christiania Skole, hvorfra han 1730 afgik til Kjøbenhavns Universitet. Efter at være bleven theologisk Kandidat blev han 1734 personel Kapellan i Fron i Gudbrandsdalen. Under et Besøg i Kjøbenhavn 1741 kom det til et stærkt religiøst Gjennembrud hos ham, og da Hofpræst Bluhme havde skaffet ham Lejlighed til at prædike for Christian VI, blev han uden Ansøgning 1742 kaldet til residerende Kapellan i Aker ved Christiania. I denne Stilling kom han som Opvækkelsesprædikant til at øve en stor Indflydelse paa mange Mennesker. Men da hans kirkelige foresatte, særlig Biskop N. Dorph (IV, 310), havde ham mistænkt for Herrnhutisme, blev han oftere anklaget for Kirkeinspektionskollegiet. Dog lykkedes det ham sejerrig at tilbagevise Angrebene. Efter 1766 at være kaldet til Slotspræst paa Akershus og Sognepræst i Aker døde han i Juni 1771. Den almindelige Dom om ham var, at han var en baade kundskabsrig og hæderlig Mand. Han var 2 Gange gift.

Theol. Tidsskr. f. den evang. Kirke i Norge VII, 354 ff. Personalhist. Tidsskr. V, 217 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 263 ff. *H. F. Rørdam.*

Green, Ulrik, 1719—73, Folkelærer, er født i Skien, hvor han blev døbt 1. Jan. 1720; sine Forældre, Søren Rasmussen Liim og Else f. Green, mistede han allerede i sit 1. Aar, og han kom nu til sin Morbroder Præsten Jørgen Bagge i Stokke (Grevskabet Jarlsberg). Ogsaa denne døde imidlertid tidlig, i Drengens 11. Aar, hvorpaa han i sit 15. Aar kom til Sorø. 2 Aar efter dimitteredes han der fra til Kjøbenhavns Universitet, hvor han Aaret efter tog 2. Examen. Fra 1738—43 konditionerede han nu hos Præster i Norge, og da han 1743 havde taget theologisk Examen, blev han Klokker og Skoleholder for en Skole ved Næs Jærnværk og lagde sig her efter fysikalske Videnskaber, Mineralogi og Bjærgværksvæsen. Efter 3 Aars Forløb var han paa ny i Kjøbenhavn, hvor han 1747 tog juridisk Examen, og da han, efter at have konditioneret forskjellige Steder, fra 1750—53 var Hovmester for en ung Rosenkrantz i Sorø, lagde han sig her under Professor Jens Kraft efter Mathematik og Mekanik. Han informerede derefter i Theologi, Mathematik, Fransk og Engelsk og var en Tid i Huset hos Kammerraad J. R. Paulli († 1759), der foruden at være dramatisk Forfatter og Embedsmand var baade Sprogmand og Alkymist. Efter dennes

Anvisning udarbejdede han en Grammatik og en Ordbog over de daværende Jøders hebraisk-tyske Sprog, ligesom han udfandt en billig Maade at tilvirke Salpeter paa. For ingen af disse Ting havde imidlertid hans Samtid Brug, og træt af i 19 Aar forgjæves at have søgt Embeder drog han 1762 til England, hvor han paavirkedes stærkt af det Liv, som rørte sig mellem de industridrivende der; da han 2 Aar efter kom tilbage, ønskede han at bidrage til at vække et lignende Liv her. I Dec. 1764 fik han 50 Rdl. af Kongens Partikulærkasse og begyndte nu (7. Jan. 1765) gratis nogle «fysiske Diskurser», til hvilke han indbød «sine ulærde Landsmænd, særlig af Professioner». De holdtes om Aftenen og vedbleve til Sommeren 1766 under betydeligt Tilløb; han talte ved dem om Gud, Forsynet, Sjælens Natur, Solsystemet, Luften, Jorden, Mineralier, Bjærgværker, Planter, Gifte, Dyr og Mennesker samt Handel og Økonomi og vakte herved nogle Studenters Mishag, i det de mente, at «ulærde ikke burde høre saadanne Ting». Da de forsøgte at forstyrre Forelæsningerne, bleve 4 unge Mestre satte til Vagt ved Indgangen. Diskurserne hørte imidlertid op med den kgl. Understøttelse — Lægen Joh. Gottfr. Erichsen (IV, 533), der forestod Salpeterværkerne ved Throndhjem og Frederiksborg, blev ham foretrukken —, og G. levede i smaa Kaar som Informator, fra 1765 bl. a. Lærer i Engelsk ved Søkadetakademiet. Under Gadeoptøjerne i Jan. 1772 efter Struensees Fald blev hans tarvelige Bolig, der tidligere havde haft ildesete Beboersker, ødelagt af Pøbelen, og dette paavirkede ham saa stærkt, at hans Sind forvirredes, hvorefter han døde 27. Marts 1773. Han var ugift.

Minerva 1788, I. N. M. Petersen, Den dsk. Lit.s Hist., 2. Udg., V, 2, 23 f. Danskeren VI (1891), S. 7 ff. *C. Nyrop.*

Greensteen, Henrik Jørgen, f. 1833, Forfatter. Han er født 12. Okt. 1833 paa Jægerslund ved Roskilde. Faderen, Andreas G., var Godsforvalter paa Rygaard, men efter hans Død flyttede Moderen, Maria f. Petersen, til Slagelse, fra hvis Latinskole Sønnen dimitteredes 1851. Han tog theologisk Embedsexamen 1859 og ansattes 1879 som Inspektør ved Kommuneskolen paa Kapelvej, hvilken Stilling han 1883 ombyttede med den tilsvarende ved Matthæusgadens Skole. G. udgav allerede 1859 et lille Bind Digte og har senere udgivet «Fra Fjæld og Dal» (1875) og — i Forening med Carl Andersen — «Prosa og Vers» (1876), begge Billedværker med Text af forskjellige Forfattere. I illustrerede Blade og Tidsskrifter

(navnlig i «Nutiden») har han stadig ladet fremkomme ikke faa Digte af overvejende lyrisk Karakter. *Sophus Bauditz.*

Gregersen, Jens, 1794—1874, Bonde og Politiker, født 1. April 1794 i Hørby ved Holbæk, Søn af Gaardfæster Gregers Larsen, blev i sin Barndom Vidne til, at hans Fader under Hovarbejdet blev pryglet af Ladefogden og fik derfra et Had mod alt Herremandsvæsen, som holdt sig levende hos ham til hans sidste Stund. Han vilde derfor ikke tage Gaard i Fæste under Hørbygaard, hvortil Faderen hørte, men levede selv efter sit Bryllup (1817) hos en Farbroder, indtil han 1822 kjøbte en Arvefæstegaard i Kundby. G. var en flink Landmand og fik 1836 et Sølvbæger fra Holbæk Amts landøkonomiske Selskab. Han blev tidlig greben af det politiske Røre og rejste omkring med Husmand Peder Hansen fra Lundby og Skolelærer Rasmus Sørensen for at vække sine Standsfæller. Det var ogsaa ham, der i en Samtale med J. C. Drewsen lod de Ord falde, som Drewsen senere gjentog (1844) i Roskilde Stænderforsamling: «Ja, Hr. Kammerraad, gjøres ikke noget for Bondestanden, saa frygter jeg for, at Postelinet vil blive slaaet itu.» Ligeledes gav G. Stødet til Dannelsen af Bondevennernes Selskab, i det han sammen med 8 andre Mænd fra Holbæk Amt 7. Nov. 1845 tilsendte Drewsen og Balth. Christensen en Opfordring om at stifte «en stor Landboforening for hele Landet, der kan arbejde og virke for Bondestandens Emancipation og lige borgerlige Ret med de andre Samfundsklasser». G. valgtes 1848 til den grundlovgivende Rigsforsamling imod Drewsen, men opgav næste Aar Kredsen for at give Plads for Tscherning og var siden stadig dennes Stiller. Da Tscherning i Febr. 1853 søgte Valg i Lyngby-Kredsen, stillede G. sig i sin gamle Kreds, men blev vraget for en anden Bondeven, Hans Jensen i Kundby. Indtil sin Død stod G. i jævnlig Brevvexling og Venskabsforhold til Tscherning. Han opgav 1873 sin Gaard til en Svigersøn og døde 17. Juli 1874. Hans Enke, Ane Sophie f. Toftegaard (f. 1800), døde 1884.

Almuevennen 16. Sept. 1874. *Emil Elberling.*

Grib, Peder, 1681—1757, Søofficer, født 18. Maj 1681, var først ansat i Maanedstjenesten, men blev 1710 fast Sekondlieutenant og Aaret efter Premierlieutenant. Som saadan udmærkede han sig 1712 mod de svenske ved en Transport til Malmø og fik til Belønning Kommandoen over Fregatten «Hvide Falk», med hvilken

han sejlede i Østersøen; 1714 førte han det armerede Skib «Concordia», der gjorde Tjeneste ved Wismar i Gabels Eskadre. Aaret efter gjorde han i Admiral Rabens Flaade Tjeneste med samme Skib som Brander. I de nærmeste Aar herefter viste han sig som en af Tordenskjolds tapreste Krigskammerater. 1716 var han Chef for Galioten «Vindhunden» paa Konvoi til Norge, men fik derefter Stykprammen «Noæ Ark» under sin Kommando; med denne udmærkede han sig glimrende, da Tordenskjold 8. Juli ødelagde den svenske Transport i Dynekilen; til Belønning forfremmedes han til Kapitajnlieutenant. 1717 førte han atter «Noæ Ark», opsnappede først et værdifuldt fjendtligt Skib, deltog derpaa 14. Maj i Tordenskjolds Angreb paa Gøteborg og senere i Angrebet paa Strømstad, men saaredes her, i det han mistede sin højre Arm. Til Belønning for disse Bedrifter forfremmedes han til Kapitajn. Efter sin Helbredelse laa han længe i Stridigheder med Tordenskjold om Delingen af Prisepengene for det opbragte Handelsskib. 1720 degraderedes han for Underslæb med Materialier og blev siden ved Krigsret dømt fra sin Charge for at have ladet sig bestikke til at løsgive 2 Fanger, men fik dog Tilbud om at forblive i Tjenesten som Kapitajnlieutenant; dette afslog han, tog i Dec. 1720 sin Afsked og gik i russisk Tjeneste, hvor han i Tidsrummet til 1724 tjente sig op til Kapitajn af 1. Rang og Chef for Linjeskibet «Astrakan». Sandsynligvis er han her kommen i Strid med den til Rusland udvandrede Admiral Wilster; atter forlod han nu sin Stilling og vendte tilbage til Danmark, hvor han en Tid lang førte Skib for det ostindiske Handelsselskab. 2 Aar senere (1726) indgav han Ansøgning om Beskæftigelse til Kongen; han blev herved understøttet af Admiral Raben, der anbefalede ham til Posten som Kommandant paa Trekroner, men Admiralitetet afslog Begjæringen. Af Kongen erholdt han senere (1741 eller 42) Færgegaarden ved Snoghøj, som forblev i hans Families Besiddelse i næsten 100 Aar. Her døde G. 17. Marts 1757 og begravedes i Erritsø Kirke, hvor hans Epitafium findes.

Personalhist. Tidsskr. I, 155; 2. R. II, 295. *C. With.*

Griffenfeld, Peder Greve af, † 1699, s. Schumacher[1].

---

[1] Da der formentlig snart kan ventes udgivet en udførlig Biografi af Griffenfeld, er det, for at dens nye Oplysninger kunne komme Dansk biogr. Lex. til gode, anset for rigtigst foreløbig at forbigaa Artiklen om Griffenfeld og henlægge den under Navnet Schumacher, det Navn, han fik i Daaben og bar ved sin Død. *Udg.*

Griis, Niels, 1672—1746, Diplomat, var født 4. Juni 1672 i Sigdals Præstegaard i Norge. Hans Fader, Niels Nielsen G., var Præst her, Moderen hed Boel Hansdatter. Om G.s Ungdom vides intet andet sikkert, end at han 1688 blev indskrevet som Student ved Kjøbenhavns Universitet, og at han studerede Theologi her. Det blev dog ikke paa den theologiske Bane, at han kom til at gjøre sig bekjendt. 1704 blev han sendt som Legationssekretær til Brüssel, i hvilken Stilling han dog skulde staa i en Slags Afhængighed af den danske Gesandt i Haag. Med en kort Afbrydelse var han her indtil 1713, og faa Aar efter sendtes han som Resident til Haag, hvor han ankom 31. Dec. 1717, og hvor han siden virkede uafbrudt som Diplomat indtil sin Død, 26. Nov. 1746. I Dec. 1731 opnaaede han den højere diplomatiske Stilling som Envoyé og blev omtrent samtidig Etatsraad. 1742 fik han Danebrogsordenen. — Skjønt Hollands Magtstilling i Evropa var betydelig ringere, end den havde været i det 17. Aarhundrede, havde G. dog adskillige temmelig brydsomme Forhandlinger med Hollænderne om Handels- og Skibsfartssager. Han vandt Regeringens Anerkjendelse for sin Holdning under disse; og samtidig havde han stedse et godt Navn i Haag. Klevenfeldt, der besøgte ham i Aaret 1742, skildrer ham som «en meget lærd Mand, stedse elevé og fuld af esprit». Han levede ugift og stille, stærkt optagen af boglige Interesser, og samlede et fortrinligt Bibliothek, som han testamenterede til Sorø Akademi. Hans Gram var hans gode Ven, og de stode i stadig Brevvexling med hinanden. Det Griisske Stipendium ved Kjøbenhavns Universitet er stiftet af ham.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. VI. *E. Holm.*

Grim, Anders Jacobsen, —1376—, til Tostrup i Skaane, var allerede Ridder 1364. I Forening med Tuve Galen var han en af de første skaanske Godsejere, der efter Valdemar Atterdags Død sluttede sig til Margrethe og med Iver virkede for Olufs Valg. Saaledes drog han med Henning Podebusk i Jan. 1376 til Stralsund for at forhandle med Hansestæderne om Valget. Han har beseglet Olufs Haandfæstning (3. Maj 1376) og var derefter 18. Maj paa ny i Stralsund til Møde med Stædernes Udsendinger. Ved Kjøbenhavnsforliget 21. Sept. 1376 mellem Meklenborg og Danmark indgik han og Tuve Galen særlige Forpligtelser lige over for Hertug Albrecht angaaende Forligets Overholdelse, og dette er vel Grunden til, at begge de nævnte Adelsmænd 4. Avg. 1377 i Wismar under-

tegnede et Forsikringsbrev af temmelig vidtgaaende Indhold. De lovede at hjælpe den unge Hertug til hans Arv og Ret i Danmark og forpligtede sig til under en eventuel Krig at blive i Meklenborgernes Tjeneste med de Slotte, de kunde vinde i Danmark. Om Margrethe har kjendt disse Forbindelser med Meklenborgerne, er uvist; Tuve Galen blev senere styrtet af Dronningen, medens A. G. endnu 1380 optræder som en af Skaanes Stormænd og det følgende Aar nævnes som Forlover for en af sine Landsmænd, der havde øvet Sørøveri mod Hanseaterne. Han var gift med Fru Margrethe eller Mette Gjøe (?).

Personalhist. Tidsskr. III, 34 f. *Mollerup.*

Grim, Herman Nielsen, 1641—1711, Læge, blev som Søn af en Kirurg født i Visby paa Gulland og er saaledes dansk af Fødsel, ligesom han ogsaa har givet Bidrag til sin Tids medicinske Litteratur i Danmark, men hans Virksomhed falder dog hovedsagelig uden for Fædrelandet og er for øvrigt af en meget urolig Karakter. Efter at han i sin Ungdom havde søgt lægevidenskabelig Uddannelse i Kjøbenhavn og navnlig været kemisk Amanuensis hos O. Borch, og efter at han i 1662 havde underkastet sig en Lægeexamen i Holland, gjorde han en Rejse til Grønland med et dansk Skib, fungerede i 1664 som hollandsk Flaadekirurg, i 1666 som Pestlæge i Holland og drog i 1671 til Ostindien, hvor han derefter i en Aarrække var ansat, navnlig som overordnet Læge paa Ceylon i hollandsk Tjeneste. Tilbagevendt her fra blev han i 1680 optagen i Nürnbergs Lægekollegium, gjorde derefter en ny Rejse til Ostindien af kort Varighed og opholdt sig 1683 i Sverige, som han snart igjen forlod for at overtage Stadsfysikatet i Aurich i Ostfriesland. Snart opgav han ogsaa denne Stilling for at overtage en militær Lægepost i Tønning, og ikke længe derefter var han igjen i Sverige og praktiserede som Læge forskjellige Steder, blandt andet paa sin Fødeø, Gulland. 1706 gik han til Stockholm, hvor han derpaa udøvede Lægevirksomhed, blev Medlem af Collegium medicum og 1711 som Pestlæge selv faldt som et Offer for Farsoten. Af og til ses han at have opholdt sig i sit Fædreland (blandt andet i Fredericia), men vistnok aldrig for længere Tid. Baade her og i Udlandet har han nydt en vis Anseelse som videnskabelig Læge, hvorvel han aabenbart ikke har besiddet nogen egentlig lærd Dannelse. Flere Meddelelser af ham, dels i praktisk medicinsk-kirurgisk, dels i botanisk eller kemisk Retning ere trykte i latinsk Oversættelse (til Dels fra Hollandsk) i

Bartholins «Acta medica et phil.», og til det kejserlig leopoldinske Akademis Acta har han ligeledes givet forskjellige Bidrag. Ogsaa et Par særskilte Skrifter — en Art Farmakopé paa Grundlag af Ceylons Lægeplanter (ganske særlig Kanelen) og et medico-kemisk Kompendium — har han udgivet paa Hollandsk under sit Ophold i Indien; Skrifterne ere senere blevne oversatte paa Latin.

Moller, Cimbria lit. II. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 62 f. Sacklén, Sveriges läkare hist. I, 73 f. *Jul. Petersen.*

Grim, Jens, —1420—, Rigsraad, spiller en stor Rolle i de adelige Slægtebøger, der vidtløftig fortælle om, hvorledes han i 7 Aar forpurrede sin Moder Mette Gjøes, Niels Grims Enkes, Ægteskab med Hr. Erik Valdemarsen, ja nogle ville endog vide, at han ihjelslog denne og derfor maatte rømme til Tyrkiet, hvor han kom til stor Rigdom, medens andre fortælle denne Rejse om hans Søn Niels G. Andensteds berettes, at han var en stor Bondeplager, der lod Præsten i Løderup, som lastede ham herfor, ihjelslaa, men at Dronning Margrethe siden lod hans Gaard Tostrup eller Valden nedbryde, fordi han ikke vilde følge hende i Krigen mod Kong Albrecht. Dette sidste tyder paa, at han sammenblandes med en ældre, ellers ukjendt Hr. J. G., thi i modsat Fald fejle Sagnene i adskillige Punkter. Han førte ikke, som det berettes, en Ibskal i Vaabenet, men kun et delt Skjold og er sikkert Søn af ovennævnte Hr. Anders Jacobsen til Tostrup, der førte samme Vaaben, hvorimod Hr. J. G. kaldes Broder (Halvbroder?) til den bekjendte Hr. Abraham Brodersens Enke, Cæcilie Nielsdatter, der førte Ibskallen. Selv nævnes han fra Aar 1400 og blev alt dette Aar Ridder og snart efter Rigsraad. Han hørte til Dronning Margrethes nærmeste Omgivelser, og endnu 1442 forlangte den fordrevne Kong Erik, at J. G. og 3 andre Adelsmænd, der nøje kjendte Dronning Margrethes Klenodier, skulde sendes til Gulland for at overbevise sig om, at Kongen ingen af disse havde bortført. Igjennem hele Kong Eriks Regeringstid var han en betroet Mand, hvis Navn forekommer i en Mængde Regeringsakter, ligesom han 1439 var et af Sendebudene til de svenske Underhandlinger; 1419 og 1423 var han Høvedsmand paa Lindholm. Før 1426 havde J. G. ægtet en rig Enke, Karine Rud, gift 1. med Eskil Falk til Gisselfeld, 2. med Herlug Brymle. Hun tilførte ham i Arv efter sin første Mand Gladsaxe og det saakaldte «store Pant» i Skaane og efter den anden betydeligt Gods i Nørreherred Dyrs, navnlig i Tolstrup, og hertil skrives J. G. en

enkelt Gang, medens han ellers altid nævner sig til Tostrup i Ingelstad Herred. Fru Karine var død 1440, men J. G. levede, som alt nævnt, 1442. De havde ingen Børn sammen, saa vidt vides. *Thiset.*

Grímsson, Magnús, 1825—60, Forfatter. Som Søn af Bonden Grímur Steinólfsson fødtes M. G. 3. Juni 1825 paa Gaarden Grímsstaðir i Mýra Syssel. Efter forudgaaende Privatundervisning og 1 Aars Skolegang paa Bessastaðir dimitteredes han 1847 og blev 1851 Cand. theol. fra Præsteseminariet i Reykjavik. 1855 udnævntes han til Sognepræst paa Mosfell i Kjósar Syssel, i hvilket Kald han forblev til sin Død, 18. Jan. 1860. Aar 1848 havde han ægtet Guðrún, Datter af afdøde Adjunkt Jón Jónsson. M. G. var en Mand med Sans for litterær Virksomhed, uden dog paa dette Omraade at yde noget af særlig Betydning. Han har Fortjenesten af sammen med Jón Árnason at have paabegyndt Indsamlingen af islandske Folkesagn, af hvilke en Prøve udkom i Reykjavik 1852, ligesom ogsaa hans antikvariske Interesser bragte ham i Forbindelse med det kgl. nordiske Oldskriftselskab. Blandt hans udgivne Skrifter kan end videre nævnes to mindre Skuespil eller dialogiserede Folkelivsbilleder («Kvöldvaka í sveit», 1848, og «Bónorðsförin», 1852), nogle Smaafortællinger (fremkomne i islandske Tidsskrifter) og Digte samt Bearbejdelser og Oversættelser af Bøger til Skolebrug eller Almenoplysning. 1851—52 udgav han en Avis, «Ný tíðindi».

Erslew, Forf. Lex. Jón Borgfirðingur, Rithöfundatal. *Kr. Kaalund.*

Grodtschilling, Bendix (den ældste), o. 1620—1690, Kunstkammerforvalter, født i Holsten, hvor han, i Egenskab af dygtig Snedker og Drejer, 12. Avg. 1655 fik ridderligt Vaabenskjold af Johan Rist, Præst i Wedel og romersk kejserlig Pfalz- og Hofgreve, blev efter i en Aarrække at have været bosat i Itzeho og Hamborg i 1660 indkaldt til Danmark og tagen i Kongens Tjeneste som Drejer. Som saadan blev han meget sysselsat, forfærdigede Kaardefæster af Agat, Elfenbensarbejder, ogsaa solidere Ting som 1678 Løbebroer over Rosenborg Slotskanal, og i 1684 havde han en kgl. Trone «under Hænder». Da det kgl. Kunstkammer oprettedes i 1680, blev G., som havde været meget virksom herved, den første Kunstkammerforvalter. Christian V lod til Amindelse om Kunstkammerets Indretning G.s Portræt, med Nøglen til Kunstkammeret i Haanden, sætte over Indgangsdøren til dette. G. var 2 Gange gift; sin anden Hustru, Cathrine, ægtede han i Avg. 1678; hun var

endnu i Live 1702. G. døde i Kjøbenhavn i Marts 1690. — Hans Søn af første Ægteskab *Bendix G.*, den yngre, var født i Itzeho 1. Dec. 1655; han blev i Frankrig og Italien uddannet til Maler, men blev dog kun en ubetydelig og lidet frugtbar Kunstner i Portrætfaget. Han kom tilbage til Danmark o. 1670, og allerede 1672 fik han Betaling for 3 Skilderier, han havde leveret til Rosenborg. Hans Fader skaffede ham jævnlig Arbejde for Hoffet, og i 1690 tilstodes der ham 100 Rdl. K. aarlig af Kongens Kasse. Han var altsaa nu Hofkunstner; da Faderen s. A. døde, fulgte G. ham i Embedet som Forvalter ved Kunstkammeret. Af hans Malerier kan nævnes: den ældre G.s ovfr. nævnte Portræt, nu paa Rosenborg, Christian V til Hest, til Appartementssalen paa det gamle Kjøbenhavns Slot, og et «optisk Stykke»: de oldenborgske Konger med Christian V i Midten. Han skal ogsaa have gjort Tegninger til Tapeter paa Rosenborg (dog ikke til dem i Riddersalen, jvfr. I, 252). G. døde 10. Marts 1707; hans Hustru, Ane Cathrine Eilersdatter Sander eller Zanders, døde 1716. Af deres 12 Børn vare de fleste døde unge. — *Bendix G.*, den yngste, født i Kjøbenhavn 12. Avg. 1686, var Søn af sidstnævnte, hvem han efterfulgte i Embedet som Kunstkammerforvalter. Han var Maler og Konkyliolog, men i begge Henseender uden nogen Betydning og sad hele Livet igjennem i smaa Kaar og trykkende Gjæld. I 1725 fik han Frederik IV's Tilladelse til at lade nogle Billeder bortspille i et Lotteri til Indtægt for sig. G. var i lang Tid sygelig og døde af Sten 23. Marts 1737. Hans Hustru, Agnete Margrethe f. Fackelmann eller Fagelmann, var allerede død 1726, efter kun 3 Aars Ægteskab.

Nye Danske Mag. I, 162 ff. Kjøbenhavns Skilderi 1829, Sp. 1059 ff. Werlauff, Det store kgl. Bibl., 2. Udg., S. 81. Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge S. 76. 95. 119. Weilbach, Konstnerlex. *F. J. Meier.*

Grodtschilling, Frederik, 1731—1792, Søofficer, Søn af Kommandørkapitajn Bernhard G. (f. 2. Maj 1697 † 2. Avg. 1776) og Marie Cathrine Bentsdatter (f. 1696 † 1771), født 17. Dec. 1731, blev Sekondlieutenant 1750, Premierlieutenant 1755, Kapitajnlieutenant 1760, Kapitajn 1763, Kommandørkapitajn 1775, Kommandør 1781 og Kontreadmiral 1790. Han døde 14. Jan. 1792. G., der levede og virkede i den store Fredsperiode, var i sin Tid en meget benyttet Officer, der foruden at sejle som subaltern Officer 5 Gange var Chef for forskjellige Fregatter og senere 2 Gange for Linjeskibe, heraf 1779 for Linjeskibet «Danebrog» paa Togt til Middelhavet med Gaver

til Dejen af Algier. Som næstkommanderende med Fregatten «Hvide Ørn» 1760 blev han paa Portorico udplyndret af en spansk Kaper. Fra 1780—89 gjorde han Tjeneste som Interimschef for Orlogsværftet i Frederiksværn og overgik her fra til Admiralitets- og Kommissariatskollegiet, af hvilket han forblev Medlem til sin Død; 1791 blev han tillige Chef for 2. Division. 1790 indtraadte han i en Kommission, som bl. a. havde det Hverv at ordne Landets Kyst- og Havneforsvar. 1784 optoges han i Adelstanden. G. var gift 2 Gange: 1. med Marie Susanne f. Prescher (f. 1744 † 1768), 2. (1772) med Frederikke Louise f. Lütken (f. 26. Nov. 1747 † 1812), Datter af Kapitajn Frederik Christoffer L. (f. 1698 † 1784), Kontrollør ved Øresunds Toldkammer. *C. With.*

Grodtschilling, Georg Joachim, 1785—1812, Søofficer, Søn af foranstaaende, er født i Frederiksværn 6. Febr. 1785, blev Sekondlieutenant 1803 og Premierlieutenant 1809. 1805 ansattes han som Lærer i Mathematik paa Søkadetakademiet. 1807 var han under Hovedstadens Bombardement indkvarteret paa Lynetten som hørende til Kanonbaadsflotillen og sendtes der fra af Officererne til Peymann med Anmodning om, at de maatte storme nogle af de for Flotillen farligste engelske Batterier, hvilket Peymann nægtede dem. 1808 førte han en Kanonbaad under Premierlieutenant C. Wulff ved Laaland. 4. Juni erobrede denne ud for Fejø med 4 Kanonbaade den engelske Brig «the Tickler», ved hvilken Lejlighed G. udmærkede sig særdeles; han blev saaret og erholdt for sin Deltagelse Ridderkorset. Senere gjorde han paa ny Tjeneste som Lærer for Kadetterne, men overgik 1812 til Fregatten «Najaden» (Kapitajn H. P. Holm), der fik Station i Norge. 6. Juli blev Fregatten tillige med Briggerne «Laaland», «Kiel» og «Samsø» ved Sandøen angreben af en stærkt overlegen engelsk Styrke, navnlig af Linjeskibet «Dictator»; Holm trak sig tilbage til den snævre Havn Lyngør, men efterfulgtes af Englænderne, og der udspandt sig nu om Aftenen en voldsom Kamp, under hvilken «Najaden» blev totalt sammenskudt (s. III, 248). Ved denne Lejlighed faldt G. tillige med den tapre Lieutenant Buhl o. fl. G. blev 1811 gift med Charlotte Elisabeth Tuxen (f. 30. April 1795), Datter af Generalkrigs- og Admiralitetskommissær Louis T. og Charlotte Elisabeth f. Klingfeldt. Charlotte G. var gift 2 Gange senere.

J. P. With, Danske og norske Søheltes Bedrifter. Garde, Den dansk-norske Sømagts Hist. 1700—1814. Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17. *C. With.*

Grose, Michael Ehregott, —1795, Musiker. 1784 var han Organist i Brandenburg a. d. Havel; der fra skal han i 1787 være taget til Christianssand, og strax efter Nytaar 1789 træffe vi ham boende i Kjøbenhavn. Her synes han fra Begyndelsen af at have ført en temmelig kummerlig Existens som Musiklærer. Han søgte at skaffe sig et Navn og en Virksomhed som praktisk Musiker ved at optræde dels som Orgelvirtuos, dels som Koncertdirigent, men havde ikke Lykken med sig. Alt, hvad han opnaaede, var i 1791 at faa en lille Ansættelse som Organist ved Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn, og hvad enten det skyldtes Sygdom, slet Økonomi eller andre Aarsager, sank han i dybere og dybere Nød. Sin Hustru, Frederikke Dorothea Røhel f. Sandig, mistede han 19. Okt. 1791, selv døde han faa Aar senere, 24. Sept. 1795. G. var en duelig Klaver- og Orgelspiller, uddannet af sin Fader, der atter havde haft Joh. Seb. Bach til Lærer. Tillige var han en ret flittig Komponist, og foruden Sange og Klaverstykker, til Dels af instruktiv Natur, hvoraf nogle udkom i Tyskland (1780—85), andre her i Kjøbenhavn (1791), skrev han ogsaa større Ting, saasom Koncerter for de Instrumenter, han særlig dyrkede, Motetter til Brug i Kirken og flere Kantater til Texter af Haste, Chr. Hertz og Abrahamson, der i Aarene 1792—95 bleve opførte i forskjellige af de daværende musikalske Klubber. Hans Evner i denne Retning vare imidlertid ikke betydelige.

Cramer, Mag. der Musik II, 262. Musikforeningens Festskrift I, 110 ff. 135.

V. C. Ravn.

Grote, Otto Baron, 1636—93, hannoveransk Premierminister, blev født 25. Dec. 1636 i Sønderborg. Hans Fader, Thomas G. (f. 1594, † o. 1657 som «Grossvogt» i Lyneborg-Celles Tjeneste), var en Tysker, der 1627—37 var ansat hos Hertug Hans den yngres Sønner Christian og Alexander samt hos den sidstes Enke. I denne Tid ægtede han (1634) Berta Cathrine Ahlefeldt (Georgsdatter), men forlod igjen Sønderjylland for i Hjemlandet at opnaa en høj Stilling. Barnet fulgte med til det nye Hjem, studerede siden i Helmstedt og anvendte Aarene 1656—61 paa den sædvanlige Udenlandsrejse. En af hans Hertugs Søstre var imidlertid Dronning Sophie Amalie, som nu paa egen Haand kaldte den unge, højtbegavede Mand til Lærer for sin Søn Prins Jørgen. Som Aktør og Kavallér optræder han derefter ved Hoffets Fester; men Rollen som Skolemester for en tungnem Dreng laa mindre godt for ham. Da Dronningens

Yndlingsbroder, Johan Frederik, 1665 satte sig i Besiddelse af Kalenberg (Hannover) som sin Del af Arven efter den ældste Broder, fik G. derfor Dronningens Tilladelse til at træde i Tjeneste hos ham. At Kongen tog sin Gemalinde en saadan Egenraadighed ilde op, skadede ikke G., der i Hannover fandt sig sin rette Tumleplads og hurtig steg til de højeste Stillinger. Fra nu af vedkommer hans Levned dog ikke den danske Historie, om end Danmark ikke undgik at føle Trykket af hans Virksomhed, navnlig 1683 og følgende Aar. Men da Hannover 1693 i den svævende Arvestrid om Sachsen-Lauenborg drister sig til ulovlig at kaste Besætning ind i Ratzeburg, forpurrer Christian V Anslaget ved at belejre og erobre Byen. G., der da netop kom hjem fra Wien, afsendtes strax til Christian V; men Døden indhentede ham paa Vejen 5. Sept. 1693 i Hamborg. Han var gift med Anna Dorothea Ahlefeldt (Henriksdatter) og havde med hende 11 Børn. 1689 gjorde Kejseren ham til Baron.

Allg. Deutsche Biographie IX. Brasch, Prinds Georg. *Fr. Krarup.*

Groth, Georg Vilhelm Arnold, f. 1842, Landskabsmaler. Vilh. G. er født i Kjøbenhavn 9. Marts 1842 og Søn af Apotheker Johan Daniel Herholdt G. og Cathrine Louise f. Ahlers, Datter af Kjøbmand A. i Løgumkloster. Efter at have taget Præliminærexamen i det v. Westenske Institut modtog han sin første kunstneriske Uddannelse i F. F. Helsteds Tegneskole og besøgte derefter Kunstakademiets Skoler fra 1861 af, blev Elev paa Modelskolen 1863, men maatte afbryde denne sin Læretid, medens han i Krigen 1864 aftjente sin Værnepligt. Kommen hjem fra Krigen fortsatte han sin Uddannelse paa Akademiet, som han forlod 1866. G. udstillede s. A. for første Gang og har fra den Tid af stadig været repræsenteret paa Akademiets Udstillinger. I Aarene 1872—78 har han foretaget forskjellige Studierejser, væsentlig til Italien og Paris. Ved sit «Strandparti i Nærheden af Fiskerlejet Lynæs», der var udstillet 1870, vakte G. megen Opmærksomhed paa Grund af den fine Tone over Strand, Sø og Luft, og det er især ved lignende Motiver fra Lille Bælt og Hellebæk Strand, at han har vundet et smukt Navn blandt den yngre Slægt af Landskabsmalere. Den kgl. Malerisamling kjøbte 1874 «Hedeparti med en Mose», men desuden have de forskjellige Kunstforeninger her i Landet, Udstillingens Tombola og det malerikjøbende Publikum stedse vist megen Interesse for Kunstnerens tiltalende Arbejder. *H. R. Baumann.*

Groth, Simon Christian Schiøtz, f. 1828, Guardein. Han er født 25. Sept. 1828 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Hans Henrich G., var Tobaksfabrikant og Major ved det borgerlige Artilleri; Moderens Navn var Karen Marie f. Schiøtz. Efter at have gjennemgaaet Efterslægtselskabets Skole kom han 1842 i Apothekerlære hos sin Fætter Johan D. H. Groth paa Waisenhusapotheket, og inden endnu at have taget farmacevtisk Examen — den tog han 1849 — gik han, da Krigen brød ud, frivillig med som Feltapotheker; han blev dog væsentlig brugt som Læge og deltog som Underlæge i Slagene ved Bov og Slesvig. I Okt. 1848 blev han Dispensator ved Garnisonshospitalet i Kjøbenhavn, fungerede her Vinteren over, arbejdede derefter i Universitetets kemiske Laboratorium og blev, efter i 1850 at have tjent som Underskibslæge paa Fregatten «Dronning Maria», Assistent hos Professor E. A. Scharling ved Universitetet og den polytekniske Læreanstalts Laboratorium. I de 7 Aar, han var i denne Stilling, var han en søgt Manuduktør og oversatte bl. a. Wøhlers Kemi paa Dansk. Derefter oprettede han 1857 sammen med nuværende Inspektør ved Polyteknisk Læreanstalt N. Ørsted «G. & Ø.s kemiske Laboratorium», noget her hjemme hidtil ukjendt, og omtrent samtidig blev han ansat som Fuldmægtig ved Mønten i Kjøbenhavn. Da han derpaa 1861 blev Møntguardein, fratraadte han Laboratoriet, der i 1863 overtoges af nuværende Professor V. Stein, og blev i 1863 tillige Stadsguardein, hvilke Stillinger han endnu beklæder. — 3. Nov. 1857 ægtede han Emmy Camilla Birkerod (f. 26. Marts 1837), Datter af Kapitajn Johan Matthias B. og Emilie Vilhelmine f. Eskildsen. *C. Nyrop.*

Grothusen, Gerhard, 1806—78, Amtmand, var en Søn af Overkontrollør for Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, Justitsraad Gerhard G. (f. 3. Okt. 1765 i Itzeho, † 3. Avg. 1832 i Rensborg) og var født 9. Okt. 1806 i Rensborg. Efter at have taget juridisk Examen i Glückstadt blev han 1832 Volontær i Rentekammerets tyske Kancelli, 1834 Fuldmægtig, 1837 Sekretær og 1840 Kommitteret. Han var Medstifter af det sjællandske Jærnbaneselskab og valgtes paa den konstituerende Generalforsamling 2. Juli 1844 til Medlem af Jærnbanedirektionen, i hvilken han blev Kassedirektør, medens Skram blev udførende og Sekretær Hjorth teknisk Direktør. Denne Direktion ledede ikke alene Kjøbenhavn—Roskilde-Banens Anlæg, men ogsaa dens Drift, efter at den 26. Jan. 1847 var bleven aabnet for Publikum. Det lykkedes den dog ikke at tilvejebringe den

fornødne Kapital til Banens Fortsættelse til Korsør, uagtet G. og Skram i dette Øjemed foretoge flere Rejser til Udlandet. Da derhos Aktieselskabet befandt sig i stor Pengeforlegenhed, i det Banens Anlæg havde kostet 1190000 Rdl., medens Aktiekapitalen kun var 1500000 Rdl., udtraadte G. 1. Jan. 1848 sammen med Hjorth af Bestyrelsen og efterfulgtes af Müller og Rothe. G., som 1846 var bleven Deputeret og Chef for Rentekammerets 3. Sektion med Etatsraads Titel, fratraadte i Efteraaret 1848 ligeledes sin Stilling i Rentekammeret, da dette hævedes, men blev i Kjøbenhavn, medens Flertallet af de holstenske Embedsmænd forlængst var flygtet efter Oprørets Udbrud, og indtraadte, efter i 1851 at have erholdt Konferensraadstitelen, i 1852 atter i Statstjenesten som Departementschef i det holsten-lauenborgske Ministerium, ved hvis Organisation han efter Kongens Ønske var bleven taget med paa Raad. 1859 udnævntes han til Amtmand over Amterne Traventhal, Reinfeld og Rethwisch og forblev efter Holstens Afstaaelse i Tjenesten, men blev allerede i Foraaret 1866 pensioneret af den østerrigske Statholder, Feltmarskal-Lieutenant Gablenz, og flyttede til Pløen, hvor han døde 29. Sept. 1878. Han ægtede 29. Sept. 1837 Marie Louise Bruhn (f. 6. Juli 1817 † 16. Dec. 1885). *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Grotum, Henrik Himmerich, 1685—1768, Borgmester, var Søn af Overkjøbmand i Aalborg Jens Nielsen Himmerich, men antog sin Moders Stiffaders Slægtnavn Han blev født 1. Avg. 1685, Student fra Aalborg Skole 1703 og tog theologisk Examen 1705; studerede derefter Jurisprudens og blev 1715 Viceborgmester, 1728 Borgmester og 1730 øverste Borgmester i Aalborg, 1736 Kancelliraad, 1755 Justitsraad. 1737—55 ejede han Havbrogaard i Aars Herred, og 1745 kjøbte han Klitgaard. Han gjorde sig fortjent af Aalborg By ved at stifte en dansk Skole, til hvilken han gav en Gaard i Byen. Han døde 19. Nov. 1768 og rostes da af Samtiden som en kundskabsrig, arbejdsom, dygtig og uegennyttig Embedsmand; men da hans Bo blev gjort op, viste det sig, at der af de Kirker, Skole- og Fattigvæsen tilhørende Kapitaler, som han havde bestyret, manglede 2624 Rdl., som Boet ikke kunde udrede. Han var gift 1. (1713) med Inger Margrethe f. Weiersleff († 1720) og 2. med Sidsel Hansdatter f. Popp († 1735) af en bekjendt aalborgsk Kjøbmandsslægt.

Tauber og Nielsen, Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg S. 112 f.

V. A. Secher.

Grove, Carl Frederik, 1758—1829, Søofficer, Admiralitetsdeputeret, var Søn af Departementssekretær i Admiralitetet, Etatsraad Johan Chr. G. (f. 1713 † 1784) og Mette f. Æreboe (f. 1733 † 1789), en Datter af Notarius publicus Rasmus Æ. G. fødtes 28. Jan. 1758, blev Sekondlieutenant i Søetaten 1776, Premierlieutenant 1784, Kapitajnlieutenant 1794, Kapitajn 1797, men traadte ud af Officersstanden, da han 1803 udnævntes til Civildeputeret i Admiralitets- og Kommissariatskollegiet. I mange Aar og under meget vanskelige Forhold beklædte han denne Stilling. I Forening med Steen Bille traf han i 1807 de bekjendte Dispositioner til at ødelægge Flaaden, før den faldt i Englændernes Hænder, og i de følgende Aar deler han med de andre Ledere af Marinens Affærer Æren for Tilvejebringelsen af Landets energiske Kanonbaadsforsvar og Grundlæggelsen af en ny Flaade. I sin Officerstid udmærkede G. sig ved sin betydelige Virksomhed som Kortlægger, i det han fra 1787—1801 i Forbindelse med Landofficererne Wibe og Aubert opmaalte Norges Kyst fra norden for Throndhjem til den svenske Grænse, en Strækning af over 200 Mil. Kongen lod ham 1802 tilkjendegive sit «allerhøjeste Velbehag» med det fuldendte Værk, og de deraf resulterede Kort have endog til vore Dage gjort god Fyldest. 1786 var G. Deltager i Løvenørns Grønlandsexpedition, 1801 blev han Medlem af den norske Søkystdefensionskommission, 1806 1. Direktør ved Søetatens Hospital. 1811—16 var han Medlem af Kanal-, Havne- og Fyrdirektionen. 1804 fik han tillige en anden betydelig Virksomhed som Medlem af Administrationen for Frederiksværk. 16. Dec. 1790 ægtede G. Gedske Cathrine Nordahl (f. 18. April 1764 † 27. Jan. 1827), Datter af Præsident i Throndhjem, Justitsraad Peter Tønder N. og Berthe Johanne f. Fyrstenberg. G., der ved sin Udnævnelse til Deputeret 1803 havde faaet Bestalling som Generalkrigskommissær, blev 1828 Kommandør af Danebrog. Han afgik ved Døden i Kjøbenhavn 11. Nov. 1829.

G. L. Grove.

Grove, Carl Frederik, 1822—83, Ingeniør, var Søn af Kapitajn i Søetaten Johan Christian G. (f. 1789 † 1834) og Wenniche f. Garmann (f. 1792 † 1849) og Sønnesøn af ndfr. nævnte Konferensraad E. R. G. († 1847). Han fødtes 26. Dec. 1822 i Kjøbenhavn, blev 1844 polyteknisk Kandidat i anvendt Naturvidenskab og efter en Studierejse i Udlandet ansat ved Marinens Sejldugsvæveri. Som Sekondlieutenant deltog han i Krigen 1848—49 og udnævntes

i 1852 til Fyrvæsenets Inspektør og Ingeniør, hvilken Stilling han beklædte til sin Død, 26. Jan. 1883. Under hans Ledelse er den store Udvidelse og Forbedring af Danmarks Fyrvæsen foregaaet, som har bragt denne Institution paa Højde med Udlandets. Han har saaledes bygget 13 nye Fyr, hvoriblandt de væsentligste ere Hirtshals, Bovbjærg, Dueodde og Nordre Røse, og har ombygget lige saa mange ældre Spejlfyr til Linsefyr, samtidig med at han har anlagt 9 Sirenestationer. Desuden udfoldede han uden for Fyrvæsenet en ikke ringe Virksomhed som Vandbygningsingeniør. Han var saaledes Medlem af den jyske Kystsikringskommission, i hvis Arbejdèr han tog ivrig Del, byggede Havnen ved Hessenæs og forskjellige Høfder paa Falster samt udvidede og ombyggede Bandholm Havn. Fra 1877—82 var han Medlem af Kjøbenhavns Borgerrepræsentation, i hvilken han særlig deltog i Havnespørgsmaalenes Behandling. 1851 udgav han «Hørrens Produktion, Fabrikation og Omsætning», et af Videnskabernes Selskab belønnet Prisskrift. G. ægtede 1855 Cecilie Hermandine Johnson (f. 1837), Datter af Konsul P. J. i Rønne.

Erslew, Forf. Lex. Voigt, Statist. Oplysninger ang. d. polytekn. Læreanstalts Kandidater. *Ch. Ambt.*

Grove, Emanuel Rasmus, 1756—1847, Medlem af den afrikanske Konsulatsdirektion, Broder til førnævnte Admiralitetsdeputerede C. F. G., fødtes 13. Sept. 1756, dimitteredes 1772 fra Herlufsholm, fik kort derefter Ansættelse i Admiralitetskollegiet og udnævntes 1777 til Konsulatssekretær i Marokko. Efter Konsulens Hjemrejse fungerede han i dennes Sted fra 1781—85, da han fik Tilladelse til at vende hjem for at støtte Moderen, der sad som Enke i smaa Kaar. 1788 blev han Kommitteret i Kommercekollegiet og Sekretær (ɔ: Chef) i Konsulatskontoret. Da det var af stor Betydning for Staten paa en fyldestgjørende Maade at reklamere Erstatning for de mange under Revolutionen opbragte danske og norske Skibe, sendtes G. i Begyndelsen af 1794 som Generalkonsul til Paris, hvortil han ankom i Revolutionens blodigste Periode, og hvor han paa Grund af Avtoriteternes stadige Vexlen havde megen Møje med at fremme sit Lands Interesser. 1797 hjemkaldtes han for atter at træde ind i Kommercekollegiet. 1799 blev han administrerende Direktør for Manufakturhandelen, i det han samtidig fritoges for Konsulatsforretningerne undtagen de afrikanske. Hans særlige Indsigt i disse foranledigede, at han Aaret efter, da de afrikanske

Sager udskiltes fra Udenrigsdepartementet og Kommercekollegiet under et særligt Kollegium, den afrikanske Konsulatsdirektion, udnævntes til Medlem heraf, en Post, han beklædte, indtil Direktionen atter ophævedes 1837. I Dec. 1804 søgte og fik G., der følte sig tilsidesat i Kommercekollegiet, sin Afsked herfra. — G. betragtedes som en i Handels- og Finanssager mer end almindelig kyndig Mand med et særligt Greb paa at repræsentere, og der betroedes ham derfor ogsaa flere Sendelser til Pengemarkedet i Holland under de for Staten mest prekære finansielle Forhold, saaledes 1799 i Anledning af Penge- og Kreditvæsenets daværende slette Tilstand, 1809 for at erholde Udsættelse med Betalingen af 1 Mill. Gylden og 1813, efter Statsbankerotten, for at søge et Laan, saa paatrængende, at hans Instrux endog tillod ham subsidiært at sætte Krondiamanterne i Pant. 1801 sendtes han til St. Petersborg for at udvirke Kornudførsel til det nødlidende Norge. G. var Medlem af forskjellige inden- og udenlandske videnskabelige Selskaber og i flere Aar Præses for Landhusholdningsselskabet. Han havde omfattende Kundskaber og Interesser, talte 8—10 Sprog og ansaas for en god Kunstkjender.

Han ægtede 1. (6. Juli 1787) Petronelle Brinck-Seidelin (f. 24. Nov. 1755 † 27. April 1801), en Datter af Assessor i Højesteret, Konferensraad Hans Diderik B.-S. til Eriksholm og Ingeborg f. Bering, 2. (24. Juni 1805) Johanne Elise Hiort (f. 10. Marts 1786 † 10. April 1873), Datter af Amtmand, siden Kommitteret i Rentekammeret, Etatsraad Andreas H. og Rachel f. Gjerløv, og døde 90 Aar gammel i Fredensborg 12. Jan. 1847. G. var 1810 bleven Etatsraad og 1826 Konferensraad.

Leth og Wad, Dimitterede fra Herlufsholm I, 120 f. Rubin, 1807—14 S. 202. 308 f.

G. L. Grove.

Grove, Emanuel Rasmus, 1812—71, Ingeniør, var født 8. Nov. 1812 i Kjøbenhavn og ældre Broder til foran nævnte Carl Fred. G. († 1883). Han tog i 1833 polyteknisk Kandidatexamen i Mekanik, det følgende Aar i anvendt Naturvidenskab og blev derefter ansat som Fabrikmester ved Søetatens Sejldugsvæveri paa Gammelholm. I 1850 medvirkede han som Ingeniør ved Forsvaret af Frederiksstad og blev efter Krigen ansat som Vandbygningsdirektør i Hertugdømmet Slesvig (konstit. 1850, udnævnt 1854). Hans betydeligste Værk under denne Virksomhed er Bygningen af den bekjendte Havnesluse ved Husum, hvorved denne By beskyttedes

mod Stormflod, og Indsejlingen til dens Havn blev forbedret. I 1864 maatte han som dansk opgive sit Embede og virkede derefter som privat Ingeniør i Kongeriget, navnlig ved Projekteringen og Ledelsen af forskjellige Landvindingsforetagender, hvoraf maa fremhæves Udtørringen af Tastum Sø ved Skive. Han døde 18. Maj 1871. — Han var en meget virksom Mand med en livlig bevæget Aand, hvilket ogsaa gav sig Udslag i hans Deltagelse i den offentlige Diskussion i forskjellige Avisartikler og Brochurer, navnlig angaaende Arbejder- og Næringsspørgsmaalene, ligesom han ogsaa ses at have været meget virksom for at faa Liv i Industriforeningen i Kjøbenhavn i dens yngste Dage. Fremhæves maa ogsaa hans Afhandling «Om Frostmoser og Marskenge» (1870), der indeholder mange interessante Iagttagelser og Ideer, der næppe endnu have fundet fortjent Paaagtelse. — 1843 ægtede han Ulrikke Frederikke Antonette Marie Krog (f. 1815 i Stavanger, † 1845), Datter af Amtmand Wilh. Friman K.

Erslew, Forf. Lex. Nyrop, Industriforeningen i Kbhvn. Voigt, Statist. Oplysninger ang. d. polytekn. Læreanstalts Kandidater. *Ch. Ambt.*

Grove, Hans Herman Steffen, 1814—66, Søofficer, Broder til ovfr. nævnte C. F. G. († 1883) og E. R. G. († 1871), er født i Kjøbenhavn 27. Dec. 1814. Allerede som lille Dreng fik han Livets Alvor at mærke, i det Forældrene, som den Gang vare bosatte i Stavanger, ved den engelske Krig og Pengekrisen mistede deres Formue. Udrustet med gode Evner, en livlig Karakter og en ualmindelig Evne til at gjøre sig afholdt traadte han 1827 ind paa Søkadetakademiet, fra hvilket han 1833 dimitteredes som Sekondlieutenant; han avancerede 1841 til Premierlieutenant, 1851 til Kapitajnlieutenant og 1861 til Orlogskapitajn. Som ung Officer fór han meget til Søs baade til Orlogs og Koffardis, var i 1835—37 og senere 1844—45 i Vestindien, 1839—40 og 1843—44 med Handelsskib i Ostindien og beskæftigedes ved Siden heraf meget ved Søopmaalingen. 1841, medens han var ansat paa Helsingørs Vagtskib og her fra foretog Opmaalinger i Kattegat, fandt han den bekjendte Grund «Groves Flak». Under Krigen 1848—50 var han først Chef for Dampskibet «Caroline Amalie», senere tredjekommanderende paa Linjeskibet «Skjold» og endelig næstkommanderende paa Korvetten «Valkyrien». 1851 var han Chef for Kongens Dampskib «Ægir», senere (1852—55) Krydstoldinspektør paa Østkysten af Slesvig, fra 1857—60 Takkelmester; Vinteren 1861—62 gik han som Chef for

Korvetten «Heimdal» til Vestindien (Rejsen beskrevet af Lieutenant J. U. A. Holm), hvor han kom til at optræde under ret kritiske Forhold i Venezuela under en Revolution og senere ydede fortrinlig Assistance til et strandet engelsk Linjeskib. 1863 overtog han Posten som Ekvipagemester paa Orlogsværftet, men ansattes ved Krigens Udbrud som Chef for Fregatten «Sjælland» og Flagkapitajn hos Eskadrechefen, Admiral van Dockum, med hvem han 17. Marts deltog i Træfningen ved Swinemünde, hvor de tyske Korvetter «Arcona» og «Nymphe» bleve tvungne til at trække sig tilbage; han blev herfor dekoreret med Kommandørkorset. G., som i Aaret 1851 ægtede den i vide Kredse afholdte Maren (Manna) Kirstine Johnson (f. 11. Dec. 1834), Datter af Konsul Peter J. i Rønne (f. 1786 † 1826) og Maren (Manna) Kirstine Sonne (f. 1801 † 1882), havde den Sorg i Krigsaaret (1. Maj) at miste sin Hustru. Efter Krigen indtraadte han 6. Nov. 1865 i Ministeriet Frijs som Marineminister og var som saadan med til at underskrive den reviderede Grundlov. Da den indenlandske Politik paa dette Tidspunkt mest gik ud paa at ordne Forfatningsspørgsmaalene, og Tidens Løsen efter de dybe Saar, Krigen havde tilføjet Landet, var Sparsommelighed i Statshusholdningen, faldt det ikke i G.s Lod at gjennemføre større Reformer i Marinen; hans Helbred var derhos til Dels undergravet og forværredes snart saa meget, at han blev nødt til at foretage en Udenlandsrejse; paa denne døde han 17. Avg. 1866 i Saxon les bains i Schweits, efterladende sig et Ry som dygtig Officer og et ualmindelig afholdt Menneske.

Illustr. Tid. VIII, 389. *C. With.*

Grove, Peter Frederik (Frits) **Nordahl,** 1822—85, Maler og Lithograf, blev født i Nyboder i Kjøbenhavn 12. Nov. 1822 og var Søn af Kapitajn i Søetaten Peter Tønder Grove (f. 1792 i Bergen, † 1851 i Kjøbenhavn, Søn af ovfr. nævnte C. F. G., † 1829) og Ane Cathrine f. Willerup (f. 1791 † 1844), Datter af Billedhugger F. C. W. G. var bestemt til Studeringerne, men forlod Metropolitanskolen, kort før han skulde være Student (1839). Han blev Elev af Gurlitt og besøgte Kunstakademiet 1840—42. Fra sidstnævnte Aar udstillede han som Landskabsmaler en Række Billeder, der dog ikke vakte Interesse ud over Øjeblikket. Imidlertid lagde han sig tillige efter at tegne paa Sten og arbejdede fra 1851 til Stadighed hos J. W. Tegner & Kittendorf. Som Lithograf havde han i 1855 Understøttelse af Grev Moltke og af den Reiersenske Fond,

medens han i 1864 og 1867 havde mindre Rejseunderstøttelser fra Akademiet. Som Lithograf knyttede han især sit Navn til de 2 store Billedværker «Danske Herregaarde» og «Skaanske Herregaarde», hvortil Maleren F. Richardt leverede Tegningerne. G. blev 14. Nov. 1861 gift med Marie Sophie Svendsen (f. 1828 † 1891) fra Helsingør. Han døde 31. Juli 1885.

Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Grove, Peter Vilhelm, f. 1832, Journalist. G., der er Søn af Justitsraad, Toldkasserer Hans Diderik G. (f. 1788 † 1852) og Jeannette Bolette f. Rademaker og Sønnesøn af ovennævnte E. R. G. († 1847), er født i Præstø 7. Okt. 1832. Efter at være bleven Student i 1850 studerede G. i nogle Aar Theologi. I 1857 ansattes han ved «Dagbladet», i hvis Tjeneste han arbejdede i 32 Aar. Efter at have gjort sig bemærket som dygtig Referent udførte han som «Dagbladets» Korrespondent under Krigen 1864 et betydeligt, efter Datidens journalistiske Forhold epokegjørende Arbejde. Hans Korrespondancer fra Krigsskuepladsen ere udkomne i Bogform under Titelen «Fra Danevirke til Dybbøl» (1864). Efter Topsøes Overtagelse af «Dagbladet» i 1872 udfyldte G. som Redaktionssekretær paa en fortrinlig Maade Topsøe. Fra dennes Død i 1881 indtil 1889 var G. «Dagbladets» ansvarhavende Redaktør. Ved en ret betydelig Korrespondancevirksomhed til forskjellige Verdensblade har G. i de for Danmark kritiske Tider bidraget til at udbrede sandfærdigt Kjendskab til danske Forhold. Et udpræget nationalt og patriotisk Standpunkt har ogsaa været den Egenskab, han under sin kyndige og samvittighedsfulde Ledelse fremfor alt har paatrykt «Dagbladet». Bekjendt i vide Kredse er den illustrerede Rejsehaandbog «Danmark», som han i en Række Udgaver har redigeret for Foreningen «Fremtiden». Han ægtede 5. Nov. 1858 Severine Albertine Schierbeck, Datter af Kjøbmand S. i Odense; hun døde 15. Okt. 1884. *M. P. Friis.*

Grove-Rasmussen, s. Rasmussen.

Grubbe, Bent Byg, † 1391, s. Byg (III, 272).

Grubbe, Diderik, 1656—1702, Præst, blev født i Store Heddinge 24. Marts 1656 af borgerlige Forældre, Laurids Andersen og Hustru Anne Pedersdatter; hvornaar eller efter hvem han har antaget Navnet «Grubbe», er ubekjendt; muligvis tilhører han en lybeksk

Haandværkerslægt «Grube». Han blev Student fra Kjøge 1678 og efter fuldendte Universitetsstudier Huslærer paa Harrestedgaard ved Næstved hos Vicekansler Holger Vind. Da Vind døde 1683, og megen anden Familiesorg traadte til, udgav G. sin Salmesamling: «Sjælens aandelige Harpeklangs 1. Part» (trykt 1684), og dedicerede den til sine 3 faderløse Elever. Salmerne vidne om godt Herredømme over Sproget og ere til Dels ordnede efter Søndagsevangelierne. Salmernes 2. Part, dediceret Kong Christian V og forsynet med latinsk Fortale, udkom først 1696, da G. havde været Præst i adskillige Aar. Han fik Magistergraden 1686, og s. A. blev han «ved Lodtrækning» kaldet af Baronesse Fuiren til Sognepræst for Kvislemark og Fuirendal. Et Par Aar' efter valgtes han til Herredsprovst og fik Titel af Konsistorialassessor. 1690 ægtede han en af Holger Vinds mange Døtre, Anna Elisabeth V. († 1727), og som hendes Arvepart fik han 1693 Skjøde af Svigermoderen paa Gjerdrup Gaard og Gods. Senere kjøbte han af Staten 12 Gaarde m. v. i Lyngby og blev derved Samleren og Opretteren af det store Gods Lyngbygaard. Hans Helbred var tidlig svækket, og allerede i sit 47. Aar døde han af Vattersot 27. Sept. 1702 i Kjøbenhavn; hans Lig henflyttedes til Bóslunde Kirke. I en lang Aarrække styrede hans Enke med ualmindelig Dygtighed de betydelige Landejendomme. De havde en stor Børneflok.

Seehusen, Optegn. om Lyngbygaard og Gjerdrup S. 29 ff. 90 f. Hofman, Saml. af Fundationer VIII, 113. *A. Jantzen.*

Grubbe, Eiler, 1532—85, til Lystrup, Rigskansler, Søn af Sivert G. († 1559) og Mette Ulfeldt († 1562), fødtes 28. Marts 1532 paa Fædrenegaarden Lystrup i Faxe Herred. Sin Undervisning fik han i Næstved, Roskilde og Kjøbenhavn, til sidst i Huset hos den theologiske Professor Jens Sinning, efter hvis Død (1547) han tjente i Kancelliet som Dreng under sin Fætter Corfits Ulfeldt, den øverste Sekretær. Selv rykkede han op til en Sekretærplads, men da Prinsen (Frederik II) 1554 fik sit eget lille Hof paa Malmøhus, blev E. G. Sekretær hos ham og tjente ham som saadan til hans Tronbestigelse. Her ovre i Skaane fandt E. G. sig en Brud i Else Bjørnsdatter Laxmand, og samtidig med sin Kroning lod den unge Konge deres Bryllup fejre i Kjøbenhavn (13. Avg. 1559). Efter at E. G. nu for en kort Tid havde trukket sig tilbage til Privatlivet paa den skaanske Gaard Hofdal, som han havde faaet med sin Hustru, maatte han i Slutningen af 1560 overtage Stillingen som

Rentemester, en Stilling, som den snart udbrydende Syvaarskrig med dens store finansielle Krav gjorde yderst besværlig; men han holdt dog ud i den til efter Fredslutningen, da han (1570) udnævntes til Rigens Kansler og fik Sæde i Rigsraadet. Efter en, som det synes, baade hæderlig og dygtig Livsførelse døde han allerede i sit 54. Aar i sin Gaard i Kjøbenhavn Natten mellem 19. og 20. Nov. 1585, 15 Aars Dagen efter sin Udnævnelse til Kansler.

Han var vistnok velset ved Hove, og han blev derfor ogsaa tidlig forsørget med Kanonikater og Forleninger. Allerede 1555 fik han et Kannikedømme i Ribe, som han 1560 bortbyttede med et andet i Lund, og 1560 fik han et i Aarhus, hvilket han imidlertid senere (1563) afstod mod et andet i Lund; 1562 fik han Provstiet i Lund og 1566 Provstiet i Viborg. Fra 1561 til sin Død var han forlenet med Mørup i Halland, fra 1571—77 med Husum ved Kjøbenhavn, og fra 1572 til sin Død sad han som Lensmand paa Tryggevælde og havde her tillige i en Række Aar baade Vordingborg og Jungshoved Len under sig. Pengeforstrækninger til Kronen under Krigen skaffede ham desuden 1565 en Del sjællandske Bøndergaarde i Pant, senere (1571) ombyttede med hallandske. Som Rigskansler var han forlenet med Odense Provsti. — Lystrup, som tilfaldt ham efter Faderen, ombyggede han (1579), og ved sin Sognekirke Kongsted opførte han et Kapel, hvor han selv kom til at hvile. Hans ovfr. nævnte første Hustru, Fru Else (f. 1543), døde 30. Maj 1575. Efter hendes Død ægtede han 15. (22.) Dec. 1577 Kirstine Lykke, en Datter af den bekjendte Hr. Jørgen L. til Overgaard. Hun blev senere gift med Niels Gyldenstjerne til Bjørnsholm og døde, for anden Gang Enke, 1630. Af E. G.s Sønner nævnes Jørgen og Sivert i det følgende.

E. G. havde ikke som saa mange Standsfæller fuldendt sin Uddannelse ved Udenlandsrejser, men som de bedste af sin Stand ansaa han det for sin Pligt at støtte Videnskabens Dyrkere. Derfor se vi ogsaa Anders Vedel 1572 dedicere ham sin Bog om Grækenlands 7 vise som et ringe Taknemmelighedstegn, og derfor tog han sig af den unge Jon Jacobsen Venusinus.

P. Vinstrup, Om det euige Liff oc Død, 1587. N. Huid, Om Dommedags Visshed, 1576.

C. F. Bricka.

Grubbe, Erik, 1605—92, var Søn af Laurids G. til Gammelgaard og Anne Sparre. Som sine Forældres eneste Barn arvede han Gammelgaard og tilkjøbte sig siden Tjele og Vingegaard. 1622

synes han at have studeret i Leipzig, og 1627 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Leiden. Efter sin Hjemkomst tjente han fra 1632—34 som Hofjunker, men giftede sig 1635 med Maren Iversdatter Juul; Aaret efter fik han Aarhusgaard i Forlening. Da Krigen med Sverige nærmede sig, fik han i April 1643 Ordre til at slutte sig til Ritmester Mogens Arenfeldts Kompagni af den jyske Rostjeneste, ved hvilket Kompagni han kort efter blev Kornet. 2. Avg. 1645 beskikkedes han til Landkommissær i Sjælland, men alt inden Maanedens Udgang fik han sin Afsked. Som Lensmand i Aarhus har han sat sig et daarligt Eftermæle, i det han ansaas for Ophavsmand til den Forfølgelse, der 1643 rejstes mod Bispen Dr. Morten Madsens Hustru, Kirstine Johansdatter, og hendes Svigersøn, Præsten ved Domkirken Mag. Christen Nielsen Bundtz (III, 251). 1649 blev E. G. forflyttet til Lund paa Mors, men dette Len fratraadte han 1651 mod en aarlig Pension af 600 Dlr. Han har 1661 underskrevet Souverænitetsakten, men førte ellers til sin Død, 27. April 1692, en ubemærket Tilværelse paa Tjele, i hvis Kirke han ligger begravet. Efter 25. Avg. 1647 at have mistet sin Hustru, med hvem han havde 7 Børn, deriblandt nedennævnte Marie G., sluttede han en illegitim Forbindelse med en ufri Kvinde, Anne Jensdatter, der fødte ham en Datter, som han 1673 lyste i Kuld og Kjøn. *Thiset.*

Grubbe, Evert, —1492, Rigskansler, var en Søn af Peder G. til Alslev og dennes 3. Hustru, Anne Sivertsdatter Blaa. Han nævnes første Gang 1463 og skrev sig da til Alslev, men siden skrev han sig oftest til Tryggevælde, som han 1472 havde faaet i Forlening. Formodentlig var han alt den Gang, men i alt Fald 1473, bleven Rigskansler, og dette Embede beklædte han endnu 1485, men fratraadte det snart efter, thi 16. Maj 1486 nævnes hans Eftermand, Hans Kjeldsen, som Rigskansler. E. G. beholdt dog sit Sæde i Rigsraadet og sit Len, som han først synes at have fratraadt 1490; han boede derefter en Tid i Kjøge, men blev saa Forstander for vor Frue Kloster i Roskilde, i hvilken Stilling han døde barnløs 1492 (efter 10. Avg.); hans smukke Ligsten findes endnu i vor Frue Kirke i Roskilde. Hans Frue, Gertrud (Pedersdatter Sandberg?), overlevede ham. *Thiset.*

Grubbe, Jørgen, —1640, var Søn af ovennævnte Rigskansler Eiler G. og hans 2. Hustru. I sin Ungdom sendtes han med en

Hovmester udenlands, men opgav snart sine Studier og tog Tjeneste i Krigen i Holland. Her dræbte han imidlertid en Dag paa Vagten sin egen Ritmester, som havde fornærmet ham, og han maatte da over Hals og Hoved flygte og bjærgede kun Livet ved nogle Skotters Hjælp, forklædt som Kvinde; det var ene ved Anvendelsen af stor Bekostning og ved Kongens Indblanding, at han efter sin Hjemkomst til Danmark opnaaede en ærlig Afsked fra Holland. Han overtog nu sine Gaarde Tostrup paa Laaland og Hageløs i Skaane og giftede sig med Mette Eriksdatter Lykke, der døde efter at have født ham 2 Børn. Under Kalmarkrigen tjente J. G. som Ritmester, og efter Krigen var han 1614—24 Lensmand paa Ravnsborg og Halsted Kloster. Ved Omordningen af den jyske Adels Rostjeneste 1624 blev han Ritmester for den 2. aalborgske Fane og samtidig Lensmand paa Vestervig Kloster, hvilket Len han fratraadte 1627. Siden levede han i Ro paa sine Godser til sin Død, kort før 25. Okt. 1640. Med sin 2. Hustru, Lene Knudsdatter Rud, fik han Vedbygaard og Rudbjærggaard. Hun fødte ham 15, efter andre Angivelser endog 19, Børn og døde 1672 som den sidste af sin gamle Slægt. *Thiset.*

Grubbe, Knud, 1542—1600, blev født paa Alslev, som han siden som eneste Søn arvede efter Forældrene, Laurids G. og Hilleborg Bille. Om hans Ungdom vides intet; han synes ikke at have tjent ved Hove, men fik dog senere en lang Række Forleninger baade i Danmark og Norge. 1574 forlenedes han med Dragsmark Kloster, hvorpaa han og hans Fæstemø, Mette Ulfstand (f. 6. Juli 1554, gift 2. Okt. 1575, † 9. April 1602), Aaret efter fik Livsbrev; 1576—78 havde han Halsted Kloster, 1578—85 Brunlavg og Numedalen, 1578—79 St. Olufs Kloster i Bergen, 1587—89 Søndmøre Len, 1587—92 Andenæs Len, 1589 til sin Død Lykaa, dertil 1593 Østerherred og 1596 Medelstad Herred; 1595 til sin Død havde han desuden Højby Len. Endelig blev han 1597 Lensmand paa Sølvitsborg, hvor han døde 4. Avg. 1600. Som Lensmand var han ikke afholdt; navnlig Bønderne i Østerherred klagede meget over ham og hans Foged, men deres Klager fik ikke Medhold. Ved Hove var K. G. derimod velset og tilsagdes ofte til Fester, fremmede Fyrsters Modtagelse og Rejser, saaledes 1580 med Kongen til Hertug Hans' Begravelse og 1590 med Dronning Anna til Skotland. — Hans eneste Datter var gift med nedennævnte Sivert Grubbe.

Thiset.

Grubbe, Marie, —1718, Datter af ovennævnte Erik G., mistede tidlig sin Moder. De 2 Søstre Anne Marie G. og Maren eller, som hun senere stedse kaldtes, Marie G., have næppe nydt nogen god Opdragelse hos deres letfærdige Fader. Imidlertid fandt de begge Friere, først den yngste, M. G., der 1660 gjorde et i ydre Henseende glimrende Parti ved at ægte Frederik III's naturlige Søn Ulrik Frederik Gyldenløve. Brudeparret hædredes med et Digt af Kongen selv. Aaret efter blev Anne Marie G. gift med Stig Høg, en letsindig og lastefuld ung Mand, en god Ven af Gyldenløve, men snart endnu bedre Ven med hans letfærdige unge Frue, der tilmed havde en uovervindelig Afsky for sin Gemal. Hendes Utroskab blev efterhaanden saa aabenbar, at Gyldenløve ikke kunde være uvidende derom; allerede 1668 synes Ægtefællernes Samliv at være ophørt, men den formelle Opløsning af Ægteskabet skete først ved Kommissionsdom 1670, dog saaledes, at Skilsmissen ikke skulde komme Parterne til Præjudits i nogen Maade, men at det skulde staa enhver af dem frit at indlade sig i nyt Ægteskab.

Befriet fra Ægteskabets Baand og med fri Raadighed over sin Mødrenearv, som Gyldenløve havde tilbagegivet hende, — 12000 Rdl. foruden Jordegods — styrtede M. G. sig nu ud i Livets vildeste Tummel; hemmelig rømmede hun fra Kjøbenhavn til Udlandet, hvor hun i Løbet af et Par Aar forødte sin hele Formue; blottet for alt bankede hun da paa sin Faders Dør og lovede Bod og Bedring. Den gamle Erik G., der selv var langt fra at være noget Dydsmønster, tog hende da til sig paa Tjele, og trods hendes Fortid lykkedes det ham ved Hjælp af en god Medgift, der vistnok bestod i Hovedgaardene Trinderup og Nørbeg, at faa hende gift med en Søn af Oberst Claus Dyre til Sindinggaard, Palle D., en hæderlig Herremand, der i sin Tid havde forsøgt sig i Kancelliet. Men M. G.s sanselige Natur lod sig ikke forandre. Formodentlig har hun ikke haft mindste Tilbøjelighed for sin Ægtefælle, og da der saa viste sig en anden Person, som faldt i hendes Smag, var det forbi med hendes Troskab. Uden mindste Sky indlod hun sig med sin Kusk paa Nørbeg, Søren Sørensen Møller, en brutal og fordrukken Bondekarl, og Forholdet mellem Fruen og ham fortsattes, efter at hun med sin Mand (o. 1685) var flyttet til Tjele; her gjenfindes Søren Sørensen som Ladefoged og indtager snart aabenlyst Ægtemandens Plads. Længe bar Palle Dyre sin Skæbne med Taalmodighed, uagtet hans Ulykke var bekjendt over hele Jylland; det endelige Brud hidførtes ikke af ham, men af Erik Grubbe, der

jævnlig maatte finde sig i at blive overskjældt af sin Datter, som han kunde have været en Hundedreng, — saaledes udtrykker han sig selv. Opbragt til det yderste androg han omsider 1690 til Kongen om Tilladelse til at gjøre sin Datter arveløs og hensætte hende paa Bornholm. Paa Kancelliets Opfordring til Palle Dyre om at udtale sig herover, svarede denne med at ansøge om Ægteskabets Ophævelse. Til Sagens Undersøgelse blev nedsat en Kommission, for hvilken M. G. nægtede at give Møde, da det ikke anstod hende som Dame, og ved Dom af 23. Marts 1691 opløstes Ægteskabet.

M. G. havde nu faaet det Ønske opfyldt, hun en Gang havde udtalt: at blive skilt fra Palle Dyre og i hans Sted faa Søren Sørensen, hvis Duft af Tjære og Gjødning hun saa gjærne gad lugtet. Med sin nye Mand flakkede hun nu hjemløs om, ernærende sig ved at spille paa Lire, indtil de omsider fandt blivende Sted i Borrehuset ved Grønsunds Færgested paa Falster, hvor de levede i den yderligste Armod af at holde Øludsalg, og hvor hun endte sit bevægede Liv i Juni 1718. Uagtet hun saaledes fra den mest glimrende Stilling som Kongesønnens Gemalinde, omgivet af Rigdom og Pragt, var sunket ned til at dele de usleste Kaar med en raa Bondekarl, der tilmed daglig handlede ilde med hende, følte hun sig langt lykkeligere ved Samlivet med ham end i sit første Ægteskab. Herfor have vi hendes egne Ord til Holberg, der i Pestens Tid 1711 opholdt sig i Borrehuset, medens Søren Sørensen var arresteret for et af Vaade begaaet Drab, der kostede ham 3 Aars Arbejde i Jærn paa Holmen.

Palle Dyre, der siden forgjæves søgte Embede, men maatte nøjes med Justitsraads Titel, ægtede senere Margrethe Rodsten og blev 1707 dræbt i Viborg af en Officer, med hvem han var kommen i Klammeri over Kortspil.

M. G.s forunderlige Skæbne er poetisk behandlet af to danske Digtere, St. St. Blicher og J. P. Jacobsen.

Hofman, Dsk. Adelsmænd III, 255 f. Danske Saml. 2. R. III, 6. IV, 253. Hist. Tidsskr. 3. R. I, 124 f. (Norsk) Hist. Tidsskr. III, 118. Danske Herregaarde VIII: Tjele. Dansk Museum 1782, Juli—Dec., S. 257 ff. Personalhist. Tidsskr. 2. R. VI, 84 f. *G. L. Wad.*

Grubbe, Mogens Jensen, —o. 1369, Biskop. M. J. var Kannik baade i Roskilde og Aarhus, da han ved Valdemar Atterdags Gunst opnaaede at blive Biskop i Børglum; Kongen, hedder det i en samtidig Aarbog, udstyrede ham med alt nødvendigt og

beholdt ham længe hos sig ved Hoffet. I Virkeligheden var Biskop M. i de følgende Aar stadig ved Kongens Side under de vigtige Forhandlinger med Rigets Naboer, og et endnu større Bevis paa sin Konges Naade fik han, da Ribe Bispestol blev ledig i Aaret 1364; thi skjønt Kapitlet havde valgt et af sine Medlemmer, Jens Mikkelsen, opnaaede M. J. ved Kong Valdemars Indflydelse hos Pave Urban V, at denne providerede ham med Ribe Stift, medens Jens Mikkelsen maatte nøjes med det langt fattigere Børglum. Kun i faa Aar nød M. J. dog det saaledes erhvervede Bispesæde; allerede i 1369 var han død, og Jens Mikkelsen blev nu forflyttet til Ribe.

Kinch, Ribe Bys Hist. I, 223 f. *Kr. Erslev.*

Grubbe, Regitse, —o. 1689, var Datter af ovennævnte Jørgen G. (†. 1640) og Lene Rud, blev 1639 gift med Hans Ulrik Gyldenløve til Vindinge (f. 1615), en uægte Søn af Christian IV med Karen Andersdatter, men mistede Manden allerede 1645. Hun er bleven mest bekjendt ved sit Forhold til den i sin Tid meget omtalte Retssag, som anlagdes mod Agnete Sophie Budde (s. III, 228) for hendes Forsøg paa at forgive Grevinde Parsberg. I Følge Sagens Akter maa det anses for utvivlsomt, at Agnete Budde var tilskyndet til Forbrydelsen af R. G., som var forbitret paa Grevinde Parsberg, dels i Anledning af en Strid om et Vindue, som vendte ud fra den enes Gaard paa Østergade i Kjøbenhavn til den andens, dels fordi Grevinden havde faaet en højere Rang end hun selv. Ved Højesteretsdom af 26. Avg. 1678 dømtes R. G. til Forvisning til Bornholm paa Livstid. Her døde hun omtr. 1689.

Leonora Christinas Jammers-Minde, 3. Udg., S. 267 ff. Skeel, Optegn. om Fam. Skeel S. 245 ff. Fr. Carlsen, Efterretn. om Gammelkjøgegaard I, 221 ff.

S. Birket Smith.

Grubbe, Sivert, 1566—1636, til Hofdal, Torup og Høgholt, var en Søn af ovfr. anførte Eiler G. og Else Bjørnsdatter Laxmand og fødtes paa Fædrenegaarden Lystrup i Sjælland 6. Marts 1566. Efter at have nydt Privatundervisning i Hjemmet kom han i Huset hos daværende Lektor (siden Biskop) Mogens Madsen i Lund, hvor han undervistes af en særlig Lærer og senere tillige hørte Lektorens theologiske Forelæsninger. Da han var kommen saa vidt, afgik han til Kjøbenhavns Universitet, hvor han nød privat Vejledning af den theologiske Professor Anders Lauridsen, i hvis Hus han boede i 2 Aar. 14 Aar gammel sendtes han til Wittenberg, ledsaget af en

Lærer. Her fik han et levende Indtryk af den Strid, der førtes mellem Kryptokalvinismens Tilhængere og dens Angribere, og han følte sig hendragen til de første. Denne Stemning voxede hos ham, da han senere kom til Genf, hvor den berømte reformerte Theolog Theodor Beza lærte under stor Tilslutning. Paa dette Tidspunkt og endnu længe efter betragtede G. Ivrerne for luthersk Orthodoxi som Fredsforstyrrere. I Genf begyndte han at lægge sig efter Retsvidenskaben, og dette fortsattes siden i Altorf og Basel. Da han beredte sig til et Ophold i Frankrig, kom Budskabet om hans Faders Død, hvorved han kaldtes hjem (1586). Efter et Aars Forløb begav han sig dog atter paa Rejser. I egen Vogn kjørte han til Frankfurt. Og da han havde gjennemrejst Tyskland og Italien, gjorde han et interessant Besøg i Presburg ved Grænsen af Tyrkernes den Gang saa vidt udstrakte Landomraade i Ungarn.

I Efteraaret 1589 kom G. endelig hjem som en vidt berejst og vel oplyst ung Mand, der blandt andre Kundskaber og Færdigheder navnlig besad en Evne til at forfatte gode latinske Vers, som i alt Fald blandt hans Standsfæller ikke var almindelig. Kort efter hans Hjemkomst gav Formanden i Regeringsraadet i Christian IV's Mindreaarighed, Kansler Niels Kaas, ham Plads i Kancelliet, hvor han nu arbejdede en Række Aar. I Begyndelsen af 1595 var han med Christian Friis paa hans Stockholmsfærd i Anledning af Gustav Adolfs Daab, og i Juli s. A. beskikkedes han til den vigtige og indflydelsesrige Post som øverste Sekretær i det danske Kancelli. 1598 forlenedes han med Dekanatet i Roskilde Kapitel og blev derved en af Universitetets saakaldte Konservatorer.

Som øverste Sekretær var G. blandt Kongens nærmeste Omgivelser, hvilket medførte hyppige Rejser, da Christian IV havde Lyst til at kjende sit Rige i hele dets Omfang. Saaledes ledsagede han Kongen paa dennes første Færd til Gulland (April 1597) og snart efter til Baahus og Akershus. Ingen af disse Rejser er dog mærkeligere end den, som han i Foraaret og Sommeren 1599 gjorde i Kong Christians Følge norden om Norge til Vardøhus og Rigets yderste Egne. Af denne Rejse har han givet en livlig Beskrivelse i sin Dagbog, der i det hele er en righoldig Kilde til Kundskab om hans Levned saa vel som om mange andre Personer og Forhold. I Foraaret 1601 var han med Kongen paa Akershus; kort efter Hjemkomsten forlenedes han med Jungshoved Len, uden dog derfor at opgive sin Sekretærpost. I s. A. gjorde han endnu flere Rejser med Kongen, bl. a. til Meklenborg, og i Marts 1602 var han

atter med sin Herre paa Akershus. Rimeligvis have de idelige Rejser dog ikke været efter hans Smag, thi vi se, at han betragtede det som en Glædesdag, da Kongen i Maj 1602 bevilgede ham Afsked fra «Hoftjenesten» og gav ham Lensbrev paa Malmøhus, Lundegaard, Dalby Kloster og Højby Len i Skaane og den paafølgende 25. Juli gjorde hans Bryllup paa Kjøbenhavns Slot med Dronningens Jomfru Hilleborg Grubbe (Datter af ovennævnte Knud G. til Alslev), med hvem han i flere Aar havde været forlovet, og som bragte ham Herregaarden Torup i Skaane.

G.s følgende Liv henrandt forholdsvis rolig i hans anselige Stilling som Lensmand paa Malmøhus og Stiftslensmand i Skaane, yndet af Kongen og æret af sine Omgivelser. 1605 forøgedes hans Forlening med Børringe Kloster, Froste Herred og Lindholms Birk. Aaret efter ombyttede han Dekanatet i Roskilde med Kantordømmet i Lund. Saaledes havde han sine store Forleninger samlede i den samme Egn, hvor han havde sine Ejendomme, Herregaardene Hofdal og Torup (senere arvede han ogsaa Høgholt i Vendsyssel). Kalmarkrigen gjorde ham vel nogen, men dog ikke betydelig Skade, da Svenskernes Angreb paa hans befæstede Gaard Hofdal lykkelig blev afslaaet. Derimod havde han den Sorg Aaret efter at miste sin Hustru, med hvem han synes at have levet et overordentlig kjærligt Samliv. Hun døde 18. Jan. 1613 efter at have født Tvillinger, 2 Smaapiger, af hvilke den ene ogsaa døde kort efter.

Ved Siden af sine Forretninger som Lensmand blev G. hyppig benyttet i kongelige Kommissioner, ikke blot i Skaane, men rundt om i Landet, hvor en eller anden Sag skulde undersøges, eller Mægling foretages i Stridigheder mellem Adelen. I Jan. 1616 maatte han rejse til Elfsborg for af Sverige at modtage den sidste Rest af Kalmars og Elfsborgs Løsning, 38 Fjerdinger med Sølvdalere, som han førte til Helsingborg. I Efteraaret 1618 var han den danske Konges extraordinære Envoyé i Stockholm, hvor han blev modtaget med megen Udmærkelse. I Febr. 1619 deltog han i Kongemødet i Halmstad og improviserede ved den Lejlighed et latinsk Epigram, ligesom han ved mange andre sørgelige og glædelige Anledninger viste, at han ikke havde glemt sin gamle Færdighed i at udtale sine Følelser i velklingende Vers. Der fortælles, at da Christian IV, der satte megen Pris paa G., en Gang, ledsaget af Fru Kirstine Munk, besøgte ham paa Torup, lod Kongen efter Fru Kirstines Begjæring Soldater komme fra Malmø og udgrave Søen om Slottet, til hvilken Vandet kom fra Kilder i Skoven. 1624 var G. med

den udvalgte Prins Christian i Bützow til hans Farbroders, Fyrstebiskop Ulriks, Begravelse. Da Kongen 1627 vilde optage ham i Rigsraadet, bad han sig fritagen for denne Værdighed paa Grund af sin fremrykkede Alder. I Nov. 1628 fratraadte han Malmø Slot og Len, da Prins Christian fremtidig skulde residere paa Slottet. I den følgende Tid levede han som Privatmand paa sine Gaarde, men skulde endnu opleve den store Sorg, at hans eneste Barn, Datteren Else G., der var gift med Jacob Beck til Gladsaxe, døde 1631, ligesom Moderen i Barselseng. — Selv døde G. 27. Marts 1636, 70 Aar gammel. Et smukt Billede af ham findes paa Rosenborg. Han er en af de danske Adelsmænd fra Christian IV's Dage, som gjøre det mest tiltalende Indtryk. Til flere litterære Personligheder, som M. Jon Jacobsen Venusinus, M. Bertel Knudsen Aqvilonius o. a., stod han i et meget venligt Forhold, og adskillige Udtalelser i hans Dagbog gjøre et Indtryk af ægte Religiøsitet. Han har efterladt sig et Minde ved et Legat paa 1000 Rdl., som han 1625 gav til Skolen i Lund, og som endnu bestaar efter at være overført til Universitetet sammesteds.

Danske Mag. 4. R. II og IV. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 III.

H. F. Rørdam.

Grube, Herman, 1637—98, Læge, var Søn af en Skomager i Lybek og fødtes der 10. Okt. 1637. Efter Skolegang i sin Fødeby studerede han i Helmstedt og var derpaa i nogle Aar Huslærer i Kiel og Lybek. 1663—66 fortsatte han de medicinske Studier i Jena, drog 1666 til Leiden og tog her s. A. Doktorgraden. En kort Tid praktiserede han nu i Kiel, hvor han ogsaa ved en Dissertation erhvervede sig Tilladelse af Lægekollegiet til privat at docere. 1667 kaldtes han til Haderslev af Amtmanden Cai Ahlefeldt, men utilfreds med Virksomheden her nedsatte han sig 1675 som Læge i Flensborg. 1677 modtog han dog atter en Kaldelse til Haderslev af den nye Amtmand, Grev Conrad Reventlow, ansattes som Fysikus og blev nu her til sin Død i Febr. 1698. Han var en lærd Mand af fremtrædende videnskabelige Anlæg og har forfattet flere Skrifter, der gjorde hans Navn berømt i Datidens lærde Republik og blandt andet medførte hans Optagelse som Medlem af Academia naturæ curiosorum under Navn af «Palamedes», ligesom der ogsaa ved hans Død publiceredes forskjellige Elogia over ham, — af hvilke dog den ene, forfattet af den højt ansete Professor Günther Chr. Schelhammer i Jena, fremkom for tidlig, foranlediget ved et falsk

Rygte om hans Død. Han stod ligeledes i stadig og livlig Forbindelse med Thomas Bartholin, og i det lægevidenskabelige Æmne, han med vedholdende og særlig Iver dyrkede, den dunkle «Medicina magnetica», arbejdede han netop sammen med Bartholin, hvis Brev til G. «De transplantatione morborum» er aftrykt i Spidsen af dennes Hovedarbejde: «De arcanis medicorum non arcanis commentatio» (Part. I—II, Hafn. 1672—73). Med sin Hustru, Beata Catharina Baldov, en Datter af Professor lingvæ hebrææ B. i Helmstedt og Leipzig, havde han Sønnen *Johan Gerhard G.*, der var Læge i Kjøbenhavn og har publiceret forskjellige akademiske Disputationer, men for øvrigt ikke har gjort sit Navn bekjendt.

Moller, Cimbria lit. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 193.

Jul. Petersen.

Grum, Morten, 1615—52, Præst, Orientalist, blev født i Lund, hvor Faderen, Poul Mortensen Ostrup, den Gang var Biskop. Moderen, Sidsel, var Datter af den bekjendte Anders Sørensen Vedel i Ribe. Han blev Student fra Lund 1634 og kastede sig over Studiet af de orientalske Sprog. Han rejste udenlands igjennem Polen, Holland, England og Frankrig og opholdt sig derefter flere Aar ved Universitetet i Leiden, hvor han indskreves 1639. Efter sin Hjemkomst levede han længe ubemærket, optaget af arabiske Sprogstudier, indtil hans Venner nødte ham til at tage Magistergraden 1651. Frederik III, der var bleven gjort opmærksom paa denne kundskabsrige Særling, søgte at drage ham frem og udnævnte ham s. A. til Slotspræst, men G. døde allerede Aaret efter, 7. Avg. 1652. Han efterlod sig i Haandskrift en Række lexikalske Afhandlinger over det arabiske Sprog. 1651 havde han ægtet Søster Brochmand, Datter af Prof. Hans Rasmussen B. Hun blev siden gift med Mich. Henriksen Tistorph, G.s Eftermand som Slotspræst.

Zwergius, Siellandske Clerisie S. 629 ff. *S. M. Gjellerup.*

Grund, Johann Gottfried, 1733—96, Billedhugger, var født i Meissen 28. April 1733 og Søn af «Ingeniør» og Gibsstøber Johann Georg G. ved Porcellænsfabrikken der. Han lærte Billedhuggeriet i Dresden og kom, efter i nogle Aar at have arbejdet hos Adam i Berlin, 1757 til Kjøbenhavn til Hofbilledhugger Hænel. Da denne døde 1761, blev G. hans Efterfølger som Hofbilledhugger og blev lige til sin Død meget sysselsat, skjønt han var en yderst maadelig Kunstner. Hans bekjendteste Arbejder ere de mange hæslige Sandstensfigurer i Nordmandsdalen ved Fredensborg, som G.

var naiv nok til selv at lade stikke og udgive en Beskrivelse over (1773), den store Søjle midt i Nordmandsdalen og de to horrible Sandstensbørn i Lunden ved Fredensborg. Ogsaa som Stenhugger og Stukkatør var han virksom i Hoffets Tjeneste og gjorde Trumeaux, Trofæer, Festons o. a. l. Han var ligeledes Billedskærer og leverede i denne Egenskab bl. a. en Del Dyreskikkelser til Kunstkammeret. Mange af hans Arbejder ere gaaede til Grunde, deriblandt et stort Gravmæle fra 1778 over Prof. P. Holm i Frue Kirke. Derimod er der i Petri Kirkes Gravkapel bevaret 4 mægtige Sarkofager af G., 2 i det Stampeske og 2 i det Wibeske Kapel. — G. var en udannet Mand, men musikalsk og koncerterende Medlem af det i 1767 oprettede nye musikalske Selskab i Kjøbenhavn. Han havde 29. Jan. 1762 ægtet Hænels Enke, Elisabeth f. Mandørpff, Datter af Kurvemager Jacob M.; hun døde før ham. G. afgik ved Døden 20. Sept. 1796.

Meier, Wiedewelt. Meier, Fredensborg. Weilbach, Konstnerlex.

F. J. Meier.

Grundet, Jens Pedersen, —1565, Skolemand og Præst. Denne Mand, der rager frem som en af det 16. Aarhundredes ypperste Skolemænd og Ungdomsvejledere, var født af Bondestand i Grundet ved Vejle. Hans Forældre vare Peder Terkelsen og Kirsten Findsdatter. Fra Fødselen af var han af disse bestemt til den gejstlige Stand paa Grund af et Løfte, hans Moder havde aflagt, da hun under sit Svangerskab frelstes fra at sønderrives af en Ulv, der mødte hende paa Marken. G. besøgte først Ribe Skole, hvor Kanniken Niels Terkelsen venlig tog sig af ham, siden gik han til Aarhus Skole, som den Gang var berømt ved sin Rektor, M. Terkel Abildgaard (s. I, 59). Betydningsfuldt blev for ham det Venskab, han her sluttede med sin udmærkede Meddiscipel Jens Sinning. Fra Aarhus drog han til den evangeliske Præsteskole i Malmø; men under hans Ophold her udbrød Grevefejden. Byens Belejring bragte Opløsning af alle Forhold, og den fattige unge Mand maatte ernære sig, som han kunde, bl. a. som Murhaandlanger. Da Krigen var endt, sendte M. Oluf Chrysostomus, der havde været en af Hovedlærerne ved den nævnte Skole i Malmø, G. til Ystad, hvor han i et Aars Tid eller saa forestod Skolen. Men en Dag traadte hans ovennævnte Skolekammerat Jens Sinning, der imidlertid havde studeret nogle Aar i Wittenberg, ind ad Døren til ham. Det blev et saare fornøjeligt Møde. G. maatte rigtignok

forsyne sin Ven med de fornødne Klæder. Men saa fulgtes de ad til Kjøbenhavn. G. opgav sit Skoleembede og gav sig til at studere for Alvor, medens Sinning, der imidlertid var bleven Professor, skaffede ham det fornødne til hans Ophold og tog ham i Huset hos sig.

Efter at have taget Bakkalavrgraden kaldtes G. 1542 til Rektor i Ribe. Skolen var kun i en maadelig Tilstand, men ved sit ualmindelige Lærertalent og navnlig ved sin sjældne Evne til at øve en opdragende Indflydelse paa Ungdommen bragte han den snart op, saa at den blev en af de mest ansete i Landet. Flere af hans Disciple gik lige fra Skolen ud til Embeder, da Forholdene den Gang vare saadanne, at der var Mangel baade paa Præster og Lærere. Da G. imidlertid havde faaet et Kanonikat i Ribe, opgav han 1550 Rektoratet og levede saa nogle Aar som Privatmand, dog ikke uden Virksomhed; thi ikke blot benyttede han flittig Tiden til egne Studier, men han havde en hel Opdragelsesanstalt i sit Hus, og da flere Adelsmænd betroede ham deres Sønner, kunde han holde Lærere til Hjælp ved Undervisningen. En af hans Disciple, den berømte Anders Sørensen Vedel, der har tegnet et overordentlig sympathetisk Billede af sin fordums Lærer, fortæller, at en Skare af Mænd, udmærkede ved Lærdom og gode Sæder, skyldte ham deres Vejledning, dels medens han var Rektor ved Skolen, dels senere. — Da hans Ungdomsven M. Laurids Nielsen Riber 1554 kaldtes fra Præsteembedet ved Domkirken i Ribe til Bispeembedet i Vendelbo Stift, valgtes G. til hans Eftermand som Sognepræst ved Domkirken. I denne Stilling udmærkede han sig ikke mindre end som Skolemand. Han var utrættelig i at gaa omkring til sine Sognefolk, besøge de syge, bilægge Stridigheder og ved klog Mildhed omvende dem, som endnu hang ved de katholske Lærdomme. For de fattige sørgede han som en Fader baade med Kjærlighed og Forstand, undersøgte nøje deres Forhold og bragte Hjælpen paa rette Tid og paa rette Sted. — Fra Ungdommen af havde G. været svagelig. Som Sognepræst maatte han derfor en Tid holde en personel Kapellan. Med sin Hustru, Anne, Datter af en Præst Jens Ovesen, havde han 8 Børn. En af Døtrene blev gift med Borgeren Iver Vandel i Ribe og ved ham Stammoder til Slægten Vandal, der har frembragt saa mange lærde Mænd. De øvrige Børn vare endnu ikke voxne, da der i Sommeren 1565 udbrød en stærk Pest i Ribe. Længe gik G. fri, skjønt han ikke skaanede sig for at besøge de syge. Den ældste Datter var med

sin Mand flygtet bort fra Byen. Derimod angrebes hele hans øvrige Hus; kun Konen og en Datter kom sig og vare i Bedring, da G. selv blev syg og døde 15. Avg. s. A. En tarvelig Ligsten dækker hans Støv i Ribe Domkirke.

A. S. Wellejus, De vita et obitu J. P. Grundith. Kinch, Ribe Bys Hist. II, 66 ff. *H. F. Rørdam.*

Grundtvig, Frederik Lange, f. 1854, Præst i Amerika, er en Søn af ndfr. omtalte N. F. S. G. og hans anden Hustru. Han blev født i Kjøbenhavn 15. Maj 1854 og, efter i sit Hjem at have modtaget Undervisning, 1876 privat dimitteret til Universitetet. 1881 underkastede han sig den statsvidenskabelige Examen, og s. A. ægtede han Birgitta Christina Nilsson, hvorpaa han forlod sit Fædreland og rejste til Nordamerika. Der boede han først 2 Aar ved den lille By Shiocton i det nordlige Visconsin, men i Sept. 1883 blev han kaldet til Præst for den danske Menighed i Clinton, Iowa, og som saadan har han virket indtil nu. Ved Siden af sin Præstegjerning har han med Iver taget Del i Ledelsen af «Dansk Folkesamfund», der har det Formaal at værne om Modersmaalet og de hjemlige Minder blandt de danske i Amerika, og til Brug for dette Samfund har han udgivet en Sangbog, til hvilken han selv har digtet flere Salmer og Fædrelandssange. Før sin Bortrejse fra Danmark skrev han et Rimbrev «til Grundtvigs Venner» (7 Opl., 1875), i hvilket han gjorde Indsigelse mod den politiske Alliance, som flere af hans Faders Disciple havde indgaaet. En stor Del af hans Studenteraar gik til Studiet af Naturhistorie, Sagn og Folkeminder, og foruden Bidrag til Fuglenes Historie i Sagn og Sang har han udgivet en større Monografi om «Løsningsstenen» (1878).

Fr. Nielsen.

Grundtvig, Johan, 1734—1813, Præst, var Søn af Præsten Otto G. († 1772), der stammede fra Ods Herred. Han blev født paa Sejrø 23. Nov. 1734 og, 16 Aar gammel, dimitteret fra Roskilde Skole. Efter 4 Aars Studium tog han theologisk Embedsexamen, og 1760 blev han Kapellan i Egebjærg i Ods Herred. 6 Aar senere fik han Sognekaldet paa Odden, og der fra blev han 1776 forflyttet til Udby og Ørslev (ved Vordingborg), hvor han døde som Jubellærer 5. Jan. 1813. G. var en Præst af den gamle Skole, «med Øre for Salmer, som Kingoer sjunge, — med Barnet i Hjærte og Skriften paa Tunge», og hans Sognefolk i Udby og Ørslev mindedes ham længe med Ærbødighed som «en skikkelig Mand». 1779 udgav han

en vidtløftig «Katekismi Forklaring efter Saliggjørelsens Orden» i 741 Spørgsmaal og Svar, der har en lignende supranaturalistisk Grundtone som hans Svogers, Biskop Balles, Lærebog. 1768 ægtede G. Cathrine Marie Bang, Datter af Kammerraad N. C. B., Forvalter over de kongelige Godser i Ods Herred, en djærv og dygtig Kvinde, hvis Valgsprog var: «Heller død end raadvild». Hendes yngre Søster blev gift med Lægen Henrik Steffens og ved ham Moder til den navnkundige Naturfilosof af samme Navn; hendes ældre Broder, Lægen F. L. B. (I, 477), var ved sit første Ægteskab bleven J. P. Mynsters Stiffader.

Nord. Maanedsskr. f. folkelig og krist. Oplysn. 1874, I. L. Schrøder, N. F. S. Grundtvigs Barndom og første Ungdom, 1883. F. Nielsen, N. F. S. Grundtvigs relig. Udvikling, 1889. Hundrup, Stamtavle ov. Ol. Bangs Efterkommere S. 64 f.

Fr. Nielsen.

Grundtvig, Johan Diderik Nicolai Blicher, f. 1822, Arkivar, ældste Søn af ndfr. anførte N. F. S. G. Han er født 14. April 1822 i Præstø, blev Student 1842, theologisk Kandidat 1848. Efter endt Examen gik han frivillig med i Krigen, blev s. A. Sekondlieutenant og 1849 Premierlieutenant (udtraadt 1863 af Militærtjenesten med Titel af Kapitajn). Efter Krigen dyrkede han historiske Studier, navnlig Danmarks Historie i det 16. Aarhundrede. 1860 ansattes G. ved Indenrigsministeriets Arkiv for at iværksætte dets Omordning, og Aaret efter beskikkedes han til Fuldmægtig i det da oprettede Kongerigets Arkiv, hvilket faktisk og fra 1865 ogsaa formelt var det samme som Chef for dettes 2. Afdeling (Rentekammerafdelingen). Virkelig Kontorchef for hele Arkivet blev han dog først 1874. Den omfattende Opgave, som paahvilede G., blev iværksat med stor Kraft og Udholdenhed i Løbet af 7 Aar. Han havde ogsaa et aabent Øje for Nødvendigheden af Statsarkivernes Sammenknytning og fremkaldte en Undersøgelse af Statens Embedsarkiver. G. har udgivet «Bidrag til Grevefejdens Historie», der optager et helt Bind af «Danske Magasin» (1871), og «Meddelelser fra Rentekammerarkivet» (5 Hæfter, 1872—79); af andre Arbejder kan nævnes en Biografi af Beringskjold (i «Hist. Tidsskr.», 1879). Paa Grund af den Omordning af Arkivvæsenet, der foregik 1882 ved Wegeners Afgang som Gehejmearkivar, tog G. sin Afsked 1884. G. blev 1876 optaget i Danske Selskab og var 1873—88 Medlem af Bestyrelsen for den danske historiske Forening. G. var 1858—61 Medlem af Folketinget for Sorø Amts 4. Kreds og 1864—66 for Frederiksborg Amts 2. Kreds. 1855 blev han gift med Oline Vil-

helmine Christiane Stenersen, Datter af Professor theol. Stener Joh. S. i Christiania.

Erslew, Forf. Lex. A. D. Jørgensen, De danske Rigsarkivers Hist. S. 137 ff.

O. Nielsen.

Grundtvig, Nicolai Frederik Severin, 1783—1872, Præst og Digter, Søn af ovfr. omtalte Sognepræst Johan G., blev født i Udby Præstegaard 8. Sept. 1783. Sin første Undervisning modtog han i Hjemmet, men i Foraaret 1792 blev han sendt over til Præsten L. S. Feld i Tyregod, og i dennes Præstegaard paa den jyske Hede opholdt han sig 6 Aar for at blive forberedt til Mesterlektien i Aarhus Latinskole. Ovre paa Heden havde han stor Glæde af Bønderne, Bierne, Huitfeldts Krønnike, Holbergs Kirkehistorie, hans Komedier og «Niels Klim» og af «1001 Nat», og de gamle Salmer og Kingos Aftensuk gjennemklang hans Bryst, saa at han mange Aar efter kunde høre dem «hviske til Hjærtet, som Engle hilse fra Barnedage». Skolegangen i Aarhus tiltalte ham derimod aldeles ikke; Skolen var stærkt i Forfald, og han var selv kommen ind i Lømmelalderen. I Begyndelsen havde han dog endnu den gamle Læselyst. Hver Aften læste han forskjellige Folkebøger højt paa et Skomagerværksted, og gjennem Suhms Bog om Odin erfarede han med Glæde, at de gamle Guders Minde ikke var saa udslettet, som han før havde tænkt sig. Men da den første Vinter var gaaet, lagde han de historiske Bøger til Side og «udsov» sig gjennem Skolen.

Da han 1800 blev dimitteret til Universitetet, var ikke alene Læselysten forsvunden, men Ynglingen, der var udgaaet fra et kristent Hjem, traadte ind i det nye Hundredaar og Studenterlivet «som en Hedning». Trods Skibbruddet paa sin Tro valgte han dog det theologiske Studium, da han efter et koldt og kort Besøg i Hjemmet kom til Kjøbenhavn. I Rusaaret blev han Vidne til Skærtorsdagsslaget, men det havde ikke den samme vækkende Indflydelse paa ham som paa Oehlenschläger. I Studenterkorpset, der var dannet for at møde den truende Fare, traf han imidlertid en jævnaldrende Jurist, Bornholmeren P. N. Skovgaard, hvis Venskab fik stor Betydning for ham. Skovgaard viste ham nemlig hen til Eddaerne, Sagaerne, Saxo og Snorre, og hans historiske Sans vaagnede paa ny. Han begyndte ogsaa at mærke Digteren i sig, og midt under Examenslæsningen udkastede han en Plan til et Sørgespil om Sigurd Fofnersbane. Af de theologiske Forelæsninger havde han intet Udbytte, men hans Fætter Henrik Steffens' Foredrag over Naturfilosofien og

Goethes Poesi vakte hans Interesse for det tyske Aandsliv og lærte ham, hvilken Magt der ligger i den livlige, begejstrede Tale. Det overraskede ham, at Steffens lod haant om den saakaldte «Oplysning», medens han talte «med en forbavsende Ærbødighed» om Christus, og under Steffens' Foredrag slog Tanken om Tidernes Sammenhæng og Christus som deres Midtpunkt Rod i hans Sjæl.

Da han i Okt. 1803 havde taget Attestatsen, rejste han først til Udby, siden til sin Broder Otto G., der var Præst i Torkildstrup paa Falster, og i Begyndelsen af 1805 fik han en Plads som Huslærer hos Kapitajn Steensen de Leth til Egelykke paa Langeland. Under Opholdet der prædikede han af og til i Bøstrup Kirke om Dyd og Pligt og om Jesus, den redelige Sandhedens Lærer, men en heftig Forelskelse i Husets Frue faldt som et Hagelvejr over ham og knuste paa én Gang hans Livsglæde og hans Selvretfærdighed. Under denne Hjærtesorg vaagnede imidlertid alle de skjulte Evner i ham, og hans Digtergenius fik Vinger. 1807 prøvede han sine Kræfter paa en poetisk Gjengivelse af Schillers «Bruden fra Messina», og han følte tillige Drift til selvstændig dramatisk Produktion. Ved Fordybelse i Fichtes mandige Filosofi og Schellings poetiske Spekulationer blev han lidt efter lidt ført fra Rationalismen og Populærfilosofien over i Romantikkens Forgaarde, og Oehlenschlägers nordiske Digte vakte hans slumrende Kjærlighed til Norden. Hjærtesorgen i Forbindelse med de stærke Impulser fra den tyske Poesi og Filosofi frembragte en Gjæring i hans Sjæl, og han trængte til at give sine Stemninger Luft. I sin Harme over at se Eddadigtet om Skirners Rejse gjort til Gjenstand for komisk Behandling i Rahbeks «Minerva» for 1806 skrev han en Afhandling om Sangene i Edda, og den blev snart efter fulgt af et Par andre Afhandlinger, som viste, at den hjærteskudte Ungersvend søgte Trøst for sin Sorg ved at leve sig ind i Nordens Oldtid. Samtidig sendte han ogsaa Fallesens «Theol. Maanedsskrift» et Indlæg i den ved Biskop Boisens Forslag (II, 484) aabnede Forhandling om liturgiske Reformer. Den unge Forfatters i det hele meget uklare Afhandling røber stærk Paavirkning af Schelling, men mærkelig nok fremhæves allerede her Daab og Nadver som de to liturgiske Hovedpunkter, hvorom alt bør dreje sig. Han polemiserede mod dem, der vilde forvandle Religionen til Poesi, men selv var han dog endnu kun poetisk vakt. Digteren var, som han snart selv saa, i denne Afhandling adskillige Aar forud for Mennesket; Odin og Christus brødes endnu paa en sælsom Maade i hans Indre.

Medens G. opholdt sig paa Langeland, blev Hovedstaden bombarderet, og Danmarks Nød gjorde et stærkt Indtryk paa ham. Paa aaben Mark prædikede han for Landeværnet om Fædrelandets Fare og om den gamle Tros guddommelige Kraft; og senere, da Rygtet om Kjøbenhavnernes Forlystelsessyge efter den store Folketugtelse naaede Øen, spidsede han sin Pen til «Maskeradeballet i Danmark 1808», en poetisk Straffeprædiken, der med dens Sammenblanding af Kristendom og nordisk Mythologi giver en tro Afspejling af Gjæringen i hans Sjæl. Kort efter Udgivelsen af dette Skrift forlod han Egelykke for at fæste Bo i Kjøbenhavn som Alumnus paa Valkendorfs Kollegium.

Der fandt han Venner, som delte hans vaagnende Tro og hans Kjærlighed til den nordiske Oldtid og Historien, og som æggede hans Arbejdslyst. Allerede i Juli 1808 havde han fuldendt sin «Nordens Mythologi eller Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd, der ej selv ere Mythologer», i hvilken han fremstillede den nordiske Gudelære som den højeste Poesi, og kort efter indbød han til Subskription paa en Række Optrin af nordisk Helteliv fra Odins Indtog til Palnatokes Fald, en poetisk Gjengivelse af hans indre Kamp. I den første og ypperste Del af disse «Optrin», som udkom sidst i 1809, fremstillede han den store Brydning mellem Hedenskabet og Kristendommen og Kristentroens Sejer. I dramatisk Henseende staa G.s Optrin langt under Oehlenschlägers bedste Tragedier, men Hakons og Vaulunders Sanger, til hvem denne Digtning er helliget, følte dog selv, at G. i en vis Retning var sejlet Historien adskillige Streger paa det poetiske Kompas nærmere. Disse «Optrin» vare hans Afskedshilsen til Aserne; nu havde Kristendommen ogsaa i ham selv vundet Sejer. Efter denne Skjaldetjeneste opsagde han Aser og Vaner Huldskab og Troskab, og fra Nordens Oldtid gik han til Historien. Som Lærer i det Schouboeske Institut maatte han udvide sine historiske Kundskaber, og Johs. v. Müller blev da for ham en Vejleder, der bragte ham til at se paa Verdensløbet ikke alene med et poetisk, men ogsaa med et gudfrygtigt Øje. Endnu før «Optrinnene» vare udgivne, havde han offentliggjort den skjønne Romance: «I Haraldsted sad Hertug Knud», der danner Overgangen til de «Krønnikerim», som i mange Aar udsprang af hans historiske Studier. Hans Hjemgang til Kristendommen var allerede begyndt med Hjemgangen til det gamle Norden, men først da han var i Færd med at gaa «fra Island til Sjølund», mærkede han, «at Asarusen var hartad bortdampet, og at Hjærtet begyndte at komme til Orde».

I Julen 1809 skrev han Digtet «Julefesten», i hvilket han formanede de danske Præster til at være Tolke for Christi rene Lære, og 17. Marts 1810 holdt han, for efter sin Faders Ønske at blive Kapellan i Udby, Dimisprædiken i Regenskirken. Da han, halvt af ungdommelig Forfatterforfængelighed, halvt for at glæde sin gamle Fader, lod denne Prædiken trykke under Titelen: «Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus?», indgav en stor Del af Hovedstadens Præster en Klage til Kancelliet, fordi de i hans Ord fandt en Krænkelse af hele Præstestanden, og de ivrigste ventede endog at faa hans Navn strøget af Kandidatlisten. Han slap imidlertid med at modtage en Irettesættelse i Konsistorium, og til denne blev der knyttet et Haab om, at han herefter «med varsom Forsigtighed og ædel Beskedenhed» vilde gjøre den værdige Brug af sine Talenter, som Fædrelandet og Kirken vare berettigede til at vente. Men medens den unge Prædikant saaledes stod Skoleret, gik hans djærve Prædiken rundt blandt de opvakte i Danmark, Norge og Tyskland, og Jung-Stilling skrev i sit Tidsskrift «Der graue Mann»: «Denne fortræffelige Yngling gad jeg trykke til mit Hjærte». G. saa dog snart selv, at som Digteren tidligere havde været forud for Mennesket, havde Prædikanten været det her. Hans Dimisprædiken var et Værk af religiøs Begejstring uden tilsvarende religiøs Erfaring, og der forestod ham en haard Kamp, før han med fuld personlig Sandhed kunde aabne det «Korstog», han drømte om.

En Aften i Efteraaret 1810, som han sad i sin Stue paa Valkendorfs Kollegium og læste i Kotzebues Preussens Historie, stødte han paa en Udtalelse om «det visne Kors», som i høj Grad vakte hans Kamplyst. Han kastede i dyb Forargelse Kotzebues Bog hen ad Gulvet, og nu kom der nogle Uger, i hvilke han «for Alvor» læste Bibelen, især det gamle Testamentes Profeter, Luthers og Kingos Salmer. I Forordet til «Nytaarsnat eller Blik paa Kristendom og Historie», som han overrakte sin Fader paa hans Jubeldag (5. Dec. 1810), udtaler han, at han vil stille sig paa Randen af det bundløse Svælg, som Tidsalderen i sin Blindhed gaar i Møde, og vise Tiden dens eget Billed, oplyst af to luende Blus: Herrens Ord og de forbigangne Tiders Vidnesbyrd. Bogen slutter med en Julesalme, der, som han senere beskedent sagde, kun var et Suk efter Salmetonen. Men midt under Korstogsdrømmerierne blev han med ét sønderknust ved de Spørgsmaal: Er du selv en Kristen? Har du selv dine Synders Forladelse? De faldt paa hans Hjærte som Stene og Klipper og bragte ham til Vanviddets Rand. I mørke Dage og lange

Nætter sade hans Venner Poul Dons og Chr. Molbech ved hans Side som deltagende Vidner ved den voldsomme indre Kamp, under hvilken den stolte Yngling blev ført fra Synernes Bjærg til Korsets Fod. Sibbern fik det Hverv at følge sin sjælesyge Ven til Udby Præstegaard, og da G. først var kommen i Ro der, svandt Sygdommens Taager lidt efter lidt. Allerede i Begyndelsen af Jan. 1811 var han saa rask, at han kunde rejse ind til Kjøbenhavn for at modtage Konsistoriets Irettesættelse, og i April s. A. bragte «Sandsigeren» hans Sang om de hellige 3 Konger: «Dejlig er den Himmel blaa», som var bleven til i denne Trængselstid.

Dimisprædikenens Skæbne i Forbindelse med Sønnens Sygdom syntes at umuliggjøre Opfyldelsen af Johan G.s Ønske om at faa sin Søn til Medhjælper, og derfor havde den gamle Præst holdt Afskedsprædiken den sidste Søndag i 1810. Det lykkedes imidlertid Biskop Balle at skaffe sin Svoger Kaldet i Udby paa ny med Tilladelse til at tage Sønnen til Kapellan, og Onsdag før Pinse blev G. ordineret. Under Arbejdet i Præstegjerningen svandt de sidste Skygger af Sindssygdommen, og den unge Præst virkede nidkjært i Kirke og Skole. Hjærtesorgen paa Langeland var for længst glemt over de voldsomme aandelige Kampe, og i Sept. 1811 blev G. forlovet med Elisabeth Christine Margrethe Blicher, Datter af den da afdøde Præst D. N. B. (II, 376); men først 1818 kunde han tænke paa Giftermaal.

Da hans Kræfter vare vendte tilbage, tog han sig for at skrive en Verdenshistorie til Skolebrug, der under Udførelsen blev til «Kort Begreb af Verdenskrønniken i Sammenhæng» (1812). Johs. v. Müllers og Steffens' Tanke om Christus som Tidernes Midtpunkt er her gjennemført, og Verdenshistorien er bleven til en Verdensdom, et Opgjør med Fortid og Samtid og et gnistrende Fejdebrev til det 18. Hundredaar og dets saakaldte Oplysning. Man mærker ogsaa i Bogen Paavirkning af Fichte og Herder, men mere i formel Henseende; G.s afgjorte Kristendom og hans Fædrelandskjærlighed bragte ham til at afsige sine Domme efter andre Love end de tyske Tænkere, der vare hans Forbilleder. I Kraft af sin Intuition kaster han overraskende Lys over mange Enkeltheder, men, som hos andre profetiske Historieskrivere, staa uretfærdige Fordømmelser Side om Side med geniale Domme. Samtidig digtede han «Roskilde Rim», og det første Udkast til denne Digtning blev oplæst paa Roskilde Landemode 1812. Da Digtet var færdigt, læste G. det ogsaa for sin døende Fader, som blev saa dybt bevæget ved de mægtige Vers, at han udbrød: «Saa skal Herren trøste dig i din sidste Time, som du har trøstet mig; thi du sang Israels Gud Salmer.»

Efter Faderens Død vendte den tjenstledige Kapellan tilbage til Kjøbenhavn for at arbejde — og kæmpe. «Kæmpe vi maa i den løbende Tid, Livet herneden er Strid», sang han ved sin Tilbagekomst til Hovedstaden, og tidlig og silde havde han Brynjen paa. I en Prædiken, «Hvorfor kaldes vi Lutheraner?», som han havde udgivet ved Juletid 1812, havde han formanet alle troende Præster til at gaa frem i Luthers Aand, og til den havde han føjet Sangen: «I Wittenberg, i Saxenland». I Kjøbenhavn besteg han jævnlig forskjellige Prædikestole for at tale Bibelens og Lutherdommens Sag, og i Skriftet: «Til Fædrenelandet om dets Tarv og Fare» formanede han som en gammeltestamentlig Profet sit Folk til Omvendelse og Ydmygelse. Da de allierede Hære rykkede frem til Kongeaaen, holdt han ved Helligtrekongerstid 1814 paa Elers' Kollegium 3 Aftener i Træk Taler til den akademiske Ungdom, og hans Ord havde den Virkning, at 42 Kandidater og Studenter af alle Fakulteter (bl. a. Poul Møller, N. Søtoft, N. Fogtmann og N. M. Spandet) tilbøde Fædrelandet deres Tjeneste; selv havde han i Sinde at melde sig som Hærpræst. Nogle Dage efter sluttedes imidlertid Freden i Kiel, og derved blev de unges Tilbud overflødigt.

«Verdenskrønniken» af 1812 havde indviklet ham i en Fejde med hans gamle Ven Chr. Molbech, og da han 1814 af sin Faders Papirer udgav «En mærkelig Spaadom, ogsaa om Danmark», kom det til et heftigt Sammenstød med H. C. Ørsted, der skildrede G. som en Mand, «der nu paa nogen Tid har forvirret mange Hoveder». En ny «Verdenskrønnike» (1814), i hvilken han fremstillede Israels Folk som Historiens Hovedfolk og, under Paavirkning af Herder, priste den jødiske Poesi som Udtryk for Menneskelivets højeste Aandsflugt, fremkaldte endnu stærkere Modsigelse; og da han paa Landemodet i Roskilde s. A. ved en Afhandling om Polemik og Tolerance var tørnet sammen med Biskop Münter, maatte han foreløbig opgive Haab om et Præsteembede inden for Voldene. Ja, de kjøbenhavnske Præster, der vare forargede over hans Fordømmelse af den herskende Ligegyldighed, «som smykkede sig med Tolerancens Navn», frabade sig endog hans Gjæsteprædikener. Han var derfor en Tid lang henvist til at virke med Pennen, og Nytaarsgaven «Heimdal» (1815), «Bibelske Prædikener» (1816), en ny «Udsigt over Verdenshistorien, fornemmelig i det lutherske Tidsrum» (1817), Oversættelserne af Saxo, Snorre og Bjovulfs-Drapen (1818—22) samt Tidsskriftet «Danevirke» (1816—19) vidne om, hvor flittig han var, medens han var henvist til «de dødes Rige». I disse Aar tog han ogsaa Del i den Bagge-

senske Fejde, først som Baggesens Modstander, siden som hans Forbundsfælle over for «Tylvten» (I, 444), og med J. L. Heiberg havde han et litterært Sammenstød, der pegede tilbage til dybt liggende æsthetiske og religiøse Modsætninger mellem ham og de i Hovedstadens Aandsliv ledende Kredse.

Reformationens Jubelaar, 1817, der foruden «Verdenshistorien» bragte flere Salmer fra hans Haand, vakte hans Længsel efter igjen at blive Præst. Han søgte gjentagne Gange Embede i Kjøbenhavn og i Provinserne, men forgjæves, indtil han (Jan. 1821) uden Ansøgning blev kaldet til Sognepræst i Præstø og Skibbinge. Efter at have virket der noget over 1½ Aar fik han endelig, som residerende Kapellan ved vor Frelsers Kirke, en Prædikestol i Hovedstaden, og for at frembringe «en Smule Rørelse» begyndte han paa et Forsvarsskrift for Kristendommen. Men da han var mere Digter end Filosof, vilde Arbejdet ikke rigtig skride. Derfor greb han igjen Rimstaven, som saa længe havde hvilet, og sang sin «Nyaarsmorgen», der i malmfulde, men ofte dunkle Vers skildrer hans Livsførelse, hans poetiske og hans kristelige Opvækkelse, og udtaler hans lyse Haab om Oplivelsen af Nordens Helteaand til kristelige Bedrifter. Det var ham dog klart, at der forestod en haard Kamp, før den kristelige og folkelige Vækkelse vilde kunne faa Bugt med «Oplysningen», og for at samle de gammeldags troende Præster i Statskirken til fælles Kamp imod den gamle Rationalisme og imod den af Schleiermacher befrugtede Theologi, der i den unge Professor H. N. Clausen (III, 615) havde faaet en dygtig Talsmand ved Universitetet, gik han ind paa Dr. Rudelbachs og Adjunkt J. Chr. Lindbergs Tilbud om i Fællesskab med dem at udgive et «Theologisk Maanedsskrift». Desuden lod han ogsaa paa anden Maade høre fra sig uden for Prædikestolen. I «Kjøbenhavns Skilderi» optraadte han som Værge for de fynske Almuesfolk, der bleve forfulgte af Øvrighed og Præster, fordi de søgte deres Opbyggelse i gudelige Forsamlinger. Han saa klart alle Farerne ved saadanne Konventikler, men han fandt, at Staten over for sligt burde se til med Ro i Steden for at slaa til med Sværd, og det harmede ham, at det ofte var vantro Præster, der gik i Spidsen for Forfølgelserne. Han brændte af Begjærlighed efter at vise, i hvilket misligt Forhold disse forfølgelseslystne Præster i Regelen stode til den Kirkes Lære, hvis Tjenere de vare, men han var bange for at afsige en kirkelig Skilsmissedom i Kraft af sin egen Skriftfortolkning, hvor sikker den end forekom ham selv.

Paa denne Tid var det da, at han, under Bøn og Læsning i

Irenæus' Skrift mod den falske Gnosis, fik Øje for det apostolske Symbols Betydning som det ægte Udtryk for det grundkristelige og de kristnes «oprindelige, altsaa uforanderlige» Trosbekjendelse, der af Luther, i Modsætning til Zwingli og Calvin, var bevaret i uopløselig Forbindelse med Daaben. Nu mente han at have fundet det faste Stade, fra hvilket han, uden at frygte «det exegetiske Pavedømme», kunde føre et dræbende Slag imod Rationalismen, og medens den lutherske Opvækkelse andensteds lidt efter lidt gled tilbage i den gamle lutherske Dogmatik, søgte han, ved at tage sit Udgangspunkt i Trosbekjendelsen, at vinde en Position, der muliggjorde en grundig Adskillelse mellem Tro og Theologi og en sand økumenisk Betragtning af de konfessionelle Modsætninger. Hans nye Standpunkt traadte frem i et Lejlighedsskrift, «Kirkens Gjenmæle mod Professor H. N. Clausen» (1825), der indeholdt nærgaaende Angreb paa den unge Præstelærer og vakte uhyre stor Opsigt (III, 616). G., der her ikke optraadte som Kritiker, men som kirkelig Modstander, paastod, at Professor Clausen «som ærlig Mand enten maatte gjøre den kristne Kirke højtidelig Afbigt for sin ukristelige og forargelige Lærdom eller nedlægge sit Embede og aflægge sit kristne Navn». Clausens Svar var en Injurieproces, efter hvilken G. blev dømt til en Bøde og til Censur; men inden Dommen var falden, havde han nedlagt sit Embede. Det var Stiftsprovst H. G. Clausens Forbud mod at bruge Fornyelsen af den gamle Dagvise: «Den signede Dag» og et Par nye Højmessesalmer ved Gudstjenesten i vor Frelsers Kirke paa Kristendommens Tusendaarsfest (Pinsen 1826), der bragte Bægeret til at flyde over; men Pinagtighederne ved en Præstestilling i Kjøbenhavn og den Maade, paa hvilken Mynster, i hvem G. havde ventet at finde en Medstrider, tog Afstand fra ham, vare vel de egentlige Aarsager til dette afgjørende Skridt.

Dermed oprandt der for ham et «Vintersæde i Studerekammeret», og det blev brugt lige saa flittig som Kandidataarene paa Valkendorfs Kollegium og Mellemtiden mellem Kapellaniet i Udby og Sognekaldet i Præstø. Navnlig for hans Gjerning som «folkelig Vækker» havde det stor Betydning. Allerede i Begyndelsen af 1827 skrev han et «litterært Testamente», der viste, at han ikke havde sat sit gode Humør til. Der i er det, at han giver den berømte Karakteristik af sig selv som «Hælvten Skjald, Hælvten Bogorm», og deri fremhæver han med Styrke Nødvendigheden af, at der bliver slaaet Bro over det Svælg, der skiller Folket fra de boglærde. Ved Fordanskningerne af Saxo og Snorre haabede han at have gjort noget

i den Retning, og det var hans Ønske at virke yderligere til, at alle Folkedele kunde smelte sammen som i Oldtiden. De 3 Englandsrejser, han med kongelig Understøttelse foretog i Somrene 1829—31, havde nærmest det Formaal at give ham Lejlighed til Undersøgelse af angelsaxiske Haandskrifter, og hans Iver tilskyndede Englænderne til at udgive deres nationale Skatte. Men disse Rejsers egentlige Frugt maa søges i de mange Impulser, som det engelske Aandsliv og Folkeliv gave ham.

Efter Hjemkomsten fra England tog han atter med Kraft fat paa mythologiske Studier, og ved Sommertid 1832 udgav han «Nordens Mythologi eller Sindbilledsprog», en Mythologiens Poesi, rig paa aandfulde Enkeltheder. Til den sluttede sig en «Haandbog i Verdenshistorien efter de bedste Kilder» (I—III, 1833—44), nærmest en Historiens Filosofi ud fra hans ejendommelige religiøse og nationale Forudsætninger. Her, som i «Mythologien», udviklede han den gamle Tanke om en Ungdoms-, Manddoms- og Alderdomstid hos de enkelte Folkeslag og efterviste, at Fantasien, Følelsen og Forstanden vare herskende Evner paa disse 3 Alderstrin, der efter deres forskjellige Grundkræfter sætte Blomst i Poesi, Historie eller Filosofi. Næst Ebræerne stillede han Grækerne og Nordboerne højest, og han fandt Modsætningen mellem disse 2 Folk deri, at Grækerne vare ledede af Naturens, Nordboerne af Historiens Aand. Derimod kastede han aldeles Vrag paa Rom, «den mageløse Røverstat», der 2 Gange blev Verdens «kolossale Tyran», og som er den aandelige Ophavsmand til «den sorte Skole» og alt juridisk Haarkløveri.

Da G. skrev sin første «Verdenskrønnike», var det hans Formaal at vække Samtiden til kristelig Alvor; men med «Haandbogen» vilde han oparbejde den historiske Sans i sit Folk. Fra nu af træder i det hele Folkeopdragelsens store Problem i Forgrunden hos ham, og dette Vintersæde i Studerekammeret er Højskoletankens Fødselstime. Den blev undfangen under Dønningerne af Julirevolutionen, og den nye folkelige Skole skulde være en Bro over Samfundskløfterne. Han var en udpræget kongeligsindet Mand, og han kaldte det danske Folk et afgjort kongeligsindet Folk. Mangfoldige Gange havde han i bunden og ubunden Stil røbet sin store Hengivenhed for Frederik VI og Skjoldungestammen, og Julirevolutionen kaldte han haanlig «de parisiske Skoledrenges Ridderspil i Hundedagene». Ethvert Forsøg paa «at rejse Pøbelbanneret mod Arildstroner og Herrestammer» var i hans Øjne ugudeligt Oprør; han foragtede den Magt, «Avisskriverne» vare i Færd med at vinde, og

han frygtede for en Tid, da Statsroret kunde blive lagt i Pøbelens og Børnenes Hænder («Politiske Betragtninger», 1831). Han havde imidlertid en «urimelig» god Tro til det danske Folk, og han haabede, at dette, der ikke var en undertvungen Trælleflok, men et fribaaret Folk, skulde kunne hæves op til en langt friere Stilling end de fleste andre Folkefærd; «men Forskjel maa der altid blive i en Stat». Han var ingen Ven af Rigsdage, men da de hørte til Dagens Orden, raadede han til at afværge de Farer, de medførte, ved i Tide at sørge for en forsvarlig folkelig og borgerlig Oplysning, og allerede i «Nordens Mythologi» udkastede han Tanken om et borgerligt og ridderligt Akademi, som skulde være et Fristed for det levende Ord. Alle Former af «Drengevidenskabelighed» vare ham en Gru, og han mente, at den egentlige Oplysning burde henlægges til Ungdomsaarene, «Aandens Skabertime», og da væsentlig meddeles gjennem Foredrag og Samtaler. Sorø, «hvor Axel hviler i lyse Kor, og Holberg smiler ad Fejl i Nord», udpegede han som det bedste Sted til en Ungdomsskole for det danske Folk. Men i Gøteborg ønskede han rejst en videnskabelig Højskole, fælles for Nordens Folk, til fri, selvstændig Livsoplysning i nordisk Aand, en Blanding af et Videnskabernes Akademi og et nordisk Oxford. For at vise, hvad han mente med Arbejdet paa Folkets Gjenfødelse i Nordens Aand, holdt han 1838 paa Borchs Kollegium de Foredrag, der efter hans Død ere udgivne under Titelen «Mands Minde», og s. A. digtede han sin berømte Sang om Modersmaalet.

Men skjønt Præsten i denne Tid var traadt i Skygge for Bogormen og Folkeopdrageren, var Kirkens Tjeneste ingenlunde glemt. Han omarbejdede en Del af sine Prædikenopskrifter fra vor Frelsers Kirke til «Søndagsbogen», en Prædikensamling i 3 Bind (1827—30), der hører til de mærkeligste, Kristenheden ejer. Ingensteds i hans mange andre Skrifter faar man paa én Gang et saa levende Indtryk af, hvad der var den egentlige Grundkraft i hans Liv, og tillige en saadan Forestilling om, i hvilken Grad han havde det poetisk-profetiske Ord i sin Magt. Stundum nærmer hans Prædiken sig til Salmetonen, og da «Søndagsbogen» var færdig, brød Salmevældet frem. Allerede tidligere havde han skrevet enkelte Salmer, og han havde ogsaa, som P. E. Müller med et Oehlenschlägersk Udtryk sagde, «med varsomt Klæde visket Støvet af gamle Dages Guld». Nu fattede han Planen til et «Sangværk», et kristeligt Sidestykke til Herders «Stimmen der Völker», der skulde omfatte den ældre danske Salmedigtning i lempet Skikkelse, Salmer fra andre Folkekirker og

nye Hymner. Pinsesalmerne ere hans ejendommeligste Bidrag til Salmedigtningen, og hans kirkelige Sang har samme Grundpræg som hans Prædiken; ogsaa som Salmist fører han i Regelen Menigheden op paa Vidderne, skjønt han, hvad mange subjektive Salmer vise, ingenlunde er ude af Stand til at følge den enkelte Sjæl i dens Kamp mod Verden og dens Fristelser.

Da G. vendte hjem fra sin tredje Englandsrejse (1831), havde J. C. Lindberg begyndt at holde gudelige Forsamlinger i sin Stue paa Kalkbrænderiet, men G. holdt sig tilbage fra disse, fordi han haabede at faa Lov til at samle en fri Menighed. Først da Kancelliet bestemt havde afslaaet hans Ansøgning om Tilladelse til at danne en saadan, gav han (12. Febr. 1832) Møde i Kalkbrænderi-Forsamlingerne, og nu blev Lindbergs Lejlighed snart for lille. Derfor blev der lejet et Loftsrum paa Christianshavn, men inden Forsamlingerne kunde begynde der, fik G. Frederiks tyske Kirke overladt til Aftensangstjeneste, og i 7 Aar samlede han en fast sluttet Kreds om sin Prædikestol; men han kunde hverken række sine Tilhørere Nadveren eller døbe og konfirmere deres Børn. I denne Fripræstetid arbejdede han især ivrig paa at vække Sansen for Religionsfrihed og kirkelig Frihed inden for Statskirken. Han foreslog Edsformularen ændret og Eden indskrænket til Vidne- og Troskabsederne, og Staten burde efter hans Mening nøjes med at kræve en borgerlig Trolovelse ved en af Statskirkens Præster, men overlade den kirkelige Velsignelse til dem, der virkelig satte Pris paa denne, og som Kirken med god Samvittighed kunde velsigne. I Sognebaandets Løsning og i Præstefrihed saa han den lempeligste Udvej af det kirkelige Uføre i Statskirken. Ved Præstefriheden skulde den dogmatiske og liturgiske Frihed, som Regeringen i den rationalistiske Tid havde begunstiget, gjøres lovmæssig, saa at Præsterne herefter kun skulde love «at forvalte Sakramenterne med Indstiftelsens Ord og at lære efter den hellige Skrift og at pryde Lærdommen med Tugt og gode Sæder». Disse kirkelige Frihedstanker, der vare modnede hos ham under de engelske Rejser, udsprang af den Grundbetragtning, at en Statskirke «simpelt hen er en Statsindretning (establishment), som Regeringen har Lov til at ende og vende efter eget Tykke», naar kun Samvittighedsfriheden, Religionens øverste Grundsætning og alle Borgeres utabelige Ret, bliver holdt i Ære.

Da han 1838 forgjæves havde søgt om Tilladelse til «indtil videre» at holde Altergang med sine Tilhørere og en Gang aarlig konfirmere deres Børn, fulgte han en Opfordring fra Frederik VI

til at søge Vartov, og i Maj 1839 blev han udnævnt til Præst her. Dermed begyndte det sidste Afsnit af hans Liv, der mere havde Høsttidens end Saatidens Præg, skønt han til sin Død vedblev at være en Sædemand. Om hans Prædikestol samledes der en stadig voxende fri Menighed, dannet af alle Samfundslag, og til Vartovkredsen som Modermenighed sluttede der sig i Aarenes Løb over hele Landet en Række Menigheder, der delte hans kirkelige og kristelige Grundsyn, hans Kjærlighed til Fædrelandet, dets Sprog og dets Minder, og hans lyse Haab til det danske Folk. Og fra den lille Hospitalskirke banede en levende og livlig Salmesang sig Vej over en stor Del af den danske Kirke.

I Christian VIII og især i Dronning Caroline Amalie havde G. længe haft Velyndere. I Kroningsaaret (1840) traadte han frem med en «Bøn til Majestæten for Danskhed og Modersmaal», en Opfordring til at aabne en dansk Højskole i Sorø. I 1842, da Regeringen vilde tvinge Baptisterne til at lade deres Børn døbe, hævdede han, at baade den kristne Tro og den augsburgske Konfession forudsætte Trosfrihed, og at Religionstvang snarere øger end mindsker Spliden i et Rige. Næste Aar satte Dronningen ham i Stand til atter at gjøre en Rejse til England, som denne Gang ogsaa blev udstrakt til Skotland, og han vendte hjem, beriget med mange Indtryk fra det politiske og kirkelige Liv, hvor Bølgerne den Gang gik højt paa Grund af den Puseyitiske Bevægelse. Ved Foraarstid 1844 blev han syg, og med den legemlige Sygdom fulgte sjælelige Lidelser som i hans Ungdom; der var Øjeblikke, i hvilke han gruede for den aandelige Døds Magt, som han syntes at mærke i sig. En Hviletid hos et Par af hans Præstevenner og et Sommerophold ved Strandvejen gjorde ham imidlertid snart fuldkommen rask og sjælefrisk. Saa snart han havde vundet Sejer over Anfægtelserne, skrev han: «Sov sødt, Barnlille», og da han i Begyndelsen af Juli var tilstede ved det store Møde paa Skamlingsbanken, digtede han flere Sange og holdt en mægtig Tale, der gjorde et stærkt Indtryk paa hele Forsamlingen. Efter Hjemkomsten tog han, sammen med Martensen, J. H. Paulli, Kolthoff og J. P. Spang, fat paa Udarbejdelsen af en ny Salmebog i Steden for den evangelisk-kristelige (I, 458), men dette Arbejde satte ikke anden Frugt end det ypperlige «Prøvehæfte», der udkom efter Nytaar 1845. Da Haabet om at tilvejebringe en tilfredsstillende Afløser af den rationalistiske Salmebog var glippet, dristede han sig til at lade «Et Barn er født i Bethlehem» og et Par andre Julesalmer trykke

paa et særskilt Blad og synge i Vartov Kirke (Julen 1845), og da der ikke blev gjort Indsigelse, føjede han ved de andre Fester flere til, saa at disse «Festsalmer» i Tidens Løb bleve til en hel Salmebog (17. Opl. 1889).

I de sidste Aar af Christian VIII's Regering var G. især stærkt optagen af Virksomheden for Skolesagen. I Nov. 1844 aabnede Chr. Flor (V, 214) paa en Gaard i Rødding, som «den slesvigske Forening» havde købt, en dansk Højskole, og derved førte han G.s Tanke fra Synernes Verden ud i Virkeligheden. G. selv vedblev ihærdig med Mund og Pen at arbejde for den folkelige Højskole i Sorø, og 31. Dec. 1847 udstedte Christian VIII et Kongebrev, der syntes at skulle gøre hans Drøm til Virkelighed; men da Kongen var død, blev Planen lagt hen. G. oplevede derfor ikke at se «Højskolen i Sorø» rejst, men 1853, paa hans 70aarige Fødselsdag, overrakte danske og norske Venner ham en Pengegave, der satte ham i Stand til paa Marielyst ved Kjøbenhavn at aabne en mindre stort anlagt Ungdomsskole, der kom til at bære hans Navn; og inden han døde, saa han mange andre lignende Skoler rejste baade i Danmark, Norge, Sverige og Finland.

For at styrke den danske Folkefølelse havde han sammen med Lehmann, P. C. Kierkegaard og fl. a. i Foraaret 1839 dannet «Danske Samfund», og han var længe et af de flittigste bidragydende Medlemmer ved dets Møder. Da det slesvig-holstenske Oprør udbrød, søgte han ved Sang og Tale at styrke sit Folk til Kampen, og han udgav et Ugeblad, «Danskeren» (1848—51), der foruden Udtalelser om Dagens nationale og politiske Spørgsmaal indeholdt mange Fædrelandssange, som hurtig bleve Folkets Ejendom. Begge hans Sønner gik frivillig med i Krigen, og da Freden var sluttet, tog han paa Rigsdagen Ordet for en Udtalelse om, at «Danehæren har gjort sig højlig og glædelig fortjent af Fædrenelandet». Men hvor højt han end elskede Sønderjyderne, dæmrede Tanken om Slesvigs Deling dog tidligere hos ham end hos nogen anden, og han dulgte ikke sin Overbevisning om, at det vilde være umuligt at binde den helt og halvt fortyskede Del af Sønderjylland fast og varig til Moderlandet.

Den Frihedsbevægelse, der ved Tronskiftet fik ny Fart, var ikke efter hans Hoved. Vel var han Frihedsmand til det yderste, og allerede 1832 havde han i Indledningsdigtet til «Nordens Mythologi» udtalte de ofte gjentagne Ord om «Frihed for Loke saa vel som for Thor». Men han var grunduenig med dem, der ønskede

en Konstitution efter fremmed Mønster. 1839 udtalte han som sin Overbevisning, at «Kongehaand og Folkestemme, begge stærke, begge fri», vilde skaffe Danmark de bedste Kaar, og hans Ideal var «en Konge med Enevoldsmagt og et frit Folkeraad, som hverken var lovgivende eller lovskrivende». Hvis han havde maattet raade, skulde derfor Danmark — i det mindste indtil der var sluttet Fred — have ladet sig nøje med Ophævelsen af Kongeloven og Trykkeforordningen og med Fastsættelsen af nogle frie Grundsætninger om Ministrenes Ansvarlighed og om Ungdommens Forpligtelse til at værne Fædrelandet. Hovedsagen for ham var, at Folket blev veloplyst, og at den personlige Frihed blev sikret. Hans frejdige Tro til det danske Folk bragte ham til at se Danmark som Historiens Palæstina og til at haabe, at de danske Bønder vilde blive «Kjærnen, hvorom alt det folkelige samler sig, Skjoldet, bag hvilket Modersmaalet udvikler sig, og Sulen, hvorpaa Riget hviler».

Efter et forgjæves Forsøg paa i Nyboder at opnaa Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling kom han i Nov. 1848 ind i denne som Repræsentant for Præstø, og paa de følgende Rigsdage (indtil 1857) mødte han for Præstø, Skjelskør og Kjærteminde. Under Grundlovsforhandlingerne talte han varmt Religionsfrihedens Sag, og paa Forslag af ham kom § 79 (om Nævninger) til at begynde med en Udtalelse om, at Offentlighed og Mundtlighed, saa snart og saa vidt som muligt, skulde gjennemføres ved hele Retsplejen. Men da Grundlovsudkastet til sidst blev forelagt til Vedtagelse, blev han hjemme, fordi han ikke vilde stemme for en Grundlov efter fremmed Mønster, «beregnet paa et mistænkeligt, stridbart og stundesløst Folk, ikke paa et i det hele meget godmodigt, fredeligt og mageligt Folk som det danske». Som Rigsdagsmand sluttede han sig nærmest til Bondevennerne, og han var Medlem af den Rigsdagsklub, der samledes i Hotel du Nord. Men nogen stor Indflydelse øvede han ikke; ogsaa i Politikken var han en Profet, der sprang Mellemled over. Han var en ivrig Modstander af det tvungne Fattigvæsen og af Skoletvang; han vilde, at Skattebyrden skulde rette sig nøje efter Skatteevnen, og han havde helst set Tolden helt afskaffet. Fæstes Overgang til Selvejendom vilde han have fremmet ved alle gode Midler, men han var en Modstander af Pensionering af alle Embedsmænd og af staaende Hære, som han kaldte «unaturlig Krigsstand i Fredstid». Først og sidst arbejdede han dog for kirkelig Frihed, og 4. April 1855 havde han den Glæde at se Loven om Sognebaandsløsning gjennemført. Strax

efter udtalte han Ønsket om, at ogsaa Præsterne kunde løses fra Sognebaandet, saa at de kun behøvede at række Sakramenterne til dem, de vilde, og derved kom hans Krav om Præstefrihed til at træde frem i en ny Skikkelse.

Som G. tog livlig Del i «Danske Samfunds» Møder, var han ogsaa i mange Aar en stadig Gjæst ved «Skandinavisk Selskabs» Sammenkomster og de aarlige nordiske Fester. 1845 modtog han i sin Bolig Hyldest af Deltagerne i det første skandinaviske Studentermøde, og 1851 var han med i Studentertoget til Norge. 1857 aabnede han det første nordiske Kirkemøde, og ved dette og de følgende Kirkemøder blev det klart, at han ogsaa uden for Danmark havde vundet stor Indgang. Da han 1861 fejrede sin Jubeldag som Præst, modtog han Beviser paa Paaskjønnelse fra mange Sider. Kongen gav ham Rang med Sjællands Biskop, og hans Venner skjænkede ham en 7armet Guldlysestage og en Sum Penge til en ny, udvidet Folkeudgave af «Sangværket» (I—V, 1868—81). 1863, paa hans 80aarige Fødselsdag, samledes en Del af hans kirkelige Disciple til et Vennemøde i Kasinos lille Sal, og siden oplevede han endnu 5 saadanne Møder med stadig voxende Tilslutning. Omtrent samtidig med Vennemødet i 1863 udsendte Martensen og Clausen Lejlighedsskrifter, i hvilke de gjorde Rede for deres Stilling over for «den saakaldte Grundtvigianisme», i det de navnlig angrebe G.s Paastand om Apostelsymbolets Oprindelighed, hans Opfattelse af Forholdet mellem Ord og Skrift og Betegnelsen af Bibelen som et dødt Ord. Over for disse Angreb nøjedes G. med kortere Indlæg og Henvisning til sine tidligere Skrifter, men da Kampen om Junigrundlovens Ændring brød ud, traadte han, trods sin høje Alder, atter frem paa den politiske Kampplads og lod sig 1866 vælge som 4. Landstingsmand for 10. Kreds. Som saadan tog han gjentagne Gange Ordet for den gamle Grundlov, i hvilken han saa det eneste endnu ikke brustne Samfundsbaand, og da den gjennemsete Grundlov trods hans energiske Modstand var gaaet igjennem, indgav han som Landstingets Aldersformand, sammen med Tscherning som Folketingets Aldersformand, en Adresse til Kongen med Bøn om, at Hans Majestæt vilde bruge sit Veto over for den nye Grundlov; men Kong Christian IX nægtede at modtage de to Underskrivere.

Dermed var G.s Deltagelse i det offentlige Liv til Ende, og Aaret efter blev han, under Gudstjenesten i Vartov Kirke, ramt af et nyt Anfald af den gamle Sindssygdom; men efter et længere Ophold i landlige Omgivelser blev han saa rask, at han igjen kunde

optage sin Præstegjerning. 2. Pinsedag 1871 var der gaaet 60 Aar siden hans Præstevielse, og ogsaa denne Mindedag blev fejret paa forskjellig Vis. Hans Venner i Danmark og Norge skjænkede ham Gaver, og Videnskabernes Selskab i Throndhjem optog ham blandt sine Medlemmer som Anerkjendelse af hans «lange og hæderfulde Virksomhed som gejstlig, som Digter, som Vækker og Bærer af en sund og kraftig Nationalaand i det med Nordmændene saa nær beslægtede danske Folk». I Sept. 1871 tog han Del i det 4. skandinaviske Kirkemøde i Kjøbenhavn, og umiddelbart efter dette holdt han Vennemøde med sin egen Kreds. Ogsaa i 1872 blev der indbudt til et saadant Møde, og Søndag 1. Sept. prædikede han som sædvanlig i Vartov, men næste Dag sov han mildt og stille hen, «som Sol i Høst gaar ned». I ham mistede Danmark en trofast Søn, der ved sin Aands Kæmpekraft og sit jærnflittige Arbejde har efterladt dybere Mærker i sit Folk end nogen anden, og ved hans aabne Grav sang Bjørnstjerne Bjørnson:

«Synerne efter som Solskyer gaar
over de havslagne Lande; —
Nordfolkets Udsigt i tusende Aar
skal de rande.»

G. var 3 Gange gift. Efter sin første Hustrus Død (14. Jan. 1851) ægtede han (24. Okt. s. A.) Enkefru Ane Marie Elise Toft, f. Carlsen, til Rønnebæksholm (f. 4. Avg. 1813), Datter af Chr. Rasmussen C. til Gammel Kjøgegaard og Else Margrethe f. Nyhuus og Enke efter Godsejer Har. P. N. T. Efter hendes Død (9. Juli 1854) indgik han (14. April 1858) et tredje Ægteskab med Enkefru Asta Tugendreich Adelheid Reedtz, f. Komtesse Krag-Juel-Vind-Frijs (f. 12. Marts 1826), Datter af Erhard Greve K.-J.-V.-F. og Caroline Tugendreich Adelheid f. Reiche og Enke efter Gehejmekonferensraad H. C. R. Hun døde 5. Okt. 1890.

H. Brun, Biskop N. F. S. G.s Levnetsløb, udførligt fortalt fra 1839, I—II, 1882. F. Winkel Horn, G.s Liv og Gjerning, 1883. L. Schrøder, G.s Barndom og første Ungdom, 1883. Th. Graae, G. paa Langeland, 1880. F. Nygård, Det Schouboeske Institut og G.s Lærervirksomhed sammesteds, 1880. Danskeren f. 1889—92. N. W. T. Bondesen, Minde om G.s Præstegjerning i Aaret 1821 (Præstø), 1874. F. Nygaard, G.s Stilling til en Udtrædelse af Statskirken og «Kalkbrænderi-Forsamlingerne», 1882. J. P. Mynster, Meddelelser om mit Levnet. H. N. Clausen, Optegnelser om mit Levneds og min Tids Hist. S. 107 f. H. L. Martensen, Af mit Levnet I, 30 f. II, 49 f. III, 63 f. G. og Ingemann. Brevvexling 1821—59, udg. af S. Grundtvig, 1882. Chr. Molbech og N. F. S. G. En Brevvexling, samlet af C. K. F. Molbech, udg. af L. Schrøder, 1888. H. Bech, Gunni Busck, 2. Udg. F. Barfod, P. A. Fenger. R. Schmidt, G. og den tyske Orthodoxi, 1883. F. Nielsen, G.s religiøse Udvikling (til 1839), 1889. C. Flor,

Kort Fremstilling af G.s mythologiske og historiske Betragtningsmaade, 1865. J. Steenstrup, Historieskrivn. i Danm. i d. 19. Aarh. F. Rønning, G. som Æsthetiker, 1883. R. Schmidt, Om det intuitive Geni med særligt Henblik paa G., 1879. F. Hammerich, G. og det forenede Venstre, 1875. N. Lindberg, G.s politiske Stade, 1876. J. K. Madsen, G.s Jordefærd og det kirkelige Vennemøde, 1872. F. Rønning, Hundrede Aar, 1883. *Fr. Nielsen.*

Grundtvig, Svend Hersleb, 1824—83, Litteraturforsker og Sprogmand, fødtes 9. Sept. 1824 paa Christianshavn, hvor hans Fader, foran nævnte N. F. S. G., den Gang var Kapellan ved Frelserens Kirke. Pastor G. ledede selv sine Sønners Opdragelse, ved hvilken hans egne pædagogiske Anskuelser vare raadende. G. lærte Religion, Græsk, men ikke Latin, Geografi i nøje Forening med Historie, dernæst Nordens Sprog og Litteratur, i Islandsk fik han Undervisning af Jón Sigurðsson; Engelsk lærte han tidlig ved Omgang med en engelsk Kammerat. Hvor fri end Undervisningen var, fordrede Faderen dog, at Børnene erhvervede sig Kundskaber, og at de læste flittig; men om end G. tidlig naaede Modenhed, maatte han dog endnu nede i Manddomsaarene savne haardt et bredere Grundlag af Kundskaber, hvilket han efterhaanden med større Besvær maatte søge at indvinde. «Min yngste Søn kom forleden Aften» — skriver Pastor G. 1. Maj 1841 — «og spurgte mig, om jeg havde noget imod, han blev Ingeniørofficer, da han jo ikke maatte blive Student som de andre, og det var ham alt for haardt ingen Ting at være. Det var mig en haard Nød at knække; thi sandt er det jo, at jeg ikke har beregnet mine Sønners Dannelse paa det nuværende Øjeblik, men paa den ny Tid, jeg venter.» Imidlertid faldt G. til Føje lige over for Faderens Redegjørelse. «Nu sidder han igjen rolig og lidt dybere i Iliaden, i de danske og engelske Kæmpeviser og i sine adelige Slægtregistre.»

2 Aar tidligere havde Faderen erhvervet et Haandskrift med Folkeviser fra 1656, som i høj Grad havde tiltrukket sig G.s Opmærksomhed, da det indeholdt Viser, som endnu ikke vare udgivne, og Opskrifter af de allerede bekjendte Viser, der afvege baade i Form og Indhold fra de udgivne Texter. «Denne gamle Folkedigtning blev fra nu af Udgangs- og Midtpunktet for alle mine Studier og Interesser», skriver G. senere (1877). Han gjorde Bekjendtskab med Folkeviserne fra England og blev slaaet ved disses Lighed med de danske, og kun 18 Aar gammel debuterede han med et Hæfte «Engelske og skotske Folkeviser fordanskede», der efterfulgtes af 3 andre (1842—46); her vare de smukke Digte gjen-

givne i en vellykket, poetisk beaandet Oversættelse, der var holdt i god Visestil. Imidlertid havde G. ved at ledsage sin Fader paa dennes Rejse til England 1843 haft Lejlighed til at udvide sit Kjendskab til de engelsk-skotske Ballader. Efter sin Hjemkomst slog han i «Dansk Folkeblad» (1843—44) til Lyd for, at vore Kæmpeviser udgaves paa en bedre Maade, og samtidig opfordrede han til, at man rundt om i Landet optegnede saadanne Viser, som endnu levede i Folkemunde. 1846 blev G. Student og hørte N. M. Petersens Forelæsninger paa Universitetet uden dog egentlig at sigte mod nogen Embedsexamen. Først 14 Aar senere bøjede han ind paa den slagne akademiske Vej ved at underkaste sig Philosophicum og Magisterkonferens i nordisk Filologi (1860).

Men da havde G. allerede lagt en hæderfuld videnskabelig og militær Bane bag ved sig. Efter Opfordring fra «Samfundet til den danske Litteraturs Fremme» indsendte han en Plan til en ny Udgave af Viserne. Denne tryktes i Febr. 1847; kort efter udkom hans Prøve paa en saadan (2. Oplag af begge udkom s. A.). Her var Handsken kastet, og en ivrig Debat, i hvilken lærd og læg toge til Orde, udspandt sig; C. Molbech, P. Hjort, Levin, Liebenberg og mange flere droge til Felts mod Planen, der syntes alt for bogstavtro og omstændelig. Ogsaa N. M. Petersen dadlede den, men han udtalte sig dog fortrøstningsfuldt om Udgiveren. «Palmen vinker i det fjærne, S. G. vil se den og vil vinde den.» I et Stridsskrift, «Etatsraad Molbech og Kæmpeviserne», vendte G. sine Vaaben mod den iltreste af sine Modstandere (1848), og han skulde omsider sejre. I Maj 1850 vedtog Samfundet hans Plan, efter at Staten havde lovet et betydeligt Tilskud. Men da havde G. i 3 Aar været i Felten.

Ved Krigens Udbrud havde han meldt sig som frivillig og var allerede i April 1848 med sin Broder Johan og trofaste Kammerater ved sin Side kommen til Sønderjylland. Den Kugle, som faa Dage efter deres Ankomst dræbte hans kjære Ven Dyrmaleren Lundbye, susede forbi hans Hoved. I Kugleregnen skulde G., som blev Lieutenant 17. Juli 1848, først komme ved Dybbøl 13. April næste Aar; senere kæmpede han kjækt i Istedslaget, hvorfor han hædredes med Ridderkorset. Efter Krigens Slutning vedblev G. at tjene i Hæren, men stilledes dog efter eget Ønske à la suite allerede 1853 og fik Afsked 1863 som Kapitajn; under Krigen 1864 gjorde han i 6 Maaneder Tjeneste ved Exercerskolen i Kjøbenhavn og blev 1868 Kapitajn i Forstærkningen (indtil 1879).

I de nærmeste 10 Aar efter Felttogene kunde G., der allerede

under sin Permission, medens Vaabnene hvilede i Vinteren 1849—50, ihærdig havde arbejdet paa Udgaven af Kæmpeviserne, tage fat paa denne med Kraft. Det 1. Bind sluttedes 1853, 2. 1856, 3. 1862; derefter gik Offentliggjørelsen noget langsommere, og først efter G.s Død udkom sidste Hæfte af det store 4. Bind (1883), 2 Hæfter af 5. Bind vare udkomne 1877—78 (Bindet sluttedes 1890 ved A. Olrik). I dette store Værk ligger G.s egentlige Livsbedrift. Hans Princip for Udgivelsen var blevet gjennemført og havde sejret. Han havde klart godtgjort, at en Urtext for Viserne ikke lod sig give, i det allerede de ældste Optegnelser afvege langt fra hinanden, og Viserne i Tidens Løb havde faaet store Varianter og mange Tilføjelser; en Rekonstruktion af den oprindelige Text maatte faa et saa stærkt subjektivt Præg, at den ikke hørte hjemme i en Udgave. I de omfattende Indledninger til Viserne havde G. fremsat et sammenlignende Studium af Evropas Visedigtning med stor Kyndighed, Takt og poetisk Forstaaelse. Det mythiske Indhold i Viserne var stillet i Forhold til Oldtidens Digtning og Tankekreds paa nye Maader, de historiske Viser vare belyste ved nøje Prøvelse af deres Forhold til de virkelige Begivenheder. Viserne vare samlede i Grupper og deres Slægtskab og Afstamning udfundet. Med utrættelig Flid vare Afskrifter og Oplysninger tilvejebragte, i Gjengivelsen var iagttaget en Nøjagtighed, som søger sin Lige. Rundt om i Udlandet hørte man kun Lovord over denne Udgave, hvis Principper kjendtes værdige til Efterfølgelse.

Det var Kjærlighed til Fædrelandet og til nordisk Aand og Ejendommelighed, der som den inderste Drivfjeder gjorde G. til Videnskabsmand, og hans store Ønske var, at hans egne videnskabelige Gjerninger atter lode sig omsætte i Bøger, der kunde tale til Hvermand og vække Kjærlighed til vort Land og vor Fortid. Derfor udgav G. for Udvalget for Folkeoplysningens Fremme «Danske Kæmpeviser» (1867) og «Danmarks Folkeviser i Udvalg» (1882), hvilken han en Gang betegnede som sin «kjæreste Bog». Den poetiske Sans, som G. besad, og som stundum havde givet sig Udslag i selvstændige Smaadigte, havde i Forening med hans dybe Forstaaelse af Viserne gjort ham det muligt ofte at finde Visens rette Form. Ved sine gjentagne Opfordringer til at indsamle Folkeminder havde G. efterhaanden kunnet samle store Forraad; han udgav af den rige Høst 3 Samlinger «Gamle danske Minder i Folkemunde» (1854—61) og 3 Bind «Danske Folkeæventyr» (1876—83). Sammen med Jón Sigurðsson var han Udgiver af «Íslenzk fornkvæði»

(1854—59). For Færøernes Litteratur og Sprog havde han altid vist en særlig Interesse, og paa Grundlag af det Stof, han havde bragt til Veje, og efter den af ham lagte Plan lod G. med Bistand af den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse sin Svoger Jørgen Bloch udarbejde en Samling af færøske Folkeviser (16 Kvartbind paa Kgl. Bibliothek), hvortil slutter sig en, ligeledes af Bloch udført, færøsk Ordbog.

Den omtalte Standsning eller Langsomhed i Udgivelsen af Folkeviserne var foranlediget ved Stoffets overvældende Mængde — G. havde ladet sig vildlede i sin Dom over de sildige Viseformers og «Nydannelsers» Betydning —, men dog især ved, at G. var bleven kaldet til ny Virksomhed. Efter N. M. Petersens Død og K. Gislasons Udnævnelse til Professor bleve efter afholdt Konkurrence G. og K. J. Lyngby begge udnævnte til extraordinære Docenter i nordisk Filologi (1863). Han omfattede Lærervirksomheden med Interesse, og i sine livlige og klare Foredrag tog han Sigte paa det væsentlige; og hans Studiers Omraade udvidede sig fra nu af betydelig. Allerede i Konkurrenceforelæsningerne havde han givet en aandfuld «Udsigt over den nordiske Oldtids heroiske Digtning» (1863); nu offentliggjorde han til Brug ved sine Forelæsninger en «kritisk Haandudgave» af Sæmunds Edda (1868, ny Udg. 1874); mod R. Keysers norske Theorier tog han til Orde ved et vægtigt, om end ensidigt, Indlæg i Afhandlingerne: «Om Nordens gamle Litteratur, en Anmeldelse og Indsigelse» (1867), «Er Nordens gamle Litteratur norsk? eller er den dels islandsk og dels nordisk?» (1869).

G. var i bestandig Udvikling. Han blev ogsaa Sprogforsker, og skjønt han egentlig savnede den nyere Filologis mere systematiske Skole, lod en naturlig Sprogsans ham ogsaa her arbejde med Held. Han skrev om «det danske Sprogs Tonelag» og gav en fortræffelig Udgave af Peder Palladius' Visitatsbog med Ordfortegnelse (1872). Han deltog i det nordiske Retskrivningsmøde i Stockholm 1869 og udgav «Dansk Retskrivningsordbog» (1870), «Dansk Haandordbog med den af Kultusministeriet anbefalede Retskrivning» (1872, 2. Udg. 1880, Tillæg 1882).

G.s store Kjærlighed til sin Fader bragte ham end videre til at udgive forskjellige af hans Værker, saaledes flere Bind af hans «Poetiske Skrifter» med oplysende Anmærkninger; han havde ogsaa tænkt paa at skrive hans Biografi og indsamlet dertil. Men hele denne omfattende og mangeartede Virksomhed standsede, da G. efter kun en Dags Sygdom døde 14. Juli 1883. G. var i 1868

bleven optaget i Videnskabernes Selskab; 1869 blev han titulær Professor, 1871 fik han Sæde i den Arnamagnæanske Kommission, 1877 udnævntes han ved Jubelfesten i Upsala til Æresdoktor. Hans store, i en udmærket Orden holdte Samlinger erhvervedes af Staten og bevares paa det kgl. Bibliothek.

G. var en kjæk, aaben og livsglad Natur, der trængte til at udtale sig; han kunde stundum glemme Formen og optræde noget brysk, men oftest lyste dog et venligt Udtryk fra hans karakteristiske Ansigt. Det ovale Hoved med det blonde Haar og de blaa Øjne, paa hvis Sekraft Lorgnetten tidlig maatte hjælpe, det tænkende Udtryk, den sunde, ranke Skikkelse og raske Gang — man havde Indtrykket af, at Krigeren endnu stadig stak i Videnskabsmanden. G. havde arvet efter sin Fader en oprigtig kristen Tro; han var hjælpsom og velvillig og den kjærligste Ægtefælle. Han havde 10. Dec. 1858 ægtet Laura Bloch, Datter af Grosserer Georg B. i Kjøbenhavn, f. 23. Juni 1837. Nogle Aar efter Brylluppet overfaldtes hun af Svaghed, som nødte hende til at holde Lejet eller at blive i Rullestolen. G. plejede sin elskværdige og begavede Hustru, med hvem han levede i det fortroligste Samliv, med inderlig Trofasthed. Hun døde 20. April 1891. Hun stiftede et Legat paa 8000 Kr. («Prof. S. G.s Legat») til Fremme af Studiet af nordisk Filologi. 2 Portrætmedailloner (af V. Bissen), tilvejebragte ved offentlig Indsamling, smykke deres Grav paa Frederiksberg Kirkegaard.

Fr. Barfod, S. H. Grundtvig, 1883. Illustr. Tid. 1883, Nr. 1244. Ude og Hjemme 29. Juli 1883. Højskolebladet 1883, Nr. 75 ff. 79.; 1885, Nr. 58 f. Magne 1884, Nr. 12 f. 15. Arkiv f. nord. Filologi I. Upsala Univ. fyrahundraårs jubelfest 1877. Illustrerad Tidn. 28. Juli 1883. Nyare bidrag t. kännedom om de svenska landsmålen VII, 1. Germania, 29. Jahrg.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Grunnet, Niels Petersen, f. 1827, Præst. Han er født 19. Febr. 1827 i Nørre Bjært ved Kolding. Forældrene, Gaardmand Peter Lauridsen G. og Johanne Nielsdatter, flyttede siden til Hedensted, hvor de sluttede sig til «de stærke Jyder». G. blev strax efter sin Konfirmation antaget som Skolelærer, først i Hedensted, siden i Egtved. Paavirket af, at en Proprietær Hostrup der paa Egnen havde en Søn, der var Missionær, kom han ved Hjælp af en Præst i Christiansfeld 1851 paa Missionsskolen i Basel, hvor han 1854 blev indskrevet som Student ved Universitetet. Gjennem Dr. theol. C. Rørdam kom han i Forbindelse med det danske Missionsselskab, der

1855 antog ham som Elev paa Prøve og skaffede ham optaget paa Pastoralseminariet, medens han tillige undervistes af L. Helveg og Kragballe. Han overtog tillige Ledelsen af en ugentlig Missionstime i Kjøbenhavn og foretog en Rejse omkring til Missionsvenner, hvor han ligeledes holdt Forsamlinger. Selskabets Bestyrelse havde dog ikke været tilfreds med denne Virksomhed, da G. havde udtalt skarp Dadel over Folkekirken, og det tillige forekom den, at han viste Tilbøjelighed til hellere at ville blive hjemme og træde i Spidsen for en udtraadt Menighed. Ved et Bestyrelsesmøde i Okt. 1855 stemte flere Medlemmer mod at antage G. som Missionær, og mindre end en Maaned efter oprettede han en Frimenighed efter at have ladet sig ordinere i Hamborg. Hans Menighed holder fast ved den lutherske Kirkes Symboler, men kræver Kirketugt og forkaster Folkekirkens Forbindelse med Staten. Den har nu Filialer rundt omkring i Landet. — G. ægtede 1856 Maria Magdalene Mathilde Walter fra Schweits.

Dansk Missionsblad 22. Aarg. (1855), Nr. 11. *L. Koch.*

Grut, Edmund Gottfred Hansen, f. 1831, Læge. Han er en Søn af Etatsraad, Grosserer Andreas Nicolai Hansen og Emma Eliza f. Grut og født i Kjøbenhavn 15. Jan. 1831, dimitteredes privat til Universitetet i 1847, gjorde Tjeneste ved et Lasaret i Kjøbenhavn under Krigen 1850 og tog medicinsk Examen 1854. Efter at have fungeret som Kandidat paa Frederiks Hospital foretog han en længere Rejse til Paris, London, Edinburgh og Berlin for at studere Kirurgi og Ofthalmologi, sidstnævnte Fag navnlig hos Desmarres og v. Graefe. Hjemkommen tog han 1857 Doktorgraden ved en Afhandling om det kort i Forvejen af Helmholtz opfundne epokegjørende Instrument, Øjenspejlet. 1859—61 var han Reservekirurg paa Frederiks Hospital, og 1863 oprettede han sin Privatklinik for Øjensygdomme, der var den første fuldt udviklede (stationære og ambulatoriske) Øjenklinik i Kjøbenhavn og snart vandt overordentlig Ry og eminent Betydning ikke blot som Kuranstalt, men ogsaa som Læreanstalt, i det han derefter som Privatdocent stadig gav omfattende Undervisning i sit vigtige Specialfag i dets hele nye, banebrydende Udviklingsstandpunkt. Alle yngre danske Øjenlæger og overhovedet en meget stor Del af Landets Læger ere saaledes hans Disciple. 1882 blev han ansat som midlertidig Docent og 1888, da hans Fag først normeredes under Fakultetet, som Professor ordinarius. Sammen med sin omfattende praktiske Virksomhed

har han virket litterært ved talrige vigtige Tidsskriftsafhandlinger om ofthalmologiske Æmner — fra 1888 er han Udgiver af «Nordisk ofthalmologisk Tidsskrift» — og ved sin specialvidenskabelige Avtoritetsstilling modtaget talrige Hverv og Udmærkelser i Indland og Udland. 1876 var han Vicepræsident for den ofthalmologiske Kongres i New-York ligesom samtidig dansk delegeret ved den internationale Lægekongres i Philadelphia i Anledning af de forenede Staters 100 Aars Jubilæum, 1884 var han Præsident for sin Sektion ved Lægekongressen i Kjøbenhavn, 1889 holdt han paa Anmodning af det engelske «Royal ophthalmological society» «the Bowman lecture» i London, 1890 var han tilkaldt Dommer ved Konkurrencen om et ofthalmologisk Professorat i Stockholm; s. A. blev han Medlem af Bestyrelsen for det kgl. Blindeinstitut i Kjøbenhavn. Af forskjellige udenlandske lægevidenskabelige Selskaber er han Medlem. For øvrigt skal her endnu kun nævnes, at han har været Medlem af Bestyrelsen for Kysthospitalet paa Refsnæs lige fra dets Oprettelse og ligeledes i en lang Aarrække har fungeret som Formand for Repræsentantskabet i Badeanstalten Ryssenstens Aktieselskab. — 1857 ægtede han Bertha Cathinca Hoskiær, Datter af Mægler Frederik H. 1882 antog han i Følge Bevilling Familienavnet Grut.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. *Jul. Petersen.*

Grüne, Johan Peter Martin, 1805—78, Journalist, var Søn af en fattig tysk Skrædder, Ludvig Christopher G., og Birgitte Christine Laurine f. Krog. Han blev født i Kjøbenhavn 21. Marts 1805, blev Drejersvend og berejste paa sin Profession Tyskland, Schweits og Italien, var endog nogle Aar bosat i Mailand. Han blev stærkt paavirket af Germanismen og saa i Tyskerne Verdens første Folk, havde ogsaa fuldt tilegnet sig Sproget, saa at han med Lethed skrev tyske Digte. Egentlig var han lyrisk anlagt, og det er ejendommeligt, at han først vovede sig frem som æsthetisk Forfatter og Samler: «Nyt Novellebibliothek» (1837, sammen med A. P. Liunge), «Danske Noveller» (1838, med Cl. Rosenhoff), «Klubvisebog» (1838), «Kjøbenhavns Morgenblad» (1838—39). Det var nærmest A. P. Liunge, som pousserede ham frem. Efter at Orla Lehmann og Giødwad havde haft deres korte Kampagne i «Kjøbenhavnsposten», overtog G. 1839 Redaktionen af dette Blad og fortsatte den lige til Bladets Ophør i 1859, oftere under Dække af «ansvarhavende Redaktører» paa Grund af Konflikter med Stats-

magten. Han havde samlet sig mange Kundskaber, var bevandret i flere Videnskaber, vel en Avtodidakt, men af ikke almindelig Art, havde Pennen ganske i sin Magt, men forstod ikke at være Redaktør, og «Kjøbenhavnsposten», der aldrig naaede nogen stor Læsekreds, led kronisk af Stofmangel, saa at næsten en hvilken som helst indsendt Artikel kunde være sikker paa Optagelse, naar den blot angreb noget og ikke gik lige stik imod hans særlige Meninger. Disse vare vidt forskjellige fra de da fremherskende i Tiden. Han var udpræget antinational, ikke blot for Danmarks, men ogsaa f. Ex. for Italiens Vedkommende, han holdt under Krimkrigen med Russerne, han hadede Studenter og Professorer, hvem han tilskrev alt det forkerte i Verden, afskyede Bourgeoisiet, men kunde, som Goldschmidt siger om visse Naturer og til Dels om sig selv, slutte sig enten til det yderste Demokrati eller til Aristokratiet eller til begge Dele, og dette sidste blev virkelig Tilfældet med ham. Efter sin radikale Periode, hvor han var Republikaner og dog Helstatsmand til det yderste, Socialist, særlig kristelig Socialist, og dog Forsvarer af ethvert Aristokrati, inklusive det slesvig-holstenske, demokratisk Frihedsmand og dog Hader af alle Opfindelser og Maskiner, endte han med «Kronen» (1862—67), et Ugeblad af den mest udprægede reaktionære Farve, uden at han egentlig kan siges at være bleven en anden end før. En nobel og hæderlig Karakter var han helt igjennem, yderst tarvelig og nøjsom i sine Fordringer til Livet. Det gnavne Ansigt, hvormed han altid afbildedes i «Korsaren», passede til Dels paa hans Blad og havde nogen Tilknytning i hans mere end stygge Ydre og sjuskede Person; men som Menneske var han egentlig Gemytligheden selv, meget elskværdig, undertiden næsten sentimental. Han henlevede sine sidste Dage i tilbagetrukken Stilhed, levende af en lille Pension, som hans aristokratiske Velyndere ydede ham; han døde 19. Febr. 1878. Hans Hustru var Charlotte Emilie f. Grove (f. 8. Juni 1807 † 22. April 1891).

Erslew, Forf. Lex. M. Goldschmidt, Livs-Erindringer og Resultater. J. Michaelsen, Fra min Samtid S. 78 ff. *C. St. A. Bille.*

Grüner, Frederik Carl Ferdinand, 1767—1834, Officer, Søn af Major ved bornholmske Infanteriregiment Carl August Andreas G., fik 1783 Udnævnelse som Sekondlieutenant ved ovennævnte Afdeling, men blev 1785 forsat til Kongens Regiment, 1789 til 1. sjællandske Bataillon let Infanteri (1. frederikshavnske Bataillon), ved hvilken og den samtidig oprettede 2. sjællandske lette Infanteribataillon han

dernæst i længere Tid skiftevis forrettede Tjeneste. G., der 1790 blev Premierlieutenant, 1795 Kapitajn, 1804 Major, tiltrak sig her Kronprinsens Opmærksomhed ved sin Duelighed i Tjenestens forskjellige Grene, navnlig som Instruktør i Skarpskydning og praktisk Felttjeneste, og 1804, efter forinden at have fungeret som Adjudant hos Prinsen ved Exercertider og Troppesamlinger, knyttedes han fast til dennes Hovedkvarter, hvor han 1808 blev Generaladjudant-Lieutenant (med Obersts Rang 1810). 1811 afgik han fra Generalstaben og overtog Kommandoen over 2. jyske Infanteriregiment, blev 1814 Kommandør for kjøbenhavnske Infanteriregiment, 1816 Chef for 1. jyske Infanteriregiment, 1817 Generalmajor, 1826 Kommandør og 1828 Storkors af Danebrog. Ved Schulenburgs Død sidstnævnte Aar blev Kommandantposten i Kjøbenhavn ikke besat, men det overdroges G. indtil videre at varetage de derunder hørende Forretninger, og disse beholdt han til sin Død, 6. Jan. 1834. — G. fik Kammerherrenøglen 1815. Han ægtede 1792 Enken efter dansk Kompastor i Store Magleby, Mag. Peder Olrog (f. 1741 † 1788), Barbara f. Møller (f. 1763), Datter af Niels M. til Vivebrogaard og Inger Marie f. Mohr. *S. A. Sørensen.*

Grüner, Georg Johan Røby, 1817—90, Godsejer. G., Søn af Generalkrigskommissær Gustav G. til Kjærup (f. 19. Juli 1791 † 2. Febr. 1869) og Mariane Birgithe f. Røby (f. 1. April 1795 † 5. Marts 1859), fødtes 27. Okt. 1817, blev Student fra Sorø Akademi i 1836 og juridisk Kandidat i 1842. I 1844 kjøbte Faderen Hovedgaarden Ravnstrup i Sjælland til ham, og han erhvervede senere ved Kjøb Gaardene Lille Svendstrup og Tersløsegaard, paa hvilken sidste han i Forening med 3 andre Soranere, Greverne Frijs-Frijsenborg og Frijs-Juellinge samt Baron Rosenørn-Lehn, oprettede det Holbergske Enkesæde. Endelig overtog han efter Faderens Død ogsaa Kjærup. — Skjønt G. i længere Tid selv drev flere af disse Gaarde, var han ikke egentlig Landmand, hvorimod han nærede megen Interesse for kommunale, sociale og politiske Spørgsmaal. Han viste dette paa forskjellig Maade, saasom ved næsten i en Menneskealder at fungere som Sogneraadsformand, ved at stifte en lokal Sparekasse, som han stadig vedblev at lede personlig, samt ved at medvirke til Dannelsen af Oktoberforeningen (1865), der skulde være en Fællesrepræsentation for de store og smaa Bønder. Han blev Medlem af Foreningens Bestyrelse og kom i denne Egenskab til at spille en Rolle ved Dannelsen i 1865 af Ministeriet Frijs — «Soraner-

ministeriet» —, i det han ivrig arbejdede paa at stemme J. A. Hansen gunstig for en Overenskomst, hvilket som bekjendt ogsaa lykkedes. Aktiv Del i Politikken kom han dog aldrig til at tage; skjønt han stillede sig flere Gange til Valg, sidst i 1865 i Slagelse til Rigsraadets Folketing, støttet af Bondevennerne, lykkedes det ham ikke at blive valgt. Som Repræsentant for Landbointeresserne deltog G. end videre i Oprettelsen af Landmandsbanken, i hvilken han i nogle Aar var Formand i Bankraadet, ligesom han ogsaa var Medlem af Repræsentantskabet for Landbygningernes Brandforsikring og for Sjællands Stifts Brandforsikring. Mest bekjendt er dog G. ved sin Virksomhed for Forbedring af Landarbejdernes Stilling. I dette Øjemed tog han Initiativet til Oprettelsen af «de forenede Kommuners Alderdomsforsørgelseskasse» (1872), en Institution, der byder Arbejderklassen forskjellige Fordele og har vundet ikke ringe Tilslutning hos de sjællandske Kommuner, og han vedblev lige til sin Død at være Kassens Præsident og med stor Iver at virke for den. — G., der efterhaanden var bleven udnævnt til Hofjægermester (1861) og Kammerherre (1882), blev gift i 1867 med Clara Gudrun Simonsen (f. 1850 † 1881). Han døde 16. Nov. 1890. *A. Leigh-Smith.*

Grüner, Gustav, 1688—1763, Officer og Diplomat, var født 1. Jan. 1688 paa Sæbygaard i Østergøtland, hvor hans Fader, ndfr. nævnte Etatsraad Johan Diderik G., den Gang boede som Sekretær hos den danske Gesandt ved det svenske Hof. G.s Opdragelse lader til at være bleven ledet i militær Retning. Først blev han i sit 14. Aar indskrevet som Søkadet i Kjøbenhavn, men forblev dog hos sin Familie i Sverige, hvor han 1705 blev ansat som Underofficer ved Oberst Hugo Hamiltons Regiment for at uddannes i den praktiske Infanteritjeneste. Da han var 18 Aar gammel, kom han i en alvorligere Krigsskole, i det han 1706 rejste til Krigsskuepladsen i Brabant, hvor en Del af den danske Hær kæmpede som engelske Hjælpetropper i den spanske Arvefølgekrig. I o. 14 Aar førte G. nu et omflakkende Krigerliv. Han begyndte dette som Sekondlieutenant ved Prins Carls Regiment og deltog i mange Slag og Træfninger. Han blev haardt saaret ved Oudenarde 1708, hvor han om Aftenen efter Slaget laa som død paa Valpladsen, men blev kaldt til Live af en plyndrende Soldaterkone, der vilde skære Fingeren af ham for at komme i Besiddelse af hans Ring. Ved Malplaquet 1709 var han kun selv tredje tilbage af sit Regiments

Officerer, og Aaret efter blev han atter saaret ved Belejringen af Aire. De Slag og Belejringer, han deltog i, og i hvilke han udmærkede sig, udgjøre en lang Række. Da han efter Freden 1714 marcherede til Glückstadt, var han da ogsaa avanceret ret hurtig i de forløbne Aar. 1708 blev han Premierlieutenant, 1710 Kapitajn reformé og gjorde Tjeneste som Generaladjudant hos Generallieutenant Frederik Gersdorff, 1711 blev han Kompagnichef ved sjællandske Regiment. Kort efter Hjemkomsten rejste han til Norge for at hverve til sit Kompagni, og 1716 bleve han og nogle andre Officerer kommanderede sammesteds hen i særlige Hverv i Krigen mod Carl XII. Han fik Lejlighed til at udmærke sig ved Akershuses Belejring og modtog under den fortsatte Krig det ene Tillidshverv efter det andet. 1717 gjorde han Tjeneste som Brigademajor under Generalerne Gaffron og Budde og senere som Generaladjudant hos den kommanderende General, Baron Erhard Wedel. Da General Lützow overtog dennes Post, blev G. kommanderet til Tjeneste i Frederiksstad, i hvis Forsvar han deltog, indtil de danske Tropper efter Carl XII's Død bleve beordrede tilbage til Danmark. G. fik 1719 Kompagni i Grenaderkorpset og kom til at ligge i Garnison i Kjøbenhavn, men forinden han forlod Norge, ægtede han 2. Maj s. A. Sophie Amalie Vind (f. i Norge 15. Maj 1698), Datter af Generalmajor Ove V. og Alethe Margrethe Dorn.

Medens Fredsunderhandlingerne med Sverige stode paa, blev G., der ved sin Fødsel og sine Familieforbindelser var knyttet til dette Land, gjentagne Gange sendt til Stockholm med særlige Hverv for Kongen. 4. Dec. 1722 mistede G. sin 24aarige Hustru, der efterlod ham 3 Døtre. Hans andet Giftermaal (26. Maj 1725) gjorde en stor Forandring i hans ydre Forhold; thi hans anden Hustru, Margrethe f. Due (f. 25. Juli 1682), Datter af Etatsraad Jørgen Skeel D. og Birgitte Reedtz og Enke efter Major Jørgen Tyge Seefeldt til Margaard, bragte ham denne Gaard i Medgift; dog maatte han først affinde sig med sin Hustrus Slægtninge for at komme i Besiddelse af den. Ved sit Avancement til Oberstlieutenant 1728 blev han ansat ved Ribe Stifts nationale Regiment og tog nu stadigt Ophold paa Margaard. Da Landmilitsen 2 Aar efter blev ophævet, blev han imidlertid sat paa Vartpenge, og først 1732 lykkedes det ham som Underfører at komme ind i Drabantgarden. Aaret efter avancerede han til Oberfører og Oberst, og endelig 1737 blev han Chef for fynske nationale Infanteriregiment,

der havde Samlingsplads i Odense. Hans anden Hustru døde 1. April 1736 uden at efterlade sig Børn.

I Aaret 1740 blev G. udnævnt til dansk Gesandt i Stockholm. Hans gode Forbindelser i Sverige, hans virksomme Karakter og elskværdige Væsen gjorde ham vel skikket til at være Grev Lynars Efterfølger under de vanskelige Forhold, som det i Sverige opstaaede Tronfølgerspørgsmaal førte med sig. Der var paa dette Tidspunkt en virkelig Udsigt til en Forening af de 3 nordiske Riger under Christian VI eller dennes Søn. Unionstanken havde et Parti for sig i Sverige, og det gjaldt for den danske Regering om at bekæmpe og besejre de andre Prætendenter til den svenske Krone. G. udfoldede som Gesandt en overordentlig Virksomhed, i det han ved Udsendinger over hele Landet søgte at vinde Tilhængere for en dansk Tronfølger, samtidig med at han efter Datidens diplomatiske Skik anvendte store Pengesummer til Bestikkelser for at naa sit Maal. Det lykkedes ham da ogsaa at vinde flere betydelige Mænd i Bondestanden, i Hæren og i Rigsdagen, men alligevel blev den holstenske Hertug Carl Peter Ulriks Valg sat igjennem 1742. Da denne imidlertid netop var bleven valgt til russisk Tronfølger, blev Sagen ikke opgiven. Paa G.s indstændige Raad rustede den danske Regering sig og indtog en meget truende Holdning imod Sverige. For yderligere at sætte Kraft og Energi ind paa det store Spørgsmaal blev den ansete Diplomat Gehejmeraad Berckentin (II, 82) sendt til Sverige som extraordinær Ambassadør. Det blev udtrykkelig betydet G., at han ikke maatte anse Berckentins Sendelse som et Tegn paa Mistillid, og de 2 Mænd arbejdede da ogsaa Haand i Haand paa at forøge det danske Parti, G. især med aldrig svigtende Forhaabninger om et heldigt Udfald. Det tillægges da ogsaa ham, at den svenske Bondestand i 1743 helt sluttede sig til det danske Parti. Omstændighederne bleve imidlertid vanskeligere og vanskeligere, efterhaanden som Forholdet imellem de forskjellige Partier blev mere og mere tilspidset, Dalkarlene rejste sig i Oprør, og G. fortæller selv, at han var Gjenstand for Overfald paa Gaden, og at han maatte have militær Bedækning i sit Hus. Trods alle Anstrængelser og alle de overordentlige Midler, der bleve anvendte, valgtes som bekjendt dog Adolf Frederik af Holsten-Gottorp til svensk Tronfølger; den danske Regering og dens Diplomati lede saaledes et fuldstændigt Nederlag. Grunden hertil laa vel for en Del i den i og for sig vanskelige, om ikke umulige, Opgave at kæmpe imod det mægtige Ruslands Interesser; men den danske

Regerings vaklende og vage Optræden var mindst af alt skikket til at støtte Gesandterne i deres ihærdige Bestræbelser. Disse vendte tilbage til Kjøbenhavn 1. Juli 1743.

At der ikke blev tillagt G. nogen Skyld i det uheldige Resultat, viser hans Udnævnelse 7. Avg. til Kammerherre og Overgeneraladjudant. Aaret før var han bleven Generalmajor, og han overtog nu sit Regiment, samtidig med at han søgte Hvile og Trøst ved et roligt Liv paa Margaard. Han solgte endog Regimentet i Aaret 1745 til Oberst Holger Vind og opofrede sig aldeles for Bestyrelsen af sit Gods, i det han i disse Aar opførte den smukke Hovedbygning, som endnu staar, anlagde den store Have, forbedrede Driften m. m. Megen Glæde nød han imidlertid ikke af sin nye Bolig; thi 29. Jan. 1748 blev han udnævnt til Kommandant paa Kronborg. Aaret efter blev han Ridder af Danebrog, 1751 fik han Enkedronningens Orden l'union parfaite, og 1755 blev han Generallieutenant. Endnu i sin høje Alder modtog G. et Æreshverv, der fuldstændig bragte Forandring i hans Liv, i det han 1759 blev kommanderende General over den norske Hær i Feltmarskal Arnoldts Sted. Trods sine 71 Aar rejste den gamle General til Christiania og overtog sin Post, som han røgtede med Iver og Interesse; men han oplevede dog ikke den store Omvæltning i den dansk-norske Hær, som den Saint-Germainske Periode førte med sig. Efter at være bleven udnævnt til General af Infanteriet 1761 døde han 18. Febr. 1763, 75 Aar gammel, den sidste af den Linje af Slægten, som var bleven adlet 1693.

Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. IV. Geh. Arch. Aarsberetn. V. O. Nilsson, Svenska Tronföljarefrågan 1739—43. *P. F. Rist.*

Grüner, Haldur Ragnvald, 1818—58, Bestyrer af et Handelsakademi. G. var Søn af norsk Oberstlieutenant Frederik G. og Mette Margrethe f. Brünnich. Han blev født i Christianssand 17. Okt. 1818 og kom i en ung Alder til Kjøbenhavn. Her grundlagde han 1843 den endnu bestaaende Handelsskole: «Grüners Handelsakademi», som han bestyrede indtil sin Død, og som blev besøgt af en stor Mængde unge Handelsmænd. Ved Siden heraf udfoldede han en stor Virksomhed som Udgiver af en Række praktiske Haandbøger, Tabeller osv. til Brug for handlende. Den væsentligste af disse var den store «Encyklopædi for handlende» (1853 ff.), hvoraf G. selv dels forfattede, dels bearbejdede Afsnittene om Vexler, Statspapirer og Aktier, Søassurance og Havari. Encyklopædien var

en efter Tidens Forhold praktisk og nyttig Haandbog. G. døde 8. Dec. 1858. Han ægtede 1845 Jacobine Alette Steenhoff Dewold, Datter af Klubvært Søren D. i Throndhjem.

Erslew, Forf. Lex. *E. Meyer.*

Grüner, Johan Diderik, 1661—1712, Diplomat og Amtmand, var en Søn af norsk Møntmester Frederik G. († 1674) og Margrethe Boyesen. Han blev født 27. Juli 1661, blev Student fra Christiania 1680, boede en Tid hos Ole Borch, men vendte allerede 1682 hjem til Moderen. Med deres Slægtning Envoyé Chr. Stockfleth fulgtes han 1683 til Stockholm, hvor han 1686 fandt sig en Brud i Ebba Cathrine (Christine) Kurck, Datter af Baron Gust. K. 1688 ansattes han som Sekretær ved Gesandtskabet samt Kommissær i Stockholm og blev Enkemand 1689. 1691 ægtede han Helene Gustafva Svinhufvud († 1702), Datter af Oberst S. 23. Dec. 1693 blev han adlet og 1696 Kancelliraad. Da Gesandten, B. Luxdorph, døde 1698, hjemkaldtes G. med Løfte om anden passende Ansættelse. 1699 udnævntes han til Amtmand i Sorø (med Ventebrev som Skoleforstander), konstitueredes tillige 1700 som Amtmand over Ringsted Amt og blev s. A. Justitsraad (inden sin Død blev han Etatsraad) samt bestemtes til paa ny at være Diplomat i Sverige. Som Resident studerede han der navnlig Bjærgvæsenet og varetog tillige diplomatiske Hverv for Preussen. 1703 hjemfaldt til ham efter Ventebrevet Forstanderpladsen for Sorø Skole, hvilken foreløbig ligesom de andre sjællandske Embeder besørgedes ved Fuldmægtig. 1705 ægtede han i et 3. Ægteskab Eva Ranck († 1755), Datter af svensk Generalmajor Svend R. Ved Krigens Udbrud 1709 tilbagekaldtes han og overtog sine Embeder i Sorø, hvor han døde 25. Marts 1712.

Sønnen Gustav er omtalt ovfr. S. 256. En anden Søn af J. D. G. med en vis Maria de Rolinck, *Johan G.* (f. 1688 † 1762), blev som Ritmester i Sverige adlet 1720 og grundlagde en lille svensk Adelsæt. Da han rent ud nobiliteredes og ikke blot naturaliseredes, kan han ogsaa af den Grund vanskelig have været ægtefødt.

Samt. t. d. norske Folks Sprog og Hist. IV. Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. II. Anrep, Svenska adelns ättar-taflor II. *Fr. Krarup.*

Grünfeld, Hans Peter Hansen, f. 1813, Skolebogsforfatter. Han er født 6. Sept. 1813 i Kajnæs paa Als, hvor hans Fader, Matthias Hansen G., var Landmand og Høker; Moderen var Anna Cathrine f. Petersen. Han besøgte Skolelærerseminariet i Tønder, hvor han blev examineret 1838. S. A. blev han Elementarlærer i

Slesvig, 1840 i Heiligenhafen, 1841 i Sønderborg, 1844 Lærer ved Domskolen i Slesvig, 1855 Adjunkt, 1874 Overlærer sammesteds, 1879 entlediget. G. har skrevet en Mængde Lærebøger i Geografi og Mathematik, især Regnebøger, til Dels paa Dansk.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *S. B. Thrige.*

Grøgaard, Hans Jacob, 1764—1836, Præst, fødtes 5. April 1764 i Hof i Solør, hvor Faderen, Johannes G. († 1800), en Skræddersøn fra Christianssand, levede som Sagførerfuldmægtig og senere som Underofficer, indtil han 1767 flyttede til Bergen og blev Klokker ved St. Jørgens Hospitalskirke og siden Hører ved Latinskolen. Moderen, Anna Olsdatter f. Sønsterud, var en Bondedatter fra Aasnæs († 1811). Han blev Student fra Bergens Skole 1781, læste flittig til Examen philosophicum i Morgentimerne, medens Dagene gik hen med Fløjtespil og Aftenerne med Optræden paa et privat Theater. Efter at have taget Examen philosophicum vendte han tilbage til Bergen, men begav sig saa hurtig som muligt til Kjøbenhavn igjen og tog sin Embedsexamen 1784, fik derpaa Ansættelse som Huslærer hos Sognepræst Gerhard Heiberg i Skjold, hvor han 1786 blev personel Kapellan. Han kom efter Heibergs Død i samme Stilling til Provst T. C. Krog paa Skudesnæs 1789 og blev her til 1795, da han drog til Kjøbenhavn for at søge Embede. Han fik af Biskop Balle overdraget Bestyrelsen af Ovsted og Ledreborg Menigheder paa Sjælland, blev her meget afholdt baade af Herskabet og Almuen, og man vilde have ham til at modtage et af Grev Holsteins Patronatskald, men han vilde hjem til Norge og blev 1797 udnævnt til resid. Kapellan i Øjestad. Her fra flyttede han 1811 til Vestre Moland som Sognepræst og fik efter 11 Trængselsaar sit inderlige Ønske opfyldt ved at blive Sognepræst til Nykirken i Bergen. Her udfoldede han en velsignelsesrig Virksomhed til sin Død, 23. Marts 1836.

G. vil længe blive mindet som en af de lærdeste, mest dannede og talentfulde Præster i den norske Kirke. Han var anlagt paa Talekunsten, og som en af Bastholms trofaste Disciple studerede han de klassiske Mønstre saaledes, at han kunde blive en Lærer for sine Brødre. Ved Siden af det indtrængende Arbejde paa sin Prædiken begyndte han tidlig at arbejde paa Almuens Oplysning og indlagde sig stor Fortjeneste af sit Fædreland ved sin Læsebog (1816, 13. Udg. 1848) og sin ABC (1815). G. begyndte sin Virksomhed som stræng orthodox Prædikant, men blev under sit Op-

hold paa Ledreborg ført ind i friere Anskuelser, hvorhos vel ogsaa Filanthroperne have øvet nogen Indflydelse paa ham. Han kom saaledes ved sin Tilbagevenden til Norge (1797) i stor Yndest hos Biskop Peder Hansen, hvis Interesse for den evangelisk-kristelige Salmebog, Almuebibliotheker og Skolevæsen han af fuldt Hjærte delte, om han end aldrig gik saa vidt i sine rationalistiske Meninger som Biskoppen. Man kan næppe nogen Sinde paavise, at de hos ham fremtraadte som Fornægtelse af Kristendommens Sandheder, men han blev en lang Tid af sit Liv væsentlig Moralprædikant, indtil det positiv kristelige atter fik en fuldere Plads i hans Forkyndelse under hans Virksomhed i Bergen. Her fungerede han som Stiftsprovst det sidste Aar, han levede, og stod altid som den, hvis Meninger havde særegen Vægt i Kirkens og Skolens Anliggender, medens han tillige ved sit musikalske Talent, sin Hjærtelighed og Livlighed var et Lys i det bergenske Selskabsliv. Han afslog 1828 Tilbudet om den nordlandske Bispestol, hvortil han følte sig for gammel. Da Christianssands Bispestol blev ledig 1832, udtalte Regeringen i sin Indstilling, at G. var den, som først og fremmest burde komme i Betragtning, men han var da bleven svagelig og vilde ikke have kunnet modtage Tilbudet. Han valgtes 1814 som Repræsentant for Nedenæs til Rigsforsamlingen paa Ejdsvold, hvor hans Stilling ved Grev Wedels Side væsentlig blev bestemt af hans Mangel paa Tillid til Christian Frederiks Evne til at føre sin Sag til Sejer. I Forsamlingen var han frygtet for sit bidende Vid og sin ubarmhjærtige Kritik, paa samme Tid som han vandt almindelig Agtelse. Han blev gift 1793 med Anne Marie Krog (f. 6. Juni 1772 † 13. Avg. 1851), Datter af ovennævnte Provst Truls Christian Krog og Helene Sophie f. Meyer.

J. Neumann, H. J. Grøgaard, Bergen 1836. D. Thrap, Bidrag t. d. norske Kirkes Hist. i 19. Aarh. I, 178 ff. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *D. Thrap.*

Grøn, Ludvig Jens Tønnes, f. 1827, Handelsmand, eneste Søn af nedennævnte M. E. G. Han er født i Kjøbenhavn 14. Avg. 1827. Efter at have uddannet sig dels i Hamborg og Manchester, dels i Faderens Forretning indtraadte han 1852 som Associé i denne og deltog i dens betydelige Udvidelse. Fra Faderens Død var han Eneindehaver af Firmaet til 1879, i hvilket Aar hans Søn Marinus Curtois G. optoges som Associé. 1882 etablerede han en Filial i Dundee. De særlige Vilkaar, hvorunder den danske Manufakturhandel paa Grund af Toldforholdene arbejder,

have ført flere af denne Forretnings større Repræsentanter, saaledes ogsaa G., ind paa en betydelig Fabrikvirksomhed. I 1871 kjøbte hans Firma Randbøldals Klædefabrik ved Vejle og i 1881 et Dampvæveri i Kjøbenhavn. — G. er Medlem af Grosserersocietetets Komité (siden 1867) og var fra 1868—74 Medlem af Sø- og Handelsretten. Han har deltaget i Stiftelsen af forskjellige Aktieselskaber og taget Del i Forberedelsen og Ledelsen af Industriudstillingerne i Kjøbenhavn 1872 og 1888 saa vel som af den danske Deltagelse i forskjellige internationale Udstillinger. End videre har han været Medlem af forskjellige Regeringskommissioner vedrørende Handelsforhold og af det internationale Forretningsudvalg for Indførelsen af en ensartet Garnnummerering. I Diskussionerne om Toldforhold har han til forskjellige Tider deltaget. Han var Medstifter af Frihandelsforeningen (1862) og Medlem af dens Bestyrelse. I senere Aar er han optraadt i stærkt protektionistisk Retning. I en i 1890 udgivet Redegjørelse forsvarede han sin Stilling og hævdede navnlig, at hvor man ikke kunde naa til absolut Frihandel, maatte man holde paa en stærk og effektiv Beskyttelse, i det en moderat Beskyttelse kun var en halv og svag Forholdsregel, der skadede Handelen uden at gavne Industrien. G. ægtede 1852 Ada Curtois, Datter af Peregrine C. af Witham House, Lincolnshire. *E. Meyer.*

Grøn, Marinus Emanuel, 1799—1872, Handelsmand, blev født i Holstebro 16. Okt. 1799. Hans Forældre vare Kapitajn Jens Andreas G. og Else Marie f. Nordborg. I 1809 kom han med sin Moder til Kjøbenhavn for at uddanne sig til Landkadetakademiet, men i hans 13. Aar maatte denne Uddannelse opgives paa Grund af Familiens fattige Kaar, og han blev da sat i Kræmmerlære. 1825 etablerede han sig som Kræmmer, og 1839 tog han Grossererborgerskab. Forretningen, i hvilken han 1852 optog sin ovfr. nævnte Søn L. J. G. som Associé, og som siden da er ført under Firma M. E. Grøn & Søn, fik et meget betydeligt Omfang. 1856 etableredes en Filial i Manchester. G. udfoldede en betydelig Velgjørenhed. Foruden forskjellige Legater har han oprettet «M. E. Grøns og Hustrus Friboliger» for værdige trængende i Kjøbenhavn. G., der, som ovfr. nævnt, var opvoxet i trange Kaar, bevarede ogsaa i Rigdommen en nøjsom og tarvelig Levevis. 1825 ægtede han Caroline Louise Mikkelsen, Datter af Skibsejer, senere Lærredshandler, H. M. Han døde 19. Febr. 1872. *E. Meyer.*

Grønberg, Bendt Christian, 1791—1864, Forfatter, Søn af Farver N. C. G., fødtes paa Christianshavn 26. Dec. 1791. Han gjennemgik Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, tog dansk-juridisk Examen i 1811, blev i 1813 Kopist og senere Fuldmægtig under Generalpostdirektoratet, 1824 Kassekontrollør, 1835 Postkasserer, 1836 Kancelliraad, 1845 virkelig Justitsraad, 1851 Meddirektør i det danske Bibelselskab; i 1858 entledigedes han i Naade af Postvæsenets Tjeneste med Etatsraads Titel. Han var gift med: 1. Marie Elisabeth f. Bentsen, 2. Marie Hedevig f. Raffenberg. Han døde 24. Febr. 1864. Han beskæftigede sig en Del med tysk Sprog, dog udelukkende i praktisk Retning, og udgav nogle Skolebøger, som i sin Tid bleve meget brugte og vist ogsaa betegnede et Fremskridt paa den Tid, deriblandt: «Tysk Stiløvelsebog for Begyndere» (1821; 4. Opl. 1844), «Tysk-dansk og dansk-tysk Haandordbog» (1824; 3. Udg. 1846—51). End videre skrev han «Daabsløftets Bekræftelse, et Digt af B. Christensen» (psevd.) (1838), og antages desuden at være Forfatter til «Skuespil smaa, en lille Bog, som vel ejes maa» (1841).

Erslew, Forf. Lex. *C. A. Nissen.*

Grønbæk, Isak, —1617, Biskop. Han var en Søn af Søren G., der først var Kapellan ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, siden Sognepræst i Kjøge og endelig Slotspræst paa Frederiksborg. I Kjøge var I. G. født (efter 1557). Efter i nogle Aar at have studeret i Kjøbenhavn blev han Hører ved den kgl. Skole ved Frederiksborg. Her maa han vel have gjort sig hæderlig bekjendt, da Frederik II 1581 anbefalede ham til Universitetets Professorer, for at han, om de fandt ham værdig dertil, kunde faa et af de 4 Stipendier, der vare henlagte til Udenlandsrejser for de mest lovende studerende. Da der imidlertid ikke paa den Tid synes at have været nogen Stipendieportion ledig, begav han sig alligevel s. A. udenlands paa egen Regning, først til Rostock og siden rimeligvis videre. Efter en ny kongelig Anbefaling og efter at have taget Magistergraden fik han endelig 1586 Stipendiet, og nu opholdt han sig atter en Række Aar i Udlandet. Navnlig dvælede han i lang Tid i Wittenberg, hvor han udgav flere Skrifter, bl. a. en latinsk Sørgetale i Anledning af Kong Frederik II's Død (1588), nogle Studier over Aristoteles og en «Synopsis historiæ Christi» (1590). Derefter studerede han en kort Tid i Franeker og Leiden. Paa førstnævnte Sted udgav han 1593 et Udvalg af træffende Udsagn hos Tacitus og kort efter i Leiden et Skrift om Accenterne i det

hebraiske Sprog, tilegnet Domkapitlet i Lund, der havde understøttet ham, efter at hans Stipendietid var udløben. Kort efter begav han sig hjem, hvor der snart aabnede sig en ærefuld Ansættelse for ham. 16. Avg. 1593 blev han nemlig ordineret til Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, der den Gang, næst vor Frue, var Hovedstadens anseligste Kirke. Han havde imidlertid ikke virket længe her, inden der trak et alvorligt Uvejr op over hans Hoved i Anledning af, at han i sin Pinseprædiken 1594 og, som det synes, ved flere Lejligheder havde udtalt sig paa kalvinsk Maade om Naadevalget. Strax blev der dog ikke gjort noget derved, skjønt flere af Regeringsraaderne havde været hans Tilhørere. Formodentlig har da den Omstændighed, at Kansler Niels Kaas ikke længe efter blev syg og døde, forhalet Sagen. Kaas kan for øvrigt vel næppe selv have anset G. for en Vranglærer, da han lod ham kalde til sit Dødsleje for at række ham den hellige Nadvere, i det han vel har betragtet G. som sin Sognepræst. Men gjemt var ikke glemt. Rigsraad Jørgen Rosenkrantz, der var en ivrig Lutheraner, har vistnok været den, som rejste Sagen; men Rigskansler Arild Huitfeldt, til hvem G. i øvrigt tidligere synes at have staaet i et meget venligt Forhold, da han har tilskrevet ham flere af sine Arbejder, fik det Hverv at være offentlig Anklager. Der er næppe nogen Tvivl om, at G. vilde have mistet sit Embede, hvis han ikke havde bekvemmet sig til en fuldstændig Tilbagekaldelse af sine fra den augsburgske Bekjendelse afvigende Lærdomme. Men da han var gaaet ind derpaa, og da Sjællands Biskop, Dr. P. J. Vinstrup, der var Rettens Formand, uden Tvivl var gunstig stemt for ham, saa endte det med, at G. 17. Avg. 1594 udstedte en skriftlig Forpligtelse om, at han under Embedes Fortabelse vilde afholde sig fra alle unyttige Disputationer om stridige Religionsartikler og ikke indføre nogen ny, vildfarende Lærdom, men blive ved det Løfte, han ved sin Embedstiltrædelse havde aflagt.

Da G. 15. Sept. 1596 blev udnævnt til Biskop i Throndhjem, synes der ikke længere at have hvilet nogen Mistanke paa ham. I de 20 Aar, hvori han beklædte dette Embede, viste han sig som en omhyggelig og duelig Tilsynsmand. Han indførte Kirkekatekisationer i sit Stift, fremmede det lærde Skolevæsen i Throndhjem, ogsaa ved Opofrelse af egne Midler, og visiterede flittig i det vidtstrakte Stift, selv i de fjærne Nordlande. 1604 deltog han i Bispemødet i Bergen, hvor Udkastet til den norske Kirkeordinans vedtoges. S. A. oversatte han Davids Salmer fra Grundsproget i

danske Vers «efter den fransøske Art og Melodi». Skriftet blev dog ikke trykt, lige saa lidt som en Samling af 21 Prædikener, han holdt over den 90. Davids Salme. Da han 1606 følte sig meget svag, fik han Lov til at nedlægge sit Embede, men overtog det dog atter, da han efter en længere Tids Forløb igjen kom til Kræfter. 1613 deltog han i Bispemødet i Skien, der havde til Formaal at hindre Papismens Gjenindtrængen i Norge. 1616 tillodes det ham at lade Visitatserne i Finmarken udføre af en Provst. Han døde 27. Juni 1617 efter i et smukt latinsk Digt at have befalet sin Sjæl til Gud og efter at have betænkt Throndhjems fattige med et Legat og Kapitlet med sin værdifulde Bogsamling. Mange Aar efter satte en af hans Studiefæller fra de unge Dage, Historieskriveren Joh. Is. Pontanus, ham et smukt Minde i sin «Chorographia Daniæ» (Amst. 1631). — G. havde 25. Maj 1595 ægtet Dorthe Jacobsdatter, der overlevede ham og døde 4. April 1642 i en Alder af 84 Aar.

Danske Mag. I og VI. Pontoppidan, Annales eccles. Dan. III. Daae, Throndhjem Stifts geistl. Hist. S. 54 ff. *H. F. Rørdam.*

Grøndahl, Frederik Vilhelm, 1819—56, Porcellænsfabrikant, er født 8. April 1819 i Kjøbenhavn. Faderen, Just Vilhelm G. (f. 1791 † 1871), var Gartner; Moderen var Else Christine f. Møller (f. 1791 † 1856). Han kom i Lære paa den kgl. Porcellænsfabrik, hvor han efterhaanden udviklede sig til en dygtig Figurarbejder. Han arbejdede imidlertid med mere end Hænderne for Fabrikken. Han fremkom med Forslag til Forandringer i dens Drift, men over for Fabrikkens helt igjennem lidt gammeldags Bestyrelse opnaaede han kun at faa Navn af «Fabrikkens spekulative Geni», og den Tanke modnedes nu lidt efter lidt hos ham, at der ved Siden af den kgl. Fabrik med Held maatte kunne drives en anden Fabrik, naar blot Pengemidlerne kunde skaffes. Efter (vistnok i 1843) forgjæves at have forsøgt sig med en Terrakottafabrik kom han i 1852 i Forbindelse med Brødrene M. H. og J. H. Bing (s. II, 274), der satte ham i Stand til at realisere Tanken. 1853 blev Grundstenen lagt til Bing & G.s Porcellænsfabrik paa Vesterbrogade, og Aaret efter kom den i Gang. Ved Juletid 1854 aabnedes dens Udsalg. Vanskelighederne ved at lede en saadan Fabrik synes dog at have været G. for store, de slede paa ham, og allerede 15. Avg. 1856 afgik han ved Døden. — Hans Hustru var Maria Elisabeth f. Thomsen (f. 1. Maj 1816 † 7. Febr. 1857).

C. Nyrop, Bidr. t. d. danske Industris Hist. S. 249 ff. *C. Nyrop.*

Grøndal, Benedikt Jónsson, 1760—1825, Landsoverretsassessor, Forfatter. B. G., der fødtes 13. Nov., i Følge Dimissionstestimoniet og Immatrikulationsprotokollen 1760, paa Gaarden Vogar ved Mývatn i det nordlige Island (Thingeyjar Syssel), er Søn af Præsten Jón Thórarinsson og dennes Hustru, Helga Tómasdatter; sit Tilnavn — egentlig Grøndahl — antog han, da han indskreves ved Universitetet. Han dimitteredes fra Skolen paa Holar 1781, men kom først til Kjøbenhavns Universitet 1786, hvor han 1791 underkastede sig juridisk Embedsexamen, og s. A. udnævntes han til Vicelagmand paa Islands Syd- og Østland. Virkelig Lagmand blev han 1800, men gik umiddelbart efter over som Assessor i den s. A. oprettede Landsoverret. Af sin Samtid paaskjønnedes han som en heldig Digter, og efter hans Død udgaves hans samlede Digte («Kvædi»); desuden har han i det islandske Litteraturselskabs Skrifter meddelt forskjellige Smaaafhandlinger til Almenoplysning. B. G., der synes at have vist nogen Mangel paa Fasthed under de Jørgenske Uroligheder 1810, angrebes omtrent samtidig af en Sygelighed, der 1817 bevirkede hans Afgang fra Embedet, og som vedblev at plage ham til hans Død, 30. Juli 1825. Hans Hustru var Thuríður Ólafsdatter fra Frostastaðir.

Kvædi Benedikts Grøndals, Videyjar Klaustri 1833 (med Biografi). Tímarit III, Rkv. 1882 (Lögfræðingatal). Espolín, Árbækur. Erslew, Forf. Lex.

Kr. Kaalund.

Grøndal, Benedikt Sveinbjarnarson, f. 1826, Forfatter. B. G., der er Søn af den IV, 440 nævnte Rektor S. Egilsson og dennes Hustru, Helga Grøndal, fødtes 6. Okt. 1826 paa Bessastaðir i Island, hvor hans Fader var Adjunkt ved den derværende lærde Skole, fra hvilken han dimitteredes 1846 til Kjøbenhavns Universitet. Her underkastede han sig 1863—64 en Magisterkonferens i nordisk Filologi. Fra 1874—83 var han ansat som Adjunkt ved den lærde Skole i Reykjavik, hvor han fremdeles har Ophold. Hans Hustru, Ingigerður Zoëga, som han ægtede 1871, afgik ved Døden 1881. B. G., som er en Mand med mangesidige Interesser og Anlæg, har udfoldet en betydelig Forfattervirksomhed i forskjellige Fag, uden dog i noget at have frembragt Arbejder af fremragende Betydning.

Hans litterære Virksomhed er hovedsagelig dels digterisk, dels videnskabelig eller populariserende. Paa Digtekunstens Omraade maa foruden talrige mindre Digte, af hvilke mange indeholdes i Samlingen «Sváva» (Kph. 1860), fremhæves en større episk Digtning: «Drápa um Örvar-Odd» (Rkv. 1851), en dramatisk Digtning:

«Ragnarökkur» (Kph. 1868), behandlende Mythen om Balders Død, samt 2 paa Prosa skrevne, ret ejendommelige Frembringelser: «Sagan af Heljarslóðarorrustu» (Kph. 1861) og «Gandreið» (en dialogiseret Satire — af utilladelig personlig Art), af hvilke den første, der i de islandske æventyrlige Riddersagaers Stil beretter om Krigen mellem Frankrig og Østerrig 1859, er maaske B. G.s mest vellykkede Aandsfoster, hvor hans burleske, uberegnelige Indfald og utøjlede Fantasi ere fortræffelig paa deres Plads; Fortællemaaden er vel paa sine Steder noget trættende, men ofte uimodstaaelig komisk. End videre har han poetisk gjengivet Dele af Odysseen og Iliaden og oversat et Bind Fortællinger af «1001 Nat». Som nordisk Filolog har B. G. skrevet forskjellige Afhandlinger i «Antikv. Tidsskrift» (1861—63), «Annaler for nord. Oldkynd.» (1861, 1863) og «Tímarit» (1880, 1882) samt forfattet en nyttig Oversigt over det i hans Faders «Lexicon poeticum» indeholdte Stof («Clavis poetica antiqvæ lingvæ septemtrionalis», Hafn. 1864). — I Aarene 1870—74 udgav han det af ham udelukkende fyldte Tidsskrift «Gefn». Nærmest fra hans Skolevirksomhed stamme forskjellige naturvidenskabelige Lærebøger og Bearbejdelser. Hertil komme polemiske og Lejligheds-artikler; nogle Smaating til Belysning af Æsthetik og Filosofi ere omtrent det eneste, der i disse Fag er udkommet paa Islandsk. Til Islands Tusendaarsfest 1874 komponerede B. G. et Mindeblad med tilhørende Forklaring.

Erslew, Forf. Lex. Jón Borgfirðingur, Rithöfundatal. *Kr. Kaalund.*

Grønland, Peter, 1761—1825, Musikamatør, blev født 15. Okt. 1761 i Wilster, hvor hans Fader, Johann G., var Tømmermester og Tømmerhandler; Moderen hed Catharina Margaretha f. Spanjer. Han studerede i Kiel 1782—85, rejste derefter til Kjøbenhavn, hvor han 1787 blev ansat som Kopist i det tyske Kancelli og senere avancerede til Kancellisekretær (1792) og Arkivar (1795), blev 1794 tillige økonomisk Administrator ved den kgl. Porcellænsfabrik (indtil 1810), 1803 Medlem af Skatkammeradministrationen og 1807 Medlem af Administrationen for den synkende Fond, fra hvilke to Stillinger han afgik 1816; i 1801 udnævntes han til Justitsraad. Ved Siden af denne ret omfattende Embedsvirksomhed beskæftigede han sig meget med Musik og musikalske Studier. Som Medarbejder ved C. F. Cramers «Magazin der Musik», Kunzen og Reichardts «Studien für Tonkünstler u. Musikfreunde», «Kjøbenhavnske lærde Efterretninger» og «Allgem. musikalische Zeitung» skrev han en Del

musikalske Recensioner og Afhandlinger og komponerede tillige en hel Del Sangmusik, mest Romancer og Ballader for 1 Stemme, dog ogsaa større Ting som f. Ex. Tiecks dramatiske Æventyr «Das Ungeheuer u. der bezauberte Wald». Medens hans Betydning som Komponist ikke er særlig fremtrædende, i det hans Arbejder, navnlig de større, ofte lide af en vis Tørhed, har han derimod ved sin kritiske Sans og alsidige Dannelse udøvet en betydelig Indflydelse paa de Personer, han har været i nærmere Berøring med, hvorom Weyses Udtalelser i hans Avtobiografi afgive et smukt Vidnesbyrd; af ældre samtidige stod han i nøje Forbindelse med J. A. P. Schulz og Kunzen, navnlig den første, til hvem han var knyttet ved personligt Venskab. En særegen Side af hans musikalske Virksomhed frembyder hans Behandling af Folkevisemelodier, hvis Anvendelse af de gamle Tonarter han i høj Grad interesserede sig for; hans Udgave af «Melodier til gamle svenske Folkeviser» (1818) giver en fin og aandrig, om end paa enkelte Punkter lidt søgt, Behandling af disse. — 1793 ægtede han Anne Johanne Styffgen, Datter af Johan Diderik S.; han døde i Kjøbenhavn 30. Dec. 1825 efter længere Svagelighed. Hans Enke († 1845) stiftede i Forening med Gehejmekonferensraad C. L. Schütz et større Legat for Embedsmænds Enker og faderløse Børn.

Erslew, Forf. Lex. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 Berggreen, Weyses Biografi S. 30 ff. I tyske Lexika forvexles P. G. ej sjælden med sin Broder Organist J. F. Grønland. *G. St. Bricka.*

Grønland, Theude, 1817—76, Maler, var Søn af Organist Joh. Fr. G. (den foregaaendes Broder) i Altona og Sophie f. Runge fra Haderslev og blev født i Altona 31. Avg. 1817. Efter at have besøgt Kunstakademiet i Kjøbenhavn (1837—39), hvor han blev Elev af Modelskolen, udstillede han i 1839—41 et Par Portrætter. Aaret efter rejste han til Udlandet, blev Blomster- og Frugtmaler og bosatte sig 1844 i Paris. 2 Aar efter ægtede han Simone Olympe Maréschal, i 1848 fik han en 1. Klasses Guldmedaille ved Salonen og ved Verdensudstillingen i 1855 en 2. Klasses Guldmedaille. Han solgte sine største og bedste Arbejder til England, hvor han havde taget Ophold i flere Aar, og havde ligeledes et anset Navn i Frankrig, hvor nogle af hans Arbejder ere blevne gjengivne i Gobelin, og i Tyskland, hvis Nationalgalleri ejer et i Italien udført Arbejde af ham. Først i 1857 mindedes han sit Fædreland ved at hjemsende et Par mindre Arbejder, et Frugt- og et Blomstermaleri, der tildroge sig

Akademiets Opmærksomhed, saaledes at han 1858 blev optaget til udenlandsk Medlem. Paa Grund af de urolige Forhold i Frankrig flyttede han i 1869 til Berlin og levede der til sin Død, 16. April 1876. Med større Frihed i den tekniske Behandling, end man den Gang var vant til at se her hjemme, særlig i Blomstermaleriet, forenede han en varm og kraftig Farve.

Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Grønlund, Carl Christian Howitz, f. 1825, Botaniker. Han blev født 14. Juli 1825 i Vordingborg, hvor hans Fader, Johan G., var Overlærer. Hans Moder var Johanne Cathrine f. Howitz, Søster til den bekjendte Læge Professor Fr. H. Han blev i 1843 Student fra Kolding Skole, hvor Faderen i 1833 var kaldet til Rektor, og han blev theologisk Kandidat 1850. Kort efter blev han Huslærer hos Pastor Marckmann, med hvem han fulgte til Hoptrup. Paa den Tid udkom Joh. Langes «Danske Flora», hvilket paa ny fremkaldte hans gamle Interesse for Botanik, som han nu gav sig til at studere med Iver, og som han senere har fortsat at beskæftige sig med. Han blev i 1851 Lærer, med Naturhistorie som Hovedfag, ved Haderslev lærde Skole, hvor han forblev til 1864, hvorefter han, i Forening med en Del tidligere Kolleger, oprettede «Haderslev Læreres Skole» i Kjøbenhavn, hvor han virkede som Medejer og Lærer indtil Slutningen af 1879. Siden den Tid har hans Virksomhed særlig været knyttet til Ny Carlsbergs fysiologiske Laboratorium som Bestyrer, hvortil han blev valgt vel nærmest foranlediget ved hans kort i Forvejen af Videnskabernes Selskab prisbelønnede Afhandling om Melbyg og Glasbyg. Allerede under sit Ophold i Haderslev begyndte han at studere Mosser og Lichener, til hvis Kjendskab han senere har givet flere Bidrag. Hans litterære Virksomhed kan dog væsentlig henføres til 3 Retninger. Af disse skal først nævnes en lang Række af mindre, populære, naturhistoriske Artikler, som især ere publicerede i de Skrifter, der ere udgivne af «Udvalget for Folkeoplysningens Fremme». End videre har han haft Betydning som Skolebogsforfatter, bl. a. ved at bearbejde flere Udgaver af den som Skolebog meget anvendte «Planterigets Naturhistorie», oprindelig udarbejdet af Chr. Vaupell. En 3. Række af Skrifter handler om Islands Planteverden, efter at han havde foretaget 2 Rejser, i 1868 og 1876, til Island, hvor han ogsaa hentede sin Hustru, Dora Christine f. Randrup, Datter af senere afdøde Apotheker R. i Reykjavik. Ved hans Behandling af «Islands Flora»

formentes det dog, at der blev anvendt for stræng Kritik af de ældre Bidrag til samme. G. var Medlem af Bestyrelsen for «Botanisk Forening» i 1865—71 og for «Naturhistorisk Forening» 1869—90. I den botaniske Forenings selskabelige Sammenkomster har han stedse været et virksomt og skattet Medlem. I 1891 fik han Titel af Professor.

Botan. Tidsskr. XII. *E. Rostrup.*

Grønlund, David, 1716—84, Præst, historisk Samler, blev født ved Roskilde 15. Okt. 1716 og var Søn af Mogens Davidsen († 1751) og dennes første Hustru, Karen Nielsdatter f. Worm; Forældrene vare Almuesfolk. 1736 blev han Student fra Roskilde og fik 2 Aar efter Attestats. Han levede i største Fattigdom og tog paa Lykke og Fromme til Norge for at søge Kondition. Ved Mandal opnaaede han en Huslærerplads i et pietistisk Hus, som til en Tid ikke undlod at gjøre sin Indflydelse gjældende paa G. selv. Her forblev han med en kortere Afbrydelse til 1746, da han vendte tilbage til Kjøbenhavn. 1747 blev han resid. Kapellan ved St. Cathrine Kirke i Ribe, og efter 30 Aars Virksomhed her forflyttedes han 1777 til det nærliggende Darum og Bramminge Sognekald. I dette Embede døde han 19. Dec. 1784. Siden 1779 havde han tillige været Herredsprovst. G. er bekjendt som en flittig historisk Samler med levende Interesse for Fædrelandets Historie. Meget i Ribe Arkiver er ved hans Omsorg reddet fra Undergang. Han registrerede Stiftsarkivet og indsendte efter kgl. Ordre Pergamentsbrevene der fra til Gehejmearkivet, foruden at han udarbejdede 2 fuldstændige Afskrifter til Opbevaring i Ribe og i Arkivet i Kjøbenhavn. Med Biskop J. C. Bloch i Ribe delte han Interesse for presbyterologiske Arbejder og samlede Materialier til et Værk om Ribe Stifts Gejstlighed, i det Biskoppen efter G.s Forslag lod udgaa udførlige Skemaer til alle Stiftets Præster til Brug herved; men Værket blev aldrig udarbejdet. Med Klevenfeldt stod G. i Brevvexling angaaende historiske Antikviteter. Det eneste trykte Skrift, G. har udgivet, er «Historisk Efterretning om de i Ribe By for Hexeri forfulgte og brændte Mennesker». Det tryktes i Viborg 1780, men forelaa allerede helt udarbejdet 1768 (Thottske Saml., 4to, 1459). I Ribe Skolebibliothek findes en Del af hans haandskrevne Samlinger; end videre efterlod han i Familiens Eje en Dagbog med historiske og juridiske Optegnelser foruden en Del Kuriosa. G., der hele sit Liv igjennem plagedes af tunge Næringssorger, var en lille, tyk Mand med venligt, vindende

Væsen. Han havde 3 Gange været gift og haft 21 Børn. Hans første Hustru var Rebecca Kirstine f. Seifert († 1761). 1762 ægtede han Margrethe Astrup Hygom († 1765); tredje Gang indgik han Ægteskab (1765) med Lene Cathrine Boysen, som døde et halvt Aar før G. 3 Sønner vare Præster.

Addit. 4to, Nr. 621 paa Univ. Bibl. i Kbh. Molbech, Hist.-biogr. Saml. S. 185 ff. Ny kirkehist. Saml. I. 154 ff. Danske Saml. III, 118. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. II, 36 ff. *A. Jantzen.*

Gude, Claus Frederik, 1714—77, Officer, er født i Kjøbenhavn 22. Nov. 1714 og Søn af Schoutbynacht Henrik Clausen G. (f. 1667 † 1730) og Elisabeth f. Holling († 1734). Han blev Kadet 1729, Fændrik i Neubergs gevorbne Rytterregiment 1735, Ritmester i 3. jyske Kavalleriregiment 1738, vendte tilbage som Major 1747 til Neubergs Regiment (1748 holstenske Ryttere, 1763 holstenske Kyrasserer, 1767 holstenske Dragoner), hvor han roses som en pligtopfyldende og særdeles duelig Rytterofficer, blev Oberstlieutenant 1756, Oberst 1761, Generalmajor 1773 og s. A. Chef for 1. sjællandske Regiment Ryttere. Døde ugift i Slagelse 17. Febr. 1777.

S. A. Sørensen.

Gude, Henrik, 1703—82, Officer, født i Rensborg, Søn af derværende Borgmester Claus Clausen G., blev 1725 Fændrik i Prins Christians gevorbne Infanteriregiment, 1726 Sekondlieutenant, 1733 Premierlieutenant og s. A. forsat til Landkadetkompagniet, 1740 Kapitajn, 1742 Major, 1747 forsat til fynske gevorbne Infanteriregiment (1749 Kronprinsens Regiment) og her 1752 Oberstlieutenant, 1758 Oberst. 1760 blev G., der havde Ord for at være en stræng og myndig Soldat, udnævnt til Chef for Drabantgarden og tillige for Landkadetkompagniet. Som Leder af sidstnævnte Institution indlagde han sig overordentlig Fortjeneste. Mænd som W. H. F. Abrahamson (I, 68) m. fl., der vare Kadetter før og efter G.s Ankomst til Kompagniet, kunne ikke finde Ord stærke nok til paa den ene Side at fremhæve den utrolige Vankundighed og Raahed, der da herskede mellem Kadetterne, paa den anden Side at berømme den pædagogiske Indsigt og det reformatoriske Snille, som G. i Forbindelse med human og uegennyttig Optræden lagde for Dagen ved Rensningen af denne «Augiasstald». Frugten af G.s omfattende Reformer — af hvilke her kun skal nævnes den rent ydre, at det lykkedes ham at faa Landkadetterne udskilte fra Søkadetterne af det hidtilværende fælles Hjem paa Søkadetakademiet

og et Landkadetakademi indrettet i det Brockdorffske Palais — gik dog for en Del til Spilde ved, at Regeringen dels lod ham forblive i Posten, til han havde overlevet sig selv, dels flere Gange afbrød hans Virksomhed, medens han stod i sin fulde Kraft. I 1762 kommanderede han saaledes 1. norske Feltregiment ved Hæren i Meklenborg, og fra 1764—66, i hvilket sidste Aar han udnævntes til Generalmajor, var han Kommandant i Glückstadt og Chef for Dronningens Livregiment. Da Struensee i sin sidste Regeringsmaaned gjorde ham til Kommandant i Kjøbenhavn, var det vel nok Meningen, at han skulde agere Bussemand, men han var allerede den Gang saa legemlig affældig, at det kun kunde opfattes som grovkornet Satire, naar Generalfiskal Wiwet i sit Aktionsindlæg mod Struensee betegnede G. som «en Mand, der med Stemme og Mine skulde kunne kyse den hele By». Han arresteredes 17. Jan. 1772, men kom kort efter paa fri Fod. 1774 ved Arveprinsens Bryllup blev han Generallieutenant, 1777 hvid Ridder, 1779 afgik han fra Landkadetkompagniet (Drabantgarden var nedlagt 1763) med sin fulde Gage som Pension. G., der 1750 havde ægtet Enken efter Pastor Nicolaus Heinrich Wittmach († 1731), men var bleven Enkemand 1763, tog efter sin Afsked Ophold i Rensborg hos Søstersønnen Oberstlieutenant Frants Henrik Hesselberg, som blev hans Universalarving. Han døde 21. Maj 1782. Af Abrahamsons Minderuner over den afdøde Hædersmand bør, under Hensyn til de løse Paasagn i C. D. Biehls Breve, her gives Plads til Linjen: «Glemmer jeg at hædre din Amindelse, glemmer min Tunge at tale, min Pen at skrive».

Dansk Litt.-Journal III, 132. IV, 171. Minerva III, 277. IV, 541. Øst, Archiv f. Psychologie, Hist. osv. X. Hist. Tidsskr. 3. R. IV. *S. A. Sørensen.*

Gude, Jacob, 1754—1810, Justitsraad, Søn af Hofproviantforvalter Niels G. (der ikke hørte til den adelige Slægt Gude) og Christine f. Due, var født i Kjøbenhavn 3. Juni 1754, blev 1769 Student, tog 1773 juridisk Examen, indtraadte 1774 ved Bekjendtskab med B. W. Luxdorph i danske Kancelli som Volontær og udnævntes allerede 1776 til Kancellisekretær, væsentlig af Hensyn til, at Udfærdigelsen af de mange Indfødsbreve i Henhold til den nylig emanerede Lov «Indfødsretten» blev overdraget ham. 1783 blev han Sekretær ved General-Kirkeinspektionskollegiet, ved hvis Ophævelse han 1792 ansattes som Sekretær i Kollegiet de cursu Evangelii promovendo og Inspektør ved Waisenhuset; 1798 fik han

Titel af Kancelliraad og 1809 af Justitsraad; død pludselig 10. Okt. 1810. Gift 13. Juli 1785 med Helene Marie York († 1828). G. var en flersidig dannet Mand med mange Interesser; især fængslede Historien ham, og det var vistnok hans Lyst til ogsaa at bidrage sit til at bevare Erindringen om Begivenheder og Personer fra hans Tid, der bevægede ham til i sine sidste Aar at nedskrive sine Oplevelser, af hvilke de interessanteste Partier, der give gode Bidrag til Skildringen af Struensees Periode òg til Bedømmelsen af flere fremragende Personer fra Christian VII's Tid, senere ere trykte. Som Embedsmand var han utrættelig og samvittighedsfuld og omfattede med største Kjærlighed Waisenhuset, hvis Rettigheder han ved forskjellige Lejligheder uforsagt vidste at hævde.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. II. *G. L. Wad.*

Gude, Ludvig Jacob Mendel, f. 1820, Præst, er en Søn af Birkedommer Albert Peter G. (den foregaaendes Søn) og Louise Henriette f. Thomsen. Han blev født i Rude ved Holsteinborg 23. April 1820, og da hans Fader siden blev Byfoged i Slagelse, kom han i denne Bys Latinskole, fra hvilken han blev dimitteret 1837. Allerede i hans Studentertid havde Martensen stor Indflydelse paa ham, og han blev i Aarenes Løb en af dennes nærmeste Venner og mest trofaste Disciple. Efter 1844 at have taget theologisk Attestats levede han nogle Aar i Kjøbenhavn, sysselsat med Studier, Manuduktion og Undervisning i Borgerdydskolen paa Christianshavn, og hans Tanker vare rettede mod en Lærerpost ved Universitetet. 1848 blev han imidlertid, efter privat Indstilling, kaldet til Sognepræst i Hunseby paa Laaland, og der fra blev han 1866 forflyttet til Roskilde som Domprovst og Sognepræst ved Domkirken samt Provst for Sømme og Voldborg Herreder. 1846 ægtede han Marie Henriette Amalie Meinig, Datter af Justitsraad, Birkedommer H. C. M. og Elsabe Georgine f. Didrichsen. I sin Landsbypræstetid tog han Del i den kirkelige Debat ved et anonymt Skrift: «Om Mag. S. Kierkegaards Forfattervirksomhed» (1851) og et Indlæg i Kirkeforfatningsstriden (1857), og desuden udgav han en Monografi om «Irvingianismens Betydning i vor Tid» (1859). Under Virksomheden i Roskilde har han (1874) vundet den theologiske Doktorgrad ved 1. Del af et større dogmatisk-historisk Værk om den hellige Nadver; 2. Del udkom 1887. Foruden et Par mindre Skrifter har han i Roskilde end videre udgivet 2 Samlinger af Prædikener paa Juleaften, der baade fra Formens og Indholdets Side indtage en høj

Plads inden for den Mynster-Martensenske Skoles Bidrag til den homiletiske Litteratur. Han har gjentagne Gange været Formand for Roskilde Præstekonvent og siden 1875 fast Censor ved den theologiske Embedsexamen. 1888 blev han udnævnt til Kommandør af Danebrog af 2. Grad.

Universitetsprogram til Reformationsfesten 1874. Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 407. *Fr. Nielsen.*

Gude, Marqvard, 1635—89, lærd Bogsamler, født i Rensborg 1. Febr. 1635 og Søn af Raadmand Peter G. Fra Skolen i sin Fødeby gik han til Gymnasiet i Hamborg, hvor han især lagde sig efter Filologi og Historie, og Universitetet i Jena, hvor han studerede Lovkyndighed og de skjønne Videnskaber 1655—57; han afsluttede sine Universitetsstudier ved kortere Ophold i Leipzig og Erfurt. Hans Flid og Iver for at tilegne sig de mest mulige Kundskaber skildres som overordentlig; han undte sig ingen Hvile, næppe nok den nødvendige Føde, for uafbrudt at opholde sig i Høresalene, Bibliotheker og Musæer. 1658 gik han til Frankfurt a. Main for at være Vidne til et Kejservalg og den højtidelige Kroning. Efter et længere Ophold her gik han til Leiden, Utrecht og Amsterdam, hvor han modtog forskjellige fordelagtige Tilbud, bl. a. om at blive Lærer ved den borgerlige Højskole (Athenæum). Han valgte at blive Hovmester for den rige Samuel Schass, hvem han dels underviste i Hjemmet, dels fulgte paa lange Rejser i Frankrig og Italien. Han lagde her Grunden til sin store Samling af Haandskrifter og Bøger, ligesom han studerede Mønter og samlede Indskrifter af historisk Værd. Efter Tilbagekomsten til Holland (1664) forblev han her hos Schass, sysselsat med lærde Studier, indtil han 1671 kaldtes til Gottorp som hertugelig Bibliothekar og Raad. Som saadan sendtes han bl. a. i Vinteren 1674—75 til Kjøbenhavn for at hindre en for Gottorp ufordelagtig Overenskomst mellem de nordiske Magter. 1675 døde Schass, der havde fulgt ham til Slesvig og indsatte ham til sin Arving; der siges, at han ejede 3 Tønder Guld. Nogle Aar efter trak han sig tilbage fra Hertugen, som havde taget Ophold i Hamborg, og levede i denne By, indtil han 9. Maj 1682 modtog en Udnævnelse til Raad ved det kongelige Regeringskancelli i Glückstadt. 1683 opholdt han sig som dansk Afsending hos Biskoppen af Münster, der fattede en saa stor Godhed for ham, at han testamenterede ham sin store Bogsamling. Da Slesvig 1684 inddroges under Kronen, beskikkedes

G. til første Medlem af Regeringskancelliet paa Gottorp. Han døde 26. Nov. 1689, kort efter at han igjen havde maattet overlevere Regeringen til Hertugen. Hans berømte Bibliothek og Haandskriftsamling, de største i Samtiden, vare i mange Aar Gjenstand for Forhandlinger og paatænktes kjøbte af Kongen; men Planen kom ikke til Udførelse, og Bøgerne splittedes ved Avktioner, medens Haandskrifterne af Leibnitz erhvervedes til Wolfenbüttel.

Moller, Cimbria lit. III, 282 ff. Werlauff, Efterr. om det store kgl. Bibl., 2. Udg.

A. D. Jørgensen.

Gudenrath, Jacob Just, 1758—1825, Jurist, fødtes i Kjøbenhavn 26. Juni 1758. Hans Forældre vare Præst i Børnehuset Schack G. († 1758) og Frederikke f. Høvinghoff. G. blev Student 1776, studerede først Theologi, men forlod dette Studium for Retsvidenskabens Skyld og blev juridisk Kandidat 1784. Kort efter blev han ansat som Sekretær ved det kirurgiske Akademi og som Lærer i Humaniora ved samme. I 1788 konkurrerede han med Chr. Cold og J. F. V. Schlegel om et juridisk Professorat, men opnaaede ikke dette Embede. 1790 fratraadte han sit Embede ved det kirurgiske Akademi og beskæftigede sig derefter med litterære Arbejder og med Manuduktion til juridisk Examen. I 1811 blev han indtil videre antagen til mod et Honorar at holde private Examinatorier og Disputerøvelser i det latinske Sprog med Jurister, og hermed vedblev han til sin Død, 4. Okt. 1825. I 1798 ægtede han Frederikke Wilhelmine Meyner (f. 1765 † 1836), Datter af Fabrikør J. T. M.

G. deltog med Iver i Debatten om de Spørgsmaal, som bevægede Tiden. Af samtidige roses han som en frimodig Kæmper for Sandhed og Ret, og hans mange Afhandlinger i forkjellige Tidsskrifter vidne om, at denne Dom ikke er urigtig. Men et klart Hoved var han aldrig, og hans sygelige Selvfølelse udviklede sig, efter at han var bleven besejret i Konkurrencen af Cold, og navnlig efter at ogsaa Schlegel senere var bleven foretrukket for ham ved Besættelsen af et juridisk Professorat, til en lidenskabelig Bitterhed over for de bestaaende Tilstande, der, tillige med hans glødende Tyskerhad, gjorde hans Kritik højst ensidig og uklar, ofte næsten uforstaaelig. Ogsaa i hans betydeligste juridiske Arbejder — Afhandlingerne i «Statistisk, juridisk og litterarisk Bibliothek» og i dette Tidsskrifts af ham selv udgivne Fortsættelse, «Juridisk Bibliothek» (1798—1825), om Straffelovgivningen — svækkes mange i

Grunden træffende Bemærkninger af hans Overdrivelser og Ensidigheder.

Erslew, Forf. Lex. Holm, Den offentl. Mening og Statsmagten i den dansknorske Stat i Slutn. af det 18. Aarh. S. 100 f. 107. *Jul. Lassen.*

Gudme, Andreas Christoffer, 1779—1835, Forfatter, født i Ærøskjøbing 1. Avg. 1779 (Søn af Sognepræsten Søren G.?). Han studerede først Theologi, vistnok ved tyske Universiteter, og blev Kandidat, men opgav derefter «af en ubekjendt Grund» sit Studium og blev Landmaaler; som saadan deltog han i den geografiske Opmaaling af Slesvig. 1806 nedsatte han sig i Kiel og blev Landinspektør. Han udfoldede en halv Snes Aar derefter og indtil sin Død en betydelig Forfattervirksomhed, i det han især søgte at oplyse Hertugdømmernes statistiske Forhold med Hensyn til Arealet og Folketallet, ligesom han fremsatte en Række statsøkonomiske Forslag, deriblandt til en Kanal mellem Østersøen og Elbens nedre Løb (1818 ff.). 1826—29 udgav han en Haandbog i Vandbygningskunsten i 3 Dele. 1833 udkom 1. Del af et andet større Værk: «Schleswig-Holstein», indeholdende Hertugdømmernes Statistik, medens de følgende Dele skulde indeholde deres Geografi og Topografi. Han var som Forfatter uberørt af den politiske antidanske Bevægelse. G. døde 10. Juni 1835 i Wiesbaden, hvor han havde søgt Helbredelse. Han var ugift.

Neuer Necrolog der Deutschen XIII, 541. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

A. D. Jørgensen.

Gudme, Herman Peter, 1713—72, Præst, blev født 3. Okt. 1713 i Herslev Præstegaard ved Fredericia; hans Forældre vare Sognepræst Niels G. og Kirstine f. Bruun. 1730 deponerede han fra Odense, laa paa Elers' og senere paa Borchs Kollegium, men fik først Attestats 1745, efter at han Aaret i Forvejen havde taget Magistergraden. Fra 1746 holdt han Forelæsninger og Disputerøvelser ved Universitetet som Biskop Herslebs Vikar. Ved Doktorpromotionen 1752 i Anledning af Frederik V's andet Giftermaal fik han den theologiske Doktorgrad, og 1754 kaldedes han til Stiftsprovst og Sognepræst ved Budolphi Kirke i Aalborg. I dette Embede døde han ugift aldeles pludselig 9. Sept. 1772. Han var Medejer af Bogtrykkeriet i Aalborg. Af Skrifter har han kun udgivet akademiske Disputatser.

Jydske Efterretn. 1772, Nr. 42. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. *A. Jantzen.*

Gudme, Søren, 1729—95, Præst, forriges yngre Broder, blev født i Herslev Præstegaard 12. Sept. 1729 og deponerede fra Viborg 1747. Ved Universitetet nød han særlig Vejledning af sin Broder, tog Attestats 1750 og fik nogen Tid efter Tilbud om Plads som Repetent i Sorø; men han foretrak at blive i Kjøbenhavn. 1753 blev han Dekan paa Kommunitetet, senere Alumn paa Borchs Kollegium. 1758 tog han Magistergraden og begyndte snart efter at holde filosofiske Forelæsninger. Det var en trang Vej. Der meldte sig nok nogle Tilhørere, men de fleste forlangte at høre ham gratis. Først da han 1761 var bleven øverste Dekan, forbedredes hans Kaar lidet. Gjennem Broderen gjorde han Bekjendtskab med Rektor i Aalborg, Professor Ludvig de Hemmer, der 1762 afstod Rektoratet til G.; men da Hemmer døde, forinden denne Afstaaelse var bleven kongelig konfirmeret, fik G. ikke Embedet. Han fortsatte da sin Virksomhed som Privatlærer ved Universitetet, indtil han 1769 blev Sognepræst i Ærøskjøbing. Den følgende Sommer kunde han da fra Aalborg hjemføre sin Brud, ovennævnte Rektor Hemmers Datter Sophie Christiane de H. G. har gjentagne Gange forsøgt sig i Læredigtet. 1760 udgav han anonymt «Tanker om Forsynet, mest i Betragtning af Mennesket», et Digt paa 30 Sider, og 1763, efter Rektor Hemmers Død, rimeligvis som Trøsteskrift til den afdødes Familie, under Navn «Forsøg til Tanker om Evigheden». G. døde i Ærøskjøbing 15. Juli 1795, faa Dage efter sin Hustru. Siden 1781 havde han tillige været Provst paa Ærø.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Kbhvns Universitets Annaler S. 355.

A. Jantzen.

Gudmundsen, Lage, —o. 1252, Ridder. Denne Adelsmand findes alt før Kong Valdemar Sejers Død blandt Hertug Abels Hofmænd og fulgte ham senere bestandig som en højt betroet Mand. Da Hertugen 1250 lod sin Broder Kong Erik fængsle og føre bort paa Slien af Tyge Bost, fulgte L. G. efter i en anden Baad; Kongen gjenkjendte hans Stemme i Natten og sluttede af hans Tilstedekomst, at det vilde gjælde hans Liv (IV, 544). Skjønt Abel senere fralagde sig al Del i Drabet, beholdt han dog L. G. om sig; Ærkebispen Johan Grand anførte senere dette som en formentlig Grund til ikke at forfølge nogen for Drabet paa Erik Glipping. Efter Abels Død forlod L. G. dog Riget og skal kort efter være bleven dræbt paa Slottet i Kiel, hvor han ved Brætspillet kom i Klammeri med en tysk Ridder. — Han var gift med Ingeborg, en Datter af Anders

Graasøn af Tersløse, der ligeledes nævnes blandt Hertug Abels Mænd, og Esbern Snares Datter Cæcilia. Han efterlod en Søn, Lage Lille. *A. D. Jørgensen.*

Guðmundsson, Daði, —1563. Storbonden D. G., en af Islands mest fremtrædende Mænd paa Reformationstiden, var Søn af Guðmundur Finnsson og tilhørte en fra Gaarden Akrar i det vestlige Island (Mýra Syssel) stammende Slægt. Selv boede han paa Gaarden Snóksdalur i Dala-Syssel, ligeledes paa Vestlandet. Familieforbindelser og Privatforhold bragte ham tidlig til at slutte sig til den lutherske Reformation, og han blev saaledes en naturlig Forbundsfælle for den danske Regering og dennes Tilhængere, hvorfor man ikke alene saa igjennem Fingre med hans løse Sæder, men endogsaa overdrog ham Myndighed baade som Sysselmand og Provst, ligesom han allerede 1543 fik Andel i Bestyrelsen af det inddragne Klostergods. D. G. var en Svoger til den Aar 1548 udvalgte protestantiske Biskop Mart. Einarsson (s. IV, 477) og droges herved mere end tidligere ind i de politiske Forviklinger. Hans Understøttelse af denne og navnlig hans Deltagelse i at tilbagevise det Forsøg, som den ivrig katholske nordlandske Biskop Jon Arason (s. I, 299) gjorde paa under M. Einarssons Fraværelse i Danmark at bemægtige sig Skalholt, paadrog ham forskjellig Overlast af den voldsomme Prælat; han saa flere af sine Gaarde udplyndrede af J. Arason og Sønner, med hvem han ogsaa havde private Ejendomstrætter, og blev selv ved en af Biskoppen nedsat gejstlig Ret dømt værdig til Band og Fredløshed; da denne Dom underkjendtes af den verdslige Øvrighed, lyste J. Arason højtidelig Band over ham. I det følgende Aar gjorde Biskoppen 2 Gange Forsøg paa at faa D. G. i sin Magt, men forgjæves paa Grund af dennes Forsigtighed og omfattende Rustninger. Da J. Arason næste Aar (1550) med sine 2 Sønner slog sig ned paa den D. G. tilhørende, nær Snóksdalur liggende Gaard Sauðafell, kom det til den endelige Afgjørelse imellem dem. Gaarden, som J. Arason og Sønner mente at have Fordringer paa, havde oftere været udsat for deres Plyndringer; men Hovedhensigten med Besøget denne Gang var dog en anden, i det Biskoppen haabede ved en her afholdt verdslig Rettergang at kunne faa den tidligere afsagte gejstlige Dom over D. G. stadfæstet. Imidlertid forstod D. G. med vanlig Dygtighed at samle Folk og i Hemmelighed føre dem mod Fjenden. Han var sine Modstandere overlegen i Antal og Udrustning og bestemt paa ikke

at lade dem undslippe, da han havde modtaget gjentagne Opfordringer fra den danske Konge om at lade Biskop Jon og hans Sønner gribe. Da disse søgte Tilflugt i Kirken, lod D. G. bryde Hul paa denne og dem, efter at de vare slæbte ud, føre som Fanger til Snóksdalur, hvor de forbleve, til de 3 Uger efter kunde overleveres til den kgl. Befalingsmands Fuldmægtig, sammen med hvem han ledsagede dem til Skalholt og overværede Henrettelsen, som han dog skal have misbilliget. I den følgende Tid bevarede D. G. sin Magt og Anseelse, men hjemsøgtes sine sidste Aar af en ondartet Ansigtssygdom, der ikke alene bandt ham til Sygelejet, men aldeles udelukkede ham fra Forbindelse med Omverdenen, — i Følge Overtroen bevirket ved J. Arasons Bandsættelse.

D. G., der ved sin Død (1563) maa have været til Aars, da hans Kone den Gang skal have været o. 75 Aar gammel, har utvivlsomt været en dygtig Mand med Anlæg for at styre og Lyst og Evne til at erhverve Formue, men næppe nøjeregnende med Midlerne og plettet af den gængse Usædelighed, der hos ham antog en for Samtiden anstødeligere Form, fordi han intet Hensyn tog til de forbudne Grader. Dette gjorde hans Stilling meget usikker over for Myndighederne, hos hvem han maatte søge Amnesti for Hordom, Frilleliv etc.; paa den anden Side bevidnede Regeringen ham gjentagne Gange sin Tak for hans Troskab og Iver i Kampen mod Jon Arason.

F. Johannæus, Hist. eccl. Islandiæ. Espolín, Íslands Árbækur. Þ. Bjarnason, Um siðbótina á Íslandi. *Kr. Kaalund.*

Guðmundsson, Jón, 1807—75, Politiker, fødtes 15. Dec. 1807 i Melshús ved Reykjavik som Søn af en fattig Almuesmand, Guðmundur Bernharðsson, og mistede allerede i en Alder af 6 Aar sin Fader. En Kjøbmand i Byen tog ham til sig, og senere, da han gik i sit 15. Aar, sendtes han til en Slægtning i Borgarfjord, der lod ham forberede til Optagelse i den lærde Skole paa Bessastaðir, hvorfra han dog først dimitteredes 1832, i det hans Skolegang var bleven afbrudt ved en Hofteskade, der gjorde ham til Krøbling for Livstid. Efter sin Dimission havde J. G., der allerede tidligere var øvet i Kontorforretninger, Ansættelse hos en juridisk Embedsmand, indtil han 1835 udnævntes til Administrator over det til det fordums Kloster Kirkjubær i det sydostlige Island hørende Krongods. Aaret efter ægtede han Hólmfríður Thorvaldsdatter, tilhørende en bekjendt islandsk Præsteslægt, og i de følgende 10 Aar havde han Bolig paa

den nævnte Gaard Kirkjubær i Vester Skaptafells Syssel, hvor han viste sig som en duelig Landbruger og Husholder. Da Altinget indstiftedes, faldt Egnens Valg paa ham, og denne Kreds repræsenterede han nu uafbrudt 1845—67. J. G. var en af de 5 Islændere, der af Regeringen udsaas til at repræsentere Island i den grundlovgivende Rigsforsamling. Aaret efter (1849) konstitueredes han til Sysselmand i Skaptafells Syslerne, men tilbragte Vinteren 1850—51 i Danmark, hvor han 1851 tog dansk-juridisk Examen. Samme Sommer forelagde Regeringen for en i dette Øjemed sammenkaldt Forsamling i Reykjavik et Forslag om Ordningen af Islands Stilling til Danmark; men dette afvistes af Forsamlingen, der opstillede langt videre gaaende Fordringer om politisk Selvstændighed. Efter dens derved paafulgte Opløsning deltog J. G. — med Opgivelse af sit Embede — i en til Kongen afsendt Deputation, der dog intet opnaaede. Han ofrede sig fra nu af udelukkende til politisk Virksomhed, tog fra 1852 fast Ophold i Reykjavik og overtog Bladet «Þjóðólfur», der (hvorvel kun et lille 14dags Blad) under ham udvikledes til Landets første, og længe dets eneste, virkelige Avis, med en efter Forholdene betydelig Indflydelse, saa at J. G. maa regnes blandt Lederne af den offentlige Mening paa Island under den efterfølgende langvarige Forfatningsstrid. Sprog og Form vare vel ingenlunde mønsterværdige, men Redaktøren fulgte godt med og behandlede i afgjort oppositionel Aand Politik, Finanser, Embedsforhold m. v., ligesom han med Iver drøftede de offentlige og kommunale Anliggender i det hele, og hvad der kunde tjene til Næringsvejenes Udvikling og Fremskridt overhovedet. Paa Altinget tog han virksom Del i Arbejdet og valgtes flere Gange til Formand. Af Regeringen kunde han selvfølgelig ikke være særlig velset, men konstitueredes dog 1858 som Sagfører ved Overretten. Medlem af Byraadet var han 1856—68. Da mod Slutningen af hans Liv hans Arbejdskraft begyndte at tage af, overdrog han det af ham ledede Blad til en anden; efter et langvarigt Sygeleje afgik han ved Døden 31. Maj 1875. — J. G. havde været en livfuld, energisk Natur med overordentlig Arbejdskraft; i hans Hjem, der havde Ry for Gjæstfrihed og Godgjørenhed, samlede han og hans Hustru en talrig Husstand om sig.

Andvari VII (1881). *Kr. Kaalund.*

Guðmundsson, Sigurður, 1833—74, Maler, Arkæolog, fødtes 13. Marts 1833 paa Bondegaarden Helluland i det nordlige Island

(Skagafjarðar Syssel); Forældrene vare Guðmundur Ólafsson og Steinun Pálsdatter. Da han som Dreng viste Anlæg for Tegning, sendtes han i sit 16. Aar til Kjøbenhavn for at uddannes; men misfornøjet med at være sat i almindelig Malerlære forlod han strax sin Plads. Kort efter lykkedes det ham at komme i Forhold til flere indflydelsesrige Kunstnere, ved hvis Hjælp han fik Adgang til Kunstakademiets Elementarskole. De Forventninger, man havde næret om ham som Kunstner, opfyldtes dog ikke; han naaede ikke ud over Akademiets lavere Klasser, og det af ham udstillede (1856 og 1858) indskrænkede sig til nogle middelmaadige Portrætter af Landsmænd. Imidlertid var han ved sine arkæologisk-kulturhistoriske Interesser kommen mere og mere bort fra Malerkunsten, og efter at han fra 1858 havde taget fast Ophold i Reykjavik, sygnede hans Interesse for denne hen, medens han helt optoges af at virke for folkelig Vækkelse. Da han, der var aldeles uformuende, mèn af en noget stivsindet og trodsig Natur, og som manglede Lyst og Anlæg for regelmæssigt Arbejde, ikke naaede nogen lønnet Stilling eller overhovedet havde fast Erhverv, vare hans ydre Forhold elendige. Ikke des mindre øvede han en betydelig Indflydelse paa den yngre Slægt, hvis nationale Selvfølelse og Begejstring for Fortiden han ansporede. En saadan, ogsaa i det ydre kjendelig, Selvstændighed søgte han at fremme ved Gjenoplivelsen af en Nationaldragt, hvad der for Kvindedragtens Vedkommende lykkedes. Blivende Fortjeneste har han indlagt sig ved Oprettelsen af Oldsagsamlingen i Reykjavik (1863), som for en væsentlig Del skyldes ham, under hvis uegennyttige og opofrende Tilsyn denne, der har ikke ringe Betydning, hurtig voxede. End videre virkede han med stor Iver for Iscenesættelsen af nationale Skuespil (Skole- og Studenterkomedier). Han døde ugift 8. Sept. 1874. — Oldlitteraturen var den Hovedkilde, hvortil han søgte for der at hente Oplysninger om svundne Tiders Levevis, men mangelfuld Fordannelse og uheldige Forhold forhindrede ham fra her at yde noget af videnskabeligt Værd. Om Kvindedragten har han skrevet en Afhandling i «Ný Félagsrit» XVII (1857); en Beskrivelse af Altingstedet udkom særskilt 1878, ligesom ogsaa Tegningerne i Dasents Oversættelse af «Njáls Saga» skyldes ham. Større Betydning har hans Beskrivelse af Oldsagsamlingen («Skýrsla um Forngripasafn Íslands», I—II, 1868—74).

Weilbach, Konstnerlex. Þjóðólfur 1888, Nr. 17 ff. Andvari XV (1889).

Kr. Kaalund.

Guðmundsson, Thorgeir, 1794—1871, Sagaudgiver, Præst. T. G., der er Søn af Sognepræst Guðmundur Jónsson og dennes Hustru, Thorbjörg Jónsdatter, er født 27. Dec. 1794 paa Præstegaarden Ólafsvellir i det sydlige Island (Árness Syssel). Han dimitteredes fra Skolen paa Bessastaðir 1814, men indskreves først 1819 ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han 1824 tog theologisk Embedsexamen; 1827 blev han Lærer ved Søetatens Drengeskoler, blev Kateket ved Bremerholms Menighed og ordineret til Præst. 1839 udnævntes han til Sognepræst for Gloslunde og Græshave paa Laaland og forflyttedes 1849 til Nysted og Herridslev. Død 28. Jan. 1871. Han var gift med Marie f. Langeland, Datter af Justitsraad, Proviantgaardsforvalter L. T. G. var Medstifter af det nordiske Oldskriftselskab 1825 og medvirkede ved Udgivelsen af den «Fornmanna sögur» benævnte Række oldnordiske Texter, hvormed Selskabet begyndte sin Virksomhed. Han har deltaget i Udgivelsen af 1.—3. Bd., har saa godt som alene udgivet 4.—5. Bd. og har væsentlig Andel i 6. og 11. Bd. Ligeledes har han for samme Selskab, i Forening med en Landsmand, udgivet «Íslendínga sögur», I—II (1829—30), og han foretog med Selskabets Understøttelse 1827 en Undersøgelse af Sagahaandskrifter paa de offentlige Bibliotheker i Stockholm og Upsala. For det Arnamagnæanske Legat udarbejdede han den «Kormaks Saga» (1832) ledsagende latinske Oversættelse. Som indviklet i den under B. Einarsson (IV, 471) omtalte litterære Fejde, der fra islandsk Side 1831 førtes mod Oldskriftselskabets Sekretær, Professor Rafn, og dennes Kampfælle Rask, nødtes T. G. til at opgive sin Stilling i dette, men blev samtidig Rasks Efterfølger som Formand for det islandske litterære Selskabs kjøbenhavnske Afdeling. Til Brug for Menigmand paa Island har han — til Dels sammen med andre — udgivet forskjellige, navnlig religiøse, Arbejder.

Erslew, Forf. Lex. *Kr. Kaalund.*

Guðmundsson, Valtýr, f. 1860, nordisk Filolog. Han fødtes 11. Marts 1860 paa Gaarden Árbakki i Húnavatns Syssel i det nordlige Island, hvor hans Moder, Valdís Guðmundsdatter, den Gang boede; Faderen, Guðmundur Einarsson (Søn af en bekjendt islandsk Avtodidakt, Einar Bjarnason), var Kontorist hos Distriktets Sysselmand. Fra sit 4. Aar faderløs fik V. G., der var anbragt hos forskjellige Bønder, kun den nødtørftigste Undervisning, men følte dog snart Interesse for Sagalitteraturen og i det hele Trang til fyldigere Kundskaber; det lykkedes ham ogsaa i sit 17. Aar at blive optaget i Latinskolen

i Reykjavik, hvorfra han 1883 dimitteredes. Ved Kjøbenhavns Universitet underkastede han sig 1887 en Magisterkonferens i nordisk Filologi og erhvervede 1889 den filosofiske Doktorgrad ved en Afhandling: «Privatboligen paa Island i Sagatiden samt delvis i det øvrige Norden». S. A. ægtede han Anna Johannesdatter, Datter af afdøde Sysselmand J. Guðmundsson. — V. G., som havde vakt Opmærksomhed ved den nævnte akademiske Afhandling, der vidnede om Forfatterens nøje Kjendskab til Oldlitteraturens kulturhistoriske Stof saa vel som til de tilsvarende Nutidsforhold paa hans Fødeø og om Anlæg for videnskabelig Undersøgelse, udnævntes fra 1. April 1890 til Docent ved Universitetet i islandsk Historie og Litteratur. I «Grundriss der germanischen Philologie» skyldes under «Sitte: Skandinavische Verhältnisse» Afsnittet «Kleidung» V. G.

Indbydelsesskr. til Kbhvns Universitets Reformationsfest 1889.

Kr. Kaalund.

Guido, —1320, Kansler, der er bleven forvexlet med en under Striden mellem Erik Menved og Jens Grand oftere nævnt Ribekannik med samme Navn, stammede uden Tvivl fra Halland. Han var Kannik i Lund, havde været det i nogle Aar og tillige en Tid Kapellan hos Erik Menved, da han af Domkapitlet i Lund valgtes til Decanus efter den i April 1308 afdøde Johannes Kalv. Fra Ærkebiskop Isarnus' Side rejstes der imidlertid Tvivl om Kapitles Valgret, og først efter at denne saa vel som Valget vare blevne underkastede en Prøvelse, kunde G. i Begyndelsen af Aaret 1309 tiltræde sit nye Embede. Nogle Aar senere (o. 1314) fik G., der fra sin Kapellantid vistnok har haft Kjendskab til Kancelliforretninger, tillige Embedet som Kong Eriks Kansler. Siden Mag. Mortens Død (1304) havde Kongen ikke haft nogen Kansler, men havde ladet dennes Forretninger udføre af en Vicekansler. G. forestod Kanslerembedet i Kong Eriks 5 sidste Regeringsaar og døde et halvt Aars Tid efter Kongen, 8. Maj 1320, i Roskilde. *C. Weeke.*

Guldberg, Carl Edvard Lemming, f. 1823, Blindelærer. Han er født 26. Okt. 1823 i Nyborg, ved hvis lærde Skole hans Fader, Eggert Christian G., var Adjunkt; hans Moder var Ane Marie Bergithe f. Lemming. Han gik først i Nyborg lærde Skole, men da denne nedlagdes 1839, kom han i Odense Katedralskole, fra hvilken han blev Student 1844. Efter i 1851 at have taget theologisk Examen informerede han i Skoler, til han i Sommeren 1858 med ministeriel Understøttelse fik Lejlighed til at besøge flere Blinde-

anstalter i Tyskland, hvorefter han blev Andenlærer ved det kgl. Blindeinstitut paa Citadelsvejen, der aabnedes i Nov. s. A. Paa Instituttet underviste han navnlig i Religion, Naturlære og Skrivning, og da han fra Barn havde haft Lyst til Haandarbejder, beskæftigede han sig ofte med at tilvejebringe forskjellige for de blinde passende Undervisningsapparater, og i 1861 konstruerede han saaledes et Skriveapparat, ved hvis Hjælp de blinde kunne frembringe en tydelig Blyantsskrift. Dette Apparat er blevet paaskjønnet ogsaa uden for Danmark og anvendes i forskjellige Blindeinstitutter i Norge, Finland, England og Holland. Paa Grund af Svagelighed tog han sin Afsked fra Instituttet ved Udgangen af 1885; 1887 tildeltes ham Fortjenstmedaillen i Guld. 17. Nov. 1863 ægtede han Augusta Marie Emilie Nicoline Jacobsen (f. 14. Maj 1836 † 7. Sept. 1873), Datter af Ingeniørkapitajn L. J. — Hans yngste Broder, *Ludvig August Friborg G.* (f. 12. Maj 1834), der 1860 tog polyteknisk Examen i anvendt Naturvidenskab, har ogsaa i en Aarrække været ansat ved det kjøbenhavnske Blindeinstitut, særlig som den, der besørgede dets (Relief-) Tryksager, hvilken Stilling han paa Grund af Sygdom forlod i 1891. Hans Navn er knyttet til Opfindelsen af en Rouletpasser med tilsvarende Tegnestift, ved Hjælp af hvilke de blinde kunne tegne geometriske Figurer, samt af en Tavle til Punktskrift.

Industriforeningens Maanedsskr. 1872, S. 269. 272. 277. *C. Nyrop.*

Høegh-Guldberg, Christian, 1777—1867, Officer, Søn af ndfr. nævnte Gehejmeraad Ove H.-G., født paa Fredensborg 1. Avg. 1777, blev, 5 Aar gammel, paa en kuriøs Indstilling til Christian VII af Faderens daværende gode Ven General Eickstedt udnævnt til Sekondlieutenant à la suite i Livgarden til Hest. De kort efter forandrede Regeringsforhold bevirkede vel, at G. ikke blev Hestgardist, men godt kom han dog til at nyde af sin tidlige Anciennitet, i det Kronprinsen 1790 lod ham give Premierlieutenants Udnævnelse i jyske Dragonregiment (1796 jyske lette Dragoner), hvor han 1799 blev Ritmester. Den 22aarige G., der i Hjemmet under den lærde Faders Vejledning sammen med sine 3 Brødre havde faaet en omhyggelig Uddannelse, var paa dette Tidspunkt utvivlsomt bedre bevandret i Klassikerne end i at føre Eskadron, men han havde fortrinlige Anlæg for Tjenesten, og det varede ikke længe før han kunde gjælde som Mønster for en Rytterofficer — stram og strix i Kasernegaarden, forvoven og hensynsløs paa Hesteryggen. Af

Naturel var han varmblodig, men højsindet og ridderlig, glødende begejstret for sit Fædreland, dets Sprog og Minder. Et smukt Udslag blandt mange af denne Patriotisme gav sig til Kjende efter Faderens Død 1808, da han og Søskende i Anledning af de Staten overgaaede Ulykker enedes om til Tilintetgjørelse at indsende et kongeligt Gavebrev paa 100000 Dlr., som 1778 var bleven skjænket deres Fader til Udbetaling paa Anfordring med Renter, ligesom de selv tilintetgjorde flere andre, af Kongehusets Medlemmer udstedte, men ikke i bindende Form affattede Gavebreve paa betydelige Summer. 1811 udnævntes G. til Major. I Felttoget 1813 deltog han med udmærket Tapperhed, først under sin berømte Chef Niels Engelsted i de jyske lette Dragoners Kampe, derpaa, efter Træfningen ved Gudow forsat til fynske lette Dragoner, i disses glimrende Indhug i Bataillen ved Sehested. 1816 blev han Oberstlieutenant, 1826 Oberst, 1828 Kommandør af Danebrog, 1831 Regimentschef, 1834 forsat til sjællandske Lansenerer, 1840 Generalmajor, 1842 ved den nye Hærordning Chef for 1. Kavalleribrigade, 1843 Storkors af Danebrog og 1848 ved Frederik VII's Tronbestigelse Generallieutenant og kommanderende General i Nørrejylland og Fyn. Denne Udnævnelse var dateret 2. Marts, men G. synes først fuldstændig at have overtaget Posten 27. s. M., da Oprøret alt var i fuld Gang og de jysk-fynske Afdelinger i Begreb med at koncentrere sig ved Kolding, hvorhen han Dagen efter forlagde Generalkommandoens Standkvarter, vel i den Tanke, at han var selvskreven til at føre Hærkorpset, der sendtes syd paa. Som bekjendt blev imidlertid Oberst Hedemann udset til dette Hverv, men der havde været stærkt Tale om at vælge G. Hans Alder, hans selvstændige og heftige Karakter, der gjorde ham mindre skikket til at underordne sig Hærkorpsets Stabschef, Kapitajn Læssøe, i hvis Hænder Krigsministeren vilde, at den egentlige Ledelse skulde lægges, talte imod, hans anerkjendte Dygtighed og i Hæren ansete Navn talte for, og det, der gjorde Udslaget, var efter Tschernings eget Sigende et privat Brev fra G.s Stabschef, Oberstlieutenant Baggesen (I, 429), i hvilket der meldtes Ministeren, at G. havde overanstrængt sig, og at der var «indtraadt en saadan Sindsforvirring og Stundesløshed, at Generalen ikke mere var skikket til nogen Befalingspost». G., hvis Aands- og Legemskraft snart viste sig at være usvækket, beholdt imidlertid sin Generalkommando, og det overdroges ham paa Basis af den frivillige Folkevæbning at organisere «Reservekorps» for den aktive Hær, over hvilken Overbefalingen endog

stilledes ham i Udsigt. Med Energi og Begejstring skred G., hvem Tanken om et Folk i Vaaben ikke var fremmed, til Løsningen af denne nye Opgave, men ved Regeringens Vankelmodighed i alt, hvad der angik Krigens Førelse, standsedes snart hans Virksomhed. Allerede 5. April fik han Forbud imod at lade opstille noget Reservekorps, 18. s. M. udskiltes Nørrejylland af hans Generalkommando, og 2. Maj bevægede Tscherning ham til at nedlægge Befalingen. Han stilledes derpaa à la suite og afskedigedes 15. Avg. 1850.

G. syslede gjærne og indtil sin høje Alderdom med Litteraturen og har skrevet flere læseværdige Afhandlinger af forskjelligartet Indhold. Et Par polemiske Piecer, der udkom i 1841, og hvori han paa en sympathetisk Maade værgede sin Faders Minde mod Angreb af C. Ploug, vakte ikke ringe Opsigt i den historiske Verden. Han ægtede 1802 Anna Dorothea v. Munthe af Morgenstjerne (f. 2. Maj 1774 † 18. Marts 1866), Datter af Kammerherre, Stiftamtmand Caspar Wilhelm v. M. af M. (f. 1744 † 1811) og Anna Petra Cathrine f. de Flindt (f. 1750 † 1814). Han døde, over 90 Aar gammel, 31. Okt. 1867 paa Frederiksberg.

Øst, Archiv f. Psychologie, Hist. osv. II, 267. Erslew, Forf. Lex. Hist. Beretn. om 5. Dragonregiment C. C. Krogh, Hestgarden. H. Munthe, Fam. Munthe II.

S. A. Sørensen.

Høegh-Guldberg, Frederik, 1771—1852, Forfatter, Søn af nedennævnte Gehejmeraad Ove H.-G., blev født i Kjøbenhavn 26. Marts 1771, dimitteredes privat 1790 og tog Artium med Udmærkelse, blev 1797 Lektor i dansk Sprog ved Almuelærerseminariet paa Blaagaard, hvorfra han afgik 1805, da han, efter at han 1803 var bleven Lærer hos Prinsesse Caroline og 1804 havde faaet Titel af Professor, rejste med Hoffet til Kiel og opholdt sig der, til han 1810 fratraadte sin Lærerplads og fik Rang i 4. Kl. Nr. 3. 1813 blev han Lærer i Dansk ved Artillerikadetinstituttet i Kjøbenhavn og virkede i over 20 Aar her og ved den senere oprettede militære Højskole. 1797 indgik han Ægteskab med Marie Cathrine Bilsted (f. 1773 † 1849), Datter af Grosserer, Kancelliraad Jacob B. og Christine Schiernbeck. Han døde i Kjøbenhavn 21. Sept. 1852.

G. har udfoldet en meget betydelig, men nu næsten fuldstændig glemt Forfattervirksomhed, dels som Medarbejder af en Mængde Blade og Tidsskrifter, dels i selvstændig udkomne Skrifter. Af pædagogiske Arbejder har han skrevet «Grundtræk til en Skildring af det danske Undervisningsvæsens Begyndelse, Fremgang og Til

væxt» som Tillæg til hans Oversættelse af Niemeyers «Grundsætninger for Opdragelse og Undervisning» (1800—1), han bearbejdede en bekjendt Lærebog af C. G. Salzmann og udgav den som «Peder Jensens ABC og Læsebog» (1798, 4. Opl. 1855), skrev talrige pædagogiske Afhandlinger samt opdragende Bøger for Almuen. I Sammenhæng med denne Virksomhed staa hans Skrifter om dansk Sprog, blandt hvilke det mest bekjendte er «Dannersprogets Retskrivning og Toneklang», der udkom 1813 som 3., aldeles omarbejdede Oplag af et allerede 1809 i Kiel udgivet Skrift; dets svulmende Pathos i Stilen og dets højstemte patriotiske Rhetorik bleve Æmne for J. L. Heibergs Satire i hans «Julespøg og Nytaarsløjer». Ikke liden Fortjeneste af sin Tid indlagde G. sig som Oversætter af romerske Klassikere. 1801 udgav han et Hæfte «Udvalgte og efter vore Sæder omarbejdede Stykker af Martial», 1803 udkom i 2 Bind hans Oversættelse af Tibulls Elegier, 1805 ligeledes i 2 Bind Terents' Skuespil med Anmærkninger og 1812—13 Plautus i 4 Bind. Af moderne Digtning har han frit gjengivet Tegnérs «Nattvardsbarnen» under den sødlige Titel «Nadverens Børn af Tegnér og Fr. Høegh-Guldberg». Lignende Navne i Tidens sentimentale Smag have nogle af hans egne Poesier, f. Ex. «Kjærminderne eller de lykkelige Dage, en Vaargave mellem elskende», «Roser og Torne, Gjenlyd af et elskende Hjærte under sammenhængende Livsoptrin» o. l. Hans Digte ere samlede i 2 omfangsrige Udgaver (1803 og 1815) og omfatte alle Datidens yndede Kunstformer: Oratoriet («Skabelsen»), Elegien («Assistenskirkegaarden», G.s mest beundrede Digt), Idyllen («Gamle Hans», «Fiskernes Nytaarsmorgen», «Aarhundredets første Nytaarsmorgen», «Landeværnet»), Drikkevisen («Ud til Kampen os Flaskerne byde»), Satiren («Birken», «Bøgen», «De kjøbenhavnske Junkere»). 4 Skuespil fik han opført paa det kgl. Theater, nemlig 1793 «Lise og Peter», Syngestykke i 2 Akter med Musik af Wedel, 1795 «Aftenen», Syngestykke i 1 Akt med Musik af Schall, 1814 «Vennen paa Rejsen», Lystspil i 1 Akt, og 1818 «Aften er ikke Morgen lig», Lystspil i 4 Akter; intet af dem fik nogen varig Plads i Repertoiret.

I H. C. Andersens første kjøbenhavnske Tid tog G. sig venlig og virksomt af den forladte Yngling, læste Dansk med ham, støttede ham med Pengehjælp og formaaede Lindgreen til at tage sig af hans Uddannelse til Skuespiller. «Skriv bare ingen Vers!» var hans forstandige Raad til Andersen i dennes Skoletid.

Erslew, Forf. Lex. N. M. Petersen, Den dsk. Lit.-Hist. IV—V. H. C. Andersen, Mit Livs Eventyr. P. Hansen, Den danske Skueplads. *P. Hansen.*

Høegh-Guldberg, Julius Emil Christopher, f. 1842, Overretssagfører. J. H.-G., en Sønnesøn af nedennævnte Statsminister O. H.-G., er født 15. Marts 1842 i Aarhus, hvor Forældrene, Oberst Julius H.-G. og Emilie Johanne Cathrine f. Friis, vare bosatte. Han blev Student 1860, juridisk Kandidat 1867 og nedsatte sig som Overretssagfører i sin Fødeby 1869. Ved Siden af Sagførervirksomheden udfører han et betydeligt Arbejde for Landbruget. Han er Sekretær og Kasserer i følgende Foreninger: «Aarhus Landboforening» (siden 1870), «Fællesforeningen af jyske Landboforeninger» (1879), «det jyske Haveselskab» og «det danske Fjerkræavlerselskab» (stiftet 1891), og i «Understøttelsesforeningen for trængende jyske Landmænd og deres efterladte» er han Forretningsfører (siden 1881). Ikke blot har H.-G. haft en væsentlig Andel i Udarbejdelsen af disse Foreningers Love, men som Medlem af forskjellige af deres staaende Udvalg hører han med til de bærende Kræfter i Jyllands landøkonomiske Foreningsliv. Han er i Besiddelse af et betydeligt administrativt Talent, hvad han fik Lejlighed til ret at vise som Sekretær for den 15. danske Landmandsforsamling i Aalborg (1883). Nu er han valgt til Sekretær for den 17. Landmandsforsamling (Randers 1893). Af andre Tillidsposter, som han beklæder, kan nævnes, at han er Konsulent for «Foreningen af danske Kirkeejere» og Statens tilsynshavende ved de mindre Landejendomsbesidderes Brandforsikringsforening i Nørrejylland. H.-G. ægtede 14. Sept. 1870 Johanne Christiane Burmeister (f. 1846), Datter af Proprietær B. til Duelund.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm. *H. Hertel.*

Høegh-Guldberg, Ove, 1731—1808, Statsmand og historisk og theologisk Forfatter. Hans Fader, Jørgen Høegh, var Kjøbmand, siden Bedemand, i Horsens, hvor Sønnen fødtes 1. Sept. 1731. Moderen, Helene Dorthea Ovesdatter f. Guldberg, var en Kræmmerdatter. Kaarene i Hjemmet vare meget smaa, og G. maatte som Barn spise paa Omgang hos nogle velhavende Borgere i Horsens. Det skyldtes Hjælp af hans Morbroder Dines Guldberg, Præst i Gylling, at han blev sat i Stand til at studere. Efter denne Morbroder antog han Navnet Guldberg, hvormed han altid betegnes. Men hans Forhold som Student (hvilket han blev 1749) vare saa fattige, at han maatte forlade Kjøbenhavn og ernære sig som Huslærer i Jylland, samtidig med at han læste til theologisk Embedsexamen. Efter at han havde taget den (1754), kastede han sig ind

i videnskabelige Studier. Han maa have tildraget sig Opmærksomhed som en ung lovende Videnskabsmand. I det mindste blev han 1761 ansat som Professor eloqventiæ ved Akademiet i Sorø, hvor han virkede indtil 1764. Hans videnskabelige Interesser vare og vedbleve hele hans Liv igjennem at være overvejende theologiske og historiske. Det var et Vidnesbyrd om hans Kjærlighed til den klassiske Oldtids Historie, at han i disse Aar udgav en Oversættelse af Plinius' «Lovtale til Trajan» med en Indledning om den romerske Statsforfatning (1763). Naar han 1761 offentliggjorde «Tanker om Milton og den saakaldte religiøse Poesi», viste det, at han med sine historisk-theologiske Interesser forbandt en vis æsthetisk Sans. Denne fandt ogsaa et Udtryk deri, at han var Medstifter af Selskabet til de skjønne Videnskabers Fremme, og han vandt Præmien for Besvarelsen af en Opgave, dette Selskab udsatte, nemlig «Svar paa det Spørgsmaal, hvilken Indflydelse det har i de skjønne Videnskaber, naar oplyste Folk stræbe at overgaa hinanden» (udkommet 1761).

At han virkede saa faa Aar i Sorø, var en Følge af, at han 1764 blev kaldet til Lærer for Arveprins Frederik (s. V, 325), en Stilling, han senere afløste med at blive Kabinetssekretær hos Prinsen (1771). Hans fornemme Elev var for lidet begavet til, at hans Undervisning kunde bære rige Frugter; men han brugte ved Siden deraf sin Tid til omfattende Studier. For en Del har han nedlagt Udbyttet deraf i sit betydeligste videnskabelige Arbejde: «Verdens Historie», der udkom i 3 Bind (1768—72). Uheldigvis blev dette Værk kun et Fragment, der som en Følge af den paafaldende Vidtløftighed, hvormed Forfatteren behandlede de ældste Tiders og Jødernes Historie, ikke naaede længere ned i Tiden end til den peloponnesiske Krigs Slutning. Nu har dette Skrift kun litterærhistorisk Interesse; det er, som det naturlig maatte være, i kritisk Henseende meget svagt, uden noget sikkert Princip for Kritikken, og Forfatterens religiøse Orthodoxi er drevet til Yderligheder; men det vidner om en betydelig Læsning, og det staar højt, hvad Fremstillingen angaar. Der er baade Liv og Kraft der i, paa sine Steder virkelig Aandrighed. Samtidig holdt G. sig ikke borte fra den Drøftelse af forskjellige økonomiske og finansielle Spørgsmaal, som Trykkefriheden fremkaldte. Han skrev dels under Navnet «Philodanus», dels anonymt et Flyveskrift: «Azan eller den for Gjæld udfriede Fyrste» (1771). Hans senere Virksomhed som Statsmand give flere Udtalelser af ham i disse Smaaskrifter Interesse; men han fandt

en alvorlig Kritiker i Martfelt, der blandt andet udtalte om ham, at han ikke havde sagt «andet end det, enhver god Borger bør vide, som ikke vil passere for rent fremmed i Landets Økonomi og Kommerce».

Den største Betydning havde dog disse Aar derved, at de banede Vejen for G. til at blive ledende Statsmand. Modsætningen imellem hans og Struensees Livsanskuelse og Grundsætninger var saa stor som vel tænkeligt; han mente, som han personlig har udtrykt det, at «Fædrelandet, rystet ved Struensees rasende Parti, hvert Øjeblik truedes med Undergang», og hans Forbitrelse æggedes end mere ved de Krænkelser, som Arveprinsen og dennes Moder vare udsatte for. G. mente derfor fuldt ud at gjøre sin Pligt, da han deltog i Sammensværgelsen imod Struensee. Det var efter dennes Fald (17. Jan. 1772), at han kom til at spille sin vigtige Rolle i den Regering, der efter ham har faaet Navn af den Guldbergske Styrelse. Forordningen af 13. Febr. 1772 havde skullet gjøre Ende paa Kabinetsregering efter Struenseesk Mønster og tilsyneladende lagt Magten i Gehejmestatsraadets Hænder. G. selv fik ikke Sæde i dette, men vedblev at beholde Stillingen som Kabinetssekretær hos Arveprinsen. De Forfremmelser, der i den følgende Tid bleve ham til Del, vare vel i og for sig hurtige og store, men dog langsomme i Sammenligning med, hvad Struensees Karriere havde været. 11. Okt. 1774 udnævntes han til Gehejmekabinetssekretær hos Kongen, 14. Maj 1776 blev han Stats- og Gehejmekabinetssekretær, han fik Danebrogsordenen 29. Jan. 1776, blev adlet 11. Okt. 1777 (fra 1773 at regne) med Navnet *Høegh-Guldberg*, opnaaede 22. Nov. 1780 Titel af Gehejmeraad og fik 9 Dage efter (1. Dec.) Titel af Statsminister. Endelig blev han virkelig Statsminister og Medlem af Statsraadet 6. April 1784; men allerede 8 Dage efter afskedigedes han ved Regeringsforandringen 14. April 1784. Ved Siden deraf var han bleven Assessor i Skatkammeret 3. Juni 1773, Medlem af Overbankdirektionen og den extraordinære Finanskommission (13. April 1782) samt af den vedvarende Direktion for Sorø Akademi (9. Okt. 1782); endelig havde han Sæde i Kommissionen for Skolevæsenets Omordning og i en Kommission til «bedre Indretning af de kongelige Skuespil».

Denne Opregning af hans forskjellige Stillinger og Værdigheder viser, at det ikke var mere end 8 Dage før hans Afskedigelse, at han fik Sæde i Statsraadet; men al Verden havde fra først af vidst, at han udøvede en overordentlig Indflydelse over dem, der under

Christian VII's tiltagende Aandssvaghed kunde kaldes Statens Regenter, Arveprinsen og Enkedronning Juliane Marie. Vistnok ere Forholdene i den Guldbergske Styrelse endnu ikke tilstrækkelig oplyste. Han har selv senere undertiden let af, at man gav ham Ansvar for Beslutninger, hvori han slet ingen Del havde haft, og han har i sine Breve talt om Forholdsregler, han gjærne havde villet sætte igjennem, men uden at det var lykkedes ham. Vitterlig raadede A. P. Bernstorff for den udenrigske Styrelse fra 1773—80; Schack-Rathlou havde i mere end én Retning meget at sige; den ældre Schimmelmann, om hvem en samtidig Statsmand, Grev Osten, i Aaret 1776 skrev, at han nu «var det store Hjul», havde indtil sin Død 1782 den afgjørende Mening paa det finansielle Omraade, og G. følte selv, at der maatte tages stærkt Hensyn til hans Ønsker. Det vilde under slige Forhold være meningsløst at opstille G.s Magt som jævnbyrdig med den, Struensee havde udøvet. Men det var dog fuldt berettiget, naar man allerede snart efter dennes Fald mente, at den, som det synes, ubegrænsede Tillid, G. fandt hos Enkedronning Juliane Marie og Arveprinsen, i det hele og store gav ham mere Indflydelse end nogen anden enkelt Mand, og det var ved Siden deraf umuligt at tage fejl af, at han spillede en vigtig Rolle i de forskjellige Direktioner og Kommissioner, hvori han havde Sæde. Allerede 1773 omtalte Grev Osten ham i et Brev som den, der raadede for «Regn og Solskin», og Schimmelmann betegnede ham et Par Aar senere som en Mand, hvis Venskab nødvendigvis maatte kultiveres; men han fik stedse større og større Raaderum. Han angav selv senere i et Privatbrev, at han først fra Sept. 1783 «indflød med fuldstændig Virksomhed», d. v. s. blev eneraadende paa det finansielle og økonomiske Omraade; men i andre Retninger var han det vitterlig allerede tidligere. Bernstorffs Fald i Nov. 1780 (s. II, 146) var et slaaende Vidnesbyrd derom. Paa flere Punkter var der store Modsætninger imellem dem, blandt andet netop ogsaa, hvad den ydre Politik angaar. Hvor stor Betydning Bernstorff end tillagde Ruslands Venskab, holdt han dog tillige et godt Forhold til England for nødvendigt, G. derimod mente i den Grad at maatte anse Rusland for den vigtigste Forbundsfælle, at han udtalte: «Danmark trænger ej til England». Medens Bernstorff derfor i Aaret 1780 kun nødig gik ind paa en væbnet Nevtralitet i den Form, som Rusland vilde have, fordi Venskabet med England let kunde bringes i Fare derved, fandt G. intet betænkeligt derved, og han gav paa denne Tid endog bag Bernstorffs Ryg den

danske Statsafsending i St. Petersborg Ordrer, der pegede i en anden Retning end den, hvori Bernstorff instruerede denne. Føjer man dertil, at Forholdet imellem de to Statsmænd paa denne Tid var vanskeliggjort ved personlig Uvilje, i det mindste fra G.s Side, kan man være overtydet om, at det ikke var denne ubehageligt, da Forholdet til Rusland gav en passende Anledning til at afskedige Bernstorff. I hvilken Grad G. derefter følte sig som den, der havde mest at sige paa den store Politiks Omraade, viser den Instrux, han 6. Dec. 1780 udarbejdede for den nye Udenrigsminister, Grev Rosencrone, og som fik Kongens Underskrift, efter at Statsraadet havde tiltraadt den. Hovedpunktet i denne var, at Rusland ikke blot var «den bedste Bundsforvandt, thi den er for Sverige, vores Arvefjende, forskrækkelig», men at Venskab med det gav Staten en saadan Sikkerhed, at den ikke trængte til nogen anden Forbundsfælle. Naar man brugte Forstand og handlede snildeligen, havde man ej heller noget «at frygte for Ruslands Overvægt eller at skjælve for en Dependance». For øvrigt var G.s Udenrigspolitik afgjort fredelig, ogsaa over for Sverige, som han dog troede altid vilde bevare sit gamle fjendske Sindelag imod Danmark; han mente, at de skaanske Provinser maatte man en Gang for alle opgive Tanken om at gjenvinde, og at det var bedst at afholde sig fra al Indblanding i Svenskernes indre Sager. Heldigvis slap den dansk-norske Stat for Krig i G.s følgende Styrelsesaar, og Cathrine II viste sig paalidelig, da Gustav III i Aaret 1783 lagde Planer om at overfalde Danmark; men det skulde dog snart blive klart, hvor lidt G. havde haft Ret, naar han opfattede Rusland som en mageløs Støtte for Danmark.

Det friere Raaderum, G. havde faaet efter Bernstorffs Fald, viste sig snart ved forskjellige Forandringer, der fandt Sted i Sammensætningen af det høje Embedspersonale, og samtidig voxede Kabinetsregeringen ganske Statsraadets Indflydelse over Hovedet. G. havde selv været med at styrte Struensee, fordi han havde styret Staten ved vilkaarlige Kabinetsordrer; men dog blev han nu selv den, der regerede paa en lignende Maade, og Statsraadets Myndighed sank langt ned under den Plads, det efter Forordningen af 13. Febr. 1772 skulde have indtaget. Misfornøjelsen derover var i stærk Stigen; det var de høje Kollegier utaaleligt at skulle rette sig blindt efter Kabinettets Ordrer, og Publikum delte saa meget mere denne Misstemning, som Kabinetsordrerne kunde antage paafaldende stødende, ja «glubske» Former. Men G. synes

ikke at have mærket dette Misnøje, og tillige oversaa han den Uvilje, han havde vakt imod sig hos den unge Kronprins. Det var kjendelig hans Haab, at han ogsaa, naar denne efter sin Konfirmation traadte ind i Statsraadet, da, støttet til Arveprins Frederik og Enkedronningen, kunde bevare stor Indflydelse paa Regeringen. Men dette hindredes ved Regeringsforandringen 14. April 1784. G. maatte nu som Retrætestilling tage imod at blive Stiftamtmand i Aarhus og, hvad der var forbundet dermed, tillige Amtmand over Havreballegaards og Stjærnholm Amter. Han virkede i disse Stillinger, indtil han efter eget Ønske fratraadte som Amtmand 1. April 1795 og som Stiftamtmand 22. Dec. 1802. Imidlertid havde han kjøbt Herregaarden Hald, hvor han levede sine sidste Aar, og hvor han døde 8. Febr. 1808. Alt tyder paa, at han har taget sit Fald som Statsmand med megen Resignation, han røgtede sit jyske Embede med stor Nidkjærhed og Dygtighed, samtidig med at det var ham kjært i sin Fritid at gjenoptage sine tidligere Studier eller, som han udtrykkede det, at gjenoprette gammelt Venskab med Muserne. Da han var en flittig Brevskriver, førte han tillige en stadig Brevvexling med forskjellige Mænd, og mange af hans Breve fra disse Aar kaste et vigtigt Lys baade over hans Synsmaader og over ham som Personlighed.

Der var noget helstøbt ved G., for saa vidt han hele Livet igjennem holdt fast ved visse Grundanskuelser, der vare bestemmende for hans Opfattelse i alle Retninger, i Statsstyrelsen ikke mindre end i det daglige Liv og i hans Domme om andre Mennesker. En af hans Sønner har karakteriseret ham som «en Frembringning af Tidsaanden fra 1660». Ganske sikkert var han langt mere det 17. end det 18. Aarhundredes Mand. Det dobbelte Udgangspunkt, hvorfra G. i Kraft heraf bedømte alt, var hans religiøse Orthodoxi, der var uddybet til et inderligt Trosliv, og dernæst en stor Ærefrygt for Enevælden, skærpet ved personlig Hengivenhed for Dronning Juliane Marie og Arveprins Frederik. Hans Royalisme kunde antage et i vore Øjne smagløst Præg, naar han f. Ex. den Gang, da Kronprinsesse Marie Sophie Frederikke første Gang ventede sin Nedkomst, skrev i Breve til Johan Bülow om «det høje Foster» og «den høje Frugtsommelighed». Vi forbavses ogsaa over den Styrke, med hvilken han i en Tilegnelse til Enkedronningen udtalte sin ærbødige Beundring af hendes Storhed; men der var kjendelig Alvor i hans royalistiske Følelse, som han i bogstavelig Forstand tog med sig i Graven. Han paabød

nemlig, at de Breve, som han havde modtaget fra kongelige Personer, skulde lægges under hans Hoved i Ligkisten, naar han blev begravet. Den kongelige Magt i dens største Udstrækning som Enevælde var ham derfor, som hans Søn har udtrykt det, et fuldkomment «Noli me tangere». Ingen dansk Undersaat kunde efter hans Mening tale om en Rigsdag uden at begaa Majestætsforbrydelse. Denne Ærefrygt drev ham ogsaa til at kræve, at der skulde tales om «de hedengangne Konger med Hede og Ømhed». Han var angest og bange for al Kritik, selv af Styrelse og Regeringsgrundsætninger hos Fortidens Konger, hvorved navnlig Ungdommen kunde bringes til at tvivle om, at den enevældige Styrelse var den bedst mulige af alle Forfatningsformer. Intet var derfor rimeligere, end at han, der efter Suhms Udtryk var «vant til Slaveri», forkastede den Plan til en friere Forfatningsform, som denne havde udarbejdet omtrent ved Tiden for Struensees Fald. Selv den i høj Grad loyale Jacob Baden fik som Redaktør af «Kritisk Journal» Erindringer fra Regeringen, d. v. s. fra G., om at være varsommere i sine Udtryk om Souveræniteten. Helt uden Paavirkning af det 18. Aarhundrede i politisk Henseende var G. vel ikke bleven, for saa vidt han ikke nærede den gamle orthodoxe lutherske Opfattelse af Staterne og Kongemagten som umiddelbart stiftede af Gud, og for saa vidt han tillige havde den Mening, at Kongerne vare til for Folkets Skyld. Derimod havde han helt ud det 17. Aarhundredes yderliggaaende Statsidé i Modsætning til det 18. Aarhundredes Fremhævelse af det Hensyn, der skulde tages til de enkelte Individers Krav. Alt burde, det var G.s Mening, afpasses efter det Begreb, han gjorde sig om, hvad Statens Tarv fordrede. Dette i Forbindelse med hans stærkt konservative Aand fremkaldte hans Uvilje imod de store Landboreformer. Han havde vistnok i tidligere Tid set, at Bøndernes Kaar i flere Retninger burde forbedres, han udtalte senere, at hvis ikke finansielle Hensyn havde gjort det umuligt, vilde han have ydet Bønderne forskjellig Hjælp for at forbedre deres økonomiske Kaar; men hans Styrelsestid fremkaldte ingen anden Reform end Forordningen om Fællesskabets Ophævelse (23. April 1781), og den betegnede ved Forordningen om Hoveriet af 12. Aug. 1773 et Tilbageskridt i Sammenligning med, hvad der var indført i Struensees Tid. Efter G.s Opfattelse var enhver Stand kun til, for at Staten kunde bruge den efter sit Tarv. Bondestandens Sag var det at gjøre det «haarde og ensdanne Arbejde», og standsede det, kunde Staten ikke bestaa.

Men hvorledes, mente han, skulde det kunne andet end standse, hvis Bondestanden kunde røre sig frit? Den vilde foretrække alt andet Arbejde fremfor sit eget, og dén vilde søge bort fra de magre Egne, der da kom til at ligge øde og folketomme. Hvorledes skulde Proprietærerne, der maatte indestaa Staten for Skatterne, kunne give Afkald paa Bøndernes Hoveri, og hvorledes skulde Staten kunne faa de Soldater, den behøvede, naar Bønderne ikke vare stavnsbundne? Selv om han fandt «Selvejerbønder ypperlige for Staten», tænkte han sig ogsaa dem vedblivende bundne ved Stavnen. For den personlige Friheds forædlende Magt havde han intet Øje. Al Tale derom var efter hans Mening tomme Theorier, hverken «mere eller andet end, hvad Veddedøberne eller Anabaptisterne sagde og gjorde under Reformationens Begyndelse». Han fandt samme Aand hos dem, der vilde have Bondens Baand løste, som hos dem, der vilde have de Baand sønderrevne, Fyrsterne havde om deres Undersaatter.

Ikke mindre stift vilde han baade paa det økonomisk-finansielle Omraade og, hvad Opdragelse og Undervisning angaar, gjennemføre et strængt regulerende, underlig snævert Statsstandpunkt. Det var, som om der ingensteds maatte finde nogen fri Rørelse eller Udvikling Sted, Individerne kunde det kun tillades at bevæge sig inden for de Skranker, som Staten efter G.s Opfattelse kunde være tjent med. Stemmende dermed maatte da ogsaa Grænserne trækkes for den Undervisning, de forskjellige Samfundsklasser maatte faa; Tanken om, hvad der kunde give Personligheden den bedste Udvikling, kom i Sammenligning dermed aldrig frem hos ham.

Som den gamle Tids Mand holdt G. selvfølgelig i det hele stærkt paa det historisk nedarvede. Intet laa ham fjærnere end Tilbøjelighed til at lytte efter, hvad man i Kraft af Theorier eller abstrakte Ræsonnementer vilde indføre af nyt. Jo mere netop det 18. Aarhundredes Tilstand gik i den Retning, desto mere følte han sig i skarp Modsætning til den. Ingenlunde uden Føje kunde han stemple det som Daarskab, naar man troede at kunne sætte et halvt Hundrede «abstrakte, smukt vendte Sætninger i Stedet for 2000 Aars lange, dyrekjøbte, ofte gjentagne Erfaringer», og han havde den fuldeste Ret til at føle sig forarget ved det i lige Grad overfladiske og frække Fritænkeri, der bredte sig saa stærkt; men han stod paa den anden Side med sin stive Fastholden ved det gamle uden nogen Forstaaelse af det berettigede, der var i mange af Tidens Fremskridtsbestræbelser. Havde allerede Landboreform-

bevægelsen været ham en Forargelse, saa kan man tænke sig, hvad han dømte om den franske Revolution. Han kunde ikke se Spor af Berettigelse i den, kun en Kuldkastelse af alt, hvad der havde virkeligt Værd; Tanken om Menneskerettighederne var for ham omtrent det samme som Oprør imod Guds og Statens Love. Alt, hvad der i Tidens Stræben kunde henføres til dem, opfattede han som afskyligt, som blot førende til Revolution, og i de andre evropæiske Magters Kamp imod det revolutionære Frankrig saa han «en hellig Krig». Allerede som Forkæmperen for Statens Avtoritet havde han fra tidlig Tid været uvillig stemt imod al politisk Kritik, og han har talt med Bitterhed baade om den «ubillige Holsteinismus», om «Kjøbenhavns Sludder» og om «de foragtelige Christianiæ Raisonneurs». Det varede ej heller længe, efter at han havde faaet Magten, inden han arbejdede paa at tøjle den af Struensee løsslupne Presse, og afholdt han sig end fra at lade det komme til Censur, saa blev Reskriptet af 20. Okt. 1773 — der for øvrigt stemmede med Kancelliets Forestilling — dog et stærkt Baand paa Pressen ved at give Politimesteren en vilkaarlig Myndighed til at skride ind imod den, og adskillige særlige Reskripter imod enkelte Forfattere forøgede Usikkerheden for Pressen. Intet kunde derfor mindre passe til hans Synsmaade end den frisindede Holdning, som Regeringen efter 1784 indtog over for Pressen. Jo mere denne virkede til at udbrede baade Frihedsideer og fritænkerske Meninger, jo mere den derved gjorde sit til at skabe, hvad han kaldte «det forroste 18. Seculi liderlige Ende», desto mindre kunde han forstaa Regeringens Holdning. «Ve dem,» skrev han i et Brev 1797, «der undlade at bruge den Magt, Gud har lagt i deres Haand.»

Med saa stokkonservative Meninger og en saa stor Bornerthed i sin Synsmaade kunde G. umulig være en fremragende Statsmand. Og naar han som den ledende i Regeringen vilde angive de rette Grundsætninger baade for den ydre Politik og for Finansstyrelsen, faar man lige saa lidt Indtryk af en overlegen Aand. Det lader sig ej heller nægte, at den absolutistiske Magt, som han mente Staten stod sig bedst ved at lyde, fristede ham selv til Vilkaarligheder, da han var Herre over den. Men hvor meget man end kritiserer hos G., vilde det være ubilligt at overse, at hans Opfattelse af Vanskelighederne ved at emancipere Bondestanden deltes af dygtige samtidige Statsmænd i andre evropæiske Lande. Man maa heller ikke glemme, at han ingenlunde var konservativ i den

Forstand, at han ikke skulde kunne se, at der trængtes til Forbedringer paa flere Omraader, hans Reform af det lærde Skolevæsen ved Forordningen af 11. Maj 1775 betegnede et afgjort Fremskridt, og han syslede med Tanker om forskjellige Reformer i den nærmeste Tid inden sit Fald. Men først og fremmest bør det erindres, at i én, og det meget vigtig, Henseende var hans Styrelse et stort Gode, nemlig ved den varme danske, fædrelandssindede Aand, der besjælede ham. Det er ikke for meget sagt, at det er ham, der har gjort vor Kongefamilie dansk. Først fra hans Tid kom siden Christian IV's Dage vort Modersmaal paa sin rette Plads ved Hove. Som han sikkert havde Del i, at der blev gjort Ende paa, at Tysk var Kommandosprog ved Hæren, saaledes indførte han Undervisning i det danske Sprog i Skolerne, og han lod Mallings «Store og gode Handlinger» tjene som Læsebog baade for at støtte denne Undervisning og for at nære fædrelandssindede Følelser. Det pegede i lignende Retning, naar han fik rejst Mindestene over fortjente Mænd ved Jægerspris, naar han vilde have Videnskabernes Selskabs Ordbog helt affattet i «det kjære danske Sprog», og naar han syslede med Tanken om at faa oprettet en staaende national Hær. Endelig bragte den samme Aand ham til at faa udstedt Forordningen om Indfødsretten (15. Jan. 1776) som Værn imod Oversvømmelser af fremmede i alskens Embeder. Her havde han Retten paa sin Side i Modsætning til Bernstorff, der som den fødte Udlænding ikke havde Øje for, at der var Trang til en saadan Lov.

Til dette smukke og gode maa siges, at han ikke blot i sine private Forhold var en meget elskværdig Mand, men at hans Fædrelandssind ogsaa fandt sit Udtryk i en stor personlig Uegennyttighed, hvad Penge angik, og i en uovertræffelig Pligtfølelse. Det gjør et saare tiltalende Indtryk at se ham, efter at Forordningen om Stavnsbaandets Ophævelse var givet, med den største Loyalitet gaa ind paa dens Gjennemførelse. «Naar nu», skrev han i et Brev, «Stavnsbaandet er løsnet, og Mennesket, der af Naturen er fri, er ved Lovgiverens hellige Ord kaldet tilbage til en lovbestemt Frihed, saa ve den, der nu vilde krænke eller underminere den helligen forsikrede Rettighed, den, jeg nu anser som et væsentligt Stykke af Landets Konstitution, og derfor glæder mig over, at dette Stykke faar sin gode og faste Indfletning i de øvrige Dele.» Da han kort efter sit Fald 1784 skrev til en god Ven: «Staten er det blivende; vi andre, hvem vi end ere, ere kun

Trækfugle», udtalte han, hvad der var hans oprigtige Mening. For ham var Staten og Fædrelandet alt. Det er hans Ære, hvad man saa end kan kritisere hos ham som Statsmand.

G. var 2 Gange gift, nemlig med 2 Søstre, Døtre af en jysk Møller ved Navn Nørlem. Af disse døde den første, Cathrine Marie, meget tidlig, den anden, Lucie Emerence, hvem han ægtede 1769, var Moder til hans 6 Børn. Hun var født 1737 og døde 5. Sept. 1807.

Chr. Høegh-Guldberg, Et Par Ord om O. H.-G., 1841. Samme, Nok et Par Ord om O. H.-G., 1841. Giessing, Struensee og Guldberg, 1849. Hist. Tidsskr. 4. R. I. Nyerup, Lit. Lex. *E. Holm.*

— O. Høegh-Guldberg har, før han kom ind paa Statsmandsbanen, øjensynlig tænkt at bane sig en Vej som *theologisk Forfatter*. Det Spørgsmaal, der i hans unge Dage fyldte Theologernes Sind, var Kampen mod Fritænkeriet, og det var ogsaa som Deltager i denne, G. begyndte sin Forfattervirksomhed. I 2. Del af Rosenstand-Goiskes «Billige Tanker om ubilligt Fritænkeri» (1753) findes der 2 Breve; i det 1. fremsættes der nogle Tvivl mod Kristendommens Lære, i det 2. takkes der for Besvarelsen, hvorved Tvivlene ere overvundne. Disse Breve ere forfattede af G., og i «En omvendt Tvivlers Levnedsbeskrivelse» (1760) skildrede han siden den Mands Liv, der skulde have skrevet dem. Det faar staa hen, om han selv har næret Tvivlene, eller om han blot har tænkt sig ind i Tvivlerens Tankegang. Bogen vil ikke kunne gjøre Indtryk paa Nutidslæsere; vi forstaa ikke, hvorfor den skildrede Mands Opdragelse gjør ham til Fritænker, og endnu mindre, hvorfor han lidt efter lidt bliver troende igjen, men allermindst, at de tørre Demonstrationer i Rosenstand-Goiskes Skrifter gjøre det af med den sidste Rest af hans Vantro. G. har allerede her og i et lignende Skrift det næste Aar indtaget det Standpunkt, han hele sit Liv bevarede. Det er den Wolfiske Filosofis Opfattelse, at der umulig kan være Strid mellem den sunde Fornuft og den kristne Lærdom; Fritænkeriet er kun vildfarende Fornuft, og det eneste virkelige Omvendelsesmiddel er Ræsonnementet.

Det er paa det samme Standpunkt, han staar i sin «Den naturlige Theologi» (1765). Denne skal tjene til at «grundfæste Ungdommen i den allerhelligste Sandhed og vise dem det faste Baand, som er imellem den sunde Fornufts og den hellige Skrifts Lærdomme». Den naturlige Theologi naar til at bevise en Aabenbarings Nødvendighed og fastsætte de Egenskaber, som denne,

det vil sige den hellige Skrift, maa have. Paa dette Grundlag fortsættes der saa i «Den aabenbarede Theologi» (1773), hvor da Skriftens Lære fremsættes i Overensstemmelse med Kirkelæren. Begge Bøger ere affattede som Grundlag for den Undervisning, han gav Arveprinsen. Deres Fortrin er, at de vare den første læselige, populære Fremstilling af den kristne Tros Indhold.

Da G. fik Indflydelse paa Statsstyrelsen, var det ham magtpaaliggende at fremdrage saadanne Mænd, der som N. E. Balle vilde forene Tidens videnskabelige Fremskridt med Bevarelsen af Kirkelæren. Han skaffede ogsaa A. Birch Understøttelse til sin kritiske Udgave af det nye Testamente (II, 280), og det var ham en stor Sorg, at dette Værk standsede, da der efter Schack-Rathlous Afgang 1788 ikke længer var nogen, der interesserede sig for det. Selv samlede G. tillige med Biskop Harboe den Salmebog (1778), der ogsaa i Almindelighed kaldes med hans Navn. Det viste sig her, hvor lidt Sans han havde for Kristendommens historiske Side; thi det gik stærkt ud over de bedste af Festsalmerne, og da Opgaven tillige var at optage «Lovsalmer fulde af den højestes Tilbedelse og da især gjorte i Davids Aand», løstes den ved at benytte Mad. Boyes Salmer meget rigelig. Denne Salmebog fik som bekjendt kun et meget kort Liv.

Som Stiftamtmand i Aarhus tog G. igjen fat paa Theologien. Han udgav 1785 en «Tidsbestemmelse af det nye Testamentes Bøger» og 1794 «Det nye Testamente med Anmærkninger» (2 Bind). Ved dette haabede han selv at have rejst «et Bulværk mod Fritænkeriets Nyheder»; men Skribenten delte Skæbne med Statsmanden; det lykkedes ham hverken paa det ene eller det andet Omraade at dæmme mod den nye Tids Tanker. *L. Koch.*

Høegh-Guldberg, Ove Christopher, 1805—69, Læge, en Søn af Oberst, senere Sø- og Landkrigskommissær, Julius H.-G. (en Søn af Gehejmeraad Ove H.-G.) og Margrethe Palene f. Hahn, fødtes i Aarhus 13. Juni 1805, dimitteredes fra sin Fødebys Skole 1823, tog kirurgisk Examen 1829, medicinsk Examen 1830, var 1831—33 Kandidat paa Frederiks Hospital og foretog 1833—34 en Studierejse til Berlin, Wien, Paris og London. 1834—36 fungerede han som Reservemedikus paa Frederiks Hospital, disputerede 1836 først for Licentiat-, derefter for Doktorgraden ved Afhandlinger om Delirium tremens. Han havde tilegnet sig særdeles gode Indsigter i sin Videnskab og betragtedes i sin Ungdom som et lovende videnskabeligt

Æmne, men efter at han i 1836 havde indgaaet Ægteskab (med Hanne Mariane Dorothea Bilsted, en Datter af Kammeradvokat H. B., s. II, 264), og efter at han en kort Tid havde fungeret som Distriktslæge i Kjøbenhavn, modtog han i 1837 Ansættelse som Landfysikus i Sjællands søndre Fysikat med Bolig i Næstved og helligede sig derefter sit omfattende Embedes praktiske Pligter samt en stor privat Lægevirksomhed. Baade som Embedslæge og praktiserende Læge nød han med rette en meget stor Anseelse, ligesom han ogsaa beklædte forskjellige Tillidshverv. 1850 blev han Justitsraad, 1867 Etatsraad. Han døde 1. Maj 1869.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Bibl. f. Læger 5. R. XVIII, 480 ff. Erslew. Forf. Lex. *Jul. Petersen.*

Høegh-Guldberg, Ove Emmerich, 1798—1843, Højesteretsadvokat, en Søn af ovfr. nævnte Professor Fred. H.-G., fødtes i Kjøbenhavn 25. Sept. 1798, blev 1816 dimitteret fra Metropolitanskolen, 1819 juridisk Kandidat, 1821 Prøveprokurator ved Landsover- samt Hof- og Stadsretten, 1822 Overretsprokurator, 1823 Højesteretsadvokat, 1833 Justitsraad, 1842 Formand for Nationalbankens Repræsentantskab og døde 8. Febr. 1843 i Kjøbenhavn. Han skildres som en Mand med et ømt og kjærligt Hjærte, en ædel og kraftig Vilje, som en højtbegavet og uegennyttig Sagfører, der var en trofast Raadgiver, Trøster og Beskytter for mange, og som et virksomt Medlem af mange Selskaber med velgjørende Formaal. Han blev 24. Jan. 1824 gift med Johanne Frederikke Ter-Borch (f. 2. Okt. 1804 † 7. Sept. 1857), en Datter af østerrigsk Konsul, Grosserer Thomas T.-B. (f. 1762 † 1812) og Elisabeth f. Heinrich († 1826).

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1843. *G. Kringelbach.*

Guldbrand, Johan Wilhelm, 1744—1809, Læge. Hans Forældre vare Organist og Slotsforvalter Christian G. og Marie f. Reffdal, og han fødtes i Nykjøbing paa Falster 25. Juli 1744. Efter at han i nogle Aar havde besøgt sin Fødebys Skole, dimitteredes han 1763 fra Frederiksborg Skole, gjorde Medicinen til sit Studium og var 1768—69 medicinsk Kandidat paa Frederiks Hospital. 1771 lod han sig examinere af Fakultetet og var den første, der underkastede sig den da anordnede offentlige Prøve. 1772 udmærkede han sig som heldig Epidemilæge under den da i Fiskerlejerne uden for Kjøbenhavn herskende Tyfus og knyttedes s. A. paa ny til Frederiks Hospital som Adjunkt hos den gamle Overlæge J. C. Fabricius, der havde udset ham til sin Efterfølger i Posten, hvilken imidlertid

F. L. Bang fik. Fratraadt Hospitalet promoveredes han 1774 i Anledning af Arveprins Frederiks Formæling, men var igjen uheldig, da han søgte at erholde det ved Wandelers Død ledige kjøbenhavnske Fysikatsembede, hvilket Abildgaard erholdt. Ved v. Bergers Anbefaling blev han 1776 Hofmedikus efter Pipers Død og 1781 virkelig Livmedikus. 1776 blev han Medlem af den bekjendte Kommission til Kirurgiens Ophjælpning, 1779 Medlem af Landhusholdningsselskabet. 1782 blev han Theaterlæge og s. A. Medlem af Direktionen for Frederiks Hospital med Rang af Etatsraad, 1802 blev han virkelig Etatsraad. 1801 indtraadte han i den nye kgl. Vaccinationskommission, 1803 i det nyoprettede Sundhedskollegium. 1809 blev han Præses i Direktionen for det ligeledes nyoprettede Classenske Litteraturselskab for Læger. 25. Sept. s. A. døde han pludselig. Han var en Mand med videnskabelig og litterær Interesse (hans betydelige Bibliothek brændte i den store Ildebrand 1795), og som det medicinske Selskabs Æresmedlem tog han virksom Del i Selskabets Forhandlinger og har meddelt forskjellige Bidrag i dets Acta. Den særlige Interesse for Fødselshjælpen, som hans Universitetslærer C. J. Berger havde bibragt ham, gav sig Udslag baade i hans Disputats og i hans senere Livlægestilling; sammen med sin Kollega Aaskow formaaede han Enkedronning Juliane Marie til at skjænke Bygningen til en ny udvidet Fødselsstiftelse.

I sit Ægteskab med Johanne f. Storm, en Datter af Provst Knud S. i Egtved og Ødsted, havde han Sønnen *Christian Ancher Vilhelm G.*, der blev født 1780, Student 1797 og tog medicinsk Examen 1804. Ved Faderens Død var han Reservemedikus ved Frederiks Hospital, 1814 blev han Fysikus for Laaland-Falster, 1816 for Nordsjælland og 1822 for Fyn. 15. Okt. 1847 døde han i Odense som Etatsraad.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 531 f. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Bibl. f. Læger II (1810), 284 ff. Hundrup, Doctores medicinæ. Personalhist. Tidsskrift 2. R. II, 191 ff. *Jul. Petersen.*

Guldencrone, s. Güldencrone.

Guldsmed, Hans Thomesen, o. 1517—1602, Bibliothekar og Professor. Denne Mand, der ogsaa kaldes Johann Goldschmidt eller Johannes Thomæ Aurifaber, var født i Husum. I sine unge Aar gik han i Skole i Lybek, Hamborg og Lüneburg. Senere besøgte han paa Christian III's Bekostning Universitetet i Løwen. Hjemkommen her fra indtraadte han i Kongens Tjeneste som en

Slags Kammerskriver og blev 1544 indskreven ved Kjøbenhavns Universitet. Nogle Aar senere (formodentlig 1547) fik han tillige Kongens næppe ret store Bogsamling under sit Tilsyn. Han besørgede Indkjøbene dertil og havde som hørende til det mere underordnede Hofpersonale Kosten paa Slottet. 1554 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn. Det er ikke usandsynligt, at han har tænkt paa at blive Præst; men Kongen, som synes at have haft Godhed for ham, skaffede ham en Plads ved Universitetet, hvor han o. 1557 blev pædagogisk Professor.

Da Frederik II var bleven Konge, mistede G. vel Kosten paa Slottet, men saa længe han var Bibliothekar (til 1569) fik han dog en aarlig Proviantlevering fra Slottet; tillige skaffede Kongen ham et Kanonikat i Slesvigs Kapitel. 1562 blev han Professor i Dialektik; men da han omtrent ved samme Tid blev Universitetets Kvæstor eller Rentemester, saa synes han for en Del at have været fritaget for at holde Forelæsninger. 1567 gik han over til Lærestolen i Rhetorik, og derved blev han i sin følgende lange Levetid. 1569 mistede han sit Kanonikat i Slesvig, da Hertug Adolf gjorde Fordring paa, at han skulde holde Forelæsninger ved det Pædagogium i Byen Slesvig, som Hertugen vilde oprette, medens G. ikke vilde opgive sin Plads i Kjøbenhavn. Det lykkedes ikke Kong Frederik II, skjønt han endnu mange Aar efter gjorde Indsigelse imod, at G. var fortrængt fra sit Kanonikat, at hævde hans Besiddelse deraf. Da det mulig har været Lønnen for G.s Bibliothekarvirksomhed, opgav han denne, efter at Kanonikatet var tabt. 1571 maatte han fratræde Stillingen som Kvæstor, da Dr. Niels Hemmingsen gjorde hans Fratrædelse til Betingelse for sin egen Overtagelse af Rektorværdigheden ved Universitetet, hvilket noksom antyder, at hans Regnskabsførelse ikke betragtedes som mønsterværdig. Selv beklædte G. Rektoratet 1575—77 og 1588—89 og var 1584—93 Frue Kirkes akademiske Værge. Men heller ikke i disse Stillinger kunde han holde sine Regnskaber i den tilbørlige Orden, noget, der gav Anledning til ikke ringe Ubehageligheder for ham. I sine senere Aar var han i det hele trykket af Pengeforlegenhed, dertil kom Alderdomssvaghed, der gjorde det mere og mere vanskeligt for ham at fylde sin Plads. Universitetet havde ingen Midler til at pensionere udtjente Lærere, og den gamle, svage Mand maatte derfor blive staaende i Nummer, indtil han endelig i en Alder af henved 85 Aar bortkaldtes ved Døden 29. Jan. 1602. Han var 2 Gange gift, sidste Gang (1577) med Elline, en Datter af hans

Kollega Professor Claus Skavbo. Af sit første Ægteskab havde han flere Sønner. — Nogen stor Videnskabsmand var G. ikke, og hans Skrifter indskrænke sig til nogle Blade med Disputationsthemaer.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621, II, 490 ff.

H. F. Rørdam.

Gunhild, —1000—, Svend Tveskjægs Dronning, var en Datter af den polske Hertug Mstislav eller Miesko. Da Svend i Grønsund fangedes af Sigvalde, Høvding i Jomsborg, maatte han love at ægte G., med hvis Søster Sigvalde var gift; deres Broder Hertug Boleslaus Chrobry skulde til Gjengjæld ægte Svends Søster Thyra. Svend havde i Ægteskabet med G. Sønnerne Harald og Knud (f. o. 995); senere forskød han hende, og G. vendte tilbage til Hjemmet, hvorpaa Svend ægtede Sigrid Storraade. Umiddelbart efter Svends Død (1014) hentede hans Sønner deres Moder tilbage til Danmark.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Gunhild, o. 1020—1038, Knud den stores Datter. I sit Ægteskab med Æthelreds Enke, Emma af Normandie (IV, 511), havde Knud 2 Børn, Hardeknud og G. I Juni 1035 aftalte Knud og Kejser Conrad II et Ægteskab mellem G. og Kejserens Søn Kong Henrik, den senere Henrik III, men Knud opnaaede ikke at se Ægteskabet endelig stiftet, i det han døde 12. Nov. 1035. Brylluppet fandt Sted med stor Pragt i Juni 1036 i Nimwegen, hvor G. tillige kronedes og antog Navnet Kunigunde. G. beskrives som en fin og sart Kvinde, af Legeme og Sind som et Barn. Svag af Helbred døde hun efter 2 Aars Ægteskab «ligesom paa Livets Tærskel» 18. Juli 1038; hun havde kun ét Barn, Datteren Beatrix, der blev Abbedisse. Sagnet og Folkedigtningen har urigtigen til G. henført Fortællingen om en Dronning, der lige over for sin Ægtefælles Anklage for Utroskab beviste sin Uskyldighed ved at lade en Dværg som hendes Forsvarer i Enekamp strides med og besejre en Kæmpe.

Steindorff, Jahrbücher des deutschen Reichs unter Heinrich III. J. Steenstrup, Normannerne III.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Gunhild, —o. 1050—, Svend Estridsens Dronning. G., en Datter af den norske Jarl Svend Hakonsen († 1016), var først gift med den svenske Kong Anund Jacob. Efter hans Død (o. 1050) ægtede hun Svend Estridsen, hvilken Forbindelse vakte megen Forargelse hos Gejstligheden, da Svend og G. vare nær beslægtede, i det G.s Moder, Holmfrid, var en Halvsøster til Svends Moder,

Estrid, og G. var Enke efter Svends Fætter. Paa Ærkebisp Adalberts Forlangende forskød Svend omsider G., hvorefter hun tog Bopæl i Vestergøtland, levede stille og ofrede sig for Velgjørenhed og andre fromme Gjerninger. *Johannes C. H. R. Steenstrup.*

Gunnarsen, Halvard, (Halvardus Gunarius), —1608, Lektor i Theologi, Forfatter. Hans Fødselsaar og hans Forældres Navne ere ubekjendte; men hans Hjemstavn var utvivlsomt Sarpsborg eller denne Bys Omegn Efter fuldendt Skolegang i Oslo Kathedralskole opholdt han sig først en kort Tid ved Kjøbenhavns Universitet, hvorefter han i Dec. 1566 begav sig til Rostock. Under sit langvarige Ophold i denne Universitetsstad sluttede han sig med stor Interesse til den humanistiske Retning, især saaledes som den repræsenteredes af de rostockske lærde Caselius og Johs. Posselius. Han knyttede i Rostock litterære Forbindelser, som varede hele hans Liv igjennem. Efter at han 1572 havde taget Magistergraden, forlod han Rostock, opholdt sig derefter et Aars Tid i Wittenberg og var i Sommeren 1573 atter hjemme i Oslo. Her har han rimeligvis hjulpet den gamle og sygelige Lektor Jon Andersen i hans Embedsgjerning; i 1575 fik han Exspektancebrev paa at blive hans Efterfølger, og da Jon Andersen døde i 1577, tiltraadte H. G. Lektoratet. Ved denne Tid ægtede han Anna Hjort, Datter af den ansete Provst Rasmus H. i Tønsberg og Bispedatteren Gidse Berg.

I den lange Tid — mere end 30 Aar —, hvori H. G. virkede som Lektor i Oslo, førte han en hædret og lykkelig Tilværelse. Han sad i en Stilling, som netop svarede til hans Interesser, og som han udfyldte paa en Maade, der skaffede ham almindelig Anerkjendelse, medens den tillige levnede ham Fritid nok til at sysle med omfattende litterære Foretagender. Han stod paa den fortroligste Fod med sin Biskop, Mag. Jens Nielsen, der dannede Midtpunktet i den ret talrige Kreds af videnskabelig interesserede Mænd, som paa den Tid levede i det gamle Oslo. H. G. døde i Febr. eller Marts 1608. Hans Hustru overlevede ham i mange Aar; hvorvidt han har efterladt Børn, vides ikke.

H. G. var den mest produktive af alle paa hans Tid i Norge levende Forfattere. Af hans mange Skrifter — der alle tryktes i Rostock i Aarene 1596—1606 — ere de fleste af theologisk eller historisk Indhold. Blandt de første har «Aandelig Spørgsmaalsbog, sammendragen af den hellige Skrift» (1602), almindelig kaldet «Præstepinen», en forkortet Bearbejdelse af et Skrift af den tyske Præst Michael

Saxe, vundet stor Udbredelse hos Almuen, hvem den har tjent lige saa meget til Fornøjelse som til Opbyggelse (Nyerup har optaget den i sin Bog om Morskabslæsning); den er udkommet mangfoldige Gange og optrykkes fremdeles. I andre Skrifter har H. G. behandlet bibelske Æmner i latinske (til Dels ogsaa græske) Vers; enkelte af dem ere beregnede paa den studerende Ungdom. Af H. G.s historiske Arbejder udkom først hans Bearbejdelse i latinske Hexametre af Carions Verdenshistorie (1596). Af ulige større Betydning er hans Norgeshistorie paa Latin («Chronicon regum Norvegiæ», 1606), ligeledes affattet i Hexametre, et meget omfangsrigt Værk, bygget paa den ved Jens Mortensen udgivne Oversættelse af Kongesagaerne; H. G. har her forstaaet at bringe Liv og Anskuelighed ind i sin Fortælling og lægger ofte adskilligt Skarpsyn for Dagen i sin Bedømmelse af Personer og Begivenheder. Af særlig Betydning er hans «Acrostichis» om Christian IV's Hylding ved Akershus i 1591, hvortil Forfatteren selv havde været Øjenvidne; dette kvikt skrevne Digt (udgivet 1606) kan endnu læses med Fornøjelse, hvorhos det indeholder ikke faa vigtige historiske Oplysninger. — Som latinsk Digter kan næppe nogen af hans Landsmænd sættes over H. G.; hans Vers ere letlæste og velklingende, og man kan ikke frakjende ham poetisk Begavelse; i den episke Stil har han nærmest valgt Virgil som Mønster. I et enkelt Arbejde («Flores sapientiæ divinæ») har han ogsaa forsøgt sig som Digter i Modersmaalet, men med meget mindre Held.

Halvardi Gunarii Acrostichis, udg. af A. E. Erichsen (i Aars og Voss' Skoles Indbydelsesskrift 1870). *A. E. Erichsen.*

Gunnarsson, Sigurður, 1812—78, Præst, Søn af Gunnar Gunnarsson og Elísabet Sigurðsdatter, fødtes paa Bondegaarden Ærlækur i Axarfjörður i det nordostlige Island 10. Okt. 1812. Tidlig faderløs kom S. G. i en ung Alder ud blandt fremmede, hvor han, beskæftiget med almindeligt Bondearbejde, hovedsagelig selv maatte sørge for sin Undervisning. Han var af Naturen kunstfærdig og tænkte derfor paa en Uddannelse som Haandværker, men blev dog, om end sent og med Afbrydelser, ved en Slægtnings Hjælp forberedt til den lærde Skole paa Bessastaðir, hvorfra han dimitteredes 1839 og saaledes nu, efter den Tids Skoleforhold, havde Adgang til islandske Præstekald. 1841 ægtede han Præstedatteren Bergljót Guttormsdatter, og efter i nogle Aar at have boet hos Svigerfaderen, beskæftiget med Landbrug og Undervisning, ansattes han 1845 som

Præst paa Desjarmýri, hvorfra han 1861 forflyttedes til det ligeledes østlandske Kald Hallormsstaður. S. G. hørte under hele sin Embedstid til Østlandets mest afholdte og ansete Mænd; han var en dygtig og samvittighedsfuld Præst, en fortrinlig Lærer, kunde ogsaa med Hensyn til Landbrug og andre praktiske Sysler afgive et Forbillede og bragte mange Hjælp ved sine Indsigter i Lægekunsten, saa at han endog under den herskende Mangel paa videnskabelig uddannede Læger havde venia practicandi. Han var en menneskekjærlig og fædrelandssindet Mand med varm Interesse for ethvert Fremskridt og vidste i høj Grad at vække Almenaanden i vide Kredse. Han havde Sæde i Landsforsamlingen 1851 og paa Altinget 1869 og 1871. Død 22. Nov. 1878. S. G. havde i sine yngre Dage som Ledsager for Mathematikeren B. Gunnlaugsson og Naturforskeren J. C. Schythe haft Lejlighed til at berejse Islands indre Højland, hvoraf han i Bladene «Þjóðólfur» og «Norðanfari» har givet interessante Beskrivelser. Historisk-topografiske Materialsamlinger til Østlandets Beskrivelse har han offentliggjort i «Safn til sögu Íslands» II. Et historisk Aarsskrift, «Iðunn», udgav han 1860.

Andvari XIII (1887). *Kr. Kaalund.*

Gunnarsson, Tryggvi, f. 1835, Forretningsmand, Politiker, er født 18. Okt. 1835 paa Laufás Præstegaard i det nordlige Island som Søn af Præsten Gunnar Gunnarsson og dennes Hustru, Jóhanna Briem, Datter af Sysselmand Gunnlaugur B. T. G. lærte Snedkerhaandværket hos en nærboende Slægtning, ægtede 1859 Præstedatteren Halldóra Thorsteinsdatter († 1875) og bosatte sig s. A. paa Gaarden Hallgilsstaðir i Fnjóskadalur i det nordostlige Island. 1863 besøgte han Landboskolen paa Aas i Norge med Planer om en islandsk Landbrugsskole for Øje og var de følgende Aar Formand for Egnens Landboforening. Da den almindelige Misfornøjelse med de bestaaende Handelsforhold 1871 gav sig Udslag i Stiftelsen af et indenlandsk, paa Nordlandet hjemmehørende Handelsselskab, det saakaldte «Gránufélag» — senere efterfulgt af flere andre —, blev T. G. dettes Formand og maatte nu opgive Landbrug og Haandværk og bosætte sig i Kjøbenhavn. I de følgende Aar udviklede Selskabet, der har faste Etablissementer i forskjellige Havne paa Nord- og Østlandet, sig overordentlig og maa stadig regnes for en af de største Forretninger i denne Del af Landet; det har øvet en betydelig Indflydelse og i flere Henseender virket reformerende med Hensyn til Handel og Næringsveje. Hans praktiske

Dygtighed er bleven taget i Brug ved flere offentlige Bygningsforetagender, Broanlæg og lign., som ere foregaaede under hans Tilsyn og til Dels satte i Værk ved hans Initiativ. I det politiske Liv har T. G. taget virksom Del og øvet en betydelig Indflydelse. Han var Altingsmand 1869—85 og kæmpede ved Jón Sigurðssons Side for et udvidet Selvstyre, men efter at Altinget ved Forfatningsloven 1874 havde faaet lovgivende Myndighed i Islands særlige Anliggender, lagde han Hovedvægten paa Udviklingen af Landets materielle Vilkaar. I de nærmest følgende Sessioner havde han en ledende Stilling paa Tinget, men trængtes 1885 til Side af et nydannet radikalt Parti, som støttedes af den indenlandske Presse. T. G. var Medstifter af det til Støtte ved Forfatningsstridens Gjennemførelse 1870—71 stiftede politisk-litterære Selskab «Thjódvinafélag» (ɔ: Folkevenneselskab) og har siden 1879 været dets Formand; det af Selskabet udgivne Aarsskrift, «Andvari», indeholder foruden politiske Opsatser vækkende og almenoplysende Afhandlinger med særligt Hensyn paa islandske Forhold. *Kr. Kaalund.*

Gunner, 1152—1251, Biskop i Viborg, er en af vor Middelalders ædleste og betydeligste Skikkelser, der paa flere Maader har bidraget til Valdemarstidens Storhed. G. var rimeligvis af god Byrd, studerede som mange andre danske i Paris og vandt især udstrakt Skriftkundskab og stor Dygtighed i «de 7 frie Kunster», saa at han blev en af Danmarks berømteste lærde. Ellers vide vi ikke noget om hans Liv, før han i moden Alder blev Cisterciensermunk (1208). Allerede 1216 blev han valgt til Abbed i Øm og viste megen Iver og Nidkjærhed for Klosteret. Snart bleve imidlertid hans fremragende Evner udnyttede i en større Gjerning: 1222 kunde Viborgs Domkapitel ikke enes om Bispevalget; Kardinal Gregorius de Crescentia, der var kommen til Danmark som Legat og havde været Studiefælle med G., fik da Kapitlet til at vælge ham, og Viborgs Klerus og Borgere modtoge ham i festligt Optog. Han var den Gang 70 Aar, men ungdommelig og kraftig. G.s Hu stod dog bestandig til Munkelivet; rent frivillig vedblev han som Biskop at overholde Cistercienserregelen med de hyppige Bedetimer, paa Rejser sprang han af Hesten for at knæle i Bøn. Kom han til Øm eller andre Cistercienserklostre, bar han simpel Kutte, forrettede Abbedens Hverv i hans Fravær og lod altid nogle af Munkene tage Plads ved det velbesatte Gjæstebord. I det hele var han alle Klosterfolks Ven; daglig sendte han Nonnerne i Asmild

Mad og Drikke fra sit Hof, og i Julen gav han dem større Forsyninger. Mest var G. dog for sine egne Klerke; snart berigede han deres Aand, snart æggede han deres Skarpsind, snart gav han dem praktiske Vink, og hans fortrinlige Vejledning var efter deres eget Sigende mindst lige saa frugtbringende som et Universitetsstudium i Paris. Hans Lærlinger bleve da ogsaa efterspurgte: Johannes, som havde været hans Sekretær, blev Biskop i Børglum, 3 andre bleve Abbeder, flere bleve Provster, Priorer og Magistre. Sin dialektiske Færdighed glemte han aldrig. Med elskværdigt Lune kunde han sige til hjemkomne Pariserskolarer: «I lærde unge Mennesker, der have læst og hørt saa meget i eders Fakultetsstudier og lige ere komne ud af Essen, belær nu os gamle, som knap nok kunne huske en lille Smule af disse Ting!» Saa stillede han dem et indviklet filosofisk Spørgsmaal, og det varede ikke længe, før han havde hildet dem i Tveføre. Samtidig var han ydmyg og from, punktlig og arbejdsom, aandfuld Prædikant og myndig Kirkestyrer. Han øgede Bispesædets Gods og overholdt strængt Tugt og Orden i Kirkerne og ved Kapitlet; Falk og Hund taaltes ikke ved hans Hof. Udaadsmænd eftergav han ikke nogen Kirkestraf, men det var ham en Glæde at vise Mildhed over for mindre Forseelser og hjælpe og lindre overalt, hvor han kunde; gjærne gav han saaledes Afkald paa Sagefald. Gjæstfri gjorde han Julegilder for Stormændene, og aarlig beværtede han Viborgs Borgere paa Asmild med udsøgte Retter; men selv levede han maadeholdent og tarvelig, ens til alle Tider. Ved den friske og livsglade Biskops Bord raadede der en munter Tone; men G.s overlegne Personlighed holdt Lystigheden inden for de rette Grænser. Drukkenskab afskyede han, og han prædikede lejlighedsvis mod det stærke tyske Øl.

G. vandt alles Ærefrygt og Kjærlighed. Paven gjorde ham til Dommer i nogle danske Kirkeforhold. Ærkebiskop Uffe, der havde modtaget Vielsen af G., ærede ham som en Fader og udmærkede ham fremfor sig selv, skjønt den fordringsløse Olding gjorde alt for at afværge det. I høj Grad nød G. Kongens Tillid og fik stor Indflydelse paa hele Landets kirkelige og verdslige Anliggender. Medens han var Abbed, gjorde Valdemar II ham til Voldgiftsmand i Striden mellem Viborg Domkapitel og Vitskøl Kloster om Eng og Skov med Jagtret paa Læsø, og G. fik Forlig bragt til Veje (1219). Som Biskop havde han det ærefulde Hverv at hente Prinsesse Eleonore, den unge Valdemars Brud, i Portugal

(1229). End videre havde G. Del i Valdemar II's Helligbrødeforordning for Fyn (1228) og fremfor alt i Kongens sidste store Lovarbejde: rimeligvis har han nedskrevet Jyske Lovs Vedtægter og udformet Forordet med dets Grundsætninger for Rigsforfatningen, der vise den stærkeste Paavirkning af kanonisk Ret; selv overværede han Lovens Kundgjørelse paa Danehoffet i Vordingborg i Marts 1241. Endnu paa Bispemødet i Odense 1245 indfandt G. sig og deltog i Bandlysningen over al Voldsfærd mod Kirken; nu vare alle Forhold i Landet imidlertid blevne mørkere, han følte Alderen tynge og søgte Ærkebispen om Afsked, men forgjæves. Henved 100 Aar gammel døde den virksomme Biskop omsider paa Asmild 25. Avg. 1251 og blev med stor Højtidelighed ført til Domkirken, hvor han, iklædt baade Cistercienserkutte og Bispeskrud, blev jordet foran Alteret i St. Kjelds Kapel. Snart efter udarbejdedes der i Øm Kloster et lille Livsbillede af G., vor eneste middelalderlige Levnedstegning af en ikke helgenkronet Mand.

Script. rer. Dan. V. Viborgbispen Gunners Levned, overs. af H. Olrik, 1892.

Hans Olrik.

Gunner, —1249, Biskop i Ribe. G. var velstuderet Magister og blev ved Tuves Død Biskop i Ribe (1230). Han udmærkede sig ved Iver for at hæve sit Domkapitel af den Armod, som Tuves Udløsning efter Bornhøvedslaget havde voldet: før sin Tiltrædelse skjænkede han det Gods i Folding, 1236 overlod han Kannikerne Bøderne for Helligbrøde af deres undergivne, og 1245 tillagde han Kapitlet et Aars Indtægt af hvert ledigt Sognekald. Bispens Halvdel af Mønten i Ribe afstod G. Kongen imod Vederlag i Plovskatten, og af Hertug Abel tilkjøbte han sig Privilegier for biskoppeligt Gods i Sønderjylland. Ved Hovedbegivenheder som Danehoffet i Vordingborg 1241 og Odensemødet 1245 se vi G. tilstede. Som Munkeven lignede han sin berømte Navne i Viborg. Paven gjorde ham derfor til særlig Værnsmand for alle Cisterciensere i Danmark (1234). Da 2 Ribekanniker 1232 grundede det første danske Franciskanerkloster, modtog G. de nye Munke med Ære, og 1246 nedlagde han Bispestaven for selv at indtræde i dette Kloster. Her døde han 21. Okt. 1249. Senere regnede man med urette Løgum, der havde nydt godt af hans Gavmildhed, for hans Gravsted.

Kinch, Ribe Bys Hist. I, 49 ff.

Hans Olrik.

Gunnersen, Birger (Byrge), —1519, Ærkebiskop, var Søn af en fattig Landsbydegn (Klokker) i Lindebjærg Sogn i Himble Herred, Nørre Halland. Hans Fødselsaar maa vel falde o. 1440 eller lidt senere, siden han allerede fik sin første gejstlige Indvielse (ordines minores) af Biskop Oluf Daa i Roskilde († 1461). Først havde han gaaet i Skole i Varberg, senere i Roskilde, derpaa i 5 Aar i Skara. Efter at have fuldendt sin Uddannelse ved det nylig (1456) oprettede Universitet i Greifswald, hvor han tog den filos. Magistergrad, blev han Forstander for Domskolen i Lund, hvorpaa han ved en gejstlig Velynders Hjælp 1474 blev yngste Skriver i Christian I's Kancelli. 2½ Aar efter (1477) blev han Dronning Dorotheas Kansler, blev tillige Sognepræst i Kalundborg, hvor Dronningen i sin Enkestand ofte opholdt sig, Kannik i Lund og til sidst Ærkedegn i Roskilde, den højeste Stilling ved Domkapitlet. Efter Dronning Dorotheas Død (1495) blev han strax Kansler hos Kong Hans' Dronning, Christine, og derpaa 7. Juni 1497 valgt til Ærkebiskop i Lund. Aaret efter fik han pavelig Bekræftelse paa denne Stilling, hvormed Værdighederne som pavelig Legat og Sveriges Primas vare forbundne.

Den fattige Degns Søn havde saaledes ved egen Dygtighed og heldige Omstændigheder opnaaet den højeste Stilling i den nordiske Kirke. Han skildres som lille af Væxt og uanselig i hele sit Ydre, jævn af Sæder og Væsen; men dog forstod han med en forbavsende Kraft at hævde sin og Kirkens Stilling under de vanskeligste Forhold. Han kom strax i en heftig Strid med saa godt som hele det skaanske Aristokrati, der paa mange Maader forgreb sig paa Kirkens Ejendomme, især med sin adelige Forgænger Jens Brostrups mange Slægtninge, der imod givne Løfter havde faaet de fleste af Ærkesædets Hovedgaarde og Ejendomme i Pant eller Forlening. Uden at have adelige Venner at støtte sig til begyndte B. strax en ihærdig Kamp herimod i Ærkestolens Interesse; han maatte da gjøre St. Laurentii Dug bredere, som han kaldte det, ɔ: holde en væbnet Styrke saa stor som ingen tidligere Ærkebiskop, hvilket for øvrigt ogsaa kom Kongerne til gode under deres Kampe med Sverige. Hans værste Modstander var den voldsomme Rigsraad Niels Hack til Hikkeberg, gift med Jens Brostrups Broderdatter, en Mand, der paa mange Maader forgreb sig paa Kirkens Ejendomme, og med hvem Ærkebispen strax 1497 kom i en ligefrem Fejde. Rigshofmesteren selv, Poul Laxmand, der som Ejer af Aagerup i Skaane ogsaa var kommen i Strid med

Ærkebispen, holdt sin skjærmende Haand over dennes Fjender, saa at B. ingen Vegne kom ad Rettens Vej. Ja, da B. i from Ihukommelse af sin Barndoms Hjem havde optaget et Lindetræ med en Himmel over (Himble Herred) i sit ærkebiskoppelige Vaabentegn, klagede Niels Hacks Fætter Hr. Henrik Krummedige, der ogsaa havde et Lindetræ i sit Vaaben, til Rigsraadet herover som et Bevis paa Ærkebispens Hovmod. Værst blev det dog, da B. ansaa det som sin Pligt at angive for Kong Hans, at Poul Laxmand, den rige Ridder Oluf Stigsen (Krognos) og, som det synes, ogsaa Niels Hack og flere andre skaanske Adelsmænd ved Fastelavnstid 1500, altsaa lige efter Nederlaget i Ditmarsken, paa Poul Laxmands Forlening Sølvitsborg skulde have indgaaet et Forbund «paa Kongens argeste og værste». Følgen heraf blev, at Poul Laxmand aabenlyst undsagde B. i Kongens Nærværelse og paaførte ham Fejde. B. indgav da en heftig Klage over «Hr. Laxmand» og Niels Hack, hvori han ikke direkte tog Beskyldningerne for Højforræderi tilbage. Om Sagens Udfald vides kun, at Oluf Stigsen med 36 Mededsmænd (3 Tyvltered) fralagde sig Beskyldningerne for sit Vedkommende (Okt. 1501); men Sagen fik et Efterspil, da Kongen det følgende Aar efter Hr. Laxmands Mord inddrog alle hans Godser i Følge en Rigsraadskjendelse, hvori B. deltog, fordi han skulde have staaet i forrædersk Forbindelse med Sverige og i flere gode Mænds Nærværelse erklæret, at Kongen var Danmarks Rige en skadelig Herre. Herved sigtes aabenbart til Sølvitsborg-Mødet.

Striden med Niels Hack fortsattes, indtil denne i Jan. 1508 paa Helsingborg Slot, hvor baade Kongen og B. da vare tilstede, dræbtes af den da afdøde Oluf Stigsens Svigersøn, Anders Bille (II, 200). Stridighederne med Niels Hacks Arvinger og den øvrige skaanske Adel vedbleve dog stadig; ogsaa mod Kongemagten maatte B. ligeledes flere Gange hævde Kirkens Sag. Allerede Kong Hans begyndte 1504 en Proces med Ærkestolen om Bornholms Afstaaelse, som B. dog fik forhindret. For øvrigt deltog B. som Rigsraadets øverste Medlem selvfølgelig i Unionstidens mange Møder og understøttede efter Evne Kongernes Bestræbelser for at vinde Sverige. Men til Christian II blev hans Forhold efterhaanden spændt. Han hævdede Kirkens Sag, da Christian II som Statholder i Norge havde ladet Biskop Carl af Hamar fængsle, og søgte at faa Biskoppen i sin Varetægt; men da B. derpaa allerede i Kong Hans' Tid søgte at faa sin Kansler, Adser Pedersen, en borgerlig født

Mand af stor Dygtighed, til sin Efterfølger, fik Christian II det hindret. Senere understøttede Kongen den yngre Niels Hack (til Mogenstrup) i hans Kamp mod Kirkens formentlige Overgreb og medførte herved Tab for Kirken. Ogsaa Niels Brahe til Vandaas (II, 596) fandt i sin langvarige Strid med B. om Gods paa Bornholm Understøttelse hos Kongen. Senere maatte B. paatage sig det ubehagelige Hverv at modtage Biskop Jens Andersen (Beldenak) som Fange under dennes Strid med Kongen; men endnu farligere blev Stillingen, da Kongen i sin Vrede vilde lade den pavelige Legat Arcimboldus fange under dennes Ophold hos B., hvilket dog hindredes ved Legatens hurtige Flugt til Sverige. Under alt dette forstod B. dog i sin Levetid i alt væsentligt at hævde Ærkestolens og Kirkens Stilling over for Kongen, især da han ogsaa i Striden med Sverige optraadte som Kirkens Forsvarer, i det han for sidste Gang i Nordens Historie hævdede sin Stilling som Sveriges Primas ved to Gange at slynge Bandstraalen mod Sten Sture og den svenske Kirkes øvrige Fjender, første Gang 1517 af egen Magtfuldkommenhed, anden Gang 1519 som Pavens Mandatarius.

Ogsaa paa andre Maader havde B. med Iver taget sig af Kirken og sit Stifts Anliggender. Synodalstatutter for Præsteskabet fastsattes; mange Forhold angaaende Landsbykirkerne og Præsterne ordnedes; en Skole oprettedes i Rønne for Bornholms Indbyggere; det nystiftede Universitet tillagdes der aarlige Bidrag af hver Kirke og Sognepræst, og lign.; Christiern Pedersens Udgave af Saxe bekostedes for en Del af B. Men især sørgede han som from Katholik for Oprettelsen af Gudstjenester paa flere Steder. I Lindebjærg Kirke stiftede han Messer for sine Forældre og Slægtninge; men betydeligst var dog den store Gudstjeneste, som han til Ære for Jomfru Marie og en Mængde Helgener stiftede i den af ham selv ombyggede Krypt i Lunds Kirke, og hvortil han skjænkede det store Gods, han efterhaanden havde erhvervet sig, deriblandt Hr. Laxmands tidligere Hovedgaard Aagerup, som han havde kjøbt af Kongen. Store Messer knyttedes hertil, ikke blot for ham selv, hans Forældre og Slægtninge, men overhovedet for alle, som det fattige Barn stod i Taknemmelighedsgjæld til, lige fra hans Jordemoder, alle de Borgerfolk, han havde været i Huset hos, en Mængde gejstlige, lave og høje, indtil de Konger og Dronninger, han havde tjent. 1. April 1519 bekræftedes den store Stiftelse af Arcimboldus. 10. Dec. s. A. døde den fromme Ærke-

biskop og stededes 12. Dec. til Hvile i Krypten. Men næppe havde han lukket sine Øjne, «mæt af Dage», før Trængslerne for Alvor begyndte for den Kirke, han med saa stor Iver og saa stor Dygtighed havde søgt at skjærme. Gudstjenesten i Krypten bestod dog endnu til Dels i Christian IV's Dage, selvfølgelig under en protestantisk Form.

Huitfeldt, Bispekrøn. Pontoppidan, Annales eccles. Dan. II, 394 ff. Suhms Saml. t. d. danske Hist. I, 3, 1 ff. Allen, De tre nord. Rigers Hist. III, 2, 63. Brasch, Gl. Eiere af Bregentved S. 63 ff. Saml. t. Skånes hist. II, 1 ff. (1874); III, 159 ff. Ældste Archivregistraturer IV, 291 ff. *A. Heise.*

Gunnerus, Johan Ernst, 1718—73, Biskop, Naturforsker, er født i Christiania 26. Febr. 1718. Faderen, Erasmus G. († 20. Nov. 1732 som Stadsfysikus), synes at have været Nordmand; Moderen, Anna f. Gerhard, var fra Skotland. G. kom 1729 i Christiania Skole, hvorfra han dimitteredes 1737. Han glimrede ved Examen artium, og det kan ikke undre, naar der — efter hans egne Ord — næppe var nogen klassisk Avtor, han ikke allerede i Skolen havde læst foruden en hel Del ældre filologiske Skrifter. Hans dygtige Lærere, Rektor Jacob Rasch og Konrektor E. N. Arbien, fritoge ham for at læse den Tids «usle filosofiske Lærebøger», og allerede som Skolediscipel kunde han holde filologiske Forelæsninger for Kammerater. I Kjøbenhavn blev han kun kort, da han snart maatte vende tilbage til sin fattige Moder, informere, prædike og paa egen Haand studere Filosofi og Theologi til 1740, da han atter drog til Kjøbenhavn og blev Baccalaureus. Han blev her nu i 2 Aar, fik da et kongeligt Stipendium og rejste til Halle, hvor han i 2 Aar studerede de forskjelligste Videnskaber, medens han tillige var Hovmester hos en liflandsk Adelsmand, v. Stahl. Da denne gik i fransk Tjeneste, drog han med 2 kurlandske Herrer, v. Medem, til Jena. Maaske det var Forholdet til disse, der strax ved Ankomsten 18. Dec. 1745 bekostede G.s Magisterpromotion, som førte ham til dette paa hin Tid ikke blomstrende Universitet. Her var imidlertid en Størrelse som Joachim Darjes, der kan have tiltrukket G., som slog sig ned her og i 2 Aar fortsatte sine Studier i de forskjelligste Retninger.

Han var tidlig bleven bekjendt som en af de dybere Wolfianere, man satte ham i Klasse med Baumgarten, Reusch, Meier o. fl., og man tør efter hans litterære Produktion antage, at det er de filosofiske Studier, der have fængslet ham her i de mange Aar, og at han maaske har haabet paa denne Vej at gjøre Lykke. Her

har vel imidlertid Fattigdommen været ham en Hindring, da det ellers er vanskeligt at forstaa, at han ikke tog Doktorgraden. 1747 optraadte han som Forfatter med 2 latinske Traktater, hvori han vilde bevise, at de nyere Filosofers Lære om Friheden stemte overens med Theologernes. Forelæsninger havde han hidtil ikke holdt, men i Begyndelsen af 1748 blev J. E. Schubert, Præst i Stadthagen og Privatdocent i Jena, kaldet til Professor i Helmstedt, og G. paatog sig da at tilendebringe et af ham paabegyndt Kollegium. Efter at have disputeret pro venia docendi begyndte han da at holde Forelæsninger og synes her at være kommen paa sin rette Plads. Han tog derhos fat paa det betydelige Arbejde over Natur- og Folkeretten, som han tilendebragte i 4 Aar, i det han læste 8 Timer ugentlig hvert Semester og saa ved Siden heraf i 8 Bind (1748—52) udgav sit Arbejde som Fortolkning af Darjes' Kompendium («Erklärung des Natur- und Völkerrechts nach den Grundsätzen des Herrn Darjes»), fra hvilket han i enkelte Punkter afveg. Har han nu ved dette Arbejde skaffet sig Venner og Beundrere inden den akademiske Ungdom, saa fik han ogsaa føle, hvor farligt det var at optræde mod en Størrelse som Darjes. Denne optraadte i et Skrift mod G., efter at den 1. Del af hans Værk var udkommen, og snart løftede flere sin Røst. G. blev ikke sine Modstandere Svar skyldig, men synes ikke at have befæstet sit Ry ved denne Strid, da de lærde Tidsskrifter, der med Velvilje havde omtalt hans tidligere Arbejder, forbigik dette hans betydeligste Værk med Tavshed. Om noget Avancement blev der ikke Tale for G. i Jena, men hans Dygtighed maatte erkjendes, og han blev mod Slutningen af sit Ophold her (1753) Adjunctus designatus ved det filosofiske Fakultet og begyndte at foredrage «Mathematikken og alle Filosofiens Dele». Ved denne Tid blev han ogsaa optagen i det latinske Selskab, og dette var da alt, hvad han her opnaaede. Noget egentlig nyt og stort kan G. ikke siges at have baaret frem under sin ihærdige filosofiske Virksomhed i Tyskland, medens han vel maa betragtes som en dygtig Bearbejder af de Ideer, som bevægede Tiden inden det Leibnitz-Wolfske Systems Ramme. At han befæstede sit Ry inden den Kreds, hvor han arbejdede og stred, er rimeligt nok, om det end ikke er kommet saa vidt, som man senere antog (Suhm, Saml. Skr. VII, 50). Til hans Fædreland kan det næppe være naaet, da han ikke nævnes i «Kjøbenhavns lærde Tidender» alle de Aar, han var i Tyskland.

G. var ikke længer ung, og hvor vel han end befandt sig ved

det tyske Studenterliv, med hvis Duelvæsen og ubundne Levemaade han ikke var ukjendt, maatte han dog nu tænke paa sin Fremtid. Maaske har en saadan Tanke ligget i Tilegnelsen af hans store Værk om Natur- og Folkeretten til Kong Frederik V. Muligens har man ogsaa nu søgt at finde en Plads til ham i Danmark, og da Herlufsholms Kald i Nov. 1754 blev ledigt, kaldedes han hertil, hvorhos han fik Titel af Professor og blev Lector lingvæ Hebraicæ ved Skolen 13. Dec. s. A. At han i Jena fik Tilbud om et Professorat, som Brodersønnen N. D. G. fortæller, er lidet rimeligt, medens det tør anses sikkert, at man der vilde have ham til Rektor ved Latinskolen. Herlufsholms Kald har han næppe søgt, da han ikke havde Attestats, og ingen Ansøgning fra ham er funden. Ved Paasketid 1755 kom han til Kjøbenhavn, hvor han snart fik Anledning til at optræde ved en af Professor Obelitz afholdt Disputats og vakte Opsigt, men ikke ubetinget Anerkjendelse. 12. Juni 1755 blev han ordineret efter at være fritagen for Attestats. Til Herlufsholm kom han imidlertid ikke, og som Præst kom han aldrig til at virke. Der blev indledet Forhandlinger med Kommunitetsprovsten N. Nannestad om at bytte Embede, og det lykkedes, saa G. 10. Sept. 1755 kunde udnævnes til Kommunitetsprovst, hvorhos han blev Biskoppens Vikar ved Universitetet. Han forlovede sig med en Jomfru Hagen, Søster til Professorinde Kratzenstein, men hævede snart Forbindelsen, gav sin forlovede Erstatning i Penge og paadrog sig ubehagelig Omtale. Det anfægtede ham dog ikke, og han begyndte strax en Forelæsningsvirksomhed, som vistnok paa den Tid var enestaaende i Kjøbenhavn. Han læste over Theologi, Logik, Metafysik, Natur- og Folkeret, — holdt 4 Kollegier om Dagen foruden sine akademiske Forelæsninger. Det klinger næsten utroligt, men hans Arbejdskraft maa have været lige saa stor som hans polyhistoriske Viden. Ved Siden af denne betydelige akademiske Gjerning gik ogsaa her en Forfattervirksomhed, der ikke ved sit Omfang alene maatte vække den største Opmærksomhed, og fra nu af have ogsaa de lærde Tidender nok at fortælle om ham. Endnu før han havde tiltraadt sin Lærestol, udkom hans «Institutiones theologiæ dogmaticæ», hvori han efter Wolfs Methode søger at forklare de gamle Theologer, navnlig Baier, medens han dog ogsaa vil have fremført originale Tanker, navnlig til Klargjørelse af den Helligaands Vidnesbyrd og Maaden, hvorpaa det opkommer i Sjælen. Maalet for Verdensstyrelsen sætter han ikke i Guds Forherligelse, men i Menneskenes Lyksalighed, som han dog vil forlige med

Læren om Helvedstraffenes Evighed. Han optræder her med stor formel Dygtighed, der ogsaa maa erkjendes i hans mindre theologiske Arbejder. Ved Siden af disse maa nævnes hans Metafysik (1757), der roses som et særdeles godt Arbejde. At han gjorde Lykke og samlede mange Tilhørere, blandt hvilke mærkes B. Riisbrigh og Tyge Rothe, maa vel ikke blot tilskrives hans Personlighed, Kraft og Iver, men ogsaa Forholdene ved Universitetet, hvor Wolfs Filosofi hidtil ikke havde fundet synderligt Indpas. Som en Nyhedernes Mand af uomtvistelig Dygtighed og temmelig utilhyllet Lyst til at fremhæve sig selv fandt han baade Modstandere og Misundere.

G. blev ikke længe i Kjøbenhavn. I Juli 1758 blev Throndhjems Bispestol ledig, og G. blev under en Avdiens hos Kongen af denne lykønsket som dens Indehaver, hvortil han faa Dage efter (31. Juli) blev udnævnt. Det antages, at hans Stilling som Overhovmester i Grev Moltkes Hus har givet Anledning hertil. G. drog til Norge, medens B. Riisbrigh, J. Wøldike, C. G. Seydlitz og J. Sivertsen paa en Maade fortsatte hans Gjerning ved Foredrag og Disputatser over hans filosofiske Kompendier. Selv havde han begyndt paa kirkehistoriske Forelæsninger, og han traadte frem for sit Stifts Gejstlighed med kirkehistoriske Tanker i sit Hyrdebrev (1758), mod hvis Rettroenhed der intet er at bemærke, om det end kan ses, at dets Forfatter ikke hører den gamle Tid til. Han anbefaler sine Præster Joh. Arndt og Spener, medens han indtrængende lægger dem paa Hjærte at vedblive med videnskabelig, navnlig filosofisk, Syssel. Størst Interesse har dette Hyrdebrev ved den udførlige Fortegnelse over alle i Throndhjems Stift fødte eller bosatte Forfattere efter Reformationen. Han udtalte her, at han agtede at oprette et videnskabeligt Selskab, som han ogsaa strax med Suhm og G. Schøning satte i Værk. 1. Bind af dets Skrifter (1761) aabnede han med en Afhandling om Sjælens Udødelighed. Ved Jubelfesten 1760 blev han Dr. theol. Videnskabsselskabet blev 1767 kongeligt og har siden haft ikke ringe Betydning for Stiftet. G. satte sig til Formaal at virke for Videnskabelighed i sit Fødeland. Han begyndte med Historien, men fandt snart i Zoologien og Botanikken aldeles ubearbejdede Felter, hvor han kunde udrette mere. Hvad han her har bragt for Dagen omtales nedenfor, og her skal kun bemærkes den Iver, han optændte hos Præster og andre Mænd for at indsamle mærkelige Sager, og den Interesse, han saa ofte viste for at efterspore de overtroiske Forestillinger, der knyttede sig

til forskjellige Planter og Dyr. Fra fjendtligt Hold (N. C. Friis) fik han Bebrejdelser for, at han brugte Tiden paa sine Visitatser til at fremme sine naturvidenskabelige Interesser. Dette er sikkert nok, men der er ingen Grund til den Tanke, at han for disses Skyld forsømte sit Embede. Dette fik den ovennævnte Forfatter selv bedst føle, da G. afslørede hans mislige Forhold som Kasserer for Missionen (V, 445). Han var en flittig Visitator, blev en varm Talsmand for Finnerne og en god Støtte for det i hans Tid virkende Seminarium Lapponicum. De Erklæringer, der ere fundne fra hans Haand, lade i Klarhed, Bestemthed og frimodige — til Dels noget hensynsløse — Udtalelser intet tilbage at ønske. For Bispearkivet indsamlede han en Del kirkehistoriske Aktstykker.

G. er en af de første — om ikke den første —, der har udtalt Ønsket om et Universitet i Norge — i en Tale paa Christian VII's Fødselsdag 1768 —, og det saa en Tid ud til, at han skulde blive Redskab til dets Opfyldelse. Ved Kabinetsordre af 4. Jan. 1771 paalagde Struensee Konsistoriet at udkaste en ny Plan for Universitetets Virksomhed. Der indkom flere Projekter, men der blev foreløbig intet Hensyn taget til dem, hvorimod Struensee om Sommeren efter Opfordring af Livlægen C. J. Berger kaldte G. til Danmark for at udarbejde nye Reformforslag. G. kom til Kjøbenhavn i Okt. 1771 og fik de indkomne Projekter til Behandling. Det gik hurtig, og allerede 16. Dec. fremkom han med sin Plan i 2 Udkast. Disses Enkeltheder findes i Nyerups Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider III, 2, 383 ff. Han vilde skaffe Universitetet en fastere Styrelse ved en Vicekansler, afskaffe Professorernes corpora, Rangordningen mellem Fakulteterne og Disputerøvelserne ved Kommunitetet, medens Forelæsningerne skulde ophjælpes. Der indløb en Mængde Breve til ham om, at han skulde arbejde for et Universitet i Norge, og han udkastede da ogsaa en Plan til et saadant, der skulde have sit Sæde i Christianssand. Hid vilde han i saa Fald have Videnskabsselskabet flyttet og ønskede selv her at være Vicekansler. Sin Amanuensis i Kjøbenhavn, J. H. Tauber, vilde han have til Professor i Norge og, da der herom ikke blev Tale, til Konrektor i Throndhjem og Sekretær i Videnskabsselskabet. Hans inderlige Tilslutning til denne Repræsentant for den begyndende Rationalisme synes at betegne hos ham en Opgiven af den gamle Orthodoxi. Universitetsplanen faldt med Begivenheden 17. Jan. 1772, men meget af den kom op i en følgende Tid.

G. vendte tilbage til Throndhjem i Sommeren 1772 og opgav

snart al Tanke om Universitetssagerne. Til en Forandring i hans Stilling aabnede der sig en Udsigt, da Biskop Nannestad i Christiania blev syg i Marts 1773, men inden han resignerede, var G. død under sin Visitats i Christianssund 25. Sept. 1773. Han var ugift, men efterlod dog en Gjæld paa 9000 Rdl. Han var en slet Husholder og havde megen fattig Familie. Der er maaske ingen Nordmand, der forholdsvis har udrettet saa meget for den videnskabelige Dannelse blandt sine Landsmænd som G., og den Berømmelse, hvormed hans Navn er kommet til Efterverdenen, skriver sig væsentlig fra hans Virksomhed i Fødelandet, som han var inderlig hengiven. Om hans moralske Forhold har Jens Møller paa et Par Steder udtalt sig skarpt.

L. Daae, Throndhjems Stifts geistl. Hist. S. 174 ff. Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

D. Thrap.

— Som videnskabelig *Naturforsker* indtager J. E. Gunnerus ikke nogen fremragende Stilling, men han maa betragtes som en intelligent og kundskabsrig Dilettant, der med Iver og Dygtighed benyttede den udmærkede Lejlighed, som hans udstrakte Visitatsrejser i forholdsvis lidet kjendte Egne gave ham, til at gjøre Iagttagelser og berige sin Indsigt i Naturvidenskaberne, navnlig i Zoologien. Resultaterne af sine Undersøgelser nedlagde han i en større Række Afhandlinger, af hvilke de fleste offentliggjordes i «Det throndhjemske Selskabs Skrifter» og «Det kgl. norske Videnskabernes Selskabs Skrifter», bl. a. «Om Havhesten (Procellaria Grønlandiæ)», «Om nogle lomartede Fugle», «Om et Søtræ, kaldet Gorgonia flabelliformis» og «Kritiske Tanker om Kraken, Søormen og nogle flere Vidunder i Havet», hvilket sidste Arbejde, der baade vidner om Lærdom og Skarpsindighed, dog først udkom adskillige Aar efter hans Død, nemlig i 1784. Han forener i denne Afhandling sin Opgave som gejstlig med sin Virksomhed som Zoolog, i det han søger at udrydde de overtroiske Forestillinger, som især hos den lavere Del af Befolkningen knyttede sig til Beretningen om disse Fabeldyr. Ved sine 2 Afhandlinger om Brugden (Sqvalus maximus), som «efter al Formodning har været den Fisk, som opslugede Profeten Jonas», leverede han værdifulde Bidrag til denne interessante Hajfisks endnu paa mange Punkter uopklarede Naturhistorie og navnlig saadanne Oplysninger om dens mærkelige Gjællebarder, at det, om end først 100 Aar senere (ved Steenstrups Undersøgelser), lykkedes at fastslaa den rette Tydning af disse

Organer ved Hjælp af hans Meddelelser. I «Det kjøbenhavnske Selskabs Skrifter» X (1770) findes en ret værdifuld Afhandling af G., betitlet «Nogle smaa rare og mestendelen nye norske Sødyr» og forsynet med en Tavle. — Det var dog ikke Zoologien alene, der fængslede G.s Interesse. Ogsaa paa Botanikkens og Mineralogiens Omraader gjorde han Undersøgelser (jvfr. ndfr.). Han udgav saaledes «Adskillige Anmærkninger, fornemmelig i Henseende til Mineralier i Nordland og Finmarken» (1761). Hvad der endnu existerer af G.s naturhistoriske Samlinger, findes i det throndhjemske Musæum. *Jonas Collin.*

— J. E. Gunnerus har ogsaa gjort sig fortjent ved *botaniske Arbejder,* særlig ved sin «Flora Norvegica», en i sin Tid meget anset og med til Dels fortrinlige Kobbertavler udstyret Foliant, hvis 1. Del udkom i Throndhjem 1766, 2. Del i Kjøbenhavn 1772, og som i henved et Aarhundrede var den eneste nogenlunde fuldstændige Fortegnelse over norske Planter. Over 1100 Arter ere beskrevne og ledsagede af talrige Angivelser om deres Udbredelse i Norge; ligeledes ere mange gængse Trivialnavne meddelte, og særlig udførlig er for mange Arters Vedkommende angivet deres Anvendelse i de forskjellige Egne af Landet, hvilke økonomiske Meddelelser Forfatteren synes at have anset for Hovedsagen. Der findes ikke mindre end 350 blomsterløse Planter optagne i Floraen, et for den Tid ikke ringe Antal. G. har ogsaa efterladt et paa hans mange og lange Visitatsrejser indsamlet Herbarium, der dog peger hen paa, at Bestemmelserne i hans Flora ikke altid ere paalidelige, ligesom de af ham opstillede nye Plantearter i mange Tilfælde ikke have kunnet bestaa for en senere Kritik. En paa den sydlige Halvkugle hjemmehørende Planteslægt Gunnera er af Linné opkaldt til Ære for ham. *E. Rostrup.*

Gunnerus, Niels Dorph, 1751—1789, Amtmand, botanisk Forfatter, blev født 13. Juni 1751. Hans Fader var Peter G. (f. 1723 i Christiania, resid. Kapellan i Ejdanger, † 1759); hans Moder hed Marthe Karine Olsdatter f. Dorph († 1762). I 1763 kom han i Huset hos Farbroderen, ovfr. nævnte J. E. G., som senere støttede ham under hans Studeringer. Han deponerede fra Throndhjem 1770 og studerede ved Kjøbenhavns Universitet især de økonomiske og naturhistoriske Fag under Professorerne Chr. Fabricius, Friis Rottbøll og M. T. Brünnich, der alle bevidnede, at han havde

ualmindelige Indsigter i disse Fag. Han blev 1772 Alumnus paa Borchs Kollegium. 1774 blev han Foged i Inderøen (Throndhjems Stift) og 1788 Amtmand i Nordre Bergenhus Amt, i hvilket Embede han allerede døde 25. April 1789. 1773 og 1774 udgav han nogle økonomisk-botaniske Afhandlinger, saaledes en Dissertation om de hjemlandske Planters Anvendelse til Farvning, ligesom han under Titel af «Samlinger til Husholdningsvidenskaberne» begyndte et Tidsskrift, hvoraf dog kun udkom 1. Binds 1. Hæfte, indeholdende en «Økonomisk Afhandling om Dannemarks og Norges naturlige Fordele til Føde for Mennesket af Planteriget», fuld af velmente, men overdrevent priste Anvisninger paa en Mængde vildtvoxende Urters Anvendelse til Mad og Drikke, til Syltning og Krydderi. Han har end videre skrevet en Fortale til 2. Del af hans Farbroders «Flora Norvegica», der udkom som et posthumt Værk, hvori han giver en udførlig Biografi af Forfatteren. Han ophørte dog snart med sin publicistiske Virksomhed, og flere lejlighedsvis bebudede Artikler bleve aldrig offentliggjorte.

Nyerup, Lit. Lex. *E. Rostrup.*

Gunnlaugsson, Bjørn, 1788—1876, Mathematiker, Korttegner, er født 25. Sept. 1788 i det nordlige Island paa Bondegaarden Tannstaðir i Húnavatns Syssel af Forældrene Gunnlaugur Magnússon og Ólöf Bjarnardatter. Faderen havde Anlæg for Beregning og Konstruktion, og lignende Evner gjenfindes hos Sønnen, om end i noget andet Form. B. G., der daarlig passede til praktisk Virksomhed og hele Livet igjennem udelukkende gik op i sin Videnskab, dimitteredes efter privat Forberedelse 1808. De følgende Aar synes han paa egen Haand at have fortsat sine mathematiske Studier, hjulpet ved Forbindelsen med nogle ved Kystopmaalingen ansatte danske Officerer. 1817 indskreves han ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han tog 2. Examen, men i øvrigt ofrede sig for Mathematikken og 2 Gange vandt Guldmedaillen for Besvarelsen af den i dette Fag udsatte Prisopgave, hvorefter han kom til at arbejde ved Gradmaalingen under Konferensraad Schumacher i Altona. 1822 ansattes han som Adjunkt ved den lærde Skole paa Bessastaðir, fulgte 1846 med Skolen til Reykjavik og blev Overlærer 1851. 1862 erholdt han sin Afsked; død 17. Marts 1876. Han var 2 Gange gift, 1. med Ragnheiður Bjarnadatter († 1834), 2. med Guðlaug Aradatter († 1873). Foruden nogle, væsentlig astronomiske og mathematiske, Smaaafhandlinger, til Dels i Skole-

programmer — heriblandt 1834 om den af ham ved Islands Kortlægning anvendte Fremgangsmaade —, har B. G. skrevet en udførlig Arithmetik («Tölvísi», 1865), hvoraf dog kun 1. Hæfte er udkommet. End videre er han Forfatter til et større, theologisk-filosofisk Digt: «Njóla» (ɔ: Natten), der udkom 1842 og flere Gange senere er udgivet. Forfatteren, der udgaar fra en Betragtning af Stjærnehimlen, giver med Inddragning af Astronomiens og Fysikkens Læresætninger, men som troende Kristen og kun hist og her svagt rationaliserende, i jævne Vers en Fremstilling af Gudsforholdet og Verdensstyrelsen, saaledes opfattede, at hans Bog har kunnet tjene hans Landsmænd til opbyggelig Læsning. Langt større Betydning har dog B. G. ved sine Fortjenester af det velbekjendte, 1844—49 udgivne Islandskort («Uppdráttr Íslands»), der er udført efter hans i Aarene 1831—43 foretagne Opmaalinger. Vel havde B. G. under dette Arbejde en meget væsentlig Støtte i de omkring Aarhundredets Begyndelse for Statens Regning iværksatte Opmaalinger, hvorved hele Islands Kyst var bleven nøjagtig aflagt og trigonometrisk beregnet; men et stort Arbejde stod dog endnu tilbage, som krævede særlige Forudsætninger for at kunne gjennemføres, nemlig Aflægningen af hele det indre Land med Angivelse af de forskjellige Egnes Beskaffenhed, den administrative Inddeling m. v. Sommer efter Sommer berejste B. G. en Del af Landet, indtil han til Slutning havde besøgt alle Landsdele, og anvendte Vinteren til at aftegne, hvad han havde berejst om Sommeren. Foretagendet var iværksat af det islandske litterære Selskab, hvortil kom nogen Støtte fra Statskassen, men muliggjordes kun ved B. G.s sjældne Uegennyttighed og overordentlige Fordringsløshed, hvorved Rejseudgifterne formindskedes til Lavmaal. Arbejdet er særdeles omhyggelig gjort, om end selvfølgelig visse Strøg, der ere aflagte efter Beskrivelse, trænge til Berigtigelse, og med Hensyn til praktisk Brugbarhed indtager Kortet, saaledes som det, udgivet under Oberst O. N. Olsens Ledelse, fremtræder i koloreret Kobberstik, ved sin Overskuelighed og smukke Udstyrelse en høj Plads. Disse sidste Fortrin udmærke især det større, paa 4 Plader fordelte Islandskort, ved Siden af hvilket et mindre, med hele Øen paa én Plade, foreligger.

Andvari IX (1883). Erslew, Forf. Lex. *Kr. Kaalund.*

Guntzov, Anders Hansen, —1695—, Hofretspræsident, Søn af Hans Andersen G., Borgmester i Halmstad, og Bodil Mogens-

datter, Student 1641 fra Lunds Gymnasium, studerede 1646 i Leiden, tog 1651 Magistergraden i Kjøbenhavn, levede derefter som Privatmand, først i Roskilde og siden i Kjøbenhavn, hvor han ejede en Gaard, blev endelig Præsident i Hofretten i Kjøbenhavn, fra hvilket Embede han 1695 skal have taget sin Afsked; levede endnu 1701. Gift 1. 1651 med Apollone Marcusdatter (f. 1636 † 21. Avg. 1655); 2. o. 1656 med Mette Bang, Søster til Professor Thomas B.; 3. med Maren Grimeton, Datter af Hans Bentsen, Sognepræst i Grimeton i Halland.

Personalhist. Tidsskr. IV, 241. Hundrup, Stamtavle ov. O. Bangs Efterkommere S. 15. *G. L. Wad.*

Gurlitt, Louis, f. 1812, Maler. G., Søn af Fabrikant Johann August Wilhelm G. og Helene f. Eberstein, er født i Altona 8. Marts 1812. Fra Sigfried Bendixens Atelier i Hamborg, hvor han havde faaet sin første Uddannelse, kom han til Kunstakademiet i Kjøbenhavn, hvor han 1832 blev Elev af Modelskolen og Aaret efter vandt den mindre Sølvmedaille. Han begyndte at udstille 1833, og da han let solgte sine Billeder og, med danske Kammerater, hvert Aar gjorde lange og forskjellige Sommerudflugter, savnede han ikke Motiver. Allerede 1835 anbefalede Akademiet ham som en af «de modneste og talentfuldeste Elever» til Rejseunderstøttelse, som han dog ikke opnaaede. Men ved egne Midler var han 1836—37 i München, kom hjem og ægtede Elise Saxild, tilbragte 1837—39 i Norditalien og mistede der sidstnævnte Aar sin Hustru. Efter Hjemkomsten til Kjøbenhavn blev han agreeret 1840 og s. A. Medlem af Kunstakademiet paa «Egn ved Silkeborg». Han levede og arbejdede nu i Danmark til 1843, da han med en tysk Attest fra Akademiet rejste til Düsseldorf, hvor han ægtede sin anden Hustru, f. Bürger, tog til Italien og forblev der til 1847. Allerede forinden havde han atter mistet sin Hustru (1844), men blev 1847 for tredje Gang gift, nemlig med Elisabeth Lewald. Fra denne Tid af har han uafbrudt levet i Udlandet, navnlig i Tyskland og Østerrig. I Italien tilegnede han sig, som det synes, den tyske Malerskoles daværende Opfattelse af «italiensk Kolorit» og fjærnede sig i sine senere Arbejder i det hele mere og mere fra den Fremstillingsmaade, der havde gjort hans Arbejder søgte i Danmark og i hans Ungdom havde vakt Akademiets varme Interesse for ham. I de senere Aar har han kun en sjælden Gang udstillet i Kjøbenhavn (1862 og 1876). Den kgl. Malerisamling ejer 6 af hans Arbejder fra før 1843.

Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Gustmeyer, Carl Hieronimus, o. 1701—1756, Handelsmand, født i Stralsund, tog 1740 Borgerskab som Groshandler i Kjøbenhavn, hvor han drev en stor Vexel- og Tømmerforretning og lagde Grunden til et Handelshus, der i største Delen af et Aarhundrede hørte til de mest bekjendte i Hovedstaden. Af sine Standsfæller hædredes han med Tillidsposterne som Revisor ved Banken og 1. Direktør ved det kgl. oktroierede islandske Kompagni. Efter G.s Død i Dec. 1756 fortsattes Handelen af hans Enke, Catharina f. Sprich, der navnlig i stadig større Omfang besørgede betydelige Tømmerleverancer til Marinen. Hun gik i Kompagni med sin Søster- og Svigersøn Henning Fr. Bargum (I, 535) og deltog med ham i Oprettelsen af det kgl. oktroierede guineiske Kompagni 1765. — Da hun døde i Dec. 1773, fandt Sønnen *Frederik Ludolf G.*, f. 18. April 1752, der under hendes Sygdom af Bargum var bleven hjemkaldt fra Hamborg og paa sammes Tilskyndelse var indtraadt i Firmaet, Boets Tilstand i stor Uorden og maatte begynde med at gjøre Opbud, medens Bargum forlod Landet. Under de heldige Konjunkturer i Slutningen af det 18. Aarhundrede arbejdede G. sig dog senere op til en af Byens rigeste Mænd, førte et stort Hus i sin anselige Ejendom (nu den Adlerske Gaard) ved Gammelstrand og døde som svensk Konsul 1804, medens Familienavnet med hans Søn, der døde i trange Kaar, udslukkedes af vor Handelsverden.

G. L. Grove.

Gutfeld, Frederik Carl, 1761—1823, Præst, er født 9. Okt. 1761 i Bevtoft i Haderslev Amt, hvor Faderen, Peter G. (f. 1727, † i Skjærbæk 1797), var Præst. Moderen, Christiane f. Chrystalsin († 1762), var en Datter af Provst Augustinus C. i Bevtoft. G. gik i Haderslev Skole og blev 1781 privat inskriberet ved Universitetet, hvor han tog theologisk Embedsexamen 1784. Han opholdt sig derefter nogle Aar hos Faderen, der var bleven forflyttet til Søllerød, indtil Hørsholm, der siden 1785 havde været Annex til Søllerød, 1790 blev gjort til et selvstændigt Embede, som han fik. Han var allerede den Gang, som alle begavede unge Mænd mellem hans samtidige, stærkt paavirket af de fra Frankrig udgaaede Ideer om en ny Guldalder, som Verden skulde opnaa, naar Oplysningens Sol kunde ret komme til at skinne paa den, og man mente den Gang endnu, at naar Præsterne blot forstode at prædike paa den rette Maade, saa de kunde gaa ind paa de nye Tanker, skulde de kunne lægge deres Sten med i den store Fremtidsbygning. G. lod, allerede medens

han var i Hørsholm, adskilligt, især Taler, trykke; han skrev i «Tilskueren» imod «Spilleraseriet», og han omgikkes Rahbek, som paa sine Farter fra Kjøbenhavn til Fredensborg, hvor Rosings laa paa Landet, altid gik ind i Hørsholm for at faa «en aandelig Næsevarmer» hos «skjønttalende, underholdende, indgode G.», ligesom han ofte gik der ud om Søndagen for at høre ham prædike. I Aaret 1796 forflyttedes G. til Korsør og Taarnborg, hvor han levede i fortrolig Omgang med M. G. Birckner; dennes Død og Tabet af hans ældste Søn gjorde ham dog snart kjed af Korsør, og 1800 forflyttedes han til Asminderød og Grønholt, hvor han tillige 1807 blev Amtsprovst.

Paa sin rette Plads kom han dog først, da han 1811 blev Holmens Provst. Det var henimod Slutningen af den Tid, da den rationalistiske Prædiken i Kjøbenhavn endnu stod i sin Blomst og formaaede at fylde Kirkerne. Han virkede her ved Siden af H. G. Clausen, Pavels o. fl., men ingen af dem regnedes for hans Lige i Veltalenhed, og det kan ogsaa med rette siges, at faa Prædikanter have haft Ordet saaledes i deres Magt som han. Han forstod at lade Billeder og oratoriske Figurer falde som et Vandfald over Tilhørerne, og vi kunne ikke undre os over, at især Kvinderne flokkedes om hans Prædikestol. Men en saadan Prædikemaade er farlig, og G. undgik ikke at strande paa mange Skjær. Hans Theologi var den almindelige rationalistiske og havde lige saa tyndt et Indhold som denne i Almindelighed. I Ligtalen over sin Ven Birckner siger han om denne: «Opløftet over hine Fordomme, som Overtroen saa ofte udgav for Religion, fulgte han Jesu blide, fattelige Forskrifter uden at fordybe sig i mørke Grublerier om Ting, der ingen Indflydelse har paa Menneskets sande Held og sande Rolighed. Gud, Forsyn og Udødelighed! Store, velgjørende Sandheder! I, som ene kan trøste, kan styrke den svage dødelige paa Livets dunkle Vej, I svævede hulde som Engle over vor hvilende Broder.» I det G. saaledes skildrer Indholdet af sin Vens Prædiken, har han ogsaa skildret sin egen. — G. døde, inden Kampen mod Rationalismen ret havde taget Fart ved Grundtvig; men han oplevede dog, at man begyndte at blive træt af Prædikener, hvor klingende Ord skulde dække Mangelen paa et virkeligt Indhold og en alvorlig Overbevisning. Dette blev bl. a. sagt ham i en Anmeldelse af J. Møller, men med stor Godmodighed erkjendte han, at en saadan Kritik over for ham havde sin Berettigelse. — Hvad der er sagt om hans Prædikener, gjælder ogsaa om de Afhandlinger

og Digte, han har skrevet; ogsaa der er det Ordene, ikke Tankerne, der ere det vigtigste, og han lader sig tit henrive til at sige Ting, som sikkert vilde have forskrækket ham selv, hvis de vare blevne fremstillede uden den oratoriske Pragtklædning, han har iført dem.

G. var efter hele sin Natur hverken oplagt til videnskabelig eller praktisk Virksomhed. Som Holmens Provst blev han tillige med A. S. Ørsted og H. G. Clausen Medlem af den Kommission, der 1813 nedsattes til Revision af Kirkelovene og var med til 1817 at andrage paa, at den maatte udarbejde nye Formularer for de kirkelige Handlinger; men han har sikkert kun haft liden Del i, hvad der blev udrettet, og det kan heller ikke tilregnes ham, at Arbejdet mislykkedes. 1813 blev han ogsaa Medlem af Skoledirektionen i Kjøbenhavn.

Der manglede ikke paa ydre Paaskjønnelse af hans Virksomhed; 1818, da det faldt meget vanskeligt at faa Ribe Bispestol besat, blev den ogsaa tilbudt ham, men han afslog den, hvorefter han fik Rang med Biskopper. Endnu mere paaskjønnedes han af sine talrige Venner. Han beskyldes for at have sat vel megen Pris paa Bordets Glæder; men det synes, at han har haft lige saa stort Talent for Underholdning som for Talerstolen, og hans uopslidelige Vid prises af de samtidige. — Han var gift med Caroline Frederikke f. Bigum (f. 1766 † 1848), Datter af Kapitajn og Tolder Cl. Parelius B.

Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Guttormsen, Jon, —o. 1576, Biskop. Denne Mand, der blev den første evangeliske Biskop i Stavanger Stift, tilhørte en ret anselig norsk Adelsslægt. Hans Fader, Guttorm Nielsen, var Lagmand i Bergen og Broder til Biskop Gotskalk i Hólar paa Island. Om J. G.s Ungdom savnes Efterretninger; men det er meget sandsynligt, at han har studeret i Udlandet og der er bleven kjendt med den lutherske Lære og har sluttet sig til den. 26. Marts 1541 blev han af Christian III beskikket til Superintendent i Stavanger. Det var en vanskelig Stilling, hvortil han var kaldet, da Reformationen endnu kun i meget ringe Grad var trængt igjennem, navnlig blandt Landalmuen, og Præsterne kun vare lidet berørte af den nye Lære. Den gamle Kirkeorden var vel nedbrudt, Kapitlet i Stavanger til Dels opløst og de kirkelige Herligheder bortrøvede; men paa denne nøgne Grund var det ikke godt at bygge. Dertil kom, at Bonden var haard og stridig og kun uvillig ydede, hvad der skulde til, for at Præsten kunde leve og Kirken holdes ved Magt. J. G.

synes just heller ikke at have været den Mand, der ret egnede sig til at bringe Liv i de døde Ben. Kun det ser man, at han har arbejdet paa at bringe Domkirken i Stavanger paa Fode, at faa de faldefærdige Kirker paa Landsbygden holdt vedlige, at faa Skolehuset i Stavanger forbedret og en Bolig anvist for Skolemesteren. Ligeledes bad han om Bibler til Kirkerne, da det Skib, hvormed en Del saadanne var opsendt, var blevet plyndret af Sørøvere. Alt dette var jo meget godt; men da der alligevel fremkom Beskyldninger imod ham for Forsømmelighed i hans Kald, rejste han 1556 ned til Kjøbenhavn. Forhandlingen her endte med, at han frivillig nedlagde sit Embede mod at faa et Kanonikat i Stavanger til sin Underholdning. Senere blev han tillige Byens Sognepræst, skjønt han synes at have ladet en Kapellan udføre det meste af Embedets Gjerning. Hans Stilling som Kannik gav Anledning til forskjellige Stridigheder, og 1574 klagedes der til Kongen over, at han paa forskjellige Maader havde forurettet de øvrige residerende Kanniker, Kirkens og Skolens Tjenere i Stavanger. Statholderen i Norge fik derfor Befaling til at undersøge og paakjende Klagen. Udfaldet kjendes imidlertid ikke; men ikke længe efter døde J. G., i Slutningen af 1576 eller i Begyndelsen af det følgende Aar. Han var gift med Anne, Datter af Erik Ormsen til Vatne paa Stordøen, hvorved han var besvogret med flere af de norske Mænd, som under Syvaarskrigen med eller uden Grund nævntes som misfornøjede med den danske Styrelse.

Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshist. S. 120 ff. *H. F. Rørdam.*

Gyda, —1040—, Jarl Godwins Hustru, var en Datter af Thorgils Sprakalegg og en Søster til Ulf Jarl. Paa et Hærtog i England skal Ulf være bleven hjulpet af Godwin, hvem han derfor tog i Beskyttelse og anbefalede til sin Svoger Kong Knud. Denne lærte snart hans Dygtighed at kjende, og Godwin, som havde ægtet G. (o. 1019), blev Jarl af Wessex (1020) og Kongens særlige Raadgiver. Godwin var en dygtig Kriger, men tillige snild, kundskabsrig og karakterfast; han besad stor Veltalenhed og Evne til at vinde Mennesker. G. synes at have været ham jævnbyrdig i Karakter; hun besad oprigtig Fromhed og var meget godgjørende mod Kirken og de fattige. En stor Børneflok smykkede deres Hjem.

G. delte sin Ægtefælles vexlende Skæbne. Godwin beholdt sin Magt under Hardeknud og under Edvard Bekjender, der ægtede Godwins Datter Eadgyth (1045); Godwin og hans Sønner, der lige-

ledes havde høje Stillinger, vare i nogen Tid Rigets fornemste Styrere. Men efterhaanden begyndte fransk Indflydelse at gjøre sig gjældende hos Kongen, og da Godwin, støttet af den offentlige Mening, ikke vilde bøje sig for denne, forvistes han af Landet (1051); han drog med sin Familie til Flandern. Godwins Ankomst med en Flaade til Englands Kyst og Befolkningens Tilslutning til ham bevægede Edvard til at tillade ham at vende tilbage (1052). Ikke længe efter blev Godwin syg og døde 15. April 1053. Sønnen Harald arvede hans Stilling og Indflydelse og besteg efter Edvards Død Tronen (1066). Men Hertug Vilhelm af Normandie gjorde sine Krav gjældende, og i Slaget ved Senlac (Hastings) s. A. faldt Harald sammen med 2 af sine Brødre, Leofwine og Gyrth. G. kom Dagen efter Kampen til Vilhelm og bad om at faa Haralds Lig udleveret imod at betale dets Vægt i Guld, men hendes Bøn afsloges. Godwins Parti havde endnu efter Landets Betvingelse stærkt Tilhold i de vestlige Shirer, og under en Opstand 1068 var Exeter, hvor G. levede, et Midtpunkt for Bevægelsen. Byen maatte overgive sig til Vilhelm, men inden Portene aabnedes, var G. flygtet og søgte Ly paa nogle Holme i den britiske Kanal. Senere drog hun til Saint Omer i Flandern. Hendes Dødsaar er ukjendt. G.s Børn, af hvilke flere bare danske Navne, vare Svend, Harald, Tostig, som faldt ved Stamfordbro 1066, Gyrth, Leofwine, Wulfnoth, Eadgyth, Gunhild, Ælfgifu.

Freeman, The Norman conquest of England.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Gyda, —o. 1040—, Svend Estridsens Dronning, var en Datter af den svenske Konge Anund Jacob; om hun blev gift med Svend paa den Tid, da han landflygtig opholdt sig i Sverige, er tvivlsomt. G. blev dræbt ved Gift af Svends Frille Thora.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Güldencrone, Christian Baron, 1676—1746, Stiftamtmand, var Søn af ndfr. nævnte Vilh. Baron G. Ved Moderens Død 1692 tiltraadte C. G. Friherskabet Vilhelmsborg og berejste derefter i Aarene 1694—97 Holland, Tyskland, Frankrig, Italien og Polen samt ledsagede senere sin Stiffader, Baron Jens Juel, til Sverige. Om disse Rejser haves en af hans Hovmester Matthias Poulsen forfattet Beretning. Nys hjemkommen ægtede han 8. Maj 1699 den 16aarige Margrethe Amalie Moth († 3. Febr. 1755). 1717 erholdt han Konferensraads Titel og det hvide Baand; han var da Amtmand paa

Island og Færøerne. 1719 blev han Deputeret og endnu s. A. 1. Deputeret for Finanserne. Til Gehejmeraad udnævntes han 1729, men fik Aaret efter sin Afsked som Deputeret og blev Stiftamtmand i Viborg og Amtmand over Halds Amt, hvilke Embeder han 1744 fratraadte til Fordel for en Søn. G. døde 10. Marts 1746.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. II, 101 ff. *Thiset.*

Guldencrone, Christian Baron, f. 1837, Officer. Han er en Søn af Kammerherre, Amtsforvalter Christian Baron G. († 1875) og Marie Sophie Frederikke f. Bardenfleth og fødtes 5. Marts 1837. Han gjennemgik Landkadetakademiet, udnævntes i 1855 til Sekondlieutenant i Fodfolket med Aldersorden fra 1854 og ansattes ved 5. Jægerkorps. I 1857 tog han Adgangsexamen til den kgl. militære Højskole og blev ved Afgangen der fra i 1861 Sekondlieutenant i Artilleriet. Han gjorde først Tjeneste ved 1. Artilleriregiment, blev i 1862 Lærer ved Underofficerselevskolen og ansattes næste Aar i Kommissionen for Riffelskyts m. m. I Jan. 1864 kom han til Reserveartilleriets Stab og var med dette ved Danevirke, hvornæst han i Dybbølstillingen ansattes som Adjudant ved Artillerikommandoen, i hvilken Egenskab han gjorde god Fyldest.

Efter Krigen kom han til Tjeneste ved Artilleribrigaden og blev i Foraaret 1865 Suppleantlærer, kort efter Lærer, i Artilleri og Broslagning ved den kgl. militære Højskole og fra 1868 ved Officersskolen. I denne Stilling udgav han: «Forelæsninger over Artilleri, I: Ammunitionskonstruktion og II: Skytskonstruktion» (1874—77) medens han tillige var virksom i flere Kommissioner. I 1865 blev han karakt. Premierlieutenant, og Aaret efter opnaaede han selve Graden. Under den spændte Situation i 1870 var han først ansat i Eskadrechefens Stab og dernæst Adjudant hos Oberst Wolle, der kommanderede en Øvelsesbrigade ved Kolding. 1871 kommanderedes han til Frankrig for under Vaabenstilstanden at gjøre sig bekjendt med dets militære Forhold, ligesom han ogsaa Aaret efter berejste en stor Del af Udlandet for at studere artilleristiske Forhold, saa at han blev selvskreven til at indtræde i den Kommission, der i 1874 blev nedsat for at stille Forslag om en ny Feltkanon, samt i flere andre Kommissioner. Fra 1876, i hvilket Aar han tillige blev Kapitajn og Chef for 11. Batteri, ansattes han ogsaa som Lærer i Artilleri for Officersskolens næstældste Klasse.

I 1879 blev G. ansat som Adjudant hos Kong Christian IX, med hvem han har foretaget et stort Antal Rejser i Udlandet, ved

hvilke Lejligheder han dekoreredes med mange fremmede Ordener; Kammerherre blev han i 1888, Kommandør af Danebrog (2. Grad) i 1890. Ved Siden af sin Virksomhed ved Hove blev G., der i 1886 forfremmedes til Oberstlieutenant og i 1891 til Oberst og Chef for Hs. Maj. Kongens Adjudantstab, benyttet i artilleristisk Retning, medens han ogsaa som Formand i Hvidovre Sogneraad (1880—91) udfoldede en betydelig Virksomhed. I 1888 var han Medlem af en Kommission, der havde at ordne det fornødne med Hensyn til Indkjøb af Grunden til Kjøbenhavns Vestenceinte. *P. N. Nieuwenhuis.*

Guldencrone, Christian Frederik Baron, 1741—88, Diplomat, var Søn af ndfr. nævnte Matth. Baron G. Efter Faderens Død arvede han dennes Ejendomme, baade Baroniet Vilhelmsborg, Østergaard og Mósgaard i Jylland samt ligeledes hans holstenske Godser. Han blev Kammerjunker 1759 og Kammerherre 1766. Imidlertid var han 1765 bleven knyttet til tyske Kancelli som Medlem af «den ugentlige Session». Her fra blev han i Foraaret 1771 forflyttet til Envoyé og Ministre plénipotentiaire i Stockholm. Han havde derved paataget sig at følge den Struenseeske Politik, der gik ud paa, at Danmark ikke skulde blande sig i de Partikampe, som Sverige den Gang var Skuepladsen for. Aabenbart harmfuld over, at han havde taget imod Udnævnelsen, skrev J. H. E. Bernstorff derom: «Det er en vanskelig Opgave for en Begynder, og han løber den Risiko, at hele Folket Aarhundreder igjennem vil komme til at lide under Følgerne af de Fejl, han maaske kommer til at begaa». For G. selv, der nok havde Lyst til at spille en Rolle, blev det snart utaaleligt at skulle være passiv Tilskuer til Brydningerne i Sverige, og han følte, at baade den engelske og endnu mere den russiske Statsafsending i Stockholm saa skjævt til ham, fordi han ikke maatte arbejde sammen med dem. Heri skete der dog snart en Forandring, da Struensee efterhaanden begyndte at nærme sig Rusland, men endnu mere efter denne Statsmands Fald. Fra nu af blev det G.s Opgave sammen med de russiske Diplomater at modarbejde Gustav III saa meget som muligt. Men efter at denne havde foretaget sit bekjendte Statskoup 19. Avg. 1772, maatte det snart blive G. klart, at Stemningen hos Flertallet af Svenskerne var alt for gunstig imod deres Konge, til at det skulde være muligt at skabe et kraftigt Parti imod ham. Han maa siges at have set rigtig paa Forholdene og i det hele at have givet sin Regering et paalideligt Billede af disse; men højst besynderligt tager det sig ud at se ham, den ene-

vældige dansk-norske Konges haandgangne Mand, jævnlig udtale sig med stor Bitterhed, ja endog med Ringeagt om Svenskerne, fordi de ikke havde Frihedssans nok til at modsætte sig deres Konges myndige Regeringsmaade. Maaske hang det sammen med A. P. Bernstorffs Afskedigelse i Nov. 1780, at han kort efter blev kaldt tilbage fra sin diplomatiske Stilling og gjort til Stiftamtmand i Aarhus Stift og Amtmand over Havreballegaards og Stjærnholms Amter (1781). Men efter Regeringsforandringen 1784 sendte Bernstorff ham til Wien som Envoyé, og han var her i de nærmest følgende Aar. 10. Nov. 1788 døde han.

Imidlertid var han 1774 bleven Ridder af Danebrog og 1779 Gehejmeraad. Ved at faa Bolig i Aarhus var han kommen sine Godser nær; men disse vare bragte i slet Tilstand under hans Fraværelse, og det lykkedes ham ikke at hjælpe dem i Vejret. Ved hans Død blev hans Bo erklæret fallit. Han blev 1763 gift med Marie Salome v. Gambs, en Dame fra Strasburg (f. 1745 † 1822). Han efterlod sig 2 Sønner og 4 Døtre, af hvilke den ældste var den ndfr. nævnte Fr. Julius Chr. G. Til Litteraturen har han givet et lille Bidrag ved en i Altona 1760 udgivet «Rede bei der Dänen Jubelfeier».

E. Holm.

Güldencrone, Christian Vilhelm Baron, 1748—1818, Officer, er Søn af daværende Kommandørkapitajn, senere Schoutbynacht Jens Baron G. (f. 1712 † 1770) og Sophie Regine f. Hjort. G. fik Fændriks Udnævnelse 1760, blev 1763 Sekondlieutenant i Garden til Fods, 1769 Premierlieutenant i Garden og Kapitajn af Infanteriet, 1773 Generaladjudant og ansat ved Kronprinsens Regiment, men afgik 1783 efter Ansøgning fra aktiv Tjeneste med Bibehold af sin Lønning som Ventepenge. 1794 antoges G., der 1790 fik Oberstlieutenants, 1803 Obersts og 1808 Generalmajors Karakter, paa ny til Tjeneste som Kommandant i Nyborg og forblev her til 1809, da han afskedigedes, som det synes, fordi Kongen var misfornøjet med hans Konduite under de spanske Troppers Frafald. 1815 fik han nyt Afskedspatent som Generallieutenant.

G. blev Kammerherre 1774. Han ægtede 28. Sept. 1781 Louise Salome Baronesse Wedel-Jarlsberg (f. 3. Maj 1758), Datter af Gehejmeraad Frederik Vilhelm Baron W.-J. († 1790) til Ravnstrup og Charlotte Amalie f. Bülow († 1780); men separeredes 1798 og ægtede 2. (13. April 1804) Daniela Claudine Svane (døbt 9. Marts 1751 † 23. Avg. 1826), Datter af Rektor Hans S. og Edel f. Faber og Enke efter

2. Ægteskab med Rektor Josva Tornø (f. 1744 † 1802). Han døde 9. Maj 1818.

Meddelelser fra Krigsarkiverne III. Personalhist. Tidsskr. IV. *S. A. Sørensen.*

Guldencrone, Frederik Julius Christian Baron, 1765—1824, Stiftamtmand, en Søn af ovennævnte Gehejmeraad Christian Frederik Baron G., fødtes 12. Marts 1765, studerede ved Sorø Akademi, blev 1778 Kammerjunker, ledsagede 1785 Faderen til Wien, hvor denne var bleven Gesandt, blev selv 1786 Legationssekretær sammesteds og 1788 under Faderens Fraværelse Chargé d'affaires. I Slutningen af s. A. blev han afsendt til Danmark for at overbringe Investiturakten af Hertugdømmet Holsten og udtraadte 1789 af Statstjenesten, da han efter Faderens Død havde arvet Vilhelmsborg. 1792 blev han Kammerherre, 1795 Deputeret i det vestindisk-guineiske Rente- og General-Toldkammer, men hans svækkede Helbred nødte ham allerede 1797 til at opgive denne Stilling, som han havde røgtet med stor Nidkjærhed og Dygtighed. 1799 blev han Amtmand over Randers Amt, men maatte atter paa Grund af Sygelighed opgive dette Embede 1801 og blev sat paa Ventepenge. Imidlertid bedredes hans Tilstand hurtig saa vidt, at han 1804 kunde overtage Stiftamtmandsposten i Aarhus, og her virkede han nu, indtil han 1820 definitivt afskedigedes af Statstjenesten. Han blev 1808 Storkors af Danebrog, 1813 Gehejmekonferensraad og døde 1. Juli 1824 paa Mósgaard. Han var en i høj Grad pligtopfyldende og afholdt Embedsmand, og han gjorde sig desuden fortjent ved de store Forbedringer, han indførte paa Vilhelmsborg og paa Marselisborg, som han kjøbte 1805. Han var gift 1. med Cathrine Marie f. de Thygeson (f. 1774 † 1803), Datter af Justitsraad Tyge de T. til Mattrup, 2. med Louise Charlotte f. Komtesse Knuth, Datter af Gehejmeraad Johan Henrik Greve K. og Constance Alexandrine f. Komtesse Cosell.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. *G. Kringelbach.*

Güldencrone, Matthias Baron, 1703—53, Amtmand, Direktør for Collegium medicum, var en Søn af ovennævnte Christian Baron G. († 1746). Allerede 1720 blev han Sekretær i det danske Kancelli, 1728 blev han Landraad i Holsten, 1743 Konferensraad, 1750 Deputeret i Rentekammeret og s. A. Ridder af Danebrog samt end videre som Jacob Benzons Efterfølger Patron og Direktør for Collegium medicum. 1752 afskedigedes G. fra Rentekammeret, men udnævntes s. A. til Amtmand i Haderslev, hvor han allerede døde 13. Okt. 1753 af en hidsig Feber. 1731 indgik han Ægteskab med Frede-

rikke Hedevig Albertine f. Baronesse Gørtz (f. 1704 † 1779), Enke efter Gehejmeraad Bertram Rantzau til Salzau og en Datter af Gehejmeraad Otto Frederik Baron G.

G. besad, maaske som en Arv efter sin Morfader, Gehejmeraad Matthias Moth, en opvakt videnskabelig Sans og Interesse, saa at han uden nogen akademisk Uddannelse under sit Ophold først i Hjemmet og senere hos den nævnte Gehejmeraad Rantzau kunde tilegne sig en vis Lærdom, der siden gav sig Udslag i, at han forberedte Udgivelsen af en dansk metrisk Oversættelse af Ovids Metamorfoser, til hvilken dog nok hans Morfader var den egentlige Forfatter, og hvis Publikation i øvrigt blev hindret ved hans Død, ligesom ogsaa i den store Interesse, han i sit Præsidium for Collegium medicum, ligeledes i Morfaderens Aand, viede Lægevidenskaben. Ikke blot udfoldede han en stor og prisværdig Energi for at bringe Kollegiet ud af den tilvante Slendrian og bringe det til at fremme de det foreskrevne store organisatoriske Opgaver, men støttet til kongelige Reskripter lykkedes det ham, til Trods for sej passiv Modstand fra Kollegiets medicinske Medlemmers og særlig fra dets Dekan Buchwalds Side, at fremtvinge en af Kollegiet besørget Indsamling og Udgivelse af et i ethvert Tilfælde i ydre Henseende meget anseligt Bind lægevidenskabelige Afhandlinger, «Acta medica», der efter G.s Plan skulde udgjøre en værdig Fortsættelse af de gamle betydningsfulde Bartholinske Acta. End videre benyttede han en Del af de Pengemidler, som det lykkedes ham at faa stillet til Kollegiets Disposition, til et lægevidenskabeligt Rejsestipendium (foreløbig for Ascanius) samt til Præmier for de bedste Arbejder i det projekterede 2. Bind Acta, hvis Udgivelse dog efter hans uventede Død definitivt blev stillet i Bero. Lige til sin Død vedblev han ogsaa, skjønt i det sidste Aar bosat i Haderslev, at staa i Spidsen for Kollegiet.

Büsching, Nachrichten I, 263 f. *Jul. Petersen.*

Güldencrone, Vilhelm Baron, o. 1643—83, Godsejer. Vilhelm Marselis var en Søn af den danske Konges Faktor i Amsterdam Gabriel M. og Isabella van der Straaten; 1661 findes han at have studeret i Leiden; snart maa han imidlertid have forladt sit Fædreland og taget Ophold i Danmark, hvortil saa mange Baand bandt hans Slægt, og hvor hans Fader s. A. var bleven adlet. Allerede 1662 synes han at have erhvervet de jyske Godser Skumstrup, Østergaard og Mósgaard, hvilke han kjøbte af Mogens Friis; det førstnævnte Gods erigeredes 1673 for M. til Baroniet Vilhelmsborg, og

samtidig optoges han i Friherrestanden med Navnet *Güldencrone*. Han døde allerede 1683, efterladende en Enke, Regitse Sophie Vind (f. 1660), Datter af Gehejmeraad Holger V. til Harrested; hun bestyrede Godserne under sine Børns Mindreaarighed og oprettede et Hospital i Maarslet; 1686 ægtede hun Baron Jens Juel til Juellinge og døde 10. Febr. 1692.

Danske Herregaarde IV: Mósgaard; XVII: Østergaard. *G. L. Wad.*

Gyldendal, Søren, 1742—1802, Boghandler, er født 12. April 1742 i Giver ved Løgstør, hvor Faderen, Jens Mortensen med antaget Navn Gyldendal (f. 1710 † 1771), var Skoleholder; Moderen hed Maren Sørensdatter (f. 1708 † 1773). G. kom i Aalborg Latinskole, dimitteredes der fra til Kjøbenhavns Universitet 1766 og tog Aaret efter Examen philosophicum. Som Student fik han Plads paa Regensen, men kastede sig hurtig over praktisk Virksomhed. Allerede i Skolen synes han at have tjent lidt ved at handle med Bøger, som han fik fra Kjøbenhavn; efter at være bleven Student forrettede han Kommissioner ved Bogavktioner, og 1770 har efter Traditionen hans Kjøb og Salg af Bøger antaget fastere Former. Muligvis overtog han ved denne Tid den Schiønningske Bogforretning, og sikkert er det, at Forlag fra den Kanneworfske Boghandel 1771 blev fortsat af G., der i 1772 synes at have begyndt sit selvstændige Forlag. 12. Juni 1772 ægtede han Enken efter en Lærredshandler Maren Thomasdatter († 1776), som bragte ham nogen Formue. Og saa hurtig udviklede hans Forretning sig nu, at han 1776 kunde flytte ind i sit eget Sted i Silkegade, hvor han derpaa virkede i 11 Aar, til han i 1787 kjøbte Stedet i Klareboderne, hvor den Gyldendalske Boghandel endnu er. 1780 var han bleven Universitetsboghandler, og 1783 udnævntes han til Agent. Som det heraf ses, gjorde han hurtig Karriere, men den af ham udviklede Forlagsvirksomhed var ogsaa noget hidtil ukjendt her, og flere end én af Datidens litterære Mænd roste ham som en «national» Boghandler, der væsentlig bidrog til «Videnskabeligheds Fremme og Læselystens Udbredelse». Ved Siden af et betydeligt Handelstalent besad han Interesse for dansk Litteratur, og lidt efter lidt samlede han en Række af dens bedste Navne paa sit Forlag: Balle og Bastholm, J. S. Sneedorff og A. Schytte, Guldberg og Ove Malling, P. Kofod Ancher, Tyge Rothe osv. Han døde 2. Febr. 1802. — Efter sin ovennævnte første Hustrus Død var han 2 Gange gift, med 2 Søstre, Døtre af Professor Jens Kraft i Sorø, 1. (1779) med

Bolette Cathrine (f. 1758 † 1790) og 2. (1790) med Frederikke (f. 1754), der var Enke efter Præsten J. G. Halling.

C. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. II. *C. Nyrop.*

af Gyldenfeldt, Peter Waldemar Julius, f. 1831, Forstmand, er Søn af Niels Sehested af G. og Catharine Marie f. Sørensen. G., der er født 4. Jan. 1831 i Kjøbenhavn, blev 1858 Forstkandidat, 1860 Forstassistent i Statsskovene, 1862 Jagtjunker, 1882 Skovtaxator. Han har skrevet en Række forstlige Afhandlinger, især om Træmaaling samt Skovbrugets Økonomi og Statistik; de fleste findes i «Tidsskrift for Skovbrug», hvis Bd. VIII—X G. udgav i Forening med P. E. Müller. Desuden har han gjort sig fortjent som Udgiver af C. D. F. Reventlows «Forslag til en forbedret Skovdrift» (1879) og af «Statistiske Oplysninger om Statsskovene i Danmark» (1888).

A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

Gyldenkrantz, Joachim Christian Geelmuyden, 1730—95, Generaltoldforvalter. Født i Hovgs, Nordhordland, 1. Febr. 1730, hvor Faderen, den senere Konsistorialraad Gert Geelmuyden, den Gang var Sognepræst, blev Student fra Bergens Kathedralskole 1746 og 1749 theologisk Kandidat, hvorefter han s. A. blev Hører i Bergen. Efter 1750 at være bleven Magister, lagde han sig efter det juridiske Studium, dog uden at tage nogen Embedsexamen, og blev 1752 Viceraadmand (1766 virkelig Raadmand) i Bergen, 1755 Notarius publicus sammesteds og 1758 tillige Generaltoldforvalter i Bergen Stift og Stavanger Amt. 1760 blev han fraværende kreeret til Doctor juris ved Kjøbenhavns Universitet for en Dissertats: «De vera juris, patriæ præcipue, natura et administratione justa». 1763 fik han Karakter af titulær og 1765 af virkelig Generalkrigskommissær. 29. Jan. 1783 blev han adlet med Navnet *Gyldenkrantz.* Han døde i Bergen 28. Dec. 1795. G. var en Tid Forpagter af Konsumtionen i Bergen og erhvervede sig en betydelig Formue. Foruden sit Hus i Byen ejede han ogsaa det vakre Damsgaard tæt uden for Bergen. Blev, antagelig 1756, gift med Elisabeth Both (f. i Bergen 22. Juni 1731, † sammesteds 6. Maj 1800). Ved sit Testamente skjænkede hun et lidet Legat til de fattige i Korskirkens Sogn.

Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 866. Moe, Tidsskrift f. d. norske Personalhist. II. Personalhist. Tidsskr. 2. R. III, 185 f. *Yngvar Nielsen.*

Gyldenløve, Christian, 1674—1703, Officer, Søn af Christian V og Sophie Amalie Moth, fødtes 28. Febr. 1674. Han fik en militær

Opdragelse, dels i Huset hos sin Farbroder, Norges Statholder Ulr. Fr. G. (med hvis nyfødte Datter han 8 Aar gammel blev forlovet), dels i Udlandet, i 1682—84 i Holland, 1688—90 i Turin. Allerede den Gang lod Kongen ham optræde med et Følge og en Pragt næsten som en kongelig Person, og for at yde ham de hertil nødvendige Midler beklædte han ham med forskjellige høje Embeder, hvis Indtægter han nød. 4 Aar gammel blev han Stiftamtmand i Bergen (til 1699) og i sit 7. Aar Generalpostmester i Norge, en Stilling, der dog 1685 gik over til hans yngre Broder, medens C. G. for sig og Arvinger fik det mere indbringende danske Postamt. Paa Foranledning fra Kongens Side testamenterede Baronesse Sophie Amalie Lindenov ham derhos Baroniet Lindenborg.

Det synes, som om Christian V havde bestemt denne Søn til med Tiden at blive Farbroderens Efterfølger som Statholder; strax efter sin Hjemkomst fra Udlandet maatte han derfor følge denne til Norge for at gjøre sig bekjendt med Landet. Derefter skulde han i selve Krigens Skole fuldende sin militære Uddannelse og afrejste 1691 til den franske Hær i Flandern med Obersterne A. F. Trampe og Chr. Bielke som Vejledere; bl. a. deltog han i Træfningen ved Leuze. Da han næste Aar drog til Frankrig, havde Christian V ønsket at medgive ham et dansk Regiment, men da dette maatte opgives, gjorde Ludvig XIV ham til Chef for et Regiment, der kommanderedes af den danske Oberst Frands Juul, og hvis Stamme til Dels var dansk. Dets Navn «Youle (d. e. Juul) Danois» blev nu forandret til «Royal Danois». Efter først med Udmærkelse at have deltaget i Belejringen af Namur og Slaget ved Steenkerke overtog «den unge G.» i Katalonien Kommandoen over sit Regiment, som han nu førte til Flandern og kun forlod for i Paris at træffe den danske Kronprins, der 10. Jan. 1693 overrakte ham Elefantordenen. S. A. deltog han med sit Regiment, der fik betydelig Tilgang fra Norge, i Belejringerne af Huy og Charleroi og det blodige Slag ved Neerwinden, efter hvilket han fremhævedes i Rapporten. Vinteren tilbragte han i Paris, hvor han gjorde megen Lykke og paa mange Maader blev udmærket af den franske Konge, der i ham mente at have et Slags Gissel i sit Forhold til Christian V. Om Foraaret 1694 stødte G. atter til Hæren, men blev i Avg. kaldt hjem, hvor han udnævntes til Generallieutenant i den norske Hær, hvis ene gevorbne Regiment fik hans Navn. Han foretog fra nu af næsten hvert Aar Inspektionsrejser til Norge, af hvilke den første (1695) er mest bekjendt, baade fordi der haves

en meget oplysende Journal over den, og fordi den blev udført med en endog for vor Tid forbavsende Hurtighed. 27. Nov. 1696 stod hans Bryllup med hans Barndoms trolovede, Charlotte Amalie Danneskjold-Laurwigen, der var født 15. Nov. 1682 og skal have været en højst elskværdig Personlighed. S. A. udnævntes G. til Overkammerherre og til General over Infanteriet og Rytteriet i Norge, 1697 til Feltmarskal-Lieutenant. Paa en af sine Rejser i Norge modtog han Budskabet om, at hans unge Hustru 1. Dec. 1699 var død i Barselseng med en Datter. Kort før var ogsaa hans Fader, Kongen, død, hvad der dog ikke gjorde nogen Forandring i G.s Forhold; han og hans Halvbroder Frederik IV vare Kammerater fra Barndommen af og havde vistnok mange Berøringspunkter. G. fik 1701 Anførselen over det Hjælpekorps, som Kongen stillede til den tyske Kejsers Raadighed i den spanske Arvefølgekrig, og førte disse Tropper (5000 Mand, der stode i Sachsen) efter en anstrængende Marche over Alperne til Mantua, som belejredes af Prins Eugen, og hvor G. atter fik Lejlighed til at udmærke sig; men i Slutningen af 1702 maatte han paa Grund af Sygdom afgive Kommandoen over Korpset og rejse til Danmark. Aaret efter ledsagede han Kongen paa en Rejse, men blev angreben af Smaa kopper og bortreves i Odense Natten til 16. Juli 1703 af Døden, der saaledes brat gjorde Ende paa den betydelige Rolle, som han, hvis Indflydelse hos Kongen var i stadig Stigen, syntes kaldet til at spille i Landets Historie. — Den over ham holdte Ligprædiken er et af de smukkeste Værker af den Art, vor Litteratur ejer.

27. Maj 1701 havde han giftet sig paa ny med Fru Dorothea Krag, Datter af Oberst Mogens K. til Kaas. Hun var født 26. Sept. 1675 og var Aaret forud bleven Enke efter Generaladmiral Jens Juel. 1715 giftede hun sig 3. Gang med Kammerherre H. A. Ahlefeldt (I, 148) og døde 10. Okt. 1754. I sit Ægteskab med C. G. blev hun Stammoder til de nulevende Grever Danneskjold-Samsøe, et Navn, de bære i Følge et kgl. Patent af 1695. — Gisselfeld adelige Jomfrukloster er oprettet i Henhold til en Bestemmelse i C. G.s Testamente.

Tuxen, Royal Danois. Rasmussen, Gisselfeld. Olsen, Det danske Postvæsen. Masius, Trauerrede, 1709. *P. F. Rist.*

Gyldenløve, Christian Ulrik, 1611—40, uægte Søn af Christian IV og Kirstine Madsdatter, blev født 3. Febr. 1611. Hans Fader tog sig omhyggelig af hans Opdragelse og gav ham 1617 til

Lærer den bekjendte dygtige Pædagog Jens Dinesen Jersin, der samme Aar rejste med ham til Leiden, hvor han gik i Skole et Aars Tid, og 1624 fulgte ham til Sorø Skole. 1627 var han med Kongen i Tyskland og foretog senere en Udenlandsrejse. 1634 blev han Hofjunker og Drabanthøvedsmand og 1636 Hofmarskal. Ogsaa for hans økonomiske Forhold sørgede Kongen rigelig; allerede 1620 fik han en Gaard i Kjøbenhavn og 1635 Godset Rohlstorf i Holsten; 1638 forlenedes han med Marie Kirkes Provsti i Oslo kvit og fri og fik det følgende Aar Livsbrev derpaa. Kongen benyttede ham flere Gange i diplomatiske Ærender, saaledes 1634 til Spanien og Frankrig, 1638 først til Kurfyrsten af Brandenborg og senere til Sverige, 1639 til Brüssel. Paa den sidste Sendelse, der væsentlig drejede sig om Dünkerkernes Sørøverier, vandt han saa megen Sympathi hos den spanske Statholder, Kardinalinfant Ferdinand, at denne i Begyndelsen af 1640 anmodede Christian IV om at tillade «Friherre Gyldenløve» at træde i spansk Tjeneste og hverve 3000 Mand i Danmark. Anmodningen kom netop samtidig med, at Kongen havde bestemt at sende ham for anden Gang til Brüssel, og svarede uden Tvivl godt til G.s egne Ønsker. Følgen var ogsaa, at han kom hjem som Kongen af Spaniens Oberst til Hest og Fods og i denne Egenskab udstedte Hververbreve, hvorefter Knægtene og Rytterne skulde samles i det pinnebergske. Baade Christian IV og Kejseren begunstigede hans nye Virksomhed, men paa den anden Side mødte han Modstand saa vel fra Hamborgs som fra Sveriges Side. I Sept. var han færdig til at bryde op paa Vejen til de spanske Nederlande, men stadig stødte han paa nye Vanskeligheder, og hans Tog fik snart Karakteren af Plyndring og Brandskatning. Med 600 Ryttere lykkedes det ham at komme frem til Byen Meinertshagen, ikke langt fra Køln; men Generalstaternes Gouvernør i Wesel ved Rhinen, der var bleven underrettet om hans Fremrykning, samlede, hvad Tropper han kunde, og stod pludselig ved Daggry 6. Okt. foran den nævnte By, uden at G. anede noget derom. Medens Fjenden trængte frem, svang han sig paa en usadlet Hest med en Pistol i Haanden og søgte heltemodig at raade Bod paa den mellem hans Folk opstaaede Forvirring. Han afviste stolt enhver Opfordring til at overgive sig; da ramtes han af et fjendtligt Skud og styrtede død af Hesten. Fjenderne plyndrede hans Lig, der dog senere blev balsameret og nedsat i Wesels Kirke.

G. var ikke gift, men havde til Mætresse en Datter af den

helsingørske Tolder David Luft ved Navn Bente; han opretholdt Forbindelsen med hende imod Kongens Ønske, og hun fulgte ham paa hans sidste Rejse. Efter hans Død levede hun adskillige Aar i Udlandet, men kom senere tilbage til Danmark og fik 1651 nogen Hjælp af Frederik III.

Hofman, Dsk. Adelsmænd III, 221 f. Fridericia, Danm. ydre polit. Hist. II, 242 ff. Christian IV's egenh. Breve IV, 192 f. *J. A. Fridericia.*

Gyldenløve, Hans Ulrik, 1615—45, uægte Søn af Christian IV og Karen Andersdatter, blev født 10. Marts 1615 paa Kronborg. Hans Opdragelse faldt til Dels sammen med hans ældre Halvbroder Christian Ulriks; ogsaa han havde Jens Dinesen Jersin til Lærer og var en Tid lang i Sorø. 1629 rejste han sammen med Hertug Frederik til Frankrig. Som Gods til ham kjøbte Kongen Vindingegaard (det nuværende Fuirendal) i Sjælland. Men medens Christian IV synes at have bestemt Christian Ulrik til Hofmand og Diplomat, tænkte han sig H. U.s Fremtid knyttet til Søvæsenet. Han blev 1634 sat i Kost hos den kjøbenhavnske Kjøbmand Laurids Hammer for at oplæres paa Holmen og Tøjhuset, blev 1635 Hofjunker og sendtes s. A. med et Skib til Irland og 1636 ligeledes til Søs til Weseren. Efter denne Rejse blev han udnævnt til Kammerjunker. 1640 blev han Underadmiral paa Skibet «Norske Løve» og fik kort efter Ordre til med dette Skib at føre Hannibal Sehested til Spanien. Meningen var, at G. strax efter denne Landsætning skulde begive sig tilbage til Danmark; under Vejs skulde han modtage Undervisning i Navigation af en ung Mathematiker fra Husum, Poul Würtz, og Kongens Tanke skal have været en Gang i Fremtiden at kunne benytte Sønnen som Rigsadmiral. Men der blev ikke Tale om noget alvorligt Studium af Søvæsenet; han havde, som Otto Sperling, der deltog i Rejsen, skriver, «intet Hoved eller Ingenium dertil». Efter at være naaet til Bestemmelsesstedet rejste han heller ikke hjem, men gik i Land i Coruña med Hannibal Sehested og nød en Tid Livet ved det spanske Hof. Udsvævelser og navnlig Overmaal i Spise og Drikke frembragte imidlertid gjentagne epileptiske Anfald hos den blodrige unge Mand, hvis Hud var i den Grad spændt og glinsende, at de spanske Damer troede om ham, at han malede den. Hannibal Sehested bestemte sig da til at sende ham hjem, og H. U. maatte bekvemme sig dertil trods sin Misfornøjelse over at skulle forlade sine Svirebrødre. Han kom tilbage til Danmark i Foraaret 1641

og blev kort efter Lensmand over Kronborg, Frederiksborg og Abrahamstrup Len, hvormed han 1642 forbandt Forleningen med Hven, over hvilken Ø han allerede tidligere havde haft Bestyrelsen som Foged paa sin Moders Vegne. 10. Okt. 1641 ægtede han Regitse Grubbe (s. ovfr. S. 222). Imidlertid vedblev han at være svagelig og døde 31. Jan. 1645 paa Kronborg af Vattersot, ikke 30 Aar gammel. Hans Lig bisattes i Frue Kirke i Kjøbenhavn.

Otto Sperlings Selvbiografi ved B. Smith S. 94 ff. Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 299 ff. *J. A. Fridericia.*

Gyldenløve, Lucie Nielsdatter, —1555, formentlig den næstyngste Datter af Norges Rigshofmester Niels Henriksen G. og Inger Ottesdatter og født o. 1510—12. Da hendes ældre Søster Elline Nielsdatter, Hr. Niels Lykkes Frue, var død 1532, opstod der mellem Enkemanden og Svigerinden Lucie en stærk gjensidig Tilbøjelighed, som de begge haabede skulde føre til Ægteskab under de forandrede Religionsforhold. Da hendes Slægtninge imidlertid stode paa den katholske Kirkes Standpunkt, fuldbyrdedes Ægteskabet uden Vielse i Haab om forandrede Forhold og Anskuelser, og i Begyndelsen af Aaret 1535 fødte L. N. en Søn, der imidlertid døde kort efter. Henvendelserne til Slægt og Venner saa vel som til Gejstligheden bleve frugtesløse, kun Kong Christian III syntes at aabne en Udsigt til Opnaaelsen af deres Ønske, naar han var kommen til Regeringen i Norge. Ærkebiskop Olaf Engelbrechtsen, der hidtil havde forholdt sig afventende, havde imidlertid modtaget flere Vink om, at hans Forhold i Sagen havde vakt Anstød, og i Slutningen af Juni lod han derfor Hr. Niels Lykke sætte fast og Juleaften 1535 hemmelig ombringe i hans Fængsel paa Stenviksholm. L. N. havde allerede forud frafaldet sin Begjæring om at ægte ham og bønfaldt kun om Pønitens og Afløsning. — Nogle Aar senere (før 1540) blev hun gift med den skaanske Adelsmand Jens Thillufsen Bielke (II, 336) og blev derved Stammoder til Norges anseligste Slægt i det 17. Aarhundrede samt til Landets øvrige betydeligste Familier i 3 Aarhundreder. Selv døde hun tillige med sin Moder og Datter ved et Forlis paa Søvde Fjord paa Søndmøre i Aaret 1555.

(Norsk) Hist. Tidsskr. III. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Gyldenløve, Ulrik Christian, 1630—58, Christian IV's Søn med Vibeke Kruse, er født paa Ibstrup (nuværende Jægersborg) 7. April 1630. Fra ganske lille var U. C. Gjenstand for sin Faders

Yndest og særlige Omhu. Som 5aarig Dreng fik han foræret 2 meklenborgske Herregaarde, Zibühl og Gallentin, og en Forskrivning paa 20000 Rdl., et Par Aar efter blev han Husejer i Odense, og 1647 fik han en ny Forskrivning paa 33000 Rdl. Perlen blandt Kongens Gaver var dog det efter U. C. selv opkaldte, ved Kjærtinge Fjord skjønt beliggende Herresæde Ulriksholm, tidligere Skinnerup, hvis tilliggende Gods betydelig blev forøget og afrundet ved Kjøb af Trellerupgaard og talrige Bøndergaarde, og hvis Hovedbygning Kongen i Aarene 1636—46 helt lod ombygge. Denne smukke Besiddelse afrundedes yderligere 1643 med Hovedgaarden Østergaard. Til Formynder og Bestyrer af disse Ejendomme blev der givet Drengen først Anders Bille til Damsbo og derefter Steen Eriksen Bille til Kjærsgaard. Øverste Tilsyn med U. C.s Opdragelse og Uddannelse i boglig Kunst var derimod overdraget til den berømte Dr. Jesper Brochmand, senere Sjællands Bisp, i hvis Hus U. C., ledsaget af sin «Skolemester», Mag. Hans Lauridsen (afløst 1640 af Mag. Jens Dolmer), optoges i sit 6. Aar og forblev til 1642. Kongen synes efter alt at dømme at have været særdeles tilfreds med hans Flid og Fremgang i den Periode, og det tør maaske betragtes som en Udvexling af Komplimenter imellem Bispen og Kongen over det opnaaede Resultat, naar den 12aarige Dreng inden sin Afgang til Sorø Akademi holder en Tale paa Latin: «Oratio de præstantia litterarum», og denne strax befordres i Trykken. I Sorø bleve gymnastiske Lege og Vaabenøvelser maaske nok drevne noget paa Bekostning af de boglige Studier, og disse lagdes i hvert Fald for lang Tid paa Hylden, da Christian IV i Okt. 1644 tillod, at Sønnen deltog i Forsvaret af det nu haardt truede Fædreland. U. C. blev ansat i sin Svoger Claus Ahlefeldts Regiment Ryttere, der den Gang hørte til Ærkebiskoppen af Bremens Hær i Jylland, og inden Aaret var omme, havde den 14aarige Yngling faaet Udnævnelse som Ritmester for et Rytterkompagni, som han førte det følgende Aar. Efter det frie Krigsliv smagte det imidlertid ikke den unge Ritmester paa ny at tage Plads paa Skolebænken, og det kom som bekjendt i den Anledning til heftige Optrin mellem ham og Jens Dolmer (s. IV, 295). Heller ikke den nye Præceptor, Kancellisekretær Memmius Burinus, der 1646 blev antaget, nærmest for som Hovmester at ledsage U. C. udenlands, formaaede at skaffe sig Respekt. Kongen, hvem U. C.s Udenlandsrejse laa stærkt paa Sinde, paatog sig derfor selv at sætte «Skik» paa ham, og ved Nytaarstid 1648, efter at U. C. forinden for en Kommission havde aflagt tilfredsstillende Prøve

paa sine Kundskaber, gik Rejsen for sig. Ved Afskeden kunde Christian IV betro Sønnen, at Frands Lykke til Overgaard og Hustru paa Kongens Anmodning havde erklæret sig villige til at modtage ham efter endt Udenlandsfærd som Frier til deres 11aarige Datter Christence, der var den rigeste, som hun tegnede til at blive en af de skjønneste, blandt de danske Adelsjomfruer.

I henved 7 Aar var U. C. i Udlandet. Trediveaarskrigen var sin Afslutning nær, da han begav sig paa Rejse, men mellem Spanien og Frankrig fortsattes Kampen ved Pyrenæerne og i Flandern, og efter at nogen Tid var hengaaet med Forhandlinger mellem den danske Regering og Philip IV, fik U. C. Ansættelse ved den spanske Hær i Flandern. Han kunde her lære Krigskunsten til Gavns. Hærførere som Grev Fuensaldaña, den berømte Turenne og den endnu genialere Condé vare hans Læremestre. Ved mangfoldige Lejligheder saasom ved Rethel, Mouson, Montagu, Vinoxbergen, Dünkerken, Gravelingen viste U. C., at der var fortrinligt Soldaterstof i ham, og han vandt stor Paaskjønnelse i den spanske Hær. Allerede 1650 var han saaledes udnævnt til Oberst, det følgende Aar betroedes ham Kommandoen over et Rytterregiment, 1652 tillagde Philip IV ham Generalmajors Rang, og 1653 tjente han i Generalstaben direkte under Condé som dennes Sergent-Major-General de Bataille. U. C. gjorde fra Udlandet to Besøg i Hjemmet. Første Gang i Nov. 1648, inden han endnu var traadt i spansk Tjeneste, for at hylde den nye Konge og vel tillige for at søge Skjærm mod Corfits Ulfeldt, hvilket nok kunde gjøres nødigt efter dennes bekjendte Fremfærd mod Moderen og mod Svogeren Claus Ahlefeldt. Kongen tog sig varmt af hans Sager og lod Henrik Blome til Hagen, Kongehusets hengivne Mand, og Dr. juris Dietrich Reinkinck beskikke som Kuratorer for ham. Da han i 1649 atter drog bort, blev i Steden for Burinus Kapitajn i den norske Hær Wulf Gottfried v. Wulffersdorf medgivet ham som Ledsager. Anden Gang, i 1652, kom U. C. over Hamborg, hvor han i nogen Tid opholdt sig, som Afsending fra den spanske Regering for at opnaa Tilladelse til Hvervning i Hertugdømmerne. Han fik ved denne Lejlighed sin Moders Lig ført fra Kirken ud for Nørreport til sin Sognekirke ved Ulriksholm. I Hamborg havde han et Sammenstød med Cai Lykke, forhen hans gode Ven, hvem han beskyldte for at have været Ulfeldts Redskab ved den hans Moder overgaaede Forsmædelse og udfordrede «til Hest eller til Fods». Den berammede Duel fandt imidlertid ikke Sted, i det Cai Lykke forinden ved

ilsom Flugt unddrog sig Virkningen af sin Modstanders frygtede Kaarde. At U. C. ved sin Optræden for Moderens Ære forskjertsede sin tilkommende Kjæreste, Cai Lykkes Søster, kan vel næppe være tvivlsomt.

1654 kaldte Kongen ham tilbage. England truede da med Krig, tillige rustede Sverige stærkt, og det var uvist, om det gjaldt Polen eller Danmark, hvis Forsvarsmidler kun vare i maadelig Forfatning. Mellem Rigsmarsken, U. C.s gamle Formynder, og Kongen var Forholdet efterhaanden blevet køligt, og Frederik III trængte maaske til at have en ham hengiven Mand om sig, der paa Hærvæsenets Omraade kunde og vilde noget. Han havde fattet den største Tiltro og Tillid til sin unge Halvbroders Evner og Karakter, og lempelig, saa vidt det efter Haandfæstningen lod sig gjøre, søgte han nu at skaffe U. C. Indflydelse og passende Virksomhed. Han vilde strax ved Hjemkomsten have givet ham Ansættelse som Generalmajor, hvilket imidlertid Marsken synes at have forhindret, men Aaret efter satte Kongen Udnævnelsen igjennem. U. C. ledsagede s. A. Marsken paa dennes Generalmønstring i Jylland og var tillige Generalmajor Breda behjælpelig med at lede Defensionsarbejderne paa Sjælland. I April 1656 blev Hald overdraget ham i Forlening, og det var altsaa som kgl. Lensmand, at han i Nov. s. A. havde det kildne, af ham med Takt udførte Hverv at drage Søsteren Leonora Christina, der var kommen til Jylland og agtede sig til Kjøbenhavn, i Møde for at forbyde hende Adgang til Hoffet og med det gode eller onde formaa hende til at forlade Landet. Fra Begyndelsen af 1657 var U. C. i travl Virksomhed med at forberede de paa Herredagen i Odense i Febr. Maaned vedtagne Rustninger mod Sverige, i det navnlig hele den udenlandske Hvervning var ham overdragen. For sin egen Person havde han Patent paa Hvervning og Udrustning af ikke færre end 3 Regimenter, Ryttere, Dragoner og Musketerer, et Foretagende, ved hvilket han paadrog sig betydelig Gjæld og efterhaanden nødtes til at pantsætte sit Gods, da Staten i dens senere saa ulykkelige Forfatning indtil videre saa sig ude af Stand til at fyldestgjøre hans som saa mange andre indenlandske Kreditorers Fordringer. Der maa tilfalde U. C. som den, der havde Kongens Øre og kjendte Hærvæsenets Brøst, et ikke ringe Ansvar for, at Bruddet med Sverige, der i sine Følger blev saa ødelæggende for Landet, fandt Sted, men Ansvaret deler han med de betydeligste blandt Mændene ved Statens Ror, og for øvrigt turde det vel endnu være ubevist — naar Dommen

da ikke udelukkende fældes efter Krigens Udfald —, at det hafte Syn paa Sagen har været det urette. I den kejtede Maade, hvorpaa dette Brud indlededes, og i Rollernes Fordeling paa Krigsskuepladsen har U. C. i hvert Fald ikke haft nogen Andel. Kongen havde ønsket selv at føre Hovedhæren i Skaane med U. C. som «Lieutenant», men efter forskjellige Overvejelser blev det bestemt, at Anders Bille skulde føre Hovedhæren i Holsten, Iver Krabbe det norske Korps og Axel Urup, der i den Anledning blev udnævnt til Generallieutenant, med U. C. som næstkommanderende agere i Skaane. De vare hinanden højst ulige, i det ydre som i det indre, de 2 skaanske Generaler, og kun lidet har vist den lille, krogryggede, sindige Axel Urup harmoneret med sin statelige, energiske Underfører. Des mere taler den dygtige Gjennemførelse af Felttoget til deres Ros. Efter først klogelig at have holdt sig i Defensiven for at indøve og bringe Orden til Veje i deres af mange uensartede Elementer sammensatte lille Hær begyndte de i Avg. Maaned at gaa angrebsvis frem. De bandt da dristig an med den svenske Feltmarskal Otto Stenbock, og efter flere til Dels smukke og skarpe Træfninger ved Engelholm, Laholm, Halmstad havde de i Begyndelsen af Okt. ikke alene opfyldt deres Bestemmelse, at dække Skaane, men endog formaaet at sætte sig fast i Halland, saaledes at de der kunde oppebie den forventede Ankomst af Iver Krabbes norske Korps. Men paa den jyske Halvø gik det som bekjendt ganske ulykkelig, og da Frederiksodde 24. Okt. var faldet i Fjendens Hænder og Hæren sprængt, stode de danske Øer og da navnlig Fyn i den største Fare. Rigsmarsken var falden, og det var nødvendigt at faa en Mand der over, som forstod at kommandere. Kongen tøvede ikke med at træffe sit Valg. 28. Okt. fik U. C., som en Maaned forinden var udnævnt til Generallieutenant til Hest, Ordre til skyndsomst at gaa til Fyn for at raadslaa med Rigsraad Henrik Rantzau, der midlertidig havde taget Befaling over Tropperne, om Øens Forsvar, og 5. Nov. overdroges ham den højeste militære Kommando.

I Fyn, som man ikke havde tænkt sig skulde blive Krigsskueplads, vare Forholdene ved U. C.s Ankomst mistrøstende. Som sin næstkommanderende og Chef for Rytteriet forefandt han Generalmajor Jens v. Hadersleben, og senere sendtes der ham til at kommandere Fodfolket en anden Æventyrer, Skotten John Henderson, der ligeledes havde Generalmajors Rang. Fodfolk til Kystværn var der saa godt som intet af; hele Tjenesten maatte forrettes af Rytte-

riet, hvis fleste Afdelinger imidlertid havde hørt til den opløste holstenske Hær og derfor vare i høj Grad ukomplette baade i Personel og Materiel. Med stor Ihærdighed og Kraft søgte U. C. at raade Bod paa disse Forhold og bringe Forsvaret i Orden. «Generallieutenanten er flittig,» skriver ogsaa Rigsraad Otte Krag allerede i Nov., «mens behøver Hjælp; det falder ham alene for tungt og er ikke én Mands Værk.» Overalt paa Kysten, hvor Fjenden kunde tænkes at ville lande, anlagdes Batterier, Brystværn og Forhug, i hvert af Øens Herreder organiseredes en Landstorm af Bønder, og i Jan. det følgende Aar raadede han over et ret anseligt Korps af kampdygtige, regulære Tropper. Med vaagent Øje havde U. C. tillige fulgt den svenske Konges Færd og indberettet til Kjøbenhavn, at det snart vilde gaa løs. Men han frygtede ikke. Han var vis paa, at det vilde komme til at gjælde Vestfyn, og kunde føle sig overtydet om, at han paa sin Marche mod Bæltet vilde blive fulgt af sine Soldater, hvis Hengivenhed han trods sin strænge Overholdelse af Tjenestens Pligter stedse forstod at vinde ved den Forsorg og Omhu for deres Tarv, der synes at have hørt til hans mange lykkelige Egenskaber som Fører. Da, til al Ulykke blev han angrebet af en hidsig Feber og kastet paa Sygelejet, just som Frosten slog den af Carl Gustav med Spænding imødesete Bro over Bæltet. Paa Meldingen om Overgangen 30. Jan. lod U. C. sig bære paa Hesten for at deltage i Kampen, men alt for svag og kraftesløs maatte han overgive Befalingen til den næstkommanderende, og faa Timer efter erfarede han til sin Harme, at enhver Frugt af, hvad han paa Bekostning af sit Helbred havde udrettet, var forspildt og han selv en fangen Mand. Henderson var ved Fjendens Nærmelse saa godt som uden Sværdslag flygtet fra sin Post ved Middelfart, og v. Hadersleben havde ved Tybrind Vig, hvor Hovedangrebet fandt Sted, og hvor flere af de danske Regimenter kæmpede med udmærket Tapperhed, uden tvingende Nødvendighed kapituleret og overgivet sig med Hæren.

Frederik III belønnede efter Fredslutningen sin Halvbroder med den ved Anders Billes Død ledigblevne Post som Lensmand over Skanderborg Amt; i Forvejen havde han optaget ham som Medlem af det i Jan. oprettede Krigskollegium. Efter Rolkildefreden havde U. C. tillige med Feltmarskal Eberstein i øvrigt det brydsomme Hverv at skaffe de Tropper, Heste og Vaaben til Veje, som Svenskerne bl. a. vedbleve at forlange, inden de vilde forlade Landet.

Da Rigets Existens ved Carl Gustavs Landgang paa Sjælland i Avg. 1658 stod paa Spil, blev der tildelt U. C., der var tredje ældste i Rang af de danske Generaler, i det kun den i Holsten fraværende Eberstein og Axel Urup vare hans Formænd, Overkommandoen, en Post, hvortil han i fuldeste Maal havde den dybere Adkomst, ikke mindre ved sin Kløgt, Snarraadighed og sit uforlignelige Mod end ved sin tillidvækkende Personlighed og sit nøje Kjendskab til Krigens Fordringer. Kun som Gisning skal det henstilles, om det ikke skulde være den nu i Hovedstaden tilstedeværende, med høj Myndighed udrustede U. C., der ved sin Indflydelse hos Kongen og hos Borgerne fornemmelig har bidraget til at skabe den imponerende Fasthed, hvormed man modtog den svenske Konge, og som dannede en mærkelig Modsætning til Regeringens og Byens Holdning i Febr. Maaned, uagtet de ydre Betingelser for at kunne tilbageslaa en Storm og udholde en Belejring den Gang vare langt gunstigere. Ikke noksom kan derimod fremhæves hans Betydning for Forsvaret, hvis Sjæl som Sværd han var. Han havde en klar Forstaaelse af, at Kampen maatte føres med hensynsløs Energi, at Kongen og de, der stode ved Styret, maatte frem i forreste Linje, hvis Modet og Fortrøstningen skulde holdes oppe inden for Voldene, og at det var nødvendigt dristig at gaa Fjenden paa Klingen for at sætte sig i Respekt og faa dannet brugelige Soldater af de sammenflikkede Hobe, hvoraf Besætningen bestod. Dette hans Program, om man saa tør sige, blev med Fasthed gjennemført i Belejringens egentlige Trængselsmaaneder inden Hollændernes Ankomst. Allerede 13. Avg., 2 Dage efter at Cerneringen var begyndt, indledede han Rækken af sine berømte Udfald, der gjorde hans Navn frygtet i den svenske Lejr, men af hvilke endnu kun skal nævnes det saakaldte store Udfald 23. Avg. gjennem Dronningens Have — et Mesterstykke i sin Art ved den voldsomme Kraft, hvormed han førte sine Skarer ind over de fjendtlige Forskansninger, og ved den behændige Omsigt, hvormed han efter at have raseret alt formaaede velbeholden at trække sig ud af Ilden. Mærkes maa ogsaa den glimrende, af begge Konger overværede Turnering mellem ham og Wrangel paa Amager 10. Okt., der endte med Svenskernes Nederlag og nær havde kostet Carl Gustav Livet. Med den næst efter ham i Rang følgende Generallieutenant, Hans Schack, Fæstningens Kommandant, synes U. C. at have arbejdet i god Forstaaelse; derimod havde han Strid med Axel Urup, der vel ikke uden Grund i sin tidligere Underanfører saa Rigets vordende

Marsk, og som i sin Egenskab af militærkyndigt Rigsraadsmedlem bekæmpede U. C.s Indflydelse og Hærledelse.

En af de sidste Gange, U. C.s Navn forekommer i Belejringens Historie, er 2. Nov. Kort efter synes han at være bleven angreben af sit tidligere Onde — en svensk samtidig Beretning kalder det «Fläckfeber», Leonora Christina «en rasende og fortvivlet Sygdom» —, der nu viste sig at være uhelbredeligt. Utaalsomt skal det være faldet ham, denne «Kampens Løve, Hector gjenfødt i Nord», saaledes at være bunden til Sygesengen, medens Kanonernes Drøn gav Gjenlyd fra Voldene; barsk skal han have afvist Hofpræsterne, der vilde yde ham den sidste Trøst, og den djærve Præstemand fra Trinitatis Jens Justesen Bjerre maatte til for at faa ham i Tale og gjøre ham forstaaeligt, at nu maatte han overgive sig og nedlægge den Kaarde, han hidtil vel nok fremfor alt havde stolet paa, og som han havde ført til saa stor Hæder for sit Fædreland. Hans Død, 11. Dec. 1658, i hans 29. Aar vakte stor Sorg i Kjøbenhavn, hos Kongen, der skal have opbudt alle Hjælpemidler for at bevare sin trofaste Broder, imellem Soldaterne og blandt Borgerne, hvis erklærede Yndling han var, og som især, ved Siden af hans raske Kjækhed, synes at have følt sig tiltalte af det ærlige, pligtopfyldende og omsigtsfulde i hans Karakter. Ved en Tilfældighed, i hvilken en smuk Symbolik er skjult, forblev U. C.s Lig staaende oven Jorde, indtil Fjenden drog bort fra Kjøbenhavn. Kongen vilde have en prægtig Begravelse, men der fattedes Midler. Først 11. Maj 1660, i samme Maaned som Freden sluttedes, fandt Bisættelsen Sted med den største Højtidelighed og Pragt efter et af Kongen selv udkastet Ceremoniel i vor Frue Kirke. En Mindestøtte er rejst U. C. i Slotshegnet ved Jægerspris.

Exeqviis Uld. Chr. Guldenlow elogium, 1660. Epitaphium U. C. Güldenlou, 1660. Hofman, Dsk. Adelsmænd III, 232. *S. A. Sørensen.*

Gyldenløve, Ulrik Christian, 1678—1719, Søofficer, var en naturlig Søn af Christian V og Sophie Amalie Moth og yngre Broder til ovennævnte Christian G. Han fødtes 24. Juni 1678 og fik Titel af Greve af Samsø og (1699) Friherre til Marselisborg. Allerede tidlig bestemtes han til Sømand, 18 Aar gammel udnævntes han til Admiral og Vicepræsident i Admiralitetet (1696), efter at han Aaret forinden havde erholdt Elefantordenen. Hans første Rejse synes at være falden 1696 med Fregatten «Svenske Falk», hvor Chefen, Kapitajn Chr. Thomesen Sehested, blev beordret at gaa

ham til Haande; paa dette Togt kom han til Frankrig og benyttede der Lejligheden til at sætte sig ind i dette Lands Søtaktik. 1697 udnævntes han til Admiralitetspræsident og Generaladmiral-Lieutenant, i det dog samtidig Niels Juels Broder Generaladmiral, Baron Jens J. adjungeredes ham. Aaret efter ledede han som Chef for en Øvelseseskadre de taktiske Manøvrer, der i Sundet afholdtes for Flaadens Officerer; i Forbindelse med Admiral v. Støcken synes han at have gjort sig fortjent ved sine Forbedringer paa dette Omraade. Da Krigen i Aaret 1700 udbrød med Sverige, som stod i Forbund med England og Holland, blev det G., der tillige med Jens Juel og v. Støcken fik det Hverv at klargjøre Flaaden; Juel døde imidlertid allerede i Maj, og G. blev da udnævnt til højstbefalende for Flaaden, som talte 21 Linjeskibe. Hans Ordre lød paa at indespærre den svenske Flaade i Carlskrona, men da en engelsk-hollandsk Styrke paa 29 Linjeskibe under Admiralerne Rooke og Almonde snart viste sig i Sundet, tog G. Station ved Drogden, hvor det var hans Hensigt at forhindre Svenskerne, kommanderede af Admiral Hans Wachtmeister, i at forene sig med dem. Imod hans Forventning gik Wachtmeister dog 7. Juli gjennem Flinterenden og tilintetgjorde derved G.s Hensigt; over for sine samlede Modstandere, som nu raadede over 61 Linjeskibe, formaaede G. ikke at forhindre, at Kjøbenhavn blev bombarderet, eller at Svenskerne overførte Tropper til Sjælland; allerede i Avg. s. A. standsedes imidlertid Fjendtlighederne ved Freden i Traventhal.

I Aaret 1709 udbrød atter Krigen, og G. fik paa ny Kommandoen over Flaaden, med hvis Administration han i Mellemtiden stadig havde været beskæftiget. Han landsatte i Nov. 16000 Mand i Skaane, men efter Slaget ved Helsingborg i Marts 1710 standsedes brat denne Hærs Operationer. Tilstanden paa Flaaden var i dette og de nærmest følgende Aar i øvrigt ikke god, det kneb svært med Penge til Lønninger, Provianten var ussel, stor Sygdom herskede om Bord i Skibene, og Utilfredsheden voxede; kun ved voldsomme Presninger og meget strænge Bestemmelser for Indrulleringen lykkedes det at skaffe det nødvendigste Mandskab til Veje. Det synes ikke, som om det ved denne Lejlighed er lykkedes G. og de ham underlagte Admiraler, Raben, Sehested og Gabel, at løse deres Opgave tilfredsstillende; men Landets uheldige Pengevæsen bærer sikkert Hovedskylden herfor. 1710 om Efteraaret var G. stationeret i Kjøge Bugt, hvor han 4. Okt. mødte Svenskerne under Wachtmeister. Der udspandt sig en Art løbende Fægtning,

hvorunder Linjeskibet «Danebrog» (Kommandør Iver Huitfeldt) kom i Brand og sprang i Luften. 1711 havde G., som dette Aar avancerede til Generaladmiral, med 22 Linjeskibe det Hverv at sikre Forbindelsen mellem Sjælland og svensk Pommern; da han ved Midsommertid gik tilbage til Kjøbenhavn for at proviantere, løb Wachtmeister ud, overførte Tropper til Stralsund og afskar de danske Tilførsler. Samme Rolle spillede G. det paafølgende Aar; det lykkedes ham imidlertid denne Gang at møde sin Modstander, men ved begge Admiralers Forsigtighed blev det dog kun til en temmelig resultatløs løbende Fægtning; noget senere (29. Sept.) erobrede G. henved 80 svenske Transportskibe. I Aarene 1713—15 drejede Kampen sig mest om Erobring af Stralsund, G. kom herved ikke til at spille nogen aktiv Rolle, men han havde Fortjenesten af at fremhjælpe den unge, energiske Peter Wessel (Tordenskjold), hvis Bedrifter kastede Glans over den danske Flaade. 1715, efter at Viceadmiral Raben, som til en Begyndelse havde haft Overkommandoen over Flaaden, var gaaet i Land som syg, overtog G. paa ny i Okt. Kommandoen og forenede sig med en engelsk-hollandsk Hjælpeflaade, i Forening med hvilken han uden Vanskelighed holdt den svenske Hovedflaade indespærret; det blev i dette og de paafølgende Aar indtil 1720 dog mere i Kattegat og de svensk-norske Skjærgaarde, at Flaaden kom til at spille en Rolle, navnlig under Tordenskjold, der stadig i G. havde en indflydelsesrig Ven og Støtte. Slutningen paa den langvarige Krig oplevede G. ikke, han døde allerede 8. Dec. 1719 i Kjøbenhavn. Hans Administration af Flaadens Anliggender var efter Omstændighederne rosværdig; men som Fører af Hovedflaaden maa han betegnes som noget for forsigtig. Over for en saa dygtig og energisk Modstander som den ældre Wachtmeister kunde der imidlertid være skjellig Grund til netop at vise Forsigtighed, og det er allerede al Ære værd, at det virkelig lykkedes G. at hævde sin og Flaadens Stilling, som han gjorde, over for denne Mand, hvem han var langt underlegen i Alder og Erfaring. Han var i øvrigt en begavet, sympathetisk Personlighed, der snarere stod over end under sin Tid i Udvikling.

G., der foruden sin Stilling i Flaaden havde Embedet som Generalpostmester for Norge og Stiftamtmand over Island, rigtignok uden at spille nogen fremragende Rolle i disse Forvaltningsgrene, blev gift 24. Okt. 1708 med Charlotte Amalie Krabbe (f. 30. Nov. 1689 † 25. Avg. 1709), Datter af Gehejmeraad Otto K. og Birgitte Skeel. Ægteskabet var barnløst. *C. With.*

Gyldenløve, Ulrik Frederik, 1638—1704, uægte Søn af Kong Frederik III, Statholder og kommanderende General i Norge, fødtes 20. Juli (eller 4. Juni) 1638. Moderen, Margrethe Pape, der var fra Holsten, blev siden gift med Amtsforvalter Daniel Hausmann i Segeberg og tillagdes i 1683 Navn af Friherrinde af Løvendal. G.s Modersmaal var Tysk, og han blev uden Tvivl opdraget i Holsten. Efter at han ved et 21. Avg. 1655 udfærdiget «Naturalisationsbrev» var erklæret for dansk Herremand, fik han 1657 sin første Forlening, Udsten Kloster. Under Krigen i 1657—60 udmærkede han sig i Slaget ved Nyborg og ved Kjøbenhavns Belejring. 21 Aar gammel lod han sig 11. Juli 1659 vie til Sophie Urne, Datter af Rigsmarsken Jørgen U. Ægteskabet skulde, fordi Kongen og Dronningen ikke vilde vide af det, holdes hemmeligt, indtil Kongens Vrede var gaaet over. Sandsynligvis er Frederik III aldrig bleven bekjendt med det; Ægteskabet blev i alt Fald hverken af ham eller af Christian V anerkjendt som lovligt. Med Sophie Urne havde han Sønnerne Carl og Ulrik Frederik Valdemar, den sidste født 25. Sept. 1660. 3 Maaneder efter dette andet Barns Fødsel giftede G. sig 16. Dec. 1660 med Marie Grubbe (s. ovfr. S. 220), denne Gang med Kongens Bifald, hvorom bl. a. et af denne forfattet Bryllupsdigt (paa Tysk) vidner. I 1661 havde han naaet saa vidt, at han var Oberst til Hest, Rigens Jægermester (med 2000 Rdl. aarlig) og Befalingsmand over Vordingborg Len (som kort efter bortforpagtedes for 5250 Rdl. aarlig); derhos havde han faaet sig udlagt Kalø Slot med 1000 Tdr. Hartkorn. 3. Dec. 1661 fik han kongelig Tilladelse til en Udenlandsrejse, hvorunder han opholdt sig i Brabant, Spanien og Frankrig, overalt Gjenstand for den Opmærksomhed og Ærbødighed, hvormed uægte Kongeblod den Gang behandledes; hjemme glædede man sig, naar man hørte, hvorledes han f. Ex. i spansk Tjeneste var bleven General og Grande af Spanien. Da han i Slutningen af 1663 kom tilbage, var der megen Tale om, at han snart igjen skulde ud paa Rejse. Men i Jan. 1664 var det en afgjort Sag, at han skulde afløse Iver Krabbe som Statholder i Norge. Som saadan fik han 6000 Rdl. aarlig foruden Brugen af Oslo Ladegaard og Ladegaardsøen. Hvad der betroedes ham, var kun den civile Myndighed; General Claus Ahlefeldt skulde fremdeles have Kommandoen over Hæren.

Som Statholder var han i Juni 1664 i fuld Virksomhed paa Akershus Slot. I Nov. havde han færdig en lang Forestilling sigtende til Forbedring af Administrationen og Fremme af Nærings-

vejene i Norge. I den første Halvdel af 1665 foretog han, ledsaget af sin Hustru, en Rejse til Throndhjem, Bergen og flere andre Byer. Nogle Maaneder efter hans Ophold i Bergen indtraf (2. Avg. 1665) det bekjendte Angreb af en engelsk Orlogsflaade paa hollandske Koffardiskibe i Bergens Havn, som endte til Skam og Skade for Englænderne. Denne Begivenhed havde vigtige Følger ogsaa for G. personlig, skjønt han intet Ansvar havde for, hvad der var sket. Da det 20. Jan. 1666 befaledes ham snarest mulig at begive sig til Danmark, var en Krig med England nær forestaaende. 7. Febr. var han i Kjøbenhavn, hvor han roste sig af at have passeret forklædt igjennem de svenske Garnisoner. De norske Havne ansaas særlig truede, og Afgjørelsen af de Anliggender, som navnlig angik ham, blev derfor særlig paaskyndet. Da G. i Marts 1666 kom tilbage til Norge, var han ikke blot Statholder, men ogsaa kommanderende General, i det Ahlefeldt, der havde været lige saa misfornøjet med den uheldig delte Myndighed som G., var bleven forflyttet til Danmark. I halvandet Aar holdt han sig i Ro paa Akershus; dog ses han i Juli 1667 at have været i Bergen og der fra at være vendt tilbage over Hallingdal, hvor hans Rejse endnu lever i Sagnet. 24. Avg. 1667 blev han forløvet ned til Danmark, hvor det snart hed, at han skulde blive Rigsskatmester, snart at han skulde gaa som Ambassadør til Frankrig. I Begyndelsen af 1668 var han farlig syg, men Borri reddede hans Liv ved en Kur, som blev meget omtalt. I Juni s. A., da der fra Holland indløb Advarsler angaaende Englændernes fjendtlige Hensigter, maatte han pludselig rejse tilbage til Norge, og Generalmajorerne Fr. Ahlefeldt og Gorgas sendtes samtidig der op for at hjælpe til at sætte Landet i Forsvarsstand. I Okt. eller Nov. s. A. kunde G. atter vende tilbage til Danmark. Rygtet havde fremdeles travlt med hans Fremtid, men selv har han maaske snarere arbejdet paa at blive skilt fra sin anden Hustru. Det var formodentlig den Gang kommet til et Brud mellem dem; det fortælles, at G. sendte hende hjem og tvang Stig Høg, der var hans Svoger, men antoges at staa i ulovlig Forbindelse med hende, til at rømme Landet. Skilsmisse fra Marie Grubbe kunde han imidlertid ikke opnaa, da Frederik III i dette Punkt hyldede strænge Grundsætninger.

G. synes ikke at have haft Lyst til at vende tilbage til Norge; en Vikar blev nødvendig, og ved Gabels Indflydelse faldt Valget paa Ove Juul, som 3. Febr. 1669 af Kongen kaldtes til Vicestatholder i Norge. Det viste sig snart, at G. var bestemt til at stilles

i Spidsen for en stor Ambassade til England for at indlede et venskabeligere Forhold til dette Land. 5. Maj tog han Afsked med Kongehuset for at drage afsted med Fregatterne «Delmenhorst» og «Havfruen», men Rejsen forsinkedes ved et særdeles uheldigt Vejr. 14. Okt. havde han i en Privatavdiens hos Carl II Anledning til at forsvare sin Konge og fremkalde en for Danmark gunstigere Opfattelse af den for Resten for begge Parter lidet hædrende Bergensaffære. Han var yndet af Carl II og trivedes fortrinlig ved det engelske Hof. Ved Slutningen af 1669 var han færdig, men da han paa Hjemrejsen var kommen til Holland, maatte han efter Kongens Befaling vende tilbage til London. Budskabet om Frederik III's Død bragte ham til at ile hjem uden at oppebie den nye Konges Befalinger, og 12. Marts 1670 var han i Kjøbenhavn. Den Traktat, han havde hjemsendt fra England, blev efter forskjellige Overvejelser ratificeret 11. Juli s. A.

For G. begyndte nu en Tid af høj Anseelse og ubegrænset Indflydelse. Det saa ud, som om store Reformer skulde udmærke Christian V's Regering. Sammen med Jørgen Bielke blev G. sat til at reformere Norges Administration (jvfr. II, 342). Efter Marts 1670 er der jævnlig Tale om G. og Schumacher som dem, der ere i Besiddelse af Magten. Mellem dem bestod et Venskab, som fra G.s Side synes at have haft sin Rod i oprigtig Beundring for den talentfulde Parvenu, der i Spøg kaldte ham Alcibiades. G. saa i ham den eneste Ven, han i sin ensomme Stilling, alene støttende sig til Kongehuset, uden jævnbyrdig Slægt, kunde gjøre Regning paa. Da Schumacher giftede sig, kjørte G. Bruden til Kirke i en Vogn med 6 Heste for (2. Nov. 1670). G.s Ærgjerrighed syntes tilfredsstillet ved at være Statholder i Norge, Medlem af Gehejmekonseillet (siden 1670) og Præsident i Kommercekollegiet (fra 27. Dec. 1670 til henimod 1680). Overkammerherre blev han, om ikke før, saa i alt Fald 1673. Det var Hoflivet og dets Fornøjelser, som mest optoge ham, og de Udskejelser, som snart fulgte oven paa den unge Konges lovende Begyndelse, lægges hyppig G. til Last. Da den højere Adel oprettedes, blev han ikke, som der havde været Tale om, Hertug, men han ophøjedes til Greve (25. Maj 1671); Prædikatet «høje Excellence» tillagdes ham (14. Sept. s. A.), og Lavrviks Grevskab oprettedes for ham (29. Sept. s. A., jvfr. nyt Lensbrev 27. Febr. 1692). Aaret efter begyndte Opførelsen af G.s Palais paa Kongens Nytorv (siden Charlottenborg), hvortil Kongen selv lagde Grundstenen (3. April 1672).

Et længe næret Ønske opfyldtes for G., da hans Ægteskab med Marie Grubbe ved Højesteretsdom af 14. Okt. 1670, under Paaberaabelse af det theologiske og juridiske Fakultets Betænkning, ophævedes, saaledes at han fik Lov til at indgaa nyt Ægteskab. Et Par Aar efter blev han forlovet med Antoinette Augusta Komtesse Aldenburg (f. 4. Avg. 1660); det var først ved Kongens Mellemkomst, at Faderen, den rige Grev Anton af Aldenburg (s. I, 174), i Nov. 1672 lod sig bevæge til at samtykke i dette Ægteskab, som 5 Aar efter fuldbyrdedes.

I Nov. 1672 betroedes G. en vanskelig diplomatisk Sendelse. Han skulde forhandle med Hertugen af Gottorp om det oldenborgske Successionsspørgsmaal og med Hamborg om Anerkjendelse af Kongens Højhedsret over Byen, men var ikke heldig og paadrog sig Mistanke fra Kongens Side om, at han var vunden af Hertugen og dennes Raadgivere. Den Ugunst, som ramte ham, kunde G. ikke bære. Siden Juli 1672 havde der af og til været Tvist mellem ham og Griffenfeld (Schumacher), men nu tiltog Spændingen baade paa Grund af politisk Meningsforskjel, og fordi G. fandt, at Vennen svigtede ham i en vanskelig Stilling. Han troede, at Griffenfeld var paavirket af hans hemmelige Fjender, deriblandt uden Tvivl Fr. Ahlefeldt, som i alt Fald i Slutningen af Juni 1673 skrev til Griffenfeld om hemmelige Forbindelser mellem Kielmann og G. gjennem Landdrost Brüggemann i Itzeho, der var gift med en Halvsøster af G. Griffenfeld gav flere Gange i Marts og Maj 1673 sin «koleriske» Ven det Raad: «Husk paa Kong Ludvigs Læge!», hvormed han, under Hentydning til Kongens Mistænksomhed, hvor det gjaldt holstenske Anliggender, maaske har villet opmuntre ham til bestemt Optræden lige over for Kongen. En i største Hemmelighed udfærdiget Ordre af 2. Juni 1673, som maaske havde Hensyn til en den Gang drøftet, men et Par Maaneder efter opgivet Plan til at bemægtige sig den hollandsk-ostindiske Flaade (jvfr. Aarsberetn. fra Geh. Ark. VI, 102), nødte G. til pludselig at begive sig til Norge, hvor han foretog en Rejse langs Kysten. Længere ud paa Aaret sendte han sin norske Ven Generalavditør Lemfort til Griffenfeld for at gjenoprette det gamle Tillids- og Venskabsforhold; i Dec. synes han at have ønsket at ombytte Statholderskabet med Rigsadmiralstillingen, som Henrik Bielke den Gang indehavde. Da Vicestatholderen Ove Juul i April 1674 kaldtes ned til Danmark, gjorde det et stærkt Indtryk paa G., som selv havde ønsket at rejse. Vist nok slap han i Avg. s. A. løs, men det var kun for at

rejse til Oldenborg, hvor hans nu 14aarige forlovede ventede ham. Nogle Dage efter, at han var kommet tilbage til Kjøbenhavn, maatte han (19. Sept.) atter op til Norge; Kongen viste sig efter en samtidig Beretning meget venlig mod ham, men Griffenfeld antoges at have drevet paa hans Afrejse af Frygt for, at G.s Ophold i Kjøbenhavn skulde formindske hans egen Indflydelse og Magt. Den svenske Gesandt Grev Nils Brahe karakteriserede i Jan. 1675 Stillingen saaledes: «Konungen inclinerar till fred, rikskansleren vill icke krig, emedan hans råd då kanhända mindre gälla, och G., som nu exsulerar i Norrige, kunde eluctera». Længere ud paa Aaret vilde Rygtet vide, at G. tænkte paa at gaa i østerrigsk Krigstjeneste. Men paa denne Tid var allerede for G. begyndt et travlt og virksomt Liv i Norge. Krig forestod, og Landet var slet forsynet med Levnedsmidler og Krigsfornødenheder. Allerede i Juni havde Baron Jens Juel faaet Befaling til at rejse op til Norge for der at være med i alle Raadslagninger og især have Opsyn med General-Krigskommissariatet. G. ventede, som han i Juli skrev til Griffenfeld, med Utaalmodighed hans Komme og lovede, at med ham som Raadgiver og Løvenhjelm og Henrik Ruse som Undergeneraler skulde han sørge for, at ingen svensk Soldat betraadte Norges Grund. Ogsaa i private Anliggender søgte G. fremdeles Griffenfelds Bistand, og, hvad der er bekjendt af deres Brevvexling, synes at vidne om, at der lige til Griffenfelds Fald vedblev at bestaa en venlig Forbindelse mellem dem, skjønt det paa denne Tid maa antages at have hørt til Griffenfelds Politik at holde G. fjærnet fra Kongen. At G. skulde have spillet nogen Rolle ved Griffenfelds Fald, er der næppe Grund til at antage.

Under Krigen, der i Norge fik Navn af «Gyldenløvefejden», førte han selv Kommandoen søndenfjælds, og det med saadant Held, at denne Del af Landet næsten ikke berørtes af Krigens Ødelæggelser og Plyndringer. Krigens Skueplads var fortrinsvis Baahus Len, hvis Besiddelse den norske Hær under G. var i Stand til for længere Tidsrum at hævde, medens Svenskernes Bestræbelser stadig gik ud paa at vinde denne Landsdel tilbage. Ved Erobringen af Venersborg (26. Juni 1676) kom G. i Besiddelse af et fast Punkt ved Enden af Venern, som satte ham i Stand til at udskrive Kontributioner over et større Omraade. Erobringen af Marstrand (23. Juli 1677) opfattedes som et Vidnesbyrd om de norske Soldaters Tapperhed. Under en Pavse i Krigsførelsen ilede G. til Lavrvik og blev der 16. Avg. 1677 viet til Komtessen af Aldenburg, til hvis Ros det

anføres, at hun omfattede Landets Sprog med Interesse. En Uge efter synes han at have været paa Krigsskuepladsen. Det var for G. Krigens sørgeligste Begivenhed, da han i Juli 1678 maatte hæve Belejringen af den stærke Baahus Fæstning; i sin Fortvivlelse bad han Kongen for Fremtiden employere ham saaledes, at han kom til at staa under en andens Kommando og blev fri for det store Ansvar som Overanfører. Krigen i Baahus Len blev til sidst en Kamp om Uddevalla Skanse, som til de svenskes Glæde standsedes ved Vaabenstilstanden 1. Sept. 1679. En norsk Krigshistoriker (D. Schnitler) mener, at G. under Krigen lagde stor militær Begavelse for Dagen.

Christian V var sig fuldt bevidst Faren ved en Stilling som G.s i Norge og har alvorlig advaret sine Efterfølgere mod at samle den øverste civile og militære Magt i Norge paa én Haand, med mindre der var nogen, som «ingen Anhang eller stor Slægt havde i Rigerne», saaledes som G., der «ingen anden Dependance havde end det kongl. Hus». Under Krigen medførte Forholdene en stor Udvidelse af denne Myndighed, saaledes at stundum Lovbud udfærdigedes og Skatter paabødes af G. Uden at gjøre ham ansvarlig for det store Tryk, der hvilede paa Landet, saa Folket op til ham som til ingen af de tidligere Statholdere. «Han var en mild og naadig Herre,» skrev en hallingdalsk Skoleholder om ham i 1727, «ja, han var en Fader for Norge i Krigens Tid.» Der var i hans Karakter og Optræden meget, som maatte gjøre ham yndet af Nordmændene. Han var en vakker Mand og vilde ogsaa gjælde for en stærk Mand, som ikke engang var bange for at tage Tag med andre, der vare bekjendte for sin Styrke. Hans personlige Tapperhed, Venlighed og Omgængelighed vare kjendte af alle. Hans prægtige Hof og overdaadige Levemaade, hans dannede Verdensmandsvæsen og Høflighed imponerede overalt; hans stundum plumpe Lystighed og grove Spas mishagede i alt Fald ikke i Norge, hvor heller ikke den Tilbøjelighed for det smukke Kjøn og den Lyst til at drikke stærkt, som ogsaa hørte til hans Alcibiadesnatur, vakte noget særdeles Anstød. Hans Ideer kunde stundum have et for Nordmændene særlig tiltalende Præg. En af de Majestætsforbrydelsessager, som heller ikke i Norge mangle i Souverænitetens første Aar, gav han den Vending, at ikke blot den sigtede, men ogsaa Anklageren, der begge af Amtmanden skildredes som «ugrundede Skalker» og urolige Hoveder, der burde «udryddes» af Lenet, sattes under Tiltale, den sidste, fordi han saa længe havde tiet

med Sagen. Da Biskop Hans Bagger døde i 1693, var der Tale om Biskoppen i Christiania, Hans Rosing, til hans Efterfølger, men G. sagde: «Den Mand kunne vi ikke miste fra Norge, der er dog gode Mænd nok i Danmark». Han synes ikke at have manglet Sans for Landets Historie, om der end ikke resulterede stort af hans Velvilje; bekjendt er den Interesse, hvormed han fremhjalp den norske Kunstner Magnus Berg. Enkelte Forbedringer i Landets Administration kunne specielt henføres til hans Initiativ; saaledes Oprettelsen af den indtil 1797 bestaaende norske Overhofret. Alt, hvad der angik Forsvarsvæsenet, var særlig Gjenstand for hans Omsorg. Næppe nogen Sinde er der bygget saa meget paa de norske Fæstninger som i Gyldenløvetiden. Et varigt Vidnesbyrd om G.s Omsorg for Soldaterne er den endnu bestaaende Krigshospitalskasse, der oprindelig var tænkt at skulle blive et Kvæsthus. Det mest fremtrædende Træk i G.s Virksomhed for Norge er hans Kjærlighed til og Omhu for den norske Bonde, hvis Betydning i Samfundet han til fulde forstod. Forordningerne af 4. Marts 1684 og 5. Febr. samt 3. Okt. 1685 vidne om, hvorledes han tog sig af Almuen.

Fra Juni 1673 til Nov. 1679 havde G. sit stadige Ophold i Norge, som kun afbrødes ved korte Besøg i Danmark (f. Ex. i Sept. 1674, Nov. 1676 og Sept. 1679). Men efter Krigens Ophør flyttede han med sin Gemalinde fra Norge og kom i Nov. 1679 til Kjøbenhavn. 1. Okt. 1680 fik han en formelig Tilladelse til efter eget Godtbefindende at være hos Kongen, hvor denne maatte være, i det hans Lejlighed herefter forudsattes ikke vel at kunne tillade ham idelig at forblive i Norge, og 1. Marts 1681 en almindelig Kvittering for sit Forhold i Norge, hvormed Kongen udtaler sin særdeles Tilfredshed, i det særlig fremhæves, at han af Fjendens Land havde indbragt til Kongens Tjeneste over 100000 Rdl. 16. Juni 1681 bestemtes, at Grev G. W. Wedel skulde som Generalfeltmarskal-Lieutenant overtage Kommandoen over den norske Armé i G.s Fraværelse, medens denne vedblev at være Generalfeltmarskal. Siden Maj 1674, da Ove Juul forlod Norge, havde der ikke været nogen Vicestatholder, men i Maj 1682 blev denne Post besat med Just Høg. Ikke desto mindre vedblev G. at være i Besiddelse af den øverste Styrelse af Norge lige til 1699. Alle vigtige Anliggender gik gjennem ham; han vedblev at udstede Ordrer og meddelte kongelige Befalinger til norske Avtoriteter; i Grunden var han at betragte som en Minister for Norge, der havde Kongens og de centrale Avtoriteters Øre. Han overtog ikke i Kjøbenhavn nogen

ny Stilling, men vedblev at være Medlem af Gehejmekonseillet og var for øvrigt jævnlig sysselsat som Medlem af eller Formand for specielle Kommissioner, der behandlede enkelte Anliggender henhørende til indre og ydre Forhold, og som især efter 1690 bleve et hyppig anvendt Hjælpemiddel for Administrationen.

I Juli 1686 døde Grev Fr. Ahlefeldt, der siden Griffenfelds Fald som Storkansler havde indtaget den mest fremtrædende Stilling blandt Kongens Ministre, og i samme Maaned fik Grev de Roy (de Rochefoucauld), der siden 1683 havde staaet i Spidsen for den danske Armé, sin Afsked. Det viste sig ved disse Lejligheder, at G. ikke attraaede nogen Forandring i sin offentlige Stilling, om han end efter de Roys Fald, hvori han maaske har haft Del, synes i nogle Maaneder at have været kommanderende General.

For G.s økonomiske Forhold blev det sandsynligvis af ikke ringe Betydning, at hans Svigerfader, Grev Anton af Aldenburg, i 1680 giftede sig og ved sin snart paafølgende Død efterlod sig en Søn (jvfr. I, 176). G. havde, da hans Svigerforældre forlode Kjøbenhavn, givet dem en Afskedsfest og besøgte dem strax efter i Oldenborg, men den nye Arving forstyrrede Forholdet, ikke blot fordi G.s (og hans Svogres) Forhaabninger skuffedes, men ogsaa fordi Sønnens Fordringer paa oldenborgske Ejendomme, hvis Egenskab af Allodialgods kunde være tvivlsom, strede mod den danske Regerings Interesse. Om sin langvarige Kamp for Sønnens Ret og sine Sammenstød med G., der tillige med Moderen og Svogeren Grev Fridag af Kejseren beskikkedes til Formynder for Sønnen, og som derhos optraadte paa Statens Vegne i de oldenborgske Anliggender, har Enkegrevinden af Aldenburg i sine Memoirer udtalt sig med en Bitterhed, om hvis Berettigelse det er vanskeligt at dømme.

Fra Aaret 1686 begynde de unge Gyldenløver at spille en Rolle i det offentlige Liv, og Sikrelsen af deres Fremtid bliver et Statsøjemed. Forlovelser arrangeres, og Giftermaal forberedes; lønnede Statsstillinger overdrages dem, førend de ere voxne, og de designeres til de højeste Statsembeder. I denne Slegfredverden faar G., der nu ofte kaldes den gamle G., sin Plads, men ikke den første, thi den er forbeholdt den regerende Konges uægte Børn. Fra 1680 anbringes Sønnerne i hans Palais og under hans Tilsyn, saa snart som de ere voxede fra Fruentimmeropsynet. Den ældste forloves med hans Datter, hvilken kongelige Naade han maa erkjende ikke blot med underdanige Takkebreve, men ogsaa med

Løfter om betydeligt Udstyr. Det ægte og det uægte Kongeblod samles ved de prægtige Fester i G.s Palais. Forholdet til Kongen var bestandig præget af en Hengivenhed fra G.s Side, som greb enhver Lejlighed til at glæde Kongen, f. Ex. ved Medailler i Anledning af mærkelige Begivenheder inden Kongehuset.

Efter 1679 synes G. i alt at have besøgt Norge 4 Gange. I 1683 var der Tale om, at G. skulde gjøre en Tur til Norge, men det lader til, at hans Gigt har hindret Rejsen. I Sommeren 1685 ledede han den bekjendte Norgesrejse, som Christian V foretog efter Enkedronningens Død og nogle Dage efter, at han havde givet Befaling til Løsladelse af den ulykkelige Leonora Christina, som i mange Aar havde haft en Ven og Talsmand i G. Kongens Glæde over Rejsen og, hvad han havde set mellem de «himmelhøje Fjælde», viste sig Aarsdagen efter hans Tilbagekomst, da han 24. Juli 1686 skjænkede G. den bekjendte Guldpokal. At Griffenfeld ikke under Kongens Ophold i Throndhjem befriedes fra sit Fængsel, har ofte været lagt G. til Last, men ogsaa her synes en fyldestgjørende Begrundelse at mangle. 7. Maj 1689 maatte G. pludselig begive sig op til Norge, medens samtidig Wedel kaldtes ned til Danmark. Efter at den krigerske Situation, der foranledigede denne Rejse, var forbi, blev G. 27. Juli kaldt tilbage til Danmark. I det følgende Aar kom det til et længere Ophold i Norge. Han rejste 26. Juli 1690 over Fladstrand til Norge, ledsaget af Christian Gyldenløve, og kom først 31. Dec. tilbage. G. forlod Landet med den Tanke, at han havde været der sidste Gang. Men han kom dog endnu en Gang, i 1696, der hen, atter i Selskab med Christian Gyldenløve; denne Rejse varede fra Maj til Sept.

Den tidligere saa stærke Mand omtales nu, i en Alder af 58 Aar, som meget svagelig. Podagra havde længe plaget ham. Den svenske Gesandt i Kjøbenhavn kalder ham «næsten caduc» og erklærer ham umulig som Anfører for Armeen, i det han dog paa samme Tid erkjender, at G. ikke vilde overtage nogen saadan Stilling, om den endog blev ham tilbudt.

Efter Vicestatholder Just Høgs Død i 1694 blev hans Post staaende ubesat, og den norske Centralstyrelse maa i de paafølgende 5 Aar siges at have været i Kjøbenhavn. Det kan ikke være Tvivl underkastet, at Norge i nogen Grad har lidt under dette Forhold.

Det havde længe været forudset, at et Tronskifte vilde gjøre en hurtig Ende paa den Moth-Gyldenløveske Vælde, der karakteri-

serer Slutningen af Christian V's Regering. For den gamle G., som i sine sidste Aar siges «for sin egen Roligheds Skyld» kun lidet at have blandet sig i Hofintrigerne, synes Forandringen i alt Fald hverken at være kommen uventet eller at være faldet trykkende. Det hedder, at han frivillig opgav sine Stillinger (25. Sept. 1699). Kort efter (7. Dec.) havde han den Sorg at miste sin Datter, den for sin Elskværdighed bekjendte Charlotte Amalie, der var gift med Christian Gyldenløve; nogle Aar før (1696) havde han mistet sin ældste, haabefulde Søn, Frederik Christian Danneskjold-Laurwigen. Hans Palais paa Kongens Nytorv solgtes til Enkedronningen, Charlotte Amalie, og Vaaren 1700 flyttede han til Hamborg. Han syntes at forsvinde fra Skuepladsen uden at efterlade sig Sorg eller Savn. I sine gode og slette Egenskaber var han et Udtryk for sin Tid, der i ham saa Fordringerne til en stor Herre virkeliggjorte. En i det ydre glimrende Personlighed var hos ham forbunden med en Karakter uden Alvor og Dybde. Til i Fredstid at kunne spille nogen betydelig Rolle som Statsmand manglede han Indsigt og Arbejdsomhed. Men et Fortrin synes han at have haft fremfor de fleste Statens Tjenere paa den Tid: man ser ingen Klage over, at han har gjort sig utilbørlig Fordel af sine Stillinger.

I Hamborg levede G. sine sidste Aar «i utrolig Stilhed og Sparsomhed». 15. Juli 1701 døde hans tredje Gemalinde i Amsterdam. Selv døde han pludselig 17. April 1704. Et Orlogsskib hentede hans Lig hjem, hvor det efter hans egen Bestemmelse bisattes i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn.

G.s Sønner af 1. Ægteskab, Carl og Valdemar, fik Navnet Løvendal og erklæredes 1. Maj 1682 for danske Friherrer. Den sidste blev 8. Febr. 1687 af Kongen erklæret for ret ægte og Adelkonebarn med det ham tidligere givne Vaaben som Friherre af Løvendal. Moderen, Sophie Urne († 1714), som ikke blev «ophøjet», maa formodes ikke at have villet opgive sin Ret som Ægtehustru til sin Mands Navn og Værdighed, en Fordring, som paa den anden Side ikke kunde indrømmes uden Erkjendelse af Bigami. Ogsaa Sønnen Valdemar synes at have fastholdt sin Ret som ægte Barn ved de Fordringer, han fremsatte efter G.s Død, skjønt han tidligere (3. Juni 1687) havde fraskrevet sig Arv efter Faderen; men det kom til et Forlig, som intet afgjorde om Retsspørgsmaalet. G.s 2. Ægteskab var barnløst. Af Børnene i 3. Ægteskab, der efter en kongl. Bestemmelse af 11. Febr. 1693 førte Navnet Danneskjold, var der 3, som overlevede Forældrene, nemlig Ferdinand Anton Greve af

Danneskjold-Laurwigen (IV, 184), Ulrica Antonia Danneskjold, gift med Grev Carl Ahlefeldt (I, 124) og Margrethe Danneskjold, gift med Georg Carl Ludvig Greve af Leiningen-Westerburg. — I en løs Forbindelse med Marie Meng, Datter af Kjøbmand Ole Christensen paa Frederikshald og siden gift med Generalmajor J. F. Tuchsen, havde G. Sønnen Vilhelm Ulrichsdal (f. 1692 † 1765), der adledes i 1728.

Danske Saml. 2. R. II—VI. L. Daae, Det gamle Christiania, 2. Udg., S. 106 ff.

M. Birkeland.

Gyldenmund, Oluf, † 1553, s. Chrysostomus (III, 587).

Gyldenpalm, Andreas Dedekam (Hagerup), 1777—1832, Diplomat, fødtes 4. Juni 1777 i Christianssand, hvor Faderen, Eiler Hagerup (Gyldenpalm), var Præsident og Borgmester; Moderen hed Aasille Andrea f. Dedekam. G. blev Student 1791 og tog 1794 2. Examen. Efter en kort Tid at have været Sekretær ved det danske General-Handelskommissariat i Paris blev han 1801 Legationssekretær i London og 1802 Kammerjunker, var 1804—8 Legationssekretær i Stockholm, den meste Tid fungerende som Chargé d'affaires der, dog med en kort Afbrydelse i 1806, da han sendtes til Madrid; 1810—11 var han Legationssekretær i Kongeriget Westfalen. Derpaa traadte han vistnok ud af den diplomatiske Virksomhed og vendte tilbage til Kjøbenhavn. «Han var bekjendt som en Mand af Talenter, endskjønt han for tidligen afbrød sine akademiske Studier; men han manglede en Diplomats nødvendige Egenskab, Tavshed og Forsigtighed i Udførelsen af sine Embedsærender.» Efter Christian Frederiks Indbydelse vilde han rejse til Norge og havde allerede 4. Jan. 1814 erholdt det for Rejsen gjennem Sverige fornødne Pas af den svenske Gesandt i Kjøbenhavn. G. tilbød Venner og Bekjendte at medtage Breve til Norge og pralede i Kjøbenhavn af, at han skulde gjemme disse saaledes, at de ikke kunde findes. Dette var imidlertid meldt forud for ham, og ved sin Ankomst til Gøteborg blev han derfor arresteret og 14. April bragt til Venersborg, hvor han i den kommanderende svenske General Grev Essens Nærværelse blev visiteret. Der fandtes hos ham en Række af kompromitterende Breve fra højtstaaende danske Mænd o. a., som af den svenske Regering meddeltes den danske og bl. a. voldte Statsminister Fr. Moltkes Afgang. G. førtes til Stockholm og indsattes paa Vaxholm Fæstning, hvor han endnu sad i 1815. Senere modtog han en Ansættelse ved den

norske Statsraadsafdeling i Stockholm, i hvilken By han døde ugift 21. Okt. 1832.

Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. I, 80 f. J. Aall, Erindringer, 2. Udg., S. 420 ff. Y. Nielsen, Grev Essens Breve. Hist. Tidsskr. 4. R. II, 70 f. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Christiania Intelligentssedler f. 1815, Nr. 10 og 16.

Yngvar Nielsen.

Gyldenpalm, Hans Hagerup, 1717—81, Stiftamtmand, er født 27. Okt. 1717 i Kalundborg, hvor Faderen, Eiler Hagerup († 1743 som Biskop i Throndhjem), den Gang var Sognepræst. 14 Aar gammel blev han Student 1731, 1735 Konrektor i Throndhjem og 1736 Magister. 1743 udnævntes han til Viceamtmand i Nordlandene med Exspektance paa Posten efter Indehaverens Død, der indtraf 1751. Det følgende Aar fik han Etatsraads Karakter og 1761 tillige Titel af Generalkrigskommissær paa Grund af sin Virksomhed ved Søindrulleringen i Nordlandene. 1767 befordredes han til Stiftsbefalingsmand i Christianssands Stift og Amtmand over Nedenæs Amt, i hvilket Embede han afgik ved Døden 19. Febr. 1781. 4 Dage efter hans Død (23. Febr.) udfærdigedes i Kjøbenhavn et Adelspatent for ham, hvilket siges erhvervet, ham uafvidende, efter Ansøgning af hans Sønner, og hvorved der tillagdes ham Navnet *Gyldenpalm,* en Æresbevisning, hvortil han ansaas at have gjort sig fortjent ved sine betydelige Kundskaber og en udmærket Embedsvirksomhed. Som Konrektor udgav han 1742 Andr. Hojers juridiske Kollegium over Processen i Danmark og Norge og skrev en Afhandling om Throndhjems Handel. — Navnet Gyldenpalm, der ikke benyttedes af Sønnerne, uddøde atter 1832 med Sønnesønnen, ovfr. nævnte Andreas Dedekam G.

Stiftamtmand H. (G.) var 2 Gange gift: 1. (o. 1739) med Anna f. Sommer († o. 1745), Datter af Kammerraad Hans Morten S. og Margrethe f. Rochle samt Enke efter Byfoged og Postmester i Throndhjem Jens Hammer († 1738); 2. (1748) med Anne Margrethe Høyer (f. 1705 † 23. Dec. 1764), Datter af Kancelliraad Peter H. og Bodel f. Angell; hun var da Enke efter Ejeren af Giske, Tolder Christen Sæd, og Amtmand Christian Soelgaard.

Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. I, 65 ff. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 1027. Personalhist. Tidsskr. 2. R. V, 174. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Gyldensparre, Albert (Schumacher), 1642—96, administrativ Embedsmand. A. S., Søn af Joachim Schumacher og Marie Motzfeldt og Helbroder til Griffenfeld, fødtes i Kjøbenhavn 29. Jan.

1642. Han oplærtes i sin Faders Levevej, Vinhandelen, men forlovede sig 1670 med Anna Margrethe Iserberg (f. 15. Juni 1650, gift 2. Marts 1671, † 24. Maj 1696), der efter Forældrenes Død havde været i Huset hos sin Morbroder Admiralitetsraad Poul Klingenberg. Samme Aar blev A. S. Mønsterskriver paa Holmen og forblev siden knyttet til Søetatens Kommissariat. Vel fik han 1672 tillige Bestalling som Generalpostmester i Norge; men hans Virksomhed i den Retning var kun forbigaaende og var vel nærmest en privat Forretning. 1673 deltog han i den store Marinekommission, blev selv det følgende Aar Admiralitetsraad og optoges 1. Maj 1674 i den danske Adelsstand med Navnet *Gyldensparre* ligesom hans Hustru et Par Uger derefter. 1675 udnævntes han til Generalsøetatskommissarius eller Generalkrigskommissarius. Forholdet til Griffenfeld, der imidlertid naaede sin Lykkes Toppunkt, var tilsyneladende køligt, saa at han i sine Breve tiltaler denne sin eneste Broder alene med Udtryk som: «eders højgrevelige Excellence». Da denne styrtes, synes G.s Stilling ikke at berøres deraf, undtagen for saa vidt som han optager den faldnes moderløse Datter i sit Hus. I de paafølgende Krigsaar fremhæves hans kraftige Virksomhed i Embedet, saa at han i Forening med N. Juel og M. Rodsteen betegnes som Admiralitetets virkelige Bestyrelse. Ogsaa efter den afsluttede Fred lægges der vedblivende stærkt Beslag paa hans Arbejdskraft: 1679 bliver han Medlem af Direktionen for det kjøbenhavnske Vandvæsen, 1680 Medlem af Kommercekollegiet, og næsten hvert af de følgende Aar bringer ham i en lang Række nye Udnævnelser som Medlem af vigtige Kommissioner. Samtidig er han bleven valgt til Meddirektør af det vestindiske Kompagni, og 1680 bliver han Etatsraad (1684 virkelig Etatsraad). Hans Fremgang hemmedes altsaa ikke ved hans Forbindelse med Broderen, om man end kjendelig lagde Mærke til Brødrenes bevægede Afsked, da G. 1680 i sin Vogn overførte den ulykkelige Fange fra Citadellet til det Skib, der skulde bringe denne til Munkholm. 1696 døde først hans Hustru og senere, 28. Juni, han selv. De efterlode sig en eneste Søn, der døde ugift som Lieutenant allerede 1702, og 5 Døtre.

Trods et saa vel ført Liv og en saa hæderlig Embedsbane lyde Dommene over G. dog enstemmig nedsættende. I Virkeligheden spores der hos ham et selvraadigt Sindelag; men deri kan den tilstrækkelige Forklaring umulig findes. Brevvexlingen mellem Brødrene gjør ikke nogen af dem Ære; men den Deltagelse, G. viser den faldne Storhed, lader Vægtskaalen synke nærmest til hans

Fordel. Der udpeges imidlertid en bestemt Kilde, naar vi rundt omkring finde en Schoutbynachtstitel paa en urimelig Maade knyttet til G.s Navn. Smædeskriveren Jacob Worm har nemlig oftere fundet Anledning til at fremstille sin fordums Ven G. i lidet smigrende Belysning. Og i det han da i sin «gyldene Vintappersvend» morer sig med at minde om de Tider, da den siden højfornemme Mand som en anden Vintapper førte Forsædet ved natlige Orgier, gjør han Brug af det Ordspil, der kan fremkomme ved Ordet Schoutbynachts forskjellige Betydninger, dels den oprindelige, hollandske, som Foged eller Fører ved Nattetid, dels den senere, tekniske, som en højere Søofficer, Kontreadmiral eller dsl. Gjentagelsen af denne tarvelige, men ikke opfattede Vittighed viser, hvor de omtalte Dommere søge deres litterære Hjemmel, og dennes Beskaffenhed gjør det forstaaeligt, at Dommen blev, som den blev.

Danske Saml. 2. R. I, III, V, VI. Rothes, Wolffs og Vaupells Levnedsbeskriv. af Griffenfeld. Olsen, Det danske Postvæsen. Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV. Mich. Henrichsøn, Ligprædikener IV, 460 ff. *Fr. Krarup.*

Gyldensten, Jean Henri Huguetan Greve af, 1654—1749, Godsejer og Forretningsmand. Han var født i Lyon og var Søn af en Boghandler og Bogtrykker. Skjønt han var Protestant, blev der ikke lagt Hindringer i Vejen for de omfattende Bankierforretninger, han en Tid lang drev i Frankrig. Dog foretrak han efter 1690 at bo en halv Snes Aar i Amsterdam, hvor han sammen med en Broder virkede som Boghandler. Siden finde vi ham atter i Frankrig. Paa den spanske Arvefølgekrigs Tid tjente han mange Penge ved Leverandørforretninger; men uheldigvis kom han paa Kant med den franske Regering om Pengesager (April 1705), og han maatte flygte til Holland, hvorfra han gik til England. Store Svingninger vedbleve at betegne hans Liv. Efter at han var gaaet fallit i England, og han der havde bragt adskillige store Huse til at fallere, synes han at have flakket om i forskjellige Lande, indtil han omsider 1711 flyttede til Danmark. Han havde fra sit bevægede Liv bjærget Titel af Baron af Odyk og en betydelig Rigdom, hvad onde Tunger vilde sætte i Forbindelse med, at han havde gjort svigagtig Fallit. Overhovedet har der været forunderlige Rygter i Gang om hans Levned, inden han kom til Danmark. Her anbragte han en Del af sine store Midler i Jordegods baade i selve Kongeriget og i Holsten. De fynske Godser Enggaard, Oregaard og Uggerslevgaard fik han 1720 gjort til et Grevskab under Navn af

Gyldensten. Desuden nævnes han som Herre til Cronsburg i Holsten.

Han var tillige Kammerherre (fra 1714) og Ridder af Danebrog (fra 1717). Af offentlige Embeder synes han kun en Tid at have beklædt Stillingen som Envoyé ved de ober- og nederrhinske Kredse og den westfalske Kreds; men han indtog dog en meget fremskudt Stilling her hjemme. Foruden sine Rigdomme havde han under sit Livs stærke Omskiftninger vundet en betydelig Smidighed og Evne til at tumle med forskjellige Personligheder, og han var en særdeles begavet Mand med stor Kundskab i alt, hvad der vedrørte Pengeforretninger og Handelssager. Alt dette kastede i Frederik IV's og hans Stormænds Øjne et Dække over hans oprindelig lave Byrd og tvivlsomme Fortid. Han var jævnlig Gjæst ved Kongens Taffel, og han hørte til Storkansleren Grev U. A. Holsteins og hans Frues nærmeste Venner. Den franske Regering anbefalede sine Diplomater at være forsigtige over for ham, «der var bleven saa bekjendt ved sin Bankerot»; men de tilraadede stærkt at stille sig i et venskabeligt Forhold til ham. Baade hans Klogskab og hans Indflydelse gjorde det ønskeligt. Da det ostindiske Kompagni i 1722 stod paa svage Fødder, ansøgte det Kongen, om G., uagtet han ikke var Lutheraner, men reformert, maatte blive en af dets Direktører, et Ønske, Kongen ogsaa opfyldte. Efter Frederik IV's Død gjaldt det for tvivlsomt, om han kunde undgaa den Unaade, der ramte dem, som havde staaet denne Konge nær; men han forstod at holde sig oven Vande. Under den Iver, som Christian VI's Regering viste for Handel og Industri, gjaldt han ligesom hans uægte Søn Demercières (IV, 246) for omtrent uundværlig, og det var saa langt fra, at Kongen stødte ham bort, at han 1731 gjorde ham til Gehejmeraad (1738 Gehejmekonferensraad). Ogsaa var han med at give Raad ved Bankens Oprettelse 1736, og han tegnede sig til Glæde for Kongen for et stort Antal Aktier. Endnu 1742 omtaler en svensk Diplomat i Kjøbenhavn ham som ualmindelig kraftig baade paa Sjæl og Legeme. Han døde 14. Juni 1749.

Foruden den ovennævnte uægte Søn havde G. en Datter, der var født i et Ægteskab med en hollandsk Dame af Slægten Wassenaer. Denne Datter flygtede til Skaane med en Antoine Casado Marquis de Montaleone, Søn af den spanske Minister i Kjøbenhavn, og hun lod sig her vie til ham. Det kom i den Anledning til et Brud imellem hende og Faderen, der for øvrigt fik endnu mere Grund til Sorg ved hendes senere udsvævende Liv.

Fra en Datter af hende nedstamme de senere Besiddere af Grevskabet Gyldensten.

Minerva f. Nov. 1804. Danske Herregaarde I: Gyldensten. *E. Holm.*

Gyldenstjerne, Anders, —1534, var en Søn af Oluf Pedersen G. til Estvadgaard og Anne Rosenkrantz til Palsgaard, der atter var en Datter af Ludvig Nielsen R. og Fru Kirsten Hack. Til Palsgaard skriver ogsaa A. G. sig, og heri maa man vel se Grunden til, at baade han og hans ndfr. nævnte Broder Erik G. bare deres Mormoders Slægtnavn *Hack*, indtil de efter Forordningen af 1526 om faste Tilnavne for Adelen antoge Navnet Gyldenstjerne. Mester A. G. forekommer allerede i Christian II's Tid som Forstander for Hundslund Kloster i Vendsyssel. 1527 forlenedes han desuden af Frederik I med Degnedømmet i Roskilde, det første Prælatur ved Roskilde Domkirke, og maatte ved den Lejlighed forpligte sig til ikke at søge Bekræftelse herfor hos Paven, men kun hos Kongen. I Grevefejdens Tid sluttede han sig til Christian III, uagtet han derved berøvedes Degnedømmet i Roskilde, og da Skipper Clement hærgede Vendsyssel, blev Hundslund Kloster forlenet til en Bonde. I et interessant Brev til sin Broder Erik skildrer han Forholdene i Vendsyssel paa denne Tid og opfordrer ham ivrig til at slutte sig til Christian III uden at tage Hensyn til de Tab, han derved led. 10 Dage senere faldt han selv 16. Okt. 1534 i Slaget ved Svendstrup mod Skipper Clement. *A. Heise.*

Gyldenstjerne, Anne, —1545, var eneste Barn af nedennævnte Mourits Nielsen G., efter hvem hun arvede Aagaard, Bregentved og Markie. Denne rige Arv øgedes ved hendes Ægteskaber, først med Rigsraaden Hr. Oluf Stigsen Krognos til Bollerup, Krapperup, Karsholm osv., der døde 1505 eller 1506, siden med den bekjendte Rigsraad Hr. Predbjørn Podebusk til Vosborg, Kjørup og Bidstrup. Af første Ægteskab havde hun 2 Sønner og 3 Døtre, af andet 1 Datter, men da begge hendes Mænd havde været gifte før, blev her sammenbragt 4 forskjellige Kuld Børn, og Fru A. kom saaledes til at staa i moderligt Forhold til en Kreds, der var lige saa talrig, som den blev fremragende ved Ægteskabsforbindelser i Landets anseteste Slægter. Kun med sin ene Svigersøn, Hr. Tyge Brahe, hvis overdaadige Bryllup med hendes Stifdatter af første Ægteskab hun selv i sin Tid havde været med at gjøre, stod hun paa en daarlig Fod, og de førte vidtløftig Trætte om Arven efter

Hr. Oluf Stigsen og hans første Frues Fader, men ellers er der Vidnesbyrd nok om, at Fru A. var en fortræffelig Kvinde, der udmærket gjorde Fyldest i sin store Virkekreds, baade som Moder og som Godsbestyrerinde. Skjønt Hr. Predbjørn Podebusk først døde 1541 i den høje Alder af over 80 Aar, overlevede Fru A. ham dog og opholdt sig som Enke hos sin Søn Hr. Mourits Olsen paa Skjoldenæs, og her døde hun 1545.

Brasch, Gl. Eiere af Bregentved S. 109 ff. *Thiset.*

Gyldenstjerne, Axel, o. 1542—1603, Rigsraad, Statholder i Norge. Denne, der hører til den Kreds af fremragende Mænd fra Frederik II's Dage, som altid vil give hin Tidsalder en egen Tiltrækning for den historiske Betragtning, var en yngre Søn af ndfr. nævnte Knud Pedersen G. til Tim († 1552). Om hans Opdragelse og første Ungdom savnes Efterretninger. I Aarene 1562—63 færdedes han i Tyskland og Frankrig; ogsaa senere finde vi ham jævnlig i Tyskland, sædvanlig vistnok i Kongens Ærende. For øvrigt forekommer han under den senere Del af den nordiske Syvaarskrig dels som Hofsinde i Kong Frederik II's Omgivelser, dels som Deltager i militære Operationer. I Begyndelsen af 1568 var han med paa det af Jørgen Marsvin og Mikkel Gjønge ledede Tog ind i Sverige, der havde til Formaal at bringe Daniel Rantzau Undsætning, men ikke naaede Hensigten. Derefter laa A. G. til Landeværn ved Grænsen. I Okt. s. A. var han i Kongens Følge tilstede ved Fredsmødet i Roskilde. 1570 var han gjentagne Gange Regeringens Sendebud til Fredsmæglerne i Stettin. En Del Optegnelser, han efter andres og egne Iagttagelser samlede om Krigens Gang, bearbejdedes siden af M. Jon Tursen, Kannik i Lund, og afgive den bedste Kilde, vi have, til Historien om den langvarige Fejde mellem Nordens Folk.

Efter Freden tog A. G. Afsked fra Hoftjenesten og forlenedes 1571 med Ø Kloster paa Øland i Limfjorden, hvorpaa han 5. Avg. s. A. ægtede Jomfru Karine Gyldenstjerne (Datter af Knud Henriksen G. og Jytte Podebusk), der tidligere havde været forlovet med hans afdøde Broder Hildebrand G. 1573 ombyttede han Forleningen Ø Kloster med Vórgaard i Vendsyssel, og da hans ovennævnte Svigermoder døde s. A., arvede han en Del af hendes Gods, navnlig Hovedgaarden Irup i Thy. Ved sin egen Moders Død 1575 fik han Lyngbygaard i Skaane, som han siden skrev sig til, medens han tidligere havde skrevet sig dels til Hedegaard i Salling, dels

til Tim. Da han nu havde faaet sin Hovedbesiddelse i Skaane, maatte det være ham af Vigtighed at faa sin Forlening sammesteds. Dette opnaaede han da ogsaa ikke længe efter, i det han forlenedes med Landskrone Slot; 1579 blev han tillige Landsdommer i Skaane og fik som Løn sin Forlening kvit og frit. Muligvis har han s. A. deltaget i Jacob Ulfeldts Ambassade til Rusland, om hvilken vi i alt Fald have en Optegnelse fra hans Haand. 1580 var han med at mægle Forlig mellem Tyge Brahe og Bønderne paa Hven, hvilket gav Anledning til, at Hven kom under Skaanes Landsting og paa Grund deraf senere maatte følge Skaane ved dette Landskabs Afstaaelse til Sverige. 1581 fik han Villands Herred, i hvilket hans Hovedgaard laa, lagt til sit Len. 8. Nov. s. A. blev han optaget i Rigsraadet. Mange offentlige Hverv bleve siden betroede ham; navnlig kaldte Kongen ham 1. Marts 1585 over til Kjøbenhavn, for at han i Forening med Christoffer Valkendorf skulde styre Rigets Sager i Kongens Fraværelse. Hans Svoger Corfits Viffert, Lensmand paa Malmøhus, blev da Landsdommer i Skaane; men A. G. beholdt dog indtil videre, saa længe Frederik II levede, Landskrone Slot som afgiftsfri Forlening.

Faa Dage efter, at A. G. 28. Juni 1588 havde deltaget i Kong Frederiks Jordefærd i Roskilde, beskikkedes han af Regeringsraadet til Statholder i Norge og Lensmand paa Akershus. Som Statholder var det hans Opgave at føre Tilsyn med Embedsmændene, at være Rettens øverste Haandhæver og at vaage over Landets Forsvar. Dette Hverv gav ham nok at gjøre, da saa meget i Norge trængte til en kraftig ledende Haand. Desuden maatte han næsten hvert Aar rejse til Kjøbenhavn for at konferere med Regeringsraadet eller deltage i Herredagene. Paa disse Rejser aflagde han gjærne Besøg paa Uranieborg hos Tyge Brahe, der havde vist ham den Venskabstjeneste at overlade ham sin prøvede Medarbejder Peder Jacobsen Flemløse (V, 202), for at G. kunde have en Læge hos sig paa Akershus. Sikkert har det været med god Vilje, at G. deltog i Udstedelsen af det Brev, hvorved Rigsraadet 1589 paa en mærkelig Maade tog T. Brahe og hans Værk paa Hven under sin Beskjærmelse.

Den skotske Kong Jacobs Ankomst til Norge og Bryllup i Oslo i Slutningen af 1589 have vistnok, lige saa vel som Christian IV's Hylding sammesteds i Juni 1591, givet G. meget at bestille. Der er Tegn til, at han har omfattet Norges Anliggender med Interesse og med Flid taget sig af dem. Han synes saaledes først at have

givet Stødet til den Revision af Norges Love, der senere (1604) førte til Udstedelse af Christian IV's norske Lovbog; og ved sin Opmuntring bevægede han Peder Clausen til at oversætte Snorres Norges Historie paa Dansk. I det hele viser han sig som en Mand med et mere vidtrækkende Blik, end de fleste af hans Standsfæller besade. — Da hans Broder Rigsmarsk Peder G. døde ugift 1594, arvede A. G. Fædrenegaarden Tim og fik tillige Broderens Forlening Hind og Ulvborg Herreder med Kjøbstæderne Ringkjøbing og Holstebro samt den gejstlige Jurisdiktion i de nævnte Herreder. Det er ikke let at forstaa, hvorledes en Mand samtidig kunde være Godsejer og Lensmand i Skaane (Villands Herred havde G. nemlig endnu), Godsejer og Lensmand i Jylland samt Statholder i Norge og Lensmand i det vidt udstrakte Akershus Len. En Kjendsgjerning er det imidlertid, at A. G. virkelig paa én Gang havde alt dette under sig.

I Febr. 1596 kom G. med sin Hustru tilbage til Akershus fra et Besøg i Danmark. Den lange Slædetur fra Helsingborg til Oslo synes at have oversteget Fruens Kræfter; thi kort efter blev hun syg og døde (8. Marts). Ikke saa snart var Jordefærden til Ende, før der atter kom Bud til G. om at komme ned til Kjøbenhavn. Han vilde nødig; men Undskyldninger gjaldt ikke, da vigtige Regeringssager krævede hans Nærværelse. Christian IV's selvstændige Overtagelse af Regeringen forestod. Haandfæstningen skulde forud drøftes af Rigsraadet og meget andet ordnes. Sommeren og Høsten 1596 tilbragte G. derfor i Danmark. Skiftet i Rigsstyrelsen var ikke gunstigt for ham. Vel fik han 1597 nyt Lensbrev paa Akershus; men sine andre Len maatte han afstaa, og, hvad det værste var, gamle Regnskabssager vedrørende Lenene (ogsaa hvad der stod til Rest i hans ovennævnte Broders Regnskaber) og andre Gjældsposter kom op og bleve meget ubehagelige for ham; thi en god Husholder synes han ikke at have været. Her viste sig vistnok Følgerne af, at han havde haft mere at raade over, end han kunde overkomme. Dertil kom endnu, at Statholderposten i Norge næsten havde tabt sin Betydning, efter at Christian IV selv havde overtaget Regeringen. Det var derfor efter eget Ønske, at G. 1601 fratraadte denne Post, samtidig med at han ombyttede Akershus med Christianopel og Sølvitsborg Len i Nærheden af hans Hovedgaard Lyngbygaard.

I April 1602 var A. G. en af den danske Konges befuldmægtigede paa et Grænsemøde i Anledning af de verserende Stridig-

heder med Sverige. Ikke længe efter blev det overdraget ham at lede det Tog, der forestod til Rusland, hvor Christian IV's yngste Broder, Prins Hans, skulde ægte Zar Boris Godunovs Datter og have store Besiddelser i Medgift, medens der tillige skulde føres diplomatiske Forhandlinger angaaende Grænsestridighederne mellem Norge og Rusland. Det maa betragtes som en stor Opofrelse, at G., som allerede var til Aars og noget svagelig, overtog dette vanskelige Hverv; thi Rejser til hint mere end halv barbariske Land vare den Gang forbundne med store Farer og Besværligheder. Naar G. føjede sig efter Kongens Ønske, skjønt Vanskelighederne ikke vare ham ubekjendte, da var det maaske ikke mindst, fordi der i hans personlige Forhold ikke var meget, der holdt ham tilbage. Hans Hustru og næsten alle hans Søskende vare døde, og hans eneste Søn, Knud G. (s. ndfr.), forlod samtidig for stedse Hjemmet for som ung Ægtemand at tage Bolig paa den gamle Fædrenegaard Tim. Maaske ogsaa de pekuniære Vanskeligheder, G. i de sidste Aar havde haft at kæmpe med, have bidraget til, at han med mindre Opofrelse forlod Fædrelandet. Nok er det, at han 2. Avg. 1602 gik om Bord paa den Eskadre, der skulde føre Hertug Hans med hans talrige Følge til Rusland. G. har beskrevet Rejsen i en Dagbog, der giver mærkelige Oplysninger om Zarrigets daværende Tilstand og om de store Besværligheder, den danske Sendefærd havde at overvinde. Da Prinsen døde ikke længe efter Ankomsten til Moskov, blev der intet af Giftermaalet; og de diplomatiske Forhandlinger, som stode tilbage, frembøde saa store Vanskeligheder, at Toget først i Juni 1603 kunde begive sig paa Hjemrejsen. G.s Helbred havde lidt meget under Opholdet i Rusland, og paa Hjemvejen blev han saa syg, at man maatte bære ham i Land i Sandvig paa Gulland, hvor han kort efter døde, 13. Juli s. A. Hans Lig førtes siden til Visby for at jordes. — En af de Russere, som A. G. traf sammen med paa sin sidste Rejse, havde ytret om ham, at man kunde se paa ham, «at han i sin Ungdom maatte være optrællet i Krigen», en Bemærkning, som hans danske Ledsagere stadfæstede, i det de føjede til, «at han ogsaa i andre Maader havde haft megen Besvær og Umag i sine unge Dage saa vel som og endnu i sin Alderdom».

Engelstoft og Møller, Hist. Calender I. Rørdam, Hist. Kildeskrifter II.

H. F. Rørdam.

Gyldenstjerne, Ebbe, —1660—, var Søn af Laxmand G. til Bjersgaard og Margrethe Friis og skrev sig til Vosnæsgaard, som

han arvede efter sin Mødreneslægt, senere til Palstrup, som han tilgiftede sig. Efter at have studeret i Udlandet — han blev 1642 immatrikuleret ved Universitetet i Leiden — blev han 1646 Hofjunker; han drog imidlertid strax efter udenlands igjen, var 1647 i Paris sammen med Corfits Ulfeldt og fulgte dennes Hustru paa et Besøg i England. 1648 var han tilstede ved Kong Christian IV's Dødsleje. Efter Tronskiftet fik han Koldinghus i Forlening, men ombyttede 1651 Koldinghus med Hørje Len i Skaane, som han mistede ved denne Landsdels Afstaaelse. Under Krigen med Sverige tjente han dels som Ritmester ved et Kompagni jyske Sogneryttere, dels som Landkommissær, og han var en af de Kommissærer, som 1658 skulde ledsage den svenske Hær ud af Landet. 1660 kaldes han Overkommissær i Nørrejylland, og han synes fra 1661—63 og senere i Aarene 1671 og 1677 at have været Amtmand over Hald Amt og Stiftamtmand i Viborg; 1664 betroedes ham tillige Inspektionen over Silkeborg Amt. Af hans Børn med Ellen Olufsdatter Parsberg, hvem han ægtede 10. Juni 1649, døde Oberstlieutenant Laurids Ulfeldt G. 1729 som den sidste Mand af de danske Linjer af hans gamle Slægt. *Thiset.*

Gyldenstjerne, Erik, —1536, var Broder til ovennævnte Anders G. Ligesom denne kaldes han ofte med Navnet *Hack* baade før og efter Antagelsen af Navnet Gyldenstjerne. Fra 1525—27 var han forlenet med Aastrup i Vendsyssel og kaldes ogsaa paa denne Tid Kongens Skjænk. 1527 forflyttedes han til Engelborg ved Nakskov Fjord og fik 1532 Livsbrev herpaa; endnu da Grevefejden udbrød, havde han Forleninger paa Laaland, men havde selv 1532 været med paa Toget til Norge mod Christian II, og da Mogens Gyldenstjerne 9. Juli s. A. drog til Danmark med Christian II, overdroges Akershus Slot til E. G. Som Lensmand her udviste han stor Virksomhed, men ogsaa, som det synes, nogen Vilkaarlighed over for Gejstligheden, der tidligere havde sluttet sig til Christian II. Under den kort efter udbrudte Grevefejde havde E. G. stor Del i, at det søndenfjældske Raad tidlig sluttede sig til Christian III og til sidst hyldede ham; selv sendtes han i Aaret 1535 med en Flaade til Danmark og deltog med Peder Skram i Krigen mod Lybekkerne. Ved den store Virksomhed, han havde udvist for at bevare Forbindelsen med Danmark, havde han gjort sig meget forhadt af det norske Selvstændighedsparti. «Erik Hack» hørte derfor ogsaa til de Mænd, som Almuen i Throndhjem, da de danskfødte Rigsraader

Vincents Lunge og Niels Lykke bleve dræbte, 7. Jan. 1536 erklærede «skulde straffes, hvor man dem kunde overkomme, fordi de mod Norges Lov havde kejset Konge og paalagt Skat». Fra Throndhjem sendtes en af Ærkebispens Krigsmænd, Einar Tjeld, mod Oslo og Akershus. Uagtet E. G. var omgiven af Fjender paa alle Sider, i det baade Almuen søndenfjælds havde rejst sig, og Oslo Borgere vare upaalidelige, afslog han dog med sin ringe Styrke Einar Tjelds Angreb i forskjellige Træfninger, hvori han endogsaa 2 Gange selv blev saaret. Han ilede derpaa til Danmark for at underrette Christian III om Ærkebispens «Forræderi». 15. Maj 1536 træffer man ham ogsaa paa Eske Billes Gaard Valden i Halland, men derefter forsvinder ethvert Spor af den djærve, men heftige Mand. Efter et upaalideligt Sagn skulde han være bleven «forgivet i Sverige». Han var gift med Tyge Krabbes Datter Olive; i Følge en senere Retssag havde han «paa sit yderste» givet hende «nogen Sjælegave, Fæstensfæ og Morgengave». Det synes herefter, at han er død i Hustruens Nærværelse, lige efter Brylluppet, og da formodentlig paa Tyge Krabbes Forlening Helsingborg Slot. I Avg. 1536 fik Peder Hansen (Litle) alle de Len i Norge, som E. G. havde haft; inden den Tid maa E. G. altsaa i hvert Tilfælde være død.

Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. VI, 52 ff. Pal.-Müller, Grevens Feide II. Heise, Fam. Rosenkrantz's Hist. II, 229. *A. Heise.*

Gyldenstjerne, Gabriel, —1555, Rigsraad. G. G. til Restrup (mellem Aalborg og Nibe) var en Søn af ndfr. nævnte Henrik Knudsen G. († 1517). Han var Lensmand paa Kjøbenhavns Slot 1535—36, den største Del af denne Tid rimeligvis dog kun af Navn, derefter til sin Død paa Ørum i Thy, hvilket sidste Len han havde i Pant; desuden havde han nogle Aar (til 1544) Hundslund Kloster i Forlening. 1536 deltog han i de Underhandlinger, som førte til det biskoppelige Slot Silkeborgs Overgivelse til Kongen; 1543 var han en af de Kommissærer, der paa Kronens Vegne underhandlede med de jyske Bønder, som i Grevefejden havde sluttet sig til Skipper Clement, om Tilbagegivelsen af deres Gaarde mod en Kjendelse; 1548 fulgte han Prinsesse Anna til Sachsen. Han fik Sæde i Rigsraadet o. 1549. Han var en velstaaende Mand, der oftere maatte hjælpe Regeringen i dens Pengenød med Laan. Han døde 25. Febr. 1555 paa Restrup, og i den nærliggende Sønderholm Kirke oprejstes der et ualmindelig smukt Monument over ham af Enken, Fru Kirstine Friis, Datter af Jep F. til Lyngholm og Enke efter Holger

Holgersen Rosenkrantz († 1534). Ægteskabet med hende, der blev indgaaet 1537 og var barnløst, bragte ham i en langvarig Retstrætte med hendes første Mands Slægt. Hun døde 16. Maj 1565.

C. F. Bricka.

Gyldenstjerne, Gert Pedersen, —1452, Biskop af Børglum. G. P. var en Søn af Peder Nielsen af Aagaard i Thy og opnaaede at blive Biskop i Børglum, da Peder Friis døde i 1425 eller kort efter. Sine første Bispeaar tilbragte G. P. paa en Maade, der var ret sjælden for en Prælat i Datiden, i det han sammen med sin Svoger Morten Jensen Gyrsting befalede de danske Krigsfolk i Flensborg og paa den af Erik af Pommern anlagte Borg paa Bjærget uden for Byen; i 1427 modstod Byen Holstenernes Angreb, 4 Aar efter kom de igjen, og nu faldt først Byen, siden ogsaa Borgen i deres Hænder. Denne krigerske Syssel har vel gjort, at G. P. endnu 1432 ikke havde opnaaet den kirkelige Vielse som Biskop. Siden styrede han sit Stift en lang Aarrække igjennem og deltog i denne Tid som Rigsraad ogsaa i Ledelsen af Staten, uden at der derom kan siges noget mindeværdigt. Han døde 1452.

Kr. Erslev.

Gyldenstjerne, Henrik, 1540—92, Søn af nedennævnte Knud Henriksen G. († 1568), blev født 1. Jan. 1540 paa Gammel Estrup. Efter at have gaaet i Skole i Viborg og derefter en kort Tid at have været i Huset hos Erik Podebusk til Kjørup kom han til Hove som Kammerdreng hos Kong Christian III. 1563 fik han Vitskøl Kloster i Forlening og giftede sig s. A. med Lisbet Brahe, Søster til Tyge B.; Kongen gjorde deres Bryllup paa Kjøbenhavns Slot, men Ægteskabet blev kun af kort Varighed, thi Fru Lisbet døde alt 30. Okt. 1563 i første Barselseng. Under Krigen tjente H. G. med Hæder som Lieutenant hos Søhelten Otte Rud og blev saaret i Slaget 4. Juni 1565. Han havde derefter forskjellige mindre Forleninger: 1566—67 St. Hans Kloster i Viborg, 1567—92 Han Herred, 1568—79 Ulvskov i Kjær Herred, 1571—92 Vilstedgaard, og 1574 ombyttede han Vitskøl Kloster med Aastrup, som han beholdt til 1576; desuden fik han 1574 Baahus, hvor han døde 2. April 1592. Lige til sin Død benyttedes han af og til som Søofficer, og han førte bl. a. 1571 som Admiral en Eskadre, der krydsede under den norske Kyst efter Sørøvere. Efter at have siddet 11 Aar Enkemand havde han 27. Juni 1574 ægtet sin forrige Chefs Datter Mette Rud

til Møgelkjær, som da var i Dronningens Jomfrukammer. Hun blev Moder til 4 Børn og døde 2. Maj 1596.

Jens Nielsen, Ligpræd. ov. H. G. Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 135 ff. *Thiset.*

Gyldenstjerne, Henrik, 1594—1669, til Svanholm og Skovsbo, Søn af nedennævnte Preben G., blev født 5. April 1594 paa Vosborg og studerede i sin Ungdom i Strasburg og Padua. Efter at have været Hofjunker 1616—18 ægtede han 2. Avg. 1618 Lisbet Clausdatter Podebusk. Besiddelsen af Hovedgaarden Svanholm i Skaane knyttede ham til denne Provins, hvor han var Landsdommer 1625—30 og som saadan var forlenet med Froste Herred og Helnekirke. 1632 blev han Lensmand over Christianopel Len og ombyttede dette 1633 med Varberg. Han var næppe let at komme til rette med og førte adskillige Processer; som Lensmand kom han i Strid med Byen Varberg, der klagede over, at han havde inddraget en Staden tilhørende Jordlod under Slottet, og muligvis var denne Klage Aarsagen til, at han 1636 mistede sit Len uden at faa noget nyt. Erhvervelsen af Gaarden Skovsbo paa Fyn bevirkede, at han nogle Aar efter flyttede her over; hans betydelige Godser gave ham en Anseelse, som hans Evner eller Dygtighed vistnok ikke retfærdiggjorde. Han blev 1649 valgt til Landkommissær i Fyn og repræsenterede paa forskjellige Møder sin Provinses Adel En større Rolle tilfaldt ham 1660, i det han da var en af Ordførerne for hele Adelstanden paa det store Stændermøde, men han udmærkede sig heller ikke ved denne Lejlighed. Hans Taler vandt ingen for ham, og han optraadte som en af de mest udfordrende Aristokrater; hans Ytring: «Adelen er født til Frihed, de andre have ingen Frihed», hørte til de Udtalelser, som Samtiden mærkede sig iblandt dem, der mest saarede de uprivilegerede Stænder. For øvrigt var han i det mindste nogle Dage i Okt. borte fra Mødet og besøgte den svagelige Rigsraad Jørgen Brahe paa Hvedholm. Fra sin Moder havde han arvet en vis litterær Interesse; han skrev gjærne Vers og udgav 1635 en rimet Oversættelse af Jesu Sirachs Visdoms Bog. Han døde 7. Sept. 1669 paa Skovsbo, hans Hustru overlevede ham til 24. Dec. 1680.

Vedel Simonsen, Elvedgaards Hist. I, 120 ff. P. v. Möller, Hallands Hist. I, 283 ff. *J. A. Fridericia.*

Gyldenstjerne, Henrik Knudsen, —1456, Rigsraad, skal allerede 1403 være bleven idømt en Bøde af 1000 Mark for et voldeligt

Overfald paa en Provst i Thy. 1419 nævnes han som Lensmand paa Slottet Ørum i Thy; 1423—25 fulgte han Erik af Pommern paa dennes store Udenlandsrejse. Han kom tidlig ind i Rigsraadet, og da Christoffer af Bajern døde, var han Raadets ældste Medlem; som saadan har han formodentlig spillet en vigtig Rolle under de Forhandlinger, der førte til Christian I's Valg, men hverken herom eller om hans øvrige Deltagelse i Rigets Sager give Kilderne nærmere Oplysninger. Sikkert er det derimod, at H. K. var i Besiddelse af stor Godsrigdom, deriblandt Herregaarden Restrup, og at han yderligere forøgede den ved sit Giftermaal med Anne Mogensdatter Munk til Boller. Af Kronen fik han 1442 Byen Horsens i Pant, og 1451 forenede han dermed hele Bygholm Len, der siden et fuldt Aarhundrede som Pant var i hans Efterkommeres Eje. H. K. døde 1456, hans Enke, der kaldes «den overmodige», 1462. *Kr. Erslev.*

Gyldenstjerne, Henrik Knudsen, —1517, Rigsraad, til Restrup og Iversnæs, Søn af ndfr. nævnte Knud Henriksen († 1467), Lensmand paa Bygholm, som han fik i Pant efter Faderen, og fra 1492 tillige paa Tørning i Nordslesvig, ledsagede 1486 Kong Hans til Norge, var 1488 Rigsraad og Ridder og deltog i den følgende Tid hyppig i Togene mod Sverige, hvor han især skal have udmærket sig i Slaget ved Rødebro 1497. I Aaret 1505 deltog han som Rigsraad i den store Kalmardom, hvorved den svenske Adels Godser i Danmark konfiskeredes. Aaret efter tilskjødede Kong Hans ham derfor al den Arvelod i Gammel Estrup, Frøberg, Vemmetofte, Barsebæk og Hammer Hovedgaarde, som kunde tilfalde Fru Margrethe Brock og hendes Ægtefælle, den svenske Niels Clausen (Sparre), efter hendes Fader, Hr. Lave B.; i Aaret 1540 blev dette Gods dog tilbagegivet mod Erstatning af Kronen til H. G.s Arvinger. H. G. deltog endnu i Christian II's Tid i forskjellige Rigsraadsmøder og døde paa Iversnæs (Wedellsborg) 14. Nov. 1517. Han begravedes i St. Hans Kloster i Odense, hvortil han som from Katholik havde skjænket betydeligt Gods saa vel som til andre Kirker. Han havde ogsaa, formodentlig i sin Ungdom, gjort en Rejse til det hellige Land. Senere inddroge hans Sønner det af H. G. og hans Forfædre til Kirker og Klostre skjænkede Messegods og skiftede det mellem sig, til stor Ærgrelse for Bille-Slægten, der ogsaa havde Del i dette Messegods, men som endnu efter 1536 haabede, at «den gamle Skikkelse paa Kirker og Klostre, Guds Lære og Tjeneste herefter igjen maatte opkomme». — I sit Ægteskab med Karen

Bille, Datter af Bent B. til Søholm, skal H. G. have haft 22 Børn, hvoraf dog mange døde i en ung Alder. I Aaret 1530 foretoges en foreløbig Deling mellem Sønnerne Knud, Biskop i Odense, Mogens, Jørgen, Otte, Christoffer, Gabriel og Datteren Margrethe, der senere ægtede Erik Banner (I, 514). Iversnæs saa vel som Bygholm-Pantet forblev dog uskiftet hos Fru Karen Bille, der først døde 8. April 1540.

Mag. t. d. danske Adels Hist. S. 55. Danske Mag. IV, 163 ff. Danske Herregaarde IV: Estrup; VIII: Wedellsborg; XV: Restrup; XVII: Bygholm. Ny kirkehist. Saml. VI, 762. *A. Heise.*

Gyldenstjerne, Jørgen, —1551, var en Søn af ovennævnte Henrik Knudsen G. Da Faderen døde 1517, fik den ældre Søn Knud, senere Biskop i Fyns Stift (s. ndfr.), vistnok afgjørende Indflydelse paa sin yngre Broders Livsbane. Han bestemtes til den gejstlige Stand og drog derfor udenlands, senest 1523. Vi træffe ham dog først i Rom. Af det theologiske Studium, som her blev drevet, følte han sig dog kun lidet tiltalt; han drog derfor til Bologna, hvor han 1524 immatrikuleredes. Her lagde han sig især efter Civilret og Humaniora. Da Forholdene i Italien vare meget ubehagelige paa Grund af Krig, Hungersnød og Pest, søgte han at komme bort. Efter at have prøvet forskjellige Farer og Æventyr kom han til Køln, hvor han studerede en Tid. Da han havde erhvervet Magistergraden, vendte han 1527 eller 28 tilbage til Hjemmet og fik ikke længe efter Plads som Sekretær i det kgl. Kancelli. Som Løn opnaaede han efterhaanden forskjellige gejstlige Forleninger, og da disse til Dels vare knyttede til Odense, blev denne By J. G.s egentlige Hjem. Forleningerne beholdt han nemlig ogsaa, efter at hans faktiske Tjeneste i Kancelliet var ophørt. Han tilbragte sine senere Aar i et litterært Otium, vel anset i sin Kreds, og erhvervede efterhaanden en efter den Tids Forhold ret betydelig Bogsamling. Efter i sit Testament at have betænkt de gejstlige og verdslige Embedsmænd i Odense og bestemt sit Bibliothek til Opbevaring i St. Knuds Kirke til fremtidig Brug for «alle Prædikanter, Læsemester og Skolemester i Odense» døde han 3. Maj 1551. — Han var ugift, men havde uden for Ægteskab flere Børn, for hvilke han sørgede paa faderlig Maade.

Danske Mag. IV, 161 ff. og 5. R. I, 223 ff. *H. F. Rørdam.*

Gyldenstjerne, Karen, 1544—1613, Datter af Christoffer G. til Iversnæs og Anne Parsberg, født 18. Juli 1544, ægtede 25. April

1568 den da 51aarige Rigsraad Holger Rosenkrantz til Boller, Rigsmarsk, Statholder i Nørrejylland og Lensmand paa Skanderborg, Bygholm og St. Hans Kloster ved Horsens. Efter hans tidlige Død 4. Marts 1575 viste «Fru Karen Holgers» sig i sin lange Enkestand som en af disse energiske, daadskraftige og myndige Kvinder, hvorpaa den Tids Adelshistorie kan opvise adskillige Exempler. I nøje Forhold til Mænd som Anders Sørensen Vedel skaffede hun sine unge Sønner, Otte Christoffer (f. 1569) og Frederik (f. 1572), en omhyggelig Opdragelse, fuldendte Oprettelsen af Rosenvold Gods og Hovedbygningens Opførelse (1585) for Frederik, styrede og udvidede Boller Gods og opførte ogsaa her Hovedbygningen (1588) for Otte Christoffer, medens hun til sig selv omdannede St. Hans Kloster, som hendes Ægtefælle Aaret før sin Død havde kjøbt af Kronen, til et nybygget Herresæde under Navnet «Stjærnholm». Her boede hun fra omtr. 1591, omgiven af unge Adelsdamer, der vare betroede til hendes Opdragelse, men myndig og trættekjær over for sine Naboer. Hendes Glanstid falder under Frederik II og Regeringsraadet, da «Fru Karen Holgers» var tilstede ved enhver større Lejlighed; men efter Christian IV's Kroning 1596 synes hun at have trukket sig tilbage i Ro paa Stjærnholm. Hun indvikledes 1596 og følgende Aar med urette i en fortrædelig Trolddomssag, der bragte adskillige «Hexe» paa Baalet. Hun døde paa Stjærnholm 1613; den ansete Kvindes Begravelse fandt 20. April Sted i Horsens Klosterkirke; dog hviler hun vistnok i den af hende selv opførte Ut Kirke ved Boller ved Mandens Side. Faa Aar efter vare alle hendes stolte, nyopførte Herregaarde ude af Familiens Eje.

Hist. Tidsskr. 5. R. VI, 42 ff. 65 ff. *A. Heise.*

Gyldenstjerne, Knud, 1573—1636, til Tim, Søn af ovennævnte Axel G. Med en kort Afbrydelse var han Hofjunker fra 1596—1600 og deltog som saadan i Christian IV's bekjendte Rejse til det nordlige Norge 1599 om Bord paa Kongens Skib «St. Victor». Under Kalmarkrigen var han Lieutenant ved den jyske Rostjeneste og foretog i Jan. 1612 fra Varberg en lille Expedition ind over den svenske Grænse, hvor han brændte 3 Sogne og en Herregaard og vendte tilbage med rigeligt Bytte. 1612 blev han Lensmand paa Hald og havde i denne Egenskab 1618 en Strid med Viborg Borgere. 1623 fik han som Ritmester over Hoffanen og Rostjenesten Ordre til at møde i Kolding i Anledning af en paatænkt Sendelse af Ryttere til den nedersachsiske Kreds. Han var 1625 en af de

Kommissærer, der skulde taxere Kronens Bønder i Viborg og Vendelbo Stifter til at svare Arbejdspenge. Da Fjenden 1627 besatte Jylland, flygtede han til Kjøbenhavn og forlod saaledes sit Len, men 1629 fik han et nyt Lensbrev derpaa og beholdt det til sin Død 1636. Han var flere Gange befuldmægtiget af den jyske Adel til at forhandle paa dens Vegne med Kongen. — 20. Juli 1602 havde han ægtet Øllegaard Jacobsdatter Huitfeldt; hun døde 2. Nov. 1619. *J. A. Fridericia.*

Gyldenstjerne, Knud, 1575—1627, var Søn af ovennævnte Henrik G. († 1592) og Mette Rud og blev født paa Aagaard ved St. Hansdagstid 1575. 9 Aar gammel kom han til Sorø Skole, som han forlod 1590 for at fortsætte sine Studier ved fremmede Universiteter, navnlig Wittenberg og Strasburg, hvorefter han berejste Schweits, England og Skotland. Efter sin Hjemkomst tjente han 1596—98 som Hofjunker, men tog saa hjem til Aagaard, som han havde arvet efter sin Fader; af Mødrenearv besad han desuden Møgelkjær. I Kalmarkrigen deltog han som Fændrik og forlenedes 1612 med Vestervig Kloster. 1614 sendtes han og Otte Skeel som Gesandter til Rusland for at lykønske Zar Michael til hans Regeringstiltrædelse. Vestervig ombyttede K. G. 1618 med Skivehus, hvorfra han 1619 forflyttedes til Bergenhus. Her døde han 7. Febr. 1627 som Følge af et Fald med sin Hest paa Hjemvejen fra Kirken. 13. Okt. 1608 havde han ægtet Sophie Hansdatter Lindenov (f. 1. Marts 1589 † 19. Marts 1666), men Ægteskabet var barnløst. Hun ægtede efter K. G.s Død Rigsraaden Henrik Rantzau til Schøneweide.

N. Paaske, Ligpræd. ov. K. G. *Thiset.*

Gyldenstjerne, Knud Henriksen, —1467, Rigsraad, Søn af ovennævnte Henrik Knudsen G. († 1456), blev slaaet til Ridder ved Christoffer af Bajerns Kroning 1443 og tjente siden som Hofsinde ved denne Konges Hof. Lidt inde i Christian I's Tid kom han ind i Rigsraadet, endnu medens hans Fader var dettes ældste Medlem; Faderen døde dog lige efter, og selv vides K. H. ikke at have spillet nogen politisk Rolle. Endnu ung døde han 1467 og blev begravet hos St. Hansbrødrene i Odense; hans Hustru, Hilleborg Ottesdatter Skinkel, overlevede ham og døde først 1494.

Denne Mand, hvis Levnedsløb er saa lidet mærkeligt, har dog opnaaet en vis Navnkundighed, i det man har tillagt ham den

Tanke at blive Danmarks Konge efter Christoffer af Bajerns uventede Død 1448. Huitfeldt fortæller derom, at da Svenskerne havde valgt sig en Særkonge i Carl Knutsson, «bleve de danske foraarsagede at se dennem og om efter en Herre og Konge; paa de Tider var en af vore danske Riddere, som havde gjort sig stor Forhaabning derpaa, hvis Navn skal forblive her uformeldt». Huitfeldts Kilde er i dette Tilfælde som saa ofte Svaning, der heller ikke nævner Ridderens Navn; dette erfarer man derimod af Cornelius Hamsfort, som fortæller herom i sin Biografi af K. H.s Sønnesøn og Navne, Biskoppen af Odense. Det er altsaa en Slægttradition i Familien Gyldenstjerne; dog ses den kun at have gaaet ud paa, at Enkedronning Dorothea skulde have haft Lyst til at ægte K. H. Selv i denne formindskede Skikkelse er Sagnet meget usandsynligt; K. H. var i alt Fald allerede 1446 forlovet med sin senere Hustru, og dette gjør jo Dronningens Ønske lidet troligt og vanskelig opfyldeligt. Hvorledes det end forholder sig hermed, tør man vistnok med fuld Sikkerhed sige, at der aldeles ikke var Tale om at gjøre den unge K. H. til Danmarks Konge; det vilde stride fuldstændig mod hele Tidsalderens Tænkesæt, og naar man har henvist til, at Adelsmanden Carl Knutsson dog blev taget til Konge i Sverige, vare Forholdene her jo i alle Maader anderledes end i Danmark. Hvad nyere Forfattere have udmalet om den danske Tronprætendent i 1448, er da ganske løse og usandsynlige Gætninger.

Vedel Simonsen, Rugaards Hist. I, 2, 13 f. Hist. Tidsskr. 5. R. I, 535.

Kr. Erslev.

Gyldenstjerne, Knud Henriksen, —1568, Biskop. Mester Knud Henriksen, som han sædvanlig kaldes, indtil han o. 1526 optog Navnet «von Stern» og kort efter Gyldenstjerne, var Søn af ovfr. nævnte Henrik Knudsen G. († 1517). Efter at have faaet gejstlig Uddannelse og taget Magistergraden blev han Sekretær i Christian II's Kancelli, 1520 forlenet med Ring Nonnekloster ved Skanderborg og s. A. ved sin Slægtning Biskop Ove Billes Anbefaling Domprovst i Viborg. «Jeg haaber, at han skal blive eders Naade en tro Mand,» skrev Biskoppen til Kongen. Da den jyske Opstand udbrød, brugtes han ogsaa tillige med Ove Bille som Mægler mellem Kongen og de oprørske Stormænd og opsagde først Kongen Troskab omtrent samtidig med Ove Bille og Mogens Gjøe. 26. Marts 1523 har han derpaa i Viborg medbeseglet Frederik I's Haandfæstning, blev strax optagen i Rigsraadet og var blandt de

Raader, der ledsagede Kongens Søn Hertug Christian, da denne gjennem Jylland og Fyn drog mod Sjælland og Kjøbenhavn. Kong Frederik synes allerede paa denne Tid at have udset ham til Jens Andersen Beldenaks Efterfølger som Biskop paa hans Fødeø Fyn; i alt Fald bød Kongen, at han skulde forlenes med Bispegaarden i Odense, hvilket dog denne Gang hindredes ved, at Biskop Jens Andersen kort efter sluttede sig til Frederik I; men da Biskop Jens paa Grund af sin Alder og sine mange Stridigheder tænkte paa at trække sig tilbage, bestemte han allerede 1527 K. G. til sin Successor, der først maatte forpligte sig til, naar han blev Biskop, at betale til Kongen den Sum, der ellers svaredes til Paven for Bekræftelsen paa Bispestillingen. Sagen kom dog først endelig i Orden 14. Marts 1529, da Jens Andersen afstod ham Bispedømmet mod en aarlig Pengesum. Senere, da Katholikkernes Had mod K. G. var vakt, beskyldtes han for ikke at have holdt Kontrakten; men dette modbevises ved endnu opbevarede Brevskaber.

Som Biskop indtog K. G. en ejendommelig Stilling. Selv hørte han ligesom sine Brødre i mange Henseender mere den nyere end den gamle Tid til. Betegnende i denne Henseende er det, at han i Aaret 1526 havde ledsaget Kongens Datter Dorothea til hendes Bryllup med den af Katholikkerne saa forhadte «kjætterske» Hertug Albrecht af Preussen, og s. A. var han det eneste gejstlige Medlem af Rigsraadet, der medundertegnede Kongens og det verdslige Raads Hævdelse af Aage Sparre som Ærkebiskop i Lund mod Pavens Vilje. Pavelig Konfirmation søgte K. G. heller aldrig. Strax efter sin Udnævnelse havde han en Samtale med Hans Tausen, og i den følgende Tid optræder han i mange Henseender i evangelisk Retning. Vel havde han ikke paataget sig nogen Forpligtelse til Kong Frederik med Hensyn til Evangeliets Stilling, og i de Kaldsbreve, han udstedte, findes heller ingen Forpligtelse for Præsterne til at prædike Evangeliet; men dog kaldte han o. 1531 Jørgen Sadolin fra Viborg til Odense og lod ham som sin Medhjælper virke i evangelisk Aand, medens han selv i Aaret 1532 var i Norge. I K. G.s Navn udgav Sadolin derpaa (1532) Luthers lille Katekismus, ledsaget af Formaninger til Præsterne, og da Sadolin senere af denne Grund forfulgtes af Katholikkerne, tog K. G. ham i Forsvar. Fra Odense udgik derpaa (1533) Sadolins Oversættelse af den augsburgske Konfession. Medens Katholikkerne (Poul Helgesen) ikke kunne finde Skjældsord nok mod den troløse «Skinbiskop», roses han derimod i høje Toner af Protestanterne som «den ærlige og

fromme Biskop», der kunde tjene de andre til Forbillede. Under Herredagen 1533 efter Kong Frederiks Død har K. G. lige saa lidt som Mogens Gjøe og Erik Banner sat sit Segl under de bekjendte Recesser, hvorved man søgte at sætte en Stopper for Evangeliets videre Udbredelse, og synes at have forladt Herredagen omtrent samtidig med Mog. Gjøe. Den evangeliske Lære synes han saaledes ikke at have haft noget imod; derimod følte han sig vistnok stærkt af sin biskoppelige Stilling og viste i verdslig Henseende en ikke ringe Iver, da han 1531 var bleven sat i Spidsen for sit Stifts verdslige Styrelse og i denne Stilling maatte træffe Forsvarsforanstaltninger i Anledning af Christian II's forventede Angreb paa Danmark. «Han har hverken villet være Papist eller evangelisk», siges om ham 1536 i Klageskriftet mod Biskopperne, «men har ført et eget Regimente for sig selv og vilde kaldes Herre af Fyn.»

Sin store Selvraadighed og forfængelige Overvurdering af egne Kræfter kom han til fulde til at vise, da han i April 1532 blev sat i Spidsen for den Kommission, der med en dansk-lybsk Flaade blev sendt til Norge for at undsætte Akershus, hvor hans Broder Mogens G. belejredes af Christian II. I Følge den frie Fuldmagt, der medgaves Kommissærerne, skulde de ved Underhandlinger eller Vaabenmagt søge atter at bringe Norge og dets Indbyggere under Kongens Haand; alt, hvad de i den Henseende gjorde,' skulde have Gyldighed, som om Kongen selv havde været tilstede. Vel vilde man senere gjøre gjældende, at dette «Magtebrev» kun gjaldt Norges frafaldne Indbyggere og ikke gav Ret til Underhandlinger eller Overenskomster med Kong Christian personlig; men saa meget er sikkert, at Kommissærerne, til hvilke ogsaa Broderen Mogens G. regnedes, stadig ansaa sig for berettigede til i Følge deres Fuldmagt at træde i Underhandlinger med Kong Christian selv. Denne havde nemlig indtaget en meget stærk Stilling ved Oslo, hvorfra de ansaa det for vanskeligt at fordrive ham; desuden manglede de Ryttere til at kunne afskære hans Forbindelser med det nordligere Norge. Da Kong Christian derfor selv begyndte at indlede Underhandlinger, afsloge de det ikke; dog afbrødes disse første Underhandlinger, fordi Kongen endnu forlangte Norge for sig. Peder Skram og Junker Wilken Steding afsendtes da (17. Maj) til Danmark for at kræve Forstærkning, især Rytteri, og i det hele sætte Kong Frederik ind i Sagernes Stilling. Efter nogen Tids Fejdetilstand begyndte Kong Christian imidlertid atter Underhandlinger; men da Kommissærerne stadig nægtede at indgaa noget Forlig, hvorved

Norge eller Dele heraf afstodes, enedes man endelig efter Forslag fra Kommissærerne om, at Kongen med frit Lejde skulde føres til Kjøbenhavn for personlig at underhandle med sin Farbroder; hans Hær skulde strax opløses og Norge i Mellemtiden holdes til Kong Frederiks Haand; men hvis Forlig ikke opnaaedes, skulde han enten føres tilbage til Norge eller til Tyskland. Efter at selve Lejdebrevet var beseglet, men ikke den hertil hørende «Kontrakt», kom imidlertid P. Skram og W. Steding tilbage. De medbragte en skriftlig Instruktion, udstedt 2. Juni, hvori det blot hedder om de (indtil 17. Maj) førte Underhandlinger, at det ikke tyktes Kong Frederik raadeligt, at de paa en anden Tid gave sig saa vidt i Handel med Kong Christian. Med dette Svar afsendtes P. Skram og W. Steding; men da Kong Frederik imidlertid gjennem Lybek havde erfaret, at Underhandlingerne vare gjenoptagne, og at Kong Christian skulde ville begjære Norge eller en Del deraf, sendtes den kgl. Sekretær Axel Juul efter dem med en forstærket Ordre, der synes at have været givet baade skriftlig og mundtlig og at være gaaet ud paa, at de aldeles ingen saadan Handel maatte indgaa med Kong Christian, men skulde slaa ham af Norge. Baade K. G. og hans Broder Mogens og de øvrige Kommissærer toge dog ikke i Betænkning alligevel at besegle Kontrakten uden i Forvejen at underrette Kong Christian om de Bud, som vare bragte fra Kjøbenhavn. Peder Skram derimod vægrede sig ved at besegle Kontrakten. De viste ganske vist herved stor Egenraadighed; men efter det Brev at skjønne, som K. G. kort efter sendte til Kong Frederik, har hverken han eller de andre betragtet de nye Budskaber fra Kjøbenhavn som en Gjenkaldelse af deres frie Fuldmagt eller et bestemt Forbud imod at indgaa nogen som helst Overenskomst med Kong Christian, saa meget mere, som de i Virkeligheden ikke selv havde lovet denne det mindste, men alt var overladt til de Underhandlinger, der skulde føres mellem de to Konger selv. At de ansaa det som den lempeligste Udgang paa den 9aarige Fejdetilstand, at det nu kom til et virkeligt Forlig, er klart af alle deres Udtalelser baade før og efter Katastrofen.

Anderledes saa man Sagerne i Kjøbenhavn, og under disse Forhold viste K. G. stor Svaghed. Alle kastede sig nu over ham; af de øvrige Kommissærer var den norske Rigsraad Niels Lykke forbleven i Norge, og Broderen Mogens var ligeledes fraværende. K. G. stod ikke med Kraft paa, at Lejdet skulde holdes, men søgte at redde sig ud af Klemmen ved at beskylde Kong Christian for

ikke selv i et og alt at have holdt Kontrakten som Grund til ikke at holde Lejdet, og saaledes blev dette brudt. — Folkestemningen rettedes nu mod ham; han beskyldtes for med Overlæg at have ført Christian II i en Fælde, og i de Forhandlinger med tyske Fyrster, hvori Kong Frederik søgte at undskylde sin Adfærd, kastede man hele Skylden paa ham. Selv viste dog hverken Kongen eller i den følgende Tid Rigsraadet ham nogen synderlig Ugunst. Han vedblev at have den øverste verdslige Styrelse i Fyns Stift, og da Grevefejden udbrød, viste han sig ivrig for Christian III's Valg og fik en Forsamling af den fynske Adel paa et Møde i Hjallese ved Odense til i Juli 1534 at slutte sig til Jyderne om at anerkjende denne; men da de grevelige Tropper kort efter besatte Fyn, maatte han skyndsomst flygte. Hans Bispestol gaves til Gustav Trolle; selv begav han sig til Hertug Christian i Jylland og brugtes af denne til ansvarsfulde Hverv. Efter Slaget ved Øxnebjærg (1535) fik han atter sin Bispestol; men Glæden varede kun kort. Da Biskopperne efter Kjøbenhavns Overgivelse 1536 fængsledes, blev ogsaa han fangen af Lensmanden Claus Daa og et Par andre Adelsmænd, netop som han efter endt Gudstjeneste forlod Albani Kirke. Han løsgaves efter et Aars Fængsel, efter at han (4. Sept. 1537) havde udstedt en Revers om at være Kongen og hans Søn tro og finde sig i Religionsforandringen. I Rigsraadet blev han aldrig gjenoptagen og levede nu som verdslig Stormand nogle Aar i tilbagetrukken Ro. Han giftede sig med Jytte Podebusk, Enke efter den ved Svendstrup faldne Rigsraad Niels Brock til Estrup og Datter af den rige Rigsraad Predbjørn P. Herved fik han Del i en stor Mængde Herregaarde: Estrup, Aagaard og Nørre Vosborg, ligesom han ogsaa efter sin Broder Gabriel G. fik Restrup Hovedgaard, og blev en meget rig Mand.

Imidlertid fortsattes de pinlige Forhandlinger om Christian II's Fængsling. Da man til sidst under Forhandlingerne i Regensburg 1541 gik saa vidt, at man vilde fremstille det hele som en Sag, der kun angik K. G. og Christian II selv, hvorfor man tilbød at stille ham for Retten, hvis Kong Christians Venner vilde anklage ham, saa blev det nu nødvendigt at faa K. G. til at afgive en Erklæring, hvorved den danske Regerings Fremstilling kunde reddes. I Juni 1542 afæskedes ham derfor en Række Svar. Han benægtede her, at Peder Skram havde haft nogen mundtlig Besked at overgive, og paastod, at han kun havde overrakt ham Kong Frederiks Brev, hvortil han havde holdt sig. Ligeledes benægtede han bestemt at

have tilbudt selv at tage Kong Christian i Forvaring. Da disse Svar aabenbart ikke kunde bruges ligefrem, opstilledes med juridisk Kløgt en Erklæring, hvori de omtvistede Punkter skjultes paa en saadan Maade, at K. G. med nogenlunde frelst Samvittighed kunde sætte sit Navn under og tilsyneladende paatage sig Skylden, og herved vandt han sig atter en Stilling. Samtidig fik han nemlig Ø Kloster i Pant for 4000 Dlr.; 1556 forlenedes han desuden med Ørum Slot som Pantelen og 1557 med Vestervig Kloster som Regnskabslen. Han og hans Hustru indtoge nu en rig og anset Stilling i Aristokratiets Rækker. Uden dog at faa sin Rigsraadsplads tilbage anvendtes han i forskjellige vigtigere Hverv i Jylland; ogsaa indbødes han med sin Hustru oftere til kongelige Fester. 1559 maatte han opgive Ø Kloster, men fik senere Lund paa Mors i Pant i Steden. Da han 1559 maatte overlade sin Stifsøn Lave Brock Estrup, flyttede han til Vestervig, hvor han døde 8. Dec. 1568 i en høj Alder, vistnok over 80 Aar gammel, og ligger begraven i Aarhus Domkirke, hvor Ligstenen endnu findes.

Hist. Tidsskr. 4. R. III. Heise, Kristiern II i Norge og hans Fængsling (jvfr. Hist. Tidsskr. 4. R. VI, L. 115 ff.). Brasch, Vemmetoftes Hist. I. *A. Heise.*

Gyldenstjerne, Knud Pedersen, o. 1480—1552, Rigsraad, var Søn af Peder Nielsen G. til Tim og Regitse Torbensdatter Bille fra Søholm og maa være født o. 1480, thi 1498 blev han indskreven ved Kjøbenhavns Universitet. 1502 deltog han som Hofsinde i den unge Christian II's Tog mod Elfsborg; 1517 blev han Lensmand paa Aalholm, men mistede kort efter denne Forlening, da han beskyldtes for at have været sin Fætter Torben Oxe behjælpelig ved Dyvekes formodede Giftmord. Han kastedes i Fængsel, men frigaves mod at forpligte sig til ikke mere at vise sig for Kongens Øjne og opholdt sig i den følgende Tid paa sin Gaard Tim ved Ringkjøbing. Sin voldsomme Karakter viste han dog ogsaa her; thi kort efter klagedes til Christian II over en raa og voldsom Adfærd, han havde vist mod en Bonde. — Af Frederik I blev K. G. strax 1523 udnævnt til Lensmand paa Vordingborg og deltog fra nu af lige til sin Død paa en meget fremtrædende Maade i Tidens Begivenheder. I Juli 1524 har han medbeseglet den af en Del Adelsmænd indgaaede Forpligtelse til at modstaa Luthers Kjætteri, blev af Frederik I udnævnt til Fodermarsk og deltog som saadan det følgende Aar i Kampen i Skaane mod Søren Norby, men sendtes i Juni Maaned af Johan Rantzau og de skaanske Raader til

Sverige for at fremskynde den af Kong Gustav lovede Hjælp. Han skal have været meget ivrig for at faa Søren Norbys fangne Medhjælper Otte Stigsen (Ulfeldt) henrettet, af Forbitrelse over, at denne havde ladet afbrænde Lyngbygaard i Skaane, der havde tilhørt den 1523 afdøde Jens Holgersen Ulfstand, med hvis Datter Sidsel K. G. fik denne Gaard i Besiddelse; men, tilføjer Sagnet, da Otte Stigsen lovede at vise ham, hvor en af Christian II efterladt Skat af arabisk Guld var gjemt, fik han ham benaadet, men nu kunde Otte Stigsen ikke finde Skatten, hvorover K. G. maatte døje megen Spot af sine jævnlige. Sagnet er dog vist upaalideligt; i alt Fald synes K. G. først o. 1528 at være bleven gift med Sidsel Ulfstand.

I Avg. 1525 ombyttede K. G. Vordingborg Len, som Henrik Gjøe nu fik (ovfr. S. 29), med Kalundborg og blev 1529 optagen i Rigsraadet. Som Rigsraad ledsagede han samme Aar Kongens Søn Hertug Christian paa dennes bekjendte Rejse til Norge for at ordne de urolige Forhold i dette Rige. I Maj 1531 maatte han afstaa Kalundborg Len til Mogens Gjøe, men forlenedes til Gjengjæld med Nykjøbing Slot paa Falster, der hørte til det Enkegods, der var bestemt for Frederik I's Dronning Sophie. Som Lensmand her fik han en Del at gjøre med Graabrødrenes Opgivelse af deres Kloster, uden dog selv endnu at have sluttet sig til Luthers Parti. Da Christian II i Juli Maaned 1532 var bragt til Kjøbenhavn, overdroges det K. G. tillige med Otte Krumpen og et Par holstenske Raader at føre den ulykkelige Konge til Sønderborg (9. Avg. 1532). Det var første Gang, de atter saas siden Dyvekes Dage. Sit Had til Kongen skal han ved denne Lejlighed have vist paa en raa Maade, i det han med voldsom Haand rev det gyldne Vlieses Ordenskjæde af Kongens Hals, ja endog skal have trukket ham i Skjægget, en Raahed, der fremkaldte stor Forbitrelse mod ham hos Christian II's Tilhængere.

Paa Herredagen i Kjøbenhavn 1533 efter Kong Frederiks Død sluttede K. G. sig til det katholske Parti; han var saaledes blandt Hans Tausens Dommere. I Juni 1534 sendtes han i Anledning af Grev Christoffers Angreb paa Holsten af det sjællandsk-skaanske Raad til Hertug Christian (III) for at undskylde, at Raadet paa Grund af de i Malmø udbrudte Uroligheder ikke for Øjeblikket kunde yde Hertugdømmerne den traktatmæssige Hjælp. Her fra vendte han tilbage til Kjøbenhavn til det til St. Hansdag berammede Kongevalg; men da Grev Christoffer pludselig landede paa Sjælland, ilede han tilbage til sin Forlening Nykjøbing. Han søgte

forgjæves at faa Vaabenstilstand indtil Mikkelsdag for imidlertid at kunne sætte sin Lensherre, Dronning Sophie, ind i Forholdene, men maatte 22. Avg. overgive Slottet til Anders Bille og Mikkel Blick, der vare sendte imod ham med en stor Krigsmagt, og blev som Fange ført til Kjøbenhavn, hvor han nu udsonede sig med Grev Christoffer og blev dennes Lensmand paa Krogen (Kronborg). I Slutningen af Aaret deltog han i den skaanske Adels Felttog mod de Tropper, som Kong Gustav havde sendt Christian III til Hjælp. I Jan. 1535 blev han derpaa stævnet til Møde i Kjøbenhavn, men tillige med en Del andre Rigsraader under den store Forbitrelse, som den skaanske Adels Frafald fra Greven havde fremkaldt, uden videre tagen til Fange og 20. Maj ført til Malmø, hvor han sad fængslet, indtil han i Jan. 1536 tillige med de øvrige fangne Adelsmænd førtes til Meklenborg. Efter Kjøbenhavns Overgivelse i Juli 1536 overgaves han til Christian III, sad i nogen Tid som Fange i Rensborg og senere i Kjøbenhavn, indtil han 28. Okt. fik sin fulde Frihed mod at forpligte sig til Troskab mod Christian III og dennes Slægt. Han fik strax sin Plads i Rigsraadet tilbage og blev udnævnt til Marsk. Meningen hermed synes at have været, at han skulde have afløst Hr. Tyge Krabbe som Rigsmarsk, og han kalder sig i et Brev af 3. Dec. ogsaa «Danmarks Riges Marsk»; men Tyge Krabbe beholdt dog Stillingen som Rigsmarsk; K. G. blev derimod «Hofmarskal», og saaledes adskiltes fra nu af disse to tidligere forenede Embeder.

Under Christian III indtog K. G. saaledes atter en betydelig Stilling; 1537 fulgte han Kongen til Fyrstemødet i Brunsvig, deltog 1539 i Forhandlingerne i Brømsebro med Gustav Vasa og ledsagede 1548 den unge Hertug Frederik (II) paa dennes Hyldingsrejse til Oslo. Ogsaa Kalundborg havde han 1536 faaet tilbage, og i Aaret 1549 blev det ham, der her skulde faa Opsyn med den fangne Christian II, med hvem han i sin Ungdom havde haft saa mange baade gode og onde Dage. Aarene havde dog nu mildnet dem begge; de nærmede sig begge stærkt det 70. Aar. Mod Kong Christian synes K. G. ogsaa nu at have vist saa stor Lemfældighed, som det gik an efter de Paalæg, han stadig modtog om at passe godt paa Fangen. Den tidligere saa strænge og voldsomme Mand var ogsaa bleven gudfrygtig. Han har saaledes efterladt sig en lang Salme «om vor kristelige Tros Artikler og besynderlig om vor Herre Jesu Christi Pines Historie». Hverken Indhold eller Form bærer mindste Spor af poetisk Begavelse; men Peder Palladius

«oversaa» den, og i hans Bearbejdelse fandt den Optagelse i flere senere Salmebøger.

K. G. døde paa Kalundborg 20. Juni 1552. Med Sidsel Ulfstand, der først døde 1575, og som skal have været en virksom og kraftig Kvinde, havde han 7 Børn, deriblandt de her nævnte Sønner Axel og Peder. — Et mærkeligt Vidnesbyrd om sit Had til Sigbrit efterlod han sig paa Tim i selve Sigbrits Ligsten, som han skal have opstillet paa Tim og ladet været Gjenstand for Haan af forskjellig Art. Stenen har vel været bestemt til at skulle dække Sigbrits Grav ved Datterens Side i Karmeliterklosteret i Helsingør. Brudstykker af denne mærkelige Ligsten ere gjenfundne ved Timgaard.

Allen, De tre nord. Rigers Hist. II, 320 f. Skånska Herregårdar IV: Trolle-Ljungby, m. Till. Ny kirkehist. Saml. IV, 428 ff. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, S. 56 ff. *A. Heise.*

Gyldenstjerne, Mogens, 1485—1569, Rigsraad, Søn af ovfr. nævnte Henrik Knudsen G. († 1517), tjente først Kong Hans som Smaadreng, senere Kongens Svigersøn, Markgreven af Brandenborg, og derpaa Hertugen af Württemberg. Under Otte Krumpens Tog til Sverige 1520 førte han Rigsbanneret; i det blodige Langfredagsslag ved Upsala blev han haardt saaret, men reddet af den unge Peder Skram og fik Ridderslaget af Kong Christians egen Haand ved Kroningen i Stockholm. Kort efter rejste han udenlands, besøgte det hellige Land, hvor han efter Tidens Skik badede sig i Jordans Vande, og blev slaaet til «Ridder af den hellige Grav». Dels paa Hen-, dels paa Tilbagevejen besøgte han Cypern, Kreta og Rhodus, og da denne Ø netop paa denne Tid (Nov. 1522) fratoges Johanniterridderne af Sultan Suleiman II, er det vel ikke helt usandsynligt, at M. G. har deltaget i denne berømte Kamp. Da han paa Tilbagevejen i Aaret 1523 kom til Tyskland, fik han Underretning om Kong Christians Udjagelse. I et Brev til Kongen undskyldte han sig for at begive sig til denne, uden dog ligefrem at opsige ham Huldskab og Troskab; men da han ved sin Hjemkomst fandt hele sin Slægt i Kong Frederiks Tjeneste, gjorde han ligesaa, hvorpaa han 1527, i sit 42. Aar, sendtes til Norge i et vigtigt Hverv og indtager fra nu af en betydelig Stilling lige til sit 82. Aar.

I Norge havde Kong Frederiks Magt hidtil været meget ringe. Paa Bergenhus sad Hr. Vincents Lunge som Statholder nordentjælds, myndig og selvraadig; paa Akershus havde han faaet den svage

og upaalidelige Hr. Oluf Galde indsat som Statholder søndenfjælds. Kong Christians Fribyttere gjorde Havet usikkert, og man ventede et Angreb paa Norge hvert Øjeblik. Da sendtes M. G. i Foraaret 1527 til Norge med en Flaadeafdeling; først skulde han rydde Havet for Skipper Clement og andre Fribyttere; derpaa skulde han løbe til Oslo og se, hvorledes han paa bedste Maade med Lempe kunde faa Akershus Slot i sin Magt, gribe Hr. Oluf Galde og skikke ham til Kjøbenhavn død eller levende; kunde han ikke med det gode faa Slottet i sin Haand, maatte han bruge Magt. Tillige fik han Breve med til det norske Raad om at overgive Slottet til ham; det hele skulde jo have Udseende af at gaa rolig og lovlig til; navnlig lyder det medgivne Brev til Hr. Oluf Galde helt anderledes end Instruktionen. Man benyttede heri den Brand, der nylig var overgaaet Akershus, som Paaskud til at faa Slottet fra ham, og Kongen lovede da til Gjengjæld at ville ramme Hr. Olufs bedste!

Det var saaledes et meget vanskeligt, næsten slibrigt Hverv, der var lagt i M. G.s Haand; men han besad Egenskaber, der gjorde ham vel skikket hertil. Uforsagt Mod var hos ham forenet med stor Aandsnærværelse og en snild Opfindsomhed i Farens Stund. Han var ikke bange for at tage et Ansvar paa sig, selv om han derved ikke saa nøje fulgte den Befalings Ordlyd, han havde faaet, naar han kunde naa det Maal, han ansaa for det bedste. Men ligesom hans Broder Knud hørte han Overgangstiden til og var i visse Henseender smittet af dens Mangel paa moralsk Fasthed; List og Lempe var han ikke bange for at bruge; over for sine Fjender var han en farlig og snu Modstander, over for sine Venner maaske ikke altid fuldt paalidelig. Hvervet lykkedes denne Gang for ham; han fik med Lempe Akershus i sin Haand og opnaaede ogsaa det norske Raads Anerkjendelse, men megen ond Omtale undgik han ikke. Vincents Lunge, der blev i høj Grad forbitret over, hvad der skete i Oslo, beskylder ham for under givet Lejde at have lokket Hr. Oluf Galde til sig og derpaa «taget ham ved Halsen». Dette synes dog at være urigtigt; tvært imod lovede M. G. ham Erstatning i andre Len og sendte ham ikke til Danmark. Han beskyldtes derfor ogsaa af sine Uvenner i Kjøbenhavn for at have overtraadt sin Instrux; men da Hovedøjemedet var naaet, fik han let Tilgivelse herfor og indsattes til Befalingsmand i hele det søndenfjældske Norge.

Som Lensmand paa Akershus gjennemskuede M. G. snart den norske Gejstligheds hemmelige Vedhængen ved Christian II's Sag.

Med Kraft optraadte han som Almuens Talsmand mod Gejstlighedens formentlige Overgreb; selv bliver han under disse Forhold mere og mere «luthersk». Medens han 1530 under et Ophold i Danmark endnu ytrede, at det gaar sælsomt til med Guds Ords Tjenere der i Landet, skriver han Aaret efter, at det kunde være meget godt, om de norske Biskopper, som da ventedes til Danmark i Anledning af en Herredags Afholdelse, kunde faa noget af Guds Ord at høre. Stadig frygtede han Angreb fra Christian II's Side, især da han erfarede, at Gustav Trolle forklædt som Bjærgmand hemmelig gjennemrejste Landet. Fra Danmark fik han dog stadig den Efterretning, at det paatænkte Angreb ikke gjaldt ham, og da saa Sommeren 1531 var forbi, og Efteraarsstormene indfandt sig, følte han sig mere tryg og sendte en Del af sin svage Besætning omkring i Lenene for at indkræve Skatterne. Da kom Christian II uventet til Oslo 9. Nov. 1531; alt faldt fra; selv havde M. G. i Øjeblikket kun en Snes Mands Besætning i en til Dels forfalden Fæstning; thi han blev som Lensmand kun knapt underholdt af den sparsommelige Frederik I og havde selv maattet spæde godt til af sit eget for at udbedre det afbrændte Slot noget.

Under disse Forhold tabte M. G. ikke et eneste Øjeblik Fatningen. Han satte sig i Forsvarsstand, saa godt han kunde, og nægtede at udlevere Fæstningen. Dog gik han (23. Nov.) efter Forslag fra Christian II's Side ind paa en Vaabenstilstand, saaledes at han skulde overgive Slottet til Kongen ved Midfaste, hvis han ikke inden den Tid fik Undsætning. Han sendte strax Bud til Danmark om at faa blot 40 Mand snarest; han skulde nok sørge for, at de kom ind paa Slottet, og virkelig lykkedes det ogsaa i en mørk Vinternat i Jan. 1532 at faa 40 Landsknægte indsmuglede, medens Christian II paa denne Tid med største Delen af sin Hær var draget til Vigen. M. G. begyndte strax Fjendtligheder; hævngjerrig, som han kunde være, hvorom ogsaa hans Breve vidne, afbrændte han strax det lige over for liggende rige Cistercienserabbedi paa Hovedøen, hvis Abbed havde sluttet sig til Christian II, og tugtede med Liv og Lyst Oslos frafaldne Borgere. Christian II betragtede ikke disse 40 Mand som en Undsætning og blev meget forbitret over M. G.s «Troløshed». En Undsætning, som i April forsøgtes af Peder Skram og Tile Giseler (ovfr. S. 22), mislykkedes paa Grund af Isforholdene; men endelig 7. Maj kom den store Undsætning under hans Broder Knud G. (S. 380).

M. G.s tapre og snu Forsvar af Akershus fandt fortjent An-

erkjendelse hos Frederik I, som derfor indsatte ham til Medlem af Krigskommissionen ved Broderens Side og i private Breve særlig anbefalede ham at tage sig af Sagernes Ordning; tillige opfordrede han ham til at søge at komme til Underhandling med Christian II's Landsknægte og faa Hæren opløst. Denne Opfordring fik stor Indflydelse paa M. G.s Holdning og bidrog meget til, at man indlod sig i Underhandlinger, ikke blot med Landsknægtene, men med Christian II selv, hvoraf Resultatet som bekjendt blev, at Christian II's Hær opløstes, og han selv førtes ned til Kjøbenhavn for nærmere at underhandle med sin Farbroder. At M. G. var meget ivrig for at opnaa dette Resultat, er sikkert nok, og er han her gaaet videre, end Kongens Breve til ham gave Anledning til, saa har han vel stolet paa, at det skulde gaa denne Gang som i Aaret 1527, da han fik Akershus i sin Magt, nemlig at man bagefter vilde godkjende, hvad han havde gjort. Selv drog han med Flaaden tilbage til Kjøbenhavn; thi han havde faaet et længe næret Ønske opfyldt, at forlade Norge, hvor han altid havde følt sig utilpas. Han forlenedes med Malmøhus, som han tiltraadte i Avg. s. A., og ægtede nu, i sit 48. Aar, Anne Sparre, Datter af Rigsraad Mourits S. til Svanholm (Skurupgaard), der allerede var tilsagt ham 1531. Derimod deltog M. G. ikke i Forhandlingerne i Kjøbenhavn om Christian II's Skæbne, hvorfor han ogsaa senere med Styrke fremhævede, at han ikke havde nogen Skyld i Lejdebruddet, som han synes at have misbilliget.

Under Forholdene efter Kong Frederiks Død sluttede M. G. sig til Mogens Gjøe; han var saaledes blandt de Mænd, der udvirkede Hans Tausens Tilbagevenden til Kjøbenhavn, og var Mellemmand mellem Jørgen Kock paa den ene og Mogens Gjøe og Erik Banner paa den anden Side under de Forhandlinger, der førtes om at sætte Hertug Christian paa Tronen. Men 1. Juni 1534, da Oprøret i Malmø pludselig udbrød, lokkedes han under Venskabs Maske til Jørgen Kocks Hus, hvor han blev tagen til Fange, og Malmøhus blev jævnet med Jorden. Under sit Fangenskab forfattede han et interessant Forsvarsskrift for sin Adfærd i Norge; det er som næsten alt, hvad der skriver sig fra M. G.s flittige Pen, kvikt og livlig skrevet; med Styrke hævder han, at han altid har holdt sig Kong Frederiks Breve efterrettelig, og han omtaler lige saa lidt som hans Broder Knud med et eneste Ord den saakaldte mundtlige Kontraordre; men selvfølgelig gaar han let hen over de svage Punkter, og Skriftet maa benyttes med Kritik. Da Grev Chri-

stoffer fik Magten i Skaane, blev M. G. efter o. 2 Maaneders Fangenskab frigiven mod at slutte sig til denne og forlenedes med Lindholm og Falsterbo som Pantelen efter hans da afdøde Svigerfader. Da Greven fik Fyn i sin Magt, forlenedes M. G. med Hindsgavl og Hagenskov, sidstnævnte efter Reinwald v. Heidersdorf, der var gift med hans Broderdatter, ligesom han af Greven fik Brev paa hele Iversnæs, indtil hans Moder og Søskende gik Greven til Haande, selvfølgelig for at bevare Godset for Familien. I Slutningen af Aaret faldt han imidlertid ligesom hele den øvrige skaanske Adel atter fra Greven og sluttede sig strax til Christian III, der optog ham i Rigsraadet (inden 12. Febr. 1535). Han maatte efter Øxnebjærgslaget igjen opgive sine fynske Forleninger, men beholdt Lindholm og Falsterbo. Under den følgende Del af Grevefejden var han en af Hovedførerne i Skaane under Belejringerne af Lund, Landskrone og Malmø og har derpaa i Okt. 1536 som Rigsraad deltaget i de store Forhandlinger i Kjøbenhavn, der førte til Kongens Haandfæstning og den store Rigsdagsreces, hvorved Reformationen indførtes.

Medens Knud Gyldenstjerne i den følgende Tid indtog en mere tilbagetrukken Stilling, steg M. G., der dog havde lige saa stor, om ikke større, Del i, at Oslooverenskomsten var bleven sluttet, fra den ene Værdighed til den anden. Som Rigsraad deltog han i mange forskjellige Møder baade i Ind- og i Udland; oftere var han Statholder eller Befalingsmand i Skaane og fik gode Forleninger (1542—49 Dragsholm, 1549—54 Malmøhus, derpaa, da dette overgaves til Eiler Hardenberg som Hofmester for den unge Hertug Frederik, der nu fik sin Residens her, 1554—58 Laholm, 1558—67 Halmstad, foruden en Del Klosterforleninger og andre Herligheder). 1543 var han Anfører for en Flaade paa 40 Skibe, der krydsede i Nordsøen mod Hollænderne; hans egenhændige Dagbog over dette Togt er endnu bevaret og mærkelig ved, at Begyndelsen er skreven med Runer. 1548 ledsagede han Prinsesse Anna paa det store Brudetog til Sachsen som Dronning Dorotheas Hofmester, hvilket vistnok har givet Anledning til, at han i ældre Skrifter opføres som Rigshofmester, en Stilling, han dog aldrig opnaaede. Da man 1555 frygtede en Overrumpling af Krogen (Kronborg) og Landskrone, blev M. G. i Kongens Fraværelse indsat til Statholder i Kjøbenhavn med vidtstrakt Fuldmagt, hvorpaa han fra Juni—Avg. sendtes til Nordsøen for at rense Havet for de mange franske og skotske «Søtyve», der færdedes langs de norske Kyster. Da Peder Oxe

1558 faldt i Unaade, fik M. G., der synes at have hørt til denne ærgjerrige Mands værste Fjender, derpaa hans Stilling som Statholder paa Kjøbenhavns Slot. I denne ansvarsfulde Stilling, som han beholdt til o. 1566, fik han en overordentlig stor Indflydelse i mange Retninger, og selv efter at Eiler Hardenberg ved Frederik II's Tronbestigelse var bleven Rigshofmester, træder denne saa vel som Rigsmarsken, den gamle Otte Krumpen, fuldstændig i Skygge for M. G. Under den kort efter udbrudte Syvaarskrig er det Kjøbenhavns Statholder, der maa sørge baade for Udrustningen af Flaaden og for Hærens Proviantering og Forplejning, foruden at en Mængde andre Sager stadig gik gjennem hans Haand. Den nu o. 80aarige Mand synes dog ikke at have været denne Stilling fuldt voxen, selv om de store Mangler, der viste sig i Hærens Forplejning og i hele Krigsførelsen, for en Del maa søges i hele den daværende Administrations Ynkelighed. Klagerne lyde stadig fra Hærens Førere, især Daniel Rantzau og Krigskommissærerne, Rigsraaderne Steen Rosensparre og Peder Bille; den indholdsrige Brevvexling, som i den Anledning førtes mellem dem og M. G., er en af de vigtigste Kilder til Syvaarskrigens Historie. Kongens Vrede synes ogsaa ved flere Lejligheder at være kommen til Udbrud mod den gamle Statholder, og til sidst førte al denne Ynkelighed til, at man kaldte Peder Oxe tilbage, hvorpaa denne i Slutningen af 1566 eller Begyndelsen af 1567 afløste M. G. som Statholder og kort efter blev Rigshofmester.

M. G. var da o. 82 Aar gammel og henlevede sine sidste Aar i Ro for Statssager, men ikke for Familiesorger. Anne Sparre var pludselig død 1. Avg. 1564; skjønt M. G. først giftede sig i sit 48. Aar, fik de dog 22 Børn. Han sørgede paa bedste Maade for deres Opdragelse, og flere af Sønnerne studerede i Wittenberg under Reformatorernes Opsyn; men hans Sønner Frands og Henrik stredes endnu i Faderens Dødsaar med den gamle, svage Mand om Besiddelsen af deres Arv, saa Frederik II i et af sine bekjendte hvasse Breve maatte true Sønnerne med de haardeste Straffe, hvis de ikke lode deres gamle Fader i Fred. For øvrigt efterlod M. G. en betydelig Godsrigdom til sine Børn. Foruden Gyldenstjernernes Ejendomme Iversnæs, hvori han dog 1548 afstod sin Andel til sin Broder Christoffer, og Restrup, hvori han fik Del efter sine Søskende, havde han med sin Hustru faaet Del i Svanholm og Bjersgaard i Skaane. 1540 havde han af Kronen kjøbt Tommerup i Skaane med betydeligt tilliggende Gods, og 1546 fik han af Kronen det tidligere

Bispelen Fultofte i Skaane med betydeligt Gods som Vederlag for sin Part af den svenske Adelsmand Niels Bielkes i Danmark inddragne Gods, som hans Fader, Henrik G., i sin Tid havde erhvervet sig. Omtrent fra 1557 af skriver han sig til «Stjærnholm», vistnok det samme som det af ham ombyggede Tommerup. Hans Bestræbelser for at komme i Besiddelse af det store Gods i Skaane, der tilhørte hans Hustrus Slægtning den svagelige Axel Rosenkrantz og dennes umyndige Søn Claus, mislykkedes derimod, og den gamle M. G. maatte til sidst med Sorg se paa, at disse Ejendomme kom i hans «Ven» Peder Oxes Haand. Han viste sig i hele denne Sag og i sin Adfærd mod den med disse Personer beslægtede Peder Christensen Dyre (IV, 378) som en meget snild, men farlig Ven og overordentlig godskjær Personlighed, som det ikke var raadeligt at komme i Lag med.

M. G. døde 8. Okt. 1569 i Kjøbenhavn, noget over 84 Aar gammel. Saaledes siges i Ligprædikenen, som 6. Marts 1570 holdtes i vor Frue Kirke af Niels Hemmingsen (efter mindre paalidelige Kilder døde han 9. Okt., 88 Aar gammel). Ingen skal dog kunne beskylde Niels Hemmingsen for at have rost den gamle Mand, der havde ført et saa indholdsrigt Liv og trods sine mange Skyggesider dog var en fremtrædende Personlighed, for meget. Ikke med et eneste Ord nævnes han i den lange Prædiken; kun roses han i den vedføjede korte Levnedsbeskrivelse i al Almindelighed for Gudsfrygt, og denne er næppe forfattet af Niels Hemmingsen.

Niels Hemmingsen, Ligpræd. ov. M. G., 1570. Heise, Kristiern II i Norge og hans Fængsling S. 16 ff. Hist. Tidsskr. 5. R. V. Personalhist. Tidsskr. 2. R. VI.

A. Heise.

Gyldenstjerne, Mourits Nielsen, —1504, Rigsraad, var en Søn af Niels Pedersen G. til Aagaard og Pernille Mogensdatter Munk. Efter sin Fader arvede han Aagaard i Jylland, Bregentved i Sjælland og Markie i Skaane, desuden en Del mindre Hovedgaarde i Vendsyssel: Ellinggaard, Lerbæk, Nibstrup og flere. Fra 1470 havde han Han Herred i Forlening som Pantelen, 1480—94 var han Lensmand paa Aalborghus, 1484—89 tillige paa Lundenæs. Han var en af sin Tids ansete Mænd, o. 1477 indtraadte han i Rigsraadet, hvoraf han var Medlem til sin Død, dog, som det synes, med en kort Afbrydelse 1500—1. Som Rigsraad deltog han i de paa hans Tid hyppig forekommende Møder med de svenske, saaledes særlig i Kalmar 1495. Han var en af de Rigsraader, der

1500 ledsagede Prinsesse Elisabeth paa hendes Bryllupsrejse til Brandenborg. Talrige bevarede Aktstykker vedrørende ham give gode Bidrag til Tidens politiske og Kulturhistorie. 1468 blev han gift med Margrethe Turesdatter Bielke, Datter af den unionsvenlige svenske Rigsraad Ture Tureson B. til Kraagerum i Smaaland. Han var død 16. Febr. 1504 og blev begravet i Sortebrødrekloster i Viborg, hvor ogsaa hans i Aaret 1507 afdøde Hustru hviler. Hans eneste Barn, Datteren Anne, blev gift med Oluf Stigsen Krognos til Bollerup.

Danske Mag. 3. R. III, 251 ff. Brasch, Gl. Eiere af Bregentved S. 25 ff.

Mollerup.

Gyldenstjerne, Otte, —1551, til Iversnæs, var en Søn af ovennævnte Henrik Knudsen G. († 1517). 1529 var han paa Akershus hos Lensmanden der, Broderen Mogens, og 1532 træffes han atter i Norge, som en af Førerne for Tropperne mod Christian II. Strax efter at han havde været med til at underskrive dennes skæbnesvangre Lejdebrev og Overenskomsten med ham (1. Juli), sendtes han af Broderen Biskop Knud G., den øverste af Frederik I's befuldmægtigede, til Danmark med Melding om Expeditionens Udfald. 1535 nævnes han som kongl. Hofsinde, men da han omtrent ved denne Tid udkjøbte sine Medarvinger af Bygholm Len, traadte han sandsynligvis samtidig ud af Hoftjenesten. Som Panthaver sad han inde med dette Len lige til sin Død. 1536 var han med at indkræve Sølvskatten i Jylland, og 1548 fulgte han Kongedatteren Anna til Sachsen, men den meste Tid synes han at have tilbragt paa Bygholm, hvor han ogsaa døde 1. Juli (ell. 23. Juni) 1551. I det nærliggende Horsens, hvor han havde ejet flere Gaarde, fandt han sit sidste Hvilested. Hans Enke, Helvig Gjøe, en Datter af Rigshofmesteren Mogens G., blev mange Aar efter hans Død gift med Mogens Gjøe til Bremersvold, sig selv til liden Baade (s. ovfr. S. 84). *C. F. Bricka.*

Gyldenstjerne, Peder, —1594, Rigsmarsk, til Tim, som han arvede efter sin Fader, ovfr. nævnte Knud Pedersen G. († 1552), var i Slutningen af Christian III's og i Begyndelsen af Frederik II's Tid Hoijunker. 1562 synes han at have rejst i Tyskland, 1563 blev han Fændrik ved Hoffanen, og 1565 førte han i Svarteraaslaget Rendefanen, i Spidsen for hvilken han deltog ogsaa i de følgende Aars Kampe, især i Daniel Rantzaus berømte Vinterfelttog 1567—68. Et Minde om hans Krigsfærd er efter Sagnet Kirkeklokken i Tim

Kirke, der skal have siddet i et svensk Klokketaarn. Efter at han 1560 havde faaet Hind og Ulvborg Herreder i Forlening, hvilke han beholdt til sin Død, blev han 1572 Lensmand paa Baahus, som han 1576 ombyttede med Vestervig Kloster for saa ikke oftere at skifte Forlening. 1572 blev han Rigsraad og var i denne Egenskab ved Dronning Sophies Kroning s. A. med at bære Himlen over hende. Da Rigsmarskembedet 1575 blev ledigt, faldt Valget paa ham, som naturligt var efter hans Fortid. Af de mange Hverv, der i de følgende Aar betroedes ham, kan foruden jævnlige Mønstringer af Adelens Ryttere nævnes, at han 1576 var en af de 8 kongl. Kommissærer, der sammen med lige saa mange hertugelige i Kolding forhandlede forskjellige Tvisteæmner mellem Kongen og hans Farbroder Hertug Hans, at han 1579 som en af Kongens befuldmægtigede deltog i Odensemødet, hvor det slesvigske Lensspørgsmaal fandt sin endelige Afgjørelse, at han 1584 fulgte med Prinsen (Christian IV) paa hans Hyldingsrejse om i Landet, og at han 1586 var med at repræsentere Frederik II ved dennes Svigermoders, Hertuginde Elisabeth af Meklenborgs, Begravelse i Güstrow. Halvandet Aar senere stod han ved sin egen Herres Kiste i Roskilde Domkirke med det store Rigssværd i Haanden.

Naar P. G. ikke fik Sæde i det Firemandsudvalg, som Rigsraadet 1588 betroede Rigets Styrelse under Christian IV's Mindreaarighed, uagtet han som Marsk indtog den næstfornemste Plads i Raadet, kan der have været forskjellige Grunde hertil. I Regelen, men næppe tilstrækkelig afhjemlet hedder det, at han selv ønskede sig fritagen for saa byrdefuldt et Hverv; det er dog ogsaa muligt, at Forbigaaelsen skriver sig fra, at han ikke har været en af de 4 ældste, og at man ved Valget netop mere har taget Hensyn til Alderen end til Rangen. I Aaret 1590 var han dog for en kort Tid et Slags extraordinært Medlem af Regeringen. 1593 nedlagde han, formodentlig i Følelsen af svigtende Kraft, sin Marskværdighed, og 25. Febr. 1594 døde han. Liget jordedes i Tim Kirke.

Det er gaaet P. G. efter hans Død, som det i Tidernes Løb er gaaet saa mange af dem, der en Gang have været med at styre Land og Rige: Mindet om hans vistnok dygtige Virksomhed i Statens Tjeneste er for længst blegnet og kan nu næppe opfriskes uden i utydelige Omrids. I hans Hjemstavn derimod har Erindringen om ham og hans Færd der paa Egnen levet længe, men rigtignok indhyllet i Sagnenes lunefulde Fantasidragt. Timgaard, der ligger et Par Mil nord for Ringkjøbing, gjenopførte han som

et prægtigt Herresæde i det 16. Aarhundredes Stil med 4 Treetagers Fløje og 3 Taarne, og her gjæstedes han af sin Konge i Følge Sagnet, der véd at fortælle, hvorledes han under de Festligheder, hvortil dette Besøg gav Anledning, vakte sin kongelige Gjæsts Misnøje ved overmodig, maaske ikke uden Paavirkning fra Gaardens gode Vinkjælder, at tilraabe ham et «Pyt!», da han i Væddekjørsel naaede forbi Kongens Vogn, et Udraab, hvorfra Talemaaden: «Pyt! sa'e Per til Kongen,» efter den folkelige Forklaring skal have sin Oprindelse. Muligvis have Sagnene Ret i at fremstille P. G. som den kraftige, men noget hensynsløse Personlighed, det vilde i hvert Fald ikke være underligt, om noget af Faderens Karakter var gaaet i Arv til Sønnen; vist er det imidlertid, at han ikke manglede aandelige Interesser. Anders Vedel nævner ham som sin Velgjører, og det vides, at han interesserede sig for, at Mag. Hans Mogensens Oversættelse af Ph. Comines' franske Historie skulde se Dagens Lys.

P. G. var ugift, og heri maa vel en Grund søges til, at der ikke efter hans Død udkom nogen Ligprædiken over ham, indeholdende hans Biografi, især da hans Pengeforhold ikke synes at have været de bedste paa det Tidspunkt, maaske som en Følge af hans store Byggeforetagender. Han skyldte Kongen ikke mindre end 15000 Rdl., en for de Tider meget betydelig Sum. Foruden Tim havde han ejet Gaarden Bønned paa Falster, men den overlod han 1585 Kronen mod Gods i Jylland.

Nødskov, Beskr. ov. Thimgaard, 1787. *C. F. Bricka.*

Gyldenstjerne, Preben (Predbjørn), 1548—1616, Rigsraad, til Vosborg, fødtes 26. Okt. 1548 paa (Gammel) Estrup og var en Søn af ovfr. nævnte Knud Henriksen G. († 1568). Allerede 1563 fik han Del i en Forlening, i det Han Herred blev givet ham og 2 Søstre i Pant, men 1567 overlode de 3 Søskende dette Pantelen til Broderen Henrik mod at faa St. Hans Kloster i Viborg i Steden. 1573 forlenedes han med Vestervig Kloster, og s. A. fratraadte han sin Stilling ved Hove, hvor han i nogle Aar havde været Hofjunker. 1576 ombyttede han Vestervig med Aastrup, i Steden for hvilket han 1595 fik Bøvling, som han vistnok ønskede paa Grund af dets Beliggenhed i Nærheden af hans Gaard (Nørre) Vosborg, og som han da ogsaa beholdt Resten af sit Liv. Desuden var han forlenet med Skarpenbergs Gods paa Mors 1594—95 og med Malmøhus 1595—97. 1588 var han med at bære Frederik II's Lig ved den højtidelige Begravelse i Roskilde. 1595 sendtes han sammen med

Ove Lunge og Laurids Kruse til et Møde med russiske Afsendinger i Malmis i Lapland for at drøfte Spørgsmaalet om Norges Grænser i Nord og Højhedsretten over de der boende Lapper; men den lange, besværlige Rejse omkring Nordkap var forgjæves, da Russerne udebleve, og efter nogle Ugers Venten maatte de danske Udsendinger vende hjem med uforrettet Sag. Ved den store Rigsraadsudnævnelse 1596 kom P. G. ind i Rigens Raad og deltog derpaa i Kroningshøjtidelighederne. 1602 var han en af den danske Konges Repræsentanter ved dennes Søster Hedevigs Bryllup med Kurfyrsten af Sachsen i Dresden, og det følgende Aar ledsagede han Christian IV til Hyldingen i Hamborg. Under Kongens Besøg i England 1606 var han en af de Rigsraader, der førte Regeringen her hjemme. 1610 fulgte han Kongen og Prinsen til dennes Hylding i Oslo, ligesom han 1613 paa ny var i Norge som Kongens Ledsager til Herredagen i Skien. Som han saaledes jævnlig havde været om Kongens Person, træffes han endnu faa Uger før sin Død i dennes Selskab ved et af de kongelige Drikkelag paa Rosenborg, trofast til det sidste i sin Herres Tjeneste. Med Døden paa Læberne ilede han hjem til Vosborg, hvor han drog sit sidste Suk o. 23. Juli 1616. I den nærliggende Ulvborg Kirke minder et prægtigt Monument om ham, og paa Rosenborg hænger hans Portræt.

28. Avg. 1580 ægtede han Birgitte (Steensdatter) Rosensparre, der allerede 2. April 1583 berøvedes ham ved Døden. 22. Juni 1589 stod hans andet Bryllup, og det paa en saadan Maade, at det indbragte ham en alvorlig Irettesættelse fra Regeringen og paadrog ham en Bøde, i det der mod Forordningernes udtrykkelige Bud var blevet danset under Maaltidet, og dette var begyndt omtrent ved det Klokkeslæt, da det skulde have været endt. Brudens Navn var Mette (Eriksdatter) Hardenberg. Hun overlevede ham († 1629). (Om hende vil findes en egen Artikel.) At han var en Mand, der ikke blot delte sin Samtids Overtro, men ogsaa havde en mærkelig Lyst til at udbrede den, viste han, baade da han lod en Beretning om sin anden Hustrus Besættelse af Djævelen nedskrive for at udgive den i Trykken, og da han lod en 1614 i Limfjorden fangen Sild, hvorpaa man mente at kunne se Skrifttegn, afbilde og sendte Afbildningerne omkring. — Foruden Vosborg, der ligger ikke langt fra Storaaens Udløb i Nissum Fjord, og hvis Bygninger han forskjønnede, ejede han Vraa i Vendsyssel, Totterupholm i Faxe Herred, hvilken sidste Gaard 1588 tilfaldt ham eller rettere hans

eneste Barn af første Ægteskab, Datteren Jytte G., og Svanholm i Skaane. Med sin anden Hustru havde han flere Børn. *C. F. Bricka.*

Gyldenstjerne, Sibylle, 1540—1611, var Datter af ovennævnte Hr. Mogens G. († 1569) og blev født paa Lindholm Slot i Skaane 22. Marts 1540. Kun 2 Aar gammel blev hun sendt til Birgitte Gjøe, Herluf Trolles, i hvis Hus hun forblev i 14 Aar, lige til sin Trolovelse med Eskil Gjøe til Skjørringe (ovfr. S. 65). Deres Bryllup stod i Kjøbenhavn 21. Sept. 1558. S. G., der allerede 23. Dec. 1573 blev Enke, vedblev at høre til Fru Birgitte Gjøes nærmeste Kreds og synes i det hele at have været en af Samtiden meget anset Frue, hvis Hus, ogsaa i hendes lange Enkestand, var meget søgt som en Art Opdragelsesanstalt for unge, adelige Jomfruer, af hvilke flere havde blivende Ophold der, en i 26 Aar, en anden endog i 38 Aar. Ogsaa berømmes hun for sin Godgjørenhed mod de fattige. Hun havde den Sorg at miste de 8 af sine 9 Børn, før hun selv hensov 11. Marts 1611 i Sortebrødreklosteret i Næstved.

J. M. Krummerup, Ligpræd. ov. S. G. *Thiset.*

Gylding, Jørgen, —1765, Maler. Om hans Herkomst og Ungdom vides lidet eller intet. Han var en dygtig Emaille- og Porcellænsmaler og blev meget sysselsat af Hoffet, fra 1757 med fast aarlig Løn. Ogsaa var han en Tid lang knyttet til den kgl. Porcellænsfabrik. Af hans Arbejder kan nævnes forskjellige emaillerede Portrætter af Frederik V, en Venus, en Adam og Eva, ligeledes i Emaille, 12 Portrætter af de oldenborgske Konger paa Porcellæn, en «Ecce homo» med de 12 Apostle (Rosenborg). I 1758 udførte han et stort Stykke: Frederik V omgivet af Kunster og Videnskaber; det sprang for ham i Ilden, og efter en Tradition, som Weinwich har opbevaret, skal han have taget sin Død af Sorg og Ærgrelse herover. Han døde imidlertid først 19. Dec. 1765. Hans Enke, Amalie Christine, fik af Kongen en liden Pension.

Meier, Fredensborg S. 181 f. Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge S. 169 f. Weilbach, Konstnerlex. Nyrop, Den danske Porcellænsfabrikations Tilbliven S. 18. 26. *F. J. Meier.*

Gülich, Jacob Guido Theodor, 1801—77, slesvig-holstensk Politiker, født 29. Maj 1801 i Flensborg, Søn af Overretsadvokat Ludvig August G. († 16. Jan. 1838), studerede i Kiel, Gøttingen og Heidelberg, tog 1823 den juridiske Doktorgrad i Gøttingen og 1824 juridisk Embedsexamen paa Gottorp. Aaret efter blev han Under-

retsadvokat i Flensborg, flyttede 1827 til Slesvig og blev 1830 Over- og Landretsadvokat. Han kastede sig tidlig ind i det politiske Liv og blev sammen med Beseler en af Slesvig-Holsteinismens ivrigste Talsmænd. 1840 opnaaede han i Aabenraa Valg til Stænderne, men det var dog først i Samlingen 1842, i hvilken han var Vicepræsident, at han ved sine statsopløsende Forslag og sine hidsige Udfald imod alt dansk bidrog saa væsentlig til at skærpe de nationale Modsætninger. Det var nærmest hans berygtede «Fort mit dem Stempel der Knechtschaft!» (om Mærket «Dansk Ejendom» paa Skibene), som gav Stødet til, at Peter Hiort Lorenzen talte Dansk i Stænderne. Ogsaa i Samlingen 1844 var han Vicepræsident, ligeledes i den slesvig-holsten-lauenborgske Advokatforening. I Marts 1848 var han Medlem af den holstenske Deputation i Kjøbenhavn og en Maaned efter Medlem af 50 Mands Udvalget i Frankfurt. 1848 og 1849 sad han i den tyske Rigsforsamling som første Præsident i Centralfraktionen Landsberg, 1849—51 i den slesvig-holstenske «Landesversammlung», 1850 og 1851 som Vicepræsident. Udelukket fra Amnestien efter Oprørets Undertrykkelse valgtes han 1853 til Borgmester i Buxtehude, men da den danske Regering intervenerede, fordi han ikke var løst fra sit Undersaatsforhold, nægtede den hannoveranske Regering at stadfæste hans Valg. 1859 blev han preussisk Kredsretsraad i Bergen paa Rygen, tog 1876 sin Afsked og døde der 2. April 1877. Han har skrevet talrige Afhandlinger i juridiske Tidsskrifter og en stor Mængde politiske Artikler i «Kieler Correspondenzblatt», «Itzehoer Wochenblatt», «Hamburger Nachrichten» og «Wandsbecker Bote».

Alberti, Schlesw.-holst.-lauenb. Schriftsteller-Lex. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Gylland, Anders Nilssøn, 1781—1833, norsk Bygdedigter. Han blev født 16. Febr. 1781 i Horgs Annexsogn under Størens Præstegjæld i Throndhjems Stift, hvor hans Fader var Skoleholder. Som Barn skal han have været saa lidet lærenem, at han agtedes næsten for en Tomsing. Men det varede ikke længe, før han lagde baade Lærelyst og Begavelse for Dagen, og allerede før sin Konfirmation var han saa langt fremme, at han kunde bistaa Faderen i hans Gjerning. 23 Aar gammel blev han Kirkesanger i sin Fødebygd. Forskjellig Modgang — deriblandt forsmaaet Kjærlighed — øvede imidlertid skadelig Indflydelse paa hans Livsførelse; han hengav sig til vilde Udsvævelser, der havde hans Afsættelse fra Kirkesangerbestillingen til Følge. Siden førte han i en hel Aar-

række et omflakkende, lidet lykkeligt Liv. Ved Udkommanderingen i 1814 gjorde han Tjeneste som Underofficer og vankede senere hen om i de throndhjemske Bygder, snart som Køgemester, snart som Privatlærer. I sine sidste Leveaar, da han havde sluttet sig til Haugianerne, boede han paa en liden Gaardpart i sin Hjembygd, som hans Venner havde kjøbt til ham. Her døde han ugift 9. Nov. 1833.

G. var Forfatter af ikke faa religiøse Sange samt en frugtbar Lejlighedspoet. Som saadan staar han hos den nordenfjældske Almue i et ikke ringe Ry, der dog næppe er ganske fortjent, for saa vidt som en stærk Paavirkning af Peter Dass', M. C. Volqvartz' og Claus Frimanns Digtning næsten overalt gjør sig gjældende. Ulige større Originalitet udfolder han derimod i sine Skjæmteviser paa guldalsk Maalføre, der i spændstig Humor ikke staa tilbage for de bedst fortalte norske Folkeæventyr. Af hans Digte ere kun meget faa trykte, og de ville saaledes vistnok inden kortere eller længere Tid være hjemfaldne til Glemselen. Uden al Betydning for den nyere norske Litteratur har hans Digtning dog ikke været; i alt Fald danner den i visse Henseender Forløberen for N. R. Østgaards Forfatterskab.

O. S. Hansen, Bygdefortælling, Optegnelser fra Tydalen, Tromsø 1873. Øverland, Fra en svunden Tid, Chra. 1888. *O. A. Øverland.*

Gyllembourg, Carl Frederik (Ehrensvärd), 1767—1815, Politiker og landøkonomisk Forfatter. Han blev født 7. Jan. 1767. Hans Forældre vare Carl Friherre Ehrensvärd, General og Chef for det svenske Artilleri († 1770) og Anna Antoinette f. Gyllenborg. Som landflygtig antog G. Moderens Navn, kun lidt anderledes bogstaveret. — Den unge G.s Uvilje mod Gustav III's Regeringsforanstaltninger næredes ved Enkedronningens Hof, hvor han var bleven antagen som Page, og forøgedes, da han efter endt Officersexamen kom til at gjøre Tjeneste i Artilleriet, blandt hvis Befalingsmænd Kongen havde nogle af sine ivrigste Modstandere. Den Del af Oppositionen, som mente, at Kongens Død var den eneste Frelse for Fædrelandet, fandt derfor et af sine villigste Redskaber i den unge politiske Enthusiast G. Sammensværgelsen var slet forberedt, men den førte dog til, at Gustav III 16. Marts 1792 saaredes dødelig. G. dømtes af Svea Hofret til at miste Ære, Gods og Livet ved Halshugning; men Højesteret formildede Dommen til Landsforvisning og Tab af Adelskab og alle borgerlige Rettigheder,

en Straf, der sikkert var alt for haard i Forhold til G.s Brøde, der kun bestod i, at han havde maattet love Oberst Liljehorn at bringe ham Melding om Kongens Død og var rede til at parere Ordre fra sin foresatte, Major Hartmansdorff, som ogsaa var impliceret i Sammensværgelsen. — G. forlod nu sit Fødeland med den Beslutning at træde i fransk Krigstjeneste; men den jakobinske Revolution af 10. Avg. 1792 og navnlig Septembermyrderierne holdt ham tilbage. Efter at G. en Tid havde styret en Gaard, en af hans Venner havde kjøbt i Holsten, og i Direktoriets Periode atter gjort en forgjæves Rejse til Frankrig for at blive ansat i Militærtjenesten, besluttede han at bosætte sig i Danmark. I Kjøbenhavn traadte han i venskabeligt Forhold til flere frisindede Forfattere som Rahbek og P. A. Heiberg og blev af den sidste indført i hans Hus. Dette skulde dog faa skæbnesvanger Betydning (s. den følgende Artikel).

Da G. i Dec. 1801 var bleven viet til Heibergs fraskilte Hustru, bosatte Ægteparret sig paa den lille Gaard Ruhedal (Gyrstinge Sogn, Sorø Amt), som G., der altid havde haft Lyst til og Interesse for Landvæsenet, havde kjøbt. Da Ruhedal nogle Aar efter brændte, flyttede de til Hovedstaden. Her var det, at G. efter Modtagelsen af en Præmie fra det kgl. Landhusholdningsselskab søgte Avdiens hos dettes Præses, Kronprinsen, rimeligvis for samtidig at anbefale sig. Da imidlertid Kronprinsen paa sin ligefremme, barske Vis svarede G., at «den, som havde været utro mod én Herre, ogsaa kunde være det mod en anden», indleverede G. en Memoire, hvori han gjennem en udførlig Beretning om Begivenhederne i Stockholm 1792 søgte at forsvare og undskylde sit Forhold i Katastrofen. Efter den Tid synes G. at være stegen i den unge Fyrstes Gunst, og da Gustav IV's afsindige Regimente under Napoleonskrigene i Aarhundredets Begyndelse havde bragt Sverige til Undergangens Rand, og et Tronskifte af alle fornuftige Svenskere ansaas for aldeles nødvendigt, var G. en af Frederik VI's ivrigste Agenter. Skandinaviske Sympathier, der den Gang begyndte at røre sig i begge Landene, og Lyst til at tjene sit nye Fædrelands Herre turde her have været lige virksomme hos G., og det var ham en stor Skuffelse, at den danske Tronkandidatur blev forkastet af det svenske Statsraad og Rigsdagens hemmelige Udvalg. Ogsaa for Norges nye Konstitution nærede G. megen Interesse, og han var den første, der i 1814 foreslog at gjøre «Dagen for Norges nye Skabelse til en national Højtidsdag». — Som Ægtemand og Fader har han faaet det bedste Lov af sin Hustru og Stifsøn. Den Tone

for Anstand og Høviskhed, som paa G.s Tid har været raadende i de svenske Adelskredse, skal (efter Traditionen) i ikke ringe Grad have meddelt sig baade til Fru Gyllembourg og J. L. Heiberg. G. døde 1815.

Svenskt biograf. Lex., Ny Följd, III. J. L. Heiberg: Thomasine Gyllembourg og P. A. Heiberg. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. II, 210.

H. Schwanenflügel.

Gyllembourg-Ehrensvärd, Thomasine Christine, 1773—1856, Forfatterinde. Hun var en Datter af Stadsmægler og Dispachør i Kjøbenhavn Johan Buntzen i hans andet Ægteskab med Anna Bolette f. Sandgaard, som i en Alder af 17 Aar var bleven gift med den 23 Aar ældre Mand. Han var en hjærtensgod, paalidelig Karakter og tillige en højtbegavet, original Natur med mange Interesser uden for sin egentlige Livsgjerning, især med en Sans for astronomiske Studier, som gik i Arv til hans berømte Barnebarn; hun var af et stille, sværmerisk Naturel og hensank efter det første Barns, en Søns, Død i en Tungsindighed, der først spredtes, da Datteren Thomasine kom til Verden 9. Nov. 1773 som den ældste af 4 Søstre. Hun blev sine Forældres Afgud, men mistede allerede i en Alder af o. 8 Aar sin Moder. Faderen saa med Stolthed og Glæde hendes ualmindelige Evner udvikle sig og ytrede ofte: «Det er rent galt, at hun er bleven en Pige, hun burde være en Dreng», hvorved han dog ingenlunde vilde antyde et maskulint Element i hendes Natur, men kun sigtede til hendes usædvanlige Begavelse; hun var tvært imod stille af Væsen, i høj Grad undselig og blufærdig, blød af Hjærte og med en stærk Trang til at vise og modtage Kjærlighed. Mindet om sin Moder holdt hun fast ved med sværmerisk Tilbedelse, ogsaa for sin Fader nærede hun den største Hengivenhed, og han fortjente den ved den Omhu, hvormed han dels selv, dels ved Hjælp af dygtige Lærere ledede hendes Undervisning i de forskjellige Retninger, som Tiden fordrede; ogsaa Musik lærte T., og hendes bløde, klare, barnlige Sangstemme uddannedes omhyggelig efter alle Kunstens Regler.

Som Translatør havde P. A. Heiberg jævnlig Forretninger med Buntzen, og deres Bekjendtskab førte til, at han blev den unge Piges Lærer i Tysk, Fransk og Italiensk. Da han efter et Par Aars Undervisning og kort efter hendes Konfirmation anholdt om hendes Haand, blev det af Buntzen betragtet som en stor Ære at faa «Rigsdalerseddelens» og de udmærkede Lystspils berømte Forfatter, den uforfærdede Polemiker og Frihedsmand til Svigersøn, og T.

faldt det ikke ind, at der kunde være Tale om at afslaa et saa hædrende Tilbud; snarest undrede hun sig over, at en fremragende offentlig Personlighed som Heiberg kunde have ladet sine Tanker falde paa en Ubetydelighed som hende. De bleve viede 7. Maj 1790; han havde da fyldt sit 31., hun sit 16. Aar. Halvandet Aar efter blev Ægteparrets eneste Søn, Johan Ludvig, født.

«I de første Aar af deres Ægteskab,» fortæller Fru J. L. Heiberg, «støttede hun sig som et Barn tryg og frejdig op til sin Husbond med den Inderlighed, som var hende egen. Han glædede sig over hendes Ungdom, hendes Munterhed, hendes Ubevidsthed og en ejendommelig Naivitet, der fulgte hende hele Livet igjennem. Med en medfødt Ordenssans morede det hende at holde sit lille Hjem pænt og smukt, ligesom et Barn morer sig med at ordne sin første Dukkestue. Hun lyttede til sin kloge Mands Ord, saa op til ham som til en Herre, det nok var værd at tjene, var lykkelig, naar han roste hende for noget, og trak sig sky og bedrøvet tilbage, naar han dadlede hende. Hun var stolt af hans offentlige litterære Virksomhed, som hun fulgte med den højeste Interesse. Undertiden kunde den saakaldte ubetydelige lille Hustru betænkelig ryste paa Hovedet over hans noget kaade og hensynsløse offentlige Angreb, snart i én Retning, snart i en anden, men vovede dog ikke i sin Beskedenhed at tale til ham herom af Frygt for, at hendes Mening kunde være fejlagtig, da han jo maatte forstaa dette bedre end hun.» Har der i dette Ægteskab været Trang til Fortrolighed fra hendes Side, saa er den aabenbart ikke bleven gjengjældt fra hans. Aldersforskjellen forklarer dette for en Del, Temperamentsforskjellen mellem Forstands- og Følelsesmennesket endnu mere, og Heibergs udad til stærkt optagne Liv gjorde yderligere sit til at fjærne ham fra det ægteskabelige Samlivs dybere Fællesinteresser. Kort efter hans Giftermaal blev den første Justitssag rejst imod ham i Anledning af Indtogsvisen, og i de følgende Aar fulgte Aktionerne Haand i Haand med hans politiske Polemik, hvis Skarphed forøgedes ved den Tilsidesættelse, han mente at være bleven Gjenstand for, da han, trods de mest udmærkede Anbefalinger fra alle kompetente Myndigheder, blev forbigaaet ved Besættelsen af Embedet som Notarius publicus. Udsigten til en sorgfri og sikret økonomisk Tilværelse blev ham herved afskaaren, det litterære Arbejde kunde den Gang ikke føde en Mand, endsige en Familie, og Bitterheden over disse Forhold i Forbindelse med hans stigende Had til al avtoritær Vilkaarlighed avlede i hans

Sind en Irritabilitet, der nærmest og hyppigst fik sit Afløb i Hjemmet. Naar han stundum lod sin Kone høre, at han aldrig havde været forelsket i hende, skete dette vistnok mindre for at krænke hende end for at vise sit aandelige Standpunkts Uanfægtelighed af underordnede Drifter; men naar han med sin skarpe Forstand skar igjennem hendes religiøse Følelse, som han antog for Uklarhed i Begreberne, uden at have Anelse om dens Sammenhæng med Kvindenaturens inderste Strænge, saa ramte han dybere, end han vidste, og rev ned, hvad der ikke let kunde bygges op igjen. At de galante Franskmænd og andre republikanske Meningsfæller, som samledes i den bekjendte Oppositionsmands Hus, bragte dets Frue deres ridderlige Hyldest og fortrylledes af hendes Elskværdighed og Ynde, smigrede vel hendes Ægtefælle; men hans egen spartanske Retsindighed havde ikke Rum for den Tanke, at der kunde spire nogen Fare frem af denne Omgang. Det gik den ellers saa skarpsindige Mands Øje uænset forbi, at der i Løbet af nogle Aar udviklede sig et stadig inderligere Fortrolighedsforhold mellem hans Hustru og en c. 30aarig svensk Officer, den elegante og belevne Baron Carl Frederik Ehrensvärd, der, forvist fra sit Fædreland, opholdt sig i Kjøbenhavn under Navnet Gyllembourg (s. ovfr.). Mellem Heiberg og ham bestod der et Venskab, som mest var fremgaaet af Overensstemmelse i politiske Anskuelser og efter svensk Skik havde antaget Form af Dusbroderskab. Et varmere Venskab knyttede dog Gyllembourg til den unge Kone, for hvem han var et velkomment Selskab i hendes mange ensomme Timer. Hendes Følelse sagde hende, at Venskabets stigende Varme ligesom gik hendes Mands Rettigheder noget for nær, og for at komme paa det klare med hans Opfattelse spurgte hun ham, om hendes Omgang med Gyllembourg foruroligede ham, da hun i saa Tilfælde var villig til at afbryde den: «Men vil du det, saa sig det *nu*, thi maaske vil jeg om et Aar ikke kunne det». Heiberg svarede, at han ikke forlangte et saadant Offer, og sluttede med at sige: «Gjør i den Henseende, som om jeg ikke var til», ligesom han tidligere, da hun ængstedes over en ung Franskmands lidenskabelige Kjærlighedserklæringer og betroede sine Ængstelser til sin Mand, havde svaret hende: «Aa, ikke andet, du har din Frihed». Heibergs stolte Ligegyldighed, da hun søgte sin naturlige Støtte hos ham, gav hende større Sikkerhed i hendes Forhold til Ægtemanden og Tilbederen. Det blev hende klart, at enhver Tanke om, at hun var elsket af sin Mand, maatte bortkastes som en Illusion, og hun

besluttede da, at han for Fremtiden skulde have en Søster og Veninde i hende, men heller intet mere, medens hun ikke mente at krænke Agtelsen for ham og sig selv ved at elske Gyllembourg i al Ærbarhed og Stilhed.

Den forandrede Situation gik først op for Heiberg i hele sit pinlige Omfang, da han i sin Livsskæbnes mest afgjørende Vending havde størst Behov for den Samlivets Hjælp, han saa overmodig havde vraget. Om Aftenen 7. Febr. 1800 sagde han Farvel til Hustru og Barn og kjørte, ledsaget til Frederiksberg Bakke af Ægteparret Rahbek, ad Roskilde Landevej for over Korsør, Odense og Kiel at naa Hamborg og saaledes tiltræde den Landsforvisning, som Hof- og Stadsretsdommen af 24. Dec. 1799 havde dømt ham til. Hans Indbo og Bøger bleve solgte ved Avktion for at skaffe ham de nødvendige Midler til Rejsen, og hans Svigerfader maatte tage sin Datter og hendes Barn i Huset til sig. Her var ogsaa Gyllembourg en velset Gjæst, hvis Besøg bleve hyppigere og hyppigere, kun af og til afbrudte ved korte Rejser ud paa Landet i Omegnen af Ringsted, hvor han stod i Underhandling om Kjøbet af Gaarden Ruhedal. Kjærlighedsforholdet mellem ham og Thomasine Heiberg voxede i Lidenskabelighed efter enhver saadan Adskillelse, og hvor megen Tilbageholdenhed de end paalagde sig i andres Nærværelse, blev deres Forhold dog snart bekjendt i den Buntzenske Kreds og delte den i Angribere og Forsvarere. Først 11. Sept. 1801, efter mange Tilløb og Opsættelser, underrettede hun sin Mand, der den Gang var i Paris, om Sagernes virkelige Stilling i et langt Brev, i hvilket hun, appellerende til «hans enthusiastiske Kjærlighed for Frihed og Sandhed, hans Had mod Fordomme, hans stolte Følelse af hans eget Værd, hans Foragt for den blinde Hobs Domme, hans Ædelmodighed, hans Hjærtes Godhed og endelig hans Venskab for hende», gjorde ham den Tilstaaelse, at hendes Hjærte tilhørte en anden. Efter at have rekapituleret deres Ægteskabs Historie i den Hensigt at vise, hvor langt det har været fra et sandt Samlivs Ideal, beder hun ham bryde dets Baand og skjænke hende Friheden tilbage. «Tænk selv, kjære Heiberg! du taber intet ved dette Bytte. Din Elskerinde har jeg aldrig været, din Hustru har jeg i en Række af Aar heller ikke anset mig for at være; din Veninde! — ak, det vil jeg være mere, end jeg nogen Sinde har været det; og hvad vilde du med mig nu? Efter at have elsket saaledes, som jeg elsker Gyllembourg, kan jeg aldrig mere være *din,* jeg var uværdig til at være din Hustru, om jeg vilde være det,

og, tør jeg sige det, du var uværdig til at være min Mand, om du kunde ville det.» Heibergs Svar var helt anderledes, end hans Hustru havde ventet; han forsikrede hende, at han «aldrig havde elsket hende saa inderlig, saa usigelig som i dette Øjeblik, da han svævede i den grusomme Frygt for at tabe hende», at selv om hendes Forvildelser «vare stegne til den højest mulige Grad, vilde det intet koste ham at glemme og at elske hende endnu højere»; han anraaber hende om at frigjøre sig for den Forblindelse, hvori hun er hildet, og han vil nedlade sig til at ansøge Regeringen om Benaadning for at kunne vende tilbage til hende,' ja, han vedlægger endog sin Ansøgning samt et Brev til sin Modstander Generalprokurør Chr. Colbjørnsen og bereder sig paa at bryde op til Hamborg for at være Udfaldet saa meget nærmere. Men dette lod sig ikke længer bøje efter hans Ønsker. Trods Bønner og Trusler, Stolthed og Ydmygelse maatte han erkjende, at den ulykkelige Situation var stærkere end han, og i et fra Hamborg 30. Okt. afsendt Brev gav han sin Hustru hendes Frihed tilbage. Allerede 17. Dec. næst efter blev Thomasine Heiberg Fru Gyllembourg-Ehrensvärd og tog Bolig paa Ruhedal.

Hendes Søn, Johan Ludvig, hvem hun havde maattet fråskrive sig Retten til at opdrage, kom i Huset hos hendes Søster Lise Jürgensen, gift med en Grosserer J., der under Sagens hele Forløb havde taget Parti for Heiberg; Moderen havde Lov til at besøge ham, men den 10aarige Dreng maatte under ingen Betingelse sætte sine Ben i det Gyllembourgske Hus. Et halvt Aar senere blev hans Opdragelse betroet til Rahbeks, og han fik Bolig paa Bakkehuset, som han dog forlod efter 2 Aars Forløb. Efter at Gaarden Ruhedal i Begyndelsen af 1806 var brændt og Gyllembourgs som en Følge heraf flyttede til Kjøbenhavn, blev han lidt efter lidt, alt som hans Selvbestemmelse voxede i Overgangstiden fra Barn til Yngling, en jævnlig Gjæst hos sin Moder, hvem han elskede med en sværmerisk Hengivenhed, og han paavirkedes til sin Fordel af den fine og noble Selskabelighed, som Huset snart vandt Ry for; her færdedes Gyllembourgs adelige Slægtninge samt andre svenske Gjæster, og til de intime Omgangsfæller hørte Oehlenschläger, Weyse, Brødrene Ørsted, Baggesen, senere Poul Møller og andre af Tidens udmærkede Mænd, ældre som yngre. Allerede inden Gyllembourgs pludselige Død 1815 synes J. L. Heiberg endog at have været Medlem af sin Moders Husstand, skjønt hans Fader, der satte sin Stolthed i selv og uden noget fremmed Tilskud at sørge for sin

Søns pekuniære Fornødenheder, vedblev at betragte sin lykkelige Medbejler som sin bitreste og lumskeste Fjende. Som Enke dannede Fru G. ved Hjælp af den Pension paa 600 Rdl., som Frederik VI ædelmodig tilstod hende, da Dødsboets Status havde vist sig at være meget mislig, sammen med sin Søn et nyt Hjem, mindre glimrende end det forrige, men ikke mindre tiltrækkende for Samtidens bedste Personligheder ved aandfuld Omgangstone og venlig Hygge. Under J. L. Heibergs Pariserophold (1819—22) tog Fru G. i Huset hos sin Moders Fætter Grosserer Andr. Buntzen (s. III, 254) som Lærerinde for hans Børn, og da Sønnen 1822 blev ansat som Lektor i Kiel, fulgte hun ham her til. Fra 1825, da den første Vaudevilles gjennemgribende Succes gjorde det muligt for dens Forfatter at danne sig en litterær Tilværelse i Hovedstaden, boede Fru G. for Resten af sit Liv i Kjøbenhavn og kom efter Sønnens Giftermaal med Johanne Pätges 1831 i Huset hos dem. De 3 hvert for sig usædvanlige og højtbegavede Mennesker dannede et tæt sammenlevet, men for deres Tids intelligenteste Bevægelser og Personligheder gjæstfrit aabnet Hjem, indtil Fru G., endnu aandsfrisk i sin høje Alderdom, døde 2. Juli 1856, næsten 83 Aar gammel. Med P. A. Heiberg var hun for længst bleven forsonet; i Paris havde Sønnen overbragt ham et langt, paa én Gang ydmygt og værdigt Brev fra hende; det besvaredes med Varme og Hengivenhed af ham og affødte en, om ikke hyppig, saa dog aldrig afbrudt Brevvexling mellem de to forhenværende Ægtefæller. Til sin Svigerdatter sagde P. A. Heiberg 1836, da hun bragte ham en Hilsen fra Fru G.: «Vil du hilse hende igjen og sige hende, at af alle Kvinder er der ingen, som jeg nærer en større Agtelse for end for hende».

Af Fru G.s baade indad til og udad til dybt bevægede Liv, af hendes Erfaringer og Iagttagelser, af hendes Resignation ikke mindre end af de Kampe, den havde bragt til Ro og kunde skue tilbage paa, fremspirede der en sen, men til Gjengjæld saa meget mere moden og harmonisk Digtning, som har givet hende et stort Navn i dansk Litteratur og brudt en senere meget betraadt Vej, hvis første Spor dog ere dybere og varigere end noget af de efterfølgende. I hendes Livsskæbne og Oplevelser har hendes Forfatterskab sin Bund og Grund; dets ydre Anledning tager sig ud som en Tilfældighed. 1827 begyndte J. L. Heiberg paa «Kjøbenhavns flyvende Post». Da han en Dag ikke var oplagt til at fylde Bladet og beklagede sig herover for hende, sagde hun: «Stakkels Ludvig, gid jeg kunde hjælpe dig!» «Det kunde du vist godt, i Fald du vilde»,

svarede han, tog sin Hat og gik. I den ensomme Aften sad hun og tænkte paa disse hans sidste Ord, og inden hun den Nat gik til Hvile, var «Brevet fra en Lieutenant til Redaktionen af den flyvende Post» fuldt færdig skrevet. Hun sendte det afsted næste Morgen med det Spørgsmaal, om dette kunde hjælpe ham i hans øjeblikkelige Nød. Brevet blev optaget og gjorde stor Opsigt. Saaledes fortæller Fru J. L. Heiberg Oprindelsen til «Familien Polonius». Det væsentlige i Beretningen er sikkert rigtigt, nemlig Heibergs Opfordring til Moderen, om det end kan antages, at Referatet er noget for sammentrængt. Brevet fra Lieutenanten stod at læse i det 4. Nummer af «Flyvende Post», og at Heiberg allerede efter Udgivelsen af et Par Numre skulde være i Forlegenhed for Stof, lyder lidt usandsynligt, ikke mindre end den hurtige Affattelse af Manuskriptet, som fylder hele Bladet for 12. Jan. 1827. Den store Opsigt, Artiklen og dens Fortsættelse vakte, er derimod en ubestridelig Kjendsgjerning; i det den snildt var knyttet til et anonymt Avertissement i den folkelige Adresseavis, fik den et Aktualitetens og Virkelighedens Præg, som i høj Grad pirrede Kjøbenhavnernes Nysgjerrighed og holdt den fangen under hele Fortællingens Forløb, fordi man ikke kunde komme paa det rene med, om det var sine Medborgeres intime Forhold, man indviedes i, eller man var Gjenstand for en litteraer Mystifikation. I den følgende Aargang af Sønnens Blad skrev Fru G. Fortællingerne «Den magiske Nøgle» og «En Hverdagshistorie», efter hvilket sidste, fortræffelige Arbejde hun fra nu af tog Forfattersignatur, i det hun paa Titelbladet til de følgende Skrifter kaldte sig — med en tvetydig Betegnelse af Kjønnet — «Forf. til en Hverdagshistorie». Under dette Mærke var Fru G. i henved en Snes Aar en virksom Skribentinde og en af Landets mest læste Forfattere. Et nyt Bind Hverdagshistorier var en Begivenhed i ethvert dannet Hjem og satte baade den private og den officielle Kritik i Bevægelse, mest for at udtale en Beundring og Tilslutning, der kunde blive Bøgerne til Del uden al Paavirkning af personlige Motiver, fordi det i lang Tid lykkedes at overholde en uigjennemskuelig Anonymitet og at føre Publikums Gisninger paa Vildspor ved adskillige aandfulde litterære Plaisanterier. De betydeligste af Hverdagshistorierne ere «Mesalliance», «De lyse Nætter», «Ægtestand», «Extremerne», «Jøden», «Montanus den yngre», «Én i alle», «Korsvejen» og «To Tidsaldre», den sidste af Novellerne, udgiven 1845. Ogsaa paa det dramatiske Omraade forsøgte Fru G. sig, med 4 Skuespil, af hvilke

dog kun de 2, «Magt og List» og «Sproglæreren», kom paa Scenen; under megen Uro faldt det første til Jorden efter 2 Opførelser 1832, hvorimod Enaktsskitsen «Sproglæreren» gik 22 Gange i Aarene 1832—39.

Fru G.s litterære Produktion fængslede hendes Samtids betydeligste Aander og fremkaldte deres Værdsættelse af denne Digtning. Hauch fremhævede i Oehlenschlägers «Prometheus» som en Egenskab ved Hverdagshistorierne, at de vare «udrundne af en aandelig Anskuelse, altsaa grundede paa Ideer, der ligesom lyse gjennem Stoffet; derved er en levende Form og virkelige Kunstværker under Digterens Hænder opstaaede, hvori alle Elementer, beherskede af det højere, organiserende Princip, inderlig have gjennemtrængt hverandre til et nyt helt». Poul Møller anmeldte «Extremerne» i «Maanedsskrift for Litteratur» og bemærkede, at hvad der stiller denne som de tidligere Fortællinger saa højt over det meste af, hvad vor Litteratur ejer i samme Digtart, er «den sande poetiske Aandsfrihed, som hersker deri, der er lige saa langt fjærnet fra egoistisk Mangel paa Medfølelse som fra den ufrie Sindsbevægelse, der kommer af, at en Digters prosaiske Interesser have for stor Indflydelse paa hans poetiske Fantasier». Søren Kierkegaard udgav 1846 «En litterær Anmeldelse» (af «To Tidsaldre»), tilegnet «den navnløse — og dog saa navnkundige, Forfatteren af en Hverdagshistorie»; han udhæver som noget sjældent og skjønt, at Forfatteren i 20 Aar har været sig selv og vist «den samme, næsten kvindelige Resignation, der dog indgyder Ærbødighed, den samme Beskedenhed i Fremtræden, den samme Afsideshed fra Alarmen og Tidens Fordringer, den samme Hjemlighed og trofaste Vedhængen ved en dansk Læseverden; thi ogsaa dette er saa skjønt, at Hverdagshistorien saa godt som ikke er oversat i noget fremmed Sprog: en Nøjsomhedens og Selvbevidsthedens Glæde over det lille Danmark». Denne sidste Bemærkning har dog ikke længer fuld Gyldighed, thi de fleste af Novellerne ere oversatte paa Svensk og Tysk, nogle enkelte endog paa Fransk.

Den første fuldstændige Samling af Hverdagshistorierne udkom i 12 Bind 1849—51. Da 2. Udgave blev paabegyndt 1866, havde Forfatterinden hvilet i sin Grav i 10 Aar, og hendes Navn, der længe havde været nævnt i Forbindelse med den anonyme Digtning, sattes nu officielt paa Titelbladet, samtidig med at hendes til Sønnen henvendte «litterære Testament» meddeltes. Testamentet suppleres af en kortfattet, fin og sympathetisk Karak-

teristik af Fru G., skreven af hendes Svigerdatter. Den skildrer hendes Besindighed i Dommen om Personer og Forhold, hendes Frihed for al Affektation, hendes Afsky for det exalterede, hendes stærke Trang til at møde Kjærlighed hos sine Omgivelser. Hun havde en udpræget Skjønhedssans, som aabenbarede sig i de Fordringer til urban og elegant Optræden, hun stillede, saa vel som i den Sirlighed og Hygge, hvormed hun forstod at udstyre sit daglige Liv; hermed hænger det sammen, at hun af alle kvindelige Dyder satte de huslige højest. Det var derfor med en vis Undseelse og i det skjulte, hun drev sit Forfatterskab, og det var hende pinligt at overraskes ved Arbejdet eller at møde Hentydninger til det.

Et Ungdomsportræt af Fru G., det eneste existerende, er malet af Juel; Trækkene ere runde og bløde, Munden barnligglad smilende, Øjnene smukke og levende. Hvad Brystbilledet ikke giver nogen Forestilling om, er hendes lille og spinkle Skikkelse, der i hendes Alderdom sank saaledes sammen, at hun ikke var større end et Barn.

Erslew, Forf. Lex. Saml. Skrifter af Forf. til en Hverdags-Historie, 2. Udg., I, 1866. J. L. Heiberg, Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyllembourg, 1882. Breve fra Peter Andreas Heiberg, udg. af J. L. Heiberg, 1883. H. Jæger, En gammel Kjærlighedshistorie, Kra. 1891. H. Schwanenflügel, P. A. Heiberg, 1891. Museum 1890. J. L. Heiberg, Et Liv, gjenoplevet i Erindringen, I—II, 1891.

P. Hansen.

Gyllich, Svend Ludvig Valdemar, f. 1837, Theatermaler. G. er Søn af Fabrikant Fritz G. (f. i Strasburg 1799, † i Kjøbenhavn 1872) og Vilhelmine f. Ørgaard og blev født paa Christianshavn 15. Dec. 1837. Efter at have besøgt Kunstakademiet fra 1855 blev han 1858 Elev af Modelskolen og vandt i 1860 den mindre, i 1862 den store Sølvmedaille. Under N. Simonsens og V. Marstrands Vejledning uddannede han sig til Figurmaler og udstillede 1866 et Portræt af sin Fader. Samtidig lagde han sig efter Theatermaleri, og efter at nogle Dekorationer, malede til de mindre Theatre, havde vakt Opmærksomhed, fik han i 1867 fra det Classenske Fideikommis og fra den Reiersenske Fond Understøttelse til en Udenlandsrejse. Under denne opholdt han sig navnlig i Wien og Paris (1868—69), hvor der var gunstigst Lejlighed til Uddannelse i det Fag, han dyrkede. Siden sin Hjemkomst har han virket ved det kgl. Theater og har dels i sit Hovedfag, Arkitekturmaleriet, dels i Landskaber m. m. udført en Række Theaterdekorationer, hvori han tit med Held har forbundet et sandt Naturindtryk med kjæk

theatralsk Virkning. Af hans Arbejder i forskjellig Retning kan fremhæves: tysk middelalderlig Gade til «Mestersangerne», dansk Borg til Balletten «Arkona», ægyptisk Have til «Faraos Ring», Sal i Rokokostil til «Der var engang —» og endelig de pragtfulde, i Stykkets Aand smukt komponerede Dekorationer til «Aladdin». — G. blev i 1877 gift med Flora Ulrikke Wiberg, Datter af Agent W. (f. 1820 † 1879).

Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Gynge, s. Gjønge.

Güntelberg, Aldo Friedrich Wilhelm Roller, 1819—91, Intendant, var en Søn af nedennævnte Kammerassessor Christian Carl Herman Frederik G. (Familien, formentlig den samme, der i det 16. og 17. Aarhundrede ogsaa kaldtes Gyntersberg, anerkjendtes som hørende til den danske Adel i 1876) og fødtes 5. Okt. 1819 i Kjøbenhavn. Han blev Student i 1839 og deltog som frivillig i Krigen 1848. Allerede 30. April s. A. blev han Sekondlieutenant i Reserven og ansattes ved 4. Reservebataillon, hvormed han deltog i Kampen ved Kolding og forskjellige Fægtninger i Nørrejylland ved Ryes Korps samt i Slaget ved Fredericia. Han forfremmedes derefter til Premierlieutenant, deltog det næste Aar i Slaget ved Isted og i Forsvaret af Frederiksstad. I Begyndelsen af 1851 erholdt han Kapitajns Karakter. I 1852 permitteredes G. fra Hæren og blev derpaa i 1853 konstitueret som Regnskabsfører ved Ingeniørkorpset, medens han næste Aar overtog Bestyrelsen af Korpsets Bygnings- og Vejkasse. 1862 modtog G. Bestalling som Intendant og udnævntes i 1868 til Overintendant og Forstander for Forplejningskorpsets Skole. Som saadan udgav han sammen med Overintendant P. J. Nielsen «Haandbog i de for den danske Hærs Forplejning gjældende Bestemmelser» (1871) med senere Tillæg. Ved Officersskolens yngste Klasse var han Lærer i Forplejningslære fra 1868—81 og udgav senere (1883) «Haandbog i Bestemmelser for Afdelingernes Forplejning». Paa Grund af Alder forlod han Hæren i 1889 og fik Karakter af Stabsintendant. Han døde 13. Maj 1891. — G. blev 25. Marts 1854 gift med Sophie Caroline Henriette Greensteen, Datter af Godsforvalter Andreas G. paa Jægerslund ved Holbæk. *P. N. Nieuwenhuis.*

Güntelberg, Christian Carl Herman Frederik, 1791—1842, Forfatter, er født 27. April 1791 i Korsør, hvor Faderen, Kommandør

Henrik G. († 1817), gift med Marie Elisabeth f. de Kløcker († 1804), var Indrulleringschef og Overlods. Han blev 1821 juridisk Kandidat, fik 1835 Titel af Kammerassessor og var 1835—41 Konsumtionsskriver. 1818 ægtede han Louise Kirstine Kretschmer (f. 28. Avg. 1800 † 27. Febr. 1828), Datter af Organist ved Citadellets Kirke Frederik K., og døde 29. Nov. 1842. — G., der har oversat en stor Del franske og engelske Romaner og forskjellige Operaer («Hans Heiling», «Prinsen af Kina»), er navnlig bekjendt som Forfatter af Texten til Kuhlaus Opera «Lulu».

Erslew, Forf. Lex. *Sophus Bauditz.*

Güntelberg, Peter, 1728—80, Søofficer, af en Familie, som har afgivet mange Søofficerer i det 18. Aarhundrede. Hans Forældre vare Kommandør Chr. G. (f. 1688 † 1749) og Kirstine Cathrine f. Raben (f. 1702 † 1756), Datter af den bekjendte Admiral R. G. blev født 11. Maj 1728, indtraadte 1749 i Marinens Tjeneste som Sekondlieutenant, avancerede 1755 til Premierlieutenant, 1760 til Kapitajnlieutenant, 1763 til Kapitajn og udnævntes tillige med flere andre 1775 til Kommandørkapitajn med Anciennitet fra 1770. Som ung Officer deltog han i det saakaldte «marokkanske Togt» 1752—53, hvor 3 Fregatter udsendtes for at tilendebringe Stridighederne med Sultanen, som først venlig havde modtaget den danske Udsending, men senere ladet ham fængsle. 1755—58 gjorde G. Tjeneste ved den slesvigske Indrullering. 1763—65 kommanderede han en Afdeling Matroser, der gjorde Tjeneste paa nogle armerede Fartøjer i de vestindiske Farvande. 1768 udgav han et Skrift: «Auxilium memoriæ ell. Søkrigs- og Orlogsmands-Haandbog» (2 Dele), paa hvis Udgivelse han erholdt Privilegium. Efter at han en kort Tid 1770 havde afløst Kapitajnlieutenant Vosbein som Kompagnichef, blev han 1771 udsendt til Middelhavet som Chef for Fregatten «Færø» og et Transportskib. 1777 udnævntes han til Kammerherre; 1779 var han Chef for Linjeskibet «Danebrog». Han døde 12. Juni 1780. G. blev 1762 gift med Frederikke Louise Erland (f. 9. Dec. 1730). Efter Mandens Død flyttede hun til Hirtsholmene, hvor hun døde 19. Marts 1803. Ægteskabet var barnløst. *C. With.*

Gyntersberg (Gyntelberg), **Axel,** —1570—. Han maa formentlig være født i 1520-Aarene, og hans Forældre angives at være Henrik G. af pommersk Slægt og Adelus Kruckow. 1553 fik han Forleningsbrev paa Rejns Kloster efter Fru Ingerd Ottesdatter Rømers

Død (der indtraf 1555). 1560 ombyttedes dette Len med Bakke Kloster med Forpligtelse for ham til at fungere som Befalingsmand paa Stenviksholm. Under Svenskernes Indfald i Throndhjems Len i 1564 havde Lensherren Evert Bild (s. II, 194 f.) ligeledes taget sin Tilflugt til dette Slot, der maatte overgives i Begyndelsen af Marts; men medens Evert Bild drog til Bergen for at søge Hjælp, synes A. G. en Tid at være holdt fangen og derpaa at have ydet Svenskerne Hjælp ved Helgelands Erhvervelse. Baade i Bergen og i Kjøbenhavn ansaas han som Landsforræder, og endog Kongebrev angaaende hans og Evert Bilds Fængsling udgik; snart bleve dog Throndhjem og Stenviksholm (i Maj s. A.) tilbagerobrede, og den oprindelige Hensigt at straffe de frafaldne blev under den fortsatte Krig opgiven. Imidlertid var A. G.s Len Bakke Kloster givet til en anden, og han erholdt nu efter et Besøg i Danmark 1565 Brev paa Torget paa Helgeland (til 1572). 1574 forlenedes han med Helgelands Len (til 1577) og 1578 med den gejstlige Jurisdiktion i Hardanger Len (til 1581). Han levede endnu 1584, da han pantsatte sin Gaard Mel i Hardanger til Ludvig Munk, men var død 1588. Med sin Hustru, Kirstine Benkestok, Datter af Thrond B. (II, 60 f.), havde han 4 Sønner, af hvilke 2 døde som Børn, og 6 Døtre, af hvilke flere gjorde ham Sorg (jvfr. Mogens Heinesen). Fru Kirstine døde i Barselseng paa Torget 21. Febr. 1572.

Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. I. Nicolaysen, Norske Mag. I. L. Daae, Krigen Nordenfjelds 1564.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Günther, Greve af Schwarzburg, 1529—83, Feltherre, var født i Arnstadt 25. Sept. 1529. Efter et kortvarigt Ophold ved Universitetet i Erfurt tjente han i nogle Aar ved Grev Vilhelm af Nassaus Hof i Dillingen, drog derpaa til Kejser Carl i Wien og fik sin første krigerske Uddannelse i Kejserens Felttog mod Frankrig 1552—53. Hans kæmpemæssige Skikkelse og krigerske Væsen gjorde ham snart til en af Tidens mest brugte Condottierer, og i 1557 finde vi ham paa ny i kejserlig Tjeneste mod Franskmændene. Han deltog i Slaget ved St. Quentin og knyttede intime Venskabsforbindelser med Vilhelm af Oranien, hvis Søster Cathrine han ægtede, med Greverne Egmont og Hoorn og andre bekjendte Hærførere. Optagen i deres Kreds nød han stort Ry som dygtig og velforfaren Krigsmand, utvivlsomt større, end hans Fortjenester berettigede ham til. Paa Kroningsrigsdagen i Augsburg 1558 gjorde han Bekjendtskab med den unge danske Tronfølger, Hertug Frederik,

der sluttede sig til ham med en Varme og Inderlighed, som selv mange bitre Skuffelser senere ikke helt kunde udslukke. Efter Frederiks Tronbestigelse blev han en af den unge Konges intime Raadgivere og diplomatiske Korrespondenter i Tyskland. I Sommeren 1560 besøgte han Kongen i Odense og fik her det ærefulde Hverv at forhandle med Hertuginden af Lothringen om Ægteskab mellem Kongen og hendes Datter Renata. Forhandlingerne mislykkedes som bekjendt, ikke mindst paa Grund af G.s Mangel paa diplomatisk Talent. Da Krigen med Sverige udbrød, traadte han i Juli 1563 i dansk Tjeneste som Overgeneral. Man nærede store Forventninger til ham, og den samtidige danske Skribent Cornelius Hamsfort, der stod Hoffet nær, kan ikke finde stærke Udtryk nok til at udtrykke sin Beundring af ham. Men Forventningerne bleve skuffede. Den store Hær, som Kongen havde samlet, blev kun benyttet til Erobringen af Elfsborg, hvorefter G. gik i Vinterkvarter i Skaane. Erik XIV's Angreb paa Halland i Nov. 1563 tvang ham til en ny Kraftanstrængelse, der havde Sejeren ved Mared til Følge. Men herefter sank han tilbage i sin gamle Uvirksomhed, og hele Vinteren og Foraaret forløb, uden at han rørte sig af Stedet. Medens Svenskerne plyndre i Halland og Bleking, ligger han rolig i Malmø, sender store Skatte hjem til Tyskland og lader sin Gemalinde hente op til sig. Hun kom til Malmø ved Kyndelmisse 1564 og blev der til langt ud paa Sommeren, da hun sendtes hjem, rigt begavet af Kongen. Først i Juli Maaned begyndte G. det store Angreb paa Sverige, der havde selve Stockholms Erobring til Endemaal; men han naaede ikke længer end til Jønkøping; uden at have mødt nogen nævneværdig Modstand vendte han om, da han ikke kunde styre sine tøjlesløse Krigsfolk, medførende store Skarer af Øxne, som han sendte hjem til Tyskland. Han vilde nu forlade Landet (i Sept.), men indvilgede dog i at gjøre et Tog mod Kalmar, — efter at Bleking og Rønneby vare blevne plyndrede og ødelagte lige for Næsen af ham. 6 Uger bruger han om at naa op til Kalmar, hvorfra han strax uden Kamp vender tilbage, og nu faar han sin Afsked bevilget med megen Tak og mange Gaver. Erik XIV havde gjentagne Gange forsøgt at rokke ham i hans Troskab mod sin Herre, men modtog kun haanlige Svar fra G., hvad der taler til Ære for hans Hæderlighed og hans Trofasthed mod Kongen.

Frederik II bevarede trods alt sit Venskab for ham, og i Sept. 1568 kom G. paa ny til Danmark, denne Gang dog i et mere

[illegible] Tjeneste i det Kongen brevvexlede med ham om et Ægte-skab med hans Svigerinde [illegible]. Men ogsaa her viste G. mang-lende Evner. [illegible] han sit Hverv, der [illegible] gik over Evne og bragte ham i et spændt Forhold til Kongen. Senere [illegible] de paa ny og i de følgende Aar fik G. store Penge-summer udbetalt af Kongen som Tilgodehavende fra Kongen. For [illegible] G. sit engelske [illegible], [illegible] i Kongens mod Tyrkerne, med Wilh. v. Grumbach, [illegible] diplomatiske Underhand-linger med Alba, men stadig uden Resultat. Han viste overhovedet [illegible] at have [illegible], men med ikke [illegible] [illegible] en stor Tillid, der [illegible] mange Hverv og megen [illegible] [illegible] Rejser. Han døde [illegible] i Antwerpen.

[illegible] Biographie X [illegible]. Hist. Tidsskr. 4. R. [illegible]

Mollerup.

Günther, Andreas, 1633—88, Toldforvalter, er født 30. Nov. 1633 i Halle, hvor Faderen Melchior G. var **Kæmner**. Efter at have studeret og besøgt adskillige [illegible] forskjellige Steder i Tyskland kom han i Tjeneste hos Statholderen i Holsten Christian Rantzau og blev senere Sekretær hos Christoffer Gabel. Her blev Frederik III opmærksom paa ham, gav ham fast Ansæt-telse ved Øresundstolden og gjorde ham [illegible] Juni [illegible] til Direktør ved Øresunds Toldkammer eller, som det almindelig kaldtes, Tolder i Øresund. Denne i hine Tider særdeles betydelige og indbringende Stilling beklædte han i 20 Aar. Han synes at have varetaget sit Lands Interesser med megen Fasthed, men hollandske og svenske [illegible] beklagede sig paa den anden Side over Chikanerier af ham mod deres Nationers Skibe, og da han [illegible] den svenske Resident [illegible] som et for Sverige [illegible] Doku-ment. G. blev der ogsaa betroet flere andre Hverv, saaledes 1660 en Sendelse til Hessen-Kassel; [illegible] efterhaanden med anselige [illegible] og Titler, idet han blev Kammer-assessor [illegible], Admiralitets- og Kommerceraad 1683, Justitsraad 1680 og [illegible] Justitsraad eller Assessor i Højesteret 1684. — G. havde 1660 ægtet Margrethe Magdalene Hausmann, en Datter af Amtsfor-valter i Segeberg [illegible] H. Hun døde [illegible] 17. Nov. 1683, og han ægtede derpaa 12. Dec. 1686 Margrethe Uttermark, som overlevede ham og efter hans Død giftede sig med Johan Wilhelm v. Jessen. G. døde i Helsingør 24. Dec. 1688.

[illegible]

G. L. Grove.

Günther, Frederik, 1581—1655, Oversekretær i det tyske Kancelli, blev født 17. Marts 1581 i Helmstedt, hvor hans fra Holsten stammende Fader, Owen G., var Professor i Fysik; hans Moder hed Sibylla Dietrichs (Theodorica). Han uddannedes til lærd ved Studier dels i Helmstedt, dels i Padua, og hans første Embede var ogsaa som Professor i Græsk ved Akademiet i La Rochelle. Efter 5 Aars Virksomhed der vendte han tilbage til Brunsvig og blev Raad hos Prinsesse Anna Sophie af Wolfenbüttel. Det var ved Christian IV's Besøg i Aaret 1615 hos denne, som var gift med hans Søstersøn Hertug Frederik Julius, at G. gjorde Kongens Bekjendtskab; han fulgte hjem med ham og blev endnu samme Aar ansat i det tyske Kancelli. Den lille Mand med det markerede Ansigt, med Ørnenæsen, den høje Pande og skallede Isse og med den foroverbøjede Gang og den tykke Skindfrakke tiltrak sig snart Opmærksomhed; man vidste, at han var velstaaende, takket være hans Sparsommelighed, og at han tillige var i Besiddelse af omfattende Kundskaber. Han gjorde et behageligt og klogt Indtryk, men særlig fremtrædende var hans store Arbejdsevne og Hurtighed. Han vandt snart i høj Grad Christian IV's Yndest uden at skabe sig synderlig bitre Modstandere; kun snærtede man hans Lyst til at samle Penge og beskyldte ham til sine Tider for Bestikkelighed.

1621 blev han Oversekretær i det tyske Kancelli. Som saadan havde han alle de fra dette Kontor udgaaende Expeditioner under sig, saa vel, hvad der angik Hertugdømmernes indre Forhold, som Brevvexlingen med hele Udlandet undtagen Sverige og Rusland, hvilke sidstnævnte Stater sorterede under det danske Kancelli. Han modtog Kongens Ordrer til at opsætte Udkast, og i en Række af Aar træffes ingen anden Embedsmands Haandskrift saa hyppig som hans i Kancelliets Akter. Ved Siden heraf betroedes der ham hyppig Sendelser til Udlandet, saaledes i den første Periode af hans Virksomhed 1623 og 1624 til Halberstadt for at arbejde paa Hertug Frederiks Valg til Biskop og 1628 til Holland for at faa Generalstaterne til at hjælpe mod Kejseren. 1629 var han Sekretær ved Fredsunderhandlingerne i Lybek. Med dette Aar begynder hans indflydelsesrigeste Tid; fra da af og indtil 1637 var han Kongens højre Haand i Ledelsen af Politikken over for Tyskland og til Dels over for Nederlandene. Det viste sig særlig deri, at han var den, hvem de hemmeligste Sendelser betroedes. Saaledes blev han i Sept. 1629 sendt til Wallenstein for at stemme ham gunstig for Elbtolden, og der udviklede sig et saa venskabeligt Forhold imellem

dem, at G. mistænktes for at være bestukken af ham. 1630 forhandlede han i Wismar med den spanske Kommissær Gabriel de Roy om en Handelstraktat, der særlig skulde tjene til Fordel for Glückstadts Handel; efter langvarige Underhandlinger sluttedes der i Okt. en Overenskomst. I Febr. 1631 fik han en meget hemmelig Kommission til Sachsen; officielt var Talen kun om Prins Christians Forlovelse med Magdalena Sibylla; men G.s vigtigste Ærende var at formaa Kurfyrst Johan Georg til at gaa ind paa en ny protestantisk Union med en Unionshær, i hvilken Kongens Sønner Frederik og Ulrik skulde spille en fremtrædende Rolle; Unionen skulde være rettet mod Kejseren og Ligaen, men i det den skulde staa skilt fra disse Magters Modstander Sverige, var det i Virkeligheden et tredje Parti, hvis Dannelse tilsigtedes. Forhandlingerne herom førte dog ikke til noget Resultat. I samme Aar gik G. som Gesandt til Nederlandene, hvor han ogsaa opholdt sig en stor Del af det følgende Aar som Kongens Agent. Saa vel 1633 som 1634 og 1635 blev der overdraget ham forskjellige Sendelser til Kejseren og Kurfyrsterne; han skulde paa disse især virke for Samtykke til Elbtolden og til Hertug Frederiks Overtagelse af Bispeværdigheden i Bremen og Verden. I og for sig vigtigst var dog Gesandtskabet til Kejseren 1637, der drejede sig om intet mindre end Betingelserne for et mod Sverige rettet Forbund. Men selve dette Gesandtskab betegner en Epoke i G.s diplomatiske Virksomhed. Han var ikke ene om Gesandtskabet, men havde Gouvernøren i Glückstadt, Kongens Svigersøn Christian Pentz, til Fælle, og G. var ikke saa indviet i Christian IV's Tanker som denne; i sine Indlæg til Kongen omtaler han sin Mangel paa Kjendskab til de for Pentz udstedte Instruxer, og i Modsætning til denne udvikler han sin Ængstelighed for et Brud med Sverige, der vilde kunne sætte en Plet paa Kongens Navn som fredskjærlig Fyrste. Der er næppe heller nogen Tvivl om, at man fra denne Tid kan datere en Dalen i G.s Indflydelse; der var vel ingenlunde Tale om noget Brud mellem ham og Kongen, men han var ikke længere saa betroet og fik særlig ikke længere saa betydningsfulde eller i alt Fald saa hemmelighedsfulde Sendelser overdragne.

I de nærmest følgende Aar træffes han kun 1638 som Gesandt sammen med Christian Ulrik Gyldenløve til Brandenborg og 1640 endda kun som Sekretær hos Corfits Ulfeldt paa dennes Rejse til England. Han var begyndt at blive til Aars, og andre Raadgivere vandt Kongens Øre fremfor ham. Dog fik han i det farefulde Aar

1644 det vigtige Hverv at gaa til Nederlandene for at modarbejde den svenske Indflydelse; men hermed afsluttedes ogsaa i alt væsentligt hans større politiske Virksomhed; kun kan det mærkes, at han 1645 under Fredsforhandlingerne i Brømsebro var befuldmægtiget af Hertug Frederik til at varetage hans Interesser.

Med Hensyn til hans Egenskaber som Diplomat maa Vægten lægges paa hans betydelige Evner som Forfatter til Indlæg og Instruxer; han formaaede at fremdrage de Punkter, der kunde gjøre Indtryk; han vidste med ikke ringe stilistisk Færdighed, med Liv og Vid at udmale, hvad det kom an paa, og han skyede ikke at anvende træffende Billeder midt i den politiske Udvikling. Men han var vidtløftig indtil Pedanteri, mindede i sine Skriftstykker mere om en lærd end om den betydelige Statsmand, og særlig viste dette sig i hans Mangel paa Evne til at beregne Virkningen af Trusler. Om en af ham ført Politik kan man kun tale for Aarene 1629—37; han har i den Tid vistnok været en Tilhænger af en Tilnærmelse til Spanien og Kejseren og i alt Fald været med til at give Kongens Politik dens mod Sverige vendte Front; han har en Del af Medansvaret for den tvetydige Retning i Christian IV's Handlemaade, som ikke skaffede ham virkelige Venner og Hjælpere paa noget Sted; men han var en ængstelig Natur, mere en Pennens end en Handlingens Mand, og han skræmmedes tilbage, da det trak op til Krig.

G. overlevede sin gamle Konge og beholdt sin Stilling under Frederik III; men hans Alder og de nye Forhold gjorde fra 1648 hans Indflydelse meget ringe. Han døde 30. Juni 1655. Han havde 8. April 1619 ægtet Cathrine, en Datter af Diderik Møller; hun døde 1639.

Universitetsprogr. 1655. Fridericia, Danm. ydre polit. Hist. 1629—60, især I, 97 f.

J. A. Fridericia.

Gyrsting (Gørsting), **Morten Jensen,** 1379—1448, Rigsraad, var Søn af Landsdommeren i Sjælland Jens G. Allerede 1411 var M. J. Ridder og vidnede da i Kolding om, hvorledes Enkehertuginde Elisabeth af Slesvig havde lovet at overgive Dronning Margrethe Flensborg; da Byen kort efter virkelig kom i de danskes Hænder, blev M. J. nøje knyttet til den som Høvedsmand i Staden, siden tillige paa den stærke Borg, som Kong Erik havde opført paa Mariebjærget uden for Flensborg. Det var en udsat og vigtig Post, og det tyder paa stor Dygtighed hos M. J., at han blev siddende som Lensmand

her, saa længe Byen var dansk; de holstenske Grever førte ofte Klage over ham, Borgerne derimod satte Pris paa ham og optoge ham i deres Gilder. Hvor der med Ord skulde værnes om Sønderjyllands Danskhed, var M. J. altid med, 1421 paa Viborg Landsting, 1424, da Kejser Sigismund havde sendt sin Kommissar her op for at undersøge Sagen. Men ikke mindre beredvillig viste han sig, da det gjaldt at forsvare den danske Sag med Vaaben; det første Hovedangreb paa Flensborg i Aaret 1427 modstod han i Forening med sin Svoger Biskop Gert Gyldenstjerne (s. foran S. 372), og Hertug Henrik maatte selv lade sit Liv under Stormen paa Byen; 1431 fik Holstenerne Staden i deres Magt ved Forræderi, men M. J. forsvarede, atter sammen med den krigerske Biskop, Borgen et halvt Aar igjennem, og først da Hanseaternes Flaade havde spærret Fjorden, og alle de belejredes Levnedsmidler vare medgaaede, overgav han 7. Sept. dette Danskhedens sidste Bulværk i Mellemslesvig.

Paa denne Tid havde M. J. længe været Medlem af det danske Riges Raad og som saadan deltaget i alle politiske Forhandlinger; 1419 havde han medbeseglet Forbundet med Polen, 1423 Forbundet med Hansestæderne. Ogsaa i de følgende Aars Forhandlinger med Holstenerne, Hansestæderne og de misfornøjede Svenskere træffe vi M. J.s Navn alle Vegne. Da Stormændene i Danmark begyndte at vende sig imod Erik af Pommern, synes M. J. at have holdt sig til Kongen, og denne brugte ham til Mægler over for de misfornøjede; men da Rigsraadet tog de afgjørende Skridt, indkaldte Christoffer af Bajern og opsagde Erik Troskab, finde vi baade M. J. og hans Broder Biskop Navne (s. ndfr.) blandt de øvrige, og 1440 maatte Flensborgs gamle Forsvarer medbesegle den Arveforlening paa Slesvig, der betegnede den fulde Opgivelse af Erik af Pommerns Kamp. Under Christoffers Regering høres der næsten intet til M. J., og han døde 28. April 1448; hans Gravsten findes endnu i Roskilde Domkirke. *Kr. Erslev.*

Gyrsting, Navne Jensen, o. 1380—1440, Biskop i Odense, Broder til foregaaende, blev 1415 af Erik af Pommern indtrængt som Biskop i Vesteraas, skjønt Kapitlet havde valgt en indfødt svensk Mand. Han blev i dette Stift betragtet med samme Misfornøjelse som de andre danske, hvem Dronning Margrethe og Kong Erik skaffede Embeder i Sverige, og man klagede over det pragtfulde og kostbare Liv, han førte. Maaske har dette bidraget til, at N. J. allerede 1421 søgte tilbage til Danmark, hvor Odense

Bispestol var bleven ledig, og ved Ærkebiskop Peder Lykkes Hjælp lykkedes det ham ogsaa at opnaa dette Stift. Her roses hans Styrelse; han stiftede en Skole til Ungdommens Undervisning og var gavmild, især med Afladsbreve. Som Biskop deltog han i det Provinsialkoncilium, som Peder Lykke holdt i Kjøbenhavn 1425, og som Medlem af Rigsraadet har han overværet Herredage og politiske Underhandlinger, uden at man dog véd noget nærmere om, hvad Rolle han har spillet derved. Ligesom sin Broder sluttede han sig til det øvrige Rigsraad, da dette indkaldte Christoffer af Bajern, men allerede i Begyndelsen af 1440 døde Biskoppen.

Danske Mag. III, 257 ff. *Kr. Erslev.*

Gædeken, Carl Georg, f. 1832, Læge. Carl G. er en Søn af Glarmester Joachim Frederik Andreas G. og Vilhelmine Andrea f. Kretzschmer og født i Kjøbenhavn 10. Okt. 1832. Han dimitteredes privat til Universitetet 1850, var i 1853 Koleralæge i Kjøbenhavn og tog Lægeexamen 1856. Efter at have fungeret som Kandidat ved Almindeligt Hospital var han 1857—67 Reservelæge ved Sindssygeanstalten ved Aarhus. 1863 tog han Doktorgraden, 1866—67 studerede han i Udlandet Kemi og Retsmedicin, 1867—68 var han Reservelæge ved Kommunehospitalet. Efter en Konkurrence (med O. Storck og C. Tryde) blev han 1868 Docent ved Universitetet i Retsmedicin og Hygiejne, 1868—71 var han tillige Prosektor ved Kommunehospitalet, 1869 blev han Lektor ved Universitetet, 1874 Professor ordinarius, 1880 Medlem af Sundhedskollegiet. 1875—87 var han Overlæge ved den nyoprettede 6. Afdeling ved Kommunehospitalet. 1875—88 var han Medudgiver af E. Hornemanns «Hygiejniske Meddelelser og Betragtninger» og derefter af dette Tidsskrifts Fortsættelse, «Tidsskrift for Sundhedspleje». 1879 var han Medstifter af «Selskabet for Sundhedsplejens Fremme» og blev 1888 Hornemanns Efterfølger som Selskabets Formand. Han er ligeledes Medstifter af «Samfundet til Ædrueligheds Fremme» og af «Foreningen for Ligbrænding». 1871—79 var han Medlem af Direktionen for det Classenske Litteraturselskab. Han var Medlem af Kommissionen til Omordning af Retslægevæsenet i Anledning af den paatænkte Indførelse af Nævningeret og af Kommissionen for Anlæg af en Sindssygeanstalt ved Middelfart. Siden 1880 har han Bolig i Lyngby. 1862 ægtede han Ovidia Henriette Jensine Dreier, Datter af Botanikeren Salomon Thomas Nic. D. (IV, 334), og efter hendes Død

(1873) Clara Marie Weis, Datter af Stiftsfysikus Hans Christian W. i Aarhus.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. *Jul. Petersen.*

v. Gähler, Caspar Frederik, 1737—97, Officer, født i Febr. 1737 i Kjøbenhavn, Søn af nedennævnte Gehejmeraad Sigismund Vilhelm v. G., blev 1762 Ritmester i det s. A. oprettede Husarregiment og, da dette 1767 ophævedes, forsat til Livregiment Dragoner. Han var en særdeles flink Rytterofficer, blev Generaladjudant 1769 og hørte til de udvalgte, der i Følge Cathrine II's Ønske toge Tjeneste i den russiske Hær for at medvirke til dennes Reform. Han kæmpede i Tyrkekrigen under Fyrst Galizin og Romanzow og belønnedes for sin Tapperhed med St. Georgs Ordenen. 1773 vendte han tilbage til Danmark og blev Oberstlieutenant ved Husarerne, da disse kort efter gjenoprettedes, 1780 Oberst af Kavalleriet, 1788 Chef for slesvigske Regiment Ryttere og s. A. forsat i lige Egenskab til jyske Dragoner, 1789 Generalmajor. G. var gift med Elise Lucie Christiane v. Oertz (f. paa Kaltenhof 15. Juni 1758, † i Kjøbenhavn 13. Juni 1843), Datter af Landraad v. O. til Kaltenhof, og døde 21. Okt. 1797 i Randers. *S. A. Sørensen.*

v. Gähler, Peter Elias, 1718—83, Officer, født i Kjøbenhavn, Søn af Konferensraad Caspar v. G. (f. i Flensborg o. 1680, optagen i den danske Adelsstand 1749, † i Slesvig 1759), begyndte sin militære Løbebane 1734 som Kadet i Livregiment Dragoner, blev 1736 Kornet ved Holsteins gevorbne Rytterregiment (senere oldenborgske Kyrasserer), 1743 Sekondlieutenant ved Neubergs gevorbne Regiment Ryttere, vendte 1745 tilbage til Holsteins Regiment og fik her 1746 Ritmesters Karakter, blev 1747 Kapitajn i møenske Infanteriregiment og 1750 Kompagnichef i Livgarden til Fods. De fleste af disse Aar tilbragte G., der fra ung af havde en brændende Lyst til at se sig om og lære noget, i Krigstjeneste uden for Landets Grænser — 1735 tjente han saaledes i det danske Korps under General Mørner, der ved Rhinen deltog i den polske Arvefølgekrig, 1741 i Korpset under General Schulenburg, der sendtes England til Hjælp i Hannover, 1744—48 i de franske Hære under Morits af Sachsen og Valdemar Løvendal, ved hvilken Lejlighed han bl. a. deltog i Belejringen af Bergen op Zoom m. m. — og erhvervede sig derigjennem en Erfaring og Kundskabsfylde paa mangfoldige Omraader, der kom ham fortrinlig til Nytte senere ved hans Ind-

trædelse i den højere Administration. 1753 blev han udnævnt til Generaladjudant hos Frederik V og til Oberst af Kavalleriet, 1758 til Generalmajor og 1760 til Generalkvartermester, hvilken Stilling han beklædte, da Grev Saint-Germain 2 Aar senere stilledes i Spidsen for Hæren, først som Overgeneral, senere som Krigsminister.

Vanskelig kunde vel den geniale, men i sine Ideer tit fantastiske, i Administrationens Detailler uvidende, paastaaelige og overmodige franske Marskal have fundet en bedre Mand til Medhjælper end den bøjelige og beherskede, fint dannede og skarpt tænkende G., der til Punkt og Prikke kjendte Tjenesten. De synes ogsaa at have arbejdet godt sammen og i den Grad udfyldt hinanden, om man saa tør sige, at det maaske ikke bliver saa let at udrede, hvor meget der af det, der kom frem paa det hærorganisatoriske Omraade under Saint-Germains berømte Styrelse, skyldes Marskallen, hvor meget G.s Raad og smidige Pen. I Okt. 1763 ved Generalkrigsdirektoriets Oprettelse blev G. 2. Deputeret og Chef for 2. Departement, under hvilket sorterede Artilleri- og Ingeniørkorpserne, Fæstningerne, Militærfabrikkerne og Indkvarteringsvæsenet. Samtidig udnævntes han til hvid Ridder og Generallieutenant af Kavalleriet. Da Saint-Germain 1766 for første Gang fjærnedes fra Krigsstyrelsen, dimitteredes G. ligeledes fra sit Embede i Direktoriet og blev ansat som Vicekommandant i Glückstadt, en latterlig Post for en Mand med hans Rang og Evner, men vendte med Saint-Germain tilbage Aaret efter og blev nu 1. Deputeret. Ved Saint-Germains Fjærnelse anden Gang, i Dec. 1767, fra Direktoriet, der nu omdøbtes til Generalitets- og Kommissariatskollegiet, beholdt G. sin Post, og i Juni 1770 stilledes han i Spidsen for Kollegiet som dets Præses. Denne G.s Udnævnelse til Krigsvæsenets øverste Styrer faar en særegen Betydning, naar det erindres, at Struensees egen Udnævnelse til Lecteur hos Christian VII var gaaet umiddelbart forud. Det kan næppe være tvivlsomt, at G. var bleven haandgangen Mand hos den endnu i det skjulte virkende Magthaver, og mærkbart Spor i Danmarks Historie afsatte Forbindelsen, da Grev Bernstorff, den væsentligste Hindring for Struensees Planer og Saint-Germains og G.s gamle Modstander, styrtedes 15. Sept. 1770. Som bekjendt afgav det mislykkede Tog s. A. til Algier et belejligt Paaskud til Bernstorffs Afskedigelse, og G. havde selv Forsædet i den Kommission, der skulde undersøge, om Ministerens Forhold ved denne Lejlighed ikke maatte paadrage ham Tiltale og Straf. Samme Dag, Bernstorff fjærnedes, indtraadte G. som Medlem af

Gehejmekonseillet. Da dette ved Struensees Kabinetsordre hævedes i Dec. s. A., blev han Formand i den af 6 af Statens højeste Embedsmænd sammensatte «Konferens», der var at anse som et Slags Surrogat for Konseillet, og som havde at afgive sine Vota til Kongen om visse af Struensee forelagte Spørgsmaal. Saaledes var G. nu paa samtlige Omraader, militære som civile, Statens første Embedsmand næst Struensee og dennes nærmeste Raadgiver. Rimeligvis var dog paa dette Tidspunkt hans Indflydelse hos Struensee allerede i Aftagende og ikke svarende til hans Stilling. Han synes tvært imod at have haft nok at gjøre med at værge denne mod den personlig i langt intimere Forhold til Struensee staaende Grev Rantzau-Ascheberg, der var G.s Undermand saa vel i Kollegiet som i nævnte «Konferens», men følte sig kaldet til at indtage første Plads, og i Begyndelsen af 1771 fik G. en ny Medbejler til Magten i den fra Rusland hjemkaldte Oberst Falkenskjold. Det vil derfor næppe være rigtigt at tillægge G. direkte Ansvar for den nu med stærke Skridt sig nærmende Katastrofe. Ganske vist hedder det i den senere Anklage mod ham, «at Struensee idelig havde Omgang med ham, sjælden foretog sig noget uden hans Raadførsel og fast overalt fulgte hans Planer og Forsøg», men der er tilføjet: «navnlig i den første Tid». G. bemærkede selv ved sin Arrestation, at Arbejde havde han vel haft fuldt op af, men i næsten et helt Aar ikke høstet andet «als lauter Chagrin». Ogsaa vides det med Vished, at G. indtrængende advarede Struensee mod at nedlægge de 2 Elitekorpser, Livgarden til Hest og Livgarden til Fods, hvilken Foranstaltning mere end nogen anden blev den skæbnesvangre Draabe, der bragte Bægeret til at flyde over.

Uadskillelig knyttet til G.s Livsførelse og maaske den mægtigste blandt de Faktorer, der bragte ham til Rangstigens Top, er hans Hustru, Christine Sophie f. Ahlefeldt (f. 1747 † 1792), Datter af Oberst Henrik A. († 1765) og Indehaver af Enkedronningens Orden (1765) og Caroline Mathilde Ordenen (1771), hvem G ægtede 1764. Denne unge Kvinde virkede som fortryllende paa alle ved sin yndefulde Skjønhed, sit sprudlende Liv og sarkastiske Lune, og ved Christian VII's Hof — hvor hun sammen med Fruerne Bülow (f. Danneskjold-Samsøe) og Grevinde Holstein dannede dets «3 Gratier» — var hun lige saa uundværlig, naar Kongen havde sine daglige Spillepartier med Greverne Brandt og Holstein, som naar Caroline Mathilde kjørte Sommer i By til Hørsholm eller Frederiksborg med sine Hofdamer, ledsagede af galante Tilbedere, medens Mændene

bleve hjemme. Hendes Rygte kunde under disse Omstændigheder ikke blive pletfrit, uvist dog om med Føje, thi hendes fornemste Lidenskab synes at have været at bringe sin Mand frem, og, saaledes som det træffende er bleven bemærket, hun gav dem, der kunde gavne ham, Fortrinnet i sin Gunst.

Natten mellem 16. og 17. Jan. 1772 arresteredes Ægteparret i sit Hjem af Oberst Køller og Major Berbandt af falsterske Regiment og førtes til Citadellet. Begge toge det med Ro. Generalindens gode Humør fornægtede sig ikke, og spøgende sagde hun til Majoren, at det kun kunde være hende en Fornøjelse at gjøre sin Mand Selskab, og at det blot ærgrede hende, «dass dieser Tort nicht zu repariren stünde». Da deres lille Søn hørte om Fængslingen, skal han have sagt: «For Papa er jeg ikke bange, han har nok set sig for, men for Mama er jeg meget bange». Drengens Anelse slog ikke til, i det Undersøgelseskommissionen hurtig kom til det Resultat, at intet kunde lægges hende til Last, og i Maj blev hun ved kgl. Resolution frikjendt, dog med Advarsel for «udvist uforsigtig, ubetænksom og strafværdig Omgang». G., hvis Brøde vel i Virkeligheden ikke var større, blev derimod i Juni afskediget fra alle sine Embeder med Forbud mod at opholde sig i Sjælland, Fyn og Slesvig, hvorimod der tilstodes ham og hans Hustru hver 500 Rdl. om Aaret. Den rige Generalmajor J. F. Classen, en af Fru G.s mange Beundrere, traadte nu paa en smuk Maade hjælpende til, i det han strax udstedte en Forskrivning til G. og Hustru paa 1200 Dlr. aarlig, der skulde udredes af hans Gods Korselitse og udbetales dem, saa længe de levede, og efter deres Død til Sønnen Frederik Julius Chr. v. G. (f. i Kjøbenhavn 2. Avg. 1765) og dennes mandlige og kvindelige Descendenter. G. og Frue boede et Aars Tid i Vejle og flyttede derpaa til Itzeho, hvor G. døde 2. Maj 1783. Enken ægtede 1792 Grev C. A. v. d. Goltz (s. ovfr. S. 142). Sønnen benyttede ikke en ham given Tilladelse til at indtræde i den danske Hær, men gik først i fransk, derpaa i tysk Krigstjeneste og har i Bajern forplantet Slægten.

Politik og Historie II, 318. C. Nyrop, J. F. Classen. *S. A. Sørensen.*

v. Gähler, Sigismund Vilhelm, 1706—88, Overpræsident i Altona, Broder til den foregaaende, født i Haag 20. Okt. 1706, studerede udenlands, blev 1734 Stabssekretær ved det Hjælpekorps, der under General Mørner stødte til den tyske Rigsarmé ved Rhinen, Kancelliraad, 1747 Generalkrigskommissær i Slesvig og Holsten,

Konferensraad, 1757 Envoyé extraordinaire i Konstantinopel, i hvilken Egenskab han gjennemførte Afslutningen af en Traktat mellem Danmark og Porten, 1767 Overpræsident i Altona, s. A. Ridder af Danebrog, 1768 Gehejmeraad, 1770 dekoreret med l'union parfaite, 1771 tillige Kommissarius ved Tallotteriet, død 28. Dec. 1788. Gift 1728 med Jeanne Antoinette de la Mare († 20. Juli 1780). Han roses for sin velvillige Karakter og sin Omsorg for Altonas Opkomst.

Personalhist. Tidsskr. V, 55. Ny kgl. Saml., Fol., Nr. 744. Wichmann, Geschichte Altonas S. 208. Altonaische Addres-Comtoir-Nachrichten 1789, Nr. 2.

G. L. Wad.

Gøde, Henrik Clausen, —1676, Bogtrykker og Avisudgiver, er kjendt som Bogtrykker i Kjøbenhavn fra 1654. Ved Ægteskab (Nov. 1660) med kongl. og Universitetsbogtrykker Peder Morsings Enke Sophie fik han dennes Bestillinger og forenede lidt efter lidt paa sin Haand sin Formands Privilegier paa at trykke de ugentlige Aviser paa Dansk og Tysk (1663), danske Almanakker (1666) og Skolebøger (1667). Af Aviser har han dog kun udgivet tyske, først «Europäische wochentliche Zeitung», siden «Ordinarie Postzeitung». De udkom 2 Gange om Ugen med Postrytteren til Vignet, men bragte næsten kun udenlandske Nyheder. Almanakprivilegiet, som han maaske paa lidt snedig Vis havde vidst at trænge den tidligere Besidder ud af, havde nær kommet ham dyrt at staa. Tvært imod Recessen af 1643 skulde han have trykt Almanakkerne uden Censur og med de den Gang i dem almindelige Spaadomme. Generalfiskalen paastod ham dømt til Forbrydelse af Privilegier og Boslod og til Arbejde i Jærn paa Holmen for Livstid, men Højesteret frikjendte ham (Avg. 1672), da Recessen kun gjaldt de her i Landet beregnede Almanakker, ikke de fra Tysk oversatte, med Hensyn til hvilke G. havde forsyndet sig. Sidst i Aaret 1670 havde han paa Grund af Svagelighed afstaaet sine Privilegier som Kongens Bogtrykker til sin ndfr. nævnte Broder Jørgen, medens han dog som kongl. Betjent fik Frihed for Byens Skatter og Lov til at svare for Hofretten. G. var ved sin Død 10. Avg. 1676 vist en meget velstaaende Mand; foruden sin Gaard i Løvstræde ejede han Frøslevgaard i Stævns Herred. Hans Enke satte ham og sin første Mand et Epitafium i Trinitatis Kirke.

Stolpe, Dagspressen i Danm., især I, 202 ff. *P. Stolpe.*

Gøde, Jørgen Clausen, —1676, Bogtrykker og Avisudgiver. Efter 20. Dec. 1670 at være bleven udnævnt til Kongens Bogtrykker

ægtede han i Sommeren 1671 Dorothea Cassube, Datter af den velhavende Boghandler Christian C. (III, 421). Ved sin ovfr. nævnte Broder Henriks Død 1676 blev han tillige Universitetsbogtrykker, men døde allerede sidst i 1676 (begr. 6. Dec.). Sin Betydning har han som Udgiver af den første danske Ugeavis: «Ordinarie Posttidende», som fra Nov. 1672 udgik 2 Gange om Ugen, men fra Marts 1673 kun hver Onsdag som «Ordinære Posttidinger». Den bestod af 2 smaa Kvartblade og var efter Tidens Lejlighed ret vel forsynet med indenlandske Nyheder. Desuden trykkede han Bordings «Mercurius», udgav en dansk Maanedsavis og fortsatte Broderens «Ordinarie Postzeitung».

Stolpe, Dagspressen i Danm., især II, 206 ff. *P. Stolpe.*

Gølnitz, Abraham, —1640—, Rejsende og Politiker, var født i Danzig. Hans Navn er fortrinsvis bekjendt ved den interessante Beskrivelse af Nederlandenes og Frankrigs Geografi og Historie, som han udgav 1631 under Titel af: «Ulysses Belgico-Gallicus»; ogsaa af en geografisk Lærebog var han Forfatter. 1639 traadte han i Christian IV's Tjeneste, blev Sekretær i det tyske Kancelli og forfattede strax efter et Forsvarsskrift for Kongens Optræden lige over for et nederlandsk Gesandtskab. 1640 ledsagede han som Sekretær Hannibal Sehested til Spanien, hvorfra han kom tilbage 1641; kort efter har han vistnok opgivet sin Stilling i dansk Tjeneste. Hans Dødsaar kjendes ikke.

Allg. Deutsche Biographie IX. *J. A. Fridericia.*

Gøricke, Adolph Wilhelm Theodor, 1798—1885, Læge, var en Søn af Præst ved den danske Legation i Paris, senere ved Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn, Christian Georg Wilhelm G. og Sophie Elisabeth f. Cappaun og blev født i Paris 1. Febr. 1798. Han kom til Kjøbenhavn med Forældrene 1810 og dimitteredes 1817 fra Metropolitanskolen; 1822 absolverede han den medicinske Examen. Efter at han i 1824 havde taget Doktorgraden i Kiel, foretog han en længere Studierejse gjennem Tyskland, Frankrig og England og nedsatte sig efter Tilbagekomsten her fra som praktiserende Læge i Odense, hvor han 1830 tillige blev Læge ved Graabrødrehospitals Daareafdeling og 1831 ægtede Julie Marie Massmann, en Datter af den fortjente Præst ved Frederiks tyske Kirke Nicolaus Hinrich M. og selv den sidste af Slægten M. i Danmark († 14. Okt. 1883). Ved sin Virksomhed i Odense er-

hvervede G. sig Anerkjendelse og Anseelse, og da Klagerne over Forholdene i St. Hans Hospital paa Bistrupgaard i 1831 gjorde sig saa stærkt gjældende, at Anstaltens hidtidige Overlæge, Kirurgen Seidelin, foranledigedes til at fratræde, henvendtes Opmærksomheden paa G. som den eneste danske Læge, der var kvalificeret til at overtage den ledige Stilling. I Slutningen af 1831 modtog han ogsaa Udnævnelse og søgte i den følgende Tid at hævde og styrke sin Avtoritet ved publicerede Redegjørelser for Hospitalets Virksomhed ligesom ogsaa ved enkelte andre psykiatriske Afhandlinger af mere videnskabelig Karakter, der navnlig tryktes i «Bibliothek for Læger» og senere i «Hospitalsmeddelelser», af hvilket Tidsskrift han var Medudgiver. Som et officielt Tegn paa Anerkjendelse tildeltes der ham 1847 Professortitelen.

Hans milde, humane Aand gav sig hurtig efter hans Ansættelse paa St. Hans Hospital Udslag i Forbedringer af de sindssyges Vilkaar, navnlig Afskaffelse af en Del af det tidligere anvendte Tvangs- og Straffesystem, og hans udmærkede Hustru støttede ham i disse menneskekjærlige Bestræbelser. Men i den, ganske særlig paa Sindssygevæsenets Omraade, saa urolige og reformivrige Periode, hvorunder hans Funktionstid som Overlæge indtraf, formaaede han dog ikke ret at hævde sin Avtoritet eller tilfredsstille de Krav, der stilledes til ham fra Reformatorernes Side. Allerede tidlig blev hans Virksomhed og særlig hans Mangel paa Energi lige over for sin foresatte, den kjøbenhavnske Fattigdirektion, Gjenstand for nærgaaende Angreb i Avisartikler og særskilte Brochurer. Af den Komité, der nedsattes 1857 til en Reorganisation af Hospitalet, var han vel et selvskrevet Medlem, men det var hans tidligere Lægekandidat og senere skarpe Kritiker Selmer, der her gjorde Psykiatriens nye Synspunkter og Krav avtoritetsmæssig gjældende. Ved Slutningen af 1862 trak han sig tilbage fra Overlægestillingen, hvorefter han udnævntes til Etatsraad og privatiserede i Kjøbenhavn. Under sit Ophold her var han fra Diakonissestiftelsens Oprettelse i 1863 et virksomt Medlem af dennes Bestyrelse og Leder af Diakonissernes Uddannelse, ligesom han ogsaa var Medlem af Repræsentantskabet for det kjøbenhavnske Asylselskab og af Centralkomiteen. Han døde i Kjøbenhavn 2. Okt. 1885.

Erslew, Forf. Lex. Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. Aarsberetning for St. Hans Hospital 1885. *Jul. Petersen.*

Gørsting, s. Gyrsting.

v. Gørtz, Carl Friedrich Adam Greve v. **Schlitz** kaldet, 1733—97, Officer. Hans Fader, Grev Georg Friedrich, var Besidder af Rigsgrevskabet Schlitz i Franken (nu i Storhertugdømmet Hessen); Moderen, Grevinde Friederike, var af samme Slægt, men af Linjen Rittmarshausen. Født 21. Dec. 1733 nød G. Undervisning ved Collegium Carolinum i Brunsvig og traadte 1750 ind i den hessiske Armé. Han var stegen til Oberst, da han i Marts 1762 blev kaldet til Danmark og med samme Grad og Anciennitet fra 1760 ansat ved Generalstaben af den paa Rigets Sydgrænse mobiliserede Hær; s. A. udnævntes han til Kammerherre og 1763 til Chef for fynske gevorbne Dragonregiment. G. omtales som en Æventyrer med «et sort Hjærte og en tom Pung»; hans smukke Ydre og vindende Væsen skaffede ham imidlertid snart indflydelsesrige Forbindelser, hvis Tal forøgedes ved hans Ægteskab (15. Juni 1764) med Charlotte Louise Komtesse Knuth (f. 1745 † 1812), Datter af Stiftamtmand E. C. Greve K. og dennes 1. Hustru, f. Monteleone-Gyldensten. Under Christian VII kom G., hvis lette, frivole Konversation morede Kongen, til at høre til dennes intime Kreds. Lige saa yndet var han af Feltmarskal, Grev Saint-Germain, hvad der dog tyder paa, at G. ikke har været uden Dygtighed som Militær, og da Marskallen i Marts 1767 for anden Gang blev sat i Spidsen for Generalkrigsdirektoriet, kaldtes G. til Deputeret i dette samt til Kommandør for «den kombinerede Livgarde til Hest og til Fods»; inden Maaneden var omme, var han dog atter fjærnet fra begge disse høje Poster. Sammen med en anden af Kongens Favoriter, den preussiske Gesandt v. Borcke, havde G. nemlig indladt sig i Intriger for at faa J. H. E. Bernstorff fortrængt fra Udenrigsstyrelsen, netop som denne var ved at bringe Forhandlingerne om den foreløbige Mageskiftetraktat med det gottorpske Hus til Afslutning. For at skaffe G. af Vejen fik Bernstorff ham saa akkrediteret som Minister ved Hoffet i Berlin, og da G. gjorde Vanskeligheder ved at forlade Kjøbenhavn, blev han paa Foranledning af den russiske Minister v. Saldern tvungen dertil, hvorhos Udnævnelserne til Deputeret og til Kommandør for Garden tilbagekaldtes. Derimod fik G. sit Dragonregiment igjen og anvendtes ikke længe efter som Kommissær ved nogle opløste Regimenters Indlemmelse i bestaaende Afdelinger. Men henimod Aarets Slutning styrtedes Saint-Germain for anden Gang, og G. blev 10. Dec. uden Pension afskediget fra sin militære, 2 Dage senere fra sin diplomatiske Stilling. Han traadte nu i Tjeneste hos Frederik II af Preussen, blev snart persona grata hos denne og benyttet ved

fortrolige Sendelser til forskjellige Hoffer; det var ogsaa ham, der forestillede den landflygtige Mirabeau for Kongen. 1777 blev G. Generalmajor og Chef for et Kyrasserregiment, 1786 Generallieutenant og 1795 General af Kavalleriet. Han døde 24. Avg. 1797 i sin Garnison Ohlau i Schlesien.

Allg. Deutsche Biographie IX. Hist. Tidsskr. 2. R. IV, 580 f.; 4. R. III, 102 ff. Vedel, Den ældre Grev Bernstorffs Ministerium S. 292 ff.

H. W. Harbou.

v. Gørtz, Georg Heinrich Friherre **v. Schlitz** kaldet, 1668—1719, holsten-gottorpsk og svensk Statsmand. Hans Fader, Philip Friherre v. G., var Hauptmann i den frankiske Kreds; Moderen var en Minnigerode. G. studerede i Jena, hvor han mistede sit ene Øje i en Duel. Ved Anbefaling af en Onkel, der tidligere havde været Hofmester hos Hertug Frederik IV af Gottorp, opnaaede han Stillingen som Kammerherre i gottorpsk Tjeneste. Enkehertuginde Hedevig Sophie gjorde ham til Gehejmeraad, og endnu større Indflydelse naaede han efter hendes Død (1708), da Administratoren, Christian August, der under den unge Hertug Carl Frederiks Mindreaarighed var Regent i Holsten-Gottorp, i længere Tid lyttede mere til hans Raad end til nogen andens. Men for at vinde denne Stilling sikkert maatte han have en Mand af Vejen, der i en Række Aar havde været den betydeligste af de gottorpske Statsmænd, nemlig den gamle Gehejmeraad Wedderkopp, og det lykkedes ham ikke blot at faa denne styrtet, men ogsaa at faa ham sat i Fængsel i Fæstningen Tønning (1709). Skjønt Wedderkopp havde været en bitter Fjende af Danmark, overgik G. ham maaske i sin Iver for alle Vegne, hvor han kunde, at træde i Vejen for vort Fædreland. I Sverige haabede han at finde den nødvendige Støtte, og vi se ham derfor i Aaret 1706 rejse til Carl XII under dennes Ophold i Altranstädt for at drage Gavn af hans velkjendte Kjærlighed til den gottorpske Slægt. G. var i høj Grad et snildt Hoved, og han var lige saa hensynsløs i sine Midler som utrættelig i Kombinationer; men uheldigvis holdt han for meget af det kunstlede, og det upaalidelige i hans Karakter vakte baade personligt Had mod ham hos adskillige af dem, han fik at gjøre med, og skabte Mistillid imod ham som Diplomat og Statsmand. I det han i en Række Aar gjorde det til sin Hovedopgave at bekæmpe den danske Regering, søgte han at forværre enhver af de jævnlige Stridigheder, som i hin Tid fandt Sted mellem den og Gottorperne, saaledes den i og for sig latterlige Frakturstrid,

ɔ: en Strid, om man ved de Forordninger, der udstedtes i Fællesskab af den danske Konge og den gottorpske Hertug, skulde trykke begge Navne med lige store Frakturbogstaver eller ikke. Men især gik hans Tragten ud paa at faa, hvad der endnu var tilbage af Fællesregering, ganske ophævet.

Carl XII's Nederlag ved Pultava (1709) og de Trængsler, som derefter kom over Sverige, vare lidet til Gavn for denne Politik og gjorde visse Hensyn til Danmark nødvendige. Hvis den Alliance, som Frederik IV af Danmark nu knyttede med Zar Peter og August II af Sachsen, førte til Sveriges Ydmygelse, var Støtten for Gottorps Sikkerhed borte. Næppe har nogen derfor med opmærksommere Øje end G. fulgt Krigens Gang, især da den i 1711 og 1712 fik Nordtyskland til Hovedskueplads. Da Stenbock efter sin Sejer ved Gadebusch trængte ind i Holsten for at forfølge de danske, og Russerne og Sachserne droge efter ham, kom et kritisk Øjeblik for G. som Leder af den gottorpske Politik. Samtidig med at Administratoren skriftlig havde lykønsket Stenbock til hans Sejer, havde G. personlig i Flensborg givet Kong Frederik højtidelige Forsikringer om, at Gottorp vilde bevare Nevtraliteten. Men det var dog netop dette, G. og den gottorpske Regerings andre Medlemmer ikke gjorde, da det kom til Stykket. For at hjælpe Stenbock, der var i Fare for at blive omringet fra alle Kanter og allerede var naaet til Frederiksstad, besluttede de at imødekomme hans Ønske om, at Fæstningen Tønnings Porte maatte blive aabnede for ham. Der sluttedes en hemmelig Traktat med ham herom (af Dato 23. Jan. 1713); men for at Frederik IV ikke skulde kunne opfatte det som et Nevtralitetsbrud, lavede man en falsk Ordre, som den umyndige Hertug Carl Frederik ovre i Sverige, hvor han opholdt sig, skulde have skrevet 23. Juli 1712. Ved den blev det befalet Kommandanten i Tønning, under Straf af Ære og Liv, i paakommende Tilfælde at optage Stenbock og hans Tropper i Fæstningen. G. og hans Kolleger haabede, at Kommandanten skulde rette sig herefter, og at man saa bag efter, naar de danske klagede over Nevtralitetsbrud, kunde kaste Skylden paa ham som den, der havde adlydt en umyndig Fyrstes Ordre. Men uheldigvis slog Fiffet fejl. Da to holstenske Gehejmeraader overbragte Kommandanten denne Ordre, nægtede han at adlyde, med mindre han fik Befaling af Administratoren dertil. Denne Befaling maatte de da rykke frem med, og hermed havde den Gørtzske fine Plan faaet et Knæk. Fik de danske en Gang alle Aktstykkerne i deres

Haand, vilde den gottorpske Regering komme til at staa som den, der havde brudt sin Nevtralitet. Imidlertid gik det efter Overenskomsten med Stenbock, der 14. Febr. 1713 blev optaget i Fæstningen.

Strax herefter lod Frederik IV de gottorpske Lande besætte og sekvestrere. Dog lykkedes det G. med megen Snildhed at gjøre ham vaklende i sin Opfattelse af, at Gottorp havde brudt Nevtraliteten, og Kongen lovede at give Slip paa disse Landskaber, hvis G. ved sin Mægling fik Svenskerne til at rømme Tønning paa en Maade, der fandt Kongens Bifald. Men G. gik underfundig til Værks, Frederik IV kasserede hans Mægling, og Stenbock maatte kapitulere (16. Maj 1713), uden at G. havde opnaaet noget.

Denne opgav dog ikke Spillet. I Forening med den svenske Statsmand og General Wellingk vilde han prøve paa at faa Preussen til at træde op imod Frederik IV. Han fik 22. Juni 1713 sluttet en Traktat med Frederik Vilhelm I af Preussen, hvorefter preussiske og gottorpske Tropper skulde besætte Stettin og Wismar og sikre de svensk-tyske Landes Nevtralitet, Preussen skulde virke for Gottorps Restitution og skaffe Sverige en antagelig Fred, medens det til Vederlag ved den endelige Fred skulde have Forpommern indtil Floden Peene. Desto værre for G.s Plan vilde den svenske Kommandant i Stettin ikke rømme denne By, og derpaa trak Frederik Vilhelm sig tilbage. Saa søgte G. at skille Frederik IV fra hans allierede. Han traf Aftale med den russiske General Menzikof og den sachsiske General Flemming om, at de skulde erobre Stettin, og om at, naar det var sket, sachsiske Tropper i Forbindelse med et Par i gottorpsk Sold staaende Regimenter skulde besætte Byen; Sachsen skulde da paatage sig at hjælpe Gottorp imod Danmark. Men næppe havde Svenskerne maattet forlade Stettin, førend Frederik Vilhelm meldte sig som lysthavende, og det maatte indrømmes ham at lade Tropper rykke ind i Byen. Han fik den som foreløbig Besiddelse indtil Freden, imod at han skulde sikre de svensk-tyske Landes Nevtralitet. Tillige var det Meningen, at han skulde tage Gottorp under Armene. Man havde imidlertid gjort Regning uden Zar Peter, hvem Frederik IV fik til at forkaste den sluttede Overenskomst. Herved var Frederik Vilhelm løst fra sin traktatmæssige Forpligtelse til Gottorp, og da Carl XII ikke vilde finde sig i, at han havde faaet sine Tropper ind i Stettin, førte Forholdene til, at den preussiske Konge blev Frederik IV's egen allierede. G.s Finesser havde kun voldt ham selv Nederlag. Han var ikke heldigere med andre Forsøg,

han gjorde paa at faa fremmede Magter til at hindre den danske Konge i at faa Bugt med Tønning, som de danske stadig holdt blokeret. 7. Febr. 1714 maatte Byen kapitulere ved Sult, og nu kom de for G. og hans Kolleger i den gottorpske Regering højst kompromitterende Aktstykker for en Dag, hvorved Nevtralitetsbruddet klart kunde godtgjøres. Oven i Kjøbet blev Zar Peter saa forbitret ved at høre derom, at han afbrød nogle Forhandlinger, G. ved Hjælp af en gottorpsk Diplomat, Bassewitz, havde aabnet med ham for at faa ham til at tage sig af Hertug Carl Frederik. Om denne Underhandling, saaledes som det har været paastaaet, har sigtet til at sætte Gottorperne paa Sveriges Trone i Steden for Carl XII, maa staa uafgjort hen. Et gjensidigt Bombardement af injurierende Skrivelser imellem G. og Bassewitz var Efterspillet til Underhandlingen. Da G. tillige skrev bidende Flyveskrifter imod Kongen af Preussens Ministre, forbød Frederik Vilhelm ham Adgang til sit Hof.

Det var kun en krank Lykke, G. hidtil havde haft; men hans vidunderlige Elasticitet svigtede ham dog ikke. Da Carl XII kom hjem fra Tyrkiet til Stralsund og lod ham kalde til sig i denne By (1715), forstod han saaledes at vinde den svenske Konge, at denne fattede en næsten blind Tillid til ham. Han var i de sidste Aar af Carl XII's Regering baade hans vigtigste Diplomat og hans alt formaaende Raadgiver paa Finansvæsenets Omraade. I det enkelte vedrører hans Virksomhed som svensk Statsmand os ikke. Men naar i Almindelighed de Skridt, hvorved han søgte at oparbejde Kong Carls Sag, maatte faa Betydning for den dansk-norske Stats Magtstilling, saa gjaldt det særlig om den Plan, han lagde paa at skille Zar Peter fra Frederik IV. Med Kløgt benyttede han sig af den Spænding, der i Aaret 1716 havde udviklet sig imellem disse 2 Fyrster; han opnaaede under Zarens Ophold i Holland i Vinteren 1716—17 en Samtale med ham paa Slottet Loo, hvor de første Grundlinjer til en Overenskomst rimeligvis bleve dragne. Senere fik han i Aaret 1718 under de, tit omtalte, men endnu ikke nøjagtig kjendte Forhandlinger paa Aalandsøerne Lejlighed til at arbejde for sin Plan. Men hans Tanke at skulle skaffe en Fred til Veje, hvorved Sverige gjorde Afstaaelser imod Øst til Rusland, imod at det fik Vederlag i Norge, var allerede af den Grund uigjennemførlig, at Carl XII ingen Afstaaelse vilde gjøre til Rusland. Snart efter gjorde Kongens Fald fuldstændig Ende paa G.s Virksomhed baade som Diplomat og i andre Retninger. Den Hensyns-

løshed eller rettere Voldsomhed, hvormed han i det aldeles udpinte Sverige havde skaffet Kongen de finansielle Midler, han behøvede til sine sidste, fortvivlede Anstrængelser, havde vakt en saadan Forbitrelse imod G., at han efter en Rettergang af meget tvivlsom Retfærdighed maatte bestige Skafottet 20. Febr. (g. St.) 1719.

A. Hojer, Friedrich IV glorwürdigstes Leben. Hist. Tidsskr. 4. R. VI og 5. R. III. Allg. Deutsche Biographie IX. *E. Holm.*

Gørtze, s. Gjordsen.

Gøtzsche, Henning Christopher, 1788—1872, Præst, Søn af Sognepræst Hans Philip G. (f. 1752 † 1829) og Sophie Amalie f. Plesner (f. 1750 † 1793), er født i Jyderup 21. Sept. 1788, dimitteret fra Slagelse 1805 og tog theologisk Embedsexamen 1810. I 4 Aar var han derefter Lærer ved Artillerikadetinstituttet, til han 1814 blev Lektor i Dansk i Kiel. 1822 blev han Sognepræst i Finderup i Holbæk Amt, og her virkede han til Slutningen af 1868. Han døde 27. Maj 1872. Han ægtede 1814 Johanne Marie Jacobsen (f. 1792 † 1864), Datter af Sognepræst Chr. Fred. J. i Stifts-Bjærgby. — G. har skrevet et af Landhusholdningsselskabet med dets 2. Guldmedaille belønnet Skrift: «And. Johansens eller den brave Bondes Liv og Levned, fortalt af ham selv» (1819), om hvilket det træffende blev sagt, at de Personer, det handlede om, vare alle «saadanne gode, kjærlige, elskelige Væsener, de gjøre alle saa megen Gavn, ere saa flittige, dydige og gudsfrygtige, saa man tror sig ved Læsningen hensat paa en anden Klode». Et andet Skrift af ham, «Forsøg til en Læsebog for Almueskolerne» (1822), oplevede mange Oplag (1863 udkom 9. Oplag).

Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Gøtzsche, Karl Viggo, f. 1833, Præst, Søn af den foregaaende. Født 15. Jan. 1833 blev han Student fra Slagelse 1849 og theologisk Kandidat 1855. Efter i nogen Tid at have været theologisk Manuduktør og efter at have foretaget en Udenlandsrejse blev han 1861 Kateket i Fredericia og 1868 Sognepræst til Sæby og Gjershøj paa Sjælland; i 1875 vendte han tilbage til Fredericia som Sognepræst til Michaelis Kirke med Annexet Erritsø, i hvilket Embede han endnu virker. G. maa nærmest siges at tilhøre «Indre Mission», men han hører til dem, som bestræbe sig for ikke at være Partimænd, og som have arbejdet for, at de forskjellige folkekirkelige Retninger kunne mødes i Enighed. Til dette Formaals Fremme

udgav han 1867—68 «Kirkeligt Maanedsblad». Han er Forfatter af «Det babyloniske Fangenskab, ti bibelske Foredrag» (1883), og af «Vor Herres Jesu Christi Gjenkomst, Bibellæsninger over Matth. 24.» (1888); han har tillige været Medudgiver af «Forslag til Fornyelse af Salmebogens rituelle Del», 2. Udg. (1888). — I 1861 ægtede han Ane Marie Pouline Hjort, en Datter af Herredsfoged, Justitsraad S. C. F. H.; hun døde 18. Febr. 1885.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 125. *V. Schousboe.*

Gøye, s. Gjøe.

Haack, August Christian Wilhelm, 1788—1821, Skuespiller. Aug. H. fødtes 20. Dec. 1788 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, August Wilhelm H. († 1828) var Bud og Fyrbøder ved Hof- og Stadsretten. Faderen ønskede, at Sønnen skulde gaa den akademiske Vej, men saa snart den dramatiske Skole oprettedes i 1804, meldte denne sig der, blev antaget og debuterede ved Skolens 2. offentlige Forestilling paa Hoftheatret 15. Maj 1806 som Aagerkarlen Puf i Ewalds «Harlekin Patriot». Den ikke almindelige Evne for nøjagtig Fremstilling af Gammelmandsvæsen, han her viste, skaffede ham hurtig mange Roller, saa vel i dette som i andre Fag. I 1810 udførte han saaledes med Glans Per Degn i «Erasmus Montanus», ansattes s. A. som kgl. Skuespiller, og fra nu af voxede hans Evner med hver ny Rolle; i Sommeren 1819 besøgte han med offentlig Understøttelse tyske og franske Theatre. Den danske Scene nød ikke længe Gavn af de paa denne Rejse indvundne Kundskaber, thi den Tilbøjelighed for Flasken, som længe havde været at spore hos ham, tog nu saa stærkt til, at han jævnlig forsømte sine Theaterpligter; Overskou fortæller, at han i 1820 for en Tjenesteforsømmelse af denne Grund idømtes Blaataarnsstraf, og at denne Ydmygelse ganske undergravede hans Viljeskraft. 11. Jan. 1821 spillede han Mester Jacob i «Den gjerrige», det blev hans sidste Optræden; d. 15. om Aftenen fik han pludselig heftige Krampeanfald, og d. 18. døde han.

H.s Kunstnerfysiognomi synes præget af en hurtig Forstand, der i ungdommelig Selvtillid tror sig sine Omgivelser ikke lidt overlegen; denne Selvbevidsthed lod sig nemt anvende baade i Komediens og Tragediens Ramme, og den forklarer baade hans Fortrin — den originale Opfattelse — og hans Fejl — den karikerende Overdrivelse. I Komedien krængede han Selvtillidens

Vrangside frem, f. Ex. til Per Degns fedtede Degnekaglen i «Erasmus Montanus», til Jeronimus' forhippede Rangsyge i «Den honnette Ambition», til Don Ranudos dumstolte Fødselshovmod; i Tragedien derimod højnede og forædlede han Selvbevidstheden, f. Ex. til kjæk Trofasthed hos Hamund i «Hagbart og Signe», til alvorstung Værdighed hos Aanden i «Hamlet», til viljestærk Mandighed hos Macduff i «Macbeth».

H. ægtede 23. Avg. 1813 Jomfru Anna Sophie Aubertin (f. 24. Okt. 1787); hun ansattes 1812 ved Theatret som Sangerinde, men opnaaede ingen Debut, da hun mistede Hørelsen, og afskedigedes ved Udgangen af Theateraaret 1820—21. Hun døde 1860.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. Overskou, Den danske Skueplads IV. *Arthur Aumont.*

Haagen, Christian Wilhelm, 1792—1871, Bankdirektør, en Søn af nedennævnte Politidirektør Hans H., fødtes i Kjøbenhavn 21. Febr. 1792, blev 1809 privat dimitteret til Universitetet, tog 1812 theoretisk og 1813 praktisk juridisk Examen, var fra 1815—38 Overretsprokurator i Kjøbenhavn og nød som saadan almindelig Tillid, blev 1836 Repræsentant i Nationalbanken, var fra 1838—69 en af Bankens Direktører, blev tillige 1841 Kurator for Waisenhuset, var fra 1854—59, da Missionskollegiet ophævedes, Medlem af dette, og fra 1854 til sin Død, 24. Jan. 1871, Meddirektør for Waisenhuset. Desuden var han fra 1851 indtil sin Død Medlem af Administrationen for Kreditkassen for Husejere i Kjøbenhavn og fra 1860 til sin Død Medlem af Direktionen for det almindelige Brandassurancekompagni for Varer og Effekter. Ogsaa i det kommunale og det politiske Liv tog han til sin Tid virksom Del. Saaledes var han Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn fra 1840—46, valgtes fra 1834 gjentagne Gange til Stænderdeputeret for Kjøbenhavn og virkede i denne Egenskab bl. a. ivrig for Tallotteriets Ophævelse. 1842 blev han Etatsraad, 1862 Konferensraad. I sine yngre Dage nærede han liberale Anskuelser, var Repræsentant for Selskabet til Trykkefrihedens rette Brug og gjorde sig særlig bemærket ved sit Defensorat for Professor David i den mod denne anlagte bekjendte Generalfiskalsag 1835 (IV, 214). Men allerede i Slutningen af Christian VIII's Regering gik hans Anskuelse i mere konservativ Retning, og han blev efterhaanden en heftig Modstander af alle frie Rørelser. Det var derfor ganske naturligt, at han under det Ørstedske Ministerium i 1854 blev kongevalgt Medlem af Rigsraadet, en Stilling, som han

beholdt indtil 1866. Han er Forfatter dels til et Par Lystspil, dog uden blivende Værd, dels til nogle politiske og finansielle Afhandlinger. 21. Febr. 1820 blev han gift med Elise Agathe Ketty Kornerup (f. 17. Dec. 1798 † 20. Jan. 1878), en Datter af Justitsraad, Kontorchef i General-Toldkammeret Christian K. og Anna Frederikke f. Müller.

Erslew, Forf. Lex. *G. Kringelbach.*

Haagen, Hans, 1754—1815, Politidirektør, er født 19. Dec. 1754 paa Christianshavn; hans Fader, Johannes H., var islandsk Kjøbmand og Brygger, hans Moder var Christiana Marthina f. Kjærulff. Han blev Student 1770, 1782 Prokurator, 1788 Søkrigsprokurør og 1800 Politimester i Kjøbenhavn. 1804 blev han Etatsraad. I hans Tid indtraf Slaget paa Reden 1801 og Bombardementet 1807, under hvilke han viste sig sin Post voxen, og navnlig under Bombardementet var han uafladelig paa Færde uden at tage Hensyn til sig selv. Paa Grund af en Klage fra den preussiske Chargé d'affaires over, at 2 arresterede preussiske Skippere vare blevne ledsagede til ham af Politibetjente, og da H. paa sin Side ikke vilde tage imod Udenrigsdepartementets Irettesættelse, modtog han Tilkjendegivelsen af Kongens allerhøjeste Misbilligelse og indgav derpaa sin Begjæring om Afsked, der bevilgedes 13. Jan. 1809, men 14 Dage efter blev han udnævnt til Ridder af Danebrog og 1812 til Generalavditør i Søetaten. Derpaa deltes Politimesterens Forretninger, saaledes at der blev en særlig Justitiarius i Politiretten, og Chefen for det exekutive Politi fik Titel af Politidirektør. 1814 blev H. Politidirektør, men døde 3. Juli 1815. Han var en udmærket dygtig, hæderlig, elskværdig, tarvelig og godgjørende Mand, der var meget afholdt; derfor kunde hans Personlighed afholde Kjøbenhavnerne fra Krænkelser mod General Peymann i Anledning af Overgivelsen 1807. Han blev 1786 gift med Anne Cathrine Mengs († 1836), hvis Fader, C. V. M., var Protokollist.

Erslew, Forf. Lex. Rubin, 1807—14 S. 618. Personalhist. Tidsskr. I, 297 ff. *O. Nielsen.*

Haas, Johan Jacob Georg, 1756—1817, Kobberstikker, 3. Søn af nedennævnte Jonas H., var født i Kjøbenhavn 1756 (døbt 23. Juli). Han skulde være Kobberstikker ligesom Faderen og 2 ældre Brødre og besøgte allerede som Barn Akademiet, hvor han hurtig gjorde saa store Fremskridt i Kunsten, at han i 1776, mellem 20 og 21 Aar gammel, vandt den store Guldmedaille. Dermed fulgte der Ret til at komme til Udlandet som Akademiets «Pensionær», men

Rejsestipendierne lode stundum vente længe paa sig og vare baade faa og smaa, for H.s Vedkommende saaledes kun 100 Rdl. K. aarlig i 2 eller 3 Aar. Skjønt man i Paris ikke skulde komme langt med denne ubetydelige Sum, gav H. sig dog trøstig paa Vejen til Frankrigs Hovedstad, ankom der til og opnaaede hurtig at komme under den berømte N. de Launays Haand, hvor Clemens nogle Aar før havde været. Efter i 1781 at have faaet sit knappe Stipendium forøget og forlænget studerede H. kraftig videre og fuldendte i 1782 et vakkert Stik efter J. B. Pierres «Thracerkongen Diomedes opædes af sine egne Heste». Paa dette Stik blev H. Medlem af Akademiet i Paris og ligeledes (Jan. 1783) af Akademiet i Kjøbenhavn, til hvilken By han omtrent samtidig dermed vendte tilbage. — At være Medlem af 2 Akademier var nu meget godt og hæderligt — det var end ikke vor Kunstskoles Direktør —, men nu gjaldt det for H. om at finde Sysselsættelse. Men det havde sine Vanskeligheder hermed, thi Tiden var kølig lige over for Kunst og Kunstnere, og Kobberstikkeriets gyldne Dage vare forbi. Tilmed var der ingen Mangel paa Kobberstikkere her hjemme, og det større Kunstnere end H. (Clemens, Preisler). H. søgte forgjæves om et Professorat ved Modelskolen, forgjæves om Pladsen som Arkivtegner efter Søren Abildgaard, forgjæves om Fribolig paa Charlottenborg; intet vilde i Begyndelsen lykkes for ham. Vel fik han Titel af Hofkobberstikker og en aarlig Understøttelse af Kongens Kasse, men med Arbejde var det kun saa som saa, og hans Kaar vare og bleve trange. I 1810 lykkedes det ham at blive Professor ved Modelskolen, ja han sejrede her endog over en Medansøger som Clemens — hvem H. stedse stod temmelig uvenlig lige over for, og med hvem han som Kunstner ingenlunde kunde maale sig —, men denne sene Medbør forbedrede ikke hans Kaar, han var fattig og blev fattig. Af hans Arbejder kan foruden ovenfor omtalte Diomedes nævnes hans «Elisa og den sunamitiske Kvinde», Lægen Winsløws Portræt efter Juel og hans «Udsigt over Store Bælt», efter P. Cramer. Hans Stik til Jfr. Biehls Oversættelse af «Don Quixote» og efter C. A. Lorentzens norske Landskaber ere af meget underordnet Betydning, skjønt navnlig de sidste i sin Tid sattes højt. — H. var allerede en ældre Mand, da han i 1809 fik Tid og Raad til at gifte sig. Hans Hustru hed Johanne Christine f. Sønderup. H. døde i Kjøbenhavn 10. Maj 1817. Enken døde først 1835.

Kjøbenhavns Skilderie 1830, Sp. 739. Weilbach, Konstnerlex. Meier, Wiedewelt S. 193.

F. J. Meier.

Haas, Johan Meno, 1752—1833, Kobberstikker, ældste Søn af nedennævnte Jonas H., var født i Hamborg 30. Maj 1752, men kom, 1 Aar gammel, med Forældrene til Kjøbenhavn, hvor han i en ung Alder frekventerede Akademiet og nød sin Faders og J. M. Preislers Undervisning. H. blev en frugtbar, men middelmaadig Kunstner. De fleste af hans Stik her hjemme fra ere smaa beskedne Portrætter og Prospekter. I 1782 eller 1783 drog han til Paris, hvor han i nogen Tid arbejdede under N. de Launay, men kaldtes i 1786 til Berlin, af hvis Kunstakademi han i 1793 blev Medlem efter et Par Aar før at have fuldendt sit bekjendte Stik «Hagars Forstødelse». H. opnaaede en meget høj Alder. Han døde i Berlin 16. Okt. 1833. Hans Hustru, Birgitte Cathrine (f. 1758), var det 5. af den ypperlige holbergske Aktør M. U. Hortulans 7 Børn.

Kjøbenhavns Skilderie 1830, Sp. 740. Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge S. 230. Weilbach, Konstnerlex. *F. J. Meier.*

Haas, Jonas, 1720—75, Kobberstikker, var født i Nürnberg og fandt, efter i en Del Aar at have arbejdet i Hamborg (til 1752), som flere andre nürnbergske Kunstnere: Preisler, Tuscher, Wust, Keil, Regenfuss, Vejen til Kjøbenhavn, hvortil han ankom i 1753. Skjønt han var en meget maadelig Kunstner — den ingenlunde kræsne eller forvænte Sandvig kalder hans Christian VI i 8° «et hæsseligt Stykke» og erklærer hans Poul Løvenørn, efter Brünnich, for «H.s Mesterstykke» —, slog han dog godt an her hjemme, blev meget sysselsat og ikke længe efter sin Ankomst her til udnævnt til Universitetets Kobberstikker (1755). Foruden en stor Mængde mindre Portrætter af samtidige eller afdøde Personer stak han til Thurahs «Bornholm», til Pontoppidans «Danske Atlas», Vignetter til Fr. Nordens Rejse o. m. Han havde i Hamborg ægtet Anna Rosine Fritsch, Datter af den bekjendte Kobberstikker F.; med hende havde han 4 Børn, af hvilke de 3, Meno, Jonas og Johan Jacob H., bleve Kobberstikkere. H. døde i Kjøbenhavn 10. April 1775.

Weinwich, Kunstens Hist. i Danm. og Norge S. 142. Kjøbenhavns Skilderie 1830, Sp. 738. Weilbach, Konstnerlex. *F. J. Meier.*

Haase, John Vilhelm Nicolai Anton Angelo, f. 1838, Redaktør. Angelo H. er født 3. Juli 1838 i Roskilde. Faderen, Joachim Christoper H., gift med Johanne Gotfrede f. Angelo, var først Kjøbmand i Roskilde, senere konstit. Kancellist i Statsbogholderiet. Sønnen blev 1857 Student fra Metropolitanskolen. Hans juridiske

Studier afbrødes ved Indkaldelse til Militærtjeneste i 1864, og efter Krigens Ophør ansattes han som Lærer ved de offentlige Skoler i Kjøbenhavn, i hvilken Stilling han endnu virker. 1870 ægtede han Julie Emma Biilmann (f. 21. Marts 1845). — Allerede i 1863 var H. kommen ind paa journalistisk Virksomhed, i det han — bl. a. sammen med Ungdomsvennen Vilhelm Topsøe — stiftede det illustrerede Ugeblad «Sværmere»; kort efter ansattes han ved «Folkets Avis», hvis Redaktionssekretær han var i 6 Aar, og i 1874 overtog han Redaktionen af Vittighedsbladet «Punch», som han nu har ledet i 18 Aar. Adskillige Oversættelser skyldes H. (R. Baumbachs «Guldmagerne» og «Krønniker»), og i 1888 udgav han «Historiske Anskuelsesbilleder», der s. A. præmieredes paa den nordiske Kunst- og Industriudstilling i Kjøbenhavn og senere have vundet Anerkjendelse paa forskjellig Maade. *Sophus Bauditz.*

Haastrup, Lauritz Nielsen, 1773—1866, Gaardejer, Digter, er født 6. Marts 1773 i Millinge, Svanninge Sogn (Fyn), hvor Faderen, Niels Rasmussen, var Fæstebonde. Han blev Soldat 1795, men opholdt sig hjemme den Tid, han ikke var i Tjenesten. 1801 indkaldtes han og deltog i Slaget 2. April. Han skrev da 3 Krigssange, der vidne om, at han har været en mere end almindelig opvakt Karl; de bleve ogsaa paaskjønnede, i det Kronprinsen tilstod ham Afsked af Tjenesten og 100 Rdl. Grundtonen i dem er angivet i de to Linjer:

«Saa giv du os i Sinde at stride mandelig,
og skal vi Døden finde, saa giv os Himmerig.»

Han maa allerede da have været paavirket af den herrnhutiske Vækkelse, thi det næste Aar antoges han af kristelige Venner og Præster som Kolportør i Sjælland. 1803 nedsatte han sig efter Opfordring af Præsten U. C. Boesen som Bogbinder og Boghandler i Faaborg, hvor han blev Borgerrepræsentant, og 1818 forpagtede han Vonsild Præstegaard i Slesvig. Præsten her, S. C. Salling, hørte ligesom Boesen til Herrnhuternes Venner. 1821 kjøbte H. Gaarden Riglandseg i Ødis Sogn (Haderslev Amt) og 1842 en Gaard i Aagaard, Starup Sogn (Vejle Amt); her døde han 12. Marts 1866 som Aftægtsmand hos sin Søn, Rigsdagsmand Andreas H. — Han havde 1803 ægtet Maren Nielsen Møller, og 1829, samme Aar som hun døde, Ane Jensen Slaug, begge Gaardmandsdøtre, den første fra Millinge, den sidste fra Vorbasse. — H. vedblev hele sit Liv at skrive Vers; baade ved Krigene 1807 og 1848 udgav han

Krigssange, og 1801 lod han trykke et Hæfte «Aandelige Sange» (7. Opl. 1844). De ere skrevne paa flydende, let læselige Vers, men med mange Reminiscenser fra andre Salmer, i en noget herrnhutisk Tone med stærk Fremhæven af Jesu Blod. Men baade Salmerne og Krigssangene vidne om, at han har været en ualmindelig begavet og oplyst Bonde.

Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Haberdorph, Matthias Albert, 1698—1762, Præst, fødtes i Kjøbenhavn. Hans Forældre kjendes ikke. Han deponerede fra Frederiksborg 1717, tog Attestats 1723 og prædikede til Dimis 1724, men fik et Testimonium fra H. Gram saa slet, som det var muligt. Det kan derfor være rimeligt, at han har ført et vildt Studenterliv, og at et Ar, han bar til sin Dødsdag, hidrørte fra en Duel. Han gik ubefordret til 1730, da han ved en Ansøgning paa Vers erholdt Konrektoratet i Bergen og fik Præsteembedet ved Hospitalet forenet dermed. 1741 blev han resid. Kapellan til Domkirken, 1747 Sognepræst til Nykirken og 1749 Konsistorialraad samt 1755 Professor theol. extraordinarius. 1759 blev han Stiftsprovst i Christiania, i hvilket Embede han døde pludselig 22. Juli 1762. H. banede sig Vej til Embede ved Giftermaal (1730) med Maria Laurentia Müller (f. 1708 † 28. Okt. 1766), Datter af Mag. Ditlev M., Sognepræst til Birkerød, hvis Broder, Marcus M., var Biskop i Bergen. Han slog sig til Pietisterne, men det var ikke af Fromhed, da han i alle sine Embeder i Bergen og Christiania laa i uafbrudt Strid med overordnede, Embedsbrødre og Menighederne, der maatte lide meget under hans idelige Misbrug af sin Myndighed. Gjentagne Gange fik han skarpe Irettesættelser fra General-Kirkeinspektionen og Biskopperne, men de havde ingen Virkning, — maaske fordi han havde mægtige Velyndere. Han siger saaledes i et Digt over Grevinde Holstein, at han havde været Gjæst ved hendes Bord. Han skal have været en begavet Taler og fik 1747 et meget anbefalende Vidnesbyrd for Dygtighed af Biskop Bornemann. Pietismen synes han at have holdt fast ved til det sidste, og endnu Aaret før sin Død ansøgte han om, at Pontoppidans Salmebog maatte indføres til almindelig Brug i Rigerne — eller dog i det mindste i hans Provsti. Medens han efter sin sidste Biskops Erklæring «hel forargeligen forsømte sit Embede», vidste han altid at passe sine Indtægter, saa han ved sin Død efterlod den betydelige Formue 20000 Rdl. Hans Liv og Gjerning er et af de tristeste Billeder fra

Pietismens Dage. Hans Navn er forsvundet, men en ikke liden Efterslægt efter ham lever i Norge. Den bekjendte Oberst L. F. Brock (III, 92) var hans Dattersøn.

Kirkelig Kalender, Kra. 1876, S. 160 ff. (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. II, 113 ff. Luth. Ugeskrift 1877, II, 29. *D. Thrap.*

Hack, Anders, † 1534, s. Gyldenstjerne (ovfr. S. 370).

Hack, David Thorstensen, —1302, Drost. D. T. var vistnok en Søn af Thorsten H., der nævnes 1241; en Broder til ham var rimeligvis Ærkebispen Thrugot Thorstensen, og man ser ogsaa, at han stod i Frændskab til Grev Jacob af Halland. Han fremtræder allerede i Erik Glippings Tid; efter dennes Drab sluttede han sig nøje til det kongetro Parti og blev en af Dronning Agnes' vigtigste Raadgivere under Erik Menveds Mindreaarighed. Da Drost Peder Hoseøl blev taget til Fange af Hertug Valdemar under et Sammenstød i Foraaret 1289, udnævntes D. T. til Drost; som saadan lod han s. A. den norske Sørøver Alf Erlingsen henrette ved Helsingborg; 1292 traadte han dog atter tilbage for Peder Hoseøl. Ved Forliget med Norge 1295 blev han tilskikket til at være Voldgiftsmand mellem Kongen og Hertug Erik af Halland; 1299 hørte han til dem, der gik i Borgen for Lejdebrevet for Jens Grand. 1302 døde han, «tro mod sin Konge», som det hedder i Esromaarbogen. — Det vides af en samtidig Aarbog, at D. T. i 1288 var forlovet med Frøken Ingrid i Sverige, en Datter af Svantopolk Knudsen, Valdemar Sejers Sønnesøn; i Marts Maaned i det nævnte Aar blev Ingrid imidlertid bortført af Vestgøtalagmanden Algots Søn Folke, der flygtede med hende til Norge. Denne Daad er bleven besunget i Folkeviser, der kjendes baade fra Danmark, Norge og Sverige, og det er sandsynligt, at naar Visen om Mindrealfs Endeligt fortæller, at Alf blev kjendt og fængslet af sin gamle Skolefælle «Bendit Rimaardsen», saa har her oprindelig staaet D. T.s Navn; det vilde derved blive forstaaeligt, at Aarbøgerne saa stærkt betone Drostens Rolle ved Alfs Henrettelse.

Grundtvig, Danm. gml. Folkeviser Nr. 180—81. (Svensk) Hist. Tidskr. 1891, S. 294 ff. *Kr. Erslev.*

Hack, Erik, † 1536, s. Gyldenstjerne (ovfr. S. 370).

Hack, Mads, —1555, Mathematiker og Musiker, dansk af Fødsel, blev 1539 ansat som Lektor i Mathematik ved Kjøbenhavns Universitet, i hvilken Egenskab han tillige holdt Forelæsninger over Musikken. Ved Universitetet afholdtes ogsaa praktiske musikalske

Øvelser med de studerende og Drenge fra Latinskolen, og det ses, at H., der samtidig skal have forestaaet det kongelige Kantori, med et efter den Tids Forhold ret talrig besat Kor har opført Musikstykker af egen Komposition ved højtidelige Lejligheder, saasom i 1540 ved Dronning Dorotheas Kirkegang efter Hertug Magnus' Fødsel. Et enkelt Vidnesbyrd om hans Færdighed i Kompositionen, en «Fuga» (ɔ: Kanon) for 5 Stemmer, findes endnu bevaret i Kantoriets Nodebøger. H. havde studeret i Wittenberg, ved hvis Universitet han blev indskreven i Vinterhalvaaret 1532—33, og formodentlig var det ogsaa her, at han erhvervede sig Magistergraden; i Nürnberg udgav han 1537 et lille versificeret latinsk Skrift af astronomisk Indhold. For at tilegne sig grundigere Kundskaber rejste han i 1545 atter til Udlandet, hvor han strax efter sin Ankomst til Wittenberg blev angreben af en farlig og langvarig Sygdom. Det følgende Aar havde han dog overstaaet denne og fortsat sin Rejse. Hjem til Danmark kom han ikke mere, men døde udenlands 1555.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 563 ff. *V. C. Ravn.*

Hack, Niels, —1508, til Hikkeberg i Skaane, Rigsraad, Søn af Mogens H. til Hikkeberg og Lene Rønnov, deltog 1481 i Mødet i Kalundborg i Anledning af Kong Hans' Valg, nævnes i det mindste fra 1487 af som Rigsraad og forekommer hyppig i Tidens Statsakter. Han var gift med Tale Brostrup, Datter af Hans B. til Tommerup, Broder til Ærkebiskop Jens B., efter hvis Død 1497 han strax kom i en heftig Fejde med dennes Eftermand, Birger Gunnersen (s. ovfr. S. 311), i Anledning af Kirkens Ejendomme, som N. H. med stor Voldsomhed synes at have bemægtiget sig og lagt dels til Hikkeberg, dels til Børringe Kloster, som han havde i Forlening af Kong Hans. I Aaret 1501 indgav Ærkebispen en voldsom Klage over ham og Poul Laxmand efter forudgaaede heftige Scener paa Helsingborg Slot i Kongens Nærværelse. Den Beskyldning for Højforræderi, som Ærkebispen fremsatte mod Hr. Laxmand og den rige Oluf Stigsen (Krognos) til Bollerup med flere for Ytringer under et Møde 1500 paa Sølvitsborg, netop som P. Laxmand og N. H. kom tilbage fra Kalmar, synes ogsaa at have omfattet N. H. Dog havde denne netop i Avg.—Sept. 1501 i et Brev opfordret Sveriges Raad til ikke at gjøre Oprør, før Sagen først havde været indanket for alle 3 Rigers Raad. 1502 deltog N. H. tillige med Ærkebispen ogsaa i Rigsraadsdommen over den myrdede Poul Laxmand og blev

omtrent paa denne Tid forlenet med Holbæk. 1505 deltog han i det store Kalmarmøde, hvor det danske og norske Rigsraad fældede Dom over Sten Sture og det svenske Rigsraad. — Sammen med Poul Laxmand og Oluf Stigsen havde N. H. omtrent 1501 kjøbt en Broderlod i Mogenstrup, der ellers tilhørte hans Fætter, «unge Niels Hack»; men den voldsomme Mand skulde faa et brat Endeligt. Til 6. Jan. 1508 var han tillige med Ærkebispen, det øvrige Rigsraad og en stor Del skaanske Adelsmænd tilsagt til Møde med Kongen paa Helsingborg Slot; men 8. Jan. kom Kongens Fodermarsk, den afdøde Oluf Stigsens Svigersøn Anders Bille, «for Skade» og slog ham ihjel. Stridens Aarsag kjendes ikke. Hans Frænde Henrik Krummedige overtog Værgemaalet for Enken og Børnene, og Anders Bille maatte kjøbe sig Fred af Slægtningerne med en umaadelig Bøde i Penge og Jordegods, der tyngede paa ham i en lang Aarrække. Sagen med Slægtningerne afgjordes først 1513 paa det store Møde i Kjøbenhavn, hvor Christian II's Haandfæstning udstedtes, samtidig med at Poul Laxmands Slægtninger ogsaa søgte at bevise dennes Uskyld. Med Kong Hans og Kirken (Ærkebispen) havde And. Bille tidligere faaet Fred, men. Straf havde han ikke lidt. Naar menige Danmarks Raad i Anledning af den nye Haandfæstnings Vedtagelse i Juli 1513 klager over Kong Hans: «Nogle af vore Medbrødre ere komne paa Kongens Skrivelse og mistede Halsen derover, og ingen Ret er eftergangen», sigtes der herved ikke blot til Poul Laxmand, men ogsaa til N. H. og maaske flere. — Hans Datter Helle H. blev gift med Rigsraad Holger Ulfstand til Skabersø, der saaledes blev Ejer af det store Hikkeberg.

Danske Mag. 3. R. II. Skånska Herregårdar III: Häckeberga. Brasch, Gl. Eiere af Bregentved S. 84 ff. 113 ff. Saml. t. Skånes hist. II (1874), 4 ff.; III (1875), 159 ff. Ældste Archivregistraturer IV, 291 ff. *A. Heise.*

Hack, Niels, —1524, Søn af David H. til Mogenstrup, var Fætter og Svoger til ovenstaaende «gamle Niels H. til Hikkeberg», i det ogsaa han var gift med en Datter af Hans Brostrup. Raa, voldsom, ødsel, forfalden til Spil og Væddemaal satte «unge N. H. til Mogenstrup» efterhaanden sine Ejendomme over Styr. 1512 solgte han Mogenstrup til den voldsomme Torben Oxe, dog med Tilbagekjøbsret inden en vis Frist; imidlertid beholdt han Gaarden i en Slags Forlening. Da han imidlertid paa ny solgte Gaarden til sin mægtige Frænde Hr. Henrik Krummedige, der forstrakte ham med Penge, inden han var løst fra sine Forpligtelser til Torben

Oxe, fulgte heraf en langvarig Rettergang og aaben Fejde mellem alle 3 Adelsmænd, hvorunder N. H. snart sluttede sig til den ene, snart til den anden, men hvoraf Følgen blev, at Henrik Krummedige beholdt Gaarden. 1515 truede Torben Oxe ham endog paa Livet, og 1517, kort før Torben Oxes Fald, maatte N. H. ogsaa afstaa til ham sit store Pant i Lindholm Slot, hvormed han var bleven forlenet allerede af Kong Hans. Imidlertid havde N. H. i høj Grad forbitret den skaanske Adel og Gejstlighed ved 1514 at tage Almuens Parti mod Adel og Prælater i Anledning af Brugen af de store skaanske Almindinger og havde ved sine Breve og Vidnesbyrd fremkaldt en for Almuen gunstig Afgjørelse af Christian II. I Strid med sine jævnlige sluttede han sig til Christian II, begav sig ved Kongens Flugt 1523 til Malmø, foretog i Spidsen for Malmø Borgere og Bønder et Overfald paa den skaanske Adel, der var forsamlet paa Skabersø, blev i Byen under den følgende Belejring og vedblev at staa i Forbindelse med den landflygtige Konge. 10. Avg. 1523 dømte Rigsraadet derpaa hans Breve og Vidnesbyrd fra Almindesagen for løgnagtige og magtesløse. Ved Malmøs Overgivelse i Jan. 1524 søgte han Tilflugt i et af Byens Klostre uden at hylde Frederik I inden den givne Frist. 26. Febr. dømte Rigsraadet ham derfor fra Livet; et indtrængende Brev, hvori han havde søgt Beskyttelse for sig, sin Hustru og sine Børn hos sin Frænde og Fjende Henrik Krummedige, forblev uden Virkning. Først 1. Avg. skal han dog være bleven greben i Malmø og henrettedes derpaa 6. Avg. 1524 i Kjøbenhavn. Allerede Samtiden betragtede ham som et politisk Offer for hans Standsfællers Had, og Eftertiden har godkjendt denne Dom.

Danske Mag. 3. R. II, 132. 135 ff. (hvor dog gamle og unge N. H. paa en uheldig Maade ere forvexlede). Allen, De tre nord. Rigers Hist. IV, 2, 185 ff. 558.

A. Heise.

Hack, Peter, † 1659, s. Hake.

Hack, Thrugot Thorstensen, † 1280, s. Thorstensen.

Hacquart, Philip, o. 1616—1698, Livkirurg, efter sit Navn og sin katholske Trosbekjendelse at dømme utvivlsomt en Udlænding, blev 1655 ansat som Badskær paa Holmen, i Tøjhuset og Proviant-huset og 1658 som kongelig Livbarber, i hvilken Stilling han skulde følge Kongen paa Rejser. Under Christian V kaldes han Livkirurg. Han har vistnok ogsaa været i Christian IV's Tjeneste, da han siges at have tjent 3 danske Konger. Han omtales som en dygtig

og meget brugt Kirurg; for øvrigt vides kun lidet om ham. Med sin Hustru, hvis Navn ikke kjendes, havde han adskillige Børn, af hvilke 5 Døtre og 1 Søn 1692 opholdt sig udenlands. Han døde 23. Maj 1698, 82 Aar gammel, i Kjøbenhavn, hvor han Tid efter anden havde ejet forskjellige Gaarde.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 91. *G. L. Wad.*

v. **Hadersleben, Jens,** s. Løvenklau.

Haderup, Victor Frants Nachtegall, f. 1845, Læge. H. er en Søn af Dr. med. Ernst Julius H. og Therese Rasmine f. Nachtegall (Adoptivdatter af Professor V. V. F. F. N.) og fødtes i Vesterborg paa Laaland 25. Juli 1845. Dimitteret fra Nykjøbing Skole i 1863 tog han Lægeexamen i 1871, var derpaa Kandidat paa Kommunehospitalet og virkede i de følgende Aar som praktiserende Læge forskjellige Steder paa Øerne. Efter at have uddannet sig som Tandlæge i Berlin og Kjøbenhavn oprettede han her i 1878 en Klinik for Mund- og Tandsygdomme, blev i 1880 Medlem af Kommissionen for Tandlægeexamen, 1881 Formand for Dansk Tandlægeforening, 1884 Læge i sit Specialfag ved Poliklinikken for ubemidlede og Medlem af sammes Bestyrelse, 1885 Medlem af Kommissionen for Ordning af Tandlægevæsenet i Danmark, var i flere Aar Medredaktør af «Skandinavisk Tidsskrift for Tandlæger», blev i 1888 Leder af den theoretiske Undervisning ved den nyoprettede Tandlægeskole og tog s. A. Doktorgraden. Han foretog flere Studierejser og repræsenterede sit Specialfag ved forskjellige internationale lægevidenskabelige Kongresser. I sit Specialfag, ligesom ogsaa paa andre lægevidenskabelige Omraader, har han publiceret forskjellige Afhandlinger. Han indgik Ægteskab 1. (1872) med Moderens Adoptivsøster Mathilde Valborg Nachtegall († 11. Febr. 1880), Datter af nævnte Professor N., 2. (1882) med Michaela Johanne Meincke, f. Bartholin, Datter af fhv. Forpagter, Fideikommisbesidder C. G. B.-Eichel og Enke efter Forpagter, Cand. jur. C. J. M.

Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. *Jul. Petersen.*

Haelwegh, Albert, —1673, Kobberstikker, var trods Navnets Form sandsynligvis af dansk Familie, da det forekommer adskillige Gange i den nærmest foregaaende Tid, navnlig i Roskilde og Omegnen deraf. Han maa sikkert være født ved Aarhundredets Begyndelse, men hans Fødselsaar kjendes lige saa lidt som hans Forældre. Umuligt var det ikke, at den ndfr. nævnte Læge Esben

Nielsen Halveg var hans Fader. H. har uden Tvivl i Udlandet tilegnet sig den udmærkede Dygtighed i Kobberstikkerkunsten, der gjør ham til en af Datidens, ikke blot her i Danmark, fremtrædende Mestre, medens hans Betydning for Fædrelandet tillige er saa overordentlig i personalhistorisk Henseende ved den Række Portrætter af samtidige Stormænd, hans dygtige Gravstik har gjengivet. 1647 blev han kongelig Kobberstikker og s. A. tillige Universitetets, og fra 1655 fik han 200 Rdl. d. K. aarlig, mod at han, uden yderligere Arbejdsløn, skulde udføre alt Kobberstikkerarbejde, Kongen maatte ønske. I 1670 havde han, som var gift med Anne Hansdatter, en Søster til Maleren Wuchters' Kone, en langvarig Strid med denne sin Svoger, dels om gjensidigt Udlæg, dels om en Arv efter Wuchters' afdøde Hustru. H. nævnes sidste Gang i de kgl. Regnskaber under 15. Marts 1673 for et Tilgodehavende af 28 Rdl. Omtrent et halvt Aar efter er han død, thi under 4. Sept. 1673 meddeles kgl. Tilladelse til, at hans Lig efter Datidens Skik maa begraves om Aftenen. H. har i Tiden 1643—72 stukket 91 Blade, til Dels i stort Format, næsten udelukkende Portrætter efter Malerne Carl van Mander, Wuchters, H. Ditmar o. fl., samt Kobberne til Simon Paullis «Flora Danica» og et anatomisk Blad (Værk?). Portrætterne nævnes i Suhms Nye Samlinger til den danske Historie IV.

Kjøbenhavns Skilderie 1830, Sp. 402 ff. Weilbach, Konstnerlex.

Ph. Weilbach.

Haffner, Adam Mogens Wenzel, 1774—1844, Officer, Søn af Oberstlieutenant Reinhold Jacob H. (f. i Slesvig 1733, † 1806) og Vibeke Margrethe f. Wildenradt (f. 1744 † 1817), er født i Kjøbenhavn 5. Marts 1774 og blev Artillerikadet 1782, Stykjunker 1788, Sekondlieutenant 1791 og Premierlieutenant ved Artillerikorpset 1794. Gjennem sin 4 Aar ældre Broder Wolfgang H. (s. ndfr.), hvem han i lang Tid fulgte fra Stilling til Stilling, kom han omtrent ved dette Tidspunkt i Berøring med Kronprinsen, hvis Yndest han vandt ved sine gode Kundskaber, sin overordentlige Flid og den noget omstændelige Grundighed, hvormed han søgte at trænge til Bunds i de ham overdragne Forretninger. 1800 fik han Ansættelse ved Landkadetkompagniet som Tegnemester, afløste 1801 sin Broder som Aide-Generalkvartermester og blev 1802 samtidig med Udnævnelsen til Kapitajn ansat som Lærer i Artilleri og Fortifikation ved Artilleriinstituttet. I Tiden mellem 1802 og 1806 foretog han 3 til Dels længere Udenlandsrejser for at sætte sig ind i Tjenesten ved frem-

mede Hære. Om alt, hvad han paa disse Rejser oplevede, holdt han med den største Samvittighedsfuldhed Kronprinsen underrettet i vidtløftige Rapporter, i Regelen ledsagede af Uddrag af alle mulige Reglementer og Forskrifter og med hans egne hertil knyttede Bemærkninger og Forslag. Ved Krigens Udbrud i 1807 var han ansat i Hovedkvarteret i Holsten, men sendtes efter Katastrofen ved Kjøge til Castenschiolds Korps som Stabschef, blev 1808 Major og Overkvartermester i Generalstaben. og attacheredes Marskal Bernadotte samt udnævntes i 1810 til Chef for Toldlinjen paa Holstens Grænse og tillige til Kommandant i Altona. H.s Evner forsloge ikke til Bestridelsen af denne Post, der ved Hamborgs Indlemmelse i det franske Kejserrige var bleven af Vigtighed, og hvis Betydning i betænkelig Grad forøgedes, da vor avtokratiske Styrelse ikke skyede at lade Postens Indehaver være direkte Mellemmand mellem sig og de fremmede Statsmyndigheder paa Grænsen. Det var ikke paa Flid, det skortede. De omfangsrige Brevskaber, egenhændig skrevne i hans knudrede, ubehjælpsomme Stil, som han næsten hver Postdag afsendte til Kjøbenhavn, bære noksom Vidne om det utrolige Slid, han paalagde sig, men han savnede Overblik, forstod ikke at begrænse sig og synes tvært imod at have fundet et vist forfængeligt Behag i at spille en Rolle og at blande sig i Sager, der kunde have været ham uvedkommende. Saa længe den franske Magtstilling var uantastet, gik det dog nogenlunde, men da i Begyndelsen af 1813 de russiske og svenske Hære nærmede sig Nedreelben, og Pendulen i den danske Regerings Politik begyndte at svinge mellem Forbund, Nevtralitet og Fjendskab med Frankrig, tabte han Fodfæstet. Gjentagne Gange kom han til at handle stik imod Kongens Ønsker og til paa det alvorligste at krydse Regeringens Planer, og i Slutningen af Maj blev han afsat fra sin Post og kaldt til Kjøbenhavn. Han fik her Valget mellem at stilles for en Krigsret eller tage imod Straf efter Kongens Afgjørelse, foretrak det sidste, og idømtes en kortvarig Fæstningsarrest.

H., der 1812 var forfremmet til Oberstlieutenant, indtraadte nu som tjenstgjørende Generalkvartermester-Lieutenant i Generalstaben og blev her Oberst 1816, Kommandør af Danebrog 1822. Nogle Aar havde han Sæde i Militærkommissionen i Frankfurt. 1823 udnævntes han til Chef for Artillerikorpset, og 1828 fik han Generalmajors Rang. H., som i over 20 Aar ikke havde gjort Tjeneste i det Vaaben, for hvilket han nu var Chef, synes at være bleven fremmed for dets Tarv. Hans Bestyrelse gav i hvert Fald Anled-

ning til Misfornøjelse, i den Grad endog, at 16 Artilleriofficerer indgave Klage derover til Frederik VI. Der blev nedsat en Undersøgelseskommission, hvis Resultater dog ikke kjendes, men Sagen foranledigede H. til at søge sin Afsked, og Aaret efter (1832) stilledes han à la suite i Armeen med Ventepenge. 1840 tildelte Christian VIII ham Storkorset.

H. blev Kammerherre 1815. Han var 2 Gange gift: 1. med Cathrine Vendelia f. Møller (døbt i Kjøbenhavn 28. Juli 1773, † i Frankfurt 2. Sept. 1820), Datter af Hofkonditor Johan Matthias M. og Christiane Henriette Marie f. Berling; 2. med Anna Lucretia f. Lytton († 1842), Enke efter Skifteforvalter paa St. Thomas Christian Tøger Carl Wormskjold (f. 1790 † 1829). Han døde i Kjøbenhavn 19. Marts 1844.

Erslew, Forf. Lex. C. Th. Sørensen, Kampen om Norge I, 70 ff. Medd. fra Krigsarkiverne II—V. *S. A. Sørensen.*

Haffner, Johan Wolfgang Reinhold, 1770—1829, Officer, Broder til foranstaaende, er født 24. Jan. 1770, blev i ung Alder optaget som Kadet i Artillerikorpset, her Stykjunker, 1786 Sekondlieutenant, 1787 Premierlieutenant, 1794 Kapitajn. 1799 indtraadte han i Generalkvartermesterstaben, hvortil han nu saa godt som udelukkende forblev knyttet i Resten af sin Tjenestetid, som Aide-Generalkvartermester og udnævntes 1801 til Generalkvartermester-Lieutenant, 1807 til Major. Under Troppesamlingen 1805 forrettede han Tjeneste som Adjudant hos Kronprinsen og var samtidig Chef for det ridende Kompagni i den danske Artilleribrigade. 1808 blev han Generalkvartermester-Lieutenant (Oberstlieutenant) i den nye Generalkvartermesterstab, 1809 Oberst, Generalkvartermester for Hæren samt Chef for Guidekorpset og Medlem af Defensionskommissionen, 1812 Generalmajor, 1817 Storkors af Danebrog, 1829 Generallieutenant.

Som Generalkvartermester var H. altsaa sammen med og næst efter Generaladjudant Frants Bülow (III, 281) Kongens fornemste militære Raadgiver under den sidste Del af Krigsperioden 1807—14. Hans Virksomhed har dog nærmest været den rent faglige, som ligefrem fulgte af Stillingen, og naar undtages en større Opsats, skreven af ham i Juli 1809, hvori han for Prins Christian Frederik fremsætter sine Tanker om Landets, særlig Sjællands, Forsvar, efter at den gunstige Lejlighed i den forløbne Vinter til at gaa angrebsvis til Værks var bleven forsømt, ses det ikke, at han har fundet

Anledning til at give sig videre af med Planer til Krigsførelsen, eller at han har haft nogen paaviselig Indflydelse paa Kongen i saa Henseende. Stærkt Beslag paa hans Tid i hin Periode lagde det med Generalkvartermesterstaben i 1810 forbundne Bureau for Armeens Forplejning. Som Chef herfor havde han under Landets fortvivlede Pengeforhold et brydsomt Arbejde, fornemmelig i 1813 med at proviantere Fæstningen Glückstadt og end mere i 1814, da en ny Krig ved Christian Frederiks Vægring ved at opgive Norge stilledes i Udsigt, og det var overdraget ham i Forening med Prins Frederik af Hessen at forberede Hærens Gjenopstilling i Fyn og i Hertugdømmerne.

H. blev Kammerherre 1810. Han var gift med Anna Margrethe f. Kaasbøll (f. 1789 † 22. Juli 1849). Ved Kjøb blev han 1812 Ejer af Hovedgaarden Egholm i Kjøbenhavns Amt, og af denne med tilliggende Gods oprettedes 1831 et Stamhus for hans Descendenter. Han døde 10. Avg. 1829. *S. A. Sørensen.*

Haffner, Wolfgang, 1810—87, Politiker, var Søn af sidstnævnte og født 10. Sept. 1810 i Valby. I H.s Liv træder baade det militære og det politiske Element stadig i Forgrunden. Men medens hans Hovedinteresse laa paa det militære Felt, er det som Politiker, han har sin Betydning i Danmarks Nutidshistorie. 15 Aar gammel traadte han ind i Militæretaten som Sekondlieutenant à la suite ved Livregimentet Kyrasserer, hvorfra han 3 Aar senere, efter i Mellemtiden at være bleven Kammerjunker, gik over til Hestgarden i samme Stilling. Længere end til Ritmesterchargen naaede H. dog ikke, da Bestyrelsen af Stamhuset Egholm kaldte ham bort fra Officersbanen. Han tog sig med Iver af Godsets Administration og afløste i Aarene 1844—49 Hoveriet, altsaa før dettes Afløsning ved Lovene af 1850 blev Gjenstand for Lovordning. Samtidig var han et virksomt Medlem af Stedets kommunale Raad, i hvilke han bevarede sit Sæde i en lang Aarrække, efter at han havde faaet en videre Arbejdsmark i Regering og Rigsdag, uden at Maalestokken fra Ministerialbygningen og Christiansborg Slot syntes i hans Øjne at trykke Forholdene i Sæby Kommune og Gamle Roskilde Amt ned til mindre Dimensioner end tilforn. I den 1. slesvigske Krig deltog H. som frivillig i Egenskab af Anfører for en Eskadron Herregaardsskytter. I det politiske Liv traadte han i denne Periode kun for saa vidt op, som han fra 1840 var Suppleant til Roskilde Stænderforsamling og senere Medlem af Bestyrelsen for den godsejerlige Grundejerforening.

Først efter Grundlovsrevisionen gik H. ind i Rigsdagen, i det han i Okt. 1866 valgtes som Landstingsmand for 2. Kreds, hvilket Hverv han fastholdt indtil sin Død. Da Estrup 22. Sept. 1869 gik af fra Indenrigsministeriet, overtog H. denne Post i Svogeren Grev Frijs' Kabinet, men var knap kommen ret til Sæde i denne vidt forgrenede Administration, før Ministeriet Frijs opløstes (28. Maj 1870). H. gik da som Krigs- og Marineminister over i Ministeriet Holstein. Store Ting fik H. dog ikke udrettet. Han fik vel lagt Grunden til de Forsvarsplaner, som senere bragtes frem, og som i forskjellig Skikkelse have været Stridsæmner her i Landet i 20 Aar, men før Sagen var moden til at forelægges for Rigsdagen, var H. traadt ud af Ministeriet (23. Dec. 1872) paa Grund af stærk personlig Uenighed med sin Svoger Finansminister Krieger. Ved Ministeriet Estrups Dannelse 11. Juni 1875 overtog H. atter de 2 militære Portefeuiller. Uden Held søgte H. nu at gjennemføre Forsvarsplanerne (s. IV, 611), og i Reformeringen af den militære Retspleje, som dannede en anden væsentlig Opgave for hans Ministerier, naaede han heller ikke ud over Forsøgenes Stadium. I Samlingen 1876—77 fremtraadte der i denne Sag en principiel Uenighed imellem ham og Landstingsudvalget, der ikke vilde gaa ind paa det af Ministeren ønskede omfattende Fællesskab i Straffelovgivningen for Hæren og Flaaden. Samtidig havde H.s Helbredstilstand og navnlig hans aandelige Friskhed vist en — som det senere saas, dog kun forbigaaende — Tilbagegang, som hos indviede fremkaldte Betænkeligheder. 28. Juli 1877 tog han sin Afsked.

Først efter dette Tidspunkt har H.s Hovedbetydning gjort sig gjældende. Han har haft det til fælles med sine 2 Svogre Frijs og Krieger, at den Indflydelse, som de have udøvet uden for de øverste ledende Stillinger, har været større end det Arbejde, som de have udført i disse. I den halve Snes Aar, som gik hen siden H.s sidste Demission, stod han i første Linje iblandt Rigsdagens ledende Politikere, og i Landstinget var han vel hverken mere eller mindre end Tingets første Mand. Hans sociale Stilling, politiske Fortid og personlige Egenskaber forenede sig om at hæve ham til en saadan Position. Ikke at H. var et lyst Hoved, udrustet med en talentfuld Parlamentarikers blændende Egenskaber. Tvært imod, der var noget tungt, tørt og træet over hans Optræden og Tale. Men han var grundig, moralsk og intellektuelt vederhæftig som faa, gjennemnobel og en diametral Modsætning til alt, hvad der hedder Uklarhed og Forvrøvlethed. Bag det tillukkede Ydre boede der ogsaa

et Temperament, som kunde slaa ud i Flamme, naar den rette Lejlighed var der. Og den rette Lejlighed var for H. Landets Forsvar og den skandinaviske Tankes Fremgang. For en Mand med H.s Egenskaber af ydre og indre Art var der god Brug i denne Nydannelsens Periode, da Højre organiserede sig i og uden for Rigsdagen. H. blev baade Formand for Landstingets Højregruppe og for Højres Repræsentantskab, og begge Stillinger udfyldte han ikke blot af Navn, men af Gavn.

H. udnævntes 1877 til Storkors af Danebrog; Kammerherre var han siden 1847, 1871 blev han General à la suite, og 1880 tillagdes der ham Rang i 1. Rangklasse. Han døde 28. April 1887 i Kjøbenhavn. 8. Nov. 1832 indgik han Ægteskab med Sophie Wilhelmine Caroline Krieger (f. 21. Dec. 1807 † 26. Avg. 1889), Datter af Kommandørkapitajn Johan K.

Illustr. Tid. XXVIII, Nr. 32. Nutiden Nr. 555. H. Wulff, Den danske Rigsdag. Swalin, Det danske Statsraad 1800—81. *M. P. Friis.*

Hafstrøm, Salomon Maurits Krusenstjerna, f. 1847, Præst. M. H. er født 23. Maj 1847 i Helsingør, hvor hans Fader, H. L. H., var svensk-norsk Vicekonsul. I flere Aar var han ansat paa et Kontor og tog 1867 dansk-juridisk Examen; sit Ønske om at blive Student fik han opfyldt 1872, og 1877 blev han theologisk Kandidat. I 3 Aar gjorde han Tjeneste som Kapellan, og i 3 Aar var han Sognepræst i Kragelund og Funder, hvorfra han i 1884 forflyttedes til sit nuværende Embede som Præst ved Horsens Tugthus. Han er Formand for Horsens Fængselsselskab. H. har udfoldet en ret betydelig Virksomhed som Forfatter, navnlig paa det særlige Omraade, hans Stilling fører ham ind paa. Ved Siden af en Række meget læseværdige Artikler i «Fra Bethesda» («Drikfældighed og Forbrydelse», 1887; «Religion og Moral i Forbryderverdenen», s. A.; «Optegnelser om Forbryderes Straf, Paavirkning og Redning», 1888; «Bj. Bjørnsons Engifte og Mangegifte», 1889) skal her nævnes «Rapport presenté au congrès pénitentiaire international», St. Petersborg 1890 (paa Dansk i «Nord. Tidsskr. f. Fængselsvæsen» 1890); fremdeles «Optegnelser fra Horsens Straffeanstalt» (1890) og «Om Sædelighedsforholdene i det danske Folk, særlig i Bondestanden og Almuen» (1888). I Polemikken mod Romerkirken har han deltaget med «Det romersk-katholske hemmelige Skriftemaal» (1888) og «To romersk-katholske Indlæg belyste» (1889). Han har leveret talrige Bidrag til «Diakonissestiftelsens Almanak», «Kirkeklokken», «Søn-

dagsbladet» o. fl. St. — I Aaret 1882 ægtede han Caroline Frederikke Marie Dreyer, Datter af Skovrider Chr. D.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 216. *V. Schousboe.*

Hage, Alfred Anton, 1803—72, Handelsmand, Politiker, blev født i Stege 31. Dec. 1803 af en oprindelig hollandsk Slægt og var en Søn af Christopher Friedenreich H. († 15. Avg. 1849 i en høj Alder) og Christiane Arnette f. Just. Han kom som Barn i Huset hos Præst (senere Provst) D. P. Smith i Horslunde for at forberedes til den studerende Vej, men hans Lyst hendrog ham til det praktiske Liv, og han var kun 16 Aar gammel, da han indtraadte i Faderens efter Datidens Forhold betydelige Handelsforretning, og i 1828 blev han Faderens Partner. I 1832 gik han i Kompagni med Svogeren H. Puggaard og nedsatte sig først i Nakskov, hvor han tillige overtog Vicekonsulater for England, Sverige-Norge og Hannover (herfra stammede den Konsultitel, som siden fulgte ham), men flyttede i 1842 til Kjøbenhavn. De 2 Handelsfæller supplerede i denne deres første Virksomhedstid paa en heldig Maade hinanden; Puggaard var utrættelig virksom for at skaffe Forretninger og skyede ingen Møje for at aabne nye Forbindelser, medens H. besad det store Overblik og havde den virkelige Kjøbmands lykkelige Evne til at beregne og gribe de store Chancer. Det var den opadgaaende Tid, som da begyndte for Landbruget, Kornavlen tog et mægtigt Opsving baade i Kvantitet og Kvalitet, og Ophævelsen af Kornlovene i England aabnede et rigt Marked for de Kornsorter, som gave Overskud til Udførsel. Det var overvejende Kornhandel, som Firmaet beskæftigede sig med, og Handelshuset indtog snart en fremragende Stilling i vor Forretningsverden, som det bevarede i længere Tid. Det tjente i Løbet af ikke mange Aar en meget betydelig Formue, saa at begge Kompagnonerne senere kunde trække sig ud af Forretningerne som Millionærer, men Huset, hvis Soliditet og Paalidelighed var almindelig anerkjendt, havde tillige Ord for at være strængt nøjeregnende og forretningsmæssigt uden andet Hensyn.

Gjennem sine Brødre Johannes og Hother var H. tidlig kommen i Forbindelse med de national-liberale Politikere, og andre Familieforhold knyttede ham endnu nærmere til disse, ligesom hans egen Aandsretning og hans Begejstring for de engelske Friheds- og Frihandelsideer maatte drage ham til denne Side. Paa «Fædrelandets» Kontor var han en jævnlig Gjæst, og inden for sit faglige Omraade

var han Bladets Medarbejder. Jo nærmere det kritiske Øjeblik kom, desto større blev hans politiske Interesse. Da den slesvig-holstenske Deputation sendtes til Kjøbenhavn i Martsdagene 1848, og da dens Sikkerhed paa et Hotel mulig kunde være truet, indbød H. den til sit Hjem i Kronprinsessegade, og her afgav Studenterkorpset en (for øvrigt ganske overflødig) Beskyttelsesvagt for den. Handelsforretningerne optoge den Gang H. for stærkt, til at han kunde eller vilde deltage i det aktive politiske Liv, men han havde en alt for naturlig Kaldelse til dette til længe at kunne holde sig tilbage; ved et Suppleringsvalg 1. Okt. 1851 stillede han sig i Kjøbenhavns 2. Kreds, men blev slaaet af Blixen-Finecke, som da ligeledes var en ny Mand i Politikken. Aaret efter, 4. Avg., valgtes han dog i denne Kreds og vedblev at repræsentere den under de i hin Periode hyppige Valg, flere Gange med C. A. Broberg som Modstander, indtil han i 1859 faldt for Overavditør Lange; han vandt sig dog i 1860 en ny Kreds i Mariager, og da han 1867 ogsaa fortrængtes her fra, valgtes han 1868 i Roskilde, som han vedblev at repræsentere til sin Død. I Rigsraadet efter Forfatningen af 2. Okt. 1855 sad han som et af de for Folketinget valgte Medlemmer. Hans særlige parlamentariske Omraade var Toldtariffen, finansielle og nationaløkonomiske Spørgsmaal, men af og til tog han ogsaa Ordet under de storpolitiske Debatter; ligesom han havde noget engelsk over sin Person og Optræden, saaledes stræbte han ogsaa som Taler at efterligne engelske Mønstre, og han gjorde det med Talent. Hans Foredrag vare korte, men indholdsrige, holdte med en naturlig Simpelhed og Jævnhed, kun skæmmede af en ikke ubetydelig Læspen. Imellem Partierne stod han med en vis Uafhængighed, og skjønt han vedblev nærmest at være knyttet til de national-liberale, havde han Tilknytningspunkter ogsaa med andre Grupper, selv med Bondevennerne. Hans politiske Betydning laa dog maaske mere uden for Rigsdagssalen end i den. I sit rige og gjæstfrie Hjem forstod han at samle Mænd af forskjellige Anskuelser og at bringe dem i social Berøring med hinanden; i de stærkt bevægede Aar 1853 og 1854 gav han i sit store Hus paa Christianshavn de eneste politiske Aftenselskaber, som vi have kjendt her hjemme — netop saadanne, som der ofte har været drømt og talt om, at Tingenes Formænd skulde arrangere. I Gaarden paa Kongens Nytorv og paa Landstedet Stokkerup ved Sundet udfoldedes der ved alle forefaldende Lejligheder (skandinaviske Sammenkomster, de franske Journalisters Besøg, den arkæo-

logiske Kongres osv.) en fyrstelig Gjæstfrihed. Endnu større Betydning havde dog de mindre Kredse, som hyppig, næsten daglig, samledes hos ham, og hvor ikke blot fremragende danske Mænd mødtes, men hvor ogsaa svenske Gjæster stadig fandtes, thi H. var efterhaanden bleven en af Sveriges større Ejendomsbesiddere og stod i levende Forretningsforbindelse med navnlig det skaanske Aristokrati. Kunsten og Videnskaben vare ikke mindre repræsenterede end Politikken i H.s Hus, som i det hele har været Skuepladsen for meget betydningsfulde Begivenheder i vor indre Historie.

H. var gift med Frederikke Wilhelmine f. Faber (f. 18. Febr. 1810), Datter af Krigsraad, Fyrinspektør F. paa Nakkehoved og tidligere gift med Kateket, senere Provst, M. C. W. Michelsen. En Datter af hans Hustrus første Ægteskab blev gift med Redaktør Ploug, en anden med Billedhuggeren V. Bissen; hans egen, eneste Datter ægtede Komponisten P. Heise. Af de 3 Sønner, hvoraf de 2 ældste deltoge i Krigen 1864, blev den mellemste, Christoffer, saaret ved Dybbøl 18. Marts og døde paa Broager Lasaret. En Uforsigtighed paadrog H. en Lungebetændelse, som i kort Tid endte hans Liv 6. Marts 1872; ved Jordefærden i Frue Kirke holdt Monrad, der havde hørt til Husets faste Venner, en karakteristisk Ligtale over ham. Hans Enke døde 23. Dec. 1891.

Barfod, Rigsdagskal. Erslew, Forf. Lex. Søndags-Posten 1872, Nr. 429.

C. St. A. Bille.

Hage, Christopher Friedenreich, f. 1848, Handelsmand og Politiker. H., født 28. Nov. 1848 nær ved Nakskov, Søn af nedennævnte Vicekonsul Christopher Th. Friedenreich H., blev 1867 Student fra Nykjøbing og 1869 Lieutenant i Artilleriet (indtil 1887), men studerede desuden Statsvidenskaberne, blev 1871 Kandidat og vandt 1874 Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om J. Stuart Mill. 1875 nedsatte han sig som Kjøbmand i Nakskov. Han tog tidlig Del i Drøftelsen af de politiske Spørgsmaal og altid fra et selvstændigt Stade. Saaledes dadlede han i 1877 skarpt Venstres hele Færd, men samtidig den provisoriske Finanslov, naar Regeringen ikke dermed løste Hovedspørgsmaalet, Forsvarssagen. Ligeledes tog han i 1879 varmt til Orde for en Toldreform paa Frihandels Grundlag og for et Toldforbund med Sverige og Norge. I Jan. 1879 søgte han forgjæves Valg til Folketinget i Maribo Amts 4. Kreds. Han flyttede s. A. til Kjøbenhavn som Grosserer og rejste 1880 selv anden til det vestlige Sibirien for at undersøge

Muligheden af et Handelssamkvem med dette fjærne Land (udgav ved sin Hjemkomst et lille Skrift herom). 1881 valgtes H. til Medlem af Grosserersocietetets Komité og fjærnedes først 1888 her fra af politiske Grunde. I Maj 1881 blev han Folketingsmand i Kjøbenhavns 7. Kreds og viste sig snart som en ypperlig Taler, vittig i sin Form og med megen Sagkundskab i finansielle og økonomiske Spørgsmaal. Men allerede i Okt. 1882 skilte han sig fra sit tidligere Parti, gav en skarp Kritik af Regeringens finansielle og politiske Styrelse og indtog i de følgende Aar baade i Forsvars- og i Toldsagen en Mellemstilling som Talsmand for et uafhængigt Højre. Han deltog i Dannelsen af den liberale Vælgerforening (1883) og gjenvalgtes 1884, som Oppositionsmand, men søgte derefter forgjæves at holde igjen mod Venstreflertallets stærke Beskæringer af Finansloven og saaledes hindre det politiske Brud 1885. Ved Valgene 1887 faldt H. igjennem, men valgtes paa ny baade 1890 og 1892 og sluttede sig nu nærmere til Venstre, ja gik 1891 endog sammen med dettes yderlige Fløj. Om flere vigtige Love var H. Ordfører i Folketinget, saaledes i Sagen om Frihavnen, og valgtes derefter (1891) til Medlem af Kjøbenhavns Havneraad. 1890 begyndte han Udgivelsen af en omfattende «Haandbog i Handelsvidenskab». *Emil Elberling.*

Hage, Christopher Theodor Friedenreich, 1819—72, Handelsmand, yngste Broder til ovennævnte Alfred H., var født i Stege 9. Marts 1819. Han kom 1837 til Nakskov, hvor den nævnte Broder ledede Handelshuset Puggaard & H., hvis Styrelse C. H. overtog ved Broderens Afrejse til Kjøbenhavn. 1847 optoges han som Associé saa vel af dette Firma som af Firmaet H. Puggaard & Co. i Kjøbenhavn, ligesom han senere overtog Ledelsen af det af hans Fader stiftede Firma C. Hage & Søn i Stege. I Nakskov var han engelsk Vicekonsul. Puggaard & H. i Nakskov med Filial i Bandholm drev i stor Stil Kjøbmandsforretning, navnlig en omfattende Kornhandel og Skibsrederi, samt Virksomheder, der stode i Forbindelse med Kornhandelen, saasom Maltgjøreri, og var i lang Tid vistnok den største danske Provinsforretning. Ved Siden af sin omfattende Forretningsvirksomhed tog H. ivrig Del i det politiske Liv, og da han i en sjælden Grad nød sine Byfællers Tillid, kom han ogsaa til at spille en fremtrædende Rolle i Nakskovs kommunale Styrelse. Han blev 1857 Medlem af Borgerrepræsentationen og var i en Del Aar dennes Formand. Efter Kommunalbestyrelsens Omordning var

han til sin Død Medlem af Byraadet. End videre var han Medlem af Havnebestyrelsen og ledede Bestyrelsen af det i 1861 anlagte Gasværk. 1844 ægtede han Nancy Amalie Margrethe Hammerich, Datter af Byfoged i Nakskov, Justitsraad Carl H. I Efteraaret 1871 maatte han paa Grund af Sygdom forlade Nakskov, og efter at have tilbragt Vinteren i Kjøbenhavn rejste han til Bellaggio, hvor han døde 9. Maj 1872. *E. Meyer.*

Hage, Edvard Philip Hother, 1816—73, Politiker og Jurist, Broder til ovennævnte Alfred H., blev født i Stege 9. Jan. 1816, sendtes til Roskilde Skole, hvor hans ældste Broder, ndfr. nævnte Johannes H., den Gang var Overlærer, blev Student 1833 og tog juridisk Examen 1838. I nogen Tid var han Fuldmægtig hos Overretsprokurator Nyholm, men foretog 1840—42 en længere Rejse i Tyskland, Schweits, Frankrig, Italien og England, hvor han navnlig studerede Nævningesystemet, som han hele sit Liv igjennem omfattede med den største Interesse og havde gjort til sin juridisk-politiske Specialitet. Hans egne Tilbøjeligheder og Familieforbindelser knyttede ham tidlig til den lille Kreds af liberale Politikere, og da denne efterhaanden voxede til det store national-liberale Parti, indtog han i dette en hædret Plads blandt Førerne i anden Række. Han var med ved det berømte Møde i Hôtel d'Angleterre paa Frederik VI's Dødsdag, hvor han første Gang saa Monrad, der her debuterede som Politiker, og i Deputationen til Christian VIII. I 1840 var han Medstifter af Studentersamfundet. I de første Aar af Søren Kierkegaards Forfatterskab var han en ivrig Beundrer af ham og stod i et personligt Forhold til ham. Efter at have deltaget i det første skandinaviske Studentertog til Upsala 1843 blev han Fuldmægtig hos Orla Lehmann, der var gift med hans Søsterdatter, og fik ved dette Familieskab Tilnavnet «Onkel Hother», der fulgte ham gjennem mange Aar. Efter Monrads Udnævnelse til Præst overtog han 1847—48 Redaktionen af Trykkefrihedsselskabets Ugeblad «Dansk Folkeblad». I Jan. 1848 valgtes han til Roskilde Stænder for de sydsjællandske Kjøbstæder og deltog i Sessionen April—Maj, hvor Valgloven til den grundlovgivende Rigsforsamling vedtoges; han var Medlem af Udvalget om dette Lovforslag og udtalte, at han vilde have foretrukket en lav Census, men gik dog som alle de øvrige Medlemmer ind paa den almindelige Valgret. Han stillede sig til Valg paa sin Fødeø, men faldt igjennem for Fred. Barfod, og det var som kongevalgt Medlem, at han sad i

Rigsforsamlingen, hvor han var Medlem af Grundlovsudvalget. Hans nærmeste Venner vare Krieger og Georg Aagaard, og gjennem dem var han nøje knyttet til den hele Falanx af unge national-liberale Politikere, som den Gang stode i deres fulde Glans; det er ogsaa imellem dem, at Constantin Hansen har anbragt ham paa sit saa ypperlig grupperede store Billede af den grundlovgivende Rigsforsamling. Derimod bragte Udviklingen ham stedse længere bort fra Tscherning, med hvem han i Aarene før 1848 saa levende havde sympathiseret. H. H., i hvis hele Liv den nationale Følelse var Grundstemningen, hørte som Politiker til den maadeholdent liberale, noget doktrinære og temmelig idealistiske Skole, som den Gang var fremherskende over hele det vestlige Evropa; Alexis de Tocqueville var hans egentlige Ideal, og dennes Værker havde han studeret grundig; Richard Cobden og hele Frihandelsbevægelsen havde hans fulde Tilslutning, og i den irske «Repealer» Dan. O'Connell saa han Mønsteret for en Folkefører. Det var i det hele væsentlig engelske og franske Forbilleder, som han fulgte, og i sin parlamentariske Optræden, i sine Foredrag søgte han at efterligne de bedste Mønstre fra Deputeretkammeret og Parlamentet. Den højere Flugt af Veltalenhed var ham nægtet, han kunde ikke begejstre eller rive hen, og han blev let trættende ved en vis Maner og Bredde; men hans Taler vare altid indholdsrige, hans Argumentation var klar, baaren af en sikker Overbevisning, og undtagelsesvis kunde han løfte sig til en friere Flugt. Paa Rigsdagen som uden for det politiske Liv nød han alles Højagtelse og fortjente det i fuldeste Maal for sin grundhæderlige Karakter, sin redelige Overbevisning og sin varme Fædrelandskjærlighed, ligesom hans personlige Elskværdighed gjorde ham almindelig afholdt.

Efter Grundlovens Givelse fulgte der nogle Aar, hvor H. stod uden for den aktive Politik. Han havde i 1845 haft en dyb Hjærtesorg, da hans forlovede, Harriet Hyllested, døde, og hans eget Helbred var ikke stærkt; han fulgte derfor i 1849—50 en syg Søster til Madeira og kom, aandelig og legemlig styrket, tilbage fra Opholdet paa denne skjønne Ø. Han stillede sig i Sept. 1850 ved et Suppleringsvalg i Lyngby, men faldt igjennem; ved de almindelige Folketingsvalg i Avg. 1852 valgtes han i Aarhus og gjenvalgtes efter den første Opløsning i Febr. 1853, men trak sig tilbage ved Valget efter den anden Opløsning i April, valgtes saa samme Efteraar i Hjerting og holdt denne Kreds ved flere senere Valg; i 1856 valgtes han af Folketinget til Medlem af Rigsraadet efter Forfat-

ningen af 1855. Fordreven ogsaa fra Hjerting opnaaede han i 1861 Valg paa Møen og indbragte i Folketinget sit Lovforslag om Nævninger, som dog aldrig kom videre end til Forhandling. I Samlingen 1867—68 indbragte han paa ny sit Forslag, men tog det tilbage for derved at undgaa en Dagsorden, som henviste hele Sagen til Regeringens Initiativ og krævede ogsaa den civile Rettergang inddragen under Reformen; han blev Medlem af den store Proceskommission, som nedsattes 28. Febr. 1868 under A. F. Kriegers Forsæde, men den Retning, Kommissionens Arbejder toge, beredte ham en dyb Skuffelse, da han følte, at Indførelsen af Nævninger i Strafferetssager derved udsattes for en uberegnelig Tid. — Møen havde i Marts 1864 sendt ham ogsaa til Folketinget af Rigsraadet efter Forfatningen af 18. Nov. 1863, men i Juni s. A. faldt han ved et Rigsdagsvalg. Han var i 1853 bleven Grundejer paa Øen, hvor han havde kjøbt Gaarden Marielyst nær ved Stege, hvilken han gav Navn af Nøbbelegaard, og i Marts 1859 blev han Byfoged i Stege og Herredsfoged i Møens Herred. 20. Juni 1856 ægtede han Emmy Tutein (f. 4. Okt. 1832, Datter af Hofjægermester P. A. T. paa det nærliggende Marienborg), som nogle Aar efter hans Død ægtede Biskop D. G. Monrad. Som Embedsmand var H. i høj Grad afholdt og strængt pligtopfyldende; hans allerede noget svagelige Helbred fik et uopretteligt Knæk ved Strandingsforretninger efter Stormfloden 13. Nov. 1872, under hvilken 40 Skibe strandede paa de 3 Sider af Møen, og 9. Febr. 1873 døde han paa sin ovennævnte Gaard. 19. Juli 1875 afsløredes et smukt Mindesmærke for ham paa Stege Kirkegaard med en Tale af hans gamle Ven og Kampfælle Carl Ploug.

Barfod, Rigsdagskal. Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. VII, 41. Fædrelandet 23. Juli 1875.

C. St. A. Bille.

Hage, Johannes, f. 1842, Politiker. Han er en Søn af ovfr. nævnte Godsejer Alfred Anton H. og fødtes 26. Maj 1842 i Emdrup. Efter at være bleven Student 1860 studerede han Nationaløkonomi og deltog derefter som frivillig i den slesvigske Krig 1864, under hvilken han saaredes 29. Juni paa Als. Han forfremmedes paa Grund af sit Forhold i Krigen til Lieutenant. 1865—72 ejede han Kallehave Færgegaard, og efter Faderens Død arvede han Nivaagaard (Frederiksborg Amt), Dyrehavegaard (Kjøbenhavns Amt) og Sirekøping (Skaane). Han har siden 1876 med stigende Flertal været valgt til Fredensborg-Kredsens Repræsentant i Folketinget, hvor

han har sluttet sig til Højre. I Tinget har H. arbejdet med Liv og Friskhed uden at tragte efter eller naa nogen ledende Stilling. I Overensstemmelse med Navnet Hages Traditioner har han været en bestemt Modstander af de senere Aars protektionistiske Strømninger, og ligeledes har han stillet sig skeptisk over for den nyeste Tids socialpolitiske Lovgivning. Det private Initiativs Opgave paa dette Omraade har han derimod hævdet ikke blot i Ord, men ogsaa i Gjerning, bl. a. ved paa Nivaagaard at oprette et Hospital for kroniske Patienter fra Frederiksborg Amt. Siden 1879 har han været Medlem af Frederiksborg Amtsraad og navnlig virket for Havneanlæg til Brug for Fiskeribefolkningen. H. har paa talrige Folkemøder været en frejdig og slagfærdig Talsmand for den konservative Sag og har en væsentlig Andel i, at Landbefolkningen i Frederiksborg Amt, som en Tid lang kraftig bearbejdedes af Berg, har bevaret sit politiske Præg. *M. P. Friis.*

Hage, Johannes Dam, 1800—37, Overlærer, Redaktør. H., Broder til ovennævnte Alfred Ant. H., blev født i Stege 2. April 1800. Han besøgte først Latinskolen i Nykjøbing paa Falster og fulgte der fra med Rektor S. N. J. Bloch, i hvis Hus han var, til Roskilde Skole, hvorfra han 1817 dimitteredes til Universitetet. Efter at han havde taget 2. Examen, gik han en Tid lang sin Fader til Haande ved Forretningen og blev derpaa Huslærer hos Fru Bartholin-Eichel paa Svanholm i Horns Herred. Det var i disse to Stillinger, at H. lagde Grunden til den omfattende kommercielle og landøkonomiske Viden, hvoraf han senere viste sig at være i Besiddelse; i øvrigt havde han ved en overordentlig Flid, der virkede svækkende paa hans Helbred, erhvervet sig omfattende Kjendskab til den klassiske Litteratur og de moderne Hovedsprog, ligesom han ogsaa havde gjort indtrængende historiske og geografiske Studier. Efter at han havde forlovet sig med Frøken Charlotte Bolette Bartholin, en Broderdatter af Godsejerindens afdøde Mand, bestemte han sig til at tage en Embedsexamen, og han valgte da, uden at føle noget egentlig Kald til det, det theologiske Studium. Han absolverede 1824 den theologiske Embedsexamen. Svag, som han var af Helbred, vendte han atter tilbage til Huslærervirksomheden paa Svanholm, men flyttede det følgende Aar til Kjøbenhavn, hvor han var bleven Alumnus paa Borchs Kollegium. Blandt de Ungdomsvenner, han her omgikkes, kunne Bindesbøll, Brammer og Velschow fremhæves. I en Disputats, som H. i Følge Kollegiets

Regler maatte skrive, anvendte han nogle Udtalelser, der bleve betegnende for den senere Politiker. Han karakteriserede deri den hellige Alliance som et Forbund, der i Modsætning til sit Navn traadte alle guddommelige og menneskelige Rettigheder under Fødder, hvad der vakte Anstød hos Avtoriteterne og paadrog ham en Irettesættelse af Kollegiets Ephorus, Etatsraad Hurtigkarl.

I Aaret 1827 udnævntes H. til Adjunkt ved Roskilde Kathedralskole med Historie og Geografi som Hovedfag, og 3 Aar senere blev han Overlærer, efter at han havde taget den filologiske Embedsexamen. H., der 1828 havde gjort en Udflugt til Tyskland og Schweits, tiltraadte 1831, efter 16. Sept. s. A. at have ægtet sin forlovede, med offentlig Understøttelse en Udenlandsrejse, der dog blev afbrudt af den den Gang herskende Koleraepidemi. Han var en samvittighedsfuld Lærer, men den pædagogiske Virksomhed laa ikke rigtig for ham, og han havde en Tendens til at behandle ubegavede Disciple med en vis Haan. Ved Siden af Skolegjerningen syslede han med naturvidenskabelige Studier og udgav 1833 «Grundtræk af den rene Geografi». Men samtidig nærede han en levende Interesse for politiske, statsøkonomiske og kommunale Spørgsmaal og fulgte med den største Opmærksomhed Begivenhederne i Udlandet. Han var en erklæret Tilhænger af Folkesouverænitetens Princip, saaledes som dette var kommet til Gjennembrud i den franske Julirevolution, og han havde et skarpt Blik for de skrøbelige Sider ved Frederik VI's politiske System, der havde haft saa ødelæggende økonomiske Virkninger for Landet. Da H. følte en stigende Trang til at optræde som aktiv Politiker i den periodiske Litteratur, en Trang, som Kongens Løfte om Indførelsen af Stænderinstitutionen 1831 gjorde endnu intensivere, foreslog han Professor David Udgivelsen af et Ugeskrift, der skulde behandle historiskpolitiske, statistiske og statsøkonomiske Spørgsmaal. I Sept. 1834 udkom det af David redigerede Ugeblad «Fædrelandet», ved hvilket H. først var en virksom Medarbejder og fra Sept. det følgende Aar Redaktør. Overlærerembedet, i hvilket han siden Foraaret 1835 havde holdt Vikar, fratraadte han i Okt. 1836 og helligede sig fra nu af den journalistiske Virksomhed, samtidig med at han var et ivrigt Medlem af Trykkefrihedsselskabets Bestyrelse. Til «Fædrelandet» leverede han en Række grundige og velskrevne Artikler om Bank-, Told-, Konsumtions-, Assurance- og Kommunikationsvæsen og gav deri Vink, der bleve tagne til Følge af Avtoriteterne. Da H. særskilt udgav en «Oversigt over Evropas Historie i 1835»

(1836), der til Dels havde staaet i Form af Artikler i «Fædrelandet», anlagde Kancelliet Sag imod ham for Fornærmelser mod fremmede Magter. Han frifandtes ved Hof- og Stadsretten, men idømtes ved Højesterets Dom af 26. Juni 1837 Mulkt og livsvarig Censur. Som en Følge deraf fratraadte han Stillingen som «Fædrelandets» ansvarlige Redaktør. Sagens Udfald vakte hans Harme og forøgede den Melankoli, hvortil han især efter sin Hustrus Død i 1834 havde været hengivet. H. skulde ikke længe overleve Højesterets Kjendelse. 16. Sept. 1837 døde han efter Hjemkomsten fra en Rejse til Holsten. Han havde endnu Dagen forinden skrevet paa en Artikel til «Fædrelandet». Han var en skarp og talentfuld politisk Oppositionsfører, hvis ærlige Vilje blev anerkjendt af Modstanderne, selv af Kong Frederik VI. Det er H.s Fortjeneste, at han har staaet i første Række af vore Forkæmpere for den konstitutionelle Frihed.

H. Hage, Johs. Hage, 1854. Erslew, Forf. Lex. *A. Thorsøe.*

Hage, Johannes Philip, 1796—1863, landøkonomisk Forfatter, fødtes 18. Okt. 1796 paa St. Croix; hans Forældre vare Justitsraad og Grosserer Jens Friedenreich H. († 1831, en Broder til den ovfr. S. 452 nævnte Christopher Friedenreich H.) og Gertrud f. Heitmann. Han blev privat dimitteret til Kjøbenhavns Universitet 1815 og ansattes 1817 som Lieutenant ved de dansk-vestindiske Tropper; 3 Aar efter forsattes han til det sjællandske Lansenerregiment; 1830 udnævntes han til Regimentskvartermester ved 1. Livregiment til Fods og Overkrigskommissær. Han tog sin Afsked 1835 og bosatte sig i Pedersborg ved Sorø. 10. Okt. 1822 ægtede H. Christiane Caroline Erike Sundt (f. 1802 † 1857), Datter af Generallieutenant Chr. Ulr. S. og Sophie Louise f. Bülow. Han døde 23. April 1863. — H. interesserede sig for alt, hvad der vedrørte Landbruget. Specielt kastede han sig over Hesteavlen, han var Medudgiver af «Maanedsskrift for Hesteavl og Hestehold», 1.—3. Bd. (1831—32) og Eneudgiver af dets 4.—5. Bd. (1833). Dels i selvstændige Artikler, dels i Oversættelser behandlede han hippologiske Forhold; 1836 oversatte han saaledes fra Engelsk «Vejledning til Væddeløbshestens Behandling og Trænering». Paa Opfordring af Landhusholdningsselskabet beskrev han Kjøbenhavns Amt (1839) og Ny Maribo Amt (1844), og til Halds «Tidsskrift f. Landøkonomi» har han leveret forskjellige Afhandlinger; bl. a. har han beskrevet «Englands og Skotlands fortrinligste Kvægracer».

Erslew, Forf. Lex. Personalhist. Tidsskr. 2. R. IV, 70 f. *H. Hertel.*

Hage, Laurids (Lars), —1612—, Bondelensmand. Under Kalmarkrigen forsøgte Oberst Alexander Ramsay at føre et for svensk Regning hvervet Korps paa 3 à 400 slet bevæbnede Skotter gjennem Norge til Sverige. Efter at være landet i Romsdalen drog han uden at øve nogen Slags Vold over til Gudbrandsdalen, hvor Bønderne efter Foranstaltning af Fogden Laur. Gram (ovfr. S. 183) samlede sig for at hindre Gjennemmarchen, et Foretagende, der kun var tænkeligt i et Bjærg- og Skovland. Lensmændene L. H. i Vaage (bosat i Dovre, Annex til Lesje) og Peder Randklev (Ravnklev) i Ringebo anførte den Skare paa 4 à 500 Bønder fra den nordlige Del af Gudbrandsdalen, som tog Post ved Kringelen i Sel, Annex til Vaage, og hvem det lykkedes 26. Avg. 1612 dels at ødelægge og dels at fange den hele Afdeling, hvad der selvfølgelig indbragte dem megen Hæder, den de imidlertid selv forringede ved sin unødige Grusomhed, i det de den følgende Dag, trods Førernes Modstand, nedskøde og dræbte over 100 af Fangerne under det Paaskud, at Kongen havde nok med at føde dem, de sparede, henved en Snes Mand, hvoriblandt Obersten og et Par lavere Officerer, hvilke samtlige sendtes til Akershus og til Dels gik i Kong Christian IV's Tjeneste. Den ene af Kapitajnerne, George Sinclair, var falden ved Kringelen for et Skud af Bonden Berdon Seielstad fra Ringebo. De to Lensmænd bleve af Kongen i 1613 indkaldte til at møde ved Herredagen i Skien i Sept. s. A. og fik tillige med Berdon Seielstad Gavebreve af Kongen paa de af dem beboede Gaarde i Gudbrandsdalen, hvilke hidtil havde været Krongods. L. H. levede endnu ind i 1640-Aarene. De senere norske Traditioner have overalt, hvor de kunne kontrolleres, vist sig helt upaalidelige.

T. Michell, Hist. of the Scottish expedition to Norway in 1612.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

v. **Hagedorn, Seneca Christophersen,** o. 1680—1750, Søofficer. Hans Fader, Christopher Nielsen († 1682) var Præsident (Borgmester) i Fredericia og gift med Anna Elisabeth v. Hagedorn († 1692); først 1690 antog han sin Moders Efternavn og Vaaben. H. er født 1680 eller 81, indtraadte i Marinen som Sekondlieutenant 1700, avancerede derefter 1705 til Premierlieutenant, 1709 til Kapitajnlieutenant, 1710 til Kapitajn, 1712 til Kommandørkapitajn, 1715 til Kommandør, 1727 til Schoutbynacht og 1734 til Viceadmiral; 1747 erholdt han Titel af Admiral, men var forinden (7. Jan. 1736) udtraadt af Tje-

nesten. Som ung Officer var han i udenlandsk Tjeneste for at uddanne sig, men kom hjem, inden den store nordiske Krig udbrød. 1710 nævnes han som Chef for Orlogsskibet «Tumleren» i Viceadmiral Rabens Eskadre, der, efter at have jaget Fjenden ud af Farvandene sønden for Øerne, konvoierede Kornskibe til Norge; Aaret efter (1711) førte han Orlogsskibet «Prins Vilhelm» i Gyldenløves Eskadre, hvorfra han senere detacheredes til Kattegat for at hjælpe den kjække Kommandørkapitajn H. Knoff mod en overlegen svensk Styrke; ud paa Eftersommeren stødte han atter til Hovedflaaden, med hvilken Gyldenløve forgjæves søgte at hindre de svenskes Troppetransporter til Pommern. I Sept. s. A. deltog han i en løbende Fægtning, de 2 Flaader havde med hinanden. 1715 var han paa ny Chef for «Prins Vilhelm» i Gabels Eskadre, deltog med denne 24. April i Slaget paa Kolberg Red og udmærkede sig ved denne Lejlighed saa meget, at han forfremmedes til Kommandør. Senere s. A. var han med i Rabens Flaade og deltog i dennes Kamp under Rygen. Efter en Del flere Chefskommandoer indtil 1720 erholdt han dette Aar Division. 1728 indtraadte han i en Kommission, som havde til Formaal at sætte en Stopper for den iblandt Søfolkene om sig gribende Desertion. 1731 var han Eskadrechef. I sin Egenskab af Flagmand indtraadte han 1727 i Admiralitetet. Det fremgaar paa flere Maader, at her, under Danneskjolds i øvrigt saa fortjenstfulde Styrelse, har hersket en Del Intrigeren og Angiveri. Herunder kom H., der ved en Lejlighed (1735) havde udtalt sig nedsættende om den nye Dok, til at lide, i det hans Udtalelser bleve forebragte Kongen, som i Admiralitetskollegiet lod ham tildele en Reprimande. Aaret efter tog H. sin Afsked og trak sig tilbage til Gaarden Hindema paa Fyn, hvilken han ejede tillige med Jerstrup og Krumstrup, og hvor han døde 27. April 1750. Han var gift med Elisabeth Birgitte f. Rantzau, Datter af Palle R. og Ingeborg f. Seefeldt og Enke efter Otto Schack. *C. With.*

Hagemann, Gustav Adolph, f. 1842, Fabrikant og Kemiker. Han er født 16. Maj 1842 paa Rodstenseje ved Aarhus; hans Forældre vare Godsejer Otto Valdemar H. og Sophie Marie f. Poulsen. I sin Opvæxt var han paa Grund af en Rygsygdom en Tid fængslet til Sengen, kom derefter i Skole i Aarhus og tog her 1859 Realafgangsexamen. 1860 blev han Examinand ved den polytekniske Læreanstalt, og 1865 tog han dens Afgangsexamen i Kemi med

Udmærkelse. Allerede Aaret før var han bleven Kemiker ved Kryolith-Sodafabrikken Øresund ved Kjøbenhavn, og i 1865 drog han i Kryolithmine- og Handelsselskabets Tjeneste til Sodafabrikken Natrona ved Pittsburgh i Pennsylvanien, der da anlagdes, for at kontrollere Kryolithafleveringen ved den. Han blev tillige Kemiker ved Pennsylvania salt manufacturing company, fandt og undersøgte flere nye Mineralier i Kryolithen, af hvilke et blev kaldt Hagemannit. For egen Regning byggede han (1867—68) Bromfabrikkerne Tarentum i Pennsylvanien og Pomeroy i Ohio. I Saltværkernes Moderlud og i Petroleumskildernes Vand fandt han nemlig Brom og grundede herpaa en Tilvirkning af o. 80000 Pund Brom aarlig. 1870 vendte han tilbage til Danmark og blev Medejer af den ovfr. nævnte Sodafabrik Øresund, men slog desuden ind i nye Virksomheder. Hans Navn er saaledes sammen med Drewsen & Sønners knyttet til et Patent af 1872 for Fremstilling af Træcellulose og til Anlægget af en Træcellulosefabrik i Hinnerup; men væsentlig knyttedes han til de danske Sukkerfabrikker. 1872 byggede han Sukkerfabrikken i Odense, 1878 planlagde og byggede han Fællessukkerkogeriet paa St. Croix, 1880 blev han Direktør for de danske Sukkerfabrikker og projekterede og byggede 1882 Sukkerfabrikken i Nakskov ligesom 1883 Fabrikkerne i Assens og Stege. Foruden denne sin praktiske Virksomhed har han syslet med Bestemmelsen af Vindens Hastighed og konstrueret en Vindmaaler ligesom ogsaa udfoldet en ikke ubetydelig litterær Virksomhed; han har saaledes skrevet en Række Smaaskrifter om Varmetransmissionsforsøg (1883), om Volumenforholdet ved de kemiske Forbindelser (1886), om den kemiske Energi (1886—88) osv.; de fleste af disse Skrifter ere udkomne paa Tysk i Berlin som Led i en international Diskussion. Fra 1880 har han været Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn og fra 1890 Medlem af Jærnbaneraadet; han er tillige Medlem af Bestyrelserne for Tuborg Fabrikker og de danske Spritfabrikker. — 1. Febr. 1873 ægtede han Mathilde Bruun (f. 27. Sept. 1846), Datter af Kjøbmand og Sparekassedirektør i Assens, Vicekonsul Bertel B. og Margrethe Sophie f. Brasch.

Nord. Convers. Lex., 3. Udg. *C. Nyrop.*

Hagemann, Jaspar Lützow, 1784—1858, Officer, Søn af daværende Major i akershusiske Dragonregiment Christian H., fødtes 1784 (døbt 15. Nov.) i Norge, blev 1798 Kadet, 1802 Fændrik, 1803 Sekondlieutenant ved Landkadetkompagniet og afgik her fra 1805

til Tjeneste ved danske Livregiment. 1808, i hvilket Aar han forfremmedes til Premierlieutenant, indtraadte han som Adjoint i Generalstaben og gjorde nu uafbrudt Tjeneste her i 40 Aar. 1812 blev han Kapitajn og Divisionsadjudant og stillet i extraordinært Nummer som Divisionskvartermester, 1825 Major, 1829 Oberstlieutenant, 1833 Divisionskvartermester, 1834 Overadjudant, 1839 Generaladjudant-Lieutenant og i Slutningen af s. A., da Prins Frederik Ferdinand blev kommanderende General, Chef for dennes Stab, 1840 Oberst. 1848 ved Krigens Udbrud stilledes han à la suite i Armeen med Generalmajors Rang, i det det tillige overdroges ham indtil videre at fungere som Kommandant i Kjøbenhavn. 1855 afskedigedes han af Krigstjenesten som Generallieutenant. H. blev Kommandør af Danebrog 1841, Storkors 1852 og fik Kammerherrenøglen 1836. 1820 havde han ægtet Harriet Hobarth (f. 8. Avg. 1796 † 27. Dec. 1868), Datter af Generalgouvernør H. Han døde 10. April 1858 i Kjøbenhavn. *S. A. Sørensen.*

Hagemann, Jørgen Christopher, 1783—1850, Officer, født i Nykjøbing paa Mors 24. Dec. 1783 (i Følge 6. Bataillons Stambog), Søn af Kapitajn i Infanteriet Hans Jacob H. og Marie f. Sørensen, blev Landkadet 1794, Fændrik ved Prins Frederiks Regiment 1799, Sekondlieutenant ved Marinekorpset 1803 og vendte som Premierlieutenant 1808 tilbage til sin oprindelige Afdeling (1806 Christian Frederiks Regiment, 1839 Kongens Regiment, 1842 6. Linjeinfanteribataillon), hvor han nu udelukkende havde Ansættelse, fra 1812 som Kapitajn, fra 1825 som Major, fra 1833 som Oberstlieutenant, fra 1840 som Oberst og næstkommanderende, fra 1842 som Chef, indtil han i 1848 kort efter Krigens Udbrud fik Kommandoen over 2. Infanteribrigade. Denne førte han i Slagene ved Nybøl 28. Maj og Dybbøl 5. Juni. I Slutningen af 1848 forfremmedes han til Generalmajor, men fik det følgende Aar sin Afsked paa Grund af Svagelighed og døde 29. April 1850 i Kjøbenhavn. Han var gift med Julie Cathrine f. Schleisner (f. 6. Okt. 1806 † 19. Okt. 1867), Datter af Kattunfabrikør Fritz S. i Lyngby. *S. A. Sørensen.*

Hagemann, Moritz, 1810—84, Godsejer, født 3. Marts 1810 nær ved Rensborg paa holstensk Grund, blev 1830 Student i Kiel, hvor han drev rets- og statsvidenskabelige Studier, og kjøbte 1838 Godset Ohrfeld (egentl. Udmark) ved Kappel. Han var 1839—53 Distriktsdeputeret for det 1. angelske Godsdistrikt og 1840 Medlem

af den slesvigske Stænderforsamling. Under Oprøret 1848 viste H. aabent sin Troskab mod Danmark, sendte det indkaldte Mandskab fra Egnen nord paa og bar dansk Kokarde. Han blev derfor 1852 Landkommissær i Slesvig og fik Politiforvaltningen i det nævnte Godsdistrikt samt udnævntes til Etatsraad. 1859 blev han kongevalgt Medlem af Rigsraadet og stemte 1863 for Novemberforfatningen. 1864 blev H. afsat fra sine Embeder, men blev boende i Slesvig som dansk Undersaat indtil 1869; da solgte han sit Gods, kjøbte 1872 Fabrikken Östanå i Skaane og døde her 19. Marts 1884.

Schlesw.-Holst. Jahrbücher I (1884). *Emil Elberling.*

Hagemann, Peter Christian, 1810—53, Arkitekt, blev født i Itzeho 20. Marts 1810 og døde ugift i Kjøbenhavn 22. Avg. 1853 af Kolera. Han kom her til som Mursvend, gjennemgik Kunstakademiet og vandt efterhaanden de 2 Sølvmedailler samt 1843 den Neuhausenske Præmie for et Projekt til Toldbodens Forskjønnelse. H. var ikke meget Kunstner, men en dygtig og energisk Mand, som forstod at vinde Indflydelse hos Avtoriteterne; det skal siges til hans Ære, at han har en ikke ringe Skyld i den senere Tids hyppigere Anvendelse af Arkitekter ved Privatbygninger. Blandt hans Arbejder maa nævnes de 4 Kommuneskoler: Østre og Vestre Betalingsskole, Vestre Friskole og Friskolen paa St. Hans Torv (1846—52), Slagterboderne ved Nicolai Kirke og paa Graabrødretorv, de første Jærnbygninger her til Lands, og en Mængde Privatbygninger, mest for Smaafolk. Blandt hans Elever og Medhjælpere var Stillmann den betydeligste.

Weilbach, Konstnerlex. *Erik Schiødte.*

Hagen, s. Hakon.

Hagen, Carl Harald, 1816—71, Skuespiller. H., som var en Søn af den i en ung Alder afdøde Lieutenant i Marinen Peter Andreas H. og Christine Cathrine f. Blom, var født i Kjøbenhavn 25. Febr. 1816 og kom som ganske ungt Menneske ind paa det kgl. Theaters Konservatorium, hvor han forblev til sit 20. Aar. Han skulde have debuteret som Sanger paa det kgl. Theater, men lod sig friste af et fordelagtigt Engagementstilbud fra Bergens Theater og virkede i 2 Aar i de norske Provinser, hvorefter han fik fast Ansættelse ved Theatret i Christiania. Her fik han Lejlighed til at udvikle sine betydelige dramatiske Evner, og her ansaas han med rette for en af den norske Scenes betydeligste Karakterskue-

spillere, der paa Grund af sit ædruelige, aldrig chargerede Spil, sin Humor og sin brede, elskværdige Komik stod i stor Gunst hos hele Publikum, saa at den norske Regering endog i 1847 gav ham et Rejsestipendium, for at han i Wien yderligere kunde uddanne sig i sin Kunst. Imidlertid længtes han bestandig stærkt efter sit Fædreland, og da Erik Bøgh som Leder af Kasino i 1856 tilbød ham et fordelagtigt Engagement paa 10 Aar, greb han med Glæde denne Lejlighed til atter at komme tilbage til Danmark. Paa Kasino debuterede han i 1856 som den gamle Skrædder i «Skrædderen og Nabobben» og spillede ikke længe efter med stor Elskværdighed og Elegance den gamle Adelsmand i det lille Lystspil «Et Parti Piquet». Allerede disse Roller lagde for Dagen, hvilket betydeligt Talent Kasino havde erhvervet i ham, men hans Betydning som Komiker fik Publikum dog først ret Øjnene op for, da han (1857) fik Tilladelse til at optræde 10 Gange i en af sine Glansroller fra Christiania, nemlig som Holbergs Jeppe. Denne Præstation var i alle Retninger saa fortræffelig, at daværende Kultusminister Hall tilbød ham kgl. Ansættelse ved det kgl. Theater. Han kunde dog ikke blive løst fra sine Forpligtelser over for Kasino, hvis Repertoire ikke svarede til hans Forventninger, og han tog sig det meget nær, at han saaledes hindredes i at virke paa en Scene, hvor hans rette Forum var. I 1867 forlod han Kasino, var i 2 Aar Direktør for Odense og Aarhus Theatre og tog derpaa Engagement ved Folketheatret, hvor han ogsaa vandt sig et stort Publikum. Men hans tidligere Sikkerhed, Fantasi og Lune havde tabt sig noget ved Tidernes Ugunst, og om han end viste sin Dygtighed som Karakterskuespiller i en Rolle som Basses i «Hverdagsfolk» — den sidste, hvori han optraadte —, var hans Spil dog ikke mere saa lødigt som det, man tidligere paa Kasino havde set i Roller som bl. a. Bjerkebek i «En Kaprice» — hvor han fik Brug for sin mageløse norske Dialekt — og den sjællandske Bonde Anders Jørgen i «Fastelavnsgildet». Han døde i Kjøbenhavn 5. Juni 1871. — Han ægtede 1843 i Christiania Sophie Christiane Abrahamsen († 1884), en Søster til kgl. Skuespillerinde Bolette Kragh, f. Abrahamsen.

Edgar Collin.

v. Hagen, Franz, 1672—1749, Oversekretær i tyske Kancelli, blev født i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Franz v. H. († 1705), en af Christian V yndet og betroet Embedsmand, beklædte Posten som Gehejmekancelliskriver og Assessor i det tyske Kancelli. Han

blev usædvanlig tidlig Student og fuldendte sin akademiske Uddannelse ved flere fremmede Universiteter, især Frankfurt a. d. O., hvor han studerede 1688 og udgav en paa Latin affattet Panegyrik over Christian V. Kun 20 Aar gammel betraadte han den diplomatiske Løbebane som Sekretær hos den danske Gesandt i London Mogens Skeel. 1693 hjemkaldtes han fra England for at tiltræde Embedet som Sekretær i det tyske Kancelli. Det følgende Aar sendtes han som Legationssekretær til det brandenborgske Hof og forblev her en Del Aar, en Tid fungerende som Gesandt. Først 1705 efter Johan Moths Død vendte han tilbage til Danmark for at blive dennes Efterfølger som Arkivar for det tyske Kancelli og tog som saadan væsentlig Del i Omordningen af de samlede tyske Arkiver. Tillige var han blevet udnævnt til Assessor i samme Kancelli, hvilken Stilling han, 1707 forfremmet til Justitsraad, indtog i en længere Aarrække, indtil han i Juni 1721 ved Christian Sehesteds Afgang med Titel af Etatsraad traadte i Spidsen for tyske Kancelli. Ved Forhandlingerne om Sønderjyllands Indlemmelse i den danske Krone spillede han, støttet til sit Kjendskab til Forholdene i Hertugdømmerne, en fremtrædende Rolle. 1725 fik han virkelig Udnævnelse som Oversekretær, blev 1727 Ridder af Danebrog og 1733 Gehejmeraad, men afløstes 27. Maj 1735 af Schulin og tog Afsked af Statstjenesten. I Aaret 1747 blev han Gehejmekonferensraad. 10. Juni 1749 døde han. Hans Ægteskab med Cathrine f. Fischer (gravsat 17. Marts 1732) var barnløst. Den franske Gesandt Camilly har i sin bekjendte Skildring af det danske Hof fældet en meget ugunstig Dom over H., i det han sigter ham for Bestikkelighed og Egennyttighed og omtaler hans «underordnede Konnexioner». Disse Udtalelser stadfæstes dog ikke andensteds fra. Vist er det, at Kongen gjærne lyttede til hans Raad og ofte gjorde Brug af den betydelige Detailkundskab og prøvede Erfaring i Statssagerne, som han med sin anerkjendte Flid og Arbejdsomhed havde samlet sig.

A. D. Jørgensen, De danske Rigsarkiver. Møller, Mnemosyne III, 5 f.

Louis Bobé.

v. der Hagen, Gottlieb, 1595—1658, Diplomat og Jurist, hørte til en meklenborgsk Adelslægt, paa hvis Stamgods Harmshagen han blev født 18. Okt. 1595. I sin Ungdom synes han at have været nøje knyttet til den gottorpske Hertug, Ærkebiskoppen i Bremen Johan Frederik, til hvem han 1620 dedicerede et lille juri-

disk Skrift, og hvis uægte Datter Christine han ægtede 1623. Senere blev han Raad hos Christian IV og sendtes 1632 som dennes Resident til Brüssel. I den følgende Tid benyttedes han oftere af Kongen som Gesandt, bl. a. 1636 sammen med Christian Pentz til Kurfyrsten af Sachsen og Kejseren, 1637 til Landgreven af Hessen og 1639 til Staden Bremen. 1643 gik han paa ny som Resident til Brüssel. Han synes at have været i Besiddelse af en vis diplomatisk Færdighed og i ikke ringe Grad at have anvendt Bestikkelser til Opnaaelsen af sine Formaal. Ved Siden heraf var han en god Kjender af tysk Statsret og benyttede sine Kundskaber til 1654 at affatte et større Skrift til Fordel for Kejserens og det østerrigske Huses Rettigheder. Han døde 24. Avg. 1658 i Bremen, hvor han skal have haft et Hverv for Frederik III. I andet Ægteskab havde han 1643 ægtet en Lybekkerinde, Magdalene v. Høveln.

Moller, Cimbria lit. II, 269. *J. A. Fridericia.*

Hagen, Hanna Amalia Nicoline, 1831—92, Skuespillerinde. Amalia Price blev født 1831 om Bord paa et Dampskib, der gik fra St Petersborg til Kjøbenhavn, og derfor angives hendes Fødselsdag efter den julianske Kalender til 24. Okt. (efter den gregorianske 5. Nov.). Forældrene vare Artist James P. og Rosette Caroline f. Lewin. I en ganske ung Alder kom Jfr. P. paa det kgl. Theaters Balletskole og uddannedes under Aug. Bournonvilles Vejledning. Saa vel ved sin koreografiske Færdighed som ved sit mimiske Talent skaffede hun sig en smuk Plads ved den danske Ballet, men til Trods herfor fristede Skuespillet hende stærkere, og under J. L. Heibergs Direktion debuterede hun 5. Sept. 1852 paa det kgl. Theater som Marie i «Alferne». Debuten var vellykket i det hele taget, og hun forenede aabenbart gode dramatiske Evner med et usædvanlig heldigt Theaterudvortes, men en noget tysk Accent, som var hende en Arv fra Hjemmet, og som hun aldrig helt kunde aflægge, var dog til Hinder for at skaffe hende et større Repertoire. Da derfor Kasino i 1857 tilbød hende et meget fordelagtigt Engagement, tog hun imod dette, optraadte sidste Gang 22. Maj s. A. paa det kgl. Theater som Rose i «Recensenten og Dyret» og blev i den paafølgende Sæson Kasinos absolute Primadonna, hvilken Plads hun med Dygtighed hævdede i adskillige Aar. Saaledes glimrede hun bl. a. i Titelrollen i «Esmeralda», som Erik Bøgh havde lagt til rette netop for hendes Talent, og spillede et omfangsrigt, meget afvexlende Repertoire saa vel i Skuespillet som i Sangspillet, Vaude-

villen og Farcen. Ogsaa i det komiske Karakterfag høstede hun Triumfer og var saaledes den første, der spillede den unge Pige i Bøghs «Alle mulige Roller». Hun forlod Kasino i 1866, virkede endnu et Par Aar i Provinserne ved det af Skuespiller Carl Hagen dannede Selskab og trak sig saa tilbage til Privatlivet. Hun ægtede i 1862 Korpslæge Christian August Hagen (f. 1828) og døde i Kjøbenhavn 3. Juni 1892. *Edgar Collin.*

Hagen, Joachim, 1845—91, Retskyndig, fødtes 13. Juni 1845 i Kjøbenhavn af Forældrene Kommandør Hans Jacob Adam H. og Juliane Mathilde f. Krag. Han blev Student 1864, juridisk Kandidat 1871 og arbejdede derefter som Volontær i Justitsministeriet, som Sagførerfuldmægtig og som juridisk Manuduktør. I 1875 tog han Beskikkelse som Overretssagfører, og fra 1882 var han tillige Lærer i Retslære ved Søofficersskolen. 1881 ægtede han Emily Mary Cunliffe Carstensen, Datter af Kapitajn Richard Peter C. og Agnes Susanne Christiane f. Owen. Han døde efter længere Tids Svagelighed 20. Marts 1891.

I 1886 udgav H. «Kortfattet Oversigt over den danske militære Strafferet med en Indledning til Retslæren» (trykt som Manuskript til Brug ved Undervisningen paa Søofficersskolen) og i 1888—89 «Til Ret og Lovgivning, juridiske Aforismer», 2 Hæfter. Dette sidste ejendommelige og originale Arbejde vil efter hele dets Form vanskelig finde almindelig Paaskjønnelse uden for den snævre Kreds, der nøje kjendte Forfatterens noble, men noget tilknappede og paradoxale Personlighed, og som kan supplere Bogstaven ved Kjendskabet til ham. Men den, der ikke lader sig afskrække af Afhandlingernes haarde Skal, vil dog ogsaa uden dette Kjendskab i dem, ved Siden af meget besynderligt og sært, finde ægte Tanker af blivende Værdi. Særlig skal fremhæves Afhandlingen om Æresfornærmelser. Afhandlingernes Styrke kan vel gjennemgaaende siges at være den, at de fremhæve oversete Momenter, der have Krav paa retlig at tages i Betragtning, medens deres Svaghed navnlig ligger deri, at Momenter, som først i anden Række kunne blive bestemmende for de paagjældende Retsforhold, skydes frem i første Række. Særlig havde Folkeretten vundet H.s Interesse, men de Arbejder, som han forberedte paa dette Omraade — paa hvilket han havde megen Læsning, medens hans Aforismer lide noget af Avtodidaktens Svagheder —, naaede han ikke til at fuldende.

Jul. Lassen.

Hagen, Johan Frederik, 1817—59, Theolog, var Søn af Skibskapitajn Jens Børresen H. og Elisa f. Hall. Han blev født i Kjøbenhavn 24. Juni 1817 og fik tidlig Lyst til Bogen, men Hjemmets trange Kaar syntes ikke at aabne ham Udsigt til den studerende Bane. 1830 lykkedes det ham imidlertid at komme ind i Metropolitanskolen, og der fra blev han dimitteret 1834. Aaret efter faldt Heibergs Logik i hans Haand, og skjønt han kun forstod saare lidt af denne Bog, øvede dens Hegelske Tungemaal strax sin Tryllemagt over ham. Ved Martensens Hjælp trængte han dybere ind i den Hegelske Spekulation, og samtidig fortsatte han sine theologiske Studier. 1840 underkastede han sig den theologiske Embedsexamen, og næste Aar fik han Bolig paa Borchs Kollegium, hvor han blev et skattet Medlem af den muntre og flittige Kreds, som da samledes i den gamle Kandidatbolig. Han var, sammen med P. Faber og A. Steen, Forfatter af Tivolivisen: «Og dersom du morer dig daarlig», og ogsaa paa anden Maade gav han Bidrag til «Borkens Lyra». Samtidig fortsatte han Studierne med Kraft, og 1845 erhvervede han den theologiske Licentiatgrad for en Afhandling om «Ægteskabet, betragtet fra et ethisk-historisk Standpunkt». Aaret efter rejste han med offentlig Understøttelse udenlands, til Tyskland, Frankrig, Schweits og Italien, og da han (1848) var vendt hjem, holdt han som Privatdocent theologiske Forelæsninger. 1850 udgav han, sammen med A. Listov, en patristisk Anthologi til Brug ved den 1849, som Surrogat for Latinen ved Embedsexamen, indrettede Latinprøve for Theologer, ved hvilken han var bleven Examinator. Da Engelstoft 1852 blev Biskop i Fyn, konkurrerede H. med L. N. Helveg om den ledige Professorplads, og 16. April s. A. blev han udnævnt til Professor i det theologiske Fakultet med Kirkehistorie som Hovedfag og de gammeltestamentlige Discipliner som Bifag. En saa kundskabsrig og livlig Mand som H. havde mange Forudsætninger for en lykkelig Docentvirksomhed, men en Brystsygdom, der længe havde tæret paa hans Kraft, begyndte snart at lamme hans Virksomhed, og allerede 25. Marts 1859 bukkede han under for Sygdommen. Efter hans Død blev hans Forelæsning over «Kirkelig Statistik» udgiven, og derved blev den danske theologiske Litteratur beriget med et dygtigt og nyttigt Arbejde paa et lidet dyrket Omraade. H. havde ogsaa baade som Privatdocent og Professor leveret flere Bidrag til Blade og Fagtidsskrifter og derved vist Lærdom, Skarpsindighed og et lykkeligt Herredømme over Formen, og i nogle Aar var han Medudgiver af

«Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark». 24. Maj 1851 ægtede han Antonia Elisabeth Ponsaing (Datter af Legationsraad C. G. A. P.), der endnu lever.

Erslew, Forf. Lex. Universitetets Program ved Reformationsfesten 1845.

Fr. Nielsen.

Hagen, Laurits Christian, 1808—80, Præst, er født paa Merløsegaard i Tostrup Sogn (Sjælland), hvor Faderen, Mourits H., var Forpagter; Moderen hed Christine Marie f. Larius. Han blev Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn 1826, theologisk Kandidat 1833 og derefter Lærer ved v. Westens Institut. Han beskæftigede sig med liturgiske Studier, og 1836 fik han offentlig Understøttelse til en Rejse for i Lybek og i de vigtigste Bogsamlinger i Danmark at undersøge, hvad der fandtes af Salmelitteratur. 1837 blev han Adjunkt i Sorø og 1840 Sognepræst i Medolden i de jyske Enklaver i Vestslesvig, hvorfra han 1850 forflyttedes til Stepping-Frørup i Haderslev Østeramt. Her var han fra 1853 Medlem af Bestyrelsen for Rødding Højskole. 1867 blev han afsat, da han nægtede at aflægge Ed til den preussiske Konge. Fra 1868—76 var han derefter Præst for en Valgmenighed i Kjærteminde. Her døde i han 1. Juni 1880. — 26. Dec. 1838 ægtede han Dorothea Pouline Berg (f. 18. Avg. 1810), Datter af Bødkermester Poul B. i Kjøbenhavn, og efter hendes Død (30. Okt. 1852) 10. Avg. 1853 Botille Hansen (f. 23. Juni 1827), Datter af Gaardmand Johannes H. i Medolden. — H. udgav 1832 en Samling «Historiske Salmer og Rim», der oplevede mange Oplag. Ligesom Grundtvig, hvis Discipel han i det hele var, forandrede han de gamle Salmer for at gjøre dem skikkede til Kirke- og Skolebrug. 1834 og oftere udgav han Brorsons «Troens rare Klenodie».

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 267. Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Hagen, Sophus Albert Emil, f. 1842, Komponist og Musikhistoriker. H. er Søn af Krigssekretær Albert Peter Bartholin H. og Anna Sophie Frederikke f. Nielsen og fødtes 3. Maj 1842 i Kjøbenhavn. Efter at være bleven Student fra Metropolitanskolen i 1860 studerede han i nogle Aar Jura, men opgav derpaa dette Studium for at hellige sig til Musikken, som han havde dyrket fra Barn af, først under Organist C. J. Rauchs, senere under Gebauers Ledelse, og til musikhistoriske Studier. I 1869 ægtede han Serine Johanne Frederikke Klingsey, Datter af Korttegneren Oberst Peter

Edvard K. og Clara Sophie Claudine f. Henning. S. A. overtog han Horneman & Erslevs Musikhandel, som han atter afhændede i 1879. Af H.s Kompositioner er der udkommet 8 Hæfter Sange for 1 Stemme, 4 Hæfter flerstemmige Sange og 5 smaa franske Kantater samt enkelte Sange og aandelige Kompositioner i forskjellige Samlinger; i den almenbekjendte Samling «Børnenes Musik» er en halv Snes Melodier af ham. Af ikke udkomne Kompositioner findes mange, deriblandt et Ungdomsarbejde, en parodisk Operette «Røverbruden», som flere Gange er bleven opført i akademiske Kredse. Medens han var Musikhandler, redigerede han «Musikalsk Musæum» og «Album for Sang», hvortil han har leveret mange Arrangementer, navnlig af Folkeviser.

Schytte, Musiklex. *G. St. Bricka.*

Hagerup, Christian Frederik, 1731—97, Præst, født 31. Juli 1731 i Throndhjem, Søn af nedenstaaende Biskop Eiler H. († 1743), kom efter Faderens Død i Huset til sin Slægtning Borgmester Hans Hagerup og blev privat undervist til 1746, da han kom i Throndhjems Latinskole, hvorfra han dimitteredes 1749, fik Examen philos. 1750 og theol. Attestats 1752. I Kjøbenhavn havde han gode Dage, da hans Søster Elisabeth — siden gift med Biskop P. M. Bildsøe (II, 199) — var Hofdame hos Prinsesse Charlotte Amalie. Han fik Adgang til flere lærde Mænd og blev Deltager i Holbergs Fløjtepartier. Han forlod Hovedstaden 1755 og tilbragte saa 3 Aar i sin Fødeby, til han 1758 blev ordineret til Missionær for Finnerne i Skjærstad og Saltdalen, hvor han 1761 blev Vicepastor og 1768 Provst i Salten. Han tog sig med Varme af Finnerne, lærte deres Sprog og oversatte nogle Smaaskrifter, som nu ikke kjendes. En finsk Grammatik og et Glossarium fik han ogsaa i Stand. Som Provst fik han Indblik i den mislige Bestyrelse af Finnemissionens Midler og foranledigede Biskop N. C. Friis' Fald (V, 445). 1769 blev han Sognepræst til Frue Kirke i Throndhjem, blev Sekretær i Videnskabsselskabet og 1773 Magister. Da Bispestolen efter Gunnerus' Død blev besat med M. F. Bang, og dennes Svigersøn Ole Irgens blev Stiftsprovst, vilde han ikke være i Throndhjem og blev 1774 forflyttet til Nykirkens Sognekald i Bergen, hvor han var med at stifte «det nyttige Selskab», der endnu bestaar, og blev Meddirektør i «de frivillige Harmonisters Akademi», hvor han kom i Forbindelse med Claus Fasting (V, 87). 1779 blev han Dr. theol., og da Ole Irgens s. A. blev Biskop i Bergen, forlod han Staden

uden at se ham for at indtage hans Plads som Stiftsprovst og Sognepræst til Domkirken i Throndhjem, hvortil han 1780 blev udnævnt. Han blev s. A. Vicepræses i Videnskabsselskabet, 1785 Medlem af Naturforskerselskabet i Danzig og døde 30. Juni 1797. Han havde paa Gunnerus' Opfordring i Nordland lagt sig efter Botanik og leverede adskillige botaniske og enkelte zoologiske Arbejder. Han stod som Vicepræses i Videnskabsselskabet til 1791, besørgede 2 Bind af dets Skrifter udgivne, berømmes som en veltalende Præst, var vel hjemme i de nyere Sprog og skrev latinske Vers. Som Theolog tilhørte han den gamle Rettroenhed og var en meget from og godgjørende Mand. Sin praktiske Dygtighed lagde han for Dagen paa mange Maader, bl. a. ved Ordningen af T. Angells Stiftelser og Oprettelsen af Throndhjems Realskole (1783), den første i Norge. Han blev i Samtiden meget bekjendt ved sin Tale i Videnskabsselskabet 14. Juli 1788, da Kronprins Frederik var hans Tilhører, og han i stærke Ord udtalte Nordmændenes Ønske om et Universitet og forsikrede, at de selv skulde tilvejebringe Midlerne. Han har muligens følt sig skuffet ved Bispestolens Besættelse efter M. F. Bang (I, 485), og hans Kræfter begyndte at aftage kort efter. Han blev gift 20. Sept. 1764 med Anna Margrethe Cathrine Westermann (f. 28. Juni 1736 † 15. Juli 1819), Datter af Bernt W., Overvejer og Maaler i Throndhjem, og Esther f. Høyer.

Fallesen, Mag. f. Religionslærere VII, 391. *D. Thrap.*

Hagerup, Edvard, 1781—1853, Stiftamtmand. Født i Christianssand 9. Sept. 1781, Søn af nedennævnte Biskop Eiler H. († 1789) og dennes 2. Hustru. Efter Faderens Død blev han indsat i Bergens Kathedralskole, hvorfra han blev Student 1797, og tog juridisk Embedsexamen 1802. Hans efterfølgende Virksomhed var hovedsagelig knyttet til Bergens By og Stift. Umiddelbart efter sin Embedsexamen blev han ansat som Volontær ved Stiftskontoret i Bergen og udnævntes, efter at have aflagt den praktisk-juridiske Prøve 1805, i 1807 til Raadstueskriver i denne By, hvor han 1810 tillige blev surnumeraer Assessor i Stiftsoverretten. I 1814 valgtes han til 1. Repræsentant for Bergens By paa det overordentlige Storting, sammen med Aug. Konow, Kapitajn Motzfeldt og Sorenskriver Christie, med Mandat om at votere mod Foreningen med Sverige, hvad de ogsaa gjorde 20. Okt. H. var Medlem af Lagtinget, hvor han valgtes til Sekretær. Efter Stortingets Opløsning rejste han til Stockholm som Medlem af den Deputation, der over-

bragte Carl XIII dettes Adresse i Anledning af Foreningen og hans Valg til Konge. I 1815 blev H. virkelig Assessor i Stiftsoverretten og 1822 efter Chr. M. Falsen Amtmand i Nordre Bergenhus Amt. I Bergen henlevede han nu en Række Aar under behagelige Forhold som Medlem af den intelligente Vennekreds «Qvodlibet», til hvilken for øvrigt hørte Christie, Jonas Rein, P. Motzfeldt, Lyder Sagen o. a. Hans Blik paa Forholdene var imidlertid, som mange andres, blevet forandret, og han saa sig allerede i 1815 mistænkt i Bergen som svensksindet, fordi han nu anerkjendte den nye Forenings Goder. Som det synes, mod sit eget Ønske blev H. 1823 valgt til Bergens 3. Repræsentant paa det forestaaende Storting, paa hvilket han atter var Sekretær i Lagtinget. Han valgtes paa ny i 1826 og deltog saa vel i det ordentlige Storting 1827 som i det overordentlige 1828, paa hvilke han var Præsident i Lagtinget. I denne Egenskab fungerede han tillige i 1827 som Præsident i Rigsretten mod Statsraad Collett. I 1831 forflyttedes han som Amtmand til Søndre Bergenhus Amt og blev derefter 1834 Stiftamtmand i Bergen. Da i 1836 Grev Wedel som Statholder blev den norske Regerings Medlem, tilbød han H., hvem han specielt kjendte fra deres Samvære paa Stortingene, med Kongens Samtykke en Plads i Statsraadet, hvilken imidlertid H., der ganske særlig følte sig knyttet til Bergen, afslog. Han vedblev i en længere Aarrække at fungere som Stiftamtmand og tog først 1852 Afsked fra dette Embede, hvilken han modtog med Tilkjendegivelse af Kongens Tilfredshed og under Beviser paa Medborgeres almindelige Deltagelse. Bl. a. gaves der i Bergen i den Anledning en Borgerfest for ham. H. overlevede kun i lidt over et Aar sin Afsked og døde i Bergen 29. Marts 1853. 12. Juli 1808 ægtede han Ingeborg Benedicte Janson (f. 1786 † 1849), Datter af Hofagent H. D. J. og Christiane Benedicte f. Krohn.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *Yngvar Nielsen.*

Hagerup, Eiler, 1684—1743, Biskop, fødtes 9. Juni 1684 paa Kværnæs i Nordmøre, hvor Faderen, Hans H. († 3. April 1697), var Sognepræst. Moderen, Ellen Schøller († 1695), var dennes første Hustru. Han deponerede 1702 fra Throndhjems Skole, vendte efter 1704 at have taget Attestats tilbage her til og blev 1706 4. Lekties Hører. I denne Stilling blev han til 1709, da han blev personel Kapellan paa sit Fødested hos Faderens Eftermand, Amund Barhow, med hvis Datter Anna Cathrine († 4. Febr. 1737) han blev gift i

Kjøbenhavn 26. Okt. 1715. 2 Aar efter hans Ansættelse fremkaldte Thomas v. Westen, der 1709 var bleven Præst i Vedø, den stærke Bevægelse, der maa anses som den første væsentlige Virkning af Pietismen i Norge. Han dannede et Samfund af 7 Præster i Romsdalen og paa Nordmøre, der skulde arbejde paa en Forbedring i Menighedernes Tilstand («Syvstjærnen»). 1714 forfattede de et vidtløftigt Bønskrift, og med dette blev H., der var den yngste, men maaske i udvortes Henseende mest begavede, sendt til Kjøbenhavn. Han udrettede intet væsentligt for den Sag, der havde ført ham til Hovedstaden, men for ham selv blev Rejsen af megen Betydning, da han blev vel modtagen af Kongen og vandt Yndest hos Dronning Louise og Prinsesse Charlotte Amalie, med hvem han siden hele sit Liv stod i Brevvexling. Meget snart efter sin Ankomst (1715) blev han udnævnt til Sognepræst i Kalundborg. Han beholdt sin Yndest ved Hoffet, om der end tør være noget i den Beretning, at han uformærket blev fortrængt af Peder Hersleb, da denne var bleven Hofpræst (1718). I Kalundborg havde han Besøg af T. v. Westen under dennes Ophold i Danmark (1719) efter sin anden Finmarksrejse. Det kom her til en heftig Strid mellem dem, da deres Opfatning af Finnemissionen var hel forskjellig. H.s Mening, at den burde drives ved de ansatte Præster med Hjælp af Skolelærere, og at man først og fremmest maatte lægge Vind paa at lære Finnerne det norske Sprog, blev — ikke uden Skyld fra v. Westens Side — den sejrende, og der blev ikke Spørgsmaal om nogen anden end H. til at indtage den Plads som Lektor i Throndhjem, der blev ledig ved Finnernes Apostels Død (9. April 1727). Han vilde meget nødig, men det hjalp ikke, og han kom misfornøjet til Throndhjem 1728, om han end havde Succession paa Stiftsprovstiet, som han tiltraadte s. A., og al mulig Udsigt til den Bispestol, der snart maatte blive ledig, og som han besteg 22. Juni 1731. 1742 blev han Dr. theol. ved en Afhandling «De spiritu fidei», og Aaret efter, 15. April 1743, døde han.

Som sine Medbrødre i «Syvstjærnen» havde H. sluttet sig til den pietistiske Retning og optraadte baade i Norge og Danmark som en skarp Tugtemester for sine Embedsbrødre, ligesom han deltog i Klagerne over Skriftestolens Misbrug og Manglerne ved Skriftemaalets Ordning i Kirken. Pietismen havde ivrige Tilhængere ved Hoffet, og i dets Gunst maatte han saaledes stige end mere, da Christian VI var bleven Konge. Det kan være rimeligt, at han under disse Forhold har tænkt sig en glimrende Løbebane i Dan-

mark, og at dette ikke mindre end Beskaffenheden af det Embede, der blev ham paanødet, har fremkaldt den Misfornøjelse, hvormed han drog tilbage til sit Fødeland. For Finnemissionen havde han liden Interesse, og han var ikke dreven af nogen Kjærlighed til Finnerne. Efter at han som Biskop var bleven Medlem af Missionskollegiet, blev han den egentlig styrende, men kunde ikke gjennemføre sine Planer, og Sagerne fandtes ved hans Død i megen Uorden. Begunstiget, som han var, paa højeste Sted fik han alle sine Ønsker opfyldte og kunde saaledes behandle T. v. Westens Medhjælpere — navnlig Hans Skanke — med den største Hensynsløshed. Saaledes optraadte han ogsaa over for Throndhjems Skole, hvor han 1735 fik sin 18aarige Søn Hans H. ansat som Konrektor. At han for Præsterne var en stræng Biskop, er der flere Vidnesbyrd om. Mest bekjendt blev han i denne Tid ved den ejendommelige Maade, hvorpaa han kastede sig ind i den brændende Strid om Skriftemaalet. 1733 udtalte han sig i en Prædiken for Hoffet stærkt til Forsvar for den anordnede Absolutionsform. Den fremkaldte et Brev fra Hoffrøkenen Zeidewitz med stærke Bebrejdelser for hans lidenskabelige Udtalelser om de bekymrede Præster. Et Brev fra H. til den bekjendte P. N. Holst beviser Sandheden heraf. Har dette vakt Opmærksomhed, saa blev det end mere Tilfældet, da Peder Hersleb skrev til ham i Fortrolighed og ikke uden Sympathi med sin Broder Ole H., der for sine Skriftemaalsbekymringer mistede sit Embede. H. svarede ham paa en æggende Maade, talte om, at hans Udtalelser ikke vare en Biskop værdige osv. Men han lod det ikke blive dermed. Han oversatte Herslebs Brev og sit eget Svar paa Latin og lod dem trykke («Unschuldige Nachrichten» 1733, S. 498 ff.). Som rimeligt blev Hersleb yderst forbitret, og Striden mellem de 2 Bisper blev meget omtalt.

H. gjaldt ikke for nogen lærd Theolog. Han var hjemme i det engelske Sprog og oversatte fra dette flere Andagtsbøger. Den første Bog, der er trykt i Throndhjem, er en Samling Ordinationstaler fra hans Haand (1741). De ere i den gamle orthodoxe Stil, og Pietismen er ikke i dem at mærke. Som Salmedigter forsøgte han sig, men de Prøver, han gav, ere uden Betydning. Ogsaa paa det naturhistoriske Felt forsøgte han sig og gjorde paa sine Nordlandsrejser nogle Optegnelser, der maa henregnes til Curiosa. Blandt de Biskopper, der i Danmark og Norge ere udgangne fra den pietistiske Skole, maa han vistnok betegnes som en af de begavede og dygtige, men der straaler ingen Nidkjærhedens, Visdommens,

Mildhedens og Sagtmodighedens Glans over hans Minde. Han havde haft 17 Børn, af hvilke 11 overlevede ham. Den kongelige Naade, der havde hvilet over Faderen, kom ogsaa dem til gode efter hans Bortgang.

L. Daae, Throndhjems Stifts geistl. Hist. S. 151 ff. Theol. Tidsskr. f. d. luth. Kirke i Norge, Ny Række, VIII, 493 ff. *D. Thrap.*

Hagerup, Eiler, 1718—89, Biskop, fødtes 11. Dec. 1718 paa Stenvik i Kværnæs. Faderen, Eiler Bertelsen Kongel (f. 1665 † 1750), var Handelsmand i Christianssund, Moderen, Laurentze Hansdatter Spydeberg eller Stub (f. o. 1688 † 1751), Datter af Præsten Hans Lauridsen i Spydeberg, var Datterdatter af Kjeld Stub, hvis Navn hun med sine Søskende antog. Hendes Søster var Moder til den throndhjemske Biskop Eiler Hagerups Hustru, og dette Slægtskab bragte ham 1730 i Biskoppens Hus som Tjener. Her bemærkede man hans gode Evner, og Husets Søn, den senere Konrektor Hans H., begyndte at undervise ham. Biskoppen selv hjalp til og dimitterede ham, efter at han havde antaget Navnet Hagerup, 1736. 1738 tog han Attestats, og 1740 tog han Magistergraden. Han fik Tilladelse til at prædike for Kongen og tjente derpaa den befalede Tid som Hører i Bergen til 1743, da han blev Sognepræst til Højland ved Stavanger; 1753 beskikkedes han til Provst over Jæderen. 1756 blev han Sognepræst i Arendal, havde allerede da «skrevet en Finlappernes Historie paa Latin og vundet Ry som en lærd Mand». Efter Worm er det Knud Leems Værk, han har oversat og udgivet samtidig med Originalen 1767. 1760 blev han Dr. theol. ved en Afhandling «De communione fidelium cum patre et filio et inter se mutua». 1773 blev han Biskop i Ribe. Her var imidlertid Klimatet ham mindre tjenligt, og da Bergens Bispestol blev ledig Aaret efter, meldte han sig til denne og blev udnævnt 27. Juli 1774. I Okt. s. A. blev han udnævnt til Professor theologiæ og kreerede 6 Kandidater, hvoriblandt N. E. Balle, til Doctores, da P. Holm nægtede at udføre denne Handling. S. A. blev han Medlem af den Kommission, der foranledigede Forordningen af 11. Maj 1775 om Skolerne, hvori der lagdes megen Vægt paa Modersmaalet ved Siden af de klassiske Studier. Under sit Ophold i Kjøbenhavn udtalte han Ønsket om et Universitet i Norge for høje vedkommende. I Bergen gjorde han sig bekjendt som en dygtig og human Biskop, stiftede et filologisk Selskab og virkede meget til de klassiske Studiers Fremme. 1778 forflyttedes han som Biskop til Christianssand, hvor han døde

27. Marts 1789. Her traf han sammen med sin Slægtning og første Lærer, Hans Hagerup, der var Stiftamtmand. Med ham tog han sig ivrig af Fattigvæsenet, og det var efter deres Plan, Christianssands Tugt- og Manufakturhus blev oprettet 1789. Venskabet brast imidlertid under Embedsforholdet, saa Kancelliet stundum maatte mægle imellem dem. Ogsaa i andre Henseender fik han det tungt. Han kunde som Tilhænger af den gamle Orthodoxi ikke forsone sig med den nyere Tids Ideer, havde adskillige mindre heldige Præster i Stiftet, og i Menighederne fik han megen Sorg under Bondebevægelsen ved Christian Lofthuus.

H. omtales af Claus Pavels som en Mand af Erudition, henrivende Veltalenhed og fin Levemaade. Han førte Bispestaven med Alvor og Sindighed og bragte Orden i Visitatserne, der i Christianssands Stift havde været meget forsømte under hans Formand. Under sit Ophold i Arendal udfoldede han en ikke ringe litterær Virksomhed, og hans her 1761 udgivne Bog «Om de hellige Martyrers svare Lidelser» blev en Folkebog, som endnu læses af den norske Almue. Den røber som hans andre trykte og utrykte Arbejder et ikke ringe Kjendskab til den patristiske og ældre lutherske Litteratur, men ingen kritisk Sigtelse af de benyttede Kilder. I en utrykt Afhandling om «Trolovelser og Bryllupper blandt de første Kristne» viser han sig som en Gransker, der har undersøgt Tingen nøje, vogter sig for ubevislige Paastande, men gjærne finder Rimeligheder, hvor han kun har Gætningens Vej at gaa. H. blev gift 1. (12. Jan. 1752) med Johanne Margrethe Smith (f. 23. Maj 1730 † 24. Juni 1773), Datter af Stadthauptmand og Kjøbmand i Stavanger Laurids S. og Johanne Margrethe f. Leigh; 2. (7. Okt. 1777) med Magdalene Margrethe Christie (f. 5. Maj 1755 † 13. Juli 1830), Datter af Provst og Sognepræst til Tysnæs Edvard C. († 1757) og Magdalene Margrethe f. Koren († 1806). Af hans 5 Børn er Edvard H. († 1853) nævnt ovfr.

Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshist. S. 399 ff. *D. Thrap.*

Hagerup, Eiler, 1736—95, Amtmand, Deputeret i Toldkammeret, Søn af ovennævnte Biskop Eiler H. († 1743) i Throndhjem, hvor denne yngste Søn fødtes 26. Nov. 1736. Han blev Student 1753, tog theologisk Examen 1757, hørte siden Forelæsninger i forskjellige Fag og underkastede sig dansk-juridisk Examen 1762, hvorpaa han foretog en længere Rejse i Sverige, drog om Vaaren 1763 til Tyskland, 1764 til Frankrig og vendte om Foraaret 1765 tilbage til Danmark, hvor han i 1767 udgav et lidet Skrift om Kjærlighed

til Fædrelandet, der gjorde megen Lykke og synes at have medvirket til i 1768 at skaffe ham Amtmandskabet i Finmarken. 1771 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han da netop var bleven udnævnt til 4. Kommitteret i det nyoprettede norske Kammer under Finanskollegiet. Da dette efter Struensees Fald igjen ophævedes, blev han 1773 3. Kommitteret i det netop gjenoprettede General-Toldkammer, fik 1774 Justitsraads og 1779 Etatsraads Karakter og udnævntes 1790 til Deputeret sammesteds. Han var Medlem af Landhusholdningsselskabet og fra 1769 af det norske Videnskabernes Selskab og døde 19. Maj 1795. Fra Høsten 1786 sad han i Theaterdirektionen, hvor han dog ikke synes at have spillet nogen synderlig fremtrædende Rolle. Efter Tilbagekomsten fra Finmarken skrev han en Afhandling om Fiskerierne og en om en Kjøbstads Anlæggelse i Nordlandene. Han blev 1774 gift med Kirstine Marie Schmidt, Datter af Assessor og Apotheker S. i Horsens.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Minerva 1803, I, 139 ff. Overskou, Den danske Skueplads III. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Hagerup, Eiler, 1766—1826, Præst, Forfatter, født 27. Juli 1766 i Skjærstad, Søn af ovenstaaende Stiftsprovst C. F. H. († 1797), Student fra Throndhjems Skole 1784, tog Attestats 1787, blev 1789 Kateket for Bremerholms Menighed og 1792 af Magistraten beskikket til Prædikant for det Harboeske Enkekloster, 1793 resid. Kapellan til Værdalen, 1808 Sognepræst til Avre i Throndhjems Stift. Han syslede med Norges gamle Historie, leverede en Afhandling om Landets ældste Befolkningsforhold, der er fantastisk og uden historisk Værd, men røber som hans Folkebøger om Olaf den hellige (1805) og Hakon Adelsten (1811) adskillig Læsning i Schønings og Suhms Værker. Ved Behandlingen af Olaf den hellige kommer hans Rationalisme stærkt for Dagen, og som en Repræsentant for denne Retning har han ogsaa leveret nogle Taler og Betragtninger i Fallesens Maanedsskrift. Paa en vis Maade har han faaet kirkehistorisk Betydning, da han blev den første, som i et Brev fra 1802 (Fallesens Maanedsskrift, Jan. 1803) bragte den danske Almenhed nogen Kundskab om H. N. Hauge og den ved ham vakte Bevægelse. Han omtalte her den i en haugiansk Kreds 23. Jan. 1802 forefaldne Mordgjerning, og da han i et senere Brev leverede Dommen over de skyldige, har han visselig ikke været uden Medvirkning til de strænge Forholdsregler, der bleve tagne mod Hauge. 1814 blev han af 7 Mænd i sin Menighed anklaget for usædeligt Forhold og

ulovlig Fremgangsmaade i sit Embede, blev 1817 suspenderet, 1821 af Højesteret dømt fra Embedet og døde i Ørkedalen 1. Jan. 1826. Gift 1795 med Michelle Ottilia Andresen (f. 1769, døbt 12. Dec. i Rønne), Datter af Generalavditør, Amtsforvalter Christian A. og Michelle f. Schrøder. Separeret 1809, hvorefter hun drog tilbage til Danmark.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 1808, S. 1218.

D. Thrap.

Hagerup, Eiler Henning, 1817—63, Sprogmand, fødtes 5. Sept. 1817 paa Nysø ved Præstø og var den ældste af 5 Brødre. Forældrene vare Eiler H. (ældste Søn af den ovennævnte Eiler H., Deputeret i General-Toldkammeret, † 1795), f. 16. Maj 1775, Forvalter paa Nysø, siden Forpagter af Egemark, † 17. Maj 1829, og Anne Marie Magdalene f. Hensemann, f. 10. April 1796 † 31. Maj 1825. Efter Forældrenes Død kom H. i Huset hos sin Farbroder Kommandørkapitajn Gotfred H., der satte ham i Borgerdydskolen paa Christianshavn, hvorfra han blev Student med Udmærkelse 1834. Han studerede først klassisk Filologi, men valgte siden Theologien og bestod 1840 theologisk Embedsexamen. 1838—42 var han Alumnus paa Borchs Kollegium. 1844 blev han Lic. theol. 1845 udnævntes han til Kateket i Præstø.

I Dagene før og efter Istedslaget forlod en stor Mængde slesvigske Præster deres Embeder, saa flere Præstekald paa én Gang bleve ledige. H. søgte og fik (Sept. 1850) et af de ledigblevne Embeder, nemlig som Sognepræst for Store og Lille Solt Menigheder i Flensborg Amt. Han var vistnok den første danskdannede Præst, der ansattes i en slesvigsk Menighed med tysk Kirkesprog. Ikke længe efter hans Udnævnelse kom Sprogreskriptet af 7. Febr. 1851, der paabød Brugen af dansk Kirkesprog hveranden Søndag i alle Landsbykirker i Flensborg Amt.

H. fik den heldige Tanke at beskrive den angelske Dialekt, som den taltes af den voxne Befolkning ned til 30 Aars Alderen i Store og Lille Solt. Han manglede særligt Kjendskab til nordiske Sprog og Dialekter i ældre Tid og i Nutiden, men han havde skarp Forstand, god Iagttagelsesevne og megen Sprogsans. Allerede i Slutningen af 1853 (paa Bogens Titelblad staar 1854) forelaa hans Bog «Om det danske Sprog i Angel». Skriftet vakte megen Opsigt. K. J. Lyngby skrev om H.: «Han har den dobbelte Fortjeneste at have beskrevet en dansk Sprogart og at have afgivet et Vidnes-

byrd om Sproget i Angel, der betyder mere end alle ukyndiges Raab». H.s Bog var ikke blot den bedste danske Dialektbeskrivelse, der indtil da var skreven; men den har blivende Betydning, da der af senere Dialektgranskere ikke er leveret yderligere Oplysninger om den nu snart uddøde danske Dialekt i Angel. Skriftet er paa ny udgivet af Lyngby 1867. — Sprogreskriptet af 7. Febr. 1851 havde en ivrig Forsvarer i H. Desangaaende havde han et heftigt Sammenstød med N. F. S. Grundtvig ved det skandinaviske Kirkemøde i Kjøbenhavn 1857. Men han fortav aldrig, at dansk Talesprog ikke længer havde den Udbredelse i Sydslesvig, det tidligere — faa Aar tilforn — havde haft, og at Indførelsen af dansk Skriftsprog mange Steder mødte Modstand hos Befolkningen.

16. Sept. 1853 ægtede H. Betzy Lauritse Thomsen. 1854 valgtes han til Stænderdeputeret. I sine sidste Leveaar bar han paa en tærende, ulægelig Sygdom, saa han maatte antage en Medhjælper. 1856 fik han H. F. Feilberg (V, 99) til Kapellan. 13. Juni 1863 gjorde Døden Ende paa hans Lidelser. Han ligger begraven paa Store Solt Kirkegaard.

Erslew, Forf. Lex. Wiberg, Alm. Præstehist. II, 565. E. Hagerup, Om det danske Sprog i Angel, 2. Udg., 1867. F. Hammerich, Det første skandinaviske Kirkemøde, 1857, S. 137 ff. *P. K. Thorsen.*

Hagerup, Hans, o. 1740—1793, Sorenskriver, Søn af Stiftamtmand Hans H., der 1781 adledes under Navn af Gyldenpalm (ovfr. S. 361) og dennes 1. Hustru. Han benyttede aldrig Navnet Gyldenpalm, men kaldte sig kun med det gamle Familienavn, da han paastod, at der i hans Familie havde været flere brave Mænd, som kaldte sig Hagerup end Gyldenpalm. Rimeligvis født i Throndhjem omkring 1740 blev han, efter først 1764 at være ansat som Assessor ved Hofretten i Kjøbenhavn, 1775 udnævnt til Sorenskriver i Søndre Gudbrandsdalen og fik 1777 Karakter af virkelig Justitsraad. Af Mangel paa en passende Embedsgaard fik han s. A. kgl. Tilladelse til at bo uden for sit Distrikt, hvorefter han senere levede i og ved Christiania og kun besøgte sit Embedsdistrikt, naar der holdtes Ting. 1781 var han konstit. Amtmand i Christians Amt. 1781—86 ejede han Ejdsvold Jærnværk. Efter en langvarig Sygdom døde han 11. Marts 1793 under et Ophold i Kjøbenhavn. Han var ugift.

Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist. I, 73 ff. *Yngvar Nielsen.*

Hagerup, Mathias, 1765—1822, norsk Statssekretær, Søn af Sognepræst til Bjørnør Richard H. og Malene Dorthea f. Wagenfeuer,

blev 1785 Student og 1799 juridisk Kandidat, men vedblev at leve i Kjøbenhavn som Sproglærer, i hvilken Egenskab han ansattes ved Søkadetakademiet og det militære Institut; ved Generalkvartermesterstaben var han tillige Lærer i Natur- og Folkeret. 1811 fik han en Post ved Kjøbenhavns Politikammer og Titel af Krigsraad. 1814 vendte han hjem til Norge og ansattes som Expeditionssekretær ved den norske Statsraadsafdeling i Stockholm. Det var hans Færdighed i at tale fransk, som skaffede ham dette Embede, der paa den Tid var af ikke ringe Betydning, fordi denne Embedsmand foreløbig maatte sætte Carl Johan ind i de norske Sager, forinden de foredroges i Statsraadet; det siges til hans Ros, at han aldrig misbrugte den Indflydelse, som Stillingen gav ham. 9. Juli 1822 udnævntes han til Statssekretær, men dette var kun en højere Titel, og han vedblev som før at være Chef for Statsraadsafdelingens Kancelli i Stockholm. 10. Nov. s. A. tog han sig i Vildelse af Dage, efter at han Dagen i Forvejen syg var ankommen i Kongens Følge til Christiania. Bl. a. har han skrevet en liden fransk Bog om Forholdet mellem Danmark og Sverige under Oldenborgerne (1795) og nogle historiske «Lovtaler».

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Motzfeldt, Breve og Optegn. S. 408 f.

M. Birkeland.

Hahn, Christopher Ditlev, 1746—1822, Læge, var en Søn af Regimentsfeltskær Johan Christian H. og Anna Elisabeth f. Syhling og fødtes i Haderslev 1746 (døbt 31. Marts). Efter Skolegang i sin Fødeby studerede han i Udlandet og tog Doktorgraden i Halle, hvorpaa han 1770 nedsatte sig som Læge i Aarhus og blev, efter 1776 at være examineret af det medicinske Fakultet, 1777 udnævnt til Landfysikus i Aarhus. De ved Aarhundredets Slutning stærkt fremtrædende Bestræbelser for skindødes og særlig druknedes Redning var han meget optagen af, fik i 1802 en Redningsanstalt oprettet i Aarhus og udgav en populær Vejledning desangaaende (1802). Overhovedet var han i sin lange Funktionstid i Aarhus indtil sin Død, 8. Sept. 1822, baade som Embedslæge og praktiserende Læge meget virksom og ufortrøden. Han var gift 1. med Mette Sophie f. Bering, Datter af Hospitalsforstander Jacob B. i Horsens, og 2. med Christiane Sophie f. Møller, Datter af Møller Søren M. i Vingsted ved Vejle.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 590. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 122.

Jul. Petersen.

Hahn, Christopher Ditlev, f. 1811, Læge. Han er en Søn af Konsistorialraad Johan Chr. H. (en Søn af ovennævnte Landfysikus C. D. H.) og Elisabeth Cathrine Borum, f. Behr, og fødtes 21. Sept. 1811 i Nimtofte ved Grenaa. Dimitteret fra Aarhus 1831 tog han i 1837 kirurgisk, i 1839 medicinsk Examen. I 1840 blev han Eskadronskirurg i Næstved, hvor han for øvrigt praktiserede sammen med sin Fætter Landfysikus O. Høegh-Guldberg; i Felttoget 1848—50 var han konstit. Overlæge, i 1850 blev han udnævnt til Overlæge med Station i Slesvig By til 1863. Efter Krigen 1864, hvor han fungerede først som dirigerende Læge ved Lasaretterne i Slesvig By og derpaa ved Augustenborg Hospital, blev han forflyttet først til Viborg, derpaa (1865) til Aarhus. Her fungerede han som Overlæge ved Garnisonssygehuset (til 1876) og fra 1870 til sin Entledigelse 1887 som overordnet Læge i 2. General-kommandodistrikt. 1876 blev han Kommandør af Danebrog af 2. Grad, 1887 af 1. Grad. Efter sin Entledigelse har han praktiseret i Aarhus, hvor han fremdeles har Bopæl.

Selmer og Carøe, Den danske Lægestand, 6. Udg. *Jul. Petersen.*

Hahn, Jørgen, 1647—99, Læge, var født 19. Marts 1647 i Odense, hvor hans Fader, Lybekkeren Herman H., var Raadmand; hans Moder var Else Jørgensdatter Mule. 1665 afgik han fra Byens Gymnasium til Universitetet, hvor han ved Siden af Filosofien og Theologien især lagde sig efter Lægevidenskaben under Thomas Bartholins Vejledning. Allerede 1668 forlod han imidlertid Universitetet for at overtage Embedet som Konrektor ved sin Fødebys Gymnasium, tog Aaret efter Magistergraden og blev 1672 adjungeret sin Stiffader og senere Svigerfader, Professor ethices et eloqventiæ ved Gymnasiet Jørgen Taulov. 1678 avancerede han til virkelig Professor; at han 1671 skulde være bleven Kapellan ved St. Knuds Kirke, beror vistnok paa en Misforstaaelse. Under alt dette praktiserede han som Læge i Odense og tog 1684 den medicinske Doktorgrad. 1692 gik han til Rensborg som Garnisonslæge, men vendte 1697 tilbage til Odense, hvor han levede til sin Død, 1. April 1699, som Stadsfysikus og Provinsiallæge i Fyn. Foruden et Par Disputatser og nogle Smaastykker af medicinsk og fysisk Indhold har H. ladet trykke nogle latinske Taler, der af Samtiden roses meget for det smukke Sprog. Han omtales som en lærd og brav Mand baade som Lærer og som Læge. Gift 1. (13. Maj 1674) med Anna Cathrine Taulov († 27. Avg. 1683); 2. (5. Nov. 1685) med

Karen Luja (f. i Juli 1666), Datter af Dr. med. Christian Henrik L. Hun ægtede senere Dr. med. Frands Reenberg.

Moller, Cimbria lit. II, 273 f. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 502 ff. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 64 ff. Nyerup, Lit. Lex.

G. L. Wad.

de Hahn, Lorens Petersen, 1668—1747, Hvalfanger, fødtes i Sept. 1668 i Rantum paa Sild. Hans Fader var Jyde, hans Mormoder Hollænderinde. I sin tidligste Ungdom var han en driftig og ivrig Fisker og fik derfor Tilnavnet «de Hahn» (Vækkeren); henimod Slutningen af Aarhundredet blev han Fører af et hamborgsk Hvalfangerskib og gjaldt snart for en af de dygtigste Kommandører i den grønlandske Fiskeriflaade. Hans Indflydelse og Exempel bevægede hans Landsmænd, de slesvigske Øfrisere, til at opgive det lidet lønnende Kystfiskeri og til i stor Stil at deltage i de grønlandske Togter. Paa hollandske, danske og hamborgske Skibe ansattes de som Harpunerere, Styrmænd og Kommandører, og omkring Aar 1702 deltoge 1200 Føringer, 800 Sildringer og i det hele henimod 4000 nordfrisiske Søfolk i Hvalfangsten. Efter at den hertugelige Del af Sønderjylland, hvortil ogsaa den største Del af Øen Sild hørte, 1713 var taget i Besiddelse af Kongen, ansattes L. de H. som Strandinspektør paa sin Fødeø, og ved Strænghed og Aarvaagenhed udryddede han Strandrøveriet langs dennes udstrakte Kyster. — Han var gift med Inge Ajen af Tinnum og efterlod sig et meget talrigt Afkom. Den bekjendte Uwe Jens Lornsen nedstammede fra ham. Han døde 7. Marts 1747.

Biernatzki, Volksbuch f. Schleswig, Holstein u. Lauenburg 1849.

P. Lauridsen.

Hahn, Vincents Joachim, 1632—80, Hofembedsmand. Christoph H. til Hinrichshagen og Remplin, af en gammel og anset meklenborgsk Slægt, der siden 1469 indehavde Arvelandmarskalsværdigheden i Landet Stargard, faldt 1635 under Forsvaret af Hinrichshagen mod et Strejfkorps; hans Enke, Catharine Blücher, flygtede med sine 2 smaa Børn, Otto Friedrich (død ung) og Vincents Joachim (født 22. Dec. 1632), til Rostock og der fra o. 1638 til Danmark, da Krig og Hungersnød næsten lagde hendes Fædreland øde. En Ungdomsven af hendes Ægtefælle, Peder Brockenhuus til Nordskov i Fyn, tog sig kjærlig af de flygtende, og da V. var bleven voxen, forestillede han ham for Frederik III, der syntes godt om Ynglingen og 1649 lod ham rejse til Dresden for ved det

sachsiske Hof at lægge sig efter Jagtvæsenet, for hvilket han røbede særlig Tilbøjelighed. Efter flere Aars Ophold hos Kurfyrst Johan Georg I vendte H. tilbage til Danmark; saa vel den danske Konges Yndest og Omhu for hans Uddannelse som den Omstændighed, at han intet ejede i Meklenborg, da hans Faders Bo havde vist sig insolvent, gjorde det naturligt, at han søgte sin Lykke her. 1656 sendte Kongen ham atter til Dresden, men da Kurfyrsten, af hvem H. havde modtaget Udnævnelse til Kammerjunker, døde i Okt. s. A., besluttede han at se sig om i Italien og Frankrig, i hvilken Anledning han søgte Kongen om Forhøjelse af sin «Pension»; men den 1657 udbrudte Krig mellem Danmark og Sverige gav hans Planer en anden Retning; han vendte hjem for at kæmpe i den danske Hærs Rækker, traadte ind i Kongens Livregiment som Kornet og tog Del i Krigen saa vel i Skaane som Laaland. Ved Krigens Slutning var han Major ved Ebersteins Regiment.

Imidlertid maa han have forstaaet at sætte sig fast i Kongens Yndest; thi i Jan. 1661, altsaa lige fyldt 28 Aar, udnævntes han til Overjægermester i Danmark, fra 1663 tillige i Slesvig og Holsten. Den fattige tyske Junker havde saaledes gjort en sjælden Lykke; der fattedes ham kun en rig Brud, og hende fandt han snart i en Jomfru af gammel dansk Byrd, Sidsel Kaas (f. 26. Maj 1645), Datter af Erik K. til Bremersvold og Susanne Sparre. Efter sin 1658 afdøde Morbroder Christen Sparre havde hun arvet Sparresholm og Jomfruens Egede, to prægtige Godser, der nok kunde friste en Mand som H. Den 16aarige Jomfru syntes godt om Overjægermesteren, der imidlertid slet ikke anstod hendes Fader, imod hvis Ønske hun gav Frieren sit Ja. Med stort Tjenerskab indfandt H. sig paa Sparresholm, som den krænkede Fader strax forlod, hvorefter Parret 19. Jan. 1662 holdt Bryllup. Den unge Frue skal dog ikke have været lykkelig ved Samlivet med H., og hun siges at «være falden i urolige Tanker» over at have handlet mod sin Faders Vilje; men — maaske til hendes Held — varede Ægteskabet kun 5 Aar, i hvilke hun fødte 5 Børn. Ved en uformodentlig Død bortkaldtes hun 5. Sept. 1667 i Kjøbenhavn.

Med Christian V's Tronbestigelse oprandt en glimrende Tid for H. Kongen konfirmerede ham strax i hans Embeder, og allerede 1671 fik han Danebrogsordenen. Af de tysk fødte Adelsmænd, som den unge Konge stadig omgav sig med, havde næppe nogen mere Kongens Naade end H., der bestandig var om ham, ikke alene i Fredens Dage som Overjægermester og som Tilsynsmand

ved Hofspisningen og Leverancerne til Hofstaten, men ogsaa i Krigen, da han ledsagede sin Herre saa vel i det skaanske Felttog som ved Wismar; hans i Farens Tid udviste «infatigable Aktivitet» paaskjønnede Kongen ved 1677 at gjøre ham til Meddirektør for Generalkommissariatet; ja, han overvældede næsten H. med Æresbevisninger: 1678 gav han ham Gehejmeraads Titel og 1679 det blaa Baand.

Men det var ikke alene med Embeder, Titler og Ordener, Christian V overøste sine Yndlinger, han forstod ogsaa at give dem mere materielle Beviser paa sin Gunst, og saadanne bleve i rigt Maal H. til Del. Ikke at tale om, at han fik Portofrihed og Gaver af Tømmer o. dsl., alt saadant var kun lidet i Forhold til de Foræringer af Jordegods, han modtog, og som i Løbet af faa Aar gjorde ham til en af Landets største Godsejere. Efter at H. 1672, formodentlig i Anledning af sit forestaaende andet Ægteskab, havde skiftet med sine Børn, forærede Kongen ham til en Begyndelse Tøbberup Landsby i Kjøbenhavns Amt og ved et saakaldt Mageskifte en stor Del Ryttergods i Tryggevælde Amt. Af Tøbberup, der næsten helt nedlagdes, oprettede H. Hovedgaarden Hjortespring, som han fik tillagt en Sædegaards Rettigheder. Aaret efter kjøbte han af Kongen Abrahamstrup for en Sum, der var betydelig under Ejendommens Taxationsværdi, medens Kongen dog forbeholdt sig adskillige Rettigheder af Gaarden med Hensyn til Værelser i Jagttiden, Staldrum og Foder til Heste, Jagten paa Adelvildt m. v., og 1674 fik han, hvad han tidligere forgjæves havde andraget om, Tilladelse til af Landsbyen Egede at henlægge 72 Tdr. Hartkorn under Hovedgaarden Jomfruens Egede, som han snart efter solgte til Sophie Amalie Moth; ogsaa Sparresholm skilte han sig ved. 14. April s. A. holdt han Bryllup med Ida Hedevig Rumohr († 13. Sept. 1681), en Søster til General Frederik v. Arenstorffs Hustru (I, 321), og fik med hende en Medgift af 14000 Rdl.

Ved heldige Mageskifter erhvervede H. det til Abrahamstrup hørende Bøndergods, der var udlagt til Ryttergods, og 1677 gav Kongen ham nyt Skjøde paa Abrahamstrup, hvorved de omtalte Forbehold i det tidligere Skjøde ophævedes; samtidig fik Gaarden til Ære for sin nye Herre Navnet Jægerpris. H. ansaa nu dette Gods for sin Hovedejendom, og han virkede ikke lidet her i de faa Aar, han besad den; han opførte forskjellige Avlsbygninger, anlagde Haver og oprettede en ny mindre Ladegaard, men mod sine Bønder var han en stræng Herre. Imidlertid maa Kongen

have faaet Lyst til igjen at faa Raadighed over Jægerpris, i hvilken Anledning han 1679 indledede Forhandling med H. om at kjøbe Gaard og Gods; H. lod da opsætte en Vurdering, i hvilken Godset ansattes til o. 32000 Rdl. og Gaarden, som han for 5 Aar siden havde givet 6000 Rdl. for, til o. 33500 Rdl. Kort efter fulgte H. Kongen paa Rejse til Holsten, og i Pinneberg blev Sagen afgjort; først skjænkede Kongen H. det slesvigske adelige Gods Seekamp med Mejerigaarden Holtenau og tilliggende Bøndergods m. v. som arvelig Besiddelse for ham og hans Efterkommere, efter hvis Afgang det skulde falde tilbage til Kronen, og faa Dage efter opnaaedes Enighed om Salget af Jægerpris, i hvis Vurderingssum Overjægermesteren, vel som Erkjendtlighed for den kongelige Gave, slog o. 6000 Rdl. af. H. havde ganske vist forbedret Gaarden i nogle Henseender, men Skovene skal han uden Skaansel have forhugget.

H. stod nu paa sin Lykkes Tinde; Aaret 1679 havde set ham smykkes med Elefantordenen og set hans Rigdom forøges i en mærkelig Grad; da maatte han forlade det alt sammen; efter kort Tids Sygdom døde han i Kjøbenhavn 25. Jan. 1680, 1 Maaned over 47 Aar gammel, og stededes til Hvile i Roskilde Domkirke.

H. har ikke noget godt Eftermæle i Danmark; fra gammel Tid af har han været nævnt blandt dem, der styrtede Griffenfeld, og det næppe med urette; thi faa Aar efter H.s Død omtales det i en Indberetning af den daværende svenske Gesandt i Kjøbenhavn. Man har været tilbøjelig til uden Skaansel at fordømme de Mænd, der hørte til denne Kreds, især fordi de for en stor Del vare Udlændinger; men selv om deres Handlemaade ved denne Lejlighed havde de fordærveligste Følger for Danmark, udelukker dette dog ikke, at de i andre Henseender kunne have vist sig deres Konges Tillid værdige; at fælde dem alene paa Grund af deres fremmede Fødsel sømmer sig ikke for en upartisk Historieskrivning, allermindst anvendt over for en Mand som H., hvem Skæbnen alt i hans Barndom havde ført til Danmark. Hvorledes H. har røgtet sine Embeder, især da det ansvarsfulde som Medlem af Generalkommissariatet, er det nu vanskeligt at danne sig en Mening om. Nogen betydelig Mand har han næppe været, men han var sikkert en uforfærdet Officer; «ich habe mich nimmer in der Welt vor etwas gefürchtet», vare hans egne Ord, da han laa paa sit Dødsleje. Hans egentlige Betydning, men netop den, der vanskeligst lader sig paavise, laa i hans Stilling som Kongens stadige Omgangsfælle

og Yndling, og som saadan har han haft stor Indflydelse paa Kongen, en skadelig Indflydelse, mente mange, som derfor glædede sig over Yndlingens tidlige Død. Det taler unægtelig ikke til Fordel for H.s Karakter, at han med en saa umættelig Havesyge benyttede sig af sin Herres Godhed, og hans Optræden ved sit første Giftermaal viser os ogsaa en Mand, der skød alle Hensyn til Side for at tilfredsstille sin Begjærlighed. Nogen egentlig Sympathi faar man, efter hvad der hidtil kjendes til H., ikke for hans Person, og det gjør ham ikke mere tiltalende, at hans tidlige Død var foraarsaget ved overdreven Nydelse af Vin.

H.s mandlige Efterslægt uddøde snart med hans eneste efterlevende Søn, Alexander H. til Seekamp og Hjortespring; gjennem sin Datter Sophie Amalie, der var gift med Grev Conrad Reventlow, blev H. Bedstefader til Frederik IV's anden Dronning.

Leth, Ligpræd. ov. V. J. H., 1680. Univers. Progr. Danske Herregaarde IV: Jomfruens Egede. Ann. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1855, S. 232 ff. Lisch, Gesch. des Geschl. Hahn III, 283 ff. *G. L. Wad.*

Hak, s. Hack.

Hake, Peter, —1659, Bogtrykker og Avisudgiver, vistnok tysk af Fødsel, nævnes som Bogtrykker i Kjøbenhavn 1641; 1655 blev han 2. Universitetsbogtrykker, men har næppe haft nogen stor Forretning. Efter hans Død først i 1659 fortsatte hans Enke, Cathrine, Bogtrykkeriet indtil 1693. Fra hans Trykkeri er udgaaet den ældste bekjendte Avis i Danmark, «Wochentliche Zeitung aus Hamburg», som, lige tarvelig i Udstyrelse og Indhold, udkom med 2 til 4 Kvartblade om Ugen i Aaret 1657. Det er tankeløst Optryk af hamborgske Aviser; ved Nytaarstid 1658 takkes Gud for, at vi have tilbragt Aaret — Krigsaaret 1657 — i Fred og Ro. Avisprivilegiet var imidlertid i Universitetets 1. Bogtrykkers Hænder, og det er vist Indsigelse fra ham, som har bevirket, at H. fra først i 1658 og hans Enke efter ham gave deres Aviser Form af Flyveblade.

Skand. Lit. Selsk. Skrifter 1805 I, 238. Læsendes Aarbog 1800, S. 39 f. Stolpe, Dagspressen i Danm. I, 183 ff. 191 ff. *P. Stolpe.*

Hakon Jyde, —1131—, Høvding, var Søn af en jysk Stormand og den norske Kvinde Sunniva, en Datter af Jarlen Hakon Ivarsen og Ragnhild, Magnus den godes Datter. Efter sin højbyrdige Moder kaldtes han ogsaa H. Nordmand eller Sunnivas Søn. Han ægtede en Datter af Erik Ejegod; i Følge Knytlinga Saga

var hendes Navn Ragnhild. Saxo vil vide, at H. vandt sin Brud ved at hævne Drabet paa Bjørn, Erik Ejegods Broder (s. II, 356), og muligvis har han da efter denne haft Stillingen som Jarl ved Sydgrænsen. Senere hører man om ham, at han deltog i Sammensværgelsen mod Knud Lavard; han mødtes her med Magnus Nielsen, Henrik Skadelaar, Ubbe Jarl og dennes Søn Hakon Skaaning, og det er sikkert til Forskjel fra denne sidste, at han selv kaldes Jyde eller Nordmand. Hvad der har bevæget H. til at slutte sig til sin egen Svogers Fjender, vide vi ikke; rimeligvis har han blot ønsket Knuds Magt stækket. I alt Fald forlod han de sammensvorne, da han mærkede, at de ligefrem vilde myrde Knud; men edfæstet til ikke at røbe deres Raadslagning saa han sig ude af Stand til at vare sin Svoger mod Faren. Efter Knud Lavards Drab i Haraldsted Skov (7. Jan. 1131) traadte H. ud af sin passive Holdning: sammen med Skjalm Hvides Sønner og Peder Bodilsen ophidsede han Sjællænderne mod Magnus og indledede derved Hævnen for Drabet. Fra den Tid hører man ikke mere om ham. Han var Fader til Erik Lam, Konge 1137—46.

H. Olrik, Knud Lavard. *Hans Olrik.*

Halberstadt, David Moses, 1819—74, Handelsmand, Søn af Kjøbmand Moses Gotschalk H. og Bella f. Davidsen, var født i Kjøbenhavn 22. Juni 1819. Efter at have været i Handelslære først i Randers og senere i Kjøbenhavn tog han 1843 Borgerskab som Grosserer paa sidstnævnte Sted og associerede sig faa Maaneder efter med F. Philip. H. var en energisk, arbejdsom og kundskabsrig Kjøbmand med en klar og hurtig Opfattelsesevne, og hans Firmas Forretninger antoge meget kort efter dets Stiftelse et stort Omfang. Fra Begyndelsen beskæftigede det sig væsentligst med Kornforretning, men efterhaanden optog det mange andre Virksomheder. I de senere Aar drev det navnlig Produktforretning (Skind og Uld) og var i denne Branche det største Handelshus i de 3 skandinaviske Lande. 1857 kjøbte Firmaet en Ejendom paa Christianshavn, paa hvilken det anlagde en Dampmølle, som det drev i en Aarrække, og som senere overgik til et Interessentskab og 1874 til Aktieselskabet «de forenede Dampmøller». H. var Medlem af Grosserersocietetets Komité (1857—74) og af Sø- og Handelsretten (1873—74). Han var en Tid Medlem af Direktionen for Kjøbenhavns private Laanebank, ligesom han deltog i Bestyrelsen af flere Aktieselskaber. Paa forskjellig Maade viste han Interesse for den jødiske Menighed

i Kjøbenhavn, som han tilhørte. 1851 ægtede han Sophie Meyer, Datter af Grosserer Abraham M. Han døde 5. Juni 1874.

Illustr. Tid. XV, 420. *E. Meyer.*

Hald, Jacob Christian, 1798—1868, Sekretær i Landhusholdningsselskabet, fødtes 10. Febr. 1798 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Peter H., var Vinkyper og Skriver i den kgl. Vinkjælder; Moderen hed Birgitte f. Gørlt. 1814 tog han dansk-juridisk Examen, 1817 ansattes han i et Kontor under Finanserne, hvor han 1819 blev Kopist, 1830 Fuldmægtig og tog Afsked 1860. Hans Hovedvirksomhed faldt dog ikke i Regeringskontoret, men i det kongl. Landhusholdningsselskab 1818 fik Collin ham ansat som Assistent ved Selskabet, han blev Fuldmægtig 1822 og Sekretær 1826. H. omfattede Selskabets Virksomhed med stor Interesse og besørgede dets Forretninger punktlig og samvittighedsfuldt. — I en lang Aarrække var H. knyttet til Landbrugslitteraturen. Af Amterne har han beskrevet Randers Amt (1827) og Ringkjøbing Amt (1833), bistaaet henholdsvis af C. Dalgas (IV, 155) og S. Fjelstrup (V, 185). Hans største litterære Virksomhed var dog en Redaktørs: 1828 overtog han Redaktionen af «Nye landøkonomiske Tidender», 1831 forandredes Navnet til «Tidsskrift for Landøkonomi», af hvilket H. var Eneudgiver indtil 1853. Det var da efterhaanden blevet klart, at Tidsskriftets Redaktion trængte til yngre og faglige Kræfter — H. havde aldrig nydt hverken landøkonomisk eller naturvidenskabelig Uddannelse —, og B. S. Jørgensen blev da Medudgiver af Tidsskriftet; 14 Aar senere traadte J. C. la Cour (IV, 92) i Jørgensens Sted. — 2. Nov. 1831 ægtede H. Emilie Beate Jacobsen (f. 1804 † 1847), Datter af Klædekræmmer Nic. J. i Kjøbenhavn. Han døde som Justitsraad 27. Maj 1868.

Tidsskr. f. Landøk. 4. R. II. Ugeskr. f. Landmænd I (1868). Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm. Erslew, Forf. Lex. *H. Hertel.*

Hald, Peter Tetens, 1802—64, Præst, var Søn af Sognepræst Søren H. i Oddense og Otting i Salling og Jacobine f. Hjorth. Han blev født 9. Marts 1802 og tilbragte den første Barndomstid i Hjemmet; men da hans Fader døde allerede 1809, tog Provst Bendix i Vestervig sig af den opvakte Dreng, og efter at være undervist af Provstens Kapellan kom han 1819 i Aalborg Skole. 1821 blev han dimitteret der fra, og som Student valgte han det theologiske Studium. Da Kirkekampen udbrød 1825, skrev han under Psevdonymet «Peder Søfrensøn» et lille Skrift, i hvilket han søgte

at vise Modsigelsen mellem Grundtvigs tidligere Kamp for det lutherske og Standpunktet i «Kirkens Gjenmæle» (ovfr. S. 238), og han kaldte Grundtvigs nye Stade «Kryptokatholicisme». Næste Aar underkastede han sig den theologiske Embedsexamen, og da han kort efter havde faaet Plads paa Borchs Kollegium, fortsatte han med Iver Studierne. 1828 vandt han den theologiske Licentiatgrad for en exegetisk Afhandling, og derpaa holdt han i 5 Halvaar Forelæsninger over Kirkehistorie, Apologetik og naturlig Theologi. I denne Tid udarbejdede han ogsaa, væsentlig paa Grundlag af Neanders og Gieselers kirkehistoriske Haandbøger, en synoptisk Udsigt over Kirkens Historie til 858 i Tabelform (1830—32), som ikke uden Grund blev skarpt kritiseret af S. C. W. Bindesbøll. I Begyndelsen af 1833 blev han udnævnt til resid. Kapellan for Budolphi Menighed i Aalborg, men kort efter denne Udnævnelse deltog han i den Konkurrence om en ledig Plads i Fakultetet, i hvilken hans Studiefælle og bedste akademiske Ven, C. T. Engelstoft, blev Sejerherre (IV, 524 og V, 115). Baade H. og den anden overvundne Medbejler til Professorposten, F. Fenger, bleve imidlertid anbefalede til Kongen med «en særdeles Ros», og denne Anbefaling havde til Følge, at H. allerede i Juni 1833, uden Ansøgning, blev udnævnt til Sognepræst for Frue Menighed i Aalborg og Annexet Nørre Tranders. Ved Reformationsfesten 1836 erhvervede han den theologiske Doktorgrad for en kirkehistorisk Afhandling om Carl den stores «Gave» (til den romerske Stol), og 1837 blev han kaldet til Sognepræst ved Budolphi Kirke, Stiftsprovst for Aalborg Stift og Provst for Aalborg Provsti og Kjær Herred. 1838 og 1840 deltog han som kongevalgt Medlem i de nørrejyske Provinsialstænder, men da han her, skjønt kongevalgt, optraadte som liberal, og da hans Meddelagtighed i Forfatterskabet til den saakaldte «Stændervise» (Sang om Stænderforsamlingen i Viborg, udg. af Jens Thamsen, optrykt Aalborg 1863) vakte en Del Forargelse, gik han glip af den Bispestol, til hvilken han mente sig selvskreven. Heller ikke da den nye Tid var brudt frem, saa han sit Ønske opfyldt; den lærde og begavede Mand med de fortrinlige Talegaver maatte vel ogsaa siges at være mere paa sin Plads i en Selskabssal end i en Kirke. 1856 blev han forflyttet til Kjeldby paa Møen, og der døde han 31. Okt. 1864. 19. April 1833 havde han ægtet sit Søskendebarn Marie Regine Kirstine Hald († 1868), Datter af Vinkyper Peter H.

Erslew, Forf. Lex. Universitetsprogrammer ved Bryllupsfesten 1828 og Jubelfesten 1836. Wiberg, Alm. Præstehist. II, 76. F. Nielsen, Minder, Aalborg 1881, S. 63 f. *Fr. Nielsen.*

Hálfdánarson, Helgi, f. 1826, Theolog, Salmedigter. Født 19. Avg. 1826 i det nordlige Island paa Gaarden Rúgstaðir (Øfjord Syssel), som Faderen, den senere Provst Hálfdán Einarsson, der først 1830 begyndte sin gejstlige Virksomhed, drev som Landmand; Moderen var en Præstedatter, Álfheiður Jónsdatter. H. H., der dimitteredes fra Reykjavik Latinskole 1848, underkastede sig 1854 theol. Embedsexamen ved Kjøbenhavns Universitet. 1855 ordineredes han til Præst, men ansattes efter en 12aarig præstelig Virksomhed 1867 som 1. Docent ved Præsteskolen i Reykjavik. Ved denne Dannelsesanstalt for vordende gejstlige har han derefter virket, fra 1885 som Lector theologiæ, d. v. s. Forstander. Uden at tage nogen fremragende Del i det politiske Liv har H. H. haft Sæde paa Altinget i Aarene 1863 og 1869—73 og sluttede sig der til det konservative Mindretal, men hindredes ved tiltagende Tunghørighed i fortsat Virksomhed af denne Art. 1855 ægtede han Thórhildur, Datter af Provst Tómas Sæmundsson.

H. H. er Forfatter til en meget benyttet Lærebog til Brug ved Religionsundervisningen, «Kristilegur barnalærdómur», der siden sin Fremkomst (1877) har fortrængt de tidligere benyttede Oversættelser af Balles Lærebog og Balslevs Katekismus og stadig udkommer i nye Oplag. Ogsaa som Salmedigter nyder han Anseelse og har paa dette Omraade Fortjeneste ikke blot ved sin originale Digtning, men tillige som frugtbar og heldig Bearbejder af fremmede Salmer. Allerede 1873 udgav han en saadan Samling («Sálmar útlagðir úr ýmsum málum»), indeholdende i alt 75 ældre og yngre, fra forskjellige Sprog overførte Salmer. Ja, i den 1886 første Gang udkomne nye Salmebog («Sálmabók til kirkju- og heimasöngs», der var Frugten af en 1878 med ham som Formand nedsat Kommission) skyldes af Salmebogens 650 Salmer 211 ham, deriblandt 66 originale. Foruden ved flere mindre Skrifter at fremme kristelig Oplysning har han end videre 1883 paabegyndt Offentliggjørelsen af en almindelig Kirkehistorie («Almenn kirkjusaga»), hvoraf hidtil 2 Hæfter ere udkomne. Som Theolog tilhører H. H. nærmest den højkirkelige Retning.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 647. *Kr. Kaalund.*

Hall, Carl Christian, 1812—88, Statsmand, Jurist, var Søn af en i sin Tid anset kjøbenhavnsk Haandværker, Oberstlieutenant i Borgervæbningen Mads Christensen H., der stammede fra jyske Bønderfolk i Randersegnen, og dennes anden Hustru, Anna Helene

f. Lykke. Han blev født paa Christianshavn 25. Febr. 1812. I sin Barndom var han svagelig og sen i sin Udvikling, saa at han var fyldt 7 Aar, førend han kunde begynde nogen Undervisning, men fra den Tid styrkedes hans Helbred, og med Legemets Kraft voxede ogsaa de aandelige Evner. Den jævnt velhavende Fader, som alt havde sat den ældste Søn, den senere Provst P. E. H., til Studeringerne, sendte, næsten med en Undskyldning og med en beskeden Bøn om Adgang, ogsaa den yngste til Borgerdydskolen paa Christianshavn, den Gang styret af den dygtige Skolemand N. B. Krarup. Det Hold, med hvilket H. kom ind i Skolen, og som fulgtes ad gjennem alle dens Klasser, var mere end almindelig flinkt; det omfattede bl. a. C. E. Fenger, Lægen Andreas Buntzen, Vilh. Birkedal, Victor Bloch, og i denne begavede Kreds kappedes H. med Fenger om Pladsen som Klassens Dux. Ved Dimissionen (1829) til Universitetet, hvor H. tog baade 1. og 2. Examen med Udmærkelse, medgav Krarup ham et Testimonium, som viser, hvor tidlig H. var præget af de Aandens Egenskaber, der gave ham det ejendommelige Stempel i al hans Virksomhed; det slutter med de Ord: «Qvæ facile didicit, ea tenax memoria fideliter conservat, ea judicium qvid in qvaqve re præcipuum sit celeriter perspiciens apte digerit subtiliterqve examinat, ea sensus veri pulchriqve et plane et acute et eleganter exponit.» Ved Universitetet udvidedes Vennekredsen yderligere: Martin og Frederik Hammerich, Monrad, F. M. Knuth, Georg Aagaard, Fred. Barfod o. fl., og disse Forbindelser, der kom til at gribe dybt ind i de enkeltes Liv, bevaredes trofast gjennem alle Tidens Omskiftelser. H. og Knuth bleve juridiske Kandidater paa samme Dag i Okt. 1833 og fulgtes næste Aar ad paa en Udenlandsrejse til Tyskland, Schweits, Italien og Frankrig. Ved Hjemkomsten tiltraadte Knuth sit Lensgrevskab, som han ikke uden store Betænkeligheder havde overtaget, medens H. fandt sit Erhverv som meget søgt juridisk Manuduktør og samtidig indtraadte som Volontær i Kancelliets Skifterevision. I 1837 blev han Avditør i Hæren og indgik da (1. Dec.) sit Ægteskab med Augusta Marie Frederikke Brøndsted (f. 24. Juni 1816), Datter af Filologen og Kunsthistorikeren Peter Oluf B. Hun var som Barn, kort efter Moderens Død, sammen med sin Broder og en yngre Søster kommen i Huset hos Assessor Aagaard paa Iselinge, hvor hun opdroges som Datter; tidlig skjænkede hun H. Fortrinnet blandt de begavede unge Mænd, hun lærte at kjende; hun var kjøn og vindende, fuld af Liv og Interesse for alle aandelige Ting, frisk og umiddelbar uden endnu

den Gang at have udviklet sig til den originale Skikkelse, som hvilken hun nu væsentlig erindres. Gjennem Faderen var hun bleven bragt i en vis Forbindelse med Christian VIII, og denne følte sig snart ogsaa meget tildragen af hendes Mand, som i 1839 var bleven Avditør ved Prinsens Regiment og i Kroningsaaret 1840 havde taget den juridiske Licentiatgrad. Kongen viste sit naadige Sindelag ved at tilbyde H. Kammerjunkertitelen og ved ikke at tage hans Afslag ilde op. H. blev Brigadeavditør 1842, Overavditør 1844 og 1847 extraordinær Docent i Romerret (1851 tit. Professor). Allerede 1840 havde han, da Lægen Dr. Trier havde erklæret et Landophold for nødvendigt til Hustruens Helbredelse fra en længere Svækkelse, men for øvrigt næsten tilfældig, kjøbt Ny Bakkegaard i Rahbeks Allé, som i saa lang en Aarrække skulde blive hans Hjem, og som Grundejer var han bleven valgt ind i Frederiksberg-Hvidovre Sogneforstanderskab (1841—54).

Det var ikke alene Embedsstillingen og det personlige Forhold til Christian VIII, men ogsaa en naturlig Utilbøjelighed til at være Banebryder eller gaa i Spidsen for nye Strømninger, som afholdt H. fra aktiv Deltagelse i de liberale og nationale Bevægelser før 1848, til hvilke Kredsen af hans Venner med Begejstring sluttede sig, ja, som de til Dels ledede. Han deltog hverken i Kasinomøderne eller i Folketoget 22. Marts 1848 og var ikke uden Betænkelighed ved de Former, hvorunder de nationale Krav og Frihedstrangen fremtraadte; men fra det Øjeblik, da Loddet var kastet, fulgte han resolut og med udelt Sympathi ind paa de nye Veje. Det var Overbevisning, ikke personlig Ærgjerrighed, som bevægede ham hertil, thi hans Stilling og Anseelse var allerede saaledes, at en højtstaaende Mand udtalte sin Forundring over hans Iver for en fri Forfatning, «han vilde jo ogsaa uden den være sikker paa at blive Gehejmestatsminister». Martsministeriet, af hvis Medlemmer dog Vennen Monrad opponerede imod ham som alt for konservativ, medens A. W. Moltke og Knuth støttede hans Valg, sendte ham som kongevalgt til Roskilde Stænder, som skulde afgive Betænkning over Valgloven til den grundlovgivende Rigsforsamling, der hvilede paa den almindelige Valgrets Princip. H. udtalte for sit Vedkommende, at han under andre Omstændigheder ikke uden stor Bekymring vilde have set den konstitutionelle Frihed grundlagt paa en saa bred demokratisk Basis, men at han efter Tidens vidunderlige Udvikling, hvor «Dage havde faaet Betydning som Aartier», ikke længere kunde fastholde en saadan Betragtning. Sendt til

Rigsforsamlingen af Kjøbenhavns Amts 1. Kreds (Frederiksberg og Omegn samt Amager), som han vedblev at repræsentere i Folketinget lige til 1881, traadte H. strax frem i forreste Række, ikke blot ved sin Deltagelse i de parlamentariske Debatter, i Grundlovsudvalgets Arbejder og som Ordfører for vigtige Afsnit af Grundloven, men tillige og maaske endnu mere ved sin imponerende og dog vindende Personlighed, ved sin ualmindelige Gave til at mægle mellem Modsætninger og ved sin Stilling som et Bindeled mellem den overleverede Bureaukratisme og det gryende Demokrati; den fremtrædende Plads, som Const. Hansen har givet ham i sit saa fortrinlig grupperede store Billede af den grundlovgivende Rigsforsamling, er i saa Henseende betegnende. H. var lige langt fjærnet fra ideologiske Sværmerier og stiv Doktrinarisme, han dømte med stor Ro, behersket Maadehold og en urokkelig sund Sans, der skyede alle Yderligheder og med mærkelig Sikkerhed opfattede baade Personer og Situationer; han var i Ordets bedste Betydning «Opportunist». Han havde altid Sagen mere for Øje end Personerne, og dette gjaldt ogsaa for hans eget Vedkommende, thi hans politiske Ærgjerrighed var ikke stor, og det Magtbegjær, som kan gribe saa mange Begavelser og drive dem til Extremer for atter at faa Styret i deres Haand, var ham ganske fremmed. Naar hertil endnu føjes den Urbanitet, som prægede hans hele Optræden, hans Lune, Humor og jævne Sindsligevægt, er det ikke saa besynderligt, at han vandt hengivne Tilhængere og til en vis Grad afvæbnede Modstandere. Hvor han end færdedes, i hvilke som helst Kredse, blev han altid det Centrum, om hvilket alt samlede sig, og bestandig tydeligere traadte han frem i forreste Række som en af vort offentlige Livs betydeligste Personligheder.

Ubetinget tilfreds med Juni-Grundloven var han ikke, han forudsaa tvært imod tidlig Nødvendigheden af visse Forandringer, og det ikke blot af Hensyn til Forbindelsen med Monarkiets øvrige Dele. Foreløbig gjaldt det imidlertid om at benytte den givne Forfatning paa den for Folk og Land tjenligste Maade og om at samle de i bedste Forstand konservative Kræfter til fælles Arbejde og fælles Modstand. H. saa med Beklagelse Aristokratiet og Godsejerstanden stille sig surmulende, til Dels fronderende, lige over for Frihedsrørelserne og gjorde sit, men forgjæves, for strax fra Begyndelsen at drage dem med ind i Arbejdet; da det ikke lykkedes, søgte han i alt Fald at samle og organisere den store dannede Middelstand. «Femte Juni Foreningen», hvis Program var Fremskridt

og Reform i Grundlovens Aand, men tillige Modstand imod Bondevennernes ensidige Demokratisme og Partityranni, udøvede en væsentlig Indflydelse paa Valgene i 1852 og var i Virkeligheden den første samlede Organisation af det national-liberale Parti, og som Foreningens Formand var H. tillige Partiets naturlige Fører. Selv sad han sikkert i sin Valgkreds, skjønt det ikke manglede ham paa Modkandidater, og skjønt han, som han selv udtrykte sig, udøvede en beklagelig Tiltrækningskraft paa alle Slags politiske Karikaturer, der stundum gjorde Valghandlingen til farceagtige Løjer; af alvorligere Modstandere kan egentlig kun nævnes Professor Peder Hjort, der i de stærkt bevægede Aar 1852—54 var en af det helstatlige Ministeriums ivrigste Penneførere og gjorde et mislykket Forsøg paa at fortrænge H. fra Kredsen. Som Regel hørte disse Valghandlinger paa Frederiksberg til de interessanteste i Landet, da H. gjærne ved dem tog Anledning til udførlige politiske Redegjørelser for Vælgerne, til hvis store Flertal han stod i et ualmindelig sympathetisk Forhold. Det var mindre den indre Lovgivning end det nationale Spørgsmaal og Forholdet mellem Monarkiets forskjellige Dele, som i hine Aar var afgjørende for det politiske og parlamentariske Liv. H. var af Stemning og Overbevisning «ejderdansk», han saa i den inderligst mulige Forbindelse mellem Kongeriget og Sønderjylland, frigjorte for Paavirkningen fra de tyske Forbundslande, Betingelsen for Danmarks Selvstændighed som Stat og for Folkets nationale Udvikling; men han var ikke af dem, som troede, at dette Maal kunde trodses igjennem efter vor egen Vilje, han var tvært imod fuldt tilbøjelig — efter adskilliges Mening endog alt for tilbøjelig — til at tage Hensyn til de givne Forhold, de tyske Stormagters og Forbundsdagens Politik, de evropæiske Stormagters Stilling. I Notabelforsamlingen 1851 deltog han, men uden synderlig Tro til dens Nytte; med Bekymring og Misbilligelse fulgte han Grev Sponnecks Rejse til de tyske Hoffer og den Notevexel, som siden sammenfattedes under Navnet «Aftalerne fra 1851—52», men det laa ikke for ham at træde i skarp Opposition til nogen Regering, og hvor meget han end beklagede Kundgjørelsen af 28. Jan. 1852, var han blandt de første til at bøje sig for den som en Kjendsgjerning, som det Grundlag, paa hvilket fra nu af enhver dansk Politik maatte bygges. I Arvesagen og Toldsagen, der spillede Hovedrollen i 1852—53, stod han vel ikke paa Regeringens Side, men var dog ingenlunde med i den skarpe Opposition imod den. Først da Kampen mere og mere antog Karakteren

af reaktionære Angreb paa Friheden og hel Fornægtelse af de nationale Krav, og da Ministeriet Ørsted i 1853—54 stillede den absolutistiske Helstat som Program, blev H. tvungen ind i en principiel Opposition, som han dog førte med Maadehold og i de hensynsfuldeste Former. Ministeriet begik en kolossal Fejl, da det i April 1854 afskedigede H. fra Embedet som konstit. Generalavditør, hvortil han var bleven udnævnt i 1851 i Steden for A. W. Scheel; dette Overgreb slog endnu stærkere ned og vakte endnu større Harme end den samtidige Afskedigelse af Monrad og Andræ. End ikke denne grove Fornærmelse og Forurettelse bragte dog H. ud af den besindige Ro, som var hans fremherskende Egenskab, hans Optræden vedblev at være den samme som før, ogsaa efter at Ministeriet ved det aabne Brev af 26. Juli 1854 havde saa at sige oktroieret sin Helstat. Efter Afskedigelsen foretog han sammen med Andræ en Rekreationsrejse til Tyskland, Frankrig og Schweits; i Pinneberg kom den daværende Landdrost Scheele hen til deres Vogn for at hilse paa dem og bad dem gjøre et Besøg hos ham paa Hjemrejsen; det skete, og her blev da Grunden lagt til det, som senere udviklede sig, om der end ikke da blev truffet eller kunde træffes formelige Aftaler. Da Rigsdagen sammentraadte i Okt. 1854, indbragte H. en Mistillidsadresse imod Ministeriet, afdæmpet i sin Form, men meget bestemt i sit Indhold, og hvilende paa den Hovedsætning, som ogsaa dannede Themaet for H.s Tale, at hvis det danske Folk skulde kunne finde sig i Helstaten, maatte denne være konstitutionel: «Er en konstitutionel Helstat en Umulighed, saa er selve Helstaten en Umulighed!» Adressen vedtoges af Folketinget med alle Stemmer imod én (Grundtvig, som vilde have en kraftigere Udtalelse), tiltraadtes énstemmig af Landstinget og overbragtes Frederik VII paa Frederiksborg Slot, men blev yderst unaadig modtagen, og Svaret blev det aabne Brev af 20. Okt., som opløste Folketinget og i de skarpeste Udtryk — Kongen havde endda ikke fundet dem skarpe nok — appellerede fra det til «Folkets Kjærne»; Valgene bleve imidlertid det fuldstændigste Nederlag for Regeringen, 3. Dec. 1854 forlangte Kongen da Ministrenes Demission, og faa Dage efter (12. Dec.) dannedes under P. G. Bang som Premierminister en Regering, i hvilken Scheele var Udenrigs-, Andræ Finans- og H. Kultusminister. Denne hans første Ministerperiode omfattede 9 Aar; i Maj 1857 overtog han Konseilspræsidiet efter Andræ, som 1856 havde succederet P. G. Bang, i Juli 1858 blev han midlertidig Udenrigsminister efter Admiral

Michelsen, som 1857 havde afløst Scheele, og efter at han i Maj 1859 havde optaget Fenger og Monrad i Regeringen, opgav han definitivt Kultusministeriet for kun at beholde Konseilspræsidiet og den udenrigske Portefeuille. Disse Poster, fra 1861 i Forbindelse med det holstenske Ministerium, bevarede han — med ikkun 2 Maaneders Afbrydelse fra 2. Dec. 1859 til 8. Febr. 1860, da det Rotwittske Ministerium opløstes ved sin Chefs pludselige Død — indtil efter Frederik VII's Død, og disse 9 Aar kunne med Føje betegnes som det Hallske Ministeriums Periode.

Programmet: den konstitutionelle Helstat, var i og for sig vanskeligt nok i et Monarki, der omfattede to Nationaliteter, og af hvilke væsentlige Dele tillige henhørte under en fremmed og fjendtlig Myndighed. Det — ligesom overhovedet enhver Helstatsordning, der ikke opgav hele Kongerigets og den danske Nationalitets Ret — blev umuligt, efter at de uklare «Aftaler» fra 1851—52 havde bundet Regeringens Hænder og aabnet Døren for idelig fremmed Indblanding, og efter at Carl Moltke af Antipathi imod moderne Konstitutionalisme havde oktroieret Slesvig en Forfatning, næsten identisk med den for Holsten og med en Sammensætning af Stænderne, som uundgaaelig maatte føre til, at der paa ethvert Spørgsmaal til Slesvigs Repræsentation blev givet et slesvig-holstensk Svar. Forsøget paa den konstitutionelle Helstat maatte imidlertid gjøres, og det skete ved Forfatningen af 2. Okt. 1855. Denne Forfatning, der i sin Form og sine Enkeltheder sikkert mere skyldtes Andræ end H., og som snarere gjør Indtrykket af en sindrig Løsning af et vanskeligt Problem end af et paa det praktiske Liv beregnet Maskineri, var nær ved at koste Ministeriet hele dets Popularitet og havde en yderst besværlig Fødsel. Det lykkedes imidlertid at samle Repræsentanter for alle Monarkiets Dele i det fælles Rigsraad, men allerede i den første Samling (1856) fremsatte de 11 slesvig-holstenske Rigsraader med Blome-Heiligenstedten som Leder og Carl Scheel-Plessen som Ordfører deres Protest imod Forfatningens Lovlighed — en Protest, som ikke blev mindre farlig, fordi dens Berettigelse med glimrende Dygtighed blev modbevist i Debatten —, og samtidig fremkom Preussen og Østerrig med deres Indsigelser, som saaledes aabnede de diplomatiske Noters Syvaarskrig. Pariser-Freden i Foraaret 1856 havde paa dette Tidspunkt afsluttet Krimkrigen, og nye Grupperinger af Magterne forberedtes; Preussen havde vel faaet Adgang til Pariser-Kongressen, men havde der spillet en kummerlig Rolle, og Bismarck, der allerede som Gesandt ved Forbundsdagen i Frank-

furt udøvede en betydelig Indflydelse, udviklede for sin Regering, at det for Preussen gjaldt om at samle alle sine Kræfter, indtil det Øjeblik kom, da Forbundet ramlede sammen, men foreløbig hævde sin ledende Stilling i Tyskland og stille Østerrig i Skygge ved at tage sig af det populære slesvig-holstenske Spørgsmaal, beskylde den danske Regering for Brud paa givne Løfter og ved Pressens Hjælp gjøre Spørgsmaalet saa brændende, at det maatte tvinges frem til en Løsning. Dette Raad, som giver Nøglen til hele Preussens Optræden lige over for Danmark, blev fulgt, og ikke blot hele den tyske Presse af alle Afskygninger, men ogsaa Slesvig-Holstenerne i Rigsraadet og Stænderforsamlingerne i Flensborg og Itzeho bleve sendte i Ilden med den Parole at gjøre alt for at forhindre den Helstatsordning, som de tyske Stormagter samtidig officielt krævede gjennemført.

Den danske Regerings Stilling var saaledes overordentlig vanskelig, navnlig da det øvrige Evropa dels under Paaskud af Spørgsmaalets Uforstaaelighed viste sig ligegyldigt, dels fandt bedre Regning ved at bejle til Preussens opgaaende Sol end ved at beskytte en lille Stat imod Vold og Uret. H., der mere og mere i sig personificerede hele Ministeriet, maatte gjøre Front til alle Sider: imod den demokratiske Mistænksomhed og den ejderdanske Utaalmodighed i Kongeriget; imod Selvstændighedstendenserne i det danske Slesvig; imod Stænderne i Itzeho og Flensborg, som hver paa sin Vis ved Protester og passiv Modstand søgte at sprænge Helstaten; imod Preussen og Østerrig, som kappedes om at vinde tysk Folkegunst ved at antage sig «den forladte Broderstamme»; imod Forbundsdagen med dens langsomme og formalistiske Procedure; imod de saakaldte venskabelige Magter, som fandt det bekvemmest at anvende deres Tryk imod den svageste Part. Det var end ikke altid, at han var sikker paa at have Ryggen fri ved fuld Sympathi fra den lunefulde og uberegnelige Konges Side. Som H. selv har udtalt ved en Fest, der gaves for ham efter 25 Aars Rigsdagsvirksomhed, var det i disse Aar hans Politik paa den ene Side at hævde den statsretlige Position lige over for Forbundets og Preussen-Østerrigs Overgreb, paa den anden Side ad praktisk Vej at godtgjøre, i alt Fald for det Evropa, paa hvis Bistand i sidste Øjeblik der maatte haabes, at Tysklands Fordringer vare umulige, og derfor Skridt for Skridt at lade sig trænge tilbage fra den konstitutionelle Helstat, indtil der, ikke ved noget dansk Magtsprog, men netop ved Opfyldelsen af vore Modstanderes Forlangender,

var i dens Sted traadt et konstitutionelt Danmark til Ejderen, som da kunde forhandle med Holsten om en personel eller reel Union. Med andre Ord: H.s Politik var, trods de i 1851—52 skabte Vanskeligheder, fremdeles Gjennemførelsen af «den store Konge- og Folketanke» fra 1848. I dette Lys maa man se baade Proceduren i Frankfurt, Notevexelen med Berlin og Wien, Henvendelserne til de venskabelige Magter og de forskjellige Skridt, som successive, givende efter for Forbundsdagens Forlangender, udskøde Holsten og Lauenborg af Forfatningsfællesskabet, medens Kongeriget og Slesvig bleve tilbage. H. var fuldkomment paa det rene med, at naar Afgjørelsens Øjeblik kom, vilde det være reale Forhold og ikke de statsretlige Deduktioner, hvorpaa det kom an; men den hele Procedure gjennem diplomatiske Skriftstykker var nu en Gang et uundgaaeligt Stadium, det var af største Vigtighed for Danmark, at dets Sag under denne Debat ikke led nogen Skade, og der skyldes H.s Ministerium Anerkjendelse for den store, selv af vore tyske Modstandere indrømmede, Dygtighed, hvormed den førtes.

Det var en langsom og møjsommelig Proces, og det er muligt, at den var *for* langsom, *for* forsigtig og ængstelig, at en noget kraftigere Optræden vilde have været heldigere og kunde have hidført Krisen i et for Danmark gunstigere Øjeblik; en Kjendsgjerning er det imidlertid, at en senere Tidsalder snarere har været tilbøjelig til at anklage H.s Ministerium for den modsatte Fejl. Om det Maal, hvortil der skulde styres, var der i alt Fald ingen Tvivl eller Usikkerhed. Efter at en fra 137 Rigsdagsmænd udgaaet, af 71000 Mænd tiltraadt Adresse til Regeringen i Maj 1861 havde hævdet «Danmarks Ret til Slesvig og Danskhedens Ret i Slesvig» og udtalt, at Nationen var «rede til ethvert Offer» for at hævde denne, blev Orla Lehmanns Optagelse i Ministeriet i Sept. 1861 en Markering af, at der nu skulde anlægges en mere lige Kurs. Et kritisk Øjeblik indtraadte i Efteraaret 1862, da Bismarck kaldtes til preussisk Udenrigsminister, og da paa selv samme Dag (24. Sept.) Lord Russell i en Depeche fra Gotha helt opgav det tidligere engelske Standpunkt i Sagen og i sin Uvidenhed om Kjærnepunktet ubevidst arbejdede Danmarks Fjender lige i Hænderne. Til Gjengjæld optraadte Sverige-Norge paa en Maade, som gav al Udsigt til en aktiv Understøttelse, hvis det skulde komme til Krig, og derved til en almindelig evropæisk Intervention. Aaret 1863 gav i alt Fald gode Varsler i denne Henseende; i Marts var Prinsesse Alexandra draget her fra som den britiske Tronfølgers Brud; ved Formælings-

festen blev Prins Vilhelm udpeget som Kandidat til den ledige Trone i Grækenland, og H. bidrog sit til, at Valget blev modtaget. Hele Sommeren igjennem førtes der — dels gjennem Gesandten Grev Henning Hamilton, dels direkte med Kong Carl XV og Udenrigsminister Grev Manderstrøm — Forhandlinger, som syntes at stille en svensk-norsk Alliance i nær og sikker Udsigt. Det var da ogsaa med Sverige-Norges Bifald, i Grunden efter dets Tilskyndelse, at Regeringen 30. Marts 1863 definitivt opgav Forfatningsforbindelsen med de tyske Forbundslande og derpaa i Efteraaret 1863 forelagde det dansk-slesvigske Rigsraad, som var blevet tilbage efter Holstens og Lauenborgs Udtræden, det Forfatningsudkast, som var bestemt til at udvikle og befæste den konstitutionelle Forbindelse af Landsdelene nord for Ejderen. Den Forhandling, som i Efteraaret 1863 førtes om Forfatningsudkastet i Rigsraadet, er Højdepunktet af parlamentarisk Debat her hjemme. Den helstatlige Reaktion, som var forstummet i de nærmeste Aar efter 1855, optog atter Kampen med David og Bluhme som sine Ordførere, men blev mødt med Eftertryk fra den national-liberale Side, og navnlig var H.s afsluttende Tale i det afgjørende Møde om Aftenen 13. Nov. et Mesterstykke i Indhold og Form. 2 Dage efter døde Frederik VII, H. maatte, efter fra Altanen paa Christiansborg Slot at have proklameret Kong Christian IX, forelægge den nye Hersker det vedtagne Udkast til Stadfæstelse, og Kongen underskrev det 18. Nov., skjønt ikke uden store Betænkeligheder. H. var ikke i Tvivl om, at denne Stadfæstelse var en Nødvendighed, ikke alene, og ikke engang væsentlig, fordi Sagen formelt stod saaledes, at der ellers intet vilde existere paa Fællesomraadet efter næste 1. Jan., men fordi den var en Betingelse for at bevare Mod, Haab, Tillid og Sammenslutning hos det danske Folk under den truende Krisis, og fordi han klart saa, at Forfatningen kun var Paaskud for Tysklands Trusler og eventuelle Indblanding, at dens Opgivelse ikke i nogen Maade vilde forhindre den reale Tingenes Udvikling, hvor det netop var af Vigtighed for Danmark at have noget at gjøre Indrømmelser paa. Han modstod derfor ogsaa bestemt den «Pression», som Frankrig, England og Rusland kort efter Tronskiftet anvendte ved særlige Sendebud (General Fleury, Lord Wodehouse og Statsraad Ewers) i Kjøbenhavn for at faa Novemberforfatningen hævet, skjønt de erkjendte, at end ikke dette vilde kunne hindre Forbundsexekutionen og Krigen. Stillingen var imidlertid bleven saa kritisk, at der maatte træffes et bestemt politisk Valg, og H. forelagde Kongen

det Alternativ: enten at vælge sig et Ministerium af helstatlig Farve, som kunde antages at være velset af de udenlandske Magter og var rede til at styre en helt forskjellig politisk Kurs, eller at bevare, men da i uforandret Skikkelse, den Regering, som bestod og maatte siges at have Nationens Tilslutning. Ingen af Delene skete; Helstatsmændene vovede ikke at tage Affærer paa et saa kritisk Tidspunkt, Kongen mente paa sin Side ikke at turde følge H.s Politik, og Resultatet blev — Ministeriet Monrad (31. Dec. 1863).

Med hvor stor Tvivl og Bekymring H. end saa Danmarks Skæbne lagt i Hænderne paa denne hans Ungdomsven og tidligere Kollega, hvis Naturs stærke Svingninger han kjendte, kunde der dog efter Stillingens Farer og efter H.s hele aandelige Ejendommelighed ikke være Tale om nogen Opposition fra hans Side. Han gjorde tvært imod alt, hvad der stod i hans Magt, for at fjærne parlamentariske Vanskeligheder for dette Ministerium og ydede det en under de givne Forhold betydningsfuld Støtte. Han vilde have været beredt til at stille sig til dets Raadighed i en hvilken som helst Egenskab, hvori han kunde haabe at gavne Fædrelandets Sag; men der blev intet Øjeblik Tale om at benytte hans Tjeneste. Kun ved én bestemt Lejlighed vides han uopfordret at have henvendt sig til Monrad for at give ham et Raad; det var paa det mest kritiske Stadium af Londoner-Konferencen, hvor H. var af den sikre og bestemte Overbevisning, at det vilde være uforsvarligt at lade de forsamlede Magter, naar de først en Gang vare samlede til en Kongres, skilles ad uden at have naaet en Afgjørelse, og at Danmark burde modtage ethvert nogenlunde rimeligt Forslag om en Deling af Slesvig hellere end atter lade det komme til Fornyelse af Fjendtlighederne. Denne Anskuelse deltes ikke af Ministeriet Monrad, heller ikke i hint Øjeblik af det national-liberale Partis store Flertal, som endnu nærede Haabet om en aktiv fransk-engelsk eller dog engelsk Indblanding, hvis Konferencen trods den af Danmark viste store Eftergivenhed opløstes uden Resultat. Da Wiener-Freden forelaa til Repræsentationens Votum, var H. ikke i Tvivl om, at der maatte stemmes ja, medens Monrad, hvis Politik havde ført til denne Fred, troede at kunne svare nej. H. motiverede sin Stemmegivning i en Tale, som med udmærket Klarhed gjorde Rede for Udviklingen af det statsretlige Spørgsmaal siden 1851—52 og i maadeholdne, men vægtige Ord udtalte Haabet om, at Sejerherren vilde bøje sig for de nationale Grundsætninger, i Kraft af hvilke Angrebet var blevet rettet imod Danmark.

I de tunge og trykkede Aar, som fulgte efter 1864, maatte H. bære sin rundelige Del af den Ugunst og strænge Dom, som det sørgelige Udfald af et Decenniums Politik og af nogle Maaneders Krig drog ned over det national-liberale Parti; at denne Politik i sin Tid havde været hele Nationens, at det, som man i Tiden før Nov. 1863 havde bebrejdet den, ikke var letsindig Dristighed, men alt for stor Ængstelighed, — det var nu glemt, og lige saa lidt erindredes det, at denne Politik og dens ledende Mænd i det afgjørende Øjeblik vare blevne skudte til Side for en Kurs og en Leder, som de ikke kunde vedkjende sig, og for hvilke de ikke havde Ansvaret. H. bar dette Tidens og Opinionens Tryk med den Sindets Ro og Karakterens Ligevægt, som altid udmærkede ham; der var ingen Bitterhed i hans Sjæl, han rettede intet Angreb imod nogen, gjorde intet Forsøg paa at vælte Ansvaret fra sig selv over paa andre, og hvor dybt han end følte Sorgen over det danske Slesvigs Tab, mistede han ikke noget Øjeblik Troen paa sit Fædrelands Fremtid. Med sit mærkværdig klare, næsten intuitive Blik for enhver politisk Situations Krav, sin overlegne Ro og sit højt ansete Navn var han i disse vanskelige Aar en Faktor af den største Betydning i vort offentlige Liv. Hans personlige Popularitet havde ikke lidt noget Skaar ved Tidens Begivenheder; hvor han end kom eller færdedes, var han omgiven af Ærbødighed, Højagtelse og Hengivenhed, man følte, at han var en Repræsentant, et personligt Udtryk for det bedste og det ædleste i den danske Nationalkarakter, at han var dansk lige til Bunden, selv i «sin danske Far-i-Mag», som Chr. Richardt siden sang om ham, og at han trods al ydre Ære og Udmærkelse var jævn i al sin Færd og Tænken. H. var bleven en fornem Mand; til Storkorset, som han siden 1858 havde haft, var i hans Udenrigsministertid kommet mangfoldige udenlandske Dekorationer, og Excellencetitelen med Konseilspræsidents Rang var for hans Vedkommende uafhængig af Embedet; Frederik VII tilbød ham den (1860) i et glad Øjeblik, H. søgte at afværge den med den Bemærkning, at det jo kunde vente, indtil han en Gang gik af, men Kongen svarede ham: «Tag du bare imod den nu, det er det klogeste; naar du gaar af, er jeg maaske gal i Hovedet paa dig, og saa tilbyder jeg dig ikke noget». H.s høje, bredskuldrede, noget foroverbøjede Skikkelse med det store Hoved og det tykke, krøllede Haar var vel bekjendt for alle, ikke blot i Hovedstaden. Til daglig Brug kunde han være noget ligegyldig med sin Klædedragt og sin Person, og han havde sine smaa Sær-

heder som f. Ex. ikke at ville have noget Ur og at benytte en saa simpel Paraply, at den ikke kunde friste nogen. Men ved højtidelige Lejligheder var der over hans hele Fremtræden en Værdighed og Fornemhed, som drog alles Øjne hen paa ham. Paa Rigsdagen optraadte han kun sjælden som Taler, og mærkeligt var det, at det baade i det offentlige Liv og ved private Lejligheder kostede ham, hvis Ord dog fløde saa let, og hvis Humor aldrig svigtede, en vis Anstrængelse, næsten Selvovervindelse, at rejse sig; men han fulgte Forhandlingerne med stor Interesse, og naar han tog Ordet, kunde det, som Topsøe siger i sin Skildring, hænde ham at slaa en Mand ihjel. En kjærkommen Virksomhed fandt han i Forstanderskabet for Herlufsholm, som han havde overtaget efter F. M. Knuths Død i 1856; i Ministertiden var han for optagen til at kunne skjænke den særlig Opmærksomhed, men efter denne tog han fat med Alvor, og store ere de Forbedringer og Fremskridt i alle Retninger, som Herlufsholm skylder ham. En stor Del af Aaret, navnlig af Sommeren, tilbragte han paa det skjønne Sted, som dannede en passende Station mellem den hjemlige Bakkegaard og det gjæstfrie Iselinge.

Til alle Tider, i mere end et halvt Aarhundrede, var H.s Hjem Samlingsstedet for den talrige Familie, en udstrakt Vennekreds og for mangfoldige, som ved Begavelse og Talent indtoge en fremragende Stilling, og under dets gjæstfrie Tag mødtes de forskjelligste Repræsentanter for Litteratur, Politik, Videnskab og Kunst. Dette skyldtes H.s vindende Elskværdighed og lunefulde Humor, hans enestaaende Evne til fængslende Fortælling, som samlede alle omkring ham, men ikke mindre den Tiltrækningskraft, som hans Hustru udøvede paa alle, der gjennem den stundum noget frastødende Skal vare trængte ind til hendes sande Væsen og havde haft den Lykke at vinde hendes Venskab. Hun var en yderst ejendommelig Personlighed, stærk af Vilje, frimodig og sandhedskjærlig indtil Hensynsløshed, stræng i sin Dom over det, hun ikke sympathiserede med eller ikke forstod, begejstret for alt stort og skjønt, kjærlig imod Mennesker og Dyr, trofast imod sine Venner, hjælpsom og godgjørende imod trængende, energisk til det yderste i at gjennemføre sine filanthropiske Foretagender og i at tale sine mange Klienters Sag, lige saa ugenert lige over for Kongen og kongelige Personer, blandt hvilke hun navnlig stod i nært Forhold til Enkedronning Caroline Amalie, som i alle andre Livets Forhold, paa én Gang storslaaet og pudserlig naiv, original i Tankegang, i Tale, i

sine karakteristiske Breve, i Klædedragt og Tilbøjeligheder. Medens den tilbedte og beundrede «Fader Brøndsted» endnu levede, færdedes hun mellem Datidens store Navne: Oehlenschläger og Ørstederne, Grundtvig, Mynster, Heiberg, Fru Heiberg og mange flere, og denne litterære Kreds fulgte hende til Bakkegaarden, forøget med det nye, som Tiden bragte frem. Nogen politisk Indflydelse paa H. har hun næppe udøvet, thi Politik forstod hun sig ikke paa, det var hos hende Hjærtet og Følelsen, som raadede, og ligesom hun uden videre gav Birkedal Ret, da denne angreb sin Ungdomsven for en alt for svag og eftergivende Politik, saaledes sendte hun — man maa have kjendt hende for at forstaa og til Dels undskylde det — i 1863, da H. var Udenrigsminister og maatte ønske at vise den største Forsigtighed lige over for Rusland, under sit Navn et Bidrag til den polske Opstand. Med alt det beundrede hun sin Mand, var stolt af ham og af sit Valg. Men efterhaanden som Aarene gik, og navnlig som hendes Døvhed tog til og besværliggjorde det daglige Samliv og den stadige Tankeudvexling, blev denne Beundring af en noget abstrakt Natur uden altid at kunne omsættes i Hverdagslivets gangbare Smaamønt.

Da Ministeriet Frijs i 1870 benyttede en Afstemning i Folketinget til at trække sig tilbage, og da det overdroges til Grev Holstein-Holsteinborg at danne en ny Regering, henvendte denne sig strax til Krieger, som den daværende Leder af Landstinget, der gjorde det til en Betingelse, at H. og nogle af hans politiske Venner indtraadte i Ministeriet, og H., der efter sin Fortid og hele Stilling selv kunde have gjort Krav paa Konseilspræsidiet, overtog da atter Kultusministeriet (28. Maj). Den nye Regering mødte strax efter sin Udnævnelse ved Udbruddet af den fransk-tyske Krig en yderst vanskelig politisk Situation, som det dog lykkedes at klare ved en klog Nølen. Som Kultusminister gjenoptog H. sin tidligere Tradition fra Aarene 1854—59, da der under hans Avspicier gjennemførtes saa vigtige Love som: om Sognebaandets Løsning (4. April 1855), Skolevæsenets Ordning (8. Marts 1856), Daabstvangens Ophævelse (4. Marts 1857) o. fl.; der havde under hans nye Styrelse været god Lejlighed til at gjennemføre nyttige og længe ønskede Reformer i Kirke og Skole, men kun om det lærde Skolevæsen lykkedes det at lovgive (1. April 1871) ved Indførelse af Tvedelingen. H., hvem det i hans første Periode som Kultusminister var tilfaldet at bringe Theatret paa Fode efter Vennen Heibergs Direktorat, opnaaede i den anden at skaffe den nationale Skueplads et nyt Hjem, hvad

der senere, da den urimelig lave Byggesum blev overskredet, bragte ham en Rigsretssag, i hvilken han dog helt frifandtes (1877). Det var i hine Aar, at «det forenede Venstre» først stillede sit Program om parlamentarisk Selvstyre og om Folketingets absolute Magtfuldkommenhed; H. var, som hans Fortid viste, stemt for Reformer i Kirke og Skole, men naar det folkelige Flertal ikke kunde opnaa alt, hvad der krævedes, vilde det ikke nøjes med noget mindre, som kunde gjennemføres, og saaledes blev det gamle ved at bestaa uforandret. Det var i denne Periode, at en Folketingsmand af Venstre (som for øvrigt siden har gjort Afbigt for sine Ord) erklærede, at det var ham «næsten en personlig Modbydelighed» at forhandle med H. Ministeriet indgav sin Demission i Juni 1874, fordi det ikke under den allerede stærkt truende politiske Kamp — i 1873 var det, at Folketinget prøvede det «Experiment» at nægte Finanslovens Overgang til 2. Behandling — fandt tilstrækkelig Tilslutning og Støtte i Landstinget, og hermed ophørte H.s Virksomhed som Minister. Han udnævntes ved sin Afgang til Ridder af Elefanten.

Skjønt H. efter sin sygelige Barndom var bleven sund og med et kraftigt Legeme, og skjønt han uden at spore Følger havde gjennemgaaet et farligt Sygdomsanfald, gjorde Aarene sig nu gjældende hos ham; hans Hørelse tog af, og Synet, som i længere Tid havde været svækket, svigtede ham mere og mere, uden at dog hans Almenbefindende led derunder. Da ramtes han i Sommeren 1879 under et Ophold ved det ham kjære Sandefjord Bad af et formentlig apoplektisk Anfald, som i Begyndelsen truede hans Liv med Fare. Syg førtes han hjem til Bakkegaarden; her tegnede det en kort Stund til, at hans stærke Konstitution skulde overvinde ogsaa denne Sygdom, men skjønt der indtraadte en Bedring, blev det dog snart klart, at Helbredelse ikke var at vente. 9 lange Sygdomsaar skulde han endnu henleve under en langsom, men næsten uafbrudt Tilbagegang; Synet svigtede ham helt, ikke altid vilde lige over for fremmede Ordene lystre Tanken, og han var til sidst fængslet til sin Sygestue, indskrænket til at høre om Tidens og Dagens Begivenheder og kun i Stand til ved enkelte løsrevne Sætninger at vise, at hans Aand endnu var klar. Han bar sin haarde Prøvelse med en mærkelig Sjælsstyrke, og det var, som om den aandelige Lutring, han gjennemgik, ogsaa forklarede hans ydre Skikkelse og lod alt det ædle og fine fremtræde endnu mere i hans Ansigt og Skikkelse, ligesom det ædleste og bedste i hans

Aand gik sejrende frem af Legemets tunge Prøvelser. Fru H. var ikke anlagt til at være Sygeplejerske, men det føjede sig saa, at den ældste af de 2 Sønner, Oluf H., som alt tidligere havde været Faderens Medhjælper og nu blev hans højre Haand, kunde helt ofre sig til Omsorgen for den syge Fader. I Dec. 1887 oplevede H. endnu sit Guldbryllup, hvor han dog var i Stand til i sin Sygestol at modtage Beviser paa uforandret Kjærlighed og Hengivenhed fra en talrig Kreds af Slægtninge, Venner og Medborgere. 14. Avg. 1888 sov han stille hen, hilsende Døden som en befriende Ven. 2 Aar efter, 15. Sept. 1890, afsløredes i Søndermarken, tæt ved Bakkegaarden, en Statue af ham, udført af V. Bissen og rejst af Venner og Meningsfæller; den giver et ulige sandere Billede af ham end det plumpe og grovt materielle Maleri af Gertner, som uheldigvis har faaet Plads i Nationalmusæet paa Frederiksborg; et ganske veltruffet Portræt ved Olrik ejes af Familien, og en af Kunstneren selv udført Kopi heraf findes paa Herlufsholm. Hans Hustru søgte, da hun efter et umiddelbart paa Dødsfaldet fulgt længere Besøg i sit kjære Sandefjord var vendt tilbage, at bevare Bakkegaardens Traditioner. Ogsaa hendes viljestærke Karakter og hærdede Legeme maatte dog bøje sig under Alderens Vægt; efter et kort Sygeleje døde hun 26. April 1891. Begge hvile paa Herlufsholms Kirkegaard.

V. Topsøe, Polit. Portrætstudier. V. Birkedal, Personlige Oplevelser I. C. St. A. Bille, Tyve Aars Journalistik. Kal. Danmark 1891. *C. St. A. Bille.*

— Hvad C. C. Halls *juridiske Forfattervirksomhed* angaar, udgav han 1840 en Afhandling: «De indiciis eorumqve vi ad probationem in causis poenalibus efficiendam», for hvilken han erhvervede den juridiske Licentiatgrad. Afhandlingen giver en Oversigt over forskjellige fremmede Loves Bestemmelser om Indiciebeviset i kriminelle Sager og diskuterer indgaaende dette da aktuelle Æmne, som kort efter blev ordnet ved Forordningen af 8. Sept. 1841. I 1850—51 udgav han en Lærebog i den romerske Privatret, der tjente som Grundlag for Universitetsundervisningen i en længere Aarrække, og som delvis er bleven optrykt sammen med Aagesens efterladte Forelæsninger over den romerske Privatret. Lærebogen indeholder en paalidelig Redegjørelse for den justinianske Rets privatretlige Hovedinstitutioner, som de den Gang kjendtes, men er saa bestemt beregnet paa at ledsages af forklarende Foredrag, at Tilegnelsen af Indholdet uden saadan nærmere Forklaring er meget

vanskelig. Af haandskrevne Tilføjelser i H.s eget Exemplar af Bogen synes det at fremgaa, at han har følt dette som en Mangel.

Jul. Lassen.

Hall, Carl Christian, f. 1848, Redaktør. C. H., Søn af foregaaende, fødtes 13. Avg. 1848, blev i 1867 Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og tog i 1872 statsvidenskabelig Examen, hvorefter han i 1873 blev ansat som Assistent i Koloniernes Centralbestyrelse. H. har udfoldet en betydelig Virksomhed i den folkelige organiserede Forsvarsbevægelse. Efter Forhandling med forskjellige Forsvarsvenner stiftede han i 1880 sammen med daværende Inspektør A. Fraenkel og Professor A. Steen med flere «Foreningen til Forsvarssagens Fremme for Frederiksberg og Omegn», der senere udvikledes til at omfatte hele Sjællands Stift. Han har derhos medvirket ved Oprettelsen af de fleste «Foreninger til Forsvarssagens Fremme» og uafbrudt været Medlem af den sjællandske Forenings Bestyrelse, i hvilken han tillige overtog Virksomheden som Forretningsfører efter Fraenkels Udtrædelse i 1886 og Steens Død s. A. H.s betydeligste Virksomhed er dog knyttet til det hver 14. Dag udkommende Blad «Vort Forsvar», som han grundlagde efter Samraad med Forsvarsvenner. Det 1. Nummer, der udkom 1. Jan. 1881, angav som Bladets Program: «at bidrage til Fremme af Oplysning om og Kjærlighed til Forsvarssagen» og især at vække Interessen «for Landets gjennem Aarhundreder forsømte Befæstningsvæsen». Ved sin uafhængige Stilling, sin Ihærdighed og Uegennyttighed, sin Evne til at omgaas Mennesker og sine Forbindelser i alle Kredse medbragte H. gode Betingelser for at løse den foreliggende Opgave. Bladet støttedes af en Kreds af sagkyndige i begge Værn, men aabnede tillige beredvillig sine Spalter for Indlæg, der gik imod den af de sagkyndige forfægtede Anskuelse. Det vandt hurtig Udbredelse over hele Landet, saa at det i 1888 havde 20000 Abonnenter. Medens Almenheden i 1880 endnu stod uforstaaende over for Kravet om Hovedstadens permanente Befæstning, have «Forsvarsforeningerne» og «Vort Forsvar» betydelig Andel i, at der senere indtraadte en Forandring i dette Forhold, og saaledes væsentlig bidraget til de hidtil opnaaede Resultater. Det tør nok siges, at H. har ydet et større personligt Arbejde i Forsvarssagens Tjeneste end nogen anden civil Mand.

H. er tillige en fremragende Dyrker af Bjærgbestigningssporten, og hans Bestigning af «Romsdalshornet» i 1881 giver Vidnesbyrd om

hans Ihærdighed ogsaa paa dette Omraade; senere har han besteget talrige jomfruelige Tinder i Norge. I den norske Turistforenings Aarbog har han skildret adskillige af disse Tindebestigninger.

E. Rambusch, Vort Værn. *P. N. Nieuwenhuis.*

Hall, James, —1612, Søfarer, var født i Yorkshire (muligvis i Hull), men hans Ungdomsliv er ganske ukjendt. 1605 indkaldtes han af Kong Christian IV og ansattes som 1. Styrmand eller Lods ved John Cunninghams Togt til Grønland s. A. (IV, 120), og det er sikkert hans Fortjeneste, at det den Gang lykkedes den danske Marine at opsejle Grønland, som hidtil var blevet søgt fra Island, medens H. førte Skibene op i Davisstrædet, der var ham bekjendt fra tidligere Togter, maaske endog fra selve John Davis' Rejser. Opdagelserne vakte store Forhaabninger i Hjemmet, hvorfor Kongen baade 1606 og 1607 afsendte nye Togter, ligeledes med H. som Lods, men da de hjemførte Jordarter viste sig at være værdiløst Glimmerjord i Steden for Sølvmalm, og da det ikke lykkedes Expeditionerne at finde Spor af de gamle Nordboer, indstilledes disse Foretagender. 1612 bevægede H. dog 4 engelske Handelsfirmaer til at udruste et nyt Togt med ham selv som Chef; han løb atter ind til Grønlands Kyst, men blev her livsfarlig saaret af en Eskimo og døde 23. Juli 1612.

C. R. Markham, William Baffin, Lond. 1881. Meddelelser om Grønland IX. Lind, Kristian IV og hans Mænd p. Bremerholm S. 199. *P. Lauridsen.*

Hallager, Christlieb Buch, 1775—1821, Litterat, Søn af ndfr. anførte Morten H. († 1803), blev Student fra Kjøbenhavns Skole 1794, men tog aldrig Attestats. Han var Skolelærer i Kjøbenhavn, men ernærede sig i øvrigt ved sin Pen, i det han udfoldede lignende litterær Virksomhed som Faderen ved Udgivelsen af Undervisningsskrifter samt Børnebøger af belærende og underholdende Art og alskens «Morskabslæsning» for Folkets brede Lag. Fra 1818 og til sin Død udgav han et Ugeblad af blandet Indhold, «Visitøren», en Efterligning af Holcks og Ballings «Kjøbenhavns Aftenpost». Han døde efter langvarig Brystsygdom 28. Okt. 1821 og efterlod som Enke Andrea f. Gjørring.

Erslew, Forf. Lex. *A. Jantzen.*

Hallager, Georg Frederik, 1816—76, Retslærd, født 20. Marts 1816 i Kjøbenhavn, Søn af herværende Toldbetjent Andreas H. og

Hedevig Marie f. Clausen. H. kom i 1827 til Bergen, hvor han opdroges og blev Student i 1833. I 1837 tog han juridisk Embedsexamen i Christiania, hvor han kort efter ansattes som Kopist i Justitsdepartementet og i 1839 blev Advokatfuldmægtig. Efter at have deltaget i en offentlig Konkurrence blev han i 1841 indstillet som Nr. 1 og udnævnt til Lektor i Lovkyndighed ved Christiania Universitet; i 1847 blev han Professor sammesteds. Endelig udnævntes han i 1864 til Assessor i Norges Højesteret. H. var Medlem af flere Lovkommissioner og deltog her i Affattelsen af en Række til Dels vigtige Lovforslag. Af hans juridiske Skrifter maa navnlig fremhæves «Den norske Obligationsret» (1844—46), «Den norske Arveret» (1862) og «Den norske Søret» (1867). De udmærke sig alle ved et klart og ukunstlet Sprog, medens deres Indhold vidner om ædruelig Opfattelse af den gjældende Ret og sikker Retstakt. De nyde megen Anseelse, hvilket bl. a. bekræftes deraf, at de efter hans Død ere udkomne i flere nye Udgaver. H. døde 10. Nov. 1876.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *V. Bentzon.*

Hallager, Laurents, 1777—1825, Sprogmand, var Søn af Skolelærer Niels Larsen H. og Susanne f. Foss, fødtes i Bergen 12. Nov. 1777 og blev Student fra Bergens Kathedralskole 1795. Efter 2. Examen (1796) begyndte han at studere Medicin, men maatte for at forskaffe sig det nødvendige til Livets Ophold give Information i Fransk. Han oversatte Rousseaus «Emil» paa Dansk (1796—99), udgav en fransk Sproglære (1798) og en fransk Læsebog (1800). Efter et halvt Aars Ophold i Norge i Aaret 1800 blev han Alumnus paa Valkendorfs Kollegium. 1802 blev han Volontær paa Frederiks Hospital, tog 1804 medicinsk Embedsexamen og blev 1805 Dr. med. 1806 udnævntes han til Læge ved Bergens Syge- og Manufakturhus. Han døde som Fysikus og praktiserende Læge i Bergen, ugift, 2. Febr. 1825. — Medens H. var Alumnus paa Valkendorfs Kollegium, udgav han «Norsk Ordsamling» (1802), hvortil han foruden egne Iagttagelser har benyttet ældre trykte og utrykte Samlinger. Hans Sprogbetragtning er sund, fri for al Slags Fantasteri. Hans Fremstilling har intet andet Maal end at skildre Dialekten, som den er. I et Anhang, der indeholder 13 Viser i norske Almuedialekter, findes første Gang samlet Edvard Storms Viser i Gudbrandsdalens Dialekt, der vare meget udbredte blandt den norske Almue.

Universitetsprogr. 30. Maj 1805. Kiær, Norges Læger. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *P. K. Thorsen.*

Hallager, Morten, 1740—1803, Forfatter, blev født i Kjøbenhavn 30. Juli 1740 og var en Søn af Lars Nielsen H. og Anna f. Grim. Faderen var bondefødt i Jylland og skal have været Brændevinsbrænder. Sønnen var som Barn bestemt til at gaa den akademiske Vej, men kom dog 1755 i Lære hos Bogtrykker J. J. Høpfner og drev fra 1771—84 sit eget Bogtrykkeri i Hovedstaden. Dette solgte han 1784 og oprettede en Privatskole. Han var gift med Cæcilia Maria f. Berg og døde 23. Dec. 1803. H. var Avtodidakt, men stærkt greben af Filanthropisternes Oplysningsiver søgte han ved en overordentlig Frugtbarhed som Oversætter og Forfatter af Folke- og Børnebøger at virke for «Forstandens Oplysning og Hjærtets Forbedring». Intet Omraade lod han i saa Henseende uforsøgt. Fra Tysk oversatte han populære historiske, geografiske, naturbeskrivende og pædagogiske Skrifter foruden egentlige Børnebøger, og i sine egne Skrifter, der dog for en Del ere Bearbejdelser af tysk og fransk Børnelitteratur, byder han Ungdommen det mest afvexlende Indhold: fra Æventyr og moralske Fortællinger til Rejsebeskrivelser og Naturskildringer. Altid søgte han at forene «fornøjelige og nyttige Materier», da han ikke blot vilde underholde, men tillige udrydde Overtro og opvække Lyst til Dyden. Hans mangelfulde Dannelse gjorde ofte hans Stofvalg kritikløst og Behandlingen triviel, men Samtiden satte ham højt som Folkeskribent, og hans Bøger fandtes hyppig i Børne- og Almuebogsamlinger. Mest bekjendt er han bleven ved en Læsebog, der efter H.s Død omarbejdedes af P. Thonbo og gjennem en Række Oplag har holdt sig til vore Dage. Sønnen Christlieb Buch H. er nævnt ovfr.

Nyerup, Lit. Lex. *Joakim Larsen.*

Halldórsson, Bjørn, 1724—94, Præst, Forfatter, er født 5. Dec. 1724 paa Gaarden Vogsósar i Selvogur i det sydlige Island, hvor Faderen, Halldór Einarsson, var Præst; Moderen, en Præstedatter, hed Sigríður Jónsdatter. Efter at være dimitteret fra Skalholt Skole 1745 præsteviedes han 1749 og erholdt 1752 Præstekaldet Sauðlauksdalur i det nordvestlige Island, hvorfra han 1781 forflyttedes til det noget sydligere Setberg. Da han under en Sygdom her aldeles mistede Synet, tog han 1786 sin Afsked, men blev boende paa Præstegaarden til sin Død, 24. Avg. 1794. Fra 1756 til sin Forflyttelse var han Provst i Barðastrandar Provsti.

B. H., der 1756 ægtede Rannveig Ólafsdatter, en Søster til den bekjendte Patriot, den naturkyndige Eggert Ólafsson, delte sin

Svogers Iver for Landets Opkomst ved Udbredelsen af nyttige Kundskaber og arbejdede i denne Retning dels som Skribent, dels ved eget Exempel. Saaledes forfattede han en for Bondestanden afpasset Vejledning i Landhusholdning, «Atli» (1780), der paa Landbrugets Omraade taler Fremskridtets Sag og ogsaa ellers søger at fjærne gamle Fordomme; til Titel paa denne Bog, der er trykt og uddelt paa kgl. Bekostning, er valgt et Personnavn med symbolsk Betydning (ɔ: den virksomme). Som Modstykke hertil skrev han «Arnbjörg» (ligeledes et Personnavn ɔ: Arnens Vogterske), der opstiller Forbilledet for en Husmoder, men som først offentliggjordes 1843 (i «Búnaðarrit Suðuramtsins»). Med særlig Interesse omfattede B. H. de Forsøg paa Havedyrkning, som paa den Tid efter Regeringens Tilskyndelse paabegyndtes paa Island, anlagde selv Haver paa sin Gaard og virkede utrættelig for at vænne sine Landsmænd til de hidtil ukjendte Køkkenurter og i det hele til en rigeligere Anvendelse af Planteføde. Med dette Formaal udgav han de af hans afdøde Svoger efterladte Optegnelser om Madurters Benyttelse og forfattede selv en Udsigt over de paa Island vildtvoxende nyttige Planter («Grasnytjar», udg. og omdelt paa kgl. Bekostning 1783). I disse velskrevne Arbejder vil man tillige finde adskilligt af Interesse med Hensyn til Samfundsforhold, Folketro og Menigmands Tænkemaade.

Ogsaa den nationale Filologi dyrkede B. H. og har indlagt sig ikke ringe Fortjeneste ved sit islandsk-latinske Lexikon, der 1786 nedsendtes til den Arnamagnæanske Kommission, men ved Tidernes Ugunst først udgaves 1814, besørget af R. K. Rask og beriget med en dansk Oversættelse, der dog ikke sjælden er mindre nøjagtig, men som kun delvis skal skyldes Rask og i hvert Fald ligger forud for hans Islandsrejse. Denne islandske Ordbog, den første, der fortjener dette Navn, og længe den eneste, afhjalp et føleligt Savn, uagtet den ikke skjelner mellem det ældre og yngre Sprog og langtfra er udtømmende; selv efter Fremkomsten af planmæssigere og udførligere Ordbogsarbejder over Oldsproget er den vedvarende for Nyislandsk af Vigtighed.

Æfi Sira Biarnar Haldorssonar, 1799. Minerva, April 1803, S. 311 ff. Búnaðarrit Suðuramtsins Húss- og Bú-stjórnar félags I, 2 (1843). Nyerup, Lit. Lex.

Kr. Kaalund.

Halldórsson, Jón, 1665—1736, Præst, Historiker. J. H., den ældste af 2 Brødre med samme Navn, er en Søn af Præsten i Reykholt paa Island Halldór Jónsson og Hólmfríður Hannesdatter

og fødtes 6. Nov. 1665. Efter at være dimitteret fra Skalholt Skole 1683 opholdt han sig endnu nogle Aar hos sin Farbroder, den derværende Rektor, indtil han 1686 begav sig til Kjøbenhavn, hvor han 1688 ved Universitetet underkastede sig theolog. Examen. I Aarene 1688—92 var han Lærer ved Skalholt Latinskole, men erholdt da Præstekaldet Hítardalur i det vestlige Island, hvilket han indehavde til sin Død 1736 (begravedes 6. Nov.). Fra 1701 var han tillige Provst i Mýra Syssel. 1709—10, paa en Tid, hvor der manglede brugelige Kræfter, overtog han Rektoratet i Skalholt, medens hans Kald betjentes af en Nabopræst. 1700 havde han ægtet Præstedatteren Sigríður Bjørnsdatter. J. H., der for sine Kundskaber, sin Lærerdygtighed og sin hæderlige Karakter nød megen Anseelse, udpegedes almindelig til Biskop, da Skalholt Bispestol 1720 blev ledig, men modstridende Indflydelser forhindrede hans Valg; under den 2aarige Vakance bestyrede han dog Stiftet.

Med Liv og Sjæl havde J. H. kastet sig over Studiet af Islands Historie, og med utrættelig Flid samlede han til dennes Oplysning. Saaledes fremkom i biografisk Form Udsigter over de islandske Høvedsmænd, Biskopper, Abbeder, Lagmænd, de skalholtske Rektorer og Præsterne i Skalholt Stift m. fl. væsentlig annalistiske og genealogiske Arbejder. Af alle disse udkom i Forfatterens Levetid intet, og indtil nu er kun Udsigt over de islandske Høvedsmænd, det saakaldte «Hirðstjóratal», trykt (i «Safn til sögu Íslands» II); men dette Skrift tillige med Biskopsbiografierne og flere andre af de nævnte Samlinger har udgjort en væsentlig Del af Materialet til den af J. H.s Søn Biskop Finnur Jónsson udgivne, bekjendte islandske Kirkehistorie («Historia ecclesiastica Islandiæ» I—IV).

F. Johannæus, Hist. eccles. Island. III, 543 f.; IV, præf. c 3. Safn til sögu Íslands II, 594 ff. Det store kgl. Bibl.s Kallske Saml., Fol., Nr. 272.

Kr. Kaalund.

Halle, Caroline Frederikke, s. Walter.

Hallgrímsson, Jónas, 1807—45, Digter, Naturforsker. J. H., hvis Forældre vare Kapellan til Bægisá i Øfjord Syssel i det nordlige Island Hallgrímur Thorsteinsson og Rannveig Jónasdatter, fødtes 16. Nov. 1807 paa Gaarden Steinstaðir i Øxnadal, hvorhen Forældrene kort i Forvejen vare flyttede fra deres tidligere Bopæl Hraun. Sin Fader mistede han ved et Ulykkestilfælde, hvorefter en Moster af ham tog sig af den 9aarige Dreng. 16 Aar gammel kom han i Latinskolen paa Bessastaðir, hvorfra han dimitteredes 1829. Derefter var han i 3 Aar ansat paa Landfogedkontoret i Reykjavik,

indtil han 1832 tog Adgangsexamen ved Kjøbenhavns Universitet i den Hensigt at studere Lovkyndighed, hvilket han dog snart opgav for æsthetiske og naturvidenskabelige Studier, ligesom han ogsaa med Liv og Sjæl deltog i den nationale og Fremskridts-Bevægelse, der i disse Aar var begyndt at røre sig blandt hans i Kjøbenhavn studerende Landsmænd. J. H. var Medstifter af det 1835 stiftede Aarsskrift «Fjölnir» (s. ovfr. S. 25), og 1. Aargang aabnes af ham med Programdigtet «Ísland», der viser ham som en Digter af første Rang; sværmerisk Fortidsbegejstring, stemningsfuld Naturskildring, smertelig Vemod over Nutidens Vanslægtning smelte her sammen til en straalende, romantisk Lovprisning af Fædrelandet, som det var og atter bør blive. Samtidig vise forskjellige Artikler af ham i denne og de nærmest følgende Aargange hans Bestræbelser for at virke vækkende og oplysende paa sine Landsmænd, særlig i æsthetisk og naturvidenskabelig Retning. Til Naturvidenskaberne havde J. H. fra Ungdommen følt sig hendragen, og han skal i disse Fag have haft ypperlige Anlæg, aabent Blik for og en fortrinlig Opfattelse af de mødende Fænomener. Efter som Student at have helliget sig til dette Studium, særlig med islandske Undersøgelser for Øje, foretog han først 1837 en videnskabelig Rejse til Island og berejste derpaa, efter at den nødvendige offentlige Understøttelse var udvirket, 1839—42 Landet, beskæftiget med zoologiske og geologiske Undersøgelser, der skulde danne Forarbejderne til en naturvidenskabelig Beskrivelse af Landet. For at bearbejde det indsamlede Stof tilbragte han efter sin Tilbagekomst et Aar i Sorø hos sin Ven og Rejsefælle, daværende Lektor Jap. Steenstrup, men flyttede atter til Kjøbenhavn, hvor han 26. Maj 1845 afgik ved Døden som Følge af et Benbrud. Til J. H.s Gaver hørte ikke en tilsvarende Energi; den, han besad, slappedes end yderligere ved Tilbøjelighed for stærke Drikke og flere alvorlige Sygdomsanfald. Som Følge deraf gik det langsomt med Islandsbeskrivelsen, og Arbejdet var ved hans Død kun lidet fremmet. Heller ikke ellers efterlod han sig videnskabeligt Materiale af Betydning, fraset hans paa Dansk skrevne «De islandske Vulkaners Historie», som er en baade i Henseende til Indhold og Form fortjenstlig Fremstilling, der i Manuskript er bleven benyttet af mange senere Forskere.

Som skjønlitterær Forfatter er J. H.s Betydning for den islandske Litteratur overordentlig. Han og den lidt ældre Bjarni Thorarensen anses almindelig som de to ypperste nyislandske Digtere, skjønt begges Produktion væsentlig indskrænker sig til et lille Bind lyriske Digte,

og i Formfuldendthed staar han ubetinget højest. Hans Mesterskab i Sprogets Behandling er uovergaaet, og en Række af hans bedste Digte er i den Grad Folkets Ejendom, at de kjendes og synges overalt. J. H. digter sædvanlig paa ydre Anledning, jævnlig under Paavirkning af den omgivende Natur, der samtidig taler til hans Natursans og nationale Følelse («Gunnarshólmi», «Fjallið Skjaldbreiður» — disse m. fl. andre, hvoriblandt «Ísland», oversatte af Rosenberg i «Illustr. Tidende»). Ogsaa Satiren forstaar han med Held at anvende. Ikke faa af hans Digte ere stærkt paavirkede af Heine baade i formel Henseende og ved de bratte Stemningsovergange. Ogsaa i prosaisk Fremstilling er han mønsterværdig, men har her af originale Arbejder kun frembragt mindre, delvis ufuldendte Ting, saaledes den kjønne lille Idyl «Grasaferðin». Enkelte Stykker ere Efterligning af H. C. Andersens Æventyr. Som et Indlæg, der paa sit Omraade har haft stor Betydning, maa fremhæves hans i «Fjölnir» fremkomne fordømmende Kritik af S. Breiðfjörðs (s. III, 45) «rímur» og derigjennem af hele ríma-Digtningen, der for ham og hans Meningsfæller stod som en Levning af Nedgangstidens aandløse Barbari.

I J. H.s Levetid vare kun spredte Digte af ham trykte, særlig i «Fjölnir»; efter hans Død udgaves hans efterladte Digte («Ljóðmæli»), Kbh. 1847. En ny Udgave, tillige indeholdende hans prosaiske Skrifter i islandsk Sprog, er fremkommen 1883. End videre ere hans zoologiske Arbejder og en kortere Biografi optrykte (med fransk Oversættelse) i «Jónas Hallgrímsson ses travaux zoologiques», ved L. O. Galliard, Cop. 1890; nogle danske naturvidenskabelige Meddelelser af ham findes i Krøyers «Naturhistorisk Tidsskrift» II.

Erslew, Forf. Lex. Ljóðmæli og önnur rit eptir J. H., Kph. 1883 (sml. Lýður 29. Marts 1890 og Tímarit XII, 1891, S. 54). Illustr. Tid. 1883, Nr. 1243 f.

Kr. Kaalund.

Hallgrímsson, Sveinbjørn, 1815—63, Redaktør, Præst. Forældrene vare Præsten Hallgrímur Jónsson og Guðrún Egilsdatter. S. H. fødtes 26. Sept. 1815 paa Præstegaarden Garðar i Nærheden af Reykjavik paa Island, men opdroges efter Faderens Død i hans 10. Aar hos sin Morbroder, den senere Rektor Svb. Egilsson. 1834 dimitteredes han fra Skolen paa Bessastaðir, modtog 1842 Ansættelse som personel Kapellan, men opgav 1848 sin Stilling for at hellige sig Politikken, i det han grundlagde det endnu bestaaende Blad «Thjóðólfur», Islands første virkelige Avis, der af ham redigeredes de følgende 4 Aar som et Oppositionsblad, der virkede for Frihed,

Fremskridt og national Selvstændighed. Ikke desto mindre stiftede han, kort efter at have overdraget Bladet til en ny Redaktør, et andet Blad, «Ingólfur» (1853—55), med en derfra forskjellig Holdning. Efter dettes Ophør gjenoptog han sin gejstlige Virksomhed og ansattes 1860 som Præst til Glæsibær i det nordlige Island, hvor han døde 1. Jan. 1863. S. H. var Medlem af den til Raadslagning angaaende Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget 1851 indkaldte Forsamling. Han var 2 Gange gift: 1. med Sigríður Pjetursdatter Ottesen (1842), 2. med Margrjet Narfadatter (1852).

S. H. var en flittig Forfatter og Bearbejder af opbyggelig eller folkelig Læsning og Bøger for Ungdommen, som ved deres Fremkomst vandt en Del Udbredelse. End videre har han udgivet en lokaliseret Gjengivelse af Holbergs «Den politiske Kandestøber» («Vefarinn með tólfkóngaviti», Rkv. 1854), der giver ganske morsomme Indblik i islandske Forhold.

Erslew, Forf. Lex. *Kr. Kaalund.*

Hallin, Niels Charles Bentzen, 1832—70, Jærnstøber, var født 16. Dec. 1832 i Kjøbenhavn og Søn af Fiskebløder Jacob Christian Bentzen H., der var Vært ved Bødkerkroen, og Cæcilie Elisabeth f. Poulsen. Da hans Fader allerede døde 1839, kom han i Waisenhusets Skole. 1847 kom han fra den i Lære hos Maskinfabrikanterne Gamst & Lund, hos hvem han i 1852 blev Svend, hvorefter han i 1853 tog til England, hvor han blev i 5 Aar, i de 3 sidste Aar hos det bekjendte Skibsbyggerfirma J. Scott Russel & Co. Han arbejdede her bl. a. med paa Kæmpeskibet «Great Easterns» Maskiner. 1858 engagerede nuværende Etatsraad Burmeister en overordnet Mester hos Scott Russel; den paagjældende ønskede imidlertid, at H. tog med ham, og denne forlod nu London med en glimrende Anbefaling fra det nævnte Firma for at blive 2. Mester i Burmeister & Wains Jærnstøberi. Paa denne Plads vandt han snart alles Tillid og Hengivenhed, baade sine overordnedes og underordnedes, og da den paa denne Tid stærkt betonede Selvhjælpsbevægelse gjennem et Foredrag, som Fattiglæge F. F. Ulrik 1865 holdt i «Arbejderforeningen af 1860», naaede Arbejderne i Burmeister & Wains Fabrikker, kom han naturlig til at spille en Rolle. Ved hans Indflydelse besluttedes en Byggeforening oprettet; dens Love vedtoges 14. Febr. 1866, H. blev dens Formand, og han bevarede denne Stilling, ogsaa efter at Foreningen i 1867 var bleven aabnet for alle og enhver, indtil sin Død, 23. Jan. 1870. Og selv

efter hans Død hædrede Foreningen ham; den bekostede et Minde paa hans Grav og opkaldte senere en Gade efter ham i dens Byggeanlæg ved Østersøgade. 26. Maj 1865 havde han ægtet Johanne Petrine Søeberg (f. 5. Febr. 1839), Datter af Hørkræmmer Christian Frederik Ferdinand S. og Dorothea Sophie Frederikke f. Knudsen.

C. Nyrop.

Halling, Jochum, 1668—1737, historisk Samler, født i Horsens 9. Sept. 1668 og Søn af Raadmand Mikkel Lauridsen H. og Maren Jespersdatter Filderup, Student fra Horsens 1688, tog theolog. Examen 1690 og var i 11 Aar Huslærer hos den bekjendte Læge H. Jacobæus, hvem han gik til Haande ved Udarbejdelsen af «Museum regium». Han havde grundige Kundskaber i Botanik, Latin og Græsk, men skjønt Universitetets Professorer anerkjendte hans Dygtighed, havde han Vanskelighed ved at komme frem. Efter at han forgjæves havde søgt baade Rektorater og Præstekald, endte han som Degn i Taarnby paa Amager, hvortil han blev kaldet af Universitetet 1704, og hvor han virkede til sin Død, 28. Dec. 1737. Gift 1. (1705) med Birgitte f. Aldeweldt († 1711), 2. (1713) med Margrethe Elisabeth f. With. Han efterlod sig ingen trykte Skrifter, men en Række Afhandlinger i Haandskrift, deriblandt et Litteraturlexikon, Samlinger til den danske Adels, Herregaardenes og Stamhusenes Historie, Fortegnelse over danske Kobberstik osv., Arbejder, der bære Vidnesbyrd om hans gode Kundskaber og store Flid, og som endnu have deres Betydning.

Danske Saml. I, 60 ff. *S. M. Gjellerup.*

Halling, William, 1744—96, Godsejer, Søn af Præsten Mogens H. i Haarslev og Tingjellinge og Elisabeth Marie f. Olivarius, fik i Daaben 5. Maj 1744 Navnet Vitus og gik som ung til Trankebar, hvor han traadte i engelsk Krigstjeneste og avancerede til Kapitajn. Efter et æventyrligt Liv vendte han under Navnet William H. som en Nabob tilbage til Danmark og erhvervede sig 1773 — sagtens ved sin paarørende Guldbergs Indflydelse — Karakter af Brigadér. 23. Jan. 1774 ægtede han den 15aarige Christine Linde Hvas de Lindenpalm (f. 9. Sept. 1758), eneste Datter af Justitsraad Jørgen H. de L. til Tirsbæk og Maren f. Loss, og afkjøbte kort efter sin Svigerfader, hvis Pengeforhold vare temmelig i Uorden, saa vel Tirsbæk som Bryskesborg, hvis Navn han forandrede til Williamsborg. Et Par Aar boede H., der en Tid var Direktør for det asiatiske Kompagni, paa Tirsbæk, som han 1776 bortbyttede til Grev C. H. G.

Moltke for Dronninglund med Dronninggaard i Vendsyssel; 1782 afhændede han ogsaa Williamsborg; for øvrigt ejede han et Par andre Gaarde og en stor Gaard i Aalborg.

Paa Dronninglund, i en Afkrog af Landet, norden for Lov og Ret, hvor Tonen og Sæderne lode adskilligt tilbage at ønske, kunde H. ret tumle sig, og han fulgte da ogsaa sine Tilbøjeligheder. Fuld af Hovmod og med et haardt Hjærte over for sine undergivne erhvervede han sig som Bondeplager et Navn, der endnu efter Menneskealdre kunde fylde Godsets Bønder med Rædsel. Til hans Hustru blev hans Forhold saa slet, at hun foretrak at bo paa hans Gaard Petersholm ved Vejle. Han havde dertil højst bisarre Indfald og Planer, som han, støttet til sine mange Penge, med Halsstarrighed forfulgte; han mente saaledes en Gang ved stort Opkjøb af Korn at kunne beherske Kornhandelen i Østersøen, og Befolkningen paa Godset søgte han at forskjønne ved at gifte de smukkeste Karle med de smukkeste Piger. Som en heldig Idé af ham bør det dog nævnes, at han søgte at fremme Husflid blandt Bønderne ved at sætte adskillige af disses Sønner i Haandværkslære. Uagtet H.s Levned næppe gjorde ham til Gjenstand for særlig Agtelse, opnaaede han store Æresbevisninger af Regeringen: 1774 fik han Generalmajors Rang, 1776 det hvide Baand og 1783 Adelsbrev, alt sammen dog vistnok kun mod rundeligt Vederlag i Penge; efter Sagnet kostede Ordenen ham endog saa meget, at Kongens Nytorv kunde brolægges derfor. Kun 52 Aar gammel døde H. 2. April 1796 og begravedes i Aalborg under et endnu bevaret kostbart Monument. Hans Enke flyttede nu til Dronninglund, som hun senere solgte, hvorefter hun kjøbte Kjeldkjær, hvor hun døde 10. Marts 1817, ikke i Fattigdom, liggende paa Halm, som Sagnet har villet, men i god Velstand. Ogsaa hun gjorde sig bemærket ved excentrisk Levemaade og havde sære Passioner, f. Ex. for at drage om paa Avktioner og indkjøbe alle Slags Sager.

Kirkehist. Saml. I, 521 f. Danske Herregaarde I: Tirsbæk; XII: Dronninglund. Hvass, Personer og Familier af Navnet Hvas V. *G. L. Wad.*

Halveg, Albert, † 1673, s. Haelwegh (ovfr. S. 445).

Halveg, Esben Nielsen, 1579—1648, Læge, var en Søn af nedenanførte Niels Olufsen H. Familienavnet synes Sønnen saa godt som aldrig at have brugt. Han var født 10. Avg. 1579 i Roskilde og blev 1603 Student fra sin Fødebys Skole. Aaret efter rejste han udenlands med Oluf og Palle Rosenkrantz, Sønner af

Axel R. til Glimminge. De opholdt sig henved 2 Aar i Wittenberg. Efter at være kommen hjem drog han paa ny ud med Tyge Brahe, Søn af Axel B. til Elved. Med denne tilbragte han adskillige Aar ved Universiteterne i Strasburg, Paris og Orleans. Selv dyrkede han fortrinsvis Medicinen og tog 1611 Doktorgraden i Basel. 1613 kom han hjem og begyndte at praktisere. 1617—21 var han Læge ved Børne- eller Tugthuset i Kjøbenhavn. 1618 ægtede han Professor, Dr. med. Anders Lemvigs bedagede, men velhavende Enke, Dorthe Pedersdatter. Da hun døde 1625, forblev han Enkemand til sin Død i Kjøbenhavn 30. Jan. 1648. Som Læge synes han at have været ret vel anset.

Progr. fun. acad. Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I, 347.

H. F. Rørdam.

Halveg, Niels Olufsen, 1534—90, Rektor, Kannik, var født paa Halsnæs og blev Student fra Roskilde Skole, til hvilken han senere var knyttet, først som Hører og siden, efter en Udenlandsrejse, under hvilken han havde taget Magistergraden i Wittenberg, som Rektor 1566—74. Derefter var han i 3 Aar Forstander for Duebrødre Hospital i Roskilde. Sin øvrige Levetid tilbragte han som residerende Kannik ved Domkirken sammesteds. Døde 18. Okt. 1590. Foruden flere latinske Poesier skyldes ham det første Forsøg paa en dansk Prosodi. Hans Arbejde blev ikke trykt og er nu tabt, men har dog haft Betydning, da det synes at have tilskyndet andre til at arbejde videre paa den af H. lagte Grund. 1567 havde han ægtet Gyde Esbensdatter, der skjænkede ham en stor Børneflok, hvoriblandt ovennævnte Esben Nielsen H.

Bloch, Roskilde Domskoles Hist. I, 41 f. Løffler, Gravstene i Roskilde S. 37. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 506 ff.

H. F. Rørdam.

Halveg, Niels Pedersen, —o. 1535, Søn af Peder Jensen H. i Vindinge (Flakkebjærg Herred), tjente tidlig Christian II og indtog og udplyndrede, formodentlig efter dennes Ordre, i Marts—April 1523 Bistrup og Svendstrup Bispegaarde, da Biskop Lage Urne var gaaet over til Frederik I, deltog derpaa i Kjøbenhavns Belejring under Henrik Gjøe og gik med denne til Bremen, hvorfra han senere begav sig til Kong Christian i Lier og med dennes Anbefaling til Hertug Albrecht i Meklenborg, hvorfra han i flere Aar fejdede som Kaper mod Danmark. Udsoning med Frederik I mislykkedes flere Gange paa Grund af Modstand fra Lage Urne, hvem Frederik I havde overdraget hans Gods, der efter Biskoppens Død 1529 over-

droges dennes Broder Rigsraad Johan Urne. 1531 søgte han Tilflugt i Norge hos sin Søster Anne, der nylig var bleven Enke efter den norske Rigsraad Oluf Galde. Lensmanden paa Akershus, Mogens Gyldenstjerne, lod ham da føre som Fange til Akershus, men vilde ikke udlevere ham «til Slagterbænken», hvor gjærne de, der havde hans Gods, maaske end saa det. Paa Mogens Gyldenstjernes Forbøn fik han ogsaa Lejde og Naade hos Kong Frederik, i hvis Tjeneste han nu traadte, og en Del af sit Gods tilbage. 1535 deltog han som Skibschef i Peder Skrams Sejre over Lybekkerne, men synes død kort efter, i hvert Fald inden 1543, da hans Søster Fru Anne ved Rettergang som hans Arving fik noget Gods tilbage, som Hr. Johan Urne havde tilvendt sig.

Allen, Breve og Aktstykker t. Chr. II's og Fred. I's Hist. I, 451 ff.

A. Heise.

v. **Ham, Meinert,** —1536—, Landsknægtoberst, tjente 1531 og 32 Christian II i Norge og blev af ham udset til Befalingsmand paa den fra Svenskerne tagne Fæstning Carlsborg i Vigen, en Stilling, han dog ikke synes at være kommen til at tiltræde, da hans Nærværelse i Oslo blev nødvendig under Akershuses fornyede Belejring. Selv har han i en Vise beskrevet disse Begivenheder. I de følgende Aar deltog han i de uophørlige Fejder i Ostfriesland og Geldern, tjente 1534 Landgrev Philip af Hessen og deltog i Belejringen af Gjendøberne i Münster, hvorpaa han i Juli s. A. var en af de Høvedsmænd, som Landgreven sendte Hertug Christian (III) til Hjælp, hvorefter han deltog i Grevens Fejde med sit Regiment. Mest bekjendt er han bleven ved det Tog, som han i dansk-geldersk Tjeneste i Juli 1536 foretog mod Nederlandene for at afvende en paatænkt Undsætning af Kjøbenhavn. Han besatte Byen Dam i Nærheden af Groningen, som han dog i Avg. efter en haard Belejring maatte overgive til den kejserlige Statholder i Friesland, Georg Schenck; men Hensigten med Toget var opnaaet: Kjøbenhavn havde imidlertid overgivet sig, inden man fra Nederlandene havde kunnet sende nogen Hjælp. — I de følgende Aar var han dels i dansk, dels i fransk eller geldersk Tjeneste med sit Regiment mod Pfalzgreven og Kejseren. Navnlig kæmpede han som sædvanlig i Geldern. I 1546 tjente han derimod i Kejserens Hære. Hans senere Skæbne er næppe bekjendt.

Danske Mag. 4. R. III, 60 ff. Heise, Kristiern II i Norge og hans Fængsling S. 32. 40. Liliencron, Die historischen Volkslieder d. Deutschen IV, 45 ff.

A. Heise.

Hambro, Carl Joachim Baron, 1807—77, Bankier, var en Søn af nedennævnte Joseph H. og blev født i Kjøbenhavn 23. Nov. 1807. Han opdroges i Folkekirkens Tro og var som Dreng i Huset hos Professor J. C. H. Reinhardt. Han besøgte Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, hvorfra han blev Student 1825, men uddannede sig senere som Handelsmand. I Trediverne bosatte han sig i London, hvorhen Faderen fulgte ham 1840. Det Bankierhus, som han her ledede, blev efterhaanden et af de betydeligste i London. Ligesom Faderen vedblev han at nære Interesse for Danmark, med hvilket Land han vedligeholdt udstrakte Handelsforbindelser. For den danske Stat negocierede H. Statslaan i 1849 og 50 og i 1864, ligesom han ogsaa havde væsentlig Andel i Anlægget af Korsørbanen og andre betydelige danske Foretagender. Ved Patent af 6. Okt. 1851 blev han optaget i den danske Friherrestand, saaledes at den friherrelige Titel til enhver Tid skal bæres af den af hans mandlige Descendenter, der er at betragte som Familiens Hoved. Sin Interesse for sin Fødeby har han navnlig lagt for Dagen ved de store Gaver, han har skjænket til kjøbenhavnske Formaal. Særlig maa nævnes hans Stiftelse af de Hambroske Bade- og Vaskeanstalter, som han har doteret med store Pengesummer. H. var gift 1. med Caroline Marie f. Gostenhofer († 8. Marts 1852) og 2. med Elisa f. Greathead. Han døde i London 17. Nov. 1877, hvorefter Forretningen og Friherretitelen gik i Arv til hans yngste Søn, Everard Alexander H. (f. 11. April 1842). *E. Meyer.*

Hambro, Joseph, 1780—1848, Handelsmand, blev født i Kjøbenhavn 4. Nov. 1780 og var Søn af Silke- og Klædekræmmer Joachim H. og Dorthea f. Levy. Forældrene vare uformuende, og, som det paa den Tid var almindeligt blandt Sønner af fattig jødisk Familie, begyndte han allerede i Trettenaarsalderen at ernære sig selv ved Omløben med Varer. Imidlertid var han saa heldig i sit 17. Aar at kunne rejse til Hamborg, hvor han fik en ypperlig Handelsuddannelse hos Firmaet Fürst, Haller & Co. 3 Aar efter etablerede han sig i Kjøbenhavn som Kræmmer, men det varede ikke længe, før hans Virksomhed begyndte at antage et større Omfang, saa at han efterhaanden kom ind paa mangfoldige andre Forretningsomraader. H. var en Type paa de ikke faa Kjøbmænd fra Aarhundredets første Del, der fra en ganske ringe Begyndelse svang sig op til at blive Handelsherrer i største Stil. I hans ældre Alder, da han var en rig Mand og førte et stort Hus, var det ham

en særlig Fornøjelse, naar han i Samtalens Løb kunde faa Lejlighed til at omtale de gamle Tider, da han gik om i Husene og solgte Seler og Strømper. Til en saadan Udvikling hørte der naturligvis heldige ydre Omstændigheder, og saadanne frembøde sig for en driftig Natur i rigeligt Maal under de urolige Forhold fra 1807—13 og i den følgende Periode. Det vigtigste var dog de personlige Egenskaber. Hvad nu disse angik, har Traditionen om H. opbevaret adskillige Smaatræk — af større eller mindre Paalidelighed —, der tyde paa, at han har været i Besiddelse af en Del Snuhed og med en vis Hensynsløshed har udnyttet de Lejligheder til Fortjeneste, der tilbøde sig. Han siges ogsaa i Forretningsanliggender ofte at have været smaalig og nøjeregnende, medens han i sit private Liv kunde være særdeles rundhaandet. Men ved Siden heraf maa hans fremragende Egenskaber fremhæves: et klart og omfattende Blik for Samfundets Fornødenheder og en ufortrøden Energi, der stadig bragte ham til at begynde paa og med Held at gjennemføre helt nye Foretagender, der ikke alene bragte ham selv Fordel, men ogsaa vare til største Nytte for Landet. Hertil kom, at han forstod at skaffe sig dygtige Medarbejdere, f. Ex. Hofraad Gerson (ovfr. S. 1) og senere A. N. Hansen. Hans solide og dygtige Egenskaber som Kjøbmand viste sig ogsaa deri, at han var i Stand til at danne Skole, i det saa overordentlig mange af de Mænd, der ere blevne uddannede i hans Forretning, senere have udmærket sig som Kjøbmænd baade i Danmark og i Udlandet. — Under de livlig vexlende Forhold maatte mange af de store Handelshuse, der før og under Krigen havde samlet sig store Rigdomme, bukke under, og der kom ogsaa for H. Tider, hvor de skiftende Konjunkturer bragte hans opsamlede Formue til at smulre bort. Men i Modsætning til, hvad der var Tilfældet med saa mange Kjøbmænd, kom netop ved saadanne Lejligheder hans dygtigste Egenskaber frem og bragte ham frelst over Skjærene. Han mistede aldrig sin Besindighed, men forstod at gribe de Halmstraa, ved hvis Hjælp han kunde komme opad igjen.

Grundlaget til sin Formue lagde han ved sin Bankierforretning, særlig ved Overtagelse af Statslaan for den danske og norske Stat. Allerede i 1813 kom han i Forbindelse med Schimmelmann, og han besørgede senere en stor Del af Finansernes Forretninger. 1821 negocierede han det dansk-engelske Statslaan. Med den norske Regering kom han 1822 i Forbindelse i Anledning af Forhandlinger om Overtagelse af nogle af Norges Betalinger til den danske Stats-

kasse. Som et Kuriosum fra den Tid kan det nævnes, at Begyndelsen af Forhandlingerne maatte føres i svensk Svinesund, fordi H. som Jøde ikke maatte opholde sig i Norge. Senere besøgte han dog nogle Gange Norge, i det der blev set igjennem Fingre med denne Overtrædelse af Grundloven. Det er fra norsk Side (f. Ex. i P. C. Holsts Optegnelser) blevet antydet, at han ved disse Transaktioner benyttede sig af Norges finansielle Nød til at foreskrive særdeles haarde Betingelser, og sikkert er det, at Forretningerne bragte ham selv betydelig pekuniær Fordel. Men i øvrigt er der ingen Anledning til at antage, at hans Betingelser vare anderledes, end hvad enhver anden Finansmand paa de Tider og under den givne Situation vilde have forlangt. Dernæst maa det erindres, at der foruden H. næppe var ret mange Firmaer, der overhovedet kunde have udført de paagjældende Transaktioner. Til at skaffe de fornødne Pengemidler til Veje fra Udlandet hørte der baade et betydeligt Talent og en grundmuret Anseelse.

En Virksomhed af overordentlig Betydning paabegyndte H. i Trediverne ved sine industrielle Anlæg paa Bodenhoffs Plads paa Christianshavn. Virksomheden her bestod i en Dampmølle (den første i Danmark), en Risafskalningsmølle, et Bageri for Skibsbrød og et Salteri. Disse Etablissementer gave Anledning til en stor Udførsel af Mel, Flæsk osv. Ogsaa paa andre Omraader var H. banebrydende. Saaledes var han f. Ex. den første her hjemme, der begyndte paa Forsendelsen af hermetisk opbevarede Levnedsmidler.

1806 ægtede han Mariane v. Halle († 1838), men hans ægteskabelige Liv blev ikke lykkeligt, da Hustruen tidlig blev sindssyg. Efter at hans Søn, ovennævnte C. J. H., havde bosat sig i London, flyttede han selv der over 1840 og levede der Resten af sit Liv som Bankier. Her hjemme overdroges senere hans Bankierforretning til Smidt & le Maire, medens Virksomhederne paa Bodenhoffs Plads overtoges af A. N. Hansen & Co. Som en Grund til, at han forlod Danmark, anføres hans Utilfredshed med, at den danske Toldforvaltning ikke tillod ham at udvikle sin Forretning saaledes, som han ønskede. Til Trods for, at han havde expatrieret sig, vedblev han dog at nære Interesse for Danmark, dels ved at vise Gjæstfrihed mod danske, der kom til London, og dels ved de Summer, han saa vel i levende Live som ved testamentarisk Disposition skjænkede til hjemlige Øjemed. Hans store Legater kom særlig den jødiske Menighed i Kjøbenhavn og danske Handelsmænds

trængende efterladte til gode, — 1821 var han bleven udnævnt til Hofraad. Han døde 3. Okt. 1848.

Selmer, Nekrolog. Saml. I. Museum 1890, S. 169 ff. *E. Meyer.*

Hamerik, Asger, s. Hammerich.

Hamilton, Henrik Albertsen, —1616—, Digter, Latinist, var en Søn af Borgmester Christen Albertsen i Kjøbenhavn († 1616) og Margrethe van Mørsen. Den fædrene Slægt stammede fra Skotland. I sin Barndom nød H. privat Undervisning af Peder Pedersen, der siden blev Rektor i Nykjøbing paa Falster. Derefter sendtes han til Skole i Meissen, hvor han var i et Par Aar. Efter at være bleven Student færdedes han meget udenlands, 1608 i Heidelberg, 1609—10 i Giessen. Latinsk Digtning var hans Hovedinteresse, og han havde opnaaet stor Færdighed i de den Gang yndede kunstlede Anagrammer. En Del af hans Digte er optrykt paa ny i Rostgaards «Deliciæ poet. Dan.» I. Med Latinisterne Gruterus i Heidelberg og Aqvilonius i Malmø stod han i livlig Forbindelse. 1616 blev han Sekretær i det tyske Kancelli. Men da han efter Faderens Død vistnok havde faaet en ret anselig Arv, rejste han 1619 med kgl. Tilladelse atter udenlands for videre at uddanne sig til Statstjenesten. Paa denne Rejse traadte han navnlig i nær Forbindelse med den tyske Digter Martin Opitz. 1623 træffe vi ham i Paris, efter at han havde færdedes vidt omkring. Senere døde han i Ægypten.

Personalhist. Tidsskr. 2. R. II, 299. *H. F. Rørdam.*

Hammeken, Louis Joseph, 1778—1852, Konsul. H., Søn af Konsul Louis H. († 1793) og Elise f. Gordon, blev født 6. Febr. 1778 i Tunis og opdroges i Hjemmet. 1797 udnævntes han til dansk Vicekonsul i Tunis, hvilken Stilling han beklædte indtil 1801. I det førstnævnte Aar kom det til en Konflikt mellem den danske Regering og Bejen af Tunis, fordi hin vægrede sig ved at give denne en større Tribut. Ved snilde Udflugter lykkedes det H. at forebygge Udbruddet af Fjendtligheder fra Bejens Side, men endelig skred den tunesiske Hersker i April 1800 til saadanne, i det han lod 7 danske Skibe opbringe og lægge under Beslag. H.s Stilling var saa meget vanskeligere, som den danske Regering aldeles ikke optraadte med tilstrækkelig Kraft; men endelig blev Striden bilagt ved Aarets Udgang paa ydmygende Betingelser for Danmark. Efter at H. var fratraadt Stillingen som Vicekonsul, kom han til Kjøbenhavn

og udnævntes 1809 til karakt. Kapitajn. Han virkede som Lærer i Fransk ved Søkadetakademiet og Landkadetakademiet, men opgav sin Lærervirksomhed ved hint 1820 og ved dette 1831, hvorefter han trak sig tilbage til Privatlivet. H. fik 1820 Titelen Legationsraad og døde i Kjøbenhavn 12. Juli 1852. H. ægtede 1809 Antoinette Dorothea Lütken (f. 1790 † 1868), Datter af Kommandør Chr. L.

Erslew, Forf. Lex. *A. Thorsøe.*

Hammeleff, Nis, 1735—1801, Kommitteret i Rentekammeret og Stempelpapirforvalter, fødtes 3. April 1735 i Byen Hammelev ved Haderslev; Forældrene vare Bønder. Som ungt Menneske blev han ansat i General-Landets-Økonomi- og Kommercekollegiets tyske Sekretariat, udnævntes 1764 til Revisor for det under samme sorterende oldenborgske Brandkasseregnskab, blev 1768 Fuldmægtig i det nævnte Sekretariat, fik 1769 Titel af Kommercesekretær, blev 1771 Sekretær ved Kommercedeputationen, 1773 Chef for det oldenborg-delmenhorstske Brandforsikringskontor, men udnævntes allerede s. A. til Amtsforvalter over Kjøbenhavns Amt og Forvalter over Kornmagasinet i Kjøbenhavn og blev 1775 Justitsraad. Efter at han i Aaret 1783 havde henledet Opmærksomheden paa sig ved Udgivelsen af et Skrift om den paa Godset Bernstorff skete Landboreform m. v., hvori der gaves værdifulde Oplysninger om Reformens Virkninger, blev han 1784 udnævnt til Kommitteret i Rentekammeret og senere s. A. til Sekretær for den Kommission, som da nedsattes for at overlægge, paa hvad Maade og ved hvilke Midler Kongens Fæstebønders og Husmænds Kaar paa Frederiksborg og Kronborg Amter kunde forbedres. Der tilkommer ham en ikke ringe Del af Æren for det smukke Resultat, som opnaaedes ved den af Kommissionen foreslaaede Plans Gjennemførelse. 1795 fratraadte han efter eget Ønske sin Stilling som Kommitteret for at blive Stempelpapirforvalter og udnævntes 1798 til Etatsraad. Fra 1794—1800 var han desuden Medlem af Extraskatteregulerings-Kommissionen for Kjøbenhavn. Han døde 16. Jan. 1801 sammesteds. 20. Okt. 1775 blev han gift med Juliane Maria Pontoppidan (f. 6. Jan. 1756 † 17. Jan. 1789), en Datter af Prokansler Erik P. og Johanne Maria f. Hofman.

G. Kringelbach.

Hammeleff, Uncas Andreas Frederik, f. 1847, Billedhugger. H., født i Kjøbenhavn 9. Nov. 1847, Søn af Kapitajn ved Infanteriet Peter Henrik H. (f. 12. Jan. 1817) og Ane Frederikke Caroline f. Wellner (f. 2. Avg. 1814), er Elev af H. V. Bissen

og har siden 1868 været jævnlig repræsenteret paa Foraarsudstillingerne med dygtig udførte Buster og Figurer; blandt Busterne maa særlig fremhæves Kunstneren Hans Tegners (1890) for sin fortrinlige Karakteristik. H. har desuden udført en større Frise til Frederiksborg Slot, men hans saa vel i Henseende til Udførelsen som til aandeligt Indhold betydeligste Arbejde er de 9 skjønne Engleskikkelser, som han har udført til Jesuskirken i Valby. H. ægtede 5. Nov. 1877 Julie Henriette Marie Andersen, Datter af Overpolitibetjent Anders A. og Nelly Jansen, f. Bur. *H. R. Baumann.*

Hammer, Christopher, 1720—1804, Generalkonduktør, er født 26. Avg. 1720 i Gran Præstegjæld, hvor Faderen, Anders Christophersen H. (f. 1679 † 1729), var Provst og Sognepræst; denne tilhørte en Familie Sand, hvis Navn uden Tvivl hidrører fra Sands Toldsted paa Hudrum, men kaldte sig Hammer efter sin Moders Slægt og havde under Krigen 1716 foretaget et Opbud af Bønder, der gjorde Svenskerne Ophold og Afbræk paa deres Marche til Ringerige. C. H.s Moder hed Birgitte f. Coldevin. Han blev Student 1738, studerede derpaa i mange forskjellige Retninger: Theologi, Retsvidenskab, orientalske og nyere Sprog, Mathematik, Filosofi osv. og underkastede sig Prøver baade i Kjøbenhavn og Sorø (1748). Antoges 1750 til Grevskabet Ledreborgs Opmaaling, blev 1752 beskikket til By- og Raadstueskriver m. m. i Christianssand, men allerede et Par Maaneder senere s. A. til Generalkonduktør i Akershus Stift, i hvilket Embede han fungerede til 1801. 1758 fik han Titel af virkelig Kancelliraad og 1778 af virkelig Justitsraad. Han ejede Gaarden Melbostad i Gran Sogn og døde der 23. Juni 1804, ugift. — Han drev med Forkjærlighed naturvidenskabelige Studier og anlagde store botaniske og naturhistoriske Samlinger (jvfr. ndfr.). Han var imidlertid kun Dilettant og ingen virkelig Videnskabsmand, hvad der ogsaa i høj Grad viser sig paa et andet Gebet, som han ligeledes dyrkede, nemlig Genealogien. Ligesom hans Syslen med Naturfagene har en stærkt udpræget patriotisk Karakter, gaar hans genealogiske og historiske Virksomhed ud paa hans egen nærmeste Slægts Forherligelse: Personerne blive næsten alle gjorte til Adel og tillægges Vaaben, og gjennem de mange urigtige og til Dels latterlige Paastande, hvormed han har opfyldt de Stamtavler, han har meddelt C. Giessing (Jubellærere II, 2), kan han betragtes som en af de vigtigste Skabere af den fantastiske Genealogi i Norge, hvor den har fundet mange Efterlignere og endnu ikke paa langt

nær er uddød; Mangel paa virkelig Forstaaelse og Dømmekraft karakteriserer samtlige hans Arbejder. Sine Samlinger og næsten sin hele Formue, o. 20000 Rdl., testamenterede han til det throndhjemske Videnskabsselskab, hvoraf han var Medlem, med Bestemmelse om Anvendelse i naturvidenskabeligt Øjemed, men Bestemmelsen om Udgivelse af hans efterladte Manuskripter har Selskabets Direktion af Hensyn til Testator selv ikke troet at kunne iværksætte.

Nicolaysen, Norske Stiftelser I og III. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

— Christopher Hammer beskæftigede sig en Del med forskjellige *naturhistoriske Æmner* og udgav en Række større og mindre herhen hørende Arbejder, væsentlig med praktiske Formaal, saasom en Afhandling om Kartofler (1766) — der ogsaa blev udgivet paa Fransk —, om Tobaksplantning, Rhabarber, Maltgjøring, norske Frugtvine. Hans «Norsk Husholdningskalender» i 2 Dele (1772—73) indeholder mange naive Bemærkninger og kuriøse Raad. De af hans naturhistoriske Skrifter, der i Følge deres Titel skulde være af mere videnskabeligt Indhold, lade dog meget tilbage at ønske og tyde ikke paa, at han, der fortsatte sin Skribentvirksomhed til en meget høj Alder, var i Stand til at følge med Tiden. Saa vel hans «Forsøg til en norsk Naturhistorie» (2 Dele, 1775—78) som hans «Floræ Norvegicæ prodromus», en Navneliste, der udkom 1794, bleve ogsaa skarpt kritiserede, saaledes af C. G. Rafn, der vel ikke miskjendte hans Virksomhed og Lyst til at være nyttig, men som ansaa denne Hensigt aldeles forfejlet. H.s Forsøg paa at danne systematiske norske Plantenavne og paa at oversætte de af Linné anvendte latinske Termini maa betragtes som mislykkede; de ere næppe blevne benyttede af andre end ham selv. Som Exempler kan anføres, at de Botanikere, der beskæftige sig med Studiet af Kryptogamer, kaldes «Løngiftningsbeskrivere», Linnés Klasser og Ordener benævnes «Enmandskab», «Enkoneskab» osv. H. blev imidlertid ikke sine Kritikere Svaret skyldig; han har skrevet flere antikritiske Artikler. Til hans allersidste Arbejder hører en i «Hermoder» optaget, 9. Nov. 1796 undertegnet, skarp Recension af Rafns «Danmarks og Holstens Flora», i hvilken H. særlig ankede over, at en saa stor Del af Bogen indtoges af Plantefysiologien, og at Rafn havde foretaget Ændringer i Linnés Plantesystem.

E. Rostrup.

Hammer, Claus, 1542—85, Professor, var født i Landskrone og blev i en ung Alder 1564 Professor ved Kjøbenhavns Universitet,

først i Rhetorik, siden i Græsk og derefter i Dialektik. Desuden var han 1564—80 Universitetets Bibliothekar. Rektorværdigheden beklædte han 1580—81, efter at han tidligere et Par Gange havde undslaaet sig for denne Ærespost. Da han ønskede at blive Professor i Medicin, tog han 1584 uden sine Kollegers Samtykke Doktorgraden i Marburg. Men herved beredte han sig selv store Ubehageligheder, da det betragtedes som en Krænkelse for Kjøbenhavns Universitet, at han havde søgt Graden udenlands. Han maatte opgive Lærestolen i Dialektik og atter nøjes med at være Lærer i Græsk. Denne Degradation synes han ikke at have kunnet bære. Ikke længe efter rejste han til Skaane og tog ind hos en tidligere Kollega, der nu var Præst i Lyngby. Kort efter hans Ankomst her til fandt man ham druknet i Præstegaardens Brønd, 16. Maj 1585. — Han var 2 Gange gift, første Gang med en Datter af Dr. Niels Hemmingsen, med hvem han havde 2 Sønner, deriblandt den ndfr. anførte Niels H.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 569 ff. Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 654 f. *H. F. Rørdam.*

Hammer, Even, 1732—1800, Amtmand, Søn af Ole Hannibalsen H., Sognepræst til Næs paa Hedemarken († 1744), og Ellen Evensdatter Meldal († 1766), er født paa Næs 1 Juli 1732 og blev 1752 Student fra Christiania Skole, hvor han siden var Lærer fra 1756—68, i hvilken Stilling han 1758 tog Magistergraden. 1768 rejste han paa egen Bekostning udenlands og studerede ved Universiteterne i Oxford, Cambridge, Leiden, Gøttingen og Paris, hvor han erhvervede gode Sprogkundskaber. Hans Skrift «Philonorvagi velmente Tanker» osv. (1771) siges at have «banet Vejen for ham til Brød og Lykke i Staten» (gjennem Forbindelse med Struensee). 1771 blev han Sekretær i norske Kammers 1. Bureau, i Jan. 1773 Renteskriver i søndenfjældske Renteskriverkontor og allerede i Avg. s. A. Amtmand over Romsdalen, Nordmør og Søndmør, hvor han boede ved Molde, og afgik ved Døden ugift 22. Febr. 1800. Han havde 1777 faaet Titel af Justitsraad og 1781 af Etatsraad og var Medlem af Videnskabernes Selskab i Throndhjem samt det nordiske Selskab i London. Han ansaas for en meget duelig Embedsmand og har indlagt sig Fortjenester saa vel af Fiskerierne som af Agerbruget, bl. a. ved at udvirke Reskriptet af 26. Juli 1781 (om Fisketilvirkningen i hans Amt) samt ved Stiftelsen (1776) af det romsdalske praktiske Land-

husholdningsselskab, hvis Præses han var, og en Understøttelseskasse for omkomne Søfolks efterladte.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Minerva 1787, III, 233 ff.; 1800, III, 326 ff. Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. III, 314 f.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Hammer, Frederik Abel, 1792—1877, frivillig fra Krigene 1807 og 1848, er født i Asminderød 13. Sept. 1792 og Søn af derværende Gjæstgiver *Johannes Christian H.* (f. 1754 † 1830) og Martha Serine f. Egersted. Faderen var en djærv og kraftig Personlighed og varmhjærtet Fædrelandsven. I 1801, da Englænderne viste sig i Sundet, var han ivrig i at uddanne sine Bysbørn i Vaabenbrug, navnlig i Skydning, hvori han selv var en Mester, og Sønnen Frederik erhvervede sig allerede da som 9 Aars Purk en ualmindelig Færdighed i at haandtere en Riffel. Da Englænderne i 1807 kom igjen og havde gjort Landgang ved Vedbæk, mente gamle H., at hans Plads maatte være i det truede Kjøbenhavn, og Sønnen, hvorvel lille og spinkel af Væxt, fik Lov til at følge med. De fik Ansættelse i en lille, udvalgt Trop af Herregaardsskytter og bleve derfor selvskrevne til at deltage i de fra Fæstningen foretagne Udfald. Side om Side kæmpede Fader og Søn, og snart gik der Ry af dem blandt Udfaldstropperne, ikke mindre ved den Sikkerhed, hvormed de toge deres Mand paa Kornet, end ved den Humor og forretningsmæssige Koldblodighed, hvormed de under Kampen underholdt sig med hinanden. I det 3. Udfald mod Blaagaard blev gamle H. saaret. Han lod Sønnen kalde til sig paa Hospitalet og vilde paa Skrømt overtale ham til at drage hjem, men Drengen svarede: «Nej, Fader, det kan jeg ikke gjøre nu, det vilde være en Skam», og ilede afsted for at komme tidsnok paa Kamppladsen. I det sidste Udfald ramte han paa lang Afstand den engelske General Baird, hvem de andre Skytter forgjæves havde søgt at træffe, en Bedrift, som forøgede hans Berømmelse og senere, da den saarede General ønskede at se ham, indbragte ham en Foræring af 2 guldindlagte Pistoler og en Pung, fyldt med Dukater. Efter at Vaabenstilstanden var sluttet og den gamle H. nogenlunde helbredet for sit Saar, vendte Fader og Søn tilbage til den hjemlige Arne. Den unge H., der ytrede Lyst til at være Militær, saa længe Krigen varede, fik snart Lov til at indtræde i det nyoprettede sjællandske ridende Jægerkorps og udmærkedes kort efter ved Forsættelse til Guidekorpset. I Digtet «En

ganske ny Vise om en Kromand og hans Søn» har St. St. Blicher foreviget deres Færd, og begge hædredes 1809 med Sølvkorset.

Efter Krigens Slutning fik F. H. Ansættelse ved Forstvæsenet i det nordlige Sjælland, og 1817 blev han Inspektør ved Esrom Kanal og senere Distriktskommissær. Han indtraadte i Ægteskab med Elisabeth Kirstine Lemvigh (f. 7. Nov. 1794 † 8. Febr. 1849), Datter af Birkedommer Otto L. og Else Johanne f. Ørsnes, og levede nu et roligt og lykkeligt Familieliv, indtil Krigen brød ud i 1848. Han meldte sig da paa ny til Tjeneste som frivillig og deltog i Felttogets sidste Halvdel paa en fortrinlig, af Forpostkommandoen, hvorved han var ansat, særlig fremhævet Maade, der anerkjendtes af Krigsministeren ved en rosende Takskrivelse. Han døde i Fredensborg 10. Dec. 1877.

Dansk Folkeblad, 8. Aarg. Dannebrog, 2. Aarg. *S. A. Sørensen.*

Hammer, Gunder, 1725—72, Amtmand, er født i Throndhjem 22. Sept. 1725 og Søn af Gunder H. († 1731), først Skibsfører, siden Kjøbmand sammesteds, og dennes 2. Hustru, Anna Christophersdatter f. Hempel († 1776), der siden var gift med Kjøbmand Andreas Cramer († 1765). G. H. blev Student 1745 og 1757 uden at have taget nogen Embedsexamen eller beklædt noget andet Embede Amtmand i Finmarken. Som Amtmand forfattede han en fortjenstlig, fra Kjøbenhavn 1763 dateret «Historisk Underretning om Finmarkens Handel». 1765 siger han, at han lider af Brystsvaghed, foraarsaget ved det haarde Klima, og blev derfor 1768 forflyttet til Stavanger Amtmandsembede, i hvilket han dog allerede afgik ved Døden 18. Okt. 1772. Han havde 1763 faaet Titel af Justitsraad. 6. April 1758 blev han gift med Anna Hanning (f. i Throndhjem 28. Nov. 1736, † i Stavanger 19. Febr. 1805), en Datter af Peder H., resid. Kapellan til vor Frue Kirke i Throndhjem († 1747) og Anne Cathrine f. Holst († 1742).

Personalhist. Tidsskr. III, 239 ff. Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. III, 261 f. V, 594. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Hammer, Hans Jørgen, 1815—82, Genremaler, var Søn af Skibsfører Peder Pedersen H. og Johanne f. Bistrup og fødtes i Kjøbenhavn 29. Dec. 1815. Lyst til Tegning i Barndommen foraarsagede, at han, som saa mange vordende Kunstnere, blev sat i Malerlære, nemlig hos en den Gang anset Mester, J. G. Berg. Allerede 1828 begyndte han som Lærling at besøge Akademiet, men

hans Udvikling foregik langsomt. I 1836 var han først naaet ind paa Gibsskolen, i 1840 blev han Elev af Modelskolen, i 1842 vandt han den mindre, i 1843 den store Sølvmedaille, svarende til Nutidens Afgangsbevis. I 1835 var han imidlertid bleven Malersvend og arbejdede som Dekorationsmaler; han konkurrerede som saadan til den Neuhausenske Præmie, dog uden at vinde den; som Figurmaler begyndte han at udstille i 1838. Ved den Neuhausenske Konkurs i 1845 vandt han ikke Præmien; men hans Arbejde «Det sidste Læs» kjøbtes til den kgl. Malerisamling; 2 Aar efter vandt han Præmien for «Bønder forsamlede til Lystighed».

H. var en alvorlig, flittig, tænksom, men noget tung og langsom Natur. Den omstændelige Nøjagtighed, hvormed han gik til Værks lige fra at spidse Blyanten til at lægge den sidste Lasur paa det næsten færdige Billede, forsinkede hans Udvikling og gav tit hans omhyggelige, grundige Udførelse noget trykket, for ikke at sige ubehjælpsomt. Hans Udvikling hemmedes ogsaa ved Krigens Udbrud i 1848. Han var bleven opmuntret til at søge Rejsepenge til Udlandet, men gik nu med som frivillig, tog Officersexamen og blev i Marts 1849 Lieutenant i Linjen. Efter Krigen forblev han i sin militære Stilling, indtil han i 1860 tog sin Afsked med Kapitajns Karakter. Forinden havde han dog staaet à la suite i nogle Aar, medens han med Akademiets Rejseunderstøttelse, der tildeltes ham for 1856 og 1857, var i Italien. Under Krigen havde han ikke malet ret meget, og først ved de Billeder, han malede i Italien og efter sin Hjemkomst, vakte han det større Publikums Opmærksomhed, navnlig vandt «Torvet i Ariccia, efter Solnedgang» med dets stærkt udtalte Aftenstemning meget Bifald og blev kjøbt til den kgl. Malerisamling (1863). Af hans andre Arbejder kunne fremhæves «Axsamlersken», hans største Arbejde (1866), «Baggesen og Schimmelmann», som han malede i 2 Exemplarer (1872), «Postbudet med det længe ventede Brev» (1877) og «Grev Gert og Niels Ebbesen», hvilket han, efter den omstændeligste historiske Forberedelse, ikke naaede at faa fuldført. Et stærkt Tilfælde af Anæmi bragte ham paa Gravens Rand, men hans stærke Natur sejrede dog, og med opblomstrende Sundhed og nyt Mod paa Livet rejste den 66aarige Mand til Italien, hvor en ved Forkølelse paadragen Feber bortrev ham i Rom 28. Jan. 1882. H. var ugift; han var i 1874 bleven Medlem af Kunstakademiet.

Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Hammer, Jørgen, f. 1817, Officer. H. er en Søn af Provst Hans H. i Besser paa Samsø og Else Cathrine f. Fabricius og fødtes sammesteds 5. Okt. 1817. I 1833 kom han paa Landkadetakademiet, forrettede Pagetjeneste baade hos Frederik VI og Christian VIII og blev i 1839 Sekondlieutenant ved holstenske Infanteriregiment, hvorved han dog først Aaret efter kom til Tjeneste. Ved Oprørets Udbrud i 1848 var han ved 17. Bataillon i Glückstadt, flygtede der fra og naaede efter mange Gjenvordigheder Kjøbenhavn. Han sendtes derefter til Jylland for at organisere en Folkevæbning og blev, forfremmet til Premierlieutenant, Chef for Horsens frivillige Korps (o. 120 Mand), der først deltog i Hærens Forposttjeneste og senere indlemmedes i Schleppegrells Brigade. I de følgende Krigsaar var han ansat dels ved 8., dels ved 7. Bataillon og deltog i Kampen ved Kolding, Slagene ved Fredericia og Isted samt i Forsvaret af Frederiksstad, hvor han var Kommandør i Trene Skanse den Aften, Stormen fandt Sted. Han erholdt samme Efteraar Kapitajns Karakter. Efter Krigen var H. navnlig ansat ved 5. Bataillon. Han blev 23. Avg. 1855 gift med Charlotte Hansine Dorthea Blichert († 9. Maj 1882), Datter af Kjøbmand B. i Randers.

Ved Krigens Udbrud 1864 var H. Kompagnichef ved 5. Regiment og deltog som saadan i Forsvaret af Danevirke. Efter Tilbagetoget der fra blev han Kommandør for Regimentets 1. Bataillon og førte denne under Forsvaret af Dybbøl, — specielt deltog han i Kampen 17. Marts. Kampen paa Als 29. Juni gav ham atter Lejlighed til at udmærke sig, i det han udførte et kjækt Angreb paa de fra Rønhave fremstormende Preussere, som dog tilføjede hans Kompagnier store Tab. I 1867 udnævntes H. til Oberst og Chef for 16. Bataillon (fra 1879 Chef for 26. Bataillon), i 1880 til Chef for 6. Regiment og i 1882 til Generalmajor og Chef for fynske Brigade, hvilken han førte med stor Præcision under Kantonnementsøvelserne 1883 og 84. Han endte sin militære Karriere som Generalinspektør for Fodfolket, hvilken Stilling han beklædte fra 1885—87, da han paa Grund af Alder maatte forlade Hæren, som i ham mistede en dygtig Fører. I 1884 var han bleven benaadet med Kommandørkorset af 1. Grad.

Nationaltid. Nr. 4614 I. *P. N. Nieuwenhuis.*

Hammer, Morten, 1739—1809, Præst, blev født 30. Jan. 1739 i Nykjøbing paa Falster, hvor hans Fader, der døde paa Sønnens Fødselsdag, var Borgmester og Hospitalsforstander. Moderen hed

Anne f. Hvalsøe († 1756). Da han var 9 Aar gammel, fik han Kancelliraad, Regimentskvartermester C. A. Rothe til Stiffader og opvoxede saaledes i samme Hjem som Casper P. Rothe og Tyge Rothe. 1755 blev han Student fra Slagelse Skole og tog 1759 Attestats. Han var derefter et Par Aar Alumn paa Elers' Kollegium. En af hans Disputatser her, om Modersmaalets Dyrkelse, viser Paavirkningen af Tyge Rothe. 1765 blev han med Successionsløfte adjungeret sin gamle Frænde Præsten Hans Hammer i Helsinge og Valby i Nordsjælland og ægtede, faa Maaneder efter, dennes Datter Sara H. († 1771). Da Svigerfaderen døde 1773, fik han Sognekaldet i hans Sted og forblev i dette Embede til sin Død, 31. Jan. 1809. Allerede før han blev Præst, havde han i «Forsøg i de skjønne og nyttige Videnskaber» meddelt flere «Poesier», som maa have fundet Bifald hos det patriotiske Selskab, som udgav «Forsøgene». Men utilladelig pinte han Digtermusen, da han 1772 fandt sig beføjet til at udgive et Hæfte Salmer i Anledning af Struensees og Brandts Proces, «ikke for at spotte Elendigheden og bande Statsfangerne», men «for at bede for disse ulykkelige og redde Guds Ære (!) og Syndernes Sjæle». Om lignende Takt vidner et andet Arbejde af ham, «Præste-Poem om Landbosagen med uforgribelig prosaisk Tilgift, mest i Hensyn paa Præsternes Indkomst og især Tienden, udi Rabeners Smag» (1787). Det er en Jammerklage over de slette Landboforhold og Præsternes ynkelige økonomiske Forfatning; men Skriftet blev allerede af Samtidens Kritik stærkt medtaget paa Grund af dets vidtdrevne Smagløshed. — Aaret efter sin første Hustrus Død havde han ægtet en Præstedatter fra Nabosognet Vejby, Christiane Gad († 1830).

Nyerup, Lit. Lex. *A. Jantzen.*

Hammer, Niels, —1603—, Rektor, er født i Kjøbenhavn og Søn af ovennævnte Professor Claus H. Han blev Student 1587, tog Magistergraden 1593 og fik det kgl. Rejsestipendium, rejste i Frankrig og Skotland, men forfaldt til Drik og vendte tilbage, førend Stipendietiden var udløben, hvorfor Resten af Stipendiet blev ham frataget. Der indløb imidlertid saa store Fordringer paa ham baade fra Udlandet og fra kjøbenhavnske Værtshusholdere, at han 1597 blev erklæret for ære- og fredløs. Ved et Kongebrev 1602 fik han dog sin Ære og Fred igjen, og Universitetets Professorer vare derefter samvittighedsløse nok til at paanøde den fynske Biskop Jacob Madsen ham som Rektor i Odense 1603. Men allerede i de

første 6 Uger fortærede han med gode Venner, især Hørere og Disciple af øverste Klasse, 531 Kander Øl, til enkelte Tider indtil 32 Kander om Dagen. Da han fortsatte sine Udskejelser, blev han efter gjentagne Advarsler endelig afsat 1606. Hans senere Skæbne kjendes ikke, men han staar som et mærkeligt Exempel paa, hvad man kunde byde sin Øvrighed endnu i Christian IV's bedste Regeringstid.

Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 135 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 III, 99 ff. *S. M. Gjellerup.*

Hammer, Otto Christian, 1822—92, Søofficer, er født 22. Avg. 1822 i Hulerød, Søborg Sogn, og Søn af ovennævnte Fred. Abel H. († 1877). H., som kom paa Søkadetakademiet 1837, blev Sekondlieutenant 1843; i 1845 var han paa Togt med Briggen «Ørnen» til Spanien, Marokko og Guineakysten, hvor han under et Negeroprør i den danske Besiddelse Prinsestenen havde Kommandoen over den bevæbnede Styrke, som dæmpede Urolighederne, og senere førte Underhandlinger med de indfødte. 1847 fór han til Koffardis med Briggen «Hanne». I Krigsaarene 1848 og 49 gjorde han Tjeneste paa Eskadren, som blokerede Elben; efter Ekernfördeaffæren hjemførte han Mandskabet fra Elbeskadren gjennem Jylland, fik derefter Kommandoen over den armerede Slup «Larsens Plads» og gjorde med denne Tjeneste som Tender hos Eskadrechefen. I 1850 ansattes han som næstkommanderende ved den maritime Styrke paa Fanø, besatte Øerne Nordstrand og Pelworm og deltog senere i Fægtningen ved Tønning samt i Frederiksstads Forsvar. Indtil Krigens Slutning ledede han dernæst selvstændig Kystbevogtningen paa Slesvigs Vestkyst. Efter Krigens Ophør ansattes han af den daværende Regeringskommissær Tillisch som Krydstold- samt Fyr- og Vagerinspektør paa Vestkysten. 28. Febr. 1851 indgik H. Ægteskab med Henriette Jacobine Hastrup (f. 3. Sept. 1830), Datter af Godsejer Julianus H. til Hjortholm (f. 1780 † 1863) og Anna Cecilie f. Høffding (f. 1791 † 1861). S. A. (1851) avancerede han til Premierlieutenant. 1854 fik han fast Ansættelse som Krydstoldinspektør og udtraadte samtidig af Marinens Tjeneste; 1858 erholdt han Kapitajnlieutenants Karakter; 1862 overtog han i Forbindelse med sin tidligere Stilling Bestyrelsen af Ejderens Lods-, Fyr- og Vagervæsen.

Ved Udbruddet af Krigen i 1864 indtraadte H. paa ny i Marinens Tjeneste og ansattes som Chef for Vesterhavsøernes Forsvar.

Med utrættelig Iver, Aktivitet og Mod lykkedes det ham her i lang Tid at holde Orden paa den ildesindede Befolkning og at tilintetgjøre alle Fjendens Forsøg paa at bemægtige sig Øerne; men da den danske Hær havde trukket sig tilbage fra Slesvig, og han ingen Hjælp kunde erholde, og da samtidig hans Angribere trak betydelige Forstærkninger til sig, maatte han til sidst, 19. Juli, overgive sig efter en djærv og haardnakket Modstand. Af Befolkningens tysksindede Del er H.s Rygte blevet stærkt medtaget for hans Viksomhed under Krigen, medens han hos de dansksindede nød almindelig Anerkjendelse, hvilket de viste ved at skjænke ham en Æressabel; af Regeringen dekoreredes han med Kommandørkorset. Ved Fredslutningen vendte H. tilbage fra østerrigsk Fangenskab og tog Sæde i Rigsraadets Landsting; omtrent samtidig erholdt han Afsked af Statstjenesten. I 1865 oprettede og ledede han et Fiskeriselskab, som i nogle Aar drev Robbefangst paa Islands Østkyst, men som snart maatte indstille sin Virksomhed efter at have tilsat en ikke ringe Kapital. I 1872 erholdt han for en Afhandling om Fiskerispørgsmaal i det russiske Sprog Moskovs Videnskabernes Selskabs store Guldmedaille. 1882 anlagde han i Sverige et temmelig storartet Savværk. Han døde 10. Marts 1892.

Illustr. Tid. V, 408. XXXIII, 309. Vort Forsvar 10. April 1892. *C. With.*

Hammer, William, 1821—89, Blomstermaler. H., yngre Broder til ovennævnte Hans Jørgen H., var født i Kjøbenhavn 31. Juli 1821. Han kom tidlig paa Kunstakademiet og blev efter sin Konfirmation sat i Malerlære hos Vaabenmaler O. Larsen. Uagtet han forlod Akademiet, inden han var naaet op i de højere Klasser, var han med blandt de unge Kunstnere, der i 1844—46 udførte de indre Dekorationer i Thorvaldsens Musæum under M. G. Bindesbølls Ledelse. Inden for en snævrere Grænse, nemlig som Frugt- og Blomstermaler, viste han et kraftigere og frodigere Talent end Broderen, udstillede 1847 sit første Arbejde, vandt 1853 den Neuhausenske Præmie for «Blomster og Frugter», der blev kjøbt til den kgl. Malerisamling, og fik s. A. Akademiets Rejseunderstøttelse, der fornyedes næste Aar. Efter at have besøgt Frankrig, Tyskland og Italien var han atter hjemme 1855. Ved Udstillingen 1860 tilkjendtes Thorvaldsens Medaille ham for et stort og i dette Fag usædvanlig frit og rigt anordnet, i Farvebehandlingen særlig kraftigt Billede: «Frugter under et Æbletræ» (kgl. Malerisamling). I 1871 blev han

Medlem af Akademiet. En Del af hans senere Arbejder gik til Amerika.

H. var i 1853 bleven gift med Juliette Quintilia Friedenburg, der overlever ham. I 1862 besøgte han Verdensudstillingen i London, 1871—72 var han, med det Anckerske Legat, i Italien, som han flere Gange besøgte, da han var en ivrig Samler af Oldsager, navnlig græske Lerlamper. Han studerede sig saa alvorlig ind i denne særlige Kunstart, at han i 1887 kunde udgive et fortjenstligt Værk: «Om de antike Lerlamper». Han var endnu en kraftig Mand, da en Lungebetændelse bortrev ham paa Kommunehospitalet 9. Maj 1889. Han forenede en fri og naturlig Formgivning med en kraftig og harmonisk Farve og opnaaede i sine større Billeder en rig og stemningsfuld dekorativ Virkning.

Weilbach, Konstnerlex. Illustr. Tid. XXX, Nr. 33. *Ph. Weilbach.*

Hammerich, Angul, f. 1848, Musikkritiker og Musikhistoriker. A. H., Søn af ndfr. nævnte Professor P. F. A. H., er født i Kjøbenhavn 25. Nov. 1848 og fik tidlig Undervisning i Musik, navnlig i Violoncelspil, hvori Kapelmusikus F. Rüdinger og senere Fr. Neruda vare hans Lærere. Bestemt til Studeringerne tog han, som 1867 var bleven Student, 1872 statsvidenskabelig Examen og var fra 1874—80 Assistent i den kgl. Livrenteanstalt, medens samtidig hans Interesse for Musikken gav sig Udslag i en Række godt skrevne og solide musikalske Kritikker i «Nær og fjærn» og «Illustr. Tidende». Fra 1880 indtraadte han i Redaktionen af «Nationaltidende» som musikalsk Medarbejder, og s. A. opgav han sin Stilling i Livrenteanstalten for ganske at kunne ofre sig til den journalistiske Virksomhed. Ved Siden heraf har han i de senere Aar med Iver kastet sig over Musikhistorie, særlig den danske, og forfattede paa Opfordring 1886 Musikforeningens Historie i de forløbne 50 Aar (2. Del af Musikforeningens Festskrift) og 1892 ligeledes Kjøbenhavns Musikkonservatoriums 25 Aars Jubilæumsskrift. S. A. udgav han «Musikken ved Christian IV's Hof», skreven for den filosofiske Doktorgrad. — 1874 ægtede han den begavede Pianistinde Golla Andrea Bodenhoff Jensen, Datter af Etatsraad Hans Peter J., fhv. Overlæge ved Oringe, og Golla Hermandine Rosing f. Bodenhoff.

Schytte, Musiklex. *S. A. E. Hagen.*

Hammerich, Asger, f. 1843, Komponist og Musikdirigent. A. Hamerik, som han siden 1864 skriver sig, Broder til ovfr. nævnte Angul H., fødtes 8. April 1843 i Kjøbenhavn. Hans Fader

ønskede, at han skulde studere; men da Sønnen viste en afgjort Tilbøjelighed og Begavelse for Musikken, hvori han var bleven undervist af G. Matthison-Hansen, og allerede tidlig havde forsøgt sig som Komponist med flere, endog større Arbejder som en Symfoni i C-Mol (1860), en Kantate for Soli, Kor og Orkester til Forældrenes Sølvbryllup (1861), en Klaverkvintet og en Ouverture, «Gurre» (1862), tillod Faderen ham i 1862 at rejse til Berlin, hvor han uddannede sig under R. Wüerst i Theori og H. v. Bülow i Klaverspil, og hvor han ligeledes stiftede Bekjendtskab med Rich. Wagner, hvis Arbejder udøvede en stærk Indflydelse paa ham. Operaen «Tovelille», hvortil han selv skrev Texten, blev paabegyndt her og senere fuldendt under et Ophold paa Marianelund ved Gurre; men Krigsaaret 1864 drev den danskfølende unge Mand fra Berlin, og han tog derfor Ophold i Paris, hvor han navnlig sluttede sig til Berlioz, som ogsaa paa sin Side fattede en varm Interesse for ham. I Paris komponerede han det musikalske Drama «Hjalmar og Ingeborg» til Text af Josephson, og ved Verdensudstillingen sammesteds 1867 var H., som til denne Lejlighed havde komponeret en «Fredshymne» for Solo, Kor og Harmoniorkester med Harper, Orgel og Kirkeklokker, Medlem af den musikalske Jury. 1870 besøgte han Italien, hvor han fik sin lille Opera «La vendetta», med Text af ham selv, opført i Milano, og efter et Besøg i Hjemmet rejste han derpaa i 1871 til Baltimore, hvor han siden den Tid har virket som Direktør for den musikalske Afdeling af Peabody-Instituttet og ledet dettes Koncerter. Kjærligheden til Hjemmet har han dog ikke glemt i sit nye Fædreland; ligesom der sjælden gaar nogen Sommer, uden at H. besøger Danmark, saaledes har han ved sine Koncerter i Amerika — hvor han ogsaa som Dirigent omtales med megen Anerkjendelse — stræbt at virke for Kjendskab til nordiske Kompositioner og bragt en Række af saadanne til Udførelse. Som Komponist er han paavirket af Wagner og Berlioz, maaske nærmest beslægtet med den sidste; særlig er hans Instrumentation farverig og virkningsfuld. Foruden hans alt nævnte Arbejder kan endnu nævnes: 4 Symfonier, «Jødisk Trilogi», «Opera uden Ord», 5 nordiske Suiter, samtlige for Orkester; af Korværker: «Kristelig Trilogi», Rekviem, flere Kantater m. m. I Musikforeningen i Kjøbenhavn ere opførte: Forspil til 4. Akt af «Tovelille», Koncertromance for Violoncel og Orkester (udført af Grützmacher) og hans 5. nordiske Suite.

Søndags-Posten 1872, Nr. 449. Mendel u. Reissmann, Musikal. Convers. Lex. H. v. Bülow, Skandinav. Koncertreiseskizzen, 1882. Schytte, Musiklex.

S. A. E. Hagen.

Hammerich, Frederik, 1628—83, Læge, var en Søn af kejserlig Notarius og sachsisk Provinsialkommissær Johannes H. og Elisabeth Winter og fødtes i Altenburg 17. Juni 1628. Efter Skolegang i sin Fødeby indskreves han, kun 13 Aar gammel, som Student i Leipzig; senere studerede han i Jena og Kønigsberg. Af særlig Interesse for Studiet af Anatomi drog han 1656 til Kjøbenhavn for at nyde godt af Th. Bartholins Undervisning; her blev han i flere Aar, tog under Hovedstadens Belejring ivrig Del i Forsvaret sammen med de andre Studenter, forsvarede i 1660 under Bartholins Præsidium en Disputats om Lymfekarrene og nedsatte sig s. A. i Helsingør. Doktorgraden erhvervede han sig imidlertid i Leiden i 1666. 1667 udnævntes han til dansk Admiralitetsmedikus og synes i denne Stilling at have vundet megen Anerkjendelse og Anseelse. Om hans videnskabelige Interesse og Kyndighed vidne flere Breve i den Bartholinske Samling og overhovedet den Vægt, som baade samtidige og senere Læger (t. Ex. Johs. Buchwald) ses at have lagt paa hans Mening og Dom om medicinske Spørgsmaal, ligesom ogsaa den ved hans Død af Universitetet foranstaltede Parentation over ham. Han døde i Okt. 1683 under Ole Borchs Behandling efter kort i Forvejen at være bleven bragt syg i Land fra Flaaden. 1672 havde han ægtet Margrethe Velhaver, Datter af Præst ved Kronborg og den tyske Kirke i Helsingør Matthias V.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I. 524 ff. Programma funebre. Personalhist. Tidsskr. II, 206 og 2. R. III, 293. *Jul. Petersen.*

Hammerich, Henrik Christian, 1757—1838, Kancellideputeret, var en Søn af Amtsforvalter i Flensborg Frederik H. († 1777) og Botilla Helene f. Lange († 1776). Han blev juridisk Kandidat i Kiel og 1794 Kancellist i tyske Kancelli efter at have gjort Tjeneste siden 1787 som Volontær (fra 1792 med Titel af Kancellisekretær), 1801 2. Expeditionssekretær, s. A. Justitsraad, 1806 Chef for Expeditionskontoret, 1809 Assessor i Kancellikollegiet og 1813 Deputeret sammesteds, s. A. virkelig Etatsraad, 1829 Konferensraad. Afskediget 9. Febr. 1833, død 1838. I Aaret 1789 ægtede han Petrea Nicoline Porth (f. 1771). *L. Laursen.*

Hammerich, Holger Aagaard, f. 1845, Ingeniør. H. H., Søn af nedennævnte Prof. Martin Johs. H., er født 20. Nov. 1845 paa Christianshavn. Efter at være bleven Student 1863 og at have studeret ved Polyteknisk Læreanstalt 1868—71 tog han til Nordamerika, hvor han praktiserede i 3 Aar, var 1876—81 Deltager i Maskinbyggerfirmaet

Tuxen & H. i Nakskov og virkede derefter ivrig for at oplyse Landmændene paa Laaland om Sukkerroedyrkningens Betydning, saaledes at det blev muligt at danne Selskabet «de danske Sukkerfabrikker», ved hvis Byggeforetagender han medvirkede i nogle Aar. — I 1885 henlededes den offentlige Opmærksomhed stærkt paa et af H. fremsat omfattende Forslag til Forandringer af Banegaardsforholdene ved Kjøbenhavn, hvori helt nye og fortrinlige Ideer til denne Sags Ordning fremkom. Grundtankerne i H.s Plan gaa med forskjellige Modifikationer igjen i de siden den Tid dertil udarbejdede Projekter, af hvilke han mere detailleret har udarbejdet den Plan, der skyldes den i 1886 om Banegaardsforholdene nedsatte kgl. Kommission. I 1887 blev H. valgt til Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn, i 1890 til Folketingsmand for Nakskov-Kredsen, hvilke Stillinger han siden har beklædt, og hvorved han har taget virksom Del i Forhandlinger særlig af teknisk Art, deriblandt om Anlægget af en Frihavn ved Kjøbenhavn. — H. ægtede 1876 Pouline Christine Elisabeth Mølmark (f. 1854), Datter af Læge Fr. M. i Svendborg. *Ch. Ambt.*

Hammerich, Johan Friedrich, 1763—1827, Boghandler, er født 7. Juli 1763 i Kværn i Angel, hvor hans Fader, Philip Ernst H., var Præst; Moderen var Marie Christiane f. Holsteen. Ved Faderens Død 1770 kom han i Huset hos Diakon Vilhelm Holst i Ullerup, der var gift med hans Faster. Ogsaa han døde imidlertid tidlig, og nu kom H. til Boghandler Korte i Flensborg, der var gift med hans Moster. Han blev herved til Trods for andre tidligere Bestemmelser hendragen til Boghandelen og etablerede sig som Boghandler i Altona. Her fik han efterhaanden en betydelig og meget paaskjønnet Forretning; han forlagde bl. a. Voss' Homer. Fra 1815 var han ogsaa i Spidsen for et Bogtrykkeri. 1819 overdrog han sin Sortimentsforretning til andre og indskrænkede sig udelukkende til Forlag. Han døde 16. Sept. 1827. — 1789 ægtede han Amalia Loh.

Schlesw.-Holst. Prov.-Berichte 1828, S. 232. Lengnick, Stamtavle ov. Fam. Hammerich. *C. Nyrop.*

Hammerich, Martin Johannes, 1811—81, Skolemand og Forfatter, er født i Kjøbenhavn 4. Dec. 1811. Hans Fader var Grosserer, senere Agent, Johannes H., Moderen Meta f. Adolph, en sønderjysk Bondedatter. I det velhavende Hjem herskede en smuk religiøs Tone, som for Livstid paavirkede saa vel M. som den 2 Aar ældre Broder Frederik H. Begge gjennemgik Borgerdydskolen

paa Christianshavn, til hvilken H. siden blev saa nøje knyttet, og hvorfra han blev Student 1828. Ved Siden af Theologi, hvori han tog Examen 1833, dyrkede han mythologiske og filologiske Studier, bl. a. Sanskrit, og fik 1830 Accessit for sin Besvarelse af Universitetets Prisspørgsmaal om de frigivnes Kaar i Roms Frihedstid. 1831—34 virkede han som Lærer ved Borgerdydskolen, og 1836 tog han Magistergraden ved sin Afhandling «Om Ragnaroksmythen og dens Betydning i den oldnordiske Religion». Det er efter den Tids mythologiske Standpunkt et godt og grundigt Arbejde, der ligesom hele H.s senere Forfattervirksomhed udmærker sig ved aandfuld Opfattelse og smuk, omhyggelig Fremstilling. En særlig Interesse har det som den første Disputats, der er skreven paa Dansk, i det H. i sin Ansøgning med Styrke fremhævede det urimelige i at fordre et Æmne af den nordiske Mythologi behandlet paa Romersproget. Det er betegnende for den Kjærlighed til Fædreland og Modersmaal, der stedse besjælede H., at han saaledes strax ved Begyndelsen af sin Bane tilkæmpede det danske Sprog et nyt Omraade ved Universitetet, skjønt en almindelig Tilladelse til at benytte det i Disputatser først blev given 1854, medens den mundtlige Handling ikke før 1866 blev paabudt at skulle være dansk.

Strax efter rejste H. til Tyskland, Holland og England for navnlig i Bonn og Oxford at fortsætte sine Sanskritstudier. Efter nogle Maaneders Ophold i Hjemmet drog han 1838 til Frankrig, Schweits, Italien og Grækenland, hvor han især lagde sig efter Oldtidens Kunst. Snart efter sin Hjemkomst i Aaret 1839 deltog han ved Frederik VI's Død med H. Hage, Krieger, Monrad, R. Nielsen, Ploug o. fl. i Stiftelsen af det udpræget liberale «Studentersamfund» og blev dets Formand, men fratraadte, før det i 1840 blev lukket af Konsistoriet. Samtidig holdt han Forelæsninger over Sanskrit ved Universitetet og var 1841—44 konstitueret som Docent i dette Sprog. Som Frugt af denne Virksomhed foreligger Oversættelsen af Kalidasas' «Sakuntala» (1845), et af de smagfuldeste og finest forstaaende Oversætterarbejder i vor Litteratur (3. Udg. 1879).

1841 ægtede H. Anna Mathea Aagaard, Datter af Assessor H. H. A. til Iselingen ved Vordingborg, i hvis livlige Hjem Svigersønnen knyttede Forbindelse med mange af Tidens begavede unge Mænd: Hall, Birkedal, Fenger o. a. S. A. var han atter indtraadt som Lærer ved Borgerdydskolen, og da dennes fortjente Rektor N. B. Krarup døde i 1842, overtog H. Styrelsen af Skolen, for hvilken han med Opgivelse af sin Universitetsvirksomhed ofrede sig

i de følgende 25 Aar — en i pædagogisk som i anden Henseende stærkt bevæget Tid. Ved Skolereformen 1850 gik det tidligere 2. Examens Kursus over til Skolerne, som nu selv skulde afholde deres Afgangsprøve, hvilken atter blev omordnet 1864. Ikke blot optoges herved i langt større Omfang end hidtil Realfag paa de lærde Skolers Undervisningsplan, men 1855 sattes et særlig organiseret Realkursus i Forbindelse med disse Skoler (hvilket for Resten allerede længe havde været Tilfældet paa Christianshavn), og efterhaanden fik de ogsaa Ret til at afholde Realafgangsexamen. Paa hele denne Udvikling fik nu H. betydelig Indflydelse baade som Medlem af flere Kommissioner og gjennem sine talrige Erklæringer og Afhandlinger i Programmer, Blade og Tidsskrifter (samlede i hans «Smaaskrifter om Kultur og Undervisning», I—V, 1866—82, især III). Har han end saaledes fornemmelig virket som Skoletheoretiker, og skjønt han undertiden i Praxis vel ensidig gjennemførte visse Yndlingsmeninger, saa hævede han dog især i Begyndelsen af sin Styrelsestid Borgerdydskolen til en blomstrende Tilstand og stod i første Række blandt de Mænd, der arbejdede for at føre den nye Tidsaand, saaledes som den udviklede sig ned imod og efter 1848, ind i Skolen. Human og frisindet, som han var, forstod han mere end hidtil at lade hver enkelt Lærer og Discipel virke i Frihed og under selvstændigt Ansvar; han stræbte at modarbejde den mere og mere indtrængende Faglærerensidighed («Om den rette Grundighed», 1847), og navnlig i den af ham selv ledede Danskundervisning i de øverste Klasser vidste han paa en i høj Grad vækkende og dannende Maade at samle Skolearbejdets Resultater. Han lagde her Vægten paa Aand og Indhold, skriftlig og mundtlig Fremstilling, fremfor paa Grammatikken, til hvis Indøvelse Modersmaalet ikke maatte «misbruges». I Overensstemmelse med Tidens nationale Strømninger ønskede han Undervisning i Svensk og Oldnordisk og bekæmpede den tyske Stil, men hævdede Betydningen af de klassiske Sprog. Til Undervisningen i Modersmaalet og dets Litteratur knytte sig mange af H.s Skrifter (til Dels i «Smaaskrifter» II og IV): «Om det mundtlige Foredrag» (1841), «Om de fremmede Ord i vort Modersmaal», Udgaven af Kingos «Aandelige Sjungekor» med G. Rode (1856), «Bidrag til en Skildring af Holberg» (1858), «Ewalds Levned» (1860), «Danmark-Norges Litteratur i kort Overblik» (1864) og en Række Karakteristikker af nordiske Digtere i hans fortrinlige «Svenske Læsestykker» (1859) og «Danske og norske Læsestykker» (1866).

Med stor aandelig Livlighed fulgte H. Tidens Udvikling og paavirkedes af de national-liberale, de skandinaviske og til Dels af de grundtvigianske Ideer. Han var Medstifter af Skandinavisk Selskab 1843, Nordisk Litteratursamfund 1847 og «Nordisk Universitets-Tidsskrift» 1854 samt Stænderdeputeret og Medlem af den grundlovgivende Forsamling, uden dog at spille nogen fremtrædende Rolle som Politiker. En Del af hans Taler og Foredrag er optagen i «Smaaskrifter» V. I sit af Smag og fin Dannelse prægede Hjem samlede han en Kreds af Tidens betydelige og aandfulde Mænd, som han heller ikke slap, da han efter sin Svigerfaders Død opgav Skolevirksomheden 1867 og bosatte sig paa Herregaarden Iselingen. Hans ikke ringe videnskabelige Anlæg vare næppe komne til deres Ret i de af hans hidtidige praktiske Virksomhed affødte talrige Lejlighedsskrifter, der mere udmærke sig ved omhyggelig formel Udarbejdelse og Præg af Forfatterens harmonisk gjennemdannede Personlighed end just ved Originalitet. Hans senere Aars Otium fremkaldte et Par dygtige Arbejder, den populære Skildring af «Thorvaldsen og hans Kunst» (1870), skreven for Udvalget til Folkeoplysningens Fremme, hvoraf H. var et virksomt Medlem, og «Om Fremstillingens Kunst i Retning af det almenlæselige» (1881), et nyt Udslag af hans varme Interesse for Modersmaalets Dyrkelse. 20. Sept. 1881 døde H. paa Iselingen efter et apoplektisk Anfald. 1852 havde han faaet Titel af Professor.

Borgerdydskolens Progr. 1882. Illustr. Tid. 13. Okt. 1867. Fr. Hammerich, Et Levnetsløb, 1882. Birkedal, Personlige Oplevelser I, 82 ff. Erslew, Forf. Lex.

J. Paludan.

Hammerich, Peter Frederik Adolph, 1809—77, Theolog og Historiker, var en Broder til ovennævnte Martin Johannes H. Han blev født i Kjøbenhavn 9. Avg. 1809 og voxede op i et Hjem, der var præget af herrnhutisk Fromhed og sønderjysk farvet Dansksind. 13 Aar gammel kom han i Borgerdydskolen paa Christianshavn, og der fra blev han, 16 Aar gammel, dimitteret til Universitetet 1825, kort før Grundtvig udgav «Kirkens Gjenmæle». I sin Skoletid havde han jævnlig hørt Grundtvig prædike, og den religiøse Brydning var tidlig traadt ham i Møde, navnlig gjennem J. C. Lindbergs Religionsundervisning. I de første Studenteraar lyste Grundtvig og Ingemann for ham «som Tvillingstjærner», men senere lærte han Herder, Steffens og de tyske Romantikere at kjende, og derved kom han dybere ind i den Verden, de to danske Digtere havde aabnet for ham. 1830 tog han theologisk Attestats, og under Paavirkning af

Julirevolutionen og dens Dønninger blev han Frihedsmand, som man var det her i Danmark i Trediverne og Fyrrerne. Men Kjærligheden til Fædrelandet groede om Kap med Kjærligheden til Friheden. I sin Barndom havde han ofte besøgt sin Slægt i Sønderjylland og under disse Besøg fundet Næring for sit danske Hjærte. Som ung Kandidat gjorde han, sammen med sin Broder, Rejser til Danmarks skjønneste Egne, til Møen, Vejle og Vesterhavets Klitter, og overalt søgte han ikke alene at lære Naturen, men ogsaa Folkelivet at kjende.

I Jan. 1834 vandt han Magistergraden for en latinsk Afhandling om Rimbert, Ansgars Discipel og Levnedstegner, og derpaa tiltraadte han en længere Udenlandsrejse, som han delvis har skildret i Barfods «Brage og Idun». Rejsen begyndte i Lund, Stockholm og Upsala, og paa svensk Grund gjorde han den Opdagelse, at «Norden er ét, som Grækenland var ét. Dansk og Svensk som Ionisk og Dorisk ere Dialekter af samme Grundsprog; Folkekarakteren hos de to Stammer er i sin dybeste Grund den samme.» Efter denne nordiske Rejse, der ogsaa blev udstrakt til det sydlige Norge, var den unge danske Theolog bleven en af de første Svaler, der bragte Bud om Skandinavismens korte Sommer. Fra Sverige gik H. til Tyskland og Italien, hvor Romerkirken skulde iagttages paa nært Hold, og der fra over Schweits til England og Skotland, hvor det protestantiske Kirkelivs brogede Mangfoldighed skulde studeres. Da han i Efteraaret 1835 vendte hjem, slog han sig foreløbig ned i Hovedstaden for ved sin Mødrenearv og Informationer at grunde et Hjem. 16. Dec. 1836 blev han i Grundtvigs Stue paa Christianshavn viet til Julie Augusta Scheuermann (f. 30. Nov. 1806 † 28. Dec. 1879), Datter af den for længst afdøde Grosserer G. F. W. S., en dyb og ejendommelig begavet Kvinde, der kunde følge ham baade i det kristelige og det nordiske, og som var hans bedste Trøst og Raadgiver, indtil en uhelbredelig Sygdom kastede mørke Skygger over hendes klare Aand og kjærlige Hjærte.

Livet som Timelærer i Kjøbenhavn tilfredsstillede ham dog ikke i Længden, og 1839 søgte og fik han Sognekaldet i Starup og Nebel, 2 Mil nord for Kolding. Enkelte af hans Sognefolk vare paavirkede af Herrnhuterne i Christiansfeld og af de vakte paa Fyn, men de fleste brøde sig kun lidet om Kirke og Kristendom. Det lykkedes dog hurtig den unge, energiske Præst at samle en fast sluttet Kreds i Kirken, og hans varme og livlige Prædikener vakte et ikke ringe religiøst Liv paa Egnen. Men Opholdet i den

usunde Præstegaard og den anstrængende Gjerning toge saa stærkt paa H.s legemlige Kræfter, at Lægen paalagde ham fuldstændig Hvile, foreløbig paa et Aar. Fr. Helveg overtog som midlertidig Hjælpepræst hans Embede, medens han selv søgte Lægedom og Hvile i Kjøbenhavn; men da Bedringen ikke kom saa hurtig, som han havde ventet, søgte han sin Afsked (1843).

I den jyske Præstegaard havde H. ved Studium af Egnens Topografi og Minder søgt Næring for sin historiske Sans, og ved Udgivelsen af et Par Digtsamlinger («Heltesange», 1841; «Toner og Billeder fra Christi Kirke», 1842) havde han tilfredsstillet sin Trang til poetisk Produktion. Under Hvilen i Kjøbenhavn gik han videre paa Digterbanen med Digtningerne om «Gustav II Adolf i Tyskland» (1844) og om «Thorvaldsen» (1844). Den kølige Modtagelse, disse Poesier i det hele fandt, bragte ham imidlertid til at tvivle om sit Digterkald, og paa samme Tid følte han stærkere Impulser til historisk Studium. Men ogsaa Lysten til Præstegjerningen vaagnede paa ny, og i Dec. 1845 blev han 1. resid. Kapellan ved Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn. Skjønt han med Troskab opfyldte de Pligter, som det store — den Gang udelte — Sogn paalagde ham, havde Præsten dog stundum Grund til at blive skinsyg paa Historikeren. De historiske Studier toge en Del af hans bedste Kraft. Udbyttet af sine Granskninger nedlagde han i Foredrag i Skandinavisk Selskab og i en Skildring af «Danmark i Valdemarernes Tid» (1847—48), der skyldtes en Opfordring fra Trykkefrihedsselskabet. Men det fredelige Arbejde i Studerekammeret blev brat afbrudt, da Krigen udbrød, i det H. strax tilbød sin Tjeneste som Feltpræst. Som saadan virkede han i alle 3 Krigsaar — i det sidste tillige som Feltprovst —, og paa Grundlag af Minderne fra Felten udarbejdede han forskjellige meget læste Skildringer af Krigen.

Efter Hjemkomsten optog han paa ny Gjerningen ved Trinitatis Kirke, og en kirkelig Virksomhed af videre Omfang gik i de følgende Aar Haand i Haand med Deltagelse i det politiske Liv og fortsatte historiske Studier. Allerede 1846 havde han ved Roskilde Konvents Sommermøde gjort Forslag til Udarbejdelsen af en ny Salmebog, og Konventet valgte ham med i den Komité, der paatog sig Arbejdet, som til sidst førte til den i 1855 avtoriserede Konvents-Salmebog. For at vække og nære det kristelige Liv i Hovedstaden fik H. i Vinteren 1852—53 stiftet en «luthersk Forening», der hver Søndagaften lod holde oplysende og opbyggende Møder i Opfostringshusets Kirke; men Ufordrageligheden mellem

de forskjellige kirkelige Retninger og de kjendelige Virkninger af S. Kierkegaards Optræden bragte ham snart til at trække sig tilbage fra dette Foretagende, af hvilket han havde lovet sig meget. Større Glæde havde han af de skandinaviske Kirkemøder, der for en væsentlig Del kom i Stand ved hans ihærdige Propaganda for den skandinaviske Idé ogsaa paa Kirkens Omraade, og for de 2 Møder, der holdtes i Kjøbenhavn (1857 og 71), var han Dirigent. 1854, under Kampen mod Ministeriet Ørsted, stillede han sig paa den kjøbenhavnske «Værneforenings» Opfordring i Vejle Amts 3. Kreds og blev valgt. I de 7 følgende Aar repræsenterede han denne Valgkreds, men som Politiker spillede han ingen betydelig Rolle. I de fleste Sager stemte han med de national-liberale, i enkelte med den grundtvigske Fraktion. Han var efter sit eget Sigende i Politikken en naiv Friskytte, fuldstændig fremmed for Maskineriet bag Kulisserne, og i Rigsdagssalen følte han sig aldrig hjemme. Selv under de mest spændte politiske Forhold holdtes hans Interesse fangen af Studerekammerets Arbejder, og som Fortsættelser af Valdemarstidens Historie udgik fra hans Haand «Danmark under de nordiske Rigers Forening» (1849—54) og «Danmark under Adelsvælden» (1854—59). Begge disse Værker ere skrevne med samme Liv og Varme som det ældre Værk, med tiltagende Grundighed i Kildegranskningen og med voxende Herredømme over hans medfødte Tilbøjelighed til at fæste Lid til sagnagtige Træk, der bære Præg af poetisk Sandhed, og til at lade Fantasien tale, hvor Kilderne tie.

Under Afslutningen af det sidstnævnte Værk modtog han Tilbud om Overtagelse af det kirkehistoriske Professorat, som snart vilde blive ledigt (ovfr. S. 471). Vel havde han ikke særlig dyrket Kirkehistorien, men kirkehistoriske Studier vare ham ikke fremmede. I Forening med F. Fenger havde han 1848 udkastet Planen til «Selskabet for Danmarks Kirkehistorie», og ved dettes Møder i Provinserne havde han jævnlig taget Ordet. Et Par Gange havde han paa Universitetet holdt Forelæsninger over kirkehistoriske Æmner, særlig 1855—56, da han holdt de senere (1856) udgivne «Kirkehistoriske Foredrag til Belysning af vore Kirkespørgsmaal», og en akademisk Virksomhed havde længe staaet for ham som et Fremtidsmaal. Derfor modtog han Tilbudet, og efter at have holdt Afskedsprædiken i Sept. 1858 rejste han til Italien for at opfriske sine Ungdomsindtryk af Romerkirken, hvorpaa han i Febr. 1859 tiltraadte Professoratet. Den 50aarige Mand medbragte en levende

Kjærlighed til den nye Gjerning og til de unge, blandt hvilke han skulde virke; men han savnede dybere gaaende theologiske Studier og Interesse for dogmatiske Undersøgelser. Ogsaa som Kirkehistoriker fulgte han Schellings Raad, «at studere Historien episk», og derved kom Udviklingen og Overgangene ikke altid til deres Ret. Hans Foredrag var frisk, ofte fængslende, men stundum ikke frit for Smagløsheder. Hans Fremstillingsgave laa hverken i Retning af det arkitektoniske eller af det plastiske, men Genremaleriet var hans stærke Side, baade naar han talte, og naar han skrev. Fra dette sidste Afsnit af hans Liv stammer «Den kristne Kirkes Historie» (1868—71; 3. Udg. af III 1891), et saare fortjenstfuldt Arbejde. Her have Norden, England og Frankrig faaet den Plads, der tilkommer dem, og han har gravet dybt, hvor han anede et Væld, der var undgaaet Forgængernes Opmærksomhed. Hans Monografier om den hellige Birgitta (1863; overs. p. Tysk 1872) og om Anders Sunesen og Mester Matthias («En Skolastiker og en Bibeltheolog fra Norden», 1865) udfyldte Huller i vor kirkehistoriske Litteratur og havde store Fortrin; de vilde have mere blivende Betydning, hvis Forfatteren havde været bedre hjemme i den mystiske og skolastiske Theologi. Højere end i disse Monografier naar han i Universitetsprogrammet om «de episk-kristelige Oldkvad hos de gothiske Folk» (1873; overs. p. Tysk 1874). Her er indvundet nyt Land, og ved denne smukke Undersøgelse har H. givet et Bidrag til Kirkehistorien, der har vakt den største Paaskjønnelse fra alle Sider. Den blev (1876) efterfulgt af Afhandlingen om Vølvespaa («Nordens ældste Digt»), den trofaste Skandinavs litterære Testamente.

Ogsaa sin Kjærlighed til Sønderjylland blev han tro til det sidste. 1864 blev han af sin forrige Valgkreds valgt til Medlem af Rigsraadet, og som saadant stemte han imod Wiener-Freden. «Jeg kunde for alt i Verden ikke give mit Minde til, at Fjenden satte sin Hæl paa mine Fædres Grave», skriver han i den Avtobiografi, han har nedskrevet kort før sin Død. Sin Hengivenhed for Grundtvig bevarede han ogsaa; men han var en selvstændig Discipel. Under Kampen om Trosbekjendelsens Oprindelighed stillede han sig ved Grundtvigs Side, men paa det første Vennemøde optraadte han afgjort imod Tanken om Præstefrihed (ovfr. S. 241), og paa de senere Vennemøder tog han oftere Ordet for at advare mod «det forenede Venstres» Politik; 1875 søgte han ogsaa i et Flyveskrift at godtgjøre, at dette Parti med urette beraabte sig paa Grundtvig. Sønder-

jyllands Tab knugede hans varme danske Hjærte haardt, og det harmede ham, at ikke alle Grundtvigs Venner ogsaa vare Forsvarsvenner. For at kæmpe for Forsvarssagen paa Tinge søgte han i Foraaret 1876 forgjæves Valg i sin gamle Valgkreds; Vælgerne foretrak Thomas Nielsen. Dette Uheld smertede ham, og samtidig faldt der tunge Skygger over hans Hjem. Hans stærke Helbred blev nedbrudt, og 9. Febr. 1877 ved Aftenstid sov han stille hen efter et kort Sygeleje, under bange Anelser for Danmarks Fremtid. — Sammen med sin Broder havde han 1854 stiftet et Legat paa 5000 Rdl. for slesvigske Studenter ved Kjøbenhavns Universitet, navnlig ved det juridiske Fakultet.

Fr. Hammerich, Et Levnetsløb, 1882. V. Birkedal, Personlige Oplevelser I, 88 f. Til Minde om Prof. H., 1877. J. Steenstrup, Historieskrivningen i Danm. i d. 19. Aarh. S. 358 f. *Fr. Nielsen.*

Hammershaimb, Venceslaus Ulricus, f. 1819, Præst, Sprogforsker. Venzel H. fødtes 25. Marts 1819 paa Gaarden Steig (Stegaard) paa Vaagø blandt Færøerne. Forældrene vare Lagmand Jørgen Frands H. og Armgard Marie f. Egholm. I Okt. 1831 sendtes H. for sin Uddannelses Skyld til Kjøbenhavn, hvor han dog først ankom i Febr. 1832 efter at have ligget i Vinterleje i Norge, og dimitteredes 1839 til Universitetet. Efter 1847 at have underkastet sig theologisk Embedsexamen rejste H., der allerede 1841 havde aflagt et kortere Besøg i Barndomshjemmet, samme Foraar til Færøerne for at indsamle Viser, Sagn og andre Folkeminder samt studere Sproget i dets forskjellige Dialekter; til denne Rejse, der varede et Aar, sluttede sig i Sommeren 1853 en ny, mest optagen af sproglige Enkeltundersøgelser angaaende Udtale og lignende. 1855 udnævntes H. til Sognepræst for Nord-Strømø paa Færøerne, som han 1862 ombyttede med Østerø, hvorfra han 1878 forflyttedes til Lyderslev og Frøslev paa Sjælland. Fra 1866 til sin Afrejse fra Færøerne var H. kongevalgt Medlem af Lagtinget og fra 1867 Provst for Færøerne. 1855 ægtede han Elisab. Christiane Aug. Gad (f. i Thorshavn 1829, Datter af Provst C. Pram G.).

H., der nedstammer fra en i det 17. Aarhundrede fordreven schlesisk Protestant Wenceslaus Franciscus de H., men for hvem det færøske Sprog var Modersmaal, i det hans Forfædre i 3 Slægtled havde beklædt Embeder paa Færøerne og ved Indgiftning i færøske Slægter vare blevne helt nationaliserede, viste fra Ungdommen en levende Interesse for Øernes Sprog — en mellem Islandsk og

de norske Almuemaal liggende Sprogart — og Aandsliv, hvilket sidste især har givet sig Udslag i en rig, mundtlig forplantet Folkevisedigtning, der henter sine Æmner dels fra den nordiske Oldtids Heltedigtning, dels fra Sagastoffet, dels fra norske eller danske Folkeviser, hvorimod ingen paa Folkesproget skreven Litteratur havde udviklet sig. Vel var allerede i Slutningen af 18. Aarhundrede et anseligt Antal Kvæder fremdraget og i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede en enkelt Samling trykt, ligesom ogsaa et Tilløb til at anvende det færøske Sprog i trykte Skrifter var gjort, men først ved H. fastsloges en Retskrivning, bearbejdedes Sproget grammatisk og begyndte en planmæssig Udgivelse af Kvæder, Sagn m. v., hvorved en færøsk Litteratur kan siges at være grundlagt. H. havde forud for de tidligere Samlere og Udgivere Kjendskab til det islandske Sprog, hvad der aabnede hans Øje for Færøskens nære Sammenhæng med Oldnordisk og etymologisk gav ham Nøglen til Sprogets Ordforraad. For at værne om Sprogets Renhed og vække Følelsen for dette Slægtskab saa vel som for at have en Enhed, hvori Øernes forskjellige Dialekter kunde gaa op, bestemte H. sig for en etymologiserende Retskrivning, som endelig fastsloges under hans Udarbejdelse af Sproglæren («Færøisk Sproglære», trykt i «Annaler for nord. Oldkynd.» 1854, senere omarbejdet optagen i Indledningen til «Færøsk Anthologi») og siden er bleven anvendt i næsten alle Arbejder vedrørende færøsk Sprog. Medens denne for fremmede med noget Kjendskab til Islandsk gjør det særdeles let at finde sig til rette i en trykt færøsk Text, tilslører den stærkt Udtalen med dens mange Ejendommeligheder; til en færøsk Almuesmand stiller dens Tilegnelse sikkert ikke ringe Krav, og den synes for saa vidt mindre gunstig for Udviklingen af et færøsk Skriftsprog (ved Siden af det danske Kirke- og Skolesprog) — en Bevægelse, som dog hidtil paa Øerne selv kun har afsat faa og svage Spor.

Efter Tilbagekomsten fra sin færøske Rejse 1847—48 begyndte H. Offentliggjørelsen af sine rige Samlinger ved i «Antikvar. Tidsskrift» 1846—48 og 1849—51 at meddele en Del færøske Folkesange, Sagn, Skikke og Lege m. v.; Indholdet er hovedsagelig (dog ikke alt og til Dels i afvigende Form) optaget i hans senere Udgaver, men man vil her finde dansk Oversættelse og Oplysninger af forskjellig Art. En større Samling Viser fremkom i hans for Nordisk Litteratursamfund 1851—55 udgivne «Færøiske Kvæder», I (Sjúrðar kvæði) og II, hvor Digtene ledsages af en dansk Indholdsgjengivelse. Det betydeligste under H.s Navn foreliggende Arbejde

er den ved ham for «Samfundet til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur» (1886—)1891 udgivne «Færøsk Anthologi», I (Text samt historisk og grammatisk Indledning) og II (Ordsamling og Register). Til Texten, der hovedsagelig indeholder et Udvalg af Kvæder og Sagn, har H. skrevet en Række «Folkelivsbilleder» i færøsk Sprog, der give en livlig og tiltalende Skildring af Befolkningens Levevis. Ordsamlingen, der omfatter baade de tidligere udgivne «Færøiske Kvæder» og «Færøsk Anthologi», og som paa Grundlag af haandskrevne Ordsamlinger er udarbejdet af H.s Medhjælper ved Anthologiens Udgivelse, Færingen Cand. mag. J. Jakobsen, har forøget Værdi ved at give hvert enkelt Ord tillige i Lydskrift, saa at dets virkelige Udtale herved anskueliggjøres. Om samtlige hidtil udgivne Kvæder gjælder det, at de mere maa betragtes som en Prøve enten paa sammenarbejdede Texter eller paa, hvad enkelte af de talrige Opskrifter kunne byde, end som en udtømmende eller strængt kritisk Udgave af det forhaandenværende rige Stof. — Om H.s Interesse for en folkelig Ordning af det færøske Skolevæsen, en Sag, der senere ved hans Medvirkning har faaet en tilfredsstillende Ordning, vidne nogle Artikler af ham i «Kjøbenhavnsposten» 1844—45: «Om det færøske Sprog» og «Om det færøske Sprog og de færøske Skoler».

Erslew, Forf. Lex. Aarb. f. nord. Oldkynd. 1882. *Kr. Kaalund.*

Hammershøj, Vilhelm, f. 1864, Figurmaler. H., født i Kjøbenhavn 15. Maj 1864, Søn af Grosserer Christian Peter H. og Frederikke Amalie f. Rentzmann, besøgte en kortere Tid Akademiet, men forlod dette for at blive P. S. Krøyers Elev. Han udstillede første Gang 1884 og gav Møde med et legemstort Portræt af en ung Pige, der paa Grund af den Følelse, hvormed det var givet, og den fine, afdæmpede Farvesans, det bar Præg af, vakte megen Opmærksomhed, især blandt de yngre Kunstnere. H. har ikke ofte været repræsenteret paa Foraarsudstillingerne, men desto fyldigere paa de senere Aars «frie» Udstillinger. H. er en højst ejendommelig Kunstner, som ikke forstaas af det store Publikum, det finder ham bisar, men værdsættes des mere af dem, der kunne føle for nye Rørelser i Kunsten, ligesom ogsaa hans Arbejder, særlig en ung, syende Pige, vakte Opmærksomhed paa Verdensudstillingen i Paris 1889, hvor de bleve prisbelønnede. H.s Motiver ere meget enkelte, ofte kun en enlig, ældre Kvinde, klædt i sort og med en hvid Kappe, eller et Værelse med faa tarvelige Møbler,

men de blive ejendommelig tiltalende ved den fine Farvegivning og den næsten poetiske Behandling af Lyset. Ligesom Motiverne ere enkle, saa er Koloritten det ogsaa; den bevæger sig sjælden uden for de hvide, graa, brune og sorte Toner, men disses indbyrdes Forhold er behandlet med stor Dygtighed. H. ægtede 15. Sept. 1891 Ida Vilhelmine Ilsted, Datter af Kjøbmand I. i Stubbekjøbing og Søster til Maleren P. I. *H. R. Baumann.*

Hammond, Edvard, —1711, Stiftamtmand. Faderen, Thomas H., tilhørte en mere fremtrædende engelsk Slægt, men maatte paa Grund af sin Forbindelse med Cromwell og Underskrivelse af Carl I's Dødsdom tage sin Tilflugt til Norge efter Carl II's Tronbestigelse. Han bosatte sig som Handelsmand i Throndhjem, hvor han sædvanlig gik under Navnet Thomas Engelskmand, og blev her gift med en Raadmands Datter, Elisabeth Henriksdatter Sommerschild, der ligeledes angives at være af engelsk Herkomst. Sønnen Edvard var født her, formentlig i Slutningen af 1660-Aarene, og blev Student fra Throndhjems Skole 1687, Baccalaureus 1688 og allerede det følgende Aar Kancellisekretær. 1699 befordredes han til Assessor i Rentekammeret og paa Grund af sin udmærkede Duelighed 1700 til Amtmand i Stavanger. 1709 fik han Kancelliraads og allerede 1710 Etatsraads Titel, formentlig samtidig med at han udnævntes til Stiftamtmand i Bergen, hvor han imidlertid allerede afgik ved Døden 9. April 1711. Hans Hustru, Else Sophie v. d. Pfordten, var en Datter af Hans Erasmus v. d. P., Generalmajor og Kommandant paa Kronborg.

(Norsk) Hist. Tidsskr. II, 160. IV, 523. Meddel. fra Gehejmeark. 1886 —88 S. 153. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Hammond, Eiler, 1757—1822, Præst, var født 2. Febr. 1757 paa Herregaarden Aagaard i Sjælland og Søn af Kommerceraad William H. Moderen, Louise Charlotte f. Hagerup, var Datter af Biskop Eiler H. i Throndhjem (ovfr. S. 475). H. blev Student fra Slagelse 1776, tog theologisk Examen 1786 og blev 1788 resid. Kapellan i Slagelse og Præst i Annexet Hejninge. 1789 ægtede han Charlotte Marie van Deurs († 1847), Datter af Grosserer Jac. Chr. v. D. Hans Virksomhed for Skolevæsenets Udvikling mødte fortjent Opmærksomhed fra Regeringens Side og paaskjønnedes ved en kgl. Resolution 1796, der tillige indeholdt Løfte om Forfremmelse. S. A. blev han Præst i Brøndbyvester og Brøndbyøster, hvor han fortsatte sin

Virksomhed for Almuens Oplysning og gjennemførte sin Plan om offentlig Undervisning i Vinteraftenerne, hvorfor han modtog Regeringens Tak i en Kancelliskrivelse 1801. Efter Regeringens Opfordring udarbejdede han en Plan for Fattigvæsenets Ordning paa Landet, som blev lagt til Grund for Forordningen af 28. Maj 1802 om Fattigvæsenet i Sjælland. I dette Aar fik han Befaling til at oprette et Skolelærerseminarium i Brøndbyvester Præstegaard. I en længere Aarrække var han Seminariets Forstander, hvorfor han efter kgl. Befaling atter fik en Paaskjønnelse igjennem en Kancelliskrivelse 1804. For at bidrage til Havedyrkningens Fremme paatog han sig ved Siden af sin øvrige Virksomhed efter Landhusholdningsselskabets Opfordring tillige at undervise Seminaristerne i Anlæggelse af Køkken- og Blomsterhaver. 1805 blev han Provst i Smørum Herred, 1807 Amtsprovst i Kjøbenhavns Amt, 1820 Amtsprovst i Gamle Roskilde Amt og Domprovst og Sognepræst ved Domkirken i Roskilde, hvor han døde 28. Juli 1822.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26 S. 123 ff. 502. Erslew, Forf. Lex.

S. M. Gjellerup.

Hammond, Frederik, o. 1719—1758, Kancelliraad. Han var uægte født i Danmark, men medens en Familieangivelse gjør ham til en uægte Søn af ovennævnte Edvard H., hvilket maa være urigtigt efter hans Fødselstid, hedder det i en med hans Død samtidig Kilde, at han havde antaget Navnet efter sin Stiffader, Moderens senere Mand. Efter sin egen Angivelse maa han være født 1718 eller 1719. Da hans Fattigdom forbød ham at følge sin Lyst til Studeringer, gik han 1738 i Krigstjeneste, først i Danmark og siden i Rusland. Efter Hjemkomsten blev han 1739 Student med L. Holberg som Privatpræceptor. Han var derpaa i 8 Aar Sekretær ved Grænsekommissionen under Generalmajor Joh. Mangelsen og fik i denne Tid Titel af Kancellisekretær 1749 og 1750 af virkelig Kancelliraad samt blev Medlem af det kgl. danske Selskab. Han havde gode og formaaende Forbindelser i Regeringskollegierne og sendtes udenlands i offentligt Ærende. I Begyndelsen af 1750-Aarene fik han en Pension og bosatte sig nu i Norge for at drive Fabrikvæsen og anlagde en Salpeterfabrik, en Kobberplathammer («Frederiksfors» i Gudbrandsdalen), et Teglværk osv., men da disse Anlæg ikke vilde lønne sig, rejste han 1755 igjen tilbage til Danmark for at søge et Laan af Staten paa 6000 Rdl., men erholdt kun en mindre, aarlig Understøttelse, der ikke var tilstrækkelig,

hvorfor han snart fulgte det «Achitophels Raad», som han fik Juleaften 1756, som det synes, af sin Fuldmægtig, den svenske Fabrikør Anders Sundblad Andersson: at gjøre falske Bankosedler. Et Aars Tid senere blev Sagen anmeldt af en Uven i Næs Sogn paa Romerike, hvor H. den Gang boede paa Gaarden Ejdsvold. Under et for ham smigrende Paaskud blev han kaldt til Kjøbenhavn, hvor han snart røbede sig og blev arresteret; uagtet flere Forsøg paa at redde deres Liv bleve gjorte, henrettedes dog baade H. og hans Medhjælper 7. Dec. 1758, hvilket var den sidste Exekution, der foregik paa Gammeltorv. — F. H. var utvivlsomt et godt Hoved, men uden al moralsk Holdning: Spiller og Bespotter af Religionen, slet Ægtemand og Fader, hvilket han til Dels erkjender i den «Svanesang», som 1759 udgaves efter hans Begjæring af hans Hustru, Birgitte Judithe f. Cimber, med hvem han blev gift i Christiania 26. Jan. 1747, og som vistnok var en Datter af Foged Niels Nielsen C. i Fosen. Endnu fra sit Fængsel gjør han en Mængde Forslag, navnlig af statsøkonomisk Beskaffenhed, til Dels gode og nyttige, til Dels rent fantastiske.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. II, 130 ff. Mskr. Fol., Nr. 177 i Univ. Bibl. i Christiania.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Hammond, Hans, 1733—92, Præst, fødtes 24. Sept. 1733 i Meldalen, hvor Faderen, Thomas H. (f. 11. Sept. 1697 † 28. Febr. 1736) var Sognepræst; Moderen, Else Sophie f. Frich, var Datter af T. v. Westens Hustru i hendes 2. Ægteskab. H. blev tidlig faderløs og kom saa i Huset til Faderens Eftermand og Svoger, Hans Hornemann, hvem han erindrede med stor Taknemmelighed. Privat undervist til sit 16. Aar kom han i Throndhjems Skole og dimitteredes her fra 1752, tog Attestats 1754, blev saa efter et Ophold hos Moderen Huslærer og derpaa 1759 personel Kapellan ved Throndhjems Domkirke. Her fik han en betænkelig Brystsvaghed og søgte derfor allerede 1760 det mageligere Hospitalskald i Throndhjem, hvorfra han 1764 forflyttedes som resid. Kapellan til Bragernæs. I denne Stilling fik han bragt i Orden den siden 1722 bestaaende Fattigskole paa Stedet. 1774 blev han kaldet til Præst ved den danske Kirke i London, men da han fandt sig besværet af Klimatet, søgte han allerede 1775 tilbage til Bragernæs som Sognepræst. 1782 forflyttedes han til Rakkestad, hvor han døde 15. Sept. 1792.

H. var en vel udrustet og vel studeret Mand, roses derhos af

sin Biskop for pastoral Klogskab, der gjorde ham til den rette Mand i Bragernæs Menighed, hvor sekterisk Bevægelse fandt Sted. Ikke desto mindre husede han, der var en livlig Aand og meget bevæget af Tidens frisindede Tanker, mere paa det politiske end paa det theologiske Felt, stærke Lidenskaber, der kom til Orde, naar han skrev. Mest fremtræder dette i hans Hovedværk: «Den nordiske Missions Historie» (1787), der med sine Breve og Aktstykker er et uundværligt Kildeskrift, medens det ellers maa betragtes mere som et Procesindlæg end som en historisk Fremstilling. Dette gjælder ikke blot, naar han forsvarer T. v. Westen mod hans Fjender, men ogsaa, naar han uden saadan Anledning skildrer hans Liv — f. Ex. hans Ungdomshistorie, hvis Fremstilling i alt væsentligt er et Digt. H. blev gift 1. (11. April 1769) med Anna Hermine Felber (f. 26. Maj 1751 † 16. April 1770), Datter af Major Johan F. og Alhed Sophie f. Kræfting; 2. (13. Febr. 1772) med Anna Sophie Mangor (f. 19. Febr. 1747 † 6. Jan. 1794), Datter af Peter Elov M., Sognepræst til Spydeberg, og Karen Stockfleth f. Hof.

P. N. Hesselberg, Efterretn. om Strømsøe By S. 115. *D. Thrap.*

Hamsfort, Cornelius, —1580, Læge og Apotheker, var af Fødsel en Nederlænder og blev senest 1539 Livlæge hos Christian III. Aaret efter beskikkedes han tillige til Hofapotheker med Forpligtelse til at følge Kongen paa hans Rejser baade hjemme og udenlands. Siden erhvervede han den medicinske Doktorgrad og fik forskjellige gejstlige Forleninger. Han ægtede Mericke (Marie) Knudsdatter Splenters fra Husum, der var Enke efter den bekjendte Herman Høyer, almindelig kaldet «lange Herman», der havde været Krigsøverste i Frederik I's og Christian III's Tjeneste og Lensmand paa Helgoland, og hvis første Hustru havde været en uægte Datter af Frederik I. Ved dette Ægteskab blev H. Stiffader til Brødrene Herman og Caspar Høyer (s. ndfr.), som han med Omhu tog sig af.

I Aarene nærmest efter 1540 synes H. at have haft Bolig dels i Kjøbenhavn, dels i Kolding, naar han ikke var paa Rejse med Kongen; men 1549 forlenede denne, der satte megen Pris paa H., ham arvelig med den forrige Bispegaard i Odense for der at indrette et fuldkomment Apothek med tilhørende Have til medicinske Urter. I Steden for sin tidligere Pengeløn fik han efterhaanden som Forlening adskillige Præbender og Tiender, saa han var godt aflagt. Han stod ved Christian III's Dødsleje; senere fulgte han et

Par Gange Enkedronning Dorothea paa hendes Besøg hos Datteren Anna i Sachsen. Da H.s ovennævnte Hustru var død 1560, ægtede han Aaret efter Magdalene Payens, Enke efter den kgl. Raad, Dr. jur. Bernard Wigbold Fries. Kong Frederik II gjorde deres Bryllup, samtidig med at han ogsaa gjorde H.s Datters, Magdalenes, Bryllup med den kgl. Raad, Dr. Hieronymus Thenner.

I sine senere Aar var H. udelukkende knyttet til Odense, hvor han lod indrette et Laboratorium ved sit Apothek i en dertil opført Taarnbygning. Det var et tungt Slag for ham, da hans ovennævnte Svigersøn, Dr. H. Thenner, efter at være avanceret til Kansler i det tyske og udenrigske Kancelli, forspildte den Gunst, han havde staaet i hos Frederik II, og 1567 dømtes til livsvarigt Fængsel. — H. døde 8. Marts 1580 efter at have skjænket et lille Legat til Odense Skole til Indkjøb af Træsko til fattige Disciple. — Flere af de historiske Arbejder, som H.s nedenanførte Søn førte i Pennen, synes for en Del at skyldes Faderens Optegnelser.

Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 663 ff. *H. F. Rørdam.*

Hamsfort, Cornelius, 1546—1627, Læge og Historiker, var en Søn af ovennævnte Cornelius H. og blev født i Kolding 6. Maj 1546. Rimeligvis har han nydt Skolegang i et Lyceum i Nordtyskland. Alt tyder paa, at han har været tidlig udviklet, og at han saa at sige har været født med Kjærlighed til historiske Minder. Som Brødstudium dyrkede han dog Medicin og Farmaci — Faderens Apothek med tilhørende Privilegium skulde jo med Tiden være hans Ejendom. Hans Studier ere sikkert væsentlig drevne udenlands. 1572 blev han immatrikuleret i Padua, hvor Medicinen navnlig dyrkedes. Sine for længst begyndte historiske Optegnelser fortsatte han dog ogsaa her, og da han efter et længere Ophold udenlands kom hjem til Odense, tog han med endnu større Kraft fat paa Samlinger til Fædrelandets Historie, i det han, hvad der ellers ikke var sædvanligt i hine Tider, mere lagde Vægt paa af gamle Dokumenter at fremskaffe nye Oplysninger end blot at komponere Efterretninger hentede fra andre Historikeres Skrifter. Efter at han i Haandskrift havde sluttet en Fremstilling af Holstens og Ditmarskens Historie, rejste han 1579 atter til Italien. Formodentlig har Faderens Død Aaret efter kaldt ham hjem. Forinden havde han dog erhvervet Licentiatgraden i Medicin. Sit følgende Liv tilbragte han som Læge og Apotheker i Odense. Af sine med overordentlig Flid foretagne historiske Samlinger, der navnlig ved-

røre de danske Bispers Historie i Middelalderen og indeholde kronologiske Bidrag til Fædrelandets Historie i Almindelighed, fik han intet udgivet; men ved et usædvanligt Held ere dog de fleste af hans Optegnelser bevarede i Haandskrift og bleve navnlig benyttede af Langebek i hans store Kildesamling til Danmarks Historie, «Scriptores rerum Danicarum». At enkelte samtidige Historikere, og da navnlig Huitfeldt, have haft Nytte af H.s Optegnelser, er dog kjendeligt.

C. H., der til Forskjel fra Faderen sædvanlig kaldes den yngre, døde i en høj Alder i Odense 13. Maj 1627 efter at have skjænket et Legat paa 1000 Dlr. til Odense Gymnasium. Han var 2 Gange gift: 1. (1587) med Mette, Datter af Reinhold thor Smede, Raadmand i Flensborg; 2. (1596) med Catharina Jers, en tysk Kvinde, der var noget beslægtet med ham. C. H. efterlod en Søn af samme Navn, der ligesom Faderen studerede udenlands og efter ham overtog Apotheket i Odense, som han beholdt til sin Død 1640. Ogsaa denne gjorde sig fortjent som Legatstifter. Med ham uddøde Slægten Hamsfort paa Mandssiden her i Landet, men en kvindelig Descendent besad dog det gamle Apothek endnu i en Række Aar.

Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 690 ff.; 2. R. II, 457 ff. *H. F. Rørdam.*

Hanck, Marie Kirstine Henriette, 1807—46, Forfatterinde. Henriette H., hvis Forældre vare Adjunkt ved Odense Latinskole Johan Hendrik Trützchler H. og Madseline Antoinette f. Iversen (Bogtrykker I.s Datter), er 19. Juli 1807 født i Odense; hun var den ældste af 6 Døtre, alle livfulde, begavede Naturer, til hvilke Forældrenes levende Sans for Litteratur, Kunst og alt aandeligt Liv var gaaet i Arv. Tidlig droges ind i deres Kreds forskjellige betydelige Begavelser, blandt hvilke H. C. Andersen spillede en fremtrædende Rolle. Om H. H., der var noget vanfør, men havde et smukt, aandfuldt Aasyn, siger han, at hun var født med en Svanevinge. Hun frembragte en stor Mængde, saa godt som alle utrykte Digte og udgav i 1838 anonymt «Tante Anna, en Efteraarsskitse,» og i 1842 «En Skribentindes Datter», I—II. Begge disse Bøger har hun selv oversat paa Tysk, hvor de bære Titelen «Henriette Hancks Schriften», I—IV (1845—46). Den sidste af Fortællingerne er tillige oversat paa Svensk. Hun viser en med Fredrika Bremer beslægtet Aand og er for øvrigt paavirket af den Tids tyske Forfatterinder, som Caroline Pichler, Johanna Schopenhauer, Therese Huber osv. Hun døde ugift i Kjøbenhavn 19. Juni 1846.

Erslew, Forf. Lex. Breve fra H. C. Andersen. Andersens Saml. Skr. XVIII, 117 ff. XXI, 89 f. N. Bøgh, Signe Læssøe, navnlig S. 102 ff. *Nic. Bøgh.*

Hancke, Niels, f. 1837, Forfatter. H. er født 22. Okt. 1837 paa Gaarden Rottrup i Vendsyssel, som ejedes af hans Fader, Johan Adolf H. Da han var 7 Aar, mistede han sin Moder, Ane Kirstine f. Ellern, af en gammel vendsysselsk Selvejerslægt. Han blev Student fra Aalborg 1857 og studerede nogle Aar Jura, men hans Hovedinteresse var historiske Studier, især af Vendsyssels Fortid. Efter at have deltaget i Krigen blev han 1869 Inspektør ved Drengeasylskolen i Larslejstræde i Kjøbenhavn og 1877 ved Gratistskolen, men 1882 drog han til Amerika, hvor han siden har levet. Han har meddelt adskillige Bidrag til «Saml. t. jysk Hist. og Topogr.» og samlede i mange Aar til en systematisk Indholdsfortegnelse over historiske Bidrag i Tidsskrifter, der dog ikke blev fuldendt. Han har ogsaa udgivet Provst Fr. Schmidts Dagbøger (1868) og forskjellige mindre Sager, men mest Betydning have hans novellistiske Arbejder, hvoraf 2 Samlinger ere udkomne: «Skitser» (1879) og «Nord for Limfjorden» (1880), i hvilke han i en jævn og ukunstlet Stil giver tro og fængslende Skildringer af Livet og Tænkemaaden i hans Fødeegn tillige med fortrinlige Billeder af Naturen, for hvilken han har et aabent Blik. *O. Nielsen.*

Hanke, Carl, 1750—1803, Musiker, født i Roswalde i Mähren, kom, efter at have beklædt Musikdirektørposter dels i et adeligt Privatkapel i sin Hjemstavn, dels ved Theatret i Brünn og det Seylerske Theater i Hamborg, i Aaret 1786 i samme Egenskab til Hoftheatret i Slesvig, hvorfra han 1792 kaldtes til Flensborg for at oprette en Syngeskole og i det hele virke for Musikkens Udbredelse i denne By. Det lykkedes ham at faa dannet et Koncertinstitut og bygget en Koncertsal, til hvis Indvielse han komponerede en af Pastor Harries digtet Kantate, og hvor flere andre Værker af samme Forfatter og Komponist bleve opførte. Efter at han ved indtraadt Vakance var bleven ansat som Kantor, komponerede han fortrinsvis Kirkemusik. H. var i Besiddelse af et frugtbart, tidlig udviklet Kompositionstalent. I sin Ungdom dyrkede han især Instrumentalmusikken, og Antallet af hans herhen hørende Frembringelser i saa at sige alle Genrer var meget betydeligt. Ogsaa for Theatret har han komponeret en Del saa vel under sit Ophold i Slesvig og Flensborg som før denne Tid. Af hans Kompositioner udkom kun faa i Trykken. Den ældste af disse var Operetten «Robert und Hannchen», opført i Warschau o. 1781, trykt 1786; senere udgav han bl. a. «Gesänge und Chöre für Kenner und Liebhaber», I—IV

(1790—91), og «Gesänge und Lieder einheimischer Dichter», I—II (1798). H. var 2 Gange gift: 1. med Sangerinden Jfr. Stormkin, der døde i Slesvig 1789, 2. med den, ligeledes som Sangerinde, fordelagtig bekjendte Jfr. Berwald, hvem han ægtede i 1791. Han døde 10. Juni 1803.

Gerber, Neues Lex. der Tonkünstler. Kordes, Lex. der schlesw.-holst. Schriftsteller, med Foıtsættelse af Lübker og Schrøder. *V. C. Ravn.*

Hanneken, Anton Günther, —1738, Amtmand, var af en gammel, i Butjadinger Land hjemmehørende, oldenborgsk Familie, der har frembragt flere ansete Theologer, og vistnok Søn af Edvard H., Regeringsraad i Oldenborg og Forstander for Klosteret Blankenburg († før 1686). I ung Alder blev han knyttet til Enkegrevinde Sophie Cathrine af Oldenborgs Hof og beklædte 1692 Embedet som Amtmand over hendes Livgeding, Amtet Neuenburg. I denne Stilling forblev han til hendes Død 1696, da han i Forening med Drosten forseglede hendes Efterladenskaber. Han traadte derefter i dansk Tjeneste, blev 1698 udnævnt til Sekretær i tyske Kancelli og fik 1700 Titel af Kancelliraad. Forfremmet til Justitsraad 1705 var han sammen med Hagen og Rostgaard deputeret ved Arkivernes Ordning og traadte ved Christian Sehesteds Afgang som Gehejmesekretær i Spidsen for tyske Kancelli. 1707 blev han Etatsraad, men fratraadte allerede 6. Juli følgende Aar sit Embede og fik tillagt Pension. I nogle Aar levede han derefter som Privatmand paa sit Gods Hobenhausen i Oldenborg, som Faderen 1684 havde faaet til Len af Kongen. Omtr. 1712 traadte H. atter i Statstjenesten, som Viceamtmand over Segeberg, og blev 1720 virkelig Amtmand sammesteds. Han døde i Segeberg i Sept. 1738 som Konferensraad. H. ægtede 1706 Angelica Reimers (Datter af den rige Kjøbmand Nicolai R. i Kjøbenhavn), hvem han havde lært at kjende i hendes Stiffader, Hofpræst H. G. Masius' Hus. Hun overlevede ham og flyttede til Lybek.

Medd. fra Geheimeark. 1886—88 S. 130. *Louis Bobé.*

Hannemann, Daniel Vilhelm Rudolph, 1829—75, Civilingeniør og Landøkonom. Forældrene, Skomager Daniel H. og Marie f. Hansen, vare bosatte i Helsingør, hvor D. H. fødtes 16. Juni 1829. Han gik først i Helsingør Realskole og kom derefter til Kjøbenhavn, hvor han studerede ved Polyteknisk Læreanstalt og 1852 tog Examen i anvendt Naturvidenskab. En kort Tid var H. Lærer ved

Randers Latinskole, derefter arbejdede han som Ingeniør i Jylland, indtil han — med Understøttelse af det kongl. Landhusholdningsselskab, der ønskede at faa en dansk uddannet som Landbrugsingeniør — i 1857—58 foretog en Studierejse til Holland, Belgien, Tyskland og Frankrig. Hjemkommen ansattes han og virkede til 1862 som Docent i Landmaaling ved Polyteknisk Læreanstalt, hvorefter han arbejdede som Ingeniør ved Anlægget af den jysk-fynske Jærnbane. Da denne var bygget, begyndte H. sin Virksomhed som Landbrugsingeniør, særlig kastede han sig over Inddæmnings- og Udtørringsarbejder; han forestod saaledes Udtørringen af Bøtø Nor paa Sydfalster og Sjørring Sø i Thy samt efter Stormfloden 1872 Digebygningen paa Sydfalster. Efter J. C. Halds Død 1868 valgtes han til Sekretær i Landhusholdningsselskabet; ved Landmandsforsamlingen i Kjøbenhavn 1869 var han Medlem af en af Subkomiteerne og ved Landmandsforsamlingen i Nykjøbing paa Falster 1872 Sekretær.

H. var i Besiddelse af stor Forretningsdygtighed· og Energi. Som Landhusholdningsselskabets Sekretær overtog han Forretninger, der vare fremmede for hans tidligere Virksomhed, men hurtig arbejdede han sig saaledes ind i dem, at han gjorde udmærket Fyldest, og Liv og Fremgang afløste under ham den tidligere sindige Ro. — Vel gik H.s Interesse overvejende i praktisk Retning, dog har han ogsaa som Forfatter leveret Arbejder af Betydning for Landbruget. 1855 udgav han en Lærebog i «Landmaaling og Nivellering» samt en praktisk Anvisning i samme Fag, nærmest til Brug for Landmænd; Aaret efter oversatte han et tysk Værk om «Gødningsmidlerne, deres Virkning og Anvendelse», og senere skrev han «Vejledning til Dræningens Udførelse paa større og mindre Gaarde», der dog først blev udgivet efter hans Død af Landhusholdningsselskabet som kronet Prisskrift. Til «Tidsskrift for Landøkonomi» og «Ugeskrift for Landmænd» har han leveret forskjellige Afhandlinger. — H. ægtede 23. Maj 1863 Johanne Løv, Datter af Metal- og Klokkestøber B. L. Han døde uden foregaaende Sygdom 26. April 1875.

Ugeskrift f. Landmænd I, 1875. *H. Hertel.*

Hannover, Adolph, f. 1814, Læge. Han er født i Kjøbenhavn 24. Nov. 1814 og en Søn af Grosserer Moses Abraham H. og Fanny f. Goldschmidt. Dimitteret 1832 fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn (med Udmærkelse) kastede han sig over det natur-

historiske Studium og førtes der fra ind paa Medicinen. 1837 vandt han Universitetets Guldmedaille for en anatomisk Afhandling, det følgende Aar tog han medicinsk Examen, og 1839 erholdt han Licentiatgraden, ligeledes for en anatomisk Afhandling. 1840 prisbelønnede Videnskabernes Selskab hans Besvarelse af en anatomisk-fysiologisk Prisopgave. Allerede denne Afhandling viser en fordybet Indsigt i Betydningen af Mikroskopets Brug for anatomiske Undersøgelser; og navnlig for yderligere at uddanne sig i Mikroskopi, som han først af alle her hjemme havde kastet sig over med Energi, foretog han 1839—41 en Studierejse til Paris og Berlin, paa hvilket sidstnævnte Sted han i lang Tid arbejdede under Vejledning af den berømte Professor Johannes Müller, hvis banebrydende komparativ-anatomiske og i det hele biologiske Forskning netop særlig støttede sig til den af ham indførte methodiske Brug af Mikroskopet. I det af Müller udgivne Arkiv publicerede H. samtidig flere værdifulde Afhandlinger. Hjemkommen fungerede han 1841—44 som Kandidat ved Frederiks Hospital og konkurrerede i 1843 til det nyoprettede Lektorat i pathologisk Anatomi og almindelig Pathologi sammen med C. E. Fenger. Denne sejrede, men H. indstilledes paa Grund af sin viste videnskabelige Dygtighed til at erholde et Doktordiplom. I de følgende Aar optraadte han som Privatdocent i Anatomi og konkurrerede 1846 atter uden Held, denne Gang til et Lektorat i deskriptiv og mikroskopisk Anatomi, hvilket Ibsen erholdt. 1845—48 var han Reservemedikus ved Frederiks Hospital, og i denne Tid publicerede han sine første banebrydende litterære Arbejder, først og fremmest sit Skrift om Mikroskopets Bygning og dets Brug (1847), hvilket blev oversat i de fleste større Kultursprog; det efterfulgtes snart af et andet, ikke mindre betydningsfuldt Arbejde, om Øjet (1850), hvilket ogsaa udkom paa Tysk, samt af flere andre, der alle yderligere befæstede hans Ry og Avtoritet som meget fremragende biologisk Forsker.

Overhovedet blev hans senere Liv væsentlig den tilbagetrukne lærde Forskers og Forfatters, efter at hans Forventninger om akademisk Embedsvirksomhed vare glippede. Vel vedblev han ogsaa i den følgende Tid at beskæftige sig med praktisk Virksomhed af forskjellig Art. Han praktiserede som Læge lige til 1878, under den 1. slesvigske Krig fungerede han som Læge ved Centralkomiteen og som Overlæge ved et Lasaret i Kjøbenhavn. Derefter var han i en lang Aarrække Visitator ved de 2 store kjøbenhavnske Hospitaler, og i 1853 gjorde han Tjeneste som Koleralæge. Fra 1864

fungerede han en Aarrække som Viceformand i Centralkomiteens Sektion for Invalider og deres efterladte, og efter Etatsraad Schytz' Død 1884 beklædte han Posten som lægekyndig Konsulent for Bestyrelsen for de militære Underklassers Pensionering og for Invalideforsørgelsen indtil 1890. Men sin bedste og intensiveste Kraft satte han dog fremdeles med Forkjærlighed ind paa utrættelige videnskabelige Forskninger og Undersøgelser og deraf fremgaaede betydningsfulde litterære Arbejder, hvoraf han i sit lange Liv har publiceret et meget stort Antal, og det ikke alene paa sit oprindelige histologisk-anatomiske Hovedomraade, men tillige paa mange andre lægevidenskabelige ligesom ogsaa almindelig sociologiske Felter og til Dels med Benyttelse af Materiale netop fra hans praktiske Virksomhed. I sin 1882 udgivne Avtobiografi indordner han selv sin omfattende videnskabelige Forfattervirksomhed, bestaaende dels af selvstændige Monografier, dels af Tidsskriftsafhandlinger — næsten alt publiceret ogsaa i fremmede Sprog og til Dels i udenlandske Tidsskrifter —, under følgende 10 Rubrikker: 1. Mikroskopisk Teknik. 2. Anatomi og Fysiologi. 3. Øjet. 4. Pathologisk Anatomi og Teratologi. 5. Epi- og Entophyter, Helminther (et vigtigt herhen hørende Arbejde om Bændelorm hos Mennesket er udført i Forbindelse med nuværende Professor Krabbe). 6. Medicin og medicinsk Statistik. 7. Invalider og Resektionsresultater. De grundige Undersøgelser over sidstnævnte Æmne, der ogsaa udgaves paa Tysk, voldte heftige Angreb paa ham fra fremragende tyske Militærkirurgers Side, men han hævdede vedblivende med Vægt sit Standpunkts fulde Berettigelse. 8. Fattigvæsen og Hygiejne. 9. Aarsberetninger, kritiske Anmeldelser. 10. Afhandlinger af forskjelligt Indhold.

En saa fremragende og omfattende videnskabelig Forskning og Forfattervirksomhed maatte naturlig skaffe ham talrige Udmærkelser ikke blot fra Indlandet, men ogsaa og det fornemmelig fra de store Kulturlandes talrige videnskabelige Institutioner. Allerede 1852 erholdt han Diplom som Æresdoktor fra Universitetet i Groningen, 1853 blev han Medlem af det danske Videnskabernes Selskab, 1856 erholdt han Professortitelen og s. A. af l'institut de France den Monthyonske Pris for sine Undersøgelser af Øjet; atter i 1878 erholdt han den samme Pris. Talrige og det de anseligste videnskabelige Selskaber i Udlandet optoge ham efterhaanden som Medlem, i 1885 blev han membre correspondant de l'institut de France.

1890 udnævntes han til Etatsraad. — 1857 indgik han Ægteskab med Ida Sara Fridericia, Datter af Kjøbmand Heyman F.

Avtobiografi (Aftryk af Erslews Forf. Lex. med Tilføjelser), 1882. Carøe og Selmer, Den danske Lægestand, 6. Udg. *Jul. Petersen.*

Hannover, Emil, f. 1864, kunsthistorisk Forfatter, er Søn af ovennævnte. Han er født i Kjøbenhavn 27. Sept. 1864. Efter at være bleven undervist i Efterslægtselskabets Skole var han i o. 4 Aar Elev af Kunstakademiet, men forlod dette for udelukkende at vie sig til Studiet af Kunstens Historie og offentliggjorde allerede i en Alder af 20 Aar sin første originale Afhandling, der tryktes i Tidsskriftet «Hjemme og ude» og handlede om «Krøyer og den danske Malerkunst». I 1885 rejste han første Gang udenlands; siden foretog han aarlig Studierejser til Tyskland, Frankrig, England og Italien. Hans første Forskninger gjaldt væsentlig Rokokotidens Kunst og Kultur og gave sig Udslag dels i forskjellige Afhandlinger om det 18. Aarhundredes Arkitektur og Kunsthaandværk, dels i en paa indtrængende og selvstændige Studier grundet Bog om «Watteau, hans Liv, hans Værk, hans Tid» (1888, oversat paa Tysk); senere har han mest syslet med moderne Kunstnere; særlig har han interesseret sig for den mere eller mindre abnorme eller dog væsentlig pikante Kunst. Flertallet af hans Afhandlinger er trykt i forskjellige Tidsskrifter samt i Dagbladet «Politikken». — I 1887 ægtede han Alice Ruben. *Sigurd Müller.*

Hannover, Harald Immanuel, f. 1861, Polytekniker. Han er født 17. Maj 1861 i Kjøbenhavn og Søn af ovennævnte Etatsraad A. H. Efter at have gjennemgaaet Efterslægtselskabets Realskole tog han 1876 Præliminærexamen, 1877 Adgangsexamen til Polyteknisk Læreanstalt og 1878 Tillægsexamen for at blive Student. 1879 blev han Cand. phil. og 1884 polyteknisk Kandidat i Mekanikken. I det følgende Aar lærte han Maskinhaandværket i Jærnbanernes Maskinværksted, og i 1885—86 var han dels Konstruktør hos Firmaet Bonnesen & Danstrup, dels paa Studierejser i Tyskland, Frankrig og England. I de følgende 2 Aar var han i Vintermaanederne Lærer i Maskinlære ved det tekniske Selskabs Skole, medens han om Sommeren studerede Landbrugsmaskiner. 1888 blev han Docent i Teknologi ved den polytekniske Læreanstalt og som saadan Medlem af Betænkningsudvalget for Patentsager. Ved den nordiske Udstilling i 1888 var han virksom ved Maskin-

afdelingens Ordning og Medlem af Bedømmelsesudvalget for industrielle Maskiner. S. A. udgav han en Bevægelseslære til Brug for tekniske Skoler, Maskinister og Konstruktører. Han har desuden skrevet forskjellige Tidsskriftsartikler. *C. Nyrop.*

Hans, 1455—1513, Konge, Søn af Christian I og Dronning Dorothea af Brandenborg, var født 5. Juni 1455. Om hans Opdragelse vides intet. Allerede som 1aarigt Barn var han 1456 bleven valgt til Tronfølger af det danske Rigsraad, og i Jan. 1458 havde det norske og svenske Rigsraad ligeledes anerkjendt ham som Tronfølger i Norge og Sverige. 1477 var han bleven forlovet med Christine af Sachsen (III, 571); Brylluppet holdtes i Kjøbenhavn 6. Sept. 1478. Ogsaa af de slesvigske og holstenske Stænder var han (1466) bleven anerkjendt som sin Faders Efterfølger, hvis han ved Faderens Død var dennes eneste Søn; var der flere Sønner, skulde Sagen nærmere ordnes ved en Sammenkomst mellem Medlemmer af det danske Rigsraad og Raader fra Hertugdømmerne. Da Kong Christian i Aaret 1471 fik en Søn, Frederik, kom disse Bestemmelser til at træde i Kraft ved hans Død 21. Maj 1481. Da der ogsaa i Sverige var foregaaet store Begivenheder siden Mødet i Skara 1458, og Sten Sture nu i længere Tid havde været Rigsforstander i dette Land, varede det uagtet de mange Forpligtelser, der vare indgaaede, længe, inden H. blev anerkjendt som Herre i de forskjellige Lande. Først 5. Maj 1482 blev han hyldet som Konge i Danmark paa en Rigsdag i Kalundborg, da man ikke vilde udsætte Sagens Afgjørelse i Danmark længere; og da Enkedronning Dorothea tillige med en Del af det holstenske Aristokrati ønskede, at hendes yngste Søn, Frederik, skulde have begge Hertugdømmerne, men Kongen ikke vilde opgive sin Ret til Landene, enedes man til sidst om at hylde begge Brødre i Forening, hvilket fandt Sted i Kiel 12. Dec. 1482, hvorpaa senere en Deling af Landene skulde foretages, naar Frederik var bleven myndig. Delingen foretoges derpaa 10. Avg. 1490, hvorved Kongen fik den saakaldte segebergske Del med Segeberg, Rensborg, Oldeslo m. m. i Holsten og det mellemste Slesvig med Flensborg og Aabenraa samt Als, Ærø og Femern m. m. Ridderskabets Korporation forblev udelt og stod under begge Fyrsters fælles Regering.

Ogsaa i Norge havde der vist sig Vanskeligheder ved Kong H.s Tiltrædelse af Regeringen, i det Ærkebiskop Gaute var traadt i Forbindelse med Sten Sture. Dog lykkedes det paa et Møde i

36*

Halmstad i Jan. 1483 at faa det norske Rigsraad til at anerkjende H. som Konge, hvorpaa denne 1. Febr. i Halmstad udstedte en fælles dansk-norsk Haandfæstning. Han blev derpaa kronet i Kjøbenhavn af Ærkebiskop Jens Brostrup 18. Maj og i Throndhjem af Ærkebiskop Gaute 20. Juli. Ogsaa det svenske Rigsraad lovede paa et Møde i Kalmar 7. Sept. 1483 at antage Hans som Konge, saaledes at Haandfæstningen af 1. Febr. med enkelte Tilføjelser ogsaa skulde gjælde for Sverige, men Sten Sture forstod stadig at drage den endelige Ordning i Langdrag.

H. var saaledes endelig paa lovlig Vis bleven Konge i Danmark og Norge og Hertug i sin Del af Slesvig og Holsten. Her følte hans Broder, Hertug Frederik, sig dog i den følgende Tid stadig forurettet; han gjorde ogsaa Fordring paa Dele af Norge og af Danmark, uden dog at kunne sætte sine Fordringer igjennem. Efter den Tids Anskuelse havde han maaske ikke helt Uret, især da Forbundsakten i Bergen af Aar 1450 gav den afdøde Konges yngre Sønner Udsigt til Forsørgelse af Rigerne; men om en Deling af Landene kunde der efter dansk Ret ikke være Tale. I ethvert Tilfælde fremkom herved en Spaltning i Kongeslægten, der skaffede Kong H. mange Bryderier. Hans Regering var stadig optagen af Forholdet til Broderen og til Sverige. Ogsaa over for dette Land opgav han aldrig sin virkelige eller formentlige Ret; men Sværdet drog han først, da der 1497 var udbrudt indre Splid mellem Sten Sture og en Del af de verdslige eller gejstlige Stormænd. Efter 16 Aars trættende Underhandlinger førtes Kampen nu med stor Kraft og førte til, at Kongen endelig blev hyldet og kronet i Stockholm 26. Nov. 1497 som Sveriges Konge. Maalet var saaledes naaet, de 3 Unionsriger vare atter samlede under én Konge; men det varede kun kort. Efter det uheldige Tog til Ditmarsken 1500 fik Sten Sture atter Magten i Sverige. De følgende Aar af Kongens Regering vare derfor en uafbrudt Kamp om Gjenerobringen af Sverige, hvortil der kom Uroligheder i Norge og en ødelæggende Søkrig med Lybek, der ikke vilde opgive Handelen paa Sverige. Under disse Kampe viste Kongen stadig stor Udholdenhed, og blandt hans Fortjenester maa ikke glemmes, at han blev Gjenskaberen af en dansk Flaade. Men Unionens Gjenoprettelse oplevede han ikke.

I den indre Styrelse mærker man i meget en ny Tids Nærmelse. Jævn af Sæder, som Kongen var, viste han ikke ringe Interesse for Borgerstanden; ikke blot lod han, om end kun i

meget kort Tid, sin egen Søn opdrage i et borgerligt Hus, men ogsaa hans Love vidne om hans Iver for at bringe Orden og større Retssikkerhed i mange Forhold. De højere Stænder vare ham ikke ubetinget gunstig stemte. Kirken frygtede, især i hans tidligere Aar, for Overgreb; verdslige Klosterforleninger bleve hyppigere, og under de store Stridigheder, som Ærkebiskop Birger havde med det skaanske Aristokrati, mærker man ikke noget til Kongens Indgriben; tvært imod søgte han selv at gjøre Kronens Ret til Ærkestolens vigtigste Ejendom, Øen Bornholm, gjældende, hvilket dog blev afværget. Ogsaa Adelen viste sig af og til misfornøjet. Strax efter Ditmarskertoget skulle Rigshofmesteren Poul Laxmand og flere Adelsmænd have brugt ærerørige Udtryk om Kongen, ja beskyldtes endogsaa for at være traadte i Forbindelse med Sverige. I det hele taget optraadte H. ved enkelte Lejligheder med Kraft mod ustyrlige Adelsmænd. Hans Adfærd mod Poul Laxmand, der efter at være bleven myrdet blev anklaget for Højforræderi og Majestætsforbrydelse, og hvis Godser alle konfiskeredes, kastede ikke uden Grund en Skygge paa Kongens Karakter, selv om Poul Laxmand maaske ikke har været helt uskyldig. Ogsaa flere andre Adelsmænd, som Rigsraaden Niels Hack og den norske Rigsraad Knud Alfsen, bleve dræbte, uden at der fulgte Straf efter. Vel er der ingen Grund til at anse Kongen for delagtig i disse Mord; men hvor stor Adelens Forbitrelse herover var, viste sig i de Klager, der efter hans Død fremførtes over, at Haandfæstningen i mange Punkter var overtraadt. I Danmark hævedes hans Minde imidlertid snart ved Sønnen Christian II's egenmægtige Færd, og man begyndte at se hen til Faderens Regeringstid som den gode gamle Tid, og han selv kom, maaske i højere Grad, end det i Virkeligheden var Tilfældet, til at staa for Erindringen som den milde og godmodige Fyrste i Modsætning til Sønnen. Hertil kom hans Jævnhed i Omgang, hans Danskhed som den første indfødte Konge siden Valdemar Atterdag, hans Interesse for Musik og lignende Adspredelser. Til Trods for alt dette sporer man dog allerede i hans Regeringstid adskillige Træk, der henlede Tanken paa Sønnen; men det er endnu kun den ringe Begyndelse; Nytidens store Krav havde endnu ikke ret gjort sig gjældende, og i det hele holdtes Uretfærdigheden og Vilkaarligheden nede ved Faderens medfødte Godmodighed, hvorom ogsaa de billedlige Fremstillinger, man har tilbage af Kongen, bære Vidnesbyrd. — I Sverige derimod bedømte man Kong H. strængt; man klagede over Troløshed og

Brud paa indgaaede Løfter; men under de vanskelige og stadig vexlende Forhold i dette Land var det ofte næsten en Umulighed for de styrende at holde de mange forskjellige Løfter, der vare afpressede dem. Ogsaa fra Sverige lyder stærkest Spotten over Kongens Forhold til en af Dronning Christines Hofdamer, Jomfru Edele Jernskjæg, der blev gift med Lensmanden paa Vordingborg Torbern Bille, uden at Kongens Forhold til hende derved afbrødes. Mere billigtænkende svenske Krønnikeskrivere, som den bekjendte Reformator Olaus Petri, indrømme dog, at Kongens Regering i Sverige i det hele var ulastelig; men det hadskeste Billede af Kongen udkastedes senere af den fordrevne svenske Ærkebiskop Johannes Magnus Gothus, hvilket atter fremkaldte Hans Svanings bekjendte Gjendrivelse og Skildring af Kongen, der blev Grundlaget for den senere Bedømmelse af Kongen i den danske Historie. Selv Svaning kan dog ikke ganske kaste Kjærlighedens Kaabe over Kongens Karakter, men fremhæver hans Melankoli, der dog mere synes at have været en Følge af forskjellige Handlinger (Renteskriveren Anders, Poul Laxmand) end Motivet til disse.

Kong H. døde i Aalborg 20. Febr. 1513, i sit 58 Aar, af en Sygdom, han havde paadraget sig ved, at hans Hest under en Rejse i Jylland var styrtet med ham ved Overgangen over den af Regnskyl stærkt opsvulmede Skjern Aa. Han begravedes i Graabrødrenes Klosterkirke i Odense, hvor hans Enke oprejste pragtfulde Mindesmærker over ham (nu i St. Knuds Kirke, jvfr. III, 573). — Med sin Dronning havde han 5 Børn, af hvilke de 3 døde i en ung Alder; kun Sønnen Christian II og Datteren Elisabeth (IV, 495) overlevede Forældrene.

Werlauff, Monumentet over Kong H. og Dronn. Christine i St. Knuds Kirke. Allen, De tre nord. Rigers Hist. I. C. Paludan-Müller, De første Konger af den oldenborgske Slægt. *A. Heise.*

Hans, 1518—32, Christian II's og Dronning Elisabeths ældste Barn, fødtes 21. Febr. 1518 og fulgte 1523 Forældrene i Landflygtigheden. Han opdroges i Nederlandene, dels hos Forældrene, dels hos Dronningens Faster, Regentinde Margrethe, i Begyndelsen undervist af forskjellige danske Mænd (Claus Pedersen, Christiern Vinter, Poul Kempe), senere, da Børnene efter Dronningens Død i Jan. 1526 vare tagne fra Faderen, af paalidelige katholske Lærere under Regentindens Opsyn. Han skildres som et opvakt og velbegavet Barn. Da Christian II drog til Norge, hvor han 5. Jan. 1532 i

Oslo fik det norske Rigsraad til at anerkjende Sønnen som Arveherre og Konge efter Faderen, tog Kejser Carl V sin unge Søstersøn med sig til Regensburg, hvor han døde 11. Avg. 1532, en eller to Dage efter at Faderen var bleven indesluttet paa Sønderborg. Kejseren havde faaet den unge Prins meget kjær; hans tidlige Død var til ubodelig Skade for Christian II's Sag. Han jordedes hos sin Moder i St. Petri Klosterkirke ved Gent, hvorfra Benene 1883 førtes til St. Knuds Kirke i Odense. *A. Heise.*

Hans, 1583—1602, yngste Søn af Kong Frederik II og Dronning Sophie, blev født 26. Juli 1583 paa Haderslevhus. Efter at hans Broder Christian IV's Opdragelse var afsluttet, havde han en Tid dennes Lærer Hans Mikkelsen til Præceptor. 1597 sendtes han til Universitetet i Strasburg for at studere, men han kan kun have været der kort og fulgte i de følgende Aar Christian IV paa flere Rejser, bl. a. 1598 til Ditmarsken og 1601 til Norge. I Nov. 1601 blev han gjort væragtig af Kongen og foretog derpaa en Rejse til Tyskland, Frankrig og de spanske Nederlande; han opholdt sig nogen Tid ved Henrik IV's Hof og deltog derefter paa spansk Side i Belejringen af Ostende. Her fra kaldtes han dog snart hjem. Forhandlingerne mellem Christian IV og den russiske Zar Boris Feodorowitsch Godunov havde nemlig i Dec. 1601 ført til Afslutningen af en Overenskomst, hvorefter H. skulde ægte Zarens Datter Xenia og have store Besiddelser i Rusland. Der dreves nu med Kraft paa Forberedelserne til Bryllupsrejsen; Rigsraaden Axel Gyldenstjerne blev Hertugens Overhofmester, desuden skulde han ledsages af 2 andre Rigsraader, Axel Brahe og Christian Holck, og et Følge paa ikke mindre end 180 Personer. Fra begge Staters Side forbandtes der politiske Hensigter med det paatænkte Ægteskab; Christian IV havde tillige den Hensigt at affinde sin Broder med Hensyn til hans Arvekrav, og 1. Avg. 1602 undertegnede H. ogsaa et Aktstykke, hvorved han til Gunst for Kongen gav Afkald paa al den Ret, han maatte have til en Del af Hertugdømmerne Slesvig og Holsten; til Gjengjæld lovede Kongen ham at bestride alle Udgifterne ved Rejsen og at betale ham 60000 Rdl. Samme Dag gik H. om Bord paa den Eskadre, der skulde føre ham til hans Bestemmelsessted; Christian IV skiltes fra ham med Taarer i Øjnene. 10. Avg. kom han til Narva; Rejsen igjennem Rusland var forbunden med adskillige Besværligheder, og først 19. Sept. naaede han Moskov. Han modtoges med Venlighed af Zaren, men russisk Etikette

spærrede ham Adgangen til at tale med eller endog se sin Brud, der omtales som en blændende Skjønhed. Tiden gik hen med vidtløftige Formaliteter; da blev Hertugen syg i Midten af Okt. Zaren fordoblede sin Venlighed, sendte ham sine tyske Læger og mere plagede end gavnede ham med uafbrudte Forespørgsler til hans Befindende. 28. Okt. 1602 afgik han ved Døden; hans Lig bisattes i den tyske Kirke uden for Moskov. Først 1636 førtes det til Narva og der fra det følgende Aar til Danmark, hvor det fik Plads i Roskilde Domkirke.

Hist. Calender I, 73 ff. *J. A. Fridericia.*

Hans, Prins af Glücksborg, f. 1825. H., 6. Søn af Hertug Frederik Vilhelm Poul Leopold af Glücksborg og Caroline Louise af Hessen og yngre Broder til Kong Christian IX, er født 5. Dec. 1825 paa Gottorp Slot og døbt med Navnet Johan, opkaldt efter sin Stamfader Hertug Hans den yngre. Efter at Christian VIII 1842 havde bestemt, at Prinsen skulde træde i preussisk Militærtjeneste, tog han samme Foraar Officersexamen i Berlin og udnævntes 20. Juni til Sekondlieutenant i det 27. preussiske Infanteriregiment i Magdeburg. Her gjorde han Tjeneste i 2 Aar, studerede 1844—46 i 3 Semestre Cameralia ved Bonns Universitet og kom 1847 til det preussiske Gardedragonregiment i Berlin. Med dette deltog han i Undertrykkelsen af Opstanden i Berlin 1848, gjorde derefter Tjeneste ved forskjellige Afdelinger, avancerede 1854 til Ritmester og blev Aaret efter sat à la suite med Majors Karakter. Han tog nu Ophold i Danmark. 1862 blev der med Kong Carl XV truffet Aftale om Prinsens Ansættelse i den svenske Hær, hvorpaa han efter Frederik VII's Løfte skulde være overgaaet i den danske Hær. Men da Prins Vilhelm modtog den græske Krone, bestemte Frederik VII, at Prins H. skulde ledsage den unge Konge til Grækenland. Ogsaa denne Plans Udførelse blev forhindret ved Kongens Død. Da Krigen udbrød 1864, forlangte og fik H. sin Afsked i Preussen og blev 29. Febr. af sin Broder Kongen udnævnt til Oberstlieutenant à la suite i Kavalleriet og 9. Marts til Elefantridder. Han repræsenterede Kongen ved Prinsen af Wales' ældste Søns Daab 10. Marts i London, hvor han traf sammen med Kong Leopold I af Belgien, og blev som Følge heraf ud paa Sommeren sendt til Brüssel for at formaa Kong Leopold til at intervenere i den dansk-tyske Strid til Gunst for Danmark. 1865 udnævntes han til Oberst, 1867 til Generalmajor. Fra Marts til Nov. 1867 forestod han Re-

gentskabet i Grækenland under Kong Georgs første Fraværelse fra Landet paa en Tid, da Forholdene vare særdeles vanskelige paa Grund af den kretensiske Opstand. *H. R. Hiort-Lorenzen.*

Hans (den ældre), Hertug af Slesvig og Holsten, 1521—80. Hertug Hans (han skriver sig selv Johanns) var ældste Søn af Kong Frederik I og hans anden Hustru, Dronning Sophie, og fødtes 29. Juni 1521. Allerede som 5 Aars Dreng fik han den bekjendte Peter Svave til Lærer; han var en velstuderet pommersk Adelsmand, der i Wittenberg havde sluttet sig nøje til Luther og derpaa var traadt i Kong Frederiks Tjeneste; han var baade Diplomat, Professor ved Universitetet i Kjøbenhavn og Sønnens «Skolemester»; en Medhjælper, Hermann Bonn, udførte den daglige Lærergjerning, især naar Peter Svave var fraværende i diplomatiske Ærender.

Hertug H. syntes bestemt til at spille en større Rolle end den, som i Virkeligheden senere tilfaldt ham. Det danske Rigsraad, som havde lovet Kongen at tage en af hans Sønner til Konge efter hans Død, ønskede ikke at kaare den ældste, Hertug Christian, da han ved Faderens Tronbestigelse alt havde naaet den voxne Alder og ikke lagde Skjul paa sit udanske Sindelag. Rimeligvis har ogsaa Dronningen søgt at virke for sin Søn med Tilsidesættelse af den 18 Aar ældre Broder. Alt i Aaret 1528 henvendte Rigsraadet sig til Kongen for at opfordre ham til at sende den da 7aarige Prins til Kongeriget, men først flere Aar senere, som det synes i Foraaret 1531, blev der gjort Alvor af dette Skridt. Hertug H. havde fra nu af Ophold paa Kjøbenhavns Slot og fik en kongelig Opfostring sammen med danske Adelsmænds Sønner; Peter Svave var den Gang Universitetets Rektor. Noget senere, som det synes henimod Slutningen af 1532, udnævntes Ridderen Oluf Nielsen Rosenkrantz til Vallø til hans Hofmester; han var en Mand af den gamle Skole og ivrig Katholik, men havde altid været Kong Frederik hengiven. Rimeligvis var denne Udnævnelse fremkaldt ved Forhandlinger med Rigsraadet, hvis Flertal var katholsk, men nu efter Kong Christian II's Fængsling og hans eneste Søns Død var villigt til formelt at vælge H. til Tronfølger; det blev bestemt at holde en fælles dansk-norsk Herredag i Juni 1533 i Nyborg, blandt andet for at foretage dette Valg. Før dette kunde ske, døde imidlertid Kong Frederik paa Gottorp (10. April), hvorefter de østdanske Rigsraader holdt et foreløbigt Møde i Kjøbenhavn. Hertug H. rettede her en Skrivelse til de forsamlede Raader, i

hvilken han helt lagde sin Sag i deres Haand, saaledes som hans Fader havde paalagt ham, og disse skreve atter i hans Navn til Biskoppen i Slesvig og Hertugdømmernes Raad om at varetage hans Arveret til disse. Hertug Christian optraadte imidlertid med den største Loyalitet mod sine yngre Brødre, i det han strax tog Landene i Besiddelse til fælles Haand og paa den kort efter indkaldte Landdag lod sig hylde i eget og alle 3 Brødres Navn. Samme Loyalitet viste han over for Kongerigerne, i det han beskikkede Landmarskallen Melchior Rantzau og Ridderen Wulf Pogwisch til at møde paa Herredagen, der i Juni afholdtes i Kjøbenhavn uden de norske Raaders Deltagelse, for at opfordre denne til at vælge en af den afdøde Konges Sønner, — foretrak de H., som var hos dem, tilbød han at overtage Formynderstyrelsen i Forening med Raadet. Som bekjendt udsattes imidlertid Kongevalget til et senere Møde, og Hertug H. fjærnedes fra Hovedstaden, i det hans Hofmester beskikkedes til Lensmand i Nyborg, hvorhen Prinsen fulgte ham.

Her var han i det følgende Aar, indtil Efterretningen om Kjøbenhavns Indtagelse i Juli 1534 kom til Fyn; da førte Oluf Rosenkrantz ham tillige med Peter Svave og hans adelige Tjenere til Sønderborg; de droge gjennem Fyn, forklædte som Bønder. I de samme Dage gik Udsigten til en Gang at bestige Tronen tabt for ham, i det de protestantiske Rigsraader vare traadte i Underhandling med Hertug Christian og under Indtrykket af Begivenhederne paa Sjælland valgte ham til Konge. Da denne efter Krigens Slutning foreslog sin Broder til Tronfølger, nægtede Rigsraadet at gaa ind herpaa og kaarede Kongens Søn Frederik (II). I Foraaret 1537 var Peter Svave fratraadt sin Stilling som Lærer, og H. har i disse Aar vistnok haft Ophold hos sin Moder, der havde Enkesæde i Kiel. Svave takker ham i et Brev for den Anbefaling til Kongen, som han har givet ham, og beder ham vedligeholde sine Kundskaber i Latin ved Siden af de Færdigheder, han videre skal tilegne sig. I det følgende Aar fulgte han sin Broder til Forhandlingerne i Schmalkalden, og rimeligvis her fra begav han sig til sin Søsters Mand, Hertug Albrecht af Preussen, i Kønigsberg, hos hvem han yderligere skulde uddannes i ridderlige Færdigheder.

Rimeligvis til Julen 1542 vendte H. tilbage til Hertugdømmerne, ledsaget af nogle preussiske Raader, ligesom ogsaa den yngre Broder Adolf nu kom hjem fra Kejserens Hof. Efter Nytaar holdtes der

et Møde med Hertugdømmernes Raader tillige med tilkaldte Rigsraader, i det Kongen vilde foreslaa en Deling af Hertugdømmerne. Denne blev dog endnu opsat indtil videre, dels fordi der truede nye Farer fra Kejserens Side, dels fordi de unge Herrer kjendte saa lidt til deres Land; det blev derimod bestemt, at de nu skulde blive i Landet og have fælles Husholdning, hvorhos H. skulde være Statholder og forestaa Styrelsen i Kongens Navn. Den første Kopibog over hans udfærdigede Regeringsbreve er indrettet i Rensborg Søndagen Invocavit (11. Febr.) 1543. Den følgende Tid gik med stadigt Krigsberedskab, indtil Freden i Speier 23. Maj 1544 gjorde en Ende paa Stridighederne med Carl V. Samme Sommer foretoges Hertugdømmernes Deling paa en Landdag i Rensborg 9. Avg.

Ved Delingen fik Hertug H. sin Hovedlod i Nordslesvig: Haderslev, Tørning og Tønder Len med Løgum Kloster. Dertil Øerne Nordstrand og Femern samt Rensborg Amt og Bordesholm Kloster i Holsten. Han tog Bopæl paa Haderslevhus, et lille Slot vest for Staden, det samme, paa hvilket hans Farfader, Christian I, havde modtaget Danmarks Krone. Som Hertug indtog han en mæglende Stilling mellem sine Brødre, den retsindige Christian III og den stridbare Adolf af Gottorp, og ved sin Opfostring i Danmark blev han efter Samtidens Vidnesbyrd «et Baand mellem Danmark og Holsten». Han var dog ingenlunde ligegyldig for sine egne Interesser, men forfulgte dem med Ihærdighed; saaledes drog han Femern fra Fyns og Tørning Len fra Ribe Stift; han modsatte sig i mange Aar Anerkjendelsen af sin Lenspligt til Riget, og han deltog i Erobringen og Delingen af Ditmarsken (1559). I det hele var han dog en fredsommelig og retsindig Mand, der med stort Alvor tog sig af sine Undersaatter og med Iver sørgede for deres timelige og aandelige Vel. Retsforfatningen var stadig Gjenstand for hans Omsorg; baade Femern og Nordstrand fik en ny Landret, som afskaffede mange gamle Misbrug, og talrige Forordninger udgik for de andre Dele af hans lille Hertugdømme. Ved Siden heraf tog han sig med Iver af Kirkeforholdene og Skolevæsenet; han oprettede et Gymnasium i Haderslev, og Klosteret i Bordesholm omdannedes til et Pædagogium; dets Midler bleve senere Grundlag for Universitetet i Kiel. Ogsaa Fattigplejen tog han sig af, og Kollegiatgodset i Haderslev henlagdes til et Hospital. Hans Regering har i det hele en ikke ringe Lighed med Broderens i Danmark; de hørte til den Slægt af Regenter, der var opvoxet i Reformationens strænge Aand.

Hans private Liv synes at have været en Blanding af gammeldags Tarvelighed og Renæssancetidens solide Livsglæde. Han naaede aldrig at blive gift; i hans Ungdom var der Tale om flere fornemme Partier, bl. a. med Maria Stuart; senere slog han sig til Ro, indtil han efter Broderens Død tænkte paa at ægte hans Enke, Dronning Dorothea, der var 10 Aar ældre end han. De vare selv enige om Sagen, men bøjede sig for de kirkelige Betænkeligheder og hendes Børns Uvilje. Ved samme Tid byggede H. sig et nyt Slot i Haderslev, paa Holmen «Naffet» øst for Byen (1557—62); det kaldtes i hans Tid «Hansborg», senere Haderslevhus. Med Dronningen, der havde sit Sæde paa Koldinghus og Sønderborg, stod han i stadig venskabelig Forbindelse.

Lensforhandlingerne med Kongen, der vare paabegyndte 1546, fortsattes i de følgende Aar og endte omsider med Forliget i Odense 20. Marts 1579, hvorved Hertugerne anerkjendte deres Lenspligt og fastsloge Begrænsningerne for Slægtens Arveret til Sønderjylland. Forleningen fandt Sted Aaret efter i Odense (3. Maj 1580). Ved denne Lejlighed bleve Lensfanerne baarne frem af Hertugernes Repræsentanter; den, som særlig gjaldt Hertug H., var ved en Forseelse slaaet galt paa Stangen, saa Vaabenmærket stod paa Hovedet. Deraf spaaede man ham efter Middelalderens Symbolik en snarlig Død. Samme Efteraar hensov han uden foregaaende Sygdom, Natten mellem 1. og 2. Okt. (1580). Han jordfæstedes i Slesvig Domkirke ved Siden af sin Fader, Kong Frederik I. Stridighederne om hans Arv endte med, at Broderen, Hertug Adolf, fik alt Løsøret, medens Lensgodset deltes mellem ham og Kong Frederik II (19. Sept. 1581).

Hist. Tidsskr. 4. R. VI. Kirkehist. Saml. 3. R. I. Zeitschrift f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XVI og XVII. *A. D. Jørgensen.*

Hans (den yngre), Hertug af Sønderborg, 1545—1622, Søn af Kong Christian III og Dronning Dorothea og født paa Koldinghus 25. Marts 1545. Sammen med sin ældre Broder Magnus havde han til «Tugtemestre» Tyskeren Lucas Bacmeister (I, 392) og den danske Kasper Mule, senere Domprovst i Ribe. Han forblev efter Faderens Død (1559) hos sin Moder, der havde Enkesæde paa Koldinghus og Sønderborg, indtil Broderen Kong Frederik II 27. Jan. 1564 sluttede en Overenskomst med ham om deres Fædrenearv i Hertugdømmerne; H. fik en Tredjedel af den kongelige Del, bestaaende af Als, Ærø og Sundeved i Slesvig og Pløen i Holsten, henholdsvis

Moderens og Farmoderens Enkesæde, samt Klosteret Ahrensbøk, der endnu var beboet af Munke. Foreløbig maatte han altsaa lade sig nøje med det aarlige Deputat, som Kongen paatog sig i Vederlag, 8000 Mark lybsk for Als og 1396 Mark for Pløen, medens Landdagen bestemt nægtede at anerkjende ham som regerende Herre. Han drog derpaa udenlands og opholdt sig med et Følge af 5 Adelsmænd bl. a. hos sin Svoger Kurfyrst August af Sachsen. I Aaret 1568 døde hans Farmoder, og han tiltraadte nu sin Arv i Holsten og indgik 19. Sept. s. A. Ægteskab med Elisabeth af Brunsvig-Grubenhagen. 1571 døde Moderen, hvorefter Als tilfaldt ham. 10 Aar efter kom hertil ved Skiftet efter Hans den ældre Ryd Kloster i Slesvig og Reinfeld i Holsten.

H. var i høj Grad betaget af hin Tids Mani for at samle Bøndergods og afrunde sine Besiddelser, og han foretog derfor en Række Mageskifter af Strøgods, ligesom han i en Række Aar forfulgte det Maal at kjøbe Adelen ud, især af Als og Sundeved. Saaledes erhvervede han Rønhave, Gammelgaard, Rumohrsgaard, Østerholm og Melsgaard paa Als, Ballegaard og Avnbøllund i Sundeved, Lundsgaard, Nybøl, Nørgaard og Unnevad i Angel foruden mange andre Ejendomme. End videre lod han i Sundeved oprette 2 nye Avlsgaarde, Sandbjærg og Skjelgaard, paa Kegenæs, der den Gang var en eneste Skov, Hjortholm. Ryd Kloster lod han nedrive og Slottet Glücksborg opføre paa dets Sted. Ogsaa i Holsten foretog han store Udvidelser. I sit Testamente opregner han Godskjøb til o. 700000 Rdl.s Værdi. Dertil kom, at han lod Skove rydde og nedlagde Bøndergaarde for at udvide Hovedgaardenes Drift; den tidligere frie Bondestand i hans Amter blev tvungen til Hoveri og bunden til Stavnen paa en Maade, som hidtil havde været ukjendt.

Med en lignende Energi, men mindre Held, arbejdede han for sin Anerkjendelse i Lighed med «de regerende Herrer», som Kongen og Hertugen af Gottorp kaldtes. Ligesom Landdagen nægtede at hylde ham, saaledes var han bleven udelukket fra Hertugdømmernes «Fællesregering», og Forliget i Odense, som ordnede Lensforholdet og Arveretten (1579), sluttedes uden hans Deltagelse. Derved var hans Arveret til Sønderjylland tabt for hele den Tid, i hvilken der levede Mænd af Kongens og Gottorpernes Slægt. Det samme blev i Virkeligheden Tilfældet for Holstens Vedkommende, skjønt han opnaaede kejserlige Domme i modsat Retning, hvorimod det lyk-

kedes ham at erhverve samme Arveadkomst til Oldenborg og Delmenhorst som de regerende Linjer.

Af sit første Ægteskab havde Hertug H. 14 Børn; deres Moder døde 11. Febr. 1586. Derefter ægtede han 14. Febr. 1588 Agnes Hedevig af Anhalt, der var næppe 15 Aar gammel og ikke des mindre Enke efter Kurfyrst August af Sachsen. Hun fødte ham 9 Børn og døde 3. Nov. 1616. Af de 23 Børn vare 11 Sønner. Ved Testamente delte han sine Lande i 5 smaa Fyrstendømmer: Ærø, Sønderborg, Nørborg, Glücksborg og Pløen, hvorved enhver Udsigt til at hævde Slægtens Jævnbyrdighed med de regerende Herrer gik tabt. Han døde paa Glücksborg 9. Okt. 1622. Ved hans Bisættelse i Sønderborg Slotskapel vare Kong Christian IV og hans ældste Søn tilstede.

Gude, Halbinsel Sundewitt S. 136 ff. F. v. Krogh, Gesch. des Hauses Holstein-Sonderburg S 7 ff. Allg. Deutsche Biographie XIV. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. X, 305 ff.

A. D. Jørgensen.

Hans Adolf, Hertug af Gottorp, † 1616, s. Johan Adolf.

Hans Adolf, Hertug af Nørborg, 1576—1624, Søn af ovennævnte Hertug Hans den yngre og Elisabeth af Brunsvig-Grubenhagen og født 17. Sept. 1576 i Sønderborg. Han opdroges indtil det 20. Aar hos sin Morbroder Hertug Philip og gjorde derpaa en Udenlandsrejse til Tyskland, Italien og Malta med Lic. jur. B. Tegge og til Holland, Frankrig og England med den danske Adelsmand Henrik Lange. 1600 tog han Krigstjeneste under Morits af Oranien og deltog med Hæder i Slaget ved Ostende, hvorpaa han gik til Sverige for at tjene under Hertug Carl (IX), der var gift med en gottorpsk Prinsesse. Han blev Oberst og en kort Tid Gouvernør i Lifland (1601—2). Derefter stod han en kort Tid i østerrigsk Tjeneste i Kampen mod Tyrkerne. 1609 traadte han atter i svensk Tjeneste, men forblev der kun et Aars Tid, vel nærmest fordi Kalmarkrigen med Danmark kom til Udbrud. I de følgende Aar opholdt han sig skiftevis ved forskjellige Slægtninges Hof, indtil han ved Faderens Død 1622 tiltraadte sin Arv paa Als, Nørborg med Nørreherred og Ballegaard i Sundeved. Han døde ugift 21. Febr. 1624. Sit lille Fyrstendømme delte han mellem Brødrene Alexander af Sønderborg og den af Faderen indsatte Arving Frederik, men denne Bestemmelse blev ikke godkjendt af Slægten, og kun Rumohrsgaard kom til Sønderborg.

Lackmann, Einleit. zur Schlesw.-Holst. Hist. II, 624. 636 ff.

A. D. Jørgensen.

Hans Adolf, Hertug af Pløen, † 1704, s. Johan Adolf.

Hans Christian, Hertug af Sønderborg, 1607—53, ældste Søn af Hertug Alexander (I, 177) og Dorothea af Schwarzburg og født 26. April 1607. Pinselørdag 12. Maj 1627, Dagen før sin Død, gjorde Faderen Testamente og indsatte herved H. C. til eneste Arving af sit Len, hvilket han ogsaa kundgjorde for sin forsamlede Familie og de tilstedeværende Tjenere. Enken overtog dog Lenets Styrelse, indtil Brødrene under 17. Dec. 1633 bragte Faderens Testamente til Udførelse ved en Arveoverenskomst, der paalagde H. C. Udredelsen af store aarlige Deputater til Moderen, Søsteren og de 6 Brødre (8600 Rdl.) foruden Damernes standsmæssige Underhold paa Sønderborg Slot med 24 adelige og uadelige Folk. Dertil kom, at Lenet var i høj Grad forgjældet. Kort efter, 6. Febr. 1634, fik Brødrene ved Forliget i Ekernførde en Fjerdedel af Ærø, Gudsgave Len, i Arv efter deres Farbroder Christian; det blev lagt til Sønderborg, og der optoges strax efter et stort Laan paa det. 4. Nov. s. A. ægtede H. C. Anna af Delmenhorst, Datter af Grev Anton II. Han døde 30. Juni 1653 og efterlod sit Len i en uhjælpelig Gjæld og Pengenød. Enken styrede det som Formynderske for sin umyndige Søn Christian Adolf, der forlenedes i Nov. 1663. Hun havde sit Enkesæde paa Gammelgaard og døde 12. Dec. 1668.

A. D. Jørgensen.

Hansdatter, Dorthe, 1657—1711, Hospitals- og Legatstifterinde, var født i Gudbjærg Præstegaard paa Fyn 3. Maj 1657 og Datter af Præsten Hans Nielsen Lotterup og Hustru Anna Christensdatter. I 1669 kom hun i Huset hos sin ældre Søster Karen Hansdatter, der var gift med Præsten Niels Madsen i Gudme, og senere til en Faster i Horsens. 14. Nov. 1680 ægtede hun Anders Jensen Thonboe, Handelsmand i Horsens (f. 1648 † 29. Juli 1697); han byggede i 1694 Hanstedgaard, som D. H., efter at være bleven Enke og efter 21. Dec. 1704 at have mistet sin sidste Søn, lod indrette til et Hospital for 24 Personer, og til hvilket hun skjænkede det meste af sit Gods; noget af dette tilfaldt Universitetet og Horsens By. D. H. døde i Horsens 25. Jan. 1711 og ligger begravet i Hansted Kirke.

Hofman, Fundat. II, 302 ff.

F. J. Meier.

Hansen, jvfr. Hanssen.

Hansen, Adolf Heinrich, s. under Hansen, Heinrich.

Hansen, Adolf Marius, f. 1850, Litteraturhistoriker. Han fødtes i Kjøbenhavn 6. Juni 1850; Forældrene vare Kobberstikker, senere Fotograf, Anders H. og Marie f. Krogh. 1868 dimitteredes H. fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og begyndte derpaa en Privatlærervirksomhed, som han senere omtrent bestandig har fortsat, medens han 1875 underkastede sig Magisterkonferens i Engelsk, særlig Litteraturhistorie, og 1883 erhvervede den filosofiske Doktorgrad ved Afhandlingen: «Addison som litterær Kritiker». Senere har han holdt Universitetsforelæsninger, i flere Semestre, over engelsk Sprog og Litteratur, og han er bleven beskikket til fast Censor ved den almindelige Forberedelsesexamen. Han har oversat Byrons «Childe Harold» (1880) og Shakspeares Sonetter (1885) samt er Forfatter til et Par mindre Afhandlinger og Udgiver af en Del engelske Skolebøger. H. blev gift 1883 med Franciska Josephine Sander.

Universitetsprogram 1883. *E. Gigas.*

Hansen, Agnes Charlotte Dagmar, f. 1865, Pianistinde. Agnes H. er født i Kjøbenhavn 19. Febr. 1865, Datter af Musiklærer Carl Emilius H. og Charlotte Rebecca f. Petersen og Søster til ndfr. nævnte Robert H. Hun fik sin første og væsentligste musikalske Undervisning af sin Fader, spillede dernæst ½ Aar med Neupert og besøgte i 1880—81 Musikkonservatoriet, hvor E. Helsted var hendes Lærer. Allerede 8 Aar gammel vakte hun ved en Koncert i Studenterforeningen 28. Marts 1873, hvor hun optraadte sammen med sin Broder, Opmærksomhed ved stor Sikkerhed og Færdighed; i 1882 optraadte hun første Gang i Musikforeningen, og siden den Tid har hun været en væsentlig Støtte for Kammermusikken i Kjøbenhavn og har medvirket ved en Mængde Koncerter, hvor hendes gjennemmusikalske Foredrag altid har været hørt med Fornøjelse. 31. Maj 1892 ægtede hun Grosserer Siegfred Adler. — En Faster til A. H., *Louise Amalie Hansen,* Datter af Barber Claus H. og Sophie Frederikke f. Schillinger, f. i Kjøbenhavn 14. April 1828, optraadte paa Koncerter i 1848 og 1849 som Violinistinde og gjorde stor Lykke ved sin Færdighed og smukke Tone. Hun var Elev af Ernst, der i 1843 og 1847 gjæstede Danmark. 22. Juli 1856 ægtede hun Præsten Gustav Albert Vilhelm Hasselriis i Husum og døde 9. Nov. 1879.

Schytte, Musiklex. *G. St. Bricka.*

Hansen, Aksel Christian, f. 1853, Billedhugger. H., født i Odense 2. Sept. 1853, Søn af Snedkermester Wilhelm H., har trods sin forholdsvis unge Alder allerede udfoldet en betydelig Virksomhed, og de mange Bestillinger paa Skulpturer til offentlige Bygningers Udsmykning, der ere blevne ham til Del, tale tilstrækkelig for hans Værd som Kunstner. Af saadanne skulle blot nævnes Figurerne til Raadhuset i Odense, Kirkefaderen Ambrosius til Marmorkirken, Christusstatuen paa Jesuskirken i Valby og de 4 kolossale Figurer til det nye Kunstmusæums Façade. H. har ogsaa udført en større Række Buster og Portrætmedailloner, prægede af stort Liv og fortrinlig Lighed. Kunstnerens interessanteste og mest karakteristiske Buste er Docent Fjords, og hans Broncestatue af denne Videnskabsmand er opstillet foran Forsøgslaboratoriet. Den kgl. Skulptursamling ejer H.s store Hautrelief i Bronce: «Christus bespottes af Jøderne». H., der har foretaget flere Studierejser til Udlandet og besøgt Italien 1888—89 med det Anckerske Legat, ægtede 1884 Ellen Margrethe Smith, Datter af Professor Henrik S.

H. R. Baumann.

Hansen, Albert, —1593, Biskop, er født i Kjøbenhavn og Søn af Professor, senere Biskop, Hans Albertsen (I, 172). 1576 blev han Skolemester i Helsingør, hvor han 1580 med sine Disciple opførte Skuespil for Byens Borgere. S. A. tog han Magistergraden, og 1582 blev han Præst ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn. 1584 blev han, som det synes meget imod sin Vilje, kaldet til Hofprædikant og Præst for Slotsmenigheden ved Frederiksborg Slot. 1586 forflyttedes han til Kjøbenhavn som Hofpræst hos Frederik II. 1588 fulgte han Kongen til Antvorskov, var tilstede ved hans Dødsleje og holdt Sørgetalen, førend Kongeliget udførtes til Roskilde. Efter Kongens Død vedblev han at virke som Hofpræst for Enkedronning Sophie og den unge Kong Christian IV. 1590, medens Sjællands Bispestol stod ledig, varetog han en Del af de Forretninger, der ellers paahvilede Biskoppen, og udarbejdede Dispositionerne til Bededagstexterne for det følgende Aar. 1591 blev han af Formynderregeringen, som det synes uden forudgaaet Valg af vedkommende Stiftsgejstlighed, udnævnt til Biskop i Aarhus, hvor han dog allerede døde 21. Febr. 1593. Han var, hvad der ellers er usædvanligt paa den Tid, allerede gift som Skolemester, i det han 1578 holdt Bryllup i Helsingør.

Kirkehist. Saml. 3. R. II, 303 ff. og IV, 323 ff. *S. M. Gjellerup.*

Hansen, Aleth Sophus, 1817—89, Præst, Minister, er født i Rudkjøbing 21. Febr. 1817. Forældrene vare Kjøbmand Christen Ravn H. og Cathrine f. Basballe. Han blev Student fra Sorø 1835, tog theologisk Embedsexamen 1840, hvorefter han blev Alumnus paa Borchs Kollegium. 1845—47 deltog han som Skibspræst i Korvetten «Galatheas» Jordomsejling. Han havde faaet det Hverv at gjøre Indkjøb for Ethnografisk Musæum, og selv samlede han Bøger, trykte i Indien og paa Sydhavsøerne, samt kinesiske Skrifter, hvilke han siden skjænkede det kongl. Bibliothek. Efter Hjemkomsten blev han 1848 Kateket i Hjørring og 1850 Sognepræst i Husby i Flensborg Provsti. 1854 valgtes han af Gejstligheden til Stændersuppleant, og da den Deputerede, Lic. theol. Hagerup, blev syg, deltog han i Stænderforsamlingerne 1855, 56, 57 og 60, hvor han var et anset, om end sjældnere fremtrædende, Medlem af den danske Minoritet. 1856 blev han Provst for Flensborg Amt og de blandede Sogne i Gottorps Provsti, 1858 Sognepræst i Grumtofte i Angel og 1860 Provst for hele Gottorp Provsti. Det var en vanskelig Stilling at være Provst i Slesvigs blandede Distrikter, men den Sindighed, hvormed han optraadte, og hans milde, rolige Væsen hjalp ham over Vanskelighederne. Selvfølgelig kunde en Præst, der havde deltaget i politisk Virksomhed, ikke blive i Slesvig efter 1864; han blev strax afsat og foretog derefter 1865—66 en Rejse til Italien. Efter Hjemkomsten blev han 1866 Sognepræst i Ferslev og Vellerup i Horns Herred.

Det kom vistnok ganske uventet for de fleste, da han 15. Marts 1868 udnævntes til Kultusminister. Forhandlingerne om Valgmenighedsloven satte den Gang Sindene i en stor Bevægelse i alle kirkelige Kredse, Adresser for og imod strømmede ind til Ministeriet og Rigsdagen, men det store Flertal af Gejstligheden var uvillig stemt mod Loven, og særlig gjaldt dette om Biskopperne, der indgave en Adresse til Landstinget af en saadan Natur, at den maatte betragtes som et Mistillidsvotum mod deres Kollega P. C. Kierkegaard, der som Kultusminister havde paataget sig at gjennemføre Lovforslaget. En saadan Storm var for meget for en Mand af Kierkegaards nervøse Natur og med hans ængstelige Samvittighedsfuldhed; han tog sin Afsked midt under Forhandlingerne, og Ministeriet Frijs, hvis Chef under disse mere og mere synes at være bleven overbevist om Lovens Retfærdighed og Nødvendighed, stod uden Kultusminister. Den heftige Opposition fra Gejstlighedens Side gjorde det ønskeligt at finde en gejstlig Mand til denne Plads,

og der var ikke mange at vælge imellem; H. havde i Sorø gaaet i Skole med Konseilspræsidenten, han var jo desuden ikke fremmed for politisk Virksomhed, og Valget faldt da paa ham.

Uagtet han ellers vistnok ikke kunde regnes mellem Grundtvigs Disciple, nærede han fuld Overbevisning om Lovens Nødvendighed og Billighed. Men det var ingen let Sag at skulle overvinde den Modstand, den mødte i Landstinget, hvor det med rette blev fremhævet, at den i Virkeligheden var en Lejlighedslov, fremkaldt ved et enkelt Tilfælde (Birkedals Afskedigelse). Det var intet Under, at han, da en Maaned efter hans Tiltrædelse det afgjørende Slag stod i Landstinget, ikke sejrede i Debatten over for dettes slagfærdige Medlemmer. Lovens Vedtagelse blev ikke sat igjennem af ham, men af Konseilspræsidenten, der gjorde den til et Kabinetsspørgsmaal. Denne Sejer skulde derfor ikke styrke H.s Stilling, og 22. Sept. 1869 udtraadte han af Ministeriet.

Efter en Rejse til Schweits ansattes han 1870 som Sognepræst for Ledøje og Smørum i Kjøbenhavns Amt. Her fra tog han sin Afsked 1881, da Asthma gjorde ham det umuligt at besørge sit Embede. Endnu en Gang rejste han til Syden, denne Gang til Sydfrankrig. Denne saa vel som den tidligere Rejse foretoges især for hans Børns Skyld, da disse lede af Brystsvaghed; baade en Søn og en Datter ere døde paa Rejserne. — Han ægtede 1845 Caroline Juliette Muderspach (f. 2. Febr. 1819), Datter af Lieutenant og Krudtmester F. Chr. M. paa Frederiksværk og Ane Marie f. Weischer. Hun døde 9. Okt. 1881. Selv bukkede han under for sin gamle Sygdom i Kjøbenhavn 24. Dec. 1889.

De mange Rejser, H. foretog, havde skaffet ham en stor Færdighed i at tale forskjellige levende Sprog; han var en god Iagttager og havde samlet mange Kundskaber, der gave ham et videre Syn, end det i Regelen falder i deres Lod, der ere bundne til et enkelt Sted. Som Præst nød han med rette høj Agtelse, og som næsten alle, der have været ansatte i Slesvig, saa han hen til denne Tid som den bedste Del af sit Liv og blev til det sidste ved med Haab og Sorg at følge de danske Slesvigeres Kamp for at bevare deres Sprog.

Illustr. Tid. XXXI, Nr. 14. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 325. Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Hansen, Andreas, 1818—84, Gaardejer og Politiker, født 7. Okt. 1818 i Grumby i Angel, blev Gaardejer efter sin Fader og

fremtraadte først i det offentlige Liv, da han 1853 blev Medlem af den slesvigske Stænderforsamling og strax stillede Krav paa Sprogreskripternes Tilbagekaldelse. H. gav paa ny Møde 1856—57 og 1860, var i den sidste Samling Vicepræsident og en af det tyske Flertals Ledere, gjorde gjentagne Gange de voldsomste Angreb paa Sproganordningerne og paa Embedsmændene, især Præsterne, og protesterede imod, at Slesvig var et dansk Hertugdømme, og at Rigsraadets Beslutninger vedrørte det. 1859 valgtes H. til Medlem af Rigsraadet, optraadte ligeledes her med Indsigelse mod dets Lovlighed og nægtede til sidst at give Møde, hvorfor han 1862 udstødtes af Forsamlingen. Ogsaa var det ham, som gav Tegnet til Flertallets Sprængning af den slesvigske Stænderforsamling i Juli 1863. H. var 1864 overmaade virksom for den augustenborgske Prætendents Sag og hørte til de slesvigske Notabler, som i Febr. droge til Berlin og Wien og i April til London for at udvirke hans Indsættelse. Endnu i det næste Aar var han Medlem af Udvalget for de slesvig-holstenske Foreninger og havde i Dec. i Aabenraa og Flensborg to Møder med nordslesvigske Stænderdeputerede for at overtale dem til fælles Optræden imod Preussen, men blev afvist, da han bestemt fastholdt et Slesvig-Holsten under Friedrich VIII. Dette Forsøg spottedes senere af Tyskerne som «H.-Grumbys Dänenfahrt». 1866 trak han sig tilbage fra det politiske Liv, skuffet i sine Planer, og et senere Tilbud om Valg til det preussiske Underhus afslog han. Døde 17. Jan. 1884 i Tolk af Kræft. H. var ikke særlig begavet eller veltalende, men uforfærdet i sin Optræden.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Kieler Zeitg. 21. Jan. 1884. Schlesw.-Holst. Jahrb. I (1884). *Emil Elberling.*

Hansen, Andreas Nicolai, 1798—1873, Handelsmand, fødtes i Kjøbenhavn 14. Sept. 1798. Hans Forældre vare Vinhandler Gotfred H. og Anna Catharine f. Weinreich. Efter at have gaaet i Efterslægtselskabets Skole kom han i en ung Alder paa Kontoret hos Joseph Hambro, hvor han fik en fortrinlig Forretningsuddannelse og tidlig fik Lejlighed til at se sig om i Verden. 1819 rejste han ud for at varetage Hambros Forretninger paa Øerne Jersey og Guernsey, der tjente som Anløbssteder for Hambros Skibe paa deres oversøiske Farter. 1821 assisterede han Hambros Kompagnon Gerson under Afslutningen af det dansk-engelske Laan, og 1822 gik han til Christiania for at føre Tilsyn med Toldintraderne, der vare stillede som Sikkerhed for det med Hambro afsluttede Statslaan. Her op-

rettede han samtidig under eget Navn en Forretning, drev navnlig i større Omfang Kornhandel og fik hurtig en stærkt fremskudt Position i den den Gang ubetydelige Handelsby. Opholdet her blev imidlertid kun kort. Da Gerson døde 1824, ønskede Hambro, at H. skulde komme tilbage til Kjøbenhavn. Hans Tilbøjelighed gik nærmest i Retning af at blive i Christiania, hvor han ansaa sin Stilling for at være grundfæstet, og hvor han havde stiftet Familie, i det han havde ægtet Emma Eliza Grut, Datter af Præsten G. paa Guernsey, hvis Bekjendtskab han havde gjort under sit ovenfor omtalte Ophold paa denne Ø; men han gav efter for Hambros fristende Tilbud om at optage ham som Associé paa gunstige Betingelser. Af Hambros omfattende Forretningsvirksomhed var det mindre Bankiervirksomheden, men især Vareforretningen og Dampmøllen, der beskæftigede og interesserede H. Dog var det ikke den egentlige tekniske Ledelse af Mølleriet, som han beskæftigede sig med, da han i denne Henseende manglede Uddannelse, men han havde et betydeligt Talent for den administrative, kommercielle og finansielle Ledelse og i det hele for den Side af den industrielle Virksomhed, der er nærmere beslægtet med den egentlige Handelsforretning. 1836 etablerede han sig selv for udelukkende at hellige sig til de omtalte Grene af Virksomheden. Da Hambro gik til London, overtog H. 1840 hans store industrielle Etablissementer paa Christianshavn og den i Forbindelse med disse staaende omfattende Handelsvirksomhed. Disse Forretninger fortsatte han først i Forening med sin Svoger, Englænderen Alfred Mansell, derefter alene og senere i Forbindelse med sine Sønner Alfred og Harald H. Med Dygtighed, Energi og Held førte han Forretningen videre, væsentlig i de samme Retninger, hvori den var paabegyndt i Hambros Tid, og han samlede sig efterhaanden en meget betydelig Formue. Han deltog i Forretningen lige til sin Død; men i de senere Aar gik dog den væsentligste Del af Ledelsen over i Sønnernes Hænder.

1829 valgtes han til Medlem af Grosserersocietetets Komité, og efter L. N. Hvidts Død 1856 blev han Komiteens Formand. Den, der beklæder denne Stilling, betragtes i Almindelighed som den kjøbenhavnske Handelsstands Leder, og H. var paa Grund af sin Indsigt og store Arbejdsdygtighed vel skikket til at udfylde en saadan Plads. En stor Del af Børsverdenen saa stadig op til ham som til sin første Mand, og hans Popularitet var betydelig, om end hans stærke Følelse af sit eget Værd i Forbindelse med hans hef-

tige Natur af og til kunde føre til ret alvorlige Sammenstød. Med sine Kolleger i Komiteen stod han paa en god Fod. Skjønt det vistnok i det hele var et stærkt fremtrædende Karaktertræk hos ham, at han om ethvert Spørgsmaal dannede sig sin egen selvstændige Mening og var højst utilbøjelig til at rette sig efter gængse Anskuelser, og skjønt han i mange Henseender hørte til dem, for hvem det falder vanskeligt at arbejde sammen med andre, lod han dog ved Behandlingen af Komiteens Sager med Velvilje de modstridende Opfattelser komme til Orde og var villig til at rette sig efter sine Kollegers Anskuelse ved Sagernes Afgjørelse. H. var i mange Aar (fra 1839 til sin Død) Formand for de private Assurandører og i adskillige Aar Medlem af Nationalbankens Repræsentantskab, og efter hans Broders, nedennævnte Hans Peter H.s, Død 1861 valgtes han til Direktør for Banken, men modtog ikke Valget, da han ikke kunde forene det daglige Arbejde i Banken med sin private Forretning og ikke ønskede at opgive denne. I 1857 var han Medstifter af Privatbanken.

Fra 1842—44 var han Stænderdeputeret, hvortil han vistnok navnlig valgtes paa Grund af sine Betingelser for Deltagelse i kommercielle Sagers Behandling, men senere tog han ikke nogen aktiv Del i det politiske Liv. Han afslog saa vel en Udnævnelse til kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling som et senere Valg (1854) til Landstinget. Grunden til denne Tilbageholdenhed var ikke alene Mangel paa Tid, men ogsaa Misfornøjelse med den politiske Udvikling efter Martsdagene. Han var en Modstander af den national-liberale Udenrigspolitik, og til Trods for, at han paa adskillige Punkter nærede frisindede Anskuelser og ikke var bange for skarpt og radikalt at kritisere gammeldags Meninger og Institutioner, var hele den politiske Frihedsudvikling ham imod. Den almindelige Valgret stod for ham som et stort Misgreb. 1864 sluttede han sig til Avgustforeningen.

I øvrigt var han ingenlunde blottet for Interesse for Sager, der laa uden for Forretningslivet. Han læste meget, holdt af at diskutere om politiske, litterære og videnskabelige Spørgsmaal, var en livlig Debattør og kunde med betydelig Veltalenhed udvikle sine Meninger, der i Overensstemmelse med hans Naturel altid havde en vis Originalitet. Af Komiteer og Bestyrelser for Selskaber til offentlige Formaals Fremme var han sjælden Medlem. Han følte sig ikke forpligtet til at afse Tid fra sin egen Virksomhed til saadant Arbejde, det skulde da være, at han havde faaet en særlig

Interesse for en enkelt Sag, saaledes som Tilfældet f. Ex. var med Arbejdet for blindes Selvvirksomhed, for hvis Fremme han udfoldede en særdeles betydelig Virksomhed. Fra 1834 var han Medlem af Bestyrelsen for Selskabet til Naturlærens Udbredelse. Han nærede stor Interesse for Landvæsenet og var fra 1833 Medlem af Landhusholdningsselskabets Handelskomité. Selv ejede han til forskjellige Tider flere store Gaarde, saaledes paa Sjælland en Tid Kokkedal og senere Øregaard ved Strandvejen, i Jylland Tirsbæk ved Vejle Fjord og Nørre Holmegaard ved Lemvig. Paa alle disse Ejendomme fulgte han Driften med stor Interesse og deltog selv med Iver i dens Ledelse, om han end paa det egentlige Landbrugs Omraade ikke drev det videre end til at være en begavet Dillettant.

H. blev 1852 udnævnt til Etatsraad og 1873 til Kommandør af Danebrog. Han døde 12. Dec. 1873. Hans Søn Edmund G. Hansen Grut er nævnt ovfr. S. 252; Sønnerne Harald Andreas og Octavius Thomas H. ville findes i det følgende.

Illustr. Tid. XIV, 449 ff. *E. Meyer.*

Hansen, Axel Christian, s. Hansen, Aksel Christian (ovfr. S. 577).

Hansen, Anna Doris, f. 1847, dramatisk Sangerinde. Doris Pfeil, som er født i Kjøbenhavn 3. Nov. 1847 og Datter af Restavratør Carl Philip P. og Ludovica f. Møller, undervistes i Sang af H. Rung og betraadte første Gang det kgl. Theaters Bræder 16. Marts 1867 som Donna Anna i «Don Juan», men efter at have sunget Partiet 2 Gange trak hun sig tilbage for at skaffe sine Evner den nødvendige kunstneriske Udvikling. I Paris nød hun i 16 Maaneder Sangundervisning af Massé, og efter sin Hjemkomst prøvede hun igjen sine Kræfter paa det kgl. Theater, nemlig 4. Nov. 1868 som Dronningen i «Hans Heiling», og denne Gang med et anderledes heldigt Resultat. Hendes omfangsrige og meget kraftfulde Mezzo-Sopran var bleven udviklet i den franske Skole, og saa vel i denne Rolle som i Valentines og Rachels Partier henholdsvis i «Hugenotterne» og i «Jødinden» lagde hun i sit Spil glimtvis en saa dramatisk Nerve for Dagen, at man haabede paa, hun ved fortsat Studium og Uddannelse vilde kunne hævde sig en Primadonnas Plads i det lyriske Drama. Disse Forhaabninger svigtede hun heller ikke; ganske vist var Koloratursangen stadig hendes svage Side, men hvor det kom an paa at bære Stemmen og lægge enten Højhed eller Inderlighed i Foredraget, hævede hun sig til en fremragende Plads og blev navnlig den bedste Wagner-

Sangerinde, den danske Opera har haft. Blandt Partier, i hvilke hun særlig har udmærket sig, kan nævnes: Elsa i «Lohengrin», Titelrollen i «Fidelio», Eva i «Mestersangerne i Nürnberg», Grevinden i «Figaros Bryllup», Margrethe i «Faust», Iphigenia i «Iphigenia paa Tauris» og Ingeborg i «Drot og Marsk». I nogle Aar førte hun en temmelig ubetydelig Tilværelse ved Operaen, og 1885 afskedigede Theaterdirektionen hende, medens hun endnu stod i sin fulde Kraft. Hun optraadte sidste Gang 3. Juni s. A. som Ingeborg i «Drot og Marsk» ved en Afskedsforestilling, der gaves til Indtægt for hende. — 1. Nov. 1872 havde hun ægtet *Erhard Ludvig Jørgen Peter Hansen,* Søn af nedennævnte Kammersanger Jørg. Chr. H., f. i Kjøbenhavn 18. Nov. 1839. Efter at have faaet sin smukke Barytonstemme uddannet under Carl Helsteds Vejledning debuterede han paa det kgl. Theater 30. Nov. 1864 som Belcore i «Elskovsdrikken» og gjorde Lykke ved sit smagfulde, i høj Grad musikalske Foredrag. Der blev tildelt ham adskillige betydelige Partier som Almaviva i «Figaros Bryllup», Grev Luna i «Troubadouren» og Titelrollen i «Don Juan», hvilke han alle udførte med Smag og Dygtighed, og han vilde endnu i adskillige Aar have kunnet hævde sig en smuk Plads i Operaen, særlig i den italienske Musik, saafremt han ikke havde foretrukket at trække sig tilbage, da hans Hustru afskedigedes. Han optraadte sidste Gang paa samme Aften som hun i Grev Jacob af Hallands Rolle og bosatte sig derefter som Kjøbmand i Hillerød.

Edgar Collin.

Hansen, Bendix, 1843—75, Forfatter, er Søn af et Par fattige Gaardmandsfolk i Frøslev ved Flensborg, Hans H. og Dorthe f. Klavsen, og blev født der 4. Jan. 1843. Han gik i Byens Skole, voxede op mellem gamle Viser, Sagn og Æventyr og blev efter sin Konfirmation Medlærer i Harreslev i samme Sogn. 1860 kom han paa det danske Seminarium i Tønder, dimitteredes der fra i 1863 og blev derpaa ansat som Lærer ved Døvstummeinstituttet i Slesvig; næste Aar fortrængte Preusserne ham der fra, men kort Tid efter blev han saa Huslærer hos Pastor Sparrevohn i Allerup mellem Ribe og Varde; her forlovede han sig med Datteren Ane Margrethe Hedevig S., hvem han ægtede 10. Avg. 1866, efter at han s. A. var bleven kaldet til Lærer i Stobberup ved Horsens. Her arbejdede han paa mange Maader for Aandslivets Vækkelse blandt Bønderne, og samtidig dermed stred han haardt for Udkommet, hvorved hans i Forvejen ikke stærke Helbred svækkedes. Under

et Besøg hos sin Slægt i Flensborg dræbtes han af en Hjærtesygdom 13. Okt. 1875. — Han havde Evner baade i Retning af Digtekunst, Malerkunst og Musik. En stor Mængde Fortællinger og Digte har han skrevet til forskjellige Tidsskrifter og Ugeblade og i flere af dem skildret sine personlige Forhold. I 1874 udgav han «Historier», kort efter hans Død udkom «Fra Sønderjylland» (1875) og endelig «Fortællinger» (1876). Desuden efterlod han sig 3 utrykte Skuespil. — Han var ikke lidet paavirket af H. C. Andersen og vandt en stor Læsekreds blandt Almuen, særlig i Sønderjylland, som han elskede højt.

B. Hansen, Fortællinger, 1876. *Nic. Bøgh.*

Hansen, Carl, † 1886, s. Hansen, Christian Karl Ludvig.

Hansen, Carl August Holmer, f. 1811, Politiker. H., der er en Søn af Apotheker i Frederikshavn Anker Christian H. og Anna f. Green, er født 28. Nov. 1811. Efter at han i 1832 var bleven Student og Aaret efter havde taget 2. Examen, ombyttede han det theologiske Studium med Landvæsenet og ejede i Aarene 1840—52 forskjellige Gaarde i Thisted Amt. I 1852 flyttede han til Thisted, hvor han snart efter blev Branddirektør saa vel for Landbygningernes som for Kjøbstædernes Brandforsikring (indtil 1886). Han har i Folketinget repræsenteret Vestervig-Kredsen 1849—52 og Thisted-Kredsen 1854—59 og 1864—66, og i Landstinget har han som Medlem fra 8. Kreds haft Sæde siden 1870. Han hørte oprindelig til de national-liberale, senere til Mellempartiet («Kammerraadspartiet») og i den senere Aarrækkes politiske Kamp til Højre. H. har paa Rigsdagen taget virksom Del i Behandlingen af alle Sager af Interesse for Nordjylland, særlig Fiskeri-, Jagt-, Rednings- og Sandflugtssager, og han har desuden i en lang Aarrække udfoldet en omfattende Virksomhed til Fremme af stedlige Formaal i Thisted Amt og Thisted Kjøbstad. Disse Fortjenester i Forbindelse med ualmindelig personlig Livlighed og Elskværdighed have gjort Kammerraad (siden 1848), senere (1882) Justitsraad H. til en af de mest populære jyske Politikere, der have siddet i Rigsdagen. — H. ægtede 10. April 1840 Laurentze Jørgensen, Datter af Proprietær J. til Abildgaard.

Barfod, Dansk Rigsdagskal. I, 252. H. Wulff, Den danske Rigsdag.

M. P. Friis.

Hansen, Carl Christian Constantin, 1804—80, Historiemaler, var Søn af den ndfr. nævnte Portrætmaler Hans H. († 1828) og

blev født under Forældrenes Ophold i Udlandet 3. Nov. 1804 i Rom; de rejste snart efter til Wien, hvor Mozarts Enke var Gudmoder ved hans Daab. Inden han fyldte Aar, vare Forældrene allerede i Kjøbenhavn, og Const. H. fik saaledes en fuldkommen dansk Opdragelse. Sin første Uddannelse fik han i Akademiets Bygningsskole og under Hetsch's Vejledning; men han foretrak dog snart Malerkunsten og blev 1825 Elev af Modelskolen. S. A. begyndte han at udstille med nogle Portrætter. Aaret efter vandt han den mindre Sølvmedaille og en Pengepræmie for Maleri efter den levende Model, «En halvsiddende Fisker». En Portrætgruppe af 3 af hans Søstre, som han udstillede 1828 under Navn af «Tre unge Piger», blev kjøbt til den kgl. Malerisamling. Kort forinden vare begge hans Forældre blevne bortrevne af en ondartet Tyfus, og som ældste og eneste voxne Søn stod han pludselig som Forsørger for flere halvvoxne Søstre. Akademiet støttede ham ved at anbefale ham til at gjøre de Kopier færdige, som Faderen havde haft under Arbejde til Portrætsamlingen paa Frederiksborg. Samtidig bleve nogle dekorative Malerier til Christiansborg Slot overdragne ham; han vandt Akademiets store Sølvmedaille (1829) og Aaret efter atter en Pengepræmie. Men trods den Anerkjendelse, hans gode Evner fandt i Akademiets ledende Kredse, forsøgte han dog tvende Gange forgjæves at vinde Akademiets Guldmedaille. Under Paavirkning af Eckersberg var hans Tegning gaaet meget frem i Sikkerhed og Korrekthed, men, som det let gaar, i det han ogsaa vilde tilegne sig eller uvilkaarlig førtes ind paa at tilegne sig sin Lærers Palet, mistede hans Farve nogle af de fra Faderen arvede Fortrin, og det er kun undtagelsesvis, han har naaet en fuldt tilfredsstillende Farvevirkning i for øvrigt vellykkede og dygtige Billeder. Ogsaa i Formen var det mere de rigtige Forhold i Legemet, en sikker Opbygning af Menneskelegemet, der laa for hans Blik, end en fint udpræget Individualisering eller den poetiske Duft, som netop Samtiden skattede saa højt. Maaske denne hans Talents Ejendommelighed var Skyld i, at hans Konkursarbejder ikke belønnedes, paa samme Tid som Akademiet, med rigtig Følelse for hans Modenhed, varmt anbefalede ham til Rejseunderstøttelse af Fonden ad usus publicos.

En saadan opnaaede han 1835 og rejste strax til Italien. Han fik 600 Rdl. aarlig i 2 Aar, derpaa 400 Rdl. i det 3. Aar, men blev endnu over 6 Aar i Italien, navnlig i Rom, hvor der den Gang førtes et frit og muntert Kunstnerliv i en stor Kreds af danske og

Tyskere, paa en vis Maade under Thorvaldsens Forsæde. Den Paavirkning, han før Rejsen havde faaet fra Eckersbergs Side, ogsaa i Retning af Farven, udvikledes her, han fik en finere, varmere Hovedtone, og de mindre, landskabelige Arkitekturbilleder, han, ved Siden af Portrætter og Genrebilleder, malede i Italien umiddelbart efter Naturen, udmærke sig ved en Klarhed og Styrke i Farven, en Renhed og Sikkerhed i Formen, som han senere ikke naaede. Hans Billeder fra Vestatempelet i Rom, fra San Lorenzo, fra Pæstums Ruiner, hvor trofast Gjengivelse af de velkjendte Steder oplivedes ved en frisk og ærlig Opfattelse af det Datidens Folkeliv, som rørte sig omkring Fortidens halv forvitrede Levninger, staa som straalende Perlesmykker i hans øvrige saa alvorlige og mandige Kunstvirksomhed. Fra Rom hjemsendte han tillige 2 større Figurbilleder: «Et Selskab af Kunstnere i Rom» (1838) og «Improvisatoren paa Neapels Molo», der paa Udstillingen i 1840 vistnok vilde have vundet Udstillingsmedaillen, saafremt ikke en vis Ensformighed i Farvetonen havde skadet det for øvrigt ved sin sanddru og fordringsløse Skildring af Folkelivet saa fortrinlige Billede, der blev indkjøbt til den kgl. Malerisamling.

Kunstnerens Hu stod fra Ungdommen af til det, man i hin den theoretiske Sondringsperiode kaldte Historiemaleri, hvortil den Gang knyttedes Forestillingen om en strængt stilfuld Opfattelse af Menneskelegemet, helst saa vidt muligt nøgent, og, naar Paaklædning var nødvendig, af en konventionel, efter antikt Mønster tilskaaret Dragt i stærke, rolige Farver, der traadte skarpt og bestemt ud fra hverandre. Æmnerne maatte tages enten fra Bibelen, hvis særegne, østerlandske Kolorit man dog ikke turde lukke Øjet op for, eller, fortrinsvis, fra den græsk-romerske Oldtid, saa vidt man kjendte den, og her snarere fra dens Mythologi end dens Historie. Krævede Omstændighederne et Æmne af den nyere Tids Historie, valgte Kunstnerne for det meste, under Allegoriens Form, at føre det ind i den vante Forestillingskreds. Tanken om en renere historisk Opfattelse af de forskjellige Tidsaldere dæmrede endnu kun svagt i den almindelige kunstneriske Bevidsthed, selv om vi endog her i Danmark havde haft Exempler paa en simpel, ædruelig Gjennemførelse af det historiske Kostume. Det at ville være Historiemaler vendte derfor en Kunstners Blik mod Studiet af alt, hvad Oldtiden har efterladt, saa vel som af Renæssancens store Mestre, der havde skabt den Opfattelse, som efterhaanden havde faaet det konventionelle, skematiske Præg, hvorunder den døde en langsom

Død. Det var altsaa det, som ogsaa H. henvendte sin Opmærksomhed paa; han søgte og fik i 1839 en Understøttelse fra Akademiet paa 100 Scudi romani (o. 380 Kr.) for at kunne rejse til Neapel og studere Levningerne af Oldtidens Malerkunst. En Kopi af «Chiron, der underviser Achilles i Musik» blev sendt hjem som Vidnesbyrd om hans Anvendelse af den tilstaaede Understøttelse. En anden yngre Kunstner, der havde gjort Dekorationsmaleriet til sit Fag, G. C. Hilker, opholdt sig netop samtidig i Italien, til Dels paa Forhaand med det Hverv at gjøre Studier over Antiken til Brug ved Dekorationen af Universitetets Forhal, efter at en mislykket Prøve af C. F. Høyer havde sat Sindene i Bevægelse og vakt Tanken til Live. Vennerne lagde nu i Forening en Plan til Udsmykningen, hvorefter de skulde arbejde sammen, saaledes at Hilker kom til at udføre den rige dekorative Ramme væsentlig efter antike Motiver, H. en Række store Billeder i de indvendige Felter paa Væggene og i Loftet. Efter Forhandling med Universitetet blev dette ogsaa godkjendt, og H. forberedte sig med største Iver til den store Opgave, dels at skulle behandle en Række mythologiske Æmner med Figurer i overnaturlig Størrelse, dels at skulle udføre disse Arbejder i det hidtil i Danmark ukjendte Freskomaleri, hvis Teknik han paa egen Haand skulde tilegne sig.

Efter noget over 9 Aars Ophold i Italien kom H. hjem i 1844 og blev 7. Okt. s. A. enstemmig agreeret. Af Hensyn til de Studier, han netop havde foretaget, fik han til Opgave for sit Medlemsarbejde «Orpheus, der vender tilbage fra Underverdenen»; men da han i 1846 fremstillede det færdige Arbejde, blev dette, om end med ringe Stemmeflerhed, forkastet. Den ærekjære Kunstner tog sig denne Omstændighed meget nær, og da Partistillingen i Kunstens Verden end mere fjærnede ham fra de raadende i Akademiet, varede det en lang Aarrække, inden han kom til at indtage den Plads der, som hans Evner og Dygtighed berettigede ham til, i det han, efter at Akademiets Forfatning var forandret, først i 1864 valgtes til Medlem og fra 1873 endog et Par Gange til Vicedirektør. Han havde tidligere, i 1854, faaet Titel af Professor samt i 1875 af Etatsraad.

Imidlertid var han i 1844 sammen med Hilker begyndt paa Udførelsen af Malerierne i Universitetets Forhal, et Arbejde, som, da han udførte alt selv, medtog 10 Aar. Det omfattede 8 store Malerier med mythologiske Æmner, hvis Indhold kunde sættes i Forbindelse med Universitetstanken, saasom Minervas Fødsel, Pro-

metheus' Befrielse, Menneskets Skabelse og Beaandelse m. fl., samt en øvre og nedre Frise med Figurer graat i graat paa farvet Grund. Den dekorative Indfatning, som udførtes af Hilker, sluttede sig i Opfatning af Antiken og i Farvetonen harmonisk til Kunstnerens Arbejder. Om ogsaa baade i Anordningen og i Valget af Hovedfarverne pompejanske Motiver laa til Grund, fik den hele Udsmykning, væsentlig ved Maleriernes Størrelse og mandige Alvor, et højtideligere, værdigere, men ogsaa tungere Præg, end man skulde have ventet af Studiet af de pompejanske Dekorationers lette og legende Ynde. Det var det første store monumentale Arbejde, der i lange Tider var udført i Danmark i en Malemaade, der den Gang var ny her hjemme og ikke særlig egnet for Klimaet. Senere udførte H. ogsaa Christus og de 12 Apostle al fresco i Korrundingen i Roskilde Domkirke.

Det er et Spørgsmaal, om dette langvarige Arbejde i den vaade Kalk ikke har skadet Kunstnerens Farvebehandling i Oljemaleriet, og om ikke den noget svære, lerede Karnation i mange af hans Portrætter stammer herfra. Ikke desto mindre malede han under Universitetsarbejdet bl. a. 2 saa fortrinlige Arbejder som Portrætterne af M. G. Bindesbøll og Jonas Collin, der fik Udstillingsmedaillen i 1852 og nu have deres Plads i Thorvaldsens Musæum. En alvorlig Opgave i en ganske anden Retning fik han, lige saa snart han var færdig med Universitetet, i det Orla Lehmann bestilte et stort Billede af «Ægers Gjæstebud» hos ham. Han henflyttedes nu fra den græske til den nordiske Gudeverden og studerede med Iver og med hele sin ogsaa litterært uddannede Opfattelsesevne alle de Kilder, der kunde vejlede ham til at faa et levende Billede af den Oldtid, han nu skulde fremtrylle. Forarbejder i kunstnerisk Retning af Fogelberg og H. E. Freund tjente ham til Støtte, men der tilkommer ham dog Æren for i den i Ægers Kongetelt forsamlede Skare af Guder og Gudinder at have skabt en Række nordiske Typer af blivende Værd og tillige i dette Værk at have naaet en usædvanlig Kraft i Farven, selv om det ikke lykkedes ham ganske at kaste Poesiens frigjørende Glans over den rige Komposition. Billedet, der var færdigt 1857, gik efter Ejerens Død over til den kgl. Malerisamling.

Det Arbejde, hvori han i malerisk Virkning og aandfuld Karakteristik naaede videst, er dog vistnok det store Billede, forestillende den grundlovgivende Rigsdags Medlemmer i Salen paa Christiansborg med en tæt Tilhørerkreds i Baggrunden. Af de

o. 150 Medlemmer, Forsamlingen talte, ere de forreste i fuld Legemsstørrelse, de øvrige perspektivisk mindre og mindre indtil Baggrundens Hoveder, der ere let skitserede i lille Format, men alle ere saa at sige Portrætter, malede umiddelbart efter Naturen, Rigsdagsmedlemmerne tillige historisk rigtige Portrætter. I det hele staar H. fyldigst for os som Portrætmaler, især af Mænd; i dem træder hans aabne Blik, hans sikre Formgivning og det naturlige, om end noget tunge, i hans Farve fordelagtigst frem. Hans Alterbilleder, der udmærke sig ved fortrinlig Sammenstilling af Figurerne og en værdig, kirkelig Stil, savne dog en dybere Inderlighed i Følelsen.

H. var i 1846 bleven gift med Magdalene Barbara Købke (f. 10. Sept. 1825, Datter af Oberstlieutenant Niels Chr. K.), der endnu overlever ham, og med hvem han fik en talrig Børneflok. Af denne er Datteren *Elise Konstantin H.*, f. 4. Maj 1858, Malerinde; hun har udstillet fra 1882, vandt 1885 den Neuhausenske Præmie og havde 1891 Akademiets Rejseunderstøttelse (800 Kr.) til Udlandet. Hun dyrker Genre- og Landskabsmaleri.

Efter at have bevaret sin Ungdomsfriskhed og et tillidsfuldt Blik paa Livet til højt op i Treserne sygnede H. hen, men levede dog nogle Aar under tiltagende Afkræftelse, indtil Døden bortkaldte ham 29. Marts 1880.

Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Hansen, Carl Christoph Julius Asschenfeldt, s. Hansen, Asschenfeldt-.

Hansen, Carl Frederik Sundt, s. Hansen, Sundt-.

Hansen, Carl Ludvig, f. 1813, Handelsgartner. Hans Fader, Hans Christian H. († 1827), havde Ejendommen Nøjsomhed paa Østerbro i Forpagtning indtil 1822, da han kjøbte en Ejendom paa Nørrebro. Sønnen, der er født 7. Avg. 1813, fik sin første gartneriske Uddannelse hos Handelsgartner P. W. Hintze fra 1828—29, blev derefter Elev i Rosenborg Driverihave og underkastede sig 1833 Gartnerexamen. Efter at have været Medhjælper ved Rosenborg Haver og i Botanisk Have var han i Aarene 1836—41 Bestyrer af det Handelsgartneri paa Nørrebro, som Faderen havde grundlagt. I Efteraaret 1841 kjøbte han en Ejendom paa Vesterbrogade i Kjøbenhavn og anlagde her et Handelsgartneri, som snart erhvervede sig stort Ry for sine fortrinlige Kulturer og den gjennemførte Orden, der herskede overalt. Det har nu i over en Menneske-

alder været anset for et Mønstergartneri, og sin store Betydning har det særlig haft som Lærested for unge Gartnere. H.s sjældne Gaver til at vække Elevens Ansvarsfølelse, hans praktiske Sans, der gav sig tydeligt Udslag ved hvert Arbejde, der udførtes, og hans Evne til at bibringe sine Elever Sans for Orden og Punktlighed gjorde ham særlig skikket til at være en fortrinlig Vejleder for unge. En stor Mængde af Landets nulevende dygtigste Gartnere har modtaget sin Uddannelse hos ham. H. er Æresmedlem af det kgl. danske Haveselskab og af Almindelig dansk Gartnerforening. — 1. Dec. 1841 ægtede H. Elise Marie Hansen (f. 7. Maj 1815), Datter af Sognepræst Jacob Ludvig H. i Glostrup, der var hans Farbroder.

Gartner-Tidende 1891, Nr. 23. *L. Helweg.*

Hansen, Carl Peter Mathias, 1803—79, Læge, var en Søn af Kapellan for Dalum og Sanderum, senere Sognepræst for Skeby og Otterup i Fyn, Hans Christian Frølich H. og Ingeborg Petronella f. Andresen og fødtes i Hjallese ved Odense 25. Nov. 1803. Dimitteret fra Odense 1822 tog han kirurgisk Examen 1827, var de følgende 2 Aar konstit. Landkirurg paa Færøerne, fungerede 1830 som Interimsreservekirurg ved Kirurgisk Akademi og tog s. A. medicinsk Examen. Derefter praktiserede han i Kjøbenhavn og var Amanuensis hos Konferensraad J. S. Saxtorph, blev 1831 Læge ved Waisenhuset, erhvervede 1832 baade Licentiat- og Doktorgraden, var (1843) Medstifter af Skandinavisk Selskab, blev 1845 Medlem af Sundhedskollegiet, fungerede under Felttoget 1849—50 som Overlæge ved Garnisonshospitalet, fik 1852 Professortitelen, blev 1853 Forstander for det kgl. Vaccinationsinstitut, s. A. Medlem af Kommissionen til Almindeligt Hospitals Reorganisation, deltog som Ministeriets delegerede 1859 i Udarbejdelsen af Forslaget til Sundhedsvedtægter for Kjøbenhavn, blev 1864 Medlem af Direktionen for Frederiks Hospital og s. A. Etatsraad, 1879 Kommandør af Danebrog. 31. Jan. 1879 afsluttedes hans virksomme Liv. — 1833 indgik han Ægteskab med Jacobine Sophie Birgitte Bondesen (f. 1811 † 1860), Datter af Sognepræst for Ljunge og Uggeløse Eskild B. og Søster til Overlæge V. C. F. B. (II, 493). Deres ældste Søn, Chr. Eskild Theodor H., nævnes ndfr.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. Lex. Dagbladet 1879, Nr. 27. *Jul. Petersen.*

Hansen (Jensen?), **Christen,** —1531—, dramatisk Forfatter. I et Haandskrift, der indeholder de 3 ældste bevarede danske Skuespil, forefindes efter det sidste af disse — som handler om den hellige Dorothea — Navnet «Christiernus Joannis», der altid er blevet oversat som «Christen Hansen», men lige saa godt kunde betyde «Christen Jensen». Ved Navnet staar Aarstallet 1531 samt en Bemærkning, som viser, at den paagjældende i hint Aar var Skolemester ved vor Frue Skole i Odense. Mere om hans ydre Livsomstændigheder vide vi ikke. Men af den Maade, hvorpaa Navnet er anbragt under det nævnte Helgendrama eller rettere under den dertil knyttede «Epilog», tør det sluttes, at C. H. er Forfatter til Epilogen, medens det i det mindste bliver sandsynligt, at han ogsaa er den danske Bearbejder af selve Stykket, som oprindelig var skrevet paa Latin af en vis Ridder Chilian fra Mellerstadt. Epilogen viser C. H. som en ivrig Katholik, der dog tillige var opfyldt af Harme over det katholske Kleresis Verdslighed og Vellevned. Hvorvidt C. H. har haft Del i noget af de 2 andre Stykker, som ere indførte i Haandskriftet, kan ikke sikkert afgjøres. Der kunde da vistnok kun være Tale om det første af dem, et ret kvikt, men plumpt Fastelavnsspil, som handler om en ung Kone, der i Mandens Fraværelse forlokkes til Utroskab af en gammel Kælling. Det andet Stykke, der handler om Paris' Dom, synes alt for slet, til at C. H. kan antages for dets Forfatter. Derimod er det ret sandsynligt, at den hele Samling udgjør, hvad man kunde kalde det dramatiske Repertoire for vor Frue Skole i Odense under C. H.s Styrelse.

Nyerup og Rahbek, Bidr. til d. danske Digtekunsts Hist. I, 131 ff. De tre ældste danske Skuespil, udg. ved S. Birket Smith, 1874. Birket Smith, Studier paa det gamle danske Skuespils Omraade S. 125 ff. *S. Birket Smith.*

Hansen, Christen, † 1642, s. Riber.

Hansen, Christian, † 1865, s. Hansen, Hans Peter Christian.

Hansen, Christian, † 1880, s. Hansen, Jørgen Christian.

Hansen, Christian, † 1883, s. Hansen, Hans Christian.

Hansen, Christian Ditlev Ammentorp, f. 1843, Apotheker, Fabrikant og Godsejer. Han er født 25. Febr. 1843 paa Kragsberg ved Odense og Søn af nedennævnte Proprietær Christian Henrik H. († 1868). Efter først at have gaaet i Slagelse Realskole og derpaa i Aalborg Latinskole blev han 1859 Discipel paa Frederiks Hospitals

Apothek i Kjøbenhavn, tog 1862 farmacevtisk Medhjælperexamen og var nu fra 1862—64 paa Apotheket i Højer. I 1865 tog han farmacevtisk Examen og kom, efter at have været et halvt Aar paa Apotheket i Thisted, tilbage til Kjøbenhavn, hvor han i 8 Aar var farmacevtisk Manuduktør ligesom fra 1870—72 Assistent ved Universitetets kemiske Laboratorium. 1869 udgav han «Pharmacopoea Danica» paa Dansk og stiftede «Ny farmacevtisk Tidende», som han redigerede i 8 Aar. 1872 fik han Universitetets Guldmedaille for en «Udvikling af Forholdet mellem et Stofs Krystalform og dets kemiske Sammensætning», hvorefter han med ministeriel Understøttelse foretog en Rejse i Udlandet for at undersøge farmacevtiske Undervisningsanstalter og Fabrikker. 1876 fik han Privilegium til at oprette et Apothek paa Gammelholm, og Aaret efter aabnedes det. 1887 blev han Medlem af den af Regeringen nedsatte Kommission angaaende Ordningen af den farmacevtiske Undervisning, og i 1891 skjænkede han Grund og Bygning til den farmacevtiske Læreanstalt, hvis Drift Staten har overtaget med ham som Direktør. Den vil blive aabnet 1. Nov. 1892. Fra 1891 har han været Formand for det farmacevtiske Understøttelsesselskab og for Fonden for det farmacevtiske Studiums Fremme; s. A. blev han Æresmedlem af Danmarks Apothekerforening.

Ved Siden af sin betydelige farmacevtiske Virksomhed har han ogsaa udfoldet en rig industriel Virksomhed. 1873 anlagde han Maglekilde og Frederiksberg Brøndanstalt for et Aktieselskab og var i nogle Aar dens tekniske Direktør. 1874 paabegyndte han en fabrikmæssig Tilvirkning af Osteløbe og har nu Fabrikker for den ikke alene i Kjøbenhavn, men ogsaa i Amerika; den amerikanske Fabrik, der først var i New-York, er nu i Little-Falls ved Eriekanalen. Det skal ogsaa nævnes, at han har foretaget betydelige Forsøg til Forbedring af Danmarks Ostefabrikation, for hvilke Forsøg han gjorde Rede ved Landmandsforsamlingen i Aalborg 1883.

Osteløbefabrikationen gjorde ham til en velstaaende Mand, og i 1880 kjøbte han da Bøstrup ved Slagelse og i 1882 Mullerup paa Fyn, 2 Godser, som han derpaa har forbedret og forskjønnet. Ved disse Kjøb blev han knyttet til vort Lands Landvæsen. 1889 blev han Formand for Svendborg Amts landøkonomiske Selskab, og allerede i 1886 havde Regeringen gjort ham til Medlem af Kommissionen til Undersøgelse af den danske Smørproduktions og Smørhandels Stilling. I 1883 udnævntes han til Etatsraad. — 24. Marts 1869 ægtede han Cæcilia Elisa Købke (f. 9. Sept. 1846

† 4. Marts 1879), Datter af Toldassistent Hother Vilhelm K. og Johanne Elisabeth f. Sundby, og efter hendes Død indgik han 30. Sept. 1880 andet Ægteskab med Agnes Mathilde Hedemann (f. 3. Sept. 1858), Datter af Kammerherre Chr. C. F. H. og Mathilde Eleonora f. Kiellerup. *C. Nyrop.*

Hansen, Christian Eskild Theodor, f. 1834, Departementschef. C. H., en Søn af ovennævnte Etatsraad Carl Peter Mathias H. († 1879), er født 12. Okt. 1834 i Kjøbenhavn, blev 1853 Student fra Metropolitanskolen, 1861 juridisk Kandidat, s. A. Volontær paa Sjællands Stiftamts Kontor, 1862 Assistent i Finansministeriet, 1872 Fuldmægtig sammesteds, 1873 Expeditionssekretær, 1875 Chef for Finansministeriets Sekretariat og Sekretær hos Finansministeren, 1888 Chef for 1. Revisionsdepartement og s. A. Kommandør af Danebrogs 2. Grad. Desuden blev han 1886 beskikket til Medlem af Kommissionen om Rigsarkivets Forhold til de ministerielle Kontorer og om Statens Papirforsyning og 1891 til Medlem af og Formand for en Kommission angaaende den grønlandske Handels Forhold til Statskassen. S. A. blev han Medlem af den bestandige Justitsdirektion for Klasselotteriet. Aaret forud var han indtraadt som Medlem af Bestyrelsen for Kjøbenhavns Sygehjem. I sin Ungdom tog han virksom Del i det Liv, som den Gang udfoldedes i Studenterverdenen; han var saaledes Medstifter af og første Formand for den i 1861 oprettede «Akademisk Skytteforening». 5. Nov. 1872 ægtede han Christine Marie Christensen (f. 9. Okt. 1848), en Adoptivdatter af Kammerraad, fhv. Fuldmægtig i Finansministeriet Andreas Peter C. (f. 1808 † 1871) og Marie Henriette Dorthea f. Johnsen (f. 1818). *G. Kringelbach.*

Hansen, Christian Frederik, 1756—1845, Arkitekt, blev født i Kjøbenhavn 29. Febr. 1756 i smaa Kaar; hans Fader, Matthias H., som stammede fra Husum, var Skomager og Læderhandler; hans Moder, Anna Marie f. Malling, havde været Amme og Vartfrue for Prins Christian, den senere Christian VII. H. var yngste Søn, og der var ikke Raad til at ofre synderligt paa hans Opdragelse, hvorfor han blev sat i Handelslære; men hans uimodstaaelige Lyst til Tegning lod ham ingen Ro, og da Moderen ved sin Forbindelse med Hoffet havde faaet nogle indflydelsesrige Personer til at interessere sig for ham, blev han anbragt i Murerlære og samtidig paa Kunstakademiet, hvor han vandt de to Sølvmedailler 1772 og 74,

men ikke den lille Guldmedaille. Da han i 1779 atter konkurrerede til denne, gjorde hans Arbejde, «en Torvehal», saa megen Lykke, at man tilkjendte ham den store Guldmedaille derfor. Harsdorff var hans Lærer paa Akademiet og følte saa megen Interesse for den flinke unge Mand, at han optog ham i sit Privatatelier og benyttede hans Hjælp som Bygningskonduktør, bl. a. ved Frederik V's Kapel i Roskilde Domkirke 1780.

Paa Akademiets store Stipendium rejste H. nu til Udlandet og blev borte i $2^1/_2$ Aar. Som Tidens Retning og hans Opdragelse medførte, var det den antike Kunst, særlig den romerske, han studerede, og de store, omhyggelig gjennemførte Studietegninger i Kunstakademiets Bibliothek vidne om hans Arbejdes Alvor og Flid. Efter sin Hjemkomst blev han 1785 Medlem af Akademiet og kort efter udnævnt til Bygningsinspektør for Hertugdømmerne Slesvig og Holsten med Bopæl i Altona. 1791 blev han titulær Professor, og 1792 ægtede han Anne Margrethe Rahbek (f. 1773), Datter af Toldinspektør Jacob R. og Søster til Digteren Knud Lyne R.

I Altona, saa vel som i Hamborg, fik han efterhaanden en meget rig Virksomhed som Bygmester og erhvervede sig i de 18 Aar, han boede der, den betydelige Formue, der senere tillod ham at føre et stort, selskabeligt Hus i sin pragtfuldt udstyrede Lejlighed i Kjøbenhavn (det nuværende ethnografiske Musæum) og samtidig give Afkald paa Honorar for en Del af sit offentlige Arbejde. Han byggede i denne Periode en Del Kjøbstadsbygninger for private, f. Ex. i Palmaille i Altona, Byens elegante Boulevard, og desuden en Mængde Villaer, Herregaarde, Landsteder og Smaakirker. Overalt anvendte han den samme romerske «Palladio»-Stil, fattig paa Prydelser og Enkeltheder, men med ret store og simple Forhold. Til Kjøbstadshusene var den ret passende og klædelig, men ved alle de andre Bygninger traadte det fremmedartede og uhjemlige stærkt frem. Disse Herregaarde og Landsteder høre ikke hjemme i vort Klima, mellem vore Træer eller ved vore Kyster, og det hjælper ikke, at Bygmesteren for at skaffe Afvexling til Veje benytter Bisarrerier som f. Ex. at danne en Villa som en cirkelrund Bikube; det gjør dem kun ubrugelige som Boliger.

Imidlertid bredte hans Ry som udmærket Bygmester sig, og efter Harsdorffs Død (1799) bleve forskjellige offentlige Arbejder ham overdragne, bl. a. et Projekt til Marmorkirkens Fuldførelse, der som bekjendt aldrig kom til Virkeliggjørelse. 1804 vendte han tilbage

til Kjøbenhavn, hvor han boede til sin Død. Hans Indflydelse voxede forbavsende hurtig, takket være hans Energi og kraftige Optræden. I Akademiet blev han snart enemægtig og fortrængte Abildgaard — Brøndsted skriver bl. a. til Thorvaldsen: «H. er Faktotum i Akademiet ved sin Indflydelse paa Kongen og Prins Christian» —, 1808 udnævntes han til Professor i Arkitektur og til Overbygningsdirektør, 8 Gange valgtes han til Akademiets Direktør, 1826 blev han Konferensraad, 1840 Storkors af Danebrog. Ved hans Embedsjubilæum 1830 overraktes der ham en Medaille, som efter hans eget Ønske blev bestemt til for Fremtiden at gives som Æresmedaille til unge Arkitekter. Hans Marmorbuste af Freund blev opstillet i Forsamlingssalen, hans Portræt af Bøhndel ophængt sammesteds, og Akademiet fejrede festlig hans 50aarige Medlemsjubilæum 1835. Som en gammel og svag Mand døde H., «Danmarks Palladio», 10. Juli 1845 paa sit Landsted «Rolighed» ved Sygehjemmet, næsten 90 Aar gammel.

H. kom til at udøve en sjælden storartet Virksomhed som Bygmester i Danmark. De store offentlige Bygninger, som det des værre ikke faldt i Harsdorffs Lod at udføre, bleve overdragne til hans mindre begavede, mindre kunstnerisk fintfølende Elev. Man maa dog ikke frakjende H. hverken Talent eller Dygtighed. Samvittighedsfuldt tog han fat paa enhver Opgave, og trofast og flittig arbejdede han paa at løse den, saa godt *han* formaaede. Men hans Syn var ikke stort og omfattende, han havde kun faa Strænge paa sin Lyre og besad ingen frisk og frodig Fantasi, men han kunde sine Sager ud og ind. Han troede urokkelig paa den antike Kunst som den ene saliggjørende og da nærmest paa den Retning i den, som han bedst kjendte og bedst forstod, den romerske. Hans Bygninger udmærke sig alle ved Storhed, Simpelhed og Kraft, men det hænder let, at Simpelheden bliver til Tomhed og Kraften til Brutalitet. Skjønt han var enemægtig paa Kunstens Omraade her hjemme, stillede hans Samtid sig dog ofte meget kritisk lige over for hans Virksomhed. Man bebrejdede ham hans Mangel paa Forstaaelse af Maleri og Plastik, som han kun betragtede som en Slags finere Fyldekalk i Bygningskunsten; man (C. Molbech) bebrejdede ham, at Stilen ikke passer til vore Forhold, at han tog for lidet Hensyn til Bygningernes praktiske Brug, at hans Bygninger staa som isolerede Monumenter uden Sammenhæng med den almindelige Folkesans hos Beboerne. Senere er der fremkommet alvorlige Angreb paa hans Karakter (V. Freund), men sikkert skyde de over

Maalet i deres Bitterhed. Dog har H. næppe været nogen elskværdig eller synderlig yndet Personlighed, men han havde Magten, og han forstod at holde paa den, undertiden til Skade, men meget ofte til Gavn for de talrige yngre Kunstnere, hans store Virksomhed satte ham i Stand til at beskæftige. I sin Eneraadighed og Overlegenhed har han ofte saaret disse Kunstnere, i det han næppe tilstrækkelig har forstaaet at værdsætte deres Arbejde (Thorvaldsen, H. E. Freund), men takket være hans Energi har dog mangt et Kunstværk set Lyset, som ellers var forblevet ukjendt i Atelierets Mørke.

Hans første offentlige Arbejde i Kjøbenhavn var Raad- og Domhuset, og det er maaske tillige hans bedste, dels fordi Terrænet, det gamle Waisenhus og de omliggende Arealer, er lige saa kunstnerisk som praktisk benyttet, dels fordi den anvendte Stil her bedre end i de fleste andre Tilfælde i sin Karakter passer til Bygningens Bestemmelse. At den projekterede Frontongruppe lige saa vel som de paatænkte Nicher med Figurer ingen Sinde er bleven anbragt, er selvfølgelig ikke H.s Skyld. Her som saa ofte maa man ved Bedømmelsen af en Bygning skjelne mellem Bygmesterens oprindelige Tanke og den Virkeliggjørelse af den, som Bygherren og de tilstedeværende Midler have tilladt. Raadhuset blev afleveret færdigt 1815. — Samme Aar blev ogsaa Metropolitanskolen paa Frue Plads færdig, og 1823 indviedes Kirken i Hørsholm, der ligesom hans slesvigske Kirkebygninger er Miniaturudgave af vor Frue Kirke. Af hans Privatbygninger kan nævnes et Landsted ved Frederiksborg og «Vilhelmsdal» paa Strandvejen med den bekjendte halvrunde Altan, hvilende paa svære, ved Rundbuer forbundne, doriske Søjler.

Hans andet Hovedværk er Christiansborg Slot, paa hvis Gjenopførelse han begyndte 20 Aar efter Branden 1794. Han var bundet af det nedbrændte Slots endnu staaende Mure og Fundamenter, men valgte naturligvis i Steden for den tidligere Rokokostil sin antike Yndlingsstil. Det originale i hans Bygning er Gjennembrydningen af Slotsfløjmuren mod Ridebanen, som han erstattede med en aaben Søjlehal; man har imidlertid med rette senere bebrejdet ham, at han ikke i Steden for anvendte dette Motiv i Façaden mod Slotspladsen, hvis Ensformighed derved var bleven brudt. At Slotsporten er alt for smal og uanselig, er en ofte udtalt, berettiget Indvending. Hvad man kunde glæde sig over, var en solid og smagfuld Behandling af mange Enkeltheder og en ual-

mindelig rig og karakteristisk Udsmykning af de indre Rum. Slotskirken var færdig 1826, Slottet 1828.

Da vor Frue Kirke var nedbrændt under Bombardementet 1807, blev det Aaret efter overdraget H. at gjenopføre den, dog uden det høje Spir paa Grund af dettes Brandfarlighed og med Benyttelse af de bevarede Dele af Bygningen. Atter her valgte han den romerske Stil og paasatte, temmelig umotiveret, den tomme og tarvelige Bygning en rig græsk Portal, som i sine Linjer er uden Sammenhæng med denne. Det indre er imidlertid et prægtigt Rum, imponerende i sin stolte Kølighed, der yderligere forøges ved de tavse, hvide Statuer. Der er en ejendommelig Stemning udbredt over dette Rum, men det er ikke en Stemning, der staar i Samklang med Bygningens religiøse Bestemmelse og Befolkningens Naturel. Som Molbech siger: «Man kan ikke i vore Dage, hverken i Nord eller Syd, dyrke Gud i græske Templer eller bo i pompejanske Huse». Grundstenen til Alteret blev lagt 1817 ved 300 Aars Reformationsfesten, og Kirken blev indviet 1829.

Hører H. paa Grund af sin Ensidighed og sin Snæverhed i det kunstneriske Syn end ikke til Kunstens ypperste i Danmark, saa fortjener han dog vor Respekt for det alvorlige og samvittighedsfulde Arbejde, han har udført. I ethvert Tilfælde staar han som en udpræget Type paa sin Tids Kunstopfattelse, og derfor have hans Arbejder en kunsthistorisk Interesse, som rækker ud over deres kunstneriske. Hans Hovedværker ere gjengivne i Værket: «Chr. F. Hansen, Samling af forskjellige offentlige og private Bygninger», 2. Udg. ved G. Hetsch, 1847.

Weilbach, Konstnerlex. Industrifor.s Tidsskrift 1888. C. Molbech, Anmærkn. over nyere Tiders Architectur, 1855. V. Freund, H. E. Freunds Levned.

Erik Schiødte.

Hansen, Christian Frederik, 1788—1873, Officer, Minister, en Søn af ndfr. nævnte Oberst Hans Chr. H. († 1843), er født i Helsingør 29. Nov. 1788. Ualmindelig kvik og opvakt, med et glimrende Nemme til at lære og sine Forældres Stolthed blev H. bestemt for Studeringerne, og allerede i sit 13. Aar, forinden sin Konfirmation, havde han underkastet sig Studenterexamen ved Skolen i Helsingør og dimitteredes efter dertil erhvervet Dispensation til Universitetet. Han studerede her, indtraadt som Alumnus paa Regensen, Jura og tog 20 Aar gammel Embedsexamen i dette Fag. Men næppe var dette sket, før han slog om. Som Faderen et Par Aar tidligere havde opgivet sin civile Virksomhed til Fordel

for den militære, saaledes gjorde Sønnen nu, og i Begyndelsen af 1809 blev han efter Ansøgning udnævnt til Sekondlieutenant i sjællandske Jægerkorps. Han gjorde sig strax her bemærket ved sin Intelligens, strænge Pligtfølelse og Tjenstiver og indstilledes allerede 1811, samtidig med sin Forfremmelse til Premierlieutenant og Forsættelse til Kronens Regiment, til Adjoint i Generalkvartermesterstaben. 1814 vendte han tilbage til Jægerkorpset, men blev 1816 kommanderet til Tjeneste ved Auxiliærkorpsets Stab i Frankrig, og 1817 udnævntes han paa Frederik af Hessens særdeles Anbefaling til Kapitajn i holstenske Jægerkorps, hvorfra han 1820 blev forsat til holstenske Infanteriregiment. Hermed afsluttede H. den praktiske Tjeneste i Geleddet. 1822 indtraadte han som Divisionsadjudant i Generalstaben og blev fra nu af anvendt i denne, til særlige Hverv og i den højere Administration.

Allerede Aaret forud havde man lagt særlig Beslag paa hans Evner ved at sende ham i Mission til Stockholm for at bistaa den danske Gesandt ved Underhandlingerne om Erstatning for den svenske Armés Ophold i Hertugdømmerne 1814. Hans Optræden gjorde megen Lykke i de svenske diplomatiske Kredse, og Statsminister Rosenkrantz fremhæver for Frederik VI, at den gunstige Afslutning af Konventionen væsentlig skyldes H.s særdeles Flid og Talent. Paa ikke mindre fortrinlig Maade skilte han sig ved det ham i 1825 overdragne Hverv, da han sendtes til London i Anledning af Optagelsen af det store 3 pCt.s Statslaan. I 1828 fik H., s. A. udnævnt til Major, Tilladelse til for sin militære Uddannelses Skyld sammen med Tscherning og den senere Ingeniørgeneral Schlegel at deltage i den franske Expedition til Morea, men Rejsen gav ringe Udbytte, i det Krigsbegivenhederne saa godt som vare afsluttede inden Ankomsten.

Saa vel før som efter denne Udenlandsrejse var H. i sin Egenskab af Divisionsadjudant en stadig Ledsager af Frederik VI paa dennes Inspektioner og Hærskuer, og blandt Generalstabens yngre Mænd var der næppe nogen, Kongen hellere saa om sig end netop ham, naar da undtages Yndlingen Abrahamson (I, 64), ligesom H. et levende Lexikon for Kongen til at slaa op i om alt muligt, men i øvrigt i sin Optræden en fuldstændig Modsætning til sin som Regel ordknappe, fornemt tilbageholdende, i de militære Interesser mere og mere opgaaende Kollega. 1831 blev H. ansat som Undervisningsdirektør ved Landkadetkorpset. Han havde betydelig Del i Udarbejdelsen af den s. A. i Kraft traadte, i flere Henseender

fortræffelige nye Plan for Korpset, og det Opsving, som dette kjendelig tog i de nærmest følgende Aar, skyldes i ikke ringe Grad H.s kyndige, bestemte, men dog humane 12aarige Ledelse af Undervisningen. I øvrigt spores der i hin Periode en vis Rivalitet mellem Kadetkorpset og den 1830 oprettede militære Højskole, for hvilken ovennævnte Abrahamson var Undervisningsdirektør, og det er muligt, at den Uvilje, som det almindelig antages, at H. nærede mod Højskoleofficererne, stammer herfra. 1833 udnævntes han til Oberstlieutenant, 1835 til Divisionskvartermester, 1836 til Kommandør af Danebrog, 1839 til Overadjudant, 1841 til Oberst. Aaret forud fik han Sæde i den store Militærkommission, hvis Arbejder førte til Hærloven 1842, og i denne Kommission havde hans Stemme saa meget mere Vægt, som han da i længere Tid vikarierede i Generaladjudantposten hos Christian VIII for den syge General Ewald. 1. Jan. 1843 indtraadte han i General-Krigskommissariatet som 2. Deputeret, et Embede, i hvilket han havde den øverste Styrelse af Hærens Økonomi, og som han beklædte til 1848.

Ved Martsministeriets Dannelse i dette Aar vægrede han sig bestemt ved at modtage den ham af Frederik VII tilbudte Krigsministerpost (som Tscherning derpaa modstræbende overtog), i det han gjorde gjældende, dels at han næppe delte de Anskuelser, som antagelig vare raadende i Ministeriet, dels at han ikke i Følge sin Fortid var skikket til paa behørig kraftig Maade at bryde med de af Krigsstyrelsen fulgte Maximer. Han tilbød derimod Tscherning al mulig Assistance og blev i den Anledning i det nydannede Krigsministerium ansat som Departementschef og Generalintendant. Kun kort Tid beklædte H. denne Stilling. Opskræmmet af de vilde Rygter om Forræderi og om Hærens Opløsning, der efter den delvise Panik i Flensborg 24. April summede Regeringen om Ørene, bestemte Krigsministeren sig til at sende H. som overordentlig Kommissær til Hæren for der paa Ministerens Vegne med uindskrænket Fuldmagt at anordne, hvad han under de stedfindende Forhold maatte skjønne rigtigst, i det han dog var opfordret til ikke at skride ind før efter Konference med Hærkorpsets Chef, General Hedemann, og Stabschefen, Kapitajn Læssøe. Selvfølgelig maatte dette mildest talt ubesindige Skridt af Ministeren i Forbindelse med den Omstændighed, at Hedemann og H. viste sig grunduenige i deres Syn paa Hærledelsen, føre til en uhyggelig og bitter Kompetencestrid, der kulminerede i de første Dage af Maj, da H. overtog Kommandoen over de paa Als værende Tropper, medens

Hedemann begav sig til Fyn og her fra androg om Fritagelse for Overkommandoen. H. forblev som selvstændig Kommandant paa Als hele Sommeren, men da der paatænktes en større Bevægelse i Sundeved, gav han paa Ministerens Henstilling Løfte om «kordialt og med al Resignation» at ville stille sig under Hedemann, og i de smukke Træfninger 28. Maj ved Nybøl og 5. Juni ved Dybbøl toge de af ham kommanderede Brigader fremragende Del. 25. Maj var han bleven udnævnt til Generalmajor, 13. Sept. ved Revuen paa Lerbæk Mark tildeltes ham Storkorset.

Da Martsministeriet i Nov. 1848 rekonstrueredes i konservativ Retning, modtog H. den ham nu atter tilbudte Krigsministerportefeuille, som han beholdt indtil Juli 1851. Hans Fortjenester i dette Tidsrum paa det organisatoriske Omraade ere uvisnelige, og den store og smukke Hær, som Danmark i de 2 følgende Krigsaar og da fornemmelig i 1850 kunde stille paa Benene, maa i væsentlig Grad betragtes som hans Værk. I Forholdet til de kommanderende Generaler har han derimod været Gjenstand for en nedsættende, i flere Punkter dog ubillig Kritik. Imidlertid kan det ikke nægtes, at han, navnlig i Begyndelsen af Felttoget 1849, da han personlig indfandt sig paa Krigsskuepladsen, ofte paa forstyrrende Maade greb ind i Overkommandoens Planer, og naar han efter Katastrofen 5. April i Ekernførde Fjord som Sonoffer lod General Krogh og Stabschef fjærne fra deres Poster, kan han vel ikke helt fritages for Mistanke om, at stærk personlig Uvilje mod sidstnævnte var væsentlig medvirkende til dette Skridt. Efter at Bülow med Flensborg som Stabschef var traadt i Spidsen for Hæren, stillede H.s nervøse Uro kjendelig af. Vel kunde han ikke bekæmpe sin Lyst til mere end vedbørligt at lægge Tryk paa Generalens Handlefrihed, men han undlod dog ikke som Regel at betone, at disse Henvendelser mere vare at betragte som Raad til Overvejelse end som Befalinger. Efterhaanden kom han ogsaa mere og mere fra sit med synderlig Forkjærlighed antagne, ham af den indkaldte franske General Fabvier ligeledes anbefalede Cunctatorsystem, i Følge hvilket Hærens Offensiv alene skulde bestaa i partielle Expeditioner, og allerede i Slutningen af April skriver han til Flensborg: «Saare ønskeligt var det, om man, inden Kampagnen endtes, kunde give Fjenden dygtig Klaps». Hans til Hæren og dens Førere vakte, ved Fredericiaslaget yderligere styrkede Tillid fik et kraftigt Udtryk i Statsraadsmødet 15. Juli, da han nægtede at godkjende den af Kammerherre Reedtz temmelig egenmægtig 5 Dage forinden af-

sluttede Konvention med Preussen, i det han med Bestemthed hævdede, at der under nærværende Omstændigheder ikke var Anledning til at bringe noget som helst Offer for at opnaa Vaabenstilstand. Kongen vilde dog ikke modtage hans indgivne Demission, men befalede ham i smigrende Udtryk og med Fritagelse for Ansvar for Konventionens Ratifikation at forblive paa sin Post, i det han samtidig udnævnte ham til Generallieutenant.

Som Parlamentariker var H. uheldig. Dels savnede han, saa godt han end var inde i sine Ting, i mærkelig Grad Evne som Taler, dels var den hele konstitutionelle Tankegang hans Natur imod, og det harmede ham, at «D'Hrr. i Finanskomiteen» vilde have bedre Forstand paa Affattelsen af de krigsministerielle Budgetter end han selv og hans Departementschefer. Det særdeles gode Forhold, der i det hele herskede mellem Novemberministeriet og Rigsdagen, gjaldt heller ikke H. Tvært imod havde han allerede i 1850 heftige Sammenstød med Fenger og andre af Folketingets ledende Mænd, og det følgende Aar fandt flere Optrin Sted, der i Lidenskabelighed søge Lige her hjemme, og blandt hvilke vel det mærkeligste var det, da H. ude af sig selv af Harme over at være bleven overdøvet med Mishagsytringer og voldsom Hyssen tilraabte Forsamlingen omtrent med de Ord: «Jeg troede, jeg talte til Landets udkaarne Mænd; jeg mærker, jeg staar for et Parterre!» Det beklagelige ved disse Stridigheder var, at Hovedopgaven, der efter Krigens Ophør maatte ligge for, Landets fremtidige Forsvarsordning, derved blev skudt til Side, ja forsumpet. Ingen senere Forsvarsminister kunde til Løsningen af denne Opgave sidde inde med saa fortrinlige Kort paa Haanden som H., under hvis Ægide Krigen var ført, og som endnu stod ved Styret, da den tilbagevendende sejerrige Hær hilstes af det jublende Folk.

27. Jan. 1852 indtraadte han paa ny i Regeringen som Krigsminister i Ministeriet Bluhme, senere Ørsted, der dannedes som en Indrømmelse til Udlandet, men modtoges med Mistillid af Rigsdagen. Han var som bekjendt en af dette Kampministeriums fasteste Støtter og iværksatte med en Energi, der ofte var hensynsløs, med eller uden Lovgivningsmagtens Samtykke de Foranstaltninger, som enten Regeringens helstatlige Program eller den indre og ydre politiske Situation efter hans Formening krævede. Det Had, han derved paadrog sig hos Oppositionen og den nationalliberale Presse, var uhyre. Hans Gjennemførelse ved kgl. Resolution 4. Avg. 1852 af Monarkiets Hærenhed blev betegnet som «et

Statskoup, en grov Insult mod alle brave danske Soldater», og da han i 1853 gjorde Begyndelsen med at fjærne oppositionelle militære Embedsmænd ved at forsætte Lærer paa Højskolen, Ingeniørkapitajn Schovelin til Lauenborg, skrev «Fædrelandet» i en af dets fulminante Artikler bl. a., at H. stod i Statsstyrelsen «som en Benrad fra Fortiden, som en fjendtlig Natur og et fordærveligt Stof». I April 1854, da H. ved sine paa egen Haand trufne Forsvarsforanstaltninger til Sikring af Nevtraliteten under Vestmagternes Krig mod Rusland om muligt havde naaet Upopularitetens Spids, nærede Oppositionen godt Haab om at blive den lige saa frygtede som hadede Mand kvit, i det Frederik VII sagde Nej til H.s Indstilling om at give Hall Afsked som konst. Generalavditør. Haabet glippede dog, nærmest, som det synes, fordi Prins Ferdinand gjorde sin Stilling som kommanderende General afhængig af, at H. vedblev at være Minister, og det blev Kongen, som gav efter. Ved Forordningen af 26. Juli 1854 om Monarkiets Fællesanliggender brød Regeringen fuldstændig med Rigsdagen, og da dennes Opløsning paafølgende Okt. bragte Oppositionen i overvældende Majoritet, indgav det samlede Ministerium i Dec. sin Demission. Den mod de afgaaede Ministre derefter rejste Rigsretsaktion førte i Febr. 1856 til Frifindelse for dem alle.

H., som ingen Sinde i sin Ministertid havde villet oppebære Gage, levede nu som Privatmand paa sin Ejendom Snertingegaard ved Vordingborg, indtil han i Juli 1864 for 3. Gang kaldtes til at danne en Regering, der med Bluhme som Ministerpræsident fik det sørgelige Hverv at forberede og afslutte Freden i Wien 30. Okt. I H.s særlige Lod faldt det at foretage den ved Hertugdømmernes Afstaaelse nødvendigblevne Hærreduktion. Han udnævntes i Febr. 1865 til Ridder af Elefanten, afgik i Nov. s. A. som Minister og stilledes à la suite i Armeen som General. Døde 85 Aar gammel 22. Juni 1873, ugift.

Illustr. Tid. 13. Juli 1873. *S. A. Sørensen.*

Hansen, Christian Henrik, 1797—1868, Landmand og Politiker, fødtes 4. Avg. 1797 paa Holmegaard ved Næstved, hvor hans Fader, Jens H. (f. 1752 † 1832), da var Forpagter (senere Godsejer). Moderen hed Juliane Marie f. Hofmeyer. Han gik 1809—12 i Herlufsholm Skole, var derefter i 3 Aar Skriver paa Vallø Birks Kontor og tog 1821 dansk-juridisk Examen. 1817—26 var H. Forvalter paa forskjellige Herregaarde, forpagtede 1828—42 Christians-

dal ved Odense, men kjøbte desuden 1830 Kragsbjærggaard og siden et Par andre større Gaarde i Egnen. 1833 indgav H. en Klage til Rentekammeret over Vejvæsenets Vilkaarlighed med Hensyn til Naturalarbejdets Fordeling og andre Misbrug og gjentog 1834—35 i Bladartikler sine Paastande. Dette førte til langvarige Retssager (1836—44), som paadroge ham Bøder og 1 Aars Censur, men indbragte ham Tak fra flere Sider (Penge sammenskødes for at dække hans Omkostninger) og gave til Dels Stødet til Vejforordningen 1841. Ogsaa udgav H. 1838—39 et Par Smaaskrifter om «Sognepræstens og Bondens gjensidige Forhold». H., som fik Navnet «Vej-H.», valgtes til Stænderdeputeret 1837 og paa ny 1841, men gav kun Møde i Samlingerne 1840 og 1842, samt blev 1842 Suppleant i Odense Amtsraad. Efter at have solgt sine Gaarde flyttede H. 1845 til Odense, hvor han blev Brygger, opførte mange Bygninger og var Borgerrepræsentant 1846—50. Endelig var han 1850—52 Folketingsmand for Odense Amts 7. Kreds og hørte til Bondevennerne. 1851 solgte han Bryggeriet og havde siden flere Landejendomme, men tilsatte derved sin Formue og tilbragte sine sidste Aar i Odense i Fattigdom. Hans gamle Stridbarhed kom endnu 1868 til Udbrud i et Flyveskrift: «Gjengangerbreve til Spionen Molzen» (osv.), som opfriskede Mindet om hans Søn Jens Jul. H.s Affære i Febr. 1865. — H. ægtede 1827 Bertha Maria Ammentorp (f. 1805 † 1848), Datter af Præst Chr. D. A. i Dalum. Døde 17. Dec. 1868.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Dansk Rigsdagskal. S. 149. Fyens Stiftstid. 21. Dec. 1868. *Emil Elberling.*

Hansen, Christian Johan Lodberg Krarup, s. Hansen, Krarup-.

Hansen, Christian Julius, 1814—75, Komponist, er født 6. Maj 1814 paa Christianshavn, hvor hans Fader, Nicolai H., var Drejermester; Moderen hed Frederikke f. Hesse. Drengen var bestemt til Haandværkslære, men hans gode Sangstemme bevirkede, at han 1827 optoges som Elev i Sibonis Musikkonservatorium, hvor J. P. E. Hartmann i høj Grad tog sig af ham og, da hans Stemme gik bort, førte ham ind paa Komponistbanen. En Ouverture i C-Mol af ham udførtes ved en Aftenunderholdning paa det kgl. Theater i 1836, og i 1840 konkurrerede han med en Ouverture i E-Dur sammen med Gade for den af Musikforeningen udsatte Prisbelønning og erholdt «Hæderlig Omtale»; den er efter hans Død udgivet af «Samfundet til Udgivelse af dansk Musik». Imidlertid var

han 30. Dec. 1836 i Gjentofte bleven viet til Marie Emilie Augusta Bugge († 1882) og maatte derfor arbejde for Brødet som Musiklærer, indtil han 1845 blev ansat som Organist ved Garnisonskirken i Kjøbenhavn, hvilken Stilling han 1851 ombyttede med det bedre lønnede Klokkerembede sammesteds. Det daglige Slid, de tidsspildende Embedsforretninger og hans selskabelig anlagte Natur hindrede ham i at gaa videre i de større Kompositionsformer, særlig Operaen, hvortil hans Hu stod. Han havde virket som Dirigent ved flere Sangforeninger, da Hartmann 1848 fik ham valgt til Meddirigent i Studentersangforeningen, og til denne og Studenterlivet knyttede han sig med Liv og Sjæl. For Hostrup komponerede og arrangerede han Musik til dennes Studenterkomedier, for Studenterkarnevalerne skrev han de morsomme Operetteparodier «Leonora», «Kong Rosmer» (heri «Ullen dullen dof»), «La massacrata» og «Vandmøllen i Apenninerne», og Sangforeningen skjænkede han en Mængde smukke Kvartetter og Korsange («Dejlige Øresund», der er blevet en Fædrelandssang, «Nu grønnes Skoven atter», «Lille Karen» osv.), ligesom han deltog i dennes Fester og Udflugter med uopslideligt Humør. Hans frejdige Lune skaffede ham ogsaa en varm Ven i Frederik VII, der 1852 udnævnte ham til Kammermusikus. Af større Ting, som han i Ny og Næ frembragte, kan endnu nævnes: Vaabensang af «Korsaren og hans Brud», flere Kantater, f. Ex. Sørgekantate over Frederik VII, «I Nød og Fare» (1864), «Ved Frimurerlogens Indvielse»; «En Vaardag», for Solo, Kor og Orkester, blev opført i Musikforeningen kort efter hans Død. Han døde 15. Marts 1875.

Illustr. Tid. Nr. 840. A. Sørensen, Studentersangforen. 1839—89. Erslew, Forf. Lex.

S. A. E. Hagen.

Hansen, Christian Karl Ludvig, 1803—86, historisk Forfatter, er født 27. Jan. 1803 paa Augustenborg, hvor hans Fader, Tyge H., var Kammerlakaj; hans Moder var Anna Sophie Elisabeth f. Ebeling. Karl H. blev Student 1822, tog theologisk Embedsexamen 1827, blev Kateket i Skanderborg 1830, Sognepræst i Føvling og Holsted 1836, i Feldballe og Nødager 1847, i Skamby 1860, tog sin Afsked 1872 og døde paa Frederiksberg 7. Sept. 1886. Han ægtede 18. April 1831 Severine Elisabeth Ebeling († 20. Marts 1864), hvis Fader var Organist i Aarhus. H. var en flittig Dyrker af Danmarks Specialhistorie. Foruden flere Meddelelser om sin Fødeø i «Archiv für Staats- u. Kirchengeschichte» har han i sine Kandidataar, da han

var Huslærer i Egnen omkring Randers, forfattet Beskrivelser af en Del gamle Herregaarde i den Egn af Landet, hvilke han 1832 udgav under Titel af «Danske Ridderborge». 1833 udgav han en Beskrivelse af Skanderborg By og Slot. Fra hans Ophold i Feldballe og Skamby foreligger Resultatet af hans stedlige Arkivundersøgelser i et nyt Bind «Danske Ridderborge», der udkom 1876. Ogsaa i sin høje Alder fortsatte han sine Studier, og man saa jævnlig den høje Mand med det udprægede sønderjyske Ydre færdes med store Bogpakker. I «Histor. Tidsskrift» 1877 udgav han en Levnedsbeskrivelse af Hertug Hans den ældre.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 442.

O. Nielsen.

Hansen, Christian Peter, 1803—79, topografisk Forfatter, var en Søn af den ndfr. omtalte Lærer Jep Peter H. († 1855) og fødtes 28. Avg. 1803 i Vesterland paa Sild. Han undervistes først i Hjemmet og senere ved Seminariet i Tønder, hvorfra han dimitteredes 1827. Derefter var han i 2 Aar Lærer i Sønderborg og overtog 1829 Faderens Embede i Keitum paa Sild. Fra sin Ungdom var han en ivrig Samler af historiske, geografiske og arkæologiske Efterretninger om sit snævrere Hjemland, særlig om Øen Sild, og fra 1840 udfoldede han en meget betydelig Forfattervirksomhed. Han udgav Kort, Turisthaandbøger og Sagnsamlinger, skrev en Biografi af Uwe Jens Lornsen, og i en Mængde Afhandlinger i Hertugdømmernes Tidsskrifter og Dagblade nedlagde han Frugterne af sin Samlerflid. Senere sammenarbejdede han disse til selvstændige Værker, hvoraf de vigtigste ere: «Chronik der friesischen Uthlande» (1856), «Das Schleswiger Wattenmeer» (1865) og «Die Friesen, Scenen aus dem Leben der Friesen, besonders der Nordfriesen» (1875). Disse Bøger indeholde en rig Materialesamling til Nordfrislands Historie og Geografi, men da Forfatteren savnede kritisk Sans og dybere historisk Indsigt, kunne de heller ikke betragtes for andet eller mere. I Keitum grundlagde han et lille arkæologisk Musæum. Han døde 9. Dec. 1879.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *P. Lauridsen.*

Hansen, Christoffer, 1598—1679, Borgmester, er født 29. Juni 1598 i Boderup i Skaane, hvor hans Fader, Hans Pedersen, var Herredsfoged; hans Moder giftede sig anden Gang med Brygger Henrik Dabelsten i Malmø. 1603 kom han i Malmø Latinskole, men kom 1612 til Norge og 1614 til Kjøbenhavn i Tjeneste først

hos Toldskriver Peder Mortensen og siden hos Tolder Jacob Mikkelsen. 1620 kom han til den færøske Handel og tog 13 Aar efter Borgerskab som islandsk Kjøbmand. 1649 blev han Formand for det islandske Kompagni, og da et nyt blev oprettet 1662, efter at det ældre var hensygnet, var han en af Hoveddeltagerne. 1639 forpagtede han i Forening med ovennævnte Peder Mortensen Accisen af fremmed Øl i Kjøbenhavn. 1653 var han en af Deltagerne i et karaibisk Handelskompagni. 1642 blev han Raadmand og 1645 Borgmester. Under Rigsdagen 1660 var H. en lige saa stor Modstander af Adelen som H. Nansen og svarede en Gang Otte Krag, at Borgerstanden ikke var Adelens Drenge. Han stod ogsaa ved Nansens Side under Arbejdet paa at skaffe Kongen en friere Stilling lige over for Adelen. Paa den anden Side stod han i Forbindelse med Corfits Ulfeldt, hvem han 1658 søgte at skaffe Benaadning hos Frederik III. 1661 blev han Medlem af Lovkommissionen, men frabad sig at faa Sæde i Højesteret. 1664 gik han af som Borgmester, men døde først 25. Nov. 1679. Han var gift 1. med Grønlandsfareren Jens Munks Enke, Margrethe Tagesdatter, og efter hendes Død (1628) 2. med Margrethe Dideriksdatter († 1679).

O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskr. III, 217 f. *O. Nielsen.*

Hansen, Christopher Bagnæs, 1806—68, Stolemager, er født 24. Febr. 1806 i Kjøbenhavn og er Søn af Tømmersvend Christopher Bagnæs og Anna f. Stephensen. Efter Faderens tidlige Død ægtede Moderen Arbejdsmand Peter Antoni. Hjemmet var fattigt, og H. maatte derfor selv tidlig tjene til sit Ophold; han arbejdede saaledes en Tid i Modewegs Klædefabrik og var en Tid Brolægger, før han 1820 kom i Stolemagerlære. 6 Aar efter blev han Svend, og det er først paa denne Tid, at han antog Navnet Hansen. 1830 gjorde han Mesterstykke, 1832 tog han Borgerskab, og, dygtig som han var, arbejdede han sig nu ved Flid og Stræbsomhed i Forbindelse med et ikke ringe Handelstalent frem til en betydelig Stilling. Stolemageriet blev ham hurtig for snævert, og allerede 1838 skaffede han sig derfor Ret til ogsaa at forfærdige og sælge alle Slags «finerede og indlagte Møbler». Karakteristisk for hans hurtige Fremgang er det, at han 1843 kunde kjøbe en saa betydelig Ejendom som Erichsens Palais paa Kongens Nytorv, hvortil hans Forretning derefter stadig var knyttet. Paa Verdensudstillingerne i London 1851 og Paris 1855 stod han som den væsentlige Repræsentant for dansk Snedkerkunst ligesom ved Udstillingen i Kjøbenhavn

1852, og ved sit 25 Aars Jubilæum i 1855 blev han i den Anledning optagen som Mester i Kjøbenhavns Snedkerlav. Allerede i 1841 var han bleven Hofstolemager. 1867 overdrog han paa Grund af Svagelighed sin Virksomhed til Sønnen Charles H. og Svigersønnen L. Larsen og døde 16. Jan. 1868. I længere Tid var han Medlem af Bestyrelserne for Haandværkerforeningen og Industriforeningen ligesom af Direktionen for de Massmannske Søndagsskoler, og i Kjøbenhavns Brandkorps tjente han sig op til Kapitajn. I Jan. 1826 havde han ægtet Claudine Marie Henriette Olsen (f. 25. Febr. 1803 † 1857), og efter at dette Ægteskab var opløst, giftede han sig 19. Nov. 1843 med Jacobine Krause (f. 14. April 1819 † 11. Jan. 1892), Datter af Gartner K. paa Marienborg paa Møen.

Søndags-Posten 26. Jan. 1868. A. Bauer, C. B. Hansens Etabl., 1880. C. Nyrop, J. G. Lund. *C. Nyrop.*

Hansen, Claus, —1706, Gouvernør i Vestindien. Som en dansk Almuesmand (Sønderjyde?) var C. H. blandt de Tropper, der i thor Møhlens Forpagtningstid indlagdes som Besætning paa Fortet St. Thomas. 1692 forfremmedes han fra Sergeant til Fændrik af Gouvernør de Lavigne, med hvem han dog snart kom paa en saa spændt Fod, at Gouvernøren 1694 forbød ham at ægte sin forlovede, Anna van Ockeren, Enke efter Iver Jørgensen (Dyppel). Forbudet bortfaldt vel ved de Lavignes Afskedigelse, men heller ikke til den nye Gouvernør, Joh. Lorentz, var Forholdet upaaklageligt. 1699 tiltraadte C. H. paa sin Hustrus Vegne den betydelige Dyppelske Arv; men s. A. mistede han hende ved Døden. I sin Egenskab af en formuende Mand og som Lieutenant i Borgerskabet blev C. H. Centrum i Planternes Opposition, der efter Lorentz' Død egenmægtig kaarede ham til foreløbig Gouvernør, indtil Sagen kunde afgjøres af Direktionen i Kjøbenhavn. Embedsmændene og deres Venner valgte derimod paa samme Betingelser Joachim v. Holten; men Direktionen samtykkede i Udnævnelsen af C. H. og synes ikke at have grebet fejl. Allerede 8. Febr. 1706 døde han, saa at han kun fik kort Tid til at vise sine Kræfter. Men ligesom han jævnlig roses som en brav dansk Mand, saaledes prises han efter sin Død som den, der indrettede Øens Forfatning med «det sekrete» og «det ordinære Raad».

Personalhist. Tidsskr. 2. R. VI. *Fr. Krarup.*

Hansen, Constantin, † 1880, s. Hansen, Carl Christian Constantin (ovfr. S. 585).

Hansen, Doris, s. Hansen, Anna Doris (ovfr. S. 583).

Hansen, Edmund Gottfred, s. Grut (ovfr. S. 252).

Hansen, Edvard August, 1820—74, Skuespiller. H., der var en Søn af Værtshusholder Peder H. og Marie f. Jensen, blev født i Kjøbenhavn 17. Avg. 1820, antoges til Elev ved det kgl. Theater og debuterede der 6. Febr. 1838 som 1. Sadelmagersvend i «Emigrantens Rejsevogn». Der blev tildelt ham adskillige Smaaroller, i hvilke han gjorde sig bemærket, men Elskerfaget, for hvilket hans Evner laa bedst, var den Gang saa godt besat, at han ikke havde Udsigt til at bane sig Vej. Han forlod derfor det kgl. Theater i 1846 og fik Engagement ved Theatret i Christiania, hvor han virkede med stort Held i 3 Aar, indtil han af Kammerraad Lange kaldtes til Kasinos Theater. Her optraadte han første Gang 21. Okt. 1849 som Nicolai Kolding i Vaudevillen «Fra Store eller Lille Strandstræde» og var fra dette Øjeblik en af Kasinos bedste Støtter. Med et udmærket Elskerudvortes forbandt han et sonort Organ og en smuk Sangstemme, og i sit Spil udmærkede han sig baade ved dyb Følelse og stor Naturlighed. Det var ikke blot som Elsker, at han havde et meget stort Publikum; ogsaa Karakterroller spillede han med stor Dygtighed og viste et ikke ringe Lune i enkelte komiske Partier. Da Lange i Sæsonen 1856—57 spillede paa Hoftheatret, fulgte H. med ham, men vendte saa atter tilbage til Kasino, hvor han havde et temmelig betydeligt Repertoire, indtil tiltagende Sygelighed tvang ham til ved sin Benefice 12. Maj 1860 at tage Afsked med Publikum i en Epilog. Han ægtede 26. Sept. 1847 Cathinka Wilhelmine Liebert, Datter af Snedkermester Christian L. og Else f. Petersen, og døde i Kjøbenhavn 26. Okt. 1874.

Edgar Collin.

Hansen, Elise Konstantin, s. ovfr. S. 590.

Hansen, Emil, s. Hansen, Hans Emil.

Hansen, Emil Christian, f. 1842, Botaniker. H. er født 8. Maj 1842 i Ribe og Søn af Malermester J. C. H., en berejst Mand, som har været Soldat i Algier og Spanien, og som endnu lever i Ribe. Uagtet hans tidlige Tilbøjelighed for Læsning fik han dog først Lejlighed til at studere i en mere fremrykket Alder; han blev nemlig sat i Kjøbmandslære, senere i Malerlære, blev i sit 18. Aar Malersvend og gjennemvandrede derefter en stor Del

af Danmark paa sit Haandværk. I sit 20. Aar kom han til Kjøbenhavn i den Hensigt at søge kunstnerisk Uddannelse, men opgav snart denne for boglige Studier. Han forberedte sig til Skolelærerexamen, men maatte af Trang gjøre en Afbrydelse, blev Huslærer i Sydsjælland, hvor hans Interesse for naturhistoriske Studier vaktes, tog i Følge Grev Holstein-Holsteinborgs Tilskyndelse og med hans Understøttelse Skolelærerexamen i 1864, var en kortere Tid, for at ophjælpe sit af Overanstrængelse nedbrudte Helbred, Huslærer paa Fyn, gjennemgik derefter det 3aarige Monradske Kursus 1867—69 og virkede som Lærer i Kjøbenhavn. Først i 1871 blev han Student, og fra den Tid har han væsentlig drevet botaniske Studier; dog beskæftigede han sig en Tid lang ivrig med Zoologi, nærmest under Schiødtes Vejledning.

H.s første Publikation var en «Moseundersøgelse» i 1873, fremkaldt ved Paavirkning af Jap. Steenstrup, hos hvem han en kort Tid var Privatassistent. I 1876 vandt han Universitetets Guldmedaille for en Afhandling, af hvilken en Del er publiceret under Navn af «De danske Gødningssvampe». Han har bidraget til at gjøre Darwins Skrifter bekjendte her i Landet ved at deltage i Oversættelsen af samme. 1. Jan. 1879 blev han ansat i sin nuværende Stilling som Forstander for Carlsberg-Fondets fysiologiske Laboratorium; s. A. erhvervede han Doktorgraden for en Disputats: «Organismer i Øl og Ølurt», og hans mange senere Afhandlinger have for største Delen behandlet det samme og nær beslægtede Æmner, særlig Gjæringsorganismer; han har ogsaa bragt det videre paa dette Omraade end nogen anden baade her og i Udlandet. H. har netop sin Styrke i Begrænsningen, i at sigte mod et bestemt Maal i sin videnskabelige Forskning, fra et enkelt Udgangspunkt og uden Sidespring at forfølge dette Maal til Ende. En Række meget vigtige og indgaaende Arbejder fra H.s Haand foreligger i «Meddelelser fra Carlsberg-Laboratoriet», og særlig maa fremhæves hans «Undersøgelser over Alkoholgjærsvampenes Fysiologi og Morfologi». Ogsaa i fremmede Tidsskrifter har han publiceret talrige Artikler om Gjærsvampe, Skimmelsvampe, Bakterier og andre Mikroorganismer.

H.s Arbejder frembyde ikke ringe videnskabelig Interesse, men hans største Fortjeneste ligger dog i de nye Baner, han har brudt for Undersøgelsesteknikken, og i den store praktiske Betydning, hans Studier og Forsøg have faaet, i det de have fremkaldt en fuldstændig Reform i Bryggerierne, hvad Gjæringen angaar. Særlig efter at Pasteur har kastet sig over andre Studier, anses H. overalt som

Fører paa Gjæringsfysiologiens Omraade, et Maal, han har naaet ved sin ualmindelige Energi og Arbejdskraft. Elever fra alle Lande søge til H.s Laboratorium for at faa Vejledning af ham i hans Renkultur af Gjær, hvilken Methode daterer sig fra 1883. Det er netop et af hans baade praktisk og theoretisk vigtigste Resultater, at han har formaaet at isolere den enkelte Gjærcelle, grundig at forfølge dens Udvikling og Formering, hvorved han er naaet et betydeligt Skridt ud over Pasteur, i det han har paavist, at der gives mange, hinanden ganske lignende Former af Gjærsvampe, hvoraf en Art kan give det fineste Øl, medens en anden kan fordærve Øllet. Pasteurs «rene Gjær» lod meget tilbage at ønske, thi vel befriede Methoden den for Bakterier, men den maatte i Følge sin Tilblivelsesmaade i Virkeligheden blive en Blanding af gode og skadelige Gjærsvampe, af hvilke de sidste, der efter H.s Undersøgelser fremkalde Sygdom i Øl, efterhaanden fik Overtaget. Pasteurs Methode er derfor alle Vegne opgivet, medens H.s berømte rendyrkede Gjær, der er befriet for «vilde» Gjærarter, nu udgaar fra Kjøbenhavn til alle ølbryggende Lande.

H. har da ogsaa modtaget talrige Vidnesbyrd om den Anerkjendelse, han nyder. Han blev i 1890 Medlem af Videnskabernes Selskab, og i 1892 blev ham tildelt Titel af Professor, ligesom han ogsaa har modtaget adskillige Æresbevisninger fra Udlandet, baade fra videnskabelige og fra tekniske Institutioner; ogsaa hans Forgænger paa Gjærstudiernes Omraade, Pasteur, har offentlig udtalt sin Anerkjendelse af H.s Fortjenester. H. har i videnskabelige Øjemed foretaget en Række Rejser til forskjellige Lande. I 1880 ægtede han Mathilde Melchior, Datter af en Væver.

Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns · Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer. Bot. Tidsskr. XII. Illustr. Tid. 19. Maj 1889. Zeitschr. f. d. gesammte Brauwesen 1889. *E. Rostrup.*

Hansen, Erhard Ludvig Jørgen Peter, s. ovfr. S. 584.

Hansen, Erna Juel, s. Hansen, Juel-.

Hansen, Esben Martin, 1791—1875, Handelsgartner, er født 31. Maj 1791 paa Blegdamsvejen ved Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Svend H., der var bondefødt, havde kjøbt en Have, og hvor han døde næsten 90 Aar gammel. Sin Uddannelse som Gartner fik Mart. H. i sin Faders Gartneri, og 1829 kjøbte han et Stykke Jord mellem Farimagsvejen, Ladegaardsvejen og Kjærlighedsstien. Med

sjælden Flid og Energi beplantede han dette Jordstykke og byggede Væxthuse. Kaarene vare smaa, men efterhaanden bedredes disse, og navnlig i Aarene 1842—54 var hans Gartneri i stort Ry som et af de bedste og største Handelsgartnerier her hjemme. I Særdeleshed vakte et Camelliahus, hvor Planterne vare frit udplantede, megen Opsigt, og naar de ved Paasketid stode i fuldt Flor, blev Gartneriet besøgt af en stor Mængde Blomsterelskere, ja endog Kong Christian VIII med Dronning plejede at bese Huset nogle Gange hvert Aar. Desuden gjorde H. sig bekjendt ved de store Plantesamlinger, han sendte til Udstillingerne i Blomsterselskabets Have, og som altid vandt de højeste Udmærkelser. Efter 1854 blev der anlagt Gader gjennem Haven, og ved hans Død 7. Juli 1875 ophævedes Gartneriet. — Han var gift med Sophie Magdalene f. Stremme (f. 25. Avg. 1797 † 9. Febr. 1871), Datter af Snedkermester Philip S. *L. Helweg.*

Hansen, Frantz Johannes, 1810—52, Digter, er Søn af Brygger, Kapitajn Jørgen H. og fødtes i Kjøbenhavn 4. Sept. 1810. I venlige, men lidet understøttende Forhold voxede han op og arbejdede sig frem ved Flid og Talent; han gjennemgik Metropolitanskolen og leverede allerede da en stor Mængde Bidrag i Vers og Prosa til det af hans Fader redigerede Borgerblad «Patrouillen». I 1828 blev han Student og regnedes da sammen med Arnesen, Hollard Nielsen og H. C. Andersen til Aarets «4 store Poeter», medens Fr. Paludan-Müller maatte nøjes med Pladsen blandt «de 12 smaa». I sit Rusaar udgav H. paa Subskription «Læsning for den fine Verden», hvoraf der kun udkom 2 Hæfter (1829—30), og som iblandt Studenterne, hvor han færdedes meget, skaffede ham Øgenavnet «Fine Hansen». — 2 Aar efter (1832) udgav han, ligeledes paa eget Forlag, «Digte», og han var stadig meget optagen af litterære Interesser. Ogsaa sine musikalske Evner udviklede han med Weyse som Lærer. Under Nødvendigheden af at skaffe sig Erhverv og under Fristelser af en begavet Aand, der i lige Grad fremskyndede ham til at frembringe og nyde, fuldendte han, skjønt med Ulyst, sit juridiske Studium og tog i 1834 Examen. I 1838 blev han Volontær i det daværende Kancellis Arkivkontor, i 1842 Kancellist sammesteds, senere (1848) i Justitsministeriet. De uheldige Vilkaar, under hvilke han oprindelig stilledes som Embedsmand, kunde ikke bidrage til at samle hans Kraft om en praktisk Livsplan ad denne Vej. Han følte Lyst til at leve med i Øjeblikket,

i den frie Natur bankede hans Pulsslag stærkest, og han kunde ikke afvinde Livet i Arkiverne nogen aandig Side. Hans sociale Stilling klæbede ved ham som en Materialisme, og han havde ikke den fornødne Selvfornægtelse til at fyldestgjøre dens Fordringer. Der var kommet Modsigelse i hans Tilværelse. Denne alvorlige Konflikt kastede den første Mismodets Skygge over hans Livsglæde. Saa frigjorde han sig dels hos Muserne, dels i sin Trofasthed som Søn og Broder, et Forhold, som han fra sin tidligste Ungdom indtil det sidste søgte at udfylde. Som han i et og alt var Naturens umiddelbare Barn, saaledes spillede alle hans Kræfter i Tidens Farver. Han var højt skattet af sine mange Venner, og hans Nærværelse blandt disse var aldrig ubelejlig: Liv, Gemytlighed, Beskedenhed og skaansom Dom, Natur og Aandfuldhed, Vid og Lune traadte med ham ind ad Døren; let slog han ind i hver Følelse og Stemning, i ethvert lettere Tankespil og enhver dybere Reflexion. I sine yngre Dage fandt han Begejstring og Glæde i Tonernes Verden, i de ældre fandt han der Hvile og Trøst. De beskedne Fordringer, han stillede til Livet, bleve aldrig opfyldte, og lidt efter lidt faldt han sammen. I sine sidste 4—5 Aar tyngedes han af legemlig Svaghed, som kun levnede ham liden Ro eller indre Tilfredshed, og mod hvilken han rastløst, men forgjæves, værgede sig. Der siges om ham, at han som Olding vilde have været ung, men som ung blev han Olding. Efter 2 Maaneders Ophold paa Frederiks Hospital døde han der 14. Marts 1852.

Lykkeligere ydre Forhold, en større Selvfølelse og Energi vilde i Forening med et bedre Helbred have samlet og styrket hans righoldige, men spredte Produktion og givet hans Navn større Vægt for Efterslægten. Foruden de allerede nævnte Samlinger har han udgivet «Digte» (1836), «Romantiske Digtninger» (1839), hvori det mere bekjendte «Korsaren og hans Brud» samt «Abenamars Sang», og i forskjellige Tidsskrifter, Nytaarsgaver og Blade mangfoldige Fortællinger og Digte. Under Forfattermærket «Torkel Trane, Licentiat» har han skrevet «Humoristiske Noveller», 1. Bd. (1841): «Patriotisme» og «Sørejsen», 2. Bd. (1844): «Let Sind og Letsind», som ere oversatte paa Svensk og Tysk. Anonymt lod han opføre paa det kgl. Theater: i 1832 et i Kotzebuesk Smag forfattet Skuespil i 1 Akt, «Venskab og Kjærlighed», i 1844 Vaudevillen «En Aften i Tivoli» og i 1848 Vaudevillen «Et Sørgehus», der alle 3 sloge meget lidet an; det samme maa siges om det efter hans Død der opførte Lystspil i 1 Akt, «En lille Hemmelighed». Af hans

Efterladenskaber samlede og udgav H. H. Nyegaard hans «Lyriske Digte» (1852), og i 1857 udgav F. L. Liebenberg hans samlede «Poetiske Skrifter». Efter hans Død er tillige udgivet 2 Hæfter af hans musikalske Kompositioner, der vidne om et virkeligt Talent. Det samme maa absolut siges om hans digteriske Frembringelser. De udmærke sig mindre ved en dyb Følelse end ved en meget let og flydende Versifikation og en livlig Kolorit. Han er for bred, mangler orienterende Evne, bekymrer sig ikke altid om indre Sandsynlighed og undgaar ikke altid det smagløse og trivielle. Paa den anden Side ytrer han Vittighed og Lune, hans Tanker og Udtryk ere ofte poetiske og graciøse, men han bliver aldrig ret populær, fordi han til syvende og sidst mangler det uudsigelige, hvorpaa det kommer an.

Erslew, Forf. Lex. Berl. Tid. 1852, Nr. 72. F. J. Hansens Lyriske Digte, 1852, Fortalen.

Nic. Bøgh.

Hansen, Frederik Adolph, † 1711, s. v. Ehrencron (IV, 447).

Hansen, Frederik Andreas, 1807—90, Præst, Broder til ovfr. nævnte Læge Carl Pet. Math. H. († 1879), er født i Hjallese 6. Dec. 1807, blev Student fra Odense 1825 og tog theologisk Embedsexamen 1830. 1832 blev han Adjunkt i Roskilde, 1838 Sognepræst for Øster Hornum i Aalborg Amt. Her valgtes han 1849 til Folketingsmand for Aalborg Amts 5. Kreds. 1852 blev han Sognepræst i Fravgde paa Fyn og 1861 Provst for Bjerre og Aasum Herreder. Han tog sin Afsked som Provst 1880, som Sognepræst 1883 og døde i Odense 24. Maj 1890. Han ægtede 1839 Claudine Marie Jørgensen (f. 12. Okt. 1813), Datter af Kapitajn, senere Proprietær, Jørgen J. og Kirsten f. Klestrup. — Han var i Jylland Formand for det nørrejyske Konvent i Viborg og paa Fyn for det ældre Konvent for Fyns Stift; begge Steder holdt han paa, at Konventerne skulde indskrænke sig til Forhandlinger i Steden for, som der var stor Tilbøjelighed til, at fremkomme med Andragender og Forslag. I et anonymt Skrift: «Breve om kirkelige Gjenstande fra en Præst i Jylland til en Ven i Sjælland» (1846) paaviser han, at der ikke er Bod for Kirkens Brøst i udvortes Foranstaltninger.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 124.

L. Koch.

Hansen, Frederik Christian, f. 1861, Journalist, Politiker. H., der er en Søn af den fynske Husmand og Gartner Hans Chri-

stensen, er født i Bellinge 22. Juli 1861. Han blev Student 1880 og tog det følgende Aar Philosophicum. Derefter arbejdede han ved forskjellige Blade, særlig «Dagens Nyheder», indtil han 1. Dec. 1883 overtog Redaktionen af Bladet «Avisen», der paa dette Tidspunkt stiftedes i det Øjemed at danne en Modvægt imod den socialistiske Agitation i Samfundets brede Lag. Siden 1. April 1891 har H. tillige været «Avisens» Ejer. H. har med Kraft og Klarhed forfægtet sine Anskuelser i sit Blad, og paa et stort Antal Møder rundt om i Landet har han vist sig at besidde de samme Egenskaber i det mundtlige Foredrag. Han har dernæst taget Initiativet til Dannelsen af Foreningen «Arbejdernes Værn» (1885), der tilsigter at støtte den ikke-socialistiske Del af Arbejderbefolkningen moralsk og pekuniært. Ved Folketingsvalgene i April 1892 var han Højres Kandidat i Kjøbenhavns 5. Kreds, men det lykkedes ikke at føre hans Valg igjennem. — H. er gift med Agnes Franciska Cecilie f. Andersen, Datter af Kapitajn Jens A. *M. P. Friis.*

Hansen, Gottfred Matthison, s. Hansen, Matthison-.

Hansen, Hans, —o. 1532, Prælat. Denne i sin Tid mærkelige Mand var vistnok en Fynbo og sandsynlig af Adel; men for øvrigt er hans tidligere Historie ubekjendt. Vi træffe ham i Slutningen af Kong Hans' Tid som Provst i Tofte eller Assens Provsti, en meget anselig gejstlig Forlening. Men for øvrigt er hans Historie knyttet til Christian II, og for denne Konge blev han et yndet og brugbart Redskab; men han kom rigtignok ogsaa til at dele sin Herres trange Skæbne. — 1514 var han i Kongens Ærende hos den romerske Kurie. Hjemkommen der fra havde han en Proces med Karmeliterordenen om Helligaands Kapel og Hospital i Assens og vandt Sagen ved Kongens Dom. Derpaa blev han atter 1515 sendt til Rom, da det gjaldt for Kongen om at komme Biskop Jens Andersen (Beldenak) og Knudsbrødrene i Odense til Livs. Det var med god Vilje, at H. H. arbejdede paa at underminere Biskoppen, med hvem han laa i Fjendskab. Og da det til sidst lykkedes Kongen at knække Biskoppens Modstand mod de ubillige Krav, der stilledes til ham, blev H. H. sat til paa Kongens Vegne at oppebære de to Tredjedele af Bispestolens Indkomster (s. I, 244). Paa denne Tid var han en af de mægtigste Mænd i Fyn.

Da Uvejret brød løs mod Christian II, tænkte Kongen paa at sende H. H. til Rom for at skaffe ham Pavens Bistand. Men Planen blev ikke udført. Derimod maatte H. H. forlade Landet

kort efter Kongens Flugt i April 1523. Siden færdedes han dels i Tyskland, dels i Nederlandene og maatte i fuldt Maal prøve Landflygtighedens Trængsler. Med Christian II vedblev han at staa i Forbindelse og benyttedes jævnlig af denne i et og andet Hverv. Hans gjentagne Ophold i Wittenberg og den Nød, han led, synes imidlertid at have haft en rensende Indflydelse paa hans verdslige Sind, og det var næppe paa Skrømt, at han gav Luthers Lære sit Bifald. Han levede endnu 1531, men forsvinder, efter at Christian II's Stjærne for stedse var dalet.

Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. I, 204 ff. Rørdam, Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 542 ff. *H. F. Rørdam.*

Hansen, Hans, 1769—1828, Portrætmaler, var Søn af Kancellist, senere Gaardfæster, Christian H. og Susanne Christiane f. Flakkebjerg og født i Skjelby paa Sjælland 22. Febr. 1769. Kammerherre Carl Adolf Plessen tog sig af ham, fik ham efter Konfirmationen til Kjøbenhavn, for at han kunde besøge Kunstakademiet, hvor han i 1789 vandt den mindre, i 1791 den store Sølvmedaille, og gav ham derpaa en aarlig Rejseunderstøttelse, for at han kunde «perfektionere sig» i Udlandet som Portrætmaler. Dog malede han endnu Portrætter paa Herregaardene i Fyn og Jylland 1793—97 og forlod først i 1797 Plessens Gods for over Hamborg at rejse syd paa. Han forblev derpaa nogle Aar i Wien og blev der gift med Henriette Lie, rejste saa i 1803 til Italien, hvor hans ovfr. nævnte Søn Carl Chr. Const. H. blev født, vendte tilbage til Wien og kom i 1805 til Kjøbenhavn. Aaret efter agreerede Akademiet ham, hvorefter han 1809 blev Medlem paa Portrætter af de akademiske Medlemmer Lorentzen og Dajon.

H. søgte forgjæves Professoratet ved Modelskolen, men fik i 1815 Medlemsbolig paa Charlottenborg, blev i 1817 Lektor i Mathematik og Perspektiv ved Akademiet, men maatte i 1822 afgive det sidste Fag til G. Hetsch og tog i 1825 ogsaa sin Afsked som mathematisk Lektor. Samtidig var han en meget søgt Portrætmaler, og hans Portrætter give gode Fremstillinger af Datidens Personer, selv om de hverken i aandfuld Opfattelse eller i Penselens Delikatesse tør sættes ved Siden af Juels. Han var en dannet og aandfuld Mand, og trods Sprogets Egenheder udmærke hans «Betragtninger over de skjønne Kunsters Værd» (1827) sig ved mange sunde Domme og træffende Udtalelser. Efter 1816 satte Eckersberg ham i Skygge som Portrætmaler, en talrig opvoxende Familie og slette Penge-

forhold forrykkede hans Stilling, og han ernærede sig med Vanskelighed ved at kopiere Portrætter til Samlingen paa Frederiksborg. En grasserende Tyfus kastede ham og Hustruen paa én Gang paa Sygelejet, hun døde først, 19. Jan. 1828, og 11. Febr. fulgte han efter.

Erslew, Forf. Lex. Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Hansen, Hans, 1797—1867, Præst, er født 4. Okt. 1797 i Husum, opdroges i Christiansfeld og kom i Bagerlære. 24 Aar gammel gav han sig til at studere Theologi, besøgte Universiteterne i Leipzig og Kiel og tog 1824 Embedsexamen paa Gottorp. Aaret efter blev han Præst i Simonsberg. Da U. J. Lornsens efterladte Skrift «Die Unionsverfassung Dänemarks und Schleswig-Holsteins» udkom 1841, skrev han imod det, og Kabinetssekretær Adler sendte ham paa Christian VIII's Vegne en anerkjendende Skrivelse. 1845 blev han Præst i Fjolde, men hans Loyalitet maa ikke have holdt Stand under Oprøret, thi 1851 suspenderedes han og afskedigedes derefter, dog med Pension. 1855 udgav han «Die Danisirung des Herzogthums Schleswig», et maadeligt Skrift, men fuldt af Had til Danmark, hvor «ikke alene noget, men alt er raaddent». Det indeholder saadanne Paastande, som at den danske Bibeloversættelse er vitterlig forfalsket, Læren om Forsoningen findes ikke i den, og om Etatsraad Regenburg hedder det: «Efter hans Mening skal det tyske Sprog fortrænges og det danske indtrænges, om ogsaa hele Slægtled herved skulle gaa timelig og evig til Grunde. Et Guds Rige kjender han slet ikke, om Sjælens Frelse véd han intet.» For dette Skrift blev H. dømt til 3 Aars Fængsel i Rensborg. Han har ogsaa haft andre Stridigheder; thi da denne Straf var afsonet, maatte han endnu sidde 4 Uger efter en Dom, der var overgaaet ham ved Slesvig Bys Magistrat. Han beholdt dog sin Pension og døde i Rensborg 25. Febr. 1867.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. *L. Koch.*

Hansen, Hans Christian, 1753—1843, Skolemand, Officer, er født 8. April 1753 i Fredensborg, hvor Faderen, en Ætling af Frederik II's Kapelmester Arnold de Fine (V, 155), var Gjæstgiver. 8 Aar gammel kom H. i Helsingørs lærde Skole, blev Student her fra 1770, tog Philosophicum 1771, theologisk Attestats 1774, Magistergraden i Filologi 1777 og blev det følgende Aar, efter først i kort Tid at have fungeret som Decanus ved Kommunitetet og Inspektør ved Regensen, ansat i Helsingør som Konrektor. Som saadan

virkede H. med udmærket Duelighed indtil 1806, da han, der allerede 1801 ved Englændernes Ankomst i Sundet havde ladet sig ansætte i Borgervæbningen, og som var bleven lidenskabelig begejstret for Militærstanden, søgte og fik Afsked fra sin Skolegjerning, samtidig med at han blev udnævnt til Major og Kommandør og 1807 til Chef for det direkte under Hæren staaende helsingørske borgerlige Artillerikorps. Ogsaa i denne nye Stilling var H. særdeles virksom og duelig og høstede under Krigsaarene levende Anerkjendelse af Frederik VI for sit Forhold. 1819, da det paa ny saa ud til Krig, og man frygtede for Svenskernes Landgang paa Sjælland, blev H. meget anvendt paa Efterretningsrejser i Sverige; han skildres ved denne Lejlighed som «en Mand med mange Kundskaber, klog og tavs». S. A. blev han Oberstlieutenant, 1836 Oberst. Han var gift med Anna Kingo f. Bruun († o. 1838), Datter af resid. Kapellan i Mariager Johan Lorentzen B. og Valborg Marie f. Møller. Deres ældste Søn var ovennævnte Krigsminister Chr. Fr. H. († 1873). H. døde i Helsingør, næsten 90 Aar gammel, 20. Febr. 1843.

Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1843. Erslew, Forf. Lex.

S. A. Sørensen.

Hansen, Hans Christian, 1803—83, Arkitekt. Chr. H. fødtes i Kjøbenhavn 20. April 1803 som ældste Søn af Bud ved Brandassurancen Rasmus Hansen Braathen fra Norge og Sophie f. Jensen. Som Elev af Hetsch gjennemgik han Kunstakademiet og vandt dets forskjellige Præmier, medens han samtidig anvendte sin Fritid til at tegne og stikke i Kobber, bl. a. en Del af Bladene i Thieles store Værk over Thorvaldsen. 1829 fik han den store Guldmedaille for Opgaven «Et Tøjhus med Generalitet», hvorefter han 1831 kunde rejse til Udlandet paa Akademiets store Stipendium. De 2 første Aar tilbragte han i Italien, hvorefter han drog til Grækenland, som fra nu af blev hans andet og egentlige Fædreland.

Kong Otto havde faa Aar i Forvejen besteget Tronen, og nu gjaldt det at udvide og forskjønne Athen og gjøre det til en passende moderne Hovedstad. Her var et rigt Felt for Arkitekter at arbejde paa, og H. var saa heldig at vinde Kongens Yndest, saa at han 1834 blev udnævnt til «Kongen af Grækenlands Arkitekt». Gadeanlæg og Nybygninger bleve ham overdragne, blandt hvilke kan fremhæves den engelske Kirke i gothisk Stil og i første Række Universitetet, en Pragtbygning af Marmor i græsk Stil, saa nobel og fin i sine Linjer og saa gjennemtrængt af Antikens

Aand og Følelse som meget faa moderne Forsøg paa at gjenføde den antike Stil, hvorfor den ogsaa er bleven et Forbillede for talrige andre, særlig tyske, Bygninger. Men H. havde ogsaa gjort ualmindelig grundige Studier af Monumenterne fra Oldtiden; derom vidner det smukke Værk, han i Forening med den tyske Arkitekt Schaubert har udgivet over det yndefulde lille ioniske Nike-Tempel paa Akropolis, som de havde udgravet og opmaalt; og derom vidne de talrige, minutiøst nøjagtige Opmaalingstegninger, som findes paa Kunstakademiets Bibliothek ved Siden af en Del flotte og elegante, farvelagte Detailtegninger.

H.s Navn bredte sig viden om, og i 1850 opfordrede Lloyds Dampskibsselskab i Triest ham til at gjøre sig bekjendt med de forskjellige Landes Marinebygninger for derefter at opføre Marinearsenalet i Triest (1854—57), et kæmpemæssigt Bygningskomplex i den moderne Rundbuestil med byzantinske Enkeltheder, som H. var en Ynder af og senere saa ofte anvendte ved sine Murstensbygninger her hjemme.

Imidlertid vilde Danmark ogsaa gjærne drage Nytte af sin berømte Søn. 1851 udnævntes han til Bygningsinspektør for Fyn og de omgivende Øer, men maatte lade en anden, C. A. Møller, midlertidig udføre sit Arbejde. 1857 blev han Medlem af Akademiet og kgl. Bygningsinspektør for Sjælland, Laaland og Falster, og s. A. udnævntes han — efter Bindesbølls Død — til Professor i Arkitektur, en Stilling, han beklædte fra 31. Marts 1857 til 31. Marts 1883. 1862 blev han Justitsraad, 1867 Etatsraad, 1876 Kommandør af Danebrog og 1879 Æresdoktor ved Kjøbenhavns Universitets 400 Aars Jubilæum. Han var Medlem af talrige fremmede Akademier, blev 1857 gift i Triest med Therese Wørbitz og døde 2. Maj 1883 hos sin Broder Theophilus H. i Wien, hvortil han Aaret i Forvejen var rejst for at gjenvinde sit af Alderen svækkede Helbred. Hans Lig førtes til Danmark og jordedes paa Assistens Kirkegaard.

H.s Virksomhed her hjemme gik i 3 forskjellige Retninger: som udøvende Arkitekt, som Restavrator af ældre Bygninger og som Lærer ved Akademiet. Af hans selvstændige Bygninger kan nævnes: Kommunehospitalet i Kjøbenhavn (1859—63), som udmærker sig ved en sindrig Plan og en dygtig Gruppering af de mange Bygninger til en harmonisk Helhed; Zoologisk Musæum i Krystalgade (1863—69), kraftigt og karakteristisk i sine Enkeltheder; Observatoriet og den romerske Badeanstalt i Kjøbenhavn, Christiansdals Kloster ved Næsbyholm samt Kirken i Holbæk i Rundbuestil. H.

kom ikke til at spille den Rolle i vor hjemlige Bygningskunst, som man havde kunnet vente efter hans epokegjørende Virksomhed i Udlandet. Han med sin glødende, ensidige Begejstring for den græske Kunst fik ikke Opgaver, der tilstrækkelig fyldte ham og beslaglagde hans Evner, og han blev egentlig altid en fremmed her hjemme.

Dette viste sig især ved hans Restavration af Middelalderens Bygninger som: Roskilde Domkirke, Klosterkirkerne i Sorø og Maribo og forskjellige Landsbykirker. Han savnede baade tilstrækkeligt Kjendskab til og tilstrækkelig Interesse for vor middelalderlige Bygningskunst, til at det kunde lykkes ham paa en virkelig tilfredsstillende Maade at føre de gamle Mindesmærker tilbage til deres oprindelige Skikkelse. Større Betydning fik han ved sin mangeaarige Lærervirksomhed ved Akademiet. Hans Elever ville altid med Respekt mindes hans rørende Kjærlighed til Antiken og hans originale, begavede Personlighed med den klare, arkitektoniske Dømmekraft. Skuffet og overset, som han i mange Maader følte sig, prægedes hans Sind efterhaanden af en vis Bitterhed, som ofte gav sig til Kjende gjennem et skarpt, ejendommeligt, satirisk Lune.

Weilbach, Konstnerlex. Ude og hjemme 13. Maj 1883. Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns Universitets Firehundredaarsfest promov. Doktorer S. 17 f.

Erik Schiødte.

Hansen, Hans Christian, f. 1823, Forfatter. Han er født i Kjøbenhavn 17. Dec. 1823 af Forældrene Christian H. og Johanne f. Christensen. Han var Handelsbetjent i sin Fødeby fra 1839—45, da han tog Examen som Urtekræmmer. Senere blev han Skuespiller og kom som saadan til Norge i 1848. Han forlod Theatret 1852 og har siden været bosat i Throndhjem som Sproglærer og Oversætter, siden 1867 tillige som Kontorist ved Throndhjems By- og Raadstueskriverkontor samt siden 1869 som Translatør i Tysk og Engelsk. Han har i en Række af Aar været knyttet til «Throndhjemsposten» (senere «Throndhjems Stiftsavis»), hvori han har leveret forskjellige, dels originale, dels oversatte novellistiske Arbejder, og har derhos, for det meste under Navnet «Arnold Sylvester», skrevet en Mængde Digte og særskilt udgivne Noveller og Oversættelser samt efter Digteren Christian Monsens Død (1852) besørget dennes Digte m. m. i Trykken. Han er siden 17. Avg. 1854 gift med nævnte Chr. Martin Monsens Enke, Frederikke f. Herholdt.

Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Hansen, Hans Christian, 1839—73, Præst, Søn af Skibsfører Rasm. H., blev født 10. Marts 1839 i Svendborg; han blev Student 1859 fra Odense Skole og theologisk Kandidat 1865. Efter at have været Huslærer i Ollerup Præstegaard blev han personel Kapellan, først i Sønderby ved Assens, senere i Smidstrup og Skjærup ved Fredericia; her fra kaldedes han i Sept. 1873 til Sognepræst for Øster Nykirke, et lille Hedesogn n.-v. for Vejle, men døde af Brystsyge allerede 30. Okt. s. A., nogle Dage efter Indsættelsen i det nye Embede. H., der var af Sømandsslægt og som Dreng en Tid selv havde været bestemt til Sømand, var en mer end almindelig begavet Natur, klar i Tanke og energisk i Handling; med en stille Jævnhed i Væsen forbandt han aandelig Sundhed og sanddru Ærlighed i Fremtræden, hvilke Egenskaber allerede i hans unge Aar gjorde ham almindelig afholdt. Ved sin frimodige og faste Tro, sit selvstændige og samvittighedsfulde Arbejde baade som Prædikant og Sjælesørger og ved sin altid offervillige Kjærlighed vandt han i de faa Aar, i hvilke han fik Lov til at virke som Præst, trods sin tiltagende Legemssvaghed ualmindelig Indgang og Tilslutning. At dette ikke var af blot forbigaaende Betydning, turde formentlig fremgaa deraf, at den Samling «Prædikener til Aarets Søn- og Helligdage», som blev udgivet efter hans Død, nu i 1892 udkommer i 4. Oplag. — Sin første Hustru, Emilie Caroline f. Krag, Datter af Præsten C. E. K. i Dreslette, mistede han 1869 efter 10 Maaneders Ægteskab; senere (1870) ægtede han Caroline Debell, Datter af Kjøbmand i Varde Hans D.

H. C. Hansen, Prædikener. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 368.

V. Schousboe.

Hansen, Hans Christian Peter, f. 1840, Forfatter og Journalist. Peter H. er født i Kjøbenhavn 27. April 1840 og Broder til ovennævnte Dr. Adolf Marius H. Fra en tarvelig Borgerskole kom han 1855 i det v. Westenske Institut, dimitteredes der fra 1860 og tog Aaret efter 2. Examen. Endnu i sin Skoletid skrev han som en Parodi paa en af Dr. Fausbøll udgiven Samling: «Endnu nogle danske Stile af kjøbenhavnske Pigebørn», der vakte fornøjelig Opsigt. Medens han fra 1861—65 var Huslærer i Nordsjælland, besvarede han (1863) Universitetets Prisopgave om den antike Skæbneidé i den græske Tragedie og opnaaede et «Accessit» samt udgav en Afhandling om J. L. Heibergs første Polemik. Efter 1865 drev han Journalistik i mange forskjellige Blade, bl. a. som Theateranmelder

under Mærket «Quis», og leverede poetiske Bidrag til Samlinger og Kalendere. Fra 1867 traadte han i fast Forbindelse med «Dagbladet» og leverede her i en Række af 5 Aar under Mærket «Cabiro» ugentlige Feuilletoner om de mest uensartede Themaer, mange af dem Mønstre i deres Art, alle livlige og i en fortrinlig sproglig Form; et Udvalg udkom 1870. Som «Dagbladets» Referent overværede han 1869 Kronprinsens Formæling i Stockholm og den verdenshistoriske Aabning af Suezkanalen. S. A. var han som Studenterforeningens ledende Senior Fører for Studentertoget til Norge. I 8 Aar fra 1872 udgav han «Nær og fjærn», vistnok det righoldigste og mest tiltalende litterært-æsthetiske Ugeblad, vi have haft, og skrev selv heri en Mangfoldighed af kritiske og andre Artikler. Da Ugebladet 1880 forenedes med «Illustr. Tidende», overtog han Redaktionen af denne indtil 1884, da han paa det Anckerske Legat gjorde en Rejse i Tyskland, Schweits og Østerrig. 1881—88 var han Formand for den kjøbenhavnske Journalistforening, og 1888 var han ligeledes Formand for den Højre- og Venstrepressen repræsenterende Komité, som varetog Pressens Anliggender under Udstillingen. Fra 1886—89 var han Lærer i Dansk og Litteraturhistorie for Prins Christian; senere har han undervist Prinsesse Louise i dansk Litteraturhistorie. Siden 1885 har han jævnlig under Fællesmærket «Nær og fjærn» leveret Artikler af mangeartet Indhold, navnlig dog litterært, til «Nationaltidende».

Foruden en Mangfoldighed af litteraturhistoriske og kritiske Artikler, Feuilletoner og Digte (deriblandt 1864 det bekjendte «Tak for din Daad») har han skrevet Romanen «Christian Kjøbenhavner» (1882), hvori der findes avtobiografiske Træk, udgivet Samlingen «Nordiske Digtere i vort Aarhundrede», Blichers Noveller, Skitser og Digte, C. N. Rosenkildes efterladte Skrifter, 2 Udgaver af Chr. Flors «Haandbog i den danske Litteratur», et Udvalg af Poul Møllers Arbejder, oversat Bodenstedts «Mirza Schaffys Sange», Molières «Fruentimmerskolen» og «Misanthropen» for det kgl. Theater, Komedier af Sardou og Dumas fils for Kasino osv. Hans Hovedværk er «Illustreret dansk Litteraturhistorie» (1886) i 2 Bind, som med Benyttelsen af et rigt Materiale i en fængslende Form og med en fin Opfattelse af Forfatternes Ejendommeligheder giver et samlet Billede af vor hele Litteratur indtil den nyere Tid, og som har fundet stor Udbredelse. Efter samme Plan er hans historiske Skildring af «Den danske Skueplads», som endnu ikke er afsluttet. Et litterært Mindesmærke af første Rang har han sat sig ved sin

mesterlige Oversættelse af Goethes «Faust» (1. Del 1881, 2. Udg. 1887, 2. Del 1889). Gjennem en omhyggelig Textkritik har han vundet en fuld Forstaaelse af Tanken og er i alle Enkeltheder trængt ind til Aanden i den mærkelige Digtning, og hans sjældne Herredømme over Sproget i Forening med egen digterisk Inspiration har sat ham i Stand til at finde en saadan dansk Form for Goethes koncentrerede, tanketunge, epigrammatiske, ofte dunkle Sprog, at man læser Oversættelsen, trofast imod Originalen og dog fuldstændig fri i sine Bevægelser, som en Original; den har fundet megen Anerkjendelse her i Norden, men endnu varmere er den bleven beundret og lovprist af de tyske Kritikere, som ere tilstrækkelig fortrolige med vort Sprog til at kunne bedømme den. Efter Indbydelse holdt han 1891 i Christiania og Bergen Foredrag over 2. Del af «Faust».

H., som 1883 fik Titel af Professor, ægtede 1879 Asa Catharina Ekman (f. 1854), Datter af Grosserer og Dampmøller, Oberst J. P. F. E. og Anine f. Jørgensen. *C. St. A. Bille.*

Hansen, Hans Emil, f. 1843, Balletmester og Danser. Em. H. er født i Kjøbenhavn 14. Juni 1843 og Søn af Skræddermester Lars H. og Frederikke Louise f. Hveisel. Efter at være optagen paa det kgl. Theaters Balletskole 1852 nød han Undervisning af G. Brodersen, A. Bournonville og G. Carey, debuterede 23. Dec. 1861 i en af Brodersen komponeret Pas de trois og blev 14. Sept. 1876 udnævnt til Solodanser. I 1883 blev han tillige Lærer ved Balletskolen for viderekomne Dansere og Danserinder, virkede som Balletmester ved Stora kungliga teatern i Stockholm i det første Halvaar af 1887, vendte derpaa tilbage til Kjøbenhavn og udnævntes 1. Juli 1890 til Balletmester ved det kgl. Theater. H. har ikke været fremtrædende som Mimiker, og hans vigtigste Roller i Balletten ere Minnesangeren i «Valdemar» samt Halvor i «Brudefærden i Hardanger». Derimod har han gjort sig bemærket dels som en dygtig Solodanser og dels som Balletkomponist. Hans Arbejder i denne sidste Retning ere: «Aditi» (1880), «Zigeunerlejren» (1880) og «En Karnevalsspøg i Venedig» (1890), men ved Siden heraf har han komponeret Danse til mange Skuespil og Operaer, f. Ex. «Der var en Gang —», «Aïda» og «Aladdin». Gjentagne Gange, bl. a. i 1882 med Statsunderstøttelse, har han gjort Studierejser til Paris, Wien, Buda-Pest og Mailand. Han ægtede

26. Okt. 1864 Danserinden Jeannette Tardini, Datter af den i sin Tid i Kalvebodstrand forulykkede italienske Luftskipper T.

Edgar Collin.

Hansen, Hans Frederik, f. 1832, Landmand. Han er født i Rønninge paa Fyn 13. Sept. 1832; Forældrene vare Lærer Jens Erik H. og Annette Joh. f. Baggesen. 14 Aar gammel kom H. som Landvæsenslærling paa Sanderumgaard, hvor han var i 4 Aar; i de følgende 12 Aar var han Forvalter paa forskjellige Gaarde, forpagtede derefter et Par Gaarde, til han (1869) overtog Forpagtningen af Henneberg Ladegaard og Damgaard ved Kolding, som han driver endnu. Som «Avlscenter» er Henneberg Ladegaard kjendt over hele Landet. Allerede 1869 grundlagde H. her (og har i de siden forløbne Aar ved en meget stærkt dreven Slægtskabsavl dannet) den Korthornsstamme, der har vundet ham Navn som en af Landets første Opdrættere, og hvis Dyr ere søgte ikke blot af de Jyder, der lægge til med Fedning for Øje, men ogsaa i Udlandet. I Foreningslivet har H. taget ret betydelig Del, bl. a. er han Formand for Elbo Herreds Landboforening. 1887 udnævntes han til Medlem af Statsdyrskuekommissionen og til Formand for Tyreskuekommissionen i Ribe og Ringkjøbing Amter. 15. April 1863 ægtede han Jørgine Hansine Christiane Jacobsen, Datter af Pastor J. Han udnævntes til Kammerraad 1892.

Galschiøt, Landbrug og Landmænd i Danm. Ugeskrift f. Landmænd 1891, II.

H. Hertel.

Hansen, Hans Jacob, 1786—1850, Mathematiker, er født 25. Febr. 1786 i Brylle i Fyn. Faderen var Tømmermand. H. kom 1795 i Odense Skole, hvorfra han dimitteredes 1802. 1803 kom han ind i det pædagogiske Seminariums fysisk-mathematiske Klasse og blev efter endt Examen i 1806 Adjunkt, i 1818 Overlærer ved Ribe Kathedralskole. I 1845 entledigedes han i Naade med Pension. Han døde ugift i Ribe 2. Jan. 1850. De Arbejder, som han Tid efter anden publicerede i Ribe Skoles Programmer eller særskilt, ere vel af ringe Omfang, men de vise, at han var en indsigtsfuld Mathematiker, som i sin isolerede Stilling og med ringe Adgang til Litteraturen fulgte med paa forskjellige Omraader af sit Fag. Et af disse Arbejder er i 1887 gjenoptrykt i «Tidsskrift for Mathematik» som den bedste danske Fremstilling af «Gräffes Opløsning af numeriske Ligninger». H. stod i Brevvex-

ling med sin Skolekammerat Sprogmanden Rasmus Rask indtil dennes Død.

Tidsskr. f. Mathematik 1887, S. 169. Erslew, Forf. Lex. *H. G. Zeuthen.*

Hansen, Hans Jacob, f. 1855, Zoolog. Han er Søn af Husmand Hans H. og Kirsten Jacobsdatter og født 10. Avg. 1855 ved Bellinge (ved Odense). Som Barn var han saa svagelig, at Faderen ikke turde opdrage ham til det strænge Bondearbejde, men mente, at Sønnen hellere skulde prøve en anden Livsvej. Nogen nærmere Bestemmelse blev dog ikke tagen, før Skolelæreren i Bellinge tog Sagen i sin Haand og fik ham, 12 Aar gammel, anbragt i en Realskole i Odense. Her fra kom han i Odense Latinskole, hvor han i 1875 tog Examen artium. H.s Interesse for Naturvidenskaberne blev tidlig vakt, og allerede i Skoleaarene bestemte han sig for Studiet af Zoologien, særlig Entomologien. Strax efter Studenterexamen deltog han i Professor Schiødtes lærerige Øvelser paa det zoologiske Musæum, og allerede i Dec. s. A. ansatte Schiødte ham i en lønnet Stilling ved den entomologiske Afdeling, til hvilken han endnu er knyttet som Assistent. I 1879 tog han Magisterkonferens i Naturhistorie med Zoologi som Hovedfag, og 1883 disputerede han for Doktorgraden. Den paagjældende Afhandling, «Dipterernes Mund i anatomisk og systematisk Henseende», blev senere optaget i «Naturhist. Tidsskr.». Men allerede før Magisterkonferensen havde Schiødte overdraget ham Behandlingen af Spindlerne til det store Kobberværk «Zoologia Danica», hvortil han ogsaa senere, efter G. Winthers Død, har leveret saa vel Tegninger som Text til Fiskenes Naturhistorie. Blandt H.s øvrige Arbejder maa nævnes «En monografisk Fremstilling af de i Danmark levende Mejere og Mosskorpioner» (1884), «Karahavets Pycnogonider» (1887), «Oversigt over de paa «Dijmphna»-Togtet indsamlede Krebsdyr» (1887), «Malacostraca marina Groenlandiæ occidentalis» (1888) og «Cirolanidæ et familiæ nonnullæ propinqvæ Musei Havniensis» (1890). Saa godt som alle de nævnte Afhandlinger ere ledsagede af talrige, af Forfatteren selv udførte, fortrinlige Tegninger. — I April 1883 ægtede H. examineret Lærerinde Sofie Jakobsen, Datter af Sognepræst J. til Nebsager og Bjerre, men Ægteskabet blev ophævet ved kgl. Bevilling i April 1890. 29. April 1891 giftede han sig med Anna Elisabeth Rasmussen, f. i Silkeborg.

Univers. Progr. v. Reformationsfesten 1883. *Jonas Collin.*

Hansen, Hans Matthison, † 1890, s. Hansen, Matthison-.

Hansen, Hans Nikolai, f. 1835, Borgmester i Kjøbenhavn. Han er Søn af nedennævnte Bankdirektør Hans Peter H. († 1861) og fødtes i Kjøbenhavn 12. Marts 1835. 1851 blev han Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og 1857 juridisk Kandidat. I Slutningen af Halvtredserne og Begyndelsen af Treserne spillede han en betydelig Rolle i Studenterforeningen som ledende Senior og som en til enhver Tid slagfærdig Taler; særlig virksom var han som Medlem af Komiteen for Opførelsen af Studenterforeningsbygningen. Da han var bleven Kandidat, slog han strax ind paa Sagførervejen. Efter i nogle Aar at have været Fuldmægtig hos Højesteretsadvokat Liebe blev han i 1863 Højesteretsadvokat, og han erhvervede sig snart en anselig Praxis. Han var i 10 Aar Sekretær hos Grosserersocietetets Komité. I 1873 opgav han imidlertid sin Advokatstilling, i det han da ved Borgmester L. C. Larsens Død af Borgerrepræsentationen i Kjøbenhavn valgtes til Borgmester for Magistratens 1. Afdeling. Som saadan har han tillige Sæde i Skoledirektionen og i Bestyrelsen for Begravelsesvæsenet.

Det Embede, som H. saaledes kom til at overtage, omfatter en overordentlig stor Mængde betydelige Anliggender, af hvilke de vigtigste ere: Næringsvæsenet, de almindelige Øvrighedsanliggender, Skolevæsenet, de kirkelige Anliggender, Begravelsesvæsenet, Magistratens Stiftelser og Legater, Folketælling, statistiske Anliggender m. v. Men i det han fik sin Udnævnelse i en forholdsvis ung Alder, kunde han møde med friske Kræfter til de Opgaver, som ventede ham, og han tog strax energisk fat med den utrættelige Arbejdsiver, som han stedse har bevaret. En af de første Sager af gjennemgribende Betydning, hvormed han kom til at beskæftige sig, var den store Skolevæsensreform, som vedtoges i 1876, og som senere er gjennemført, medens derhos i Aarenes Løb en Række betydelige og anselige kommunale Skolebygninger i Kjøbenhavn er bleven opført under hans Overledelse. For Kirkernes Vedkommende har han løst tilsvarende Opgaver, i det han i fremtrædende Grad har været medvirkende til Opførelsen af St. Jacobs, St. Matthæus' og Helligkorses Kirker samt til de gjennemgribende Restavrationer af Helligaandskirken i 1879 og vor Frelsers Kirke i 1891. Ligeledes er der under hans Ledelse gjennemført betydelige Reformer paa Begravelsesvæsenets Omraade med forbedrede Tilstande paa de ældre Kirkegaarde og med Udlægning af den store nye Vestre Kirkegaard, hvis hele Indretning med Kapeller og Tilbehør er bleven fuldt tidssvarende. Med Hensyn til hans Administration af

de Magistratens 1. Afdeling underlagte Stiftelser og Legater, hvis samlede Formue ved Udgangen af 1891 udgjorde i alt ikke mindre end 11677928 Kr., kan det særlig fremhæves, at der maa tilskrives ham en væsentlig Del baade af Æren for og Arbejdet ved, at Opfostringshuset er blevet flyttet og nyopført i 1880, og det samme gjælder Abel Cathrines Stiftelse, der i 1886 fik en særlig tiltalende Skikkelse.

Ved Siden af sin omfattende Embedsvirksomhed har han haft en overordentlig stor Mængde offentlige Tillidshverv at varetage. I 1876 valgtes han i Kjøbenhavns 6. Kreds som Medlem af Folketinget; men da den politiske Virksomhed ikke tilfredsstillede ham under de den Gang givne Forhold, trak han sig tilbage efter en Valgperiodes Forløb. Han har været Medlem af Arbejderkommissionen af 1875 og Formand for Arbejderkommissionen af 1885, hvilken sidste udarbejdede Forslagene til Sygekasseloven og til Arbejdernes Forsikring mod Ulykkestilfælde. I den nu nedsatte Kommission til Revision af Næringslovgivningen er han Næstformand, ligesom han har haft Sæde i den i 1890 nedsatte Kommission angaaende Ordningen af Kjøbenhavns kirkelige Forhold. Det betydelige repræsentative Talent, han besidder, har han haft Lejlighed til at vise bl. a. som Præsident for forskjellige nordiske eller danske Skolemøder og for det i Sommeren 1892 afholdte danske Industrimøde. I mange Aar har han været Medlem af Nationalbankens Repræsentantskab. Som Formand virker han bl. a. i Teknisk Selskab med tilhørende Skole, i Foreningen til Lærerinders Understøttelse, i Kjøbenhavns Gymnastikforening og i Repræsentantskabet for Embedsmændenes Laane- og Spareforening.

I Borgerrepræsentationen, hvor han særlig har haft at gjøre med saa omfattende og vanskelige Sager som Beværterspørgsmaalet og Torvesagen, øver han en betydelig Indflydelse, navnlig fordi hans Standpunkt i ethvert givet Tilfælde støttes til et indgaaende Kjendskab til Sagens Enkeltheder og til et ualmindelig vidtskuende Blik for Konsekvenserne. Det erkjendes fra alle Sider, at han altid ved sine Afgjørelser viser den størst mulige Hensyntagen og Imødekommen for at fremme Borgernes Interesser. — Som ældst Borgmester har han siden Konferensraad Ehlers' Afgang (1885) gjentagne Gange været konstitueret som Overpræsident. I en længere Periode har han endog samtidig fungeret baade som Overpræsident og Skoledirektør.

4. Maj 1866 ægtede han Ovidia Rode (f. 2. April 1841), Datter

af Justitsraad R., Stiftsforvalter paa Vallø. I 1876 udnævntes han til Etatsraad, 1888 til Kommandør af Danebrog, 1892 til Konferensraad. *C. Christensen.*

Hansen, Hans Nikolaj, f. 1853, Figurmaler og Tegner. Han fødtes 15. Maj 1853 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, C. J. A. H., var Vinhandler; Moderen hed Sophie f. Andrup. Efter at være bleven Student i 1872 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn fulgte han sin allerede fra Drengeaarene udprægede Lyst og gik som Elev ind paa Kunstakademiet, hvorfra han fik Afgang i 1877. Det følgende Aar udstillede han sit første historiske Billede, «Uden for Sigbrits Port», hvorefter han tog til Paris og uddannede sig videre under Bonnat. Frugten af dette Studium blev ogsaa kjendelig i hans paafølgende Produktion som f. Ex. i det talentfulde og dygtige «Fra en Kirkegaard», efter et Motiv fra Blichers Noveller. I sine «Kvinder paa Heden», «Frokost», «En gammel Gjæstgivergaard» slog han ind paa nye Opgaver, indtil han i 1883 atter vendte tilbage til Historiemaleriet med «Bondedommen», et i malerisk Henseende tørt, men i historisk Stemning og Kolorit interessant Arbejde. Efter et længere Ophold i Rom malede han ved sin Hjemkomst et dygtigt Portræt af sin Hustru (1886), derefter «Syge ved St. Helenæ Grav» (1887) og mange andre Billeder. Hans Kunst udmærker sig ved Originalitet og Opfindsomhed; han har megen historisk Sans, er ikke uden Lune og formaar — ofte paa overraskende Maade — at skildre fjærne Tiders Karakter og Aand. Derimod viser der sig undertiden Usikkerhed i hans maleriske Behandling. Størst Anseelse har H. N. H. vundet som Illustrator og Tegner («Gaffelen» af Wessel, «Peder Paars» og «St. Hansaften-Spil»), her hæver han sig ofte til det betydelige, og her staar han fuldrustet, klar og moden. Hans seneste Illustrationer til «Aladdin» ere svagere, uden Tvivl fordi hans Fantasi her savner et fast Udgangspunkt paa historisk Grund. — Han ægtede i Efteraaret 1883 Ida Theodora Frederikke Rasmussen, Datter af Bandagist Ant. R. og Sophie f. Wald. *Carl Bruun.*

Hansen, Hans Palle Hoff, 1783—1856, Læge, var en Søn af Rektor, Professor Jørgen H. og Anne Marie Christine f. v. Hoff og fødtes i Viborg 14. Nov. 1783. Dimitteret fra Viborg Skole 1799 tog han medicinsk Examen 1805, var de følgende 2 Aar medicinsk Kandidat ved Frederiks Hospital og praktiserede derefter i

Randers. 1810 blev han Landfysikus i Ribe Stift, 1817 Kancelliraad, 1821 Stiftsfysikus i Aalborg, 1822 Justitsraad. Ved sin Entledigelse fra Embedet i 1842 udnævntes han til Etatsraad og vedblev fremdeles at virke som praktiserende Læge i Aalborg til 1849, i hvilket Aar han flyttede til Kjøbenhavn, hvor han døde 23. Maj 1856. Han var gift 1. med Ane Cathrine f. Müller, Datter af Provst Terkild Friis M. til Ormslev og Koldt, og 2. med Frederikke Lovise f. Milling, Datter af Pastor Nicolai Severin M. i Saltum. — Han var en Mand med levende Interesse for sin Videnskab og sin Livsgjerning lige til sine sidste Dage. Dette har givet sig Udtryk i Stiftelsen af et medicinsk Selskab i Aalborg, hvilket under hans Ledelse en Tid lang arbejdede med Liv og offentliggjorde epidemiologiske Beretninger, i forskjellige Afhandlinger og Tidsskriftsartikler, for en Del knyttede til Bestræbelser for at gjennemføre en Medicinalreform, for en Del fremkomne som populære Anvisninger til Benyttelse under Epidemier, i Oprettelsen af nye Sygehuse i hans Fysikater og Forbedringer i de bestaaende, ligesom ogsaa i hans sidste Tillidshverv, hans Sæde i Kommissionen til Medicinalvæsenets Ordning i Slesvig (1851). Ogsaa til Fremme af Standsinteresser virkede han ivrig og stiftede «Lægernes Hjælpeforening».

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Tauber og Nielsen, Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg S. 300 ff.

Jul. Petersen.

Hansen, Hans Peter, 1797—1861, Bankdirektør og Politiker, Broder til ovennævnte Andreas Nicolai H. († 1873), var født i Kjøbenhavn 6. April 1797. Efter at have besøgt Efterslægtselskabets Skole blev han 1812 ansat i sin Faders Forretning. Efter yderligere Handelsuddannelse nedsatte han sig 1822 som Vinhandler og fik 1840 Borgerskab som Grosserer. Han nød en betydelig Anseelse som Kjøbmand, men hans Virksomhed i denne Retning var trods hans ubestridelige Dygtighed og Energi i Længden ikke fulgt af Held. Hertil bidrog i første Række hans alt for store Tillid til andre — navnlig yngre — Forretningsmænd, der bragte ham til at være for rundhaandet og uforsigtig i Henseende til Kreditgiven. Da Krisen i 1857 brød ind og omstyrtede saa mange Huse, der havde nydt en ikke ringe Kredit, gik det derfor i en væsentlig Grad ud over hans Forretningsforbindelser, og herigjennem blev Krisen ogsaa ødelæggende for hans egen Forretning.

Det var imidlertid ikke som privat Forretningsmand, at H. havde sin væsentligste Betydning for den kjøbenhavnske Handels-

verden, men derimod ved de mange offentlige Hverv af kommerciel Art, som han varetog. I denne Henseende kan det nævnes, at han fra 1851 var Medlem af og fra 1858 Formand for det sjællandske Jærnbaneselskabs Kontrolkomité, i hvilken Stilling han havde væsentlig Indflydelse paa Korsørbanens Fuldendelse. Fra 1844 var han Meddirektør for Kjøbenhavns Brandforsikringssocietet og fra 1848 Medlem af Grosserersocietetets Komité. Størst Betydning havde dog hans Stilling som Bankdirektør. Efter at han i nogen Tid havde været Medlem af Nationalbankens Repræsentantskab, i hvilken Egenskab han fik Indflydelse paa Tolvmillionssagens Ordning, blev han 1846 valgt til Medlem af Bankens Direktion. For at vurdere Betydningen af denne Stilling maa man erindre, at Nationalbanken indtil 1857 var Kjøbenhavns eneste Bankinstitut, og at dens Direktion derfor havde en afgjørende Indflydelse paa alle forretningsdrivendes Forhold, i det Vexelkredit i Nationalbanken var en nødvendig Betingelse for at drive en omfattende Virksomhed. Inden for Direktionen vare L. N. Hvidt og H. dem, der ledede den kommercielle Side af Bankvirksomheden, og efter Hvidts Død 1856 var H. den ledende Direktør. Baade paa Grund af denne indflydelsesrige Stilling og paa Grund af sin hele Personlighed betragtedes han af Handelsstanden som dens naturlige Hjælper og Raadgiver, og disse Følelser vare hos mange af Børsens Medlemmer blandede med en stor Respekt for den stærktbyggede Mand med den dybe og haarde Stemme. Han var overordentlig velvillig, hvor han kunde yde Raad og Hjælp, men kunde ogsaa til Tider vise den strænge Side frem og fare op med en Del Hidsighed, navnlig naar han mente at spore Mangel paa Redelighed over for Banken. Hans Virksomhed som Bankdirektør i den Tid, der gik forud for Krisen, har været Gjenstand for stærke Angreb og fortjener ogsaa Kritik. Denne gjælder dog ikke hans Dygtighed som Administrator, der vistnok var utvivlsom, men hans Mangel her var den samme som den, der blev skæbnesvanger for hans egen Handelsvirksomhed: en alt for stor Tillid til de Personer, der søgte Kredit. Det var hans Princip, at Banken ikke alene skulde arbejde med de store, solide Huse, men at det ogsaa maatte være dens Opgave at hjælpe og støtte yngre fremadstræbende og driftige Mænd, og dette Princip er vistnok i sin Almindelighed rigtigt nok. Men Fejlen var, at man ikke viste tilbørlig Kritik over for de Personer, man paa denne Maade støttede, og betydelige Summer bleve derfor laante til Firmaer, der ingen Kredit fortjente. Det Tab, som Banken derved

led, var ikke den væsentligste Side af Sagen, thi skjønt Beløbet af de Fordringer, der under Krisen ikke bleve betalte paa Forfaldsdagen, løb op i adskillige Millioner, blev det endelige Tab ikke overvældende stort. Værre var det, at Banken ved den Maade, hvorpaa den ledede Forretningerne, bidrog til at støtte den usunde Spekulationslyst og den hele falske Retning, som Handelslivet fik.

Var der saaledes Anledning til at dadle H. for hans Ledelse før 1857, saa er derimod Dommen om hans Optræden under selve Krisen væsentlig anderledes. Alle ere enige om at erkjende, at han i denne Periode, hvor han selv var trykket af saa store Bekymringer, holdt sit Hoved klart og viste Overlegenhed og Dygtighed. Da f. Ex. Spørgsmaalet om at støtte H. Pontoppidan & Co. i Hamborg, hvis Fald vilde have været en stor Kalamitet, kom op, var H. villig til at lade Banken yde fornøden Hjælp, og naar Sagen alligevel nogen Tid trak i Langdrag, skyldtes dette — i alt Fald efter Børsens Mening — Modstand fra hans Kollegers Side.

I det kommunale og politiske Liv tog H. en livlig Del. Han blev 1832 en af Kjøbenhavns «32 Mænd», og efter den nye Kommunalordning valgtes han til Borgerrepræsentant og var 1840—41 Repræsentationens Formand, hvorefter han blev valgt til Raadmand, en Stilling, som han maatte fratræde 1846, da han blev Bankdirektør. Han var derefter Borgerrepræsentant til sin Død og fra 1853—58 atter Formand og senere Viceformand for Repræsentationen. Han deltog med Iver i Forhandlingerne og øvede stor Indflydelse, navnlig paa alle Sager af finansiel Natur.

I de raadgivende Stænderforsamlinger mødte H. fra 1835—46 som Deputeret for Kjøbenhavn, og han var i disse Aar Medlem af mangfoldige af Forsamlingernes Komiteer angaaende kommercielle og finansielle Spørgsmaal. Han stillede Forslag om Forhandlingernes Offentlighed, forsvarede med Iver Forslagene om Skattebevillingsret og Ændring af Stænderforfatningen i mere frisindet Aand og indtog overalt et fremskredet Standpunkt, ligesom han i det hele i Fyrrerne sluttede sig til den nationale og politiske Opposition. Han var saaledes Medstifter saa vel af det skandinaviske Selskab (1843) som af den slesvigske Hjælpeforening (1844) og støttede med megen Iver alle Bestræbelser for Bevarelsen af det danske Sprog i Slesvig. I sin følgende politiske Virksomhed hørte han nærmest til det national-liberale Parti, hvis nationale Anskuelser han vedblev at hylde, medens han paa de rent indre politiske Spørgsmaals Omraade af og til gik længere til højre end de mere fremskredne

Medlemmer af Partiet. Dette kom navnlig frem paa den grundlovgivende Rigsforsamling, af hvilken han ved de almindelige Valg 5. Okt. 1848 blev Medlem for Kjøbenhavns 2. Valgkreds. Uden at høre til de egentlige politiske Førere indtog han i denne Forsamling en fremskudt Stilling og var Medlem saa vel af Finansudvalget som af Grundlovsudvalget. Sin Frygt for, at Frihedsudviklingen skulde gaa for hastig fremad, og sin Utilbøjelighed for, hvad han betragtede som alt for uoverlagte og radikale Reformer, lagde han for Dagen saa vel ved Behandlingen af Værnepligtsloven som ved sin Stilling i Grundlovsudvalget. I den førstnævnte Sag baade talte og stemte han mod Regeringens Forslag. Han var ligesom forskjellige andre, der indtoge samme Stilling til Sagen som han, ikke nogen egentlig Modstander af den almindelige Værnepligt, men kun af den Skikkelse, hvori den var forelagt, navnlig af Garnisonstjenesten i Fredstid, men hans Argumenter havde dog et mere almindeligt Præg, og det kom under Forhandlingen til en ret bitter Ordvexling mellem ham og Tscherning. I Grundlovsudvalget hørte han til dem, der fandt Udkastets Valgretsbestemmelser for radikale og mente, at Tiden for Gjennemførelsen af den almindelige Valgret ikke var kommen, og han sluttede sig til et Mindretal, der foreslog saa vel en Indskrænkning i Valgretten til Folketinget som en højere Census for Valgretten til Landstinget, ligesom det bl. a. ogsaa holdt paa Kongevalg til dette Ting. Hans Forslag forkastedes med en betydelig Majoritet, og ved den endelige Afstemning var han med til at stemme for Grundloven i den Skikkelse, den fik, til Trods for, at den almindelige Valgret blev fuldt gjennemført i den. Fra 1849—53 var han Medlem af Landstinget og var i flere Aar Viceformand. Som Landstingsmand gav han det national-liberale Partis Stemning Luft ved en Forespørgsel i Anledning af Kundgjørelsen af 28. Jan. 1852, ligesom han var en af de ivrigste til at bekæmpe Tronfølgelovens Bestemmelse om Ophævelse af Kongelovens Arvefølge. Efter Opløsningen 1853 ønskede han ikke Gjenvalg, men efter at han var ophørt at være Rigsdagsmand, deltog han dog vedblivende i de national-liberales Kamp mod det Ørstedske Ministerium og var bl. a. 1854 Medstifter af Foreningen til at værne om Grundloven.

H. ægtede 1825 Marie Bech, Plejedatter af Tobaksspinder Jørgen B. i Kjøbenhavn. 1856 blev han udnævnt til Etatsraad. Han døde 15. Sept. 1861. Hans Søn Borgmester Hans Nikolai H. er nævnt ovfr. (S. 626).

Illustr. Tid. III, 1 ff. *E. Meyer.*

Hansen, Hans Peter, 1802—80, Vexellerer, blev født i Kjøbenhavn 14. Juni 1802. Sammen med P. C. Jersild etablerede han sig 1832 som Silke- og Klædekræmmer, men Forretningen gik lidt efter lidt over til at blive en Vexellererforretning, som H., efter at Jersild var traadt ud, fortsatte under Firmaet H. P. H. jun. H. var begyndt ganske uden Formue, men hans Forretning havde saa stor Fremgang, at han efterhaanden blev en særdeles formuende Mand, og i adskillige Aar var hans Firma det største og mest ansete Vexellererfirma i Kjøbenhavn. Saa vel i Børskredse som hos det store Publikum nød det en overordentlig stor Tillid, og de Kapitaler, der bleve det betroede, havde et særdeles stort Omfang. H. var personlig afholdt og anset. 1840—59 var han Borgerrepræsentant. Hans Hustru var Ane Sophie f. Lange, Datter af Hørkræmmer L. Han døde 17. Juli 1880. Allerede i hans sidste Leveaar, da han paa Grund af Alder og Sygdom kun tog ringe Del i Ledelsen af sin Forretning, var denne gaaet en Del tilbage, og da den efter hans Død fortsattes af hans yngste Søn, *Ludvig Vilhelm H.* (f. 5. Juli 1848 † 2. Maj 1887), fortsattes Tilbagegangen, saa at Firmaets Bo i Nov. 1885 maatte opgives til Konkursbehandling. *E. Meyer.*

Hansen, Hans Peter, f. 1829, Xylograf. Han er født 20. Dec. 1829 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Hans Peter H., var Høker; Moderen var Ane Marie f. Sørensen. Efter først at have været i Urmagerlære lærte han Xylografien i Kittendorffs Atelier, og samtidig besøgte han Kunstakademiet. 1854 rejste han til Tyskland, først til Dresden og derpaa til Leipzig, hvor han bosatte sig som Xylograf. Han lagde sig her efter Tegning, navnlig Portrættegning. 1864 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han snart blev meget benyttet. Han har leveret en Række Træsnit til «Illustr. Tidende», til «Nordens Historie», til Kaalunds Digte osv. 1875 udførte han Kunstforeningens Medlemsblad (O. Haslund: «Køer ved en Bondegaard»). — 16. Juli 1859 ægtede han i Leipzig Clara Aurelia Sophie Langer (f. 5. Avg. 1830), Datter af Kobberstikker L.

Weilbach, Konstnerlex. *C. Nyrop.*

Hansen, Hans Peter Christian, 1817—65, Forfatter, er Søn af Instrumentmager Peter H. og født i Kjøbenhavn 25. Okt. 1817, fik videnskabelig Opdragelse og forlod i sit 19. Aar Danmark for fra 1835—36 at deltage i Forretningerne paa et større Handels-

kontor i Christiania. Denne Virksomhed tiltalte ham imidlertid ikke, og han vendte derfor tilbage til sin Fødeby, hvor han lagde sig efter Æsthetik. I 1840 deltog han under T. A. Becker i Redaktionen af «Dagen», arbejdede derpaa en kort Tid ved «Dansk Ugeskrift for alle Stænder», men rejste atter i 1842 til Norge, hvor han opholdt sig forskjellige Steder, beskæftiget med litterære Sysler. Senere besøgte han forskjellige evropæiske Lande og gik derpaa i 1846 til Nordamerika, hvor han atter nærmest ernærede sig ved litterær Virksomhed og blandt andet i 1847 udgav et Ugeblad, «Skandinavia». I 1852 kom han atter tilbage til Danmark og virkede her i Grevinde Danners Tjeneste, men blev senere hendes Fjende og skrev om hende en Bog, som dog blev undertrykt ved, at hun selv kjøbte Manuskriptet til den. Stadig førte han et omflakkende Liv, dels i Evropa, dels i Amerika. I New-York levede han som ægte Bohème, altid letsindig, altid rede til at hjælpe andre og til igjen at trække Vexler paa dem, næsten altid glad og forslagen. Paa Hjemrejsen der fra døde han i stor Nød paa et Velgjørenhedshospital i Brüssel 26. Marts 1865. En Kapital, som hans Venner her hjemme havde samlet til ham, naaede først efter hans Død Bestemmelsesstedet. Under Mærkerne «Chr. Comet» og «Axel Felix» har han offentliggjort forskjellige Skildringer, Noveller og Digte, saasom «Et Familiemaleri» (1839), «August Hasting», I—II (1842—43), «Blyantsskitser», 6 smaa Noveller (1842), «En Blyantsskitse fra Norge» (1844), «Langt fra Danmark», I—III (1852—55), osv. Hans Produktion er temmelig idéforladt og ikke fri for Cynisme, hans Vers ukunstneriske, hans Virksomhed uden egentlig Betydning.

Erslew, Forf. Lex. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. R. Watt, Hinsides Atlanterhavet II, 144 ff.

Nic. Bøgh.

Hansen, Hans Peter Kofoed, s. Hansen, Kofoed-.

Hansen, Hans Rasmus Malling Johan, 1835—90, Døvstummelærer og Opfinder. H., der skrev sig R. Malling Hansen, er født 5. Sept. 1835 i Hunseby paa Laaland; Faderen, Joh. Fr. H., var Lærer i Havlykke, Moderen var Juliane Cathrine f. Matzen. Efter Faderens tidlige Død (1839) kom han i Huset hos Skolelærer Rasmus Malling i Hunseby, og efter sin Konfirmation blev han sat i Malerlære i Maribo. Den daværende Grev Knuth til Knuthenborg tog sig her af den opvakte Dreng. Ved Grevens Hjælp kom han paa Jonstrup Seminarium, og efter et 3aarigt Ophold her tog han 1854 Examen.

Han var nu en kort Tid Hjælpelærer paa Laaland, men blev — atter ved Grev Knuths Hjælp — sat i Stand til at studere. 1858 blev han Student og blev nu i Begyndelsen af 1859 Lærer ved det kgl. Døvstummeinstitut i Kjøbenhavn, hvor han fandt en Virksomhed, der interesserede ham. Han opgav dog denne Stilling for at kunne læse til theologisk Examen, men Studierne bleve hurtig afbrudte. Man ønskede en dansk Mand ansat ved Døvstummeinstituttet i Slesvig, og 1862 blev H. da Lærer ved dette Institut og i Begyndelsen af 1864 Forstander for det. Men Krigsbegivenhederne fortrængte ham. Han vendte tilbage til Studierne i Kjøbenhavn og tog i 1865 theologisk Examen efter kort forinden at være bleven konstitueret som Forstander ved Kjøbenhavns Døvstummeinstitut; endelig Udnævnelse som Forstander og Præst ved det fik han i Sept. s. A. Med Iver og Interesse arbejdede han nu i denne Gjerning, og allerede 1867 havde han et væsentligt Resultat at opvise. Efter Indstilling fra Instituttet og den private (Kellerske) Døvstummeskole resolverede Ministeriet i det nævnte Aar, at der fremtidig skulde ske en Sondring mellem de til Undervisning indkaldte døvstumme Børn, saaledes at de egentlige døvstumme skulde oplæres paa Instituttet, medens de uegentlige og aandssløve døvstumme henvistes til de Kellerske Anstalter. Herved var der vundet et vigtigt rationelt Grundlag for Undervisningen, der for de uegentlige døvstummes Vedkommende nu helt grundlagdes paa Talemethoden, medens Tegnmethoden bibeholdtes paa Døvstummeinstituttet som dettes væsentlige Undervisningsmaade. Dette Skridt var imidlertid kun en Begyndelse. I 1879 fremkom der fra H.s Haand et Forslag om Oprettelsen af et Døvstummeinstitut i Jylland for egentlige døvstumme, hvor Undervisningen udelukkende skulde ske efter Talemethoden, og ved hans energiske Optræden kom Døvstummeinstituttet i Fredericia i Stand i 1881. Talemethodens sejerrige Fremtrængen her i Landet er i væsentlig Grad bleven støttet og baaret af H. — Til Oplysning om hans Døvstummevirksomhed kan endnu meddeles, at han i 1868 besøgte en stor Del af Udlandets Døvstummeinstitutter, at han i 1872 var en af Lederne ved et Møde i Kjøbenhavn af de nordiske Abnormskolers Lærere, og at han var et virksomt og indflydelsesrigt Medlem af en i 1888 nedsat Kommission, der bl. a. foreslog, at Staten skulde overtage de Kellerske Anstalter og oprette en Døvstummeskole i Nyborg, hvilket førte til Loven af 11. April 1890.

Hans Interesser vare imidlertid ikke udelukkende ved hans

Forstandergjerning. Hans rige Opfinderbegavelse kunde umulig lade ham blive uforstyrret ved den. Da han saaledes havde udregnet, at man gjennemsnitlig udtaler o. 20 Lydtegn i Sekundet, men kun kan nedskrive 4, medens en Fingertaler i Døvstummesproget kan gjengive 12, førtes han til at tænke over Muligheden af at kunne naa en for alle læselig Gjengivelse af Lydtegn, der kan følge Talen. Med stort mekanisk Snille fremstillede han nu den saakaldte Skrivekugle (1870), der har sit Navn af det halvkugleformede Stempelstykke, i hvilket han samlede alle de Typer, som den skrivendes Haand skal anslaa. Og med mærkelig Genialitet fuldkommengjorde han efterhaanden dette Apparat, til det virkelig løste Opgaven, hvad der anerkjendtes paa flere Udstillinger. Han syslede med Skrivekuglen til ind i Firserne, men trods betydelige Understøttelser, bl. a. fra Staten, lykkedes det ikke at faa den fremstillet ad fabrikmæssig Vej paa en saadan Maade, at den kunde optage Kampen med nærgaaende amerikanske Konkurrenter.

Hans Resultat af denne Opfindelse blev kun Skuffelse og Tab. Men derfor var han lige ufortrøden. Og da Indførelsen af et nyt Bespisningsreglement i 1877 ved Døvstummeinstituttet lod ham begynde nogle daglige Vejninger og Maalinger af Instituttets Elever, førte de ham ind i nye og omfattende Studier. Han blev ikke staaende ved at veje og maale nogle enkelte Børn til spredte Tider, men indførte daglige Massevejninger Aar igjennem og udfandt herved, at der er bestemte Perioder i Børns Højde- og Tykkelsevæxt, uafhængige af deres Ernæring og Beskæftigelse. Og hans Studier fik ikke alene Betydning for Fysiologien, men ogsaa for Meteorologi og Astronomi. Gjennem en Række skarpsindige og geniale Undersøgelser paaviste han, at Perioderne i Børnenes Væxt og Vægt skyldes kosmisk Indvirkning, ja at alle organiske Funktioner paa Jorden ere i uafbrudte og samstemmende Intensitetssvingninger, til hvilke Impulserne udgaa fra Solen, i det de komme i eller med dens Varmestraaler. Han udgav forskjellige Skrifter herom, som han betegnende nok nummererede som «Fragmenter»; det var «Udsigtspunkter over store og rige Strækninger», der yderligere skulde bearbejdes. Men hvor meget der end her kan være, som Fremtiden nærmere skal belyse, og hvor beskedent han end selv saa paa sine Resultater, vakte de Opsigt rundt om i Evropa. H.s Navn var ved at blive et af vort Lands berømte, da han pludselig døde 27. Sept. 1890.

8. Sept. 1865 havde han ægtet Cathrine Georgia Heiberg (f. 27. Okt. 1841 † 3. Okt. 1876), Datter af hans Forgænger som Forstander ved Døvstummeinstitutet i Kjøbenhavn, Søren Johan H., og Engelke Maria f. Rørdam, og 19. Nov. 1880 Anna Cathrina Maria Steenstrup (f. 9. Nov. 1842), Datter af Byfoged i Frederikshavn Michael Vogelius S. og Abelone Antoinette f. Lyngbye.

A. Petersen, Den Jonstrupske Stat. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 298 f. Nord. Tidsskr. f. Blinde-, Døvst.- og Idiotskolen 1872. Tidskr. f. Döfstumskolan II, Nr. 4 & 5; XI, Nr. 6. Illustr. Tid. XII, 39; XIV, 91; XVII, 173; XXXII, 13. *C. Nyrop.*

Hansen, Harald Andreas, f. 1835, Handelsmand, er en Søn af ovennævnte Andreas Nicolai H. († 1873). Han er født i Kjøbenhavn 24. Marts 1835. Han blev Student 1851 og tog Aaret efter Philosophicum. Derefter uddannede han sig til Handelsvirksomhed her og i Udlandet og indtraadte 1859 i Faderens Forretning, som efter dennes Død er fortsat af H. i Forening med hans ældre Broder Alfred H., og som stadig indtager en fremragende Stilling i den kjøbenhavnske Handelsverden. Fra 1870—85 var han Borgerrepræsentant og i Aarene 1879—82 og 1886—91 Medlem af Landstinget. I begge Forsamlinger beskæftigede han sig særlig med de Sager, der angaa Handel og Skibsfart. 1883 valgtes han til Medlem af Kjøbenhavns Havneraad. I politisk Henseende sluttede han sig til Højre, men har paa flere Punkter indtaget en Særstilling. Dette gjælder især om Spørgsmaalet om Anlæg af en Frihavn ved Kjøbenhavn, som han stadig har bekæmpet. Da Tanken herom, der først fandt Tilslutning i andre Kredse, ogsaa blev optagen af Regeringen og Højre, kom han i Opposition til de fleste af sine politiske Meningsfæller, og da Loven trods hans Modstand gik igjennem, trak han sig tilbage fra Rigsdagsvirksomheden. — H. ægtede 29. Sept. 1871 Anna Georgiana Cecile de Dompierre de Jonquières, Datter af Kontorchef de J. *E. Meyer.*

Hansen, Heinrich, 1821—90, Arkitekturmaler, blev født 23. Nov. 1821 i Haderslev og var Søn af Farver Claus H. og Dorothea f. Truelsen, begge af Flensborg. Han hører saaledes til det ret talrige Kontingent, som Sønderjylland har stillet i de danske Kunstnerrækker, medens han ogsaa, som saa mange andre af hans Fæller, fra Haandværket har hævet sig til Kunstner. Efter at være bleven Malersvend i Flensborg kom han 1842 til Kjøbenhavn for at uddanne sig ved Kunstakademiet, nærmest med det Maal for Øje at

blive Dekorationsmaler, og han maa allerede den Gang have givet gode Prøver paa sin Brugbarhed, thi han kom endnu samme Aar til at deltage i Udsmykningen af Thorvaldsens Musæum. Han vandt 1844 den mindre, 1846 den store Sølvmedaille (Afgangsbevis) i Dekorationsklassen, men var samtidig rykket op gjennem Tegneskolerne, Gibs- og Modelskolen, saaledes at han ogsaa i Dec. 1846 kunde vinde den mindre Sølvmedaille for Maleri efter den levende Model. I de samme Aar, 1844—47, malede han de Dekorationer i Christian IV's Gravkapel i Roskilde, som omgive Eddeliens Malerier i Hvælvingskapperne. Allerede den Gang fik han saaledes Lejlighed til at begynde de Studier i Renæssancekunstens Dekorationsformer, som han senere fortsatte og dyrkede saa at sige gjennem hele sit Kunstnerliv. Efter at have vundet en Pengepræmie i sit Fag 1847 fik han en Rejseunderstøttelse af den Reiersenske Fond og foretog for den en Studierejse til Tyskland. Efter sin Hjemkomst var han i nogle Aar Hjælpelærer først i Perspektivklassen og derpaa i Ornament-(Dekorations-) Klassen ved Akademiet, indtil han senere, efter Hetsch's Død 1864, blev fast Lærer og Docent i Perspektiven, en Stilling, hvori han forblev lige til sin Død.

Han havde dog ikke slaaet sig til Ro ved disse Fag, men i Stilhed lagt sig efter Arkitekturmaleriet, hvortil hans Forstudier i Dekoration og Perspektiv ydede ham fortrinlig Nytte. I 1848 havde han udstillet nogle Akvarelstudier fra Rejsen i Tyskland, og fra 1849 begyndte han at udstille Oljemalerier i dette Fag, ved hvilke han vakte en saadan Opmærksomhed, at han allerede Aaret efter fik Akademiets Rejseunderstøttelse til Udlandet, som fornyedes i det følgende Aar. Hvor interessante, i Hovedindtrykket endog aandfuldere, Arkitekturbilleder man end før havde set fra Constantin Hansens, Roeds og Købkes Haand, fulgte man dog med Opmærksomhed en ung Kunstner, der for første Gang i Danmark vilde hellige sine Kræfter udelukkende til dette Fag. Paa den Rejse, H. nu foretog som Kunstner, fik han Lejlighed til at besøge største Delen af det vestlige Evropa, lige fra Skotland til Spanien, og til at se og gjengive mange af de skjønneste Bygningsminder fra Gothikens og Renæssancens Tid, hvilken sidste vedblivende især fængslede hans Blik. Et af de første Billeder, han udstillede efter denne Rejse, «Kirken St. Sablon i Brüssel», blev kjøbt til den kgl. Malerisamling (1853). Heri og i Studiet dertil, som solgtes efter hans Død, træde allerede hans Kunstnerpersonligheds særlige Egenskaber frem, Forkjærlighed for at gjengive indre Rum, helst

hvor Solskinnet ved at falde ind gjennem Vinduerne kunde frembringe rig Afvexling i Lys og Skygge og slaaende Forandringer i Lokalfarverne, aabent Øje for Gjengivelsen af Dybden i Rummet, en dyb og kraftig Farve, hvori den noget materielle Sværhed, som siden blev et Karaktertræk ved hans Pensel, endnu heldig var undgaaet.

Naar han nu herefter skulde arbejde i Hjemmet, var Valget ikke saa rigt. Blandt vore forholdsvis faa og fattige Bygningsminder fra Fortiden gjøre Christian IV's Bygninger sig paa en fremtrædende Maade gjældende, baade i det ydre, i en konsekvent gjennemført Blandingsstil, der fra Holland over Nordtyskland var kommen til Danmark, og i det indre, hvor der ofte endnu er bevaret en Udsmykning, som i malerisk Rigdom og Pragt ikke ellers er naaet i danske Bygninger. Børsen og Rosenborg i Kjøbenhavn, Frederiksborg og Kronborg i Nordsjælland maatte fremfor alt tildrage sig Kunstnerens Blik. Allerede i 1855 viste han i «Christian IV's Arbejdsværelse paa Rosenborg», hvor vidt han kunde række i malerisk Virkning ved Gjengivelsen af et farverigt dekoreret Rum. H. blev 1858 Medlem af Kunstakademiet, i 1864 fik han Titel af Professor, i 1871 blev han Etatsraad og i 1888 Kommandør af Danebrog. Desuden havde han flere udenlandske Ordener.

Ligesom det nys nævnte Billede kjøbte den kgl. Malerisamling ogsaa «Salle des Francs», en med rigt Træskærerarbejde udsmykket Sal i Raadhuset i Brügge (1858). I de følgende Aar gjengav han efterhaanden en hel Række indre Rum fra Rosenborg, Frederiksborg og Kronborg, paa samme Tid som han ved at deltage i Udgivelsen af «Danske Mindesmærker» aftegnede en stor Del andre danske Bygninger. Og selv om der i hans pragtfulde Interiører fra Dogepaladset i Venedig (udførte 1870 og flg.) ved Originalernes overordentlige Rigdom og den ældre Kunstners med utrættelig Flid opøvede Virtuositet gjør sig en vis Overvægt gjældende, ville hans danske Billeder ved Siden af deres kunstneriske Værd have en national Interesse, der vil sikre dem en varigere Erindring. Hans store Gjengivelse af Christiansborg Slots Ydre i «Parti fra Gammelstrand» (1868, den kgl. Malerisamling) og hans Billeder fra Kronborg og Hven i det nationalhistoriske Musæum paa Frederiksborg fængsle mindre, til Dels fordi Kunstneren her vovede sig ind paa et Omraade, hvor hans Individualitet følte sig mindre hjemme.

Foruden af sin egentlige kunstneriske Virksomhed har H. ikke

ringe Fortjeneste af Kunsthaandværket, der havde fostret ham selv. Frederiksborg Slots Gjenopførelse, efter at det var brændt i 1859, førte ham ind paa en Virksomhed, der gav ham en betydelig Indflydelse i mange Retninger, maaske endog større, end han under andre Forhold kunde have gjort Regning paa. Hans mange Studier fra Slottet gjorde ham til en værdifuld Medarbejder ved det Gjenfødelsens Værk, som han ikke engang oplevede at se fuldstændig sluttet. Ved Stiftelsen af Kunstflidslotteriet, hvis Indtægter tilfaldt Frederiksborg Slot, saa vel som ved andre Industrilotterier, der dannedes efter samme Forbillede, kom H. til at tage virksom Del i vort Kunsthaandværks Udvikling. I Forening med H. Olrik, C. Peters, V. Dahlerup og senere en Række yngre Kunstnere, der alle, til Dels for de forskjellige Lotterier, gjorde Tegninger til Møbler, Sølvtøj og andet Bohave, fremkaldte han en Omvæltning paa hele dette Omraade, som har forplantet sig til Haandværkere, der ikke selv traadte i umiddelbart Forhold til Kunstnerne. Derved skiller denne Bevægelse sig fra tidligere Kunstneres, Abildgaards, Freunds, Bindesbølls, Hilkers og fleres, Virksomhed paa Kunsthaandværkets Omraade, der kun fik Indflydelse inden for en forholdsvis snævrere Kreds. Men en lignende, lidt tung og alvorlig Grundtone, som var egen for H.s Malerkunst, gik ogsaa gjennem hans kunstindustrielle Arbejder og gjør dem kjendelige, paa samme Tid som den danner en ejendommelig Modsætning til Kunstnerens egen livsglade, joviale Personlighed.

H. havde endelig ogsaa, efterhaanden som de ældre Kunstnere, under hvis Paavirkning han havde udviklet sig, faldt fra, sin særegne Betydning for Kunstakademiets Medlemskreds ved den Varme og Iver, hvormed han viede Akademiets Anliggender, baade som Kunstskole og som Kunstnersamfund, sin Interesse. Ligesom han udøvede betydelig Indflydelse dels paa, hvorledes en enkelt Side af Undervisningen, Perspektivens Studium, blev drevet under hans mangeaarige Ledelse, dels paa Kunstundervisningen i det hele, saaledes har han ogsaa haft Betydning for Akademiet ved den rolige, forretningsdygtige og dog joviale Maade, hvorpaa han i over et Decennium udfyldte Pladsen som Dirigent i Akademiets Forsamlinger. Han valgtes ogsaa gjentagne Gange til Akademiets Vicedirektør og fungerede i denne Stilling jævnlig som dets Direktør, indtil han bad sig fritaget for dette Hverv, efter at Ministeriet, da F. Meldahl traadte fra, havde overdraget ham en ny og vanskelig Gjerning ved som Formand for Udstillingskomiteen at skulle værne

om den Fond, som fra først af gjennem Akademiet og siden under nøje Tilknytning til dette er bleven tilvejebragt og er voxet ved Kunstnernes eget Arbejde.

H. blev i 1852 gift med Margrethe Elisabeth Burmeister, Datter af Bagermester Hans Jac. B. († 1865) og Metha Christine f. Nissen († 1855), og af en ved deres Sølvbryllup samlet Fond, som Ægteparret siden forøgede, stiftede de «Etatsraad H. H.s og Hustrus Sølvbryllupslegat», der efter H.s Død nu er overgivet til Akademiets Styrelse med en Grundkapital af 5000 Kr., hvis Renter anvendes til Legat for Kunstnerenker. H., som efter en langvarig og alvorlig Sygdom var kommet sig saa godt og tilsyneladende havde gjenvundet Sindets og Legemets Kræfter saa fuldstændig, at han syntes at skulle gaa en lang og lykkelig Alderdom i Møde, afgik pludselig, efter kun en Dags Sygdom, ved Døden 10. Juli 1890. Blandt hans Børn har en Søn, *Adolf Heinr. H.*, f. 29. Nov. 1859, lagt sig ikke alene efter Arkitekturmaleriet, men ogsaa efter Perspektiven. Han har udstillet fra 1884, fik 1887 Afgangsbevis som Maler og blev s. A. 2. Assistent, efter Faderens Død 1. Assistent i Perspektivklassen.

Weilbach, Konstnerlex. *Ph. Weilbach.*

RETTELSER.

I. BIND.

S. 62 L. 11 f. o. 14, læs: 15.
- — - 13 — 1878—79, læs: 1879—80.
- 114 - 12 — Søster, læs: Datter.
- 134 - 2 f. n. Fred. Ahlefeldt fødtes 22. Marts 1627 paa Maaslev.
- 333 - 13 — Thorleifsson, læs: Thordarson.
- — - 12 — Ordene «først i den nordlige, senere» udgaa.
- 336 - 9 — i Begyndelsen af, læs: 2. April.
- 370 - 8—10 f. o. Ordene «ligesom .... Cluny» udgaa.
- 521 - 2 f. o. C. E. Bardenfleth døde i Interlaken i Schweits.
- 526 - 11 f. n. J. F. Bardenfleth blev 1806 Gouvernør hos Prins Frederik Ferdinand.
- — - 8—7 f. n. Han var Hofchef hos denne Prins til sin Død, i det Stillingen blev ham forbeholdt, da han 1822 blev Interims-Generalgouvernør i Vestindien. Denne sidste Post forlod han 1827, men først 1829 entledigedes han fra den.
- 594 - 7 f. o. kurhessisk, læs: kursachsisk.
- 615 - 11 f. n. Valleraugue, læs: Vallerargues.

II. BIND.

S. 35 L. 17 f. n. Sept., læs: Avg.
- 203 - 6 — Stig Olufsen, læs: Oluf Stigsen.
- 323 - 7 og 8 f. o. 1730, læs: 1720 (ell. 1721?, 1722?).
- — - 8 f. o. St. Bjarnarson fødtes paa Gaarden Yzta-Grund, hvor Faderen den Gang under en midlertidig Afsættelse levede.
- — - 13—14 f. o. St. Bjarnarson havde under et tidligere Ophold i Kjøbenhavn været Alumnus paa Regensen.
- 469 - 18 f. o. Wilzeck, læs: Wilczek.
- — - 13 f. n. Chef de commandements, læs: Gentilhomme des commandements.
- — - 7 — P. Bohn kastedes 1734 i Bastillen som mistænkt for at have forraadt Frankrigs Planer til Østerrig og Rusland. 1738 løslodes han og vendte da tilbage til den østerrigske Hær.

S. 469 L. 4 f. n. Königgrätz, læs: Hohenfriedberg.
- — - 1 — 1756, læs: 1746.
- 470 - 6 f. o. Rosina, læs: Maria Rosina.
- 474 - 1 — C. A. de Bois-Clair opholdt sig i Begyndelsen af Frederik IV's Tid i Glückstadt.

III. BIND.

S. 113 L. 18 f. n. la Croy; læs: Croy.
- 115 - 7 f. o. } 1554, læs: 1555.
- — - 12 f. n. }
- 135 - 5 f. o. 355, læs: 555.
- 191 - 4—5 f. o. Skálholt Skole, læs: Hóla Skole og have studeret i Kjøbenhavn.
- — - 18 f. o. under sit Ophold i, læs: forinden han naaede.
- 194 - 8 f. n. Ant. Bryske var allerede før 1544 Overberghauptmand i Norge.
- 323 - 13 f. o. Dorthe, læs: Susanne.

IV. BIND.

S. 40 L. 6 f. n. Cathrine f. Hofgaard, læs: Kirstine f. Hofgaard, Enke efter Kancelliraad Tersling.
- 87 - 8 — Joachim, læs: Hans.
- — - 1 — var død i Avg., læs: tog Afsked.
- 122 - 1 — } Notitsen om Poul Cypræus' 1. Ægteskab udgaar.
- 123 - 1 f. o. }
- 126 - 3 — Generalsuperintendent, læs: Generalprovst.
- 208 - 15 — Juli, læs: Jan.
- 291 - 12 — 1813, læs: 1812.
- 353 - 5 — Guillaume, læs: Guillaumot.
- 475 - 18 — 1754, læs: 1755.
- 508 - 15 f. n. Sofus, læs: Sofus Helenus.
- 542 - 16 — 1332, læs: 1232.
- 548 - 9 f. o. 5. April, læs: 9. April.
- 587 - 1 f. n. Viborg, læs: Asmild.

V. BIND.

S. 15 L. 18 f. o. 1805, læs: 1815.
- 24 - 18 — Hastrup, læs: Hostrup.
- 187 - 15 — Den, der først blev opmærksom paa N. J. Fjord og drog ham frem, var ikke Monrad, men P. P. Freuchen.
- 193 - 6 — H. R., læs: H. B.
- 291 Overskriften. I, læs: II.
- 388 L. 5 f. n. Priergaard, læs: Prierskov.

S. 487 L. 3 f. n. Dr. Thomas, læs: Thomas.
- 499 - 14—15 f. o. Lavindgaard, læs: Lavindsgaard.
- 504 - 8 f. n. givet Ideen til det 1889 oprettede, læs: medvirket ved Oprettelsen af det 1889 stiftede.
- 544 - 17 — Tomacelli, læs: Tomaselli.
- 546 - 2 f. o. Juni, læs: Juli.
- 586 - 15 f. n. Prokurator, læs: Kommissionær.
- 594 - 14 f. o. 7. Okt., læs: 27. Okt.
- — - 15 — 6 Børn: 4 Sønner, læs: 7 Børn: 5 Sønner.
- 606 - 12 — 1853, læs: 1852.
- — - — — Slagtermester Fossum, læs: Lysestøber, siden Toldassistent, E. C. Fossum.

VI. BIND.

S. 11 L. 12 f. n. 1886, læs: 1887.
- 13 - 2 f. o. f. 1699 † 2. April 1778, læs: f. 20. Nov. 1698 † 28. Marts 1778.
- — - 5 — Kun en ringe Del af de Getreuerske Stiftelsers Formue er Legatkapital for Kjøbenhavns fattige; Hovedmassen er et Familiefideikommis.
- 14 - 7 — J. Geveke fødtes 9. Sept. 1617 i Burg paa Femern, hvor Faderen var Borgmester.
- 15 - 19 — Uddevalla, læs: Baahus.
- 17 - 4 f. n. Wahl, læs: Vahl.
- 41 - 19 f. o. fortrinlige Retter, læs: fortrinlige Roller.
- — - 20 — sex Roller, læs: sex Retter.
- 51 - 18 — Gjødesen, læs: Giødesen.
- 106 - 18 f. n. 1522, læs: 1523.
- — - 16 — brune, læs: blaa.
- 161 - 19 f. o. K. J. Grabow levede 16. Febr. 1667, men var død 23. Juni 1669.
- 188 - 18 — 1294, læs: 1295.
- 213 - 18—16 f. n. i det Forældrene ..... Formue, læs: i det Faderen, som i den engelske Krig havde vundet sig en Formue, senere mistede denne, til Dels ved Pengekrisen.
- 214 - 12 f. o. 1826, læs: 1850.
- — - 13 — Navnet «(Manna)» udgaar.
- 222 - 14 — 1639, læs: 1641.
- 298 - 15 f. n. siges, læs: føjes.
- 326 - 18 — F. C. Gutfeld døde 9. Jan. 1823.
- 406 - 9 f. o. Moders Fætter, læs: Fætter.
- 427 - 2 — Georg Friedrich, læs: Johan.
- 450 - 13 — } W. Haffners Hustru var ikke en Søster, men et Søskende-
- — 14 f. n. } barn til A. F. Krieger.
- 482 - 13 f. o. E. H. Hagerup var først gift med Dorothea Adolphine Conradine f. Barner.
- 494 - 10 — N. B. Krarup blev først 1828 Bestyrer for Borgerdydskolen.
- 535 - 5 — N. Hammer rejste efter sin Afsættelse til Tyge Brahes Børn i Bøhmen.

89097339162
b89097339162a

